

KURDİSTAN

ROJNAMA KURDÎ YA PÊŞÎN * İLK KÜRD GAZETESİ
1898—1902

Cild I

Wergêr
ji tîpên Erebi
bo tîpên Latîni:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

KURDİSTAN

ROJNAMA KURDÎ YA PÊŞÎN * İLK KÜRD GAZETESİ

1898—1902

Cild I

Wergêr
ji tîpên Erebî
bo tîpên Latînî:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

KURDISTAN

WEŞANXANA DENG
P. O. Box 3050
750 03 Uppsala
Sweden

DENG YAYINEVİ
P. O. Box 3050
750 03 Uppsala
Sweden

© M. Emîn Bozarslan, 1991

Tarîxa çapê:
Çiriya Paşîn 1991

*

Baskı tarihi:
Kasım 1991

*

Fyris-Tryck AB
Storgatan 30, Uppsala—Sweden

ISBN 91-88246-01-9

M. EMİN BOZARSLAN

PÊŞKÊŞÎ

BALKÊŞÎYEKA GİRÎNG

Jibo ku mirov bikare rojnama "Kurdistan" bi hêsanî bixwîne û jê mefadar bibe, divê ku mirov berê, beşê 3'yan ê vê "Pêşkêşî"yê bixwîne; ew beş di binê sernivîsara "Nasandina Çapa Nû" da hatîye nivîsîn û di rûpelên 47-49'an da hatîye çapkirin. Ew beş, jibo xwendin û karanîna rojnama "Kurdistan" wek mifteyek, wek rêberek e. Bê rêbirîya wî beşî, mirov nikare rojnama "Kurdistan" bi hêsanî bixwîne û jê mefadar bibe.

BEŞ I

HAYDARÎYÊN GIŞTÎ LÎ SER ROJNAMA "KURDISTAN"

BELAVBÛNA FIKRA NETEWYÎ DÎ NAVA ÎMPERATORÎYA OSMANÎ DA

Bîr û bawerîya netewevînî û welatevînîyê, ku di sala 1789'an da bi Şorişa Fransîz ra hatibû dinê û hin bi hin di nava gelên Ewropayê da belav bûbû, di dûwayîya sedsala XIX. da êdî gîhîştibû nava sînoren împeratorîya Osmanî. Di nava rewşenbîrên gelên cure cure yê binê kargêrîya Osmanîyan da ew fikir hêdî hêdî belav dibû. Rewşenbîrên Ereban, Arnawudan,(1) Yunan û Bulgaran, bere bere bîr bi huwiyeta xwe ya neteweyî dibirin û jibo desxistin û parastina huwiyeta xwe ya neteweyî li ser havilan difikirîyan, li havilan digerîyan.

Ji alîyekî dî ve, rewşenbîrên Tirkî bi xwe jî ketibûn binê te'sîra fikra welatevînî û netewevînîyê; alaya netewevînîya Tirkî bilind kiribûn û dixwestin ku dewleteka Tirkî a xwerû saz bikin, hemî Tirkî cîhanê di nava sînoren wê dewletê da bicivînin. Pêşrewên(2) wê fikrê li welatên Ewropayê belav bûbûn û bi civînan, bi sazkirina vêkxistin,(3) bi weşandina kovaran jî alîyek ve jibo belavkirina wê fikrê dixebitîn, jî alîyek ve jî li dijê rejîma Sultan Evdîhemîdê 2'yan têkoşîn dikirin.

Di wê rewşê da û di nava wan mercan da rewşenbîrên Kurd jî jî wê fikrê para xwe girtine; di dilê wan da jî fikra netewevînîya Kurd û welatevînîya Kurdistanê cî girtîye; ew jî li ser rewşa Kurdistanê û neteweyê Kurd fikirîne, dest bi xebat û nivîsînê kirine.

---

(1) Arnawud: Neteweyekî Ewropî. Ji welatê wî ra tê gotin "Arnawudistan", ku li jêrê Ewropayê, li qeraxê deryaya Adrîyatîk dikeve. Di hin zimanan da jî wî neteweyî ra tê gotin "Alban", jî welatê wî ra jî tê gotin "Albanya".

(2) Pêşrew: Kesê ku dest bi tevgerê bike û di wê tevgerê da li pêş birewe, li pêş bimeşe û rê nîşanê kesên li pey xwe bide; kesên li pey wî jî jê ra dibin "peyrew".

(3) Vêkxistin: Koma mirovan a ku jibo pêkanîna karekî giştî hatîye saz kirin û li gora hin bingehokên qebûlkirî xebata xwe ya tevayî dimeşîne. Ji "vêkxistin"ê ra bi Erebi tê gotin "tenzîm", bi Tirkî tê gotin "örgüt", bi Înglîzî jî tê gotin "organization".

MÎQDAD MÎDHET BEDÎRXAN Û ROJNAMA KURDÎ YA PÊŞÎN

Yek ji wan rewşenbîrên Kurd ên netewevîn û welatevîn Mîqdad Mîdhet Bedirxan bûye, ku di sala 1898'an da gaveka dîrokî avêtîye û di dîroka gelê Kurd da cara pêşîn dest bi weşandina rojnameyeka Kurdî kirîye, navê rojnama xwe jî "Kurdistan" danîye; bi peyveka dî, navê welatê xwe li rojnama xwe danîye. Bi weşandina rojnama "Kurdistan", Mîqdad Mîdhet Bedirxan hem di jîyana gelê Kurd da rûpeleka nû vekirîye, hem jî ew bi xwe bûye rojnamevanê Kurd ê pêşîn.

Jimareya pêşîn a rojnama "Kurdistan", roja pêşemê di tarîxa 22'yê Nîsana 1898'an da derketîye.(4) Rojname li Misrê di "Çapxana El-Hîlal" da hatîye çapkirin. Li jorê rûpela pêşîn navê rojnamê "Kurdistan" bi tîpên gir hatîye nivîsîn. Hema li binê navê rojnamê jî tarîxa Hîcrî ya wê salê cî girtîye. Ew tarîx hingê 1315 bûye. Sazkarê rojnamê Mîqdad Mîdhet Bedirxan, bi wî awayî daye zanîn ku rojnama "Kurdistan" li gora tarîxa Hîcrî di sala 1315'an da hatîye sazkirin. Ew tarîx, heta jimareya paşîn li binê navê rojnamê hatîye nivîsîn.

*

Di jimareya pêşîn da li binê navê jorname, bi zimanê Tirkî ev peyv hatîye nivîsîn:

"Jibo ku Kurdan hişyar bike û bihewisîne(5) desxistina pişeyan,(6) nuha di pazde rojan da carek tê weşandin, rojnama Kurdî ye".

Di jimareya 3'yan da û ji wê pê ve, di navbera navê rojnamê û wê peyva Tirkî da, vê peyva Kurdî jî cî girtîye:

"Pazde roja de carekê têt nivîsandin, cerîdeya Kurdî ye".(7)

Di jimareya 24'an da û ji wê pê ve, di peyva Tirkî da guhartineka biçûk çêbûye û ew peyv weha derketîye:

"Ji mehê carekê tê weşandin, rojnama Kurdî ye".

Di jimareya 25'an da û ji wê pê ve, di peyva Kurdî da jî ew guhartina biçûk çêbûye û peyv weha hatîye çapkirin:

"Heyvê carekê derdikeve, cerîdeya Kurdî ye".

Li aliyê rastê navê rojnamê navê sazkar û xwedîyê wê bi Kurdî hatîye nivîsîn; dîsa bi Kurdî vê peyva ha cî girtîye:

"Her car du hezar cerîdeya bê pere ez'ê rêkim Kurdistanê, de bidin xelkê".

(4) Hingê di nava sînorên dewleta Osmanî da tarîxa Romî dihat karanîn. Ji ber wê yekê, tarîxa rojnama "Kurdistan" li gora tarîxa Romî, "9 Nîsan 1314" hatîye nivîsîn. Li gora tarîxa Mîladî, ew dibe 22 Nîsan 1898.

(5) Bihewisîne: Hewes bide wan, di dilê wan da hewes çêke, hewes têxe dilê wan, wan teşwîq bike.

(6) Pişe: Karê ku li ser maddeyan tê kirin û jê ra hostatî pêwîst e; wek hesinkarî, sazkirin û karanîna karxanan, çêkirin û karanîna makîne û sazgehan.

(7) Cerîde: Rojname, nûçenama.

Li alîyê çepê navê rojnamê jî ev peyva jorîn bi Tirkî digel navê sazkar û xwedîyê rojnamê hatîye nivîsîn; her weha bi Tirkî hatîye ragîhandin ku heqê abonetiya rojnamê ya salewext 80 qurîş e.

Li binê wan nivîsaran jî di navbera du xêzan da tarîxa jimareyên rojnamê li gora tarîxên Hîcrî û Romî cî girtîye. Mesela tarîxa jimareya pêşîn weha hatîye nivîsîn:

”Roja pêncşemê de, 30 Zulqê’de sene 1315; pencşenbe fî 9 Nîsan sene 1314”.

Tarîxa 30’yê Zulqê’deya 1315’an a Hîcrî û tarîxa 9’ê Nîsana 1314’an a Romî, li gora tarîxa Mîladî weha ye: 22 Nîsan 1898.

AMANCA ROJNAMA ”KURDISTAN”

Sazkarê rojnama ”**Kurdistan**” Mîqdad Mîdhet Bedirxan, di despêka jimareya pêşîn da ragîhandîye ku di dinyayê da çî qas Musulman hebin di gund û bajarên hemîyan da dibistan û rojname hene, bûyerên ku di dinyayê da diqewimin di wan rojnaman da tîn nivîsîn, lê mixabin ku Kurd ji rojnaman bêpar in û nizanin di dinyayê da çî diqewime, cîranê wan Mosqof çawa ye û dê çî bike; paşê amanca rojnamê weha daye zanîn:(8)

”Loma di rîya Xwedê da min ev rojnama ha nivîsî. Bi îzna Xwedê teala ji nuha pê ve di her pazde rojan da carek ez’ê rojnameyek binivîsim. Min navê wê kirîye ”**Kurdistan**”. Di vê rojnamê da ez’ê qala qencîya zanyarîyê û tîgîhîştinê bikim; li kuderê mirov fêr dibe, li kuderê xwendegeh û dibistanên qenc hene, ez’ê nîşanê Kurdan bidim; li kuderê çî şer dibe, dewletên mezin çî dikin, çawa şer dikin, tîcayet çawa dibe; ez’ê qala hemîyan bikim”.

Mîqdad Mîdhet Bedirxan, piştê ragîhandina amanca rojnamê, bala xwendevanan kişandîye ser wê yekê ku ”**Kurdistan**” rojnama Kurdî ya pêşîn e. Li ser wê yekê weha nivîsîye:

”Heta nuha kesek rojnameyeka weha nenivîsîye; ev rojnama min a ha, ya pêşîn e. Loma dê gelek kêmayî hebin. Ez hevî dikim kêmayîya rojnamê ji min ra binivîsin. Hemî tişt dema nû çêdibin kêmin, paşê hingî diçe dikeve rê”.(9)

---

(8) Hem di vê parçenivîsarê da, hem jî di parçenivîsarên hatî da, ku em’ê ji rojnama ”**Kurdistan**” biguhêzin, gelek peyvikên Erebi û Farisî hene. Me di wergerandina jimareyên rojnamê da ew peyvik wergerandin tîpên Latînî û maneyên wan li jêrên rûpelan bi jêrenotan dan zanîn. Lê belê di ”Pêşkêşî”yê da me neviya em xwendevanan bi jêrenotên zêde mijûl bikin. Ji ber wê yekê, ev parçenivîsar û hemî parçenivîsarên ku em’ê di ”Pêşkêşî”yê da wek numûneyan nîşan bidin, me gişt wergerandin Kurdîyeka xwerû û bi wê Kurdîya xwerû guhastin.

(9) **Kurdistan**, jimare 1, rûpel 1.

Dema mirov li demên derketina **"Kurdistan"**ê dinêre, mirov dibîne ku di despêkê da ji 15 rojan carek derketîye; lê paşê carna ji mehê carek, carna jî ji çend mehan carek derketîye. Ji alîyê naverokê ve jî ku mirov bala xwe bid'ê, mirov dibîne ku, gerçi hin xeber li ser hin bûyerên Kurdistanê û welatên dî tê da derketine jî, naveroka wê bi piranî ji nivîsaran pêkhatîye.

Ji ber van her du sededan, mirov dikare bêje ku **"Kurdistan"** di eslê xwe da ne rojname ye, lê kovar e. Lê belê her du xwedîyên wê Mîqdad Mîdhet Bedirxan û Evdîrehman Bedirxan jê ra gotine "cerîde" û "gazete". Mana wan her du peyvikan(10) jî di Kurdî da "rojname" ye. Ji ber vî sededî, em jî jê ra dibêjin "rojname" û wê wisa dinasin.

ZIMANÊ ROJNAMA "KURDISTAN"

"Kurdistan" di despêkê da tenê bi Kurdî hatîye nivîsîn û sê jimareyên pêşîn tenê bi Kurdî hatine çapkirin. Di jimareya 4'an da û ji wê pê ve, hin nivîsarên bi zimanê Tirkî jî di rûpelên rojnamê da cî girtine. Ew nivîsarên Tirkî, di jimareyên 4, 5, 6, û 7'an da bi awayê daxwaznameyan(11) ji Sultan Evdilhemîdê 2'yan ra hatine nivîsîn. Piştê wan jimareyan, hin jimare dîsa tenê bi Kurdî derketine; ew jî jimareyên 8, 9, 11, 15 û 16'an in. Di jimareyên dî da nivîsarên Kurdî û Tirkî pêkve cî girtine.(12)

Di hemî nivîsarên Tirkî da rexneyên dijwar li rejîma Evdilhemîd hatine xistin û dijwarîya wan rexneyan hin bi hin zêdetir bûye.

Kurdîya **"Kurdistan"**ê ne Kurdîyeka xwerû ye; gelek peyvîkên Erebi û Farisî di nivîsarên Kurdî da hatine karanîn. Jixwe wê demê di nava rewşenbîrên Kurd da adet bû ku peyvên xwe û nivîsarên xwe bi peyvîkên Erebi û Farisî bixemilînin; wan, têkilkirina Kurdî bi peyvîkên Erebi û Farisî wek serbilindîyek qebûl dikir; wisa dizanîn ku karanîna peyvîkên Erebi û Farisî nîşana zanatîyê û rewşenbîrîyê ye.

Herçî nivîsarên Tirkî yê ku di rojnamê da cî girtine, ew hemî bi Tirkîya wê demê ne, ku jê ra dihat gotin "zimanê Osmanî". Zimanê Osmanî jî zimanên Tirkî, Kurdî, Erebi û Farisî pêkhatibû. Ji ber wî sededî jî jê ra dihat gotin "zimanê Osmanî".

Di rojnamê da du nameyên Erebi jî derketine. Yek ji wan nameyên Erebi jî Mêrdînê, ji alîyê Elîyê kurê Huseynê Amedî ve hatîye şandin û di jimareya 8'an da derketîye. Nameya Erebi ya dî jî ji Lubnanê, ji bajarê Trablusê, ji alîyê Şêx Hesên ve hatîye şandin û di jimareya 16'an da derketîye.

Hemî jimareyên **"Kurdistan"**ê ji 4 rûpelan pêkhatine.

(10) Peyvik: Dengê ku ji devê mirov derdikeve û tenê yek maneyek dide; wek "jîn", "hatin", "ba", "baran", "pirtûk", "hat", "diçe", "xwendin", "xwarin" û wd. Ji "peyvîk"ê ra bi Erebi tê gotin "kelîme", bi Tirkî tê gotin "sözcük", bi Înglîzî jî tê gotin "word".

(11) Daxwazname: Nameya ku tê da daxwazeka resmî tê nivîsîn û ji kargêrên dewletê ra, ji meqamên resmî ra tê pêşkêşkirin.

(12) Wek ku em'ê li pêş jî qal bikin, ji rojnama **"Kurdistan"** tenê yek berhevokek gîhaye dewra me; di wê berhevokekê da jimareyên 10, 12, 17, 18 û 19'an tunin. Ji ber wê yekê, em nizanin ku ew jimare tenê bi Kurdî derketine, yan bi Kurdî û Tirkî derketine.

ROJNAMA GEROK

Rojnama ”**Kurdistan**” li derê welêt, li Misrê dest bi derketinê kirîye û sê jimareyên wê yên pêşîn di ”Çapxana El-Hîlal” da hatine çapkirin. Jimareyên 4’an û 5’an jî dîsa li Misrê, di ”Çapxana Cerîdeya **Kurdistan**” da hatine çapkirin.

Misir hingê gerçî bi rastî di binê nufûza Înglistanê da bû, lê di eslê xwe da eyaletek ji eyaletên dewleta Osmanî bû û hukmê Padîşahê Osmanî li wir direwîya;(13) bi kêmayî, bi qasê ku rê li derketina rojnameyek bigire yan weşandina wê biwestîne,(14) hukmê wî li wir hebû. Sultan Evdilhemîdê 2’yan jî wisa kirîye û nehîştîye ku rojnama ”**Kurdistan**” li Misrê weşandina xwe bidomîne. Sazkar û xwedîyê rojnamê Mîqdad Mîdhet Bedirxan, hem ji ber zordestîya rejîma Evdilhemîd û rêgirtina wî ya li domandina derketina rojnamê li Misrê, hem jî ji ber nexweşîya xwe, kargêrîya rojnamê sipartîye birayê xwe Evdirehman Bedirxan û vegeyîyaye Stanbolê. Ew yek ji nivîsara Evdirehman Bedirxan a bi Tirkî tê zanîn, ku di serê jimareya 6’an da derketîye.(15)

Evdirehman Bedirxan di jimareya 6’an da û ji wê pê ve kargêrîya rojnamê girtîye destê xwe û rojname ji Misrê guhastîye(16) bajarê Cenewreyê li Swîsrayê.(17) Digel wê guhastinê, çapxane û navnîşana rojnamê tev hatine guhartin; ji jimareya 6’an pê ve rojname di ”Çapxana Komela Hevgirtin û Qencîya Musulmanan” da hatîye çapkirin.(18)

Di jimareya 20’î da û ji wê pê ve rojname dîsa vegeyîyaye Misrê.(19) Digel wê vegeyîyê çapxane û navnîşana wê dîsa guherîne. Jibo navnîşanê li Qahîrê qutîyeka postê ya bi jimara ”679”an hatîye nivîsîn. Lê belê navê çapxanê di rojnamê da cî negirtîye, tenê di dûwayîya jimareyên 20 û 21’ê da bi Kurdî û Tirkî hatîye nivîsîn ku rojname li Misrê hatîye çapkirin. Di dûwayîya jimareyên 22 û 23’yan da jî tenê bi Tirkî hatîye nivîsîn ku rojname di ”Çapxana Hindîye” da hatîye çapkirin. Tê zanîn ku ew çapxaneyeka Misrê bûye.

Ji jimareya 24’an pê ve rojname careka dî hatîye guhastin û vê carê çûye Înglistanê û navnîşana wê li Londrayê hatîye nîşandan, di serê rojnamê da jî ev ragîhana ha bi Kurdî derketîye:

(13) Direwîya: Dimeşîya, dibuhurî, derbas dibû.

(14) Biwestîne: Bisekinîne, bide sekinandin. Maneyeka dî jî ji wê peyvikê ra heye, lê li vir maneya wê ev e.

(15) **Kurdistan**, j. 6, r. 1—2.

(16) Guhastîye: Neqil kirîye.

(17) Swîsra: Welatekî Ewropa Navîn. Jê ra bi Tirkî tê gotin ”İsviçre”, bi İngîlîzî jî tê gotin ”Switzerland”.

(18) Navê wê komelê ye orîjînal ê ku di rojnamê da derketîye, weha ye: ”Cem’îyeta Tefaq û Qencîya Musulmana”.

(19) Wek ku me di jêrenota 12’an da jî da zanîn, ew berhevoka tenê ya ku ji rojnama ”**Kurdistan**” gîhaye dewra me, jimareyên 17, 18 û 19’an tê da tunin. Ji ber wê yekê, em nizanin ku ew her sê jimare li kêderê derketine. Peyva me ya ku em li vir dibêjin ”di jimareya 20’î da û ji wê pê ve rojname dîsa vegeyîyaye Misrê”, li gora jimareyên heyî hatîye nivîsîn.

”Ev pêlek e min ji Cenewreyê neqlê Londrayê kir. Loma min nekarî rojnama xwe biweşînim. Ez hêvî dikim ku ji nuha pê ve ez’ê ji mehê carek rojnama xwe bi dûzen biweşînim”.(20)

Ragîhaneka wek vîya bi Tirkî jî di wê jimareyê da derketîye.

Li wir tiştê balkêş ev e ku gotîye ”min ji Cenewreyê neqlê Londrayê kir”. Di jimareya 23’yan da jî navnîşana rojnamê li Qahîrê hatîye nîşandan. Vêca çima gotîye ”min ji Cenewreyê neqlê Londrayê kir”? Gelo ji jimareya 20’î heta jimareya 23’yan Evdirehman Bedirxan bi xwe li Cenewreyê bûye û rojname li wir amade kirîye û şandîye Misrê, li wir daye çapkirin? Ev îhtîmal ne dûrê aqil e. Îhtîmaleka dî jî ev e ku piştê derketina jimareya 23’yan li Qahîrê, xwedîyê rojnamê dîsa ew guhastîye Cenewreyê û xwestîye ku li wir derxe; lê belê mecal nedîtîye, paşê derbasê Înglistanê bûye û jimareya 24’an li wir derxistîye.

Westana(21) li Londrayê jî pirr dom nekirîye; rojname tenê yek jimareyek li wir derketîye, ew jî jimareya 24’an e. Ji jimareya 25’an pê ve rojname careka dî hatîye guhastin û vêca çûye jêrê Înglistanê û li bajarê Folkstone derketîye. Di jimareya 25’an da ragîhaneka kurt bi zimanê Tirkî hatîye nivîsîn û tê da hatîye ragîhandin ku jibo weşandin û belavkirina rojnamê fêde di guhastinê da hatîye pêjnkirin û kargêrîya ”Kurdistan”ê neqlê wê navnîşanê hatîye kirin; ji xwendevanan tika hatîye kirin ku nameyên xwe bişînin wê navnîşanê.(22)

Lê belê Folkstone jî ji rojnama ”Kurdistan” ra nebûye çîyekî timî; rojname heta jimareya 29’an li wir hatîye weşandin, paşê dîsa vegeyîyaye Cenewreyê û her du jimareyên paşîn, yanî jimareyên 30’yî û 31’ê li Cenewreyê derketine.

Di wan guhastinan da rojname gelek caran pirr dereng derketîye, navberên dirêj ketine navbera hin jimareyên wê. Mesela tarîxa jimareya 5’an 4 Hezîran 1314 ye(17 Hezîran 1898), tarîxa jimareya 6’an 28 Îlon 1314 ye(11 Çirîya Pêşîn 1898). Tarîxa jimareya 15’an 22 Nîsan 1315 ye,(5 Gulan 1899), tarîxa jimareya 16’an 24 Tîrmeh 1315 ye(6 Tebax 1899). Tarîxa jimareya 23’yan 11 Sibat 1315 ye(24 Sibat 1900), tarîxa jimareya 24’an 19 Tebax 1316 ye(1 Îlon 1900). Tarîxa jimareya 25’an 18 Îlon 1316 ye,(1 Çirîya Pêşîn 1900), tarîxa jimareya 26’an 1 Kanûna Pêşîn 1316 ye(14 Kanûna Pêşîn 1900), tarîxa jimareya 27’an 28 Sibat 1316 ye(13 Adar 1901), tarîxa jimareya 28’an jî 1 Îlon 1317 ye(14 Îlon 1901). Jimareya 29’an di wextê xwe da derketîye, tarîxa wê 1 Çirîya Pêşîn 1317 ye(14 Çirîya Pêşîn 1901). Lê jimareya 30’yî pênc meh paşê derketîye, tarîxa wê 1 Adar 1318 ye(14 Adar 1902). Jimareya 31’ê di wextê xwe da derketîye, tarîxa wê 1 Nîsan 1318 ye(14 Nîsan 1902).(23)

(20) **Kurdistan**, j. 24, r. 12.

(21) Westan: Sekin. Maneyeka dî jî ji vê peyvîkê ra heye, lê li vir mana wê ev e.

(22) **Kurdistan**, j. 25, r. 2.

(23) Ev tarîxên ku me li jor nivîsîne, dibe ku di nihêrtina pêşîn da ji xwendevanan ra hinek xerîb bixuyin. Jibo ku xwendevan şaş nebin, divê em bala wan bikişînin ser vê yekê ku, li gora teqwîma Romî ku di ”Kurdistan”ê da hatîye karanîn, meha paşîn a salê meha Sibatê ye, despêka sala nû jî l’ê meha Adarê ye.

BAWERÎYA XURT Û TEMAM

Li vir pirseka weha tê aqilê mirov: Gelo ew qas guhastin çima qewimîne? Bi peyveka dî, gelo Evdirehman Bedirxan çima rojnama ”**Kurdistan**” ew qas car guhastîye û çiyê derxistina wê ew qas car guhartîye? Gelo çima di navbera Misrê û Swîsrayê û Înglistanê da çûye û hatiye, çûye û hatiye?

Gelek mixabin ku em nikarin bersîva vê pirsê bidin. Cara pêşîn ku Evdirehman Bedirxan rojname ji Misrê guhastîye Swîsrayê, di jimareya 6’an da daye zanîn ku ji ber zordestîya rejîma Evdilhemîd birayê wî Mîqdad Mîdhet Bedirxan nekarîye weşandina rojnamê li Misrê bidomîne û ji neçarî vegerîya-ye Stanbolê, ji ber wê yekê jî wî kargêrîya rojnamê girtîye destê xwe û ji Misrê ew guhastîye Swîsrayê, da ku bişê rojnamê derxe û bi wî awayî jibo qencîya Kurdan bixebite.(24) Lê guhastinên dî? Gelo semedên wan çi bûne? Mixabin ku di destê me da çu belge û wesîqeyeka wisa tune ku bersîva vê pirsê ronî bike.

Gelo Evdirehman Bedirxan ji rûyê taluka ajanên Evdilhemîd xwe di ewletîye da nedîtîye, loma ew qas car çiyê xwe guhartîye û rojnama xwe guhastîye? Ev îhtîmal ne dûrê aqil e. Ji nivîsarên rojnamê û ji nameyên vekirî yên ku ji Evdilhemîd ra hatine nivîsîn, bi awayekî eşkera tê famkirin ku Evdilhemîd û karbidestên dora wî nevîyane ku rojnameyek bi navê ”**Kurdistan**” derkeve; qedexe kirine ku rojname bi taybetî têkeve Kurdistanê û bi giştî têkeve nav sînorên dewleta Osmanî. Lê belê digel ku Evdilhemîd li dijê rojnama ”**Kurdistan**” bûye jî, Evdirehman Bedirxan ji doza xwe venekişîyaye û derxistina rojnamê domandîye, bi wî awayî ji Evdilhemîd ra adeta meydan xwendîye. Bi derxistina rojnamê jî newestayê, zordestî û zulma rejîma Evdilhemîd di rûpelên ”**Kurdistan**”ê da li ber çavan raber kirîye. Bi wê raberkirîne jî qîma xwe nanîye, deng li gelê Kurd kirîye û jê xwestîye ku li dijê wê zordestîyê rabe û di ber xwe bide; bi wî awayî gelê Kurd hewisandîye berxwedan û serhildanê.

Ji ber wê yekê, mirov dişê texmîn bike ku Evdirehman Bedirxan xwe di ewletîye da nedîtîye û ji ajanên Evdilhemîd dilbitirs bûye, ketîye tatêlê; ji ber wê tatêlê ew qas çiyê xwe guhartîye, ew qas rojnama xwe guhastîye.

*

Li vir tiştê giring û balkêş ev e ku, digel wan alûzîyên ku ji wan guhastinan tîr famkirin, Evdirehman Bedirxan dev ji doza xwe bernedaye û ji doza xwe venekişîyaye. Tam çewtê wê yekê, bi vîn(25) û biryardarî sînga xwe daye pêşberê hemî alûzîyan û weşandina rojnama xwe domandîye; wek bavekî dilo- van ê ku zarûkekî xwe ji ber bagêr û bapûkê direvîne û ji vir dibe wir, ji wir

(24) **Kurdistan**, j. 6, r. 2.

(25) Vîn: Hêza hundirîn a ku di dilê mirov da li ser karek daxwazeka qutûbîrr diafirîne, îrade.

dibe wir, ji cîyek dibe cîyekî dî, ji wî cîyî jî direvîne cîyekî ewletir, Evdîrehman Bedîrxan wisa bi dilovanî rojname **"Kurdistan"** hembêz kirîye û cî bi cî gerandîye, derxistina wê çar sal domandîye. Kî dizane ku di wê rê da çi qas azar(26) dîtîye, çi qas zehmet kişandîye, çi qas fîdakarî kirîye! Semedê wê fîdakarîyê jî, bê guman bawerîya wî ya xurt û temam bûye. Hêja ye ku mirov li ber bîranîna wî bi qedirnasî û rêzdarî serê xwe bitewîne, ji dil û can je ra sipas bike!

DENGANA "KURDISTAN"Ê LI KURDISTANÊ(27)

Wisa tê zanîn ku derketina rojname **"Kurdistan"** li Kurdistanê û di nava Kurdên derê Kurdistanê da danganeka fire daye, kêfxweşî û dilşayîyeka mezin afirandîye. Hin name û teqrîzên(28) ku ji rojnamê ra hatine şandin û di hin jimareyên wê da hatine çapkirin, ew dangan û kêfxweşî bi awayekî zelal ji wan dixuye.

Du teqrîzên Kurdî ji Şamê hatine şandin, di jimareya 3'yan da derketine. Yek ji wan dûznivîsar e, bi awayê nameyek hatîye nivîsîn û şandin. Şandoxê wê, ku navê xwe N. H. nivîsîye, daye zanîn ku dema rojname gîhaye Şamê di nava Kurdên wî bajarî da kêfxweşî û şayîyeka mezin çêkirîye, dema Kurdan zanîye ku navê wê **"Kurdistan"** e û xwedîyê wê Mîqdad Mîdhet Bedîrxan e, bi peyva wî "mîrê me" ye, ew maç kirine û bi derketina wê gelek dilşa bûne.(29)

Teqrîza dî ya ku ji Şamê hatîye şandin, helbeskî ye, yanî wek helbestek hatîye nivîsîn. Şandoxê wê, ku navê xwe Lawê Şêx E. Fetah nivîsîye, di despêka teqrîza xwe da weha gotîye:

"Pîroz be ji te re hezar cara
ev dengê nuho li nav yara(30)

Mizgînîya vê cerîdeya qenc(31)
şabaş dibitin çi qas hebit genc".(32)

(26) Azar: Ezîyet, zehmet, êş.

(27) Dangan: Dengê ku li tiştên wek zinaran dikeve û li dora xwe belav dibe û vedigere. Ji peyvika "dangan" ra bi Erebi tê gotin "seda", bi Tirkî tê gotin "yankî", bi Înglîzî jî tê gotin "echo".

(28) Teqrîz: Nivîsara ecibandîne, nivîsara ku li ser kovarek yan pirtûkek tê nivîsîn û tê da ecibandîna wê kovarê yan pirtûkê tê dîyarkirin.

(29) **Kurdistan**, j. 3, r. 3.

(30) Li nav yara: Li nav dostan.

(31) Cerîde: Rojname.

(32) Genc: Xizne, xezîne, defîne.

Şandoxê vê teqrîzê jî daye zanîn ku derketina ”**Kurdistan**”ê di nava Kur-
dên Şamê da kêfxweşîyeka gelek mezin afirandîye, di paşîya teqrîza xwe da jî
ji Mîqdad Mîdhet Bedirxan ra weha gotîye:

”Rûhanîya bab û kal û ecdad
pey vê hunerê, te kir nuho şad
Beybûnîya dewleta te geş bit
Qasê tu hebî, dilê te xweş bit”.(33)

Nameyeka Kurdî jî ji Edenê hatîye şandin. Navê şandoxê wê Seyid Tahirê
Botî ye. Wî daye zanîn ku derketina rojnama ”**Kurdistan**” Kurdên Edeneyê
gelek kêfxweş kirine. Seyid Tahirê Botî di nameya xwe da, ku di jimareya 5’an
da derketîye, nivîsîye ku Kurdên Edeneyê di du-sê rojan da heqê 20 rojnaman
berhev kirine; ji Mîqdad Mîdhet Bedirxan pirsîye: ”Ez rêkim kuderê?”(34)

Ji Mêrdînê jî nameyeka Erebi jî alîyê Elîyê kurê Huseynê Amedî ve hatîye
şandin û di jimareya 8’an da derketîye. Şandoxê wê nameyê gelek pesnê
”**Kurdistan**”ê daye û di cîyek da weha gotîye:

”Ez bi umrê xwe sond dixum ku, ev rojname wisa qenc e ku hêja ye qala
wê bê kirin û li ser wê sipas bê kirin”.(35)

Nameyeka Kurdî ya balkêş jî ji bajarê Amed(Dîyarbekir) hatîye şandin û
di jimareya 13’an da bi sernivîsara ”Kaxizek ji Kurdistanê hatî” derketîye.
Şandoxê wê, navê xwe ”ji eşrafên Dîyarbekrê Ş. M.” nivîsîye. Wî daye zanîn
ku karbidestên dewleta Osmanî yên li Kurdistanê nahêlin ku gel rojnama
”**Kurdistan**” bixwîne û wê di destê kî da bibînin wî kesî digirin, davêjin gir-
tîxanan, lê belê dîsa jî Kurd meyla rojnamê dikin û ji wê nabûrin. Ş. M. gotîye
”di vê rê da emê gelek tiştan fîda bikin”, paşê nivîsîye ku karbidestên dewle-
ta Osmanî yên li Kurdistanê gelek zalim û bêînsaf in, ji ber zulma wan gelek
Kurd cîhil bûne, hin ji wan çûne nava Ecem, hin jî çûne nava Tirkan; ji Evdi-
rehman Bedirxan tika kirîye ku di rojnamê da bi Tirkî ji Padîşah ra li ser rew-
şa Kurdan binivîse û jê bixwaze ku me’mûrên rast û adil bişîne
Kurdistanê.(36)

Dîsa di jimareya 13’an da hatîye nivîsîn ku ji alîyê hin Kurdan ve ji rojnamê
ra alîkarîya diravî hatîye şandin û lîsteyek li ser wê yekê cî girtîye. Li gora wê
lîsteyê jibo alîkarîyê ev dirav hatine şandin:

Ji Dîyarbekrê : 200 qurîş
Ji Silêmanîyê : 121 ”
Ji Edeneyê : 120 ”

Nameyeka Kurdî jî ji Mêrdînê, ji alîyê Mela Salihê Cizîrî ve hatîye şandin.
Şandoxê wê nameyê di serê nameya xwe da weha gotîye:

(33) **Kurdistan**, j. 3, r. 4.

(34) **Kurdistan**, j. 5, r. 3—4.

(35) **Kurdistan**, j. 8, r. 2—3

(36) **Kurdistan**, j. 13, r. 1—2.

”Mîrê min, ew rojnama ku we dest pê kirîye hun ji pazde rojan carek derdixin, carna tê welatê me û kêman caran digîje destê me, em dixwînin”.

Mela Salihê Cizîrî paşê pesnê Mîr Bedirxan û zarûkên wî daye, qala xizmeta wan a ji Kurdan ra kirîye, peyv anîye ser şola xwendin û zanînê, di wî babetê da weha nivîsîye:

”Ez benî, tu me dihewisînî xwendin û zanînê. Qencîya xwendin û zanînê tiştêkî wisa ye ku kes nikare înkare bike. Xwendin ronayîyeka wisa ye ku kor bi wê xwedîçav dibin. Lê belê çî çare ku rê û îmkanên xwendinê li nik me tunin. Kes tune li me bipirse. Çavê xayinan kor bibe. Herçî ku Evdilhemîd e, vêca me zanî ku herçîyê jibo qencîya Kurdan e wî navê”.

Mela Salihê Cizîrî paşê gazin ji Evdirehman Bedirxan kirîye ku çima dereng maye û bîst sal berê ew rojname dernexistîye, daye zanîn ku rojnama ”Kurdistan” ji alîyê rejîma Evdilhemîd ve li Kurdistanê hatiye qedexekirin, rexne li rejîma Evdilhemîd xistîye ku guh nade Kurdistanê, ragîhandîye ku dê li ser rewşa Kurdistanê ji Evdirehman Bedirxan ra binivîse.(37)

ZORDESTÎYA REJÎMA EVDİLHEMÎD LÎ SER ROJNAMA ”KURDISTAN”

Rojnama ”Kurdistan” li Kurdistanê û di nava Kurdên derê Kurdistanê da çî qas kêfxweşî çêkirîye û denganeke erîn(38) daye, di Koşka Sultan Evdilhemîdê 2’yan da û bi giştî di nava kargêrên dewleta Osmanî da jî ew qas kêfnexweşî çêkirîye û denganeke neyîn(39) daye.

Hema di despêkê da, di dema derketina rojnamê da, ew zêhnîyeta Osmanîyan a req û qedexekar ketîye kar û qedexe kirîye ku ”Kurdistan” bi awayekî giştî têkeve nava sînorên dewleta Osmanî, bi taybetî jî têkeve Kurdistanê. Wezîrîya Karên Hundirîn belavokeka resmî ji wezîfedarên dewletê ra şandîye û bi wan daye zanîn ku rojnama ”Kurdistan” di nava sînorên dewleta Osmanî da hatiye qedexekirin, ji wan xwestîye ku wê biryara qedexekirinê pêkbînin.

Li ser wê biryarê, Mîqdad Mîdhet Bedirxan di jimareya 4’an da ji Evdilhemîd ra bi zimanê Tirkî daxwaznameyek nivîsîye û tê da fêda rojnama ”Kurdistan” daye zanîn, jê tika kirîye ku ferman bide hukumetê da ku wê biryara qedexekirinê rake û rê bide belavbûna rojnamê.(40)

Lê belê wê daxwaznameyê fêde nedaye. Tam çewtê wê, zordestî li xwendevanên rojnamê jî hatiye kirin; kesên ku ”Kurdistan” di destê wan da hatiye

(37) Kurdistan, j. 14, r. 2.

(38) Erîn: Tişt yan karê ku li gora amanc û daxwazê be, li amanc û daxwazê bê, fêde bide û bê qebûlkirin, mefadar bê dêran. Ji peyvika ”erîn” ra bi Erebi tî gotin ”îcabî”, bi Tirkî tî gotin ”olumlu”, bi Înglîzî jî tî gotin ”positive”.

(39) Neyîn: Tişt yan karê ku li çewtê amanc û daxwazê be, li amanc û daxwazê neyê, fêde nede û neyê qebûlkirin, bêmeffa bê dêran. Ji peyvika ”neyîn” ra bi Erebi tî gotin ”selbî”, bi Tirkî tî gotin ”olumsuz”, bi Înglîzî jî tî gotin ”negative”.

(40) Kurdistan, j. 4, r. 1—2.

dîtin, hatine girtin. Ji alîyekî dî ve jî bi rîya hin karbidestên Misrê bi awayekî ne resmî xeber ji Mîqdad Mîdhet Bedirxan ra hatîye şandin û jê hatîye xwestin ku zû-zûka weşandina rojnamê biwestîne û vegere Stanbolê; eger na, dê di heqê wî da sûcek bê lêkanîn(41) û bi wasita dadgehek teslîmkirina wî ji kargêrên Misrê bê xwestin, ew kargêr jî dê bi zorê wî teslîm bikin. Li ser wê gefa karbidestên Osmanîyan, Mîqdad Mîdhet Bedirxan di jimareya 5'an da daxwaznameyeka dî bi Tirkî ji Evdilhemîd ra nivîsîye û hem ew tevgera bê-qanûnî pê daye zanîn, hem jî dîsa jê tika kirîye ku biryara qedexekirina "Kurdistan"ê bide rakirin.(42)

Piştê jimareya 5'an Mîqdad Mîdhet Bedirxan rojname teslîmê birayê xwe Evdirehman Bedirxan kirîye û vegeyîyaye Stanbolê. Wek ku me li jor jî da zanîn, Evdirehman Bedirxan rojname ji Misrê guhastîye Swîsrayê. Di jimareya 6'an da wî jî ji Evdilhemîd ra daxwaznameyek bi zimanê Tirkî nivîsîye; di wê daxwaznameyê da daye zanîn ku karbidestên dora Evdilhemîd, jibo ku Mîqdad Mîdhet Bedirxan mecbûr bikin ji westandina weşandina rojnamê ra û vegera Stanbolê ra, gef li birayên wî yên li Stanbolê xwarine û birayê wî Emîn Bedirxan(43) bi hin kesên pêgirtîyên rejimê dane lêdan, birayê wî Elî Bedirxan jî girtine û çar roj di girtîxanê da hiştine. Evdirehman Bedirxan di dûwayîya wê daxwaznameya xwe da ragîhandîye ku ew'ê êdî venegere nava sînoren dewleta Osmanî û ew'ê têkoşîna xwe bidomîne.(44)

Evdirehman Bedirxan di eynê jimareyê da nivîsareka Kurdî jî nivîsîye û tê da qala daxwaznameya xwe ya Tirkî kirîye û weha gotîye:

"Min di vê rojnamê da kaxizek Romî(45) ji Padîşah Evdilhemîd Xan ra re-

(41) Lêkanîn: Anîna tiştan li hev, ku mirov tiştan li hev bîne, lêk bîne, li hev dayne û çêke. Ji peyvika "lêkanîn" ra bi Erebi tê gotin "tesnî", bi Tirkî tê gotin "uydurmak", bi Înglîzî jî tê gotin "to make up".

(42) **Kurdistan**, j. 5, r. 1—2.

(43) Bavê her du zimanzan û nivîskarên navdar Celadet Bedirxan û Kamran Bedirxan.

(44) **Kurdistan**, j. 6, r. 1—2.

(45) Romî: Tirkî, zimanê Tirkî. Ji ber ku berê di nava Kurdan da ji dewleta Osmanî ra hatîye gotin "Rom", nivîskar li vir ji zimanê wê dewletê ra gotîye "Romî". Semedê ku Kurdan ji dewleta Osmanî ra gotîye "Rom" ev bûye ku, ew cîyê ku dewleta Osmanî tê da hatîye saz kirin, yanî Anadol, wextek di destê împêratorîya Romayê da bûye û herêmek ji herêmen wê dewletê bûye. Hingê Kurdan ji wê dewletê ra gotîye "Rom". Paşê ew împêratorî parçe bûye û li hêla wê ya Rohîlat împêratorîya Bîzans hatîye saz kirin, ku jê ra hatîye gotin "Roma Rohîlat" jî û Anadol jî beşek ji wê bûye; hingê jî navê wê dewletê di nava Kurdan da "Rom" bûye. Paşê li herêma Anadolê dewleta Osmanî hatîye saz kirin û ketîye şûna împêratorîya Bîzans; hingê jî Kurdan ji wê dewletê ra gotîye "Rom". Ehmedê Xanîyê nemir jî di "Mem û Zîn"ê da ji dewleta Osmanî ra gotîye "Rom". Yek ji peyvên Xanî yên di heqê dewleta Osmanî da weha ye:

"Emma ji ezel Xwedê wisa kir
ev Rom û Ecem li ser me rakir"

Piştê ku dewleta Osmanî hatîye hilweşandin û di şûna wê da "Komara Tirkîyê" hatîye saz kirin jî, navê "Rom" di nava Kurdan da jibo wê dewletê hatîye karanîn. Li hin hêlên Kurdistanê jî ji dewleta Tirkan ra hatîye gotin "Roma reş" û gelê Kurd bi peyvika "reş" zulm û zordestîya wê dewletê daye zanîn. Di peyvika pêşîyan a Kurdî da jî tê gotin "bextê Romê tune". Di straneka gelî ya Kurdî da jî tê gotin "Rom xayin e".

kirîye. Ez tê da dibêjm ji ber ku wî nehîşt birayê min rojnama xwe di milkê wî da derxe, ez ji milkê wî derketim, da ez bi vê rojnamê ji qencîya Kurdan ra bixebitim û setîya mirovên dora wî jê ra binivîsim”.(46)

Wisa tê zanîn ku biryara Evdirehman Bedirxan li ser domandina weşandina ”Kurdistan”ê û guhastina wî ya wê bo Swîsrayê, Evdilhemîd û karbides-tên dora wî gelek hêrs kirine, bûye semedê zêdebûna rika wan. Jibo ku Evdirehman Bedirxan ji doza wî vegeerînin û mecbûrê westandina rojnamê bikin, zordestîya xwe diwartir kirine. Hingê pênc birayên wî xwestine ji Stanbolê biçin Kurdistanê. Lê belê hatine girtin û li wan îşkence hatîye kirin. Evdirehman Bedirxan li ser wê bûyerê di jimareya 7’an da bi Tirkî ji Evdilhemîd ra daxwaznameyek nivîsîye û tê da qala wê tevgera bêqanûnî kirîye, paşê weha gotîye:

”Eger amanc ji îşkencekirina birayên min ew e ku ez dev ji fikra xwe û vîna xwe berdim û bêm Stanbolê, ez bi Xwedê sond dixum ku ev tedbîr, ji bil zexmkirina vîn û sebata min ji tiştêk ra xizmet nake”.

Evdirehman Bedirxan, paşê ji Evdilhemîd ra weha meydan xwendîye:

”Ebulhodayê Cengene(47) yê ku te ew kirîye taca serê xwe, ev tedbîrên weha dibe ku li tirsonekên wek wî te’sîr bikin; lê belê ew qehremanê ku li dijê bavê te yê cîbhişt şer kiribû,(48) ev tedbîr li kurê wî qet nikarin te’sîr bikin”.(49)

Evdirehman Bedirxan bi wê vîne weşandina rojnamê domandîye. Lê belê Evdilhemîd jî zordestîya xwe zêdetir kirîye; dadgeheka taybetî daye saz kirin û di heqê Evdirehman Bedirxan da ji wê dadgehê biryara cezayê xiyabî daye derxistin. Evdirehman Bedirxan li ser wê biryarê di jimareya 26’an da bi Tirkî nameyeka vekirî ji Evdilhemîd ra nivîsîye û careka dî jê ra meydan xwendîye, ragîhandîye ku di oxira welêt û netewe da biryarên wisa dibin semedê pesinîne. Paşê dîsa rexneyên diwar li rejîma Evdilhemîd xistine û Evdilhemîd bi zalimîyê gunehkar kirîye.(50)

REJÎMA PADÎŞAHAN ÇÛ REJÎMA PAŞAYAN HAT

Qedexkirina rojnama ”Kurdistan” ji alîyê rejîma Evdilhemîd ve, dibe ku di nihêrtina pêşîn da piçek xerîb bê dîtin. Di dewra Osmanîyan da zimanê Kurdî ne qedexe bû, bi zimanê Kurdî xwendin û nivîsîn dihat kirin û ders dihat dayin, pirtûk jî dihatin çap kirin, Kurd û Kurdistan bi navên xwe dihatin naskirin, navê gelê Kurd resmen ”Kurd” bû, navê welatê wî gelî jî resmen

(46) **Kurdistan**, j. 6, r. 2.

(47) Yek ji şewirdarên Evdilhemîd bûye.

(48) Mexsed ji vî qehremanî, Mîr Bedirxanê Botî ye, ku bavê Evdirehman Bedirxan bûye. Wî di salên 1840’an da jibo serxwebûna Kurdistanê li dijê dewleta Osmanî şer kirîye.

(49) **Kurdistan**, j. 7, r. 1.

(50) **Kurdistan**, j. 26, r. 1—2.

”Kurdistan” bû. Ne tenê gelê Kurd, hemî gelên bindestên Osmanîyan di wê rewşê da bûn. Ji ber ku dewleta Osmanî îperatorî bû û rejima Osmanî ne rejimeka neteweyî bû, li dijê gelên nava sînorên îperatorîyê sîyaseta nejad-perestîyê û rehkarîyê nedajot; her gelek û her welatek bi navê xwe dihat naskirin, ziman û çandeyên hemî gelan jî azad bûn.

Li gora wê rewşê, gelo çima rejima Ewdilhemîd rojnama ”Kurdistan” qede-xe kirîye û li dijê wê jî, li dijê xwedîyê wê jî tedbîrên wisa dijwar standine?

Bi dîtina me semed ew bû ku rejima Ewdilhemîd ditirsa ku rojnama ”Kurdistan” li Kurdistanê bibe mêledeyeka(51) hişyarîyê û rewşenbîrîyê. Peyveka pêşîyan a Kurdî heye, dibêje ”hûr e, lê devê şûr e”. Ev peyv li ser kes û tiştên wisa tê gotin ku bi telê(52) xwe ne ew qas berçav in, lê hunerên mezin nîşan didin. Mirov dişê vê peyva pêşîyan li rojnama ”Kurdistan” jî bîne. Ew jî bi çavdêtin biçûk bû û tenê ji çar rûpelan pêkdihat. Lê belê dixebitî ku gelê Kurd ”wek neteweyek” hişyar û serwext û têgîhîştî bike; hêz dida xwe ku gelê Kurd bike xwedîyê huwiyeta wî ya neteweyî û rîya azadîya neteweyî li ber wî ronî bike, pê nîşan bide. Rejima Ewdilhemîd jî ji wê yekê baş haydar bû û ditirsa ku ew gel bîr bi hebûn û huwiyeta xwe ya neteweyî bibe û bi ronayîya wê rojnamê rîya azadîyê bibîne, bide ser wê rê û tê da bimeşe, belkî jî ew rê di dûwayîyê da gelê Kurd bigîhîne gîhaneka(53) serxwebûnê.

Tiştê ku xewa Ewdilhemîd û rejima wî direvand, aha ev tirs bû. Ewdilhemîd jî, hemî padîşahên Osmanîyan jî dixwestin ku gelê Kurd xwedîyê navê xwe be, lê belê xwe wek xizmetkarekî tebîî ji Osmanîyan ra bibîne û pêjn bike, wisa bizane ku jîyana tebîî jibo wî tim û tim ew xizmetkarî ye. Wan digot ”Kurd heye, Kurdistan jî heye; lê belê divê ku Kurd di binê hukmê me da nezan û xizan û ji dinyayê nehaydar bimîne, Kurdistan jî tim û tim meydana hespê Osmanîyan bimîne”. Peyveka pêşîyan a Tirkî heye, weha dibêje: ”Serê xwe bihejîne, meaşê xwe bistîne”.(54) Padîşahên Osmanîyan jî bi awayê kargêrîya xwe û bi hemî tevgerên xwe bi gelê Kurd weha didan famkirin: ”Bila tu hebî, lê bindestê me bî”.

Ji wî semedî jî nedivîyan ku gelê Kurd hişyar bibe û ”wek neteweyek” bîr bi hebûna xwe bibe, ”wek neteweyek” bibe xwedîyê huwiyeta xwe. Lewra dizanîn ku gelek dema bîr bi huwiyeta xwe ya neteweyî bibe û huwiyeta xwe ya neteweyî qazanc bike, rojek dê rabe û bêje ”min divê ez hebim û malxoyê mala xwe bim”.

Zêhniyeta padîşahên Osmanîyan bi giştî û ya Ewdilhemîdê 2’yan jî bi taybetî, aha ev bû. Ku mirov wê zêhniyetê binase, famkirina semedê qedexekirina Ewdilhemîd a rojnama ”Kurdistan” êdî hêsan dibe.

---

(51) Mêlede: Çovek e ku di serê wê da maddeyek ditevişte û pêti dide, ew pêti ronayî li dora xwe belav dike. Ji peyvika ”mêlede” ra bi Erebi û Tirkî tê gotin ”meş’ale”, bi Înglîzî jî tê gotin ”torch”.

(52) Tel: Cîsim. Tîpên ”t” û ”l” stûr tên xwendin.

(53) Gîhanek: Cîyê ku mirov digîjê. Ji peyvika ”gîhanek” ra bi Erebi tê gotin ”merhele”, bi Tirkî tê gotin ”aşama”, bi Înglîzî jî tê gotin ”phase”.

(54) Ew peyva pêşîyan bi zimanê Tirkî weha ye: ”Salla başını, al maaşını”.

20 sal piştê derketina rojnama ”Kurdistan”, di sala 1918’an da dewleta Osmanî di Şerê Cîhanî yê Pêşîn da zorbirî bû û ket sekerata mirinê. Jixwe navê wê berê bûbû ”Zilamê Nexweş”. Şerê Cîhanî yê Pêşîn nexweşîya wê girantir kir û di dûwayîya wî şerî da êdî hêz tê da nema ku li ser lingan bimîne. Ji ser lingan ket û ket sekerata mirinê. 5 sal paşê, di sala 1923’yan da jî paşayek ji paşayên wê dewletê dûwayî li jîyana wê anî û ew xist gorê, di şûna wê da rejimeka nû saz kir û navê wê ”Komara Tirkîyê” danî.(55)

Navê wî paşayî Kemal Paşa bû.(56) Lê ew ne tenê bû. Gelek paşayên hevalbendên wî jî hebûn. Mesela İsmet Paşa, Fewzî Paşa, Kazim Paşa, Elî Fuad Paşa, Rafet Paşa, Fexredîn Paşa, Cafer Teyyar Paşa, Asim Paşa û wd. Kemal Paşa bû Serekkomar, İsmet Paşa jî bû Serekwezîr.

Bi wî awayî rejimeka eskerî hat saz kirin. Mirov dikare bi hêsanî ji wê rejimê ra bêje ”Komara Eskerî ya Tirkîyê”.(57) Digel saz kirina wê rejima eskerî, rejima padîşahan çû, di şûna wê da rejima paşayan hat. Bingehê wê rejimê nejadperestîya Tirk bû. Peyva Kemal Paşa ya meşhûr vê yekê baş nişan dide. Ew peyv ev e: ”Yek Tirkek bedêla hemî dinyayê ye”.

Saz kirina ”Komara Eskerî ya Tirkîyê” jibo gelên bindest, xasma jibo gelê Kurd, bû despêka felaketeka neteweyî û belayeka nedîtî. Padîşahên Osmanîyan digotin ”Kurd û Kurdistan hene, lê divê ew di binê destê me da bimînin”. Lê belê rejima eskerî ya ku bi destê Kemal Paşa û paşayên hevalbendên wî hat saz kirin û navê ”Komara Tirkîyê” lê hat danîn, tewr hebûna gelê Kurd jî înkâr kir. Amanca wê rejimê, ”afirandina neteweyekî Tirk ê yekbûyî û yekziman û yekçande û yekhuwiyet” bû. Jibo ku bigîha wê amancê jî biryar da ku gelê Kurd di nava Tirkan da bipişêfe û bihelîne. Jibo ku wê biryara xwe jî pêkbîne her tiştê gelê Kurd qedexa kir; ji zimanê Kurdî heta edebiyata Kurdî, ji çandeya Kurdî heta stranên Kurdî gişt ji aliyê wê rejima eskerî ya zalim û nejadperest ve hatin qedexekirin. Tewr peyvika ”Kurd” jî di çavê wê rejima eskerî da bû strîyeka beloq; rejimê ew jî qedexa kir û navê gelê Kurd kir ”Tirkên çiyayî”, navê Kurdistanê jî kir ”Anadola Rojhilat”.

Bi wî awayî, wê rejima gunehkar ne ku tenê li dijê gelê Kurd sûc kir; lê her weha li dijê mirovîyê, li dijê tarîxê û li dijê cografyayê jî sûcekî giran kir. Lewra bi qedexekirina ziman û edebiyat û çande û stranên Kurdî li dijê mirovîyê

(55) Navê wê bi Tirkî ”Türkiye Cumhuriyeti” ye.

(56) Ji ber ku ew di nava gelê Kurd da bi navê ”Kemal Paşa” hatiye naskirin û bi wî navî qala wî tê kirin, me li vir navê wî weha nivîsî. Belkî jî, ji ber ku ew nav bûye sîmbol û nişana milîtarîzma Osmanîyan û milîtarîzm û rehkarîya Tirkan, gelê Kurd bi ”paşatî” ya wî ew nasîye û her bi vî navî qala wî dika. Nav û unwan û paşnavên wî yên di yên wek ”Mistefa Kemal”, ”Xazî” û ”Kemal Atatürk”, di nava gelê Kurd da cî negirtine. Lewra ew eskerekî wisa bû ku milîtarîzma Tirkan a ku di dûwayîya dewra Osmanîyan da êdî kevnar bûbû, nûjen kir; rehkarîya Tirkan jibo sîyaseta xwe û jibo Komara Tirkîyê kir bingeh; bi zora eskerîyê û bi qetlîamên hovkî berxwedanên gelê Kurd şikandin; pêwendî û muameleyên wî digel gelê Kurd, her bi singûyê bûn, bi agir û xwînê bûn. Ji ber van sêmedan, gelê Kurd tim û tim bi ”paşatî” qala wî kirîye û her tim jê ra gotîye ”Kemal Paşa”.

(57) Rejimeka ku di 66 salan da jê ra heşt serekkomar hatine bijartin û şeş ji wan general bûne; ma ew rejim ne ”Komara Eskerî” ye, çî ye!

derket; bi qedexekirina navê "Kurd" û guhartina wî navî bi navê "Tirkên çî-yayî"; li dijê tarîxê derket û rastîyeka tarîxî înkâr kir; bi rakirina navê Kurdistanê û guhartina wî bi navê "Anadola Rojhilat", rastîyeka hem tarîxî û hem cografî înkâr kir.

Dema gelê Kurd serê xwe bilind kir û li dijê wê sîyaseta nemirovkî rawesta û heqê xwe xwest, Kemal Paşa bi top û tîfingên xwe, bi firoke û tanqên xwe çû ser gelê Kurd û bi deh hezaran Kurd dan ber gule û bomba û singûyan, agir avêt bi hezaran gundên Kurdan, bi deh hezaran jin û zarûkên Kurdan digel gundên wan bi gîyanîti şewitandin û tune kirin.(58)

Dema mirov rejîma Osmanî û rejîma Kemal Paşa ya ku navê wê ye resmî "Komara Tirkîyê" ye û di eslê xwe da "Komara Eskerî ya Tirkîyê" ye, ji aliyê şola gelan ve dide ber hev û qiyas dike, mirov bi awayekî zelal û vekirî dibîne ku "Komara Eskerî ya Tirkîyê" ji rejîma Osmanî gelek xirabtir û barbartir û paşverûtir e.(59)

---

(58) Ew qetlîama barbarkî ya ku Kemal Paşa di sala 1925'an da piştê şikandina Şorişa Şêx Seîd li Kurdistanê kir, di dîroka gelê Kurd da bûye nuqteyeka kifşkirî, bûye nîşanek, bûye kevîrekî kîlometreyê. Li Kurdistanê Jorîn di nava gelê Kurd da navê sala 1925'an bûye "Sala Şewatê". Ew nav di nava gelê Kurd da bûye despêka tarîxek, bûye nîşaneka dîrokî. Zarûkên ku di wê salê da welidîne, ew sal jibo wan bûye tarîxa welidîne û hatîye gotin "filan kes di Sala Şewatê da hatîye dinê". Kesên ku di wê salê da welew bi ecelê xwe jî mirine, jibo wan jî hatîye gotin "filan kes di Sala Şewatê da wefat kirîye". Gelê Kurd bi wê navandinê, qetlîama hovkî ya Kemal Paşa û rejîma wî di tarîxê da raçandîye û wisa kirîye ku ji bîr neyê kirin.

(59) Mîr Bedîrxanê Botî jibo serxwebûna Kurdistanê li dijê dewleta Osmanî şer kir. Di sala 1847'an da dema zorbirî bû, Padîşahê Osmanîyan Evdilmecîd ew idam nekîr; ew ji Kurdistanê derxist û li Grava Girîte da bicîkirin. Di dewra Padîşah Evdîlezîz da li ser daxwaza wî, destûra çûyina Şamê jê ra hat dayin; çû li wir bicî bû û di sala 1870'yî da li wir wefat kir.

Şêx Seîd jî jibo serxwebûna Kurdistanê li dijê rejîma Kemal Paşa şer kir. Dema zorbirî bû, Kemal Paşa di şeva 28/29 Hezîran 1925'an da ew digel 46 hevalên wî li bajarê Amed(Dîyarbekir) di demek da û li çîyek bi hev ra idam kirin; yanî bi tevayî 47 kes bi hev ra û bi rêzê ra daleqandin û idam kirin. Barbarîyeka weha ne ku tenê di zemanê Osmanîyan da, di zemanê Cengîz û Teymûrê Leng da jî nehatîye dîtin. Di çu dewreka dinyayê da li çu çîyekî dinyayê ji aliyê çu rejîmek ve 47 kes bi hev ra di yek demek da û li yek çîyek û li rexê hev nehatine idamkirin.

BEŞ II

NAVEROKA ROJNAMA "KURDISTAN"

"MEM Û ZÎN" DI RÛPELÊN "KURDISTAN"Ê DA

"Mem û Zîn" a Xaniyê nemir di nava gelê Kurd da ji berê ve gelek hatîye naskirin û danganeka mezin daye. Lê belê "Mem û Zîn", berî derketina rojnama "Kurdistan" nehatibû çapkirin; tenê hin desnivîsarên wê di destê hin mela û rewşenbîrên Kurdan da hebûn. Ji ber wê yekê Mîqdad Mîdhet Bedirxan di rûpelên "Kurdistan"ê da hin parçeyên "Mem û Zîn"ê çap kirine. Di jimareya 2'yan da dest bi çapkirina wan parçeyan kirîye û bi çend rêzan girîngiya "Mem û Zîn"ê daye zanîn û weha gotîye:

"Rehmeta Xwedê lê be, Xwedê gunehê wî bixefirîne, sala hezar û sed û pêncê(60) da li Cizîrê Ehmedê Xanî pirtûkeka helbeskî nivîsîye; navê wê pirtûkê kirîye "Mem û Zîn". Ev pirtûk hemî helbest in; bi eşkeratî çîroka evîna du ciwanan e, lê di hundir da gelek amanc û par û hîkmet jê tên famkirin. Loma, divê mirov bi baldarî wê bixwîne. Di her rojnameyek da ez'ê ji wê pirtûkê hinek binivîsim, heta xilas bibe".(61)

Nivîskar di jimareya 2'yan da beşê pêşîn ê "Mem û Zîn"ê çap kirîye, paşê jî di piraniya jimareyan da parçena jê weşandine.

Piştê jimareya 5'an ku kargêriya rojnameyê ketîye destê Evdirehman Bedirxan, wî jî weşandina parçena ji "Mem û Zîn"ê domandîye, bi wî awayî ew pirtûka girîng û rûmetbilind bi gelê Kurd daye naskirin.

Mîqdad Mîdhet Bedirxan, di jimareya 2'yan da ragîhandîye ku ew dixwaze "Mem û Zîn"ê wek pirtûkek jî çap bike. Lê wisa tê zanîn ku jibo pêkanîna wê daxwaza xwe mecal û îmkân nedîtîye. Çapkirina "Mem û Zîn"ê wek pirtûkek, cara pêşîn, 21 sal piştê derketina rojnama "Kurdistan", di sala 1919'an da ji "Komela Kurd jibo Belavkirina Zanîne û Weşanan"(Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti) ra bûye nesîb. "Mem û Zîn" di wê salê da ji alîyê wê komeleyê ve li Stanbolê bi tîpên Erebi hatîye çapkirin.

(60) Pêncê: Pêncan, 5'an. Ev tarîxa Hîcrî ye. Li gora tarîxa Mîladî dibe 1695.

(61) *Kurdistan*, j. 2, r. 4.

DÎROKA MÎRÊN BOTAN

Di rojnama "Kurdistan" da hin nivîsar li ser dîroka mîrên Botan jî derketine. Evdirehman Bedirxan di jimareya 8'an da dest bi weşandina wan nivîsaran kirîye û di despêkê da li ser wî babetî weha nivîsiye:

"Ez dizanim ku Kurd ji tarîxa Kurdistanê çu tiştek nizanin. Loma ez'ê di her rojnameyeka xwe da, bi kurtî piçek tarîxa Kurdistanê û ya bapîrên Azîzan binivîsim".(62)

Nivîskar paşê dest bi nivîsîna dîroka mîrên Botan kirîye û di serî da navê sazkarê dewleta Botan Mîr Silêmanê kurê Mîr Xalid nivîsiye; paşê jî bi rêzê ra cî daye qala Mîr Evdilezîz, Mîr Seyfedîn, Mîr Mecdudîn, Mîr Îsa, Mîr Bedredîn, Mîr Evdal û Mîr Îzedîn.(63)

Di jimareya 9'an da jî nivîskar nivîsîna wî babetî domandîye û cî daye navên Mîr Evdal, Mîr Îbrahîm, Mîr Şeref, Şah Elî Beg û Bedir Beg.(64)

Di jimareya 11'an da jî(65) qala Mîr Mihemedê kurê Mîr Mihemed, Mîr Ezîzê kurê Mîr Kek Mihemed û Mîr Mihemedê kurê Mîr Evdal kirîye.(66)

Di wî babetî da beşê giringtirîn di jimareya 13'an da cî girtîye.(67) Di wê jimareyê da li ser hukumdarê Kurdistanê yê paşîn Mîr Bedirxanê Botî nivîsareka dirêj hatîye nivîsîn. Ew nivîsar bi sernivîsara "Bedirxan Beg" derketîye.(68) Di wê nivîsarê da dûr û dirêj qala rewşa Kurdistanê ya wê demê, qala edalet û heqnasîya Mîr Bedirxan û rêzdarîya gelê Kurd jê ra, her weha qala êrişê leşkerê Osmanî li ser Mîr Bedirxan û li ser Kurdistanê hatîye kirin.(69)

---

(62) Azîzan: Malbata mîrên Botan.

(63) **Kurdistan**, j. 8, r. 3—4.

(64) **Kurdistan**, j. 9, r. 3.

(65) Berhevoka rojnama "Kurdistan" a ku gîhaye dewra me, wek ku me li jor jî nivîsî, hin jimare jê kêma in û yek ji wan jî jimareya 10'an e. Dibe ku di wê jimareyê da jî tiştek li ser dîroka mîrên Botan hatibe nivîsîn.

(66) **Kurdistan**, j. 11, r. 3—4.

(67) Jimareya 12'an jî di berhevoka heyî da tune. Dibe ku di wê jimareyê da jî qala mîrên Botan hatibe kirin.

(68) Bi dîtina me, nivîsîna vê sernivîsarê di nivîsara Kurdî da şaşî ye. Lewra unwana "Beg" ne Kurdî ye, lê Tirkî ye. Hukumdarê Kurd ê navdar Bedirxan jî di nava gelê Kurd da bi unwana "Mîr" hatibû naskirin û li her derê Kurdistanê jê ra dihat gotin "Mîr Bedirxanê Botî". Ew qas bi unwana "Mîr" hatibû naskirin ku, gelek caran jî jê ra tenê dihat gotin "Mîr Bedirxan"; hingê jî her kesî dizanî ku qala kî tê kirin. Ji ber vî semedî, divîya ku li vir jî ev nivîsar bi sernivîsara "Mîr Bedirxan" bihata nivîsîn.

Her weha, di serê jimareyên rojnameyê da jî hatîye nivîsîn "Lawê Bedirxan Paşa"; bi dîtina me ew jî şaşî ye. Lewra unwana "Paşa" unwaneka Osmanî ye û dema destûra çûyina Şamê ji Mîr Bedirxan ra derketîye, ew unwan jibo dilxweşkirina wî ji aliyê Sultan Evdilezîz ve jê ra hatîye dayin. Lê belê di nava Kurdan da qet carek jî qala wî bi navê "Bedirxan Paşa" nehatîye kirin, tim û tim jê ra hatîye gotin "Mîr Bedirxanê Botî" yan jî tenê "Mîr Bedirxan". Ji ber vî semedî, divîya ku di serê jimareyan da jî bihata gotin "Lawê Mîr Bedirxan".

(69) **Kurdistan**, j. 13, r. 3—4.

Di jimareya 14'an da jî li ser dîroka Mîr Bedirxan nivîsareka Tirkî ya dirêj derketîye û tê da hatîye qalkirin ku Mîr Bedirxan di Kurdistanê da edaleteka çawa bicî kirîye û çawa gel ji zulma dewleta Osmanî û karbidestên wê parastîye, paşayên Osmanîyan çawa li dijê wî derketine û tirsane, leşkerê Osmanî çawa çûye ser Kurdistanê û Mîr Bedirxan çawa li dijê wî şer kirîye û çawa zorbirî bûye û paşê ji Kurdistanê hatîye derxistin û dûrxistin.(70)

HÎŞYARKIRIN Û SERWEXTKIRINA GELE KURD

Wek ku me di beşê pêşîn ê vê Pêşkêşîyê da jî da zanîn, sazkarê rojnama "Kurdistan" Mîqdad Mîdhet Bedirxan, hişyarkirin û serwextkirina gelê Kurd jibo xwe û rojnama xwe kirîye amanc, di jimareya pêşîn da jî ew amanc ragîhandîye. Rojnama "Kurdistan", hem di her pênc jimareyên pêşîn da ku di binê kargêrîya Mîqdad Mîdhet Bedirxan da derketîye, hem jî ji wan pê ve ku ketîye binê kargêrîya Evdirehman Bedirxan, her ji wê amancê ra xizmet kirîye û li ser wê rê meşîyaye. Jibo hişyarkirin û serwextkirina Kurdan di rojname da gelek nivîsar hatine weşandin.

Hêj di jimareya pêşîn da Mîqdad Mîdhet Bedirxan deng li Kurdan kirîye û ji wan xwestîye ku zarûkên xwe bişînin dibistanan û bidin xwendin, cî daye hin ayet û hedîsên di heqê xwendinê da, ji melayên Kurdan daxwaz kirîye ku Kurdan bihewisînin xwendin û zanîne, ji mîr û axayên Kurdan jî daxwaz kirîye ku di gund û bajarên xwe da dibistanan ava bikin. Daye zanîn ku Misrî zarûkên xwe didin xwendin, di nava wan da gelek rewşenbîr û pîşekar(71) hene, Kurdên ku li Misrê ne jî ji Misrîyan ra dergevanî û xulamî dikin. Her weha qala şerê Çînê û Japonyayê kirîye, daye zanîn ku eskerên Çînê deh qatê eskerên Japonyayê bûne lê ji ber ku Çînî nezan û nexwendî bûne û Japonî jî zana û xwenda bûne, Japonîyan Çînî zorbirî kirine. Di şerê Misrê û Sûdanê da jî eynê tişt di leha Misrîyan da hatîye dîtin.(72)

Mîqdad Mîdhet Bedirxan, di serê jimareya 2'yan da jî weha nivîsîye:

"Di rojnama pêşîn da min piçek qala qencîya zanîne û têgîhîştinê kiribû. Ez vê rojname jî wî semedî dinivîsim da ez Kurdan hîne xwendinê bikim, da Kurd bizanin fêda xwendinê çi qas gelek e".

Paşê deng li mîr û axa û paşayên Kurdan kirîye û gotîye "ez ji we dipirsim: Kî ji we heta nuha ji welatê xwe ra çî kirîye, da em bizanin ku hun welatê xwe dievînin" û daye zanîn ku evîna welêt ew e ku mirov welatê xwe ava bike û tê da dibistanan çêke, ji dewlemendên Kurdan jî xwestîye ku dibistanan ava bikin û zarûkên bêdê û bav di wan da bidin xwendin.(73)

(70) **Kurdistan**, j. 14, r. 2—4.

(71) Pîşekar: Hostayê ku dikare li ser hin maddeyan bi hostatî bixebite; wek hesinkaran, sazkar û hostayên karxanan, çêkîrox û hostayên makîne û sazgehan.

(72) **Kurdistan**, j. 1, r. 1—4.

(73) **Kurdistan**, j. 2, r. 1—2.

Mîqdad Mîdhet Bedirxan, di jimareyên dî da jî li ser mefayê xwendin û zanînê gelek tişt nivîsîne, dîsa cî daye gelek ayet û hedîsên di heqê xwendin û zanînê da.

Evdirehman Bedirxan jî, piştê ku kargêrîya "Kurdistan"ê girtîye destê xwe, li ser rîya birayê xwe meşîyaye û giringî daye babetê xwendin û zanînê. Hêj di jimareya 6'an da deng li mela û mîr û axayên Kurdan kirîye û weha gotîye:

"Divê mezinên Kurdan biçûkên binê destê xwe fêrê zanînê û huneran bikin. Wê demê mîr û axa jî sed car pirrtir dibin xwedîqedir. Şîret ji min, guhdan ji we".(74)

Di jimareya 7'an da li ser wî babetî weha nivîsîye:

"Bi vê rojnamê, qasê ku ji destê min hat ez'ê ji Kurdan ra binivîsim. Ez hêvî dikim ku Kurdên me piştê nuha dê fêrê pîşe û huneran bibin, da ku ew jî wek xelkê hemîyan dewlemend bibin, tim weha jar û xizan nemînin".(75)

Di jimareyên dî da jî li ser giringî û fêda xwendin û zanînê gelek nivîsar hatine nivîsîn, di wan da deng li mela û mîr û axayên Kurdan hatîye kirin da ku dibistanan bidin avakirin û gel bidin xwendin.

NETEWEEVÎNÎ Û WELATEVÎNÎ

Di rojnama "Kurdistan" da li ser neteweevînî û welatevînîyê jî hin nivîsar derketine; di hin nivîsarên li ser hin babetên dî da jî qala neteweevînî û welatevînîyê hatîye kirin. Tiştê balkêş ev e ku, dema qala neteweevînî û welatevînîyê hatîye kirin, neteweevînî û welatevînî wek tiştê neberçav û xiyalî û tenê pêjnî(76) nehatîye danîn; lê belê wek şoleka berçav û bi jînê ve girêdayî hatîye pêşkêşkirin, bi hin şolên abûrî û sîyasî û komelî(77) ve hatîye girêdan.

Mesela Mîqdad Mîdhet Medirxan, di jimareya 2'yan da piştê ku cî daye hedîsa Pêxember a ku dibêje "evîna welêt ji îmanê ye", (78) weha deng li mîr û axa û paşayên Kurdan kirîye:

"Gelî mîr û axa û paşayan! Ez ji we dipirsim: Kî ji we heta nuha ji welatê xwe ra çî kirîye, da em bizanin ku hun welatê xwe dievînin! Evîna welêt ew e ku mirov nehêle dijminê mirov bikeve nava welatê mirov! Evîna welêt ew e ku mirov welatê xwe ava bike, dibistanan, xêretxanan çêke! Evîna welêt ew e ku mirov zarûkên welatê xwe bide xwendin, fêrê pîşe û zanînê bike".(79)

(74) **Kurdistan**, j. 6, r. 3.

(75) **Kurdistan**, j. 7, r. 2.

(76) Pêjnî: Tiştê sipartîyê pêjnê, tiştê ku berê xwe dide pêjnê. Bi Erebi "atîfî", bi Tirkî "duygusal", bi Înglîzî jî "emotional".

(77) Komelî: Tiştê ku têkilîya wî bi komelê heye. Bi Erebi "îctîma", bi Tirkî "toplumsal", bi Înglîzî jî "social".

(78) Eslê vê hedîsê bi Erebi weha ye: "Hubbu'l-wetenî mîn'el-îman".

(79) **Kurdistan**, j. 2, r. 1.

Evdirehman Bedirxan jî di jimareya 6'an da li ser wî babetî weha nivîsîye:
"Evîna min a ji neteweyê min Kurdan ra, ez sewq kirim ku di vê rojnamê da rîya qenc nîşanê Kurdan bidim. Rom,(80) cîyê ku Tirk lê hebin, dibistanên mezin datîne. Hukumet diravan ji Kurdan distîne, ji Tirkan ra serf dike. Kurdên reben dîlên vê hukumetê ne".(81)

Di jimareya 8'an da ji zanyarên Kurdan daxwaz kirîye ku kesên nezan û nexwendî bidin xwendin, ji mîr û axayên Kurdan jî xwestîye ku di wî karî da bi diravên xwe ji zanyaran ra bibin alîkar, paşê weha nivîsîye:

"Wê hingê Kurd jî dikarin rojek bibin xwedîdewlet, xwedîhîkmet û zanîn. Eger na, welatê we dê rojek ji destê we derkeve, hun'ê bibin xulamê neyarên xwe. Haya Padîşah ji rewşa ve tune, yê dora wî jî Kurdan naevînin. Dê vêca eger hun mîr û axa guh nedin biçûkên xwe, xaniyê we dê ji destê we derkeve. Hêza we bi yê binê destê we ye. Eger ew tunebin, di destê we da çu hêz namîne".(82)

Di jimareya 9'an da jî di binê sernivîsara "Welat-Weten" da weha gotîye:

"Weten, yanî welatê mirov laşekî wisa ye ku, kesên ku ew laş tesîr li wan dike, xelkê wê derê ne. Dê vêca, mirovên welatek hingî bibin xwedîhêz, ax û berê wî welatî ew qas dibe xwedîhêz. Cirkî(83) bavê min ji Kurdistanê rabû, ew karbidestên ku hukumet rêdike serê gund û bajarên Kurdistanê, wek maran xwîna gelê Kurdistanê vedixun. Ne haya mezinan ji biçûkan, ne haya biçûkan ji mezinan maye. Welatê Kurdan wek laşekî birîndar bêhal maye".(84)

Di serê jimareya 27'an da rexne li Kurdan xistîye ku çima ji bîyanîyan ra xizmet dikin û weha pirsîye:

"Eve ev qas sal e hun xizmeta Tirkan dikin, we çî qencî dît? Li pêşberê ev qas zulma hukumetê, ku we nîşanek yan rutbeyek stand, hun mexdûrîyeta xwe ji bîr dikin. Di rîya vê hukumetê da ew qas Kurd di şer da hatin kuştin; lê belê heta nuha çu caran yek mirovekî Kurd ji welatê xwe ra çu xîret serf nekir. Goya ku(85) em li ser xizmeta bîyanîyan hatine afirandin. Berî 500 salan çu Tirkek li welatê me tunebû. Ev Tirk hemî ji Tûran hatin welatê me û di welatê me da hakimî li me dikin".

Paşê qala zordestî û zulma hukumeta Evdilhemîd kirîye, ji Kurdan xwestîye ku hevgirtî bin û şerê hev nekin, şerê Ermenîyan jî nekin, bi wan daye zanîn ku Ermenî jî wek wan bîndest in, gotîye "êdî zeman e, divê em ji silametiya xwe û zarûkên xwe ra bixebitin", daye zanîn ku ew dê hin kesan bişîne nik Kurdan, ji Kurdan xwestîye ku ji wan kesan ra îtaet bikin, ragîhandîye ku ew bi xwe jî dixwaze ji aliyê Îranê ve here ser sînorê Kurdistanê, û weha gotîye:

---

(80) Li jêrenota 45'an binêrin.

(81) **Kurdistan**, j. 6, r. 2—3.

(82) **Kurdistan**, j. 8, r. 1.

(83) Cirkî: Ji wê demê vir ve, ji wê demê pê ve. Ji peyvika "cirkî" ra bi Erebi tê gotin "munzu", bi Tirkî tê gotin ". . .den beri", bi Înglîzî jî tê gotin "since".

(84) **Kurdistan**, j. 9, r. 1.

(85) Goya ku: Wek ku, mirov dibêje qey ku, ji mirov we ye ku.

”Bi îzna Xwedê wê hingê ez’ê Kurdan ji xulamîya Romê xilas bikim”.(86)

Dîsa di jimareya 27’an da nivîsareka Tirkî bi sernivîsara ”Ji Kurdan ra”(Kürdlere) nivîsîye û tê da qala pêwendîyên ferdan digel welatê wan û komela(87) wan kirîye; daye zanîn ku jîyana mirov bi wê axê ve girêdayî ye ku jê ra tê gotin ”welat”, nexu parastina welatê mirov wezîfa pêşîn e li ser milê mirov; xebata jibo bextyarî û pêşketina komelê jî wezîfa diduyan e, divê mirov tim û tim menfeetên neteweyî bide ber çavên xwe û manfeetên şexsî di menfeetên neteweyî da bibîne.(88)

NETEWEEVÎNÎ Û WELATEVÎNÎ DÎ NAVA SÎNORÊN OSMANÎYAN DA

Tiştê balkêş ev e ku, neteweevînî û welatevînîya ku di rojnama ”Kurdistan” da ci girtîye û hatîye karanîn, ne ber bi amanca serxwebûna Kurdistanê bûye; bi peyveka dî, amanc ji wê neteweevînî û welatevînîyê ne ew bûye ku Kurdistan ji dewleta Osmanî bê rizgarkirin û li ser axa Kurdistanê dewleteka Kurd a xweser bê sazkin. Lê belê amanc ew bûye ku neteweyê Kurd di nava sînorên dewleta Osmanî da bibe xwedîyê azadîya xwe, li ser ax û ava xwe bi azadî bijî. Dewleta Osmanî, dewleta hemî Musulmanan hatîye qebûlkirin û hebûna wê hatîye parastin, başkirina wê û paqijkirina wê ji xiraban û xirabîyê hatîye daxwazkirin, di wê rê da têkoşin hatîye kirin.

Evdirehman Bedirxan, di jimareya 16’an da weha nivîsîye:

”Herçîyê Musulman e, divê ku dewleta Osmanî jîyana xwe bidomîne. Dema me dît ku laşê dewletê ji ber xirabûna kargêrîyê nexweş e, divê em wî laşê derman bikin, semedên nexweşîyê ji holê rakin. Saxîya dewletê saxîya me ye, mirina wê mirina me ve”.(89)

Nivîskar di jimareya 23’an da nivîsareka Tirkî di binê sernivîsara ”Afirandina Xerîb”(Garabet-i Hilkat) da li ser xirabîyên Evdilhemîdê 2’yan nivîsîye. Di wê da daye zanîn ku Evdilhemîd ji malbata Osmanîyan a gewre ye, digel wê yekê jî tiştêkî xerîb û ecêb e ku ew qas xirab û tirsonek û newêrek e; xirabî û newêrekîya Evdilhemîd bi mezinatîya bav û bapîrên wî ra qiyas kirîye û weha pesnê bapîrên wî daye:

”Evdilhemîd heta ku li ser textê seltenetê rûnişt, ew cîyê ku tê da hat gîhandin û hînkirin, ew koşka gewre û têrhêz bû ku ji 700 sal berê ve ew malbata seltenetê tê da hatibû gîhandin û hînkirin ku bi êrîşkarî û heybeta xwe Ewropa yeker hejandibû. Ew koşkeka wisa bû ku ew padîşahên gewre yên ku tê da gîhabûn, hinekan ji wan li xerîta dinyayê nihêrtibû û goga Erdê biçûk dêrabû û ji padîşahek ra hindik dîtibû, hinek ji wan jî di wextê selteneta xwe da

(86) **Kurdistan**, j. 27, r. 1—2.

(87) Komel: Koma mirovan a ku mirov tê da dijî. Bi Erebi ”mucteme”, bi Tirkî ”toplum”, bi Înglîzî jî ”society”.

(88) **Kurdistan**, j. 27, r. 2.

(89) **Kurdistan**, j. 16, r. 1.

tim di meydana şer da şûrê tazî di destan da, wek neferekî adetî di pêşîya leşkerê xwe da xebitîbû, kefteleft kiribû, edalet anîbû cî û welatên xwe fire kiribûn”.(90)

*

Bi dîtina me, pesindana padîşahên Osmanîyan bi awayekî weha, jibo mirovekî wek Evdirehman Bedirxan kêmayî ye. Li gora rewşa wê demê, ku dewleta Osmanî imperatorîyeka mezin bû û di nava sînorên wê da gelek netewe hebûn, mirov dikare fam bike ku hin rewşenbîrên wan neteweyan û digel wan rewşenbîrên Kurdan jî, li gora pîvekên(91) wê demê xwestine ku ew dewlet li ser lingan bimîne û di nava çarçove û sînorên wê da li azadîya neteweyên xwe geriyane. Mirov dikare wê tevgera wan bi dîtina wan a sîyasî ve girêde û bêje ”dîtina wan a sîyasî ew bûye”. Lê belê mirov nikare qebûl bike û xweş bibîne ku rewşenbîrekî Kurd ê azadîxwaz û têkoşer, bi vî awayî pesnê padîşahên Osmanîyan bide û weha serên wan bilind bike.

Xasma ku mirov bîne bîra xwe ku ew padîşah hemî zalim û xwînxwar û barbar û birakuj bûne, hema-hema gişt dema çûne ser text birayên xwe yên mezin û biçûk, tewr ên sawa jî bi carek kuştine, di nava gelên bindestên xwe da jî qetlîamên mezin ên barbarkî kirine û bi sed hezaran mirovên êrî kuştine, bi sed hezaran jin û zarûk dane ber şûran û top û tifingan, mirov nikare xweş bibîne ku yek ji rewşenbîrên gelekî bindest pesnê wan mêrkûjên desbixwîn û devbixwîn bide.

Ji ber vê yekê, divê em bi dilekî fire bêjin ku ew pesindana padîşahên Osmanîyan jibo Evdirehman Bedirxan kêmayîyek e. Rêzdarîya me jê ra bêdûwayî ye û divê em tim bi rêzdarî wî bi bir bînin; lê belê digel vê yekê jî, divê em vê kêmayîyê jî bibînin û bînin ber çavan.

*

Di jimareya 25’an da nivîsareka dirêj bi zimanê Tirkî bi sernivîsara ”Ji Kurdan ra”(Kürdlere) nivîsiye. Di wê nivîsarê da li ser hin şolan dîtinên xwe dane zanîn, paşê weha gotîye:

”Wextek hun neteweyekî dewlementirîn û bextyartirîn bûn; îro wek hemî Osmanîyan hun di nava xizanî û belengazîyê da digevizin”.(92)

Wek ku ji vê peyvê jî tê zanîn, Kurd jî wek gelên dî yên nava sînorên dewleta Osmanî, ”Osmanî” hatine qebûl kirin û hev welatên wê dewletê hatine têw kirin.

Di jimareya 28’an da nivîsareka Kurdî bi sernivîsara ”Alayên Siwarên Hemîdî” derketîye. Di wê nivîsarê da, giringîya Kurdistanê jibo dewleta Osmanî ji alîyê stratejîya eskerî ve weha hatîye salixdan:

(90) **Kurdistan**, j. 23, r. 3.

(91) Pîvek: Tiştê pîvanê, tiştê ku bi wî hin tiştên dî tînen pîvan. Bi Erebi ”mîqyas”, bi Tirkî ”ölçüt”, bi İnglîzî jî ”criterion”.

(92) **Kurdistan**, j. 25, r. 3—4.

”Kurdistan jibo dewleta me, li ser sînoren Rûs û Îranê herêmekê gelek fire û girng pêktîne. Li ser domandina jîyana hukumeta me, parastina Kurdistanê gelek pêwîst e”.(93)

Wek ku tê dîtîn, ji dewleta Osmanî ra hatîye gotin ”dewleta me”, giringîya Kurdistanê jibo wê dewletê hatîye dîyarkirin; bi peyveka dî, dewleta Osmanî wek dewleta Kurdan jî hatîye têwkirin û Kurdistan parçeyek, beşek ji wê dewletê hatîye dîtîn.

Dîsa di jimareya 28’an da nivîsarek bi Tirkî jî li ser Siwarên Hemîdî derketîye. Di wê nivîsarê da jî giringîya Kurdistanê jibo dewleta Osmanî hatîye dîyarkirin û weha hatîye gotin:

”Kurdistan herêmekê fire û kûr e ku di sînoren rojhilat ên Dewleta Bilind(94) da, di cîranîya dewletên Rûsyayê û Îranê da û ji alîye eskerî ve di cîyekî naziktirîn ê dewleta me da ye. Îro jibo yekerîya axa hukumeta me û jibo domandina jîyana wê ya sîyasî, girtina Rûmelîyê(95) di dest da çî qas îhtîyaceka qutûbîr e, ji herêma Kurdistanê ra jî eynê giringî û îhtîyac tê pêjnkirin”.

Di wê nivîsara Tirkî da, xirabîyên ku ji Siwarên Hemîdî peyda bûne hatine jimartin û di nava wan da ev her du xirabî jî hatine nivîsîn:

”Şûrê Osmanî yê xwedîşan, dê bi xwîna êrîyan bê lewitandin; temamê ummeta Osmanî ya ku navê Hemîdî lê nebe, dê têkeve talukê”.(96)

*

Divê em li vir jî bidin zanîn ku, salixdana şûrê Osmanî bi peyvika ”xwedîşan”, xetayekî mezin e û jibo Evdirehman Bedirxan kêmayîyek e. Lewra ew şûr, şûrekî xwînrej bû; li Asyayê, Ewropayê û Afrîqayê xwîna bi sed hezaran mirov bi wî şûrî hatibû rêtin, bi sed hezaran mirov ji gelên bindest bi wî şûrê xwînrej û qatîl gîyan dabûn. Yek ji wan gelên bindest jî gelê Kurd bû ku bi wî şûrê kirêt û xwînê gelek ewladên wî hatibûn şehîdkirin. Ji ber wê yekê, xeta û kêmayî ye ku Kurdekî xebatkar û têkoşer ê wek Evdirehman Bedirxan pesnê wî şûrê kirêt û xwînê weha daye.

*

Di jimareya 30’yê da nivîsarek li ser xebata papasên Cîzûwîtan di Kurdistanê da derketîye. Di wê nivîsarê da hatîye qalkirin ku ew papas wek mîsyoneran hatine Kurdistanê û li wir gelek xirabî gîhandine gel, di navbera Kurdan û Ermenîyan da dijminî derxistine û her du gel li dijê hev fît kirine,(97) rê jî têkilî û zordana Rûsyayê û Fransayê ra vekirine. Piştê ku ew xirabî gişt hatine rêzkirin, weha hatîye gotin:

(93) **Kurdistan**, j. 28, r. 1.

(94) Dewleta Bilind: Dewleta Osmanî. Di dewra Osmanîyan da ji wê dewletê ra weha dihat gotin.

(95) Rûmelî: Axa Osmanîyan a li Ewropayê.

(96) **Kurdistan**, j. 28, r. 2—4.

(97) Fîtîkirin: Germkirina hin mirovan li dijê hin mirovên dî. Bi Erebi ”tehrîd”; bi Tirkî ”kışkırtmak”; bi Înglîzî jî ”to provoke”.

”Hasilî, çara van hemî belayan Qanûna Esasî ye.(98) Dema ku di welatê me da ev qanûn saz bû, êdî wê hingê gel hemî ji huqûqên xwe ewle dibe, desdirêjîya padîşahê dîktator û karbidestên wî namîne, êdî mîsyoner jî ji xirabkirina gel ra çu çare nabînin, tewr dewletên bîyanî jî têkilîya karên me nakin”.(99)

GUHARTÎNA QANÛNAN LI WELATÊN SERDEST NABE DERMANÊ DERDÊ NETEWEYÊN BİNDEST

Ew welatê ku di vê nivîsara jorîn da jê ra hatîye gotin ”welatê me”, mexsed jê împeratorîya Osmanî ye, ku Kurdistan jî hingê parçeyek ji wê bû. Wek ku dixuye, Qanûna Esasî jî wek dermanê hemî derdan jibo wê împeratorîyê û jibo gelê Kurd hatîye dîyarkirin. Divê em li ser vê nuqteyê jî piçek biwestin, piçek bifikirin û bûyerên ku paşê qewimîne piçek li wan binêrin:

Tarîxa jimareya ku ev nivîsara jorîn tê da derketîye, li gora tarîxa Romî 1 Adar 1318 ye, ku li gora tarîxa Mîladî dibe 14 Adar 1902; yanî ev nivîsar di sala 1902’yan da hatîye nivîsîn. Şeş sal piştê nivîsîna vê nivîsarê, di sala 1908’an da di nava sînoren dewleta Osmanî da Qanûna Esasî û rejima meşrûtî hat saz kirin.(100) Prensîp û sloganên rejima nû ”azadî, biratî, wekhevî”(hürriyet, uhuvvet, müsavat) bûn; ev her sê peyvik wek tilîsma hemî derd û kulan, wek reçeta dermanê hemî derdan, wek mifta vekirina hemî dergên girtî li her derê împeratorîyê belav bûbûn, wek benîşt ketibûn devê her kesî. Salek paşê, di sala 1909’an da Evdilhemîdê 2’yan jî ji textê dewleta Osmanî hat daxistin.

Lê belê demeka kurt paşê, di şûna dîktatorîya Evdilhemîd da dîktatorîya ”Partîya Yekîti û Pêşketina Osmanî”(Osmanlı İttihad ve Terakkî Fırkası) ya zalim hat saz kirin. Wê partîyê gelên di jî, gelê Kurd jî bi xwîne verşandin. Her sê paşayên li serê wê parîyê, yanî Enwer Paşa, Tel’et Paşa û Cemal Paşa, dîktatorîyeka xwîna ya wisa dijwar saz kirin ku gelên bindest jî, azadîxwazên Tirkî bi xwe jî heft xwezîyên xwe bi dîktatorîya Evdilhemîd anîn. Evdilhemîd di 33 salên padîşahîya xwe da qet kesek jî li Kurdistanê ji semedên siyasî idam nekiribû. Lê belê hukumeta Partîya Yekîti û Pêşketina Osmanî, di sala 1913’an da tenê di bajarê Bedlîsê da sê şev li pey hev sêpê rast kirin û 18 Kur-

---

(98) Qanûna Esasî: Serqanûn, qanûna bingehî ya ku awayê kargêriya dewletek, heq û wezîfeyên hev welatên wê dewletê sererast dike û kifş dike. Di dewra Osmanîyan da ji serqanûnê ra weha dihat gotin. Ji serqanûnê ra bi Erebi tê gotin ”dustûr”, bi Tirkî tê gotin ”anayasa”, bi Înglîzî jî tê gotin ”constitution”.

(99) **Kurdistan**, j. 30, r. 2.

(100) Rejima meşrûti: Ew rejim e ku di binê serekîya hukumdarek da meclisek ji temsîlkarên gel tê pêkanîn, hukumdar û meclis pêkve kargêriya welêt dikin, bi peyveka di, kargêriyê parve dikin

dên bijare idam kirin.(101) Dîsa wê hukumetê, dema Şerê Cîhanî yê Pêşîn bi sed hezaran Kurd ji Kurdistanê cîhil kirin û wek kerîyên pez ajotin bajarên cure cure yên li hêlên cure cure yên dewleta Osmanî. Bi hezaran jî ji wan li rîyan mirin.(102)

*

Paşê Kemal Paşa rabû. Wî jî got "kana hemî derd û belayan malbata Osmanî ye, çare û havila hemî derdan jî ew e ku em wê malbatê ji welêt biqewitînin û cumhûriyet saz bikin". Wisa jî kir. Lê belê qetlîamên barbarkî yên ku wî di 15 salên dewra xwe da li Kurdistanê kirin, di 600 salên dewra Osmanîyan da nebûbûn. Eskerên wî yên hov û xwînxwar ên ku ji kuştina jin û zarûkên Kurdan zewqeka heywanî distandin, barbarîya xwe ew qas pêş ve birin ku zikên jinên Kurd ên ducan didan ber singûyan û godegên wan bi singûyan ji zikên wan derdixistin. Wek ku me berê jî nivîsî, tenê di bajarê Amed da û tenê di şeva 28/29 Hezîran 1925'an da û bi yek carek 47 Kurdên bijare bi destê cumhûriyeta Kemal Paşa ya zalim hatin idamkirin.

Tiştê balkêş ev e ku Kemal Paşa, ew qetlîamên nebûyî gişt bi navê "medenîyetê û pêşverûtiyê" dikirin. Tiştê ji vê yekê jî balkêştir ev e ku ew kes û vêkxistinên Tirk ên ku ji xwe ra digotin "pêşverû û sosyalîst", wan jî di wan qetlîaman da piştgirîya Kemal Paşa û cumhûriyeta wî ya eskerî dikir. Wan digot "cumhûriyeta genc a pêşverû bi van tevgerên xwe yên li Rojhilat,(103) feodalîzmê tesfîye dike û ji holê radike; ji ber vê yekê em piştgirîya van tevgerên wê dikin".

Şewitandina gundên Kurdistanê, kuştin û şewitandina jin û zarûkên Kurdan jibo wan "tesfîyekirina feodalîzmê û tevgereka pêşverû" bû. Temsîlkarên wan ên ku di civînên navberneteweyî da beşdar dibûn, di wan civînan da jî piştgirîya qetlîamên "Komara Eskerî ya Tirkîyê" li Kurdistanê kirin û ew qetlîam bi "hevîrê" yên xwe yên ji welatên cure cure jî wek "tesfîyekirina feodalîzmê û tevgereka pêşverû" dan qebûlkirin, piştgirîya wan jî ji Kemal Paşa ra û ji rejima wî ya faşîst ra û ji cumhûriyeta wî ya eskerî ra qazanc kirin. Bi wî awayî, di şûna ku ew kes û vêkxistin û "hevîrê" yên wan ên bîyanî piştgirîya gelê Kurd ê mezlûm û bindest di tevgera wî ya azadîxwazîyê û rizgarîxwazîyê da bikin, piştgirîya "Komara Eskerî ya Tirkîyê" kirin; di şûna ku bibin

(101) "Jîn", Kovara Kurdî-Tirkî, Stanbol, 1918-1919, çapa 2'yan, cild IV, r. 752-757, wergêr ji tîpên Erebi bo tîpên Latîni: M. Emîn Bozarşan, Weşanxana Deng, Uppsala-Swêd, 1987.

(102) Kurdên ku di wê cîhilkirinê da li rîyan mirine, çu kesek nizane jimara wan çi qas bûye. Lê belê Kurdên cîhil ên ku ji mirinê filitîne û bi saxitî gîhane bajarên cure cure yên dewleta Osmanî û li wan bajarên belav bûne, jimara wan bi temamî 418.504 bûye (binêrin: "Jîn", cild III, r. 517).

(103) Ji ber ku ew jî peyrewên Kemal Paşa bûn, nedigotin "Kurdistan" û nedixwestin peyrika "Kurdistan" bînin ser zimanê xwe; wan jî wek pêşrewê xwe Kemal Paşa rastîya dîrokî û cografî diguhart û ji Kurdistanê ra digot "Rojhilat".

hevalbendên gelê Kurd ê azadîxwaz û rizgarîxwaz, bûn hevalbendên Kemal Paşayê cînayetkar û xwînrej û nejadperest û milîtarîst. Ê bi wî awayî di cînayet û gunehkarîyên Kemal Paşa da beşdar bûn, li gelê Kurd ê mezlûm jî bêbextî kirin.

*

Ev bêbextîya li gelê Kurd ê bindest û mezlûm, û beşdarîya di gunehkarîya rejimeka zalim û xwînxwar da, li Kurdistanê Jêrîn jî hat dîtîn. Li wir jî kes û vêkxistinên sosyalîst û "hevîrê"yên wan ên li welatên dî, li dijê gelê Kurd ê azadîxwaz piştgirîya faşîstên Ereban kirin. Ew piştgirîya wan ne wek piştgirîya ji Kemal Paşa ra tenê sîyasî bû, lê piştgirîyeka hem sîyasî û hem jî eskerî bû. Top û tanq û firoke û roket û bombayên ku faşîstên Ereban di salên 1970'yan da û 1980'yan da li Kurdistanê Jêrîn li dijê gelê Kurd ê bindest û belengaz bir kar danîyan û gundên Kurdistanê bi wan bombaran û wêran dikirin, jin û zarûkên Kurdan bi wan didan ber gule û bombayan û dikuştin, qetlîam dikirin, ew bombayên napalm ên ku li ser gundên Kurdistanê dibarandin, gişt ji Rûsyayê û ji welatên sosyalîst ên dî dikirîyan.

Petrola ku ji Kurdistanê Jêrîn derdikeve faşîstên Ereban ew petrol difirotin welatên kapîtalîst, dolarên ku ji wê petrolê qazanc dikirin didan welatên sosyalîst û bi wan dolaran ji welatên sosyalîst top û tanq û firoke û roket û bomba dikirîyan û ew gişt li dijê gelê Kurd bi kar danîyan. Bi wî awayî petrola Kurdan di destên faşîstên Ereban û kapîtalîstên welatên Rojava û sosyalîstên welatên Rojhilat da digerîya û dizivirî, dibû gule û roket û bombayên napalm, li ser serê Kurdan dibarîya!

*

Ew qetlîamên faşîstên Ereban û piştgirîya welatên sosyalîst ji wan ra, ew jî gişt bi navê "têkoşîna li dijê emperyalîzmê" û bi navê "sosyalîzmê" dihatin kirin. Kemal Paşa di salên 1920'an û 1930'yan da çawa bi navê "medenîyetê û pêşverûtîyê" gundên Kurdistanê Jorîn dişewitandin, jin û zarûkên Kurdan didan ber singûyan, godegên Kurdan bi singûyan ji zikên dayikan derdixistin; faşîstên Ereban jî di salên 1970'yan û 1980'yan da bi navê "têkoşîna li dijê emperyalîzmê" gundên Kurdistanê Jêrîn bombaran dikirin, bombayên napalm li ser serê gelê Kurd ê mezlûm dibarandin; welatên sosyalîst jî bi navê "sosyalîzmê û têkoşîna li dijê emperyalîzmê" top û tanq û roket û firoke û bomba didan faşîstên Ereban!

Hal ew bû ku xort û keçên Kurd ên xebatkar û têkoşer û dilpaqij, hêvîya xwe bi sosyalîzmê ve girêdabûn. Evdirehman Bedirxan çawa di despêka vê sedsalê da hêvîya xwe bi Qanûna Esasî ve girêdaye û gotîye "çara van hemî belayan Qanûna Esasî" ye, xort û keçên Kurd jî di nivê paşîn ê vê sedsalê da digotin "dermanê hemî derdan sosyalîzm e"; li gora wê bawerîya xwe hin stranên xwe yên klasîkî jî gurhartibûn û weha distirîyan:

”Dilo yeman yeman yeman
 Çîyan girtî berf û dûman
 Me ra bişîn sosyalîzmê
 Ew dermanê hemî derdan”.(104)

Ew sosyalîzma ku xort û keçên Kurdan ji dilên xwe yê paqij û bi nîyeta xwe ya baş weha pesnê wê didan û jibo wê digotin ”dermanê hemî derdan”, belkî jibo faşîstên Ereban bû ”dermanê hemî derdan”; lewra hemî derdê wan ew bû ku tevgera azadîxwazîya gelê Kurd biperçiqînin, bi çekên welatên sosyalîst ew derdê xwe derman kirin. Lê belê ew sosyalîzm jibo gelê Kurd ê mezlûm û bindest û beşxwarî jî bû ”jêdera hemî derdan”, bû ”kana hemî derdan”, bû ”hêlîna hemî derdan”. Ew qas bû ”jêdera hemî derdan” ku, dema faşîstên Ereban di Adara 1988’an da bobmayên kîmyayî avêtin bajarê Helebçeyê û di pênc deqîqan da pênc hezar jin û zarûk û extyar û nexweşên Kurdan qetlîam kirin û kuştin, li her derê dinyayê li dijê wê qetlîamê pêleka protestoyê rabû û her kesekî xwedîwijdan û xwedîonur lanet li faşîstên Ereban anî, rojnama ”**Pravda**” bê ku piçek şerm û fedî bike, di tarîxa 11/09/1988’an da nivîsarek weşand û di wê da piştgirîya faşîstên Ereban kir, îddîa kir ku Emrîka dixwaze zor bide Îraqê û bi wê amancê Emrîka îddîa dike ku Îraqê li dijê ”îsyankar”ên Kurd bombayên kîmyayî bi kar anîne, lê belê di heqê vê yekê da ji bil ”peyvên hin Kurdên revok” çu delîlên berçav tunin, Wezîrê Karên Derîn ê Îraqê xebera karanîna bombayên kîmyayî derew derxistîye, lê belê kargêrên Emrîkayê guh nedane payva wî, lewra amanca wan ew e ku ji aliyê sîyasî û abûrî ve zor bidin Îraqê.(105)

Peyveka pêşîyan a Kurdî heye, dibêje ”şahidê roviyê dûvê roviyê ye”. Şahidî ”**Pravda**”ya sosyalîst jî Wezîrê Karên Derîn ê Îraqê ye. Ji bil rojname û televîzyonên welatên sosyalîst, hemî rojname û televîzyonên hemî welatên dinyayê bi hezaran cendekên jin û mêr û zarûkên Kurdan li kuçe û kolanên bajarê Helebçeyê raxistî nîşan dan, jibo ”**Pravda**”ya sosyalîst ew hemî ”peyvên hin Kurdên revok” in û ne ”delîlên berçav” in; lê peyva Wezîrê Karên Derîn ê Îraqê ”delîleka berçav” e û ”bê guman rast e”, çî fêde ku kargêrên Emrîkayê guh nadin wê ”peyva rast” û wê ”delîla berçav”, guh didin ”peyvên Kurdên revok û îsyankar”!

(104) Awayê eslî yê vê stranê, parçeyek ji straneka Kurdî-Tirkî ye ku ji aliyê têkoşer û hozanê Kurd ê şehîd Elîşêr ve hatîye afirandin û li herêma Dêrsimê ji aliyê şerkarên Kurdan ve di şerê li dijê leşkerê Tirkan da hatîye gotin. Di vê stranê da îmdad ji Hezretê Elî hatîye xwestin, ku jê ra tê gotin ”Şahê Merdan”. Awayê eslî yê vê parçeyê weha ye:

”Dilo yeman yeman yeman
 Çîyan girtî berf û dûman
 Me ra bişîn Şahê Merdan
 Ew dermanê hemî derdan”.

(105) Em fotokopiya wê nivîsara ”**Pravda**”yê di dûwayîya vê Pêşkêşîyê da wek belgeyeka îbretê çap dikin. Em hêvîdar in ku hemî Kurd ji wê nivîsara kirêt ders û îbret bigirin û bizanin ku welatên sosyalîst hevalbendên faşîstên Ereban bûne, ji çekên xwe heta qelemên xwe bi her tiştên xwe piştgirîya wan faşîstan kirine.

Piştgirîya dewletên sosyalîst ji faşîst û qolonyalîstên Ereban ra ne tenê bi dayina çek bû; bi hezaran pisporên wan jî li wir dixebitîn û ji wê rejîma faşîst ra dibûn alîkar, jê ra pispor digîhandin. Peyveka pêşîyan a Kurdî heye, weha dibêje: "Dizên bostanan, derdikevin zivistanan". Heta ku rejîma Îraqê ya faşîst di 2'yê Tebaxa 1990'î da Kuweyt dagir nekir û Meclisa Ewletîyê ya Neteveyên Yekbûyî biryara boyqotê li dijê wê rejîmê neda û taluka êrîşa Emrîkayê li ser wê rejîmê di asû da kifş nebû, kesek nedizanî ku bi hezaran pisporên Rûs li wir hebûne. Dema wê rejîma faşîst, jibo ku pêşî ji êrîşa Emrîkayê bisti-ne, bîyanîyên li Îraqê û Kuweytê rehîne girtin, wê demê derket meydanê û eşkera bû ku heyloooo, bi hezaran ji wan rehîneyan jî pisporên Rûs in û ew pispor heta hingê di binê fermana wê rejîma devbixwîn û desbixwîn da xebitîne! Ne bi dehan, ne bi sedan, lê bi hezaran pisporên Rûs! Gelo çi kirine li wir? Şewirdarî kirine, hostatî kirine, hosta gîhandine! Ji kî ra? Ji wê rejîma faşîst û qolonyalîst ra ku qatilê gelê Kurd ê belengaz û bîndest û mezlûm û beşwarî ye!

*

Dibe ku hin hevalbend û dilxwazên wan dewletên sosyalîst hêj jî di nava Kurdan da hebin û ji wan rêzên me yên jorîn dilgiran bibin, tewr hêrs bibin. Eger kesên weha di nava Kurdan da hêj jî hebin û hêj jî şurkêşên wan dewletên sosyalîst bin, em dixwazin bala wan bikişînin ser du nuqtayên giring.

Yek ji wan nuqtayan ev e: Emrîka çek dide dewleta Tirkîyê ya faşîst û qolonyalîst û barbar, ew jî bi wan çekan gelê Kurd li Kurdîstana Jorîn dikuje; ev jibo Emrîkayê dibe gunehkarî û sûc û xirabî û cînayet; em ji ber vê yekê jî li dijê Emrîkayê ne. Baş e, Rûsya jî çek dide rejîma Îraqê ya faşîst û qolonyalîst û barbar, ew jî bi wan çekan gelê Kurd li Kurdîstana Jêrîn dikuje; gelo navê wê tevgera Rûsyayê çi ye, em'ê ji vîya ra bêjin çi û çi nav lê daynin? Ev çima nabe gunehkarî û sûc û xirabî û cînayet? Em'ê çima ji ber vê yekê ne li dijê Rûsyayê bin û rexne lê nexin, gunehkarîya wê neynin ber çavan? Divê em tim û tim bînin bîra xwe ku çawa ji firokeyên "Fantom" bomba tî avêtin, ji firokeyên "Mîg" jî bomba tî avêtin, ne ku gul û kulîlk tî reşandin!

Nuqtaya diduyan jî ev e: Şexsekî şorişgêr yan demoqrat, eger parîyek nan jî bide vêkxistineka faşîst yan dewleteka faşîst yan jî milîtanekî faşîst, ew şexis gunehkar û sûcdar dibe. Baş e, eger dewleteka sosyalîst ne ku parîyek nan jî, lê bi hezaran top û tanq û roket û bi sedan firoke bide rejîmeka faşîst û qolonyalîst, gelo ew dewleta sosyalîst gunehkar û sûcdar nabe? Ma ev nabe semedê ku mirov wê dewleta sosyalîst gunehkar û mehkûm bike, lanet lê bîne!

Divê em li bûyeran binêrin, ne ku li peyvên birqok û xapînok! Divê em vê

peyvya pêşîyan a Kurdî tim bidin ber çavê xwe: "Ez dibêjim hirç va ye, tu dibêjî rêç va ye". Dema em hirç bibînin, divê em êdî li pey rêçê neçin!(106)

*

Tevgerên dewletên sosyalîst di heqê hin gelên bindest ên dî da jî wek tevgerên wan ên di heqê gelê Kurd da neyîn bûn. Em dikarin wek numûne, qala sê bûyeran bikin.

Yek ji wan bûyeran rewşa gelê Tîbetê ye. Tîbet, welatekî paşvemayî ye û cîranê Çînê ye. Piştê ku li Çînê sosyalîst hatin ser kar û cîyê lingên xwe kirin, yek ji karên wan ên pêşîn dagirkirina Tîbetê bû. Hukumeta Çînê ya sosyalîst di sala 1959'an da leşkerê xwe xist Tîbetê û Tîbet bi zora çek dagir kir û da ser axa xwe.

Tîbet hêj jî di binê dagirkirina Çînê da ye. Gelê Tîbetê carna xwe dilivîne û azadiya xwe dixwaze; lê belê her car jî Çînîyên sosyalîst bi tanqan wî gelê diperçiqînin û daxwaza wî ya azadiyê difetisînin.

Bûyera diduyan, piştgirîya Çîna sosyalîst a Pakistanê ye li dijê gelê Bangladeşê. Bangladeş berê di binê dagirkirina Pakistanê da bû. Wek ku dewleta Tirkîyê navê Kurdistanê rakirîye û ji Kurdistanê ra dibêje "Anadola Rojhilat" dewleta Pakistanê jî navê Bangladeşê rakiribû û ji Bangladeşê ra digot "Pakistana Rojhilat". Di sala 1971'ê da gelê Bangladeşê dest bi tevgera serxwebûnê kir. Hingê hukumeteka eskerî ya faşîst û milîtarîst di Pakistanê da li ser kar bû. Wê hukumetê leşker şand ser Bangladeşê. Leşkerê Pakistanê bi fermana wê hukumeta faşîst û milîtarîst li Bangladeşê qetlîamên nebûyî kirin û bi deh hezaran Bangladeşî kuştin. Deh milyon Bangladeşî jî ji ber qetlîamên wî leşkerê faşîst revîyan û xwe avêtin Hindistanê. Aha di wê rewşê da Çîna sosyalîst, piştgirîya hukumeta Pakistanê ya faşîst û milîtarîst kir.

Ew rûreşanî û sosreteka mezin bû ku dewleteka sosyalîst li dijê tevgera azadîxwazî û rizgarîxwazîyê ya gelekî bindest û mezlûm, piştgirîya rejimeka eskerî ya faşîst û milîtarîst kir.

---

(106) Jêdera vê peyvya pêşîyan a Kurdî ev e: Du heval zivistanê çûne nêçîra hirçan û di berfê da rastê rêça hirçek hatine û rêç gerandine. Demek paşê hirç dîtine. Lê belê rêç ji cîyê ku hirç lê bûye derbas bûye û dom kirîye. Hingê yekê ji her du hevalan pêşnîyaz kirîye ku hirç nêçîr bikin. Lê belê hevalê dî, xwestîye ku meşa xwe ya li ser rêçê bidomînin. Hevalê wî daye zanîn ku ew li hirç digerin, eva rastê hirç jî hatin, êdî ne pêwîst e ku rêçê bigerin û meşa xwe ya li ser rêçê bidomînin. Lê hevalê dî ew peyv qebûl nekirîye û gotîye "madem ku em li ser rêçê ne, divê em gerandina rêçê bidomînin". Hevalê wî ku dîtîye ew naxwaze rastîyê bibîne û li ser î nata xwe dimîne, gotîye "ez dibêjim hirç va ye, tu dibêjî rêç va ye"; ev peyv bûye peyvêka pêşîyan a Kurdî ya meşhûr.

Ev peyvya pêşîyan, li ser dîtina rastîyê û mayîna bi awayan ve, li ser dîtina û qebûlkirina rewşa rastîn û girtina tewrê li gora wê rastîyê û mayîna di nava qalibê teorî û awayanê teng da tê gotin; dema hin kes rewşeka rastîn yan jî bûyere dibînin, lê bi çu awayek navên wê rewşê yan wê bûyerê qebûl bikin û bi çu awayek navên ku ji nava sinorên teorî û awa û zanînen xwe yê qalibkî derkevin, rastîyê û bûyeran ji awayan ra û teorîyan ra fîda dikin û li ser wî tewrê xwe înat dikin, hingê ev peyvya pêşîyan tê karanîn.

Bûyera sisîyan jî rewşa Erîtrê ye. Erître welatekî Afrîqayê ye û di binê dagir-kirina Etyopyayê da ye. Gelê Erîtrê jî wek gelê Kurd li Kurdistanê Jêrîn, di sala 1961'ê da li dijê Etyopyayê dest bi tevgera xwe ya azadîxwazî û rizgarî-xwazîyê kir. Hingê Etyopya di binê rejîma împêratorîyê da bû û Împêrator Haîle Selasîye li ser text bû. Ew împêrator hevalbendê Emrîkayê bû û çek ji Emrîkayê dikirîn, bi wan çekan gelê Erîtrê dikuşt, bi firokeyên Emrîkayê gundên Erîtrê bombaran dikirin û bi ser jin û zarûkên wan da hildiweşandin. Di sala 1974'an da leşkerê Etyopyayê li împêratorê xwe derbe çêkir. Haîle Selasîye hat wergerandin û Haîle Mariâm hat ser kar. Wî ragîhand ku Etyopya dê bibe dewleteka sosyalîst. Bi wî awayî, kirasê reş ji Etyopyayê derxist û kirasekî sor lê kir. Di şûna çekên Emrîkayê da dest pê kir çek ji Rûsyayê kirî. Ji sala 1974'an vir ve, gelê Erîtrê bi çekên Rûs dikuje, di şûna firokeyên "Fantom" da bi firokeyên "Mîg" gundên Erîtrê bombaran dike û bi ser jin û zarûkên wan da hildiweşîne.

Kesên ku hevalbendîya dewletên sosyalîst dikin yan jî dilxwazên wan in, divê ji gelê Erîtrê bipirsin ka mirina bi bombayên firokeyên "Fantom" xweş bû, yan mirina bi bombayên firokeyên "Mîg" xweş e!

*

Ev bûyerên ha û gelek bûyerên dî yên ku ji dewra Evdîrehman Bedirxan heta nuha li Kurdistanê û li dinyayê qewimîne, bi awayekî zelal ê ku ji çu gumanan ra cî nahêle îspat dikin ku guhartina qanûnan û serqanûnan û rejîman li welatên serdest û di nava neteweyên serdest da, ji derdê neteweyên bindest ra nabe derman; her weha, guhartina sîstemên sîyasî di dinyayê da jî nabe reçeteyeka hazir jibo dermankirina derdê neteweyên bindest.

Neteweyekî bindest, heta ku nebe xwedîyê ax û ava xwe û nebe xwedîyê biryara xwe li ser awayê jîyana xwe û li ser pêşedema xwe, heta nebe malxoyê mala xwe û nebe xwedîyê hêza xwe û bi wê hêza xwe nebe parêzdarê mala xwe, nikare xwe û pêşedema xwe di ewletîyê da bibîne.

BANGA TÊKOŞÎN Î BERXWEDANÊ LÎ DIJÊ REJÎMA EVDILHEMÎD

Beşekî naveroka rojnama "Kurdistan" jî ew bangên têkoşînê û berxwedanê ne ku li dijê rejîma Sultan Evdîlhemîdê 2'yan tê da cî girtine. Hema hema di hemî jîmareyên rojnamê da bang li Kurdan hatîye kirin û ji wan hatîye xwestin ku li dijê rejîma Evdîlhemîd rawestin û têkoşîn bikin, di ber xwe bidin, heqên xwe biparêzin û karbidestên zalim ji Kurdistanê bavêjin der.

Bi dîtina me, ev banga têkoşînê û berxwedanê li dijê rejîma Evdîlhemîd gelek balkêş û giring e. Lewra gelê Kurd di binê nîrê dewleta Osmanî da bû û adeta hatibû tevizandin. Wê dewletê ji alîyek ve bi zordestî û zulma xwe gelê Kurd diperçiqand; ji alîyek ve jî padîşahên Osmanîyan îddîa dikirin ku ew

xelîfe ne û bi navê dînê Îslamê hukmê xwe dimeşînîn, bi fermana Xwedê û Pêxember tevdigerin. Bi wî awayî gelê Kurd bi zulma Osmanîyan dihat perçiqandin, ji ber wê zulmê çavtirsayî û diltirsayî bûbû, nediwêrî serê xwe bilind bike, tewr nediwêrî xwe bilivîne jî; bi propagandayên wan ên dînî jî hatibû tevizandin û gêj bûbû, serî lê gerîyabû û bêhiş mabû, mejîyê wî adeta zeng girtibû.

Neteweyek, gelek ku di rewşeka wisa da be, berî her tiştî jê ra lazim e ku xwe bilivîne, cesaret bîne dilê xwe û hişê xwe bîne serê xwe, bîr bi hebûna xwe û huwiyeta xwe ya neteweyî û heqên xwe bibe, jibo desxistin û parastina wan heqan biwêre xwe bavêje meydana têkoşînê, bawerîya xwe bi xwe bîne ku dikare jibo heqên xwe bikoşe.

*

Aha Evidirehman Bedirxan ew rewş dîtîye û zanîye, bi wê amancê bang kirîye gelê Kurd û deng lê kirîye, jê xwestîye ku xwe bilivîne û jibo desxistina heqên xwe têkeve têkoşînê û berxwedanê. Bi peyveka dî, wî hêz daye xwe ku gîyanê têkoşînê û berxwedanê bide gelê Kurd.

Mesela di jimareya 7'an da ji Kurdan xwestîye ku ji hukumetê avakirina dibistanan bixwazin, qala Arnawudan kirîye ku di welatê wan da jî berê dibistan tunebûne, lê belê wan bi têkoşîn û berxwedana xwe hukumet mecbûrê avakirina dibistanan kirine, paşê ji Kurdan ra weha gotîye:

"Lê wan heta ew dibistan dan avakirin qiyamet rakirin, çi qas zehmet kîşandin! Divê hun ji zehmetê netirsîn".

Paşê daye zanîn ku hukumetê demek meaş nedaye mamostayên Arnawudan, gelê Arnawud ji Padîşah ra nivîsîye û gef lê xwarîye ku eger meaşên mamostayên wan neyên dayin, dê hemî karbidestên dewletê ji welatê xwe biqewitînin, eger neçin jî dê wan bikujin, li ser wan gefên Arnawudan hukumetê meaşên mamostayên wan şandine. Evidirehman Bedirxan piştê ku ew bûyer nivîsîye, weha deng li Kurdan kirîye:

"Dê vêca Kurdno, divê hun jî weha bikin! Eger guh nedan xeberên we, şûrê xwe hilînin, dê guh bidin şûrê we".(107)

Di jimareya 8'an da jî qala zulm û zordestî û xirabîya karbidestên dewletê kirîye, ji Kurdan xwestîye ku wan karbidestan ji welatê xwe derxin, rexne li hin axa û mîrên Kurdan xistîye ku jibo rutbe û nîşanan hevkarîya wan karbidestan dikin, daye zanîn ku ew hevkarî malxirabûn û rûreşanî ye, ji melayên Kurdan xwestîye ku ji nezanan ra bêjin bila dev ji wê hevkarîyê berdin, gotîye "ew tiştê ku ew hevî dikin dewlet e,(108) ji wan ra eynê bela ye, mezinatî ne bi rutbe û nîşanan e", paşê weha nivîsîye:

(107) **Kurdistan**, j. 7, r. 3—4.

(108) Peyvika "dewlet" li vir bi mana "dewlemendî, serbilindî, yeqbal, pêşketin" e.

”Şivanekî qenc ji mîrekî xirab gelek bilintir e. Şivanê ku qenc li pezê xwe dinêre, gelek qenctir e ji mîr û axayê ku li mirovên binê destê xwe nanêre. Dê vêca kesê ku avarê bibe û li dijê hevalên xwe bipeyive, ji kûçik jî xirabtir e”.(109)

Di jimareya 9’an da nivîsarek di binê sernivîsara Erebî ya ”Sebat’ulMulki bî’l-Edl” da(110) hatîye nivîsîn û tê da weha hatîye gotin:

”Gelî Kurdan, hun qenc bizanin ku eger di welatê we da karbidestên li serê we ji edaletê dûr ketin, welatê we di destê xwedî da namîne! Nuha Kurdistan jî wek welatên di binê Tirkan da, di binê destê Evdilhemîd da ye; karbidestên li serê we, Evdilhemîd wan rêdike. Lê belê xwedîyê Kurdistanê Kurd in! Eger neyarek hat ser Kurdistanê, Kurd dê xwe li ser bidin kuştin! Erdê wê derê Kurd dikolin, darên wê derê Kurd diçînin; karbidestên ku Padîşah rêdike serê we, diravên wan Kurd didin! Loma Kurdistan a we ye! Dê vêca ji we ra malûm be ku, eger karbidestên welatê we zulm bikin, welatê we dê ji destê we derkeve”.

Paşê hatîye gotin ku Evdilhemîd guh nade Kurdistanê, rexne li sîyaseta wî hatîye xistin û ji Kurdan ra weha hatîye nivîsîn:

”Eger we divê Kurdistan tim di destê we da bimîne, eger we divê jin û zarûkên we rebin û xizan nebin, divê hun karbidestên zalim ji wilatê xwe derxin”.(111)

*

Wek ku dixuye, Evdirehman Bedirxan di despêkê da berê rexneyên xwe da-ye karbidestên Evdilhemîd ên di Kurdistanê da, ku wî ji wan ra gotîye ”me’ mûrên Evdilhemîd”. Paşê dijarîya rexneyên xwe hin bi hin zêde û bilind kirîye, hêdî hêdî berê rexneyên xwe yên dijarwar daye şexsê Evdilhemîd bi xwe jî. Tewr carna padîşahên Tirkan bi giştî ji wan rexneyên xwe yên dijarwar û giran ra kirine hedef.

Di jimareya 11’an da li ser rejîma Evdilhemîd nivîsareka dirêj nivîsîye û tê da gotîye ku Evdilhemîd jî bertîlxur e, karbidestên rejîma wî jî ji yên jortirîn heta yên jêrtirîn hemî bertîlxur in, çerxa dewleta Osmanî di Kurdistanê da bi bertîlan tê gerandin û gundîyên Kurd di binê wê çerxê da tîr perçiqandin, hinek mîr û axayên Kurdistanê jî dikevin ber bayê nêzîkayî û dostaniya ku kesên li dora Evdilhemîd ji wan ra nîşan didin, ji ber wê yekê jî exlaqê wan xira dibe, Evdilhemîd hinek ji wan bi diravan kirîne û kirine ajan, bi wî awayî jî ew ji hev ra kirine dijmin.(112)

Di jimareya 24’an da bi munasebeta salvegera çûyina Evdilhemîd a ser textê

(109) **Kurdistan**, j. 8, r. 2.

(110) Yanî ”sebatu milk bi edaletê ye, hebûn û mayîna welatek bi edaletê ye, welatek ancax bi edaletê dikare hebûna xwe bidomîne”.

(111) **Kurdistan**, j. 9, r. 2—3.

(112) **Kurdistan**, j. 11, r. 1—2.

dewleta Osmanî nivîsareka Tirkî di binê sernivîsara "Daniştina Bê-yom"(Cûlûs-î Şeametme'nûs) da nivîsiye û tê da Evdilhemîd bi xwînxwarîyê gunehkar kirîye, jê ra gotîye "mel'ûn" û "Yezîd", ji Xwedê hevî kirîye da ku ji heqê wî derkeve û giyanê wî bistîne.(113)

Di jimareya 25'an da dîsa nivîsareka Tirkî bi sernivîsara "Ji Kurdan ra"(Kürdlere) nivîsiye, di wê da qala lêkdana(114) Kurdan û Ermenîyan kirîye, ji Kurdan xwestîye ku êrîşê Ermenîyan nekin, daye zanîn ku Evdilhemîd û hukumeta wî zulm û zordestî li Kurdan û Ermenîyan pêkve dikan, pirsîye ku di şûna êrîşa li ser Ermenîyên bêçare da ma ne çêtir û heqtir e ku Kurd xîret bikin da ku zulma hukumetê bişikînin, paşê ji Kurdan ra weha gotîye:

"Hukumeta we bi xwe ye ku ji 25 sal berê ve bi topên xwe, bi tîfingên xwe, bi diravên xwe, bi ajanên xwe, bi celladên xwe li we û li hemî ehlê Îslamê misalet(115) bûye".(116)

Di despêka jimareya 27'an da deng li Kurdan kirîye û rexneyên dijwar li hemî padîşahên Osmanîyan xistine, gotîye ku ew ne xelîfe ne û weha nivîsiye:

"Berî 500 salan çu Tirkek li welatê me tunebû. Ev Tirk hemî ji Tûran hatin welatê me û di welatê me da hakimî li me dikan. Padîşahên wan, ku hemî xwînrêj û dîktator in, unwana 'Xelîfe' li xwe datînin û bi vî halî çî qas tewirên zulmê hene dikan. Lê belê bi rastî ew ne xelîfe ne, padîşahên zalim in ku daxistina wan ji text pêwîst e. Hun vê rewşê nizanin. Lewra hun nezan in; hukumetê hun nezan hîştine, da ku hun ji rewşê haydar nebin".

Wek ku dîyar e, Evdirehman Bedirxan dijwarîya rexneyên xwe bere bere bilind kirîye û di vê nivîsarê da berê rexneyên xwe bi gîştî daye hemî padîşahên Tirkan. Paşê peyv anîye ser sîyaseta Evdilhemîd û îddîa kirîye ku Evdilhemîd Kurdistan ji Rûsyayê ra soz daye.(117)

Dîsa di jimareya 27'an da nivîsareka Tirkî di binê sernivîsara "Ji Kurdan ra"(Kürdlere) nivîsiye. Di wê nivîsarê da qala zulma Evdilhemîd û karbides-tên rejima wî kirîye, ji Kurdan xwestîye ku li Ermenîyan nexin, daye zanîn ku Evdilhemîd dixwaze ji nezaniya Kurdan mefadar bibe(118) û hemî xirabîyên xwe bi wan tevgerên Kurdan bipoşe(119) û çend Kurdên kêmrûmet bi du rutbe û çend nîşanan tesellî bike û bi wî awayî çavê hemî Kurdan girêde. Jîbo wan rutbe û nîşanên Evdilhemîd jî weha gotîye:

"Tewr kûçik jî êdî tenezzul nakin ku wan rutbe û nîşanan qebûl bikin".

Piştê wê heqareta ku berê wê daye rutbe û nîşanên Evdilhemîd, weha deng li Kurdan kirîye:

(113) Kurdistan, j. 24, r. 2—3.

(114) Lêkdan: Şerê hin kesan li dijê hev, ku hin kes li hev xin, li dijê hev şer bikin. Bi Erebi "qîtal", bi Tirkî "vuruşma", bi İnglîzî jî "to fight with one another".

(115) Misalet: Kes yan tiştê ku bela xwe di mirov bide û bi pêsira mirov bigire û bernede, li serê mirov bibe bela. Ev peyvik Erebi ye û di Erebi da "musellet" e, ketîye Kurdî û di Kurdî da guherîye, bûye "misalet".

(116) Kurdistan, j. 25, r. 2—3.

(117) Kurdistan, j. 27, r. 1.

(118) Mefadar bibe: Îstîfade bike, fêde jê bibîne.

(119) Bipoşe: Binuxêfe, perde bike, veşêre.

”Kurdno, bawer bikin ku ew perda timakarîyê û çavbirçîtîyê ku bi te’sîra nezaniyê çavên we ji dîtina rastîyê digire, ew tiştên ku ji wan ra tê gotin rutbe û nîşan wek semedê şeref û serbilindîyê nîşanê we dide; lê belê ew rutbe û nîşan, ji bil vemirandina çiraya namûsa we ya neteweyî û ji bil wêrankirina bextê we û pêşedema we bi kêrê tiştêk nayên! Hun nizanin ku hun bi wan parçeyên madenan, şeref û heysîyeta xwe ya xweyî(120) difiroşin; hal ew hal e ku bav û bapîrên we jîyana xwe, aram û hêsayîya xwe fîda kiribûn û ew şeref û heysîyet ji we ra peyda kiribûn û pêkanîbûn”.

Paşê qala zulma Evdilhemîd kirîye, rexne li Kurdan xistîye ku çima hêj jî stûyê xwe li ber fermanên Evdilhemîd ditewînin û çima hêj jî têngêhîştine ku ew padîşahê zalim e, daye zanîn ku Evdilhemîd navê xelîfetîyê bi zulmên xwe dilewitîne; vêca ji Kurdan ra weha gotîye:

”Ew qas neteweyên biçûk hene ku di dûwayîka xebat û xîreka timî da xwe ji zordestî û zulma hukumetên serdest rizgar kirine, gîhane rewşeka bextyarîyê. Lê belê hun, di şûna ku hun wan neteweyan ji xwe ra bikin numûne û di rîya wan da bimeşin û bextyarîya xwe, hêsayîya xwe, namûsa xwe, heysîyeta xwe biparêzin û têxin ewletîyê, hun hev dikujin û bi wî awayî hêza xwe dişikînin, bi wê yekê jî hun zêdetir meydan didin zulmên Padîşah ku dijminê we ye rastîn ew e; bi tevgereka koranî ya wehakî jî hun cîneyeteka wisa dikin ku, wek ku hun xincera di destê xwe da bi destê xwe di dilê xwe da biçikînin”.(121)

LÎ KURDISTANÊ SAZKIRINA SIWARÊN HEMÎDÎ

Di dewra Sultan Evdilhemîdê 2’yan da li Kurdistanê di binê serekîya hin serek’êşîrên Kurdan da hin birrên(122) nîv’eskerî hatine sazkirin, navê wan jî ”Siwarên Hemîdî” yan jî ”Alayîyên Hemîdî” hatîye danîn. Ji serekên wan birran ra jî ji alîyê Evdilhemîd ve rutbeyên paşatîyê hatine dayin, meaş hatîye girêdan û ji wan ra hatîye gotin ”paşayên Hemîdî”. Evdilhemîd, ew birrên nîv’eskerî ji alîyek ve wek hêzên milîs jibo parastina rejîma xwe û jibo parastina Kurdistanê di destê xwe da bi kar anîne, ji alîyek ve jî xwestîye ku di şerekî hatî da wan li dijê Rûsyayê bi kar bîne.

Evdirehman Bedirxan li ser wan siwaran jî di rojnama ”Kurdistan” da çend nivîsarên Kurdî û Tirkî nivîsîne. Yek ji wan nivîsaran di jimareya 26’an da bi zimanê Tirkî û bi sernivîsara ”Kurd û Ermenî”(Kürdler ve Ermeniler) derketîye. Nivîskar di wê nivîsarê da daye zanîn ku ew Siwarên Hemîdî di destê rejîma Evdilhemîd da bûne aletê zulmê, zulma ku di Kurdistanê da tê kirin gişt bi destê wan siwaran tê pêkanîn, ew jî ji alîyê Padîşah ve çekdar hatine kirin û bi navê Padîşah tên salixdan û bi wê yekê jî dipesinin.

(120) Xweyî: Xwî û xusûsiyet û xeslêten ku bi awayekî têbîtî di hin kesan da yan di hin tiştan da hene, aidê wan in, ji wan ra hatine veqetandin, xasê bi wan in. Ji peyvika ”xweyî” ra bi Erebi tê gotin ”xass”, bi Tirkî tê gotin ”özgü”, bi Înglîzî jî tê gotin ”special to”.

(121) *Kurdistan*, j. 27, r. 2—3.

(122) *Birr*: Kom. Peyvika ”birr” di beraberê ”qit’e”ya Erebi, ”birlik”a Tirkî û ”unit”a Înglîzî da hatîye karanîn.

Nivîskar di wê nivîsarê da jibo numûne qala Serekê Eşîra Mîran kirîye, ku jê ra hatîye gotin "Mistefa Paşayê Dîyarbêkrî", daye zanîn ku ew berê şivanek bûye, bi xirabîyên xwe ketîye çavê Evdilhemîd û ji alîyê wî ve hatîye eci-bandin û rutba paşatîyê jê ra hatîye dayin, wî jî dest bi zulmê kirîye û gelek zordestî li gel dike. Paşê nivîsiye ku gel ji ber zulma wî û yên wek wî bêzar bûye û muraceetê Koşka Evdilhemîd kirîye, zordestîya wan zordestan daye zanîn, yanî gilîya wan kirîye; lê belê karbidestên Koşkê ji gilîkaran ra gotine "kesên ku navê Xelîfe ye meşhûr li wan hatîye danîn, ew jî wek xwedîyê wî navî ji cinsê milyaketan in, gilîya ku hun dikin dibe semedê dilgiranîya Padîşah".(123)

Di jimareya 28'an da nivîsareka Kurdî bi sernivîsara "Alayên Siwarên Hemîdî" nivîsiye û weha dest bi nivîsara xwe kirîye:

"Ev Alayên Siwarên Hemîdî, wek hemî îcraatên Padîşah, bi nîyeteka xirab hatine sazîkirin. Ez'ê di vê rojnama xwe da vê meselê vekim û eşkera bikim. Li ser vê yekê, ez'ê berê qala giringîya cîyê Kurdistanê bikim".

Nivîskar daye zanîn ku cîyê Kurdistanê ji alîyê stratejîya eskerî ve gelek giring e, ji ber ku Kurdistan bi Rûsyayê ra hevşînor e, dema şerek di navbera dewleta Osmanî û Rûsyayê da derkeve Kurdistan dê bibe meydana şerekî gelek giran û dijwar, ji ber ku her derê Kurdistanê ji rûyê zulma Evdilhemîd wêran bûye û leşkerê Osmanî jî ne têrçek e, Kurdistan nikare di şerekî wisa da li dijê Rûsyayê xwe biparêze, siwarên Hemîdî jî ji mudafeeya welêt ra bi kêr nayên; paşê semedê eslî ye sazîkirina wan siwaran weha daye zanîn:

"Amanca eslî ji sazîkirina van siwaran ev e ku, dema Ermenî ji zulma hukumetê gelek bêzar bûn û edalet xwestin, Zekî Paşa tirsar ku Kurd jî ji zulma hukumetê xwe bidin milê Ermenîyan û her du netewe bi hevalbendî dest hilînin; loma muraceetê Padîşah kir û jibo sazîkirina van alayan îzin xwest. Padîşah jî tim divê pevçûn têxe navbera netewe û ferdên binê destê xwe; loma fikra Zekî Paşa gelek munasib dît û jibo ku Kurdan ber bi xwe bikişîne û ji Ermenîyan dûr bixe, zû sazîkirina van siwaran ferman kir".(124)

Dîsa di jimareya 28'an da li ser wê şolê nivîsareka Tirkî jî bi sernivîsara "Alayên Siwarên Hemîdî"(Hamidiye Süvari Alayları) derketîye. Nivîskar di wê nivîsarê da daye zanîn ku Ermenî li dijê zordestî û zulma rejîma Evdilhemîd rabûne, Qumandarê Leşkerê Çaran Zekî Paşa tirsaye ku Kurd jî di pêşdemê da di tevgera Ermenîyan da beşdar bibin û jibo ku pêşî ji hevkarîya Kurdan û Ermenîyan bistîne, fikra sazîkirina Siwarên Hemîdî li Koşka Evdilhemîd pêşnîyaz kirîye, Evdilhemîd jî bala xwe daye wê pêşnîyazê û dîtîye ku ew pêşnîyaz jibo peydakirina pevçûneka ebedî di navbera gelên cure cure da kêrhatî ye, ji ber wî semedî hema tavil ew pêşnîyaz qebûl kirîye û jibo rewandina(125) wê ferman daye.(126)

(123) Kurdistan, j. 26, r. 4.

(124) Kurdistan, j. 28, r. 1.

(125) Rewandin: Meşandin, xistina rewşa karanîne, pêkanîn.

(126) Kurdistan, j. 28, r. 3.

ÇAWA KURD Û ERMENÎ LI DJÊ HEV RAKIRINE?

Yek ji babetên ku di rojnama "Kurdistan" da cî girtine, mesela Ermenîyan û pevçûna wan û Kurdan e, ku di dewra Sultan Evdilhemîdê 2'yan da qewimîye. Nivîsarên ku li ser wî babetî hatine nivîsîn, di wan hemîyan da hatîye dîyarkirin ku ew mesele bi dek û dolabên rejîma Evdilhemîd hatîye amadekirin; Evdilhemîd xwestîye Kurdan û Ermenîyan ji hev ra bike dijmin, karbidestên rejîma wî yên li Kurdistanê jibo pêkanîna wê amancê xebitîne, tilîya dewletên mezin û xasma Rûsyayê jî di wê meselê da hebûye. Di wan nivîsaran da ji Kurdan hatîye xwestin ku Ermenîyan nekujin, li dijê rejîma Evdilhemîd digel wan hevalbendî bikin; rexne li Ermenîyan jî hatîye xistin ku xwestine di Kurdistanê da dewletê Ermenîyan saz bikin û hatîye dîyarkirin ku ew tevgera wan ji rejîma Evdilhemîd ra û ji hesabên Rûsyayê ra xizmet dike. Tebîî ev nivîsar jî hemî ji qelema Evdirehman Bedirxan derketine.

Di jimareya 7'an da di binê sernivîsara "Leyse lîl-Însanê Îlla ma Sea" da(127) nivîsareka Kurdî nivîsîye. Di wê nivîsarê da li Kurdan şîret kirîye ku bixwînin, li ser rewşa xwe bifikirin, bibin xwedîpîşe û xwe ji nezanîyê derxin, bala wan kişandîye ser vê yekê ku eger wisa nezan bimînin dewletên mezin dê welatê wan ji wan bistînin û bidin Ermenîyan; paşê li ser pevçûna Kurdan û Ermenîyan weha nivîsîye:

"Ev çend sal e ji ber ku Ermenî gelek zulm ji destê karbidestên dewletê dibînin, dixebitin û hemî tiştan dîkin, da ku xwe ji zulma karbidestên dewletê derxin. Heqê wan jî heyê. Karbidestên dewletê yên ku ji Stanbolê tînan wan deveran, gelek xirabî bi Ermenîyan dîkin. Divê Kurd jî Ermenîyan nekujin. Xwedê ji vî halî ne razî ye. Ermenî mezlûm e. Vêca divê mirov bi şûr neçe ser mezlûman. Hun jî wek wan mezlûm in".(128)

Di jimareya 9'an da jî li ser wê şolê weha gotîye:

"Ermenî ji zulma dewletê bêzar bûn; dengê xwe bilind kirin, destê xwe bilind kirin, heqê xwe dixwazin. Lê ji ber ku Kurd nezan in, dest bi kuştina Ermenîyan kirin. Kuştina wan li ser Kurdan guneh e. Hun ji wan mezlûmtir in; lê ji ber ku hun nezan in û haya we ji we tune, hun dengê xwe dernaxin. Nexu xirabîya ku li we dibe, li Ermenîyan nabe".(129)

Di jimareya 11'an da rexne li Kurdan xistîye ku çima jibo pêşxistina welatê xwe naxebitin, xwe ji nezanîyê û zulmê xilas nakin, paşê li ser pevçûna Kurdan û Ermenîyan weha nivîsîye:

"Binêrin, Ermenî çî qas xwedîhîmmed û xîretkar in! Ew jî wek Kurdan mezlûm in! Lê belê jibo azadîya xwe xwe fîda dîkin! Cahilên Kurdan nezan in, Ermenîyan dikujin! Ev hal ji Kurdan ra gelek xirab e! Divê mela ji Kurdan ra bêjin ku ev hal qatîlî ye! Divê Kurd xwe ji wî gunehî biparêzin! Divê Kurd

(127) Ev parçeyek ji ayeteka Qur'anê ye, mana wê weha ye: "Ji bil xebata mirov, ji mirov ra tişteke tune".

(128) *Kurdistan*, j. 7, r. 2—3.

(129) *Kurdistan*, j. 9, r. 2.

jî bibin hevalbendên Ermenîyan û wan karbidestên zalim ên ku Padîşah rêdike serê we, bavêjin! Di şûna ku hun biçin alîkarîya Ermenîyên mezlûm, hun diçin wan dikujin! Ev hal gelek guneh e û gelek fedî ye! Xwedê û Pêxember ji vî halî ne razî ne”.(130)

Di jimareya 25’an da nivîsareka Tirkî bi sernivîsara ”Ji Kurdan ra”(Kürdle-re) nivîsîye. Di wê nivîsarê da vêca rexne li Ermenîyan xistîye ku çima dixwazin Kurdistanê ji dewleta Osmanî biqetînin û têxin binê destê xwe û jibo gîhana wê amancê jî çeteyên keleşan saz kirine; lê daye zanîn ku digel wê yekê jî heqê Kurdan tune ku teşebbusa lêkdanê bikin, di wî babetî da weha gotîye:

”Ermenî dixwazin ji koma giştî ya Osmanîyan veqetin û bi çi dibe mal bila bibe welatê paqij Kurditanê ji xwe ra bikin seyrangeh. Di vê rê da çawa dixebitin, li Ewropayê çi dikin, li Kurdistanê çawa çeteyên keleşan digerînin, di kîjan rê da fikrên xirabîyê dixin serê gundîyên dilsaf; ez van tiştan yeka-yek dizanim. Lê belê temamê van bûyeran, di heqê teşebbusa lêkdanê da heqekî eşkera nade we. Ne karekî rast e ku mirov bi îcraatên hukümetê ewle bibe. Eger li Tirkîyê her ferdek heqê xwe bi xwe bîne cî, dê tiştêk bi destê xwe bixe. Lê belê di vî babetî da divê ku mirov xwe bispêre bingehek; yanî divê mirov qet bawer neke ku dê hukümetek bi navê Ermenistanê bê sazîkirin”.

Paşê daye zanîn ku, ji rûyê çend keleşên ku li Kurdistanê derketine, eger digel tedbîrên hukümetê Kurd jî dest bi tevgerêka paqijkirinê bikin, hingê dê Rûsya têkilî bike û di Ewropayê da jî di heqê Kurdan da dê nefretek mezîn peyda bibe.(131)

Di jimareya 26’an da nivîsarek bi sernivîsara ”Kurda re” derketîye. Di serê nivîsarê da ragîhandîye ku bavê wî bi şûrê xwe jibo bextyarîya Kurdan xîret kirîye, ew jî bi qelesa xwe wê xizmetê tîne cî, daye zanîn ku ji rûyê şola Ermenîyan ew tim bergazî dibe, û weha nivîsîye:

”Bi rastî ez dizanim ku hinek Ermenî divên Kurdistanê ji xwe ra bikin wîlayetek û ji milk(132) cuda bikin. Ji vî semedî, ez dizanim ku gelek ji wan di van welatên bîyanî da li dijê me dixebitin, gelek jî li Kurdistanê xirabî û cîna-yet dikin. Lê bêle hun qenc bizanin ku ev halên ha çu caran, çu zemanan heqê lêkdaneka giştî nade we”.

Paşê daye zanîn ku ew kesên ku şerê Ermenîyan kirine, ew Kurd bûne ku ketine ber bayê qencî û ciwamêrîya Evdilhemîd, weha deng li Kurdan kirîye:

”Lê belê hun qenc bizanin ku, çend mirovek di nava we da cîna-yet dikin, hun hemî ji rexne û gazînen neyan ra dibin hedef! Erê, divê hun çu wextek razî nebin ku ji welatê we Ermenistanek peyda bibe! Lê belê divê hun cîranên xwe yên masûm jî biparêzin”.

Paşê ragîhandîye ku Evdilhemîd e yê ku di navbera Kurdan û Ermenîyan da şer daye derxistin, daxwaza Evdilhemîd ew e ku Kurdan di çavê dewletên bîyanî da hov û yabanî nîşan bide, bi wî awayî jî xişm û nefreta wan dewletan

(130) *Kurdistan*, j. 11, r. 3.

(131) *Kurdistan*, j. 25, r. 2—3.

(132) Mexsed ji ”milk”, axa binê destê dewleta Osmanî ye.

bikişîne ser Kurdan; nivîsîye ku Ermenî jî wek Kurdan mezlûmên Evdilhemîd in, ji Kurdan xwestîye ku digel Ermenîyan hevalbendî bikin û pêkve bixebitin xwe ji destê wê hukumeta zalim rizgar bikin. Paşê ji Kurdan ra weha gotîye:

”Belê, di nava Ermenîyan da hinek hene ku neyarên we ne. Lê belê ew gelek hindik in, Ermenî jî ji wan ne razî ne. Lê qenc bizanin ku esil neyarê we Padîşah e; ew Padîşah e ku ev bû 25 sal ku bi diravên xwe û bi ajanên xwe ji xirabîya we ra dixebite”.(133)

Dîsa di jimareya 26’an da nivîsareka Tirkî jî bi sernivîsara ”Kurd û Ermenî”(Kürdler ve Ermeniler) nivîsîye. Di wê nivîsarê da jî daye zanîn ku Evdilhemîd jibo lişt(134) xwe gelek zulm dike, li gora bingehoka ”parçe bike, bibe fermanrewa”(135) tim navbera dostan û birayan xira dike, kesê ku tovê fesadîye avêtîye navbera gelên Kurd û Ermenî yên ku berê dost bûne, ew jî Evdilhemîd e, ji rûyê wî tovê fesadîyê Kurd û Ermenî li dijê hev rabûne. Paşê ev rewşa ha anîye ber çavan:

”Em bifikirin ku ji çend sal berê ve di rîya daxwazên cînayetkarkî û xwîn-rêjkî yên Padîşahê me da, bi te’sîra nezanîyê û bêhişîyê çî qas can hatin fîdakin, çî qas mal hatin wêrankirin û çî qas xwîn hat rêtin! Gelo Ermenîyan xirabîyek ji Kurdan dîtibû? Na! Lê Kurdan ji Ermenîyan çî dîtibû? Qet!”

Nivîskar, piştê van pirs û bersîvan daye zanîn ku her du alî jî ji alîyê Evdilhemîd ve hatine xapandin û li pey dek û dolabên wî yên şeytankî çûne, ketine tarîtyeka gurr, bê ku bifikirin li pêşîya wan nişîvên bitirs û gerînekên(136) mirinê hene, di wê tarîtyê da bi lez û bez pêş ve diçin.(137)

Di jimareya 27’an da dîsa li ser wî babetî nivîsîye û weha deng li Kurdan kirîye:

”Evdilhemîd dibêje Ermenî neyarên we ne û bi vê peyvê we dixapîne. Ma hun nizanin ku Ermenî nikarin neyarîya we bikin! Neyarê we ew Padîşah e ku we hemîyan digel welatê we ji Mosqof ra wa’d dike”.

Paşê qal kirîye ku berî çend salan jibo ku Ermenîyan bi Kurdan bidin kuştin li bajarê Wanê civînek hatîye çêkirin, Şêx Ubeydullah jî di wê civînê da hazir bûye. Şêx Ubeydullah li dijê wî emrê Padîşah derketîye û gotîye ”eger îro em Ermenîyan bê sebeb bikujin, rojek neteweyekî dî jî dê bê û me bikuje”.

---

(133) **Kurdistan**, j. 26, r. 2.

(134) Lişt: Menfeet, fedeya ku mirov dixwaze ji hin kesan yan ji hin tiştan yan jî ji hin bûyeran bi destê xwe xe. Bi Erebi ”meslehet”, bi Tirkî ”çîkar”, bi Înglîzî jî ”profit, interest”.

(135) Fermanrewa: Kesê ku fermana wî direwe, dimeşe, kesê hakim. Bi Erebi ”hakim, musseytir”, bi Tikî ”egemen”, bi Înglîzî jî ”ruler, dominant”. Ev peyveka meşhûr e di dinyayê da, awayê kargêrîya serdestan û zordestan nişan dide, bingehoka kargêrîya wan tîne ber çavan. Ev peyv bi Erebi ”ferrîq, tesud”, bi Tirkî ”böl, yönet”, bi Înglîzî jî ”divide and rule” tê gotin.

(136) Gerînek: Cîyê ku ava çemek tê da berê dicive, paşê çewt vedigere û paşê jî rast vedigere û rast diherike. Kesê ku têkeve gerînekek û li wir bikeve ber pêlên avê, taluka fetisandina wî heye.

(137) **Kurdistan**, j. 26, r. 3—4.

Piştê guhastina vê bûyera tarîxî, nivîskar dîsa deng li Kurdan kirîye û daye zanîn ku divê Kurd êdî jibo silametîya xwe û zarûkên xwe bixebitin, ew Kurdên ku ew qas bi mêranî û ciwamêrîya xwe navdar in ji wan ra şerm e ku xulamîya hukumeteka zalim bikin; nivîsara xwe weha domandîye:

”Berî çend zemanek em jî xwedîhukumet bûn, xwedîdîtin bûn. Lê belê xebînet e ku me ew bextyarî ji destê xwe berda, nuha em ketine destê sûtaran”.(138)

Dîsa di jimareya 27’an da nivîsareka Tirkî jî bi sernivîsara ”Ji Kurdan ra”(Kürdlere) derketîye. Nivîskar di wê nivîsarê da jî qala wê civîna Wanê kirîye, daye zanîn ku ew civîn bi emrê Evdilhemîd hatîye çêkirin û di wê civînê da jî Kurdan hatîye xwestin ku Ermenîyan bikujin, Şêx Ubeydullah jî li dijê wê daxwazê derketîye û ragîhandîye ku ew daxwaz ji emrê Xwedê ra çewt e, padîşahekî ku emrekî wisa bide zalim e û gunehkar dibe û daxistina wî ji text pêwîst e; Şêx wisa gotîye û ji civînê derketîye çûye.(139)

Di jimareya 29’an da nivîsarek bi sernivîsara ”Wezîyeta Hazir û Musteqbel a Kurdistanê”(140) nivîsîye. Di wê nivîsarê da pevçûna Kurdan û Ermenîyan sipartîye çar nuqtayan: Nezanîya Kurdan, tevgerên Ermenîyan ên dijwar, hesabên Evdilhemîd, hesabên Rûsyayê. Rexne li Ermenîyan xistîye ku zulma ku li wan hatîye kirin, dîne Îslamê wek semedê wê zulmê nîşan dane û bi wî awayî gelên Musulman ji xwe ra kirine dijmin; dîsa rexne li Ermenîyan xistîye ku li çu derek ji Kurdan yan Tirkan ne zêdetir in û digel wê yekê jî doza serxwebûnê dikin, ew daxwaza wan wek xiyaleka bêmikûn nîşan daye û gotîye ”li ser desxistina sewdayeka weha îftîrayên wan li ser Musulmanîyê û netewe, tiştêkî gelek fedî ye”; eşkera kirîye ku Înglistanê bi hêvîya ku Ermenî jibo heq û edaletê rabûne, berê alîkarîya wan kirîye, lê dema dîtîye ku Ermenî li dijê gel in, dev ji wan berdaye.

Nivîskar di wê nivîsara xwe da qala hesabên Rûsyayê jî kirîye û ragîhandîye ku Rûsya ji alîyek ve dest li piştê Ermenîyan dixê, ji alîyek ve jî qonsolosên wê yên li Kurdistanê Kurdan li dijê Ermenîyan fit dikin û jibo ku welatê xwe ji wan ra dost nîşan bidin jî gelek qencî li Kurdan dikin û dîyarîyan didin wan; bala Ermenîyan kişandîye ser sîyaseta Rûsyayê û daye zanîn ku Rûsya tim bi qencî xwe nêzê neteweyan û welatan dide, da ku wan têxe binê destê xwe, dema ku neteweyek ket binê lepê wê jî êdî nejad û netewetîya wî neteweyî tune dike û çu azadî jê ra nahêle, gotîye ”ev rastîyeka eşkera ye ku çu caran Rûsya naxwaze hukumeteka Ermenî ya serbixwe di ber milê wê da bê damezirandin”.(141)

Ev nivîsara Kurdî, dîsa di jimareya 29’an da bi Tirkî jî hatîye weşandin. Tirkîya wê ji Kurdîya wê gelek dirêjtir e.(142)

(138) Kurdistan, j. 27, r. 1.

(139) Kurdistan, j. 27, r. 3.

(140) Yanî ”Rewşa Nuha û Pêşedemê ya Kurdistanê”.

(141) Kurdistan, j. 29, r. 1—2.

(142) Kurdistan, j. 29, r. 2—4.

Di jimareya 30'yî da jî nivîsarek bi sernivîsara "Kurdistanê de Esasa Nî-faqê" nivîsiye û tê da qala papasên Cîzwîtan kirîye, daye zanîn ku di pevçûna Kurdan û Ermenîyan da mîsyonerên wan papasan ên li Kurdistanê jî rol dileyzin, her weha tilîya hin dewletên Ewropayê yên ku piştgirîya wan mîsyoneran dikin, xasma tilîya Fransayê jî di wê pevçûnê da heye.(143) Di wê jimareyê da nivîsareka Tirkî ya dirêj jî li ser wî babetî nivîsiye.(144)

TALUKA RÛSYAYÊ JÎ KURDISTANÊ RA

Tiştêkî balkêş jî ev e ku di rojnama "Kurdistan" da gelek caran îşaret bi aliyê taluka Rûsyayê ve û bi aliyê hesabên wê yên li ser Kurdistanê ve hatîye kirin. Hêj di jimareya pêşîn da Mîqdad Mîdhet Bedirxan li ser wî babetî weha nivîsiye:

"Heyfa min tê ji Kurdan ra. Kurd ji gelek neteweyan zêdetir xwedîhiş û zeka ne, ciwamêr in, di dînê xwe da rast û qewî ne, xurt in; dîsa wek neteweyên di ne xwenda ne, ne dewlemend in; di dinyayê da çi dibe, cîranê wan Mosqof çawa ye, dê çi bike, nizanin".(145)

Di jimareya 2'yan da jî Mîqdad Mîdhet Bedirxan ji mîr û axayên Kurdan xwestîye ku di Kurdistanê da dibistanan bidin avakirin û zarûkên welatê xwe bidin xwendin; paşê Rûsya wek dijminê Kurdan nîşan daye û weha gotîye:

"Xwedê neke, eger dijminê we Mosqof êrişê welatê we bike hun'ê çawa şerê wî def' bikin! Mosqof xwedîyê top û tifingên wisa ecêb e, cîyên ku mirov ji wan wek teyran dixuye, gule û bombayên xwe digîhîne wan cîyan; topên wisa ecêb hene ku, dikare bi wan topan cîyan hilweşîne".(146)

Evdirehman Bedirxan jî piştê ku kargêrîya rojnamê girtîye destê xwe, bala gelê Kurd kişandîye ser taluka Rûsyayê ji Kurdistanê ra. Di jimareya 7'an da nivîsarek bi sernivîsara "Girîd" nivîsiye û tê da daye zanîn ku dewleta Osmanî alîkarî ji Musulmanên girava Girîdê(147) ra neşandîye, ji ber wê yekê jî ew Musulman li pêşberê Fileyên Girîdê zorbirî bûne; paşê rewşa Kurdistanê daye ber rewşa Girîdê û qiyas kirîye, daye zanîn ku Rûsya dixwaze Kurdistanê dagir bike; bala Kurdan weha kişandîye ser wê talukê:

"Dê vêca Kurdno, aqilê xwe bînin serê xwe! Wah, eger haya we ji we tunebe! Eger hun xwe hişyar nekin, gelek naçe, rojek dê ev rewş bê serê we jî! Dê vêca ma ne xebînetî Kurdan e ku Kurd jin û zarûkên xwe di binê destê eskerên Rûs da bibînin! Mosqof devê xwe vekirîye, dê rojek bê welatê we bistîne".(148)

(143) Kurdistan, j. 30, r. 1—2.

(144) Kurdistan, j. 30, r. 2—4.

(145) Kurdistan, j. 1, r. 1.

(146) Kurdistan, j. 2, r. 1.

(147) Girîd: Giravek e di Deryaya Sipî da, di destê Yunanistanê da ye.

(148) Kurdistan, j. 7, r. 4.

Di jimareya 9'an da nivîsarek bi sernivîsara "Welat-Weten" nivîsîye û tê da qala xirabîya karbidestên rejima Evdilhemîd li Kurdistanê kirîye, daye zanîn ku Kurdistan ji ber xirabî û zulma wan birîndar bûye, paşê bala Kurdan kişandîye ser taluka Rûsyayê û di wî babetî da weha gotîye:

"Welatê Kurdan wek laşekî birîndar bêhal maye. Eger Kurd, wê birîna ku karbidestên hukumetê di wî laşî da vekirine derman nekin, heyfa min tê ku ew laş, yanî Kurdistan û ax û berê wî welatî, ew dar û berên wî cîyê ku ew qas zarûk mezin kirine, ew qas mirov xwedî kirine, dê binax bibe; yanî Mosqof dê bê li ser wê axê rûnê, zarûkên wî welatî dê jar û reben bibin, Kurd dê bibînin ku ew axa ku zarûkên xwe ew qas bi delalî mezin kirine dê bikeve nava destê bîyanîyan, ew zarûkên ku li ser wê axê mezin bûne dê bibin dîlên bîyanîyan, ew bav û dayikên ku ji dilê wan nayê ji zarûkên xwe ra bêjin 'avek bide min' dê bibin xizmetkarên eskerê Mosqof, dê xizmeteka şerabê ji eskerê Mosqof ra bikin".(149)

Di jimareya 15'an da di heqê taluka Rûsyayê da ev xeber derketîye:

"Hukumeta Rûsyayê ji Padîşahê me ra nivîsîye: 'Hin Kurd desdirêjî li ser sînorên min dikin. Eger tu ceza nedî wan, ez'ê bi eskerê xwe ceza bidim Kurdan'. Belkî Kurdan desdirêjî nekiribe. Lê belê ji ber ku Rûsya bi qelsîya me dizane, li behanan digere da ku eskerê xwe bişîne Kurdistanê. Hun dizanin Rûsyayê çi bi Çerkezan kir, hun dizanin çi bi Efxanistanê kir; dê vêca dor hatîye ser Kurdistanê".(150)

Di jimareya 28'an da nivîsareka Tirkî ya dirêj bi sernivîsara "Alayîyên Siwarên Hemîdî"(Hamidiye Süvari Alayları) cî girtîye. Nivîskar di wê nivîsarê da jî qala taluka Rûsyayê kirîye û daye zanîn ku her cara ku şer di navbera dewleta Osmanî û Rûsyayê da derketîye, Rûsyayê berê xwe daye Kurdistanê û axa Kurdistanê ji êrîşên xwe ra kirîye amanc; nivîsîye ku Rûsya di pêşedemê da jî dê êrîşê Kurdistanê bike û Kurdistanê bide ber lîngên xwe, bixwaze xwe bigîhîne Xelîcê Farisî û Anadolê.(151)

BABETÊN DÎ

Ji bil van babetên sereke yên ku me li jor rêz kirin û dan zanîn, hin nivîsar li ser hin babetên dî jî di rojnama "Kurdistan" da cî girtine. Ew jî, hin ji wan bi Kurdî ne, hin jî bi Tirkî ne; hin ji wan li ser hin şolên Kurdistanê û Osmanîyan in, hin jî li ser hin şol û bûyerên welatên dî ne.

Yek ji nivîsarên Kurdî li ser Selahedînê Eyûbî hatîye nivîsîn û di jimareya 15'an da derketîye. Di wê nivîsarê da hatîye qalkirin ku Selahedînê Eyûbî û apê wî Şerko çawa xebitîne, paşê Selahedîn çawa dewleta Eyûbî saz kirîye, çawa bi heq û edalet çerxa dewleta xwe gerandîye.(152)

(149) Kurdistan, j. 9, r. 1.

(150) Kurdistan, j. 15, r. 2.

(151) Kurdistan, j. 28, r. 2—3.

(152) Kurdistan, j. 15, r. 3.

Nivîsareka Kurdî jî li ser Xalit Bedirxan û Şerê Transvaalê(153) di jimareya 21'ê da cî girtîye. Nivîskar di wê nivîsarê da daye zanîn ku birayê wî Xalit Bedirxan xwestîye digel çend hezar Kurdan biçe Afrîqa Jêrîn û di wî şerî da beşdar bibe, ji alîyê Înglîzan şer bike, bi wê amancê muraceetê Sefareta İnglistanê ya li Stanbolê kirîye û destûra çûyînê xwestîye, Sefîrê İnglistanê jê ra sipas kirîye û daye zanîn ku ji çûyina wî û Kurdên dî ra îhtîyac tune, paşê Evdilhemîd ji meselê haydar bûye û Xalit Bedirxan digel hin kesên dî dane girtin, piştê çend rojan li ser daxwaza Sefîrê İnglistanê ji girtîxanê hatine berdan.(154)

Yek ji nivîsarên Kurdî jî li ser têkoşîn û serhatîyên Serekwezîrê Osmanî ye azadîxwaz Mîdhet Paşa hatîye nivîsîn. Di wê nivîsarê da hatîye qalkirin ku Mîdhet Paşa digel hin hevalên xwe çawa Evdilhemîdê 2'yan anîye ser text û bûye serekwezîrê wî ye pêşîn, paşê Evdilhemîd çawa lê vegeyîyaye û bêbextî kirîye, çawa bi dek û dolaban ew ji serekwezîrîyê derxistîye û ji Stanbolê dûr xistîye, paşê ew çawa daye girtin û daye dadgeheka taybetî û bi cezayê idamê daye mehkûmkirin, paşê jî ew şandîye girtîxana bajarê Taîfê ye ku li Hîcazê dikeve, di dûwayîyê da jî hin mirov ji Stanbolê rêkirine wir û Mîdhet Paşa bi wan daye xeniqandin. Ev nivîsar gelek dirêj e û di çar beşan da, di jimareyên 22, 23, 24, 25'an da derketîye.(155)

*

Di jimareya 24'an da nivîsareka Tirkî bi sernivîsara "Kurdistan û Kurd"(Kürdistan ve Kürdler) derketîye. Di wê nivîsarê da jî qala rewşa Kurdan a wê demê, bi kurtî qala cografya Kurdîstanê û dîroka Kurdan, piçek jî qala rewşa wan a komelî hatîye kirin. Di wê nivîsarê da hatîye nivîsîn ku li gora texmîna pisporên Înglîz ên wê demê, nufûsa Kurdan çar milyon e.(156)

Yek ji serekwezîrên berîn ên dewra Evdilhemîdê 2'yan, ku navê wî Seîd Paşa bûye, bi munasebeta salvegera danîştina Evdilhemîd li ser textê dewleta Osmanî, jê ra bîranînokek(157) şandîye û tê da rexne li siyaseta wî xistîye. Ew bîranînok, ku bi zimanê Tirkî ye, du beş e û di jimareyên 20'î û 21'ê da derketîye.(158)

Parçenivîsareka Tirkî jî bi îmza kesek ku navê wî Umer Fewzî ye, di jimareya 21'ê da hatîye çapkirin. Ew parçenivîsar, ku bi sernivîsara "Li Tirkîyê

(153) Ev şerê ha, di dûwayîya sedsala XIX. da li hêla Transvaalê li Komara Afrîqa Jêrîn a nuhayên derketîye û di despêka sedsala XX. da jî dom kirîye.

(154) **Kurdistan**, j. 21, r. 1—2.

(155) **Kurdistan**, j. 22, r. 1—2. j. 23, r. 1—2, j. 24, r. 1, j. 25, r. 1—2.

(156) **Kurdistan**, j. 24, r. 3—4.

(157) Bîranînok: Nivîsareka ku ji kargêrek ra yan ji meqamekî resmî ra yan jî ji vêkxistinek ra tê pêşkêşkirin û tê da hin tişt bi bîra wan tên anîn, li ser hin şolan bala wan tê kişandin û hin daxwaz ji wan tên kirin. Ji peyvika "bîranînok" ra bi Erebi tê gotin "muzekkîre", bi Tirkî tê gotin "muhtıra" ku ew jî di eslê xwe da peyvika "muxtîre" ya Erebi ye, bi Înglîzî jî tê gotin "memorandum".

(158) **Kurdistan**, j. 20, r. 3—4, j. 21, r. 2—3.

Eskerî”(Türkiya’da Askerlik) hatîye weşandin, wisa tê texmînkirin ku ji kovarek yan jî ji pirtûkek hatîye guhastin.(159)

Yek ji nivîsarên Tirkî jî bi sernivîsara ”Lêkanîna Kar û Haydarîya Paşîn”(Îdare-i Maslahat ve İş’ar-ı Ahîr) di jimareya 22’yan da cî girtîye. Navê nivîskarê wê nivîsarê Rizayê Deryayî(Bahriyeli Rıza) ye.(160)

Nameyek ku paşayekî Osmanî, ku navê wî Reûf Paşa bûye, di wextê xwe da ji Serekwezîrê berîn Mîdhet Paşa ra nivîsiye, ew jî di jimareya 22’yan da hatîye çapkirin.(161)

Ev bîranînok û parçenivîsar û name, gişt li ser bêrêti û zordestiyên dewra Evdilhemîd hatine nivîsîn.

Helbesteka Tirkî jî bi îmza kesek ku ji xwe ra gotîye ”Cegerxwînek”(Bir Ciğêrhun) di jimareya 27’an da derketîye. Ew helbest ji devê Padîşahê Osmanî Sultan Muradê 5’an li ser rewşa wî hatîye nivîsîn.(162) Wek ku tê zanîn, ew padîşah demeka kurt li ser text maye, ji ber ku hişê wî ne tamam bûye ew jî text daxistine û birayê wî Evdilhemîdê 2’yan kirine padîşah.

XEBERA WEFATA HACÎ QADİR DÎ ROJNAMA ”KURDISTAN” DA

Ji bil nivîsaran hin xeber jî di rojnama ”Kurdistan” da derketine. Ew xeber jî wek nivîsaran, hin ji wan bi Kurdî ne, hin jî bi Tirkî ne û di jimareyên cure cure da cî girtine. Lê belê xeberên ku mirov dikare ji wan ra bêje tenê ”xebere” in, ne gelek in. Gerçî di nava nivîsaran da jî xeber hene û her nivîsarek li ser xeberek hatîye nivîsîn; lê digel wê yekê jî mirov nikare ji wan ra bêje tenê ”xebere” in, mirov dikare ji wan ra bêje ”nivîsar-xeber” in. Xeberên tenê ”xebere” jî ne ew qas zêde ne.

Xeberên ku di rojnamê da cî girtine, hin ji wan li ser hin şolên Kurdistanê ne, hin li ser şolên dewleta Osmanî ne, hin jî li ser şolên welatên dî ne. Mesela li ser şola Girîdê, li ser şerê Misrê û Sûdanê, di heqê şerê Çînê û Japonyayê da, di heqê şerê Emrîkayê û Îspanyayê da hin xeber derketine. Ew xeber hemî di jimareyên cure cure da ne, bi piranî jî kurt in.

*

Du xeberên giring jî hene ku divê mirov bi taybetî qala wan bike. Ew her du xeber jî di jimareya 3’yan da derketine.

Yek ji wan her du xebere, çapkirina ferhenga Kurdî-Erebî ye, ku ji alîyê Yûsuf Ziyaeddîn Paşa ve hatîye nivîsîn û di sala 1894’an da bi navê ”El-Hedîyyet’ul-Hemîdiyye fî’l-Luxet’îl-Kurdîyye”(163) li Stanbolê hatîye

(159) *Kurdistan*, j. 21, r. 3.

(160) *Kurdistan*, j. 22, r. 2—3.

(161) *Kurdistan*, j. 22, r. 3—4.

(162) *Kurdistan*, j. 27, r. 4.

(163) Mana navê vê pirtûkê bi Kurdî weha ye: ”Diyariya Hemîdî di Zimanê Kurdî da”. Ji ber ku hingê Sultan Evilhemîdê 2’yan li ser textê Osmanî bûye, nivîskar pirtûka xwe ji wî ra diyarî kirîye û ev nav lê danîye.

çapkirin(164). Gerçi tarîxa çapa wê çar sal berî derketina rojnama **"Kurdistan"** bûye û di dema derketina **"Kurdistan"**ê da xebera derketina wê ne tiştêkî nû bûye; lê belê digel wê yekê jî Mîqdad Mîdhet Bedirxan xwestîye ku wê bide naskirin, li ser wê xebereka kurt nivîsîye, ji nivîskarê wê Yûsuf Ziyaeddîn Paşa ra sipas kirîye, ew pirtûk wek "bingehêk jibo zimanê Kurdî" daye naskirin û gotîye "gelek kitêbek qenc e", ji mela û mîr û paşayên Kurdan xwestîye ku wê peyda bikin, daye zanîn ku ji melayên Kurdan ra pêwîst e ku ew jî ji zimanê xwe ra tiştêk binivîsin.(165)

Xebera giring a dî ya ku di jimareya 3'yan da cî girtîye, xebera wefata hozanê Kurdê gewre û nemir Hacî Qadirê Koyî ye. Gerçi wefata wî salek berî derketina rojnama **"Kurdistan"**, di sala 1897'an da bûye û xebera wefata wî jî ne tiştêkî nû bûye; lê belê digel wê yekê jî Mîqdad Mîdhet Bedirxan giringê daye wê bûyerê û pêwîst dîtîye ku di rûpelên **"Kurdistan"**ê da cî bide xebera di heqê wê da.

Nivîskar di wê xebere da gelek pesnê Hacî Qadirê Koyî û xebata wî û helbestên wî daye, di paşîya xebera wefata wî da jî helbesteka wî çap kirîye û daye zanîn ku Hacî Qadir ew helbest bi destê xwe li piştê nusxeyeka **"Mem û Zîn"**a Xaniyê nemir nivîsîye. Hacî Qadirê Koyî di wê helbesta xwe da gelek pesnê **"Mem û Zîn"**ê daye û di heqê wê da weha gotîye:

"Eman qedrî bizane em kitêbe
Le dunya êstekey hemtay nemawe".

Paşê **"Mem û Zîn"** wek xizneyeka cewheran û wek kêsekî diravan nîşan daye, di dûwayîya helbestê da jî li ser xebata xwe û Xaniyê weha nivîsîye:

"Le Kurdan xeyrî Hacî-w Şêxî Xani
esasî nezmî Kurdî danenawe".(166)

---

(164) Min ev pirtûk wergerand tîpên Latînî û beşên wê yên Erebi jî wergerandin zimanê Tirkî û bi wî awayî ew kir ferhengê Kurdî-Tirkî û di sala 1978'an da li Stanbolê bi navê **"Fehenga Kurdî-Tirkî"**(Kürdçe-Türkçe Sözlük) ji nû ve çap kir.

(165) **Kurdistan**, j. 3, r. 3.

(166) **Kurdistan**, j. 3, r. 3.

BEŞ III

NASANDINA ÇAPA NÛ

XEBATA ME LÎ SER ROJNAMA "KURDISTAN"

Wek ku tê zanîn, rojnama "Kurdistan" di despêkê da tenê bi zimanê Kurdî, ji jimareya 4'an pê ve jî bi Kurdî û Tirkî derketîye û bi tîpên Erebî hatîye çapkirin. Jibo ku neslên îroyîn û sibeyîn bikarin wê bixwînin, me hemî jimareyên wê yên di dest da heyî, Kurdîya wan bi Kurdî û Tirkîya wan bi Tirkî, ji tîpên Erebî wergerandin tîpên Latînî.

Lê belê wergerandina tîpan ne bes bû. Nivîsar û xeberên ku bi Kurdî hatine nivîsîn, di wan da gelek peyvîkên Erebî û Farisî hatine karanîn. Jibo ku em têgîhîştina wan peyvîkan ji xwendevanan ra hêsan bikin, me maneyên wan bi jêrenotan li jêrê rûpelan dan zanîn. Jimareyên jêrenotên her jimareyeka rojnamê, ji serê wê dest pê dikin û di dûwayîya wê da xilas dibin; di jimareya pey wê da ji nû ve dest pê dikin.

Lê herçî nivîsar û xeberên Tirkî yên ku di "Kurdistan"ê da cî girtine, gişt bi Tirkîya wê demê ne ku jê ra dihat gotin "Osmanî". Nivîsar û xeberên ku bi zimanê Osmanî derketine, me berê ew ji tîpên Erebî wergerandin tîpên Latînî, paşê jî me ew ji Osmanî wergerandin Tirkîya nû. Me wergeranên nivîsar û xeberên her jimareyek ên bi Tirkîya nû, di paşîya wê jimareyê da bicî kirin. Mesela ku mirov jimareya 25'an veke mirov berê wergeranên wê jimareyê yên bi Kurdî û Tirkî yên bi tîpên Latînî dibîne; piştê xilesbûna wan, mirov wergeranên nivîsar û xeberên Osmanî yên bi Tirkîya nû dibîne; piştê xilasîya wan, jimareya 25'an xilas dibe û jimareya 26'an dest pê dike.

Ji alîyekî dî ve, hem di nivîsar û xeberên Osmanî da, hem jî di wergeranên wan ên bi Tirkîya nû da hin babet, hin bûyer, hin Peyvik hebûn ku axiftin li ser wan û zelalkirina wan Pêwîst bû; yan jî hin şaşî hebûn ku raskirina wan lazim bû. Me jibo wan jî jêrenotên Tirkî nivîsîn.

Me jimareyên jêrenotan ne li gora zimanan, lê li gora jimareyên rojnamê nivîsîn; yanî jimareyên jêrenotên nivîsar û xeberên Kurdî û Osmanî û Tirkî yên her jimareyeka rojnamê, ji despêka wê jimareya rojnamê heta dûwayîya wê li pey hev dom dikin û di dûwayîya wê jimareya rojnamê da xilas dibin.

NÎVÎSÎNA JÏMAREYÊN RÛPELAN Û TARÎXAN

Jibo ku em rûpelên wergeranên bi tîpên Latîni û rûpelên wergeranên bi zimanê Tirkîya nû ji hev cuda bikin, me jimareyên rûpelên wergeranên bi tîpên Latîni li jêrê rûpelan di nivî da, bi jimareyên adetî nivîsîn; wek "1, 2, 3, 4, 5. . ." Lê herçî jimareyên rûpelên wergeranên bi zimanê Tirkîya nû, me ew jî dîsa li jêrê rûpelan û di nivî da, lê belê bi jimareyên Romî nivîsîn; wek "I, II, III, IV, V. . ."

Ji bil van jimareyan jî, jibo hemî rûpelên wergeranên bi tîpên Latîni û rûpelên wergeranên bi Tirkîya nû, me li goşeyên rûpelan ên jêrîn jimareyên zincîrkirî nivîsîn.

Bi vî awayî, rewşa rûpelan weha bû:

Jimareyên adetî yên ku li nivîên rûpelan hatine nivîsîn, di paşîya her jimareyeka rojnamê da xilas dibin û di jimareya pey wê da dîsa ji jimareya "1"ê dest pê dikin; jimareyên wergeranên bi zimanê Tirkîya nû jî di paşîya wergeranên her jimareyek da xilas dibin û di despêka wergeranên jimareya pey wê da dîsa ji jimareya "I"ê dest pê dikin. Lê herçî jimareyên goşeyên rûpelan, zincîrkirî ne û bi hev ve girêdayî ne û ji serê "Pêşkêşî"ya bi Kurdî heta rûpela paşîn a rojnama "Kurdistan" li pey hev diçin û dewam dikin.

*

Şoleka dî jî nivîsîna tarîxan e.

Dema rojnama "Kurdistan" derketîye, di nava sînoren dewleta Osmanî da tarîxa resmî tarîxa Romî bûye. Di despêka derketina "Kurdistan"ê da tarîxa Romî 1314 bûye, ku li gora tarîxa Mîladî dibe 1898; dema jimareya paşîn a rojnamê derketîye, hingê jî tarîxa Romî 1318 bûye, ku li gora tarîxa Mîladî dibe 1902.

Di rojnama "Kurdistan" da di serê hemî jimareyan da hem tarîxa Romî ya resmî cî girtîye, hem jî li rexê wê tarîxa Hîcrî ya neresmî hatîye nivîsîn. Lê belê di nava metnên nivîsaran û xeberan da tenê tarîxa Romî cî girtîye.

Jibo ku xwendevan bikarin bi hêsanî wan tarîxan li gora tarîxa Mîladî binasin, me hevberên hemî tarîxan bi jêrenotan li gora tarîxa Mîladî nivîsîn û dan zanîn.

JÏMAREYÊN KËM

Ji rojnameya "Kurdistan" di hemî cîhanê da tenê yek berhevokek gîhaye dema me. Ew berhevok jî li Almaniyayê li bajarê Marburg di Pirtûkxana Dewletê da ye, ku bi zimanê Almanî jê ra tê gotin "Staatsbibliothek". Bi qasê ku em dizanin ji bil wê berhevokê çu jimareyên "Kurdistan"ê li çu cîyekî dî tunin.

Aha ew jimareyên ku di wê berhevokê da ne, me hûrfîlmên(mîkrofîlm) wan giştan girtin û anîn ser kaxid û em li ser wan xebitîn, me gişt wergerandin tîpên Latîni. Ji bil vê wergerandinê, me jimareyên orîjînal ên bi tîpên Erebi jî ji wan fîlman ji nû ve çap kirin. Bi wî awayî, wergeranên rojnama "Kurdistan" ên ku me wergerandin tîpên Latîni û jimareyên wê yên orîjînal ên bi tîpên Erebi li rexê hev tînen weşandin.

Di wê berhevokê da 26 jimare hene. Jimareya paşîn a ku di wê berhevokê da ye, jimareya 31'ê ye. Lê belê gelek mixabin ku pênc jimare kê m in. Jimareyên kê m ev in: 10, 12, 17, 18, 19. Me salixê van jimareyan li çu çîyek negirt.

Wek ku me got, jimareya paşîn a di berhevoka Pirtûkxana Dewletê ya Marburgê da jimareya 31'ê ye. Li vir pirsek tê aqilê mirov, ew jî ev e: Gelo rojnama "Kurdistan" ew qas derketiye?

Gelek mixabin ku bersîva vê pirsê nayê dîtin. Lewra di heqê zelalkirina vê şolê da di destê me da çu belgeyek, wesîqeyek tune. Mirov texmîn dike ku rojnama "Kurdistan" piştê jimareya 31'ê jî jîyana xwe domandiye. Lewra di jimareya 31'ê da di heqê girtina rojnamê da tiştek nehatiye nivîsîn. Eger xwedîyê rojnamê biryara westandina weşandina wê bida û piştê jimareya 31'ê êdî ew dernexista, bê guman dê di jimareya paşîn da yanî di jimareya 31'ê da ew biryar eşkera bikira û bi xwendevanên xwe bida zanîn. Nayê texmînkirin ku wî hema ji nişka ve û bê ku xwendevanên xwe haydar bike, rojnama xwe girtiye û dûwayî li weşandina wê anîye. Eger rojname piştê jimareya 31'ê derketibe, gelek mixabin ku jimareyên wê yên piştê 31'ê winda bûne û negîhane dewra me, neketine destê me.

Îhtîmaleka dî jî tê aqilê mirov, ew jî ev e: Dibe ku piştê jimareya 31'ê hin alûzî û rêgirên ne di hesab da derketibin pêşîya Evdîrehman Bedîrxan û rê li domandina wî ya weşandina "Kurdistan"ê girtibin. Eger mirov li ser vê îhtîmalê bifikire, hingê mirov dikare bêje ku ew li ser domandina weşandina rojnamê biryardar bûye, loma di heqê westandina wê da di jimareya 31'ê da tiştek nenivîsiye; lê belê piştê jimareya 31'ê neşîyaye weşandina wê bidomîne, êdî mecala ragîhandina girtina rojnamê jî jê ra nemaye, bi wî awayî weşandina rojnamê ji nişka ve westîyaye, rê lê hatiye girtin û dûwayî lê hatiye.

*

Her çî dibe û çawa dibe bila bibe, rojnama "Kurdistan", wek rojnama Kurdî ya pêşîn di dîroka neteweyê Kurd da çîyê xwe ye bişeref girtiye; di asîmanê Kurd û Kurdistanê da wek stêrek çar sal biriqîye, paşê jî wek stêreka ku dibizde û ji ber çavan winda dibe, ji ber çavan winda bûye çûye, lê belê şopeka ronî û zelal li pey xwe hîştîye.

Divê em li ber bîranîna wê û bîranîna her du xwedîyên wê Mîqdad Mîdhet Bedîrxan û Evdîrehman Bedîrxan bi rêzdarî serê xwe bitewînin, tim û tim bi sipas û qencî û minetkarî wan bi bîr bînin.

11/11/1990

M. Emîn Bozarşan

Нажим на Ирак

ВАШИНГТОН, 10. (Соб. корр. «Правды»). «Высокая мораль» Вашингтона, которую он всякий раз ставит в пример остальному миру, часто оказывается на поверку упражнением в лицемерии.

Сенат конгресса США единогласно одобрил суровые экономические санкции в отношении Ирака, обвинив его в «грубом нарушении международных законов». Законодатели запрещают предоставление этой арабской стране кредитов, продажу оборудования для нефтяной промышленности, закупки иракской нефти, а также обязывают США выступать в международных финансовых организациях против предоставления Багдаду займов.

Чем же насолил Ирак американским сенаторам? Конкретно речь идет о весьма расплывчатых, туманных сообщениях, согласно которым он применил с-

ражающие вещества в военных операциях против курдских повстанцев. Эти сообщения основываются на показаниях неких курдских беженцев.

Никаких более существенных свидетельств у Вашингтона нет. Хотя госсекретарь Шульц, другие официальные лица в последние дни неоднократно выступали с обвинениями в адрес Ирака, здесь обратили внимание на то, что представитель внешнеполитического ведомства США Ч. Редман упорно отказывался обсуждать вопрос о том, на чем основываются подобные обвинения.

С таким же завидным упорством администрация и конгресс проигнорировали сделанное на пресс-конференции в американской столице заявление государственного министра Ирака по иностранным делам С. Хаммади, авторитетно и категорически оп-

ровергнувшего всякие домыслы насчет применения химического оружия. Его просто не захотели слушать, потому что преследуют совсем иные своекорыстные цели. Вряд ли будет ошибкой сказать, что одна из них — политико-экономический нажим на Ирак, попытка обеспечить его «сговорчивость».

Как бы то ни было, одобренная сенатом акция поступает сейчас на рассмотрение палаты представителей, которая, как ожидается, также ее поддержит. Инициаторы мер рассчитывают, что Ирак почувствует на себе эффект почти немедленно — страна накопила огромный долг в 60 миллиардов долларов. Экспорт иракской нефти в США минимален, но Багдад получает 800 миллионов долларов в виде кредитов.

В. ГАН.

Nivisara rojnama "Pravda", 11/09/1988.

TÊDAYÎYA PÊŞKÊŞÎYÊ

BEŞ I

HAYDARÎYÊN GIŞTÎ LÎ SER ROJNAMA "KURDISTAN" RÛPEL(1)

Belavbûna fikra neteweyî di nava împêratorîya Osmanî da	7
Mîqdad Mîdhet Bedirxan û rojnama Kurdî ya pêşîn	8
Amanca rojnama "Kurdistan"	9
Zimanê rojnama "Kurdistan"	10
Rojnama gerok	11
Bawerîya xurt û temam	13
Dengana "Kurdistan"ê li Kurdistanê	14
Zordestîya rejîma Ewdilhemîd li ser rojnama "Kurdistan"	16
Rejîma padişahan çû, rejîma paşayan hat	18

BEŞ II

NAVEROKA ROJNAMA "KURDISTAN"

"Mem û Zîn" di rûpelên "Kurdistan"ê da	22
Dîroka mîrên Botan	23
Hişyarkirin û serwextkirina gelê Kurd	24
Netewevînî û welatevînî	25
Netewevînî û welatevînî di nava sînorên Osmanîyan da	27
Guhartina qanûnan li welatên serdest, nabe dermanê derdê neteweyên bindest	30

---

(1) Jimareyên rûpelên "Têdayî" yê, li gora jimareyên rûpelan ên zincîrkirî yên li goşeyên rûpelan hatine nivîsîn; ne ku li gora jimareyên li nivên rûpelan.

Banga têkoşîn û berxwedanê li dijê rejima Evdilhemîd	36
Li Kurdistanê sazkirina Siwarên Hemîdî	40
Çawa Kurd û Ermenî li dijê hev rakirine?	42
Taluka Rûsyayê ji Kurdistanê ra	46
Babetên dî	47
Xebera wefata Hacî Qadir di rojnama "Kurdistan" da	49

BEŞ III

NASANDÎNA ÇAPA NÛ

Xebata me li ser rojnama "Kurdistan"	51
Nivîsîna jimareyên rûpelan û tarîxan	52
Jimareyên kêm	52

M. EMİN BOZARSLAN

SUNUŞ

Kürdçeden Türkçeye çeviren:

M. EMİN BOZARSLAN

ÖNEMLİ BİR ANIMSATMA

"Kürdistan" gazetesinin kolaylıkla okunabilmesi ve ondan yararlanılabilmesi için, önce, bu "Sunuş"un 3. bölümünün okunması gerekir. "Yeni Basımın Tanıtılması" başlığı altında yazılmış ve 103-105. sayfalarda basılmış olan bu bölüm, **"Kürdistan"** gazetesinin okunması ve kullanılması için bir anahtar, bir kılavuz niteliğindedir. O bölümün kılavuzluğu olmaksızın, **"Kürdistan"** gazetesinin okunması ve ondan yararlanılması kolay değildir.

BÖLÜM I

”KÜRDİSTAN” GAZETESİ ÜZERİNE GENEL BİLGİLER

OSMANLI İMPARATORLUĞU İÇİNDE ULUSALCILIK FİKRİNİN YAYILMASI

1789 yılında Fransız Devrimiyle birlikte dünyaya gelen ve giderek Avrupa halkları arasında yaygınlaşan ulusalcılık ve yurtseverlik fikri, XIX. yüzyılın sonlarında artık Osmanlı imparatorluğunun sınırları içine ulaşmıştı. Osmanlı yönetimi altındaki değişik halkların aydınları arasında, o fikir yavaş yavaş yayılıyordu. Arap, Arnavut, Yunan ve Bulgar aydınları, giderek ulusal kimliklerinin farkına varıyorlardı; ulusal kimliklerini elde edip korumak için çareler düşünüyorlar, çareler arıyorlardı.

Öte yandan, Türk aydınlarının kendileri de ulusalcılık ve yurtseverlik fikrinin etkisi altına girmişlerdi; onlar da Türk ulusalcılığının bayrağını yükseltmişlerdi ve Türklere özgü bir devlet kurmak, dünyadaki bütün Türkleri o devletin sınırları içinde toplamak istiyorlardı. O fikrin öncüleri Avrupa ülkelerine dağılmışlardı ve toplantılar yaparak, örgütler kurarak, dergiler yayınlayarak bir yandan o fikri yaymaya çalışıyorlar, bir yandan da Sultan 2. Abdülhamid'in rejimine karşı mücadele ediyorlardı.

O durumda ve o koşullar içinde Kürd aydınları da o fikirden paylarını almışlardı; onların da gönlünde Kürd ulusalcılığı fikri ile Kürdistan'dan kaynaklanan yurtseverlik fikri yer etmişti; onlar da Kürdistan'ın ve Kürd ulusunun durumu üzerine düşünmüşler, çalışmaya ve yazmaya başlamışlardı.

MİKDAD MİDHAT BEDİRHAN VE İLK KÜRD GAZETESİ

O yurtsever ve ulusalcı Kürd aydınlarından biri de Mikdad Midhat Bedirhan'dı, ki 1898 yılında tarihsel bir adım atmış ve Kürd halkının tarihinde ilk kez bir Kürdçe gazete yayınlamaya başlamış ve gazetesinin adını da ”Kürdistan” koymuştur; başka bir deyişle, gazetesini yurdunun adıyla adlandırmıştır. Mikdad Midhat Bedirhan ”Kürdistan” gazetesini yayınlamakla, hem Kürd halkının yaşamında yeni bir sayfa açmış, hem de kendisi ilk Kürd gazetecisi olmuştur.

”Kürdistan” gazetesinin ilk sayısı, 22 Nisan 1898 perşembe günü çıkmış(1) ve Mısır’da ”El-Hilâl Matbaası”nda basılmıştır. Birinci sayfasının üst tarafında, gazetenin adı olan ”Kürdistan” iri harflerle yazılmıştır. Gazetenin adının hemen altında da o yılın Hicrî tarihi yer almıştır. O tarih o zaman 1315’ti. Gazetenin kurucusu Mikdad Midhat Bedirhan, öylece, ”Kürdistan” gazetesinin Hicrî tarihe göre 1315 yılında kurulmuş olduğunu bildirmiştir. O tarih, son sayıya kadar gazetenin adının altında yazılmıştır.

*

İlk sayıda, gazetenin adının altında, Türkçe olarak şu söz yer almıştır: ”Kürdleri îkaz ve tahsil-i sanayiye teşvik için şimdilik on beş günde bir neşrolunur, Kürdçe gazetedir”.

Üçüncü sayıdan itibaren, gazetenin adı ile yukarıdaki Türkçe sözün arasında şu Kürdçe söz de yer almıştır:(2)

”On beş günde bir yazılır, Kürdçe ceridedir”.(3)

24. sayıdan itibaren yukarıdaki Türkçe söz, ”ayda bir neşrolunur, Kürdçe gazetedir” biçiminde değiştirilmiştir. Kürdçe sözdeki o değişiklik ise, 25. sayıdan itibaren yapılmış ve gazetenin ayda bir yayınlanacağı bildirilmiştir. Aynı sayıdan itibaren, Türkçe sözdeki ”Kürdçe gazetedir” ifadesi, ”Kürdçe ve Türkçe gazetedir” biçiminde değiştirilmiştir.

Gazetenin adının sağ yanında, gazetenin kurucusu ve sahibinin adı Kürdçe olarak yazılmış; yine Kürdçe olarak şu söz yer almıştır:

”Her defasında iki bin gazeteyi, halka verilmek üzere parasız olarak Kürdistan’a göndereceğim”.

Gazetenin adının sol yanında ise, yukarıdaki söz Türkçe olarak, gazetenin kurucusu ve sahibinin adı ile birlikte yazılmıştır; ayrıca, gazetenin bir yıllık abone bedelinin 80 kuruş olduğu Türkçe olarak belirtilmiştir.

Bu yazıların altında da, gazetenin sayılarının tarihi, Hicrî ve Rumî tarihlerle göre iki çizgi arasında yer almıştır. Örneğin ilk sayının tarihi şöyle yazılmıştır:

”Perşembe günü, 30 Zilkade sene 1315; pencşembe fi 9 Nisan sene 1314”. Hicrî 30 Zilkade 1315 ile Rumî 9 Nisan 1314 tarihleri, Milâdî tarihe göre şöyledir: 22 Nisan 1898.

-
- (1) O zaman Osmanlı sınırları içinde Rumî tarih kullanıldığından, ”Kürdistan” gazetesinin tarihi de Rumî tarihe göre ”9 Nisan 1314” olarak yazılmıştır; o da Milâdî tarihe göre ”22 Nisan 1898”dir.
  - (2) Buradaki Kürdçe sözü Türkçeye çevirerek alıyoruz. Bundan sonra da ”Sunuş”a aktaracağımız bütün Kürdçe parçaları, Türkçeye çevirerek aktaracağız.
  - (3) Buradaki ”ceride” sözcüğü, derginin aslında kullanılmıştır. Arapça olan ve Kürdçeye de, Türkçeye de geçen ”ceride” sözcüğü ”gazete” demektir.

”KÜRDİSTAN” GAZETESİNİN AMACI

”Kürdistan” gazetesinin kurucusu Mikdad Midhat Bedirhan, ilk sayının başlangıcında duyurmuştur ki dünyada ne kadar Müslüman varsa hepsinin köy ve kentlerinde okul ve gazete bulunur, dünyada meydana gelen olaylar o gazetelerde yazılır, ne yazık ki Kürdler gazetelerden yoksundurlar ve dünyada olup bitenleri, komşuları olan Moskof’un nasıl olduğunu ve ne yapacağını bilmiyorlar; sonra da gazetenin amacını şöyle bildirmiştir:

”Bu nedenle, Allah yolunda bu gazeteyi yazdım. Yüce Allah’ın izniyle bundan böyle her 15 günde bir gazete yazacağım. Adını ise ”Kürdistan” koydum. Bu gazetede bilimin ve bilgilenmenin iyiliklerini anlatacağım; nerede öğrenim yapılabileceğini, nerede iyi okullar bulunduğunu Kürdler gösterceğim; nerede hangi savaş yapılıyor, büyük devletler ne yapıyorlar ve nasıl savaşıyorlar, ticaret nasıl yapılır; hepsini anlatacağım”.

Mikdad Midhat Bedirhan, gazetenin amacını açıkladıktan sonra, ”Kürdistan”ın ilk Kürdçe gazete olduğu konusuna okuyucuların dikkatini çekmiş ve bu konuda şöyle yazmıştır:

”Şimdiye dek kimse böyle bir gazete yazmamıştır; benim bu gazetem, ilktir. Bu nedenle, birçok eksiği olacaktır. Gazetenin eksikliklerini bana yazacağınızı ümit ediyorum. Her şey ilk meydana geldiği zaman eksiktir, sonra git-tikçe yoluna girer”.(4)

”Kürdistan”ın yayınlandığı tarihlere bakıldığında, başlangıçta 15 günde bir, sonra da bazen ayda bir ve bazen de birkaç ayda bir yayınlanmış olduğu görülür. İçerik bakımından da dikkat edilirse, Kürdistan’da ve öbür ülkelerde meydana gelen bazı olaylara ilişkin bazı haberler de gazetede yer almışsa da, içeriğinin çoğunlukla yazılardan oluşmuş olduğu görülür.

Bu iki nedenden ötürü, ”Kürdistan”ın aslında bir gazete değil de bir dergi olduğu söylenebilir. Ne var ki her iki sahibi Mikdad Midhat Bedirhan ile Abdurrahman Bedirhan, O’na ”ceride” ve ”gazete” demişlerdir. Bu nedenle biz de O’na ”gazete” diyoruz ve O’nu öyle tanıtıyoruz.

”KÜRDİSTAN” GAZETESİNİN DİLİ

”Kürdistan” başlangıçta yalnız Kürdçe olarak yazılmış ve ilk üç sayısı yalnız Kürdçe olarak basılmıştır. 4. sayıda ve ondan sonraki sayılarda, Türkçe bazı yazılar da gazetenin sayfalarında yer almıştır. O Türkçe yazılar, gazetenin 4, 5, 6, 7. sayılarında Sultan 2. Abdülhamid’e dilekçeler biçiminde yazılmışlardır. O sayılardan sonra, bazı sayılar yine yalnız Kürdçe olarak yayınlanmışlardır; onlar da 8, 9, 11, 15. sayılardır. Öbür sayılarda ise Kürdçe ve Türkçe yazılar birlikte yer almışlardır.(5)

(4) ”Kürdistan”, sayı 1, sayfa 1.

(5) İlerde de anlatacağımız gibi, ”Kürdistan” gazetesinden günümüze bir koleksiyon kalmıştır; o koleksiyonda da gazetenin 10, 12, 17, 18, 19. sayıları bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu sayıların sadece Kürdçe olarak mı, yoksa Kürdçe-Türkçe olarak mı çıktıkları konusunda bir bilgimiz yoktur.

Türkçe olarak yayınlanmış bütün yazılarda Abdülhamid rejimine sert eleştiriler yöneltilmiş, o eleştirilerin sertliği giderek artmıştır.

”Kürdistan”ın Kürdçesi duru bir Kürdçe değildir; Kürdçe yazılarda birçok Arapça ve Farsça sözcükler kullanılmıştır. Zaten o zaman, sözlerini ve yazılarını Arapça ve Farsça sözcüklerle süslemek, Kürd aydınları arasında gelenek olmuştur; onlar, Kürdçeye Arapça ve Farsça sözcükler katmayı bir yücelme olarak kabul ediyorlar, Arapça ve Farsça sözcükler kullanmayı aydın ve bilgili olmanın belirtisi olarak biliyorlardı.

Gazetede yer alan Türkçe yazılara gelince; onların hepsi, ”Osmanlıca” denilen o zamanki Türkçeye yazılmıştır. Osmanlıca ise Türkçe, Kürdçe, Farsça ve Arapçadan oluşmuştur. O nedenle de o dil ”Osmanlıca” diye adlandırılmıştır.

Gazetede ayrıca iki Arapça mektup da yayınlanmıştır. Onlardan biri Mardin’den, Amed(Diyarbakır)li Hüseyin oğlu Ali tarafından gönderilmiş ve 8. sayıda yayınlanmıştır. Öbür Arapça mektup ise Lübnan’ın Trablus kentinden, Şeyh Hasan tarafından yollanmış ve 16. sayıda yer almıştır.

”Kürdistan”ın bütün sayıları 4’er sayfadan oluşmuştur.

GEZGİN GAZETE

”Kürdistan” gazetesi yurt dışında, Mısır’da yayınlanmaya başlamış ve ilk üç sayısı ”El-Hilâl Matbaası”nda basılmıştır. 4. ve 5. sayılar da yine Mısır’da ve fakat ”Kürdistan Gazetesi Matbaası”nda basılmıştır.

Mısır o zaman gerçekte İngiltere’nin etkisi altındaydı, ama aslında Osmanlı devletinin eyaletlerinden biriydi ve Osmanlı Padişahının hükmü orada geçerliydi; en azından, bir gazetenin yayınlanmasını engelleyecek ya da yayını durduracak kadar orada hükmü vardı. Sultan 2. Abdülhamid de öyle yapmış ve ”Kürdistan” gazetesinin Mısır’da yayını sürdürmesine olanak vermemiştir.

Gazetenin kurucusu ve sahibi Mikdad Midhat Bedirhan, hem Abdülhamid rejiminin baskısı ve gazetenin Mısır’da yayını sürdürmesini engellemesi yüzünden, hem de hastalığı nedeniyle, gazetenin yönetimini kardeşi Abdurrahman Bedirhan’a bırakmış ve İstanbul’a dönmüştür. O durum da, Abdurrahman Bedirhan’ın 6. sayının başında yayınlanan Türkçe yazısından anlaşılacaktır.(6)

*

Abdurrahman Bedirhan 6. sayıdan itibaren gazetenin yönetimini eline almış ve gazeteyi Mısır’dan İsviçre’nin Cenevre kentine nakletmiştir. O yer değişikliğiyle birlikte gazetenin matbaası ve adresi de değişmiş, 6. sayıdan itibaren gazete ”Müslümanların İttifakı ve İyiliği Derneği Matbaası”nda basılmıştır.

---

(6) Kürdistan, sayı 6, s. 1—2.

20. sayıdan itibaren gazete yine Mısır'a dönmüş(7) ve o dönüşle birlikte gazetenin matbaa ve adresi yine değişmiştir. Adres olarak Kahire'de "679" numaralı bir posta kutusu gösterilmiştir. Matbaanın adı ise gazetede yer almıştır; yalnız gazetenin Mısır'da basıldığı 20. ve 21. sayıların sonunda Kürdçe ve Türkçe olarak yazılmıştır. 22. ve 23. sayıların sonunda ise gazetenin "Hindiye Matbaası"nda basıldığı sadece Türkçe olarak belirtilmiştir. Sözü edilen matbaanın bir Mısır matbaası olduğu anlaşılmaktadır.

24. sayıdan itibaren gazete bir kez daha taşınmış ve bu kez de İngiltere'ye götürülüp adresi Londra'da gösterilmiş ve gazetenin ikinci sayfasında şu Türkçe duyuru yer almıştır:(8)

"Son zamanlarda Cenevre'den Londra'ya taşınma dolayısıyla, bir süredir ben âcizlerinin gazetesinin yayınıni durdurmak zorunda kaldıksa da, dizgi işlerinin tamamlanması başarıldığı için, bundan böyle ayda bir kez olmak üzere, "**Kürdistan**"ın düzenli olarak basılıp yayınlanacağı duyurulur".(9)

Buna benzer bir Kürdçe duyuru da aynı sayının başında yayınlanmıştır.

Burada dikkati çeken şey, "Cenevre'den Londra'ya taşınma dolayısıyla" demiş olmasıdır. Oysa 23. sayıda da gazetenin adresi Kahire'de gösterilmiştir. O halde neden "Cenevre'den Londra'ya taşınma dolayısıyla" demiştir? Acaba 20. sayıdan 23. sayıya kadar Abdurrahman Bedirhan Cenevre'deydi de gazeteyi orada hazırlayarak Mısır'a gönderip orada mı bastırmıştır? Bu olasılık akla yakındır. Başka bir olasılık da şudur ki, 23. sayının Kahire'de yayınlanmasından sonra sahibi yine Cenevre'ye dönmüş ve gazeteyi orada çıkarmak istemiş; ancak buna olanak bulamamış ve o nedenle İngiltere'ye geçip 24. sayıyı orada yayınlamıştır.

Gazete Londra'da da fazla kalmamış, sadece bir sayısı orada yayınlanmıştır; o da 24. sayıdır. 25. sayıdan itibaren gazete bu kez de İngiltere'nin güneyindeki Folkstone kentine taşınmış ve orada basılmıştır. 25. sayıda taşınma konusunda şu Türkçe duyuru yer almıştır:

"Gazetemizin yayın ve dağıtımı yönünden duyumsanan yararlılardan dolayı, "**Kürdistan**"ın yönetimi yukarıda yazılı yere taşınmış olduğundan, başvuruların oraya yöneltilmesi rica olunur".(10)

Ne var ki Folkstone da "**Kürdistan**" için kalıcı bir yer olmamıştır; gazete 29. sayıya kadar orada yayınlanmış, sonra yine Cenevre'ye dönmüş ve son iki sayısı olan 30. ve 31. sayıları orada yayınlamıştır.

(7) 5 numaralı dipnotta da belirttiğimiz gibi, "**Kürdistan**" gazetesinden günümüze kalmış olan tek koleksiyonunda 10. ve 12. sayıların yanı sıra, 17, 18, 19. sayılar da yoktur. Bu nedenle, o üç sayının nerede yayınlanmış olduklarını bilemiyoruz. Buradaki "20. sayıdan itibaren gazete yine Mısır'a dönmüş" sözümüz, var olan sayılara göre yazılmıştır.

(8) Gerek bu duyuru ve gerekse gazetede yer alan tüm Türkçe yazılar, o dönemin Türkçesi olan Osmanlıca olarak yazılmıştır. Biz de, gerek bu duyuruyu ve gerekse bundan sonra "Sunuş"a aktaracağımız diğer Osmanlıca parçaları, bugünkü Türkçeye çevirerek aktaracağız.

(9) **Kürdistan**, sayı 24, s. 2.

(10) **Kürdistan**, sayı 25, s. 2.

O taşınmalarda gazete çoğu kez çok geç yayınlanmış, bazı sayılarının arası-
na uzun aralıklar girmiştir. Örneğin 5. sayının tarihi 4 Haziran 1314'tür(17
Haziran 1898), 6. sayının tarihi ise 28 Eylül 1314'tür(11 Ekim 1898). 15. sayı-
nın tarihi 22 Nisan 1315'tir(5 Mayıs 1899), 16. sayının tarihi ise 24 Temmuz
1315'tir(6 Ağustos 1899). 23. sayının tarihi 11 Şubat 1315'tir(24 Şubat 1900),
24. sayının tarihi ise 19 Ağustos 1316'dır(1 Eylül 1900). 25. sayının tarihi 18
Eylül 1316'dır(1 Ekim 1900), 26. sayının tarihi 1 Aralık 1316(14 Aralık
1900), 27. sayının tarihi de 28 Şubat 1316(13 Mart 1901), 28. sayının tarihi ise
1 Eylül 1317'dir(14 Eylül 1901). 29. sayı zamanında çıkmıştır, tarihi 1 Ekim
1317'dir(14 Kasım 1901). Ancak 30. sayı beş ay sonra çıkmıştır, tarihi 1 Mart
1318'dir(14 Mart 1902). 31. sayı ise zamanında çıkmıştır, tarihi 1 Nisan
1318'dir(14 Nisan 1902).(11)

TAM VE SAĞLAM İNANÇ

Burada şöyle bir soru akla gelmektedir: Acaba bu taşınmaların nedeni neydi?
Başka bir deyişle, Abdurrahman Bedirhan "**Kürdistan**" gazetesini neden bu
kadar taşımış ve yerini bu kadar değiştirmiştir? Acaba neden Mısır ile İsviçre
ve İngiltere arasında gidip gelmiş de gidip gelmiştir?

Çok yazık ki bu sorunun yanıtını veremiyoruz. Abdurrahman Bedirhan
ilk kez gazeteyi Mısır'dan İsviçre'ye taşıdığı zaman, Abdülhamid rejiminin
baskısı yüzünden kardeşi Mikdad Midhat Bedirhan'ın gazetesinin yayını
Mısır'da sürdüremediğini ve İstanbul'a dönmek zorunda kaldığını, o neden-
le kendisinin gazetesinin yönetimini eline aldığını ve gazeteyi çıkarabilmek ve
öylece Kürdlerin iyiliğine yönelik çalışmalar yapabilmek için gazeteyi Mı-
sır'dan İsviçre'ye taşıdığını, 6. sayıdaki bir Kürdçe yazıda bildirmiştir.(12) Ya
öbür taşınmalar? Onların nedeni neydi acaba? Ne yazık ki elimizde, bu soru-
nun yanıtını aydınlatabilecek bir belge yoktur.

Acaba Abdurrahman Bedirhan, Abdülhamid'in ajanlarından gelebilecek
tehlikeden ötürü kendini güvenlik içinde görmemiş de o nedenle mi o kadar
yer değiştirmiş ve gazetesini taşımıştır? Bu olasılık akla yakındır. Gazetede-
ki yazılardan ve Abdülhamid'e yazılan açık mektuplardan açıkça anlaşılıyor ki
Abdülhamid ile çevresindeki yöneticiler, "**Kürdistan**" adlı bir gazetesinin ya-
yınlanmasını istememişler ve gazetesinin özellikle Kürdistan'a, genellikle de
Osmanlı devletinin sınırları içine girmesini yasaklamışlardır. Ne var ki Ab-
dülhamid'in "**Kürdistan**" gazetesine karşı olmasına karşın, Abdurrahman
Bedirhan davasından geriye çekilmemiş ve gazetesinin yayını sürdürmüş,

(11) Yukarıda yazdığımız bu tarihler, ilk bakışta okuyuculara biraz garip gözükebilirler.
Okuyucuların buna şaşmamaları için dikkatlerini şu konuya çekmemiz gerekir ki,
"**Kürdistan**"da kullanılmış olan Rumî takvime göre yılın son ayı Şubat ayıdır, yeni yılın
başlangıcı da Mart ayıdır.

(12) **Kürdistan**, sayı 6, s. 2.

öylece Abdülhamid'e âdeta meydan okumuştur. Kendisi gazeteyi yayınlamakla da kalmamış, Abdülhamid rejiminin zulüm ve baskılarını da **"Kürdistan"**ın sayfalarında gözler önüne sergilemiştir. O sergilemeyle de yetinmemiş, Kürd halkına seslenerek o baskıya karşı ayaklanıp direnişe geçmesini de istemiş ve öylece Kürd halkını direnişe ve başkaldırmaya teşvik etmiştir.

O nedenle, tahmin edilebilir ki Abdurrahman Bedirhan kendini güvenlik içinde görmemiş, Abdülhamid'in ajanlarından korku ve kaygı duymuş, o kaygı nedeniyle de o kadar yer değiştirmiş ve gazetesini o kadar oradan oraya taşımıştır.

*

Burada önemli ve ilginç olan nokta, o taşınmalardan anlaşılacak güçlüklerle karşın Abdurrahman Bedirhan'ın davasından vazgeçmemiş ve geriye çekilmemiş olmasıdır. Tam tersine, tüm güçlüklerle irade ve kararlılıkla göğüs germiş ve gazetesinin yayınına sürdürmüştür; tıpkı, bir çocuğunu fırtına ve tipiden kaçırıp şuradan şuraya, oradan oraya, bir yerden bir başka yere, oradan da daha güvenilir bir yere götüren şefkatli bir baba gibi, Abdurrahman Bedirhan öylece şefkatle **"Kürdistan"** gazetesini kucaklayıp bir yerden bir yere dolaştırmış ve yayınına dört yıl sürdürmüştür. Kim bilir o yolda ne kadar acı çekmiş, ne kadar zahmet görmüş, ne kadar fedakârlık yapmıştır! Hiç kuşku yok ki o da, kendisinin sağlam ve eksiksiz inancından gelmiştir. Anısının önünde takdirle ve saygıyla eğilinmeye ve kendisine can-ü gönülden teşekkür edilmeye lâyıktır!

"KÜRDİSTAN"IN KÜRDİSTAN'DAKİ YANKISI

Öyle anlaşılıyor ki **"Kürdistan"** gazetesinin yayınlanması, hem Kürdistan'da ve hem de Kürdistan'ın dışındaki Kürdler arasında geniş bir yankı yapmış ve büyük bir sevinç yaratmıştır. Gazeteye gönderilmiş ve bazı sayılarında yayınlanmış olan bazı mektup ve beğencelerden, o yankı ve sevinç açıkça görülmektedir.

Beğencelerden iki tanesi Şam'dan gönderilmiş ve gazetenin 3. sayısında yayınlanmıştır. Onlardan biri Kürdçe düzyazı biçimindedir ve bir mektup gibi yazılıp gönderilmiştir. Adını N. H. olarak yazan göndericisi, gazetenin Şam'a ulaştığı zaman o kentteki Kürdler arasında büyük bir sevinç yarattığını, gazetenin adının **"Kürdistan"** olduğunu ve sahibinin de Mikdad Midhat Bedirhan, kendi deyişiyle "beyimiz" olduğunu öğrenen Kürdlerin gazeteyi öptüklerini ve yayınlanmasından büyük sevinç duyduklarını bildirmiştir.(13)

---

(13) **Kürdistan**, sayı 3, s. 3.

Şam'dan gönderilen öbür Kürdçe beğence ise şiirseldir, yani şiir biçiminde yazılmıştır. Adını Şeyh E. Fettah'ın Oğlu olarak yazmış olan göndericisi, beğencesinin başında şöyle demiştir:

”Kutlu olsun sana binlerce kez
dostlar arasında şimdi yayılan bu ses

Bu güzel gazetenin çıkışını müjdeleyen haber
uğrunda bahşış verilir ne kadar varsa hazineler”.

Bu beğencenin göndericisi de, ”**Kürdistan**” gazetesinin yayına geçmesinin Şam'daki Kürdler arasında çok büyük bir sevinç yarattığını bildirmiş ve beğencesinin sonunda Mikdad Midhat Bedirhan'a şöyle seslenmiştir:

”Babanın ve bütün atalarının ruhlarını
sevindirdin sen, ortaya koyunca bu hünerini

Dilerim devletinin papatyası hep şen ola
Ve sen var oldukça gönlün hep esen ola”.(14)

Bir Kürdçe mektup da Adana'dan gönderilmiştir. Adı Seyyid Tahir Botî olan o mektubun göndericisi, ”**Kürdistan**” gazetesinin yayınlanmasının Adana'daki Kürdleri çok sevindirdiğini bildirmiştir. Gazetenin 5. sayısında yayınlanan mektubunda Seyyid Tahir Botî, Adana'daki Kürdlerin 2—3 gün içinde 20 gazetenin bedelini topladıklarını bildirmiş ve Mikdad Midhat Bedirhan'a ”nereye göndereyim?” diye sormuştur.(15)

Mardin'den de Arapça bir mektup gönderilmiştir. Adı Amed(Diyarbakir)li Hüseyin oğlu Ali olan o mektubun göndericisi, gazetenin 8. sayısında yayınlanan mektubunda, ”**Kürdistan**” gazetesini epeyce övmüş, mektubunun bir yerinde de şöyle demiştir:

”Ömrüme andiçerim ki bu gazete öylesine iyidir ki anlatılmaya ve onun için teşekkür edilmeye lâyıktır”.(16)

Çok ilginç bir Kürdçe mektup da Amed(Diyarbakir)den gönderilmiş ve 13. sayıda ”Kürdistan'dan Gelen Bir Mektup” başlığıyla çıkmıştır. Adını Diyarbakir eşrafından Ş. M. olarak yazan o mektubun göndericisi, Osmanlı devletinin Kürdistan'daki memurlarının halkın ”**Kürdistan**”ı okumasına izin vermediklerini ve kimin elinde bulurlarsa onu tutuklayıp hapisanelere attıklarını, buna rağmen Kürdlerin gazeteye eğilim gösterdiklerini ve ondan vazgeçmeyeceklerini bildirmiş ve ”bü yolda birçok şeyi feda edeceğiz” demiştir. Daha sonra, Osmanlı devletinin Kürdistan'daki memurlarının çok

---

(14) **Kürdistan**, sayı 3, s. 4.

(15) **Kürdistan**, sayı 5, s. 3—4.

(16) **Kürdistan**, sayı 8, s. 2—3.

zalim ve insafsız olduklarını ve onların zulmünden birçok Kürdün göç etmek zorunda kaldığını, göç edenlerin bazılarının İran'a ve bazılarının da Türklerin bulunduğu yerlere gittiklerini bildiren Ş. M., Abdurrahman Bedirhan'dan, Kürdlerin durumu üzerine gazetesinde Padişaha Türkçe yazılar yazmasını ve Kürdistan'a dürüst ve adaletli memurlar göndermesini istemesini rica etmiştir.(17)

Yine 13. sayıda, bazı Kürdler tarafından gazeteye parasal yardım gönderildiği bildirilmiş ve o konu ile ilgili bir liste de yayınlanmıştır. O listeye göre, yardım için şu paralar gönderilmiştir:

Diyarbakir'den	: 200	Kuruş
Süleymaniye'den	: 121	”
Adana'dan	: 120	”

Kürdçe bir mektup da Mardin'den, Cizreli Mela Salih tarafından gönderilmiştir. Göndericisi, mektubunun başında şöyle demiştir:

”Beyim, on beş günde bir çıkarmaya başlamış olduğunuz gazete, bazen ülkemize geliyor ve nadir olarak elimize geçiyor, okuyoruz”.

Cizreli Mela Salih daha sonra Bedirhan Bey'i ve çocuklarını övmüş, onların Kürdlere yaptıkları hizmetten söz etmiş, sözü okuma ve bilgilenme sorununa getirerek o konuda şöyle yazmıştır:

”Efendim, bizleri okumaya ve bilgilenmeye özendiriyorsun. Okumanın ve bilgilenmenin iyiliği, kimsenin yadsıyamayacağı bir şeydir. Okumak öyle bir ışıktır ki, onunla körlerin bile gözleri açılır. Ama ne çare ki okumanın yolları ve olanakları bizde yoktur. Halimizi soran da yoktur. Hainlerin gözü kör olsun. Abdülhamid'in ise, Kürdlerin yararına olan şeyleri istemediğini artık anlamış bulunuyoruz”.

Daha sonra Abdurrahman Bedirhan'ın geç kalmasından ve 20 yıl önce o gazeteyi yayınlamamış olmasından yakınan Cizreli Mela Salih, ”**Kürdistan**” gazetesinin Abdülhamid rejimi tarafından Kürdistan'da yasaklanmış olduğunu bildirmiş, Abdülhamid rejimini Kürdistan'a bakmadığı için eleştirmiş ve Kürdistan'ın durumu üzerine Abdurrahman Bedirhan'a yazacağını belirtmiştir.(18)

ABDÜLHAMİD REJİMİNİN ”KÜRDİSTAN” GAZETESİ ÜZERİNDEKİ BASKILARI

”**Kürdistan**” gazetesi Kürdistan'da ve Kürdistan'ın dışındaki Kürdler arasında ne denli sevinç yaratmış ve olumlu bir yankı yapmışsa, Sultan 2. Abdülhamid'in Sarayında ve genel olarak Osmanlı devletinin yöneticileri arasında da o denli hoşnutsuzluk yaratmış ve olumsuz bir yankı yapmıştır.

(17) **Kürdistan**, sayı 13, s. 1—2.

(18) **Kürdistan**, sayı 14, s. 2.

Hemen başlangıçta, gazetenin yayınlanması sırasında, Osmanlıların o yasakçı ve o katı zihniyeti işlemiş ve **"Kürdistan"**ın genel olarak Osmanlı devletinin sınırları içine, özellikle de Kürdistan'a girmesini yasaklamıştır. İçişleri Bakanlığı devlet görevlilerine bir resmî genelge göndererek, **"Kürdistan"** gazetesinin Osmanlı devletinin sınırları içinde yasaklandığını bildirmiş ve söz konusu yasak kararını uygulamalarını istemiştir.

O karar üzerine Mikdad Midhat Bedirhan, gazetenin 4. sayısında Türkçe olarak Abdülhamid'e bir dilekçe yazarak **"Kürdistan"** gazetesinin yararlarını anlatmış ve yasak kararının kaldırılması ile gazetenin Kürdistan'da dağıtılmasına olanak verilmesi konusunda hükümete emir vermesini rica etmiştir.(19)

Ne var ki o dilekçe yarar sağlamamıştır. Tam tersine, gazetenin okuyucularına da baskı yapılmış ve elinde **"Kürdistan"** gazetesi bulunan kişiler tutuklanmışlardır. Bir yandan da, Mısır'ın bazı yöneticileri aracılığıyla ve resmî olmayan bir biçimde Mikdad Midhat Bedirhan'a haber yollanarak, çabucak gazetenin yayını durdurup İstanbul'a dönmesi istenmiştir; öyle yapmadığı takdirde, hakkında bir suç uydurulup bir mahkeme aracılığıyla Mısır yöneticilerinden teslim edilmesinin isteneceği, o yöneticilerin de kendisini zorla teslim edecekleri bildirilmiştir. Osmanlı yöneticilerinin o tehdidi üzerine Mikdad Midhat Bedirhan 5. sayıda Abdülhamid'e bir Türkçe dilekçe daha yazmış ve söz konusu kanunsuz tavrı kendisine bildirmiş, **"Kürdistan"**ın yasaklanması kararının kaldırılması konusunda kendisinden bir kez daha ricada bulunmuştur.(20)

*

5. sayıdan sonra Mikdad Midhat Bedirhan gazeteyi kardeşi Abdurrahman Bedirhan'a teslim edip İstanbul'a dönmüştür. Yukarıda da bildirdiğimiz gibi, Abdurrahman Bedirhan da gazeteyi Mısır'dan İsviçre'ye taşımıştır. Kendisi de 6. sayıda Abdülhamid'e bir Türkçe dilekçe yazmış ve çevresindeki yöneticilerin Mikdad Midhat Bedirhan'ı gazetenin yayını durdurup İstanbul'a dönmeye zorlamak için İstanbul'da bulunan kardeşlerini tehdit ettiklerini, kardeşi Emin Bedirhan'ı(21) rejime bağlı kişilere dövdürdüklerini ve kardeşi Ali Bedirhan'ı tutuklayıp dört gün cezaevinde alıkoyduklarını bildirmiştir. Abdurrahman Bedirhan o dilekçesinin sonunda, kendisinin artık Osmanlı imparatorluğunun sınırları içine dönmeyeceğini ve mücadelesini sürdüreceğini duyurmuştur.(22)

Abdurrahman Bedirhan aynı sayıda bir Kürdçe yazı da yazmış, o yazıda Türkçe dilekçesinden söz ederek şöyle demiştir:

---

(19) **Kürdistan**, sayı 4. s. 1—2.

(20) **Kürdistan**, sayı 5, s. 1—2.

(21) Her iki ünlü dilbilimci ve yazar Celâdet Bedirhan'la Kâmrân Bedirhan'ın babaları.

(22) **Kürdistan**, sayı 6, s. 1—2.

”Gazetede Padişah Abdülhamid Han’a Türkçe bir mektup yolladım. O mektupta, kendisinin, kardeşimin onun mülkünde gazetesini yayınlamasına izin vermediği için, bu gazeteyle Kürdlerin iyiliğine çalışayım ve kendisinin çevresindeki kişilerin köpekliliğini kendisine yazayım diye mülkünden çıktığımı anlattım”.(23)

*

Öyle anlaşılıyor ki Abdurrahman Bedirhan’ın ”**Kürdistan**”ın yayını sürdürmek konusundaki kararlılığı ve gazeteyi İsviçre’ye taşıması, Abdülhamid’i ve çevresindeki yöneticileri kızdırmış, öfkelerinin daha da artmasına neden olmuştur. Onlar, Abdurrahman Bedirhan’ı davasından döndürmek ve gazetenin yayını durdurmaya zorlamak için baskılarını daha da şiddetlendirmişlerdir. O sıralarda Abdurrahman Bedirhan’ın beş kardeşi İstanbul’dan Kürdistan’a gitmek istemişler, ancak tutuklanıp işkence altına alınmışlardır. Abdurrahman Bedirhan o olay üzerine 7. sayıda Abdülhamid’e Türkçe bir dilekçe yazarak o kanunsuz davranışı anlatmış, sonra şöyle demiştir:

”Kardeşlerimin bu şekilde işkence altında bulundurulmaları, eğer beni İstanbul’a getirmek ve düşüncelerimden, kararlılığımdan vazgeçirmek amacına yönelik ise, Tanrı’ya andiçerim ki bu önlem, kararlılığımı ve direncimi güçlendirmekten başka bir şeye hizmet etmez”.

Abdurrahman Bedirhan, daha sonra Abdülhamid’e şöyle meydan okumuştur:

”Bu gibi önlemler, kendinize baş tacı yaptığınız Çingene Ebülhüda(24) gibi korkak yürekli olanlara etki yaparsa da, cennetlik babanız Abdülmecid ile savaşmış olan bir kahramanın(25) oğluna hiç bir zaman etki yapamaz”.(26)

Abdurrahman Bedirhan o iradeyle gazetenin yayını sürdürmüştür. Ancak Abdülhamid de baskısını artırmış, özel bir mahkeme kurdurarak Abdurrahman Bedirhan hakkında o mahkemeden gıyabî cezalandırma kararı çıkarttırmıştır. Abdurrahman Bedirhan o karar üzerine 26. sayıda Abdülhamid’e Türkçe bir açık mektup yazarak kendisine bir kez daha meydan okumuş, vatan ve millet uğrunda çarptırılacak bu gibi hükümlerin kıvanç duyulmasına neden olacağını duyurmuş, Abdülhamid rejimine yine sert eleştiriler yöneltmiş ve kendisini zalim olmakla suçlamıştır.(27)

---

(23) **Kürdistan**, sayı 6, s. 2.

(24) Abdülhamid’in danışmanlarından biri.

(25) Bu kahramandan maksat, Abdurrahman Bedirhan’ın babası olan ve Kürdler arasında ”Mîr Bedirxanê Botî” adıyla tanınan Botanlı Bedirhan Bey’dir. Kendisi 1840’larda Kürdistan’ın bağımsızlığı için Osmanlı devletine karşı savaşmıştır.

(26) **Kürdistan**, sayı 7, s. 1.

(27) **Kürdistan**, sayı 26, s. 1—2.

GİTTİ PADİŞAHLAR REJİMİ, GELDİ PAŞALAR REJİMİ

Abdülhamid rejimi tarafından **"Kürdistan"** gazetesinin yasaklanmış olması, ilk bakışta biraz garip görülebilir. Osmanlı döneminde Kürd dili yasak değildi; Kürd diliyle okunup yazılıyor ve öğrenim yapılıyor, kitaplar da yayınlanıyordu; Kürdler ve Kürdistan kendi adlarıyla biliniyorlardı, Kürd halkının adı resmen **"Kürd"**dü, o halkın yurdunun adı da resmen **"Kürdistan"**dı. Yalnız Kürd halkı değil, Osmanlıların egemenliği altındaki tüm halklar aynı durumdaydı. Osmanlı devleti bir imparatorluk olduğu için ve Osmanlı rejimi bir ulusal rejim olmadığı için, imparatorluğun sınırları içindeki halklara karşı ırkçılık siyasetini gütmüyordu; her bir halk ve her bir ülke kendi adıyla tanınırdı, bütün halkların dil ve kültürleri de serbestti.

O duruma göre, acaba Abdülhamid rejimi neden **"Kürdistan"** gazetesini yasaklamıştı ve hem gazeteye, hem de sahibine karşı öylesine sert önlemler alıyordu?

Bizim görüşümüze göre bunun nedeni, **"Kürdistan"** gazetesinin Kürdistan'da bir uyanış ve aydınlanma meşalesi olmasından Abdülhamid rejiminin duyduğu korkuydu. **"Küçüktür, ama kılıcın ağzıdır"** biçiminde bir Kürd atasözü vardır. Gövdeleriyle o kadar göz doldurmadıkları halde büyük hüneler gösteren kişiler ve nesnelere için kullanılan bu atasözü, **"Kürdistan"** gazetesine de uyarlanabilir. O da görünüşte ufaktı ve sadece dört sayfadan oluşuyordu. Ne var ki Kürd halkını **"bir ulus olarak"** uyandırmaya ve bilinçlendirmeye çalışıyordu; Kürd halkını kendi ulusal kimliğine sahip kılmaya ve önünde ulusal özgürlük yolunu aydınlatmaya, O'na bu yolu göstermeye çabalıyordu. Abdülhamid rejimi de o durumdan haberdardı ve o halkın kendi ulusal kimliğinin farkına varmasından, o gazetenin ışığıyla özgürlüğün yolunu görmesinden ve o yola girip yürümesinden, o yolun belki de sonunda Kürd halkını bağımsızlık aşamasına ulaştırmasından korkuyordu.

Abdülhamid'in ve rejiminin uykusunu kaçırın şey, işte bu korkuydu. Abdülhamid de, bütün Osmanlı padişahları da, Kürd halkının kendi adına sahip olmasını ve fakat kendini Osmanlıların doğal bir hizmetçisi olarak duyumsamasını, kendisi için doğal yaşamın sürekli o hizmetçilik olduğunu bilmesini istiyorlardı. Onlar diyordu ki: **"Kürd vardır, Kürdistan da vardır; ancak Kürd'ün bizim hükmümüz altında bilgisiz, yoksul ve dünyadan habersiz kalması, Kürdistan'ın da sürekli olarak Osmanlıların at koşturacakları bir meydan kalması gerekir"**. Türkçede **"salla başını, al maaşını"** diye bir atasözü vardır. Osmanlı padişahları da, gerek yönetim biçimleriyle ve gerekse tüm davranışlarıyla Kürd halkına şunu anlatıyorlardı: **"Var ol, ama bizim egemenliğimizin altında ol"**.

Bu nedenden ötürü, Kürd halkının uyanmasını ve **"bir ulus olarak"** varlığının farkına varmasını, **"bir ulus olarak"** kimliğine sahip olmasını istemiyorlardı. Çünkü biliyorlardı ki eğer bir halk ulusal kimliğinin farkına varırsa ve ulusal kimliğini kazanırsa, bir gün kalkıp **"var olmak ve evimin sahibi olmak istiyorum"** diyecektir.

Genel olarak Osmanlı padişahlarının ve özellikle de 2. Abdülhamid'in zihniyeti, işte buydu. Bu zihniyet bilinirse, Abdülhamid'in "Kürdistan" gazetesini yasaklamasının nedeninin anlaşılması kolaylaşacaktır.

*

"Kürdistan" gazetesinin yayınlanmasından 20 yıl sonra, 1918 yılında Osmanlı devleti I. Dünya Savaşında yenilgiye uğradı ve can çekişmeye başladı. Zaten adı daha önce "Hasta Adam"a çıkmıştı. I. Dünya Savaşı hastalığını daha da ağırlaştırdı ve o savaşın sonunda artık ayakta duracak gücü kalmadı. Ayaktan düştü ve can çekişmeye başladı. 5 yıl sonra, 1923 yılında da, o devletin paşalarından bir paşa, yaşamına son verdi ve onu mezara gömdü, yerinde de yeni bir rejim kurup adını "Türkiye Cumhuriyeti" koydu.

O paşanın adı Kemal Paşa'ydı.(28) Ama o yalnız değildi. Kendisiyle bağlaşıklık olan birçok paşa daha vardı. Örneğin İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Kâzım Paşa, Ali Fuad Paşa, Rafet Paşa, Fahreddin Paşa, Cafer Tayyar Paşa, Asım Paşa vb. Kemal Paşa Cumhurbaşkanı oldu. İsmet Paşa da Başbakan oldu.

Öylece, askerî bir rejim kuruldu. O rejime kolaylıkla "Türkiye Askerî Cumhuriyeti" denilebilir.(29) O askerî rejimin kurulmasıyla birlikte padişahlar rejimi gitti, onun yerine paşalar rejimi geldi. O rejimin temeli Türk ırkçılığıydı. Kemal Paşa'nın o ünlü "bir Türk dünyaya bedeldir" sözü, bunu çok iyi göstermektedir.

"Türkiye Askerî Cumhuriyeti"nin kurulması, egemenlik altındaki halklar için ve özellikle de Kürd halkı için bir ulusal felâketin ve görülmemiş bir belânın başlangıcı oldu. Osmanlı padişahları, "Kürdler ve Kürdistan vardır, ancak onların bizim egemenliğimizin altında kalmaları gerekir" diyorlardı. Kamal Paşa'nın ve bağlaşıkları paşaların eliyle kurulup "Türkiye Cumhuriyeti" adı verilen askerî rejim ise, hatta Kürd halkının varlığını bile inkâr etti. O rejimin amacı, "tek dilli, tek kültürlü ve tek kimlikli bir Türk ulusunu yaratmak"tı. O amaca ulaşmak için de, Kürd halkını Türklerin arasında eritmeye karar verdi. O kararını uygulayabilmek için de Kürd halkının her şeyini yasakladı; Kürd dilinden Kürd edebiyatına kadar, Kürd kültüründen Kürd

---

(28) Kendisi Kürd halkı arasında "Kemal Paşa" adıyla tanındığı ve kendisinden hep o adla sözedildiği için, biz burada adını böyle yazdık. Belki de o ad Osmanlı militarizminin ve Türk militarizmi ile Türk ırkçılığının simgesi haline geldiği için, Kürd halkı kendisini "paşalığı"yle tanımıştır ve hep o adla kendisinden sözetmektedir. Onun "Mustafa Kemal", "Gazi" ve "Kemal Atatürk" gibi diğer adları ile unvan ve soyadları Kürd halkı arasında yer tutmamışlardır. Çünkü o öyle bir askerdi ki, Osmanlı döneminin sonlarında artık köhnemiş olan Türk militarizmini modernleştirdi; Türk ırkçılığını kendi siyasetinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli yaptı; askerî güçle ve barbarca katliamlarla Kürd halkının direnişlerini kırdı; Kürd halkı ile olan ilişkileri ve işlemleri hep süngüyle, hep ateşle ve kanla idi. Bu nedenlerden dolayı Kürd halkı hep "paşalık"la ondan sözetmiş ve ona hep "Kemal Paşa" demiştir.

(29) Bir rejim ki 66 yılda ona seçilen sekiz cumhurbaşkanının altı tanesi generaldi, o rejim "Askerî Cumhuriyet" değil de acaba nedir!

türkülerine kadar hepsi o zalim ve ırkçı askerî rejim tarafından yasaklandı. Hatta "Kürd" sözcüğü bile o akserî rejimin gözüne batan bir diken oldu; rejim onu da yasakladı ve Kürd halkının adını "dağ Türkleri", Kürdistan'ın adını da "Doğu Anadolu" koydu.

Öylece o günahkâr rejim yalnızca Kürd halkına karşı suç işlemedi; aynı zamanda insanlığa karşı, tarihe karşı ve coğrafyaya karşı da ağır bir suç işledi. Çünkü Kürd dilini, edebiyatını, kültürünü ve türkülerini yasaklamakla insanlığa karşı çıktı; "Kürd" adını yasaklayıp onu "dağ Türleri" adıyla değiştirmekle tarihe karşı çıktı ve tarihsel bir gerçeği inkâr etti; Kürdistan adını ortadan kaldırıp o adı "Doğu Anadolu" adıyla değiştirmekle de hem tarihsel ve hem de coğrafî bir gerçeği inkâr etti.

Kürd halkı başını kaldırıp o insanlık dışı siyasete karşı durunca ve hakkını isteyince de, Kemal Paşa top ve tüfekleriyle, uçak ve tanklarıyla Kürd halkının üzerine yürüdü ve on binlerce Kürdü kurşunladı, bombaladı, süngüledi; binlerce Kürd köyünü ateşe verip on binlerce Kürd kadın ve çocuğunu köyleriyle birlikte diri diri yakıp yok etti.(30)

Osmanlı rejimi ile resmî adı "Türkiye Cumhuriyeti" olup gerçekte ise "Türkiye Askerî Cumhuriyeti" olan Kemal Paşa rejimi, halklar sorunu açısından karşılaştırıldığında, açık seçik bir biçimde görülür ki "Türkiye Askerî Cumhuriyeti" Osmanlı rejiminden çok daha kötü, çok daha barbar ve çok daha gericedir.(31)

---

(30) Kemal Paşa'nın 1925 yılında Şeyh Said Hareketinin kırılmasından sonra Kürdistan'da yaptığı o barbarca katliam, Kürd halkının tarihinde belirgin bir nokta, bir belirti, bir kilometre taşı olmuştur. Kuzey Kürdistan'da 1925 yılının adı Kürd halkı arasında "Yangın Yılı" anlamına gelen "Sala Şewatê" olmuştur. O ad bir tarihin başlangıcı, tarihsel bir belirti durumuna gelmiştir. O yıl doğan çocuklar için o yıl doğum tarihi olmuş ve "falanca adam Yangın Yılı'nda doğdu" denilmiştir. O yıl kendi eceliyle dahi ölenler için de "falanca adam Yangın Yılı'nda vefat etti" denilmiştir. Kürd halkı o adlandırmayla, Kemal Paşa'nın ve rejiminin vahşî katliamını unutulmayacak bir biçimde tarihe işleyip dokumuştur.

(31) Botanlı Bedirhan Bey, Kürdistan'ın bağımsızlığı için Osmanlı devletine karşı savaştı. 1847 yılında yenildiği zaman, Osmanlı Padişahı Abdülmecid tarafından idam edilmedi; Kürdistan'dan çıkarılıp Girit adasına gönderildi ve oraya yerleştirildi. Padişah Abdülaziz döneminde de kendi isteğine uygun olarak Şam'a yerleşmesine izin verildi ve oraya gidip yerleşti, 1870 yılında da orada vefat etti.

Şeyh Said de Kürdistan'ın bağımsızlığı için Kemal Paşa rejimine karşı savaştı. Yenildiği zaman, Kemal Paşa tarafından 1925 yılının 28/29 Haziran gecesinde Amed(Diyarbakir) kentinde 46 arkadaşıyla birlikte aynı zamanda, aynı yerde idam edildi; yani toplam olarak 47 kişi birlikte ve bir sıra halinde asılarak idam edildiler. Öylesine bir barbarlık, değil yalnız Osmanlılar döneminde, hatta Cengiz ve Timurlenk zamanında bile görülmemiştir. Dünyanın hiç bir döneminde, dünyanın hiç bir yerinde hiç bir rejim tarafından 47 kişi aynı zamanda ve aynı yerde yan yana idam edilmemiştir.

BÖLÜM II

”KÜRDİSTAN” GAZETESİNİN İÇERİĞİ

”MEM Ū ZİN”, ”KÜRDİSTAN”IN SAYFALARINDA

Ölümsüz Hânî(Xanî)nin ”Mem Ū Zîn”i, Kürd halkı arasında eskiden beri çok tanınmış ve büyük bir yankı yapmıştır. Ne var ki ”Mem Ū Zîn”in basılması, ”Kürdistan” gazetesinin yayınlanmasından önce gerçekleşmemiştir; yalnızca bazı elyazması nüshaları bazı Kürd din adamlarının ve aydınlarının elinde bulunuyordu. Bu nedenle Mikdad Midhat Bedirhan, ”Kürdistan”ın sayfalarında ”Mem Ū Zîn”in bazı parçalarını basmıştır. 2. sayıda o parçaları yayınlamaya başlamış ve birkaç satırla ”Mem Ū Zîn”in önemini belirterek şöyle demiştir:

”Ahmed-i Hânî, Allah kendisine rahmet etsin ve günahlarını bağışlasın, 1105 yılında(32) Cizre’de şiir biçeminde bir kitap yazmış ve o kitabın adını ”Mem Ū Zîn” koymuştur. Hepsi şiirlerden oluşan bu kitap, görünüşte iki gencin aşkının öyküsüdür; ama içyüzünden birçok amaç, hisse ve hikmet anlaşılmalıdır. Bu nedenle O’nun dikkatle okunması gerekir. Bundan böyle ben her gazetede o kitaptan bir parça yazacağım, ta ki tamamlayıncaya kadar”.(33)

Yazar 2. sayıda ”Mem Ū Zîn”in ilk bölümünü basmıştır; sonra da sayıların çoğunda O’ndan bazı parçalar yayınlamıştır.

5. sayıdan sonra gazetenin yönetimini Abdurrahman Bedirhan eline almış, o da ”Mem Ū Zîn”in bazı parçalarını yayınlamayı sürdürmüş, öylece o önemli ve yüksek değerli kitabı Kürd halkına tanıtmıştır.

Mikdad Midhat Bedirhan, 2. sayıda, ”Mem Ū Zîn”i bir kitap olarak yayınlamak istediğini de yazmıştır. Ancak, öyle anlaşılıyor ki o isteğini gerçekleştirme için fırsat ve olanak bulamamıştır. ”Mem Ū Zîn”i ilk kez kitap olarak basmak, ”Kürdistan” gazetesinin yayınlanmasından 21 yıl sonra, 1919 yılında ”Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti”ne(34) nasip olmuştur. ”Mem Ū Zîn” o yıl o dernek tarafından İstanbul’da Arap harfleriyle basılmıştır.

(32) Bu Hicrî tarihe göredir, Milâdî tarihe göre 1695 eder.

(33) Kürdistan, sayı 2, s. 4.

(34) ”Kürd Bilimleri ve Yayınları Yaygınlaştırma Derneği” demektir.

BOTAN BEYLERİNİN TARİHİ

”Kürdistan” gazetesinde Botan beylerinin tarihi konusunda da bazı Kürdçe yazılar çıkmıştır. Abdurrahman Bedirhan 8. sayıda o yazıları yayınlamaya başlamış ve o konu üzerine başlangıçta şöyle yazmıştır:

”Kürdlerin Kürdistan tarihinden hiç bir şey bilmediklerini biliyorum. Bu nedenle her bir gazetemde, kısaca Kürdistan tarihinden ve atalarım olan Aziz-zan tarihinden biraz yazacağım”.

Sonra Botan beylerinin tarihini yazmaya başlayan yazar, başta Botan devletinin kurucusu olan Halit Bey oğlu Süleyman Bey’in adını yazmıştır; arkasından da sırayla Abdülaziz Bey, Seyfeddin Bey, Mecdüddin Bey, İsa Bey, Bedreddin Bey, Ebdal Bey ve İzzeddin Bey’i anlatmıştır.(35)

9. sayıda da aynı konuyu yazmayı sürdürmüş ve Ebdal Bey, İbrahim Bey, Şeref Bey, Şah Ali Bey ve Bedir Bey’e yer vermiştir.(36)

11. sayıda da(37) Mehmed Bey oğlu Mehmed Bey, Kek Mehmed Bey oğlu Aziz Bey ve Ebdal Bey oğlu Mehmed Bey’i anlatmıştır.(38)

O konuda en önemli bölüm, 13. sayıda yer almıştır.(39) O sayıda Kürdistan’ın son hükümdarı olan Bedirhan Bey konusunda uzun bir yazı yazılmıştır. ”Bedirhan Bey” başlığı altında(40) yayınlanmış olan o yazıda uzun uzadıya Kürdistan’ın o dönemdeki durumu, Bedirhan Bey’in adaleti ve hakseverliği ile Kürd halkının kendisine olan saygısı, Osmanlı ordusunun Bedirhan Bey’e ve Kürdistan’a karşı saldırıya geçmesi ve iki taraf arasında çıkan savaş anlatılmıştır.(41)

(35) Kürdistan, sayı 8, s. 3—4.

(36) Kürdistan, sayı 9, s. 3.

(37) Yukarıda da belirttiğimiz gibi, ”Kürdistan” gazetesinin günümüze kalan tek koleksiyonundan bazı sayılar eksiktir, onlardan biri de 10. sayıdır. O sayıda da Botan beylerinin tarihi üzerine bir şeyler yazılmış olabilir.

(38) Kürdistan, sayı 11, s. 3—4.

(39) Var olan koleksiyonda 12. sayı da yoktur. O sayıda da Botan beylerinden sözedilmiş olabilir.

(40) Bizim görüşümüze göre, Kürdçe yazılan yazıda bu başlığın yazılmış olması yanlıştır. Çünkü ”Bey” unvanı Kürdçe değil, Türkçedir. Ünlü Kürd Hükümdarı Bedirhan da Kürd halkı arasında ”Mîr” unvanıyla tanınmıştı ve Kürdistan’ın her tarafında kendisinden ”Botanlı Mîr Bedirhan” diye sözedilirdi. ”Mîr” unvanıyla o denli tanınmıştı ki, çoğu kez sadece ”Mîr Bedirhan” diye anılırdı; o zaman da herkes, kimden sözedildiğini anlardı. Bu nedenle, burada da bu yazının ”Mîr Bedirhan” başlığıyla yazılması gerekirdi.

Ayrıca, gazetenin sayılarının başlarında da ”Bedirhan Paşazade” diye yazılmıştır; bizim görüşümüze göre o da yanlıştır. Çünkü ”Paşa” unvanı bir Osmanlı unvanıdır ve Bedirhan Bey’e, Şam’a gitmesine izin verildiği zaman Sultan Abdülaziz tarafından gönlünü almak için verilmiştir. Kürdler arasında ise, bir kez bile kendisinden ”Bedirhan Paşa” diye sözedilmemiştir; her zaman kendisine ”Mîr Bedirhanê Botî” (Botanlı Bedirhan Bey) ya da sadece ”Mîr Bedirhan”(Bedirhan Bey) denilmiştir. Bu nedenle sayıların başlarında ”Mîr Bedirhan oğlu” denilmeliydi.

(41) Kürdistan, sayı 13, s. 3—4.

14. sayıda da Bedirhan Bey'in tarihi üzerine bir Türkçe uzun yazı yayınlanmıştır. O yazıda da Bedirhan Bey'in Kürdistan'da nasıl bir adalet kurduğu, halkı nasıl Osmanlı devletinin ve o devletin memurlarının zulmünden kurtardığı, Osmanlı paşalarının nasıl korkuya kapılıp kendisine karşı çıktıkları, Osmanlı ordusunun nasıl Kürdistan'ın üzerine yürüdüğü ve Bedirhan Bey'in o orduya karşı nasıl savaştığı ve nasıl yenilgiye uğrayıp Kürdistan'dan çıkarıldığı ve sürgüne gönderildiği anlatılmıştır.(42)

KÜRD HALKININ UYANDIRILMASI VE BİLİNÇLENDİRİLMESİ

Bu Sunuş'un ilk bölümünde de belirttiğimiz gibi, "Kürdistan" gazetesinin kurucusu Mikdad Midhat Bedirhan, Kürd halkını uyandırmayı ve bilinçlendirmeyi kendisi ve gazetesi için amaç yapmıştır; bu amacını da ilk sayıda açıklamıştır. "Kürdistan" gazetesi, hem Mikdad Midhat Bedirhan yönetiminde yayınlanan ilk beş sayıda, hem de Abdurrahman Bedirhan'ın yönetimine girdikten sonra, hep o amaç için hizmet etmiş ve o yolun üzerinde yürümüştür. Kürdlerin uyandırılıp bilinçlendirilmeleri için gazetede birçok yazı yayınlanmıştır.

Daha ilk sayıda Mikdad Midhat Bedirhan Kürdlere seslenerek, çocuklarını okullara gönderip okutmalarını istemiş, okumayla ilgili bazı ayet ve hadislerle yer vermiş, Kürd din adamlarından Kürdleri okumaya ve bilgilenmeye özendirmelerini istemiş, Kürd beylerinden ve ağalarından da köy ve kentlerinde okul yapmalarını istemiştir. Mısırlıların çocuklarını okuttukları için aralarında birçok aydın ve zanaatçı bulunduğunu, Mısır'da bulunan Kürdlerin de Mısırlılara kapıcılık ve hizmetçilik yaptıklarını bildirmiştir. Ayrıca Çin-Japon savaşından söz etmiş, Çin askerlerinin Japon askerlerinin on katı oldukları halde, Çinliler bilgisiz ve cahil oldukları için, Japonlar da okumuş ve bilgili oldukları için, Japonların Çinlileri yendiğini, ayrıca aynı durumun Mısır-Sudan savaşında da Mısırlıların lehine olarak meydana geldiğini anlatmıştır.(43)

Mikdad Midhat Bedirhan 2. sayının başında da şöyle yazmıştır:

"İlk gazetede bilginin ve bilincin iyiliklerinden biraz söz etmiştim. Ben bu gazeteyi, Kürdleri okumaya alıştırmak için ve Kürdler okumanın ne denli çok yararlı olduğunu bilsinler diye yazıyorum".

Sonra Kürd beylerine, Kürd ağalarına ve paşalarına seslenerek, "size soruyorum; hanginiz şimdiye dek vatanına ne yapmıştır ki vatanınızı sevdiğinizi bilelim" demiş, vatan sevgisinin vatanı bayındır duruma getirmek ve vatan da okullar yapmak demek olduğunu bildirmiş, Kürd zenginlerinden de okul yapmalarını ve öksüz çocukları o okullarda okutmalarını istemiştir.(44)

(42) Kürdistan, sayı 14, s. 2—4.

(43) Kürdistan, sayı 1, s. 1—4.

(44) Kürdistan, sayı 2, s. 1—2.

Mikdad Midhat Bedirhan öbür sayılarda da okumanın ve bilginin yararları üzerine çok şey yazmış, okuma ve bilgi hakkındaki ayet ve hadislerle yer vermiştir.

Abdurrahman Bedirhan da ”**Kürdistan**”ın yönetimini eline aldıktan sonra kardeşinin yolunda yürümüş, okuma ve bilgi konusuna önem vermiştir. Daha 6. sayıda Kürd din adamlarına ve Kürd beyleriyle ağalarına seslenerek şöyle demiştir:

”Kürd büyüklerinin, yönetimleri altındaki küçüklere bilgi ve sanatları öğretmeleri gerekir. O zaman beyler ve ağalar da yüz kat fazla saygın olurlar. Öğüt benden, dinlemek sizden”.(45)

7. sayıda da o konuda şöyle yazmıştır:

”Elimden geldiğince bu gazeteyle Kürdlere yazacağım. Umarım Kürdlerimiz bundan böyle zanaat ve sanatları öğrenecekler, ta ki onlar da bütün halklar gibi zengin olsunlar, hep böyle güçsüz ve yoksul kalmasınlar”.(46)

Öbür sayılarda da okumanın ve bilginin yararları ve önemi üzerine birçok yazı yazılmış, o yazılarda okul yapmaları ve halkı okutmaları için Kürd din adamlarına, Kürd beyleriyle ağalarına seslenilmiştir.

ULUSALCILIK VE YURTSEVERLİK

”**Kürdistan**” gazetesinde ulusalcılık ve yurtseverlik konusunda da bazı yazılar çıkmıştır; başka konulara ilişkin bazı yazılarda da ulusalcılıktan ve yurtseverlikten sözedilmiştir. İlginç olan nokta şudur ki, ulusalcılıktan ve yurtseverlikten sözedildiği zaman, ulusalcılık ve yurtseverlik soyut, hayalî ve yalnızca duygusal bir şey olarak konmamıştır; somut ve yaşamla bağlantılı olan bir sorun olarak sunulmuş, bazı ekonomik, siyasal ve toplumsal sorunlara bağlanmıştır. Örneğin Mikdad Midhat Bedirhan, 2. sayıda Peygamber’in ”yurt sevgisi imandandır”.(47) diyen hadisine yer verdikten sonra Kürd beylerine, ağalarına ve paşalarına sözünü yönelterek onlara şöyle seslenmiştir:

”Beyler, ağalar, paşalar! Size soruyorum; hanginiz şimdiye dek vatanına ne yapmıştır ki vatanınızı sevdiğinizi bilelim! Vatan sevgisi, düşmanın vatana girmesine olanak vermemek demektir! Vatan sevgisi, vatani bayındır duruma getirmek ve vatanda okullar, hayır kurumları yapmak demektir! Vatan sevgisi, vatanın çocuklarını okutmak, onlara zanaat ve bilgi öğretmek demektir!”(48)

(45) **Kürdistan**, sayı 6, s. 3.

(46) **Kürdistan**, sayı 7, s. 2.

(47) Bu hadisin Arapça aslı şöyledir: ”Hubb’ul-vatani min’el-iman”.

(48) **Kürdistan**, sayı 2, s. 1.

Abdurrahman Bedirhan da 6. sayıda o konuda şöyle yazmıştır:

”Kürd ulusuma olan sevgim, beni, bu gazetede Kürdlere doğru yolu göstermeye sevketmiştir. Rom,(49) Türklerin bulunduğu yerlerde büyük okullar kurmaktadır. Hükümet Kürdlerden para alıp Türkler için harcamaktadır. Zavallı Kürdler bu hükümetin esirleridir”.(50)

8. sayıda da Kürd din adamlarından bilgisiz ve cahil kimseleri okutmalarını, Kürd beylerinden ve ağalarından da o işte din adamlarına paralarıyla yardımcı olmalarını istemiş, sonra şöyle yazmıştır:

”O zaman Kürdler de günün birinde devlet sahibi, hikmet ve bilgi sahibi olabilirler. Yoksa, yurdunuz bir gün elinizden çıkar ve düşmanlarınızın uşak olursunuz. Padişahın sizin durumunuzdan haberi yoktur, çevresindekiler de Kürdleri sevmezler. Öyle olunca, siz beyler ve ağalar da yönetiminizin altındakileri ihmal ederseniz, eviniz elinizden çıkar. Sizin gücünüz, yönetiminizin altındakilerin güçleriyle vardır. Onlar olmazsa elinizde hiç bir güç kalmaz”.(51)

9. sayıda da ”Yurt-Vatan” başlıklı yazıda Abdurrahman Bedirhan şöyle demiştir:

”Yurt, yani insanın vatanı öyle bir gövdedir ki, etki yaptığı kimseler onun insanlarıdır. Öyle olunca, bir vatanın insanları ne kadar güç sahibi olurlarsa, o vatanın toprağı ve ürünleri de o kadar güçlü olur. Babamın Kürdistan’dan çıkmasından beri hükümetin Kürdistan köylerine ve kentlerine gönderdiği memurlar, Kürdistan halkının kanını yılanlar gibi içiyorlar. Ne

---

(49) Rom: Osmanlı, Osmanlı devleti. Eskiden Kürdler arasında Osmanlı devletine ”Rom” denildiği için, yazar da burada o devlete ”Rom” demiştir. Kürdlerin Osmanlı devletine ”Rom” demelerinin nedeni, Osmanlı devletinin kurulduğu bölge olan Anadolu’nun bir zamanlar Roma imparatorluğunun elinde olması ve o devletin bölgelerinden biri olmasıydı. O zaman Kürdler o devlete ”Rom” demişlerdir. Sonra o imparatorluk parçalanmış ve Doğu bölgesinde Bizans imparatorluğu kurulmuştur, ki ona ”Doğu Roma” da denilmiştir. Anadolu da onun bir parçasıydı. O zaman da Kürdler arasında o devletin adı ”Rom” olmuştur. Daha sonra da Anadolu bölgesinde Osmanlı devleti kurulmuş ve Bizans imparatorluğunun yerini almıştır; o zaman da Kürdler o devlete ”Rom” demişlerdir. Ölümsüz Ahmed-i Hânî de ”Mem û Zîn”de Osmanlı devletine ”Rom” demiştir. Hânî’nin Osmanlı devletiyle ilgili sözlerinden biri şöyledir:

”Fakat ezelden Tanrı böyle yaptı
bu Rom’u ve Acem’i bize saldırttı”.

Osmanlı devletinin yıkılmasından ve yerine ”Türkiye Cumhuriyeti”nin kurulmasından sonra da, ”Rom” adı Kürdler arasında o devlet için kullanılmıştır. Kürdistan’ın bazı bölgelerinde de Türk devletine ”kara Rom” anlamına gelen ”Roma reş” denilmiştir. Ve böylece Kürd halkı, ”kara” sözcüğüyle, o devletin zulüm ve zorbalığını dile getirmiştir. Bir Kürd atasözünde de ”Rom’un güvenilirliği yoktur, Rom’a güvenilemez” anlamına gelen ”bextê Romê tune”. denilmektedir. Bir Kürd halk türküsünde de ”Rom haindir” sözü yer almaktadır.

(50) Kürdistan, sayı 6, s. 2—3.

(51) Kürdistan, sayı 8, s. 1.

büyüklerin küçüklerden, ne de küçüklerin büyüklerden haberi kalmıştır. Kürdlerin vatanı, yaralı bir gövde gibi halsiz düşmüştür".(52)

27. sayının başında, Kürdleri, yabancılara hizmet ettikleri için eleştirmiş ve şöyle sormuştur:

"İşte bu kadar yıldır Türklere hizmet ediyorsunuz, ne iyilik gördünüz? Hükümetin şu kadar zulmüne karşılık bir nişan ya da bir rütbe aldığınız zaman, kendi mağduriyetinizi unutup verirsiniz! Bu hükümetin uğrunda bu kadar Kürd savaşta öldürüldüler; ama şimdiye kadar hiç bir Kürd insanı kendi vatanı için hiç bir gayret sarfetmedi! Sanki yabancılara hizmeti için yaratılmışız gibi bir halimiz vardır! 500 yıl önce yurdumuzda hiç bir Türk yoktu! Bu Türklerin hepsi Turan'dan yurdumuza gelmişlerdir! Ve yurdumuzda bize hükmediyorlar!"

Sonra Abdülhamid hükümetinin baskı ve zulmünden söz etmiş; Kürdlerden dayanışmalarını ve birbirlerine karşı savaşmamalarını, Ermenilere karşı da savaşmamalarını istemiş; Ermenilerin de Kürdler gibi baskı altında bulduklarını bildirmiş ve "artık kendimizin ve çocuklarımızın selâmeti için çalışmamızın zamanıdır" demiş; bazı kimseleri Kürdlerin yanına göndereceğini bildirerek Kürdlerin o kimselere itaat etmelerini istemiş ve kendisinin de İran tarafından Kürdistan sınırına gelmek istediğini açıklayarak şöyle demiştir:

"Allah'ın izniyle o zaman Kürdleri Rom'un uşaklığından kurtaracağım".(53)

Yine 27. sayıda "Kürdlere" başlığı altında yazdığı Türkçe yazıda, bireyle rin yurtlarıyla ve toplumlarıyla olan ilişkilerini ele almıştır; insanın yaşamının "vatan" denilen toprağa bağlı olduğunu, öyle olunca da vatanın korunmasının insana yükümlenen ilk görev olduğunu, toplumun mutluluğu ve gelişmesi için çalışmanın da ikinci görevi oluşturduğunu, öyleyse insanın her zaman ulusal çıkarları göz önünde bulundurması ve kişisel çıkarlarını ulusal çıkarlarda görmesi gerektiğini bildirmiştir.(54)

OSMANLI SINIRLARI İÇİNDE ULUSALCILIK VE YURTSEVERLİK

İlginç olan şey, "Kürdistan" gazetesinde yer alan ulusalcılığın ve yurtseverliğin, Kürdistan'ın bağımsızlığına yönelik olmamasıydı; başka bir deyişle, o ulusalcılığın ve yurtseverliğin amacı, Kürdistan'ın Osmanlı devletinden kurtarılması ve Kürdistan toprakları üzerinde bağımsız bir Kürd devletinin kurulması değildi. Amaç, Kürd ulusunun Osmanlı devletinin sınırları için-

---

(52) Kürdistan, sayı 9, s. 1.

(53) Kürdistan, sayı 27, s. 1—2.

(54) Kürdistan, sayı 27, s. 2.

de özgürlüğüne sahip olması, kendi toprağı ve suyu üzerinde(55) özgür olarak yaşamayıydı. Osmanlı devleti tüm Müslümanların devleti olarak kabul edilmiş ve onun varlığı savunulmuş, iyileştirilmesi ve kötülerle kötülüklerden temizlenmesi istenmiş, o yolda mücadele edilmiştir.

Abdurrahman Bedirhan, 16. sayıda şöyle yazmıştır:

”Müslüman olan her kişi, Osmanlı devletinin yaşamını sürdürmesini ister. Devletin vücudunun yönetimdeki kötülükten dolayı hastalandığını gördüğümüz zaman, o vücudu tedavi edip hastalığın nedenlerini ortadan kaldırmamız gerekir. Devletin sağlığı bizim sağlığımızdır, onun ölümü de bizim ölümümüzdür”.(56)

Yazar 23. sayıda 2. Abdülhamid'in kötülükleri üzerine yazdığı ”Yaratılış Garipliği” başlıklı Tükçe yazısında, Abdülhamid'in büyük Osmanlı hanedanından geldiği halde o kadar kötü ve korkak olmasının çok garip olduğunu bildirmiş, Abdülhamid'in kötülüğünü ve korkaklığını babalarının ve atalarının büyüklükleriyle karşılaştırarak atalarını şöyle övmüştür:

”Abdülhamid'in, sultanlık tahtına oturuncaya kadar içinde yetiştirilip terbiye edildiği çevre ise, 700 yıldan beri sindirici güçleri ve heybetleriyle bütün Avrupa'yı titretmiş olan bir sultanlık hanedanının görkemli güç ve şanlar üzerine yetiştirilip terbiye edildikleri, görkemli güç ve şanlarla süslenen Saraydır. Öyle bir saray ki, içinde yetişen en büyük padişahların kimisi Dünya haritasına bakarak, Yerküre'yi küçümseyip bir padişaha az görmüş; kimisi de, sultanlığı zamanında daima savaş alanında elinde yalın kılıç, sıradan bir neferden ayırt edilemeyecek biçimde, ordusunun önünde çalışmış, çabalamış, adaleti yerine getirip ülkelerini genişletmiştir”.(57)

*

Bizim görüşümüze göre, Osmanlı padişahlarını böylesine övmek, Abdurrahman Bedirhan gibi bir insan için eksiklidir. O zamanın durumuna göre, ki Osmanlı devleti büyük bir imparatorlukta ve sınırları içinde birçok ulus vardı, o ulusların bazı aydınlarının ve onlarla birlikte bazı Kürd aydınlarının da, o zamanın ölçütlerine göre, o devletin ayakta kalmasını istemiş olmaları ve o devletin sınırları ve çerçevesi içinde kendi uluslarının özgürlüklerini aramış olmaları anlaşılabilir. Onların o davranışı kendi siyasal görüşlerine bağlanıp ”siyasal görüşleri oydu” denilebilir. Ama özgürlükçü ve mücadelecisi bir Kürd aydınının Osmanlı padişahlarını böylesine övmesi ve başlarını böylesine yüceltmesi, ne kabul edilebilir ve ne de hoşgörüle karşılanabilir.

---

(55) ”Kendi toprağı ve suyu üzerinde” sözü, Kürdçede kullanılan bir deyimdir. İnsanın toprağı ve suya bağlılığını, insanın kendi toprağına ve suyuna sahiplenmesinin önemini, insanın kendi toprağı ve suyu üzerinde söz sahibi almasının gerekliliğini anlatan bu deyim, yaşamın kaynaklarından olan toprağın ve suyun önemini gözler önüne serer.

(56) **Kürdistan**, sayı 16, s. 1.

(57) **Kürdistan**, sayı 23, s. 3.

Özellikle o padişahların hepsinin zalim, kan dökücü, barbar ve kardeş katili oldukları, hemen hemen hepsinin tahta çıktıkları zaman büyük ve küçük tüm erkek kardeşlerini, hatta süt emme dönemindeki kardeşlerini bile tümüyle öldürdükleri, egemenlikleri altındaki halklar arasında da büyük ve barbarca katliamlar yaptıkları ve yüz binlerce masum insanı öldürdükleri, yüz binlerce kadın ve çocuğu kılıçtan geçirdikleri, toplarla ve tüfeklerle yok ettikleri anımsanacak olursa, baskı altındaki bir halkın aydınlarından birinin o eli kanlı ve ağzı kanlı katillere övgüler dökmesi hoşgörülle karşılanamaz.

Bu nedenle, Osmanlı padişahlarına öylesine övgüler dökmenin Abdurrahman Bedirhan için bir eksiklik olduğunu açık bir yürekle söylemeliyiz. Kendisine olan saygımız sonsuzdur ve her zaman kendisini saygıyla anmalıyız; ama buna rağmen, bu eksikliği de görmeli ve gözler önüne sermeliyiz.

*

25. sayıda "Kürdlere" başlıklı Türkçe uzun bir yazı yazmış, o yazıda bazı sorunlar üzerine görüşlerini bildirmiş ve sonra Kürdlere seslenerek onlara şöyle demiştir:

"Bir zamanlar en zengin ve mutlu bir ulus iken, şimdi tüm Osmanlılar gibi yoksulluk ve sefalet içinde sürünüyorsunuz".(58)

Bu sözden de anlaşılacağı gibi, Kürdler de Osmanlı devletinin sınırları içindeki diğer halklar gibi "Osmanlı" kabul edilmişler ve o devletin yurttaşları sayılmışlardır.

28. sayıda "Hamidiye Süvari Alayları" başlığı altında yayınlanan Kürdçe yazıda, Kürdistan'ın Osmanlı devleti için askerî açıdan stratejik önemi şöyle nitelendirilmiştir:

"Kürdistan, Rus ve İran sınırları üzerinde devletimiz için çok geniş ve önemli bir bölge oluşturmaktadır. Hükümetimizin yaşamını sürdürmesi açısından, Kürdistan'ın korunması çok gereklidir".(59)

Görüldüğü gibi, Osmanlı devleti için "devletimiz" denilmiş, Kürdistan'ın o devlet için önemi belirtilmiştir; başka bir deyişle, Osmanlı devleti Kürd devleti de sayılmış ve Kürdistan o devletin bir parçası, bir bölümü olarak görülmüştür.

Yine 28. sayıda Hamidiye Süvari Alayları üzerine Türkçe bir yazı da çıkmış, o yazıda da Kürdistan'ın Osmanlı devleti için önemi belirtilerek şöyle denilmiştir:

"Kürdistan, Yüce Devlet'in(60) doğu sınırlarında Rusya ile İran devletlerinin komşuluğunda ve askerlik açısından vatanımızın en nazik tarafında bu-

---

(58) Kürdistan, sayı 25, s. 3—4.

(59) Kürdistan, sayı 28, s. 1.

(60) "Yüce Devlet"ten maksat, Osmanlı devletidir. Osmanlılar zamanında o devlete öyle denilmiştir.

lunan, geniş ve derin bir bölgedir. Hükümetimizin toprak bütünlüğü ve siyasal yaşamının sürekliliği için bugün Rumeli'nin(61) elde bulundurulmasına ne ölçüde zorunlu bir gereksinim varsa, Kürdistan bölgesi için de aynı önem ve gereksinim duyulmaktadır

O Türkçe yazıda, Hamidiye Süvari Alaylarının yaptıkları kötülükler sayılmış, o kötülükler arasında şu ikisi de yazılmıştır:

”Şanlı Osmanlı kılıcının masum kanlarıyla bulaştırılması, Hamidiye adını taşımayan tüm Osmanlı ümmetinin yaşam ve özgürlüğünün tehlikeye uğratılması”.(62)

*

Burada da Osmanlı kılıcını ”şanlı” diye nitelemenin büyük bir yanlışlık ve Abdurrahman Bedirhan için bir eksiklik olduğunu belirtmeliyiz. Çünkü o kılıç, kanlı bir kılıçtı; Asya’da, Avrupa’da ve Afrika’da yüzbinlerce insanın kanı o kılıçla dökülmüştü; egemenlik altındaki halklardan yüz binlerce insan o kanlı ve katil kılıçla can vermişlerdi. O egemenlik altındaki halklardan biri de Kürd halkıydı ki o iğrenç ve kanlı kılıçla birçok evlâdı şehid edilmişlerdi. Bu nedenle, Abdurrahman Bedirhan gibi etkin ve mücadeleci bir Kürd için o iğrenç ve kanlı kılıca övgüler dizmek, açık yürekle belirtmeliyiz ki bir yanlışlık ve eksiklikdir.

*

30. sayıda da Cizvit papaslarının Kürdistan’daki çalışmaları üzerine bir yazı yayınlanmıştır. Cizvit papaslarının misyoner olarak Kürdistan’a geldiklerinin ve orada halka çok kötülük yaptıklarının anlatıldığı o yazıda, sözü edilen papasların Kürdlerle Ermeniler arasında düşmanlık yarattıkları, her iki halkı birbirine karşı kıskırttıkları, Rusya’nın ve Fransa’nın müdahalelerine yolaçtıkları bildirilmiştir. Tüm o kötülükler sıralandıktan sonra, şöyle denilmiştir:

”Kısacası, bütün bu belâların çaresi Kanun-ı Esasî’dir.(63) Ülkemizde o kanun yerleşince, o zaman halk tümüyle haklarından emin duruma gelecek, diktatör padişahın ve onun memurlarının tasallutu artık kalmayacak, misyonerler de artık halkın arasında bozgunculuk yapma olanağını bulamayacaklar, hatta yabancı devletler de artık işlerimize müdahale edemeyecekler”.(64)

---

(61) Rumeli: Osmanlıların Avrupa’daki toprakları.

(62) **Kürdistan**, sayı 28, s. 2—4.

(63) Kanun-ı Esasî: Anayasa. Osmanlılar zamanında anayasaya öyle denirdi. Sözlük anlamı ”Temel Kanun” demektir.

(64) **Kürdistan**, sayı 30, s. 2.

EGEMEN ÜLKELERDEKİ YASALARIN DEĞİŞMESİ EZİLEN ULUSLARIN DERDİNE DERMAN OLAMAZ

Yukarıdaki yazıda "ülkemiz" diye sözedilen ülkeden maksat, Osmanlı imparatorluğudur, ki Kürdistan da o zaman onun bir parçasıydı. Görüldüğü gibi Kanun-ı Esasî de, gerek o imparatorluk için ve gerekse Kürd halkı için tüm dertlerin dermanı olarak gösterilmiştir. Bu nokta üzerinde de biraz durmalıyız, biraz düşünmeliyiz ve sonradan meydana gelen olaylara biraz bakmalıyız:

Yukarıdaki yazının yer aldığı sayının tarihi Rumî tarihe göre 1 Mart 1318'dir, ki Milâdî tarihe göre 14 Mart 1902 olur; yani bu yazı 1902 yılında yazılmıştır. Bu yazının yazılmasından altı yıl sonra, 1908 yılında Osmanlı devletinin sınırları içinde Kanun-ı Esasî ve meşrutî rejim kuruldu.(65) Yeni rejimin ilkeleri ve sloganları "özgürlük, kardeşlik, eşitlik"(hürriyet, uhuvvet, müsavat) idi; bu üç sözcük tüm dertlerin ve güçlüklerin tılsımı gibi, tüm dertlerin dermanının reçetesi gibi, tüm kapıların açılış anahtarı gibi imparatorluğun her tarafına yayılmıştı, sakız gibi herkesin ağzına düşmüştü. Bir yıl sonra, 1909 yılında da 2. Abdülhamid Osmanlı devletinin tahtından indirildi.

Ne var ki kısa bir süre sonra, Abdülhamid'in diktatörlüğünün yerine Osmanlı İttihad ve Terakkî Partisi'nin zalim diktatörlüğü kuruldu. O parti diğer halklara da, Kürd halkına da kan kusturdu. O partinin başındaki üç paşa, yani Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa öylesine sert ve kanlı bir diktatörlük kurdular ki egemenlik altındaki ezilen halklar da, özgürlükçü Türklerin kendileri de Abdülhamid rejimini yedi kez özlediler.(66) Abdülhamid, 33 yıl süren padişahlığı döneminde Kürdistan'da hiç kimseyi siyasal nedenlerden ötürü idam etmemişti. Ama Osmanlı İttihad ve Terakkî Partisi'nin hükümeti, 1913 yılında yalnızca Bitlis kentinde üç gece art arda sehpalı kurdu ve 18 seçkin Kürdü idam etti.(67) Yine o hükümet, I. Dünya Savaşı döneminde Kürdistan'dan yüzbinlerce Kürdü göç ettirdi ve koyun sürüleri gibi Osmanlı imparatorluğunun değişik bölgelerindeki değişik kentlere sürdü. Onlardan binlerce kişi de yollarda öldü.(68)

-
- (65) Meşrutî rejim: Hükümdarın halkın temsilcilerinden oluşan meclisle yetkilerini paylaştığı rejim, parlamentoya dayalı krallık rejimi.
- (66) "Yedi kez özlemek" sözü, Kürdçede kullanılan bir deyimdir. İnsanın kötü bir kişiden ya da durumdan kurtulduğunu sanıp sevineceksen, çok daha kötü bir kişinin ya da durumun belâsına uğraması ve eskiyi aratan bir darlığa düşmesi üzerine bu deyim kullanılır ve "eskiyi arama"yı anlatır.
- (67) Kürdçe-Türkçe dergi "Jîn", İstanbul, 1918—1919, 2. baskı, cild IV, sayfa 752—757, Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: M. Emin Bozarslan, Deng Yayınevi, Uppsala-İsveç, 1987.
- (68) O göç ettirmede yollarda ölmüş olan Kürdlerin sayısını hiç kimse bilmemektedir. Ancak ölümden kurtulup Osmanlı devletinin değişik kentlerine sağ olarak ulaşan ve o kentlere dağılan Kürd göçmenlerinin toplam sayısı, 418.504 idi(bakınız: "Jîn", cild III, s. 517).

Sonra Kemal Paşa ortaya çıktı. O da, "tüm dertlerin ve belâların kaynağı Osmanlı ailesidir, tüm dertlerin çaresi de o aileyi ülkeden kovmamız ve cumhuriyet kurmamızdır" dedi. Öyle de yaptı. Ne var ki kendisinin 15 yıl süren döneminde Kürdistan'da yaptığı barbarca katliamlar, 600 yıllık Osmanlı döneminde yapılmamıştı. Onun Kürd kadınlarını ve çocuklarını öldürmekten hayvanca bir zevk alan vahşî ve kana susamış askerleri, barbarlıklarını o kadar ileriye götürdüler ki hamile Kürd kadınlarına süngülerini saplayıp yavrularını süngülerle karınlarından çıkarıyorlardı. Daha önce de yazdığımız gibi, yalnız Amed(Diyarbakir) kentinde ve yalnız 28/29 Haziran 1925 gecesinde ve bir defada ve aynı yerde 47 seçkin Kürd, Kemal Paşa'nın zalim askerî cumhuriyeti eliyle idam edildiler.

İlginç olan şey şudur ki Kemal Paşa, görülmemiş o katliamları hep "uygarlık ve ilerilik" adına yapıyordu. Bundan da daha ilginç olan şey şudur ki kendilerine "ilerici ve sosyalist" diyen Türk kişileri ve örgütleri de, o katliamlarda Kemal Paşa'yı ve onun askerî cumhuriyetini destekliyorlardı. Onlar, "genç ve ilerici cumhuriyet, Doğu'daki(69) bu hareketleriyle feodalizmi tasfiye edip ortadan kaldırıyor; bu nedenle biz onun bu hareketlerini destekliyoruz" diyorlardı.

Kürdistan köylerinin yakılması, Kürd kadınları ile Kürd çocuklarının öldürülmeleri ve yakılmaları, onlar için "feodalizmin tasfiyesi ve ilerici bir hareket"ti. Onların uluslararası toplantılara katılan temsilcileri, o toplantılarda da "Türkiye Askerî Cumhuriyeti"nin Kürdistan'da yaptığı o katliamları, değişik ülkelerden olan "yoldaşlar"ına da "feodalizmin tasfiyesi ve ilerici bir hareket" olarak kabul ettirdiler; onların da desteğini Kemal Paşa'ya ve onun faşist rejimine ve askerî cumhuriyetine kazandırdılar. Öylece, o kişilerle örgütler ve onların yabancı "yoldaşlar"ı, mazlum ve ezilen Kürd halkını özgürlükçü ve kurtuluşçu hareketinde destekleyecekleri yerde, "Türkiye Askerî Cumhuriyeti"ni desteklediler; özgürlükçü ve kurtuluşçu Kürd halkının yandaşları olacaklarına, katil ve kan dökücü, ırkçı ve militarist Kemal Paşa'nın yandaşları oldular. Ve öylece, Kemal Paşa'nın cinayetlerinde ve günahkârlıklarında pay sahibi oldular, mazlum Kürd halkına da kalleslik ettiler.

*

Mazlum ve ezilen Kürd halkına yapılan bu kalleslik, ve zalim, kan dökücü bir rejimin günühkârlığını paylaşmak, Güney Kürdistan'da da görüldü. Orada da sosyalist kişiler ve örgütlerle onların başka ülkelerdeki "yoldaşlar"ı, özgürlükçü Kürd halkına karşı Arap faşistlerini desteklediler. Üstelik onların desteği Kemal Paşa'ya sağlanan destek gibi yalnız siyasal bir destek değildi, hem siyasal ve hem de askerî bir destekti. Arap faşistleri, 1970'li ve

(69) Onlar da Kemal Paşa'nın izleyicileri oldukları için, "Kürdistan" demiyorlardı ve "Kürdistan" sözcüğünü ağızlarına almak istemiyorlardı; onlar da öncüleri Kemal Paşa gibi tarihsel ve coğrafî gerçeği değiştirip "Doğu" diyorlardı.

1980'li yıllarda Güney Kürdistan'da yoksul ve ezilen Kürd halkına karşı kullandıkları, Kürdistan köylerini bombardıman edip yıkıntıya çevirmekte kullandıkları, Kürd kadınlarını ve çocuklarını kurşunlayıp, bombalayıp öldürmekte ve katliam etmekte kullandıkları topları, tankları, uçakları, roket ve bombaları ve Kürdistan köylerinin üzerine yağdırdıkları napalm bombalarını tümüyle Rusya'dan ve öbür sosyalist ülkelerden satın alıyorlardı.

Güney Kürdistan'da çıkan petrolü Arap faşistleri kapitalist ülkelere satıyorlardı ve o petrolden kazandıkları dolarları sosyalist ülkelere verip karşılığında onlardan top, tank, uçak, roket ve bombalar satın alıyorlardı ve hepsini Kürd halkına karşı kullanıyorlardı. Öylece, Kürdlerin petrolü Arap faşistlerinin, Batı ülkelerindeki kapitalistlerin ve Doğu ülkelerindeki sosyalistlerin ellerinde dönüp dolaşıyordu ve kurşun, roket, napalm bombalarına dönüşüp Kürdlerin başına yağıyordu!

*

Arap faşistlerinin o katliamları ve sosyalist ülkelerin onlara sağladıkları destek de, hep "emperyalizme karşı mücadele" adına ve "sosyalizm" adına yapılıyordu. Nasıl ki Kemal Paşa 1920'lerde ve 1930'larda "uygarlık ve ilerici" adına Kuzey Kürdistan köylerini yakıyor idiyse, Kürd kadın ve çocuklarını süngülüyor idiyse, Kürd yavrularını süngülerle analarının karınlarından çıkarıyor idiyse; Arap faşistleri de 1970'li ve 1980'li yıllarda "emperyalizme karşı mücadele" adına Güney Kürdistan köylerini bombardıman ediyorlardı ve mazlum Kürd halkının başına napalm bombaları yağdırıyorlardı; sosyalist ülkeler de "sosyalizm ve antiemperyalizm" adına Arap faşistlerine toplar, tanklar, roketler, uçaklar ve bombalar veriyorlardı!

Oysa mücadeleciler ve temiz yürekli Kürd delikanlıları ve Kürd kızları, umutlarını sosyalizme bağlamışlardı. Nasıl ki Abdurrahman Bedirhan bu yüzyılın başlarında umudunu Kanun-ı Esasî'ye bağlamış ve "tüm bu belâların çaresi Kanun-ı Esasî'dir" demiş idiyse, Kürd delikanlıları ve kızları da bu yüzyılın ikinci yarısında "tüm dertlerin dermanı sosyalizmdir" diyorlardı; o inançlarına uygun olarak bazı klasik türkülerini de değiştirip şöyle seslendiriyorlardı:

"Gönül aman aman
Dağlar tuttu kar ve duman
Bize gönder sosyalizmi
Odur tüm dertlere derman".(70)

(70) Bu türkünün orijinal biçimi, bir Kürdçe-Türkçe türkünün bir parçasıdır. Kürd mücadeleciler ve şairi şehid Alişir tarafından yaratılmış olan ve Dersim bölgesinde Kürd savaşçıları tarafından Türk ordusuna karşı yapılan savaşta söylenen bu türküde, Hazreti Ali'den medet istenmiş ve kendisine "Şah-ı Merdan" denilmiştir. Yukarıdaki parçanın Kürdçe orijinal biçiminin Türkçe çevirisi şöyledir:

"Gönül aman aman
Dağlar tuttu kar ve duman
Bize gönder Şah-ı Merdan
Odur tüm dertlere derman".

Kürd delikanlılarıyla Kürd kızlarının temiz yürekleriyle ve iyi niyetleriyle böylesine övgü dizdikleri ve "tüm dertlere derman" dedikleri sosyalizm, belki Arap faşistleri için "tüm dertlere derman" oldu; çünkü onların tüm derdi, Kürd halkının özgürlük hareketini ezmekti, o dertlerini de sosyalist ülkelerin silâhlarıyla derman ettiler. Ne var ki o sosyalizm, hakkı yenilmiş olan mazlum ve ezilen Kürd halkı için de "tüm dertlerin kaynağı" oldu, "tüm dertlerin yuvası" oldu. O kadar "tüm dertlerin kaynağı" oldu ki, Arap faşistleri Mart 1988'de kimyasal bombalarla Halepçe kentinde beş dakika içinde beş bin Kürd kadın ve çocuklarını, yaşlı ve hastalarını katliam edip öldürdükleri zaman, dünyanın her yerinde o katliama karşı bir protesto dalgası kabarmış ve vicdan sahibi, onur sahibi, ahlak sahibi herkes Arap faşistlerini lânetleyince, "**Pravda**" gazetesi, azıcık olsun utanmaksızın ve arlanmaksızın, 11/09/1988 tarihinde yayınladığı bir yazıda Arap faşistlerini destekledi ve Amerika'nın Irak'a baskı yapmak istediğini, o amaçla Amerika'nın, Irak'ın "isyancı" Kürdlere karşı kimyasal bombalar kullandığını iddia ettiğini, ancak bu konuda "kaçak Kürdlerin sözleri"nden başka hiç bir somut kanıtın bulunmadığını, Irak Dışişleri Bakanının kimyasal bombalar kullandıkları yolundaki haberi yalanladığını, ancak Amerikan yöneticilerinin onun sözüne kulak bile vermediklerini, çünkü amaçlarının Irak'a siyasal ve ekonomik baskı yapmak olduğunu iddia etti.(71)

"Tilkinin tanığı, tilkinin kuyruğudur" diyen bir Kürd atasözü vardır. Sosyalist "**Pravda**"nın tanığı da Irak Dışişleri Bakanıdır. Sosyalist ülkelerin gazete ve televizyonları dışında, dünyanın tüm ülkelerinin gazete ve televizyonları, Halepçe kentinin sokaklarına serilmiş olan binlerce Kürd kadın, erkek ve çocuklarının cesetlerini gösterdiler, sosyalist "**Pravda**" için onların hepsi "kaçak Kürdlerin sözleri"dir ve "somut kanıtlar" değildir; ama Irak Dışişleri Bakanının sözü "somut bir kanıt"tır ve "kuşkusuz doğru"dur, ne fayda ki Amerikan yöneticileri o "doğru söz"e ve o "somut kanıt"a kulak vermiyorlar da "kaçak ve isyancı Kürdler"in sözlerine kulak veriyorlar!

Sosyalist devletlerin Arap faşistlerine ve sömürgecilerine sağladıkları destek, yalnızca onlara silâh satmaktan ibaret değildi; binlerce uzmanları da orada çalışıyor ve faşist rejime yardım ediyorlardı, ona uzmanlar yetiştiriyorlardı. "Bostan hırsızları kışın ortaya çıkarlar" diye bir Kürd atasözü vardır. Irak'ın faşist rejimi 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmeden ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi o rejime karşı boykot kararı vermeden ve de Amerika'nın o rejime karşı saldırıya geçmesinin tehlikesi ufukta belirmeden önce, orada binlerce Rus uzmanının bulunduğu kimsenin haberi yoktu. Ne zaman ki faşist rejim, Amerika'nın saldırısını önlemek için Irak'ta ve Kuveyt'te bulunan yabancıları rehin aldı, işte o zaman ortaya çıktı ki ohhoooo, alıkonulan o yabancılardan binlercesi de Rus uzmanlarıdır ve

(71) Biz, "**Pravda**" gazetesinin bu yazısının fotokopisini bu Sunuş'un sonunda bir ibret belgesi olarak yayınlayacağız. Umarız tüm Kürdler, o iğrenç yazıdan ders ve ibret alacaklar ve sosyalist ülkelerin aslında Arap faşistlerinin yandaşları olduklarını, silâhlarından kalemlerine dek her şeyleriyle o faşistleri desteklediklerini anlayacaklardır.

o uzmanlar o zamana kadar ağzı kanlı ve eli kanlı o rejimin emrinde çalışmışlardır! Onlarca değil, yüzlerce değil, binlerce Rus uzman! Ne yapmışlar orada? Danışmanlık yapmışlar, ustalık yapmışlar, ustalar yetiştirmişler! Kime? Hakkı yenilmiş, yoksul, ezilmiş ve mazlum Kürd halkının katili olan o faşist ve sömürgeci rejime!

*

Ola ki o sosyalist devletlerin Kürdler arasında yandaşları ya da sempatizanları hâlâ vardır ve yukarıdaki satırlarımızdan ötürü gücenirler, belki de kızarlar. Onların dikkatini iki önemli noktaya çekmek istiyoruz.

O noktalardan biri şudur: Amerika faşist, sömürgeci ve barbar Türk devletine silâh veriyor, o devlet de o silâhlarla Kuzey Kürdistan'da Kürd halkını öldürüyor; bu, Amerika için günahkârlık, suç, kötülük ve cinayet oluyor; bu nedenle de biz Amerika'ya karşıyız. Peki, Rusya da Irak'ın sömürgeci faşist ve barbar rejimine silâh veriyor; o rejim de o silâhlarla Güney Kürdistan'da Kürd halkını öldürüyor; acaba Rusya'nın bu davranışının adı nedir? Buna ne diyeceğiz ve ne ad koyacağız? Bu neden günahkârlık, suç, kötülük ve cinayet olmaz? Bu nedenle niçin Rusya'ya karşı olmayacağız, onu eleştirmeyeceğiz ve günahkârlığını gözler önüne sermeyeceğiz? Her zaman hatırlamalıyız ki "Fantom" uçaklarından nasıl ki bombalar atılırsa, "Mig" uçaklarından da bombalar atılır, güller ve çiçekler serpilmez!

İkinci nokta da şudur: Devrimci ya da demokrat bir kişi, faşist bir örgüte ya da faşist bir devlete ya da faşist bir militana bir lokma ekmek de verse, o kişi günahkâr olur ve suç işlemiş olur. Peki, sosyalist bir devlet, bir lokma ekmek de değil, binlerce top, tank, roket ve yüzlerce uçağı faşist ve sömürgeci bir rejime verirse, acaba günahkâr olmaz mı ve suç işlemiş olmaz mı? Ve lânetlenmesi gerekmez mi!

Parlak ve fakat aldatıcı sözlere değil, olaylara bakmamız gerekir! Şu Kürd atasözünü her zaman gözlerimizin önüne koymalıyız: "Ben diyorum işte ayı, sen diyorsun işte iz". Ayıyı gördüğümüz zaman, artık izin peşinden gitmemeliyiz!(72)

---

(72) Bu Kürd atasözünün kaynağı şudur: İki arkadaş kışın ayı avına çıkmışlar ve karda ayı izine rastlayarak izi sürmeye başlamışlar. Bir süre sonra ayıya rastlamışlar, ama iz de ayının bulunduğu yerin ötesine devam edip gidiyormuş. O zaman iki arkadaştan biri ayının vurulup avlanmasını önermiş, öbürü ise ötelere uzayıp giden izin sürülmeye devam edilmesi gerektiğini söylemiş. Arkadaşı, aradıklarının ayı olduğunu ve ona da işte rastladıklarını, artık iz sürmelerinin bir anlamı kalmadığını anlatmaya çalışmışsa da, öbürü bunu kabul etmemiş ve "madem ki izin üzerindeyiz, izi sürmeye devam etmemiz gerekir" diye diretmiş. Onun inadında ısrar ettiğini ve gerçeği görmek istemediğini gören arkadaş, onun o inadı üzerine "ben diyorum işte ayı, sen diyorsun işte iz" demiş ve bu söz ünlü bir Kürd atasözü durumuna gelmiştir.

Bu atasözü, gerçekçilikle biçimsellik üzerine ve gerçek durumu görüp ona göre tavır almakla kuramsallığın ve biçimselliğin dar kalıpları içinde sıkışıp kalmak üzerine söylenir; gerçek durumu ya da olguyu gördüğü halde bir türlü kabul etmek istemeyen ve biçimselliğin ya da kuramsallığın ve basmakalıp bilgilerin sınırlarının dışına bir türlü çıkmak istemeyen, gerçek durumu ya da olguyu biçimselliğe ve kuramsallığa feda eden kişilerin inatçılığı söz konusu olunca kullanılır.

Sosyalist devletlerin ezilen başka halkların bazılarına karşı tavırları da, Kürd halkına karşı olan tavırları gibi olumsuzdu. Örnek olarak üç olayı anlatabiliriz.

O olaylardan biri, Tibet halkının durumudur. Tibet, Çin'e komşu olan geri kalmış bir ülkedir. Çin'de sosyalistler iktidara geldikten ve ayaklarının yerini sağlamlaştırdıktan sonra, ilk işlerinden biri Tibet'i işgal etmek oldu. Çin'in sosyalist hükümeti, 1959 yılında ordusunu Tibet'e soktu ve Tibet'i silâh zoru ile işgal edip kendi topraklarına kattı.

Tibet hâlâ Çin'in işgali altındadır. Tibet halkı bazen kıpırdanmakta ve özgürlüğünü istemektedir; ama her defasında sosyalist Çinliler, tanklarıyla o halkı ezmekte ve onun özgürlük isteğini boğmaktadırlar.

İkinci olay, sosyalist Çin'in Bangladeş halkına karşı Pakistan'ı desteklemesidir. Bangladeş, önceleri Pakistan'ın işgali altındaydı. Nasıl ki Türkiye devleti Kürdistan'ın adını kaldırmışsa ve Kürdistan'a "Doğu Anadolu" diyorsa, Pakistan devleti de Bangladeş'in adını kaldırmıştı ve Bangladeş'e "Doğu Pakistan" diyordu. 1971 yılında Bangladeş halkı, özgürlük hareketine başladı. O zaman Pakistan'da faşist ve militarist bir askerî hükümet iktidardaydı. O hükümet Bangladeş'in üzerine ordu gönderdi. Pakistan ordusu, o faşist ve militarist hükümetin emriyle Bangladeş'te görülmemiş katliamlar yaptı ve on binlerce Bangladeşliyi öldürdü. On milyon Bangladeşli de, o faşist ordunun katliamlarından kaçıp Hindistan'a sığındılar. İşte o durumda sosyalist Çin, Pakistan'ın faşist ve militarist hükümetini destekledi.

Sosyalist bir devletin, mazlum ve ezilen bir halkın özgürlükçü ve kurtuluşçu hareketine karşı faşist ve militarist bir askerî rejimi desteklemesi, yüz kızartıcı bir skandaldı.

Üçüncü olay da Eritre'nin durumudur. Bir Afrika ülkesi olan Eritre Etyopya'nın işgali altındadır. Eritre halkı da, Güney Kürdistan'daki Kürd halkı gibi, 1961 yılında Etyopya'ya karşı özgürlükçü ve kurtuluşçu hareketine başladı. Etyopya o zaman imparatorluk rejimi altındaydı ve İmparator Haile Selasiye tahttaydı. Amerika'nın yandaşı olan o imparator, Amerika'dan aldığı silâhlarla Eritre halkını öldürüyordu, Amerikan uçaklarıyla Eritre köylerini bombalayıp kadınlarının ve çocuklarının başlarına yıkıyordu. 1974 yılında Etyopya ordusu kendi imparatoruna karşı darbe yaptı. Haile Selasiye devrildi, iktidara Haile Mariam geldi. Etyopya'nın sosyalist bir devlet olacağını ilân eden Haile Mariam, öylece, Etyopya'nın üzerindeki kara gömleği çıkarıp ona kırmızı bir gömlek giydirdi ve Amerikan silâhları yerine Rusya'dan silâh almaya başladı. 1974 yılından bu yana Eritre halkını Rus silâhlarıyla öldürüyor, "Fantom" uçakları yerine "Mig" uçaklarıyla Eritre köylerini bombalayıp kadınlarının ve çocuklarının başına yıkıyor.

Sosyalist ülkelere yandaş ya da sempatizan olan kimseler, "Fantom" uçaklarından atılan bombalarla ölmenin mi, yoksa "Mig" uçaklarından atılan bombalarla ölmenin mi daha zevkli olduğunu Eritre halkına sormalıdırlar!

Bu olaylar ve Abdurrahman Bedirhan'ın yukarıdaki yazıyı yazdığı dönemden bugüne kadar Kürdistan'da ve dünyada meydana gelen birçok olay, hiç bir kuşkuya yer bırakmayacak açıklıkta kanıtıyor ki, egemen ülkelerdeki ve egemen uluslar arasındaki yasa ve anayasa değişiklikleri ya da rejim değişiklikleri, egemenlik altındaki ulusların derdine derman olamaz; aynı şekilde, dünyadaki siyasal sistemlerin değişmesi de, ezilen ulusların derdine derman olacak hazır bir reçete olamaz.

Egemenlik altındaki bir ezilen ulus, toprağına ve suyuna sahip olmadıkça, yaşam biçimi ve geleceğı üzerine kendi kararına kendisi sahip olmadıkça, evinin egemeni olarak kendi gücüne sahip olmadıkça ve o gücüyle evinin koruyucusu olmadıkça, kendini ve geleceğini güven içinde göremez.

ABDÜLHAMİD REJİMİNE KARŞI MÜCADELE VE DİRENİŞ ÇAĞRISI

”Kürdistan” gazetesinin içeriğinin bir bölümü de, 2. Abdülhamid rejimine karşı yapılan mücadele ve direniş çağrılarıdır. Gazetenin hemen hemen bütün sayılarında Kürdlere seslenilerek Abdülhamid rejimine karşı durmaları, mücadele etmeleri, direnişe geçmeleri, haklarını korumaları ve zalim memurları Kürdistan'dan kovmaları istenmiştir.

Bizim görüşümüze göre, Abdülhamid rejimine karşı yapılmış olan bu mücadele ve direniş çağrısı çok ilginç ve önemlidir. Çünkü Kürd halkı Osmanlı devletinin boyunduruğı altındaydı ve âdeta uyuşturulmuştu. O devlet bir yandan baskı ve zulümle Kürd halkını eziyordu; bir yandan da Osmanlı padişahları halife olduklarını, İslâm dini adına iktidarlarını sürdürdüklerini, Allah'ın ve Peygamber'in emriyle hareket ettiklerini iddia ediyorlardı. Öylece Kürd halkı Osmanlıların zulümüyle eziliyordu, o zulüm yüzünden gözü korkmuştu ve gönlüne korku sinmişti, başını kaldırmaya, hatta kıyılamaya bile cesaret edemiyordu; onların dinsel propagandalarıyla de uyuşturulmuştu ve sersem edilmişti, âdeta beyni pas tutmuştu.

Öyle bir durumda olan bir ulus için, bir halk için her şeyden önce gerekli olan şey, yüreğine cesaret getirmesi ve aklını başına toplaması, kendi ulusal varlığının ve ulusal kimliğı ile ulusal haklarının farkına varması, o haklarını elde etmek ve korumak için mücadele alanına atılmaya cesaret etmesi, kendi hakları için mücadele edebileceğı konusunda kendine güvenmesidir.

*

İşte Abdurrahman Bedirhan o durumu görmüş ve anlamıştır; o amaçla Kürd halkına seslenip çağrıda bulunmuş ve kıyılamasını, haklarını elde etmek için mücadeleye ve direnişe geçmesini istemiştir. Başka bir deyişle, Kürd halkına mücadele ve direniş ruhu vermeye çabalamıştır.

Örneğin 7. sayıda Kürdlerden, hükümetten okul yapmak isteminde bulunmalarını istemiş, Arnavutlardan sözederek onların ülkesinde de önceleri okul bulunmadığını, ancak onların kendi mücadele ve direnişleriyle hükümeti okul yapmak zorunda bıraktıklarını anlatmış, sonra Kürdlere şöyle demiştir:

”Ne var ki onlar o okulları yaptırtıncaya kadar kıyameti kopardılar, ne kadar zahmet çektiler! Sizin zahmetten korkmamanız gerekir”.

Sonra, hükümetin bir ara Arnavut öğretmenlerine maaş vermediğini, onun üzerine Arnavut halkının Padişaha yazıp öğretmenlerine maaş ödemediği takdirde devletin tüm memurlarını ülkelerinden kovacakları, gitmezlerse onları öldürecekleri yolunda tehditlerde bulunduğunu anlatmış ve Arnavutların o tehditleri üzerine öğretmenlerinin maaşlarının gönderildiğini bildirmiştir. Abdurrahman Bedirhan o olayı yazdıktan sonra Kürdlere şöyle seslenmiştir:

”Kürdler, işte sizin de böyle yapmanız gerekir! Sözlerinizi dinlemedikleri takdirde kılıçlarınızı kaldırın, o zaman kılıçlarınızı dinleyeceklerdir”.(73)

8. sayıda da devlet memurlarının zulüm, baskı ve kötülüklerini anlatarak, Kürdlerden, o memurları yurtlarından kovmalarını istemiş, birtakım rütbe ve nişanlar için o memurlarla işbirliği yapan bazı ağa ve beyleri eleştirmiş, o işbirliğinin kendi evlerini kendi elleriyle yıkmaları demek olduğunu bildirmiş ve onu bir skandal olarak nitelemiş, Kürd din adamlarından da, bilgisiz olan o kişileri işbirlikçilikten vazgeçirmelerini istemiş ve ”onların onur ve ikbal olduğunu umdukları şey, kendileri için belânın ta kendisidir, büyüklük rütbe ve nişanlarla olamaz” demiş, sonra da şöyle yazmıştır:

”İyi bir çoban kötü bir beyden daha değerlidir. Koyunlarına iyi bakan bir çoban, yönetimi altındaki insanlara bakmayan bey ve ağadan çok daha iyidir. Böyle olunca, doğru yoldan sapan ve arkadaşlarını çekiştiren kişi, köpekten de kötüdür”.(74)

9. sayıda Arapça ”Sebat’ül-Mülki bi’l-Adl”(75) başlığı altında yazılan yazıda şöyle denilmiştir:

”Kürdler! Şunu iyi bilin ki eğer yurdunuzda başınızda bulunan memurlar adaletten uzaklaşırlarsa, yurdunuz elinizde kalmayacaktır. Türklerin egemenliği altındaki diğer ülkeler gibi Kürdistan da şimdi Abdülhamid’in elindedir; başınızdaki memurları Abdülhamid gönderiyor. Ama Kürdistan’ın sahibi sizlersiniz! Kürdistan bir düşmanın saldırısına uğrarsa, uğrunda ölecek olanlar Kürdler olacaktır. Oranın toprağını Kürdler kazıyor, oranın ağaçlarını Kürdler dikeyor, Padişahın başınıza gönderdiği memurların paralarını Kürdler ödüyor. Bu nedenle, Kürdistan sizindir. Öyle olunca, bilmeniz gerekir ki, yurdunuzdaki memurlar zulmederlerse, yurdunuz elinizden çıkacaktır”.

(73) Kürdistan, sayı 7, s. 3—4.

(74) Kürdistan, sayı 8, s. 2.

(75) Yani ”mülkün kalıcılığı ancak adaletle olur, bir yurdun varlığı ve kalıcılığı adaletle mümkündür, bir ülke ancak adaletle varlığını koruyurp sürdürebilir”.

Sonra Abdülhamid'in Kürdistan'a önem vermediğinden sözedilerek siyaseti eleştirilmiş ve Kürdlere şöyle denilmiştir:

"Eğer Kürdistan'ın sürekli olarak elinizde kalmasını istiyorsanız ve kadınlarınızla çocuklarınızın perişan ve yoksul olmalarını istemiyorsanız, zalim memurları yurdunuzdan kovmanız gerekir".(76)

*

Görüldüğü gibi Abdurrahman Bedirhan, başlangıçta eleştirilerini "Abdülhamid'in memurları" diye nitelendirdiği Abdülhamid'in Kürdistan'daki memurlarına yöneltmiştir. Sonra eleştirilerinin şiddetini giderek artırmış ve yavaş yavaş Abdülhamid'in kişiliğini de eleştirilerine hedef yapmıştır.

11. sayıda Abdülhamid rejimi üzerine uzun bir yazı yazmış ve o yazıda Abdülhamid'in de, onun rejiminin en üst kademelerden en alt kademelere kadar tüm yöneticilerinin de rüşvet yediklerini yazmış, Osmanlı devletinin Kürdistan'daki çarkının rüşvetlerle döndürüldüğünü ve Kürd köylülerinin o çarkın altında ezildiklerini, Kürdistan'ın bazı beylerinin ve ağalarının da Abdülhamid'in çevresindeki kişilerce onlara gösterilen yakınlığın ve dostluğun havasına kapıldıklarını, o nedenle de ahlaklarının bozulduğunu, Abdülhamid'in onlardan bazılarını parayla satın alarak ajan yaptığını ve öylece de onları birbirlerine düşman duruma getirdiğini bildirmiştir.(77)

24. sayıda, Abdülhamid'in Osmanlı devletinin tahtına çıkmasının yıldönümü dolayısıyla "Cülû-ı Şeametme'nûs"(78) başlığı altında Türkçe bir yazı yazmış ve o yazıda Abdülhamid'i kan dökücü olmakla suçlamış, kendisini "lânetli" ve "Yezid" diye nitelendirmiş, canını alması için Allah'a dua etmiştir.(79)

25. sayıda da "Kürdlere" başlığı altında yine Türkçe bir yazı yayınlamış, o yazıda Kürdlerle Ermeniler arasındaki vuruşmadan sözederek, Kürdlerden Ermenilere saldırmamalarını istemiş, Abdülhamid'in ve hükümetinin hem Kürdlere ve hem de Ermenilere zulmettiklerini bildirmiş, "Kürdlerin, güçsüz Ermenilere saldıracakları yerde hükümetin zulmünü kırmak için gayret etmeleri daha yararlı ve meşru değil midir?" diye sormuş, sonra Kürdlere şöyle demiştir:

"Size ve tüm Müslümanlara karşı ise, koca bir zalim hükümet, yani kendi hükümetiniz topuyla, tüfeğiyle, parasıyla, ajanlarıyla ve cellâtlarıyla 25 yıldan beri musallat olmuş, dost görünümünde amansız bir düşmandır".(80)

27. sayının başında Kürdlere seslenmiş, tüm Osmanlı padişahlarına sert eleştiriler yöneltmiş, onların halife olmadıklarını belirtmiş ve şöyle yazmıştır:

(76) **Kürdistan**, sayı 9, s. 2—3.

(77) **Kürdistan**, sayı 11, s. 1—2.

(78) "Uğursuz cülûs, tahta uğursuz çıkışı, Padişahın uğursuzluk getiren tahta çıkışı, Padişahın tahta çıkışının getirdiği uğursuzluk" demektir.

(79) **Kürdistan**, sayı 24, s. 2—3.

(80) **Kürdistan**, sayı 25, s. 2—3.

”500 yıl önce yurdumuzda hiç bir Türk yoktu. Bu Türklerin hepsi Turan’dan yurdumuza gelmişlerdir. Ve yurdumuzda bize hükmediyorlar. Hepsi kan dökücü ve diktatör olan padişahları, kendilerine ‘Halife’ unvanı veriyorlar ve o sıfatla ne kadar zulüm çeşitleri varsa yapıyorlar. Ama gerçekte onlar halife değil, tahttan indirilmesi gereken zalim padişahlardır. Sizler bu durumu bilmiyorsunuz. Çünkü cahilsiniz; hükümet, durumu anlamamanız için sizi cahil bırakmıştır”.

Görüldüğü gibi, Abdurrahman Bedirhan eleştirilerinin sertliğini giderek artırmış ve bu yazısında eleştirilerini tüm Türk padişahlarına yöneltmiştir. Sonra sözü Abdülhamid’in siyasetine getirmiş ve Abdülhamid’in Kürdistan’ı Rusya’ya söz verdiğini iddia etmiştir.(81)

Yine 27. sayıda ”Kürlere” başlığı altında yazdığı bir Türkçe yazıda Abdülhamid’in ve rejiminin memurlarının zulmünden söz etmiş, Kürdlerden Ermenilere saldırmamalarını istemiş, Abdülhamid’in Kürdlerin bilgisizliğinden yararlanarak işlediği bunca fenalıkları onların davranışlarıyla örtbas etmek ve birkaç alçak Kürdü iki rütbe ve birkaç nişanla avutup öylece tüm Kürdlerin gözlerini boyamak istediğini bildirmiş, Abdülhamid’in o rütbe ve nişanları hakkında da şöyle demiştir:

”Artık köpeklerin bile kabul etmeye tenezzül etmediği iki rütbe ya da birkaç nişan parçası”.

Abdülhamid’in rütbe ve nişanlarına yönelttiği o hakareten sonra da Kürdlere şöyle seslenmiştir:

”Kürdler! İnanın ki bilimsizlik ve bilgisizliğin itici gücüyle gözlerinizi gerçekleri görmekten alıkoyan açgözlülük ve düşkünlük perdesinin, size onur getirici ve yüceltici olarak gösterdiği şu rütbe ve nişan denilen şey, ulusal ışığınızı söndürmekten, talih ve geleceğinizi mahvetmekten başka bir şeye yaramıyor! Bilmiyorsunuz ki şu maden parçalarıyla, babalarınızın ve dedelerinizin, yaşamlarını, huzur ve rahatlarını feda ederek sizin için edindikleri, sağladıkları öznel şeref ve haysiyetinizi satıyorsunuz”.

Sonra Abdulhamid’in zulmünden söz etmiş ve Kürdleri, hâlâ Abdalhamid’in emirlerine boyun eğdikleri ve onun zalim bir padişah olduğunu hâlâ anlayamadıkları için eleştirmiş, Abdülhamid’in işlediği zulümlerle halifelik adını kirlettiğini belirterek, Kürdlere şöyle demiştir:

”Bunca küçük uluslar var ki, sürekli çalışma ve gayretlerinin sonucu olarak, kendilerini bağlı buldukları hükümetlerin acımasızlık ve zulmünden kurtardılar ve mutlu bir duruma geldiler. Siz ise, bu gibi uluslara uyup mutluluğunuzu, rahatınızı, namusunuzu, haysiyetinizi koruyup güvence altına alacak yerde, birbirinizi öldürmek ve böylece gücünüzü kırmakla, gerçek düşman olan Padişahın zulümlerine daha çok meydan vermek gibi körcesine bir davranışta bulunmakla, elinizdeki hançeri kendi elinizle kalbinize sokar gibi bir cinayette bulunuyorsunuz”.(82)

(81) Kürdistan, sayı 27, s. 1.

(82) Kürdistan, sayı 27, s. 2—3.

KÜRDİSTAN'DA HAMİDİYE ALAYLARININ KURULMASI

Sultan 2. Abdülhamid döneminde Kürdistan'da bazı Kürd aşiret reislerinin yönetimi altında bazı yarı askerî birlikler kurulmuş, adlarına da "Hamidiye Süvarileri" ya da "Hamidiye Alayları" denilmiştir. Abdülhamid tarafından o birliklerin başındakilere de paşalık rütbesi verilmiş, maaş bağlanmış ve kendileri "Hamidiye Paşaları" unvanıyla anılmışlardır. Abdülhamid, o yarı askerî birlikleri bir yandan milis güçler gibi kendi rejimini korumakta ve Kürdistan'ı da elinde tutmakta kullanmış, bir yandan da gelecekte meydana gelebilecek bir savaşta onları Rusya'ya karşı kullanmak istemiştir.

Abdurrahman Bedirhan "Kürdistan" gazetesinde o süvariler konusunda da birkaç Kürdçe ve Türkçe yazı yazmıştır. O yazılardan bir tanesi 26. sayıda "Kürdler ve Ermeniler" başlığı altında yayınlanmış olan bir Türkçe yazıdır. Yazar o yazısında, Hamidiye Süvarilerinin Abdülhamid rejiminin elinde zulüm aleti olduklarını, Kürdistan'da yapılan zulmün tümüyle o süvarilerin eliyle yapıldığını, onların Padişah tarafından silâhlendirildiklerini ve onun adına bağlı olmakla övündüklerini bildirmiştir. Yazar o yazısında örnek olarak, "Diyarbakirli Mustafa Paşa" adıyla bilinen Miran aşireti reisinden söz etmiş, onun önceleri bir çoban olduğunu, yaptığı kötülüklerle Abdülhamid'in gözüne girdiğini ve Abdülhamid tarafından kendisine paşalık rütbesi verildiğini, kendisinin de zulmetmeye başladığını ve halka çok zulmettiğini bildirmiştir. Sonra, halkın onun ve onun gibilerinin zulmünden bezdiği için Abdülhamid'in Sarayına başvurup o zorbaların baskılarını şikâyet ettiğini, ancak Saraydaki yöneticilerin şikâyetçilere "Halifenin ünlü adına bağlı olanlar her hatadan arınmışlardır, bağlı buldukları zat gibi melek türünden olmaları doğaldır, yapılan şikâyetiniz Padişahın güvenmesine neden oluyor" dediklerini yazmıştır.(83)

28. sayıda da "Hamidiye Süvari Alayları" başlığı altında Kürdçe bir yazı yazmış ve yazısına şöyle başlamıştır:

"Bu Hamidiye Süvari Alayları, Padişahın tüm icraatları gibi kötü bir niyetle kurulmuşlardır. Ben bu gazetemde bu sorunu açacağım ve açıklayacağım. Bu nedenle, önce Kürdistan'ın yerinin önemini anlatacağım".

Yazar, Kürdistan'ın konumunun askerî strateji açısından çok önemli olduğunu, Kürdistan Rusya'yla sınırdış olduğu için Osmanlı devleti ile Rusya arasında bir savaş çıktığı zaman Kürdistan'ın çok büyük ve şiddetli bir savaşa sahne olacağını, Kürdistan'ın her tarafının Abdülhamid'in zulmü yüzünden yıkıntıya dönüşmüş olduğundan ve Osmanlı ordusunun da yeterli silâha sahip olmadığından, Kürdistan'ın Rusya'ya karşı kendini savunamayacağını, Hamidiye Süvarilerinin yurdu savunmakta işe yaramayacaklarını bildirmiş ve o süvarilerin kurulmasının asıl nedenini şöyle belirtmiştir:

"Bu süvarilerin kurulmasındaki asıl amaç şudur ki, Ermeniler hükümetin zulmünden çok bezdikleri ve adalet istedikleri zaman, Zeki Paşa, Kürdlerin

---

(83) Kürdistan, sayı 26, s. 4.

de hükümetin zulmünden ötürü Ermenilerin tarafına geçmelerinden ve her iki ulusun ittifak içinde ayaklanmalarından korktu; bu nedenle Padişaha başvurup bu süvari alaylarının kurulması için izin istedi. Padişah da, yönetimi altındaki ulusların ve bireylerin arasına çatışma sokmak istediği için Zeki Paşa'nın görüşünü beğendi ve Kürdleri Ermenilerden uzaklaştırıp kendine yakınlaştırmak amacıyla bu süvari alaylarının kurulması için derhal emir verdi".(84)

Yına 28. sayı da o konu üzerine "Hamidiye Süvari Alayları" başlığı altında Türkçe bir yazı da yayınlamıştır. O yazıda da Ermenilerin Abdülhamid rejimine karşı ayaklandıklarından sözeden yazar, Dördüncü Ordu Kumandanı Zeki Paşa'nın, ilerde Kürdlerin de Ermenilerin hareketine katılmalarından korktuğunu ve Kürdlerle Ermenilerin işbirliği yapmalarını önlemek için Hamidiye Süvari Alaylarının kurulması düşüncesini Abdülhamid'in Sarayına önerdiğini, Abdülhamid'in de o düşüncüyü değişik halklar arasında sonsuza dek sürecek bir çatışmanın başgöstermesi için yararlı bulduğunu ve o nedenle o düşüncüyü çabucak benimseyip uygulanması için emir verdiğini bildirmiştir.(85)

KÜRDLERLE ERMENİLERİ NASIL KARŞI KARŞIYA GETİRMİŞLER?

"Kürdistan" gazetesinde yer alan konulardan biri de Ermeni sorunu ve Kürdlerle Ermeniler arasında Sultan 2. Abdülhamid döneminde meydana gelen çatışmalardır. O konu üzerine yazılmış olan yazıların hepsinde, o sorunun Abdülhamid rejiminin entrikalarıyla tezgâhlandığı belirtilmiştir; Abdülhamid'in Kürdlerle Ermenileri birbirine düşman yapmak istediği, onun Kürdistan'daki memurlarının o amacı gerçekleştirmek için çalıştıkları, büyük devletlerin ve özellikle Rusya'nın da o sorunda parmağı olduğu bildirilmiştir. O yazılarda Kürdlerden, Ermenileri öldürmemeleri ve Abdülhamid rejimine karşı onlarla ittifak yapmaları istenmiştir; Ermeniler de, Kürdistan'da bir Ermeni devleti kurmak istedikleri için eleştirilmişler ve onların o yöndeki hareketiyle Abdülhamid rejimine ve Rusya'nın hesaplarına hizmet ettikleri belirtilmiştir. Tabî bütün bu yazılar da Abdurrahman Bedirhan'ın kaleminden çıkmıştır.

7. sayı da "Leyse Lil-İnsani İlla Ma Sea"(86) başlığı altında yazdığı Kürdçe yazıda Kürdlere, okumalarını ve kendi durumlarını düşünmelerini, zanaat sahibi olmalarını ve kendilerini bilgisizlikten kurtarmalarını öğütlemiştir; öyle bilgisiz kaldıkları takdirde vatanlarının büyük devletler tarafından kendilerinden alınıp Ermenilere verileceği konusuna dikkatlerini çekmiştir; daha sonra da şöyle yazmıştır:

(84) Kürdistan, sayı 28, s. 1.

(85) Kürdistan, sayı 28, s. 3.

(86) Bu, Kur'an ayetlerinden birinin bir parçasıdır ve anlamı şudur: "İnsana, yaptığı çalışmadan başka bir şey yoktur".

”Ermeniler bunca yıldır devletin memurlarından çok zulüm gördüklerinden, o zulümden kurtulmak için çalışıp her şeyi yapıyorlar. Hakları da vardır. İstanbul’dan oralara gelen devlet memurları, Ermenilere çok kötülük yapıyorlar. Kürdlerin de Ermenileri öldürmemeleri gerekir. Allah bu durumdan razı değildir. Ermeni mazlumdür. Mazlumlerin üzerine kılıçla gitmemek gerekir. Sizler de onlar gibi mazlumsünüz”.(87)

9. sayıda da o konuda şöyle demiştir:

”Ermeniler devletin zulmünden bezdiler, hem seslerini yükselttiler ve hem de el kaldırdılar; haklarını istiyorlar. Kürdler ise, bilgisiz oldukları için Ermenileri öldürmeye başladılar. Onların öldürülmesi Kürdlere günahtır. Siz onlardan daha mazlumsünüz; ancak bilgisiz olduğunuz için ve kendinizden haberiniz olmadığı için sesinizi çıkarmıyorsunuz. Öyleyse size yapılan kötülük, Ermenilere yapılmaz”.(88)

11. sayıda, Kürdleri, yurtlarını geliştirmeye çalışmadıkları ve kendilerini bilgisizlikten ve zulümden kurtarmadıkları için eleştirmiş, sonra şöyle yazmıştır:

”Bakınız, Ermeniler ne denli himmet sahibi ve gayretlidirler. Onlar da Kürdler gibi mazlumdür, ama özgürlükleri için kendilerini feda ediyorlar. Kürdler arasındaki cahiller, bilgisiz oldukları için Ermenileri öldürüyorlar. Bu durum Kürdler için çok kötüdür. Din adamlarının, bunun katillik olduğunu Kürdlere söylemeleri gerekir. Kürdlerin kendilerini o günahtan korumaları zorunludur. Kürdlerin de Ermenilerle ittifak kurup, Padişahın başınıza gönderdiği o zalim memurları kovmaları gerekir. Mazlum Ermenilere yardım edeceğinize, gidip onları öldürüyorsunuz. Bu durum çok günahtır ve çok utanç vericidir. Allah ve Peygamber bu durumdan razı değildir”.(89)

25. sayıda ”Kürdlere” başlığı altında yazdığı Türkçe yazıda ise, Kürdistan’ı Osmanlı devletinden ayırıp kendi egemenlikleri altına almak istedikleri ve bu amaca ulaşmak için haydut çeteleri kurdukları için Ermenileri eleştirmiştir; ancak buna rağmen Kürdlerin vuruşmaya girişme haklarının olmadığını bildirmiş ve o konuda şöyle demiştir:

”Ermenilerin, Osmanlı bütünlüğünden ayrılarak, Kürdlerin temiz vatanı olan Kürdistan’ı her ne pahasına olursa olsun kendilerine dolaşım yeri durumuna getirmek istedikleri ve bu yolda nasıl çalıştıkları, Avrupa’da neler yaptıkları, Kürdistan’da nasıl haydut çeteleri gezdirdikleri, saf köylülere nasıl bozguncu fikirler aşıladıkları, tarafımdan tek tek bilinmektedir. Ne var ki bütün bunlar, vuruşmaya girişmek konusunda size açık bir hak vermez. Hükümetin iş ve uygulamalarına güvenmek, asla doğru değildir. Ve Türkiye’de her birey kendi hakkını kendisi yerine getirebilirse, bir şey kazanmış olur. Bununla birlikte, bu konuda işin aslına ve temeline güvenilmelidir. Yani ‘Ermenistan’ adıyla bir hükümetin kurulmasına inanılmamalıdır”.

---

(87) **Kürdistan**, sayı 7, s. 2—3.

(88) **Kürdistan**, sayı 9, s. 2.

(89) **Kürdistan**, sayı 11, s. 3.

Yazısında daha sonra, Kürdistan'da ortaya çıkan birkaç haydut çetesi yüzünden, hükümetin uygulamalarına ek olarak Kürdlerden de bir tepeleme belirtisi görülürse, o zaman Rusya'nın müdahale edeceğini ve Avrupa'da da büyük bir nefretin meydana geleceğini bildirmiştir.(90)

26. Sayıda "Kürlere" başlığı altında yayınladığı yazının başında, babasının Kürdlerin mutluluğu için kılıcıyla gayret gösterdiğini, kendisinin de kalemiyle o hizmeti yerine getirmekte olduğunu belirtmiş ve Ermeni sorunu yüzünden hep sitemlere hedef olduğunu bildirerek şöyle yazmıştır:

"Gerçekten bazı Ermenilerin Kürdistan'ı kendileri için bir vilâyet durumuna getirip mülkten(91) ayırmak istediklerini, bu nedenle onlardan birçok kişinin bu yabancı ülkelerde bize karşı çalıştıklarını, birçok kişinin de Kürdistan'da kötülük ve cinayetler işlediklerini biliyorum. Ama şunu iyi bilmeniz ki bu durumlar, genel bir vuruşma için hiç bir zaman size hak vermez".

Daha sonra, Ermenilere saldıranların, Abdülhamid'in iyiliklerinin ve cömertliğinin havasına kapılmış olan kişiler olduğunu bildirerek, Kürdlere şöyle seslenmiştir:

"Ama şunu iyi biliniz ki, içinizde birkaç kişi cinayet işlese hepiniz düşmanların eleştirilerine ve sitemlerine hedef olursunuz. Evet, yurdunuzdan bir Ermenistan yaratılmasına hiç bir zaman razı olmamanız gerekir. Ne var ki masum komşularınızı da korumalısınız".

Kürdlerle Ermeniler arasında çatışma çıkarmanın Abdülhamid olduğunu belirten yazar, Abdülhamid'in Kürdleri yabancı devletlerin gözünde vahşî ve uygarlıksız göstermek ve yabancı devletlerin öfke ve nefretini Kürdlerin üzerine çekmek istediğini yazmıştır; Ermenilerin de Kürdler gibi Abdülhamid'in mazlumleri olduklarını bildirerek, Kürdlerden, Ermenilerle ittifak kurup o zalim hükümetten kurtulmak için birlikte çalışmalarını istemiş ve şöyle demiştir:

"Evet, Ermenilerin içinde size düşman olan bazıları vardır. Ama onlar çok azdır, Ermeniler de onlardan razı değillerdir. Ancak iyi biliniz ki sizin asıl düşmanız, 25 yıldan beri paralarıyla ve ajanlarıyla sizin kötülüğünüz için çalışan Padişaktır".(92)

Yine 26. sayıda "Kürdler ve Ermeniler" başlığı altında yazdığı Türkçe yazıda, Abdülhamid'in kendi çıkarları için çok zulmettiğini, "böl, yönet" kuralına yugun olarak dostların ve kardeşlerin arasını bozduğunu, daha önce dost olan Kürd ve Ermeni halklarının arasında bozgunculuk tohumunu ekenin de Abdülhamid olduğunu belirterek şu durumu gözler önüne getirmiştir:

"Birkaç yıldan beri, Padişah Efendimizin kan dökme ve cinayet işleme arzusuna, bilgisizlik ve aymazlığın etkisiyle, ne canların, ne ev ve barkların, ne

(90) Kürdistan, sayı 25, s. 2—3.

(91) Buradaki "mülk"ten maksat, Osmanlı devletinin egemenliği altında bulunan topraklardır.

(92) Kürdistan, sayı 26, s. 2.

ailelerin feda edilip yok edildiğini, ne kanların döküldüğünü düşünelim! Ermeni, Kürd'den bir fenalık mı görmüştü? Hayır! Ya Kürdler Ermenilerden ne gördü? Hiç!”

Yazar, bu soru ve yanıtlardan sonra, iki tarafın da Abdülhamid tarafından kandırıldığını ve onun şeytanca entrikalarının ardından gidip koyu bir karanlığın içine düştüklerini ve önlerinde müthiş uçurumların, yok edici girapların bulunduğunu düşünmeksizin tam yol ilerlediklerini bildirmiştir.(93)

27. sayıda yine o konu üzerine yazmış ve Kürdlere şöyle seslenmiştir:

”Abdülhamid, Ermenilerin sizin düşmanlarınız olduğunu söylüyor ve bu sözle sizi kandırıyor. Ermenilerin size düşmanlık yapamayacaklarını bilmiyor musunuz! Düşmanınız, hepinizi Moskof'a söz veren Padişahtır”.

Daha sonra, birkaç yıl önce Ermenileri Kürdlere öldürtmek için Van'da bir toplantı yapıldığını anlatmış, Şeyh Ubeydullah'ın da o toplantıda hazır bulunduğunu ve Padişahın o konudaki emrine karşı çıkarak, ”eğer biz bugün nedensiz olarak Ermenileri öldürsek, bir gün gelecek ki başka bir ulus da gelip bizi öldürecek” dediğini bildirmiştir.

Yazar, bu tarihsel olayı anlattıktan sonra yine Kürdlere seslenerek, Kürdlerin artık kendi selâmetleri ve çocuklarının selâmeti için çalışmaları gerektiğini, o kadar yığıtlikleriyle ve cömertlikleriyle tanınmış olan Kürdlerin zalim bir hükümete uşaklık etmelerinin utanç verici olduğunu belirtmiş ve yazısını şöyle sürdürmüştür:

”Bir zamanlar önce biz de hükümet sahibiydik, görüş sahibiydik. Ama ne yazık ki o mutluluğu elimizden kaçırdık. Şimdi soytarıların eline düşmüş bulunuyoruz”.(94)

Yine 27. sayıda ”Kürdlere” başlığı altında yayınladığı Türkçe yazıda da Van'da yapılmış olan o toplantıdan sözetmiş, o toplantının Abdülhamid'in emriyle yapıldığını ve Kürdlerden Ermenileri öldürmelerinin istendiğini anlatmış, Şeyh Ubeydullah'ın da o isteğe karşı çıktığını ve o isteğin Allah'ın emrine aykırı olduğunu belirttiğini, öyle bir emri veren bir padişahın zalim ve günahkâr olacağını ve tahttan indirilmesi gerektiğini açıkladıktan sonra toplantıyı terkedip gittiğini bildirmiştir.(95)

29. sayıda ”Kürdistan'ın Şimdiki ve Gelecekteki Durumu” başlığı altında yazdığı Kürdçe yazıda, Kürdlerle Ermeniler arasındaki vuruşmayı dört noktaya dayandırmıştır: Kürdlerin bilgisizliği, Ermenilerin katı davranışları, Abdülhamid'in hesapları, Rusya'nın hesapları. Ermenileri, kendilerine yapılan zulmün nedeni olarak İslâm dinini gösterdikleri ve öylece Müslüman halkları kendilerine düşman yaptıkları, bir de hiç bir yerde Kürdlere ve Türklere göre çoğunlukta olmadıkları halde bağımsızlık davası güttükleri

---

(93) **Kürdistan**, sayı 26, s. 3—4.

(94) **Kürdistan**, sayı 27, s. 1.

(95) **Kürdistan**, sayı 27, s. 3.

için eleştirmiş ve o isteklerini, gerçekleşmesi olanaksız bir düş olarak göstererek, "böyle bir sevdayı elde etmek için Müslümanlığa ve millete yaptıkları iftiralar çok utanç verici bir şeydir" demiştir; İngiltere'nin, Ermenilerin hak ve adalet için ayaklandıkları ümidiyle önce onlara yardım ettiğini, ancak Ermenilerin halka karşı olduklarını görünce onları desteklemekten vazgeçtiğini bildirmiştir.

Yazısında Rusya'nın hesaplarından da sözeden yazar, Rusya'nın bir yandan Ermenilerin sırtını sıvazladığını, bir yandan da Kürdistan'daki konsoloslarının Kürdleri Ermenilere karşı kışkırttıklarını ve ülkelerini Kürdlere dost göstermek için onlara çok iyilik yaptıklarını ve armağanlar verdiklerini anlatmıştır; Ermenilerin dikkatini Rusya'nın siyasetine çekerek Rusya'nın ulusları ve ülkeleri eline geçirmek için onlara önce iyilikle yaklaştığını, bir ulusu eline geçirince de onun aslını ve milliyetini yok edip ona hiç bir özgürlük bırakmadığını bildirmiş ve "açık bir gerçektir ki Rusya, yanı başında bağımsız bir Ermeni hükümetinin kurulmasını hiç bir zaman istemez" demiştir.(96)

Bu Kürdçe yazı, yine 29. sayıda Türkçe olarak da yayınlanmıştır. Türkçesi Kürdçesinden çok daha uzundur.

30. sayıda "Kürdistan'da Nifakın Temeli" başlığı altında yayınladığı Kürdçe yazıda ise Cizvit papaslarını ele alarak, Kürdlerle Ermeniler arasındaki çatışmalarda o papasların Kürdistan'da bulunan misyonerlerinin de rol oynadıklarını, bazı Avrupa ülkelerinin ve özellikle Fransa'nın da parmağı bulunduğunu bildirmiştir.(97) Aynı sayıda aynı konu üzerine uzun bir Türkçe yazı da yer almıştır.

KÜRDİSTAN İÇİN RUS TEHLİKESİ

İlginç bir şey de şudur ki, "Kürdistan" gazetesinde birçok kez Rus tehlikesine ve Rusya'nın Kürdistan üzerindeki hesaplarına işaret edilmiştir. Daha ilk sayıda Mikdad Midhat Bedirhan şöyle yazmıştır:

"Kürdlere yazıklanıyorum. Kürdler birçok ulustan daha akıllı ve zekidirler, daha cömerttirler ve dinlerine daha güçlü bir biçimde bağlıdırlar; buna rağmen öbür uluslar gibi okumuş değiller, zengin değillerdir; dünyada olup bitenleri, komşuları olan Moskof'un nasıl olduğunu ve ne yapacağını bilmiyorlar".(98)

2. sayıda da Mikdad Midhat Bedirhan Kürd beylerinden ve ağalarından, Kürdistan'da okul yapttırmalarını ve yurt çocuklarını okutmalarını istemiştir; sonra da Rusya'yı Kürdlerin düşmanı olarak göstererek şöyle demiştir:

---

(96) Kürdistan, sayı 29, s. 1—2.

(97) Kürdistan, sayı 30, s. 1—2.

(98) Kürdistan, sayı 1, s. 1.

”Allah göstermesin, düşmanınız Moskof yurdunuza saldırırsa saldırısını nasıl püskürteceksiniz! Moskof öylesine acayıp top ve tüfeklere sahiptir ki, insanın kuş gibi görüldüğü yerlere bile mermilerini ve bombalarını ulaştırır; öylesine acayıp topları vardır ki, o toprakla dağları bile yıkabilir”.(99)

Abdurrahman Bedirhan da gazetesinin yönetimini eline aldıktan sonra, Kürd halkının dikkatini Rusya'nın Kürdistan için oluşturduğu tehlikeye çekmiştir. 7. sayıda ”Girit” başlığı altında yazdığı yazıda, Osmanlı devletinin Girit adasındaki Müslümanlara yardım göndermediği için onların Girit'teki Hristiyanların karşısında yenilgiye uğradıklarını belirterek, Kürdistan'ın durumu ile Girit'in durumunu karşılaştırmış ve Rusya'nın Kürdistan'ı işgal etmek istediğini bildirmiş, Kürdlerin dikkatini o tehlikeye şöyle çekmiştir:

”Kürdler, öyleyse aklınızı başınıza toplayınız! Kendinizden haberiniz olmazsa yazıklar olsun! Uyanmadığınız takdirde, çok geçmeden bu durum sizin de başınıza gelecektir! Kürdler kadınlarını ve çocuklarını Rus askerlerinin egemenliği altında görürlerse. Kürdlere yazık olmaz mı! Moskof ağzını açmış, bir gün gelip yurdunuzu alacaktır”.(100)

9. sayıda ”Yurt-Vatan” başlığı altında yazdığı yazıda Abdülhamid rejiminin Kürdistan'daki memurlarının kötülüklerinden söz etmiş, Kürdistan'ın o memurların kötülükleri yüzünden yaralı bir duruma düşmüş olduğunu belirtmiş ve Kürdlerin dikkatini Rus tehlikesine çekerek o konuda şöyle demiştir:

”Kürdlerin vatanı, yaralı bir gövde gibi halsiz düşmüştür. Hükümetin memurları tarafından o gövdede açılmış olan yarayı Kürdler tedavi etmezlerse, yazıklanıyorum ki o gövde, yani Kürdistan ve o yurdun toprakları, ürünleri, onca çocuklar büyütmüş ve onca insanlar beslemiş olan o ağaçlar ve ürünler, hep toprakaltı olacaktır; yani Moskof gelip o toprakların üzerine oturacaktır; o yurdun çocukları güçsüz ve perişan olacaklardır; Kürdler, çocuklarını o kadar nazlı büyütmüş olan o toprağın yabancıların eline düştüğünü, o toprağın üzerinde büyümüş olan çocukların yabancılar esir düştüklerini, çocuklarına 'bana bir tas su ver' dahi demeye gönlü razı olmayan o analar ve babaların Moskof askerlerine hizmetçi olduklarını ve Moskof askerlerine şarap hizmeti yaptıklarını göreceklerdir”.(101)

”Kürdistan” gazetesinin 15. sayısında da Rus tehlikesi konusunda şu haber çıkmıştır:

”Rusya hükümeti Padişahımıza, 'bazı Kürdler benim sınırlarıma tecavüz ediyorlar, eğer sen onları cezalandırmazsan ben askerlerimle Kürdleri cezalandıracağım' diye yazmıştır. Kürdler tecavüz etmemiş olabilirler. Ne var ki Rusya güçsüzlüğümüzü bildiğinden, askerini Kürdistan'a göndermek için

(99) Kürdistan, sayı 2, s. 1.

(100) Kürdistan, sayı 7, s. 4.

(101) Kürdistan, sayı 9, s. 1.

bahaneler arıyor. Rusya'nın Çerkezlere neler yaptığını biliyorsunuz, Afganistan'a neler yaptığını da biliyorsunuz; şimdi de sıra Kürdistan'a gelmiştir".(102)

28. sayıda yer alan "Hamidiye Süvari Alayları" başlıklı Türkçe uzun yazıda da Rus tehlikesinden sözeden yazar, Osmanlı devleti ile Rusya arasında çıkan her savaşta Rusya'nın Kürdistan'a yönelmiş ve Kürdistan topraklarını saldırılarına hedef yapmış olduğunu anlatmış, Rusya'nın gelecekte de Kürdistan'a saldıracağını ve Kürdistan'ı ayakları altında çiğneyip Basra Körfezi-ne ve Anadolu'ya ulaşmak isteyeceğini yazmıştır.(103)

DİĞER KONULAR

Yukarıda sıralayıp bildirdiğimiz başlıca konulardan başka, diğer bazı konular üzerine de "Kürdistan" gazetesinde bazı yazılar yer almıştır. Onların da bir bölümü Kürdçe, bir bölümü Türkçedir; bazıları Kürdistan'la ve Osmanlılarla ilgili konular üzerinedir, bazıları da diğer ülkelerle ilgili sorunlar ve olaylar hakkındadır.

Kürdçe yazılardan biri Salahaddin-i Eyyubî üzerine yazılmış ve 15. sayıda yayınlanmıştır. O yazıda Salahaddin-i Eyyubî ile amcası Şirko'nun nasıl çalıştıkları, sonra Salahaddin'in nasıl Eyyubî devletini kurduğu, nasıl hak ve adalette devletinin çarkını döndürdüğü anlatılmıştır.(104)

Kürdçe bir yazı da Halit Bedirhan ve Transvaal Savaşı(105) üzerine 21. sayıda yer almıştır. Yazarın o yazıda anlattığına göre, kardeşi Halit Bedirhan birkaç bin Kürdle birlikte Güney Afrika'ya gidip o savaşa katılmak ve İngilizlerin yanında savaşmak istemiş, o amaçla da İstanbul'daki İngiltere Elçiliğine başvurarak gitmek için izin isteminde bulunmuş, İngiltere Elçisi de kendisine teşekkür etmiş ve kendisiyle diğer Kürdlerin gitmelerine gereksinme bulunmadığını bildirmiş, sonra Abdülhamid durumdan haberdar olmuş ve Halit Bedirhan ile birkaç kişiyi tutuklatmış, birkaç gün sonra da İngiltere Elçisinin isteği üzerine önce diğer tutuklular, sonra da Halit Bedirhan tutuklularından salıverilmişlerdir.(106)

Kürdçe yazılardan biri de, Osmanlı özgürlükçü Sadrazamı Midhat Paşa'nın mücadelesi ve başına gelenler konusunda yazılmıştır. Midhat Paşa'nın bazı arkadaşlarıyla birlikte nasıl 2. Abdülhamid'i tahta çıkarıp onun ilk sadrazamı olduğu, sonra Abdülhamid'in nasıl kendisine oyun oynayıp entrikalarla onu sadrazamlıktan ve İstanbul'dan uzaklaştırdığı, sonra da nasıl tutuk-

(102) Kürdistan, sayı 15, s. 2.

(103) Kürdistan, sayı 28, s. 2—3.

(104) Kürdistan, sayı 15, s. 3.

(105) Bu savaş XIX. yüzyılın sonlarında şimdiki Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Transvaal bölgesinde çıkmış ve XX. yüzyılın başlarında da sürmüştür.

(106) Kürdistan, sayı 21, s. 1—2.

latıp özel bir mahkemede yargılatıldığı ve ölüm cezasına mahkûm ettirdiği, arkasından da Hicaz'daki Taif kentinin hapishanesine gönderip İstanbul'dan yolladığı bazı kişilere boğdurduğu anlatılmıştır. Çok uzun olan ve ayrıntılı bir biçimde kaleme alınan bu yazı dört bölüm halinde 22, 23, 24, 25. sayılarda çıkmıştır.(107)

*

24. sayıda "Kürdistan ve Kürdler" başlığı altında Türkçe bir yazı yayınlanmıştır. O yazıda Kürdistan'ın o dönemdeki durumu, kısaca Kürdistan coğrafyası ile Kürd tarihi, biraz da Kürdlerin sosyal durumu anlatılmıştır. Yazıda, o dönemdeki İngiliz bilim adamlarının tahminine göre Kürdlerin nüfusunun dört milyon olduğu yazılmıştır.(108)

2. Abdülhamid döneminin eski sadrazamlarından biri olan Said Paşa, Abdülhamid'in Osmanlı tahtına çıkmasının yıldönümü dolayısıyla kendisine bir muhtıra yollamış ve o muhtırada siyasetini eleştirmiştir. Türkçe olan o muhtıra da iki bölüm halinde "Kürdistan" gazetesinin 20. ve 21. sayılarında yayınlanmıştır.(109)

Türkçe bir yazı da Ömer Fevzi imzasıyla ve "Türkiya'da Askerlik" başlığıyla 21. sayıda yer almıştır. Bunun bir dergiden ya da bir kitaptan alınmış olan bir yazının bir bölümü olduğu anlaşılıyor.(110)

Türkçe yazılardan biri de "İdare-i Maslahat ve İş'ar-ı Ahîr"(111) başlığı altında, Bahriyeli Rıza imzasıyla 22. sayıda çıkmıştır.(112)

Rauf Paşa adlı bir Osmanlı paşasının eski Sadrazam Midhat Paşa'ya yazmış olduğu bir mektup da 22. sayıda yayınlanmıştır.(113)

Tüm bu muhtıralar, yazılar ve mektuplar, Abdülhamid dönemindeki yol-suzluklar ve baskılar üzerine yazılmışlardır. Hepsinde de Abdülhamid yönetimine sert eleştiriler yöneltilmiştir.

27. sayıda da "Sultan Beşinci Murad Hazretlerinin Dilinden" başlığı altında ve "Bir Ciğerhun" imzasıyla bir Türkçe şiir yayınlanmıştır. O şiir, Osmanlı Padişahı 5. Murad'ın ağzından kendi durumu üzerine yazılmıştır.(114) Bilindiği gibi o padişah kısa bir süre tahtta kalmış ve aklî dengesi yerinde olmadığı için tahttan indirilip kardeşi 2. Abdülhamid tahta çıkarılmıştır.

---

(107) Kürdistan, sayı 22, s. 1—2, sayı 23, s. 1—2, sayı 24, s. 1, sayı 25, s. 1—2.

(108) Kürdistan, sayı 24, s. 3—4.

(109) Kürdistan, sayı 20, s. 3—4, sayı 21, s. 2—3.

(110) Kürdistan, sayı 21, s. 3.

(111) "İşi idare etmek ve son kararın bildirilmesi" demektir.

(112) Kürdistan, sayı 22, s. 2—3.

(113) Kürdistan, sayı 22, s. 3—4.

(114) Kürdistan, sayı 27, s. 4.

HACI KADİR'İN VEFAT HABERİ DE "KÜRDİSTAN" GAZETESİNDE

"Kürdistan" gazetesinde yazılardan başka bazı haberler de çıkmıştır. Yazılar gibi o haberlerin de bir bölümü Kürdçe, bir bölümü Türkçedir ve değişik sayılarda yer almışlardır. Ancak yalnız "haber" denilebilecek haberlerin sayısı çok değildir. Gerçi yazıların içinde de haberler vardır ve her yazı bir haber üzerine yazılmıştır; ama buna rağmen onlara yalnız "haber" denilemez, "haber-yazı" denilebilir. Yalnız "haber" olan haberler de o kadar fazla değildir.

Gazetede yer alan haberlerin bir bölümü Kürdistan'la ilgili sorunlar üzerinedir, bir bölümü Osmanlı devletinin ve bir bölümü de başka ülkelerin sorunları konusundadır. Örneğin Girit sorunu üzerine, Mısır-Sudan savaşı, Çin-Japonya savaşı ve Amerika-İspanya savaşı konusunda bazı haberler çıkmıştır. Değişik sayılarda yer alan o haberlerin çoğu kısadır.

*

Önemli iki haber de vardır ki, onlardan özellikle sözetmek gerekir. O iki haber de 3. sayıda yayınlanmıştır.

O iki haberden biri, Yusuf Ziyaeddin Paşa tarafından yazılmış ve 1894 yılında "El-Hediyet'ul-Hamidiyye fi'l-Lugat'il-Kürdiyye"(115) adıyla İstanbul'da basılmış olan Kürdçe-Arapça sözlüğün basılmasıyla ilgilidir.(116) Gerçi onun baskı tarihi "Kürdistan" gazetesinin çıkmasından dört yıl önceydi ve "Kürdistan" gazetesi çıktığı zaman o haber artık yeni değildi; ama ona rağmen Mikdad Midhat Bedirhan onu tanıtmak istemiş, onunla ilgili kısa bir haber yazmış, yazarı Yusuf Ziyaeddin Paşa'ya teşekkür etmiş, o kitabı "Kürd dilinin bir temeli" olarak tanıtmış ve "çok iyi bir kitaptır" demiş, Kürd din adamları ile Kürd beylerinden ve paşalarından o kitabı bulup edinmelerini istemiş, Kürd din adamlarının da kendi dilleri için bir şeyler yazmalarını gerektiğini bildirmiştir.(117)

3. sayıda yayınlanmış olan diğer önemli haber ise, büyük ve ölümsüz Kürd şairi Hacı Kadir-i Koyî'nin vefat haberidir. Gerçi kendisi "Kürdistan" gazetesinin çıkmasından bir yıl önce, 1897 yılında vefat etmişti ve vefat haberi yeni bir şey değildi; ama ona rağmen Mikdad Midhat Bedirhan o olaya önem vermiş ve "Kürdistan"ın sayfalarında onunla ilgili habere yer vermeyi gerekli görmüştür.

---

(115) Bu kitabın adının Türkçe anlamı şöyledir: "Kürd Dilinde Hamidiye Armağanı". O zaman Sultan 2. Abdülhamid Osmanlı tahtında oturduğu için, yazar kitabını kendisine armağan etmiş ve ona bu adı vermiştir.

(116) Ben bu kitabı Latin harflerine, Arapça bölümlerini de Türkçeye çevirip onu bir Kürdçe-Türkçe sözlük durumuna getirdim ve 1978 yılında İstanbul'da "Kürtçe-Türkçe Sözlük" adıyla yeniden yayınladım.

(117) Kürdistan, sayı 3, s. 3.

Yazar o haberde Hacı Kadir-i Koyî'yi ve O'nun çalışmaları ile şiirlerini çok övmüş, vefatı konusundaki haberin sonunda da bir şiirini yayınlamış ve Hacı Kadir'in o şiiri ölümsüz Hânî'nin "Mem û Zîn"inin bir nüshasının arkasına kendi eliyle yazmış olduğunu bildirmiştir. Hacı Kadir-i Koyî o şiirde "Mem û Zîn"i çok övmüş ve hakkında şöyle demiştir:

"Aman bilesin bu kitabın kadrini
Bulunmaz şimdiki dünyada bir benzeri".

Sonra "Mem û Zîn"i bir mücevherler hazinesine ve bir para kesesine benzetmiş, şiirinin sonunda da kendinin ve Hânî'nin çalışması üzerine şöyle yazmıştır:

"Kürdler arasında Hacı ve Şeyh Hânî'den gayrı
kimse kurmadı Kürdçe şiirin temelini".(118)

---

(118) **Kürdistan**, sayı 3, s. 3.

BÖLÜM III

YENİ BASIMIN TANITILMASI

”KÜRDİSTAN” GAZETESİ ÜZERİNE BİZİM YAPTIĞIMIZ ÇALIŞMALAR

Bilindiği gibi ”Kürdistan” gazetesi başlangıçta yalnız Kürdçe, 4. sayıdan itibaren de Kürdçe ve Türkçe olarak yayınlanmış ve Arap harfleriyle basılmıştır. Biz, bugünkü ve yarınki kuşakların O’nu okuyabilmeleri için, elde var olan bütün sayılarını, Kürdçelerini Kürdçe ve Türkçelerini de Türkçe olarak, Arap harflerinden Latin harflerine çevirdik.

Ne var ki harflerin çevrilmesi yetmiyordu. Kürdçe olarak yazılmış yazı ve haberlerde birçok Arapça ve Farsça sözcükler kullanılmıştır. O sözcüklerin anlaşılmasını okuyucuya kolaylaştırmak için, anlamlarını dipnotlarla sayfaların altında bildirdik. Gazetenin her sayısına ilişkin dipnotlar, o sayının başında başlayıp sonunda sona eriyor; ondan sonraki sayıda yeniden başlıyor.

”Kürdistan”da yer alan Türkçe yazı ve haberlere gelince; bunların tümü, ”Osmanlıca” diye adlandırılan o zamanki Türkçe ile yazılmıştır. Osmanlıca olarak yazılmış yazı ve haberlerin hepsini önce Arap harflerinden Latin harflerine, sonra da Osmanlıcadan yeni Türkçeye çevirdik. Her sayının yeni Türkçe ile olan yazı ve haberlerini, o sayının sonuna yerleştirdik. Örneğin 25. sayı açıldığında, önce o sayının Latin harflerine çevrilmiş olan Kürdçe ve Türkçe çevirileri görülür; onların bitiminden sonra, Osmanlıca yazı ve haberlerin yeni Türkçe çevirileri görülür; onların bitiminden sonra 25. sayı tamamlanır ve 26. sayı başlar.

Öte yandan, gerek Osmanlıca yazı ve haberlerde, gerekse onların yeni Türkçe ile çevirilerinde, açıklanması gereken konular, olaylar, sözcükler ya da düzeltilmesi gereken yanlışlar vardı. Biz bunlar için de Türkçe dipnotlar yazdık. Dipnotların sıra numaralarını dillere göre değil, sayılara göre koyduk; yani her sayıdaki Kürdçe, Osmanlıca ve yeni Türkçe yazı ve haberlerin dipnotlarının sıra numaraları, o sayının başından sonuna kadar birbirlerini izleyerek sürer ve sayının sonunda sona erer.

SAYFA NUMARALARININ VE TARİHLERİN YAZILIŞI

Latin harfleriyle yapılan çevirilerin sayfaları ile yeni Türkçeye yapılan çevirilerin sayfalarını ayırt etmek için, Latih harfleriyle olan çevirilerin sayfa numaralarını sayfaların altında ve ortada, normal rakamlarla yazdık; örneğin şöyle: "1, 2, 3, 4, 5. . ." Yeni Türkçe ile olan çevirilerin sayfa numaralarını ise, yine sayfaların altında ve ortada, fakat Roma rakamlarıyla yazdık; örneğin şöyle: "I, II, III, IV, V. . ."

Bu sayılardan başka, Latin harfleriyle olan çevirilerin ve yeni Türkçe ile olan çevirilerin tüm sayfaları için de sayfaların alt köşelerinde sürüp giden zincirleme sayfa numaraları yazdık.

Böylece, sayfaların durumu şöyle oldu:

Sayfaların ortalarında yer alan normal sayfa numaraları, gazetenin her sayısının sonunda sona eriyorlar ve o sayıdan sonraki sayının başında yine "1" sayısından başlıyorlar; yeni Türkçe ile olan çevirilerin sayfa numaraları da, yine her sayının çevirilerinin sonunda sona eriyorlar ve bir sonraki sayının yeni Türkçe çevirilerinin başında yine "I" sayısından başlıyorlar. Sayfaların köşelerinde yer alan numaralar ise, zincirlemedir ve birbirlerine bağlıdırlar; Kürdçe "Pêşkêşî"nin yani "Sunuş"un başından "Kürdistan" gazetesinin son sayfasına kadar birbirini izleyerek sürüp gidiyorlar.

*

Başka bir konu da tarihlerin yazılışıdır.

"Kürdistan" gazetesi çıktığı zaman, Osmanlı devletinin sınırları içinde kullanılan resmî tarih Rumî tarihti. "Kürdistan" çıkmaya başladığı zaman Rumî tarih 1314 idi, ki Milâdî tarihe göre 1898 olur; gazetenin son sayısı çıktığı zaman ise, Rumî tarih 1318 idi, ki Milâdî tarihe göre 1902 olur.

"Kürdistan" gazetesinin tüm sayılarının başında hem resmî olan Rumî tarih kullanılmış, hem de onun yanında resmî olmayan Hicrî tarih yazılmıştır. Yazıların ve heberlerin içinde ise, yalnız Rumî tarih yer almıştır.

Okuyucuların o tarihleri Milâdî tarihe göre karşılıklarını kolaylıkla anlayabilmelerini sağlamak için, bütün tarihlerin Milâdî tarihe göre karşılıklarını dipnotlarla bildirdik.

EKSİK SAYILAR

"Kürdistan" gazetesinden, tüm dünyada yalnızca bir koleksiyon günümüze ulaşmıştır. O koleksiyon da Almanya'da Marburg kentindeki Devlet Kütüphanesinde, Almanca adıyla "Staatsbibliothek"te bulunmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla, o koleksiyondan başka "Kürdistan" gazetesinin hiç bir sayısı başka bir yerde yoktur.

Biz, işte o koleksiyonda bulunan sayıların mikrofilmlerini alarak kâğıda geçirdik ve üzerinde çalışıp hepsini Latin harflerine çevirdik. Ayrıca o filmlerden, gazetenin Arap harfleriyle olan orijinal sayılarını da yeniden bastık. Böylece, **"Kürdistan"** gazetesinin bizim tarafımızdan Latin harflerine yapılan çevirileri ile Arap harfleriyle olan orijinal sayıları, yan yana yayınlanmış olmaktadır.

O koleksiyonda 26 sayı bulunmaktadır. Koleksiyondaki son sayı, 31. sayıdır. Ama ne yazık ki bazı sayılar eksiktir. Eksik sayılar şunlardır: 10, 12, 17, 18, 19. Bu sayılar hakkında hiç bir yerde bilgi edinemedik.

Marburg Devlet Kütüphanesinde bulunan koleksiyondaki sayıların sonuncusu, dediğimiz gibi 31. sayıdır. Burada akla şöyle bir soru gelmektedir: Acaba **"Kürdistan"** gazetesi bu kadar mı çıkmıştır?

Ne yazık ki bu sorunun yanıtı bulunamıyor. Çünkü bu sorunun aydınlatılması konusunda elimizde hiç bir belge yoktur. **"Kürdistan"** gazetesinin 31. sayıdan sonra da yaşamını sürdürmüş olduğu tahmin edilebilir. Çünkü 31. sayıda gazetenin kapatılması konusunda bir şey yazılmamıştır. Eğer sahibi, yayını durdurmaya karar vermiş olsaydı ve 31. sayıdan sonra artık çıkarmasaydı, kuşku yok ki son sayı olacak olan 31. sayıda o kararını açıklayıp okuyucularına bildirirdi. O'nun ansızın ve okuyucularını haberdar etmesizin gazetesini kapatmış ve yayını sona erdirmiş olduğu tahmin edilmektedir. Eğer gazete 31. sayıdan sonra da yayınlanmışsa, çok yazık ki 31. sayıdan sonraki sayıları kaybolmuşlar ve günümüze ulaşamamışlar, elimize geçmemişlerdir.

Başka bir olasılık da akla gelmektedir, o da şudur: 31. sayıdan sonra Abdurrahman Bedirhan'ın önüne hesapta olmayan birtakım güçlükler ve engeller çıkmış ve **"Kürdistan"** gazetesinin yayını sürdürmesini engellemiş olabilirler. Bu olasılık üzerine düşünülürse, o zaman denilebilir ki kendisi gazete-yi yayınlamayı sürdürmekte kararlıydı ve o nedenle 31. sayıda yayını durdurmak konusunda bir şey yazmamıştır; ne var ki 31. sayıdan sonra yayını sürdürmemiş, gazeteyi kapatacağını duyurması olanağı da kalmamış, öylece gazetenin yayını ansızın durmuş ve son bulmuştur.

*

Her ne ve nasıl olursa olsun, **"Kürdistan"** gazetesi, ilk Kürd gazetesi olarak Kürd ulusunun tarihinde şerefli yerini almıştır; Kürd ve Kürdistan semalarında bir yıldız gibi dört yıl süreyle parlamış, sonra da kayan ve gözden kaybolan bir yıldız gibi gözden kaybolup gitmiştir; ama arkasında aydın ve parlak bir iz bırakmıştır.

O'nun anısı önünde ve her iki sahibi Mikdad Midhat Bedirhan ile Abdurrahman Bedirhan'ın anıları önünde saygı ile baş eğmeliyiz ve onları her zaman şükranla, iyilikle ve minnettarlıkla anmalıyız.

11/11/1990
M. Emin Bozarlan

Нажим на Ирак

ВАШИНГТОН, 10. (Соб. корр. «Правды»). «Высокая мораль» Вашингтона, которую он всякий раз ставит в пример остальному миру, часто оказывается на поверку упражнением в лицемерии.

Сенат конгресса США единогласно одобрил суровые экономические санкции в отношении Ирака, обвинив его в «грубом нарушении международных законов». Законодатели запрещают предоставление этой арабской стране кредитов, продажу оборудования для нефтяной промышленности, закупки иракской нефти, а также обязывают США выступать в международных финансовых организациях против предоставления Багдаду займов.

Чем же насолил Ирак американским сенаторам? Конкретно речь идет о весьма расплывчатых, туманных сообщениях, согласно которым он применил сг-

равливающие вещества в военных операциях против курдских повстанцев. Эти сообщения основываются на показаниях неких курдских беженцев.

Никаких более существенных свидетельств у Вашингтона нет. Хотя госсекретарь Шульц, другие официальные лица в последние дни неоднократно выступали с обвинениями в адрес Ирака, здесь обратили внимание на то, что представитель внешнеполитического ведомства США Ч. Редман упорно отказывался обсуждать вопрос о том, на чем основываются подобные обвинения.

С таким же завидным упорством администрация и конгресс проигнорировали сделанное на пресс-конференции в американской столице заявление государственного министра Ирака по иностранным делам С. Хаммади, авторитетно и категорически оп-

ровергнувшего всякие домыслы насчет применения химического оружия. Его просто не захотели слушать, потому что преследуют совсем иные स्वоскорыстные цели. Вряд ли будет ошибкой сказать, что одна из них — политико-экономический нажим на Ирак, попытка обеспечить его «сговорчивость».

Как бы то ни было, одобренная сенатом акция поступает сейчас на рассмотрение палаты представителей, которая, как ожидается, также ее поддержит. Инициаторы мер рассчитывают, что Ирак почувствует на себе эффект почти немедленно — страна накопила огромный долг в 60 миллиардов долларов. Экспорт иракской нефти в США минимален, но Багдад получает 800 миллионов долларов в виде кредитов.

В. ГАН.

“Pravda” gazetesinin yazısı, 11/09/1988.

SUNUŞ'UN İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I

”KÜRDİSTAN” GAZETESİ ÜZERİNE GENEL BİLGİLER

SAYFA(1)

Osmanlı imparatorluğu içinde ulusalcılık fikrinin yayılması	59
Mikdad Midhat Bedirhan ve ilk Kürd gazetesi	59
”Kürdistan” gazetesinin amacı	61
”Kürdistan” gazetesinin dili	61
Gezgin gazete	62
Tam ve sağlam inanç	64
”Kürdistan”ın Kürdistan’daki yankısı	65
Abdülhamid rejiminin ”Kürdistan” gazetesi üzerindeki baskıları	67
Gitti padişahlar rejimi, geldi paşalar rejimi	70

BÖLÜM II

”KÜRDİSTAN” GAZETESİNİN İÇERİĞİ

”Mem û Zîn”, ”Kürdistan”ın sayfalarında	73
Botan beylerinin tarihi	74
Kürd halkının uyandırılması ve bilinçlendirilmesi	75
Ulusalcılık ve yurtseverlik	76
Osmanlı sınırları içinde ulusalcılık ve yurtseverlik	78
Egemen ülkelerdeki yasaların değişmesi, ezilen ulusların derdine derman olamaz	82

---

(1) Buradaki sayfa numaraları, sayfaların ortalarındaki numaralara göre değil, sayfaların köşelerindeki zincirleme numaralara göre konulmuştur.

Abdülhamid rejimine karşı mücadele ve direniş çağrısı	88
Kürdistan'da Hamidiye Alaylarının kurulması	92
Kürdlerle Ermenileri nasıl karşı karşıya getirmişler?.....	93
Kürdistan için Rus tehlikesi	97
Diğer konular	99
Hacı Kadir'in vefat haberi de "Kürdistan" gazetesinde	101

BÖLÜM III

YENİ BASIMIN TANITILMASI

"Kürdistan" gazetesi üzerine bizim yaptığımız çalışmalar	103
Sayfa numaralarının ve tarihlerin yazılışı	104
Eksik sayılar	104

KURDİSTAN

ROJNAMA KURDÎ YA PÊŞÎN * İLK KÜRD GAZETESİ
1898—1902

Cild I

Wergêr
ji tîpên Erebî
bo tîpên Latînî:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

Sazkarê rojnama "Kurdistan"
MÎQDAD MÎDHET BEDÎRXAN

"Kürdistan" gazetesinin kurucusu
MÎKQDAD MÎDHAT BEDÎRXAN

Heçî
kaxizek
vê rêke,
divê rêket
Misrê
ser navê
xweyîyê
vê cerîdeyê
lawê
Bedirxan Paşa
Mîqdad Mîdhet Begê

*

Her car
du hezar cerîdeya
bê pere ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de bidin xelkê

*

Pazde roja carekê
têt nivîsandin

KURDÎSTAN

1315

Kürdleri îkaz
ve
tahsil-i sanayiye
teşvik için
şimdilik
on beş günde bir
neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Unvan:
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Mikdad Midhat

*

Her tab'ında 2000 nüsha
Kürdistan vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim olunacaktır

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncsemê de 30 Zulqe'de sene 1315 * Pencşenbe fi 9 Nisan sene 1314(1)

BÎSMÎLLAHÎRREHMANÎRREHÎM

Sed hezar şikir û hemd ji Xwedê teala re, em Musulman xelq kirin(2) û zanîna ilm û marîfetê re hiş û zeka da me. Derheqa elimandina ilm û marîfetê re gelek ayetên celîle û ehadîsê şerîfe henin.(3) Dinyayê de çi qas Musulman hebin, gund û bajêrên hemîya de mekteb û medrese û cerîde henin.(4) Dinyayê de çi dibe çi nabe, cerîde dinivîsin. Heyfa min têt ji Kurda re.(5) Kurd ji gelek

- (1) 1315 tarîxa Hicrî ye, 1314 tarîxa Romî ye; li gora tarîxa Mîladî 22 Nîsan 1898(1315 Hicrî tarihtir, 1314 Rumî tarihtir; Mîladî tarihe göre 22 Nisan 1898).
- (2) Xelq kirin: Afirandin.
- (3) Celîle: Gewre, mezin, qedirbilind.
Ehadîs: Piranîya "hedîs" e, yanî "peyvên Pêxember".
Şerîfe: Bişeref, pîroz, qedirbilind.
- (4) Cerîde: Rojname.
- (5) Heyf: Xebînet.

qewma zêdetir xweyhiş û zeka ne,(6) camêr in, dînên xwe de rast û qewî ne, xurt in; û dîsa weke qewmên dî ne xwenda ne, ne dewlemend in; dinyayê de çi dibe, cîranê wan Mosqof çawa ye, wê çi bike, nizanin. Loma, rîya Xwedê de min ev cerîdeya ha nivîsî. Bi îzna Xwedê teala paş nuho,(70) her pazde roja de carekê ez'ê cerîdekê binivîsim. Navê wê min kirîye "Kürdistan".

Vê cerîdeyê de ez'ê behsa qencîya ilm û marîfeta bikim; li kuderê mirov dielime, li kurderê medrese û mektebên qenc hene, ez'ê nîşa Kurda bikim;(8) li kuderê çi şer dibe, dewletên mezin çi dikin, çawa şer dikin, tîcaret çawa dibe; ezê hemîya hîkat bikim(9).

Heta nuho kesê cerîdekê holê nenivîsîye. Ev cerîdeya min a ha, ya ewwulî ye,(10) Loma wê gelek kêmayî hebitin. Ez hevî dikim kêmayîya cerîdeyê ji min re binivîsin. Hemî tişt wekî nû çêdibin kêmin,(11) paşê hingê diçe dikeve rê de.

Eve êdî ez'ê dest meqsedê bikim. We mînellahîttewfîq!(12)

*

Hezretê Pêxember, eleyhîssalatu wesselam, gotîye "el'ulema weresetul'embîyai"; angu "ulema warisên embîya ne",(13) ji terefê Xwedê de me'mûr in wa'z û nesîhetê bidin xelkê,(14) rîya qenc nîşa wan bikin. Loma, gelî ulemayên Kurda, çawa un wa'z û nesîheta nimêjê didin,(15) welê divê un mîr û axa û Kurmancên dinasin,(16) wan teşwîqqa zanîna ilm û marîfetê bikin,(17) rîya qenc nîşa wan bikin. Heki un wê nekin,(18) gunehê hemîya stûyê we ye.

Dîsa Hezretê Pêxember, eleyhîssalam, gotîye "el-ilmu ilman, ilmu-ebdan we ilmu-edyan"; angu "ilm didu ne, yek jê ilmê bedena ye, yek jî ilmê dîn û îmanê ye". Îlmê bedena, hekîmî ye.

-
- (6) Xweyhiş û zeka ne: Xwedîhiş û xwedîzeka ne, hiş û zekaya wan tamam e.
 (7) Paş nuho: Piştê nuha, ji nuha pê ve.
 (8) Nîşa Kurda bikim: Nîşanê Kurdan bidim, bînim ber çavên wan.
 (9) Hîkat bikim: Hîkayet bikim, wek çîrokan qala wan bikim.
 (10) Ewwulî: Ewilî, Pêşin. Ev peyvik ji peyvika "ewwel" a Erebî hatîye guhartin.
 (11) Wekî nû çêdibin: Dema ku nû çêdibin, wextê ku nû çêdibin.
 (12) We mînellahîttewfîq: Lêkanî ji Xwedê ye, tenê Xwedê dişê karê mirov lêk bîne, li hev bîne.
 (13) Ulema: Piranîya "alim" e, ew jî bi mana "zanyar" e.
 Embîya: Piranîya "nebî" ye, ew jî bi mana "Pêxember" e.
 (14) Me'mûr: Berferman, kesê ku jibo karek ferman lê hatîye kirin.
 (15) Un: Hun.
 (16) Welê: Wisa.
 (17) Teşwîq: Hewisandin, çêkirina hewesa karek, yan jî tiştê di dilê mirovan da, ku mirov wan bihewisîne jibo wî karî, yan jî wî tiştî.
 (18) Heki: Eger.

Gelî mîr û axano!(19) Heta nuho kî ji we guh daye vî emrê Pêxember! Kî ji we zarûyên xwe, birayên xwe, mirovên xwe rêkirine dane xwendin! Kî ji we gundê xwe de, bajêrê xwe de mektebek, medresekek daye çêkirin! Gelî ulemano! Un çire wan hedîsa ji mîr û axa re naxwînin!(20) Un çire cerîdeyên Erebî naxwînin, da un bizanin dinyayê de çi dibe!

Dîsa Hezretê Pêxember, eleyhîselam, gotîye "el-kasîbu hebîbullah"; ango "mîrovê kesb û karî bike, Xwedê teala hejwan dike".(21) Ew mirovê ne xwenda be, nizane cerîdeya bixwîne; ew mirovê cerîdeya nexwîne, nizane li kuderê tîcaret qenc dibe. Cerîdeyên nuho tînan nivîsandin, behsa hemî tiştên di kin; mirovên wan bixwînin, wê bizanibe malê destê wî de li kuderê pera dike.

*

Van salên ha de Îstanbulê mektebek hatîye çêkirin. Navê vê mektebê "Mekteba Eşîra" ye; xêrê zarûyên eşîra zarûyên kesê qebûl nakin.(22) Ji Bexda û Şamê, ji Yemenê, Şemmer û Enze hemî zarûyên xwe rêdikin Îstanbulê;(23) vê mekteba eşîra de dixwînin, her sal du heyva diçin malên xwe, paşê dîsa tînan. Şeş-heft sala de alimên qenc ji wan derdikevin, paşê duyîn diçin gund û bajêrên xwe.(24) Dewlet her heyv pera dide wan. Dibin me'mûr, hêdî hêdî dibin muteserrif, dibin walî.(25)

Gelî mîr û axano! Gunehê zarûyên we wê stûyê we be. Un jî zarûyên xwe rêkin bidin xwendin. Dewlemendên we bila gunda de mekteba çêkin, rîya Xwedê da xêra bikin.

Dîsa Hezretê Nebî(26) eleyhîselam, gotîye "el-herbu xid'etun".(27)

Gelî mîr û axa û Kurmancno! Dinya zane Kurd camêr in. Lê vî zemanê ha de şer bi camêrî tenê nabitin. Top û tîfingên we ecêb derketine,(28) hew qa dûr diçin, cihê mirov dengê wan nebihîst gulle û berikên wan diçin, mirova dikujin. Cihê mirov jê wek teyra dixuyî, berikên wan tîfinga diçe dikuje. Ev

---

(19) Awayê rast ê vê pevekê yan "gelî mîr û axan" e, yan jî "mîr û axano" ye. Lewra peyvika "gelî" bangok e, tîpa "o" jî pêveka bangê ye û karê her du yan yek e. Ji ber vê yekê, di yek pevekek da her du nayên karanîn, divê ku yek ji wan bê karanîn.

(20) Çire: Çima.

(21) Hejwan dike: Hez ji wan dike, wan dievîne.

(22) Xêrê zarûyên eşîra: Ji bil zarûyên eşîran, xeyn ji zarûyên eşîran.

(23) Şemmer û Enze: Ev du eşîrên Ereban bûne, li Sûrîyê jîyane.

(24) Paşê duyîn: Ev her du peyvik di eslê rojnamê da weha hatine nivîsîn. Bi dîtina me di wan da şaşîya rêzkirinê heye û awayê wan ê rast "paşîya dûwayîn" e, yanî "paşîya paşîn".

(25) Me'mûr: Kesê ku di karê dewletê da dixebite, karbidestê dewletê.

Muteserrif: Di dewra Osmanîyan da kargêrekî dewletê bûye, dereca wî di navbera qaymeqam û walî da bûye, cîyê ku di binê kargêrîya wî da bûye jî jê ra hatîye gotin "senceq".

(26) Hezretê Nebî: Hezretê Pêxember.

(27) "El-herbu xid'etun": Şer xapandin e, yanî "divê ku mirov di şer da dijminê xwe bixapîne, dek û dolaban li serê wî çêke, fen û fûtan lê bike û bi wî awayî wî zorbirî bike".

(28) We ecêb: Wisa ecêb.

top û tifingên ha, bê mekteb û medrese mirov ne dikare çêke, ne dikare biemilîne.(29) Loma, bê van top û tifinga, cesûrîya we wek mirovên destgirêdayî ne.

Li **Mushefa** şerîf de(30) emir bûye "cahîdû fî sebîlîllah"; ango "rîya Xwedê de şerî bikin, dişminên dîn re cîhadê bikin". Dişminê dînê we, cîranê we Mosqof e. Heta nuha Mosqof gelek der zebt kirine, Musulman File kirine. Dor wê têt Kurdistanê.(31) Heki we jî xwend, un elimîn tîcareta û sin'eta, heki un dewlemend bibin, un'ên bikaribin xwe ji şerê wî xilas bikin.(32) Heki we guh neda van nesîhetên min, heki dîsa hun şivanî û rencberîyê tenê bikin, zemanek hindik de Kurdistan wê yekcar xira bibe. Cîranê we Ecem jî berê wek Kurda bî.(33) Vî zemanê paşî ewan jî qenc zanîn bê ilm û huner nabitin. Ecema gelek mekteb û medrese henin, ewladên xwe rêdikin welatên dûr din xwendin. Nuho jî ji bezgadeyên Ecem sê-çarek Îstanbulê li Mekteba Herbîyeyê de ne.(34)

Gelî mîr û axano! Qenc fekirin dora xwe!(35) Un hingî diçe feqîr û kêmdibin. Sebeb cahilîya we ye. Elhemdu lîllah gelek mekteb û medrese henin. Rîya Xwedê de(36) zarûyên xwe rêkin bidin xwendin, ji vê cahilîyê xilas bibin, dinya û axreta xwe mamûr bikin.(37) Xelk dibêjin "heki Kurd bixwînin, wê ji alemê xurttir û dewlemendtir bibin".(38)

Dîsa Hezretê Nebî, eleyhîsselam, gotîye "utlubul'l-ilme welew fî's-Sîn"; ango "ilim Çînê bitin, herin wê derê bixwazin, bielimin".(39)

Gelî mîr û axano! Ez ji we dipirsim: Kî ji we heta nuho mirovek xwe rêkirîye kuderê, da bixwînit! Elhemdu lîllah Bexdayê, Şamê, Îstanbulê mekteb û medreseyên hukümetê hene, bêmesref in; heçî ji we zarûyên xwe teslîmê hukümetê biket, bê mesref wê rêkin bidin xwendin.

*

Berî du-sê sala dewleta Çîn û Japonyayê şer kirin. Eskerê Çînê deh cara ji eskerê Japonyayê zêdetir bî. Hemî şera de, Japonyayê karî eskerê Çînê.(40) Werin, vê carê sebeba vî halî bipirsin: Mirovên Çînê cahil in, miro-

(29) Biemilîne: Bi kar bîne.

(30) **Mushef: Qur'an.**

Mushefa şerîf: Qur'ana xwedîşeref a qedirbilind.

(31) Dor wê têt Kurdistanê: Dor wa ye tê ser Kurdistanê, êdî dora Kurdistanê ye, Mosqof êdî dixwaze Kurdistanê dagir bike.

(32) Un'ên bikaribin: Hun'ê bikarin, hun dê bikarin, hun dê bişên.

(33) Ecem: Îranî, Faris.

(34) Begzade: Mîrza, kurên mîran.

(35) Fekirin dora xwe: Li dora xwe bifekirin, li dora xwe binêrin.

(36) Rîya Xwedê de: Di rîya Xwedê da, jibo xatirê Xwedê.

(37) Mamûr bikin: Ava bikin, şên bikin.

(38) Dewlemendtir: Awayê rast "dewlementir" e. Lewra dema ku tîpên "d" û "t" rastê hev tîn, tîpa "d" dikeve.

(39) Bielimin: Fêr bibin.

(40) Karî eskerê Çînê: Karî bi eskerê Çînê, karî eskerê Çînê zorbirî bike.

vên Çînê tişkî nizanin,(41) mirovên Çînê nizanin top û tifingên vî zamanî biemilînin.(42) Eskerê Japonyayê, top û tifingên xwe ew xwe çêdikin;(43) hemî dera re ticaretê, kesb û karî dikin. Loma dewlemend in. Saya dewlemendîya xwe, sîlahên kême zûka ji derên dûr kirin û xweş xweş şerên xwe kirin, karînişminên xwe. Nuho hemî malên xwe rahet in,(44) kes nikare xwe bide ser wan.

*

Ez gelek dera gerîyame, nuho jî li Misrê me. Hemî dera zarûyên Çerkes û Arnawud û Ereba dibînim;(45) babên wan, birayên wan rêdikin mekteba, didin xwendin. Li Misrê, Camia Ezher de(46) rastê hin Kurdên Sora hatim; hin ji Kerkûkê ne, hin ji milê Silêmanîyeyê ne; hemî dixwînin. Ez tu cara li tu dera rastê mirovên eşîretên Kurda nehatime; ez çî qas rastê mirovên van eşîreta têm, hemî jî rençber in, jar û reben in, sin'etekî, hunerekê nizanin.

Berî şêş heyva ez nesax bîm.(47) Loma vê zivistanê ez hatim Misrê. Misir bîye bajêrek hew qas mezin û xweş,(48) heta mirov nebîne mirov nika-re bi wesfa wê bizanibe. Ez hêdî hêdî ketim nêv Misrîya de, elimîm hal û sin'etê wan, kesb û kara wan.(49) Ev xelkên Misrê mirovên bêzirrav in,(50) ne camêr in, lê gelek dişixulin, nawestî; li kuderê mekteb û medreseke qenc hebit, nabêjin dûr û nêzîk e, zarûyên xwe rêdikin, didin xwendin, dielimin sin'eta, dielimin hemî tiştê. Nuho nêva Misrê da ji xelkê Misrê hew qas xwenda û alim hene, hew qas mirovên xweysin'et û huner hene, gelek miûziyê bajêr ew xwe çêdikin.(51) Nêv Misrîya de mirov hene, top û tifinga çêdikin; mirov hene xaniyên pêncî mezal ava dikin;(52) nêv wan xwey-

(41) Tişkî nizanin: Tişteke nizanin.

(42) Biemilînin: Bi kar bînin, bişixulînin.

(43) Ew xwe çêdikin: Ew bi xwe çêdikin.

(44) Hemî malên xwe rahet in: Hemî li malên xwe hêsa ne.

(45) Arnawud: Neteweyekî Ewropî. Ji welatê wî ra tê gotin "Arnawudistan", ku li jêrê Ewropayê, li qeraxê deryaya Adrîyatîk dikeve. Di hin zimanan da ji wî neteweyî ra tê gotin "Alban", ji welatê wî ra jî tê gotin "Albanya".

(46) Camia Ezher: Ev navê zanîngeheka Misrê ye, ku tê da dera zanyariyên dîni tê dayin.

(47) Nesax bîm: Nesax bûm, nexweş bûm.

(48) Nivîskar li vir jibo Misrê gotiye "bîye bajêrek hew qas mezin". Lê belê, divîya ku bigota "bûye welatekî ew qas mezin". Lewra Misir welatek e, ne bajarek e.

(49) Kara wan: Peyvîka "kar" li vir bi awayê mêyîn, yanî bi awayê "kara" hatiye nivîsîn. Lê belê, bi dîtina me, awayê rast li vir, awayê nêrîn e û divîya ku peyvik bi awayê "karê" bihata nivîsîn. Lewra ev peyvik dema ku bi mana "mefa û qazancê" bê, mêyîn e û pêveka "a" distîne û bi awayê "kara" tê gotin û nivîsîn; lê dema ku bi mana "mijûlayî û şixul" bê, hingê nêrîn e û pêveka "ê" distîne û bi awayê "karê" tê gotin û nivîsîn. Li vir jî wisa tê zanîn ku bi mana "mijûlayî û şixul" hatiye; ji ber wê yekê, divîya ku bihata gotin "karê wan".

(50) Bêzirrav: Newêrek, tirsonek, bêcesaret.

(51) Miûzi: Îhtîyac, tiştê ku ji mirov ra hemin pêwîst e, lazîm e.

Ew xwe çêdikin: Ew bi xwe çêdikin.

(52) Mezel: Ev peyvik ji peyvîka "menzel" a Erebî hatiye kurtkirin û li hin hêlên Kurdistanê bi mana "ode" tê karanîn.

sin'eta de mirov henin, rojê pêncî-şêst çerxîya distînin;(53) mal û xaniyê hemîya xweş in, hemî xweyxadim û xulam in;(54) û nêv wan de nexwendayê(55) reben jî hene, lê hindik in.

Gelî mîr û axayên Kurmanca! Ez ji we dipirsim; Ji xelkê Misrê çi kêmayîya we heye! Kurd ji Misrîya camêrtir in, hiş û aqilê wan zêdetir e, hemî texlîda Kurd ji Misrîya qenctir in.(56) Dê vêca(57) çire xelkê Misrê wê ji Kurda dewlemendtir bin! Li Misrê hin Kurmanc hene, bihîstine ku ez hatime Misrê, hemî jî hatine zîyareta min, min halê hemîya pirsî, hemî jî dergevanî û xulamîya Misrîya dikin, hemî jî binê mineta wan de ne; hina jî bêedebî kirine, ji cihê xwe derêxistine, jar û reben bîne;(58) heki xwenda bîna, heki destê wan de jî hunerek, sin'etek hebîya, holê jar û reben nedibîn; heyfa min têt, ji dergevanîyê, xulamîyê pê ve kêrê tişkî nayên.

*

Gelî ulema û mîr û axayên Kurda! Un hemî esl û neslê min dizanin. Ceddê min Hezretê Xalid îbnî Welîd e, redîyellahu teala enhu,(59) eşîra me Botan in, şuhreta nesla me Ezîzan in. Ez rîya Xwedê de dixebitim, min ev cerîde çêkir, vê rê de ez gelek pera serf dikim, zehmetê dikêşim. Meqşeda min qencîya Kurda ye. Un jî ji xêra Xwedê re dest hilînin, Kurda bidin xwendin, zarûyên xwe bielimînin ilm û edebê, bielimînin sin'eta. Mirovên Musulman divê xwenda bin, divê bielimin dînê xwe.

Gelî ulemayên Kurda! Un çire camia(60) behsa xirabîya cahilîyê, qencîya ilmê nakin! Xwedê teala û Pêxember, eleyhîsselam, behsa ilm û cehlê çi emir kirine, un dizanin. Vana hemîya ji Kurda re wa'z bikin. Elhemdu lîllahî teala, eve ya dikeve para min ez dikim. Êdî ji ulemayên Kurda hêvî dikim, vê cerîdeya min ji mîr û axa û Kurmanca re bixwînin, derheqa elimandina ilmê de Xwedê teala û Hezretê Pêxember, eleyhîsselam, çi emir kirîye, ewî bikin aqilê wan de.(61) Ji mîr û axayên Kurda jî hêvî dikim,

- (53) Çerxî: Yekîtîyeka diravan bûye, rûmeta wê pênc qurîş bûye. Di wê demê da li hin hêlên Kurdistanê ji pênc qurîşan ra dihat gotin "çerxî"; ji pênc çerxîyan ra yanî ji 25 qurîşan ra jî dihat gotin "kart".
- (54) Xweyxadim: Xwedîxizmetkar, kesê ku xizmetkarên wî hene.
- (55) Nexwenda: Awayê rast "nexwendî" ye. Lewra ev peyvik di rewşa erîn da pêveka "a" distîne û kesê ku xwendibe jê ra tê gotin "xwenda"; lê di rewşa neyîn da pêveka "î" distîne û kesê ku nexwendibe jê ra tê gotin "nexwendî".
- (56) Texlîd: Tewir, awa. Yanî "bi hemî tewiran, bi hemî awayan Kurd ji Misrîyan qenctir in".
- (57) Vêca: Vê carê, îcar.
- (58) Hina jî bêedebî kirine: Wisa tê zanîn ku mexseda nivîskar li vir hin Misrî ne. Yanî xwestîye bêje ku "hin Misrîyan jî bêedebî kirîye û Kurdên ku ji wan ra dergevanî û xulamî dikirin ji cîyê xwe, ji karê xwe derxistine". Dibe ku peyvîka "cih" di eslê xwe da "cem" be û bi şaşî weha derketibe. Eger wisa be, mana pevekê weha dibe: "Hinek Misrîyan jî bêedebî kirîye û Kurdên ku ji wan ra dergevanî û xulamî dikirin ji cem xwe derxistine".
- (59) Redîyellahu teala enhu: Xwedayê mezin jê razî be.
- (60) Un çire camîya: Hun çima li camîyan, hun çima li mizgeftan.
- (61) Bikin aqilê wan de: Têxin aqilê wan, bi wan bidin famkirin.

zarûyên xwe heta bibin deh-doзде salî gund û bajêrên xwe de bidin xwendin, bielmînin **Mushefa** şerîf û xwendina cerîdeya, ji wê paşê bikin mekteb û medreseyên Îstanbulê, Şamê, Bexdayê, da Xwedê ji hemîya razî be, da un ji şerê dişminên xwe emîn bin, Xwedê qencî bide mileta Îslamê.

*

Nuha Sûdan û Misir şerî dikin. Mêrek Sûdanîya ji ber deh mêrên Misrîya ve ne;(62) dîsa eskerê Misrê dikare Sûdanîya. Em her roj cerîdeya de dixwînin, deh ji Misrîya tîn kuştin, pêncî ji Sûdanîya tîn kuştin. Sebeba vî, xelkê Sûdanê ne xwenda ne, xid'e û hîleyên şerên vî zemanî nizanin,(63) top û tîfingên vî zemanî nînin, hebin ji nizanin biemilînin.

Cerîdeya paş vê, ez'ê şerê Sûdan û Misrê qenc binivîsim.

*

Par dewleta me(64) û Yunanîya şer kirin. Şikir ji Xwedê re, dewleta me karî Yunanîya; heyvekê de eskerê Îslamê şeş bajêrên mezin û ji seda bitir(65) gundên Yunanîya girtin. J'ew paşê(66) Mosqof ket nêva halî de, nehîşt em zêdetir biçin; me sulh kir.(67) Şeraitên(68) sulhê yek jî, Yunan wê çar milyon zêra bide dewleta me. Çiku hê ev pere nedan,(69) eskerê dewletê hê nêv bajêr û gundên wan de ne. Yunan wê van pera ji dewletên mezin deyn bike û bide dewleta me. Berî wî şerî, dewletên Filan gotin qey dewleta me ji bêperetî nikare tu kesî re şer bike. Şikir ji Xwedê re, dewletê çî qas vî(70) esker derêxist û karî dişminê xwe. Yunan dewleteke biçûk e.(71) Xwedê neke, heki dewletê nikaribîya Yunanî, File wê bivîna(72) yekcar dewleta Musulmanîyê ji dinyayê hilînin.(73) Lê wekî(74) heyvekê de me hew qas bajêr û gundên Yunan girtin, hemî dewlet man ecêbmayî ku hinde zû zû me karî wan.(75)

-
- (62) Yanî "her mêrekî Sûdanîyan beranberê deh mêrên Misrîyan e, her mêrekî Sûdanîyan bi mêranîya xwe dihêje deh mêrên Misrîyan".
- (63) Xid'e: Xap, dek û dolab, fen û fût.
- (64) Mexsed ji "dewleta me", dewleta Osmanîyan e. Ji ber ku Kurdistan jî hingê parçeyek ji dewleta Osmanî bû, nivîskar weha gotîye.
- (65) Bitir: Pirtir, zêdetir. Ev peyvik li hin hêlên Kurdistanê weha, li hin hêlan jî bi awayê "pirtir" tê gotin; lê li piranîya Kurdistanê bi awayê "pirtir" tê gotin.
- (66) J'ew paşê: Ji wê yekê paş ve, piştê wê rewşê, piştê wê bûyerê.
- (67) Sulh: Aştî.
- (68) Şerait: Piranîya "şert" e. Yanî, "yek ji şertên aştîyê".
- (69) Çiku: Ev peyvekeka sazber e û ji peyvikên "çî" û "ku" hatîye saz kirin û bi mana "ji ber ku" tê. Yanî "ji ber ku hêj ev pere nedane".
- (70) Çî qas vî: Çî qas vîya, çî qas xwest, çî qas daxwaz kir. Awayê rast ê wê peyvikê di dema çûyî da "vîya" ye, wek "jîya".
- (71) Kiçûk: Biçûk.
- (72) Bivîna: Bixwestina, daxwaz bikirina.
- (73) Dewleta Musulmanîyê: Mexsed jê dewleta Osmanîyan e.
- (74) Wekî: Dema ku, wextê ku.
- (75) Hinde zû zû: Ew qas zû zû, ew qas bi lez.

Çi qas Musulman ser dinyayê hebin, hemî arîkarîya jin û zarûyên eskerên vî şerî de hatin şehîdbîyîn, dikin.(76) Gelî Kurdno!(77) Ez we bibînim. Qasê destê we hat, pera bigîhînin hev, bidin muteserrif û walîyên we,(78) de rêkin Îstanbulê. Ji hemî dera rêdikin Îstanbulê. Îstanbulê navê şehîda hemîya nivîsî ne, rêdikin jin û zarûyên wan re.

*

Ser dinyayê de tu qewm nemane nav û behsa Girîdê nebihîstin.(79) Ji mêj ve Girîd destê Musulmana de ye. Xelkên Girîdê, sê para yek jê Musulman in,(80) du par jî File ne. Tu cara File û Musulmanên wê derê bê şer nasekinin. Berî salekê dîsa dest şerî kirin. Vê carê şer gelek mezin bî, gelek gund û bajêr xira bîn, şewitîn, çiftlik neman,(81) yekcar xira bîn, gelek jin û zarûyên Musulmana hatin kuştin, gelek keçên Musulmana ketin destên Fila de, gelek ji wan keça bîn jinên Fila, gelek zarûyên Musulmana sê-çar salî dê-babên wan hatin kuştin, ew xwe ketin destên papazên Fila de, kirin mektebên xwe de, ev zarû hemî wê bielimin Filetîyê. Ev Fileyên ha ji cinsên Yunanîya ne. Heyfa min têt, gelek jin û zarû û mêr hatin kuştin, bîn File. Min çavê xwe(82) resma zarûkek Musulman dît, reben çar salî bî, Fila sê ciha birîndar kiribîn.

Heta nuho jî Girîdê şer ne kême. Çi qas Musulman hebin, gelek jê revîn welatên Musulmana. Hin jî hê mane Girîdê;(83) lê kes newêre biçê gundê xwe, hemîya xwe dane hev, bajêra de rûtînin;(84) Fila gund û zevîyên wan ji xwe re birine.(85) Nuha çi qas Musulman hebin, civîyê dikin,(86) ar(87) û cil û pera rêdikin ji Musulmanên Girîdê re. Rebena, hemî tazî û birçî mane.

*

Ez ji mîr û axayên Kurda hêvî dikim, derheqa qencîya Kurda de çi bêt bîra kî bila ji min re binivîsin, ez'ê vê cerîdeyê de binivîsim. Wek jora vê cerîdeyê min nivîsî, divê kaxizî rêkin ji min re Misrê.(88)

Li Misrê "Metbeet El-Hîlal" de tebi' bîye.(89)

- (76) Hatîn şehîdbîyîn: Hatîn şehîdkirin, şehîd bûn. Yanî, "ew eskerên ku di vî şerî da hatin şehîdkirin, çi qas Musulman li dinyayê hene, alîkarîya jin û zarûkên wan dikin".
- (77) Divîya ku yan bigota "gelî Kurdan", yan jî bigota "Kurdno".
- (78) Divîya ku bigota "bidin muteserrif û walîyên xwe".
- (79) Girîd: Giravek e di Deryaya Sipî da. Nuha di destê Yunanistanê da ye.
- (80) Sê para yek jê: Ji sê paran yek, ji sê paran parek, ji sisîyan yek, sêyek.
- (81) Çiftlik: Cotgeh, cîyê cot û xwedîkirina heywanan. Peyvika "çiftlik" Tirkî ye, li hin hêlên Kurdistanê ketîye zimanê Kurdî jî.
- (82) Min çavê xwe: Min bi çavê xwe.
- (83) Mane Girîdê: Mane li Girîdê, li Girîdê mane.
- (84) Rûtînin: Rûdinên, dadinişin.
- (85) Ji xwe re birine: Kirine malê xwe, dest dane ser wan û ji xwe ra kirine mal.
- (86) Civîyê dikin: Civîn çêdikin, civat girêdidin, li hev dicivin.
- (87) Ar: Ard.
- (88) Awayê rast, "ji min re rêkin Misrê" ye.
- (89) Yanî "li Misrê di 'Çapxana El-Hîlal' da çap bûye, hatiye çapkirin".

KURDÎSTAN

1315

Herçî
bivê
kaxizek rêke,
divê rêke
Misrê
ser navê
xwedîyê
vê rojnamê
kurê
Bedirxan Paşa
Mîqdad Mîdhet Begê
*

Her car
du hezar
rojnaman
bê pere
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
da ku bidin xelkê
*

Ji 15 rojan
carek
tê nivîsin

Kürdleri uyarmak
ve
zanaatlar öğrenimine
özendirmek için
şimdilik
15 günde bir
yayınlanır
Kürdçe gazetedir

Adres:
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahibi ve Yazarı
Bedirhan Paşaoğlu
Mikdad Midhat
*

Her baskısından
2000 tane
Kürdistan'ın
büyük valilerine
gönderilecek ve
onlar aracılığıyla
köyler ve kasabalara
dağıtılıp
yaygınlaştırılacaktır
*

Kürdistan dışında
her yer için
yıllık abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan içinde
özel isteyenlere
bedava gönderilir

Roja pêşemê 30 Zulqê'de sal 1315 * Perşembe 9 Nisan yıl 1314(2)

- (1) Peyvên ku di serê rojnamê da jibo nasandina wê, nav û navnîşana xwedîyê wê, amanca wî ji weşandina wê û wd. li her du alîyên sernivîsara wê hatine nivîsîn, alîyek ji wan bi Kurdî ye, alîyek jî bi zimanê Osmanî ye. Jibo hêşankirina têgîhîştina van peyvên ji xwendevanan ra, me sernivîsara jimareya pêşîn a rojnamê wek numûneyek ji nû ve nivîsî; peyvên Kurdî yên ku li rexê sernivîsarê cî girtine, me ew wergerandin Kurdîyeka xwerû; peyvên Osmanî jî me wergerandin Tirkîya nû(gazetenin başında, onun tanıtılması, sahibinin ad ve adresinin, dergiyi yayınlamaktaki amacının vb. bildirilmesi için başlığın iki yanında yer alan sözlerin bir bölümü Kürdçe, bir bölümü de Osmanlıca'dır. Okuyucuya bu sözlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için, gazetenin ilk sayısının başlığını örnek olarak aldık ve yeniden yazdık; buradaki Kürdçe sözleri sade bir Kürdçeye, Osmanlıca sözleri de yeni Türkçeye çevirdik).
- (2) 1315 tarîxa Hicrî ye, 1314 jî tarîxa Romî ye; li gora tarîxa Mîladî ev her du tarîx jî dibin 22 Nîsan 1898(1315 Hicrî tarihtir, 1314 ise Rumî tarihtir; her ikisi de Mîladî tarihe gora 22 Nisan1898 eder).

Heçî
kaxizek
vê rêke,
divê
rêket
Misrê
ser navê
xweyîyê
vê cerîdeyê
lawê
Bedirxan Paşa
Mîqdad Mîdhet Begê

*

Her car
du hezar
cerîdeya
bê pere
ezê rêkim
Kurdistanê,
de bidin xelkê

*

Pazde roja
carekê
têt
nivîsandin

KURDÎSTAN

1315

Kürdleri îkaz ve
tahsil-i sanayiye teşvik için
şimdilik
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir
(3)

Bazı ümera-i Ekradın arzularına mebnî
bundan böyle
ahval-ı carîye ve edebiyat-ı Kürdiyeden
dahi bahsolunacaktır
(4)

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farişice
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur
(5)

(2)
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Mikdad Midhat

*

Her tab'ında
2000 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncşemê de 14 Zulhîcce sene 1315 * Pencşembe fi 23 Nisan sene 1314(6)

- (1) Nivîskar di jimareya pêşîn û vê jimareya 2'yan da peyvika "rûper" bi mana "jimare" bi kar anîye. Lê ji jimareya 3'yan pê ve li şaşîya xwe veaqilîye û êdf ew peyvîk bi mana "rûpel" bi kar anîye.
- (2) Gazetenin ilk sayısında ve bundan sonraki sayılarında burada "adres" demek olan Arapça "unvan" sözcüğü yer almaktadır. Ancak bu sayıda bu yer böyle boş çıkmıştır.
- (3) Yukarıdaki satırların bugünkü Türkçeye anlamı şöyledir: "Kürdleri uyarmak ve zaanaatlar öğrenimine özendirme için, şimdilik 15 günde bir yayınlanır Kürdçe gazetedir".
- (4) Yukarıdaki satırların bugünkü Türkçeye anlamı şöyledir: "Bazı Kürd beylerinin arzuları üzerine, bundan böyle, olup biten durumlardan ve Kürd edebiyatından da söz edilecektir".
- (5) Yukarıdaki satırların bugünkü Türkçeye anlamı şöyledir: "Gazetenin tutumuna uygun Arapça, Türkçe, Farsça mektuplar, Kürdçeye çevrilerek yayınlanır".
- (6) Li gora tarîxa Mîladî 6 Gulan 1898(Mîladî tarihe göre 6 Mayıs 1898).

BÎSMÏLLAHÎRREHMANÎRREHÎM

Cerîdeya ewwulî de min piçekê behsa qencîya ilm û marîfetê kiribî. Ez vê cerîdeyê sebê wê dinivîsim,(7) da ez Kurda bielîmînîm xwendinê, da Kurd bizanin feyda xwendinê çî qas gelek e. Hezretê Resûl, eleyhîsselam, gelek cara emir kirîye ku "bielîmin xwendinê". Cerîdeya ewwulî de min hin hedîsên şerîf nivîsîn. Ez'ê vê carê jî hin hedîsên şerîf binivîsim:

Hezretê Pêxember, eleyhîsselam, gotîye "utlubu'l-ilme mînelmehdî îlelehdî"; angî "ilmê jî matikê heya tîrbê bixwînî".(8) Angî divê mirov hew qas kiçîk dest xwendinê biket, hê jî demê matikê heta demê tîrbê.(9) Zarûyên matikê nikarin bixwînî. Lê meqsed, angî hew qas zû dest xwendinê bikin, xwendin hew qas tişteke feyde ye.(10)

Dîsa Hezretê Nebî, eleyhîsselam, gotîye "hubbu'l-wetenî mîn'el-îman"; angî "hejêkirina weten jî îmanê ye,(11) mirovên xwey'îman hej wetenê xwe dikin".(12)

Gelî mîr û axa û paşano! Ez jî we dipîrsim: Kî jî we heta nuho jî wetenê xwe re çî kirîye, da em bizanin un hej wetenê xwe dikin! Hejêkirina weten ew e ku mirov nehêle dişminê mirov bikeve nêv wetenê mirov de. Hejêkirina weten ew e ku mirov wetenê xwe ava bike, mekteba û medresa, xêrata çêke. Hejêkirina weten ew e ku mirov zarûyên wetenê xwe bide xwendin, bide elimandina sin'et û marîfeta. Xwedê neke, heki dişminê we Mosqof hucûmê wetenê we bike, un'ên çawa şerê wî defî' bikin?(13) Mosqof xweytop û tîfingên we ecêb e,(14) cihên mirov jê wek teyra dixuyî, gule û berikên xwe digîhîne wan dera; topên we ecêb hene, dikare pê wan topa çîya hilweşîne.(15) Hejêkirina weten ew e un jî bixebitin, bielîmin ilm û marîfeta, kesb û karê tîcaretê bikin, dewlemend û xweysin'et û marîfet bibin, wek dişminên xwe bibin xweytop û tîfingên vî zemanî, da un bikaribin weten jî simên espên Fîla xilas bikin.

Carekê qenc bînin bîra xwe, axa wetenê we çî ye. Nê hemî jî hestî û goştê dê-babên we ne, tîrbên ecdadên we ne; paş çend rojekê wê jî we re jî bibe tîrb. Ne heyf e Mosqof bi espên xwe bide ser wê axê û tîrba! Berî sed sala Fîleyên Fransîz Misîr zebt kiribîn. Xwedê zane nuho jî Misrî hîkat dikin, camî û mizgeft kirine dêr û axur. J'ew paşê Xwedê nusret da Îslamê, Fîle revîn çûn,

---

(7) Sebê wê dinivîsim: Jibo wê yekê dinivîsim

(8) Matik: Textekî biçûk e, jibo zarûkên şîrmîj tê çêkirin, ew zarûk tê da tîrba razandin û hejandin. Li hin hêlan jê ra tê gotin "dergûşan" jî.

(9) Tîrb: Gor.

(10) Tişteke feyde ye: Tişteke bifêde ye, tişteke mefadar e.

(11) Hejêkirina weten: Hezîkirina jî welat, evîna welat.

(12) Xwey'îman: Xwedîman, xwedîbawerî, bawerdar.

(13) Un'ên çawa: Hun'ê çawa, hun dê çawa.

Defî' bikin: Paşta bavêjin, berepaş daf bidin, jî xwe dîr bixin.

(14) We ecêb: Wisa ecêb.

(15) Pê wan topan: Bi wan topan.

cihên xwe camî û mizgeft paqij kirin;(16) ew camîyên bîbîn dêr, elhemdu lîllah nuho Îslam tê de nimêj dikin, dixwînin.

Dîsa Hezretê Pêxember, eleyhîsselam, gotîye "uluwwu'l-hîmmetî mîn'el-îman"; ango "hîmmeta bilind ji îmanê ye".

Gelî Kurdno! Elhemdu lîllah xelk hemî dizanin ku Kurd xweyhîmmet in, Kürd camêr in, cesûr in, xwîna xwe li ser wetenê xwe dirijînin. Lê heyfa min têt ne xwenda û dewlemend in, bêmarîfet in.

Dîsa Hezretê Resûlullah, eleyhîsselam, gotîye "Îs'e li dinyake keenneke teîşu ebeden, we's'e lî axîretîke keenneke temûtu xeden";(17) ango "ji dinya xwe re we bixebite heçku tu qet namirî, ji axreta xwe re jî we bixebite heçku tu'yê sibê bimirî".(18)

Werin, vêca em bizanibin mirov ji dinya xwe re çawa, ji axreta xwe re çawa divê bixebite. Ji dinyayê re xebitandin ticaret e, kesb û kar e, elimandina sin'et û marîfeta ye; ji axretê re xebitandin kirina emrê Xwedê teala û Pêxember eleyhîsselam e. Kurd dînen xwe de qenc in; lê çiku ne xwenda ne, qe nikarin axreta xwe re qenc bixebitin.

Gelî mîr û axano! Fekirin, yên hatin ser dinyayê, navê kî bi rehmetê têt gotin. Un jî we bikin,(19) da navê we jî bi rehmetê bêt gotin.

Xweska wî ewê xêrek kir.(20) Xêr ne nimêj û rojî ne. Nimêj û rojî deynê mirov e, bivê-nevê mirovê wan bike; xêr ew e ku mirov mekteb û medresa, mizgefta çêke. Fekirin zarûyên bêbab û bidin xwendin.(21) Çiku un nizanin bixwînin, un nizanin tarîxa behsa ecdadên we çî nivîsîye, kî qencî û kî xirabî dikir.

Bi îzna Xwedê teala, paş nuho ez'ê behsa tarîxa Kurda jî bikim; esl û neslê wan ji ku ye, nêv wan de çî mirovên xwenda, xweynav û deng hatine, ezê hemî binivîsim.

Mirovek xwenda, alim hebî, navê wî "Ehmedê Xanî" bî. Xwedê jê razî be, rehmeta Xwedê lê be, vî mirovî hin kitêbên Kurmancî nivîsîne. Ez'ê paş nuho hin ji wan kitêbên wî vê cerîdeyê de binivîsim.

*

Wek ez dibihîzim, ji Kurda gelek dewlemend hene. Gelî dewlemendên Kurda! Babên we bi du gaz cawê sipî çûn ber rehma Xwedê.(22) Un jî wê welê

(16) Yanî "Musulmanan li cîyên xwe camî û mizgeft paqij kirin".

(17) Awayê rast ê vê hedîsê weha ye: "Î' mel lî dinyake keenneke teîşu ebeden, we' mel lî axîretîke keenneke temûtu xeden". Lê belê mana vî awayî û awayê ku di rojnamê da hatîye nivîsîn, yek e.

(18) Heçku: Goya ku, wek ku, hesêb ku.

(19) Un jî we bikin: Hun jî wisa bikin.

(20) Xweska wî ewê xêrek kir: Xwezî bi wî kesê ku xêrek kir.

(21) Yanî "li zarûkên bêbav ên sêwî binêrin û wan bidin xwendin".

(22) Gaz: 1- Aletêkî wek meqesê ye, lê her du serên wî çengalkî ne û li ser hev rûdinên, pê bizmar tên kişandin, tewirekî wê jî heye ku di kişandina didanan da tê karanîn. 2- Beşê mil ê ji enîşkê berjêrtir. Bi Erebi jê ra tê gotin "zîra", ku berê pîvekeka cil û caw bûye. Li vir mexsed mana diduyan e.

biçin. Lo, wan zêr û zîvên elbikên we de ne derêxin, rîya Xwedê de mekteb û medresa çêkin, zarûyên bêdê û bab bidin xwendin, da un dinya û axretê rahet bikin,(23) da Xwedê ji we razî be.

Derên ez lê gerîyabîm, min gelek mirovên dewlemend dîtine, zarûyên feqîr dane xwendin, rêkirine Îstanbulê mekteb û medreseyên mezin; nuho hemî mezin bîne, hemî jî me'mûr û zabitên dewletê ne; mirovên ew dabîn xwendin, wekî wan dibînin kî kaxizek ji wan têt, Xwedê re şikir dikin ku ew bîn sebeb, saya wan de ew zarûyên reben bîn mirovên xwey nav û deng, bîn mirovên alim û dewlemend. Ev mirovên ha li dinya û axretê rûsipî ne.

Elhemdu lîllah em Musulman in. Musulmanîyê de divê em arîkarîya hevûdû bikin.

*

Ez'ê behsa mulûkên Emewîye ji we re bikim;(24) xwendinê çî ji wan kir, nexwendinê çî kir:

Berî heft-heşt sedsala, milê Endelusê dewletek Musulman derket. Sultanê wan ji Emewîya bî. Çar-pênc padîşah ji wan xwenda bîn, adil û qewî, xweymarîfet bîn, hej xwendinê dikirin; sê-çar sala de gelek bajêrên Fila girtin. Yek jê, navê wî Ebdurrehmanê Salis bî.(25) Vî Ebdurrehmanê Salis pêncî sala padîşahî kir. Mirovên xwenda bîn. Wezîrên dora wan jî xwenda û alim bîn. Loma, çî bajêrên navê edaleta wan diçû' yê, bê şer teslîm dibîn. Zemanê van xunkara(26) de Îslam gelek mezin bîn, xurt bîn, dewlemend bîn, mekteb û medreseyên mezin çêkirin, camîyên hew qas mezin çêkirin ser dinyayê de wek wan hê nehatine çêkirin. Wê hingê xelîfeyê Musulmana ne ji Tirka bî, Erebbîn.

J'ew paşê, yên bîbîn xunkar dest xirabîyê kirin, xwendin û marîfet berdan, edalet nema, dest zulmê kirin. Me'mûra dest bertîla kirin, hemî der têkilhev bîn. Heçî walîyên bajêra, her yekê go "xunkar ez im". Qeweta Îslamê ji hev veqeta. Me'mûr jî hemî wek xunkarên xwe dest bertîla, fisq û fucûrê kirin.(27) Hîkmeta "en-nasu ela sulûkî mulûkîhîm" eşkera bî.(28) Xîreta Musulmanîyê ne li xunkarên wan ma, ne li wezîr û me'mûran ma, ne xelkê ma;(29) hemî ketin derdê bertîla.

(23) Rahet bikin: Awayê rast "rahat bibin" e.

(24) Emewîye: Malbataka Erebbû ku 30 sal piştê wefata Pêxember kargêrîya Musulmanan girt destê xwe û dewletek bi navê "dewleta Emewîyan" saz kir. Sazkarê wê dewletê Muawîyeyê kurê Ebû Sufyan bû. Ew dewlet ji sala 660'ê heta sala 750'yê jîya û bi şorişa Ebû Muslimê Xurasanî hilweşîya. Hingê yek ji wê malbatê revîya çû Endelusê, ku navê Îspanyayê bû û di destê Musulmanan da bû, di sala 756'an da li wir "Dewleta Emewîyên Endelusê" saz kir. Ew dewlet jî heta sala 1031'ê jîya û hingê bi hucûma Fileyên cîranê Endelusê hilweşîya.

(25) Ebdurrehmanê Salis: Ebdurrehmanê Sisîyan.

(26) Xunkar: Mîr, padîşah.

(27) Fisq û fucûr: Bêexlaqî, bêrêtî, bêdînî, perçiqandina exlaq û terbîye û edebê, derketina ji rîya rast.

(28) En-nasu ela sulûkî mulûkîhîm: Ev peyveka Erebbî ye, mana wê weha ye: "Mirov li ser rê û meşa mîrên xwe ne".

(29) Ne xelkê ma: Ne li xelkê ma.

Fila dora wan girt, dest şerî kirin. Îttîfaq nêv Îslamê de nema; walîyekî milekî ve, walîyê dî milê dî ve kişand. Fila karî Musulmana; gelek jin û zarû û mêr esîr bîn, gelek Musulman revîn Afrîqayê, hemî jî jar û reben bîn. Hingî çû halê wan xirabtir bî, hingî çû File xurtir bîn, Musulmana yekcar xwendin berda, marîfet û xwendin gîha Fila. Hingî çû Musulman bîn File, hêdî hêdî dewleta mulûkên Emewîye xilas bîn, dewleta Fila ket şûna wan de. Heta nuho jî li qeydên mehkemeyên wan de nav hene, paş çend baba ceddê(30) wan Musulman in. Ez'ê navek ji wan binivîsim. Ev navê ha ji qeydên mehkemeyê wan in. Ev e ew nav: "Alfons kurê Frîderîk kurê Hanrî kurê Tomson kurê Muhemmed bin Ebulqasim". Ew sê navên ewilî navên Fila ne, babê wan Fila Muhemmed bin Ebulqasim bî.

Gelî ulema û mîr û axayên Kurda! Heki mirovên hukmê we jî(31) berê un nedin xwendin, un rênekin mekteba da bielimin marîfet û sin'eta, dinya û axretê gunehê wan stûyê we ye.(32) Çawa Fileyên cîranên Musulmanên Endelusê ew der hemî girtin û Musulman kirin File, cîranê we Mosqof jî wê rojekê Kurdistanê bigire, nahêle un Musulmanîya xwe bikin, wê mizgeftên we bike dêr, wê jin û zarûyên we esîr bike; ji paşê un yekcar nikarin xwe ji destê wî xilas bikin. Nuho hê hêl(33) û qeweta we destê we de ye bixebitin, bixwînin, bielimin sin'et û marîfeta; un'ê bikaribin xwe ji şerê cîranê xwe hifz bikin.

Wan pêla(34) de dewletek Musulmana hebî, navê wan "Dewleta Selçûqîye" bî. Ji wê paşê, dewlet gîha mîrekî eşîra Tirka, ku navê wî Osman bî. Rehmeta Xwedê lê be, mirovek camêr, Musulman, adil bî. Eşîra wî hingî çû mezin bî, xelkê hingî edaleta wî dîtin hatin dora wî, ketin binê emr û hukmê wî de. J'ew paşê ew xwe çû ber rehma Xwedê, kurê wî ket şûna wî. Ew jî wek babê xwe cesûr û mêr derket. Dewlet zemanê wî de mezintir bî. Şikir Xwedê re, Musulman dîsa bîn xweydewlet. Li jor me gotibî "en-nasu ela sulûkî mulûkîhîm". Van xunkarên ha hej xwendinê dikirin; loma mîr û wezîrên wan jî xwenda bîn, adil bîn; zemanên wan de zulm tunebî, Musulman ji şerên dişmina, Fila emîn bîn.

*

Cerîdeya berî vê de, metbeeyê de murettib, hedîsek şerîf xelet nivîsîye; rastî ho ye:(35) "Utlubu'l-ilme welew bî's-Sîn".(36)

(30) Cedd: Bapîr.

(31) Yanî "mîrovên di binê hukmê we da jî, kesên binê hukmê we jî".

(32) Yanî "di dinya û axretê da gunehê wan li stûyê we ye".

(33) Hêl: Hêz, şîyan. Ev peyvikeya Erebi ye û di Erebi da "hewl" e, piştê ku ketîye Kurdî guherîye bûye "hêl".

(34) Pêl: 1- Koma avê ya ku bi tevgera bayê di deryayan da yan di lîçan da yan jî di çemên fire yên sekan da peyda dibe û ji alîyek ber bi alîyekî dî diçe. 2- Tevgera ku di hewayê da peyda dibe. 3- Dem, wext. Li vir mexsed mana 3'yan e.

(35) Rast'î ho ye: Rastê wê weha ye, awayê wê yê rast weha ye.

(36) Yanî "zanîn li Çînê be jî lê bigerin". Ev hedîs di jimareya pêşîn da weha derketibû: "Utlubu'l-ilme welew kane fî's-Sîn".

Min gotibî "ez'ê behsa şerê Misr û Sûdanê binivîsim". Eve ez'ê dest pê dikim:(37)

Ji mêj ve nozde hezar eskerê Sûdanê, sêzde hezar eskerê Misrê pêş muqabilê hevû dû sekinîbîn, karê şerî dikirin. Roja dî her du mila dest şerî kirin. Şer xweş bû.(38) Eskerê Misrê re gelek top hebîn. Hê ji dûr ve Misrîya Sûdanî dan ber topa, hal li wan nehîşt. Wekî piçekê nêzîkê hev bîn, Misrîya dest tîfinga jî kirin. Xelkê Sûdanê, rebena çikû bêsin'et û marîfet in, top û tîfingên welê wan re tunebî; destê geleka de rim û xişt û şîr(39) û mertal û tîfingên çeqmaq hebîn. Heta hê nêzîktir bîn, gelek ji Sûdanîya hatin kuştin. Şer xweş bî, Sûdanîya êdî nekarî xwe li ber gule û berikên eskerê Misrê bigirin, revîn. Misrîya berdayî wan. Ji Sûdanîya sê hezar mêr birîndar û telef bîn. Ji wan sê hezara dozde mîr û axa ne, ango serekên eskerê Sûdanê ne. Çar hezar ji wan esîr bîn. Nêv van esîra de jî gelek mezinên Sûdanîya hene. Navê mîrê wan Emîr Mehmûd e, ew jî hat girtin.

Ji Misrîya heftê û pênc hatin kuştin, çar sed birîndar bîn, pazde zabit hatin kuştin û hin qewî jê birîndar in.(40)

Eve, gelî mîr û axano! Un dibînin ev şer çi ecêb e!

Sebeba vê, Misrî xwenda ne, ûmê şerî dizanin, top û tîfingên wan hene, sîlehên wan nû ne; Sûdanî camêr in, lê bêsilêh in, ilmê şerên wan sîlehên nû nizanin, loma mala wan xira bî, êdî paş nuho nikarin pişta xwe rast bikin.

*

Hin ji mîr û axayên Kurda kaxiz rêkirine ji min re, dixwazin ku ez vê cerîdeyê de behsa halê nuho û edebîyata Kurdî, ango hin şê'r û beytên Kurmancî binivîsim. Loma, paş nuho, bi îzna Xwedê ez'ê behsa halê nuho bikim û her car hin beyt û şê'rên Kurmancî û hîkatên qenc binivîsim.

*

Rehmeta Xwedê lê be, Xwedê gunehê wî bixefirîne, sala hezar û sed û pêncê de,(41) Cizîrê(42) Ehmedê Xanî kitêbek menzûm nivîsiye;(43) navê vê kitêbê kirîye "Mem û Zîn". Ev kitêb hemî beyt û şê'r in; eşkare hîkata eşqa du

(37) Awayê rast weha ye: "Eve ez'ê dest pê bikim", yan jî "eve ez dest pê dikim".

(38) Şer xweş bû: Şer germ bû, şer gewz bû, şer geş bû.

(39) Şîr: Şûr.

(40) Hin qewî jê birîndar in: Dibe ku mana vê peyvê weha be: "Hin pîrr ji zabitan birîndar in"; yan jî weha be: "Hin ji zabitan jî birîndarên giran in, birînen wan dijwar in".

(41) Sala 1105, tarîxa Hîcrî ye. Li gora tarîxa Mîladî dibe 1695.

(42) Cizîrê: Li Cizîrê.

(43) Menzûm: Helbeskî, pirtûk yan jî tişteki dî ye ku bi awayê helbestan tê nivîsîn, wek helbestan tê nivîsîn.

ciwana ye, batin(44) gelek meqsed û hîsse(45) û hîkmet jê tîn fehmkirin. Loma, divê mirov bi dîqet bixwîntin. Her cerîdekê de ez'ê ji wê kitêbê hinê binivîsim,(46) heta xilas bibe.

Ew kitêb berî du sed û deh sala hatîye nivîsandin. Hin derê wê heşifîne,(47) nayên xwendin. Derên neyên xwendin, însaallah ez'ê bikarim bi xwe temam bikim. Heki ji vê kitêbê destê yekê de hebitin, ez hevî dikim ji min ra rêket, da ez ya li destê xwe de rast bikim; paşê ez'ê dîsa kitêba wî jê re rêkim. Nîyeta min, ez'ê wê kitêbê tebi' jî bikim.(48) Heçîyê vê,(49) bila nuho ve ji min re binivîse.

Ehmedê Xanî, rehmetullahî eleyhî, li wê kitêbê de ewil dest şikir û munaçat û ne'ta kirîye,(50) paşê dest eslê hîkatê dike. Min ev kitêb carna hin ulemayên Tirk û Ereba re xwendîye û tercume kirîye, hemîya jî gotîye ku "vê rê de ji vê kitêbê çêtir me nedîye".

MEM Û ZÎN

Sernameê name navê Ellah
bê navê wî natemam e wellah(51)

Ey metleê husnê îşqebazî
Mehbûbê hqîqî-yû mecazî

Navê te ye lewhê nameya îşq(52)
Îsmê te ye neqşê xameya îşq

---

(44) Batin: Di batin da, di binî da, bi awayê veşartî.

(45) Hîsse: Par. Yanî "tiştê ku mirov wek parek ji xwe ra jê digire, para xwe jê hiltîne, jê mefadar dibe".

(46) Hinê: Hinek, parçeyek.

(47) Heşifîn: Belavbûna murekkebê nivîsînê li ser kaxid, bi awayekî wisa ku baş nayê xwendin.

(48) Tebi' jî bikim: Çap jî bikim.

(49) Heçîyê vê: Herçîyê ku divê, her kesê ku divê.

(50) Munacat: Gazî û lavayên ji Xwedê ra, ku mirov gazî Xwedê bike û lavayê wî bike. Ne't: Pesn. Li vir mexsed jê pesnê Pêxember e.

(51) Di çapa "Mem û Zîn"ê ya 1919'an a Stanbolê da ev her du malik weha derketine:

"Sernameê name namê Ellah
Bê namê wî natemam e wellah".

(52) Di çapa stanbolê da "namê te ye" derketîye.

Bê neqşê te neqşê xame xam e
Bê navê te navê name name(53)

Navê te ye şahê Beytê meqşûd(54)
fîhristê mukatebatê mehmûd

mezmûnê murasetatê "lareyb"
meşhûdê mukaşefatê bîlkeyb

Mehbûbê qulûbê men lehu'l-qelb!
Qelban tu dikî bi ba xwe ve celb(55)

Ma'şûq-i tu yî, bifexr û naz î
Aşiq tu yî, lêk-i bènîyaz î

Mutleq tu mufîd û mustefad î
Bê şubhe murîd û hem murad î

Nûr î tu di husnê rûyê dildar
Nar î tu di qelbê aşiqê zar

Şem' î, ne ji qismê nûr û nar î
Şems î, ji eyan tu perdedar î

Genc î tu di nêv tilîsmê alem(56)
Kenz î tu eyan ji îsmê adem(57)

Ev alem û ademî-yû meşhûd
ev mumkin û masîwayê mewcûd

Hemyan bi te ye mudare û debr(58)
Feyyazê rîyazê xelq û we'l-emr(59)

---

(53) Di çapa Stanbolê da ev malik weha derketîye:

"Bê namê te name natemam e".

(54) Di çapa Stanbolê da "namê te ye" derketîye.

(55) Di nusxeyeka desnivîsar da "bi bal xwe ve" hatîye nivîsîn.

(56) Genc: Xizne, xezîne, defîne.

(57) Kenz: Xizne, xezîne, defîne.

Adem: Mirov, însan.

(58) Hemyan: Hemîyan, giştan, tevan.

(59) Di çapa Stanbolê da ev malik weha derketîye:

"Feyyazê rîyazê xelq-i we'l-emr".

Emrê te bi lefzê "kun" du alem(60)
mewcûd-i kirin, xerez çi? Adem(61)

Adem bi xwe yek ji her duyan e
Yek herf-i ji emrê "kun", fe kane

Ew herfê heqîqeta muheqqeq
hem emr e bi qudreta te, hem xelq

*

Eşbah-i muressem in ji nasût
Erwah-i muwessem in bi lahût

Ev rûh û cesed bi cebr û îkrah
tezwîc-i bûyîn bi emrê Ellah

Nasûtî egerçi rengsefal e
lahûtî ji pertewa cemal e(62)

Herfa ku me gotî, neqşê hûr e
Lê meqsed û maneya wê hûr e(63)

Zahir te eger numaye suxra
batin ew e neqşê xame kubra

Mewcûd e di wê şhadet û keyb
Meşhûd e di wê siyadet û eyb

Însan bi xwe hem zelum e, hem nûr
Adem ji te hem qerîb e, hem dûr

Hindî we ku cinsê alemî ne
ew tabîê new'ê ademî ne

-
- (60) Lefzê "kun": Peyvika "kun". Peyvika "kun" peyvikeka Erebi ye, mana wê "bibe" ye. Ev îşaret e bi alîyê ayeteka Qur'anê ve, ku Xwedê tê da weha gotîye: "Dema ku Xwedê tişteke bivê, fermana wî tenê ew e ku jê ra bêje 'bibe', ew ji hema dibe".
- (61) Xerez: Amanc, daxwaz, mebest, mexsed.
Adem: mirov, însan.
- (62) Ev her du malik di çapa Stanbolê û nusxeyeka desnivîsar da weha ne:
"Nasût-i egerçi rengsefal e
Lahût-i ji pertewa cemal e".
- (63) Di çapa Stanbolê û nusxeyeka desnivîsar da ev malik weha ye:
"Lê meqsed û maneya wê kûr e".

Ev renga felek hemî muezzem
ev çende melek hemî mukerrem

ev karegeha ezîme, dewwar
ev baregeha bedîe, seyyar(64)

ev çende zemîn digel enasir
ev renga erez digel cewahir

ev çende he nî'met û nefais
ev renga he me'kel û malabis

ev çende he muddea û metlûb
ev renga he muştaha û mehbûb

heywan û meadin û nebatat
metlûb û meqasid û muradat

bîlcumle jibo me ra li kar in
fîlcumle jibo me ber di bar in

Heqqen ku te xweş nîzam û rewneq
tertîb-i kirin jibo me elheq

Em xafil û atil û gunehkar
mayîne di qeydê nefsê emmar

Nînin me di qelbî fikr û zikrek
nakin bi zebanî hemd û şikrek

Xanî, ku nehin bi qelbî zakir
Barî, bide wî zebanê şakir

(Paşîya wê heye)

Li Misrê "Metbea El-Hîlal" de tebi' bîye

---

(64) Di çapa Stanbolê û nusxeyeka desnivîsar da ev her du malik weha ne:

"Ev karegeha ezîm û dewwar
ev baregeha bedî' û seyyar".

Heçî
vê kaxizekî
rêke ji min re,
divê ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Misr
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Mîqdad Mîdhet Beg"

*

Her car
du hezar cerîdeya
bê pere ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de bidin xelkê

*

Pazde roja carekê
têt nivîsandin

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Fârisîce
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Mikdad Midhat

*

Her tab'ında
2000 nûsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesateleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncşemê de 28 Zuhîcce sene 1315 * Pencşembe fi 7 Mayıs sene 1314(2)

BÎSMÎLLAHÎRREHMANÎRREHÎM

"KULLUKUM RAÎN WE
KULLUKUM MES'ÛLUN EN REÎYYETÎHÎ"

Gelî ulema û paşa û mîr û axayên Kurmanca! Ev hedîsa şerîf a min jor nivîsî,
emrê Pexember eleyhîssalam e. Ango ji xunkar(3) bigirin heya şivanên gund,
hemî ser hevûdû(4) ba Xwedê teala(5) mes'ûl in.(6) Ango divê yên mezin, yên

(1) Divîya ku li vir "eded 3" yanî "jimare 3" bihata nivîsîn. Lê belê di eslê rojnamê da ev goşe weha vala derketîye.

(2) Li gora tarîxa Mîladî 20 Gulan 1898.(Miladî tarihe göre 20 Mayıs 1989).

(3) Xunkar: Mîr, padîşah.

(4) Hemî ser hevûdû: Hemî li ser hev, hemî ji ber hev ve, hemî di heqê hev da.

(5) Ba Xwedê teala: Li bal Xwedê teala, li nik Xwedê teala.

(6) Mes'ûl: Berpîrsyar.

xweyqewet(7) û dewlemend, xunkar û paşa û mîr divê fekirin(8) yên li bin destên xwe de. Heki(9) ew ji şerên dişmina hifz nekirin,(10)Xwedê teala wê wan mîr û axa û hemîya mes'ûl bike.

Min cerîdeya berî vê de behsa Endelusê kiribî. Çiku(11) padîşahêk ji wan, Ebdurrehmanê Salis xwenda bî, hej ilm û marîfeta fikir, zemanê wî de xelk hemî, heya hin şivan jî xwenda bîn. Hîkmeta "en-nasu ela sulûkî mulûkî-hîm"(12) derket nêva halî.(13) Çiku hemî xwey'ilm û marîfet bîn,(14) zemanê wî padîşahî de dewleta Musulmana ji dewletên Frenga(15) hemîya zêdetir xweşewket û qewet bî.(16)

Gelî warisên enbîya,(17) ulemayên Kurda! Rîya Xwedê de destên xwe hilînin, devên xwe vekin, mîr û axayên Kurmanca terxîb û teşwîqa ilm û marîfeta bikin.(18)

Eve ji hedîsa şerîf a "kullukum raîn we kullukum mes'ûlun en reîyyetîhî" aşîkar dibe ku ez jî bi emrê Pêxember eleyhîsselam me'mûr im xizmetê qenciyê ji Kurda ra bikim, rîya qenciyê nîşanê wan bikim, wan ji xirabiyê hifz bikim. Çiku dewlet nahêle kes ji me biçe Kurdistanê, loma ez bi vê cerîdeyê, ya li ser min deyn ez dikim.(19) Xwedê arîkariya min û Musulmana hemîya bike.

"Teleb'ul-ilmî ferîzetun ela kullî Muslimîn we Muslîmetîn". Ev hedîsa Pêxember eleyhîsselatu wesselam, ango elimandina ilmê ser hemî mêr û jinên Musulmana ferz e.

Gelî mîr û axayên Kurmanca! Çawa çiku nimêj ferz e un dikin, welê elimandina ilmê jî ser we ferz e.(20) Bê ilm û xwendin nimêj û rojî temam nabin. mirov çi qas hej wetenê xwe bike, bê ilm nikare qenciyêke temam ji wetenê xwe re bike. Vî zemanî de kitêbên we qenc(21) hatine nivîsandin, behsa xweykirina dewar û pezî dike, behsa çandina genim û cehî dike, behsa hemî tiştî dike. Mirovên xwenda wê bikaribin bi van kitêba dewar û pez û dextlê xwe bike rê de. Her sal kara wî du cara wê zêdetir bibe.

-
- (7) Xweyqewet: Xwedîqewet, xwedîhêz, hêzdar, tuwana, kesê ku hêz û qeweta wî heye.
(8) Fekirin: Bifikirin, hesaba wan bikin, rewşa wan bidin ber çavên xwe.
(9) Heki: Eger.
(10) Hifz nekirin: Neparastin.
(11) Li jêrenota 69'an a jimareya pêşîn binêrin.
(12) Li jêrenota 28'an a jimareya 2'yan binêrin.
(13) Derket nêva halî: Derket nava rewşê, bû rewşeka rastîn û hat ber çavan.
(14) Xwey'ilm: Xwedîilm, xwedîzanîn, zanyar.
(15) Dewletên Frenga: Dewletên welatên Ewropayê yên ne Musulman.
(16) Xweşewket: Xwedîşewket, xwedîheybet, xwedîhêz, hêzdar.
(17) Warisên enbîya: Warisên Pêxemberan. Ev îşaret e bi alîyê hedîsek ve ku weha dibêje: "Kesên alim, kesên zanyar warisên Pêxemberan in".
(18) Terxîb û teşwîq: Hewisandin, çêkirina hewesê di dilê hin kesan da, ku mirov di heqê hin tiştan da hewes bide hin kesan, wan bihewisîne.
(19) Yanî "tiştê ku li ser min deyn û wezîfe ye, ez bi vê rojnamê tînim cî, ez bi vê rojnamê wezîfa xwe dikim û deynê xwe didim".
(20) Yanî "çawa ji ber ku nimêj ferz e hun nimêj dikin, fêrkirina zanîne û zanyariyê jî wisa li ser we ferz e".
(21) We qenc: Wisa qenc.

”LEYSE LÎ’L—ÎNSANÎ ÎLLA MA SEA”

Ango ”mirov çî qas bixebite, çî qas bişixule wê ew qas kar bike”. Divê mirov ji vî emr û fermana Xwedê teala îbretê bigire. Carekê bipirsin: Hev qas Musulman henin ser dinyayê, hemî çî dikin? Hev qas Freng(22) hene, hinde dewlemend in, xurt in; ev Musulmanên ha çî dikin? Ez ji we re hîkat bikim: Exlebên Musulmana berê ve wek Kurda bîn, bêxwendin û marîfet bîn. Hingî çû, fikirîn cîranên wan Freng dielimin xwendin û marîfeta, ji wan qewettir(23) û dewlemendtir dibin. Aqilê wan hat serê wan; ewa jî dest xwendinê kirin, zarûyên xwe dan xwendin, rêkirin derên dûr da bielimin sin’et û hunera. Lê piçekê dereng man. Nuho gelek dixebitin, gelek xweyhuner(24) û marîfet ji wan hene.

Vî zemanê ha de Freng gelek xweyhuner û marîfet in. Par wekî dewleta me û Yunaniya şer kirin, dewleta me top û tîfingên şerî ji Frenga kirî. Nuho hêdî hêdî Musulman jî elimîne, sîleha çêdikin. Lê nikarin wek Frenga qenc çêkin.

Gelî Kurdno! Un jî dest hilînin, bielimin ilm û hunera, da Xwedê teala û Resûlullah eleyhîselam ji we razî be, da un bikarin dîn û namûsa xwe ji şerê dişmina hifz bikin, da un jî bikarin wetenê xwe de rûnên, da un jî ji vî rencberîyê xilas bibin. Ez gelek dera Kurda dibînim; hemî jî rencber in, jar in, gelek ji wan ji rebenîyê, ji feqîrîyê, ji xerîbîyê ditelîfin.(25) Yekê xwey’ilm û huner dikare pênc sed mirova re şixula bibîne. Loma, heki çendek ji mîr û axayên Kurda elimîn huner û ilmê, wê hingê Kurd wê wetenê xwe de ji xwe re şixula bibînin, wê ne muhtac bin biçin ji der ve jar û reben rencberîyê bikin, wê gundên wan de abûriya wan bibit.

*

Cerîdeya ewwulî de min nivîsîbî ke ez lawê Bedirxan Paşa me. Elhemdu lîllah nuha sax li ser dinyayê em deh û heft bira ne. Hemî xweyruibe û me’mûriyet in; em hemî jî dixwînin, dinivîsin; nêv me de paşa û zabitên eskerîyê jî hene; şikir ji Xwedê re em elimîne marîfet û ilmê. Hin me Şamê ne, hin Îstanbulê ne,(26) hin jî me’mûrên welata ne.

Em ji ecdad ve mîrên Botan in, mezinên Kurmanca ne. Loma ser me deyn e, divê em qencîya Kurmanca re bixebitin; divê em wek zarûyên xwe fikirin zarûyên Kurmanca. Lewre ji xelkê Kurdistanê kî vê(27) zarûyên xwe rêket Îstanbulê da bixwîne, rêkin cem birayên min Îstanbulê; heçî vê rêket Misrê, divê ewwulî kaxizê jî min re rêket. Ser kaxizê ho binivîsin:

”Bî Misr, necl’ul-merhûm Bedirxan Paşa Mîqdad Mîdhet Beg”.

Ev kaxiz wê bighît destê min. Divê ez bizanim cewaba wî kaxizê ez rêkim kuderê. Loma, li kaxizê de cî û navê xwe binivîsin.

(22) Freng: Ewropiyên ne Musulman.

(23) Qewettir: Biqewettir, hêzdartir, tuwanatir.

(24) Xweyhuner: Xwedîhuner, hunermend.

(25) Ditelîfin: Telef dibin, dimirin.

(26) Hin me Şamê ne, hin Îstanbulê ne: Hin ji me li Şamê ne, hin li Îstanbulê ne.

(27) Kî vê: Kî bivê, kî bixwaze.

Dewleta Mosqof(28) bîst sal, bîst û pênc sal nabûrit, Îslamê re şerî dîke. Heyfa min têt, gelek şera de dikare Îslamê.(29) Sebeba wê jî, çiku Îslam ne wek Mosqof xweysin'et û marîfet e. Ji mêj ve Mosqof derek girtîye ku navê wê derê Qazan e.(30) Dereke mezin e, Musulmanên wê derê jî gelek in. Berî sê-çar sala Musulmanên wê derê qasid rêkirin Îstanbulê, hawar û meded xwestin ku Mosqof nahêle Musulmanîya xwe tamam bikin, Mosqof ehkamên(31) dînê wan xira dîke, divê şerîeta Muhemmedî ji nêv wan hilîne. Wek min bihîstî, Îstanbulê nekarî wek vîn(32) îmdadê ji wan re bikin. Rebenan welê binê hukmê Mosqof de man. Xwedê teala arîkarîya wan bike, Xwedê teala nusret(33) û qewetê bide Îslamê! Gelek Îslam binê hukmê Mosqof de heyê! Xwedê teala hemîya xilas bike!

*

Gelî mîr û axayên Kurda! Xwedê teala hema Kurdistanê hifz bike! Un jî dest hilînin, zarûyên xwe bidin xwendin da bielimin marîfet û sin'eta. Wekî Kurd bielimin marîfet û sin'eta, wê gelek kêrê mileta Îslamê bèn, dewlet jî wê li pişta wan bitin. Wê hingê kes nikare xwe bide ser wan; wê hingê wê bikarin wetenê xwe, tîrbên ecdadên xwe ji binê simên espên Mosqof xilas bikin.

*

Du-sê sal e Kurd û Ermenî têkilhev bîne.(34) Ev halê ha ne qenc e. Dewlet ji vî halî ne razî ye. Paş nuho ez'ê vê behsê jî binivîsim.

*

Du dewletên Frenga, navê yekê Emrîqa ye, navê yekê Îspanya ye, dest şerî kirine. Nuho şerê wan ser behrê ye. Her du mil jî xurt in. Înşaallah ez'ê vê jî binivîsim.

*

Hin Xalidî(35) hene, li Qudsa şerîf in. Yek ji van, xweyfezl(36) û kerem Şêx Yûsuf Zîyaeddîn Paşa ye. Xwedê umrê wî dirêj û ilmê wî zêde bike! Berî şes

(28) Dewleta Mosqof: Rûsya.

(29) Dikare Îslamê: Dikare bi Îslamê, dişê zora Îslamê bibe.

(30) Der: Dever, hêl, herêm.

(31) Ehkam: Piranîya "hukm" e. Li vir bi mana "ferman" e.

(32) Wek vîn: Wek ku vîyan, wek ku xwestin, wek ku daxwaz kirin.

(33) Nusret: 1-Alîkarî. 2-Serketin, zafer.

(34) Têkilhev: Hin kes yan jî hin tiştên ku ketine nava hev, tevlihev bûne. Li vir bi mana "şer û pevçûn" hatîye karanîn. Yanî nivîskar xwestîye bêje ku "du-sê sal e ku Kurd û Ermenî pevdîçin, şerê hev dîkin".

(35) Xalidî: Kesê ku ji nesla Xalidê kurê Welîd e, ku sehabîyê Pêxember e.

(36) Xweyfezl: Xwedîfezl, kesê ku karê baş û qenc dîke, qencîkar.

sala kitêbek çêkirîye, navê vê kitêbê "El-Hedîyyet'ul-Hemîdîyye fî'l-Luxet'îl-Kurdîyye" ye.(37) Ev kitêb wek Erebi yi,(38) behsa qewaidên ezmanê Kurmancî dike.(39) Luxatên Kurmancî(40) hemî gîhandine hev, vê kitêbê de nivîsîye. Mala wî ava, esasek ji ezmanê Kurmanca re danî. Ez hêvî dikim ku ulema û mîr û paşayên Kurda ji vê kitêbê peyda bikin. Gelek kitêbek qenc e. Ulemayên Kurda re lazim e ku ew jî ji ezmanê xwe re tişkî(41) binivîsin.

*

Alimek ji Sora hebî. Sala dî wefat kir;(42) rehmeta Xwedê lê be, Xwedê gunehên wî bixefirîne! Navê wî Hacı Ebdulqadir bî. Ev mirov saxîya xwe de gelek xebitî; derheqa elimandina ilm û marîfetê de gelek beyt û eş'arên Kurmancî dinivîsî, rêdikir welatê xwe Sora.(43) Ezmanê wî ezmanê Sora ye.(44) Loma Kurd hemî vî ezmanî nizanin. Piştî kitêba "Mem û Zîn"ê de bi xetê(45) destê xwe hin beyt nivîsîne. Teberruken(46) min ew ebyat(47) li vê cerîdeyê de binivîsîn. Wekî bi dîqet bê xwendin, mana wan xweş têt famkirin:

Zemane resmî caranî nemawe
Çiraxî nazim û munşî kujawe

Le dewrî ême roman û cerîde
egerçi meqsede zanînî bawe

-
- (37) Mana navê pirtûkê bi Kurdî weha ye: "Diyariya Hemîdî di Zimanê Kurdî da". Ji ber ku hingê Sultan Evdilhemîd li ser textê Osmanîyan bûye, nivîskar pirtûka xwe ji wî ra diyarî kirîye û ev nav lê danîye.
Gerçi nivîskar li vir gotîye "berî şeş sala kitêbek çêkir"; lê belê ew pirtûk çar sal berî derketina rojnama "Kürdistan" hatîye çapkirin. Tarîxa çapa wê li gora tarîxa Romî 1310 e, ku li gora tarîxa Mîladî dibe 1894.
- (38) Wisa tê zanîn ku ev pevek bi şaşî weha hatîye çapkirin, awayê wê ye rast weha ye: "Ev kitêbek Erebi ye".
- (39) Qewaidên ezmanê Kurmancî: Bingehokên zimanê Kurmancî.
- (40) Luxatên Kurmancî: Peyvikên Kurmancî, kelîmên Kurmancî.
- (41) Tişkî: Tiştekan.
- (42) Sala dî: Sala berê, sala çûyî, parr, sala parrîn.
- (43) Hozanê gewre Hacı Qadirê Koyî, ku di sala 1815'an da li Kurdistana Jêrîn hatîye dinê, di sala 1839'an yan jî 1840'î da çûye Stanbolê û li wir bûye mamostayê zarûkên Mîr Bedirxanê Botî. Di sala 1897'an da jî li Stanbolê wefat kirîye.
Divîya ku nivîskar li vir bigota "rêdikir herêma xwe Soran". Lewra Soran ne welat e; welat Kurdistan e, Soran jî herêmek ji herêmen Kurdistanê ye; wek Botan, Xerzan, Badînan, Motkan û wd.
- (44) Divîya ku li vir jî bihata gotin "zarê wî zarê Sora ye". Lewra Soranî yan jî bi peyva rasttir "Kurdîya Jêrîn" ne ziman e, lê belê zarek ji zarên zimanê Kurdî ye.
- (45) Xet: Nivîsîn.
- (46) Teberruken: Jibo yom û bereketê, jibo ku ji me ra yom û oxir bîne û bike ku karê me li hev bê, karê me rast û xweş bimeşe.
- (47) Ebyat: Piraniya "beyt" e.

Eman qedrî bizane em kitêbe
Le dunya êstekey hemtay nemawe

Le eyyamî heyatî Şêxî Xanî
le ser nusxey xetî ew nûsirawe

Le lay erbabî xoy bo qedr û qîmet
xezîney gewhere-w kîse diraw e

Le mecmûî duwel Soran û Botan
le sayey em kitêbe nasirawe

Le Kurdan xeyrî Hacı-w Şêxî Xanî
esasî nezmî Kurdî danenawe

TEQRÎZ⁽⁴⁸⁾ JÎ ŞAMÊ HATÎYE

Ev cerîdeya mîrê me derêxistî hat Şamê. Min yek peyda kir. Çi qa Kurdê nê-zîk henin min civandin. Wekî ev cerîde dîtin navê wê "Kürdistan" e, xweyî-yê wê mîrê me ye, hemîyan ewwulî maç kirin, danîn ser serê xwe. Gelek şa bîn. Paşê min ji wan re xwend. We qa⁽⁴⁹⁾ dilê wan xweş bû, heçku te dinê daye wan. Ev nesîhet û xeberên te nivîsîn, qenc ketin guhê wan; zanîn ev tiştê qenc e. Li nav xwe de xeber dan. Paş nuho, heçiyê mezin wê xwe ji hemalîyê xilas bikin bielimin hostayîyê, bielimin çêkin û li nav xwe de dirava bidin hev, zarûkê xwe bidin mekteba, rêkin bajarê sin'et û hunera.

Ez ser Kurdê me gelek diqehirim. Xwedê du tiştê qenc re em xeliqandin:⁽⁵⁰⁾ Yek şecaet e, ya dî jî sexawet e.⁽⁵¹⁾ Xweyîyê wan her du tiştên qenc çire holê⁽⁵²⁾ kêmane, çire ber destê xelkê de mane! Ev qebaheta me ye, çiku em mane bêmarîfet û sin'et.

---

(48) Teqrîz: Nivîsara ecibandinê, nivîsara ku li ser kovarek yan pirtûkek tê nivîsîn û tê da ecibandina wê kovarê yan pirtûkê tê dîyarkirin.

(49) We qa: Ew qas.

(50) Xeliqandin: Afirandin, çêkirin.

(51) Şecaet: Mêranî, wêrîn, mêrxasî, fêrisî.

Sexawet: Ciwamêrî, çavfireyî, comerdî.

(52) Çire holê: Çima weha, çima bi vî awayî.

Tu vê zehmet û mesrefê ser qencîya Kurda dikişînî; te ev cerîde ji me re derêxistîye. Xwedê ji te razî bit. Tu gelek ayet û hedîsên rast, rîyên qenc nîşa me dikî.(53) Rehmêt li babê te bit, Xwedê dewleta te mezin biket! Ew edl û kerema babê te kirî, nuho jî dibit sebaba rehmetê. Ew cerîde te ser qencîya Kurda derêxistî, ev jî nêzîkê wê ye.(54) Vî zemanî qencî hew qas dibit.

Xwedê û Pêxember paş nuho wê her arîkariya te bikin. Em jî her poste hêvîya cerîda te ne. Duayên qenc, medhên(55) baş ewwulî jî, nuho jî jixwe li ser me deyn e.

Li Şamê
N.H.

TEQRÎZEK MENZÛM(56) DÎSA JI ŞAMÊ HATÎYE

Pîroz ji te re hezar cara
ev dengê nuho li nav yara

Mizgînîya vê cerîdeya qenc
şabaş dibitin çi qa hebit genc(57)

Ev şuxlê mezin te kirîye bîd'et(58)
cara ewwulî te kirîye hîmmet

Ev rehbera qenc te danî binyad
Kurmanc hemî te kirine îrşad(59)

Vê marîfetê tu ca nehêle
Daîm ji te re muîn Resûl e(60)

---

(53) Nîşa me dikî: Nîşanê me didî.

(54) Ev jî nêzîkê wê ye: Derxistina vê rojnameyê jî nêzîkê edalet û kerema bavê te ye, wek edalet û qencîya bavê te rûmetbilind û hêja ye.

(55) Medh: Pesin.

(56) Li jêrenota 43'yan a jimareya 2'yan binêrin.

(57) Şabaş: Bexşîş, tiştê ku bi nîyeta bexşîşê tê dayin.
Genc: Xizne, xezîne, defîne.

(58) Şuxl: Şixul, kar, xebat.

Bîd'et: Tiştê nûderketî, tiştê ku berê tunebûye û nebûye adet û paşê derdikeve, yan jî ji aliyê kesek ve tê derxistin, tê peydakirin.

(59) Îrşad: Berdana rîya rast, ku mirov berê mirovan bide rîya rast û wan li ser rîya rast bimeşîne.

(60) Muîn: Alîkar.
Resûl: Pêxember.

Roja ku cerîde têtê bajar
her der dibine mîsalê bazar(61)

Çi qa hebitin li şehîrê Ekrad(62)
qewlê xweşîya te kirine mu'tad(63)

Rûhanîya bab û kal û ecdad
pey vê hunerê, te kir nuho şad(64)

Beybûnîya dewleta te geş bit
Qasê tu hebî dilê te xweş bit(65)

Lawê Şêx E. Fetah

-
- (61) Mîsalê bazar: Wek bazar û sûkan. "Yanî her der wek bazar û sûkan gewz û geş dibe, li her derê tevger peyda dibe".
- (62) Li şehîrê: Li bajêr, di bajêr da. Yanî li bajarê Şamê.
Ekrad: Piranîya peyvika "Kurd" e, bi zimanê Erebbî ye.
- (63) Qewl: Peyv, gotin.
Mu'tad: Tiştê adetkirî, tiştê ku mirov ji xwe ra dike adet. Yanî "qal û peyva xweşî û saxîya te ji xwe ra kirine adet, adetê wan ew e ku li ser xweşî û saxîya te dipeyivin".
- (64) Pey vê hunerê: Piştê vê hunerê, piştê ku te ev huner nîşan da û ev rojname derxist.
- (65) Qasê tu hebî: Bi qasê ku tu bijî, heta ku umrê te hebe, heta ku tu sax bî.

MEM Û ZÎN

NÎMETŞÛMARÎ Û TEKRAR ŞIKIRGUZARÎYA BARÎ DÎ SÛRETÊ AYÎNEDARÎ Û PERDE BERDARÎYA PERWERDÎGARÎ DE DÎGEL ÎXTÎTAMA BA MUNACATEK MUXTESERÊ KURDÎ(66)

Ey şîkrê te cewhera zebanî(67)

Wey zîkrê te seyqela cenanî(68)

Ey wahidê bêşerîk û yekta

Wey wacîdê bênezîr û hemta(69)

Ey Baqîyê bêzewal ê daîm(70)

Wey Hadîyê bêfena yê qaîm(71)

Ey xalîqê erd û asîmanan

Wey xalîqê cumle îns û canan

Milk û melek û felek bi carek

bîlcumle te çêkirin, tebarek(72)

Subhaneke kulle ma xeletqe

Ehsente fe keyfe ma feleqtqe(73)

-
- (66) Mana vê sernivîsarê weha ye: "Jimartina nî' metan û carek jî şikirkirina ji Xwedê ra bi awayê salixdan û rakirina perdeyê ji ber karên xwedayî, digel temamkirina bi dualava-yeka kurt a Kurdî".
- (67) Zeban: Ziman.
- (68) Seyqela cenanî: Sîqalkirina dil, paqijkirin û biriqandina dil.
- (69) Wacîdê bênezîr: Hêzdarê ku kesekî wek wî tune, hêzdarê bêwewekok.
- (70) Baqîyê bêzewal: Timjîndarê ku tune nabe, yê ku tim diji û tune nabe.
- (71) Hadîyê bêfena: Rêbirê rîya rast ê ku tune nabe, yê ku rîya rast nîşanê mirov dide û tune nabe.
- Qaîm: Kesê ku hebûna wî bi wî ye, di hebûnê da ne muhtacê kesek e.
- (72) Bîlcumle: Hemî, gişt.
- Tebarek: Ev peyvikeka Erebi ye, jibo ecibandîna tê karanîn; wek ku mirov bêje "ox ox, çi qas xweş e, maşela çi qas xweş e".
- (73) Ev her du malik bi Erebi ne, mana wan weha ye: "Her tiştê ku te afirandîye ez diçibînim û jibo wî te pak didêrim, mezinatîya te teqdîr dikim. Her tiştê ku te ji tuneyîyê anîye heyîyê, her bi çi awayî te çêkiribe te xweş çêkirîye".

Herçî ku te çêkir, ey nîkûkar(74)
her yek di hedê xwe da sezawar(75)

Ev neh sedefêd-i pîrmîrarî(76)
durrêd-î sefîd, şefaf û tarî(77)

hussêd-i mîsalê durrê Xeltan(78)
her şeş cîhet û çîhar-î erkan(79)

her sê weledêd-i pîrmewalîd(80)
xebra û sema digel meqalîd(81)

lewh û qelem û sewabit û erş(82)
heywan û nebat û maden û fers(83)

zahir kirin ev qeder senayî'(84)
peyda kirin ev qeder bedayî'(85)

-
- (74) Nîkûkar: Karbaş, kesê ku karên baş û qenc dike.
(75) Di hedê xwe da sezawar: Di sînore xwe da layiq, layiqê cîyê xwe.
(76) Pîrmîrarî: Sedefên ku gelek mirarî di wan da hene. "Mirarî" teneyên gilover ên wek morîyan in, sipî û birqok in, gelek rûmetgiran in; ji qalikên wan ra jî tê gotin "sedef", ku ew jî ji nava tewirek masî tîn derxistin. Navê "mirarî" yan bi Erebi "durr" e, bi Tirki jî "inci" ye, bi Înglîzî jî "Pearl" e. Wisa tê zanîn ku mexsed ji "neh sedef" an her neh gerok in ku li dora Rojê digerin.
(77) Sefîd: Sipî.
Şefaf: Zelal, birqok.
(78) Huss: Mirarî.
Durrê xeltan: Mirarîyên têkilhev.
(79) Cîhet: Alî.
Erkan: Pîranîya "rukn" e.
(80) Pîrmewalîd: Pîrçêle, ên ku pîr çêle diwelidînin.
(81) Xebra: Ax. Mexsed jê Goga Dinyayê ye.
Sema: Asîman.
Meqalîd: Dolab, çerxa erd û asîman.
(82) Lewh: Lewhê mehfûz ê ku Xwedê her tişt tê da nivîsiye.
Sewabit: Stêrên negerok, westayî.
(83) Ferş: Ax.
(84) Zahir: Eşkera, berçav, li ber çavan.
Senayî': Pîranîya "sin'et" e, bi mana "huner" û "pîşe" ye.
(85) Bedayî': Pîranîya "bedî" e, bi mana "tiştê pîr xweşik ê ku bê numûne û wekok hatîye afirandin" tê.

her yek ji edem kîrin te peyda(86)
îbda-i kîrin te bê heyûla(87)

*

Fîlcumle çi ewwel û çi axir
elqîsse çi mu'mîn û çi kafîr(88)

her yek ji te ra we bûne mezher(89)
ew renga di wan tu bûyî muzmer(90)

bê husnê te nîne wan wucûdek(91)
bê nûrê te nîne wan numûdek(92)

Hîkmet ew e batin î û zahir(93)
qudret ew e xaib î û hazîr(94)

Nînin te tecezzu' û temekkun(95)
Emma we di wan dikî tewettun(96)

goya hemî cîsmek in, tu can î(97)
goya hemî şehrek in, tu xan î

---

(86) Edem: Tuneyî.

(87) Îbda': Afirandina tiştan bê numûne û wekok.

Heyûla: Maddeya pêşîn a ku hin bîreweran gotîye "gerdûn ji wê hatîye afirandin"; lê belê bîrewerên Îslamê ev dîtînin veşandîne û gotîne "maddeyeka weha tune, Xwedê gerdûn ji tuneyîyê afirandîye".

(88) Elqîsse: Bi kurtî.

(89) We: Wisa.

Mezher: Xuyangeh, cîyê xuyanê, cîyê xuyabûnê. Yanî "her yek ji te ra wisa bûne cîyê xuyanê, tu ji her yekê wisa dixuyî û têyî dîtî".

(90) Ew renga: Bi wî rengî, bi wî awayî, wisa.

Muzmer: Veşartî, poşayî. Yanî "tu di wan da hatî veşartin û poşan".

(91) Wucûd: Heyî, hebûn.

(92) Numûd: Xuyan, xuyabûn.

(93) Batin: Nexuyayî, veşartî.

(94) Xaib: Nexuyayî, ji çavan winda.

(95) Tecezzu': Parçebûn.

Temekkun: Cîgirtin, bicîbûn.

(96) Tewettun: Cîgirtin, bicîbûn. Yanî "tu wisa di wan da cî digirî, wisa di wan da bicî dibî".

(97) Goya: Wek ku, mirov dibêje qey ku, ji mirov we ye ku.

Husna te ye zînetê hebîban(98)

Reşka te ye xîreta reqîban(99)

Meyla te ye aşiqan dikêşit

Derdê te ye dil ji ber diêşit

Şîrîn te kire şekir li Perwîz

Ferhad-i ji rengê eşkê xûnrîz(100)

Leyla te kire bela li Qeysî(101)

Ramîn bi te ram-i bû li Weysî(102)

Yûsuf te çira numa Zuleyxa?(103)

Wamiq te kusa gîhande Ezra?(104)

Şêxê we ku pênce hec bijarî

dîn kir te jibo keça kufarî(105)

Nîlufere nazeperwerî kir(106)

ew jî te li Mîhrê mişterî kir(107)

Balayê bilind te daye serwan(108)

pabendê bela te da tezerwan(109)

---

(98) Zînet: Xeml û xêz.

Hebîb: Yar, berdilik, dilbir.

(99) Reşk: Xwezî, bijî, pêjna ku mirov bi wê xwezîya xwe bi kesek yan bi tiştek tîne.

(100) Eşkê xûnrîz: Histirên xwînrêj, histirên çavan ên xwînî.

(101) Qeys: Evîndarê Leylayê, ku jê ra tê gotin "Mecnûn".

(102) Ram bû: Hat girêdan, teslîm bû, stûxwar bû.

(103) Numa: Nîşan da, mêrand.

(104) Kusa: Çawa, bi çi awayî.

(105) Kufar: Piraniya "kafir" e. Yanî "ew şêxê ku pênce car çûbû hecê, te jibo keça kafiran ew dîn kir". Ev îşaret e bi aliyê Şêxê Sen'anîyan ve, ku bûye evîndarê keça mîrê Ermenistanê.

(106) Nazeperwerî kir: Bi naz gîhand, te ew bi naz gîhand û nazdar kir.

(107) Mîhr: Roj.

(108) Bala: Bejn.

Serw: Dareka gelek bilind e, jê ra "selw" û "sewl" jî tê gotin.

(109) Pabend: Linggirêdan, girêdana lîngan.

Tezerw: Tewirek teyr e, wek mirîşkan e, lê gelek xweşik e; nikare bifire. Eslê peyvîkê "tezerû" ye, li vir jibo lêkanîna qafiyê weha hatiye nivîsîn.

Sorgul te kirin ji xar-i peyda(110)
bilbil te kirin hezar-i şeyda(111)

Xweş rengî te da gîyayê sorgul
xweş dengî te da newayê bilbil(112)

Ronahî te da serê şemalan(113)
perwane kirin bi şewqê talan(114)

Mehbûb-i te çêkirin di dilkeş(115)
meczûb-i te pê kirin muşewweş(116)

Ev işq û mehebbeta di dil da
ev zulf û selasilê di mil da(117)

Aya ne te çêkirin muqabil(118)
her yek te bi hev kirin muadil(119)

---

(110) Xar: Strî.

(111) Şeyda: Evîndarê gêjbûyî, kesê ku ji ber evîne gêj bûye û hişê wî ji serê wî çûye, sews bûye.

(112) Nawa: Awayê dengbêjîyê, awayê stranê.

(113) Şemal: Find.

(114) Perwane: Firfirok.

Şewq: Hewes, xwestin, daxwaz, evîn, daxwaza gîhana tişte.

(115) Mehbûb: Yar, berdilik, dilbir,

(116) Meczûb: Kesê ku ber bi evîne tê kişandin, dikeve ber bayê evîne û nikare xwe li ber wî bayî ragire.

Muşewweş: Lihevketî, têkilhev, sews û sergêj.

(117) Selasil: Piraniya "silsilet" e, bi mana "zincîr" e. Wisa tê zanîn ku mexsed ji wan "kezî-yên yaran in, ku wek zincîran dirijin ser milên wan". Yan jî "ew zulf û kezîyên yaran, ku dibin wek zincîran û dikevin milên evîndaran".

(118) Ne: Ev peyvik di eslê xwe da "nê" ye û peyvikeya pîtkirinê û bîranîne ye; dema mirov bixwaze maneyek pît û zexm bike, yan jî mirov bixwaze tişteki kifşkirî yê eşkera bîne bîra kesek, mirov vê peyvikê bi kar tîne. Wek ku mirov bêje "nê tu dizanî ku zimanê me Kurdî ye". Li vir jibo wezna malikê, bi awayê "ne" hatiye karanîn. Hozên ji Xwedê ra dibêje "nê te çêkirin", yanî "malûm e ku te çêkirin, her kes dizane ku te çêkirin, kifş û eşkera ye ku te çêkirin".

(119) Muadil: Hevta, du tiştên ku tayên hev in.

Ayîne te çêkirin mukerrer(120)
husna xwe di wan te kir musewwer(121)

Ayîne ji wan we ye ku av e
ew eks-i ji wan we ye ku tav e(122)

(Paşîya wê heye)

Li Misrê "Metbea El-Hîlal" de tebi' bîye

---

(120) Mukerrer: Çencar, li pey hev.

(121) Musewwer: Wênêkirî, resimkirî.

(122) Eks: Wêne, resim, tiştê ku di avê da yan jî di neynikê da dixuye.

Heçî vê
kaxizekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Misr
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Mîqdad Mîdhet Beg"
*
Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farisçe
mektublar
Kürdçeye bittercûme neşrolunur

Unvan:
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Mikdad Midhat
*
Her tabî'da
2000 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır
*
Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncşemê de 12 Zuhîcce sene 1316 * Pencşembe fi 21 Mayıs sene 1314(3)

- (1) Divîya ku li vir "eded 4" yanî "jimare 4" bihata nivîsîn. Lê belê di eslê rojnamê da ev goşe weha vala derketîye(burada "sayı 4" demek olan "aded 4" yazılmalıydı. Ancak gazetenin aslında burası boş çıkmıştır).
- (2) Divîya ku li vir jî piştê peyvika "rûper" jimara "1"ê bihata danîn. Lê belê di eslê rojnamê da tenê peyvika "rûper" cî girtîye.
- (3) Li gora tarîxa Mîladî 3 Hezîran 1898(Milâdî tarihe göre 3 Haziran 1898). Peyvika "Zuhîcce" li vir bi şaşî derketîye, divîya ku di şûna wê da "Muharrem" bihata nivîsîn(buradaki "Zülhicce" sözcüğü yanlışlıkla böyle çıkmıştır, onun yerine "Muharrem" yazılması gerekirdi).

ŞEVKETLU AZAMETLU
SULTAN ABDÜLHAMİD-İ SANÎ HAZRETLERİNE
ARZİHAL-İ ABİDANEMDİR
NUMRO 1

Padişahım,

Saye-i maarifvaye-i Şahanelerinde birinci defa olarak neşr-ü ihdasına muvafak olduğum Kürdçe "Kürdistan" gazetesinin memalik-i mahruse-i Şahanelerine men'i duhulü, Dahiliye Nezaret-i celîlesinden tamimden icabedenlere bildirildiğinden, mezkûr gazetenin intişar ve tamimi yolunda tesadüf ettiğim müşkilât hasebiyle, Makam-ı Sadaret-i uzma ile Mabeyn-i hümayun-ı mülûkâneleri Başkitabet-i celîlesine müracaatle, müşkilât-ı mezkûrenin ref'i zımnında vuku bulan istirhamât-ı abîdanemin hâkipay-ı hümayunlarına arzını ve şayed şu istirhamâtım dahi sairleri misillu koltukaltı edilecek olursa, açık arzelerle keyfiyeti sem'i hümayunlarına îsale çalışacağımı iş'ar emiş idim.

Aradan, cevap alınacak kadar zaman geçtiği halde bir haber alınmadığından, istirhamât-ı vakıa-i abîdanem, ilerde indelîcab isimlerini arzedebileceğim garazkâr bazı ashab-ı nüfuzun mümanaat ve haylûletine uğrayarak hatırlarına feda edilmiş mütalaasıyla, "Kürdistan"ın birinci sahifesiyle atebe-i ulya-i Şahanelerine arzına mecbur oldum.

Padişahım,

Malum-ı Şahaneleri buyurulduğu vechile, Kürdler, devlet-i ebedmüddet-i Osmaniyelerini teşkil eden akvamın en güzîdelerinden ve Kürdisatan dahi mevkian iki devlete(4) hemhudud ve alelhusus Anadolu tarafından tecavüz-i a'dayı mani ve hatta o cihetten düşmanı tehdid edebilmek kabiliyetini haiz olduklarından, politika âleminde mühim bir mevki işgal ettikleri ve birçok zamandan beri Osmanlı tabiiyetiyle müftehir buldukları halde, cülûs-ı meyaminme'nûs-ı hümayunlarına gelinceye kadar bunların talim ve tedrisleriyle esbab-ı terakkîleri her nasılsa nazar-ı dikkate alınmamıştır.

Kulları,(5) ümera-i Ekradın mümtazlarından ve "küllüküm rain ve küllüküm mes'ûlün an raiyyetihî" emr-i nebevîsiyle me'mur ve mes'ûl bulunduğumdan, hisse-i abîdaneme düşen vazifeyi îfa maksadıyla, Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna teşvik etmek ve zamana göre ilkaatta bulunmak üzere Kürd lisanıyla şu gazeteyi ihdas ve neşrettim.

---

(4) Sözü edilen iki devlet, İran ve Rusya idi.

(5) Yazar, "kulları" sözcüğüyle kendini kastediyor.

Çakerleri(6) ümeradan bulunmuş ve gazetenin hâvî olduğu nasayih Kürd lisanıyla taraf-ı abîdanemden icra edilmiş olmağla, Kürdlere tabiat ve kavmiyet hasebiyle fevkalâde hüsn-i te'siri mutlak olduğundan, eğer on sene mukaddem şu gazete gibi bir ceride mevcut olmuş olaydı, bunca müdahâlât ve iz'acât-ı ecanibi mucib olan Kürdistan iğtişâşâtına meydan verilmemiş ve küllî bir terakkî ve temeddün âsârı hasıl olmuş olurdu.

Padişahım,

Çakerlerince şu Kürdçe gazete, Kürdistan'ca icrası iltizam buyurulan ıslahâtı tesrî' ve te'min ve bazı me'murînin irtikâb ettikleri mezalimi men'edecek esbabın birincilerinden olup, şu suret birçok alakadarlar tarafından dahi tasdik edilmekte ve esasen münderecatında muzır bir şey olmadığı gibi, tamamen hükümet-i seniyyenin tensib ve arzusuna tevfiği dahi mümkün olduğundan, herhalde Kürdistan'la Kürdlerin buldukları mahâll-ı saireye dühulü hususuna ruhsat itasının Babîâlî'ye(7) irade ve ferman buyurulmasını hâkipay-ı hacetreva-i Şahanelerine iltica ile istirham ederim. Ol babda emr-ü ferman.(8)

-
- (6) Yazar, "kulları, bendeleri, hizmetçileri" anlamına gelen "çakerleri" sözcüğüyle de kendini kastediyor.
- (7) Babîâlî: Sözlük anlamı "Yüksekkapı" olan bu ad, Osmanlı hükümetinin yönetim merkezi olan ve Osmanlı sadrazamlarının makamının da bulunduğu bina için kullanılırdı. Bu binanın bulunduğu İstanbul'un semti de, zamanla aynı adla adlandırılmış ve bu ad günümüze kadar kullanılmagelmiştir.
- (8) Osmanlılar zamanında kullanılan "ol babda emr-ü ferman" sözünden maksat, "bu konuda emir ve ferman buyurulmasını dilerim" demektir. Bu söz, kimi zaman "ol babda emr-ü ferman Padişahımındır", kimi zaman da sadece "ol babda" biçiminde ve kimi zaman da yalnızca "ferman" diye kullanılırdı.

Ev xetê min jor bi Tirkî nivîsî, kaxizek e ji Hezretê Sultan Ebdulhemîd Xan re ye. Li vî kaxizî de ez hevî dikim ku îzna cerîdeya min bide, da ez rêkim Kurdistanê.

Ji welatên ez cerîda rêdikim ji min re dinivîsin ku cerîdeyên ez rêdikim, me'mûrên hukumetê nadin xweyîya.(9) Çiku Kurmancî nizanin, dibêjin qey min derheqa wan de tiştekek nivîsîye.

Heki dîsa îzin nedan ku ez cerîdeya xwe rêkim nêv Kurda, divê Kurd hemî bighînin hev, ji walîya, muteserrifa hevî bikin, da bihêlin ez vê cerîdeyê rêkim welatên Kurda.(10)

Gelek millet henin, ne nivê me ne; hemî xweycerîde ne, xweykitêb in, xweymedrese ne. Kurd ji hemî qewma zêdetir xweyxîret û hîmmed in; loma bêkitêbî, bênivîsandin li ser me ar e, fehêt e.(11) Wek Ehmedê Xanî gotî:

Ger dê hebuwa me îttîfaqek
vêkra bikira me înqiyadek

Rom û Ereb û Ecem tamamî
hemyan ji me ra dîkir xulamî

tekmîl-i dîkir me dîn û dewlet
tehsîl-i dîkir me ilm û hîkmet

Gelî mîr û axano! Îttîfaq bikin, bigîhin hev! Heki walîya, muteserrifa guh neda we, ji Xunkar re telgrafa binivîsin, erzihala bişînin,(12) da îzna vê cerîdeyê bidit ez ji we re rêkim.

Ev cerîdeya ez dinivîsim, min gelek xelkê re rêkirîye. Mirov hemî vê cerîdeyê pîroz dîkin, Kurda tebrîk dîkin. Ev cerîde wê bibe sebebê ku Kurd jî wek xelkê hemîya, dinyayê de çi dibe hemîya bibihîsin, bizanin. Hin mirov henin, navên Kurd bielimin halên dinyayê, divên her çavgirtî bimînin, tişteki nezanin, da wek vên heqaret li wan bikin.(13) Wekî Kurd xweycerîde bin, nivîsandin bizanin, me'mûr bin ji mîr û axayan bin heçî zulm li wan kir, wê bikaribe ji min re kaxizekî binivîse.(14) Ez'ê li cerîdeyê de îlan bikim, bi vê rê de ez'ê derdê wî bighînim heya guhê Xunkar. Loma zaliman navên Kurd bin xweycerîde, xweynivîsandin. Çi qa hêl û qewet ser min heye, ez'ê bixebi-

(9) Nadin xweyîya: Nadin xwedîyan.

(10) Awayê rast, "welatê Kurda" e.

(11) Fehêt: Fedî, şerm, neng, tişte ku mirov fedîkar û şermî dîke.

(12) Erzihal: Daxwazname, nameya ku tê da daxwazeka resmî tê nivîsîn û ji kargêrên dewletê ra, ji meqamên resmî ra tê pêşkêşkirin.

(13) Mana vê pevekê bi Kurdîyeka vekirî weha ye: "Hin mirov hene ku naxwazin Kurd rewşa dinyayê bibihîzin û bizanin; ew dixwazin ku Kurd tim û tim çavgirtî bimînin û tiştekek nezanin, da ku ew jî wek ku dixwazin heqaret li Kurda bikin".

(14) Mana vê pevekê jî weha ye: "Eger Kurd bibin xwedî rojname û bizanin binivîsin, dema ku me'mûr yan jî mîr û axa li wan zordestî bikin, ew'ê bikarin ji min ra kaxizek binivîsin".

tim Kurda bielimînim nivîsandin û halê din ji wan re cerîda rêkim.(15) Xwedê teala emir kirîye ku "mu'min hemî bira ne". Çawa min xêra birakî xwe bivê, welê ez'ê ji Kurda re jî bixebitim.

Gelî mîr û axano! Hun li saya Kurmanca mîr û axa nin. Loma divê hun qenc fekirin wan,(16) ewan bidin xwendin, bielimînin ilm û hunera. Heki Kurmanc nebin, hun'ê mîr û axatî ji kî re bikin! Kurmancên we hingê xurt, dewlemend bin, mîr û axayên wan jî wê hew qas xweynav û deng bin. Loma, gelî mezinên Kurmanca, divê hun wek ewladên xwe fekirin Kurmanca!

Cerîdeya berî vê min nivîsî ku Hezretê Nebî(17) eleyhîsselam, emir kirîye ku "hun hemî şivan in, ewên un şivanên wan wê ji we hemîya bèn pirsîn". Gelî ulemayên Kurda! Divê mana vê hedîsa şerîf hun qenc bêjin mezina, da bizanin deynê ser wan çi ye.

FAZÎLET'UL-İLM(18)

Hezretê Pêxember, eleyhîsselam, gotîye "mirovê qenc, mirovê zêde xwey-fedl û kerem, mirovê alim e;(19) ku mirovên dî jê fêdê dibînin û ew muhtacê kesê nîne".

Dîsa Hezretê Nebî, eleyhîsselam, emir kirîye ku "îman tazî ye; cilên îmanê teqwa ye, zîneta wê heya ye, semereya wê jî ilm e".(20) Loma mirovên bê-ilm, mirovên nexwendayî nikarin semereyê ji îmana xwe bibînin.

Mirovên nêzîkê dereceya pêxemberî, mirovên alim û cahid in.(21) Ji lewre un çiku alim(22) bi ilmê xwe xelkê dielimîne emrê Pêxember û rîya rast; cahid jî bi şîrên xwe(23) emrê Pêxembera hifz dikin.

-
- (15) Halê din ji wan re cerîda rêkim: Ez'ê bi awayekî dî ji wan ra rojnaman bişînim; yanî eger hukumet nehêle ez rojnama xwe rêkim jî, ez'ê bi awayekî dî wê rêkim.
- (16) Fekirin wan: Li ser wan bifikirin, rewşa wan bidin ber çavên xwe.
- (17) Nebî: Pêxember.
- (18) Fazîlet'ul-ilm: Rûmet û başî û bilindîya zanîne, qedrê zanyariyê.
- (19) Fedl: Başî, serbilindî, serfirazî, rûmetbilindî.
Kerem: Qencî, başî, rûmetbilindî, serfirazî.
- (20) Teqwa: Cîanîna fermanên Xwedê û xweparastina ji qedexekirîyên wî, ku mirov fermanên Xwedê bine cî û tiştên ku qedexe kirine xwe ji wan biparêze.
Zînet: Xeml û xêz.
Heya: Fedî.
Semere: Fêkî, ber, hilberî.
- (21) Cahid: Kesê ku di rîya Xwedê da şer dike, şerkarê xwedayî. Di eslê xwe da peyvika "cahid" bi mana "xebatkar" e, peyvika ku bi mana "şerkarê xwedayî" ye jî peyvika "mucahid" e. Wîsa tê zanîn ku nivîskar bi şaşî ev peyvik di şûna peyvika "mucahid" da bi kar anîye, lê gesta wî mana wê peyvikê bûye. Lewra hema piçek li jêr gotîye "cahid jî bi şîrên xwe emrê Pêxembera hifz dikin". Kesên ku bi şîrên xwe emrê Pêxemberan diparêzin, ji wan ra tê gotin "mucahid", ne ku "cahid".
- (22) Yanî "çiku hun alim, lewra hun alim".
- (23) Bi şîrên xwe: Bi şîrên xwe.

Loma, gelî mîr û axano, Kurmançno! Qenc bizanibin xwendin, ilm û marîfet, dinya û axretê rûyê mirov sipî dike,(24) mirov muhtacê tu nabe.(25) Rîya Xwedê de, paş nuho zarûyên xwe bielimînin ilm û marîfeta! Hun bi xilqeta xwe şecî', cesûr in.(26) Heki hun bibin xwey'ilm, hun'ê ji dinê hemîya xurttir, dewlemendtir bibin.

Xwedê teala xîtab kirîye(27) Îbrahîm eleyhîsselam re ku "ez elîm im,(28) hej mirovên . . .(29) Loma, mirovên Xwedê dinasin divê bielimin ilm û marîfeta, da Xwedê teala ji wan razî bit.

Hezretê Nebî, eleyhîsselam, gotîye "ez çawa ji sahabekî xwe yê kiçik(30) qenctir û xweyfediltir im,(31) welê alimek ji abidekî(32) qenctir e û xweyfediltir e. Çawa şeva bedrê(33) hîv ji istêra xweyfediltir e, welê alim ji abida xweyfediltir in. Fedla mu'minê alim, heftê dereceya ji fedla mu'minê abid zêdetir e".

Ji Fexrê Alem(34) eleyhîsselam pirsîne ku "emelê qenc kîjk e?"(35) Gotîye "ilmê Xwedê teala ye". Dîsa pirsîne ku "mirad kîjan ilm e?"(36) Gotîye "elimandina Xwedê teala". Dîsa pirsîne ku "ya Pêxember, em pirsra emelên qenc ji te dikin, tu cewaba ilmê Xwedê teala didî me". Ji ew paşê eleyhîsselam ferman kir ku "bi elimandina ilmê Xwedê re, emelên hindik gelek fêdeyê didin mirov û nezanîn û cehla Xwedê teala gelek emel tu fêdeyê nadin. Loma, bê ilm gelek îbadet jî gelek fêdeyê nadit".

*

Îmamê Xezalî gotîye: "Mirov ji heywana bi ilm ferq dibin. Deve bi qeweta xwe ji însanî qewettir e, fîl bi hestîyên xwe ji însanî mezintir e, şêr bi cesareta xwe cesûrtir e, gamêşek ji însanî zêdetir dixut û zikê wê mezintir e, mêranîya çûkek(37) kiçik wek beytakê ji mêranîya însana zêdetir e; însan bi ilmê, bi zanîne ji heywanên dî ferq dibin, însan elimandina ilmê re hatine xeliqandin".

(24) Awayê rast, "di dinya û axretê da rûyê mirov sipî dike" ye.

(25) Yanî "mirov muhtacê çu tiştek nabe".

(26) Xilqet: Afirîn, awayê ku mirov li ser tê afirandin.

Şecî': Wêrek, fêris, egît, mêrxas.

(27) Xîtab kirîye: Gotîye, peyivîye.

(28) Elîm: Kesê pir zana. Ev, yek ji navên Xwedê ye.

(29) Li vir cîyê çend peyvikan di eslê rojnamê da vala derketîye. Wisa tê zanîn ku du peyvik ji vir ketine, ew jî ev in: "alim dikim".

(30) Kiçik: Biçûk. Ev peyviceka Farişî ye, li hin hêlên Kurdistanê ketîye Kurdî jî. Lê belê li piranîya Kurdistanê peyvika "biçûk" tê karanîn.

(31) Xweyfedil: Xwedîbaşî, kesê ku başî û qencî dike, mirovê qedirbilind.

(32) Abid: Îbadetkar, kesê ku ji Xwedê ra tim îbadet dike.

(33) Bedr: Hîva tijî, hîva pazde şevî ku ronayîya wê pir zêde ye.

(34) Fexrê Alem: Pesnê alemê, kesê ku alem pê dipesine. Ev peyv jibo Pêxember tê gotin.

(35) Emel: Kar, karê ku mirov dike.

Kîjk e: Kîjan e.

(36) Mirad: Daxwaz, mexsed. Yanî "daxwaz û mexseda te kîjan ilm e?"

(37) Çûk: Çivîk.

Luqman gotîye kurê xwe: "Rexê alima rûne. Xwedê teala erdê çawa bi barana ewra îhya dike,(38) welê qelbên mirova jî bi nûra ilm û hîkmetê îhya dike".

Wacib teala(39) li ayeta celîle(40) ya "şehîdellahu ennehu la îlahê îlla huwe we'l-melaîketu we ulu'l-ilm"(41) de ewwulî behsa xwe, paşê behsa melaika, paşê behsa xweyîyên ilmê kirîye. Ji vê ayetê jî aşîkar dibe ku ilm ji hemî tiştên qenctir e.

*

Cerîdeya berî vê min wad kiribî(42) ku ez'ê behsa şerê Emrîqa û Îspanyayê binivîsim. Ewwulî, divê ez van du dewleta ji we re piçekê tarîf bikim:

Îspanya dewletek Frenga ye. Berî heft sed sala, cihê nuho dewleta Îspanyayê lê û bajarên Îspanyayê hemî, yê Musulmana bî. Wê hingê hin ji mulûkên Emewîye wê derê xelîfe bîn. Ji ew paşê xelîfeyên wan edalet berdan, dest xirabîyê kirin, ilm û marîfet nema, wezîr û walîyên wan jî dest bertîla kirin, mîr û axayan jî wek Hezretê Nebî eleyhîssalam gotî "en-nasu ela sulûkî mulûkî-hîm"(43) dest zulm û xirabîyê kirin, gundî reben bîn, jar bîn. Loma Frenga karî wan, erdên wan hemî girtin; hin Musulman revîn nêv Îslamê de Afrîqayê,(44) gelek ji wan hatin kuştin, gelek jî man wê derê ber hukmê Frenga, heya nuha gelek ji wan bîne File.

Eve we piçekê zanî Îspanya çî bî û nuho çî ye.

Emrîqa jî erdek gelek mezin e, dora wê hemî behr e. Kesê ev erdê Emrîqayê nedizanî. Zemanê mulûkên Emewîye li Endelusê, saya ilm û marîfetê zanîn ku erdek weha heye. Hin qewî ji alimên wan,(45) gemîya siwar bîn, çûn keşfa Emrîqayê. Ser Behra Muhîta Atlasê geran, ji hin sebeba nekarî gelek bigerin. Loma tu erd nedîtin, veqer; lê hin elamet dîtin ku erdek dî ser Dinyayê heye.

Paşê 1498 tarîxa Mîladî, ango berî çar sed sala, Frengê navê wî "Kristof Qolomb" çû gelek gera,(46) ew erdê Emrîqa dît. Wekî Frenga bihîst erdek weha nû hatiye dîtin, gelek Freng çûn wê derê; fikirîn ku xelkên Emrîqayê kûvî ne, lê cihê wan gelek xweş e, axa wê de gelek zêr û zîv hene; hêdî hêdî mirov elimandin, xwe elimandin huner û marîfeta; hingî çû Emrîqa bî xwey-nav û deng. Kuderê medrese û mektebek qenc bihîstin, zarûyên xwe rêkirin wê derê dan xwendin. Nuho ji dewletên Frenga hemîya zêdetir xweyhuner û marîfet in. Hemî dewlet ji wan ditirsin.

Eve we zanî Emrîqa jî çî bî, nuho çî ye.

---

(38) Ewr: Hewr.

Îhya dike: Vedijîne, digîhîne jîne.

(39) Mexsed ji "Wacib teala" Xwedê ye.

(40) Celîle: Mezin, gewrê, qedirbilind.

(41) Mana vê ayetê weha ye: "Xwedê şahidî da ku ji bil wî çu xweda tunin, milyaketan û kesên zanyar jî wisa şahidî dan".

(42) Wad kiribî: Wad kiribû, soz dabû.

(43) Yanî "mîrov li ser rîya mîrên xwe ne".

(44) Yanî "hin Musulman revîyan û çûn Afrîqayê, nava Îslamê".

(45) Yanî "hin kesên xurt ji zanayên wan, ji nava zanayên wan hin kesên xurt û jêhatî".

(46) Gera: Gerîya.

Şerê Emrîqa û Îspanyayê li ser behrê ye. Îspanya gelek dewletek kevn e, Emrîqa nû ye. Lê saya xebitandinê, saya ilm û marîfetên xwe Emrîqayê top û tîfing û waporên we mezin hene,(47) ba tu dewleta welê tunînin. Îspanya dizane nikare Emrîqayê. Lê çiku Îspanya zulmê dike, Emrîqayê divê wan mirovên mezlûm ji binê hukmê Îspanya xilas bike. Îspanya jî navê Emrîqayê têkilê şixulê xwe bike. Loma nuho şerê wan e. Hingî dest şerî kirin, waporên Emrîqayê hemî dera karîn waporên Îspanyayê şewitandin, xeriqandin. Nuho Emrîqayê, cihê wan mirovên mezlûm ku navê wê derê "Kuba" ye, gelek eskerê Îspanyayê li wê derê ye, ew der kirîye muhasereyê de.(48)

Wek em dizanin, çiku Emrîqa xweyhuner û marîfet e wê bikare Îspanyayê.

Waporên şerî yên Emrîqayê berî çend rojekê çûbîn hin cezîreyên(49) Îspanyayê bigirin. Li wê derê rastê pazde waporên Îspanyayê hatin, ku hemî jî tijî top û esker bîn. Rexa cezîreyê jî gelek topên Îspanyayê hebîn. Wekî hevûdû dîtîn, ji her du mila topa dest pê kir. Mirovên çûbîn seyra şerî jî dinivîsin ku wekî şer xweş bî, ji dengê topa, ji teqandina guleya erd û esman dinala. Wekî ew guleyên du sed-sê sed huqe(50) li tabya,(51) li wapura diket û diteqa, we dengên ecêb ji wan dihat, heçku qiyamet e, erd û esman têkilhev dibin. Bi gulekê waporek mezin şewitî û not mêr derbekê de hatin kuştin. Şerî sê-çar saeta dom kir; waporên Îspanyayê hin jê şewitîn, hin jê hatin xeriqandin, hin jê xira bûn.

Li Misrê "Metbea Cerîdeya Kurdistan"ê tebi' bîye

---

(47) Wapor: Gemî.

(48) Muhasere: Girtina dora cîyek yan kesek yan jî hin kesan, ku dora wan bê girtin û mecala dayin-standina wan bi derve ra nemîne, pêwendîyên wan bi derve ra bîn birîn.

(49) Cezîre: Girav, bejê di nava deryayek da yan golek da.

(50) Huqe: Di dewra Osmanîyan da weznek bû, beraberê kîloyek û 283 gram bû.

(51) Tabya: Kozika eskeriyê, cîyê ku esker tê da xwe vedîşere û li dijminê xwe dipê.

4'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

ŞEVKETLU AZAMETLU(52) SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAZRETLERİNE KULCA DİLEKÇEMDİR SAYI 1

Padişahım,

Bilimlerin nasibini aldığı siz Padişahları sayesinde, ilk kez meydana getirip yayınlamayı başardığım "Kürdistan" gazetesinin siz Padişahlarının korunmakta olan ülkelerine girmesinin yasaklanması yüce İçişleri Bakanlığınca gerekenlere genelgeyle bildirildiğinden, söz konusu gazetenin yayınlanması ve yaygınlaştırılması yolunda karşılaştığım güçlükler dolayısıyla yüce Sadrazamlık(53) Makamı ile Padişahlarının Mabeyn-i hümayun(54) yüce Başkâtipliğine başvurarak, sözü edilen güçlüklerin ortadan kaldırılması konusunda yapılan kulca istirhamlarımın siz Padişahlarının ayakları önüne sunulmasını, ve eğer bu istirhamlarım dahi benzerleri gibi hasıraltı edilecek olursa, açık dilekçelerle durumu siz Padişahlarının kulağına ulaştırmaya çalışacağımı bildirmiştim.

- (52) Şevketlu: Görkemli kimse, iktidardan ve güçten doğan görkemi kişiliğinde toplayan, göz kamaştırıcı görkeme sahip olan kimse. Bu sözcük "şevketmeab" biçiminde de kullanılır ve aynı anlamı verir.
Azametlu: Ulu, yüce, görkemli, göz kamaştırıcı yüceliğe ve görkeme sahip olan kimse.
"Şevketlu", "şevketmeab" ve "azametlu" sözcükleri, Osmanlı padişahları için kullanılırdı.
Bu sözcükler, Türkçede tek sözcükle tam karşılıkları bulunmadığı için, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı; ilerde de çeviride aynen kullanılacaktır.
- (53) Sadrazamlık: Başbakanlık. Osmanlılar döneminde Başbakanlığa böyle denirdi, bazen de "Sadaret" denirdi. Bileşik olan "Sadrazamlık" sözcüğünün aslı "sadr-ı âzamlık"tır. Sözcük bileşik durumda "Sadrazamlık" biçimini almıştır. O dönemde Başbakana da "Sadrazam" denirdi.
Bu sözcük, Osmanlı Başbakanlığına özgü bir ad olduğu için, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.
- (54) Mabeyn-i hümayun: Osmanlılar döneminde padişah sarayı ile hükümet yetkilileri, ordu komutanları ve halkın arasında yer alıp işlev gören makam, kurum. Bazen sadece "Mabeyn", bazen de "Padişah Mabeyni" demek olan "Mabeyn-i hümayun" biçiminde kullanılırdı.
Her iki kullanılış biçiminde de Türkçede tam karşılığı bulunmadığı için, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

Aradan yanıt alınacak kadar zaman geçtiği halde bir haber alınmadığından, yapılan kulca istirhamlarım, ilerde gerektiğinde adlarını sunabileceğim bazı garaz sahibi nüfuzluların araya girip engellemelerine uğrayarak hatırlarına feda edilmiş düşüncesiyle, bu istirhamlarımı "Kürdistan"ın birinci sayfasıyla siz Padişahlarının yüce eşğine sunmak zorunda kaldım.

Padişahım,

Siz Padişahlarınca da bilindiği gibi, Kürdler, sonsuza dek yaşayacak olan(55) Osmanlı devletinizi oluşturan halkların en seçkinlerinden ve Kürdistan da konum olarak iki devletle sınırdas(56) ve özellikle Anadolu tarafından düşmanların saldırısını engellemek ve hatta o yönden düşmanı tehdit edebilmek yeteneğine dahi sahip olduklarından, politika dünyasında önemli bir yer işgal ettikleri ve birçok zamandan beri Osmanlı uyrukluğuna ile övündükleri halde, siz Padişahlarının uğurluluğuna alıştığımız tahta çıkışınıza kadar bunların eğitim ve öğrenimleri ile gelişmelerini sağlayacak yol ve yöntemler her nasılsa göz önüne alınmamıştır.(57)

Kulları,(58) Kürd beylerinin seçkinlerinden olduğumdan ve Peygamber'in "hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz" emriyle görevli ve sorumlu bulunduğumdan, bir kul olarak payıma düşen görevi yerine getirmek amacıyla, Kürdleri bilim ve sanatları(59) öğrenmeye özendirerek ve zamana göre bilinçlendirmede bulunmak üzere, Kürd diliyle şu gazeteyi meydana getirip yayınladım.

Kulları beylerden olduğum ve gazetenin içerdiği öğütler de Kürd diliyle ben kulları tarafından verildiği için, doğal olarak ve ulusal nedenler dolayısıyla, Kürdler üzerinde mutlaka olağanüstü iyi etkisi olacaktır. Eğer on yıl önce bu gazete gibi bir gazete bulunmuş olsaydı, yabancıların bunca müdahalelerine ve rahatsız etmelerine yolaçan Kürdistan karışıklıklarına meydan verilmemiş ve topyekün bir gelişme ve uygarlaşma eserleri elde edilmiş olurdu.

---

(55) "Sonsuza dek yaşayacak olan" sözcükleri, Osmanlılar döneminde Osmanlı devleti için bir terim olarak kullanılan "ebedmüddet" bileşik sözcüğünün yerinde kullanılmıştır. "Süresi ebedî olan" anlamına gelen bu terimin tam karşılığı Türkçede yoktur.

(56) Sözü edilen iki devlet, İran ve Rusya idi.

(57) "Gelişmelerini sağlayacak yol ve yöntemler" sözleri, "esbab-ı terakkî" sözcüklerinin yerinde kullanılmıştır. Arapça bir sözcük olup "neden" anlamındaki "sebeb" in çoğulu olan "esbab", aynı zamanda "araç ve gereçler" ile "yol ve yöntemler" anlamına da gelir. "Terakkî" sözcüğü ise "gelişme, ilerleme" anlamına gelir. Ayrıca Osmanlıcada "ilericilik" anlamında da kullanılırdı. Kanımızca burada her ikisinin en uygun karşılıkları, "gelişmelerini sağlayacak yol ve yöntemler"dir.

(58) Yazar, "kulları" sözcüğüyle kendini kastediyor.

(59) "Sanatlar" sözcüğü "fünûn" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır.

Padişahım,

Ben kullarının görüşüne göre şu Kürdçe gazete, Kürdistan çapında gerçekleştirilip yürütülmesi gerekli görülen reformları hem sağlayacak ve çabuklaştıracak, hem de bazı memurların işledikleri zulmü engelleyecek araçların birincilerindedir. Dıştan da görünen bu gerçek,(60) birçok ilgililer tarafından dahi onaylanmaktadır. Aslında içeriğinde zararlı bir şey bulunmadığı gibi, yüce hükümetin uygun gördükleriyle ve arzusuyla tümünden bağdaştırılması dahi olanaklıdır.

Bu nedenle, herhalde, Kürdistan'a ve Kürdlerin buldukları diğer yerlere girmesi konusunda izin verilmesi için Babıâli'ye(61) irade ve ferman buyurulmasını, ihtiyaçların karşılandığı siz Padişahlarının ayaklarının bastığı topırağa sığınarak istirham ederim. Bu konuda emir ve ferman!(62)

---

(60) "Dıştan da görünen bu gerçek" sözleri, "şu suret" sözlerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan "suret" sözcüğü, Osmanlıcada hem "biçim", hem de "dış görünüş" anlamında kullanılırdı. Kanımızca buraya en uygun anlam, "dış görünüş" anlamını da içeren "dıştan görünen bu gerçek" olmalıdır.

(61) Bu sayıdaki 7 numaralı dipnota bakınız.

(62) Bu sayıdaki 8 numaralı dipnota bakınız.

Heçî vê
kaxizekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Mîs
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Mîqdad Mîdhet Beg"
*
Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Fârisîce
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Mikdad Mîdhat

*
Her tabî'da
2000 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*
Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncsemê de 27 Muhherremulheram sene 1316

*

Pencşembe fi 4 Haziran sene 1314(1)

(1) Li gora tarîxa Mîladî 17 Hezîran 1898(Milâdî tarihe göre 17 Haziran 1898).

ŞEVKETLU AZAMETLU
SULTAN ABDÜLHAMİD HAN-I SANÎ HAZRETLERİNE
ARZİHAL-İ ABİDANEMDİR
NUMRO 2

Padişahım,

Devlet-i ebedmüddet-i Osmaniyelerini teşkil eden akvamdan mensubu olduğum Kürd kavminin, hilkatene ve mevkian haiz oldukları ehemmiyetten dolayı şayan-ı talim ve ıslah olduklarından, Kürdistan'ca iltizam buyurulan ıslahat ve terakkiyât cümlesinden olmak ve "küllüküm raîn. . . ilh."(2) emri-nebevîsiyle hisse-i abîdaneme düşen vazifeyi îfa etmek üzere, kulları dahi saye-i maarifvaye-i Şahanelerinde şu Kürdçe gazeteyi neşr-ü ihdas ettim.

Gazetemın hilâf-ı me'mul, memalik-i mahruse-i Şahanelerine men'i duhulü Babiâlî tarafından tamimem vilâyâta tebliğ olunduğundan, şu memnuiyetin ref'i hususunun Babiâlî'ye irade ve ferman buyurulması, dört numrolu ve fi 21 Mayıs sene 1314 tarihli gazetemdeki arîze ile atebe-i ulya-i Şahanelerinden arz ve istirham olunmuştı. Yine hilâf -ı me'mul, memnuiyet-i mezkûre ref'edilmemiş ve hattâ ellerinde gazetem görülenler tevkif edilmekte olduğu gibi, şu "Kürdistan" gazetesinin neşri rıza-i Şahanelerine muhalif olduğundan, hemen terkiyle Dersaadet'e(3) avdetim ve bu babdaki irade-i seniyyelerine itaat etmediğim halde, geçmiş me'muriyetlerime müteallik bir su-i muamele tasnî' ve isnad ve mahkeme-i aidesinden istihsal olunacak ilâmla hükümet-i Mısıryeden taleb olunacağım ve hükümet-i müşarünileyhanın dahi buna muvafakatle çakerlerini cebren teslim edeceği, oldukça şayan-ı itimad olması lâzım gelen ve maiyet-i celîle-i Hıdıviye(4) erkânından olup indelîcab irae edeceğim vasıta-i malume ile çakerlerine tebliğ olundu.

Padişahım,

Şu Kürdçe gazetenin muhassenâtı bütün erbab-ı maarif ve medeniyetin müsellemi olup, şu halde zat-ı hümayunlarına karşı bu babda esbab ve delail serdiyle tatvîl-i makala hacet yok ise de, memnuiyet-i maruzanın adem-i ref'i ve bi gayri hak habs-ü tevkif-i eşhasla tehdidât-ı vakıa hakkında müsaade-i seniyyeleriyle bazı istirhamatta bulunacağım. Şöyle ki:

- (2) İlh.: Arapçada kullanılan ve Osmanlıcaya da geçen bu sözcük, "sonuna kadar" anlamına gelen Arapça "ilâ ahirihi" sözcüklerinin kısaltılmış biçimidir. Bilinen bir sözün ya da bazı sayıların yazılmak istenmesi sırasında, o sözün bir-iki sözcüğü ya da sayılmak istenen şeylerin bir-iki tanesi yazılır ve söz uzatılmadan, "sonuna kadar" anlamındaki "ilâ ahirihi" nin kısaltılmışı olan "ilh." sözcüğü yazılır. Bu sözcük, sadece yazıda kullanılır. Konuşmada ise tam olarak "ilâ ahirihi" denir.
- (3) Dersaadet: "Mutluluk yeri" anlamına gelen bu ad, Osmanlılar döneminde başkent İstanbul için kullanılırdı.
- (4) Hıdıviye: Osmanlılar döneminde Mısır'ı yöneten ve biçimsel olarak Osmanlı padişahına bağlı olmakla birlikte uygulamada bağımsız olan yönetim kurumu. Kral niteliğinde olan ve eski Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın soyundan gelen yöneticiye de "Hıdıv" denirdi.

EVVELEN

Memnuiyet-i mezkûrenin ibkası, gazetemi Kürdistan'a idhal edebilmek için münderecatının bir kısmını vesatetlerine müracaat edeceğim bazı eşhasın fikrine tevfik etmek lâzım gelecektir ki, şu suret, istemeyerek bizzarur ihtiyar olunacağından, maddî-manevî mes'ûliyetini müsebbiblerine terke derim.

SANIYEN

Habs-ü tevkif, kavanîn-i mevzuanın tayin ve tâdad eylediği ahvaldan birini irtikâb eden şahıs hakkında caiz olabilir. Ahval-ı madude-i mezkûre haricinde vuku bulacak hareket, mucib-i mes'ûliyet olamaz. Çünkü efrad-ı cemiyet, harekât ve ef'al-ı memnuayı ancak kanundan öğrenebileceklerdir. Şu halde, Kanun-ı Cezanın tayin etmediği bir maddenin mürtekibi mücrim addedilmeyeceğinden, bittabı' habs-ü tevkif olunamaz.

Binaenaleyh, "Kürdistan gazetesini ele almak, okumak şu cezayı müstelzimdir" diye irade-i Şahaneleriyle men' ve ilân edilmedikçe, anın ne kari, ne de hamili mes'ûl olamaz. Olursa zulmedilmiş olur ki, zalimler hakkındaki ayât-ı kerime ve ehadis-i şerifenin tayin ettiği ceza, herkesten ziyade zat-ı şevketmeabınızca malum olması lâzım geldiği ve ser-i kârda bulunan me'murînin irtikâb ettikleri mezalim aledderecât zat-ı Şahanelerinden dahi mes'ûl olacağı, "el-imamu mes'ûlun alennasi an raiyyetihi"(5) hadis-i şerifiyle ve ahkâm-ı saire-i Kur'aniye ile muhakkaktır.(6)

SALİSEN

Tehdidât-ı vakıaya dair olan tebligat-ı maruzeye tamamıyla itimad etmemekle beraber, elyevm İstanbul'da ser-i kârda bulunan bazı zevâtın malumum olan ahval ve ahlakına nazaran, gûya sadakat olmak üzere iftira gibi bir denaeti irtikâb etmeleri müsteb'ad olmadığından, ihtiyaten, îcabeden kuvve-i âdi-leye müracaatla hukuk ve istikbal-i abîdanemi taht-i temine aldım.

Akılsız dost kabîlinden olan bazı bendegân-ı Şahanelerinin şu irtikâb ve tenezzülleri, şevket ve azamet-i mülûkâneyi ihlâl ve hande-i ağyarı mucib olmaktan başka bir şey intac etmeyeceğini hasbessadaka şimdiden arz ederim.

-
- (5) Yani "insanların başındaki önder, uyruklarından sorumludur". Burada dizgi hatası sonucu böyle çıkan hadisin doğru biçimi, "el-imamu alennasi mes'ûlun an raiyyetihi"dir.
- (6) Bu cümlelerin sonu derginin aslında "sair-i ve ahkâm-ı Kur'aniye ile muhakkaktır" biçiminde çıkmıştır. Bunun bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıktığı açıktır. Bu nedenle, biz doğru biçimini yazdık.

RABİAN

Bazı zevât tarafından birkaç defalar gerek çakerlerine ve gerek bazı bildiklerime, gûya taraf-ı Şahanelerinden birçok iradeler, vaadler tebliğ ve tebşir olduğu halde hiç birinin aslı çıkmadığından ve fi 9 Nisan sene 314(7) tarihiyle, kuranadan Faik Bey kulları vasıtasıyla birinci nüshanın takdimiyle vuku bulan arz ve istirham-ı abîdaneme ehemmiyet verilmediğinden, gazetem intişarı rıza-i Şahanelerine muhalif olduğu hakkında bazı zevâtın vuku bulan indî ihtarlarına bittabî' itimad olunmamıştır.

Padişahım,

Çakerlerinin hiç bir niyet-i fasidem olmayıp, şu gazetenin neşri, mensubiyetiyle müftehir olduğum Kürd kavm-i necîbine karşı mükellef bulunduğum vazifeyi îfa etmek maksadıyla ve daha bazı âmâl-ı meşruaya mebnî olduğuna yemin ederim.

Gazetem iki mahtan beri neşredilmekte olup, şu müddet zarfında şayan-ı itimad hiç bir vasıta ile efkâr ve iradât-ı seniyye-i Şahaneleri tebliğ edilmediğinden, müttahaz meslek dairesinde devam tabîî bulunmuş ise de, salifülarz bir numrolu arzıhal-i abîdanemde arzulduğu vechile, gazetemi, hükümet-i seniyyenin tensib buyuracağı surette çıkarmak dahi mümkün olduğundan, memnuiyet-i vakıanın ref'ıyla, bunca mesavî-i ahvala inzimamen bir de bu yüzden Kürdler hakkında hilâf-ı rıza-i Barî zulüm ve taaddî edilmemesinin Babîâlî'ye irade ve ferman buyurulmasını, adalet ve merhamet-i Şahanelerine iltica ile arz ve istirham ederim. Ol babda ve katıba-i ahvalda ferman ve ihsan, Padişahımız Efendimiz Hazretlerindedir.

Bedirhan Paşazade
Mikdad Midhat Kulları

---

(7) Milâdî takvime göre 22 Nisan 1898.

Ev xetê min jor nivîsî, dîsa ji Hezretê Sultan Ebdulhemîd Xan re ye. Ez hêvî dikim, da îzna cerîdeya me bidit ez eşkare rêkim Kurdistanê. Ermenî û Rom nehin nivên Kurda, çire ewan bi ezmanê xwe cerîde hebin û Kurda tiştê tunînê û ji halê dinyayê bêxeber in!

Gelî ulemayên Kurda! Gelî mîr û axano! Hun jî ittîfaq bikin, bigîhin hev, telgrafekê ji Hezretê Padîşah re bikişînin, hêvî bikin da îzna vê cerîdeyê bidit ez ji we re rêkim, da hun jî bizanin dinyayê de çi dibe çi nabe!

FAZÎLET'UL-ILM

Xwedê teala emir kirîye ku "fes'elû ehlezzîkrî in kuntum la ta'lemûn"; ango "tiştê hun nizanibin ji alima bipirsîn".(8) Hezretê Nebî, eleyhîssalam, gotîye: "Heçî mirovê ket rîya xwestina ilmê de, Wacib teala(9) wî mirovî bike rîya cinetê de û emelên ulema ji melaikê kîram re hingê xweş tî, perên xwe li ber wan vedikin û radixin erdê. Mirovê heya sibeyê xebitî û elimî meseleyek ilmî, xêra vê xebitandinê ji xêra sed rek'et nimêja qencir e. Îlm Çînê bitin, herin bixwazin bielimin. Îlm xezîne ye, miftayên wan xezîneya pirsandin e. Tiştê hun nizanin, bipirsîn. Pirsandina ilmê çar mirova dike xêrê de: Yê pirsî, yê zanî, yê guh dayê û yê hej wan kirî".

Ebû Zer, radîyellahu teala enhu, rîwayet kirîye(10) ku Hezretê Nebî, eleyhîssalam, gotîye: "Mîqdarekî li meclisa ulema rûniştin, ji hezar rek'et nimêj û pirsîna halê hezar nexweşa û çûna cem hezar cenaza qencir e, efdeltir e". Pirsîn ku "ya Resûlallah, ji xwendina Qur'anê jî efdeltir e?" Gotîye "ma bi xêrê ilmê(11) Qur'an tu fêdeyê dide! Sebê qencîya Îslamê, sebê îhyakirina Musulmanîyê(12) mirovê dixebite ku bielimit ilmê, wê hingê mirin bê'ê,(13) li cinetê de nava wî û enbîya de derecek tenê wê hebitin".

JÛBO CERÎDEYA "KURDÎSTAN"Ê

Heyfa min gelek ji Kurdê me re dihat. Min roj û şev gazind dikirin, çi qa Kurmanc hene hemî mîr û jêhatî ne, çire holê bêmarîfet û sin'et mane! Nivîsandin û xwendina hemî Kurda çire nîne! Ez li nav van kul û derda jar û kal bîbîm, heyirî mabîm.(14) Nuho ji Xwedê teala şikir dikim, ew cerîdeya te li ser

- (8) Awayê rast "tiştê hun nizanibin" e. Lewra peyvika "tişt" nêrîn e, peyvikên nêrîn jî di hebendîyê da pêveka "ê" distînin; wek "bavê zarûkan", "zimanê Kurdî", "destê qelengir" û wd.
- (9) Wacib teala: Xwedê teala, Xwedayê mezin.
- (10) Ebû Zer: Yek ji sehabîyên Pêxember ên pir nêzîkên wî bûye. Radîyellahu teala enhu: Xwedê teala jê razî be. Rîwayet: Qalkirin, guhastina peyvek yan bûyerek, neqîlkirina peyvek yan bûyerek.
- (11) Bi xêrê ilmê: Keyn ji ilmê, ji bil ilmê.
- (12) Seb: Jibo. Îhyakirin: Vejandin.
- (13) Bê'ê: Bê wî, bê wî mirovî.
- (14) Kal bîbîm, heyirî mabîm: Kal bûbûm, heyirî mabûm.

qencîya Kurda derêxistî ya te ji me re rêkirî, hat û ket destê min. Heçku çi qa miradê min hebîn, hasil bîn. Qencîyê li ser Dinê de hew qa dibit, mezinayî li vî zamanî hew qa çêdibit.

Wekî ew cerîde min xwend, ez derheqa dua û medhê te heyirî mam. Ez ji xwendina wê têr nebîm. Min gazî Kurd û Kurmanca kir, ji wan re xwend. Ew jî gelek şa bîn, belkî ji şabînê lal bîn. Li navbêna du-sê roja de heqê bîst cerîdeya dan hev û ji mi re anîn. Kerem bike li cerîdeya xwe de binivîse, ez rêkim kuderê? Wekî tu hêvîya me qebûl nekî, hêvî dikim tu her poste ji mi re çil-pêncî cerîdeya rêkî.

Te li cerîdeya xwe de "el-ilmu ilman, ilmu-ebdan we ilmu-edyan" nivîsî-yî. Ez hêvî dikim her car derheqa wan de du-sê behsa binivîse. Kurd wê li vê derê ji siba heya êvarê li ber germê dişixulin. Paşê qenc fenakirin xwe,(15) nexweş dibin, gelek dimirin. Ev Kurdên van dera hemî Şafiî ne. Melayê Şafiîya li van dera hew qa peyda nabin. Kitêba mezhebê Şafiîya mirov li van dera nikare peyda bike. Hek(16) tu car cara ji kitêba Ibnu Hecer(17) tiştêkî lazim binivîsî, ew jî wê bibe sebeba xêr û namdarîya te.(18)

Ez ji Xwedê şîkr û hemdê dikim, piçekê xwendin û nivîsandin dizanim. Heke tu qebûl bikî, paş nuho ez'ê qasidîya cerîdeya te bikim.(19) Ev bajar wek bajarê Kurda lê hatîye. Her salê deh-pazde hezar Kurd li hire(20) diçin rencberîyê, dirîna dexlî dikin;(21) gelek jî paşê dimînin, xweymal û zarû dibin. Ji ber vî sebê, ez'ê muhtacîya halê Kurda ji te re her car binivîsim, xizmetek holê kiçik ji mîrê xwe re bikim.

Edeneyê(22)
Seyid Tahirê Botî

Ez ji vê kaxiza te rêkirî, gelek memnûn bîm. Xwedê ilm û hîmmeta te zêde bike! Her cara ez'ê pêncî cerîdeya ji te re rêkim. Lê çiku hukumetê hê îzna cerîdeya min nedaye, loma ez nikarim bi posteyê rêkim. Ez'ê texlîdke dî ji te re rêkim,(23) bighînim destê te. Paş nuho jî, însaallah ezê tarîfa mezhebê Şafiî ji Kurmanca re bikim. Heki tu her car behsa Kurmanc û halên wê derê binivîsî, ez'ê gelek minetê ji te hilînim.

(15) Fenakirin xwe: Li xwe nafikirin, li xwe nanêrin, guh nadin xwe, miqatê xwe nabin.

(16) Hek: Eger.

(17) Ibnu Hecer: Di mezhebê Şafiî da zanyarekî Misrî bûye, navê wî yê rastîn Ehmed bûye, jê ra hatîye gotin "İbnu Hecerê Heytem". Di navbera salên 1504-1567'an da jîyaye.

(18) Namdarî: Navdarî, belavbûna nav û deng.

(19) Qasidî: Birina nûçeyan yan jî fermanan yan jî daxwazan jibo kesek yan jî hin kesan, ku mirov nûçeyek yan fermanek yan jî daxwazek ji kesek yan ji hin kesan bibe nik kesekî dî yan hin kesên dî. Li vir mexsed "nûçenivîsî" ye. Yanî "ez'ê ji rojnama te ra nûçenivîsî bikim, bibim nûçenivîs, nûçeyan binivîsim û bişînim".

(20) Li hire: Li vir, li vî cîyî.

(21) Dirîna dexlî: Çinîna zad, çinîna tene, çinîna genim û ceh. Li hin hêlên Kurdistanê ji çinîna ra tê gotin "dirûn"; ew peyvik li hêla Botan bi awayê "dirîn" tê karanîn.

(22) Edene: Bajarekî Tirkîyê ye, li rojhilatê jêrîn ê Anadolê dikeve. Di Tirkîya nuhayîn da jê ra tê gotin "Adana".

(23) Texlîd: Awa, tewir. Yanî "ez'ê bi awayekî dî, bi tewirekî dî ji te ra bişînim".

MEM Û ZÎN

Neqşê te dibînin ew di avê
nakin hezerê ji av û davê(24)

Lebteşne teleb dîkin zelalê(25)
Wê dane di damê zilf û xalê(26)

Meqşûd-i ku bû ji pêş ve hazir(27)
dê qesd-i bikin cemîê nazir(28)

Tûtî bi xwe ma şekir dirêjit!(29)
Herçî dibihên ewî dibêjit(30)

Wê meqsedê muxteser dibînin(31)
pabend-i dibin, gelek dimînin(32)

Meqşûd û miradê dil tu şa yî
Emma tu tudillu men teşa yî(33)

Herçî te divê bibî dalalê(34)
pabend-i dikî bi zilf û xalê

-
- (24) Hezer: Parastin, ku mirov xwe ji tiştek biparêze, xwe bipê.
Nakin hezerê: Xwe neparêzin, xwe napên.
- (25) Lebteşne: Lêvtî, kesê ku lêvên wî tî bûne, ji tînan lêvên wî ziwa bûne.
Teleb: Daxwaz, tiştê ku mirov dixwaze.
- (26) Wê: Wa, wa ye, eva, aha. Ev peyvika balkêşîyê ye.
Dane: Danîne.
Dam: Dav, davik.
Mana vê malikê û ya berî wê pêkve weha ye: "Kesên lêvtî ava zelal daxwaz dîkin. Lê belê wa ne zilf û xalê, wek tamikek di davikê da danîne".
- (27) Meqşûd: Daxwaz, tiştê daxwazkirî, tiştê ku mirov qesta wî dike, dixwaze wî bi destê xwe bixe.
- (28) Cemîê nazir: Hemî nihêrtax, hemî kesên ku dinêrin, mêze dîkin.
- (29) Tûtî: Teyrê peyvok, papaxan.
- (30) Dibihên: Dibihîzin.
- (31) Muxteser: Kurt.
- (32) Pabend: Lingirêdayî, pêgirêdayî, kesê ku lingên wî hatine girêdan.
- (33) Tudillu men teşa yî: Kesê ku tu bixwazî tu wî avarê dikî, wî dibî dalaletê, wî ji rîya rast derdixî û dixî rîya şaş. Ev peyv bi Erebî ye.
- (34) Dalal: Avarêtî, şaşrêtî.

Herçî ku tu bînî ser hîdayet(35)
vêra bigirî, bikî înayet(36)

hazir wî dibî meqamê malûm(37)
ger xadim e, wî digêrî mexdûm(38)

*

Bê secde te, ey cenabê Mabûd(39)
Adem kire qiblegah û mescûd(40)

Îsa te kusa gîhande ewcan?(41)
Aya bi çi te hebande ew can?(42)

Dersa ku bi xef te gote Îdrîs(43)
elbette diçû meqamê teqdîs(44)

Îblîsê feqîr ê bêcînayet
hingê te hebû digel înayet

her roj-i dikir hezar îtaet
lewra ku te da wî îstîtaet(45)

wî secde nekir li xeyrê Mabûd(46)
gêra te ji ber derê xwe merdûd(47)

yek secde nebir li pêşê exyar(48)
qehra te kire muxelledunnar(49)

-
- (35) Hîdayet: Rîya rast.
(36) Vêra bigirî: Pê ra ragirî, alîkarîya wî bikî.
Înayet: Qencî.
(37) Hazir: Taval, zûzûka, hema di wê gavê da.
(38) Xadim: Xizmetkar, xulam.
Mexdûm: Kesê ku xizmeta wî tê kirin, kesê ku xizmetkarên wî hene.
(39) Mabûd: Xwedayê ku jê ra îbadet tê kirin, Xwedê.
(40) Mescûd: Kesê ku jê ra secde tê birin.
(41) Ewc: Cîyê tewr bilind, cîyê bilintirîn.
(42) Aya: Gelo, êra.
(43) Bi xef: Bi dizî, bi awayekî veşartî, nepenî.
(44) Teqdîs: Muqeddes, qudsî.
(45) Îstîtaet: Hêz, qewet, tawan.
(46) Li xeyrê Mabûd: Xeyn ji Xwedê, ji bil Xwedê.
(47) Merdûd: Vegerandî, qewitandî, kesê ku tê vegerandin û qewitandin.
(48) Exyar: Kesên dî, kesên mixeyn, kesên xeyn ji te, kesên ji bil te.
(49) Muxelledunnar: Timîyê agir, kesê ku dê tim û tim di agir da bimîne.

Elqisse, ji hîkmeta te agah(50)
ferdek me nedî, tebarekellah

Îrfantelebêd-i sahib'îdrak(51)
derheqqê te gotî "ma erefnak"(52)

Xanî, bi nezaniya xwe derheq
gumrah-i bibit, ne dûr e, elheq(53)

Îlla ku meger muîn Xweda bit(54)
ya raheberê wî Mustefa bit(55)

Ya Rebb-i, bi heqqê Mustefa kî(56)
Xanî bi xwe ra tu aşîna kî(57)

-
- (50) Elqisse: Bi peyva kurt, ku em bi kurtî bêjin, ku em peyva xwe kurt bibirin.
Agah: Hay, zanîna bi tişte. Li vir mexsed jê haydar e.
- (51) Îrfanteleb: Zanînxwaz, kesên ku li pey zanîne ne û dixwazin zana bibin, ji tiştan haydar bibin, serwext bibin.
Sahib'îdrak: Bîrewer, bîrbir, jîr, kesên ku bîr bi tiştan dibin.
- (52) Ma erefnak: Me tu nas nekirî, me tu nenasî.
- (53) Gumrah: Avarê, kesê ku ji rîya rast derdikeve û avarê dibe.
Elheq: Bi rastî.
- (54) Muîn: Alîkar.
- (55) Raheber: Rêbir, rênumîn, kesê ku rê nîşan dide, mirov di rîya rast da dibe.
Mustefa: Pêxember.
- (56) Di çapa Stanbolê ya 1919'an da ev malik weha ye: "Ya Reb tu bi heqqê Mustefa kî".
- (57) Aşîna: 1-Nas, kesê ku tê naskirin, mirov wî nas dike. 2-Zana, serwext, kesê ku tişte nas dike û di heqê wî tiştî da serwext e, zana ye. Li vir mexsed mana 2'yan e. Yanî "tu wisa bikî ku Xanî di heqê te da zana û serwext bibe".

DÎ NE'TA QELEMÊ MES'NÛAT Û SERDEFTERÊ MEWCÛDAT
 Û AQILÊ MAQÛLAT Û PÊSEDESTÊ MEXLÛQAT
 HEZRETÊ SEYYID'US-SADAT
 MUHEMMED'UL-MUSTEFA ELEYHÎ EFDEL'US-SELEWAT(58)

Eşya bi hesab delîl û burhan(59)
 nabin çu meger wucûb û îmkan(60)

Wacib yek e, zatê Kîbrîya ye(61)
 Mumkin pir e, cem'ê masîwa ye(62)

Wî wacibê mumkinat-i berqe'(63)
 mumkin wî jibo xwe kirne metle'(64)

Yanî ewî vê bibit muberhen(65)
 husna wî bi derkevit ji mekmen(66)

gencîneyê cewherî bibit faş(67)
 sabit bibitin ji neqşî, neqqaş(68)

-
- (58) Mana tamamê vê sernivîsarê weha ye: "Di pesnê qelesa tiştên çêkirî û serdefterê tiştên heyî û aqilê tiştên fikirandî û pêşedestê tiştên afirandî berrêzê berrêzan Hezretê Muhammed Mustefa da, selewatên çêtirîn lê bin".
- (59) Eşya: Piranîya "şey" e, ew jî bi mana "tişt" e.
 Bi hesab: Li gora.
 Burhan: Delîla ku tiştekan pê tê îspatkirin.
- (60) Wucûb: Pêwîstî, zerûret. Li vir mexsed jê pêwîstî û zerûreta hebûnê ye.
 Îmkan: Mikûnî, bûyina ne zerûrî. Li vir mexsed jê nepêwîstî û nezerûrîtiya hebûnê ye.
 Mana vê malikê û ya berî wê pêkve weha ye:
 "Tiştên heyî, pêwîstî û nepêwîstîya hebûna wan li gora delîlan nayê îspatkirin; li gora delîlan pêwîstîya hebûnê ji hinekên wan ra, nepêwîstîya hebûnê jî ji hinekên di ra tune; mirov neşê bi delîlan îspat bike ku hin tişt hebûna wan pêwîst e û divê ku ew hebin, hin tişt jî hebûna wan ne pêwîst e, ew hebin jî dibe û tunebin jî dibe, hebûna wan mimkun e, lê ne zerûrî ye".
- (61) Wacib: 1-Tişt yan jî karê ku kirina wî pêwîst e, divê bê kirin. 2-Kesê ku hebûna wî pêwîst e, zerûrî ye, bivê-nevê ye; ew Xwedê ye. Li vir mexsed jê mana 2'yan e. Bi vê maneyê "Wacib" yek ji sifetên Xwedê ye.
 Zatê Kîbrîya: Zatê gewre, Xwedê.
- (62) Cem'ê masîwa: Hemî kes û tiştên ji bil Xwedê, xeyn ji Xwedê her tişt.
- (63) Berqe': Perde. Yanî "ew Wacibê ku tiştên mimkun jibo xwe kirine perde".
- (64) Metle': Cîyê hilatina Rojê. Yanî "tiştên di, wek Rojê wî nişan didin".
- (65) Vê: Vîya, xwest, daxwaz kir.
 Muberhen: Tişt yan jî kesê ku delîl ji hebûna wî ra hene. Yanî "wî vîya û xwest ku tiştin ji hebûna wî ra bibin delîl".
- (66) Mekmen: Veşargeh, cîyê veşartinê.
- (67) Gencîne: Xizne, defîne. Mexsed jê Xwedê ye.
- (68) Neqqaş: Nexşkar, nexşandox, kesê ku nexşan çêdike. Dîsa mexsed jê Xwedê ye. Yanî "ji nexşên Xwedê, ji afirandiyên Xwedê hebûna Xwedê sabit bibe, kifş bibe, bê îspatkirin".

Lê sen'etê wî Hekîmê dana(69)
neqşê ewî Qadirê tuwana(70)

ned'bû ku bibit ewî rusûmek(71)
laiq ewî dê hebit ruqûmek(72)

Herçî we ku bûne, bêreqem bû
Lew ewwelê ma xeleq, qelem bû(73)

Ev ewwel û rûh û aqlê ewwel(74)
her sê ne bi ewwelî muewwel(75)

Emma meke wan ji hev tu tefrîq(76)
ev renge ewan bigêre tewfîq:(77)

Bê "şey'ekî wahid in bi carek(78)
te'dad û teeddud î'tîbarek"(79)

Ewwel biriqî ji husnê sermed(80)
nûrek, bûye maneya Muhemmed

(Paşî heye)

Li Misrê "Metbea Cerîdeya **Kurdistan**"ê tebi' bîye

- (69) Hekîmê dana: Hîkmetkarê zana, ew zanayê ku di karên wî da hîkmet heye. Mexsed jê Xwedê ye.
- (70) Tuwana: Hêzdar, ê ku hêza wî heye, muqtedir e, dikare, dişê. Dîsa mexsed jê Xwedê ye.
- (71) Rusûm: Wêne, ayîn. Li vir bi awayê mecazî bi mana "şop, eser" hatiye karanîn.
- (72) Ruqûm: Piranîya "reqem" e, ew jî bi mana "jimareya nivîskî" ye. Li vir bi awayê mecazî bi mana "nivîsîn" hatiye karanîn.
- (73) Ewwelê ma xeleq: Tiştê pêşîn ê ku wî afirand, afirandiyê pêşîn.
- (74) Rûh: Gîyan, can.
Aqlê ewwel: Aqil û zekaya ku di afirandina mirov da heye, mirov digel wî tê dinê.
- (75) Bi ewwelî muewwel: Bi pêşînîyê têwkirî, her sê tiştên pêşîn tên qebûlkirin, wisa tên têwkirin.
- (76) Tefrîq: Cuda, cîyê.
- (77) Bigêre tewfîq: Lêkbîne, li hev bîne, bigîhîne hev.
- (78) Bê: Bêje.
- Şey'ekî wahid in: Tişteki yek in, yek tişteki in.
- (79) Yanî "jimartina wan û hatina wan a jimartinê tişteki îtîbarî ye, wisa îtîbar tê kirin, wisa tê têwkirin".
- (80) Sermed: Ebedî.

5'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

ŞEVKETLU AZAMETLU SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN HAZRETLERİNE KULCA DİLEKÇEMDİR SAYI 2

Padişahım,

Sonsuza dek yaşayacak olan Osmanlı devletinizi oluşturan halklardan mensubu olduğum Kürd halkının yaradılış ve konum bakımından haiz olduğu önemden dolayı öğrenime ve reforma değer olduğundan, Kürdistan çapında gerekli görülen gelişmeler toplamının bir parçası olmak üzere ve Peygamber'in "hepiniz çobansınız"(81) diye başlayan emriyle, ben kullarının payına düşen görevi yerine getirmek üzere, kulları da, bilimlerin nasibini aldığı siz Padişahları sayesinde bu Kürdçe gazeteyi meydana getirip yayınladım.

Umulanın tersine, gazetemin siz Padişahlarının korunmakta olan ülkelerine girmesinin yasaklandığı, Babiâli tarafından genelgeyle illere bildirildiğinden, bu yasağın kaldırılması hususunun Babiâli'ye irade(82) ve emir buyurulması, 4 sayılı ve 21 Mayıs 1314(83) tarihli gazetemdeki dilekçe ile siz Padişahlarının yüce eşiğinden arz ve istirham olunmuştur.

Yine umulanın tersine, söz konusu yasak kaldırılmamış ve hatta ellerinde gazetem görülenlerin tutuklandıkları tarafıma bildirilmiştir. Ayrıca, şu "Kürdistan" gazetesinin yayınlanması siz Padişahlarının rızasına ters düştüğünden, hemen bırakıp İstanbul'a dönmem istendi. Bu konudaki yüce irade-nize boyun eğmediğim takdirde, geçmiş memurluğuma ilişkin yapay olarak bir kötü işlem(84) oluşturulup bana yükleneceğini, bu konuya bakan mahkemenin alınacak kararla Mısır hükümetinden isteneceğimi ve o hükümetin

-
- (81) "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden sorumlusunuz" anlamındaki hadisi kastediyor.
- (82) İrade: Sözlük anlamı "istem, istem" olan bu sözcük, Osmanlıcada bir terim olarak "padişah emri, padişah buyrultusu" anlamında da kullanılırdı. Burada kastedilen, bu ikinci anlamdır.
- (83) Milâdî takvime göre 3 Haziran 1898.
- (84) "Su-i muamele" sözcüklerinin karşılığında kullanılan "kötü işlem"den, bir memurun yetkisini ve görevini kötüye kullanarak yapmış olduğu kanunsuz ve usulsüz bir işlem, bir yolsuzluk kastedilmiştir.

de bu karara uyarak ben kullarını zorla teslim edeceğini de haber aldım. Bütün bunlar, oldukça güvenilmeye değer olması gereken ve yüce Hıdıvlik(85) maiyetinin(86) ileri gelenlerinden olup gerektiğinde göstereceğim, bilinen bir aracının aracılığıyla ben kullarına bildirildi.(87)

Padişahım,

Şu Kürdçe gazetenin iyilik ve yararları, bilgi, eğitim ve uygarlıktan anlayan kişilerin tümü tarafından kabul ve itiraf edilmektedir. O halde siz yüce Padişahlarının zatına karşı bu konudaki nedenlerin ve kanıtların ortaya serilmesiyle sözü uzatmaya gerek yoktur. Bununla birlikte, arzettiğim yasağın kaldırılmamış olması ve kişilerin tutuklanacağı yolunda yapılan tehditler konusunda, yüce izninizle bazı istirahatlarda bulunacağım. Şöyle ki:

BİRİNCİ OLARAK

Söz konusu yasağın yürürlükte bırakılması durumunda, gazetemın Kürdistan'a girmesini sağlayabilmek için, içeriğinin bir bölümünü, aracılıklarına başvuracağım bazı kişilerin görüşlerine uygun biçime getirmek gerekecektir. Bu yol ve yöntem istemeyerek ve zorunlu olarak seçileceğinden, bunun maddî ve manevî sorumluluğunu buna yolaçanlara bırakırım.

İKİNCİ OLARAK

Hapsetme ve tutuklama, yürürlükteki kanunların belirleyip saydığı suçlardan(88) birini işleyen kişi hakkında uygun ve yerinde olabilir. Kanunda sayılan söz konusu durumların dışında meydana gelecek davranışlar, sorumluluk gerekçesi olamaz. Çünkü toplumu oluşturan bireyler, yasak davranış ve eylemleri, ancak kanundan öğrenebilirler. O halde, Ceza Kanununun belirlememiş olduğu bir eylemi gerçekleştiren kimse suçlu sayılamayacağından, doğal olarak tutuklanıp hapsedilemez.

(85) Bu sayıdaki 4 numaralı dipnota bakınız.

(86) Maiyet: Arapça olan ve sözlük anlamı "yanında olma durumu, nezdinde olma durumu" olan bu sözcük, Osmanlıcada bir terim olarak, "üst düzeydeki bir yöneticinin yanında çalışan görevli" anlamında da kullanılırdı. Sözcük, bu anlamda günümüz Türkçesinde de kullanılmaktadır.

(87) Gazetenin aslında, "yine" diye başlayan bu paragraf, başından sonuna kadar bir tek tümce olarak kaleme alınmıştır. Ancak, Osmanlıca dil yapısına uygun olan uzun tümceler, günümüz Türkçesine pek uygun olmadığından ve okuyucuyu sıktığından, biz bu uzun tümceyi bölerek birkaç tümceye ayırdık. Bundan sonra da çeviride bu yöntemi izleyeceğiz.

(88) Buradaki "suçlar" sözcüğü, yazının aslında kullanılan "ahval" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. "Durum" anlamına gelen "hal" in çoğulu olan "ahval", günümüz Türkçesinde "suç" anlamında kullanılmamaktadır.

Bundan dolayı, ”Kürdistan gazetesini almak ve okumak şu cezayı gerektirir” diye siz Padişahlarının iradesiyle yasaklanıp ilân edilmedikçe, onun okuyucusu da, onu taşıyan kimse de sorumlu olamaz. Olursa zulmedilmiş olur. Zalimler hakkındaki yüce ayetlerin ve kutsal hadislerin belirlediği cezanın da, herkesten çok şevketli zatınızca biliniyor olması gerektiği ve yönetimin başında bulunan memurların işledikleri zulüm işlerinin derecelerine göre siz Padişahlarının zatından da sorulacağı, ”insanların başındaki önder, uyruklarından sorumludur” anlamındaki kutsal hadisle ve Kur’an-ı kerimin diğer hükümleriyle belirlenen bir gerçektir.

ÜÇÜNCÜ OLARAK

Yapılan tehditlere ilişkin olan ve yukarıda arzedilen bildirimlere güvenmemekle birlikte, bugün İstanbul’da yönetimin başında bulunan bazı zatların, bence bilinmekte olan davranış biçimlerine ve ahlaklarına uygun olarak sözümona bağlılık olmak üzere iftira gibi alçakça bir davranışa girişmeleri de uzak bir olasılık değildir. Bu nedenle ve ihtiyatlı davranmış olmak için, yetkili adalet makamlarına gereken başvuruyu yaparak, ben kullarının bukuk ve geleceğimi güvence altına aldım.

Siz Padişahlarının ”akılsız dost” türünden olan bazı kullarının bu yolsuzluklarının ve alçakça girişimlerinin, siz Padişahlarının görkemini ve ululuğunu zedelemekten ve ełoğullarının(89) alaylı gülüşlerine yolaçmaktan başka bir sonuç vermeyeceğini, içten bağlılığımın bir gereği olarak şimdiden arzedirim.

DÖRDÜNCÜ OLARAK

Bazı zatlar tarafından birkaç kez gerek ben kullarına ve gerekse bazı bildiklerime, sözde siz Padişahları tarafından birçok irade bildirildiği ve birçok vaat müjdelendiği halde, hiç birinin aslı çıkmadı. Ayrıca, mabeyincilerden(90) Faik Bey kulları aracılığıyla 9 Nisan 314(91) tarihinde birinci sayının sunulmasıyla birlikte sunulan ben kullarının arz ve istirhamıma önem verilmedi. Bu nedenle, gazetemin yayınlanmasının siz Padişahlarının rızasına aykırı olduğu yolunda bazı zatların öne sürdükleri indî(92) uyarılarına, doğal olarak güvenilmemiştir.

-
- (89) ”Eloğulları” sözcüğü, gazetenin aslındaki ”ağyar” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır.
- (90) Mabeyinci: Padişahın yakınında bulunan ve kendisiyle başkaları arasında aracılık yapan resmî görevli, Mabeyin dairesinde görev yapan kimse.
- (91) Milâdî takvime göre 22 Nisan 1898.
- (92) İndî: Herhangi bir doğru ve sağlam temele dayanmayan, sadece söyleyen kişi ya da kişilerin sübjektif kanı ve tahminlerinin ürünü olan söz, görüş ya da iddia. Arapça olup Osmanlıcaya da girmiş olan bu sözcük, Türkçede karşılığı bulunmadığı için tarafımızdan aynen kullanıldı.

Padişahım,

Ben kullarının hiç bir kötü niyetim yoktur. Bu gazetenin yayınlanmasının, mensubu olmakla kıvanç duyduğum soylu Kürd halkına karşı yükümlü bulunduğum görevi yerine getirmek amacıyla olduğuna ve daha başka bazı meşru istek ve ümitlere dayandığına yemin ederim.

Gazetem iki aydan beri yayınlanmaktadır. Bu süre içinde, siz Padişahlarının yüce görüşleri ve iradeleri güvenilmeye değer hiç bir aracı ile bildirilmediğinden, saptanan tutum çerçevesi içinde yayınının sürdürülmesi doğal görülmüştür. Bununla birlikte, daha önce sunulan bir numaralı kulca dilekçemde arzedildiği gibi, gazetemi, yüce hükümetin uygun göreceği biçimde çıkarmak da mümkündür.

Bu nedenle, konulmuş olan bu yasağın kaldırılmasıyla, bunca kötü durumlarına ek olarak Kürdlere bir de bu yüzden Tanrı rızasına aykırı düşen zulüm ve saldırıda bulunulmamasının Babıâli'ye irade ve emir buyurulmasını, siz Padişahlarının adalet ve merhametine sığınarak arz ve istirham ederim. Bu konuda ve bütün durumlarda ferman ve iyilik, Padişahımız Efendimiz Hazretlerindedir.

Bedirhan Paşazade
Mikdad Midhat Kulları

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Genêve
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg"(1)

*

Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farişice
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Genêve'de
"Kürdistan"

Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

*

Her tabî'da
2000 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja yekşembê de 25 Cemazîlewvel 1316 * Pazartesi fi 28 Eylûl sene 1314(2)

- (1) Mana vê pevêka Erebi weha ye: "Li Cenewreyê, kurê rehmetî Bedirxan Paşa Evdirehman Beg".
- (2) Li gora tarîxa Mîladî 11 Çirîya Pêşîn 1898(Milâdî tarihe göre 11 Ekim 1898; burada "pazartesi" yerine "pazar" yazılması gerekirdi, çünkü Kürdçesinde yer alan "yekşemb" günü, pazartesi değil de pazardır).

**ŞEVKETLU AZAMETLU
SULTAN ABDÜLHAMİD HAN-I SANÎ HAZRETLERİNE
ARZİHAL-İ ABÎDANEMDİR**

Padişahım

Mübtelâ olduğu illet-i sadriyeden dolayı, etibbanın gösterdikleri lüzum üzerine, biddefeât taleb ve istirham ettiği ruhsata nail olamadığından bilâ me'zuniyet geçen kış Mısır'a azîmet ve mevsim-i sayfın hululüyle Dersaadet'e avdet eden biraderim Midhat kullarının keyfiyet-i azîmeti, bermutad istediği şekil ve surete koyarak zat-ı hümayunlarına karşı ihtiyar-ı kizb-ü düruğ ve şu suretle temin-i ikbal ve menfaat etmeyi itiyad eden Ebülhüda Efendi'nin cümle-i tedabîr-i mefsedetkâranesinden olmak, "ve lâ teziru"(3) ayet-i celîlesi hilâfında olarak Zeyd için Amr(4) mes'ûl edilmek kabîlinden olmak ve bu vesile ile dahi zat-ı hümayunları hakkındaki efkâr-ı milleti ihlâl etmek üzere, İstanbul'da bulunan biraderlerimin tazyikiyle Midhat Bey'in celbi mümkün olabileceğine dair, merkur Ebuddalal'ın(5) vasita-i icra-i şenaati olan Osman Paşa'ya Emin Bey'in(6) tazyiki hakkında bir jurnal verdirilip, bunun üzerine Başkâtib Tahsin Bey kulları tarafından "tazyik" kelimesi hakkında Osman Paşa'dan izahât taleb olunmasıyla, Osman Paşa cevaben, "Efendimiz ferman buyururlar ise, Midhat Bey'in burada bulunan biraderlerini darb ve katl ile tahvîf ederim; anlar da şu eziyetten kurtulmak üzere Midhat Bey'i geri çağırırlar" deyu denaetkârane verdiği cevaba, Makam-ı Hilâfet-i Uzmanın Başkâtibi Tahsin Beyefendi de, "Efendimiz bunu size resmen emredemezler" deyu cevap vererek, şenaat-i maruzenin icrasına suret-i gayri resmiyede müsaade-i Şahaneleri şayan buyurulduğunu zımnen tebliğ ettiği gibi, Yaver-i Hususî Mehmed Paşa dahi bu suretle hareket muvafık-ı şan-ı sadakat olacağını ilâveten izhar etmesiyel, şenaat ve denaet-i mezkûrenin Başkâtib Bey tara-

-
- (3) Bu üç sözcük, **Kur'an** ayetlerinden birinin başında yer alan üç sözcüktür. O ayetin tamamının Türkçe anlamı şöyledir: "Hiç bir yükümlü, başkasının yükünü yükümlenmez". Sorumluluğun kişisel olduğu konusundaki bu ayet, hiç bir kimsenin başkasının yaptığı işlerden sorumlu tutulamayacağını vurgulamaktadır.
- (4) Buradaki "Zeyd" ve "Amr" adları, Arapça iki ad olup sembolik olarak ve örnek için kullanılırlardı; Türkçede "Hasan-Hüseyin" ya da "Ali-Veli" denildiği gibi.
- (5) Ebuddalal: "Sapıklığın babası" anlamına gelen bu sözcükten maksat, yukarıda adı geçen "Ebülhüda" adlı kişidir. "Ebülhüda"nın anlamı "doğru yolun babası, hidayetin babası"dır. Yazar, o kişinin adını bir kez olduğu gibi yazdıktan sonra, onun aslında, adının anlamının tersi yönde yürüyen bir kişi olduğunu belirtmek için burada adını böyle yazmıştır.
- (6) Yazarın kardeşi olan Emin Bey, ünlü Kürd dilbilimci ve yazarları Celâdet Âli Bedirhan ile Kâmrân Âli Bedirhan'ın babasıdır. Adının tamamı, Emin Âli Bedirhan'dır.

fından Emin Bey'in Mabeyn-i hümayuna çağrıldığı bir günde icrası kararlaştırılarak, ta Beşiktaş'tan Kadıköyü'ne(7) kadar birtakım haşerât(8) tarafından takib ettirildi.

*

Cereyan eden tahkikata ve esna-i vak'ada alâ meleînnas mütecasirler tarafından vuku bulan ifadâta nazaran, haşerât-ı merkume Osman Paşa tarafından tertibedildiklerini ve Emin Bey'in darbı hakkında irade-i seniyyelerinin sadır olduğunu tebliğ ettiği sabit olmasıyla, Osman Paşa hakkında dahi lâzime-i adaletin icrası umumumuz tarafından atebe-i ulya-i Hilâfetpenahîlerinden biddefeât istirahat olunduğu halde, semeresi görülmek şöyle dursun, Ebuddalal'ın tesir-i nüfuzuyla istirahatımız dahi hâkipay-ı hümayunlarınca tesirsiz kaldığı gibi, istifsar-ı hatır zımnında saika-i şefkat ve hamiyetle Dersaadet'e gelip doğruca Mabeyn-i hümayun-ı mülûkânelerine müracaat eylemiş olan biraderim Ali Bey kulları dahi dört gün Kumandanlık dairesinde tevkif olunduktan başka, ikinci bir ihanet(9) ve hakaret olmak üzere, Ebülheva'nın(10) dest-i mel'anetpeyvestini öpmeksizin salıverilemeyeceği kendisine resmen tebliğ olunur. Bu ikinci ihanet dahi nam-ı namî-i hümayunlarına olarak icra ve irade-i katıa-i tacdarları muktazasından olduğu, Gidiş Müdürü Sansar Hacı Mahmud Efendi ve Başkâtib Tahsin Bey ve Yaver-i Hususîleri Çerkes Kabasakal Mehmed Paşa taraflarından tebliğ ve inba kılınmıştır.

Padişahım,

Bu gibi muamelât-ı denaetkârane ile tahvîf olunabilecek bir kimse var ise, o da Osman Paşa olduğuna yemin ederim. Biraderim Midhat Bey'in ifadesinden ve telgrafhane kuyudundan anlaşıldığına göre, İstanbul'a avdet edeceğine dair olan telgrafnamesi şenat-i maruzenin vukuundan evvel olduğu cihetle, şu tehdidin avdetine taalluk ve tesiri olamayacağı aşikâr olduğu gibi, işte

-
- (7) Beşiktaş ve Kadıköy, İstanbul'un iki semtidir. Kadıköy'ün adı, o zaman "Kadıköyü" biçiminde yazılırdı.
- (8) "Haşerât"tan maksat, Abdülhamid döneminde muhalifleri izlemekle görevlendirilen ve "hafiyе" diye nitelendirilen gizli ajanlardır. Arapça olan "haşerât" sözcüğü, Türkçede de kullanılan "haşere" sözcüğünün çoğuludur.
- (9) İhanet: Hakaret, küçük düşürme, aşağılama, onur kırıcı tutum ve davranışlarda bulunma. Arapça olan bu sözcüğün asıl anlamı bu olduğu ve hem Arapçada, hem de Osmanlıcada bu anlamda kullanıldığı halde, günümüz Türkçesinde "ihanet" sözcüğü, yanlış olarak "hiyanet, hainlik" anlamında kullanılır olmuştur.
- (10) Ebülheva: "İstek ve arzunun babası, ihtirasın babası" anlamına gelen bu sözcükten de maksat, yukarıda adı geçen Ebülhüda adlı kişidir. Bu sözcük, arzu ve ihtirasına göre davranan, ihtirası uğrunda her şeyi yapabilecek nitelikte olan kişi hakkında kullanılır. Sözcük Arap alfabesiyle yazıldığı zaman, adamın asıl adı olan "Ebülhüda"ya çok benzer ve ikisini sadece "d" ile "v" harfleri ayırır. Bu yöntemi uygulamaya, edebiyatta "cinas" adı verilir. Böylece yazar, adamın adını böyle yazmakla hem onun niteliğini belirtmiş, hem de cinas yapmıştır.

abd-ı memlûkleri dahi, bu hakikati isbat ve Ebuddalal'ın hakkımızda ittihaz ettirdiği tedbir-i sakîmin butlanını izhar için, başlıca maksad-ı çakeranem, öteden beri millet-i İslâmiyeyi ve Saltanat-ı hümayunlarını tedabir-i mefse-detkâranesiyle mahv ve şu meyanda devlet ve millete hizmetleri sebkeden ailemiz efradıyle bunca masumîni ifna ve perişan eyleyen Ebülheva'nın derece-i ihanet ve şenaatini, Midhat Bey'in ihdas eylediği "Kürdistan" gazetesini ve matbuat-ı ecanib vasıtasıyla ilân ve işaa ederek sem'î hümayunlarına îsal ve Ebülheva gibi habîsin tesir-i nüfuzuyle, kanunun icrasız ve adaletin mefkud ve zulmün hükümferma olduğu memalik-i Şahanenize artık avdet etmeyerek, hayatımı millet-i İslâmiyenin istihsal-ı selâmet ve saadetiyle efrad-ı ailemizin hukuk-ı mağsubelerinin istihlasına hasredeceğim maruzdur.

Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

Hemd û şikir dikim ji wî Xwedê ra ku ev kaînat(11) danîye, mirov ba hiş(12) û zeka ji heywanên dî cuda û alî kirdiwe.(13) Ev cerîdeya ha, heta nuho birayê min Mîqdad Begê derdanî. Lakîn çiku Xunkar nehîşt ew li Misrê rûnit, vegeza Îstanbulê. Cerîdeya xwe nekarî Îstanbulê derînit. Sebeba wê jî, çiku mirovê mezin yê dor Xunkar, hemî xain, bêesil, neseb in,(14) neyarê ciwanmerdan e.(15) Çi xasma ku yek ji wan heye, navê wî Ebulhuda ye; ew temamî esl û neseb mitirb e.(16) Çiku ew ji hemîya bêesiltir e, ji hemîya zêdetir neyarê mala Bedirxan Begê ye; ew neyarê hemî Kurda ye, navê qencî li Kurda bibe. Ew Xunkar dixapîne. Bi rastî ew ne Ebulhuda ye, Ebuddalal e;(17) fişq û hesedê de bêheval e.(18) Ew nahêle lawên Bedirxan Begê cerîdeyek holê derêxin, da qencî ji Kurda re bibit. Loma ez, ku lawê Bedirxan Begê me, ji teessub û hemîyeta xwe,(19) ji milkê Xunkar derketim hatim dîyarên(20) xerîb, da ez vê xizmetê ji weten û ji milletê xwe re bikim. Ji kerema Xwedê hêvî dikim ku Kurd jî bi vê cerîdeyê ji xewa giran a kevnesale şîyar bibin.

Min vê cerîdeyê de kaxizek Romî(21) ji Xunkar Ebdulhemîd Xan re rêkirdiwe. Ez nav de(22) dibêjim çiku ewî nehîşt birayê min cerîdeya xwe milkê

(11) Kaînat: Gerdûn.

(12) Ba hiş: Bi hiş.

(13) Alî: Bilind, serfiraz.

(14) Bêesil, neseb in: Bêesl û bêneseb in.

(15) Ciwanmerdan: Ciwamêran.

(16) Esl û neseb: Bi esl û neseb, bi eslê xwe û reha xwe.

(17) Ebuddalal: Bavê avarêtîyê, bavê rîya şaş. Zilamê ku nivîskar rexne lê dixê, navê wî "Ebulhuda" bûye, ku bi mana "bavê hîdayetê, bavê rîya rast" e. Nivîskar dixwaze bide zanîn ku ew ne li gora navê xwe ye, lê çewtê navê xwe ye.

(18) Fişq: Gunehkarî, derketina ji rîya dîn, bêemrîya Xwedê û Pêxember. Hesed: Dexesî.

(19) Teessub û hemîyet: Xîret û pêjna welatevînîyê û gelevînîyê.

(20) Dîyar: welat, herêm, hêl, cî.

(21) Romî: Tirkî, zimanê Tirkî. Ji ber ku berê di nava Kurdan da ji dewleta Osmanî ra hatîye gotin "Rom", nivîskar li vir ji zimanê wê dewletê ra gotîye "Romî". Semedê ku Kurdan ji dewleta Osmanî ra gotîye "Rom" ev bûye ku, ew cîyê ku dewleta Osmanî tê da hatîye sazîkirin, yanî Anadol, wextek di destê împeratorîya Romayê da bûye û herêmek ji herêmen wê dewletê bûye. Hingê Kurdan ji wê dewletê ra gotîye "Rom". Paşê ew împeratorî parçe bûye û li hêla wê ya Rojhilat împeratorîya Bîzans hatîye sazîkirin, ku jê ra hatîye gotin "Roma Rojhilat" jî û Anadol jî beşek ji wê bûye; hingê jî navê wê dewletê di nava Kurdan da "Rom" bûye. Paşê li herêma Anadolê dewleta Osmanî hatîye sazîkirin û ketîye şûna împeratorîya Bîzans; hingê jî Kurdan ji wê dewletê ra gotîye "Rom". Ehmedê Xanîyê nemir jî di "Mem û Zîn"ê da ji dewleta Osmanî ra gotîye "Rom". Yek ji peyvên Xanî yên di heqê dewleta Osmanî da weha ye:

"Emma ji ezel Xwedê wisa kir
ev Rom û Ecem li ser me rakir"

Piştê ku dewleta Osmanî hatîye hilweşandin û di şûna wê da "Komara Tirkîyê" hatîye sazîkirin jî, navê "Rom" di nava Kurdan da jibo wê dewletê hatîye karanîn. Li hin hêlên Kurdistanê jî ji dewleta Tirkan ra hatîye gotin "Roma reş" û gelê Kurd bi peyvika "reş" zulm û zordestîya wê dewletê daye zanîn. Di peyvêka pêşîyan a Kurdî da jî tê gotin "bextê Romê tune". Di straneka gelî ya Kurdî da jî tê gotin "Rom xayin e".

(22) Nav de: Di nava kaxiz da, di nava nameya xwe da.

wî de derînit,(23) ez ji milkê wî derketim, da ku ez pê vê cerîdeyê qenciya Kurda re bixebitim û seyîtiya mirovê dor wî(24) jê re binivîsim.

Gelî Kurdno! Însan ji heywana qenctir in. Çiku însan biaqil û hiş in. Xwedê ji aqil çatir(25) tiştek xelq nekirdiwe. Lê aqil jî pê xwendinê kamil dibe. Mirovê nexwîne, aqilê wî gelek kê mî dimîne. Loma Xwedê teala kitêba xwe de elimandina ilm û marîfetê kirdiwe.

Xwedê Qur'ana ezîmuşsan de ferman kirdiwe "we yerfeu. ."(26) Lewre xwey'aqil hemû dera dibe hakimê mexlûqa. Bi qeweta aqilî, însan hakimê heywana ye. Aqil nebîya, mirov jî wek heywana bî. Ev waporên ser behrê, ev waporên li erdê ser hesinî diçin,(27) ev telgraf, ev top û tifingên hinde dûr diçin, hemî bi qeweta ilm û marîfeta aqilî ye.

Mirov aqilê xwe çî qas biemilîne,(28) wê hew qas tiştên rind û çak çêke. Ge-lo emilandina aqilî çawa dibe? Erê, ev pîrsek mezin e; qasê destê min hat, ez'ê kurt cewaba vê bidim:

Aqil bi ilmê xweyqewet dibe. Lewre emilandina aqilî xwendin e. Hemî tiştê mirov dît, divê bizanibe ew tişt ji eslê xwe çî bû, çawa weha bû. Ev jî bi xwendinê dibe.

Hingê dinya heye, hindik mirova bi Kurmancî asar(29) nivîsîne. Heyfa min têt fenekirîne dor xwe,(30) Cîranê wan Rûs, Ecem û Rom, hemîya bi ezmanên xwe kitêb nivîsîne; çekên qenc destê wan de hene; heta yekê Kurd tifingê davêje, ew bîsta davêjin. Ev mîletên ha zarwên xwe re, welatên xwe re tiştên qenc hîştine. Xwedê ilm û umrê wî zêde bike, birayê min Mîqdad Begê ev rîya qenc a cerîdeyê nîşanê me kir.(31)

Ehmedê Xanî, rehma Xwedê li wî be, kitêba xwe de nivîsîye:

-
- (23) Milkê wî: Mexsed ji "milkê wî" Misr e. Wê demê Misir gerçî ji aliyê malbata Mihemed Elî Paşa ve dihat gêran û di binê nufûza İnglistanê da bû jî, li ser kaxid û di resmîyetê da parçeyek ji dewleta Osmanî dihat têwkerin û herêmek ji herêmên wê dewletê dihat hesabandin.
- (24) Mirovê dor wî: Kesên dora Xunkar Ebdulhemîd.
- (25) Çatir: Çêtir, baştir, qenctir. Ev peyvîk yan ji aliyê nivîskar ve "çêtir" hatîye nivîsîn û bi şaşî di rojnamê da "çatir" hatîye çapkirin, yan jî ji aliyê nivîskar ve "çaktir" hatîye nivîsîn, lê li vir bi şaşî "çatir" hatîye çapkirin; "çaktir" jî bi mana "çêtir" e.
- (26) "We yerfeu": Bilind dike. Ev du peyvîk ji ayetek in, tê da tê gotin ku Xwedê rûmeta kesên zana bilind dike.
- (27) Mexseda nivîskar ji "waporên li erdê ser hesinî diçin", trê n e. Wisa tê zanîn ku peyvîka "wapor" li vir bi şaşî hatîye nivîsîn. Lewra tenê ji gemîyan ra tê gotin "wapor". Dibe ku nivîskar "vagon" nivîsîbe, lê ew peyvîk di rojnamê da bi şaşî "wapor" hatibe çapkirin.
- (28) Biemilîne: Bi kar bîne, bişixulîne, bixebitîne.
- (29) Asar: Pîranîya "eser" e. Eser bi mana "tiştê afirandî" ye.
- (30) Fenekirîne dor xwe: Li dora xwe nefekirîne, li dora xwe nenihêrtine.
- (31) Nîşanê me kir: Nîşanê me da. Wisa tê zanîn ku nivîskar cudayîya navbera "nîşandan"ê û "nîşankirin"ê nedîtîye. Lê belê di navbera wan da cudayî heye. "Nîşandan" bi mana "numandin, mêrandin" e; mesela mirov rê nîşanê kesek dide yan jî xanîyek nîşanê kesek dide. Lê herçî "nîşankirin", bi mana "kifşkirin, veqetandin, cudakirin" tê; mesela keçek ji xortek ra nîşan dikin, kesek di cîyekî giştî da ji xwe ra cîyê rûniştinê bi awayek nîşan dike.

”Enwaê milel di xweykitêb in(32)
Kurmanc-i tenê di bêhesêb in”.

Ev xeber Kurda re ar e. Divê xwe ji binê vê arê derînin. Divê Kurd jî xwey’ilm bibin.

Mehebbeta(33) min a ji miletê min Kurmanca re, ez sewq kirim(34) vê cerîdeyê de rîya qenc nişanê Kurda dikim. Rom, cîyê Tirk lê hebit mektebên mezin datîne.(35) Hukumet pera(36) ji Kurda distîne, ji Tirka re serf dike. Kurdên reben esîrên wê hukumetê ne. Sebeba wê jî, mitirbên li Sera Xunkar in.(37) Heyfa min têt Kurmanca re, ji miletên dî zêdetir xweyaqil, weyşcaet in,(38) ji hemî mileta paşvetir mane.

Min ji kerema Xwedê teala hêvî ye, paş nuho Kurd jî aqilê xwe bînin serê xwe, ji wê xewa giran şiyar bibin, ew jî xwey’ilm bibin, bi qeweta aqilê xwe bixebitin, ji miletên dor xwe mezintir bibin. Wek Pêxember ferman kirî, ”îs’e lî dunyake keenneke teîşu ebeden, wes’e lî axîretîke keenneke temûtu xeden”,(39) divê mirov dinya xwe re we(40) bixebite heçku qet namirit û ji axreta xwe re we bixebite heçku wê sibê bimirir.

Gelî ulema û mîr û axayên Kurda! Wek Pêxember ferman kirî, ”kullukum raîn we kullukum mes’ûlun en reîyyetîhî”, roja qiyametê Xwedê teala wê Kurmanca ji mezinê wan bipirse. Ehmedê Xanî kitêba xwe de nivîsîye:

”Teb’îyyetê me egerçi ar e(41)

ew ar-i li xelqê namîdar e(42)

Namûs e li hakim û emîran

Tawan çi ye aciz û feqîran!(43)

Loma divê mezinên Kurda, kiçikên binê destê xwe de bielimînin marîfeta, ilm û hunerê. Wê demê mîr û axa jî sed car bêtir xweyqedir bibin. Nesîhet ji min, guhdan ji we. Min divê ez xwe bêm welatê xwe, xwe di rîya miletê xwe de fîda bikim. Lê hukumeta Tirkan nahêle, navê Kurd xweyfen, qewet bibin. Bi îzna Xwedê, ez’ê ji hire(44) pê vê cerîdeyê, xizmeta ser min deyn çêkim.(45) Xwedê arîkarê mirovê qenc bit!

(32) Awayê rast weha ye: ”Enwaê milel xwedankitêb in”.

(33) Mehebbet: Evîn, hezkirin.

(34) Ez sewq kirim: Ez daf dam, ez ber bi vê xebatê birim.

(35) Mexsed ji ”Rom”ê dewleta Osmanî ye, mexsed ji ”Tirk” jî gelê Tirk e.

(36) Pera: Peran, diravan.

(37) Sera Xunkar: Saraya Xunkar, Koşka Mîr, Koşka Padîşah.

(38) Xweyşcaet: Xwedîşcaet, xwedîcesaret, cesûr, mêrxas, fêris.

(39) Li jêrenota 17’an a jimareya 2’an binêrin.

(40) We: Wisa, welê, wilo.

(41) Teb’îyyet: Peyrewî, ku mirov bibe peyrewê kesek yan jî hin kesan.

Awayê rast, ”teb’îyyetê wan” e. Yanî ”peyrewîya wan, ku em bûne peyrewên wan”.

(42) Namîdar: Navdar, naskirî, malmezîn.

(43) Tawan: Hêz, taqet.

Awayê rast, ”tawan çi ye şair û feqîran” e.

(44) Ji hire: Ji vir, ji welatê ku ez tê da me, ji vî cîyî.

(45) Yanî, ”xizmeta ku li ser min deyn e, ez’ê bikim, bînim cî, pêkbînim”.

MEM Û ZÎN

Ew nûr-i bi emrê Alim'ul-xeyb(46)
bû menşê feyzê alema xeyb(47)

Erwah-i ji maneya Peyember(48)
çêbûn, mesela nebat û şekker(49)

Bû eslê esîlê cumle nefsan(50)
Nefsa sueda û nefşê nehsan(51)

Hemyan ji wî dîtine teferru'(52)
Hemyan bi wî girtine temettu'(53)

Hêja ne zemîn, ne ev sema bû(54)
ew serwerê cumle enbîya bû(55)

Xelqa felekan jibo wî ra bû(56)
Secda melekan jibo wî ra bû(57)

-
- (46) Alim'ul-xeyb: Zanayê bi tiştên nedîtî, zanayê bi tiştên nexuyayî û nedîyarî. Mexsed Xwedê ye.
- (47) Yanî "bû kana feyza alema nedîyarî".
- (48) Erwah: Piranîya "rûh" e, ew jî bi mana "gîyan" e.
Peyember: Pêxember.
- (49) Nebat: Tiştên ku şîn dibin, wek gîya û daran.
- (50) Eslê esîl: Koka bingehî, koka tewr pêşîn, koka pêşîna pêşîn.
Cumle nefsan: Hemî gîyanîyan, hemî jîndaran.
- (51) Sueda: Bextyaran, kesên bextyar.
Nehsan: Kesên gunehkar, kesên zexel, kesên xirab.
- (52) Hemyan: Hemîyan, giştan.
Teferru': Şaxdan, şaxavêtin, ku tişteki wek darê şax bavêje û belav bibe. Yanî "hemîyan ji wê nûrê şax avêtine û belav bûne, zêde bûne".
- (53) Temettu': Zewq, kêfxweşî. Yanî "hemîyan ji wê nûrê zewq û kêfxweşî girtîye, hemî bi wê kêfxweş bûne".
- (54) Zemîn: Erd, ax.
Sema: Asîman.
- (55) Cumle enbîya: Hemî Pêxemberan.
- (56) Xelq: Afirandin. Yanî "afirandina felekan jibo wî bû, felek jibo wî hatin afirandin". Di vê peyvê da îşaret bi aliyê hedîseka xwedayî ve heyê, ku Xwedê di wê hedîsê da ji Pêxember ra weha gotîye: "Eger ne jibo te bûya, eger ne jibo te bûya, min felek nediafirandin".
- (57) Di vir da jî îşaret tê kirin bi aliyê secda milyaketan ve jibo Adem Pêxember. Yanî "dema ku Xwedê Adem Pêxember afirand, nûra Pêxember di piştta wî da birîqî. Milyaketan ku ew nûr dît, li pêşberê Adem Pêxember çûn secde. Bi wî awayî, secda wan di eslê xwe da ji wî ra bû".

Ew rehmetê cumle alemîn bû(58)

Adem di meyanê ma' û tîn bû(59)

Pêxemberê cem'ê cuz' û kul bû(60)

Adem bi xwe hêj-i av û gil bû(61)

*

Ew pencereya cemaîê Barî(62)

şemsa feleka dilêd-i tarî(63)

gava kete sûretê cîhanî(64)

Pêxemberê axiruzzemanî

Wî berzexê mumkinat û Wacib(65)

wî padîşehê li şeklê hacib(66)

mensûx-i kirin wî dîn û millet(67)

ma'lûl-i kirin elîl û illet(68)

Fikrî ku cîhan cemî'i kufr e(69)

kêşa ji nubuwweta xwe sifre(70)

xelqê ku hebûn li rûyê erdî

teklîf-i kirin hemî bi merdî

---

(58) Cumle alemîn: Hemî aleman.

(59) Di meyanê ma' û tîn bû: Di nava avê û heriyê da bû. Yanî "hêj di halê afirandinê da bû, axa wî hêj nû bi avê hatibû ecinandin û bûbû herî, lê hêj giyan neketibû'yê, hêj giyanî nebûbû.

(60) Cem'ê cuz' û kul: Hemî parçe û yekeran, hemî parçe û temaman.

(61) Gil: Herî.

(62) Barî: Xwedê. Yanî "ew bû wek pencereyek ku rindîya Xwedê nîşan da".

(63) Şemsa: Roj. Yanî "Roj çawa ronayî dide feleka tarî û wê ronî dike, Pêxember jî bû wek Rojê û ronayî da dilên tarî, dilên tarî ronî kirin".

(64) Sûretê cîhanî: Awayê cîhanîyan, awa û şeklê dinyayîyan. Yanî "berê nûr bû, gava ku hat dinyayê û ket awa û şeklê dinyayîyan û bû mirov".

(65) Berzex: Bejê zirav û kêmbêr ê di navbera du deryayan da.
Mumkinat: Hemî heyî, hemî afirandî, hemî tiştên ku hene.
Wacib: Xwedê.

Yanî "ew Pêxemberê ku di navbera heyîyan û Xwedê da bû wek berzexe".

(66) Hacib: Wezîr.

(67) Mensûx kirin: Rakirin, hilanîn, betal kirin, nerewayî kirin, wisa kir ku hukmê wan êdî narewe, hukmê wan rakir.

Millet: Dînê ku awa û bingehokên wî hatine berhevkirin û nivîsîn.

(68) Yanî "semed û delîlên her tiştî nîşan dan".

(69) Fikrî: Fikirî, dît, nihêrt.

Cemî': Hemî, gişt.

(70) Nubuwwet: Pêxemberî.

Xaqan bi xwe Hindûyê kemîn bû(71)

Fexfûr-i ji xwanê kase çîn bû(72)

Qeyser bi qusûrîya xwe qasir(73)

hazir gerîya bi eynî basir(74)

Şahê Erebî elem ku rakir(75)

Kesrayê Ecem eceb duta kir(76)

Rom û Ecem û Fireng û Tatar(77)

herçî ku nekir bi dîn'î îqrar(78)

naçar-i gelek bi şîr fena bûn(79)

hetta ku hinek bi dîn teba bûn(80)

Putxane bi agirî dişûştin

Ateşgede cumlekî vekuştin(81)

(82)

-
- (71) Xaqan: Mîrê Tirkan, hukumdarê Tirkan.
Hindûyê kemîn: Hindûyê di kozikê da, Hindûyê veşartî.
- (72) Fexfûr: Mîrê Çînê, hukumdarê Çînê.
Ji xwanê kase çîn bû: Ji ber vexwarina ji kaseya meyê xûz bûbû û bûbû wek xelemek, hingî ku mey ji kasê vedixwar wek xelemek çîn bûbû.
- (73) Qeyser: Mîrê împatoriya Bîzans, hukumdarê Bîzans.
Bi qusûrîya xwe qasir: Bi kêmayîya xwe kêma mabû, li paş mabû.
- (74) Yanî "tavil bi çavê xwe gerîya bîna, tavil bi çavê xwe bîna bû, dît".
- (75) Elem: Ala.
- (76) Kesra: Mîrê Îranê, hukumdarê Îranê.
Duta kir: Duqat kir. Yanî "ew zorbirî kir, serê wî tewand".
- (77) Di çapa Stanbolê ya 1919'an da di şûna "Ecem" da "Hebeş" e.
- (78) Bi dîn'î: Bi dîne wî
- (79) Bi şîr fena bûn: Bi şîr tune bûn, bi şîr hatin kuştin û tunekirin.
- (80) Bi dîn teba bûn: Tevê dîn bûn, gîhan dîn, dîn qebûl kirin.
- (81) Ateşgede: Îbadetxaneya agirperestan.
- (82) Di çapa Stanbolê da û hin nusxeyên desnivîsar da, di navbera vê beytê û beyta hatî da pênc beytên di jî hene, ew jî ev in:

Gava ewî dîn kir aşîkara
Dawûdî-yû Sibî-yû Nesara

Tewrat-i ewan ji bîr kir ekser
Încîl û Zebûr-i çûn ji ezber

Îsa-yi dema dixwendî Încîl
behsa wî dikir bi wehy û tenzîl

Go "mujde didim, Resûlê emced
dê paşê me bê, bi navê Ehmed"

Da'wa xwe dikir bi dest û ezman
Destê wî bi seyf û dev bi Qur'an

Xweşxilqet e, hem Resûl e hem mîr(83)

Pirrhîkmet e, hem kîtab e hem şîr(84)

Naxwende sebeq, muderrisê am(85)

Bê mal û menal-i sahib in'am(86)

Bê xeyl û heşem bi xwe cîhangîr(87)

Bê tebl û elem cîhan sedagîr(88)

Herçî te didî meger her ew bû

Leşker ji cunûdê "lem terew" bû(89)

Bê xeyme û barîgah û eywan(90)

Ewran vedida li ser wî seywan(91)

Hindî ku ji pêş ve baxeber bû(92)

ew çende ji pişt ve babeser bû(93)

Sih danediket ji wî li erdan(94)

Vêkra dibihîstî sed xeberdan

Goyende dibûn digel, cemadat(95)

Pêwende dibûn digel, nebatat(96)

---

(83) Xweşxilqet: Xweşafirandî, kesê ku xweş hatîye afirandin, spehî.

(84) Pirrhîkmet: Kesê pîrr zana û bîrbir, kesê pîrr bîrewer.

Şîr: Şûr. Yanî "hem pirtûka wî hebû, hem ji şûrê wî hebû".

(85) Naxwende sebeq: Nexwendîyê berê, kesê ku berê nexwendîye, nexwendî.

Muderrisê am: Mamostayê giştî, mamostayê her kesî.

(86) Menal: Malhebûn, dewlemendî, serwet.

Sahib in'am: Xwedîqencî, kesê ku tişt dide xelkê, kesê qencîkar.

(87) Xeyl: Hesp.

Heşem: Debdebe, şêla hêzdarên wek mîran, rewşa wan a ku hêza wan nîşan dide.

Cîhangîr: Cîhangir, dinyagir, kesê ku cîhanê digire.

(88) Tebl: Dawil, def.

Sedagîr: Dengangir. Yanî "dengana wî cîhan girt, li cîhanê belav bû".

(89) Cunûdê "lem terew": Eskerên ku "we nedîtin". Ev îşaret e bi alîyê ayetek ve ku Xwedê tê da qala şerê Huneynê kirîye û gotîye "me jibo alîkarîya Pêxemberê xwe eskerna şandin ku we ew nedîtin".

(90) Xeyme: Kon.

(91) Seywan: Sîwan, tiştê ku sî dide ser mirov, li ser mirov sî çêdike.

(92) Baxeber: Xeberdar, haydar, agehdar.

(93) Babeser: Bîna.

(94) Sih: Sî, sîya ku li ber tavê ji tiştan û mirovan dadikeve erdê.

(95) Goyende: Peyvok, ê ku dipeyive.

Cemadat: Tiştên bêgîyan, wek kevir û daran.

(96) Pêwende: Pêwendîdar, ê ku pêwendî datîne, xwedî pêwendî.

Nebatat: Tiştên ku şîn dibin, wek gîya û daran.

Yek new'i nema ji cinsê heywan(97)
nîna bi nubuwweta wî îman(98)

Îlla ku hinek ji îbnê Adem(99)
bûn derxurê ateşê cehennem(100)

*

Elqisse, di erd û asîmanan
Hasil, di cemîê îns û canan(101)

nînin bi şerafeta wî tişte(102)
nabit ji wî zêdetir me pişte

Ev bêmededê-i ummeta xwe
mumtaz-i kirin bi hîmmeta xwe(103)

Wer'a wî we rengê dîn qewî kir(104)
Şer'a wî sirat-i mustewî kir(105)

Alim hemî şubhê enbîya ne
Abid hemî pêkve ewlîya ne(106)

Ferdek ji sehabeyê-i kubbar(107)
pansed ji dîlawerê-i kuffar(108)

ew cumle digel yekê seraser
ned'bûn bi mehabetê beraber(109)

-
- (97) New': Tewir.
(98) Nîna: Nanî, neanî.
(99) Îbnê Adem: Kurên Adem, zarûkên Adem, mirovan.
(100) Derxur: Xurek, tişte ku tê xwarin.
Ateş: Agir.
(101) Hasil: Bi peyva kurt, ku em bi kurtî bêjin.
Can: Cin, perfî.
(102) Yanî "li ber şerefa wî ne tişte in, rûmetek ji wan ra tune".
(103) Mumtaz kirin: Veqetandin, cuda kirin, bijare kirin, gerandin bijare.
(104) Wer': Pêkanîna fermana Xwedê.
(105) Sirat: Rê.
Mustewî: Dûz, rast.
(106) Abid: Îbadetkar, kesê ku tim ji Xwedê ra îbadet dike.
(107) Kubbar: Qedirbilind, rûmetbilind.
(108) Pansed: Pênsed, pênc sed.
Dîlawer: Mêrxas, fêris, şerkar.
Kuffar: Pîranîya "kafir" e.
(109) Mehabet: Heybet, saw.

Xelqê heye şubheyek di dîn'î
behsê bi cedel biket ji dînî(110)

Qur'an û xeber çî mu'cizat in!(111)
Ayat û suwer çî beyyinat in!(112)

Bûbêkr û Umer çî xweş qerîn in!(113)
Usman û Elî eceb guzîn in!(114)

*

Ey padîşehê bilindepaye!(115)
Xurşîdê felek nuşîn û saye!(116)

Ne'tê te bi ilmê min muhal e(117)
Meddah-i jibo te Zulcelal e(118)

Ez dê çî bibêjim, ey şehînsah!
Wessafê te ye kalamê Ellah(119)

Şaha, ji te ra xweş îsm e "Yasîn"!(120)
Taha, ji te ra tilîsm e "Tasîn"!(121)

-
- (110) Cedel: Cîdal, mucadele, munaqêşe.
Ji dînî: Ji dînîti, ji bêaqilî, ji dînîtiya xwe, ji bêaqilîya xwe.
- (111) Xeber: Hedîsên Pêxember.
- (112) Suwer: Sûreyên Qur'anê.
Beyyinat: Piranîya "beyyinet" e, ew jî bi mana "delîl" e.
- (113) Qerîn: Heval.
- (114) Guzîn: Bijare. Yanî "hevalên wî yên bijare ne".
- (115) Bilindepaye: Rutbebilind, qedirbilind, rûmetbilind.
Hozên li vir dest pê dîke deng li Pêxember dîke, ber bi wî dipeyive.
- (116) Xurşîd: Roj, Roja ku ronayî belav dîke.
Nuşîn û saye: Cîyê rûniştinê û sî. Yanî, "Rojê felekê bi qedrê xwe û rûmeta xwe ji te pîrr kêmtir e, li binê te ye, wek ku ji te ra bûbe cîyê rûniştinê û tu li ser wê rûniştî, ew wek sîya te ye".
- (117) Ne't: Pesin.
Muhâl: Bêmikûn, ne mimkun.
- (118) Meddah: Pesindar, ê ku pesin dide.
Zulcelal: Xwedê.
- (119) Wessaf: Salixdar, ê ku salix dide, her weha pesindar.
Kalamê Ellah: Peyvên Xwedê, gotinên Xwedê.
- (120) Şaha: Ey şah, şahê min.
Îsm: Nav.
Yasîn: Navek ji navên Pêxember e. Her weha di serê sûreyeka Qur'anê da hatiye û bûye navê wê sûreyê jî.
- (121) Taha: Navek ji navên Pêxember e. Her weha di serê sûreyeka Qur'anê da hatiye û bûye navê wê sûreyê jî.

Her ev bes e, ey hebîbê muxtar!(122)
Barî ji te ra bi jî te sond xwar(123)

Sed car-i bi jî te, ey keremkar!(124)
ger dê me hebin guneh du sed bar

sed mertebe gerçi em xirab î
emma ji te naumîd-i nabîn(125)

Hetta bigîhîte Xaniyê jar
napak û pelîd û wacibunnar(126)

ew jî bi xirabî-yû seyînî
da'wa diketin bi ummetînî

Wî bed'emelê wekî kîlaban(127)
Barî bike peyrewê sehaban(128)

-
- (122) Hebîbê muxtar: Xweşdivîyê bijare, xweşdivîyê ku hatîye bijartin û bûye bijare. Yanî "xweşdivîyê ku Xwedê ew jibo Pêxemberîya xwe bijartîye û bi wî awayî ew gêraye bijare, kesê ku Xwedê ew evandîye û jibo Pêxemberîya xwe bijartîye û bi wî awayî ew bûye xweşdivîyê bijare".
- (123) Barî: Xwedê.
Bi jî te: Bi jîyana te, bi umrê te. Ev îşaret e bi alîyê ayeteka Qur'anê ve ku Xwedê tê da ji Pêxember ra gotîye "bi umrê te" û bi wî awayî bi umrê wî sond xwarîye.
- (124) Keremkar: Qencîkar, kesê ku karê wî qencî ye, tim qencî dike.
- (125) Naumîd: Bêhêvî.
- (126) Pelîd: Qirêjî, lewitî, nepak.
Wacibunnar: Misteheqê agir, gunehkarê ku agirê canemê heq kirîye.
- (127) Bed'emel: Xirabkar, kesê ku karên xirab dike.
Kîlab: Piranîya "kelb" e, ew jî bi mana "se" ye.
- (128) Peyrew: Peymeş, kesê ku li pey kesek yan hin kesan dimeşe, direwe, tabîê wî kesî yan wan kesan dibe. Dijmana "pêşrew".

**ÎSTÎD'AYÊ ŞEFAET Û ÎSTÎŞFAÊ MEXFÎRET
JÎ CENABÊ SAHÎBÊ SERÎRÊ ŞEFAET
DÎ SÛRETÊ MÎ'RACÊ DA BÎ BAL HEZRETÊ ÎZZET(129)**

Ey wasiteyê wucûdê kewneyn!(130)
Şayesteyê qurbê "qabe qewseyn"!(131)

Şahînşehê textekê Medîne!
Mu'ciz ji te ew qeder me dîne

seyra felekan li nik te gavek
fexra melekan ji te silavek

"şeqqe'l-qemer"a te yek îşaret(132)
"zaxe'l-beser"a te yek îbaret(133)

*

Ey padîşehê serîrê "Lewlak"!(134)
Rabe here asîmanî, çalak!

-
- (129) Mana vê sernivîsarê weha ye: "Daxwaza şefaetê û daxwaza tikaya nuxaftina gunehan ji cenabê xwedîyê textê şefaetê, bi awayê bilindbûna bi bal Xwedayê gewre ve". Yanî "Pêxemberê ku xwedîyê textê şefaetê ye, daxwaz jê tê kirin ku bilind bibe here huzûra Xwedayê gewre û ji me ra şefaet bike, jê tika bike ku gunehên me binuxêfe, bipoşe, bixefirîne".
- (130) Wucûdê kewneyn: Hebûna her du dinyan, hebûna dinê û axretê. Hozên deng li Pêxember dike.
- (131) Şayeste: Layiq.
Qurbê "qabe qewseyn": Nêzîkîya "bi qasê du kevanan". Ev îşaret e bi alîyê ayeteka Qur'anê ve ku tê da qala mi' raca Pêxember hatiye kirin û hatiye gotin ku Pêxember di şeva mi' racê da bi qasê du kevanan nêzîkê Xwedê bûye. Yanî "ey Pêxemberê ku tu layiq hatî dîtîn ku bi qasê du kevanan nêzîkê Xwedê bibî".
- (132) "Şeqqe'l-qemer"a te: Qetkirina te ya hîvê, parçekirina te ya hîvê. Ev îşaret e bi alîyê ayeteka Qur'anê ve, ku tê da hatiye gotin "hîv qet bû"; di tarîxa Îslamê da jî tê gotin ku ew qetbûna hîvê bi îşareteka Pêxember bûye û bûye mu'cîzeyeka wî.
- (133) "Zaxe'l-beser": Semitîna çav. Ev îşaret e bi alîyê ayetek ve ku tê da tê gotin "Pêxember şeva mi' racê Xwedê dît, çavê wî neşemitî".
Yek îbaret: Yek peyvek, yek gotinek. Yanî "jibo ku bê zanîn ku çavê te neşemitîye û bi rastî te Xwedê dîtîye, yek peyvek bes e, yek gotineka Xwedê di ayetek da bes e".
- (134) Padîşehê serîrê "Lewlak": Padîşahê textê "Lewlak"ê Peyvika "Lewlak" bi mana "eger ne jibo te bûya" ye. Mexsed ji vê peyvîkê hedîseka xwedayî ye, ku Xwedê di wê da ji Pêxember ra gotîye "eger ne jibo te bûya min felek nediafirandin". Xaniyê nemir ew hedîs şibandîye bi textek û ji Pêxember ra gotîye "padîşahê li ser wî textî".

Hazir ji te ra buraq û refref(135)
şatir bi te ra firîşte ref ref(136)

da ref'i bibin ji ber te perde(137)
bê perde digel Xwedê xeber de

Bêj'ê: Tu Qedîr û Zulcelal î(138)
Bêj'ê: Tu Qedîm û layezal î(139)

Em fanî-yû jar û miştexak î(140)
Hadî ne tu bî, xwe em helak î(141)

Ewwel te jibo çî da me tazîm(142)
danî li serê me tacê tekrîm(143)

teşrifê xîlafetê te da me!(144)
Gava te emanetê xwe da me

malûmê te bû ku em nezan î
qedrê wî emanetî nizanî

-
- (135) Buraq: Heywanekî wek hespê bûye, lê bibask û fira bûye. Dema Pêxember çûye mî'ra-cê li wê siwar bûye.
Refref: Bask, baskên buraqê.
- (136) Şatir: Beşdar, hevrê.
Firîşte: Melek, milyaket. Yanî "di vê rewîtîya te da firîşte jî dê beşdar bibin, ji te ra bibin hevrê, digel te bèn".
- (137) Ref'i bibin: Rabin, hilên.
- (138) Bêj'ê: Bêje wî, ji wî ra bêje, ji Xwedê ra bêje.
Qedîr: Xwediyê hêza pirr.
Zulcelal: Xwediyê mezinatîyê, gewre.
- (139) Qedîm: Ewê ku ji berê ve heye, despêk ji hebûna wî ra tune.
Layezal: Ewê ku dê tim hebe, paşî ji hebûna wî ra tune.
- (140) Fanî: Kes yan tiştê ku fena dibe, tune dibe, ji heyîyê diçe tuneîyê.
Miştexak: Miştex, di sewîye û tenga axê da, beraberê axê, qedirnizim, bêrûmet. Yanî "em bêrûmet in û di sewîya axê da ne, di tenga axê da ne, beraberê axê ne, rûmeta me wek rûmeta axê ye".
- (141) Hadî: Rênumînê rîya rast û heq, kesê ku rîya rast û heq nîşanê mirov dide. Ev, jibo Xwedê tê gotin.
- (142) Tazîm: Mezinatî, gewretî, qedirbilindî.
- (143) Tacê tekrîm: Taca mezinatîyê, taca gewretîyê, taca qedirbilindîyê. Ev îşaret e bi alîyê ayetek ve ku Xwedê tê da gotîye "me kurên Adem qedirbilind kirine".
- (144) Teşrifê xîlafetê: Şerefa xelîfetîyê, şerefa wekîlîyê, şerefa wekîlîya Xwedê. Ev îşaret e bi alîyê ayeteka Qur'anê ve ku tê da weha hatîye gotin: "Xwedê soz da bawerdarên karbaş ku dê wan li erdê bike wekîl". Ew "emanet"ê ku di malika pey vê malikê da tê gotin, mexsed ji wî jî ev wekîlî ye.

Herçî te jibo me kir îrade(145)
yek zerre me lê nekir zîyade

Haşa ji kemalê re'feta te(146)
dûr e ji celal û rehmeta te(147)

kufr û gunehan bikî behane
laiq te bitin. Ev e şehane!(148)

Yekrû ne li nik te kufr û îman
Yeksû ne li nik te xuld û nîran(149)

Qehra xwe bikî eger tu zahir(150)
cennet li me dê bibîte agir

Wer feyz-i biket sehabê rehmet(151)
dozex li me dê bibîte cennet(152)

Ger kafir û ger gunahekar in
bîlcumle ji te umîdewar in(153)

Kes nîne ji kafir û usatan(154)
mezher nebitin jibo sifatan(155)

-
- (145) Îrade: Vîn, daxwaza qutûbîrr. Yanî "herçî tiştê ku te jibo me wîya, qutûbîrr daxwaz kir, xwest".
- (146) Kemal: Tam, bêkêmayî, ne nîvçe û kêr.
Re'fet: Merhemet, dilovanî. Yanî "haşa ji merhemeta te ya temam".
- (147) Celal: Mezinatî, gewretî.
- (148) Yanî "ma padîşahî û mîrîtî ev e, ma ev ji padîşahîyê ra dest dide!"
- (149) Yeksû: Wek hev.
Xuld: Bihîşt.
Nîran: Agir, canem.
- (150) Zahir: Eşkera. Yanî "eger tu qehra xwe eşkera bikî, nîşan bidî".
- (151) Wer: We eger, û eger.
Sehabê rehmet: Hewrê rehmetê. Yanî "û eger hewrê rehmeta te feyz bike, wek barana ku ji hewr dibare rehmeta te jî li me bibare".
- (152) Dozex: Doj, canem.
- (153) Umîdewar in: Umîdwar in, hêvîdar in, bihêvî ne.
- (154) Usat: Piranîya "asî" ye, ew jî bi mana "gunehkar" e.
- (155) Mezher: Xuyanek, cîyê xuyabûnê.
Sifat: Piranîya "sifer" e. Mexsed jê sifetên Xwedê ne. Yanî "ji kafir û gunehkaran kes tune ku jibo sifetên te nebe xuyanek, kes tune ku sifetên te di wî da xuya nebin û neyên dîtin".

Kafir bûyîn em bi îsmê "Qehhar"(156)
"Xeffar" e ku em kirîn gunehkar(157)

Kufrê tu meger neşî bibexşî!
Ger dê gunehan bi me binexşî

dê şad-i bibin li me şeyatîn(158)
mesrûr-i bibin gelek melaîn(159)

*

Qet xîret e, ey penahê alem(160)
qet laiq e, ey şivanê adem(161)

ev gurgê leîn ê bed serencam(162)
jêkra biketin me şubhê exnam!(163)

Elqisse, bikî ku dêwê serkeş
tenha û tenê biçîte ateş

Fîlcumle me cumle xas û aman(164)
asî-yû şeqî-yû natemaman(165)

têkra bi şefaeta xwe xas ke
vêkra me ji agirî xilas ke

-
- (156) "Qehhar": Qehrkar, ê ku qehr dike, qehrkîrox. Ev navek ji navên Xwedê ye. Yanî "ji ber ku navekî te Qehhar e, hinek ji me ketin ber wî navê te û bûn kafir, te qehr li wan kir loma ew bûn kafir".
- (157) "Xeffar": Poşandox, nuxaftox, ê ku gunehan dipoşe, dinuxêfe, mexfîret dike, vedişêre. Ev jî navekî Xwedê ye. Yanî "em bi xêra vî navê te bûn gunehkar, da ku tu gunehên me bipoşî û bixefirîni".
- (158) Şeyatîn: Piranîya "şeytan" e.
- (159) Mesrûr: Kêfxweş, dilşa.
Melaîn: Piranîya "mel'ûn" e, ew jî bi mana "nalelêhatî" ye.
- (160) Penah: Palgeh, ê ku mirov pê ewle dibe û pala xwe did'ê, xwe dispêr'ê. Hozên li vir dîsa berê peyva xwe daye Pêxember û jê ra gotîye ku "tu jibo alemê palgeh û sipartek î, alemê pala xwe daye te û xwe sipartîye te, piştî xwe bi te girêdaye".
- (161) Şivanê adem: Şivanê mirovan, şivanê însanan.
- (162) Yanî "ev gurê nalelêhatî yê ku aqibeta wî xirab e". Mexsed şeytên e.
- (163) Exnam: Piranîya "xenem" e, ew jî bi mana "pez" e.
- (164) Xas: Kesê qenc, kesê ku nêzê Xwedê û Pêxember e, dostê wan e.
Aman: Kesên ji rêzê, kesên ne nêzê Xwedê û Pêxember, kesên celebî.
- (165) Asî: Gunehkar.
Şeqî: Bextreş, kesê misteheqê ceza, kesê xirab.
Natemam: Netemam, nîvçe, kesên kêr û rûmetnizim, kêmqedir.

Ez'ê vê cerîdeya xwe her pazde roja carekê derînim. Cerîdeya paş vê, ez'ê ji kitêba Ehmedê Xanî, rehmetullahî eleyhî, nesîhetekê binivîsim. Ew nesîhet gelek xweş hatiye gotin. Ji hemî Kurda hevî dikim qenc guh bidin wê nesîhetê.

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' bîye

6'NCI SAYININ ÇEVİRİLERİ

ŞEVKETLU AZAMETLU SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN HAZRETLERİNE KULCA DİLEKÇEMDİR

Padişahım,

Yakalanmış olduğu göğüs hastalığından dolayı hekimlerin gösterdikleri gerek üzerine, defalarca isteyip istirahat ettiği izni alamadığından geçen kış izinsiz olarak Mısır'a giden ve yaz mevsiminin girmesiyle birlikte İstanbul'a dönen kardeşim Midhat kullarının bu yolculuğunun biçimini alışlageldiği gibi istediği biçime ve niteliğe koyarak, siz Padişahlarına karşı yalan dolanlar uydurmanın yolunu seçen ve bu yolla ikbal ve çıkar sağlamayı alışkanlık durumuna getiren Ebülhüda Efendi, birtakım bozguncu girişimlerde bulunmuştur. Ebülhüda'nın bu bozguncu girişimlerinden biri de, "hiç bir yükümlü başkasının yükünü yükümlenmez"(166) anlamındaki yüce ayete aykırı olarak Zeyd için Amr'ı(167) sorumlu tutmak gibi bir tutum takınmak ve bu vesileyle de siz Padişahları hakkındaki kamuoyunu zedelemektir.

Bu tutuma uygun olarak, İstanbul'da bulunan kardeşlerime baskı yapılmasıyla Midhat Bey'in İstanbul'a getirilmesinin olanaklı olabileceğine ilişkin, adı geçen Ebuddalal'ın(168) iğrençliklerini uygulama aracı olan Osman Paşa'ya Emin Bey'e(169) baskı yapılması konusunda bir jurnal(170) verdirilmiştir. Bunun üzerine Başkâtip Tahsin Bey kulları tarafından "baskı" sözcüğü konusunda Osman Paşa'dan açıklama istenmiş, Osman Paşa da şu yanıtı vermiştir: "Efendimiz emir buyururlarsa, Midhat Bey'in burada bulunan kardeşlerini dövmek ve öldürmekle korkuturum; onlar da o güç ve sıkıntılı durumdan kurtulmak için Midhat Bey'i geri çağırırlar".

---

(166) Bu sayıdaki 3 numaralı dipnota bakınız.

(167) Bu sayıdaki 4 numaralı dipnota bakınız.

(168) Bu sayıdaki 5 numaralı dipnota bakınız.

(169) Bu sayıdaki 6 numaralı dipnota bakınız.

(170) Jurnal: Fransızca olan ve "gazete, resmî görevlilerin işe başlarken ve paydos ederken imzaladıkları günlük çalışma listesi, herhangi bir olay hakkında polislin düzenlediği rapor, günlük anı defteri" gibi anlamlarda kullanılan bu sözcük, Abdülhamid döneminde bir terim olarak, "Saraya ya da başka bir resmî makama birileri hakkında gizli ajanlarca yapılan yazılı ihbar" anlamında kullanılmıştır. Fransızcada "journal" biçiminde yazılan bu sözcük, Türkçede "jurnal" biçiminde yazılır. Abdülhamid döneminde ihbarcılık yapan kimselere de jurnalcı" ve "hafiyeye" denirdi. "Hafiyeye" sözcüğü "gizli ajan" anlamında kullanılırdı.

Onun bu alçakça yanıtına yüca Halifelik Makamı Başkâtibi Tahsin Beyefendi de, "Efendimiz bunu size resmen emredemezler" diye karşılık vermiş ve böylece, arzedilen iğrençliğin uygulanmasına siz Padişahlarının resmî olmayan biçimde müsaadenizin bulunduğunu üstü kapalı olarak bildirmiştir. Ayrıca, Özel Yaver Mehmed Paşa da, söylenenlere ek olarak, böyle davranılmasının sadakatın(171) şanına yaraşacağını açıklamıştır. Onun bu sözünden sonra, sözü edilen iğrençliğin ve alçaklığın, Başkâtip Bey tarafından Emin Bey'in Mabeyn-i hümayuna çağrılacağı bir günde yerine getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar gereğince Emin Bey, ta Beşiktaş'tan Kadıköy'e(172) kadar birtakım haşereler(173) tarafından izlettirilmiştir.

*

Yürütülen soruşturmaya ve olay sırasında buna cüret edenler tarafından açıkça ve halkın gözü önünde yapılan açıklamalara göre, sözü edilen haşerelerin Osman Paşa tarafından hazırlanıp bu işe sokuldukları ve Emin Bey'in dövülmesi konusunda sizin yüce iradenizin çıkmış olduğunun kendilerine Osman Paşa tarafından bildirildiği kesinlik kazanmıştır. Bu nedenle, Osman Paşa hakkında da adaletin gereğinin yerine getirilmesi hepimiz tarafından siz Hilâfetpenahîlerinin(174) yüce eşiğinden defalarca istirham edildiği halde, bu istirhamımızın meyvesini görmek şöyle dursun, Ebuddalal'ın nüfuzunun etkisiyle istirhamlarımız dahi siz Padişahlarının ayaklarının bastığı top-raklarca etkisiz kalmıştır.

Ayrıca, hal hatır sormak için şefkat ve bağlılık dürtüsüyle İstanbul'a gelip doğruca siz Padişahlarının Mabeyn-i hümayununa başvurmuş olan kardeşim Ali Bey kulları dahi dört gün Komutanlık dairesinde tutuklandıktan başka, ikinci bir aşağılama ve hakaret olmak üzere, Ebülheva'nın(175) lânetli elini öpmeyen salıverilemeyeceği kendisine resmen bildirilmiştir. Bu ikinci aşağılama da, yine siz Padişahlarının ünlü adına yapılmış ve siz Padişahlarının kesin iradenizin bir gereği olduğu Gidiş Müdürü(176) Sansar Hacı Mahmud Efendi, Başkâtip Tahsin Bey ve Özel Yaveriniz Çerkes Kabasakal Mehmed Paşa taraflarından bildirilmiştir.

---

(171) Sadakat: Bir devlete ya da bir rejime ya da bir hükümdara ya da bir siyasal lidere içtenlikle bağlılık. Arapça olan bu sözcük, Türkçede tam karşılığı bulunmadığı için çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

(172) Bu sayıdaki 7 numaralı dipnota bakınız.

(173) Bu sayıdaki 8 numaralı dipnota bakınız.

(174) Hilâfetpenahî: Halifeliğin dayandığı yer, Halifeliğin sığınip korunduğu yer. Osmanlılar döneminde padişahlar için kullanılan bu unvan, bazen de "Hilâfetpenah" biçiminde kullanılırdı; onun da anlamı "Halifeliğin dayanağı, Halifeliğin koruyucusu" demektir. Arapça "Hilâfet" ile Farsça "penah" sözcüklerinden oluşan "Hilâfetpenahî" sözcüğü, Türkçede karşılığı bulunmadığından, çeviride aynen kullanıldı.

(175) Bu sayıdaki 10 numaralı dipnota bakınız.

(176) Gidiş Müdürü: Osmanlılar zamanında, padişahın bir yere gideceği zaman onunla ilgili hazırlığı yapmakla görevli olan kimse.

Padişahım,

Bu gibi alçakça davranışlarla korkutulabilecek bir kimse varsa, onun da Osman Paşa olduğuna yemin ederim. Kardeşim Midhat Bey'in anlatımından ve telgrafhane kayıtlarından anlaşılacağı gibi, İstanbul'a döneceğine ilişkin olan telgrafı, arzedilen iğrenç saldırının meydana gelmesinden önce gönderilmiş olduğuna göre, o tehdidin, Midhat Bey'in dönüşüyle bir ilgisi ya da etkisi olamayacağı açıktır.

İşte ben kullarınız da, bu gerçeği kanıtlamak ve Ebuddalal'ın hakkımızda aldirttığı yanlış önlemin geçersizliğini ortaya koymak için, ben kullarının başlıca amacıma uygun olarak, öteden beri İslâm milletini(177) ve siz Padişahlarının Sultanlığını(178) bozguna çıkarmalarıyla mahveden ve bu arada devlete ve millete hizmetleri geçmiş olan ailemizin bireyleri ile bunca suçsuz günahsız insanları perişan edip yok eyleyen Ebülheva'nın aşâğılık ve iğrençliğinin boyutlarını, Midhat Bey'in ilk kez kurup yayınladığı "**Kürdistan**" gazetesi ve yabancı basın aracılığıyla açığa vurup yaygınlaştırmak ve siz Padişahlarının kulaklarına da ulaştırmak istiyorum. Ve Ebülheva gibi bir habîsin(179) nüfuzunun etkisiyle Kanunun yürürlükte olmadığı, adaletin ortadan kaybolduğu ve zulmün egemenlik kurduğu ülkelerinize artık dönmeyeceğim; ve yaşamımı, yalnızca, İslâm milletinin esenlik ve mutluluğa kavuşması ile ailemizin bireylerinin gasbedilmiş haklarının elde edilmesi için çalışmaya vereceğimi arzederim.

Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

---

(177) İslâm milleti: İslâm topluluğu. Buradaki "millet" sözcüğü "ulus" anlamında değil, "aynı dine bağlı insanların oluşturduğu topluluk" anlamındadır. Osmanlılar zamanında "millet" sözcüğü hem bu anlamda, hem de "aynı devlete bağlı insanların oluşturduğu topluluk" anlamında kullanılmıştır ve o anlamda da örneğin "Osmanlı milleti" denilmiştir.

(178) Buradaki "Sultanlık" sözcüğünün "devlet" anlamında kullanıldığı anlaşılıyor.

(179) Habîs: Çok kötü, alçak karakterli, pis, soysuz, ahlaksız. Arapça olup Osmanlıcada da kullanılan bu sözcük, Türkçede tek sözcükle karşılığı bulunmadığı için, çeviride aynen kullanıldı.

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Genève
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg"

*

Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDİSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farişce
mektublar
Kürdçeye bittercûme neşrolunur

Unvan:
Genève'de
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

Her tabı'da
2000 nüsha
Kürdistan

vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja yekşembê de 25 Cemazîlaxir 1316 * Pazarertesi fi 23 Teşrin-i Evvel sene 1314(1)

SULTAN ABDÛLHAMÎD HAN-I SANÎ HAZRETLERİNE ARZİHALİMDİR

Padişahım,

Zat-ı hümayunlarını daima iğfale çalışmak isteyen Ebülhüda gibi bir zalimin baziçe-i zulm-ü itisafı olmaktan ve şu hale adem-i tahammülden naşi' İstanbul'u terk ile, me'va-i kadîmleri ve vatan-ı aslîleri bulunan Kürdistan'a gitmek isteyen beş biraderimi canîler gibi Taşkışla'da(2) habs-ü tevkif ederek

- (1) Li gora tarîxa Mîladî 5 Çirîya Paşîn 1898(Milâdî tarihe göre 5 Kasım 1898; geçen sayıdaki gibi burada da "pazar" yerine "pazarertesi" yazılmıştır; oysa Kürdçe "yekşemb", pazartesi değil de pazardır ve bu nedenle Türkçesinde "pazar" yazılması gerekirdi).
- (2) Taşkışla: İstanbul'da ünlü Taksim Meydanı yakınında bulunan ve tümüyle taştan yapılmış olan ünlü tarihsel yapı. Osmanlılar döneminde askerî kışla olarak kullanılan bu yapı, daha sonra İstanbul Teknik Üniversitesi'ne devredilmiştir.

işkence altında bulundurduğunuza dair matbuât-ı ecanib ve mahafil-i siyasiye gibi menabı-ı mevsukadan aldığım haberler, çakerlerini, biraderlerimin uğradıkları musîbet için değil, ancak adaletten başka bir şeye intizar olunmayan Makam-ı Hilâfeti Avrupa'ya karşı şu muamele-i kanunşikenanesinden dolayı dilhun etti.

Öteden beri millet uğrunda mal ve canlarını fedaya müheyya olduklarını emsal-ı müteaddide-i fi'liyesiyle isbat etmiş olan kadîm bir hanedan erkânının, her türlü meziyetten ârî ve bin türlü şenaatiyle umumun gayz-ü nefretini kazanmış bulunan Kıbtîyünneş Ebuddalal'ın keyfine kurban edilmesi, acaba hangi adl-ü hikmete tevafuk eder?

Biraderlerimin şu suretle işkence altında bulundurulması, beni İstanbul'a getirtmek, fikir ve azmimden sarfınazar ettirmek maksadına mübtênî ise, Allah'a kâsem ederim ki şu tedbir, azm-ü sebatımı takviyeden başka bir şeye hizmet etmez.

”Zahme düş oldukça şîrin pençesi şiddetlenir”.(3)

Padişahım,

Osmanlı hanedan-ı saltanatı erkânından olduğunuz halde, acaba şu hakikati anlamak kabiliyetini niçin haiz değilsiniz?:

Bu gibi tedbirler, kendinize tac-ı ser ittihaz ettiğiniz Kıbtî Ebülhüda gibi cebînülkalb olanlara tesir ederse de, pederiniz cennetmekân Abdülmecîd ile harbetmiş bir kahramanın(4) oğluna hiç bir vakitte tesir edemez! Ebuddalal'ın habaset ve mel'anetine hizmet ettiği için Osman Paşa bin türlü habasetler icra eder; buna mukabil kendisine ihsanlar, rütbelere, nişanlar bahşolunur.

Genc, güzel oğlunu takdim ile Ebuddalal'ın hevesât-ı nefsanîyesine hizmet etmemiştir diyerek birçok erbab-ı namus, İstanbul sokaklarında Osman Paşa ve avenesi birtakım haşerât tarafından darbolunur; hükümet-i seniyyeniz tarafından Paşa-i müşarünileyhe sual terettub etmek şöyle dursun, zat-ı Şahannenizden değil ise de efendisi bulunan Ebuddalal tarafından kendisine birkaç bahşış ihsan olunur.

Mübtelâ olduğu vahîm bir hastalığın tedavisi zımnında Mısır'a gitmiş olan biraderimin(5) İstanbul'a avdet ettirilmesi için Ebuddalal'ın teşvikiyle şeref-sudûr eden irade-i merhametâde-i Cenab-ı Hilâfetpenahîleri üzerine,

-
- (3) Bir şiir dizesi olduğu anlaşılan bu parçanın anlamı şöyledir:
”Aslana darbeler indikçe, pençesi şiddetlenir”.
  - (4) Sözü edilen kahramandan maksat, 1830'larda ve 1840'larda Kürdistan'ın kurtuluşu için Osmanlılara karşı savaşmış, ancak yenilgiye uğrayarak önce Girit adasına ve sonra da Şam'a sürülmüş ve 1870'te orada vefat etmiş olan ve Kürdistan'da ”Mîr Bedirxanê Botî” (Botanlı Bedirhan Bey) adıyla bilinen Bedirhan Bey'dir. ”Kürdistan” gazetesini yayınlayan Mikdad Midhat ve Abdurrahman Bedirhan kardeşler, Mîr Bedirhan'ın oğullarındandı.
  - (5) Mikdad Midhat Bedirhan'ı kastediyor.

Makam-ı Hilâfetin Başkıtabeti odasında Başkâtib Tahsin Bey, Yaveran-ı Hazreti Şehriyarîden "Kabasakal" denilmekle maruf Mehmed Paşa ve yine ferîkan-ı kiramınızdan Ferîk Osman Paşa meyanlarında cereyan eden müzakerelere neticesinde, en müessir bir tedbir olmak üzere, büyük biraderimiz Emin Bey'in birtakım baldırıçıplak haşerât tarafından darbine karar verilir ve bu karar mahzuziyet-i Şahanenizi mucib olduğu için Osman Paşa'nın rütbesi terfi edilir.

Osman Paşa, her biri bin kere idamını mucib muamelâtıyla bugün ferîk;(6) biraderim Ali Bey, ki her ne vakit devletin başına bir muharebe gailisi çıkmış ise heman nefsini ileri sürmüş, vatan ve milleti uğrunda defaâtla ateşler içine atılmış, düşman kurşunlarının cisminde açtığı müteaddid yaralar vücudunun bir nısfını mahvetmiş bir fedakâr ve gayûr asker olduğu halde, Ebuddalal gibi bir habîsin mel'ânetine hâdim olmadığından dolayı, vatani uğrunda akıttığı kana mukabil kendisine verilmiş olan kaimmakamlık(7) rütbesi dahi bugün elinden alınarak, mahza istid'a-i adalette bulunduğu için, muharebe meydanlarında ağarttığı ak sakalıyla, canîler gibi zindanlarda bulunduruluyor.

Padişahım,

İşte şu mezalime sebep, Ebuddalal'dan olan havf-ü ihtirazınızdan başka bir şey değildir. Bir hanedan-ı Saltanat içinde perverişyâb-ı kemal olarak, eslâf-ı izaminiz Fatih'lerin, Yavuz'ların terkettiği taht-ı âlîde oturdukça, Peygamber'in vekili, imamülmüslimîn bulundukça, Kıbtîyünneseb Ebuddalal'dan bu kadar havf-ü ihtiraz, acaba ne hikmete mübtenîdir!

Sübhone men tehayyere fi sun'ihî'l-ukul!
Sübhone men bi kudretihi ya'cizu'l-fuhul!(8)

Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

-
- (6) Ferîk: Osmanlılar döneminde, korgeneral rütbesine denk düşen askerî rütbe. Orgenerale de "birinci ferîk" denilirdi.
- (7) Kaimmakamlık: 1- İlçenin başındaki yöneticinin memurluğu, görevi. 2- Osmanlı ordusunda yarbaylık rütbesi. Burada kastedilen, bu ikinci anlamdır. O görevde ya da rütbede bulunan kişiye de "kaimmakam" denirdi. Bu sözcükler bugünkü Türkçede "kaymakamlık" ve "kaymakam" biçimine dönüşmüştür.
- (8) Arapça olan bu iki satırın Türkçesi şöyledir:
Tanrı ne büyüktür ki, O'nun işinde akıllar şaşkına döndü!
Tanrı ne büyüktür ki, O'nun gücü karşısında en zekiler güçsüz kalır!

”LEYSE LÎL-ÎNSANÎ ÎLLA MA SEA”

Xwedê kitêba xwe de emir kirdiwe: ”Mirov çi qas bixebite, hew qas dibîne”. Heger un xwe bidin(9) wî emrê Xweda, bê şik un’ê dinê û axretê rihet bikin, un jî alemê de piştrast bibin, halê we jî wê xweş bibit, muhtacê kesê nabin, ji feqîrîyê xilas bibin. Carek fekirin halên xwe û halên Fila. Hun welat û zarû-yên xwe dihêlin, zehmetê xurbetê dikêşin, diçin Îstanbulê, Şamê, Edeneyê û hê gelek derên dût. Çiku bêsin’et in, rencberîyê ber destê Fila dikin, li ber emrê wan de xizmetê dikin, File ser we emir dikin. Un Kurd heya merxibê(10) ax û bera(11) dikêşin, xizmeta zehmet un dibînin; roja Fila bîst qumrî ne, roja Kurda heşt qumrî ne.(12) Ev hal ji Kurda re gelek fehêt e.(13)

Elhemdu lîllah aqil û hişê Kurda ji Fila zêdetir e, hun çire ji Fila kêmtir in! Hun çire wek xelqê xweymarîfet nabin! Heger un guhê xwe bidin emrê Xwedê, piçekê xwe bidin zehmetê, betalîyê berdin hun jî xweymarîfet, xweydwel-et bibin.

Bi vê cerîdeyê, qasê destê min hat ez’ê ji Kurda re binivîsim. Ez umîd dikim Kurdê me wê paş nuho bielimin sin’et û hunera, da ew jî wek xelqê hemîya dewlemend bibin, her holê jar û feqîr nemînin.

Kurd bi xilqeta(14) xwe mirovên camêr û jêhatî ne. Heger bielimin hunerên vî zemanî ew xwe jî wê rahet bikin, saya wan dewleta Îslamê jî wê xurt bibe. Ji wî rûyî,(15) dinya û axretê serfiraz bibin.(16)

*

Gelî Kurdno! Carekê fekirin halên xwe û halên cîranê xwe Mosqof. Berî hezar sala Kurd çawa bîn, îro dîsa we ne. Lê cîranên we xweymarîfet û sin’et bîne, xweydwel-et bîne. Kurd jar û reben mane. Dewletên mezin hemî divên Kurdistanê bidin Ermenîya. Xunkarê me jî qet fenakire Kurda(17) û hema rihetîya xwe digere. Ev mileta Musulmana hemîya maye destê yê dor Xunkar dixapînin. Hemî wî dixapînin. Xasma ku nava wan yek heye, navê wî Ebulhuda ye; ew yekcar neyarê Kurda ye, neyarê mala Bedirxan Begê ye. Ew xwe,

(9) Wisa tê zanîn ku li vir şaşîyeka rêzkirinê heye û awayê rast ”guh bidin” e.

(10) Merxib: Dema ku Roj diçe ava. Ev peyvikeka Erebi ye û eslê wê ”mexrib” e, ketîye zimanê Kurdî û di Kurdî da guherîye, gerîyaye ”merxib”; li hin hêlên Kurdistanê jî bûye ”muxrib”, li hin hêlan jî wek xwe maye û bi awayê ”mexrib” tê karanîn.

(11) Bera: Beran, keviran. Li hin hêlên Kurdistanê jî ”kevir” ra tê gotin ”ber”.

(12) Qumrî: Teyrekî wek kevokê ye, ji kevokê hûrtir e. Wisa tê zanîn ku ev peyvik di dema weşandina rojnama ”Kürdistan” da wek navê yekîtîyeka diravan jî hatîye karanîn, wek ku ”çerxî” navê pênc qurîşan bûye.

(13) Fehêt: Fedî, şerm, neng, tiştê ku mirov fedîkar û şermî dike.

(14) Xilqet: Afirandin, awayê afirandinê, xwî.

(15) Ji wî rûyî: Ji wê yekê, ji ber wî samedî, ji rûyê wî samedî.

(16) Yanî ”Kurd dê di dinya û axretê da serfiraz bibin”.

(17) Fenakire Kurda: Li ser Kurdan nafikire, rewşa Kurdan nade ber çavê xwe, hesaba halê Kudan nake.

eslê wî mitirb e. Ewil soqaqa(18) de mitirbî dikir, heta(19) du-sê pere peyda dikir; nuho nik Xunkar bîye mirovek mezin. Xunkar hejê dike. Xunkar mirovê eslî nabe nik xwe. Çi qasî mirovên se hene, hemî dora wî ne.

De vêca nav vî halî de heger Kurd jî fenekirin xwe, rojekê dewletên dî wê welatê wan ji destê wan bistînin; hemî welatê wan, jin û zarûyên wan wê bikeve destê Fila de. Nuho dewletên mezinên Fila hemî dibêjin "çiku Kurd cahil in, bêmarîfet in, kêmhuner in, heyfa Ermenîya ye binê destê wan de bimînin; loma divê Kurdistan ya Ermenîya bit".

Vêca heger Kurd her holê cahil bimînin, ew'ê rojekê bibit.

Eve çend salek e çiku Ermenî gelek zulmê ji destê me'mûrên dewletê dibînin, exebitin hemî tişta dikin, da xwe ji zulma me'mûran derêxin. Heqê wan heye. Me'mûrên ji Îstanbulê tîn wan dera, gelek xirabîyê Ermenîya re dikin. Divê Kurd jî Ermenîya nekujin. Xwedê ji vî halî ne razî ye. Ermenî mezlûm e. Vêca, divê mirov pê şîrî(20) neçe ser mezlûma.

Un jî wek wan mezlûm in. Xunkar re behsa zulma mirovên wî jê re binivîsin, edaletê jê bixwazin. Bila me'mûrên qenc ji we re rêket. Herin nik mezinên xwe, ji wan re bêjin bila ew Xunkar re kaxizekî rêke. Heke guh nedan we, dîsa binivîsin. Heger dîsa guh nedan we, bila yek-du serekên we rabit bê Îstanbulê, bila erzihalekê(21) bide Xunkar. Ermenî ser qencîya xwe xwe didin kuştin. Un çire xizmetek hinde kiçik(22) nakin! Kurda re ar e binê zulmê de bimînin. Loma, çavên xwe vekin, bixebitin, betalîyê berdin. Hingî mirov bixebite, hew qasî destê mirov dikeve.(23)

"EL-MU'MÎNÛNE ÎXWETUN"

Ev hedîs Pêxember eleyhîsselatu wesselam emir kirîye;(24) ango çî qas Musulman hene, bira ne.

Heçî Musulman e, divê guh bide emrê Xwedê û Pêxember, da dinê û axretê rûsipî bibe. Divê un neyarîya hevdû berdin, wek bira hej nevdû bikin, heta ji destê we têt arî hemî Musulmana bikin.(25) Heçî ji me nesax ket, jar bî, reben bî, em li nav xwe dirava, cila, xwarinê bicivînin bidin wan. Heger em vî emrê Pêxember eda nekin, em jî yek û yek jar bibin, muhtacê neyara bibin, roja qiyametê Pêxember jî ji me re şefaetê naket. Wekî em bêşefaet man, em'ê poşman bibin. Lê ew poşmanî tu ca(26) fêdeyê nadit.

(18) Soqaq: Kuçe, kolan. Ev peyvikeka Erebi ye û di Erebi da "zuqaq" e, bi awayê "sikak" jî tê gotin; ji Erebi ketîye zimanê Kurdî jî û di Kurdî da bûye "soqaq".

(19) Peyvika "heta" di eslê nivîsarê da bi şaşî "xena" derketibû. Me awayê wê yê rast "heta" nivîsî.

(20) Pê şîrî: Bi şûr.

(21) Li jêrenota 12'an a jimareya 4'an binêrin.

(22) Li jêrenota 30'yî ya jimareya 4'an binêrin.

(23) Yanî "mîrov çî qas bixebite, ew qas bi destê mirov dikeve".

(24) Gerçî nivîskar weha gotîye, lê belê ev parçeya ku li vir kirîye sernivîsar, parçeyek ji aye-teka Qur'anê ye, ne ku hedîsa Pêxember e.

(25) Arî hemî Musulmana bikin: Alîkarîya hemî Musulmanan bikin.

(26) Tu ca: Tu car, çu car, qet, ji binî.

Wekî(27) em nuho ve hişê xwe bînin serê xwe, neyarîyê û bêtefaqîyê nekin, wek bira hej hevdû bikin, kes kesê nekujit, kes malê kesê talan neket, agirê fitne û fesadîyê bitemirînin, çi qa Kurmanc hene wê li dinê û axretê raht û serfiraz bibin, qedr û îtîbara wan jî gelek zêde bibit. Wekî Kurda ev hal ji xwe re girt, tu cara feqîr namînin; wê dewlemend bibin, dinya û axreta wan'ê zêdetir mamûr(28) bibe. Fekirin, Îmamê Şafiî ev beytên ha çi qa xweş nivîsîne:

”Le qed tuftu(29) fî şerq’îl-bîladî we xerbîha
we cerrebtu haze’d-dehre bî’l-yusrî we’l-usrî

fe lem ere bade’d-dînî xeyren mîn’el-xina
we lem ere bade’l-kufrî şerren mîn’el feqrî”.

Ango ez li hemî memleketa geram, min halê xweş û yê nexweş ceriband; min paş dîn tu tiştekek wek dewlemendîyê xweş, û paş kufre jî tu tiştekek wek feqîrîyê nexweş nedît.

Gelî Kurdno! Xwedê û Pêxember û Îmam û mirovên mezin hinde xeberên genc, rîya rast nîşa me kirdine. Heger un guh bidin wan, aqibeta we wê her genc bibe.

Ji Enes(30) radîyellahu teala enhu(31) rîwayet bûye ku ”el-ulemau ume-nau’r-rusulî ela îbadîllah, ma lem yuxalitû’s-sultan; fe îza feelû zalîke fe qed xanû’r-rusule, fe’hzerûhum we’tezîlûhum”. Ango ulema, ser emrê Xwedê teala emînên resûlên Xwedê teala ne; wekî têkilê xunkara bîn, êdî ew dibin xainên rusulê kîram; alimên welê ji cem xwe derêxin û ji wan birevin.

Gelî ulemayên Kurda! Un emînên Pêxembera ne. Loma divê hun çi qas zehmetê bibînin, dîsa we’z û nesîhetê bidin Kurda, rîya genc nîşanê wan bikin. Qencî û xirabîya Kurmanca, Xwedê teala wê ji we bipirse. Heyfa min têt, ez rastê hin Kurmanca hatime, ayetên nimêjê nizanin; ew guneh stûyê me hemîya ye. Heki li gunda mekteb û medrese û xoce nînin, ji Xunkar re binivîsin, da mekteb û medresa li gunda çêket. Heki me’mûrên hukumetê guh nedan we, ji min re erzihalekê rêkin, ez’ê bigîhînim huzûra Xunkar. Ez we(32) umîd dikim ku wekî ev hal malûmê wî bibe, wê mekteb û medreseyên lazim li Kurdistanê bidit çêkin.

Hasil,(33) heta un xwey’ilm nebin un tu ca zêde nakin. Pêxember ferman kirdiwe ”fedl’ul-alimî ele’l-cahilî ke fedlî ela ednakum”. Ango, ez çi qas ji ye-

(27) Wekî: Eger.

(28) Mamûr: Ava, avakirî, çêkirî, gewz, geş.

(29) Ev peyvîk di eslê rojnamê da bi şaşî ”tufna” hatîye çapkirin. Me li vir ew bi awayê rast ”tuftu” nivîsî.

(30) Enes: Yek ji sehabîyên Pêxember e, jê ra tê gotin Enesê kurê Malik.

(31) Radîyellahu teala enhu: Xwedayê gewre jê razî be.

(32) We: Wisa.

(33) Hasil: Ev peyvîkê Erebi ye, dema mirov bi dirêjî qala tiştekek bike û paşê bixwaze bi kurtî jî wî tiştî bide zanîn, mirov wê peyvîkê bi kar tîne; wek ku mirov dibêje ”bi peyva kurt”.

kê we yê kê m qencir im, alimek hew qas ji cahilekî qencir e. De vêca, rîya tehsîla ilmê de çi lazim be, divê un we bikin, qet nesekinin; heke ne, un'ê roje-kê qurbana cahilîya xwe bin.

Arnawud(34) jî weke we bêmekteb û bêmedrese bîn. Ewe pêlek e(35) ewan aqilê xwe anî serê xwe, ji Xunkar re nivîsîn, mekteb û medrese dan çêkirin, zarûyên xwe rêdikin mekteba, ilmê tehsîl dikin. Lê ewan heta ew mekteb û medrese dan çêkirin qiyamet rakirin,(36) çi qa zehmet kişandin! Divê un ji zehmetê netirsîn. Çiku ez zanim yê dor Xunkar hej Kurda nakin, loma rîya qencîya Kurda de navên tu tişt bên çêkirin. Xunkar jî pê xeberên wan xaina hereket dike. Loma divê un qewî bixebitin, heta un bikaribin welatê xwe î'mar(37) bikin.

Berî çend heyvekê, aylîkên(38) xoceyên mektebên Arnawuda nedabîn. Ewan her ji hukûmetê xwest. Hukûmetê guh neda wan. Wextê Arnawuda dît bi qencî nabe, dest avêtin zorê. Xunkar re nivîsîn: "Heger tu aylîkên xoceyên me nedî, çi qas qaimmeqam û muteserrîf(39) û mirovên te rêkirî hire(40) hebin, em'ê hemîya ji welatê xwe derînin; heger derneketin, em'ê wan bikujin". Hukûmet ji wê xeberê tirsî, zanî hal xirab e, zûka aylîk hemî dan.

De vêca Kurdno, divê un jî ho(41) bikin! Heger guh nedan xeberên we, şîrê(42) xwe hilînin, wê guh bidin şîrê we! Mirovên kê m, wek yên dor Xunkar, pê qencîyê nayên rê; lê wekî serê şîr dîtî, zû nerm dibin. Ew mekteb û medreseyên ez dibêjim we, heqê we ye. Un her sal heqê wan didin. Hukûmet her sal wan pera ji we distîne.(43) Heger we pere tunebit, perê stûyê jin û zarûyên we dibe û paşê heqê we nade; ango mektebekê, tiştêkî welatê we de çênake. Ew pere hemî digîhe sûtârên(44) dor Xunkar, mitirbên weke Ebuddalal. Ev hal Kurda re gelek fehêt e. Ew mektebên ez dibêjim we, heqê we ye. Mirar e,(45) fehêt e heqê xwe nik xelqê bihêlin.

Berî çend salekê, melake Kurd hatibî Îstanbulê. Navê wî Mihemed bî. Melake gelek xweyfedl û ilm bî. Nav Îstanbulê de melake wek wî tunebî. Ewî melayî erzihalek da Xunkar. Erzihala xwe de ji Xunkar rica kird wî biket xoceyê mekteba Bitlîsê, heyvê çar sed qumrîya bid'ê. Xunkar guh neda erzihala

(34) Li jêrenota 45'an a jimareya pêşîn binêrin.

(35) Pêl: Dem, wext.

(36) Di eslê rojnamê da "qiyamet rast kirin" hatîye nivîsîn. Lê, wek ku eşkera ye, ew bi şaşî wisa derketîye. Lewra di zimanê Kurdî da wisa nayê gotin, tê gotin "qiyamet rakirin". Ji ber vê yekê, me awayê rast nivîsî.

(37) Î'mar: Ava.

(38) Aylîk: Meaşê ku ji mehê carek tê dayin. Peyvîka "aylîk" bi Tirkî ye.

(39) Muteserrîf: Di dewra Osmanîyan da kargêrekî dewletê bûye, di navbera walî û qaymeqam da cî girtîye.

(40) Hire: Vir, ev der, vê derê.

(41) Ho: Weha.

(42) Şîr: Şûr.

(43) Mexseda wî ew e ku hukûmet bês ji gel distîne.

(44) Sûtâr: Qeşmer, mesxere, sextekar, zexel, hîlekar.

(45) Mirar: 1- Heywanê mirî yê neserjêkirî. 2- Tiştê zîşt, kirêt, genî, pîs. Li vir mexsed mana 2'yan e.

wî. Mela veqera welatê xwe. Divê Kurd, yê holê wek Arnawuda bi kutekê(46) bikin xoceyên mektebên xwe. Heger we pê rica nekarî çêkin, pê şîrên xwe bidin çêkirin. Divê un hemî hevtefaq(47) bin. Şertê ji hemîya mestir(48) tefaq e. Heta tefaq nav we de heye, neyarên we wê her binê destê we de bin, xelq hemî'yê ji we bitirsin. Heke ne, un'ê her kêmê neyarên xwe bin û un tuca zêde nakin.

GIRÎD

Welatek me heye, gelek xweş e, navê wî Girîd e.(49) Mirovê wî welatî nivî Musulman, nivî File ne. Ev welatê ha berî çend salekê yê Fila bî, Musulmana ji destê wan standibî. Eve hew qas sal e destê dewleta me de ye. Lê çiku(50) dewleta me guh neda wê derê, eve sê-çar sal e nav File û Musulmanên wê derê de her şer e. Musulman karin Fila. Lê çi qas dewletên Fila hene, arî Fila dikin; eskerê xwe, top û cebilxaneyê(51) rêdikin wê derê, Musulmana dikujin, arî Fila dikin. Halê Musulmanê Girîdê gelek xirab bî. Dewleta me eskerê xwe rênake wê derê, arî mirovên xwe nake. Musulman gelek jar û reben bîne. Merîyên wan gelek hatin kuştin. Jin û zarûyên wan birîndar bîn, birçî man. Xanîyên wan şewitîn. Malê wan, keçê wan ketin destê Fila de. Jinê wan bêmêr man, xizmetkarîya Fila dikin. Ewan her hawar û gazî kir, esker ji dewleta me xwestin. Dewletê tu arîkarî ji wan re nekir. Êdî ew welatê xweş heçku ji destê me derket. Heyfa min têt jin û zarûyên Musulmana binê şîrê Fila de bên kuştin.

De vêca Kurdno, aqilê xwe bînin serê xwe! Wah, heger we ha ji xwe nebit, heger un şarîya xwe nekin,(52) gelek naçe, rojek'ê ev hal bê serê we jî! De vêca ne heyfa Kurda ye Kurd jin û zarûyên xwe binê destê eskerê Rûsî de bibînin!

-
- (46) Bi kutekê: Bi zorê, bi zora çovê, bi hêza xwe. Ev peyv di zimanê Kurdî da îdyomek e. Jêdera vê îdyomê ev e: Li hin hêlên Kurdistanê ji "lêdan"ê ra tê gotin "kutan". Mesela tê gotin "Memo Çeko dikute", yanî "Memo li Çeko dide". Wek ku ji aletê "berrîn"ê ra tê gotin "birrek", çova ku aletê "lêdan" û "kutan"ê ye ew jî dibe "kutek". Xanî jî di "Mem û Zîn"ê da peyvika "kutek" bi kar anîye û gotîye "ya dê bi kutek Memê xwe berdîn".
- (47) Hevtefaq: Hevgirtî, yekbûyî, pêkve. Ev peyvik di eslê rojnamê da "hertefaq" bû. Lê belê, wek ku dixuye, bi şaşî wisa derketîye. Me li vir ew bi awayê rast "hevtefaq" nivîsî. Yanî "kesên ku digel hev tefaq çêdikin, tefaq xwe dikin yek".
- (48) Mestir: Mezintir. Ev peyvik di eslê rojnamê da bi awayê "meztir" derketibû. Lê belê ew awa şaş e. Lewra peyvika "mezintir" li hin hêlên Kurdistanê tê kurtkirin, tîpên "i" û "n" jê tên avêtin, tîpa "z" jî bi te'sîra "t"yê tê diwarkirin û werdigere dibe "s"; bi wî awayî peyvika kurtkirî dibe "mestir". Ji ber vî samedî, me li vir peyvik bi awayê rast "mestir" nivîsî. Divê ku peyvik yan temam bi awayê "mezintir", yan jî ku bê kurtkirin bi awayê "mestir" bê nivîsîn.
- (49) Ji ber ku Kurdistan jî di nava sînorên dewleta Osmanî da bûye, nivîskar jibo Girîdê gotîye "welatek me", yanî "yek ji welatên Osmanîyan".
- (50) Çiku: Çima ku, çi ye ku, ji ber ku.
- (51) Cebilxane: Maddeyên teqînê yên ku bi çekên agirî tên avêtin, wek fişek û gule û bombayan.
- (52) Wisa tê zanîn ku mana vê peyvê ev e: "Eger hun xwe şîyar nekin".

Mosqof devê xwe we re vekirîye, wê rojekê bê welatê we bistîne! Heger Mosqof esker rêkir ser we, dewlet esker rênake arî we!(53) Eskerê Mosqof ji we gelectir e, top û tifingên destê wan heyî destê we nîne! Heta we tifingek vala kir, eskereke wî kare bîsta vala bike! De vêca heta we yek ji wan kuşt, ew'ê bîsta ji we bikuje! Ez zanim Kurd gelek ji Mosqof mêrtir in! Lê ber wan top û tifinga, mêranîya we'yê gelek kêmbimîne!

Divê van halên ha mîr û axayên Kurda bêjin yên binê destê xwe. Ev deyn li ser mezina ye. Heger xirabîyek bibe, ya ji hemîya mestir mezina dibe.(54) Weke dî, mirovên mezin halên holê çêtir dizanin, çêtir dikarin. Loma her divê ew ji hemîya zêdetir bixebitin. Bila nebêjin "umrê min nema". Çiku(55) heger xirabî nehat serê wî, wê paş çend salekê bê serê jin û zarûyên wî. Mirovê xîret divê mûlaheza jin û zarûyên xwe bike, û ev ser wan deyn e. Gunehê biçika ser babê wan e. Paşê Xwedê teala gunehê wan zarûya, wan jin û keçikên reben ji bab û bapîrê wan bipirse. Paşê ew nikarin xwe ji ezabê wan xilas bikin.

---

(53) Arî we: Alîyê we, alîkarîya we.

(54) Yanî "xirabîya ji hemîyan mestir, bi kesên mezin û pêşketî dibe, xirabîya mezintirîn tê serê kesên malmezî û berçav û seremêr".

(55) Çiku: Lewra. Ev peyvika "çiku" ji "çunkî" ya Farisî hatiye kurtkirin û ketîye zimanê Kurdî. Lê belê, çêtir ew e ku mirov peyvika "lewra" ya Kurdî bi kar bîne.

ÎŞ'ARA MEDÎHETA TEWAIFÊD KURDAN E
BÎ ŞECAET Û XÎRETÊ
ÎZHARA BEDBEXTÎ Û BÊTALÎYA WAN E
DİGEL HİNDE SEMAHET Û HEMÎYETÊ(56)

Saqî, tu jibo Xwedê kerem ke
yek cur'êê mey di camê Cem ke

Da cam-i bi mey cîhannuma bit
herçî me îrade ye xuya bit

da keşf-i bibit li ber me ehwal
kanê dibitin muyesser îqbal

Îdbarê me wa gîha kemalê
Aya bûye qabilê zewalê

ya her wehe dê li îstîwa bit
hetta we ku dewrê munteha bit?

Qet mumkin e ev ji çerxê lewleb
tali' bibitin jibo me kewkeb?

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' bîye

- (56) Ev, sernivîsara beşek ji beşên "Mem û Zîn"ê ye. Hem ev sernivîsar, hem jî ev çend malikên ku li vir di binê wê da hatine çapkirin, di jimareya 8'an a hatî da digel beşekî temam derketine. Em'ê mana vê sernivîsarê û van malikan li wir bi jêrenotan bidin zanîn. Ji ber wê yekê, û jibo ku tekrar çênebe, em mana sernivîsarê û malikan li vir nanivîsin.

7'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN HAZRETLERİNE DİLEKÇEMDİR

Padişahım,

Siz Padişahlarının zatını daima kandırıp yanıltmaya çalışmak isteyen Ebülhüda gibi bir zalimin zulüm ve sapkınlığının oyuncağı olmaktan ve bu duruma tahammül edememekten dolayı İstanbul'u terkedip eski barınakları ve asıl vatanları olan Kürdistan'a gitmek isteyen beş kardeşimi katiller gibi tutuklayıp Taşkısla'da(57) hapsedtiğiniz ve işkence altında bulundurduğunuz konusunda, yabancı basın ve siyasal çevreler gibi güvenilir kaynaklardan öğrendim. Aldığım haberler, kardeşlerimin uğradıkları felâket için değil, ancak adaletten başka bir şey beklenilmeyen Halifelik Makamının Avrupa'ya karşı işlediği bu kanunsuz işleminden dolayı ben kullarının yüreğini kanattı.

Öteden beri millet uğrunda mal ve canlarını feda etmeye hazır olduklarını birçok örnekle fiilen kanıtlamış olan eski bir soylu ailenin önde gelenlerinin, her türlü üstün niteliklerden yoksun olan ve bin türlü iğrençlikleriyle kamuoyunun öfke ve nefretini kazanmış bulunan Çingene soylu Ebuddalal'ın(58) keyfine kurban edilmeleri, acaba hangi adalet ve hikmete uygun düşer?

Kardeşlerimin bu şekilde işkence altında bulundurulmaları, eğer beni İstanbul'a getirtmek ve düşüncelerimden, kararlılığımdan vazgeçirmek amacına yönelik ise, Tanrı'ya andiçerim ki bu önlem, kararlılığımı ve direncimi güçlendirmekten başka bir şeye hizmet etmez.

"Aslana darbeler indikçe, pençesi şiddetlenir".

Padişahım,

Osmanlı Sultanlığı soylu ailesinin önde gelenlerinden biri olduğunuz halde, şu gerçeği anlamak yeteneğine acaba niçin sahip değilsiniz?:

Bu gibi önlemler, kendinize baş tacı yaptığınız Çingene Ebülhüda gibi korkak yürekli olanlara etki yaparsa da, cennetlik babanız Abdülmecid ile savaşmış olan bir kahramanın(59) oğluna hiç bir zaman etki yapamaz. Ebuddalal'ın kötülüklerine ve lânet olası işlerine hizmet ettiği için Osman Paşa bin türlü kötülükler yapar; buna karşılık kendisine iyilikler yapılır ve ödül olarak rütbelere, nişanlar verilir.

Birçok namuslu kişi, genç ve güzel oğlunu Ebuddalal'a peşkeş çekmemiş ve böylece Ebuddalal'ın duygusal isteklerine hizmet etmemiştir diye İstan-

(57) Bu sayıdaki 2 numaralı dipnota bakınız.

(58) 6. sayıdaki 5 numaralı dipnota bakınız.

(59) Bu sayıdaki 4 numaralı dipnota bakınız.

bul sokaklarında Osman Paşa ve yardakçıları olan birtakım haşereler(60) tarafından dövülürler. Adı geçen Paşa hakkında yüce hükümetinizce soruşturma açılması şöyle dursun, bizzat siz Padişahları tarafından değilse de efendisi bulunan Ebuddalal tarafından kendisine iyilik olsun diye birkaç bahşiş verilir.

Yakalanmış olduğu ağır bir hastalığın tedavisi amacıyla Mısır'a gitmiş olan kardeşimin(61) İstanbul'a döndürülmesi için Ebuddalal'ın kışkırtmasıyla çıkan siz Hilâfetpenahî(62) Hazretlerinin merhametliliği gelenekleşmiş olan şerefli iradeleri(63) üzerine, Halifelik Makamı Başkâtipliği odasında bir görüşme yapılmıştır. Başkâtip Tahsin Bey, siz Padişahlarının yaverlerinden "Kabasakal" denilmekle tanınan Mehmed Paşa ve yine şerefli ferîklerinizden(64) Ferîk Osman Paşa arasında yapılan görüşme sonucunda, en etkili bir önlem olmak üzere, büyük biraderimiz Emin Bey'in birtakım baldırıçıplak haşereler tarafından dövülmesine karar verilmiştir. Ve bu karar siz Padişahlarının hoşnut olmasına neden olduğu için, Osman Paşa'nın rütbesi terfi ettirilmiştir.

Osman Paşa her biri bin kez idam edilmesini gerektiren davranışlarıyla bugün ferîktir. Kardeşim Ali Bey ise, her ne zaman devletin başına bir savaş derdi çıkmışsa hemen kendini öne atmış, vatanı ve milleti uğrunda birçok kez ateşler içine atılmış, düşman kurşunlarının bedeninde açtığı birçok yara vücudunun yarısını yok etmiş bir fedakâr ve gayretli asker olduğu halde, Ebuddalal gibi bir habîsin(65) mel'anetine hizmet etmediğinden dolayı, vatanı uğrunda akıttığı kana karşılık kendisine verilmiş olan yarbaylık rütbesi dahi bugün elinden alınıyor; sadece adalet isteminde bulunduğu için, savaş alanlarında ağarttığı ak sakalıyla katiller gibi zindanlarda bulunduruluyor.

Padişahım,

İşte bu zulümlerin nedeni, Ebuddalal'dan olan korkunuzdan ve çekingenliğinizden başka bir şey değildir. Bir Sultanlık soylu ailesi içinde yetiştirilip olgunluğa eriştirilerek, ulu geçmişleriniz olan Fatih'lerden, Yavuz'lardan kalma yüce tahtta oturdukça, Peygamber'in vekili ve Müslümanların önderi bulundukça, Çingene soylu Ebuddalal'dan bu denli korkmak ve çekinmek acaba hangi gizli nedene dayanır!

Tanrı ne büyüktür ki, O'nun işinde akıllar şaşkına döndü!

Tanrı ne büyüktür ki, O'nun gücü karşısında en zekiler güçsüz kalır!

Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

(60) 6. sayıdaki 8 numaralı dipnota bakınız.

(61) Mikdad Midhat Bedirhan'ı kastediyor.

(62) 6. sayıdaki 174 numaralı dipnota bakınız.

(63) 5. sayıdaki 82 numaralı dipnota bakınız.

(64) Osmanlı ordusunda korgeneral rütbesine denk düşen "ferîk" sözcüğü, o dönemde yerleşmiş bir askerî terim olduğu için, çeviride aynen kullanıldı.

(65) 6. sayıdaki 179 numaralı dipnota bakınız.

Heçt vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Genève
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg"
*
Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı

Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farsîce
mektublar

Kürdçeye bittercûme neşrolunur

Unvan:
Genève'de
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman
*

Her tabî'da
2000 nüsha
Kürdistan

vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır
*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja duşembê de 5 Receb 1316 * Salı fi 18 Teşrin-i Sanî sene 1314(1)

BÎSMİLLAHİRREHMANİRREHÎM

HEL YESTEWÎ'LEZÎNE YE'LEMÛNE WE'LEZÎNE LA YE'LEMÛNE(2)

Gelî Kurdno! Xwedê teala kitêba xwe de ferman kirîye "çet alim û cahil wek hev dibin!" Ango tu cara, tu cîya(3) cahilek nabe wek alimekî. Ji vê îrada Xwedê divê un bizanibin ku tu cara merteba alim û cahila ne wek hev e. Hemî

- (1) Li gora tarîxa Mîladî 1 Kanûna Pêşîn 1898(Miladî tarihe göre 1 Aralık 1898; bu sayıda da "pazartesi" yerine "salı" yazılmıştır; oysa Kürdçe "duşemb", salı değil de pazartesi-dir ve bu nedenle Türkçesinde "pazartesi" yazılması gerekirdi).
- (2) Ev sernivîsar parçeyek ji ayeteka Qur'anê ye, mana wê weha ye: "Ma kesên zana û kesên nezan wek hev in!"
- (3) Tu cîya: Li tu cîyan, li çu cîyan, li çu deveran.

dera, dinyayê, axretê serbilind in.(4) Xwedê hej alima dike, Xwedê hej cahila nake. Alim zane Xwedê çi emir kirîye, çi nehî(5) kirîye. Cahil wan tişt nizanin. Cahil tiştêkî dike, nizane ew tişt Xwedê emir kirîye an nehî kirîye. Cahil gelek cara xirabîyeke mezin dike, nizane ew xirabî Xwedê nehî kirîye. Lakîn alim zane qencî û xirabî çawa ne, çi tişt e; loma ji binê emr û nehya Xwedê dernakeve, loma cem Xwedê teala xweyqedr û îtîbar e, loma merteba wî bilind e. Alim, çawa Xwedê teala ser ebdên xwe ferz û îrade kirîye, welê emel dikin. Lakîn alim heger pê ilmê xwe emel neket, ew jî wek cahilekî bêqedr û îtîbar dimîne, tu qîmeta ilmê wî namîne. Loma, divê alim hemî pê ilmê xwe emel bikin; ango alim hemî behsa qencîya ilmê ji cahila re bêjin, divê wan bilimînin ilmê, divê fêda alima ji cahila re bibe. Wê hingê alim xweyqedr û îtîbar dibe, wê hingê alim xweyîyê medha Xwedê û Pêxember dibe.

Gelî ulemayên Kurda! Divê un her bixebitin ji ilmê xwe cahila jî xweypar bikin. Gunehê cahila ser we ye.

*

Gelî mîr û axayên Kurda! Divê un jî arî alimên xwe bikin, ew muhtacê çi bin divê un ji wan re peyda bikin, un jî pê qeweta perê xwe arî alima bikin. Wê hingê un hemî dinê û axretê rihet bikin, wê hingê Kurd jî karin rojekê xweydewlet, xweyhîkmet û marîfet bibin. Heger ne, welatê we'yê rojekê ji destê we derkeve, un'ê bibin xulamê neyarên xwe. Xunkar ha(6) ji halê we nîne, yê dor wî jî hej Kurda nakin. De vêca heger un mîr û axa guh nedin kiçikên xwe,(7) xaniyê we jî destê we derkeve. Qeweta we, pê yên binê destê we de ye;(8) heger ew tunebin, destê we de tu qewet namîne. Loma, divê un jî qedrê wan bizanin, qenc fikirin wan. Hingê ew sahibmezîyet(9) bibin, hew qas un jî xweyqewet, sahibîtîbar bibin.

Divê un gelek qedrê ulemayên xwe bigirin. Tu tişt, tu kes weke alimê qenc nik Xwedê qedir(10) nîne. Pêxember ferman kirîye: "Ulemau ummetî ke enbîyâi benî Îsrâil".(11) Xwedê teala kitêba xwe de ferman kirîye: "We yerfeulahu'llezîne amenû mînkum ve ulu'l-ilmî derecatîn".(12)

(4) Yanî kesên alim, kesên zana serbilind in.

(5) Nehî: Qedexkirina dînî ya di heqê hin kar û tevgeran da. Ev, peyvikeka Erebi ye û di Erebi da bi awayê "nehy" tê nivîsîn. Lê belê di Kurdî da xwendina bi wî awayî bêmi-kûn e. Ji ber wê yekê, me ew bi awayê "nehî" nivîsî.

(6) Ha: Hay.

(7) Kiçikên xwe: Biçûkên xwe, kesên binê destê xwe.

(8) Yanî "qeweta we bi kesên binê destê we ye, hêza we bi wan kesan e ku di binê destê we da ne, hun bi kesên binê destê xwe hêzdar in".

(9) Sahibmezîyet: Xwedîyê serbilindîyê, xwedîyê serfirazîyê, xwedîyê rewşa ku mirov serbilind dike.

(10) Qedir: Awayê rast "biqedir" e, yanî "xwedîqedir".

(11) Mana vê hedîsa Pêxember weha ye: "Alimên ummeta min wek pêxemberên kurên Îsrâil in, zanayên ummeta min wek pêxemberên zarûkên Îsrâil in".

(12) Ev parçeyek ji ayeteka Qur'anê ye, mana wê weha ye: "Ji we kesên ku îman anîne, Xwedê wan bilind dike û kesên xwedîilm çend derece bilind dike".

Gelî Kurdno! Ji wan emrên Xwedê û Pêxember aqilê xwe bînin serê xwe, ha ji xwe hebin, xwe ji cahilîyê xilas bikin, un jî wek miletên dî tehsîla ilm û marîfetê bikin, da un xweyîyê mal û zarûyên xwe bin; heger ne, un'ê rojekê jar û feqîr bibin. Rîya tehsîla ilmê de bexîretîyê nekin, qenc bixebitin. Un'ê pê ilmê axreta xwe jî mamûr bikin.

Şerê Ermenîya û Kurda de ez zanim Kurda gelek Ermenîyên bêguneh kuştin. Xwedê ji wî halî ne razî ye. Kurdan ew guneh ji cahilîya xwe kir. Ewan nedizanî kuştina Ermenîya wek kuştina Musulmana ye. Parek wî gunehî jî ser alimên Kurda ye. Divê alim tişta qenc û neqenc nişa cahila bikin, da ew jî mirovên bêguneh nekujin. Heger ne hew qas cahil bîna, hew qas mirovên bêguneh destê Kurda de nedihatî kuştin. Heger alim pê ilmê xwe cahila ji xirabîyê xilas bike, Xwedê ji wî alimî razî dibe.

Xwedê teala kitêba xwe de ferman kirîye: "Înnema yexşellahe mîn îbadî-hî'l-ulemau"; ango mirovên xwey'ilm ji Xwedê teala ditirsin. Erê, mirovê dinê xwe nezaniye, ji Xwedê teala jî natirse; ferqa wî û heywanekî namîne.

Divê un nebêjin ew kiçik e, ew mezin e, ew dewlemend e, ew feqîr e; un hemî jî muhtacê ilmê ne. Çiku Pêxember ferman kirîye: "Telebu'l-ilmî ferîzetun ela kullî Muslîmîn ve Muslîmetîn".(13) Loma, qet nebe divê un şertê Musulmanîyê nîşanê jina jî bikin.

Bila kes nebêjî ez pîr im an ez kiçik im, ji min re ilim ne lazim e. Hemî de ra, hemî sala de divê mirov tehsîla ilmê re bixebite. Çiku Pêxember ferman kirîye: "Utlubu'l-ilme mîn'el-mehdî île'l-lehdî"; ango ji matikê heta tîrbê(14) ilmê bixwazin.

De vêca gelî Kurdno! Derheqa ilmê de hew qas fermanên Xwedê teala û emrên Pêxember hene. Heger un guh bidin wan emr û fermana, dinê û axretê un'ê piştrast bin; heger ne, un'ê axretê xesar bikin.

WE MEN LEM YEHKUM BÎ MA ENZELELLAHU FE ULAÎKE HUM'UL-FASÎQÛN(15)

Gelî ulemayên Kurda! Ev emrê ha ji hemî ulema re ye. Wekî(16) we dît welatê we de me'mûrên hukumetê ji vî emrî cuda dibin, divê un wan bînin ser rîya qenc. Heger guh nedan we, divê un nik mezinê wan şikat(17) bikin. Heger ewan jî guh neda we, divê un nik Xunkar şikat bikin, ji Xunkar re binivîsin,

---

(13) Mana vê hedîsa Pêxember weha ye: "Gera li zanîne li ser her mêrekî Musulman û li ser her jineka Musulman ferz e, li ser her mêrekî Musulman û li ser her jineka Musulman ferz e ku li ilmê bigerin".

(14) Ji matikê heta tîrbê: Ji dergûşanê heta gorê. Yanî ji zarûkîyê heta mirinê.

(15) Ev parçeyek ji ayeteka Qur'anê ye, mana wê weha ye: "Ew tiştê ku Xwedê daxistîye, kesên ku bi wî hukum nekin, ew avarê ne".

(16) Wekî: Eger.

(17) Şikat: Gilî. Ev peyvikeka Erebi ye û eslê wê "şikayet" e, lê di zimanê Kurdî da guherîye û gerîyaye "şikar", li hin hêlên Kurdistanê wek eslê wê bi awayê "şikayet" jî tê gotin.

bêjin'ê "mirovên te welatê me de neheqîyê dikin". Xunkar'ê wan ezil bike.(18) heger nekir, jê re dîsa binivîsin, bixebitin heta un wan bînin ser rê. Ev deyn jî ser ulema û ser mîr û axayên Kurda ye. Mirovên binê destê we nezan in, nekar in,(19) jar in, reben in; muhafa wan li ser we ye. Divê we ha ji wan hebit. Heger un wan muhafa bikin, Xwedê jî we muhafa bike; heke ne, Xwedê jî we razî nabe. Un'ê dinê û axir serfiraz bin; heger ne, wê bibe sebaba helaka we. Çiku un zanin, Xwedê ferman kirîye: "Înnellezîne yektumûne ma enzelna mîn'el-beyyinatî we'l-huda mîn ba'dî ma beyyennahu lî'n-nasî fî'l-kîtâbî, ulaîke yel'enuhumullahu we yel'enuhum'ul-lainûn".(20)

*

Gelî ulemayên Kurda! Un qenc dizanin ku ev hukumet, çiku hukumeta Musulmana ye, divê tu car ji ehkamê Şer'a şerîf cuda nebit. Muhafa Şer'a şerîf jî, ser yê dizanin, ango ser ulemaya deyn e. Lakîn heyfa min ew e, bîst sal e ke ev hukumeta me yekcar ji rê derketîye; me'mûrên hukumetê ha ji heq û edaletê nemane, hema fedikirin fêda xwe; yekê bêguneh digirin davêjin heb-sê de, da pera ji wî bistînin. Şikata vî halî ser mezina ye. Divê ulema, me'mûrên welê xain bînin ser rê. Heger ne, un gunehê Xwedê û Pêxember xilas nabin. Neheqîya me'mûrên hukumetê, li we dikeve we ha jê hebe.(21) Un nikarin bêjin em nizanin. Çiku we xwendîye. Mueyyen(22) un dizanin ku ev walî, ev muteserrif, ev qaimmeqam û me'mûrên dî hemî zalim in. Mana we(23) ya binê zulma wan de, ji we re fehêt û guneh e. Meazellah, ev hal dewam bike, ev mileta Îslamê hemî'yê mehû bibe.

Loma, bes bisekinin. Dengê xwe hilînin,(24) hawar bikin, ji Xunkar edaletê bixwazin. Hezretê Umer, radîyellahu enhu(25) îrade kirîye: "Rehîmellahu îmrûen ehda îleyye uyûbî".(26) Loma, çi eyba we li hukumetê dît, bêjin Xunkar. Me'mûrên zalim ji bajarên xwe derêxin, yê edil bixwazin.

Heyfa min têt, ez dibihîzim ku mîr û axayên Kurda, şûna wan me'mûrên zalim bîl'îtîfaq(27) ji welatê xwe derînin, bîl'ekis(28) ew jî dibin hevalê wan,

(18) Ezil bike: Ji kar derxe, dûwayî li karê wan bîne, karê wan ji destê wan bistîne.

(19) Nekar: Kesê ku nikare tiştek bike, kesê ku neşê tiştek bike, kesê neşin, kesê netuwan, kesê bêtawan, kesê ku ji heqê tiştek dernakeve.

(20) Ev ayeteka Qur'anê ye, mana wê weha ye: "Ji delîlan û nîşanên rîya rast ew tiştê ku me daxist, piştê ku me ew di pirtûkê da ji mirovan ra zelal kir, kesên ku wî tiştî veşêrin, Xwedê lanet li wan tîne, kesên lanetxwaz jî lanet li wan tînin".

(21) Li we dikeve we ha jê hebe: Li we lazim e ku haya we jê hebe, li ser we wezîfe ye û pê wîst e ku hun jê haydar bin, li ser we berpirsari ye ku haya we jê hebe.

(22) Mueyyen: Hemin, bê guman, muheqqeq, mutleqa.

(23) Mana we: Mayina we, ku hun bimînin.

(24) Hilînin: Bilind bikin.

(25) Radîyellahu enhu: Xwedê jê razî be.

(26) Mana wê peyva Hezretê Umer weha ye: "Xwedê rehma xwe li wî kesî bike ku eyb û qusûrên min nîşanê min bide".

(27) Bîl'îtîfaq: Pêkve, bi tevayî, bi hev ra.

(28) Bîl'ekis: Çewtê vê yekê, bi çewtî.

dibin aletê fesada(29) wan; ser nîşanekê, ser rutbekê xizmeta wan me'mûrên minafiq dikin. Pê vî halî mala xwe xirab dikin, nik Xwedê rûreş dibin. Çiku Pêxember emir kirîye:(30)

De vêca heyfa min têt, ew Kurdên ciwanmêr casûsiya wan sûtârên me'mûra dikin, wan zalima re xizmeta minafiqîyê dikin.

Gelî ulemano! Un emrên Xwedê û Pêxembera wan cahila re bêjin. Ew ketine derdê dinê de; çavê wan nabîne, guhê wan nabihîze. Ew tişta ew umîd dikin ku dewlet e,(31) ji wan re eynê bela ye. Mezinayî ne pê rutba û nîşana ye. Pêxember eleyhîssalam ferman kirîye: "Seyyid'ul-qewmî xadimuhum"; ango heçiyê gelek xizmet ji mileta xwe re kir, ew mirov nav mileta xwe de ji hemîya qedirtir e.(32) De vêca bîl'ekis heçiyê xirabî mileta xwe re kir, ji hemîya kiçiktir e û dinê û axretê rûreş e. Şivanek qenc ji mîreke mufsid gelek bilind e.(33) Şivanê qenc fedikire pezê xwe, gelek ji mîr û axayê fenakire mirovên binê destê xwe qencir e. De vêca yê fisq(34) û xeybeta(35) hevalên xwe dike, ji seyî jî kêmtir e.

---

(29) Fesad: Xirabî, bêrêtî.

(30) Hin cîyên vê hedîsê di eslê rojnamê da xira bûne, nehatin xwendin.

(31) Mexsed ji peyvika "dewlet" li vir, mal û malhebûn û pêşketina abûrî û dewlemendî ye, ku bi nêzîkayîya kargêrên dewletê tên peydakirin.

(32) Qedirtir e: Bîqedirtir e, zêdetir xwedîqedr e.

(33) Bilind e: Awayê rast, "bilintir e" ye.

(34) Fisq: Xirabî, avarêtî, gunehkarî.

(35) Xeybet: Peyivîna li dijê mirovan li pey wan, ku kesek li pey mirovan di heqê wan da û li dijê wan bipeyive.

KAXÎZEKE EREBÎ YE, JI ULEMAYÊN MARDÎNÊ ALÎMEK XWEYFEDL Û KEREM RÊKÎRÎYE(36)

Hezretê Serkarê Rojnameya "Kürdistan",

Ew rojnameya we ya berçav a bi navê "Kürdistan" ku hun li bajarê Cenewreyê bi zimanê Kurdî derdixin û jibo derxistina wê we gelek hîmnet xerc kirîye, gîha destê min û min rûpelên wê di çavê xwe ra derbas kirin. Min dît ku ez çi bibînim! Rûpelên wê bi şîretên rast ên di cîyên xwe da û bi nivîsarên mefadar(37) dagirtî ne. Amanca wan şîret û nivîsaran ew e ku neteweyên Kurd(38) bihewisînin(39) gera li zanîne û fêrbûnê; wan ji xelmaşîya(40) xeflet û bêkarîyê hişyar bikin; fikrên wan ên ku pêtiyên zeka û jîrîtiyê ji wan radi-bin, ronî û zelal bikin; hîmnet û xîreta wan a ku hemî tiştên zor li ber wê hêsan dibin û hemî stû li ber wê ditewin, têxin kar û xebatê.

Ez bi umrê xwe sond dixum ku,(41) ev rojname wisa qenc e ku hêja ye qala wê bê kirin û jibo wê sipas bê kirin.

Neteweyên Kurd, ku jimara nufûsa wan ji milyonan derbas dibe, bi fêrisî û mîrxasîya xwe, bi jîrîti û serbilindîya xwe hatine naskirin. Ji nava wan hin mîr û sultan, fermanदार û hukûmdar, zanyar û welîyên wisa derketine ku, nav û dengê wan li asûyan(42) belav bûye, bi qala serhatîyên wan pel û rûpel hatine dagirtin. Li ser vê yekê şahidê mezintirîn dîrok e.

Di posta hatî da em'ê ji we ra nivîsarek bişînin. Ew nivîsar dê dûr û dirêj rewşa welatê Kurdistanê û gelê wê, tiştê ji kar û barên wê yên sîyasî û edebî û cografî, hinek ji bûyerên wê yên dîrokî, serhatî û qencîyên hin mîr û sultan û fermanदार û qencên wê pêkbîne û bide zanîn.

Em'ê nuha bi vî qasî bes bikin. Xwedê xebata we bişikirîne û ji ber xebata we xêr bide we. Digel rehmet û bereketa Xwedê, silav li we be.

Xizmetkarê Îlmê Şerîf
Elî Kurê Husyenê Amedî

(36) Ev name bi zimanê Erebî di rojnamê da hatîye çapkirin. Me ew wergerand zimanê Kurdî û wergerana wê ya Kurdî li vir weşand.

(37) Mefadar: Bifêde, tiştê ku fêde dide mirov.

(38) Neteweyên Kurd: Me ev her du peyvîk di şûna peyvîkên "el-umem'ul-Kurdîyye" yên Erebî da bi kar anîn. Peyvîka "umem" a Erebî piranîya "ummet" e, ew jî bi mana "netewe" ye. Li gora vê yekê, divîya ku nivîskarê vê nameyê bigota "el-ummet'ul-Kurdîyye", yanî "neteweyê Kurd". Lewra neteweyê Kurd yek e, ne çend in. Belkî mexaseda wî eşîrên Kurdan bûye.

(39) Bihewisînin: Hewes ji wan ra çêkin, hewes bidin wan, wan teşwîq bikin û berê wan bidin zanîne û fêrbûnê.

(40) Xelmaşi: Rewşa navbera xewê û hişyarîyê, ku mirov ne tam di xew da be û ne tam hişyar be.

(41) Ez bi umrê xwe sond dixum: Ev peyv îdyomeka Erebî ye. Wek ku mirov di Kurdî da ji kesek ra dibêje "bi serê te", di Erebî da jî adet e ku mirov bi umrê xwe sond bixwe.

(42) Asû: Cîyê ku mirov dibêje qey li wir erd û asîman yan jî derya û asîman gîhane hev, ufuq.

Ez zanim Kurd ji tarîxa Kurdistanê tu tiştî nizanin. Loma ez'ê her cerîda xwe de, kurt piçek tarîxa Kurdistanê û ya ecdadên Ezîzan(43) binivîsim.

BÎSMÛLLAHÎRREHMANÎRREHÎM HUKKAMÊN CEZÎRETU ÎBNÎ UMER(44)

Cizîr, navê wê "Cezîretu îbnî Umer" e.(45) Ev bajar, du sed sal paş Pêxember eleyhîselam pê hîmmeta Ebdulezîz bîn Umer El-Berqemîdî(46) hat bînakin. Sala şeş sed û heştêyan de Mîr Silêman dora Cizîrê de hukumeta xwe danî. Mîr Silêman Kurd bî. Ew Mîr Silêman, rehîmehullah,(47) ceddê Bedirxan Begê û hemî umerayên Kurdistanê ye.(48)

MÎR SÎLÊMAN BÎN XALÎD(49)

Alimek xweyfedil, navê wî Şeref bîn Şemsedîn, tarîxa xwe ya Kurdistanê(50) de nivîsîye ku Mîr Silêman ji sulala Xalid bin'il-Welîd e, ji eşîra Buxtana(51) ye. Paş te'sîsa(52) dewleta xwe heta wefat kir, pê îstîqlala hukumeta xwe meşxûl bû.

MÎR EBDULEZÎZ

Mîr Ebdulezîz, lawê Mîr Silêman bîn Xalid e. Paş wefata babê xwe, hukumeta Cizîrê gîha wî. Mîr Ebdulezîz, Gurkil û bajarên dor'ê da birayê xwe Emîr Hacî(53) û kela Finikê û bajarên dor'ê da birayê xwe Mîr Ebdal. Sulaleyên ji

---

(43) Ezîzan: Malbata mîrên Botan.

(44) Hukkamên Cezîretu îbnî Umer: Hukumdarên Cizîra kurê Umer.

(45) Ev nav ji alîyê Ereban ve li Cizîrê hatîye danîn. Di nava Kurdan da navê wê "Cizîra Botan" e.

(46) Wisa tê zanîn ku ev nav li vir bi şaşî weha hatîye nivîsîn. Lewra di pirtûka dîroka Kurdan "Şerefname" da hatîye nivîsîn ku avakarê keleya Cizîrê Umerê kurê Ebdulezîzê Emewî ye (Şerefname, wergerana wê ya Erebi, cild I, rûpel 111, Qahîre-1958).

(47) Rehîmehullah: Xwedê rehma xwe lê ke.

(48) Umerayên Kurdistanê: Mîrên Kurdistanê.

(49) Bîn Xalid: Kurê Xalid.

(50) Navê vê pirtûka tarîxê "Şerefname" ye, nivîsîna wê di sala 1597'an da temam bûye. Nivîskarê wê Şeref Xanê Bedlîsî ye.

(51) Buxtana: Botan.

(52) Te'sîs: Sazkirin, damezirandin.

(53) Navê wî bi temamî Hacî Bedir e.

wan her du bira zêde bîn, hakimîya bajarên binê destê xwe de kirin. Mîr Ebdulêzîz eyamekê Cizîrê hakimî kir, paşê wefat kir. Du law jê man. Navê wan Emîr Seyfedîn û Emîr Mecdudîn bî. Ji van her du bira, Emîr Seyfedîn cîyê babê xwe girt.

EMÎR SEYFEDÎN

Emîr Seyfedîn jî eyamekê bi edl û heqîyê hukumetê kir, paşê çend salekê azimê darê cînan bû.(54) Hukumdarî birayê xwe Emîr Mecdudîn re hîşt.

EMÎR MECDUDÎN

Emîr Mecdudîn eyamekê hukumdarî kir. Bi qencî û edaleta xwe hemî kes û hemî mîr û axa ji wî razî bîn. Paş wefata xwe, hukumdarî ji lawê xwe Emîr Îsa re hîşt.

EMÎR ÎSA

Emîr Îsa wek bab û bapîrên xwe çend salekê hukumdarî kir; paş wefata xwe, hukumdarî lawê xwe Emîr Bedredîn re hîşt.

EMÎR BEDREDÎN

Şeref bîn Şemsedîn, kitêba xwe ya li ser Kurdistanê nivîsî dibêje ku, Emîr Bedredîn wekî bî hukumdarê Cizîrê, heta wefata xwe hukumdarîke we kir ku edaletê de meşhûr bî. Ferqa tu kesê nedikir; mîr û axa, mezin û biçûk hemî li cem wî yek bû. Tuca ji Şer'a şerîf cuda nedibû; emrê Xwedê û Pêxember her cî dikir.(55) Loma, zemanê wî de Cizîr ji hemî eyama mamûrtir û qewettir bî; navê wî jî ji hemî selefên(56) wî bilindtir bî. Paş wefata xwe, lawê wî Emîr Ebdal bî xelefê wî.(57)

EMÎR EBDAL

Emîr Ebdal jî rîya babê xwe girt; ew jî ji emrê Xwedê û Pêxember cuda nedibî. Lew navek qenc hîşt. Paş wefata wî hukumdarî law'î(58) Emîr Îzedîn re ma.

---

(54) Azimê darê cînan bû: Berê xwe da bihiştê û çû, çû bihiştê, yanî mir.

(55) Her cî dikir: Her bicî dikir, tim daniya cî, tim pêkdaniya.

(56) Selef: Kesê ku berî kesekî dî di karê wî da bûye, di cîyê wî da bûye. Li vir mexsed "mîrên berî wî" ne.

(57) Xelef: Kesê ku li pey kesekî dî bê ser karê wî, bê cîyê wî. Ev peyvik dijmana "selef" e.

(58) Law'î: Lawê wî, kurê wî.

EMÎR ÎZEDÎN

Emîr Îzedîn lawê Emîr Ebdal e. Wekî Emîr Îzedîn bî hukumdar, gelek nebûrî, Emîr Teymûr(59) paş îstîla Bexdayê hat keleha Tekrîtê û derên dî ji Kurdistanê zebt kir; gelek ji wan dera xirab kir. Paşê, da Cizîrê û Mardînê jî zebt bike, gelek esker rêkir dora Mardînê. Emîr Îzedîn dît ku eskerê Teymûr gelek ji yê wî zêdetir e; zanî ku her şerî bike wê xesarê bibîne. Hinek dîyarî peyda kir, çû pêş Emîr Teymûrê Leng teqdîm kir. Emîr Teymûr ji wî halî gelek memnûn bî. Ewî jî hinek dîyarî dan Emîr Îzedîn, eskerên xwe ji dor welatê wî kişand. Emîr Îzedîn vegera cîyê xwe, dest hukumdarîya xwe kir.

Lakîn hinga(60) çûbî dîwana Emîr Teymûr, Emîr Îzedîn xwe re(61) şêxek biribî. Ewî şêxî wekî vegera, sebba(62) Emîr Teymûr kir. Teymûr ew hal bihîst, xezeb kir;(63) Mîr Îzedîn re xeber rêkir, da destê wî şêxî girê bide û jê re rêke. Lakîn Emîr Îzedîn, ji xîret û hemîyeta xwe dil neda(64) destê şêxekî girê bide, rêke nik neyarê wî. Loma guh neda xebera Teymûr. Emîr Teymûr, ser vê serhişkîya Emîr Îzedîn xezeb kir; çî qa eskerê wî heye rêkir ser Kurdistanê. Emîr Îzedîn eskerê xwe vêkda,(65) şer kir, lê mexlûb(66) bî; çû heta nav eşîreta Eruh. Ziftan(67) hat; Teymûr hew karî wan dera bimîne; rabî hin der xirab kir û eskerê xwe ji Kurdistanê kişand. Emîr Îzedîn, wê demê paş pêlekê(68) wefat kir.(69)

-
- (59) Emîr Teymûr: Teymûrê Leng ê Moxolî, nevîyê Cengîz bûye. Di sala 1336'an da li bajarê Keşşê nêzîkê Semerqendê hatiye dinê, di 1405'an da li Semerqendê miriye. Gora wî li Semerqendê ye.
- (60) Hinga: Dema, wextê.
- (61) Xwe re: Bi xwe ra, digel xwe.
- (62) Sebb: Peyvên dijwar û nebaş ên ku mirov di heqê kesek da dibêje yan jî li rûyê wî dibêje, çêr. Ev peyvikeka Erebi ye.
- (63) Xezeb kir: Hat xezebê, hat xişmê.
- (64) Dil neda: Dilê wî dest neda, dilê wî qebûl nekir, ji dilê wî nehat, dilê wî rê neda.
- (65) Vêkda: Da hev, berhev kir, civand.
- (66) Mexlûb: Zorbirî, kesê ku zora wî tê birin, kesê ku dijminê wî zora wî dibe.
- (67) Ziftan: Zivistan. Ev peyvik di eslê xwe da "zivistan" e; lê belê li hin hêlên Kurdistanê tê kurtkirin û bi awayê "ziftan" tê gotin.
- (68) Wê demê paş pêlekê: Pêlek paş wê demê, pêlek piştê wê demê, demek piştê wê demê.
- (69) Nivîskar tarîxa van bûyeran nenivîsîye. Li gora ku "Şerefname" dinivîse, ev bûyer di salên 1393-1394'an da qewimîne.

**ÎŞ'ARA MEDÎHETA TEWAÎFÊD KURDAN E
BÎ ŞECAET Û XÎRETÊ
ÎZHARA BEDBEXTÎ Û BÊTALIÎYA WAN E
DÎGEL HÎNDE SEMAHET Û HEMÎYETÊ(70)**

Saqî, tu jibo Xwedê kerem ke(71)
yek cur'eê mey di camê Cem ke(72)

da cam-i bi mey cîhannuma bit
herçî me îrade ye, xuya bit(73)

da keşf-i bibit li ber me ehwal
kanê dibitin muyesser îqbal(74)

Îdbarê me wa gîha kemalê(75)
Aya bûye qabilê zewalê(76)

-
- (70) Ev, sernivîsara beşek ji beşên "Mem û Zîn"ê ye, mana wê weha ye: "Eşkerakirina pesnê eşîretên Kurdan e bi mîrxasî û xîretê, nîşandana bextreşî û bêtaliîya wan e digel ew qas ciwamêrî û welatevîniyê".
- (71) Saqî: Meygerîn, meygêr, kesê ku di civatek da mey digerîne, mey dide haziran.
- (72) Cur'e: Qurt, qasê ku mirov di carek da vedixwe û dadiqurtîne.
Camê Cem: Qedeha Cem, ku şahê Ecem bûye. Li gora efsaneyan, kesê ku mey îcat kirîye ew Cem bûye û qedeha wî ya meyê qedeheka efsûnkirî bûye, wek dûrbînek cîhan nîşan daye û wek telesqopek stêr gişt anîne ber çavan. Ji ber wî semedî, ji wê qedehe ra hatiye gotin "camê cîhannuma", yanî "qedeha cîhannumîn, qedeha ku cîhanê nîşan dide, qedeha ku dinyayê tîne ber çavan". Dîsa li gora efsaneyan, kesê ku li wê qedehe nihêrtîye, bi xêra wê zanîye ku di pêşedemê da dê çi biqewime. Xanî, qedeha xwe şibandîye bi wê qedehe û xwestîye ku bi alîkarîya wê, rewşa Kurdan a pêşedemê bibîne û bizane.
- (73) Herçî me îrade ye: Herçî me divî, her tiştê ku em dixwazin.
- (74) Muyesser: Hêsan, tiştê ku bi hêsanî pêktê, bi hêsanî dikeve destê mirov.
Îqbal: Bextê vekirî, taliê baş, şans. Yanî "gelo dê taliê baş ji me ra jî bi hêsanî pêkbê, bextê me jî dê bi hêsanî vebibe?"
- (75) Îdbar: Taliê xirab, bêtaliî, bextê girtî, bextreşî, bêşansî. Yanî "bêtaliî û bextreşîya me wa ye gîhaye kemalê, tam kemilîye, tamam bûye, gîhaye zîrwe û tepelê".
- (76) Qabilê zewalê: Tiştê ku ber bi tunebûnê diçe, dike tune bibe, dike paşî lê bê û ji meydana nê rabe. Yanî "ew bêtaliî û bextreşîya me ya ku gîhaye kemala xwe, gelo êdî ber bi tunebûnê diçe, gelo dike tune bibe û êdî paşî lê bê?"

ya her wehe dê li îstîwa bit(77)
hetta we ku dewrê munteha bit?(78)

Qet mumkin e ev ji çerxê lewleb(79)
tali' bibitin jibo me kewkeb?(80)

Bextê me jibo me ra bibit yar
carek bibitin ji xwabê hişyar(81)

rabit ji me jî cîhanpenahek(82)
peyda bibitin me padîşahek

şîrê hunera me bête danîn(83)
qedrê qelema me bête zanîn

derdê me bibînitin îlacê
ilmê me bibînitin rewacê

*

Ger dê hebuwa me serfirazek(84)
sahibkeremek, suxennewazek(85)

-
- (77) Îstîwa: Gîhana Rojê bo nivê asîman di wextê nivroyê da. Roj bilind dibe û di wextê nivroyê da digîje nivê asîman, paşê dadigere û ber bi avabûnê diçe, berê xwe dide avabûnê. Xaniyê nemir, bextreşîya Kurdan şibandîye bi Roja ku gîhaye nivê asîman û dike ber bi avabûnê dakeve û dagere. Yanî "bextreşîya me ya ku kemilîye û gîhaye tepelê, gelo êdî ber bi tunebûnê diçe, yan dê tim û tim weha li cîyê xwe, li tepelê bimîne?"
- (78) Dewrê munteha: Dewra paşîn, dûwayîya dinê, axirê zeman.
- (79) Çerxê lewleb: Çerxa felekê.
- (80) Tali' bibitin: Derkeve.
Kewkeb: Stêr. Yanî "gelo dibe ku ji çerxa felekê jibo me jî stêrek derkeve?" Wek ku tê zanîn, derketina stêrê nîşana vebûna bext e.
- (81) Xwab: Xew.
- (82) Cîhanpenah: Padîşahê ku ji cîhanê ra dibe sipartek û palgeh, padîşahê ku dinya xwe dispêr'ê û pala xwe did'ê, ku dinya pê ewle dibe û bawerîya xwe pê tîne.
- (83) Şîr: Şûr.
- (84) Mexsed ji "serfiraz" mîr e, padîşah e. Yanî "eger mîrekî me hebûya".
- (85) Sahibkerem: Xwedîqencî, qencîkar.
Suxennewaz: Evîndarê peyvên xweş, kesê ku peyvên xweş ên wek helbest û çîrokan di-evîne, kêfa xwe ji wan ra tîne, bi wan kêfxweş dibe.

neqdê me dibû bi sîkke meskûk(86)
ned'ma wehe bêrewac û meşkûk(87)

Herçend-i ku xalis û temîz in
neqdeyn-i bi sîkkeyê ezîz in(88)

Ger dê hebuwa me padîşahek
laiq bidîya Xwedê kulahek(89)

tayîn bibuwa jibo wî textek(90)
zahir vedibû jibo me bextek(91)

hasil bibuwa jibo wî tacek(92)
elbette dibû me jî rewacek

xemxwarî dikir li me yetîman
tînane derê ji dest leîman(93)

xalib nedibû li ser me ev Rûm(94)
ned'bûne xirabeyê di dest bûm(95)

-
- (86) Neqd: Zêr û zîv. Li vir mexsed jê bêje ye, edebîyat e.
Sîkke: Çapkirina diravan, çapkirina zêr û zîv, ku zêr û zîv bi awayê diravkî bên çapkirin û bibin dirav.
Meskûk: Zêr û zîvê çapkirî, dirav. Yanî "zêr û zîv çawa tî çapkirin û dibin dirav û rûmet qazancê dikin, eger mîrekî me hebûya, peyvên me yê rûmetgiran jî dê cîyê xwe bigirtina û rûmeta xwe bidîtina, bi wî awayî em jî dê bibûna xwedîyê bêjeyek, xwedîyê edebîyatek".
- (87) Bêrewac: Tiştê ku narewe, nabûre, nayê qebûlkirin.
Meşkûk: Berguman, tiştê ku guman jê tê kirin, şik jê tê kirin.
- (88) Neqdeyn: Her du neqd, zêr û zîv.
- (89) Kulah: Kumê mîranî, tac.
- (90) Tayîn bihuwa: Kifş bibûya, bihata kifşkirin.
- (91) Zahir: Eşkera.
- (92) Hasil bibuwa: Bi dest biketa, pêkbihata.
- (93) Leîm: Kesê nejadnizim ê çavbirçî, kesê bêsil û bêkok ê ku çavê wî li malê xelkê ye, kesê bêbav ê liştok.
- (94) Rûm: Rom, dewleta Osmanî(li jêrenota 21^ê ya jimareya 6'an binêrin). Ev peyvik di zîmanê Kurdî da "Rom" e, lê belê li vir jibo lêkanîna qafiyeyê digel peyvika "bûm" a dûwayîya malika hatî, bi awayê "Rûm" hatiye nivîsîn.
- (95) Bûm: Kund.

mehkûmueleyhî-yû sealîk(96)
mexlûb û mutîê Tirk û Tacîk(97)

*

Emma ji ezel Xwedê wisa kir(98)
ev Rom û Ecem li ser me rakir(99)

Teb'îyyetê wan egerçi ar e(100)
ew ar-i li xelqê namîdar e(101)

Namûs e li hakim û emîran(102)
Tawan çi ye şair û feqîran!(103)

Herçi bire şîrî destê hîmmed(104)
zebt kir ji xwe ra bi mêrî dewlet(105)

Lewra ku cîhan wekî erûs e(106)
Wê hukm-i di destê şîrê rûs e(107)

-
- (96) Mehkûmueleyhî: Binferman, binhukum, kesê ku di binê ferman û hukmê kesên dî da ye, kesê bîndest.
Sealîk: Xizan, perîşan.
- (97) Mutî': Îtaetkar, kesê ku ji hin kesên dî ra îtaet dike, li gora fermana wan tevdigere, stûyê wî li ber wan xwar e.
Tacîk: Ecem.
- (98) Ezel: Dema berê, zemanê berê.
- (99) Di eslê rojnamê da "di ser me rakir" hatibû nivîsîn. Lê belê wek ku eşkera ye, ew awa şaş e. Ji ber wî samedî, me li gora çapa Stanbolê ya sala 1919'an awayê rast "li ser me rakir" nivîsî.
- (100) Teb'îyyet: Peyrewî, ku mirov li pey kesek yan dewletek here û têkeve binê fermana wî kesî yan wê dewletê.
Ar: Neng, eyb, şerm, tiştê ku mirov şermî dike, leke tîne ser mirov.
- (101) Namîdar: Navdar, meşhûr.
- (102) Hakim: Fermanrewa, hukumdar.
- (103) Tawan: Hêz, taqet, şîyan, hêza ku mirov bişê bi wê karek bike.
- (104) Şîr: Şûr.
- (105) Zebt kir: Stand, xist destê xwe.
Bi mêrî: Bi mêranî, bi mêrxasî.
Di eslê rojnamê da ev malik "zebt kir jibo xwe bi mêrî dewlet" hatibû nivîsîn. Lê belê eşkera ye ku ew awa şaş e û wezna malikê jî pê dişikê. Ji ber wî samedî, me li gora çapa Stanbolê ya 1919'an ev malik bi awayê rast "zebt kir ji xwe ra bi mêrî dewlet" nivîsî.
- (107) Şîrê rûs: Şûrê rût, şûrê tazî, şûrê ku ji kalan hatîye kişandin û jibo şer hatîye amadekirin. Ev peyvîk di eslê xwe da "rût" e, lê belê li hin hêlên Kurdistanê bi awayê "rûs" tê gotin; wek ku peyvîka "birçî" li hin hêlên Kurdistanê bi awayê "birsî" tê karanîn.

Lê eqd û sîdaq û mehr û kabîn:(108)
Lutf û kerem û eta û bexşîn(109)

Pirsî ji dinê min ev bi hîkmet:
"Mehra te çi?" Gote min ku "hîmmet"

Hasil ku, dinê bi şîr û îhsan(110)
tesxîr-i dibit jiboyê însan(111)

*

Ez mame di hîkmeta Xwedê da
Kurmanc-i di dewleta dinê da

aya bi çi wechî mane mehrûm(112)
bîlcumle jibo çi bûne mehkûm!(113)

Wan girtî bi şîrî şehre şuhret(114)
tesxîr-i kirin bîladê hîmmet(115)

-
- (108) Eqd: Ev peyvikeka Erebi ye, di eslê xwe da bi mana "girêdan" e. Lê bi awayê mecazî bi mana "erêkirina keçek ji xortek ra" jî tê. Wisa tê zanîn ku li vir bi wê maneyê hatîye karanîn.
Sîdaq: Qelenê bûkê.
Mehr: Heqê marbirînê, heqê birîna mara bûkê.
Kabîn: Tiştên ku zava ji bûkê ra dîyarî dike.
- (109) Lutf: Qencî.
Kerem: Ciwamêrî.
Eta: Dayin, ku mirov mal û dirav û tiştên di bide xelkê, belav bike.
Bexşîn: 1-Dayina mal û tişt. 2-Efûkirina sûc û gunehan, ku mirov sûc û gunehên kesek yan hin kesan bibexşîne, efû bike.
Mana vê beytê û beyta berî wê bi teveyî weha ye: "Dinê wek bûkek e; hukmê wê jî di destê şûrê tazî da ye; kî xwedîyê wî şûrî be, ew ji xwe ra bûkê dibe. Lê belê qencî û ciwamêrî û bexşîn jî, qelen û heqê marbirîn û dîyarîyên bûkê ne. Nexu divê berê mirov bûkê bîne, paşê qencî û ciwamêrî bike, dîyarîyan bide".
- (110) Hasil ku: Bi peyva kurt ev e ku, ku mirov bi kurtî bêje mesele ev e ku.
Îhsan; Qencî.
- (111) Tesxîr dibit: Stûxwar dibe, stûyê xwe xwar dike, teslîm dibe, zorbirî dibe.
- (112) Aya: Gelo.
Bi çi wechî: Bi çi awayî, bi çi semedî, ji ber çi, çima.
- (113) Bîlcumle: Hemî, pêkve, bi teveyî.
Bûne mehkûm: Bûne binferman, ketine binê fermana bîyanîyan, bindest û dîl bûne.
- (114) Şehre şuhret: Bajarê şuhretê, bajarê nav û deng. Yanî "Kurd bi şûrê xwe û bi şerkarîya xwe wisa meşhûr bûne û wisa navdar bûne ku, goya ku şuhret bajarek e û wan jî bi şûrê xwe ew bajar dagir kirîye".
- (115) Tesxîr kirin: Stûxwar kirin, zorbirî kirin, teslîm standin.
Bîladê hîmmet: Welatê xîretê. Yanî "Kurd wisa xîretkar in ku, goya ku xîret wela-tek e û wan jî ew welat zorbirî kirîye, xistîye destê xwe û tê da bûne fermanrewa".

Her mîrekî wan bi bezlê Hatem(116)
Her mêrekî wan bi rezmê Rustem(117)

Bifikir, ji Ereb heta ve Gurcan(118)
Kurmancî ye bûye şubhê burcan(119)

Ev Rom û Ecem bi wan hesar in(120)
Kurmanc-i hemî li çar kenar in

Her du terefan qebîlê Kurmanc(121)
bo tîrê qeza kirîne amanc(122)

Goya ku li serhedan kilîd in(123)
Her taîfe seddek in, sedîd in(124)

Ev qulzumê Rom û behrê Tacîk(125)
hindî ku bikin xurûc û tehrîk(126)

---

(116) Bezl: Ciwamêrî.

Hatem: Hozanekî Ereb bûye, ji êla Teyy a Yemenî bûye. Di sala 605'an da mirîye. Bi ciwamêrîya xwe navdar bûye, bûye nîşana ciwamêrîyê.

(117) Rezm: Şerkarî, mêrxasî, fêrisî.

Rustem: Şerkar û mêrxasê Kurd ê navdar Rustemê Zalê. Tê gotin ku 300 sal berî Mîlîdê wefat kirîye.

(118) Heta ve Gurcan: Heta bi welatê Gurcîyan, heta bi Gurcistanê.

(119) Şubhê burcan: Wek keleyan.

(120) Bi wan hesar in: Bi wan westane, bi wan sekinîne, bi wan tên parastin.

(121) Her du terefan: Her du alîyan, yanî dewleta Romê û dewleta Ecem.

(122) Tîrê qeza: Tîra tunekirinê, tîra rakirina ji meydanê, tîra kuştinê. Yanî "dewleta Romê û dewleta Ecem, qebîleyên Kurdan jibo tîrên xwe yê tunekirinê kirine amanc, berê tîrên xwe dane wan da ku wan tune bikin û ji meydanê rakin".

(123) Goya ku: Wek ku, mirov dibêje qey ku, ji mirov we ye ku.

Serhed: Sersînor, serê sînor.

(124) Taîfe: Qebîle, eşîret, êl.

Sedd: Bend, rêgir, benda ku li pêşîya avê yan li ser rê tê avakirin.

Sedîd: Zexm, pît, xurt. Yanî "goya ku Kurd li sersînoren navbera her du dewletan bûne wek kilîtan û her êleka Kurdan bûye wek rêgir û bendaveka zexm û xurt; bendavek çawa pêşîya avê digire û nahêle ku av derbas bibe, Kurd jî li sersînoran ketine navbera her du dewletan û nahêlin ku ew derbasê alîyên hev bibin".

(125) Qulzum: Ev navê Deryaya Sor e. Xanî dewleta Romê şibandîye bi wê deryayê.

(126) Xurûc: Derketin.

Tehrîk: Tevger, hereket, livîn. Yanî "ew dewleta Romê ya wek Deryaya Sor û ew dewleta Tacîkan a wek deryayek, her cara ku ji warên xwe derkevin û tevgerin, hereket bikin, bilivin".

Kurmanc-i dibin bi xwîn mulettex(127)
wan jêkve dikin, mîsalê berzex(128)

*

Ciwamêrî-yû hîmmet û sexawet(129)
mîrînî-yû xîret û celadet(130)

ew xetm e jibo qebîlê Ekrad(131)
wan dane bi şîr û hîmmetê dad(132)

Hindî ji şecaetê xeyûr in(133)
ew çende ji minnetê nefûr in(134)

Ev xîret û ev uluwwê hîmmet(135)
bû maniê hemlê barê minnet(136)

Lew pêkve hemêşe bêtefaq in(137)
daîm bi temerrud û şîraq in(138)

Ger dê hebuwa me îttîfaqek
vêkra bikira me înqiyadek(139)

-
- (127) Mulettex: Lewitî.
(128) Berzex: Bejê zirav ê ku di navbera du deryayan da cî digire û wan her du deryayan jêkve dike, ji hev diqetîne.
(129) Sexawet: Ciwamêrî, çavfireyî, merdîtî, nandan.
(130) Celadet: Mêrxasî, fêrisî, egîtî.
(131) Xetm: Mor, nişan, îşaret. Yanî "ev wesfên ha jibo qebîleyên Kurdan hatine morkirin û bûne nişan, her kes qebûl dike ku ev wesfên ha di wan da hene û ji wan ra bûne nişan".
(132) Dad: 1-Edalet. 2-Dengan, nav û deng. Li vir mexsed mana 2'yan e.
(133) Şecaet: Mêrxasî, mêranî, wêrîn, cesaret, fêrisî.
Xeyûr: Xîretkar.
(134) Ew çende: Ew qas.
Nefûr: Nefretkar, nevînkar, kesê ku ji tiştek nefret û nevîn dike, ji wî tiştî dûr diçe.
(135) Uluwwê hîmmet: Bilindîya hîmmetê, pêjna hîmmetê ya bilind, parsûstûrî, nefsmezinî.
(136) Heml: Hilgirtin.
(137) Hemêşe: her tim, tim û tim, her dem.
(138) Temerrud; Serhildan, asêbûn, ku mirov li dijê dewletê yan jî li dijê hev asê bibe, serî hilde, serê xwe bilind bike û îtaet neke.
(139) Vêkra: Pêkve, bi hev ra.
Înqiyad: Çûyina li pey emr û fermana mezinan yan karbidestan, îtaeta fermana wan.
Yanî "eger em li pey emr û fermana hev biçûna, me îtaeta fermana hev bikira".

Rom û Ereb û Ecem tamamî(140)
hemyan ji me ra dikir xulamî

tekmîl-i dikir me dîn û dewlet(141)
tehsîl-i dikir me ilm û hîkmet(142)

temyîz-i dibûn ji hev meqalat(143)
mumtaz-i dibûn xwedankemalat(144)

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' bîye

-
- (140) Di eslê rojnamê da di serê vê malikê da peyvika "Rûs" hebû. Lê belê, wek ku eşkera ye, ew bi şaşî li wir hatîye çapkirin. Lewra di çapên "Mem û Zîn"ê yên dî da ew peyvik tune. Li gora wezna malikê jî ew peyvik zêde ye. Ji wî semedî, me li vir ew peyvik nenivîsî.
- (141) Tekmîl dikir me: Me tamam dikir, me pêkdanîya.
- (142) Tehsîl dikir me: Me bi destê xwe dixist.
- (143) Temyîz dibûn ji hev: Ji hev cuda dibûn, ji hev kifş dibûn, ji hev dihatin veqetandin û naskirin.
Meqalat: Piranîya "meqal" e, bi mana "peyv, gotin" e.
- (144) Mumtaz dibûn: Kifş dibûn, dihatin naskirin, dihatin bijartin.
Xwedankemalat: Kesên xwedîhuner, kesên hêgin, kesên xwedîqabilîyet, kesên ku karên rûmetbilind ji destên wan tên.

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivê:
"Bî Genêve
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg"

*

Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Fârisîce
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Genêve'de
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

*

Her tabî'da
2000 nüsha

Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja sêşembê de 20 Receb 1316 * Salî fi 3 Kânun-ı Evvel sene 1314(1)

BÎSMÎLLAHÎRREHMANÎRREHÎM

RUTBET'UL-İLMÎ E'LE'R-RUTEB(2)

Gelî mîr û axano! Vêca merteba ilmê holê ye. Qedrê xwendinê bizanin. Mi-rovê xwendibî, ba Xwedê teala wek nebîya(3) xweyqedir dibe. Însan nehatîye ser dinê da wek heywana hema bixwe û vexwe; însan divê ji Xalîqê xwe re îba- det û taetê bike. Îbadet û taet, bê ilm çawa dibe! Divê însan bizanibe ku çawa,

(1) Li gora tarîxa Mîladî 16 Kanûna Pêşîn 1898(Mîladî tarihe göre 16 Aralık 1898).

(2) Yanî "rutba ilmê rutba bilintirîn e, rutba zanînê ji hemî rutbeyan bilintir e".

(3) Nebî: Pêxember.

çima xelq bûne. Ez hin Kurmanca nas dikim ku pêncî-heftê salî, sûreyên nimêjê(4) nizanin. Heyfa min ji wan re têt. Ferqa mirovên weha û heywana gelek hindik e.

Gelî mîr û axano! Hun hemî bizanibin ku gunehê van mirovên weha cahil mayin, dikeve para we jî. Roja qiyametê wê ji we jî bêt pirsîn. Wekî bêt dora şixula, hun dibêjin "em mîr û axa ne, bila Kurmanc ji me re xizmetê bikin, bişixulin". Erê, çiku ew ji we re dişixulin, çiku hukmê we ji wan dibire,(5) gunehê cahilîya wan stûyê we ye jî. Hun çawa ji xizmeta wan fêdeyê dibînin, divê hun jî welê li wan re qencîyê bikin. Li gunda mekteba bidin çêkirin, zarûyên wan rebena bidin xwendin. Hukumet ji we pera distîne. Ew perê un didin hukumetê, ser wê xeberê ye(6) ku hukumet pê wan pera ji we re xizmetekê bike, mekteba çêke. Bajarên mezin(7) mekteb û medreseyên rind hene. Bişînin wan dera, da bielimin sin'et û hunera. Wekî ew elimîn marîfeta, ji wan zêdetir fêde bikin;(8) ew jî saya we wê bibin xweysin'et û marîfeta.

Wekî hal weha be,(9) zemanek hindik de em'ê bibînin ku Kurmancên me jî wek Tirk û Ereba, Arnawuda dewlemend bibin, gund û bajarên wa jî ava bibin. Û ca welatê xwe bigirin,(10) îndellah(11) xweyqedir bibin.

---

(4) Sûreyên nimêjê: Sûreyên **Qur'anê** yên ku di nimêjê da tên xwendin.

(5) Hukmê we ji wan dibire: Wisa tê zanîn ku di vir da kêmayîyek yan jî şaşîyek heye û awayê rast weha ye: "Hukmê we jî li wan dibûre".

(6) Ser wê xeberê ye: Li ser wê yekê ye, li ser wî semedî ye, jibo wê yekê ye.

(7) Bajarên mezin: Li bajarên mezin.

(8) Fêde bikin: Fêde bibînin, îstîfade bikin, mefadar bibin.

(9) Wekî hal weha be: Eger rewş weha be.

(10) Wisa tê zanîn ku mexsed ev e ku "û cîyê welatê xwe bigirin, qedrê welatê xwe bigirin, qedrê welatê xwe bizanin".

(11) Îndellah: Li nik Xwedê, li bal Xwedê.

WELAT—WETEN

Weten, ango welatê mirov cîsmek we ye ku yên ji wî cîsmî muteessir dibin, xelkên wê derê ne. De vêca hingî mirovên welatekî xweyqewet bibin, hew qas ax û berê(12) wî welatî xweyqewet dibe.

Hingî babê min ji Kurdistanê rabî, ew me'mûrên hukumet rêdike serê gund û bajarên Kurdistanê, wek mara xwîna xelqên Kurdistanê vedixun. Ne mezina ha ji kiçika, ne kiçika ha ji mezina maye. Welatê Kurda wek cîsmek birîndar bêhal maye. Heger Kurd wê birîna me'mûrên hukumetê li wî cîsmî vekirin derman nekin, heyfa min têt ew cîsim, ango Kurdistan, ew ax û berê wî welatî, ew dar û berê wî cîyê hinde zarû mezin kirin, hinde mirov xwey kirin, wê binxak bibit.(13) Ango Mosqof'ê bêt ser wê axê rûnê; zarûyên wî welatî jar û reben bibin; Kurd'ê bibînin ku ew axa zarûyên xwe hinde delalî mezin kirî, wê bikeve nav destê bîyanîya de; ew zarûyên ser wê axê mezin bîn, wê bibin esîrên bîyanîya; ew bab û dayikên dil nadin bêjin zarûyên xwe "avekê bide min", wê bibin xizmetkarên eskerê Mosqof, wê xizmeteka şera-bê ji eskerê Mosqof re bikin.

Gelî Kurdno! Halê we xirab e! Ha ji xwe hebin! Heger un deng û destê xwe hilneynin, her ho(14) bimînin, ev birîna hukumet li we vedike wê her mezin bibe, heta we dikuje! Kurd hinde ciwanmêr in, sahibxîret in, çire wek pezî nav destê me'mûrên zalim heqîr(15) û rezîl dibin! Ma un ne mirov in! Ma un ji xelqên dî kêmtir in! Un hema hevdû dikujin, qet fenakirin wan me'mûrên neyarê rûh(16) û malê we! Ew her roj çend sedeka ji we dikujin, lê we ha ji xwe nîne! Pêxember ferman kirîye ku: "Heger me'mûrek zalim hat serê we, wî pê dest û devê xwe, heger nebî pê şîrê xwe(17) ji serê xwe hilînin". Nebêjin "em nikarin". Wekî mirov vê,(18) mirov dikare.

Un qenc bizanin ku heger ji Mosqof an ji Ecem neyarek hat ser we, hukumet tu eskerî rênake ser we;(19) divê we xwe ha ji xwe hebit. Ev hukumeta vî zemanî hew qas xirab bîye ku ha ji kes nemaye. Xelqê Îstanbulê jî ji hukumetê gelek aciz bîne; ew jî jar û reben bîne; fedikirin derdê serê xwe; gelek ji wan hawar û gazî kirin, şikat li nik Xunkar kirin; Xunkar guh neda dengê wan; ser rihetîya xwe gelek ji wan nefî bîn; ew dîsa natirsin, heqê xwe dixwazin.

(12) Ber: Gelek maneyên vê peyvîkê hene, li vir mana wê ev e: Ew tiştê ku mirov ji axê, ji daran, ji heywanan, ji çem û newal û deryayan bi dest dixê û jibo abûrîya xwe bi kar tîne, jê mefadar dibe. Dema mirov dibêje "dar û ber", ew peyvîka "ber" jî bi vê maneyê tê. Dema ev peyvîk tê ber peyvîka "xêr", tê da piçek guhartin diqewime û dikeve awayê "bêr"; hingê tê gotin "xêr û bêr".

(13) Binxak bibit: Binax bibe, têkeve binê axê, bimore.

(14) Ho: Weha.

(15) Heqîr: Bêqedir, bêrûmet, nizim.

(16) Rûh: Gîyan.

(17) Pê şîrê xwe: Bi şûrê xwe.

(18) Wekî mirov vê: Eger mirov bivê, eger mirov bixwaze.

(19) Rênake ser we: Rênake alîkarîya we, jibo alîkarîya we naşîne.

Ermenî ji zulma dewletê aciz bîn; dengê xwe hilanîn, destê xwe hilanîn heqê xwe dixwazin. Lê çiku Kurd cahil in, dest kuştina Ermenîya kirin. Kuştina wan li ser Kurda guneh e. Un ji wan mezlûmtir in; lê çiku un cahil in, we ha ji xwe nîne; un dengê xwe dernaynin. Nexu xirabîya li we dibe, li Ermenîya nabe. We dît hukumetê çî zulm li Hemawenda kir! Nuho, heçku tu Hemawend li Kurdistanê neman. Hemawend hindik bûn; loma hukumetê karî wan hemîya bigire bikuje. Lê heger un hemî bitefaq bûn, tu kes nikare we. Heger ev bêtefaqî li ser we dewam bike, qebîlên Kurdan hemî yek û yek wek Hemawenda wê Kurdistanê cuda bibin, hir de wê de(20) binê destê zulma me'mûrên hukumetê jar û feqîr bibin. Heyfa min têt, wan qebîleyê şêr ên Kurda nav sûtârên(21) wan me'mûra de mesxere dibin!

Êdî bes e; çavê xwe vekin, destê xwe hilînin, şîrên xwe bikişînin. Welatê we nav agirî de maye; un hemî nav tehlukê de ne; tu emnîyet(22) ji we re, jin û zarwa re nemaye. Herin dor mezinên xwe, herin dor ulemaya(23) îttîfaq bikin; xwe ji binê vê zulma me'mûra hilînin; ji we re fehêt e!

Min Îstanbul terk kir, ez hatim welatê xerîba de, da vê cerîdeya xwe binivîsim, Kurda re rêkim, da pê vê cerîdeyê Kurda îqaz bikim.(24) Vêca ez hêvî dikim Kurd jî guh bidin vê cerîdeya min. Tiştê ez vê cerîdeyê de dinivîsim, hemî tiştên we ne ku Xwedê û Pêxember emir kirine. Ya Xwedê emir kirî û Pêxember emel kirî,(25) muiyyen(26) ji we re xêr e.

Ez ji ulemayên Kurda hêvî dikim vê cerîdeya min ji Kurdê nexwendî re bi-xwînin, esbab û hîkmetên van nesîhetên min bêjin, da qenc aqilê wan bikeve. Ev li ser ulema deynek mezin e. Divê mîr û axa jî arî ulema bikin, qedrê wan bigirin, ji xeberê wan dernekevin. Çiku ulema wek enbîyan e; çawa divê mirov îtaetê ji enbîya re bike, welê divê mirov ulema re mutî' be.(27)

*

Min cerîdeya xwe ya berî vê de behsa Girîdê kiribî. Ew ax, welatê Musulmana, axir ket nav destê neyara de. Hinde welatek pê zehmetê hatî standin, gelek hêsanî ket destê neyara de. Çiku(28) mirovên wê derê nav destê me'mûrên hukumetê de jar û reben bîn; ewan me'mûra pê zulma xwe, ew erdê hinde xweş, axir avêtin nav destê neyarên me de. Îro sed hezar nufûsên Girîdê, hinde jin û zarû, ciwan û pîr nav destê neyarên File de esîr mane; xizmetkarîya wan dikin. Ewan rebena hinde hawar û gazî kir, dewletê tu arî ji wan re nekir.

(20) Hir de wê de: Li vir û li wir, li vê hêlê û wê hêlê, li vî alî û wî alî.

(21) Sûtâr: Qeşmer, mesxere, sextekar, zexel, hîlekar.

(22) Emnîyet: Ewletî.

(23) Ulema: Piranîya "alim" e, ew jî bi mana "zanyar" e.

(24) Îqaz bikim: Hişyar bikim, têgîhîştî bikim, bala wan bikişînim.

(25) Emel kirî: Anî cî, pêkanî.

(26) Muiyyen: Hemin, bê guman, mutleqa, muheqqeq, ekîd.

(27) Mutî' be: Îtaet bike, bi peyvên wan bike, li gora şîret û peyvên wan tevgerê.

(28) Çiku: Lewra.

Ewan pê destê xwe, çekên xwe dest şerî kir. Gelek xîret kirin. Lê dewletên Fila arî Fileyên wê derê kirin; top û tîfingên xwe, waporên xwe ji Fila re rêkirin; eskerê wan arî Fila kir, Musulman kuştin. Musulman mexlûb bîn, hatin kuştin, esîr bîn; Xunkar ji wan Musulmana re tu arîkarî nekir.

Heger Musulmanên Girîdê berê xwe ji binê zulma me'mûrên Xunkar derêxistana, îro erdê wan, ew axa li ser mezin bîn, ew axa zarûyên xwe bi hinde delalî mezin kirî, ji destê wan nedîçû. Eskerê Fila, ser kêfa xwe, wekî rastê zarûke Musulman dihat, şîrek lê dida, da bizane ka şîrê wî dibire ana na. Musulman holê destê wan de reben bîn. Ewan ev hal hemî Xunkar re nivîsî. Lê Xunkar tu rehm, tu arîkarî ji wan re nekir. Musulmanên Girîdê birçî man, tazî man; jinê wan kefiyek nedît bidin serê xwe, nav eskerê neyara de jar û reben bîn. Xunkar ev hal hemî bihîst, ji wî re xelqê hemîya nivîsî. Dîsa tu fêda xwe li wan rebena nekir. Jin û zarûyên Girîdê ji birça, ji serma mirin. Dîsa Xunkar û mitirbên dor'ê ji sefaheta xwe kêman neman.

Gelî Kurdno! De vêca qenc bizanibin, heger un nuho fenekirin halê xwe, vê meskenetê(29) bernedin, heger un dest hilneynin, heger un her holê binê zulma wan me'mûra de man, ev bela'ê rojek bê serê we jî. Wekî un dereng man, êdî hawar û gazî fêde nake. Loma divê un nuho fekirin xwe, divê we berê ve ha ji xwe hebe. Heke ne, un'ê paşê peşîman bibin. Lê ew peşîmaniya paş tu fêdeyê nake.

SEBAT'UL-MULKÎ BÎ'L-EDL

Welatek bi edaletê destê xelkê wî welatî de dimîne.

Gelî Kurdno! Un qenc bizanibin ku heger welatê we de me'mûrên serê we ji edaletê dûr ketin, welatê we destê xweyî de namîne. Nuho Kurdistan jî weke welatên di binê Tirka, binê destê Ebdulhemîd de ye; me'mûrên serê we, Ebdulhemîd rêdike. Lakîn xweyîyê Kurdistanê Kurd in. Wekî neyarek hat ser Kurdistanê, Kurd'ê xwe ser bidin kuştin. Erdê wê derê Kurd dikolin, darên wê derê Kurd diçînin; perên me'mûrên Xunkar rêdike serê we, un Kurd didin. Loma, Kurdistan ya we ye.

De vêca ji we re malûm be ku, heger me'mûrên welatê we zulmê bikin, welatê we'yê ji destê we derkeve. Muhafeza edaletê ser we ye; çiku ji zulmê un'ê zerer bikin. Xunkar, gelek welatên dî hene. Ew dibêje "heta paşayika umrê min(30) welatên di binê destê mi de têra seltêneta min dikin". Loma guh nade we. Ev fikra ha, gelek fikrek muzir e. Heyfa min têt ku padîshahek vê fikrê de ye. Loma divê xweyîyê xwe(31) ha ji xwe hebit. Heger we divê Kurdistan her destê we de bimîne, heger we divê jin û zarûyên we reben, feqîr nebin, divê un me'mûrên zalim ji welatê xwe derêxin. Tirk jî ji vî Xunkarî tizî bîne;(32) fedikirin çara serê xwe.

(29) Meskenet: Miskînî, bêkêrî, bêxêrî, sistî.

(30) Yanî "heta paşîya umrê min, heta dûwayîya umrê min".

(31) Wisa tê zanîn ku mexseda wî ji "xweyîyê xwe", xwedîyê welat e.

(32) Tizî bîne: Awayê rast "tijî bûne" ye. Yanî "têr bûne".

Xwedê kitêba xwe de ferman kirîye: "Înellahe ye' muru bî'l-edlî"; ango Xweda edaletê emir dike. De vêca heçîyê edaletê neke, asî ye;(33) heçîyê asî ye, divê serê Musulmana hukmî neket; divê Musulman xwe binê destê wî de nehêlin. Un'ê axretê gunehkar bibin û dinyayê de jî gelek xesar bikin. Fenekirin rihetîya îro. Şeva roja holê gelek reş û zehmet e; siba wê mirin e, rûreşî ye. Ew me'mûrên serê we, fedikirin we dixapînin, xwîna we vedixun; we ha ji xwe nîne. Ew rutbe û nîşanên Xunkar dide mîr û axayên Kurdistanê, ber dîn û namûsa wan ve ye. Heyfa min ji wî mîrî re têt ku dîn û namûsa xwe bi nîşaneke zaliman difiroşe; ew pê wê nîşanê şa dibe, lakîn nizane ku ew nîşan mala wî re birînek bêderman e.

EMÎR EBDAL(34)

Emîr Ebdal lawê Emîr Îzedîn e. Heta babê wî çû ber rehma Xwedê, nav eşîra Erûha de ma. Paş babê wî, hukumeta Cizîrê û dora Cizîrî gîha wî.

EMÎR ÎBRAHÎM

Emîr Îbrahîm, bî xelefê Emîr Ebdal. Wekî wefat kir, sê lawên wî Emîr Şeref, Emîr Bedir û Kek Mihemed paş wî man û her yekê rêzê ve(35) hukumetê kir.

EMÎR ŞEREF — EMÎR BEDİR — EMÎR KEK MIHEMED

Paş Emîr Îbrahîm ev her sê kurên wî bîn xelefên wî. Ji her sîya yê paşayîkê(36) Emîr Kek Mihemed, gîha zemanê zuhûra(37) dewleta Aqqoyunlîya.(38) Wê demê, muessisê(39) wê dewletê Uzun Hesen(Hesenê Dirêj) Cizîr zebt kir; gelek mezinên Bohtîya kuştin(40) û Emîr Kek Mihemed û zarûyên birayê wî Emîr Mihemed û Şah Elî Beg girtin,(41) rêkir Îraqê û hukumeta Cizîrê da miroveke xwe. Lakîn paşê, Emîr Şeref hinek esker vêkda,(42) dest hila-nî, hukumeta bab û bapîrên xwe kir destê xwe.

(33) Asî: Gunehkar.

(34) Ev, despêka beşekî dî ye ji dîroka Mîrên Botan.

(35) Rêzê ve: Bi rêzê, bi dor, yek li pey yekê.

(36) Yê paşayîkê: Yê paşîn, yê dûwayîn.

(37) Zuhûr: Derketin, peydabûn. Bi awayê mecazî bi mana "sazbûn" jî tê. Li vir mexsed ew e.

(38) Dewleta Aqqoyunlîyan, ku mana wê "Dewleta Pezgewran" e, dewleteka Tirkmenan bûye.

(39) Muessis: Sazkar.

(40) Peyvîka "kuştin" di eslê rojnamê da baş nehatîye çapkirin û dirûbê "kirin" pê dikeve. Lê belê pirtûka dîroka Kurdan "Şerefname" jî qala vê bûyerê dike û dide zanîn ku Hesenê Dirêj mezinên Botîyan kuştine. Ji ber wê yekê, me ev peyvîk li vir bi awayê rast "kuştin" nivîsî.

(41) Ev peyvîka "girtin" jî di eslê rojnamê da wek "kirin" derketîye. Lê me dîsa li gora "Şerefname" yê ew rast bi awayê "girtin" nivîsî.

(42) Vêkda: Da hev, berhev kir, civand.

EMÎR ŞEREF BÎN EMÎR BEDREDÎN

Emîr Şeref, hinga qeweta dewleta Aqqoyunlîya kêmbî, qebîlên eşîreta Boh-tîya hemî vêkda û pê hîmmeta xwe hukumeta ecdadên xwe dîsa destê xwe kir. Hukumeta wî, heta zuhûra Şah Îsmâîlê Sefewî dest de ma. Hinga Şah Îsmâîlê Sefewî esker rêkir Dîyarbekir û Mosil û Sincar zebt kir, gelek cara esker rêkir Cizîrê jî. Lê nekarî tu tiştî jê bike, her eskerê wî şikest û hukumeta Cizîrê her destê Emîr Şerefedîn de ma.

ŞAH ELÎ BEG

Hinga Emîr Şeref wefat kir, birayê wî Şah Elî Beg ket şûna wî. Şah Elî Beg hukumeta Finikê dabî birayê xwe Mihemed Begê. Wê demê gelek begên Kurda teslîmê Şah Îsmâîl bîn; nav wan de Mîr Mihemed jî hebî. Şah Îsmâîl ew hemî girêdan avêt hebsê û mirovek xwe navê wî Ulaş Beg tayînê Cizîrê kir. Lakîn Şah Elî Beg wî re her şer kir, heta Ulaş Beg ji wê derê derxist. Paşê bî destebirayê Hakimê Bitlîs Emîr Şeref û her du hev re tabîya(43) Yawuz Sultan Selîm kirin.

Sala neh sed û bîst û duduwa(44) de Dîyarbekir û welatên Kurdistanê hemî, înzîmamê welatên Sultan Selîm bûn.(45) Lakîn wê demê, walîyê Şah Îsmâîl danî ser Dîyarbekrê, ku navê wî Ehmed Efşar Beg bî, îtaetê Sultan Selîm nekir. Lakîn arî hîmmeta Şah Elî Begê,(46) ew der jî ket binê destê Sultan Selîm de. Ser vê xizmeta wan a qenc, Sultan Selîm welatên bega hîşt destê wan de û hukumeta Cizîrê ma destê wan de.

Şah Elî Begê paş xwe çihar law hîşt. Navê wan Bedir Beg, Nasir Beg, Kek Mihemed û Mîr Mihemed bî. Mezinê wan Bedir Beg, bî xelefê babê xwe.

BEDİR BEG BÎN ŞAH ELÎ BEG

Edil(47) û aqilê Bedir Begê gelek zêde bî. Loma, zemanê wî de Cizîr û dora wê gelek mamûr bî. Qasê heftê salî mîrî kir. Zemanê wî de padîşahê Tirka, Sultan Silêman bû.(48) Hinga Sultan Silêman esker kişandî ser Bexdadê û Bedir Begê gelek qencî ji Xunkar re kir û gelek carê sefera de Sultan Silêman re bî û gelek şera de ji hevalên xwe hemî zêdetir mêranî nîşa kir.(49) Loma Xunkar jî gelek hejê dikir. Lakîn ser du sebeba tewecuha(50) Xunkar ji ser wî kêmbî.

(43) Tabî: Peyrewî, ku mirov bibe peyrewê kesek yan dewletek.

(44) Li gora tarîxa Mîladî 1516.

(45) Têkilê welatên wî bûn, tevê welatên wî bûn, bûn peyrewên wî.

(46) Arî hîmmeta Şah Elî Begê: Bi alîkarîya hîmmeta Şah Elî Begê.

(47) Edil: Edalet, dad.

(48) Yanî Sultan Silêmanê Qanûnî.

(49) Nîşa kir: Nîşan da, numand, mêrand.

(50) Tewecuh: 1-Dayina berê xwe bo cîyek yan kesek, ku mirov berê xwe bide cîyek yan kesek. 2-Nêzikayî û dostanîya ku kesek ji kesekî dî ra nîşan dide. Li vir mexsed ev maneya 2'yan e.

Yek ji wan her du sebeba ew bî ku, hinga ser sefera Bexdadê Sultan Silêman hatî Kurdistanê, çî qa mîrên Kurdistanê hene banî cem xwe kir,(51) anî huzûra xwe de. Wekî hemî ketin huzûra Xunkar de, Hakimê Îmadîyeyê(52) Husayn Begê, berî Mîr Bedir Begê destê Sultan Silêman maç kir û dîwana Xunkar de ser Bedir Begê rûnişt.(53) Sebebê duduwê(54) jî, Hakimê Hekarîyê Zenbîl Begê re gelek îltîfat kir.(55)

Bedir Beg ji van her du sebeba enirî,(56) ji meclisa Xunkar derket, tu îzin nexwest û hema serê hespê xwe da rê Cizîrê. Paş wî, Mîrê Hekarya Zenbîl Begê îzna xwe xwest, ket ser rê. Bedir Beg derket pêş wî û çî qa mirovê pê re hemî girtin. Zenbîl Beg mirovê Sedrê Azem(57) Rustem Paşa bî. Wê demê Rustem Paşa nekarî tişteki ji Bedir Begê bike. Lakîn hinga cara duduwê bû Sedrê Azem, Bedir Beg ji hakimîyê(58) rakir û Nasir Beg danî şûna wî. Lakîn Bedir Begê neví(59) Nasir Begê qebûl bike. Eskerê xwe ve çû ser Nasir Begê, wî re şer kir. Lakîn Bedir Beg mexlûb bî. Loma, Xunkar jî dora "Tor û Hêtem"ê ji Cizîrê cuda kir da Nasir Begê û dîsa hakimîya Cizîrê ma destê Bedir Begê de.

Paş wê, heta nîhayeta(60) umrê xwe hakimîya wî dewam kir. Hinga wefat kirî, sed salî bû.

---

(51) Banî cem xwe kir: Bang kir cem xwe, xund nik xwe.

(52) Îmadîye: Amedî, ku li herêma Badînan dikeve.

(53) Yanî li serîya wî rûnişt, bi ser wî ve rûnişt, li jorê wî rûnişt.

(54) Duduwê: Diduyan.

(55) Di "Şerefname"yê da navê vî Mîrê Hekarîyê "Zeynel Beg" hatîye nivîsîn. Wisa tê zanîn ku di rojnamê da ew nav bi şaşî "Zenbîl Beg" derketîye.

(56) Enirî: Îngirî, xeyidî.

(57) Sedrê Azem: Serekwezîrê dewleta Osmanî.

(58) Hakimî: Hukumdarî, mîrîtî.

(59) Nevî: Nevîya, nexwest.

(60) Nîhayet: Paşî, dûwayî.

SEBEBÊ NEZMA KÎTABÊ BÎ VÎ EZMANÎ
 DÎ SÛRETÊ ŞEKWAYA JÎ DEWRANÎ
 Û GILÎYA JÎ EBNAYÊD ZEMANÎ
 KU LÎ BAL WAN YEKSAN E
 HUNERA DANAYÎ DÎGEL EYBA NADANÎ
 (61)

Xanî, ji kemalê bêkermalî(62)
 meydanê kemalê dîtî xalî

Yanî ne ji qabil û xebîrî(63)
 Belkî bi teessub û eşîrî(64)

Hasil, ji înad, eger ji bêdad(65)
 ev bîd'ete kir xîlafê mu'tad(66)

Safî şemirand, vexwarî durdî(67)
 Manendê durê lîsanê Kurdî(68)

-
- (61) Ev, sernivîsara beşek ji beşên "Mem û Zîn"^ê ye, mana wê weha ye: "Semedê vêkxistina pirtûkê bi vî zimanî, bi awayê gazinckirina ji felekê û gilîya ji zarûkên demê, ku hunera zanîne û nenga nezanîyê li bal wan wek hev e".
- (62) Kemal: Kemilîn, gîhîştina zîrwe û tepelê, temambûn. Bêkermalî: Negîhîştin, xavî, kêmayî, netemamî. Yanî "ji temambûna kêmayîyê, ji vê yekê ku xavîti û kêmayî wisa zêde bûye ku gîhaye zîrwe û tepelê".
- (63) Qabil: Hêgin, kesê ku hêgîniya wî heye, qabilîyeta wî heye, tişt ji destê wî tên, ji heqê tiştan derdikeve. Li vir mexsed jê "qabilîyet" e, ew jî bi mana "hêgîni" ye. Xebîrî: Pîsporî.
- (64) Teessub: Girêdana bi dîtinek ve, bi fikrek ve, bi bîr û bawerîyek ve.
- (65) Bêdad: Bêçaretî, bêhavlî, neçarî, ku mirov neçar bimîne.
- (66) Bîd'et: Tiştê nûderketî yê dertore, tiştê ku nû derkeve û ji toreyên heyî der be, li toreyan neyê. Xîlafê mu'tad: Çewtê adet û toreyan, tiştê ku ji tore û adetan ra çewt e. Ji ber ku li gora tore û adeten wê demê nivîskarên hemî bi Erebi û Farisî pirtûkên xwe nivîsîne, Xanî weha gotîye.
- (67) Şemirand: 1-Berhevkirin û qatkirina hûçikan yan pancanên şal û hildana wan ber bi jor, ku mirov hûçikên xwe yan jî pancanên şalê xwe berhev bike, qat bike û berjor hilde. 2-Berdan, terkkirin, ku mirov tişteke berde, terk bike. Li vir mexsed ev mana 2'yan e. Durd: Tiştê tîr ê ku li binê tişteki ron ê wek şerbetê dicive û rûdinê. Li hin hêlân Kurdistanê jê ra tê gotin "tort" jî.
- (68) Manend: Wek, mîna.
 Dur: Mirarî.
 Lîsanê Kurdî: Zimanê Kurdî.

înaye nîzam û întîzamê(69)
keşaye cefa jiboyê amê(70)

da xelq-i nebêjîtin ku "Ekrad(71)
bêmarîfet in, bêesl û binyad(72)

enwaê mîlel xwedankitêb in(73)
Kurmanc-i tenê di bêhesêb in"(74)

Hem ehlê nezer nebên ku "Kurmanc(75)
îşqê nekirin jibo xwe amanc

têkda ne di talib in, ne metlûb(76)
vêkra ne muhibb in ew, ne mehbûb(77)

bêbehre ne ew ji îşqebazî(78)
farix ji heqîqî-yû mecazî"(79)

*

Kurmanc-i ne pir di bêkemal in
Emma di yetîm û bêmecal in

-
- (69) Nîzam û întîzam: Vêkxistin, gîhandina hev bi awayekî bidûzen, ku mirov tişteke vêkxe û têxe dûzenê.
- (70) Jiboyê amê: Jibo giştî, jibo gel.
- (71) Ekrad: Piraniya "Kurd" e.
- (72) Binyad: Bingeh, esil, kok.
- (73) Enwaê mîlel: Hemî tewir millet, hemî tewir netewe, neteweyên ji hemî tewiran, neteweyên cure cure.
Xwedankitêb in: Xwedîpirtûk in, pirtûk didêrin, pirtûkên wan hene.
- (74) Bêhesêb: Bêpar, bênesîb.
- (75) Ehlê nezer: Kesên bîrbir, kesên bîrewer, kesên xwedîdîtin, kesên ku dîtin û fikir li nik wan heyê, bîr bi tiştan dibin.
- (76) Têkda: Hemî bi carek, pêkve, gişt.
Talib: Xwestox, kesê ku tişteke dixwaze, li tişteke digere, tişteke divê, divê tişteke bi destê xwe bixe.
Metlûb: Xwestî, daxwazkirî, tişt yan kesê ku ji aliyê hinekan ve tê xwestin, daxwaz tê kirin, hinek lê digerin, ihtiyaca hinekan pê heyê.
- (77) Vêkra: Pêkve, hemî, gişt, hemî bi carek, tev.
Muhibb: Evîndar, kesê ku diêvîne.
Mehbûb: Evandî, kesê ku tê evandin.
- (78) Bêbehre: Bêpar.
Îşqebazî: Evîn.
- (79) Farix: vala.
Heqîqî: Rastîn, tiştê rastîn. Li vir mexsed jê evîna rastîn e.
Mecazî: Tiştê ku di mana xwe ya rastîn da nayê karanîn, bi mexsedeka taybetî di mane-yeke dî da tê karanîn. Li vir mexsed jê evîna ne rastîn e, evîna di rû da ye.

Fîlcumle ne cahil û nezan in(80)
Belkî di sefîl û bêxwedan in(81)

Ger dê hebuwa me jî xwedanek
alîkeremek, letîfedanek(82)

Îlm û huner û kemal û îz'an(83)
Şî'r û xezel û kîtab û dîwan(84)

ev cins-i biba li ba wî mamûl(85)
ev neqd-i biba li nik wî meqbûl(86)

min dê elema kelmê mewzûn(87)
alî bikira li banê Gerdûn(88)

bîna ve ruha Melê Cizîrî(89)
pê hey bikira Elî Herîrî(90)

keyfek we bida Feqîhê Teyran
hetta bi ebed bimayî heyran

Çi b'kim ku qewî kesad e bazar
nînin ji qumaşî ra xerîdar(91)

---

(80) Fîlcumle: Hemî, pêkve, gişt.

(81) Sefîl: Xizan, belengaz, perîşan, reben.
Bêxwedan: Bêxwedî, bêkes.

(82) Alîkerem: Serbilind, serfiraz, kesê ku hîmmed û xîreta wî bilind e, kesê qedirbilind, gewre.

Letîfedan: Kesê ku bi peyvên xweş û zirav dizane, kesê zana û bîrbir.

(83) Îz'an: Fam, têgîhîştin, aqilmendî.

(84) Şî'r: Helbest.

Xezel: Tewirek helbest.

Dîwan: Pirtûka helbestan, berhevoka helbestan.

(85) Ev cins: Ev tewir, ev cure.

Mamûl: Karhatî, tiştê ku mirov wî bi kar tîne, dişixulîne.

(86) Neqd: Zêr û zîv Li vir mexsed jê bêje ye, edebîyat e.

(87) Elem: Ala, beyreq.

Kelmê mewzûn: Peyvên lêkhatî, peyvên ku mirov wan li hev datîne û li gora hinek pîvekan dinivîse. Mexsed helbest in.

(88) Alî bikira: Bilind bikira, hildaya.

Gerdûn: Çerxa felekê, Dinya, kaînat.

(89) Bîna ve: Banîya paş ve, vegeranda, bi paş ve banîya.

Ruh: Gîyan.

(90) Hey bikira: Vejanda, bigîhanda jînê, gîyanî û jîndar bikira.

(91) Xerîdar: Kirîndar, kesê ku tiştêk dikire, mişterî.

Xasma di vê esrê da, ku himyan(92)
maşûq û hebîb e bo me hemyan(93)

Yanî j' temeê dirav û dînar(94)
her yek ji me ra we bûne dildar(95)

ger ilmê tamam bidî bi polek(96)
bif'roşî tu hîkmetê bi solek

kes nakete mîterê xwe camê(97)
ranagiritin kesek nîzamê(98)

*

Weqtê ku me dî zeman e ev reng
fîlcumle li ser diravî bû ceng

hez kir me bibîne kîmîyager
Gava ku me dî nebû muyesser(99)

nisfiyye me pêlekê emel kir(100)
tesfiyyeê cewherê dexel kir(101)

-
- (92) Esr: 1-Sedsal. 2-Dem, zeman. Li vir mexsed mana 2'yan e.
Himyan: Kîsê diravan.
- (93) Maşûq û hebîb: Evandî, yar, yara xweşdivî.
Bo me hemyan: Jibo me hemîyan, jibo me giştan.
- (94) Dînar: Zêrê çapkirî yê ku di kirîn û firotinê da tê karanîn.
- (95) Her yek: Her yek ji dirav û dînanan, hem dirav û hem dînar.
- (96) Pol: Berê yekîtiyeka diravan bûye ku rûmeta wê gelek nizim bûye, gelek rûmetketî bûye. Ji wî semedî, bûye nîşana tiştê tewr erzan û rûmetnizim. Peyvik, li hin hêlan jî bi awayê "pûl" tê karanîn.
- (97) Mîter: Firîşteyê rênumîn, milyaketê rêbir ê ku rê nîşanê mirov dide; her weha jibo Rojê jî tê gotin.
Cam: Qedeha meyê. Yanî "ilm û hîkmeta ku wek qedehe ye, kes wan ji xwe ra nake firîşteyê rêbir û rênumîn, kes wan ji xwe ra nake Roj û ji ronayîya wan a wek ronayîya Rojê mefadar nabe, kes guh nade wan".
- (98) Nîzam: Dûzen, vêkxistin, vêkketin. Yanî "ew dûzen û vêkketin û vêkxistina ku ilm û hîkmet ji mirov dixwaze, kes wê dûzenê ranagire, kes qebûl nake ku jibo wê dûzenê bixebite".
- (99) Nebû muyesser: Pêknehat, neçû serî, nehat cî.
- (100) Nisfiyye: Bi însaf.
Pêlekê: Demek.
Emel: Kar, şixul.
- (101) Tesfiyye: Safîkirin, paqîjkirin.
Dexel: Qelp, nesafî, têkilhev, bihîle.

Qelbê me nekir qebûlê hîle
qet bo xerezê nebû wesîle(102)

Dîn çû, û neket bi dest me dînar
paşê ji neçarî bûyne seffar(103)

Sifirê xwe yê xef me eşkera kir(104)
Qirtasiye bû, me lê dua kir(105)

Dawet gerîya bi sidq îcabet(106)
bû wasiteê qezayê hacet(107)

Ev pol-i egerçi bêbuha ne(108)
yekrû ne û saf û bêbuha ne(109)

bêhîle û xurde, û tamam in
meqbûlê muamela ewam in(110)

Kurmancîye sirf e, bêguman e(111)
Zêr nîne bibên "sipîde mane"(112)

Sifirê me yê sor e, aşîkar e
Ziv nîne bibên ku "kêm'eyar e"

---

(102) Wesîle: Wasite.

(103) Seffar: Sifirkar, kesê ku firaqên sifir çêdike.

(104) Xef: Veşartî, nepenî.

(105) Qirtasiye: Kaxid, rûpel. Li vir bi mana mecazî jibo sifirê neçêkirî hatîye karanîn. Yanî "sifirê me neçêkirî bû, hêj nehatibû çêkirin, wek kaxidekî saya yê nenivîsî bû".

(106) Dawet gerîya bi sidq îcabet: Dua bi rastî û durustî qebûl bû.

(107) Qezayê hacet: Pêkhatina îhtîyacê, ku îhtîyac a mirov bê cî.

(108) Ev pol: Mexsed ev eser e, ev pirtûk e, "Mem û Zîn" e. Wek ku pol ji paxir, ji sifir tîn çêkirin, Xanî pirtûka xwe jî şibandîye bi wan.

Bêbuha: Bêrûmet, bênerx. Yanî "ji ber ku rûmetek ji wan ra tune, mirov neşê buha û nerxek li wan dayne".

(109) Saf: Paqij, safî, xalis, netêkilhev, nedixel, neqelp.

Bêbuha: Wisa rûmetbilind in ku çu buha û nerxek li wan nayê danîn, mirov nikare rûmeta wan bipîve û buhayek, nerxek li wan dayne, rûmeta wan ji hemî pîvek û buhayan û nerxan bilintir e.

(110) Meqbûlê muamela ewam in: Ji muamela giştî ra dibin, bi kar tîn, jibo kirîn û firotina giştî kêrhatî ne. Mexsed ji "muamelê" karanîn e. yanî "pol çawa ji kirîn û firotina giştî ra dibin, ev pirtûka min jî ji karanîna giştî ra dest dide, ji karanîna gel ra dibe, jibo karanîne kêrhatî ye".

(111) Sirf: Safî, xalis.

(112) Sipîde: Sipî, gewr.

Neqde me, mebêje "kêmbuha ye"
Bêsîkkeyê şahê şehrewa ye(113)

Ger dê bibuwa bi derbê menqûş(114)
ned'ma wehe bêrewac û mexşûş(115)

Mehbûb e, bi kes ne namizad e(116)
Lew bextesîyah û namirad e(117)

Qirtasîyeya me bêpenahan(118)
bê derbê qebûlê padîşahan(119)

ma'lûl e li ba gelek elîman(120)
meqbûl e li ba gelek hekîman(121)

*

Lê hakimê weqt-i, marîfetnak(122)
mesmû'i nekir bi sem'ê îdrak(123)

-
- (113) Bêsîkke: Neçapkirî, madenê ku wek diravan nehatîye çapkirin û wisa li ser rewşa xwe maye. Mexsed jê ev pirtûk e, "Mem û Zîn" e.
Şahê şehrewa: Şahê ku li pêşîya hemî şahan e, şahê pêşrew, şahê şahan.
- (114) Derb: Lêdan, lêxistin. Li vir mexsed jê çapkirina diravan e, ku mexsed ji wê jî dîsa ev pirtûk e û bi awayekî giştî edebîyat e.
Menqûş: Nexşkirî. Dema maden tên çapkirin û dibin dirav, li ser wan hin nexşên taybetî jî tên çêkirin.
- (115) Bêrewac: Tiştê ku narewe, nabûre, derbas nabe.
Mexşûş: Têkilhev.
- (116) Mehbûb: Evandî, tişt yan kesê ku tê evandin, tê hezkirin.
Bi kes ne namizad e: Ne li ser navê kesek e, bi navê kesek nehatîye nivîsîn û jibo kesek nehatîye pêşkêşkirin. Ji ber ku li gora tore û adetên wê demê, nivîskaran pirtûkên xwe li ser navên mir û hukumdarên nivîsîne û ji wan ra pêşkêş kirine, Xanî weha gotîye; bi vî awayî daye zanîn ku "Mem û Zîn" li ser navê çu mîrek nehatîye nivîsîn û ji çu hukumdarek ra nehatîye pêşkêşkirin.
- (117) Bextesîyah: Bextreş, bêtalî, bêşans.
Namirad: Bêmirad.
- (118) Bêpenah: Bêpalgeh, bêsipartek, bêpiştgir, kesê ku pala xwe nede cîyek yan kesek, kesê ku xwe nespere cîyek yan kesek, kesê ku kes piştgirîya wî neke.
- (119) Mexsed jî "derbê qebûlê padîşahan" ew sîkke û çapkirin e ku padîşah bi wê diravan qebûlê dikin, madenê ku bi wê çapê bê çapkirin, edî jî alîyê padîşahan ve wek diravan tê qebûlkirin û têwkirin.
- (120) Ma'lûl: Nesafî, nesax, nepak.
Elîm: Zana, kesê têrzanîn, kesê ku gelek tiştan dizane.
- (121) Hekîm: Kesê ku bi hîkmet û felsefê dizane.
- (122) Hakimê weqt: Hukumdarê demê, mîrê zeman.
Marîfetnak: Xwedîmarîfet, zana, serwext.
- (123) Yanî "bi guhê têgîhîstinê guh neda, jî dil guhdarî nekir".

Mîrê ku bi navê Mîrîza ye(124)
mehza nezera wî kîmîya ye(125)

qelbêd-i zexel diket belorî(126)
polêd-i dexel diket filorî(127)

sed bar-i hebin fulûsê ehmer(128)
derhal-i diket bi yek nezer zer(129)

e'layî diket bi qehrê, edna(130)
ednayî diket bi lutfê, e'la(131)

paşan digirit wekî esîran
aza diketin wekî feqîran(132)

her roj-i hezar-ı bênewayan(133)
her lehze bi lutfê, sed gedayan(134)

zengîn diketin bi destê hîmmet
hîkmet ew e naketin çu minnet

-
- (124) Mîrîza: Mîrza. Nav "Mîrza" ye; lê jibo ku wezna helbestê neşike, tîpa "î" di vir da lê hatîye zêdekirin.
- (125) Mehza nezera wî: Tenê nihêrtina wî, tenê mêzekirina wî.
- (126) Zexel: Nesafî, sexte, sextekar, qelp.
Belorî: Tiştê camîn, tiştê ku ji cam hatîye çêkirin. Bi mana mecazî, jibo tiştê zelal û paqijê wek cam jî tê gotin. Li vir jî wisa hatîye karanîn. Yanî "dilên zexel paqij dike, dike wek dilekî belorî".
- (127) Filorî: Diravê zêrîn, zêrê çapkirî ye ku di kirîn û firotinê da tê karanîn.
- (128) Fulûs: Piranîya "fuls" e, ew jî bi mana diravê paxirîn e, diravê ku ji paxir tê çêkirin.
Ehmer: Sor.
- (129) Bi yek nezer: Bi yek nihêrtinek, bi yek mêzekirinek.
Zer: Zêrê zer.
- (130) E'la: Tewr bilind, bilintirîn. Mexsed kesê rutbebilind e.
Edna: Tewr nizim, nizimtirîn. Mexsed kesê rutbenizim e. Yanî "kesên rutbebilind bi qehra xwe nizim dike, dadixe cîyê nizimtirîn û dike kesê nizimtirîn".
- (131) Lutf: Qencî, çeyî. Yanî "kesên rutbenizim jî bi qencî û çeyîya xwe bilind dike, derdixe cîyê bilintirîn û dike kesên bilintirîn".
- (132) Aza: Azad.
- (133) Bênewa: Xizan, belengaz, bêhêz, bêtawan.
- (134) Lehze: Gav, dema kurttirîn.
Geda: Xizan, parsek.

ger dê wî nezer bida me carek
îksîrê teweccuha mubarek(135)

ev qewl-i hemî fikir'ne eş'ar(136)
ev pol-i hemî dibûne dînar

Emma nezera wî zêde am e(137)
Lew xas-i nezer ji dil neda me(138)

Ew rehmetê xas e bo ewamê(139)
Ya Reb, tu bidî wî her dewamê!

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' bîye

-
- (135) Îksîr: Maddeyeka efsanewî bûye, kîmyagerên berê bi hebûna wê bawer kirine û wisa zanîne ku ew dibe dermanê her derdî, her weha bi alîkarîya wê maddeyên madenî yên wek zêr û zîv û paxir û wd. ji hev tîn cudakirin û ew dikare madenên kêmrûmet ên wek paxir û hesin biguhêre û bigêre madenên rûmetbilind ên wek zêr û zîv. Xanî, teweccuh û dostanî û nêzîkayîya Mîr Mîrza şibandîye bi îksîr û gotîye "eger wî carek li me binihêrta, ew nihêrtin û nêzîkayîya wî ya wek îksîr dê ev peyvên me gişt biguhartina û bigêrana helbest, wek ku îksîr polên paxirîn diguhêre û digêre zêr".
- (136) Qewl: Peyv.
Eş'ar: Piranîya "şî'r" e, ew jî bi mana "helbest" e.
- (137) Am: Giştî, jîbo her kesî. Peyvik Erebi ye.
- (138) Xas-i nezer: Nihêrtina taybetî, mêzekirina taybetî.
- (139) Ewam: Giştî.

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Genève
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg"
*
Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farisçe
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Genève'de
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman
*
Her tabî'da
2000 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır
*
Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncşembe 24 Remezan 1316 * Pêncşembe fi 28 Kânun-ı Sanî sene 1314(1)

BÎSMÎLLAHÎRREHMANÎRREHÎM

WE'TESÎMÛ BÎ HEBLÎLLAHÎ CEMÎEN WE LA TEFERREQÛ(2)

Gelî Kurdno! Xwedê teala emir kirîye ku un hemî her bitefaq bin, tuca ji hev cuda nebin. Heger un her arî hev bikin, un'ê her halxweş bin. Nebêjin "ev Tirk e, ev ne Kurd e". Ev fikir mûcibê tefrîqe dibe.(3) Tefrîqe her mûcibê perîşanî ye. Loma Pêxember jî ferman kirîye: "Yedullahî mee'l-cemaet"; ango muaweneta Xwedê cem'îyetê de heye, ango Xwedê arî mirovên bitefaq dike.

- (1) Li gora tarîxa Mîladî 10 Sibata 1899(Mîladî tarihe göre 10 Şubat 1899).
- (2) Ev parçeyek ji ayeteka Qur'anê ye, mana wê weha ye: "Hemî xwe bi werîsê Xwedê bigirin û cuda mebin".
- (3) Mûcibê tefrîqe dibe: Dibe semedê cudabûnê.

De vêca heger un îttîfaq bikin, un'ê wan me'mûrên zalim serê xwe bavêjin. Heger un îttîfaq nekin, un'ê binê zulmê de welat û dîn û namûsa xwe winda bikin. Ez bêjim we, ew me'mûrên Xunkar rêdike Kurdistanê, çawa tayîn dibin, çi fikrî de ne û çi dikin:

Xunkar bîst-sih hezar zêrekê rişwet ji wezîrekî distîne, dike Sedrê Azem. Paşê ew Sedrê Azem çend hezar zêrekê rişwet distîne, wezîra dike nazir.(4) Paşê paşayek hezar zêrekê rişwet dide Sedrê Azem, dibe mesela walîyê Dîyarbekrê. Ew walî, da heyfa wan perê dayî Sedrê Azem derîne, divê rişweta bi-xwe; heçiyê gelek rişwet da, wî dike muteserrif.(5) ew muteserrif jî, da heyfa wê rişweta dayî walî derîne, heçiyê gelek pera bide, wî dike qaîmmeqam. De vêca qaîmmeqam jî, heyfa perên dayî muteserrif, ji Kurdên reben distîne.

*

Ez'ê mîsalekê ji we re bêjim:

Ferz bikin ku Kurdistanê, Cizîrê de mirovek heye. Navê wî Mehmo ye. Ev Mehmo, pênc sed pezê wî, jin û zarûyên wî hene. Qaîmmeqam dibihîze ku Mehmo piçekê dewlemend e; zebtîyekî(6) rêdike ser wî, xeraca dewarên wî dixwaze. Mehmo xeracê dide. Zebtîye jî kaxizekî dide destê wî, ango ewî mirovî xeraca pez û dewarên xwe daye. Lakîn ew kaxiz ne rast e, saxte ye. Zebtîye wan pera diçe dide qaîmmeqamî. Qaîmmeqam paş heyvek dî zebtîyek dî rêdike mala Mehmo, xeraca dewarên wî dixwaze. Mehmo dibêje "berî heyvekê min xeraca pezê xwe da" û kaxiza destê xwe nîşan dike. Zebtîye dibêje "ev ne tu kaxiz e, tu vira dikî, zû xeraca xwe bide". Mehmûd(7) nade, israr dike. Çunkî rebenî berî heyvekê çi qa deynê wî hebe daye. Zebtîye diçe dibêje qaîmmeqam. Qaîmmeqam wî halê Mehmo dike wesîle,(8) çend zebtîyekî rêdike ser wî, bi kutekê Mehmo tînin dikin hebsê de. Mehmo çend zemanekî hebs dimîne, jin û zarûyên wî digirîn, xaniyê wan dibe matemxane.(9)

Paş zemanekî Mehmoyê reben bêçare dimîne, qaîmmeqam mirovek rêdike nik dizî ve.(10) Ew mirov dibêjê "heger tu pêncî zêrekê bidî min, ez karim te xilas bikim". Mehmo pênce zêra dide wî mirovî, ew mirov wan pera dibe dide qaîmmeqam, Mehmo ji hebsê xilas dike. Lakîn ji xeyrê wan pêncî zêra, xeraca pezê wî jî carek dî jê distîne. Mehmo vedigere mala xwe. Lakîn zemanê mayî hebsê de nekarî dextê xwe biçîne, nekarî pezê xwe, şîrê xwe bifiroşe, nekarî eşyayên lazim bikire. Loma, wê salê gelek zîyan dike; ji wî sebebî, heçku du sed zêrekê winda dike.

(4) Nazir: Wezîr, kargêrê ku beşek ji karên dewletê îdare dike, digêre. Ev peyvîk tenê di dewra Osmanîyan da bi mana "wezîr" dihat karanîn.

(5) Li jêrenota 39'an a jimareya 7'an binêrin.

(6) Zebtîye: Wezîfedarê ewletiyê, kesê ku wezîfa ewletiyê tîne cî, wek polês û cendirman. Ev peyvîk di dewra Osmanîyan da dihat karanîn.

(7) Nivîskar bi piranî navê vî zilamî "Mehmo" nivîsiye, lê çend car jî bi awayê "Mehmûd" nivîsiye.

(8) Wesîle: Destik, behane, semed.

(9) Matemxane: Şînxane, cîyê şînê, xaniyê ku tê da şîn tê danîn.

(10) Yanî "mirovek bi dizî rêdike nik wî, zilamek bi dizî dişîne bal wî".

De vêca heta qaîmmeqam pêncî zêra distîne, Mehmo sê sed zêra sala ewil winda dike. Paş salek dî, destê Mehmo de pere namînin. Loma, nikare wê zif-tanê pezê xwe xwedan bike.(11) Ji pênc sed pezên wî, sê sed ji birça dimirin. Salek dî dîsa zebtîye tê, xeraca dewarên wî jê dixwaze. Vêca Mehmo, pere nî-nin, da xeracê bide. Zebtîye pêncî pezekê jê distîne dibe bajêr, erzan difiroşe. Paş salek dî ji dostek xwe deyn dike, lewazimatên(12) mala xwe, dewarên xwe peyda dike. Lakîn paşê nikare deynê xwe bide. Ew xwe hinek pez difiroşe, deynê xwe dide. Destê wî de sê sed pez dimînin.

Qaîmmeqam ezil dibe.(13) Çunkî mirovek dî rişwet dide muteserrif. Loma, muteserrif qaîmmeqamê berê ezil dike, yê nû datîne şûn'ê. Qaîmmeqamê nûhatî, dibihîze Mehmo sê sed pez heyê; sebebekî dibîne, Mehmo tîne dike hebsê de. lakîn çiku(14) vêca Mehmo elimîye çawa ji hebsê mirov xilas dibe, çend rojek dû re Mehmo lawê xwe an birayê xwe rêdike nik mirovê qaîmmeqam, pêncî zêrekê dide wî mirovî, Mehmo ji hebsê xilas dibe. Lakîn vê carê, Mehmo pereyê hazir tunînin; loma, hemî pezê xwe firot, heta ew pêncî zêr peyda kir. Mehmo vedigere mala xwe. Lakîn desta de tu dewar namîne; feqîr dibe, jar dibe. Her sal zebtîye têt, xeraca xanîyê wî jê dixwaze. Lakîn çiku Mehmo pere nînin, perên stûyê jin û keça wî de(15) hildike dibe. Wekî ew jî nema, sîtila mala wî dibe difiroşe.

De vêca Mehmo êkcar feqîr dibe, tu tişt desta de namîne. Eve ew Mehmoyê berî çend salekê hinde halxweş, hew qas perîşan dibe; nanî nabîne ne ew bixwe, ne bide zarûyên xwe. Zarûyên wî ji birça, ji serma nesax dikevin, jar û perîşan dibin. Hinga Mehmûd dewlemend, çend mirovek şivan û gavan binê destê wî de xizmet dikirin, nanek, dewek(16) ji xwe re peyda dikirin. Lakîn çiku Mehmûd tu pez nema, îzin da wan mirova; ew jî bêeyş û emel,(17) reben man. Heger Mehmûd dewlemend bimaya, wê lawê xwe jin bikira,(18)wê keçên xwe bida mêr. Lakîn çiku feqîr ket, ji dest nayê. Eve ji wî sebebî, nufûsa Kurdistanê kêma.

*

Gelî Kurdno! Me' mûrên hukumet rêdike gund û welatên Kurdistanê, exleb ho ne.(19) Ew me' mûr, tederîcî(20) welatê we xirab dikin; we ha ji xwe nîne. Ev mîsala min hire nivîsî, bînin ber çavên xwe; wê hingê un'ê bizanibin un çi halî de ne, un binê çi zulmek mezin de ne.

(11) Xwedan bike: Xwedî bike.

(12) Lewazimat: Tiştên lazim, tiştên pêwîst.

(13) Ezil dibe: Ji wezîfeyê tê derxistin, ji kar tê avêtin, wezîfe ji destê wî tê standin.

(14) Çiku: Ji ber ku, çima ku, çi ye ku.

(15) Yanî "zêrên ku di stûyên jina wî û keça wî da ne, zêrên ku wan bi ben ve kirine û avêtinê stûyên xwe".

(16) Dewek: Ev peyvik di eslê rojnamê da baş nehatiye çapkirin û baş nehat xwendin. Dibe ku weha be, dibe ku tiştêkî wek "xurek" be.

(17) Bêeyş û emel: Bêjîyan û kar.

(18) Jin bikira: Bijin bikira, jê ra jin banîya, ew bizewicanda.

(19) Exleb ho ne: Bi piranî weha ne, piranîya wan weha ne.

(20) Tederîcî: Bere bere, hin bi hin, pêplûk bi pêplûk, gav bi gav.

Gelî ulemayên Kurda! Un çire dengê xwe hilnaynin, devê xwe venakin! Un alim in, un dizanin Pêxember, eleyhîsselatu wesselam, ferman kirîye: "We la yekûnu'l-mer'u alîmen hetta yekûne bî îlmîhî amîlen".(21) De vêca, heger un bi ilmê xwe rîya qenc nîşanê cahila nekin, çî faîda ilmê we dimîne! Rebenîya wan cahila ji we mes'ûl e.(22) Un dibînin ku me'mûrên zalim tîn, xeracê du-sê cara ji rebenekî dixwazin, heger perên wî tunebit sîtila wî ji dest distînin. Ew perê holê hasil dîkin,(23) hemî mesrûfê zewq û sefaheta me'mûrên zalim dibin. Ji wan pera welatê we mamûr(24) nakin. Un hemî qurbana mitirbên dor Xunkar dibin; un zanin ku ew pere dikevin destê casûsên Ebdulhemîd.

Gelî mîr û axayên Kurda! Un van hala hemîya dibînin; un çire huqûqê mirovên binê destê xwe muhazeze nakin! Ma un nizanin ku qencîya wan qencîya we ye jî! Ma un nizanin ku heger ew zeîf man, un jî zeîf bibin! Un tenê serê xwe nikarin tişteki bikin. Lakîn heyfa min têt ku mîr û axayên Kurdistanê, meclûbê(25) îltîfata mitirbên dor Xunkar bîne; exlaqê wan jî hingî diçe xirab dibe; ser çend perikê(26) Ebdulhemîd, irz û namûsa xwe difiroşin; ser seltêneta du rojê dinyayê, zarûyên xwe nav sefaletê musteqbel(27) dihêlin; axreta xwe xeyb dîkin.(28)

*

Xwedê teala ferman kirîye: "Tu cara casûsîya hevdû nekin, derheqê hev de xirabîyê nebêjin". Lakîn perên Ebdulhemîd fesad kirîye nav we, un hemî bine neyarên hevdû; her yek ji we dixebite hevalê xwe mehw bike. Bi wî sûretî(29) roj roj un mehw û perîşan dibin, neyar li we dikenin.(30) Me'mûrên serê we ji vî halê îstîfade dîkin. Kurdên binê destê we fîdayê vî halê we dibin. Huqûqa hew qas mirova ji we mes'ûl e.

Gelî uleman! Un zanin ku Pêxember, eleyhîsselatu wesselam, ferman kirîye: "Men keteme îlmen înde hu, elcemehullahu bî lîcamîn mîn nar". Mana vê hedîsa şerîf: Hemî alimê dibîne ku xîlafê Şerîetê muamele dibit, heger deng neket, Xwedê teala lixabek(31) ji agirî dike deva de.

-
- (21) Mana vê hedîsê weha ye: "Heta ku mirov li gora ilmê xwe tevnegere û tevgerên xwe li zanîna xwe neyne, mirov nabe alim, zanyar".
- (22) Ji we mes'ûl e: Ji we tê pirsîn.
- (23) Hasil dîkin: Bi destê xwe dixin.
- (24) Mamûr: Ava.
- (25) Meclûb: Kişandî, kêşayî, kes yan tiştê ku bi alîyê kesek ve yan tişteki ve tê kişandin, ber bi wî kesî yan tiştî diçe û xwe ranagire.
- (26) Perik: Diravên zêrîn û zîvîn ên ku qulp bi wan ve dîkin û bi enîyên keç û jinan ve tîn daleqandin yan jî keç û jin wan davêjin stûyên xwe. Li vir mexsed ew nîşan û madalya ne ku Evdilhemîd dane hin malmezînan Kurda.
- (27) Musteqbel: Hatî, tiştê ku di pêşedemê da dê rastê mirov bê.
- (28) Xeyb dîkin: Winda dîkin, berze dîkin, ji destê xwe berdidin.
- (29) Sûret: Awa.
- (30) Awayê rast, "bi we dikenin" e.
- (31) Lixab: Bizm, gem, bizmê ku li devê hespan tê xistin.

Gelî ulemano! Şarîya xwe bikin,(32) nebin masedeqê(33) vê hedîsa Pêxember; rîya qenc a we kitêbên şerîf de xwendî, nîşanê nezanya(34) bikin. Ew muhtacê îlmê we ne; mîr û axa û ulema jî muhtacê qeweta wan in. Divê un hemî arî hev bikin; ulema rîya qenc nîşanê cahila bikin, mîr û axa hemî bikevin pêşîya mirovên xwe, hemî bitefaq bin. Musulmanî ho dibit. Hew qas ayatê(35) kerîme, ehadîsê nebewîye(36) Xwedê û Pêxember ferman kirine. Ev emrên ha hemî ser seadeta însanî ye. Heçîyê pê wan emel kir, mueyyen wê dinê û axretê mes'ûd be; heçîyê emel nekir, dinê de jar û perîşan dibe, axretê rûsîn(37) dimîne; heger ew xwe dinê de sefîl nebî, muheqqeq ewlad û ehfadên(38) wî bela babê xwe dikişînin.

GIRÎD

Min cerîda berê de behsa Girîdê piçekê nivîsîbî. Eve Girîd, ew memleketê hinde xweş, ew welatê hinde bereket, nîhayet(39) ji destê Musulmana derket. Eskerê me eskerê Yunan şikandin; lakîn Xunkarê me, ji tirsaxwe û bi teşwîqa mitirbên dor xwe civandî, nekarî huqûqê xwe muhazeze bike. Loma lawê Xunkarê wan, bî walîyê Girîdê. Hingî ew bî walî, Girîd yekcar ji destê me derket; wê derê gelek Musulman hatin kuştin, irz û namûsa wan qurbana zulma Ebdulhemîd bî.

Berî Girîdê gelek welatên dî ji destê me derketin.(40) Hingî ev Xunkar hatî ser textî, roj û roj memleketê me(41) qeweta xwe xeyb dike; eve bîst sal e gelek kêmbî; heger ev hal dewam bike, wê gelek kiçiktir, zeftir bibe; dorê bê Kurdistanê jî.

Vêca her yekê divê muhazeza welatê xwe bike. Muhazeza Kurdistanê ser Kurda deyn e; ew deyn jî li ser ulema û mîr û axa ye. Sebeba perîşanî û îzmîhlalîya(42) welatekî, gunehê mezîn e. Heger Kurda hîşt ew me' mûrên serê wan dewamê zulmê bikin, Kurdistan jî zemanek hindik de wek Girîdê dibe. Ewil bi ewil(43) divê Kurd xwe ji binê zulma wan me' mûra derêxin; yanî Kurd hemî cemi' bibin,(44) wan me' mûra ji Kurdistanê derêxin.

(32) Şarîya xwe bikin: Xwe hişyar bikin.

(33) Masedeq: Kes yan tiştê ku peyvek li wî tê, peyvek li rewşa wî tê, ew dibe li gora wê peyvê, rewş û tevgera kesek ku dibe li gora peyvek û ew peyv li wê rewşê û tevgerê tê.

(34) Awayê rast, "nezanan" e.

(35) Ayat: Piranîya "ayet" e.

(36) Ehadîsê nebewîye: Hedîsên Pêxember.

(37) Rûsîn: Rûtîn, rût û zilût, bêxêr û sewab.

(38) Ehfad: Piranîya "hefid" e, ew jî bi mana "nevî" ye.

(39) Nîhayet: Di paşîyê da, di dûwayîyê da.

(40) Yanî ji destê Osmanîyan derketin. Ji ber ku Kurdistan jî hingê di binê destê dewleta Osmanî da bûye û beşek ji wê hatîye têwkirin, nivîskar weha gotîye.

(41) Memleketê me: Welatê Osmanî, împêratorîya Osmanî.

(42) Îzmîhlalî: Awayê rast "îzmîhlal" e, ew jî bi mana "tunebûn, rabûna ji meydanê, windabûn û berzebûn" e. Yanî "ku mirov bibe sebebê perîşanî û tunebûna welatek, mirov wisa bike ku ew welat perîşan bibe û tune bibe".

(43) Ewil bi ewil: Berê berê, berî her tiştî, di pêşîya hemî karên dî da.

(44) Cemi' bibin: Bicivin, kom bibin.

**HELAKU UMMETÎ MÎN ALÎMÎN FACÎR WE ABÎDÎN CAHÎL
WE ŞERR'UL-EŞRARÎ ŞÎRAR'UL-ULEMA'
WE XEYR'UL-XİYARÎ XİYAR'UL-ULEMA'**

Hezretê fexrê alem(45) eleyhîsselatu wesselam, gotîye: "Alimê fasiq û facir(46) û abidê(47) cahil, dibe mûcibê helaka ummeta min; û mirovê ji hemîya qencîr, alimê emelqenc e".(48)

Gelî ulemano! Ji vê hedîsa Pêxember, eleyhîsselam, malûm dibe ku, heger alimê facir, yanî ew mirovê ku xwenda ye, ya Xwedê û Pêxember emr û nehî kirî dizane, qencî û xirabîyê ji hev ferq dike, rîya Şerîetê nîşanê me kirî nas dike; facirîyê bike, mûcibê înqîraza(49) miletê xwe û helaka ummeta Musulmana dibe. Meazellah, ji vî gunehî xirabtir tişteke nabe. Loma ku dîsa wê hedîsa şerîf de serwerê enbîya dibêje ku "dîn de mirovê alim û fasiq(50) ji hemî kesî xirabtir e". Çunkî xirabîya alim dike, mirovê cahil nikare. Loma, Mewlana Celaleddînê Romî(51) kitêba xwe de gotîye:

"Bedguher ra ilm û fen amûxten
dadenî tîxî be destî rahzen".(52)

Yanî talîma(53) mirovê bedexlaq,(54) wek dana şîrekî ye destê dizekî. Çunkî ilm û huner qewet û îqtîdar e.(55) Heger mirov bedexlaq be, wê ilm û hunerê sûê îstî mal dike;(56) û bîl'ekis heger ew mirov sahibê exlaqê qenc be, bîtte-

-
- (45) Fexrê alem: Pesnê alemê, kesê ku alem pê dipesine û îftîxar dike. Ev pesin tenê jibo Pêxember tê gotin.
- (46) Fasiq û facir: Kesê ku ji rîya durust û rast derkeve, kesê avarê, kesê ku ji heqî û rastîyê avarê bibe, kesê gunehkar û xirab. Mana her du peyvikan yek e.
- (47) Abid: Kesê îbadetkar, kesê ku tim ji Xwedê ra îbadet dike.
- (48) Emelqenc: Karqenc, kesê ku karê qenc û baş dike.
- (49) Înqîraz: Hilweşîn, herivîn, belavbûn, tunebûn, windabûn, berzebûn, rabûna ji meydane.
- (50) Yanî mirovê ku alim be û fasiq be jî, alimê ku fasiq be.
- (51) Mutesewwifekî navdar e, sazkarê terîqeta Mewlewî ye. Di sala 1207'an da li Efxanistanê di bajarê Belxê da hatiye dinê. Paşê çûye Anadolê û li bajarê Qonyayê bicî bûye, li wir terîqeta xwe saz kirîye û di sala 1273'yan da li wir wefat kirîye. Navê pirtûka wî ya navdar a ku wî bi zimanê Farisî nivîsîye, "Mesnewî" ye.
- (52) Mana van her du malikan weha ye:

"Fêrkirina xwîxiraban a zanîne û huneran
dişibe dayina şûr bi destê rêbirran".

- (53) Talîm: Fêrkirin.
- (54) Bedexlaq: Exlaqxirab, kesê ku exlaqê wî xirab e, kesê bêexlaq.
- (55) Îqtîdar: Tawan, şîyan, hêza pêkanîna karek, ku mirov bişê karek pêkbîne, ew hêza mirov hebe, mirov wê şîyanê bidêre.
- (56) Sûê îstî mal dike: Xirab bi kar tîne, jibo amancên xirab bi kar tîne.

bi'(57) wê qewet û îqtîdarê husnê îstî'mal dike(58) û dibe mirovê ji hemîya xêrtir. Çunkî saya ilmê xwe, ji hemî kesî zêdetir dikare qencîyê bike. Lakîn sûretê ewil de ji hemî kesî xirabtir e. Çunkî bi ilmê xwe dikare gelek xirabîyê bike. Loma Pêxember eleyhîsselam weha gotîye.

Û abidê cahil jî muzirê(59) millet e. Çunkî tu tişt wek cehlê(60) hadimê(61) dîn û dewlet nabe. Yanî cehl hew qas xirab e ku, heger mirovê cahil abid be jî, dîsa mileta wî nikare xwe ji zerera wî hifz û hîmaye bike. Wekî em tarîxa alemê dixwînin, em dibînin ku hemî zemana de milletên cahil mexlûbê miletên alim bîne. Tu cara cem'îyetek(62) cahil paydar nabe.(63) Loma heger aza-yên(64) miletekî cahil in, her çi qas abid û sacid(65) in jî dîsa ew millet zemanek hindik de helak dibe; hasilê îmkan nîne, paydar nabe. Ehwalê sabîqe(66) ye milletên bûrîn hemî, vê hedîsa Pêxember tesdîq dike.

*

Vêca gelî ulemayên Kurda! Un dibînin ku hinde ayet, hinde hedîs, hinde ehwalên mazîye(67) hemî î'lam dikin(68) ku, heger un halê xwe de dewam bikin, un'ê zemanek hindik de munqeriz bibin.(69) Çunkî un alim, pê ilmê xwe emel nakin. Xizmeta Pêxember û millet ji we întîzar dike,(70) ne hema sewm û selat e;(71) ewil bi ewil divê mirov esbabê beqa milletî(72) îkmal bike. Heger ne, dijmin'ê bêt milkê we ji we bistîne. Wê hingê un nikarin selata eda bikin, zarûyên we jî paş çend salekê dîne xwe jî winda bikin. Me'mûrên serê we zalim, hadimên mileta we ne; heta ku un wan ji serê xwe navêjin, heta ku un wan dijminê millet ji welatên xwe terd û teb'îd nekin,(73) îbadeta we ne meqbûl e. Çunkî un dizanin ku weqtê şerî de ne caîz e mirov şîrê xwe dane

(57) Bîttebî': Tebîî, bi awayekî tebîî, jixwe.

(58) Husnê îstî'mal dike: Baş bi kar tîne, jibo amancên baş bi kar tîne.

(59) Muzir: Zirarde, zîyande, kes yan tiştê ku zirar dide, zîyan dide.

(60) Cehl: Nezanî, cehalet.

(61) Hadim: Wêrankar, tişt yan kesê ku avayîyek wêran dike, hildiweşîne.

(62) Cem'îyet: Koma mirovên ku bi tiştên wek ziman û çande û toreyan wek hev in û pêkve dijîn, yeker in, komel. Hin maneyên dî jî ji peyvika "cem'îyet" ra hene, lê li vir mana wê ev e.

(63) Paydar nabe: Li ser lingan namîne, tim najî, nabe xwedîyê jîyaneka timî.

(64) Aza: Lebat, endam, ferdên millet, ferdên netewe.

(65) Sacid: Secdebir, kesê ku ji Xwedê ra secde dibe, diçe secdeyê.

(66) Ehwalê sabîqe: Rewşên buhurî, rewşên derbasbûyî, rewşên ku derbas bûne.

(67) Ehwalên mazîye: Rewşên buhurî, rewşên derbasbûyî.

(68) Î'lam dikin: Didin zanîn.

(69) Munqeriz bibin: Hilweşin, biherivin, belav bibin, tune bibin, winda bibin, berze bibin, ji meydanê rabin.

(70) Întîzar dike: Dipê.

(71) Sewm: Rojî.

Selat: Nimêj.

(72) Esbabê beqa milletî: Rê û awa û wasitayên mayina netewe, rê û awa û wasitayên ku bi alîkarîya wan netewe dimîne, dijî, jîyana xwe didomîne.

(73) Terd û teb'îd nekin: Neqewitînin û dûr nexin.

û biçê îbadetê bike; çunkî paşê dijmin'ê xebe bike.(74) Ewil bi ewil kuştina dijminî lazim e. Halê nuho ev millet tê de, zemanê fetret e;(75) heçku un nuho şerî de ne.

Saya ilmê xwe un dizanin xizmetên qenc bikin. Heger un nekin, un dibin ulemayên fasiq; yanî sebaba încîraza millet; un dinya û axreta xwe winda dikin; hew qas efradê millet qurbana seyyiata(76) we dibe; un'ê çawa xwe ji binê wî gunehî derînin. Hingî destê we hat xîret bikin, mekteb û medresa vekin, mirovên cahil talîm bikin. Belkî ji nav wan, mirovên sahibhîmmet zuhûr bîket; saya hîmmeta wan Kurdên reben ji binê zulmê derkevin. Ez her cerîda xwe dibêjim, eve dîsa tekrar dikim: Heger ev cehla cahilên Kurda û heger ev meskeneta(77) ulemayên wa dewam bike, Kurdistan'ê bikeve destê neyara de.

Fekirin, Ermenî çî qas sahibhîmmet û xîret in. Ew jî wek Kurda mezlûm in; lakîn hurîyeta(78) xwe re xwe fîda dikin. Cahilên Kurda nezan in, Ermenîya dikujin. Ev hal Kurda re gelek xirab e. Divê ulema bêjin Kurda ku ev hal qatilî ye. Divê Kurd xwe ji wî gunehî muhafaze bikin. Divê Kurd jî Ermenîya re bîl-ittîfaq(79) me'mûrên zalim ên Xunkar rêdike serê we, bavêjin. Şûna un biçin îmdada Ermenîyên mezlûm, un diçin wan dikujin. Ew hal gelek guneh e û gelek fehêt e; Xwedê û Pêxember ji vî halî ne razî ne. Xwedê teala kitêba xwe de ferman kirîye: "We îzzî we celalî îlx."(80) Yanî "ez bi îzzet û celala xwe qesem dikim(81) ku, ewê mezlûmekî bibîne û neçe îmdada wî, ez'ê heyfa xwe jê bistînim".

Gelî Kurdno! Vê ayetê bixwînin û ji kuştina Ermenîya hezer bikin.(82) Çunkî ew mezlûm in; divê un biçin îmdada wan; elelxusûs(83) ku un jî wek wan mezlûm in.

---

(74) Xelebe bike: Xalib bê, zorbir bibe, zora mirov bibe.

(75) Fetret: Dewra vala ya ku di navbera dewrên du Pêxemberan da derbas dibe yan jî di navbera dewrên du mîran da derbas dibe. Li vir mexsed mana 2'yan e.

(76) Seyyiat: Xirabî, gunehkarî.

(77) Meskenet: Miskînî, bêkêrî, bêxêrî, sistî.

(78) Hurîyet: Azadî.

(79) Bîl-ittîfaq: Bi tevayî, bi tefaq, bi hevkarî.

(80) Îlx.: Ev kurta peyvîkeka Erebi ye, temamê peyvîkê "îlaaxirîhî" ye. Yanî "heta paşîya wê peyvê". Dema ku mirov bixwaze peyvêka dirêj kurt bike û kurt bibirre, hingê mirov wê peyvîkê bi kar tîne.

(81) Yanî "ez bi mezinatîya xwe sond dixum".

(82) Hezer bikin: Xwe biparêzin, xwe dûr bidin, xwe dûr bigirin.

(83) Elelxusûs: Xasma.

MÎR MÎHEMED BÎN MÎR MÎHEMED(84)

Paş wefata Mîr Mihemed,(85) lawê wî Mîr Mihemed çû nik Sultan Murad Xan. Sultan Murad xil'et da'yê û ba ferman îmareta Cizîrê da'yê.(86) Mîr Mihemed pênc sala hukumetê kir û sala neh sed û not û yekê de(87) wefat kir.

EMÎR EZÎZ BÎN EMÎR KEK MÎHEMED

Paş Mîr Mihemed, îmareta Cizîrê gîha kurê mamê wî Emîr Ezîz. Wexta ku Wezîr Osman Paşa sala neh sed û not û şeşê de(88) çû ser Îranê, ewî Emîr Ezîz ezil kir. Emîr Ezîz muddetekê ji Cizîrê derket, çû Sincarê(89) rûnişt. Lakîn paş zemanekî hinek esker ve hat ser Cizîrê; gelek şer bî, xwîn riya. Mîr Hawind(90) Cizîrê de şûna wî îmaret dikir. Ewî Mîr Hawind idam kir; lakîn ew xwe jî wî şerî de hat kuştin.

MÎR MÎHEMED BÎN MÎR EBDAL

Zemanê Mîr Hawind, hukumeta Cizîrê de gelek îxtîlal(91) hebî. Lakîn paş şerê Mîr Hawind û Mîr Ezîz, ew îxtîlal zaîl(92) û nesla her duya jî munqetî' bî.(93) Paş wan, dîsa ji sulala emîra Mîr Mihemed bîn Mîr Ebdal bî Mîrê Cizîrê. Lakîn çiku qenc îdareê hukumet nekir,(94) ezil bî û Emîr Şeref bîn Xan Ebdal ket şûna wî.

---

(84) Ev, despêka beşekî dî ye ji dîroka Mîrên Botan.

(85) Di eslê rojnamê da ev nav "Bir Mihemed" hatîye nivîsîn. Me ew bi awayê rast "Mîr Mihemed" nivîsî.

(86) Xil'et: Di dewra Osmanîyan da tewirek xeftan bûye, padîşahên Osmanîyan ew dane kesên nêzîkê xwe, bi wî awayî ew dilşa kirine.

Ba ferman: Bi ferman, digel fermanê.

(87) Li gora tarîxa Mîladî, 1583.

(88) Li gora tarîxa Mîladî, 1587.

(89) Sincar: Şengal.

(90) Dibe ku awayê rast "Hevind" be.

(91) Îxtîlal: 1-Şoriş, rabûna gel li dijê hukumetê bi amanca wergerandina wê. 2-Têkilhevî, bêdûzenî. Li vir mexsed maneya 2'yan e.

(92) Zaîl: Tiştê ku ji holê radibe, tune dibe, dûwayî lê tê, diqede. Yanî "ew têkilhevî qedîya, dûwayî lê hat".

(93) Munqetî' bî: Qut bû, birîya, hat birrîn.

(94) Çiku qenc îdareê hukumet nekir: Ji ber ku qenc kargêrîya hukumetê nekir, karên hukumetê qenc negerand, qenc îdare nekir.

Nexmê we ji perdeyê derînim(96)
Zînê û Memê ji nû vejînim(97)

Ma'lûl-i bûyin hebîb û aşîq(98)
îro he wekî tebîbê haziq(99)

derman bikim ez ewan, dewa kim(100)
wan bêmededan ji nû ve rakim(101)

Derdê di dilê Memê cegerrîş(102)
Zîna ji derûnê dil cefakîş(103)

wê perdegeya efîfe, mestûr(104)
wî bêgunehê ji tuhmetê dûr(105)

meşhûr-i bikim bi terz û uslûb(106)
mumtaz-i bibin muhibb û mehbûb(107)

-
- (95) Ev beşê jêrîn, beşekî dî ji "Mem û Zîn"ê ye. Beşê berî vî beşî di jimareya 10'an da derketîye. Ji ber ku ew jimare di dest da tune, xwendevanên rojnamê nikarin wî beşê "Mem û Zîn"ê bixwînin.
- (96) Nexme: Dengê ku di dema stranê da ji gewrîya dengbêj derdikeve, dengê taybetî yê stranê.
- (97) Vejînim: Careka dî bigîhînim jînê, careka dî gîyanî bikim, jîndar bikim.
- (98) Ma'lûl: Nesax, nexweşok,
- (99) Tebîbê haziq: Doktorê jêhatî, doktorê ku dikare nexweşan baş derman bike û bigîhîne saxîyê.
- (100) Dewa kim: Tedawî bikim.
- (101) Bêmeded: Bêcare, bêhavl, neçar.
- (102) Cegerrîş: Cegerkul, kesê ku rîş di cegera wî da hatîye, cegera wî kul bûye û kul girtîye, rîş girtîye.
- (103) Cefakîş: Cefakêş, a ku cefa kişandîye, azar dîtîye. Peyvik di eslê xwe da "cefakêş" e, lê belê jibo ku li qafîya malika berîn bê, "cefakîş" hatîye nivîsîn.
- (104) Perdege: Keç yan jina piştperde, peyperde, perdekirî, ya ku xwe nîşanê mêrên bîyanî nade.
Efîfe: Keç yan jina namûskar, a ku ji alîyê exlaqî ve paqij e.
Mestûr: Nuxaftî, perdekirî.
- (105) Tuhmet: Derewa ku li kesek tê kirin, îftîra.
- (106) Terz û uslûb: Awayê nivîsînê, awayê salixdanê, awayê qalkirinê.
- (107) Mumtaz bibin: Kîfîş bibin, bîn naskirin, bîn bijartin.
Muhibb: Evindar, dildar, aşîq.
Mehbûb: Evandî, dilbir, keça ku tê evandin.

ew reng-i bikim ji nû serefraz(108)
da bêne temaşeyê nezerbaz(109)

dîlber li Memê bikin girînê
aşiq bikenin bi derdê Zînê

hemderd-i bikin bi wan sefayê(110)
bêderd-i bikevne helwelayê(111)

xelqê ku ji sîne û ji dil saf(112)
pakîzesirişt û ehlê însaf(113)

bîlcumle bikin jibo me tehsîn(114)
bêjin ku "bi qencî hate tedwîn"(115)

Xelqê ji "yuhîbbuhum", dîgergûn(116)
herçî ji ezel bûyî "yuhîbbûn"(117)

-
- (108) Ew reng: Bi wî awayî, bi awayekî wisa ku.
Serefraz: Serfiraz, serbilind.
- (109) Nezerbaz: Awirbaz, kesên ku awirên wan wek awirên teyrê baz in, wek teyrê baz tûj dinêrin.
- (110) Hemderd: Hevderd, hevalên derdan, kesên ku bi eynê derdan derdedar in, eynê derd hatine serê wan jî.
Sefa: Kêfxweşî, dilşayî, heng.
- (111) Helwela: Gotina "la hewle we la quwwete îlla bîllah", ku mirov kêfnexweş û xemgîn bibe, derd û kul bên serê mirov û mirov ji neçarî bêje "la hewle we la quwwete îlla bîllah". Yanî "kesên bêderd jî dê ji ber derdê Memê û Zînê xemgîn û derdedar bibin û ji neçarî wisa bêjin".
- (112) Sîne: Sîng.
- (113) Pakîzesirişt: Xwîpaqij, kesê ku bi xwî û tebîetê xwe pak û paqij e, xirabî û dilreşî di xwîyê wî da tune.
- (114) Tehsîn: Qencdêran, ku mirov karek yan tiştekek qenc û baş bidêre, baş tew bike û qala wî bi qencî û bi başî bike.
- (115) Tedwîn: Berhevkirin û nivîsîn, ku mirov tiştekekî wek çîrokek yan jî wek dastanek ji nava gel berhev bike û binivîse; wek ku Xanîyê nemir "Mem û Zîn" berhev kirîye û nivîsîye.
- (116) Yuhîbbuhum: Ev peyvikek ji ayeteka Qur'anê ye, mana wê "wan diêvîne" ye. Mexsed ji wan ew kesên qenc in ku Xwedê wan diêvîne û ji wan razî ye. Yanî kesên qenc û baş û xêrxwaz û dilpak.
Dîgergûn: Guhartî, kes yan tiştê ku bi alîkarîya dermanek yan karek diguhere û ji rewşa xwe ya berîn derdikeve, dikeve rewşeka dî. Yanî "ew kesên ku Xwedê wan diêvîne û ji ber wê evîne guherîne, bûne mirovên qenc û baş û xêrxwaz û dilpak".
- (117) Yuhîbbûn: Ev peyvikek ji ayeteka Qur'anê ye, mana wê jî "diêvînin" e. Mexsed dîsa ew kes in ku di malika berîn da qala wan hat kirin. Di wê ayetê da tê gotin "Xwedê wan diêvîne û ew wî diêvînin".

da bèn û bikin hîkayetê gûş(118)
hindek bikirin xwe pê feramûş(119)

hindek bikirin bi can semaê(120)
hindek bikirin ji dil wedaê(121)

*

Lê hêvî dikim ji mustefîdan(122)
herfan negirin li mustefîdan(123)

Ev name eger xirab e, ger qenc
kêşaye digel wê, min du sed renc(124)

Nûbawe ye, tift e, nûresîd e(125)
her çend-i nehin qewî guzîde(126)

Lê min ji rezan nekir temettu'(127)
manendê dizan bi kes tettebbu'(128)

-
- (118) Bikin hîkayetê gûş: Guh bidin çîrokê, li çîrokê guhdarî bikin.
(119) Feramûş: Kesê ku bilîyê tiştekan yan karek dibe û tiştên dî ji bîr dike, haya wî ji tiştên dî namîne.
(120) Semaê: Guhdarî, guhdan.
(121) Bikirin ji dil wedaê: Ji dil xatir bixwazin.
(122) Mustefîd: Kesê têrzanîn, kesê pîrr zana.
(123) Mustefîd: Şagird, xwendekar, kesê ku nû dest bi xwendinê kirîye. Xanî li vir xwe şibandîye bi şagirdê û ji kesên zana hêvî kirîye ku herfan li wî negirin, yanî lê şaş negirin û şaşîyên wî eşkera nekin. Wek ku eşkera ye, Xaniyê nemir bi wî awayî nefsbîçûkî kirîye.
(124) Renc: Azar, ezîyet, zehmet.
(125) Nûbawe: Zarûk. Mexsed jê "Mem û Zîn" e. Xanî ew şibandîye bi zarûkek.
Tift: Zarûk. Mexsed dîsa "Mem û Zîn" e.
Nûresîd: Nûgîhîştî.
(126) Guzîde: Bijare.
(127) Nekir temettu': Îstîfade nekir, mefadar nebûm.
(128) Manendê dizan: Wek dizan. Li vir mexsed ji dizan ew nivîskar û hozan in ku li pey eserên kesên dî diçin û bi zarê wan dikin, wan teqlîd dikin, parçena ji wan digirin û piçêk diguhêrin û ji nû ve dinivîsin, bi wî awayî wan tiştan wek eserên xwe nîşan didin.
Tettebbu': Peyrewî, çûyina li pey kesek yan hin kesan.
Xaniyê nemir di vê malikê û malika berî wê da daye zanîn ku, eserên edebî yên ku wek rezan berdar in, berî "Mem û Zîn"ê bi Kurdî nehatine nivîsin da ku wî ji wan îstîfade bikira û wek dizên nivîsaran û helbestan ji wan parçena bigirtina û ji xwe ra bikirina mal.

Nûrestê hedîqeyê fuad e(129)
Masûm e, efîf e, xanezad e(130)

Nûbar e, eger şîrîn eger tal(131)
metbû'e ji rengê new'ê etfal(132)

Min hêvî heye ji ehlê halan(133)
teqbîh-i nekin evan tefalan(134)

Ev meywe eger ne abîdar e(135)
Kurmancî ye, ew qeder li kar e(136)

Ev tifle eger ne nazenîn e
nûbar e, bi min qewî şîrîn e

Ev meywe eger ne pir lezîz e
ev tifle bi min qewî ezîz e

Mehbûb e, lîbas û gûşîware(137)
milkêd-i min in, ne musteare(138)

Elfaz û meanî-yû îbarat(139)
înşa'û mebanî-yû îşarat(140)

-
- (129) Nûreste: Nûgîhîştî, fêkiyê nûderketî, nûbar.
Hedîqe: Baxçe.
Fuad: Dil. Yanî "ev, fêkiyekî nûgîhîştî ye baxçeyê dilê min e, fêkiyekî nûderketî ye ku di baxçeyê dilê min da gîhaye".
- (130) Xanezad: Zarûkê ku di mala kesek da biwelide û mezin bibe. Yanî "ev, zarûkê malê ye, zarûkê mala me ye, ne bîyanî ye, di mala me da welidiye û mezin bûye, ne zarûkê bîyanîyan e ku me ew anîye mala xwe". Ji ber ku "Mem û Zîn" bi Kurdî ye, Xanî ew şibandîye bi zarûkê malê.
- (131) Nûbar: Fêkiyê nûgîhîştî, nûderketî.
- (132) Yanî "xwiyê wî wek xwiyê zarûkan e, di xwiyê zarûkan da ye".
- (133) Ehlê halan: Kesên ku ji halê mirovan fam dikin, kesên fama.
- (134) Teqbîh: Xirabkirin, zîstkirin, ku mirov tiştek yan kesek xirab nîşan bide, qala wî bi xirabî bike, kêmayî û qusûran bîne ser'ê û wî zîst nîşan bide, di çavê xelkê da reş bike. Tefal: Piranîya "tîfl" e, ew jî bi mana "zarûk" e.
- (135) Abîdar: Avdar, fêkiyê ku têr gîhîştîye û hundirê wî av girtîye, şîre di hundirê wî da pêkhatîye û civîyaye.
- (136) Ew qeder li kar e: Ew qas bes e, ew qas têr dike.
- (137) Gûşîwar: Guhar.
- (138) Musteare: Emanet, tiştê ku mirov ji kesna bi emanetî distîne û paşê li xwedîyan vedigerîne.
- (139) Elfaz: Piranîya "lefz" e, ew jî bi mana "peyvik" e.
Meanî: Piranîya "mane" ye.
Îbarat: Piranîya "îbare" e, ew jî bi mana "peyv, gotin" e.
- (140) Înşa': Amadekirin û nivîsîna metnek, helbestek û wd.
Mebanî: Sazkirin û lêkanîna pevekan, peyvan.
Îşarat: Piranîya "îşaret" e.

mewzû'û meqasid û hîkayet(141)
mermûz û menaqib û dîrayet(142)

uslûb û sîfat û mane û lefz(143)
esla nekirin me yek ji wan qerz(144)

Bîlcumle netaicêd-i fikr in(145)
dûşîze û nûerûs û bîkr in(146)

Ya Reb, mede destê xalqê nasaz(147)
vê şahidê dilruba yê tennaz(148)

*

Ummîd-i ew e ji ehlê îrfan(149)
ew dê negirin li min çu herfan

teşnî'i nekin, wekî xeyûran(150)
islah-i bikin li min qusûran(151)

Eshabê kemalê perdepoş in(152)
Erbabê xerez di pîrxuroş in(153)

-
- (141) Mewzû': Babet.
Meqasid: Pîranîya "meqsed" e.
Hîkayet: Çîrok.
- (142) Mermûz: Îşaretkirî, tiştê ku bi alîyê wî ve îşaret tê kirin, tiştê ku tê nîşandan.
Menaqib: Pîranîya "menqîbet" e, ew jî bi mana "salixdana jîyana kesek yan kesna" ye.
Dîrayet: Bîr, bîrbirin, ku mirov bîr bi tiştêk bibe.
- (143) Sîfat: Pîranîya "sîfet" e, ew jî bi mana "salix" e.
- (144) Esla: Qet, ji bin.
Qerz: Deyn.
- (145) Netaic: Pîranîya "netîce" ye, ew jî bi mana "dûwayîk, tiştê ku ji tiştêkî dî derdikeve û li dû wî dimîne" tê.
- (146) Dûşîze: Keça bakîre.
Nûerûs: Nûbûk, keça ku nû dibe bûk.
- (147) Nasaz: Kesê nesaz, kesê avarê.
- (148) Şahid: Rind, xweşik, bedew.
Dilruba: Dilrevîn, keça ku dilên evîndaran direvîne.
Tennaz: Nazdar, cîlwekar.
- (149) Ehlê îrfan: Kesên xwedîmarîfet û zana.
- (150) Teşnî': Xîrabkirin, zîştkirin.
Xeyûr: Xîretkar, kesê xwedîxîret, kesê bixîret.
- (151) Îslah bikin: Tamîr bikin, çêkin, rast bikin, dûz bikin.
- (152) Eshabê kemalê: Kesên gîhîştî, kesên kamil, kesên ne xav.
Perdepoş: Perdenuxêf, kesê ku perde davêje ser tiştan wan dipoşe, dinuxêfe.
- (153) Erbabê xerez: Ehlê xerezê, kesên xwedîxerez, kesên dilreş û xêrnexwaz, kesên xerezkar.
Pîrxuroş: Pîrqîrîn, qîrqîrok, kesê ku diqîre û tiştan eşkera dike, kesê şematekar ê ku şemate derdixe.

Me'mûl-i ew e ji ehlê razan(154)
ew dê nekirin bi min tinazan

Ez pêlewer im, ne gewherî me(155)
Xudreste me ez, ne perwerî me(156)

Kurmanc im û kûhî-yû kenarî(157)
Van çend xeberêd-i Kurdewarî

îmza bikirin bi husnê eltaf(158)
îsxa bikin ew bi sem'ê însaf(159)

Eshabê xerez ku guh bidêrin
eyban bikirim, li min veşêrin

ava rûyê şairî nerêjin(160)
ger mumkin e, yêke qenc bibêjin

sehw û xeletan nekin teccub(161)
te'wîl-i bikin jibo teessub(162)

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' biye

- (154) Me'mûl: Tiştê hevîkirî, tiştê ku tê hevîkirin.
Raz: Sir, tiştê veşartî.
- (155) Pêlewer: Malfiroşê gerok, çerçî.
Gewherî: Gewherfiroş, kesê ku gewher difiroş.
- (156) Xudreste: Xwegîhandî, kesê ku bi xwe gîhaye, bê mamosta gîhaye.
Perwerî: Hînkirî û fêrkirî, kesê ku ji aliyê hin mamostayan ve tê hînkirin û fêrkirin
û bi wî awayî tê gîhandin.
- (157) Kûhî: Çîyayî.
Kenarî: Kesê li kenar, kesê li qerax.
- (158) Bi husnê eltaf: Bi qencîya xwe, ji kerema xwe.
- (159) Îsxa; Guhdarî.
Sem'ê însaf; Guhê însafê.
- (160) Şair: Hozan. Xanî qesta xwe dike.
- (161) Sehw: Şaşî.
Teccub: Şaşman, şaşbûn, ecêbman. Yanî "bila li şaşî û xeletiyên min ecêb nemînin, bi-
la şaş nebin ku min ev şaşî û xeletî kirine".
- (162) Te'wîl bikin: Li ser maneyeka rast dûz bikin, li ser maneyeka rast rê bidin'ê, bînin ser
maneyeka rast.
Teessub: Girêdana bi dîtinek ve, bi fikrek ve, bi bîr û bawerîyek ve.

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Genève
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg"
*
Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDİSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farisçe
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Genève'de
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman
*
Her tabî'da
2000 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır
*
Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja duşembê de 20 Zîlqe'de sene 1316 * Fi 20 Mart sene 1315(1)

SULTAN ABDÛLHAMİD HAN-I SANÎ HAZRETLERİNE

Diyarbakir eşrafından olup indel'icab kendisini bildirmeye hazır olduğunu beyan eden bir zat tarafından gönderilen nazar-ı dikkati calib Kürdçe bir mektubun hasbellüzum bazı fıkralarını tayyederek, aksam-ı sairesini aynen işbu 13 numrolu "Kürdistan" gazetesine derc ettim. Bendegân-ı Şahanedan biri marifetiyle doğruca tercüme ettirildiği halde(2) malûm-ı Şahaneleri olaçağı vechile, bîçare vatanın aksam-ı muhtelifesine tayin ve i'zam olunan

(1) Li gora tarîxa Mîladî 2 Nîsan 1899(Milâdî tarihe göre 2 Nisan 1899).

(2) "Tercüme ettirildiği takdirde" demek istiyor. Yanî "çevrildiği takdirde".

zaleme-i memur'ınin îka'etmekte oldukları gadr-ü itisaf neticesi olarak, birçok Kürdlerin terk-i vatan ederek Acemistan ile sair mahallere hicret ettiklerini, ve pederim merhum Bedirhan Bey'in Kürdistan'da bulunduğu zamanlarda yüz haneli olan karyelerin harab olarak elyevm ancak yigirmişer hane den ibaret kaldıklarını ve birçok aceze-i nisvan ile yetim çocukların çırılçıplak duvar diblerinde bîkes ve bîçare, aç olarak zat-ı Şahanelerinden istimdad etmekte olduklarını bir lisan-ı sūznak ile istirham etmekte olduğu anlaşılıyor. Kürdistan ile Kürdler, Rusya'nın Anadolu'ya tecavüzüne bir sedd-i sed'îd olduklarından, oraya atf-ı nazar-ı adalet eylemelerini rica ediyor.(3)

Kürdistan'ın şu zamanlarda herkes tarafından tamamıyla anlaşılabilir bir surette tezahür eden ehemmiyeti hasebiyle, oraya müstakîm ve âdil memurlar i'zamı lüzumu, Kürdistan'dan mevrud daha birçok varakalarla ihbar edilmektedir.

Padişahım,

Esasen şu lüzum sizce dahi malum olmak lâzım geldiğinden, yalnız sarayınızın içine değil, biraz da, devlet-i Osmaniyemizin devam ve bakasına ve âlem-i İslâmiyetin taarruzdan masuniyetine medar-ı küllîsi olan ve maatteessüf elyevm her türlü âsâr-ı umrandan mahrum bulunan Kürdistan cihetlerine dahi atf-ı nazar eylemenizi istirham ederiz. Birkaç seneden beri Bulgaristan ve Girid gibi meşhud-ı çeşm-i teessüfümüz olan emsale nazaran, zaman-ı karîbde şikâr-ı ecanib olacağı veyahud cevr-ü itisaf yüzünden ahalî kısmen telef, kısmen ihtiyar-ı hicret ederek, Mısır'a gıbtabahş olan o arazî-i ves'â ve münbite insandan hâlî kalarak, Anadolu'da Sahra-i Kebîr'e müşabih bir sahra husule geleceği hêvîdardır.

Hükûmet-i Osmaniyenin bekası için Rusya'ya karşı yegâne istinadgâh olan hitte-i Kürdistan'ın muhafazası lüzum-ı kat'î tahtinde olduğuna, elbette zat-ı Şahanelerince de kanaat-ı kâmile hasil olmuştur. Mâruzatımız beka-i satvet-i İslâmiye arzusundan gayri bir emele müstenid olmadığından, hilâfını iddia ederek evham-ı hümayunu davetle mülkü perişan eden erazil ve eclâfe umum millet-i İslâmiye ile lânet eylemekten kendimizi alamayız.

---

(3) Demek istiyor ki, Diyarbekir'den mektub yazan zat, Osmanlı Padişahı Abdülhamid'den, adalet gözüyle Kürdistan'a bakmasını rica ediyor.

KAXÏDEK E JÎ KURDISTANÊ HATÎ

Elhemdu lîllah ji wî Xaliqê kewn û mekan re(4) ku Kurmanc jî li alemê dan naskirin! Xwedê ilm û umrê Mîrê me(5) zêde bike! Zemanê babê te cennet-mekan(6) Bedirxan Begê, hemî Kurdistan li saya edaleta wî mamûr(7) û rahet bî! Nuha jî, elhemdu lîllah, li saya ilm û qelesa we, paş nuho Kurmanc hemî wê mes'ûd û bextyar bibin!

Mîrê min,

Hun jî dizanin ku Kurmanc bi xilqeta xwe(8) new'ek(9) ji benî Ademên mumtaz in,(10) şeci' in,(11) ciwamêr in; kêmayîya wan ilm û marîfet e. Saya we, bi îzn û kerema Xwedê teala paş nuho wê meyla ilm û marîfetê jî bikin.

Ev du-sê hîv e cerîdeya "Kürdistan"ê têt welatên me. Lê me' mûrên hukümetê nahêlin em serbest bixwînin; digirin; destê kî bibînin, wî mirovî hebs û eza(12) dikin. Dîsa jî, Kurmanc hemî gelek meyla cerîdeyê dikin, ji wê nabûrin. Vê rê de em'ê gelek tişta fîda bikin, heta wek qewm û mîletên dî em Kurmanc jî sahibê tereqqî(13) bibin. Ez we(14) umîd dikim ku Sultan Ebdulhemîd qencîya me divê. Lê ev walî û qaîmmeqam û mudîr, hasilî çî qas me' mûrên rêdike li serê me, gelek zalim û bêînsaf in; ewan Kurdistan xirab kir; tu hal kesî nema. Weqtê babê te gundên sed xanî, deh mal nemane; ew jî reben û jar in. Gelek Kurmanc ji Kurdistanê hîcret dikin. Hin diçin nêv Ecem, diçin nêv Tirka; hin jî ji rebenîyê mehwa dibin, ji birça ditelîfin.

Em Kurd ji te hevî dikin ku tu cerîdeya xwe de bi Tirkî ji Xunkar re binivîsî, da fekiere halê Kurmanca, da bizane Kurdistan xirab dibe. Vê(15) Musulman hemî bizanibin ku, wekî Kurmanc ne li milê(16) Kurdistanê bîna, heta Mosqof hatî Anadol zebt kiribî; wê hingê Musulmanîya Anadolê, halê Tirka wê yekcar xirab bibîya. Loma, divê vî halî ji Xunkar re erz bikin, da mem'ûrên rast û adil rêke Kurdistanê. Heke ev halê ha weha dewam bike, Kurd jî hew vê zulmê re tehemmul dikin; wê bibin havalê Ermenîya, wê bi hev re esbabên edaletê bixwazin.

- (4) Kewn: Heyî, hebûn.
Mekan: Cî: "Kewn û mekan" pêkve, bi mana "gerdûn, kaînat" tê gotin.
(5) Mexsed ji "Mîrê me", Evdirehman Bedirxan e.
(6) Cennetmekan: Cîbihişt, kesê ku mirov daxwaz dike ku di bihiştê da be.
(7) Mamûr: Ava, avakirî, şên, geş, gewz.
(8) Xilqeta xwe: Afirandina xwe, çêbûna xwe, xwîyê xwe.
(9) New'ek: Tewirek.
(10) Mumtaz: Bijare.
(11) Şeci': Wêrek, mêrxas, fêris.
(12) Eza: Ezîyet, îşkence.
(13) Tereqqî: Pêşketin, pêşveçûn.
(14) We: Wisa.
(15) Vê: Divê, pêwîst e, lazim e.
(16) Mil: Li vir bi mana "alî" ye.

Ez hêvî dikim vê jî binivîse ku, van nêzîkîyan derên ji destê Xunkar derketin, wek Bulgaristan û Girîdê, hemî sebeba zulma me' mûra bî. Ev malûmê alem e ku edalet li kî milî be, mirov xwe dide wî milî.

Bêje Xunkar "el-edlu esas'ul-mulk".(17) Heyfa min têt me' mûrên wî ne adil in, zalim in, xain in, bêînsaf û mirwet in; her nef'a xwe, li felaketa me digerin.(18)

Bêje Xunkar ey Emîrulmu'minîn, (19) Hezretê Pêxember emir kirîye ku: "El-îmamu mes'ûlun elennasî en reîyyetîhî".(20) Çire vî emrê Pêxember cî nakî! Heki tu fenekirî halê tebeeyên(21) xwe, tu jî îndellah(22) mes'ûl î; ceza-yê te'yê ji hemîya zêdetir bit!

Bêj'ê ey Padîşah, tu zanî "edlu saetîn xeyrun mîn îbadetî seb'îne seneten".(23)

Bêj'ê ey Xelîfe, fekiye paş xwe, eslaf(24) û ecdadên te çi kirine, dinya ricifandine. Ecdadên te şîr li destê wan, diketin pêşîya eskerî; ew xwe diçûn, welatên xwe digeran; lawên xwe rêdikirin tehqîqa ehwalên xelqê. Tu çira ji sera xwe dernakevî! Tu hema fedikirî li dora xwe; tu hema camia li dor sera xwe çêdikî; kuderê bêeslek hebit, tu wî tînî mezin dikî! Carekê serê xwe hilîne, piçekê dor xwe fekiye, da tu bibînî ebdên Xwedê teala çi zulm û xedrê dibînin, çawa dinalin; da tu bibînî çavên yetîm û jinebîya çawa barana dibarin;(25) da tu Kurdistanê bibînî, heçku Cengîz û Teymûr tê re bûrîne, heçku zelzele bîyî xanî xirab bîne, ji umranê(26) eser nîne; ew jin û zarû li ber dar û beran digerin, tazî birçî mane! Bêj'ê ey Xelîfe, huqûqê van ebdên Xwedê isparê te ye!(27)

Îmza

Ji Eşrafên Dîyarbêkrê
Ş. M.

-
- (17) Yanî "edalet bingehê milk e".
(18) Yanî "her li menfeeta xwe û li felaketa me digerin".
(19) Emîrulmu'minîn: Serekê Mu'minan, serekê Musulmanan.
(20) Yanî "pêşrewê mirovan ji kesên binê kargêriya xwe berpîrsyar e".
(21) Tebee: Peyrew, kesên li pey pêxemberek yan mîrek, yan serekek.
(22) Îndellah: Li nik Xwedê.
(23) Yanî "edaleta saetek, ji îbadeta heftê salî çêtir e".
(24) Eslaf: Kesên berî mirov, pêşiyên mirov.
(25) Awayê rast, "dibarinin" e.
(26) Umran: Avayî.
(27) Isparê te ye: Sipartîyê te ye, bi te hatîye sipartin.

ULEMAYÊN KURDA RE XÎTABEK(28)

Gelî ulemanol! Un hemî dizanin ku padîşah ser însana hakim û ulema jî ser padîşaha hakim in. Ez dibînim ku ulemayên Kurda ne hakimê Padîşah, lakîn mehkûm û esîrê me' mûrên Padîşah in. Un dibînin ku ew me' mûr ji edl û Şerîetê cuda ne. Lakîn un ser îqbala xwe, ber wan zelemeyê(29) me' mûra stûyê xwe xwar dikin. Un dibînin ku ji wî halî un bednam dibin;(30) dîsa dengê xwe nakin. Heta ev meskenet(31) li we heye, un her çend ku haizê ilm in,(32) tuca un nailê mukafat nabin.(33) Çunkî un emrê Xwedê û Pêxember îcra nakin(34) û bîl'ekis un ji hemî kesî zêdetir şayanê teqdîr in.(35) Un ku wereseyê enbîya ne,(36) çawa wan me' mûra re îtaet dikin! Hew qas mezellet(37) li ser çend pereke dinyayê ne. Un qet îstîqbala zarûyên xwe, wetentaşên(38) xwe naynin ber çava; un qet tîrsa Xwedê teala naynin bîra xwe.

Ulema dikarin hemî tiştê li padîşaha bidin îcrakirin. Çunkî heger padîşah îcra neket, efradê millet dide îcrakirin. Çunkî ew Xwedê teala, ku padîşahê padîşahan e, kitêba xwe de hinde ulema medh û sitayiş kirîye.(39) Hemî Musulman dizanin ku emrên wê kitêbê ji emrên hemî padîşaha gelek muessir(40) û mu'tebertir e. Bînaen'leyh,(41) heger ulema hîmmet bikin, wan emrên Xwedê tefhîmê millet bikin,(42) millet'ê mutîê ulema bibe.(43) Wê hingê millet'ê ji bela cehlê xilas bibe; wê bizanibe ku Padîşah çi ye, merteba ulema çawa ne, huqûqê efradê millet çawa muhtacê hîmaye ye.(44) Lakîn heger millet cahil bimîne, ulema jî bi ilmê xwe emel nekin, yanî heger ulema ji ulemayê sût'(45) bin, xeyrê sefaletê tu tişt ne me'mûl e.(46)

(28) Xîtab: Peyva ku mirov ji kesek ra yan ji hin kesan ra dike, dibêje.

(29) Zeleme: Piranîya "zalim" e.

(30) Un bednam dibin: Hun navxirab dibin, navê we xirab dibe, navê we bi xirabî derdikeve, hun bêrûmet dibin.

(31) Meskenet: Miskînî, bêkêrî, bêxerî, sistî.

(32) Haizê ilm in: Îlm û zanîne didêrin, xwedîyê ilm û zanîne ne, zana ne.

(33) Nailê mukafat nabin: Nagîjin mukafatê, nagîjin qencî û xweşîyê, nagîjin xêr û xweşîyê.

(34) Îcra nakin: Naynin cî, bicî nakin, narewînin, namesînin.

(35) Şayanê teqdîr in: Hêjayê teqdîrê ne, hêja ne ku bîna teqdîrê kirin, hêja ne ku rûmet ji we ra bê dayin û qedrê we bê girtin.

(36) Wereseyê enbîya ne: Warisên Pêxemberan in.

(37) Mezellet: Bêşerefî, nizmî, stuxwarî, sistî.

(38) Wetentaş: Hewwelat.

(39) Medh û sitayiş kirîye: Bi qencî qala wan kirîye, pesnê wan daye.

(40) Muessir: Te'sîrkar, bite'sîr, xwedîte'sîr.

(41) Bînaen'leyh: Li gora vê yekê, li gora vê peyvê, ji ber vê yekê.

(42) Tefhîmê millet bikin: Bi milletê bidin famkirin, bidin zanîn.

(43) Millet'ê mutîê ulema bibe: Milletê di ji ulemayan ra îtaetkar bibe, stûyê xwe li pêşberê wan bitewîne, ji wan ra îtaet bike, li pey wan here.

(44) Hîmaye: Parastin.

(45) Ulemayê sût': Alimên xirabîyê, zanayên ku di rîya xirabîyê da ne, zanayên avarê.

(46) Ne me'mûl e: Ne hêvîkirî ye, nayê hêvîkirin.

Un Îmamê Birkewî Mihemed Efendî dinasin. Kitêba wî fîlealimî(47) ve kin bixwînin; der heqê ulemayê sû' de çi dibêje. Kitêba Huccetulîslam(48)Îmamê Xezalî, rehîmehullah,(49) bixwînin; fekirin ewî der heqa ulemayê sû' de çi ayet, çi hedîs zikir kirdiwe.(50) Un dizanin ku Îmamê Xezalî, destek wî we hemîya dihêje. Loma umîd dikim ku nesîhetên wî te'sîrê we biket. Ew îmam îro sax biya, wê meskenet û minafîqîya we hukum bikira û ew hukum Pêxember tesdîq û Xwedê teala qebûl bikira.

Un dibînin ku ew me'mûrên Xunkar rêdike serê we, hemî casûs û xefîye(51) ne; daîm meqseda wan îfsadê efrad e.(52) Çunkî bi wî sûretî(53) efradê millet her binîfaq in,(54) îttîfaq nakin. Hingî efradê millet binîfaq in, ji qeweta îttîfaqê mehrûm in; bînaen'eleyn, zeîf in. Hingî millet zeîf e, hukumet li ser wî dikare îcrayê zulm bike. Hasilî, bi wî halî un dibînin ku me'mûrên li serê we mufsid in.(55) Xwedê teala kitêba xwe de gotîye "el-ffitnetu eşeddu mîn'el-qetlî".(56) De vêca malûm dibe ku ew me'mûrên un ji wan re hinde bi meskenet û cebanet(57) îtaet dikin, ji qatila şerîrtir in, mezherê xezebê îlahî ne.(58)

Min berî çend rojekê kaxidek ji xelqê Dîyarbekrê stand. Min ew kaxid vê cerîdeyê de nivîsî. Ji munderecata(59) wî kaxidî malûm dibe ku ji şerê fitne, fesada me'mûrên serê we li meyanê we îlqa dikin.(60) Kurdistan roj û roj xirab dibe, gelek xelq mecbûrê hîcretê(61) dibin.

Mufessirên kîram(62) tefsîra ayeta ser fitneyê de dibêjin ku: "Fitne, yanî ewa ji we memleketê we(63) nefî û texrîb dike,(64) muzir e; un wê fitneyê ji memleketê xwe derêxin, nefî bikin".

(47) Fîlealim: Alimê wek fîl, alimê gewre

(48) Huccetulîslam: Delîl û nîşana Îslamê

(49) Rehîmehullah: Xwedê lê bê rehmê

(50) Zikir kirdiwe: Qal kirîye, gotîye

(51) Xefîye: Kesê ku bi dizî dixebite, nepenî kar dike. Ev peyvik, wek navekî resmî û sîyasî di zemanê Sultan Hemîd da jibo polêsên wî yên nepenî hatîye karanîn.

(52) Îfsadê efrad: Xirabkirina ferdan.

(53) Bi wî sûretî: Bi wî awayî.

(54) Binîfaq in: parçebûyî ne, dubend in, ji hev cuda ne, ne hev girtî ne.

(55) Mufsid in: Xirabîkar in, xirabîxwaz in, karê wan xirabî ye, xirabî dixwazin û xirabî dikin.

(56) Yanî "fitne ji kuştinê diwartir e, xirabtir e".

(57) Cebanet: Tirsonekî, tirsokî, newêrekî.

(58) Şerîr: Xirab, xirabîkar, xirabîxwaz.

Mezherê xezebê îlahî ne: Cîyê xezeba Xwedê ne, misteheqê xîşma Xwedê ne.

(59) Munderecat: Têdayî, tiştê ku di nameyek, pirtûkek, kovarek yan jî rojnameyek da cî girtîye.

(60) Li meyanê we îlqa dikin: Davêjin nava we.

(61) Hîcret: Cîhîlbûn, rabûn û barkirina ji cîyê xwe.

(62) Mufessir: Zanayê ku maneya Qur'anê dinivîse, dide zanîn.

Kîram: Qedirbilind, rûmetbilind.

(63) Awayê rast, "ewa we ji memleketê we" ye.

(64) Nefî: Rakirina ji cî û şandina bo cîyekî dî, ku hukumet kesek yan hin kesan ji cîyê wan rake û bişîne cîyekî dî.

Texrîb: Şandina bo cîyekî xerîb, ku hukumet kesek yan hin kesan bişîne cîyekî xerîb, cîyekî bîyanî.

De vêca ew me' mûrên serê we, qatîlên we ne. Wekî we dît yek hat we bikuje, un dest davêjin şîrê xwe; divê un bi eynê sûretî(65) wan me' mûrên serê xwe bi şîrê xwe defi' bikin. Heger ne, ew'ê we bikujin. Ew her roj we dikujin, we ha ji xwe nîne. Hetta ew we bi ezîyet dikujin. Çunkî Pêxember, eleyhîssalam, "we men qetele mu' mînen muteemmîden fe cezauhu îlx.". (66) Yanî "nefya mu' minekî musawîyê qetla wî ye". (67) Ez umîd dikim ku çî qasî ayet û hedîs hene, un emînê sihheta (68) wan in. Heger qelbê we jî tesdîq dîke, çîre bi îcaba wan ewamira (69) hereket nakin! Heger un ji wan zelemeê me' mûra ditirsîn, tîrsa Xwedê mueyyen (70) ji tîrsa wan ezîmtir e. (71) Heger un faîdekê ji wan xeddarên me' mûra umîd dikin, mueyyen faîda Xwedê ya ji hemîya ezîmtir e. Mirovê kor û kerr waqîfê vê heqîqetê ye. (72) Gelî ulemano, çîre un wê heqîqeta hinde aşîkar nabînin! Heta kengê un'ê vê xefletê de bimînin! Însaf bikin!

(65) Bi eynê sûretî: Bi eynê awayî, bi wî awayî.

(66) Nivîskar ev peyv wek peyveka Pêxember nîşan daye, lê belê ev parçeyek ji ayeteka **Qur'anê** ye, mana wê jî bi tevayî weha ye: "Kesê ku bi zanîn û amadekirin mu' minek bikuje, cezayê wî canem e, tê da ebedî dimîne, Xwedê lê tê xişmê û lanet lê tîne û jê ra ezabekî mezin amade dîke". Despêka ayetê jî ne "we men qetele" ye, lê belê "we men yeqtul" e.

(67) Musawî: Beraber, hevteng, tiştê ku di tenga tiştêkî dî da ye.

(68) Sihhet: Li vir bi mana "rastî" ye.

(69) Ewamir: Piranîya "emr" e, ew jî bi mana "ferman" e.

(70) Mueyyen: Hemin, muheqqeq, ekîd, bê guman.

(71) Ezîmtir: Mezintir.

(72) Waqîfê vê heqîqetê ye: Haydarê ji vê rastîyê ye, ji vê rastîyê haydar e, bi vê rastîyê dizane.

BEDÎRXAN BEG(73)

Bedirxan Beg sala 1250(74) de bî Hakimê Kurdistanê Paş çend salekê weqta ku bî şerê Nizîbê,(75) Ebdulmecîd muracetê muawenetê(76) wî kir. Bedirxan Beg jî gelek esker ve çû şerî, xizmet û sedaqet îbraz kir.(77) Paş wî şerî vegera Kurdistanê.

Wî zemanî Kurdistan nav destê me'mûrên hukumetê talan dibî. Me'mûr hemî çavên xwe ser emwalên(78) Kurda vekiribîn; heçiyê rişwet(79) nedida me'mûra, bi îftîrakê nefî û hebs dibî. Weqta ku Bedirxan Beg ji şerê Nizîbê ewdet kir,(80) Kurdistan vî halî de bî; yanî destê zelemeê me'mûra perîşan dibî. Lakîn weqta ku Bedirxan Beg cihê xwe rûnişt, çi qas qebail û eşairên(81) binê destê wî hebîn, ji wê zulma me'mûra xilas kir; nehîşt tu me'mûr li ser efradên binê destê wî tu nufûzê îcra bikin(82) û bi edalet eşairên xwe îdare kir.

Ev edl û asayîşa(83) li nav qebailên Bedirxan Begê, mesmûê eşairên cîwar bî.(84) Heçî axayê ev emn(85) û asayîşa Bedirxan Begê bihîst, hat îltîhaqê wî kir(86) û bi wî halî gelek eşîretên dî îltîhaqê Bedirxan Begê bîn û xwe ji zulma me'mûra xilas kirin. Ji wî sebebî, nufûz û hakimîya Bedirxan Begê jî gelek tewessu' kir.(87) Kurdistan hemî, heta di welatê Hekarya ket binê hukmê wî de.

- (73) Ew, bavê nivîskar bûye; nivîskar navê wî weha nivîsiye; lê belê, ew di nava gelê Kurd da bi navê "Mîr Bedirxan" hatîye naskirin. Carna jê ra weha dihat gotin, carna jî dihat gotin "Mîr Bedirxanê Botî". Lê belê di nava Kurdan da jê ra qet nehatîye gotin "Bedirxan Beg". Ji ber vê yekê, divîya ku li vir jî navê wî bi awayê "Mîr Bedirxan" bihata nivîsîn.
- (74) Li gora tarîxa Mîladî 1835.
- (75) Şerê Nizîbê: Şerê ku di navbera leşkerê Osmanî û leşkerê Mîsrê da qewimî. Leşkerê Mîsrê, ku di binê fermandariya Bîrahîm Paşa yê kurê Walîyê Mîsrê Mihemed Elî Paşa da bû, leşkerê Osmanî zorbirî kir û heta nêzikê Stanbolê ew reqand. Paşê di navbera her du alîyan da peyman aştîyê hat îmkirin. Hingê Sultan Evdîlmeccîd li ser textê dewleta Osmanî bû.
- (76) Muawenet: Alîkarî.
- (77) Sedaqet: Rastî û durustîya bi kesek ra yan jî bi dewletek ra. Îbraz kir: Nîşan da.
- (78) Emwal: Pîranîya "mal" e.
- (79) Rişwet: Bertîl.
- (80) Ewdet kir: Vegerîya, zivirî.
- (81) Qebail; Pîranîya "qebîle" ye. Eşair: Pîranîya "eşîret" e.
- (82) Nufûz: Te'sîr, hukum, fermanrewayî. Îcra bikin: Bicî bikin, bajon.
- (83) Edl: Edalet, dad. Asayîş: Ewletî, dûzena komelê û welêt.
- (84) Mesmûê eşairên cîwar bî: Ji alîyê eşîretên cîran ve hat bihîstin, eşîretên cîran ew dad û ewletî bihîstin.
- (85) Emn: Ewletî.
- (86) Îltîhaqê wî kir: Tevê wî bû, bû peyrewê wî, bû hevalbendê wî.
- (87) Tewessu' kir: Fire bû.

Lakîn çiku me'mûra nedikarîn rişweta ji eşairên binê destê Bedirxan Begê bistînin û çiku(88) gelek eşair îltîhaqê Bedirxan Begê kirin, me'mûrên hukümetê ji wî halî mutezerrir dibîn;(89) yanî bi zulm û xebaseta(90) xwe nedikarîn pera ji Kurda bistînin. Loma, dest şikata Bedirxan Begê kirin. Bînaen'eleyh, Walîyê Mosilê Es'ed Paşa û gelek walîyên di Sultan Ebdulmecîd re nivîsîn ku "Kurdistan hemî ket binê destê Bedirxan Begê de, ev hal dewletê re muzir e,(91) loma divê Bedirxan Begê ji wê derê rakin". Ser vê îş'arê(92) Walîyê Helebê Osman Paşa bî Muşîrê Ordûya Anadolîyê(93) û hat ser Bedirxan Begê. Osman Paşa eskerê xwe re Dîyarbekir ordû îttîxaz kir.(94) Sih hezar esker û çil pare(95) top ve ji Dîyarbekrê rabî, çû ser Cizîrê.

Hê ordûya Osman Paşa negîhayî Cizîrê, ji Îstanbulê Sultan Ebdulmecîd Mela Efendî rêkir ji Bedirxan Begê re, da bêt Îstanbulê. Mela Efendî ji berê ve Bedirxan Begê dinasî. Weqta ku Mela Efendî gîha nezdîkê(96) Cizîrê, go Osman Paşa ku "ez ji terefê Xunkar diçim nik Bedirxan Begê, belkî bi nush û pend,(97) bê şer Kurdistanê terk biket; heta ez cewabê nedim te, newe ser Cizîrê" û fermana Sedrê Azem Reşîd Paşa jî îbraz kir. Ew emirname, "Muherrerat-i Nadîre" nam kitêb de metbû'e.(98)

Osman Paşa arzû dikir ku Bedirxan Begê re şerî bike û bi xalibîyeta(99) xwe şan û şerefê îstîhsal bike.(100) Loma, nagîhanî(101) xebera Mela Efendî hîddet kir(102) û Mela Efendî hebs kir. Lakîn çiku nediwêrî yekcarî ji me'mûrîyeta wî menî' bike, ji hebsê derêxist û rê da'yê. Mela Efendî hat nik Bedirxan Begê. Lakîn Osman Paşa jî elel'eele(103) ordûyê ve hat ser Cizîrê, întîzara(104) cewaba Mela Efendî nekir û dest tecawuzê(105) kir. Mela Efendî ji vî halî muteheyyir ma û mexcûlen(106) ji Bedirxan Begê cewabê hat or-

-
- (88) Çiku: Li vir her du jî bi mana "ji ber ku" ne.
 (89) Mutezerrir dibîn: Zirardîtî dibûn, zîrar didîtin, dixesirîn.
 (90) Xebaset: Xirabî.
 (91) Muzir: Zirarde, tiştê ku zîrar dide, xesar tîne.
 (92) Îş'ar: Haydan, ku di heqê kesek da yan tiştêk da hay bê dayin, xeber bê dayin.
 (93) Muşîr: Mareşal.
 (94) Awayê rast, "ordûgah îttîxaz kir" e. Yanî "ordûgah girt, ji ordûya xwe ra kir merkez, ji leşkerê xwe ra kir bargah".
 (95) Pare: Tene.
 (96) Nezdîk: Nêzîk.
 (97) Nush û pend: Şîret.
 (98) Nam kitêb de metbû'e: Kitêba ku bi vî navî ye, tê da hatîye çapkirin; pirtûka ku navê wê ev e, ev ferman tê da hatîye çapkirin.
 (99) Xalibîyet: Zorbirin, ku kesek zora kesek bibe yan leşkerek zora leşkerek bibe, wî zorbirî bike.
 (100) Îstîhsal bike: Bi destê xwe bixe, deshatî bike, desketî bike.
 (101) Nagîhanî: Ji nîşka ve.
 (102) Hîddet kir: Hêrs bû.
 (103) Elel'eele: Bi lez û bez, tavil.
 (104) Întîzar: Payin, ku mirov tiştêk yan kesek bipê, li benda wî be, çavê mirov li rîya wî be û mirov çavnêrîya wî bike.
 (105) Tecawuz: Desdirêjî.
 (106) Mexcûlen: Bi awayekî fedîkar, şermî.

dûya Osman Paşa.(107) Osman Paşa qebaheta xwe dizanî. Loma, ketmê qebahet re(108) îftîra li Mela Efendî kir, mewqûfen(109) rêkir Îstanbulê û Xunkar re nivîsî ku "ev mirov muttefiqê(110) Bedirxan Begê ye, xayinê dewlet e". Xunkar jî bîla tedqîq û tehqîq(111) Mela Efendî nefyê Wanê kir.

*

Her du mila dest şerî kir. Mîqdarê çiharde şera mabeyna(112) her du eskera de bî. Şerek gelek mezin li Çemê Zeytûnê bî. Wê derê eskerê Osman Paşa gelek şikest. Kurda gelek top zebt kir; lakîn nedizanîn biemilînin.(113) Axir Bedirxan Begê dît ku eskerê Osman Paşa ji yê wî mucêhhezîr e,(114) loma tehesunê qela Ewrexê kir.(115) Lakîn ev tehesun bêfaîde bî. Topên ordûya Osman Paşa di zemanek hindik de qele texrîb kir.(116) Eskerê Bedirxan Begê ji topa gelek muteessir dibî. Nîhayet eskerê Bedirxan Begê gelek şikest, qeweta wî gelek zeîf bî. Loma teslîm bî, ordûya Osman Paşa ve hat(117) Îstanbulê. Aîla wî hemî jî wî re hat. Weqta ku gîha Îstanbulê, nefyê Girîdê bî. Paş pazde sala Sultan Ebdulezîz ban'î kir,(118) hat Îstanbulê. Xunkar jê re teklîf kir bike walî li Rûmîlîyê.(119) Lakîn Bedirxan Begê qebûl nekir, ruxset(120) xwest da biçê Şamê. Xunkar rutba "Mîrê Mîran"îyê tewcîh kir(121) û ruxset da'yê. Bedirxan Begê paş çend salekê wê derê wefat kir. Weqta ku wefat kir şêst û sê salî bî. Çil û duyek nefer zukûr û înas ewladên wî hebîn.(122) Ewladên wî re çûna Kurdistanê qet'îyyen memnû'e,(123) hukumet nahêle.

-
- (107) Li vir kêmayîyek heye. Wisa tê zanîn ku awayê rast divê weha be: "Digel cewabê hat ordûya Osman Paşa".
- (108) Ketmê qebahet re: Jibo ketma qebahetê xwe, jibo veşartin û poşan û nuxaftina qebahetê xwe.
- (109) Mewqûfen: Girtî, bi girtin, tewqîf kirî.
- (110) Muttefiq: Hevalbend.
- (111) Bîla tedqîq û tehqîq: Bê lêgerîn û lêkolan, bê ku lê bide gerîn û bide kolan ka ew tişt rast e yan na.
- (112) Mabeyn: Navber.
- (113) Biemilînin: Bi kar bînin, bişixulînin.
- (114) Mucêhhez: Têrçek û têrrext û têrfişek.
- (115) Tehesun: Asêbûn, ketina cîyekî zexm û berxwedana di wir da. Ewrex: Keleyeka kevn e li hêla Botan.
- (116) Texrîb kir: Xira kir, hilweşand, wêran kir.
- (117) Di eslê rojnamê da ev peyvik bi awayê neyîn "nehat" derketîye. Lê belê, wek ku eşkera ye, ew awa şaş e. Lewra Mîr Bedirxan çûye Stanbolê. Ji ber vê yekê, me peyvik bi awayê rast û erîn "hat" nivîsî.
- (118) Ban'î kir: Bang wî kir, bang kir wî, ew xund nik xwe. Her du peyvikên "bang wî" hatine kurtkirin û ketine awayê "ban'î".
- (119) Rûmîlî: Axa Osmanîyan a li Ewropayê. Di Tirkîya nuhayîn da jê ra tê gotin "Rûmelî".
- (120) Ruxset: Destûr.
- (121) Tewcîh kir: Da, da wî.
- (122) Zukûr: Kur, zarûkên kurîn.
Înas: Keç, zarûkên keçîn.
- (123) Qet'îyyen memnû'e: Qutûbîrr qedexe ye.

Gelî Kudno! Un ji vî tercumeê halê(124) Bedirxan Begê dibînin ku ji kengê ve me'mûrên hukûmet rêdike li serê we, Kurdistanê texrîb dîkin. Bedirxan Begê ji xîreta xwe nehîşt xelq zulmê li efradên binê destê wî bikin. Walî bê rişwet man; loma îftîra lê kirin, ordû kişandin li ser. Heger wê hingê ve Kurda bîl'îttîfaq umûmen(125) dewamê şikatê bikira, me'mûrên zalim qebûl nekirana, heta nuho ev hal dewam nedikir û îro un Kurd'ê gelek bextyar bîna. Lakîn meskeneta li we, maniê seadeta(126) we ye.

Çiku Ermenî waqîfê vî halî bîne, ew dixebitin, da xwe ji binê zulma me'mûra derêxin. Hinde ji wan hatin kuştin, hinde telef bîn, dîsa xîreta xwe dewam dîkin. Divê Kurd jî wan re îttîfaq bikin. Çunkî Ermenî jî, Kurd jî mezlûmê Ebdulhemîd, in. Lakîn Kurd cahil in, vê heqîqetê nizanin; loma Ermenîya dikujin. Lakîn ev halê Kurda dînen, aqlen, adeten(127) ne caîz e. Heger Kurd û Ermenî îttîfaq bikin, me'mûr nikarin zulmê li Kurdistanê îcra bikin. Sed heyf(128) ku qebailên Kurda hemî neyarê hevdu ne. Me'mûr jî bi wê ze'f(129) û nîfaqa wan, her li serê wan bela ne.

---

(124) Tercumeê hal: Çîroka jîyanê.

(125) Bîl'îttîfaq: Bi tevayî.

Umûmen: Bi giştî, pêkve.

(126) Manîê seadet: Rêgirê bextyarîyê, tişt yan kesê ku rê li bextyarîya kesek yan hin kesan digire, nahêle ew bextyar bibin.

(127) Dînen: Ji alîyê dîn ve, li gora dîn.

Aqlen: Ji alîyê aqil ve, li gora aqil.

Adeten: Ji alîyê adet û toreyan ve, li gora toreyan.

(128) Heyf: Xebînet, mixabin.

(129) Ze'f: Zeîfî, kêmayî.

ÎNTÎBAH(130)

Gelî ulemayên Kurda! Hingê min ev cerîda ”Kurdistan”ê neşir kirî, gelek mirovên ecnebî(131) ji Alman, ji Nemçe(132) û ji Înglîza, cerîda min îştîra dikin,(133) dixwînin. Elelxusûs(134) yekê Alman heye, navê wî Mösyö ”Martîn Hartman” e;(135) ekserê lîsanê Şerqê(136) dizane, hetta lîsanê Kurda jî teillum dike.(137) Ez umîd dikim ev xîreta ecnebîya, Kurda re mûcibê întîbah bit.(138)

ÎŞTÎRAKÊ HEMÎYET(139)

Ji Dîyarbekrê : 200 qurîş
Ji Silêmanîyê : 121 ”
Ji Edeneyê : 120 ”

Min ev perê ha standin. Min kaxiza Şêx Mihemed stand, min cewab jî nivîsî; belkî kaxiz wasil nebit.(140) Muteşekkirê(141) xîret û hemîyeta Şêx Mihe-med im. Umîd dikim ku wê we’dên(142) xwe temamen îcra bike.

*

Ş. M. — Eve min kaxiza te bi vê cerîdeyê î’lan kir.(143) Min hin fiqer jê teyy kir.(144) Esbabê wê, ez’ê xusûsî ji te re binivîsim.

-
- (130) Întîbah: Hişyarî, balkêşî.
(131) Ecnebî: Bîyanî.
(132) Nemçe: Awusturya, Nemsî.
(133) Îştîra dikin: Dikirin.
(134) Elelxusûs: Xasma, bi taybetî.
(135) Martîn Hartman, nivîskar û zanyarekî Alman bûye, di sala 1904’an da ”Dîwan”a hozanê Kurd ê nemir Melayê Cizîrî li Berlînê çap kirîye û jê ra pêşkêşîyek bi zimanê Almanî nivîsîye.
(136) Ekserê lîsanê Şerqê: Piranîya zimanên Rojhilat.
(137) Teillum dike: Fêr dibe.
(138) Mûcibê întîbah bit: Bibe semedê hişyarîyê, wan hişyar bike.
(139) Îştîrakê hemîyet: Beşdarîya pêjna welatevînîyê, beşdarîya ku weltevînîya beşdarên xwe nîşan dide, îspat dike.
(140) Wasil nebit: Negêje, negêje destê kesê ku jê ra hatîye şandin.
(141) Muteşekkir: Sipaskar, kesê ku sipas dike.
(142) We’dên xwe: Sozên xwe.
(143) Î’lan kir: Ragîhand, eşkera kir.
(144) Fiqer: Piranîya ”fiqret” e, ew jî bi mana ”parçe” ye.
Teyy kir: Derxist, nenivîsî.

Ebrû ji kemanê qewsê eflak(146)
Mujgan bê guman ji sehmê semmak(147)

Sermayeyê wehşeta cunûnan(148)
mermûz e di dehşeta uyûnan(149)

Mebhût-i dibûn di turfetul'eyn(150)
keşşafê rumûzê hîkmetul'eyn(151)

Cebhet dinuma ji terfê îklîl(152)
goya li ufuq cenahê Cîbrîl(153)

westayî li îstîwa ye daîm(154)
xurşîd-i di xizmeta wê qaîm(155)

-
- (145) Ev beşê jêrîn, beşekî dî ji "Mem û Zîn"ê ye. Beşê berî vî beşî, di jimareya 12'an da derketîye. Ji ber ku ew jimare di dest da tune, xwendevanên rojnamê neşên wî beşê "Mem û Zîn"ê bixwînin. Di vî beşî da pesnê rindîya Zînê û Sitîyê tê dayin, ku her du jî xuşkên Mîrê Botan Mîr Zeydîn bûne.
- (146) Kemanê qewsê eflak: Kevanê felekan. Yanî "birûyên Zînê û Sitîyê dişibîyan kevane felekê".
- (147) Mujgan: Bijang.
Sehmê semmak: Tîrên rast. Yanî "bijangên wan wek tîrên rast bûn".
- (148) Sermayeyê wehşeta cunûnan: Sermayeyê kûvîtîya dînîtiyan, kana kûvîtîya dînîtiyan.
- (149) Mermûz: Tiştê ku tê îşaretkirin, îşaretkirî.
Dehşeta uyûnan: Dehşeta çavan, tirs û qurfa ku ji çavên wan dirijîyan. Yanî "ew tirs û qurfa ku ji çavên wan dirijîyan û belav dibûn, îşaret bû jibo sermayeyê kûvîtîya dînîtiyan, kesê ku li çavên wan ên bitirs binihêrta, dîn dibû û kûvîtî lê peyda dibû".
- (150) Mebhût: Şaşmayî, heyirî.
Turfetul'eyn: Tavail, derhal, bi qasê ku mirov çavê xwe bigire û veke.
- (151) Keşşaf: Kesê ku tiştan keşif dike, derdixe meydanê.
Rumûzê hîkmetul'eyn: Îşaretên hîkmet û semedên tiştan. Yanî "ew kesên ku hîkmet û semedên tiştan keşif dikin û derdixin meydanê û bi binê tiştan dizanin, ji çavên wan tavil şaş dibûn û heyirî diman".
- (152) Cebhet: Enî.
Têrf: Alî, teref.
Îklîl: Tac.
- (153) Goya: Wek ku, mirov digot qey ku.
Ufuq: Asû.
Cenahê Cîbrîl: Baskê Cebraîlê firîşte. Yanî "enîyên wan ji alîyên tacên wan bi awayekî wisa dixuyan ku, mirov digot qey baskên firîşte Cebraîl in, dişibîyan baskên wî".
- (154) Westayî li îstîwa: Sekinî li nivê asîman, sekinandî li nivê asîman.
- (155) Xurşîd: Roj. Yanî "mirov digot qey Roj li nivê asîman westayî ye û tim di xizmeta enîyên wan da ye û ronayî dide ser wan".

Herçî bidîya rux û bîna gûş(156)
fîlhal-i bi der dida jibo hûş(157)

Gerden, te digo di destê saqî
qarûre ye, pirşerabê baqî(158)

yan şubhetê şîşeya nebatê(159)
yan menbeê kanîya heyatê(160)

Serpence û naxunê muhenna(161)
rencîdeyê xatirê muhenna(162)

Xelqê ku didîtin ew kemergah(163)
hazir dikirin ji xewrê dil "ah"(164)

Zahir dikirin ku zend û bazin(165)
êdî nediman gilî û gazin

*

Herçend-i ku her du şubhê can bûn
ew her du bi husnê tew'eman bûn(166)

-
- (156) Rux: Rû.
Bîna: Bibîna, bidîta.
Gûş: Guh.
- (157) Fîlhal: Tavi, di wê gavê da.
Jibo: Jibo rû û guhên wan.
Hûş: Hiş. Yanî "her kesê ku rû û guhên wan bidîtina, tavi jibo wan hişê xwe bi der dida û bêhiş dibû".
- (158) Qarûre: Şûşe.
Pirşerab: Têrmey, şûşa ku têr mey tê da heye.
Baqî: Ebedî, meya ebedî.
- (159) Nebat: 1- Gîya. 2- Tewirek şekir, şekirê nebat. Li vir mexsed mana 2'yan e.
- (160) Menbeê kanîya heyatê: Serçavîya kanîya ava jînê, serçavîya wê kanîya ku ava heyatê jê diherike, ava ku vexwaroxê wê timjîndar dimîne, namire.
- (161) Serpence: Sertilî.
Naxun: Tilî.
Muhenna: Henekirî.
- (162) Rencîde: Azarde, tiştê ku azar û êş dide, tiştê ku dêşîne.
Xatir: Dil. Hin maneyên di jî jê ra hene, lê li vir bi vê maneyê ye.
Muhenna: Geş, kêfxweş. Yanî "sertilî û tilîyên wan ên henekirî, êş û azar didan dilên geş û kêfxweş, kesên dilgeş û kêfxweş dema ew tilî û sertilîyên henekirî didîtin, ji ber evîne êş diket dilên wan".
- (163) Kemergah: cîyê ku kemer lê tê bestin, newq.
- (164) Xewrê dil: Kûrana dil, kûrayîya dil.
- (165) Zahir dikirin: Nîşan didan, dinumandin, eşkera dikirin.
- (166) Tew'eman: Cêwî.

Herçend-i Sitî we nazenîn bû(167)
Lê Zîn ji mîsalê horîîn bû(168)

Herçend-i Sitî stêreweş bû(169)
Lê Zîn bi ruxan heyîvegeş bû

Herçend-i Sitî wekî qemer bû(170)
Zîn mihresifet, zîyade ter bû(171)

Ev her du wekî du şebçiraxan(172)
gava dimeşîne bax û raxan(173)

nalan dikirin cemad û heywan(174)
talan dikirin nebat û însan

Kofî ji cewahiran mukellel(175)
Koter ji netrikan muselsel(176)

Serbendê qeseb didan cebînê(177)
aşiq dimirin ji dest evînê

Ev zînet û xeml û qîşt û henbel(178)
ez pêş û pes û yemîn û qenbel(179)

---

(167) We: Wisa

(168) Horîîn: Horîya bihiştê ya bijare, serhorî.

(169) Stêreweş: Wek stêrê, mîna stêrê.

(170) Qemer: Hîv.

(171) Mihresifet: Wek Rojê, di sifetê Rojê da.

(172) Şebçirax: Çiraya şevê, çiraya ku bi şev tê pêxistin û ronayî dide.

(173) Rax: Baxçeyê li lehfe çîya, li bintara çîya.

(174) Nalan dikirin: Dinalandin, bi nalînê dixistin.
Cemad: Tiştê bêgîyan, tiştê nejîndar.

(175) Mukellel: Xemilandî.

(176) Koter: Gerdenî.

Netrik: Tiştêkî xemlê ye.

Muselsel; Zincîrkirî. Yanî "gerdenîyên wan bi tiştên xemlê hatibûn zincîrkirin, tiştên xemlê wek zincîran bi gerdenîyên wan ve hatibûn girêdan".

(177) Serbend: Serê bendika kofîyê.

Qeseb: Bendika kofîyê. Bi qasê tilîyek fire ye, keş û jin wê bendikê di binê çena xwe ra derbas dikin û serê wê li ber cêniga xwe davêjin qulpek. Bendik kofîyê li ser serî dihêle, digire, nahêle bikeve.

(178) Qîşt û henbel: Du tiştên xemlê ne, du xişr in.

(179) Ez pêş: Ji alîyê pêşîn ve, ji pêş ve.

Pes: Paş, ji alîyê paşîn ve, ji paş ve.

Yemîn: Alîyê rastê.

Qenbel: Alîyê çepê.

gava dimeşîn perî digel wan(180)
walih dikirin welî di xelwan(181)

*

Ger şêx in û ger mela û mîr in
derwêş û xenî û ger feqîr in(182)

kes nîne ne talibê cemalê(183)
kes nîne ne raxibê wîsalê(184)

Hin raxibê husnê layezal in(185)
hin talibê qalibê betal in(186)

Lakîn hemîyan yek e yeqîn dost
Ferqa ku heye ji mexzê ta post(187)

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' bîye

---

(180) Digel wan: Digel wan tiştên xemlê, digel wan xeml û xêzên xwe.

(181) Walih: Gêj, sersem, sews, bêhiş.

Welî: Dostê Xwedê, kesê ku ji Xwedê ra tim îbadet dike.

Di xelwan: Di xelwetxanan da, di xelwetxaneyên ku welî di wan da ji Xwedê ra îbadet dikin.

(182) Xenî: Dewlemend, zengîn.

Feqîr: Xizan.

(183) Talib: Xwestox, lêger, kesê ku tişteke dixwaze, li tişteke digere.

Cemal: Rindî.

(184) Raxib: Xwestox, daxwazkar, kesê ku daxwaza tişteke dike.

Wîsal: Gîhana evîndaran û yaran, ku evîndar û yar bigîjin hev.

(185) Husnê layezal: Rindîya neqedîyayî, rindîya ku naqede û dûwayî lê nayê, rindîya timî û ebedî.

(186) Qalibê betal: Laşê tewş û bêfêde. Yanî "hin kes tenê laşê tewş daxwaz dikin, li laşê bêfêde digerin, daxwaza rindîya ebedî û timî nakin".

(187) Mexz: 1- Mejî. 2- Eslê tişteke, cewher û heqîqeta tişteke. Li vir mexsed mana 2'yan e. Yanî "ferqa navbera esl û post çî ye, kesên ku li rindîya timî digerin û kesên ku li laşê tewş digerin, ferqa navbera wan jî ew e".

13'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAN HAZRETLERİNE

Diyarbakir ilerigelenlerinden olup gerektiğinde kendisini bildirmeye hazır olduğunu bildiren bir zat tarafından gönderilen dikkat çekici Kürdçe bir mektubun, öyle gerektiği için bazı bölümlerini atlayarak, öbür bölümlerini "Kürdistan" gazetesinin bu 13. sayısında aynen yayınladım. Siz Padişahlarının kullarından biri aracılığıyla doğruca çevrildiği takdirde, siz Padişahlarınca bileneceği gibi, çaresiz yurdun değişik bölgelerine atanıp yollanan zalim memurların işledikleri acımasızlık ve zulmün sonucu olarak birçok Kürdün yurdunu terkedip İran'a ve başka yerlere göç ettiklerini ve babam merhum Bedirhan Bey'in Kürdistan'da bulunduğu zamanlarda yüz hanelik olan köylerin yıkıntıya dönerek bugün ancak yirmişer haneden ibaret kaldıklarını ve birçok düşkün kadının ve öksüz çocuğun çırılçıplak duvar diplerinde kimsesiz ve çaresiz olarak siz Padişahlarının zatından yardım istemekte olduklarını, mektubun yazarının dert yanan dokunaklı bir dille istirham ettiği anlaşılıyor. Kürdistan ile Kürdler, Rusya'nın Anadolu'ya yapabileceği saldırıya karşı sarsılmaz bir engel olduklarından, siz Padişahlarının oraya adalet gözüyle bakmalarını rica ediyor.

Kürdistan'ın şu zamanlarda herkes tarafından tümüyle anlaşılabilir bir biçimde ortaya çıkan önemi dolayısıyla, oraya, doğruluktan ayrılmayan adaletli memurların gönderilmesi gerektiği, Kürdistan'dan gelen daha birçok mektupla haber verilmektedir.

Padişahım,

Bu gereğin aslında sizce dahi bilinmesi gerektiğinden, yalnız sarayınızın içine değil, biraz da Osmanlı devletimizin süreklilik ve kalıcılığına, bir de tüm İslâm dünyasının saldırıdan korunmasına dayanak olan ve ne yazık ki bugün her türlü bayındırlık eserlerinden yoksun bulunan Kürdistan taraflarına da bakışlarınızı çevirmenizi istirham ederiz. Birkaç yıldan beri Bulgaristan ve

Girit gibi üzüntülü gözlerimizce gördüğümüz örnekler gibi, yakın bir bölümü yok olup giderek, bir bölümü de göç etmeyi tercih ederek, Mısır'ı bile imrendirecek nitelikte olan o geniş ve verimli toprakların insanlardan boşalacağından ve Anadolu'da Büyüksahra'ya benzer bir çölün meydana geleceğinden kaygı duyulmaktadır.(188)

Osmanlı hükümetinin sürekli yaşaması için Rusya'ya karşı tek dayanak olan Kürdistan ülkesinin korunmasının kesin olarak gerekli olduğuna, elbette siz Padişahlarının zatı tarafından da tam bir kanı getirilmiştir. Arzedilen bu dileklerimiz, İslâm dininin gücünün sürekli yaşaması arzusundan başka bir amaca dayanmadığından, bunun tersini iddia ederek siz Padişahlarının kuşkulanasına yolaçan ve böylece ülkeyi perişan eden rezillere ve ayaktakımına, bütün İslâm milletiyle(189) birlikte lânet etmekten kendimizi alamayız.(190)

---

(188) Yazının aslında burada Kürdçe "hêvîdar" sözcüğü kullanılmıştır ki o sözcük "ümit edilir, umulur" anlamına gelmektedir. Ne var ki Kürdcede o sözcük daha çok olumlu durumlarda ve sevindirici konular için kullanılır. Burada ise önemli bir kaygı dile getirilmektedir. Bu nedenle biz o sözcüğün karşılığında "kaygı duyulmaktadır" sözcüklerini kullandık.

(189) Buradaki "millet" sözcüğü, "aynı dine bağlı olan insanlar" anlamındadır.

(190) Yazarın bu yazıda sözünü ettiği Kürdçe mektubu Türkçeye çevirip aşağıya aldık.

KÜRDİSTAN'DAN GELEN BİR MEKTUP

Evrenin Yaratıcısına hamd olsun ki Kürdleri de dünyada tanıttı! Allah Beyimizin(191) bilgisini artırsın ve kendisine uzun ömürler versin! Yeri cennet olsun babanız Bedirhan Bey zamanında, O'nun adaleti sayesinde tüm Kürdistan bayındırdı ve huzur içindeydi! Şimdi de, Allah'a hamd olsun ki sizin bilgi ve kaleminiz sayesinde, bütün Kürdler bundan sonra mutlu olacaklar!

Beyim,

Siz de biliyorsunuz ki Kürdler, yaradılış olarak, Ademoğullarının seçkin topluluklarındandırlar, yiğittirler, merttirler; bir eksiklikleri varsa, o da bilgi ve kültür alanındadır. Sizin sayenizde, yüce Allah'ın izniyle bundan sonra bilgi ve kültüre de eğilim gösterecekler.

İki-üç aydan beri "**Kürdistan**" gazetesi yurdumuza geliyor. Ne var ki hükümet memurları, O'nu özgürce okumamıza olanak vermiyorlar; bizden alıyorlar; kimin elinde görürlerse o adamı hapse atıyorlar, işkence yapıyorlar. Yine de bütün Kürdler gazeteye eğilim gösteriyorlar, ondan vazgeçmiyorlar. Biz Kürdler de diğer halklar ve uluslar gibi kalkınmamızı gerçekleştirinceye kadar, bu yolda çok şey feda edeceğiz. Ben öyle ümit ediyorum ki Sultan Abdülhamid bizim iyiliğimizi istiyor. Ne var ki şu valiler, kaymakamlar, müdürler, kısacası onun başımıza gönderdiği ne kadar memurlar varsa, hepsi zalim ve insafsızdırlar; onlar Kürdistan'ı yıkıntıya çevirdiler; hiç kimsede güç ve takat kalmadı. Babanızın zamanında yüz hanelik olan köylerden şimdi on hane bile kalmamış; kalanlar da zavallı ve zayıf kimselerdir. Birçok Kürd Kürdistan'dan göç ediyorlar. Bazıları İran'a gidiyorlar, bazıları da Türklerin oraya gidiyorlar;(192) kimileri de zavallılıktan çaresizlikten dolayı yok oluyor, açlıktan ölüyorlar.

Biz Kürdler, senden, gazetende Padişaha Türkçe olarak yazmanı rica ediyoruz; böyle yazmalısın ki Padişah Kürdlerin durumunu düşünsün ve Kürdistan'ın harabeye dönmekte olduğunu bilsin. Tüm Müslümanların bilmesi gerekir ki, eğer Kürdler Kürdistan tarafında bulunmasalardı, Moskof şimdiye kadar gelip Anadolu'yu ele geçirmiş olacaktı; o zaman Anadolu'nun Müslümanlığı ve Türklerin durumu tümüyle kötü olacaktı. Bu nedenle, bu

(191) "Beyimiz"den maksat, "**Kürdistan**" gazetesini yayınlayan Abdurrahman Bedirhan'dır.

(192) Mektubun Kürdçe aslında burada "nêv Tirka" sözcükleri kullanılmıştır. Kürdçede göçten sözedilirken kullanılması olağan olan bu iki sözcük tam olarak Türkçeye çevrildiği takdirde "Türklerin arasına, Türklerin içine" anlamını verir. Oysa Türkçede bu olağan değildir ve kullanılmaz. Bu nedenle biz de burada çeviride, "Türklerin oraya" sözcüklerini kullandık; yani "Türklerin bulunduğu yöreler, Türk ülkesi, Türklerin yaşadığı yerler".

durumu Padişaha arzetmelidirler ki Kürdistan'a, doğruluktan ayrılmayan adaletli memurlar yollasın. Eğer bu durum böyle sürerse, Kürdler artık bu zulme dayanamayacaklar ve Ermenilerle birlik olup onlarla birlikte adaletin yol ve yöntemlerini arayıp isteyecekler.

Şunu da yazmanı rica ediyorum: Bu yakınlarda Padişahın elinden çıkan Bulgaristan ve Girit gibi yerlerin elden gitmesinin nedeni, hep memurların zulmüydü. Bütün dünyaca bilinmektedir ki hangi yönde adalet varsa insan o yöne gider.

Padişaha de ki "adalet mülkün temelidir". Yazığım geliyor ki onun memurları adaletli değildirler, zalim ve haindirler, insafsızdırlar ve insanlıktan yoksundurlar; hep kendi çıkarlarını ve bizlerin felâketini isterler.

Padişaha de ki ey Emirülmüminin,(193) Hazreti Peygamber emretmiştir ki: "İnsanların başındaki önder, yönetiminin altındakilerden sorumludur". Peygamber'in bu emrini niçin yerine getirmiyorsun! Uyruklarının durumunu düşünmezsen, Allah katında sen de sorumlu olacaksın ve senin cezan hepsininkinden fazla olacaktır!

Kendisine de ki ey Padişah, biliyorsun ki "bir saatlik adalet, yetmiş yıllık ibadetten daha hayırlıdır".

Kendisine de ki ey Halife, dön de biraz arkana bak, senin seleflerin ve atalarının neler yapmışlar, nasıl dünyayı titretmişler. Ataların, ellerinde kılıçları, askerin önünde yürüyorlardı; onlar bizzat gidip ülkelerinde dolaşıyorlardı; halkın durumunu soruşturmak için oğullarını gönderiyorlardı. Sen niye sarayından hiç çıkmıyorsun! Sen sadece çevreni düşünüyorsun; sadece kendi sarayının çevresinde camiler yaptırıyorsun; nerede bir soysuz varsa onu getirip yüceltiyorsun! Biraz başını kaldırıp azıcık çevrene bak da yüce Allah'ın kullarının nasıl zulüm ve gaddarlık altında inlediklerini gör; öksüzlerin ve dulların gözlerinden nasıl yağmur gibi gözyaşları akıyor, onu da gör; ve Kürdistan'ı da gör, sanki Cengiz ve Timur oradan geçmiş gibi, ya da deprem olmuş da tüm evler yıkılmış gibi bayındırlıktan iz bile kalmamış; kadın ve çocuklar hep aç ve çıplak kalmışlar, ağaç altlarına sığınmışlar!

Kendisine de ki ey Halife, hani Allah'ın bu kullarının hak hukuku sana bırakılmıştı!

İmza

Diyarbakir Eşrafından
Ş. M.

---

(193) Emirülmüminin: Müminlerin emiri, inananların yöneticisi, Müslümanların başındaki halife.

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Genêve
necl'ul-merhûm
Bedirhan Paşa
Ebdurrehman Beg"

*

Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farisîce
mektublar
Kürdçeye bittercûme neşrolunur

Unvan:
Genêve'de
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

*

Her tabî'da
2000 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamina
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja pêncşembê de 9 Zîlhîcce sene 1316 * Fi 7 Nisan sene 1315(1)

BÎSMÎLLAHÎRREHMANÎRREHÎM

"ULUWW'UL-HÎMMETÎ MÎN'EL-ÎMAN"

Ewê Xwedê teala ev alem ser wî(2) xelq kirî, ewê Xwedê serê me me'mûr kirî da rîya qenc nîşanê me bike, vê hedîsa xwe de heqîqetek nîşanê me kirîye; go-tîye ku: "Hîmmet ji îmanê ye"; ango mirov çî qas xweyxîret be, çî qas dinya xwe re, axreta xwe re zêde bixebite, hew qas îmana wî zêde dibe. De vêca malûm dibe ku ji nav we heçîyê welatê xwe re bixebite, heçîyê xwe û zarûyên xwe ji binê zulma me'mûra derêxe, hew qas cem Xwedê teala xweyqedir dibe.

- (1) Li gora tarîxa Mîladî 20 Nîsan 1899(Milâdî tarihe göre 20 Nisan 1899).
(2) Ser wî: Li ser xatirê wî, jibo wî, jibo xatirê wî. Mexsed Pêxember e.

Gelî Kurdno! Un dibînin ku Xwedê û Pêxember muhafaza huqûqê îbad re hinde rên qenc nîşanê me kirine. Heçiyê wan emra îcra bike, dinê û axretê mes'ûd û bextyar dibe.

Ez cerîdeyên Awrupayê de dixwînim ku çiku çar meriyê Kurd bûrîne ser hudûdê Rûsyayê, hukumeta Rûsyayê xeber ji Xunkarê me re rêkirîye ku heger Xunkar ceza wan çar mêra nede, ew xwe'yê eskerî rêke nav Kurdistanê, wan te'dîb bike.(3)

*

Gelî Kurdno! Ji cerîda min a ewwilî heta ya paşayikê(4) ez her dinivîsim ku, heger Kurd hişyarîya xwe nekin(5) Kurdistanê zemanek nezdîk(6) de bikeve destê Mosqof. Ev cewaba Rûsyayê ser wan çihar meriyê Kurd Xunkarê me re rêkirî, da'wa min yekcarî tesrîh û tesdîq dike.(7) Çunkî hukumeta Rûsyayê bi vî tarzî divê sebebekî bibîne, eskerê xwe rêke nav Kurdistanê. Wekî carekê hema eskerê Rûsyayê ket nav welatê we, un muheqqeq bizanin ku êdî hew ji wê derê derdikeve; un nikarin ji nav xwe derêxin û Ebdulhemîd jî tu eskerî, tu cebilxaneyî ji we re rênake. Ewî hema ha ji sera xwe tenê heye, muhtacê tiştêk dî nîne; îro Kurdistan hemî bikeve destê Mosqof, Kurd hemî bên kuştin, jin û zarûyên Kurda bibin xizmetkarê eskerê Mosqof, ew(8) qet'iyen muteessir nabe. Ew dizane ku heta ew xwe umir bike, ev dewleta Îslamê têra wî dike. Paş wî bila hemî mehew û perîşan bibe; ewî muhtacî pê nîne. Ewe Girîd ji destê wî derket. Zulm û xedra Fileyên Girîdê li Musulmana kirî, tu cîya nebîye; Ebdulhemîd dîsa deng nekir.

Berî culûsa(9) vî Xunkarî, me hinde waporên(10) qenc hebîn. Lakîn roja ev Xunkar hatî ser textî ve, ewî ew wapor hemî anîn wî halî ku êkcar bêwec(11) man. Çunkî ditirsa ku millet bi wan wapora wî ji textî bavêje. Ser vê wehmê,(12) hukumeta me tu wapor neman. Loma, hinga bî şerê Yunan, me nekarî weqtê de eskerî rêkin li ser hudûd. Heta esker gîha hududî, Yunaniya gelek ji Musulmana kuştin. Yunan waporên xwe rêkir, gelek welatên me(13) yên ber behrê da ber topa, texrîb kir. Paşê ewî zirhlîyên(14) xwe rêkir ber Girîdê, ew der da be topa. Me dîsa nekarî zirhlîyekê rêkin. Nîhayet Girîd ji des-

(3) Te'dîb bike: Terbîye bike, ceza bide wan.

(4) Paşayik: Paşîn, dûwayîn.

(5) Hişyarîya xwe nekin: Xwe hişyar nekin.

(6) Nezdîk: Nêzîk.

(7) Tesrîh û tesdîq dike: Eşkera dike û rast derdixe, tîne ber çavan û rastîya wê îspat dike.

(8) Ew: Xunkar, Ebdilhemîd.

(9) Culûs: Rûniştina padîşahek li ser textê dewletê.

(10) Wapor: Gemî.

(11) Bêwec: Em rastê mana vê peyvikê nehatin. Dibe ku awayê wê yê rast "pûç" be û ew peyvik bi şaşî weha hatibe çapkirin.

(12) Wehm: Guman.

(13) Mexsed ji "welatên me", welatên Împeratorîya Osmanî ne. Ji ber ku Kurdistan jî hingê di binê destê Osmanîyan da bûye, nivîskar weha nivîsîye.

(14) Zirhlî: Gemiyên şer ên zirxkirî, yên ku bi pola hatine qabkirin, hatine parastin.

tê me çû; ew welatê hinde xweş, hinde mezin qurbana wehma Xunkar bî. De vêca xîlafeta wî, Îmamulmuslîmînîya wî li ku dimîne!(15)

Gelî ulemano! Un çire van heqîqeta nabêjin cahilên nav destê we! Ev deyn li ser we ye. Divê mîr û axa tiştên holê bipirsin. Xunkar divîya hin dera ji nav Arnawudistanê(16) bide Yunanî. Arnawuda dest hilanîn, nehîştin. Un nuho ve şariya xwe bikin.(17) "Îlacî waqie, piş ez wuqû' bayed kerd".(18) Wekî zeman bûrî, hîmmet û xîret fêde nake; divê hemî tişt li zemanê be, da muessir be.(19)

*

Min bihîst ku ji wan ulemayên nav Remezanê diçin welata waz û nesîhet di-kin, yek ji wan sahib hemîyet(20) çûye Rûmîlîyê;(21) wê derê, paş waz û nesî-
hetên axretê, ji xirabîya vî Xunkarî, bi vê zulm û seyyiatên(22) mirovên Ebdulhemîd û sebaba ev feqîrî û perîşanîya hukumeta me(23) kirîye,(24) paşê jî tehluka li ber me hemîya tesrîh û beyan kirîye.(25)

Gelî ulemayên Kurda! Ez umîd dikim ku van nezdîka de gelek ji we wela-tên xwe de heqîqetên holê î'la bikin.(26)

Tarîxa alemê de em tesadufê hin padîşaha dikin ku nefret û edaweta tebee-yên xwe celb kirine.(27) Lakîn em tu hukumdara nabînin ku neyarên welat û mileta xwe teltîf kirî.(28) Xunkarê me, paş şerê Yunanî gelek îhsan û nişan û rutbe dan mirovên dor xwe. Ev îhsanên ha bê sebeb bîn. Çunkî şerî de wa-qia(29) eskerê me xalib bî; lakîn bi tedbîra wan erazilên(30) Serayê de Girîd ji destê me çû. Lakîn tişteke wî(31) heye, ew êkcar mûcibê heyret e.(32) Çunkî min cerîdeyên Awrupayê de xwend ku Xunkar nişan daye qumandanekî na-vê wî "Qawara" ye. Evî qumandanî Musulmanên Girîdê dabî ber topa.

De vêca Kurdno! Qenc bizanibin ku heger neyarek hat ser we, ew neyarê we jî mezherê îltîfata Ebdulhemîd bibe.(33) Çunkî qibtîyên dor wî holê şîre-ta didin.

(15) Xîlafet: Xelîfeti.

Îmamulmuslîmînî: Pêşrewîya Musulmanan.

(16) Arnawudistan: Li jêrenota 45'an a jimareya pêşîn binêrin.

(17) Şariya xwe bikin: Xwe hişyar bikin.

(18) Yanî "çare û havila bûyeran, divê ku berî qewimîna wan bê dîtin".

(19) Da muessir be: Da ku te'sîr bike, kar bike, fêda bide.

(20) Sahib hemîyet: Xwedîxîret, xîretkar.

(21) Li jêrenota 119'an a jimareya 13'an binêrin.

(22) Seyyiat: Piranîya "seyyiet" e, ew jî bi mana "xirabî" ye.

(23) Mexsed ji "hukumeta me", hukumeta Osmanî ye.

(24) Li vir kêmayîyek heye. Divîya ku bigota "qal kirîye" yan "behs kirîye".

(25) Tesrîh û beyan kirîye: Eşkera kirîye, anîye ber çavan.

(26) Holê î'la bikin: Weha bilind bikin.

(27) Edaweta tebeeyên xwe: Dijminîya peyrewên xwe, dijminîya pêgirtîyên xwe.

(28) Teltîf kirî: Qencî li wan kirîye, xelat daye wan.

(29) Waqia: Di eslê xwe da, bi rastî.

(30) Erazil: Piranîya "rezîl" e.

(31) Wî: Xunkar, Ebdulhemîd.

(32) Mûcibê heyret e: Semedê şaşbûnê ye, semedê şaşmanê ye.

(33) Yanî teqdîra wî qazanc bike, ji alîyê wî ve bê ecibandin û teqdîrkin.

EV KAXIDA HA JÎ ULEMAK KURD JÎ MARDÎNÊ JÎ MÎN RE HAT, E JÎ HÎRE DERC DÎKÎM(34)

Mîrê min,

Ew cerîda ku we dest pê kirî her pazde roja carekê derdêxin, carna tê welatê me; nadîren(35) digîhe destê me, em dixwînin. Un hemî ku lawên Bedirxan Begê ne, mîrê me Kurdan in. Ji mîrên wek we, her qencîyê em întîzar dikin. Qencîya xizmeta babê te, welatê me gelek bîye. Ev hîmmeta, mucibê şukrana me ye.(36) Hema Xwedê hewe muwefeq bike. Ev xizmeta we însaallah li nik Xwedê û Pêxember jî meqbûl e. Bi vê cerîdeyê, heta dinê heye te navê xwe îbqa kir.(37)

Ez benî, tu me li mearifê teşwîq û terxîb dikî.(38) Qencîya mearifê tiştekan we ye ku kes nikare înkare bike; mearif nûrek we ye ku kor xweyçav dibin. Lakîn çi çare ku esbabê tehsîlê(39) li nik me tunîne. Kes nîne li me bipirsit. Xwdê çavê xaina kor bike.

Heçî ku Ebdulhemîd e, vêca me zanî ku heçîyê xêra Kurda re ye, ewî navê. Çi qas rezîl û bed'esil(40) hene, ewî dane dor xwe. Sehhar û mitirb nedîm û muşawirên wî ne.(41) Loma roje-roj halê me xirab dibe. Yê xebera Kurda bipirsit, bes lawên Bedirxan Begê mane.

Ez benî, ne hedê min e, lakîn te jî dereng dest pê kir; çire berî deh bîst salekê we ev cerîde îhdas nekir? Ev me'mûrên li serê me, zulmê li me dikin, malên me talan dikin. Lakîn ji lutf û kerema Xwedê umîd dikim ku paş nuho ev hal gelek dewam neke. "El-umûru merhûnetun bî ewqatîha".(42) Em we umîd dikin ku însaallah ji îro pê ve, demê îqbal û seadeta(43) Kurda jî hat.

Tiştekan heye em emîrandine,(44) ew jî ev e ku cerîdeyên dest ketin, min

---

(34) E jî hire derc dikim: Ez jî li vir bicî dikim, cî didim'ê, çap dikim.

(35) Nadîren: Pirr kêr, kêr daran.

(36) Mûcibê şukrana me ye: Semedê sipasa me ye, dibe semedê ku em ji te ra sipas dikin.

(37) Îbqa kir: Mayox kir, nemir kir, te wisa kir ku navê te bimîne, navê te neyê bîrkirin, nemire.

(38) Teşwîq û terxîb dikî: Dihewisînî, şewq û hewesa wê dixî dilê me.

(39) Esbabê tehsîlê: Rê û îmkanên xwendinê, çare û havilên fêrbûnê.

(40) Bed'esil: Esilxirab, kesê ku eslê wî xirab e, kesê bêesil.

(41) Sehhar: Sêrbaz, sêrkar.

Nedîm: Kesê nêzîkê mîr û padîşahan.

Muşawir: Şewirdar, kesê ku pê dişewire.

(42) Ev peyveka Erebi ye, mana wê weha ye: Tişt bi demên xwe ve girêdayî ne. Yanî "her tiştekan wekî wî heye, her tiştekan dema wî heye".

(43) Seadet: Bextyarî.

(44) Em emîrandine: Peyvika "emîrandine" di eslê rojnamê da weha derketîye. Lê belê guman tune ku şaşîyek di nivîsîna peyvikê da heye. Lewra di zimanê Kurdî da peyvikeka weha tune. Yan awayê wê ye rast "heyirandine" ye, yanî "em xistine heyretê, em şaş kirine, em ecêbmayî kirine" yan jî awayê wê ye rast "enirandine" ye, yanî "em ingirandine, em xeyidandine, em dilgiran kirine".

xwendin; hemî nafi'ê(45) milk û millet e; hun ji edaletê re çî qenc be wî dibêjin, ji tereqqîya(46) Kurda re çî hebe ewî dinivîsin. De vêca çire cerîda hewe menî' dîkin, nahêlin bê welatê me! Qey Sultan Ebdulhemîd ji qencîyê înhîraf dîke!(47) Em dibihîsin ku hemî dera mekteb hatine însakirin,(48) esbab tehyie bîne.(49) Welatê me, hê tu eserê tereqqî nîne. Ji vî halî malûm dibe ku Xunkar navê(50) Kurd tereqqî bikin; divê her em ji hemîya kê mîmîn. Her(51) Kurda li ser kuştina Ermenîya tehrîk dîke.(52) Me vêca zanî ku Ermenî mezlûm in. Me meqseda wî(53) zanî; ewî divê em her li halê wehşetê de bimîn, her Ermenîya re şerî bikin. Lakîn bila emîn be ku ji nuho pê ve lê heram be, nabîne.(54)

Em bi hîmmeta mîrên xwe de, hingî ji destê me bê em'ê paş nuho xizmeta însaniyetê bikin. Me vêca zanî ku hemî sebaba bela me Kurda fesad û xebaseta(55) qibtîyên Serayê ne. Heyfa min têt ku hinde hezar Kurd li Îstanbulê hene, yek ji wan rojekê derbekê li wî mitirbê Ebulhuda nade, wucûda wî qibtîyunnesebî(56) mehwa nake. Ez dimînin heyirî ku padîşahêk çawa musexxerê(57) mitirbekî biye.

Ez benî, vê carê ez ho dinivîsim. Îşaallah paş nuho ez'ê ji halê Kurdistanê gelek ji te re binivîsim. Lakîn ez nizamim ev tehrîrata(58) min wê bigîhît destê mîrê min. Ez ji kerema mîrê xwe umîd dikim ku wê cewabekê bide min.

Mela Salihê Cizîrî

-
- (45) Nafi': Mefadar, tiştê ku mefa dide, fêde dide.
 (46) Tereqqî: Pêşketin.
 (47) Înhîraf dîke: Avarê dibe.
 (48) Însakirin: Avakirin, çêkirin.
 (49) Esbab tehyie bîne: Rê û wasiteyên pêşketinê hatine amadekirin, hatine hazirkirin.
 (50) Navê: Naxwaze.
 (51) Her: Tim, her dem. Ji vê peyvikê ra çend maneyên dî jî hene, lê li vir mana wê ev e.
 (52) Tehrîk dîke: Fîr dîke.
 (53) Meqseda wî: Mexseda Ebdilhemîd.
 (54) Yanî "ew tiştê ku dixwaze, bila ew tişt lê heram be, ew wî tiştî nabîne, em li gora mexsedê û daxwaza wî tevnagerin, em mexseda wî naynin cî".
 (55) Xebaset: Xirabî.
 (56) Qibtîyunneseb: Kesê bi eslê xwe Cengene, qibtî.
 (57) Musexxer: Stûxwar, binferman, kesê ku di binê fermana kesek da be, jê ra stûyê xwe xwar bike, li gora daxwaza wî tevgere.
 (58) Tehrîrat: Nivîsar.

BEDİRHAN BEY

Bedirhan Bey bin iki yüz elli altı senesinde(59) Kürdistan'ın zimam-ı idaresini elde ettiği zamanda, oraca müstahdem olan vülât ve memur'ın gözleri bilinhisar ibadullahın emvalına dikilmiş ve kimi zengin görürler ise soyup soğana döndürmeyi ve tereddüd edenleri birer tehlikeye düşürmeyi her memur âdet-i cariyeye ittihaz etmiş olduğundan, her birisi eben an ceddin buldukları mahallerde merci-i ahalî olan Kürd beylerinin, Mehmed Reşid Paşa'nın Diyarbekir valiliğinden mukaddem tutmuş oldukları meslek-i salabet ve mukavemet, Vali-i müşarünileyhin ekser-i umerayı Rumeli'ye teb'ûd ettirmesiyle zail ve nicelerinin hanümanları muzmahil olmuş idi.

Vaktiyle hademât-ı cihadiyede ordu-i hümayunların kuvvetuzzahîri ve her ferdi meydan-ı harb ve vağanın şîr-i ner gibi birer dilîri olan ümeranın sonraları zaleme-i memur'ın yüzünden tesadüf eyledikleri felâketler sıralarında, her aşiret ve nahiyeye, tahsisât-ı seneviye-i örfiyelerinden fazla vali, kaimmakam, divan kâtibi, kethüda, mühürdar ve kavasbaşı gibi daire takımlarına mahsus ve hizmet namıyla meşhur ağır teklifler dahi tahmîl olunarak, bu tekliflerin makadir-i fahişesi buyuruldular. Zahrlarında işaret ve şu işaretler üzerlerine "sahh" bile keşîde olunur idi.(60) Binaenalazalık,(61) her kaza ve aşiret ve nahiyeye, mahsusât-ı mîriyelerinin ez'afı tekâlîf-i munzamma ve gayri meşrua altında ezilerek, ve bununla da kanaat edilmeyerek zenginlerin müsadere ve tecrîm suretiyle de tesadüf etmedikleri felâket kalmazdı.

*

Bedirhan Bey merhumun, pederinin vefatından sonra zimam-ı idareyi elde etmesi, mezalim-i mezkûrenin şiddetle hüküm sürdüğü vakitler idi ki, bir valinin ve belki bir kaimmakamın garaz-ı şahsîsi uğrunda nice muteberanın bir işaretle boyunları urulur ve hanümanları tarümar edilir idi.

Bedirhan Bey ise, şu hali tecvîz edemediğinden, aşair ve kabailinin muhafazasını bililtizam, zaleminin aşair ve kabail-i mezkûreye tecavüzât-ı gayri meşrualarına bir sedd-i hail olmuş ve şu ahalînin mazhar oldukları hürriyet etraf ve civarındaki mahaller ahalîsine gıtabahşa olarak, her şahısta, o daireye dühul ile mezalimden kurtulmak arzusu peyda olduğundan, Bedirhan Bey'in nüfuzu yürüdüğü mahaller, artık Cizre ve Bohtan havalîsine münhasır kalmayıp, Kürdistan kıtasının Hakkâri cihetine kadar tevessü' etmiş idi.

-
- (59) Milâdî takvime göre 1841. Yazar, gazetenin 13. sayısındaki Kürdçe yazıda bu tarihi 1250 olarak vermişti. O da Milâdî takvime göre 1835 eder.
- (60) Sahh: Arapça olan bu sözcük, "doğrudur" anlamına gelmektedir. Osmanlılar zamanında bu sözcük çeşitli alanlarda ve çeşitli konular için kullanılırdı. Öyle anlaşılıyor ki Kürdistan'daki görevlilere verilen ayrıcalıklara ilişkin kararlara, bu ayrıcalıkların yanlış olmadığını belirtmesi için "sahh" damgası vurulmuştur.
- (61) Binaenalazalık: Buna göre, bu nedenle, böylece, bunun üzerine.

Şu serbestî esnasında Musul ve Diyarbekir ve Van eyaletleri vülât ve memurîni, kıta-i mezkûre marbutâtına tesir-i nüfuz ettirmediklerinden, şu halin bekası Mîr-i müşarünileyhin daire-i nüfuz ve istiklalini gittikçe tevsî' etti-receği ve bilahare devlete büyük bir gaile açılacağı, eyalât-ı mütecevire valileri tarafından bilmüzakere ve o sırada Musul Valisi bulunan müteveffa(62) Esad Paşa'nın Dersaadet'e(63) vuku' bulan arzı ve vülât-ı mütecevire(64) valileri tarafından teyid olunmağla, bin iki yüz altmış üç senesi(65) şehr-i Şabanında Haleb Valisi Osman Paşa, Anadolu Ordusu müşîrliğine bittayin, Bedirhan Bey ile harb eylemesi hakkında kendisine canib-i padişahîden emir i'ta buyuruldu.

*

Bedirhan Bey'in üzerine sevk olunacak asakir-i nizamiyenin mahall-i ictimai Diyarbekir olmaktan naşi', Müşîr-i müşarünileyh Diyarbekir'e azimetele, tecemmü' eden otuz bin kadar asakir-i nizamiye ve on beş bin nefriam(66) ve kırk pare kadar topları bilistishab Cezire'ye doğru azîmet etmezden mukaddem, Kürdistan muharebesinin esbab ve evamirini hâvî ferman-ı âlî(67) Diyarbekir'in haricinde ve "Cirîd Meydanı" denilen mesîrede okunup birkaç bin ahalî istima' etmiş ve kıraatından sonra Diyarbekir Müftîsi Derviş ve mütehayyizân-ı hanedandan Hafız Mustafa ve Yusuf Necib Efendiler, Bedirhan Bey'i temin ile celb için Cezire'ye gönderilmişler idi. Avdetlerinde, kendisi devlete asî olmayıp her bir emre mutî' olduğunu ve fakat vatanını terkedemeyeceğini söylediği cevabını getirmelerini müteakib, Müşîr-i müşarünileyh, Bedirhan Bey'in muhalefette sebatını mumaileyhinin iğfalâtına ve beyinlerindeki münasebet ve hukuk-ı kadîmeden naşi' muhafaza-i istiklali için muavenetlerine atf ile keyfiyeti Dersaadet'e bilinha, Derviş Efendi Müftülükten azl ile Hafız Mustafa Efendi Şam-ı şerife ve Yusuf Necib Efendi Van'a nefyedildiler.

-
- (62) Müteveffa: Vefat etmiş olan kimse, ölmüş olan kimse, ölü kimse. Arapça olup "vefat"tan gelen ve "vefat etmiş olan kimse" anlamını taşıyan bu sözcük, burada yerinde kullanılmamıştır. Çünkü Arapçadan Osmanlıcaya geçen "müteveffa" sözcüğü, Osmanlılar döneminde bir terim olarak, Müslüman olmayan ölümler için kullanılırdı; Müslüman ölümler için ise, "rahmetli, rahmete gitmiş olan kimse" anlamına gelen "merhum" sözcüğünün kullanılması gelenekleşmişti. Gerçi sözlük anlamı yönünden burada kullanılması yanlış değildir ama, terim olarak Müslüman olmayanlar için kullanılması gelenekleştiği için, burada bir Müslüman için kullanılmış olması yerinde değildir; bunun yerine "merhum" kullanılması yerinde olacaktır.
- (63) 5. sayıdaki 3 numaralı dipnota bakınız.
- (64) "Komşu valiler" anlamına gelen bu iki sözcüğün yanlış dizgi sonucu olarak gazetede böyle çıktığı, doğrusunun "komşu iller" anlamına gelen "vilâyât-ı mütecevire" olduğu anlaşılmaktadır.
- (65) Milâdî tarihe göre 1847 yılı.
- (66) Nefriam: Osmanlılar döneminde gereksinim duyulduğu zaman halktan oluşturulan silâhlı güç, bir çeşit milis gücü.
- (67) Ferman-ı âlî: Yüce emir, padişah emri.

Osman Paşa Cizre'ye(68) gideceği sırada, Yusuf Efendi'nin kayınbiraderi olup Dersaadet'te bulunan ve Bedirhan Bey merhum ile muarefe-i kadimesi olan Melâ Efendi, Babiâlî'ye(69) müracaatle, şu zat devlete isyan eder takımından olmadığını ve esbab-ı tevahhuşunu beyan ile, beyhûde devletçe teklîfât-ı azîme ihtiyar ve birkaç yüzyıllık bir hanedan imha olunmaksızın, temine taraf-ı devletten kendisi memur edilir ise bilikna derdevlete(70) getireceğini arz etmekle, Efendi-i mumaileyh, kendisine verilen name-i hümayunu bilis-tishab Cizre'ye azîmet etmiş idi. Böyle bir emirname, "Muharrerât-ı Nadi-re"(71) nam kitabda münderic ve matbu'dur.

*

Melâ Efendi'nin Cizre canibine tekarrubu, Müşîr Osman Paşa'nın ordu-i hümayunla Cizre'ye birkaç saat mesafeye vâsıl olduğu bir sıraya tesadüf edip, temine memur olduğunu ve avdetine kadar ordu-i hümayunun ileriye sevki icab etmeyeceğini bilifade, Müşîr-i müşarünileyhe bu babda istihsal ettiği irade-i şahaneyi dahi ibraz etmiş ise de, Osman Paşa, bunca tekellüfle Cizre'ye yaklaşmış olduğu ve bir iş görüp de bir büyük şan kazanmak arzusuna düşmüş iken Melâ Efendi'nin bağıteten zuhurüyle bu yolda ifadâtı, ye's-ü hiddetini mucib olup, kemal-i tehevürle Efendi-i mumaileyhi takdir etmiştir. Lakin memuriyetinden men'etmeye de cür'et edemediğinden, yol verip Cizre'ye göndermiş idi.

Melâ Efendi Bedirhan Bey'in nezdine bilvusul name-i hümayunu Bedirhan Bey'e ita ve teminat-ı lâzimeyi îfa etmesine mukabil, Bedirhan Bey ordu-i hümayuna uğramamak ve doğruca Dersaadet'e gitmeye niyet etmiş ise de, işin şu suretle hitampezîr olmasını arzu eylemeyen Osman Paşa, keyfiyetten haberdar olunca hemen askerle hücum ve muharebeye mübaşeret ve Bedirhan Bey dahi Osman Paşa'nın şu hareketi üzerine izhar-ı mukabele ve mukavemet eyledi. Osman Paşa Melâ Efendi'yi bittevkif, Bedirhan Bey ile ittifakını ve ordunun tehirine sebebiyet verdiğini ve temin bahanesiyle Bedirhan Bey'e vakit kazandırmak hizmetinde bulunduğunu Dersaadet'e arz ile, o dahi Van'a nefyedildi.

Hafız Mustafa Efendi Şam'da ve Melâ Efendi Van'da menfiyyen vefat ederek, Yusuf Necib Efendi birkaç sene sonra ıtlak olundu ise de, musadef olduğu mazarrat-ı azîme ve sekteden naşi', vefatına kadar muzayaka ve perişanî-i hal ile ömrünü geçirmiştir.

---

(68) Yazar bu adı kimi yerde Araçadaki okunuş biçimiyle "Cezire", kimi yerde de Türkçedeki okunuş biçimiyle "Cizre" olarak yazmıştır. Kürdçede ise bu ad "Cizîr" biçiminde yazılır ve okunur.

(69) 4. sayıdaki 7 numaralı dipnota bakınız.

(70) Derdevlet: Devletin bulunduğu yer, devlet merkezi, başkent.

(71) "Nadir Yazılar, Az Bulunan Yazılar, Seyrek Bulunan Yazılar" demektir.

Lâkin ol vakit ”**Takvim-i Vakayi**”(72) nüshalarında, lisan-ı resmî ile, Bedirhan Bey’in devam-ı isyanına ve biddefaât vuku’ bulan teminatı adem-i kabul ile muhalefette ısrarına mebnî, üzerine asker sevk olunduğu muharrer ve mündericdir. Halbuki Mîr-i müşarünileyhin lisanından olmak üzere, ”355” numrolu ”**Takvim-i Vakayi**”e derc olunan ifadât derunundaki ”vukuattan bir gün evvel bile böyle şeyleri mütalâa etmez idim” fıkrası, öyle eskiden isyana devam üzere olmadığına delildir.

”343” numrolu ”**Takvim-i Vakayi**”de, Müşîr Osman Paşa’nın verdiği teminatı Bedirhan Bey adem-i kabul ile ordu-i hümayun üzerine alelacele hücum ve harbe cesaret etmiş iken bilmukabele mağluben ric’at ettiği ve iki gün sonra Serdar-ı Esbak Ferîk Ömer Paşa’nın kumandasındaki asker üzerine hücum ederek, sabaha kadar tarafeynden iş’al-ı naire-i harb ve kıtal eylediği ve birkaç meydan muharebesinden sonra bozulup Ewrex kalesine çekildiği ve sonra ”Çemê Zeytûn”(73) denilen nam mahalde sabahtan akşama kadar devam eden yine bir meydan muharebesinde ibtida Bedirhan Bey muzaffer ve ordunun birçok mühimmatını ve birkaç pare topu zabt etmiş ise de, neticede yine eşya-i mezkûreyi terke ve Ewrex kalesinde tahassuna mecbur olduğu ve maiyeti serdarlarından Han Mahmud dahi Botan suyu kenarında harben münhezim olduğu tafsîl olunmuş; ve ”345” numrolu ”**Takvim-i Vakayi**”de, Bedirhan Bey kale-i mezkûrede tahassun eylediği halde, Osman Paşa civar-ı kaleye ledelvusul verdiği temini yine kabul ettiremediğinden, kaleden ve siperlerden asakir-i nizamiyeye top ve tüfeng endahına ibtidar etmiş ve Ferîk Mustafa Paşa, Ferîk Ömer Paşa ve Sabri Paşalar, Osman Paşa kumandasıyla top ve havan ve humbara(74) ve tüfenglerle on üç gün kaleyi muhasara ve tazyik ettikten sonra, Bedirhan Bey istîman ve Müşîr Paşa dahi kendisine ita-i re’y-ü aman ederek orduya dehalet etmiş olduğu tafsîl edilmiştir.

Bilahare Bedirhan Bey, tek mil efrad-ı ailesiyle beraber İstanbul’a azîmet ettikten sonra Girid’e ikamete memur edilmiş ve bilahare Şam-ı şerife azîmetle, bin iki yüz seksen altı senesinde(75) orada irtihal-ı dar-ı beka etmiştir.(76) Rahmetullahi aleyhi!(77)

(72) ”Olaylar Takvimi” anlamına gelen ”**Takvim-i Vakayi**”, Osmanlı devletinin resmî gazetesinin adıydı.

(73) Ewrex: Botan bölgesinde yer alan eski bir kaledir. ”O kenar, o taraf” anlamına gelmektedir. Türkçede ”Evrâh” biçiminde okunur.

Çemê Zeytûn: Zeytin Irmağı. Bu, Botan bölgesinde bulunan bir ırmaktır.

(74) Humbara: Eskiden havan topu ile atılan bir çeşit iri mermi.

(75) Milâdî takvime göre 1871 yılında.

(76) İrtihal-ı dar-ı beka etmiştir: Ebedî eve göçmüştür, öbür dünyaya göç etmiştir; yani vefat etmiştir.

(77) Rahmetullahi aleyhi: Allah’ın rahmeti O’nun üzerine olsun, Allah O’na rahmet etsin.

Ez cerîdeyên ecnebîya de dixwînim ku hukumeta Îtalyayê divê Trablusxerbê(78) ji xwe re bistîne. Ser vê xeberê, ewwela muraceetê hukumeta Fransayê kir. Çunkî Fransiz divê Trablusê bistîne. Lakîn çiku Îtalya zêdetir munasebet(79) heye, Fransiz destê xwe jê kişand. Îtalyayê eskerê xwe yê Napolîyê rêkir ser wê derê; du waporê xwe rêkir. Qet tu sual ji hukumeta me(80) nekir. Çunkî alem hemî zane ku Ebdulhemîd millet û wetenê milletî muhafeze nake. Tu mehabeta(81) hukumeta me li ser ecnebîya nemaye. Bînaen'eleyh, ew Musulmanên Trablusê hemî heçku bêkes û bêsaheb in.(82)

Paş muddetekî Îtalya wê derê bide ber top û tîfinga. Xunkarê me, ewê gelek xelqên cahil wî Xelîfe, Îmamê Muslîmîn,(83) Zillullah fi'l-erd(84) tesewwur dikin,(85) wê wan rebenên Trablusê binê topên Îtalyayê bihêle.

*

Cerîdeyên ecnebîya wê rojê tiştekek xerîb nivîsîn. Ev hew qas tiştekek xirab, eybek reş bî ku me nedivîya em îtîmad û emnîyetê wê hewadîsê bikin.(86) Lakîn weqta ku me dît Ebdulhemîd ew hewadîs bi cerîdeyên xwe tekzîb nekir, her sukût kir, bîttebi'(87) em mecbûr bîn ku îtîmad bikin.

Ev hewadîs jî ew e ku mirovek Înglîz keçek Musulman ji Serayê revandîye. Ew Sera ku Darulxîlafa ye,(88) meqamê Îmamê Muslîmîn e, ji wê derê mirovên bîyanî tîn keça direvînin. Ev bi çi qewetê dibe? Çunkî hetta tu mirov, tu jinê Musulman nikarin bikevin Serayê de; mirovek Înglîz çawa dikare keçekê jê hilîne?

Belê, çunkî Ebdulhemîd Sera xwe bi mitirba tijî kirîye. Ew mitirb hemî, ji Xwedê zêdetir hej pera dikin.(89) Loma bi qeweta pera mirov hemî tišta kare li Serayê bide çêkirin. Ewî Înglîzî bi qeweta perên xwe, ew muhafîzên serê

(78) Trablusxerb: Trablusa Rojava. Ev nav di dewra Osmanîyan da jibo Lîbyayê dihat karanîn. Hingê di nava sînorên dewleta Osmanî da du bajar bi navê "Trablus" hebûn. Yek li Lîbyayê bû, yek jî li Lubnanê bû. Jibo ku her duyan ji hev cuda bikin ji ya Lubnanê ra digotin "Trablusşam" yanî "Trablusa Şamê", ji ya dî ra jî digotin "Trablusxerb" yanî "Trablusa Rojava". Lê ev nav hem jibo bajarê Trablus, hem jî jibo wî welatî dihat karanîn ku nuha navê wî Lîbya ye.

(79) Munasebet: Pêwendî.

(80) Mexsed ji "hukumeta me", hukumeta Osmanî ye.

(81) Mehabet: Heybet, saw.

(82) Bêsaheb: Bêxwedî.

(83) Îmamê Muslîmîn: Pêşrewê Musulmanan.

(84) Zillullah fi'l-erd: Sîya Xwedê di erdê da, sîya Xwedê li ser erdê. Ev unwan jibo padîşahên Osmanîyan dihat karanîn.

(85) Tesewwur dikin: Difikirin. Yanî "kesên nezan wisa difikirin ku Padîşah xelîfe ye, pêşrewê Musulmanan e, sîya Xwedê ye li ser erdê".

(86) Yanî "bi wê nûçeyê ewle bibin, ewle bibin ku ew nûçe rast e".

(87) Bîttebi': Tebîî, bi awayekî tebîî û normal.

(88) Darulxîlafa: Cîyê xelîfetîyê, merkeza xelîfetîyê.

(89) Hej pera dikin: Hez ji peran dikin, peran dievînin.

mehbûbeya(90) xwe hemî mest kir; çavên muhafiza, guhê wan qir kir.(91) Bi vî sûretî(92) Înglîz û keçikê dewamê mehebbeta(93) xwe kirin, qerar dan ji Îstanbulê derkevin. Muraceetê muhafizê daîra Heremê(94) kirin, pere dan wî; razî bi û go ku "şeva Leyletulqedrê mimkun dibe"; û fîlheqîqe(95) vê Remezana bûrî şeva Leyletulqedrê, wî mirovî keçik revand Hindistanê, nav Înglîza.

Gelî Kurdno! De vêca tesewwur bikin, çi namûs li Sera Îmamulmuslîmîn de maye. Ew meqamê ku bê desmêj ne layiq e mirov bikev'ê, mirovê Înglîz Leyletulqedrê de keça jê direvîne. Ew padîşahê muhafizên wî bi rişweta keça Musulman bide destê Înglîz, gelo me'mûrên wî yên serê wîlayeta çi nakin, ser pera çi şenaeta îrtîkab nakin!(96)

Hasilî,(97) ev mesela ha tu îtîbar, tu umîd li me nehîşt, Hema Xwedê vî milê muhazeze bike! Ji Ebdulhemîd tu umîd nemaye.

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' bîye

-
- (90) Mehbûbe: Keç yan jina evandî, keç yan jina ku ji alîyê xortek ve yan mêrek ve tê evandin, yar, dilbir.
- (91) Wîsa tê zanîn ku peyvika "qir" di rojnamê da bi şaşî weha hatîye çapkirin û awayê rast "têr" e, yanî "gelek dirav dan muhafizan, çav û guhên wan bi diravan têr kirin".
- (92) Bi vî sûretî: Bi vî awayî.
- (93) Mehebbet: Dildarî, evîn, eşq.
- (94) Daîra Heremê: Beşê pîrekan, beşê ku pîrek tê da ne.
- (95) Fîlheqîqe: Bi rastî.
- (96) Çi şenaeta îrtîkab nakin: Çi karên zîşt û xirab nakin, çi xirabîyan nakin.
- (97) Hasilî: Bi kurtî, dûwayîka peyvê, bi peyveka kurt.

14'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

BEDİRHAN BEY

Bedirhan Bey 1256 yılında(98) Kürdistan'ın yönetim dizginlerini ele aldığı zaman, orada görevli bulunan valiler ve memurların gözleri, özellikle Allah'ın kullarının mallarına dikilmişti. Bunlar kimi zengin görürlerse soyup soğana çevirmeyi ve her memur tereddüt edenleri birer tehlikeye düşürmeyi, süregelen ve süregiden bir gelenek durumuna getirmişti. Bu nedenle, her birisi atalarından ve babalarından edinerek buldukları konumlarda halkın başvuru mercii olan Kürd beylerinin, Mehmed Reşid Paşa'nın Diyarbekir valiliğinden önce almış oldukları sağlam ve dirençli tutum, söz konusu Valinin beylerin çoğunu Rumeli'ye sürgün ettirmesiyle ortadan kalkmış ve nicelerinin evleri barkları darmadağın olmuş ve çöküp gitmişti.

Bir zamanlar savaş hizmetlerinde padişah ordusunun yardımcı gücünü oluşturan ve her ferdi erkek arslanlar gibi savaş ve çarpışma alanının birer kahramanı olan beylerin, sonraları zalim memurlar yüzünden karşılaştıkları felâketler sırasında, her aşiret ve nahiyeye geleneksel yıllık ödeneklerinden(99) fazla olarak, vali, kaymakam, divan kâtibi,(100) kethüda,(101) mühürdar(102) ve kavasbaşı(103) gibi daire takımlarına özgü olan ve "hizmet" adıyla ün yapan ağır vergi yükümlülükleri dahi yükümlendi. Bu vergilerin aşırı ölçülere varan miktarları, onları içeren buyrultuların arkasında işaret edilirdi; o işaretlerin üzerine "sahh" damgası bile basılırdı.(104) Bu nedenle, her ilçe ile her aşiret ve nahiyeye, resmî ödeneklerinin iki katına çıkan ve meşru olmayan ek vergiler altında ezilirdi. Bununla da yetinilmezdi; zengin kimse-lerin mallarına el konulması ve kendilerine para cezası verilmesi biçiminde, karşılaşmadıkları felâket kalmazdı.

-
- (98) Milâdî takvime göre 1841 yılı. Yazar, gazetenin 13. sayısında yayınlanan Kürdçe yazısında bu tarihi 1250 olarak vermişti. O da Milâdî takvime göre 1835 eder.
- (99) Buradaki ödeneklerden maksat, kendilerinin devlete ödemekle yükümlü buldukları miktarlardır.
- (100) Divan kâtibi: Osmanlılar zamanında vali, beylerbeyi gibi taşra yöneticilerinin yazıcılığını yapan memur. "Divan efendisi" de denirdi.
- (101) Kethüda: Osmanlılar zamanında bir konağın ya da resmî dairenin işlerini çekip çevirmekle görevli memur, kâhya.
- (102) Mühürdar: Osmanlılar zamanında bir bakanlığın ya da resmî dairenin mührünü kullanmakla görevli memur, bir çeşit özel kalem müdürü.
- (103) Kavasbaşı: Osmanlılar zamanında resmî dairelerin kapıcılarını ve odacılarını yöneten memur, odacıbaşı, kapıcıbaşı.
- (104) Bu sayıdaki 60 numaralı dipnota bakınız.

Merhum Bedirhan Bey'in, pederinin vefatından sonra yönetimin dizginlerini ele alması, sözü edilen zulümlerin şiddetle hüküm sürdüğü bir döneme rastlıyordu. Öyle ki, bir valinin ve hatta bir kaymakamın kişisel garazı uğrunda, bir işaretle nice önemli kişilerin boyunları vurulur ve evleri barkları darmadağın edilirdi.

Bedirhan Bey ise bu durumu onaylamadığından, aşiret ve kabileleri koruma işini üzerine aldı ve zalimlerin söz konusu aşiret ve kabilelere karşı giriştikleri kanunsuz saldırıların önünde engelleyici bir set oldu. Bu insanların elde ettikleri özgürlük, çevrenin ve komşu yörelerin insanlarını da imrendirdi. Böylece herkeste, O'nun yönetiminin sınırları içine girmek ve zulümlerden kurtulmak arzusu belirdi. Bu nedenle Bedirhan Bey'in nüfuzunun geçerli olduğu bölgeler, artık Cizre ve Botan dolaylarıyla sınırlı kalmadı; Kürdistan kıtasının(105) Hakkâri yörelerine kadar genişledi.

Bu özgürlük sırasında Musul, Diyarbekir ve Van eyaletlerinin vali ve memurları, adı geçen kıtaya bağlı yerlere etki ve nüfuz edemediklerinden, bu durumun sürüp gitmesinin, söz konusu olan Beyin nüfuz ve bağımsızlığının sınırlarını gittikçe genişleteceği ve daha sonra devlete büyük bir başbelâsının açılacağı konusunda adı geçen komşu eyaletlerin valilerince görüşme yapıldı. O sırada Musul Valisi bulunan merhum Esad Paşa'nın İstanbul'a bildirmiş olduğu durum, komşu illerin valilerince de böylece doğrulanıp desteklenmiş oluyordu. Bunun sonucu olarak, 1263 yılının(106) Şaban ayında Halep Valisi Osman Paşa, Anadolu Ordusu müşirliğine(107) atandı ve Bedirhan Bey'le savaşması konusunda padişah tarafından kendisine emir verildi.

*

Bedirhan Bey'in üzerine gönderilecek düzenli ordu askerlerinin toplanma yeri Diyarbekir'di. Bu nedenle adı geçen Müşir de Diyarbekir'e gitt. Orada toplanan 30 bin kadar düzenli ordu askerleri ile 15 bin milis gücü ve 40 tane top ile birlikte Cizre'ye doğru yola çıkmadan önce, Kürdistan Savaşının nedenlerini ve bu savaş hakkındaki emirleri içeren padişah emri, Diyarbekir'in dışındaki "Cirit Meydanı" denilen gezinti yerinde okundu ve birkaç bin kişi tarafından dinlenildi.

(105) "Kıta"dan maksat, büyük toprak, bir kıtayı andırarak kadar uçsuz bucaksız geniş ülkedir. Kürdistan çok büyük bir ülke olduğu için yazar tarafından "kıta" biçiminde nitelendirilmiştir.

(106) Milâdî takvime göre 1847 yılı.

(107) Müşirlik: Mareşallik. Bu unvan Osmanlılar döneminde "mareşallik" için kullanıldığından ve bir askerî terim olarak Osmanlıcaya yerleşmiş olduğundan, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı. Osmanlı ordusunda müşirlik rütbesine sahip olan askerlere de "Müşir" denirdi. O da bir askerî terim olarak Osmanlıcaya yerleştiği için, gerek bu yazının çevirisinde ve gerekse bundan sonraki Osmanlıca yazıların çevirilerinde tarafımızdan aynen kullanılacaktır.

Emrin okunmasından sonra Diyarbekir Müftüsü Derviş, ilerigelen soylu ailelerden de Hafız Mustafa ve Yusuf Necib Efendiler, Bedirhan Bey'e güvence verip getirmek için Cizre'ye gönderildiler. Bunlar dönüşlerinde, kendisinin devlete isyan etmediğini, her bir emre itaat ettiğini ve fakat vatanını terkedemeyeceğini söylediği yanıtını getirdiler. Bu yanıt üzerine, adı geçen Müşir, Bedirhan Bey'in muhalefet etmekte diretmesini, bu üç kişinin kandırmacalarına ve aralarındaki eski ilişki ve hukuktan dolayı bağımsızlığını koruması için kendisine verdikleri desteğe bağlayarak, bu durumu İstanbul'a bildirdi. Ayrıca Derviş Efendi'nin müftülük görevine son verildi ve Hafız Mustafa Efendi kutsal Şam'a,(108) Yusuf Necib Efendi de Van'a sürgün edildiler.

Osman Paşa Cizre'ye gideceği sırada, Yusuf Efendi'nin kayınbiraderi olup İstanbul'da bulunan ve merhum Bedirhan Bey'le eskiden beri tanışıklığı olan Melâ Efendi, Osmanlı hükümetine başvurarak, Bedirhan Bey'in devlete isyan eden takımdan olmadığını ve devletle arasındaki yabancılışmanın nedenlerini açıkladı; devletçe boşuboşuna çok büyük masraflara girilmeksizin ve birkaç yüzyıllık bir hanedan(109) imha edilmeksizin Bedirhan Bey'e güvence verilmesini istedi; bu güvenceyi vermekle kendisi devlet tarafından görevlendirilirse, Bedirhan Bey'i ikna ederek devlet merkezine getireceğini arzetti. Bunun üzerine kendisine bir padişah mektubu verildi ve kendisi mektubu alarak Cizre'ye doğru yola çıktı. Emri içeren böyle bir mektup, **"Muharrerât-ı Nadire"**(110) adlı kitapta yer almış ve basılmıştır.

*

Melâ Efendi'nin Cizre tarafına yaklaşması, Müşir Osman Paşa'nın Osmanlı ordusu ile Cizre'ye birkaç saatlik mesafeye ulaşmış olduğu bir sıraya rastladı. Melâ Efendi, Bedirhan Bey'e güvence vermekle görevli olduğunu ve kendisi dönüncüye kadar ordunun ileriye sevk edilmesinin gerekemeyeceğini söyleyerek, bu konuda almış olduğu padişah iradesini de adı geçen Müşire gösterdi. Ne var ki Osman Paşa, bunca gösteriş ve özenişle Cizre'ye yaklaşmışken ve bir iş görüp de bir büyük şan kazanmak arzusuna düşmüşken, Melâ Efendi'nin ansızın ortaya çıkması ve bu bildirimde bulunması, ümitsizliğine ve sinirlenmesine yolaçtı. Bu nedenle, büyük bir öfkeye kapıldı ve adı geçen Efendiyi azarladı. Ancak kendisini görevinden alıkoymaya cesaret edemediğinden, kendisine yol verip Cizre'ye gönderdi.

Melâ Efendi, Bedirhan Bey'in yanına ulaşip padişahın mektubunu kendisine verdi ve gerekli güvenceleri bildirdi. Bedirhan Bey de, bunun karşılığı

(108) "Kutsal Şam", yazının aslındaki "Şam-ı şerif" in karşılığı olarak kullanılmıştır. Müslümanlar arasında Şam kenti dinsel açıdan önem taşıdığı için bu kente eskiden "Şam-ı şerif" denirdi.

(109) "Hanedan"dan maksat, o zaman Bedirhan Bey'in başında bulunduğu Botan Kürd devletidir.

(110) "Nadir Yazılar, Az Bulunan Yazılar, Seyrek Bulunan Yazılar" demektir.

olarak, Osmanlı ordusuna uğramaksızın doğruca İstanbul'a gitmeye niyet etti. Ne var ki işin bu biçimde sonuçlanmasını istemeyen Osman Paşa, durumu haber alınca askerle saldırıya geçti ve savaşmaya başladı. Osman Paşa'nın bu hareketi üzerine Bedirhan Bey de karşılık verip direnişe geçti. Osman Paşa, Melâ Efendi'yi tutukladı ve Bedirhan Bey'le ittifak ettiğini, ordunun gecikmesine neden olduğunu ve güvence vermek bahanesiyle Bedirhan Bey'e zaman kazandırma hizmetinde bulunduğunu İstanbul'a bildirerek, kendisini de Van'a sürgün etti.

Sürgün edilenlerden Hafız Mustafa Efendi Şam'da, Melâ Efendi de Van'da sürgündeiken vefat ettiler. Yusuf Necib Efendi ise, birkaç yıl sonra serbest bırakıldıysa de, uğramış olduğu büyük zarardan ve sekteden ötürü, vefat edinceye kadar sıkıntılı ve perişan bir durumda ömrünü geçirdi.

*

Fakat o zamanki **"Takvim-i Vakayi"**(111) sayılarında, Bedirhan Bey'in isyanını sürdürmesi ve kendisine birkaç kez verilen güvenceleri kabul etmeyip muhalefet etmekte diretmesi nedeniyle üzerine asker gönderilmiş olduğu, resmî dille yazılmış ve yayınlanmıştır. Oysa 355 sayılı **"Takvim-i Vakayi"**de yer alan ve kendi dilinden söylenen bildirimlerinin içindeki "olaylardan bir gün önce bile böyle şeyleri düşünmüyordum" sözü, öyle eskiden isyanı sürdürmek niyetinde olmadığının bir kanıtıdır.

343 sayılı **"Takvim-i Vakayi"**de, Bedirhan Bey'in, Osman Paşa'nın verdiği güvenceleri kabul etmeyerek çabucak Osmanlı ordusuna saldırıp savaşa cesaret etmiş olduğu, kendisine karşılık verilince yenilgiye uğrayıp geri çekildiği, iki gün sonra eski Başkomutan Ferîk(112) Ömer Paşa'nın komutasındaki askerlerin üzerine saldırdığı ve sabaha kadar iki taraf arasında savaş ve çarpışma ateşinin alevlenmiş olduğu, birkaç meydan savaşmasından sonra bozguna uğrayıp Ewrex kalesine çekildiği, sonra **"Çemê Zeytûn"**(113) denilen yerde sabahtan akşama kadar süren yine bir meydan savaşmasında Bdirhan Bey'in önce zafer kazanıp ordunun birçok savaş gereçlerini ve birkaç tane topunu ele geçirmiş olduğu, ancak sonradan bunları bırakarak Ewrex kalesine kapanmak ve orada direnmek zorunda kaldığı, emri altındaki komutanlarından Han Mahmud'un da Botan ırmağı kıyısındaki çarpışmada yenilgiye uğradığı, ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

345 sayılı **"Takvim-i Vakayi"**de de, Bedirhan Bey'in adı geçen kaleye kapandığı halde, kale dolaylarına ulaşan Osman Paşa'nın verdiği güvenceyi yine kabul etmediği ve hem kaleden, hem de siperlerden düzenli ordu askerlerine top ve tüfeklerle ateş etmeye başladığı, Osman Paşa'nın komutası altında bulunan Ferîk Mustafa Paşa ile Ferîk Ömer Paşa ve Sabri Paşa'nın kaleyi

(111) Bu sayıdaki 72 numaralı dipnota bakınız.

(112) 7. sayıdaki 64 numaralı dipnota bakınız.

(113) Bu sayıdaki 73 numaralı dipnota bakınız.

13 gün süreyle ve top, havan, humbaralarla(114) kuşatıp baskı altında tuttukları, bundan sonra Bedirhan Bey'in aman istediği(115) ve Müşir Osman Paşa'nın kendisine görüşünü bildirip aman verdiği, kendisinin de orduya sığındığı, ayrıntılı biçimde yer almıştır.

Bedirhan Bey, sonra tüm aile bireyleriyle birlikte İstanbul'a gitti ve Girit'te oturmak zorunda bırakıldı. Daha sonraları kutsal Şam'a gitti ve 1286 yılında(116) orada vefat etti. Allah kendisine rahmet etsin!

---

(114) Humbara: Eskiden havan topu ile atılan bir çeşit iri mermi.

(115) Aman istemek: Teslim olacağını bildirerek can güvenliği istemek.

(116) Milâdî takvime göre 1871 yılında.

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Genève
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg"
*
Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farisçe
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Genève'de
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

*
Her tabî'da
2000 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*
Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja duşembê de 12 Muhherremulheram sene 1317 * Fi 22 Nisan sene 1315(1)

Gelî Kurdno! Ez ewil axir, behsa zulma me'mûrên hukümet rêdike serê we
ji we re dinivîsim. Vê cerîdeyê de ez'ê behsa cahilîya wan bikim. Min berî
çend rojekê mîsalek vî halî,(2) yek cerîdeyê de dît. Ew jî ev e:

Berî çend salekê Xunkar, Namiq Paşa rêkir Trablusxerbê, kir walîyê wê de-
rê Mîhraba cami' û mescidên(3) wê derê qenc danenîbîn; yanî berê mîhrabê
ne ber qibleyê bî. Hinek mirova ev xeletî his kir; Namiq Paşa re erz û lûzûmê

(1) Li gora tarîxa Mîladî 5 Gulan 1899(Miladî tarihe göre 5 Mayıs 1899).

(2) Mîsalek vî halî: Numûneyeka vê rewşê, numûneyeka vê rewşa nezaniya me'mûran.

(3) Cami' û mescid: Her du jî bi mana "mizgeft" in. Peyvika "mescid", bi piranî jibo miz-
geftên biçûk tê karanîn.

selah beyan kirin.(4) Walî ji şiddeta cehl û înadada xwe, ev teklîfa(5) hinde musîb û mucaz(6) red kir; yanî ew xeletî bi halê wê hîşt. Ji wî sebebî, hinde Musulman xelet mêj dikin.(7)

De vêca tesewwur bikin,(8) ew walîyê heqîqetek hinde eyan(9) ji cehl û înadada xwe qebûl neket û hingî jê re tekrar bikin xeta xwe de îsrar biket, wê çawa hinde hezar Musulmanên wîlayetê de îdare biket! Ewê wî mirovê hinde pûç rêdike serê îbadullah,(10) wê çawa li nik Xwedê teala rû hebit! Ji xeyrê wê,(11) ew çi Musulman in ku walîtîya mirovek hinde cahil qebûl dikin, xwe binê destê wî mirovî de dihêlin! Rêkirina wî mirovî serê wîlayetekê, xetake mezin e; lakîn mirovên wî qebûl dikin, xeta wan hê mezin e.(12) Heta milk û welatên we nav destê wan me'mûra de be, un dinê û axretê ji sefalet û xecale-tê(13) xilas nabin.

Ev pêncî-şêst sal e ev halên xirab welatên me de dewam dikin. Ji wî sebebî ye ku hemî der sefîl û perîşan in; destê ehalî(14) de tu qewet, tu îqtîdar(15) nemaye. Xelq hemî, wexameta(16) îstîqbala(17) xwe û ya jin û zarûyên xwe tefekkur dikin. Li Afrîqayê de hukumeta Merakeş(18) heye. Padîşahê wê derê Musulman e, ji nesla Pêxember e, "Slem".(19) Gelek Musulmanên tebea dewleta me(20) ji xedr û zulma me'mûrên dewleta me tijî bîne, îltîca Merakeş dikin. Min bihîst ku gelek xelqên Şamê û Trablusxerbê, îltîhaqê wê hukümetê dikin.(21) Lakîn şûna hukümet û dewleta xwe terk bikin, bi xîret û ciwanmerdî hukümeta xwe ya qedîm(22) îslah bikin gelek çatir e.(23)

-
- (4) Luzûmê selah beyan kirin: Pêwîstîya çêkirin û rastkirinê eşkera kirin, dan zanîn ku pêwîst e ew xeletî bê rastkirin.
- (5) Teklîf: Pêşnîyaz.
- (6) Musîb: Di cîyê xwe da, bicî, heq û rast.
Mucaz: Tiştê ku destûr jê ra tê dayin, destûr jê ra heye. Yanî "pêşnîyaza wan tiştêkî wisa bû ku destûr jê ra hebû, divîya ku destûr jê ra bihata dayin".
- (7) Mêj dikin: Nimêj dikin.
- (8) Tesewwur bikin: Bifikirin, bidin hişê xwe.
- (9) Eyan: Eşkera, berçav, xuyayî, dîyar.
- (10) Îbadullah: Evdên Xwedê, qûlên Xwedê.
- (11) Ji xeyrê wê: Xeyn ji wê yekê, ji bil wê yekê.
- (12) Hê mezin e: Hêj mezin e, mezintir e.
- (13) Xecalet: Neng, şerm, fedî, karê ku mirov ji ber wî şermî û fedîkar dibe.
- (14) Ehalî: Gel.
- (15) Îqtîdar: Hêz, şîyan.
- (16) Wexamet: Taluke, rewşa bitirs, tiştê zîyande, tiştê ku zîyan dide mirov û ji mirov ra taluke ye.
- (17) Îstîqbal: Pêşedem.
- (18) Merakeş: Welatek e, li rojavayê jorînê Afrîqayê dikeve. Jê ra bi Erebi tî gotin "Mexrib", bi Tirkî tî gotin "Fas", bi Înglîzî jî tî gotin "Morocco".
- (19) "Slem": Ev kurta peyveka Erebi ye, dema navê Pêxember tî nivîsîn ew peyv weha bi kurtî tî nivîsîn. Temamê peyvê ev e: "Sellellahu eleyhî we sellem".
- (20) Mexsed ji "dewleta me" dewleta Osmanî ye.
- (21) Îltîhaqê wê hukümetê dikin: Têkilê wê hukümetê dibin, tevê wê dibin, bi wê ra dibin yek.
- (22) Qedîm: Kevn, berîn.
- (23) Çatir: Çêtir.

Gelî ulemayên Kurda! Un dizanin ku ew Musulmanê ilm tehsîl kirî, alim e. Lakîn nav hemî ilmê îktîsab kirî(24) hin nuqteyên şerîetê qebûl neket, ew nezera şerîetê de kafir e. Lakîn meazellah bi wê kafirîya xwe de ew mirovê alim heger bi ilmê xwe emel bike, dikare mileta xwe re gelek qencîyê bike. Waqia(25) ji kafirîyê xilas nabe; lakîn millet gelek faydeyê ji ilmê wî îktîsab dike.

De vêca un ku alimên amil in,(26) hemî eqaidên dînê xwe re mu'teqid in(27) û bi hakimîya ehkamên(28) dînê xwe ve muftexir in,(29) çawa dibe ku millet û eşîretên xwe re tu xizmetê îfa nakin!(30) Un wan me'mûrên zalim re îtaet dikin, ji wê rû(31) qebûleyên xwe gelek izrar dikin!(32) Lakîn un bizanin ku li wê meyanê de(33) un gelek huqûqên xwe jî mehew û îbtal dikin! Ser parîyeke nan zulma me'mûrên serê we tesdîq dikin, xedra li ser milletî qebûl dikin, dînê xwe difiroşin! We ji wî sebebî li nik hemî dinyayê û elelxusûs(34) nav qebûl û eşîrên xwe de, ew bilind merteba qedr û îtîbara alimîyê îzale dikin,(35) axreta xwe êkcarî difiroşin! Un ulema qenc dizanin ku me'mûrên serê we ji edaletê gelek cuda ne; êdî un çire nabêjin cahila ku wan me'mûra re îtaet ne caiz e! Bi tewsiya îtaetê un wan feqîra rêdikin li meqtelê,(36) un wan davêjin nav çala sefaletê. Ev guneh hemî li axretê ji we mes'ûl e.(37)

Padîşaha re îtaet, belê ferz e; e jî tewsiye dikim. Lakîn weqta ku un îtaetê tewsiye dikin, şurûtên wê jî tarîf bikin.(38) We îlla,(39) un dîn û dewletê re xain in. Îtaet mustehsen e;(40) lakîn bi wî şertî ku hakim şayanê(41) îtaet be. We îlla, hakimê ne şayanê îtaet re înqiyad(42) kufre. Un dizanin ku ehkamên dînê me li ser çi hîkmetên muesses in.(43) Un dizanin ku heger padîşah ne

(24) Îktîsab kirî: Qazanc kirî, bi dest xistî.

(25) Waqia: Di eslê xwe da, bi rastî.

(26) Alimên amil: Alimên ku bi ilmê xwe emel dikin, zanayên ku li gora zanyarîya xwe tev-digerin, fermana zanyarîya xwe tînin cî.

(27) Eqaid: Awa û bingehokên bawerîyên dînî.

Mu'teqid: Kesê ku bi fermanên dîn bawer dike, kesê bawerdar.

(28) Ehkam: Piranîya "hukum" e.

(29) Muftexir: Pesindar, kesê ku bi tiştêk dipesine, îftîxar dike.

(30) Îfa nakin: Naynin cî, pêknaynin.

(31) Ji wê rû: Ji rûyê wê yekê, ji rûyê wê îtaetê.

(32) Izrar dikin: Dixin zirarê, dixin zîyanê, dixerînin.

(33) Li wê meyanê de: Di wê navberê da.

(34) We ji wî sebebî: Û ji wî semedî, û ji ber wê yekê.

Ellexusûs: Xasma, bi taybetî.

(35) Îzale dikin: Tune dikin, ji meydanê radikin, hiltînin.

(36) Meqtel: Cîyê kuştinê.

(37) Ji we mes'ûl e: Ji we tê pirsîn.

(38) Şurûtên wê: Şertên wê, mercên wê îtaetê.

Tarîf bikin: Bidin naskirin, binasînin, bidin zanîn.

(39) We îlla: Yan na, eger na.

(40) Mustehsen: Baş, qenc.

(41) Şayan: Liyaq, bêja.

(42) Înqiyad: Stûxwarî, îtaet.

(43) Muesses: Sazkirî, avakirî, tiştê ku hatîye sazkirin û avakirin.

adil be, ne hema îtaet ne caiz e; hetta ew mêja roja îne un dikin, fasid e.(44) De vêca ew xelîfeyê bi mesawîyên(45) xwe mêja tebeeyên xwe îfsad dike,(46) mueyyen(47) îtaet ji wî re ne caiz e.

Xwedê zîyareta kabeyê, xelqên muqtedir(48) re emir kirîye. Çunkî dewleta Îslamê ji gelek eqwamên muxtelif mutesekkil e.(49) De vêca hingî biçin hecê ew eqwamên muxtelif hevdû dibînin, muxadenet û mehebbet(50) li nav wan qewma hasil dibe, şan û şerefa Îslamê re tedbîrên qenc didin. Roja îne jî Xwedê emir kirîye; şertê wê edalet e. Şertê ewil û axir, edaleta sultanî ye. Zîra(51) bi edaletê qaim dibe; û ji wî sebebî ye ku Xwedê teala hinde edalet îltizam(52) û esasa dîne me li ser edaletê danîye. Heger edalet welatekî nebit, li wî welatî asayiş(53) namîne; heger asayiş nema, wî welatî nimêja îne nabe. Zîra wekî edalet û asayiş nema, mehabeta Musulmana ser neyara namîne. De vêca wekî Musulman hemî camiê li ser mêja îne, neyar'ê hucûm bike wan hemîya bikuje. Eve ji vî halî malûm dibe ku zemanê xunkarê neadil, mêja îne ne caiz e. Bînaen'eleyh,(54) ew xunkarê zemanê wî de mêja îne nabe, bê şik îtaet jê re kufr e.

*

Ji halên me' mûrên serê we, un dikarin ser merkeza wan me' mûra rêdike serê we, yanî ser Serayê(55) fikrekê peyda bikin. Ji xeyrê wê, ez'ê mîsalekê ji we re bêjim:

Hekîmek Xunkar li Serayê hebî, navê wî Emîn Paşa bî. Rojekê ew mirov hat mala xwe; çî qas mal û menalê(56) wî hebî, nav jin û zarûyên xwe teqşîm kir; demança(57) xwe da ber xwe û go jina xwe: "Ez'ê çûm biçim. Ez ho fedikirim un'ê xwe abûr bikin". Jina wî ji wê xebera mêrê xwe gelek tirs û sebeba wê jê pirsî. Ewî jî go: "Ev millet bi vî halî dewam naket; zemanek hindik de wê meh wî munqeriz bibe.(58) Ez hew dikarim tehemmulê vî halî bikim. Heger ev Xunkar mîqdarek dî li textî bisekine, tu dîn û dewlet ji me re namîne".

(44) Fasid: Betal.

(45) Mesawî: Xirabî.

(46) Îfsad dike: Betal dike.

(47) Mueyyen: Hemin, bê guman, muheqqeq, ekîd.

(48) Muqtedir: Tuwana, hêzdar, biqewet.

(49) Eqwam: Piranîya "qewm" e, ew jî bi mana "gel" e.

Muxtelif: Cure cure, tewira-tewir, cuda cuda.

Mutesekkil: Pêkhatî.

(50) Muxadenet: Dostanî, nêzîkayî.

Mehebbet: Evîn, hezkirin.

(51) Zîra: Lewra, çunkî.

(52) Îltizam: Pêwîst, lazim.

(53) Asayiş: Hêsayî, ewletî, pêkanîna hêsayî û ewletîyê.

(54) Bînaen'eleyh: Ji ber vê yekê, ji ber vî semedî, li ser vî semedî.

(55) Ser Serayê: Di heqê Serayê da, di heqê Koşkê da.

(56) Menal: Malhebûn, serwet, tiştên birûmet ên wek diravan.

(57) Demança: Şeşagir, şeşgule.

(58) Munqeriz bibe: Tune bibe, ji holê rabe.

Emîn Paşa ev xeber go jina xwe û ji mal derket, çû Serayê. Lakîn ji halê wî, xelqên Serayê ketin şubheyê de; çûn gotin Xunkar. Emir kir, li ser wî geran; demançek kûrika(59) wî de dîtîn. Jê pirsîn ku "ev çi demançe ye?" Ewî go "ez'ê wê demançeyê bibim nik ustadî(60) de paqij bike, loma li ser min e". Lakîn ev cewab nehat qebûl kirin. Loma banê jina wî kirin,(61) jê pirsîn. Jina wî hikar ji binî heta serî temamen neqil kir.(62) Ser malûmata wê jinê, Emîn Paşa ji nav halê(63) winda kirin; kes nizane çi jê hat. Heyvê deh zêr Xunkar jina wî re girêda û pênc sed zêr dan'ê.

*

Hukumeta Rûsyayê, Xunkarê me re nivîsîye: "Hin Kurd tecawuz(64) li hudûdê me dikin. Heger tu wan te'dîb nekî,(65) ez'ê bi eskerê xwe Kurda te'dîb bikim".

Îhtîmal Kurda tecawuz nekiribit. Lakîn çiku(66) Rûsya zêfîya me dizane, sebaba digere(67) da eskerê xwe rêke Kurdistanê. Un dizanin Rûsyayê çi Çerkesa kir, un dizanin çi Efxanistanê kir; de vêca rêz(68) hatîye Kurdistanê.

*

Min kaxidek ji xelqên Mosilê stand. Wî kaxidî de ji min re dinivîsin ku wela-tê wan de gelek biye giranî. Sebaba wê jî ev e: Eyamek e,(69) eşîrên dor Mosilê her xelqên wê derê talan dikin. Ji tirsê Kurda kes nikare tîcaretê bike, kes ji mala xwe nikare derkeve; tu dewar destê wan de nemane, Kurda hemî talan kirine. Wî milî ve mirovek heye: Şêx Nûrî. Lawên wî nav eşqiyayê Kurda din,(70) Kurda rêdikin, mala didin talankirin.

Mistoyê Mîra jî wî milî ve gelek xesarê dide xelqê. Hemî dera behsa xirabîya wî dikin, şikatê(71) jê dikin; çi qa gund û bajarên dor wî hene, hemî ji şerê wî şikat dikin.

(59) Kûrik: Berîk.

(60) Ustad: Hosta.

(61) Banê jina wî kirin: Banga jina wî kirin, gazî jina wî kirin.

(62) Neqil kir: Guhast, ji wan ra qal kir, got.

(63) Wisa tê zanîn ku peyvika "halê" di eslê rojnamê da bi şaşî weha derketîye û awayê wê ye rast "holê" ye; yanî "ew ji holê rakirin, ew ji meydanê rakirin, dûwayî li jiyana wî anîn, ew tune kirin".

(64) Tecawuz: Derbasbûna ji sînorek, desdirêjîya li ser axek yan tişteki dî ye kesek yan hin kesan yan dewletek.

(65) Te'dîb nekî: Ceza nekî, ceza nedî wan.

(66) Çiku: Çi ye ku, ji ber ku.

(67) Sebaba digere: Li sebeb û behaneyan digere.

(68) Rêz: Dor.

(69) Eyamek e: Demek e, pêlek e, wextek e.

(70) Yanî "navên hin kesan didin eşqiyayên Kurdan, didin keleşên Kurdan".

(71) Şikat: Şikayet, gilî.

Gelî Kurdno, gelî mîr û axa! Un bi wî halî mala xw bi destê xwe xirab di-kin! Dewletmendîya bi talanê hasil dibe, tu ca destê tu kesî de nemaye. Ew seadeta un umîd dikin ku un'ê bi talanê hasil bikin, ji we re afet e. Heger îro we yek talan kir, sibe yek dê bê we talan bike. Tu tişt destê we de namîne. Xeyrê wê, wan talana de un hinde hev re şerî dikin, hinde ji we tîn kuştin, hinde zarû yetîm dimînin. Ew tişt Xwedê ji we re heram kirî, qet mimkun e un tu faîdeyê jê bibînin? Xwedê ferman kirîye "her rizqê xwe ji malê helal bixwazin". Un wan emr û nehyên(72) Xwedê û Pêxember berdidin, îtaeta nefsa xwe dikin. Nefs, însanî her li ser bela rêdike.(73) Loma Xwedê Pêxember û kitêb rêkirin; ewan rîya qenc nîşanê me kirine. Hinde dewletên mezin hene, hinde sahibê şewket û mekanet(74) bîne, hemî li saya edl û heqîyê mezin in. Tu ca tu kes nedîtîye ku taîfeyek(75) bi zulm û talanê mueyyed(76) bîye. Ev dewletên mezin şeqaweta Kurda dibihîzin; hemî ji Kurda tijî bîne; hemî muntezirê firset in(77) da rojekê eskerî rêkin nav Kurdistanê, bi eskerên xwe Kurda te'dîb bikin. Wekî neyarek bîyanî hat ser we, un nikarin wetenê xwe, jin û zarûyên xwe, heyata xwe muhafeze bikin. Çunkî zeîf in; bi talanê, bi zulm û xedrê tu qewet li we nemaye. Un nav xwe de xurtê hevdû ne; lê wekî we eskerê Mosqof dît, un'ê bizanin ku un çî qas pûç mane. Un her neyarê hevdû ne, her dibin sebaba xirabîya hevdû; lakîn un qenc bizanibin ku, heger we cîranên xwe talan kir, zeîf kir, zeîfî û rebenîya wan cîrana zeîfîya we ye jî. Îtîmad li wê qeweta bi talanê hasil bîyî, nekin.(78) Şêx Sadî, rehmetullahî eleyhî, gotîye:

(72) Nehy: Tiştên ku Xwedê û Pêxember qedexe kirine.

(73) Yanî "tim mirov li ser belayan rêdike, berê mirov dide belayan".

(74) Şewket û mekanet: Her du jî bi mana "hêz, tawan, xurtî" tîn.

(75) Taîfe: Koma mirovan.

(76) Mueyyed: Alîkirî, piştgirtî, kesê ku alîkarî û piştgirîya wî tê kirin.

(77) Muntezirê firset in: Çavnerên fersendê ne, li benda fersendê ne, li hêviya keyse ne, keyse dipên.

(78) Yanî "ew qeweta ku bi talanê ketîye destê we, bi wê ewle mebin; ew hêza ku bi talanê ketîye destê we, xwe mespêrin wê û piştta xwe bi wê girêmedin".

”Benî Adem azaî yekdîgerend
Kî der aferîneş zi yek gewherend

Çu uzwî be derd awered rûzîgar
Dîger uzweha ra nemaned qerar”.(79)

Wekî neyarek hat ser we, un tenê serê xwe nikarin mudafee bikin; unê muhtacê cîranên xwe bibin. Lakîn çiku cîran ji destê we bêhal maye, nikare arî te bike. De vêca wekî tu tenê mayî, neyarê hatî ser te, bi gelek asanî,(80) malê te ji hevalê xwe standîyî û malê te xwe, ji destê te bistîne; tu’yê mehkûm û musexxerê(81) neyarî bibî.

*

Gelek cerîdeyên min berê neşir kirî de, min behsa Ebulhuda, mitirbê dor Xunkar kiribî.

Min vê carê bihîst ku, lehulhemd,(82) denaet(83) û mel’eneta Ebulhuda malûmê Xunkar bîye; hingî xebaseta(84) wî malûmê Xunkar bîye, meqhûr û menkûb e.(85) Înşaallah, ji kerema Xwedê umîd dikim ku ew leîn(86) êdî teweccuha(87) Xunkar nabîne, da ev miletê Îslam ji şerê wî bes mutezerrir bibit!(88)

(79) Mana vê helbesta Farisî weha ye:

”Zarûkên Adem, lebatên hev in
Lewra di afirandinê da ji yek cewherek in

Dema derdek peyda bibe li lebatek
ji lebatên dî ra jî namîne çu tebatek”.

Di helbestê da du malikên dî jî hene, nivîskar ew nenivîsîne; ew jî ev in:

”Tu kî’z mîhnetê dîgeran bîxem î
Neşayed kî namet nehit Ademî”.

Mana wan malikan jî weha ye:

”Tu yê ku ji azarên kesên dî bîxem î
ne hêja ye ku navê te bibe Ademî”.

(80) Asanî: Hêsanî.

(81) Musexxer: Stûxwar, bindest, binferman.

(82) Lehulhemd: Hemd ji Xwedê ra.

(83) Denaet: Nizmayî, bêrûmetî, qedirizmî.

(84) Xebaset: Xirabî.

(85) Meqhûr: Zorbirî, qehrkirî, qahrandî.

Menkûb: Ketî.

(86) Leîn: Lanetî, nalelêhatî, mel’ûn.

(87) Teweccuh: Ewletî, bawerî, hezkirin.

(88) Mutezerrir bibit: Zirardîtî bibe, zirar bibîne, bixesire.

SELAHEDÎNÊ EYÛBÎ

Muessisê(89) dewleta Eyûbîye, Selahedînê Eyûbî ye. Ew xwe Kurd bî, ji qebîla "Ruwadîye" bî. Bab û bapîrê wî ji "Dwîn"ê bî. Babê wî yê mezin(90) Şadî, her du lawên xwe Necmedîn Eyûb û Esedudîn Şêrko hilanî, ji gundê xwe "Dwîn"ê derket çû Bexdayê, wê derê wefat kir. Her du lawên wî ketin ber xizmeta Mucahidudîn Behrûz, ku wî zemanî wezîrê Sultan Mes'ûdê Selçûqî bî. Behrûz, ji wan her du lawa yê mezin kir Muhafizê "Tekrît"ê. Wî zemanî rojekê hakimê Mosilê Îmadedîn Zengî, ji Dîcleyê dibûrî. Necmedîn gelek muawenet(91) ji wî re kir. Îmadedîn ji wî gelek razî bî. Loma banê li nik xwe kir(92) û weqta ku Îmadedîn Balebek fetih kir, muhafizîya wê derê teslîmê Necmedîn kir. Weqta ku Îmadedîn wefat kir, Necmedîn û birayê wî Esedudîn Şêrko her du ketin ber xizmeta lawê Îmadedîn, Nûredîn Mehmûd.

Selahedînê Eyûbî, ku navê wî yê dî Yûsuf bî, sala pênc sed û sî û du de(93) li Tekrîtê hat ser dinê. Balebekê û Şamê li nik babê xwe terbiye bî û weqta ku çî qas Frenk(94) hene hemî bîlittîfaq(95) rabîn li ser Musulmana, Selahedînê Eyûbî bi gelek hindik qeweta destê xwe de, mehza(96) bi hîmmet û xîreta xwe, li hemîya re muqabele û şan û şerefa Musulmanîyê muhafaze kir.(97)

Fedl û kemal û şecaet û hîmmeta Selahedînê Eyûbî, hew qas neyarên xwe jî heyran dibî, ku heta îro hemî alem, Musulman ne Musulman, senakarên wî ne(98) Hetta, berî çend heyvekê weqta ku Padîşahê Almaniyê çû Îstanbul û Şamê, wekî gîha Şamê çû li ser tirba Selahedîn, wê derê xutbeyek(99) der meqama mezinatîya Selahedîn îrad kir.(100)

Mamê wî Esedudîn Şêrko, hesbelluzûm(101) du-sê cara sefer li Misrê kir. Ew jî carekê mefeyeta wî de(102) û du cara jî bi tenê, sala pênc û şêst û du çihar de(103) çû li Misrê. Cara paşî de mamê wî bî wezîrê Adududînîllah, ku wî ze-

(89) Muessis: Sazkar.

(90) Babê wî yê mezin: Bapîrê wî.

(91) Muawenet: Alîkarî.

(92) Yanî "bang kir nik xwe, ew xund nik xwe".

(93) Li gora tarîxa Mîladî 1138.

(94) Mexsed ji "Frenk"an Fileyên Ewropayê ne.

(95) Bîlittîfaq: Pêkve, bi tevayî.

(96) Mehza: Tenê, sirf.

(97) Muhafaze kir: Parast.

(98) Senakarên wî ne: Pesindarên wî ne, pesnê wî didin, qala qencîya wî dikin.

(99) Xutbeyek: Peyvek, gotarek.

(100) Yanî "di heqê mezinatîya Selahedîn da got".

(101) Hesbelluzûm: Li gora pêwîstîyê, ji ber pêwîstîyê.

(102) Mefeyeta wî de: Digel wî, bi wî ra.

(103) Ev her du tarîx di eslê rojnamê da weha derketine, lê belê eşkera ye ku ev awa şaş e. Tê zanîn ku awayê rast "sala pênc sed û şêst û du û pênc sed û şêst û çihar" e. Ew jî li gora teqwîma Mîladî 1166 û 1168 e.

manî li Misrê xelîfeyê dewleta Fatimîye bî. Selahedîn jî li nik mamê xwe bî muawin.(104) Wê salê de mamê wî Esedudîn Şêrko wefat kir. Loma, Selahedîn ket şûna mamê xwe, bî wezîr. Zemanê wezaretê(105) xwe de, Misrê çî qas alim, edîb(106) muharib(107) xelq heye, hemîya gelek hez Selahedîn kir. Loma şûna wî(108) bî Melîkê Misrê. Wekî Selahedîn bî Padîşahê Misrê, xutbe li navê Musteidbînûrîllah,(109) ku wî zemanî ji xulefayê Ebasiye bî, da xwendin û mezheba Şîî hilanî, qazîyên Şafiî nesb kir.(110) Weqta ku Îmadedîn wefat kir, xita Şamê(111) jî hemî ket binê hukmê wî de. Paşê milê Kurdistanê jî Cizîr û Diyarbekir ji hakimên Mosilê stand, û paşê nevyê xwe Tûran Şah rêkir li ser Yemenê, ew der jî hemî îlhaqê hukumeta xwe kir.(112)

Selahedîn bîst û du sala hukumet kir. Sala pênc sed û heştê û notî(113) li Şamê pêncî û heft salî wefat kir. Ew xwe cesûr, adil, kerîm(114) û xweymerhemet bî. Hemî ulûm(115) û heta ilmê tib tehsîl kiribî. Îro Awrupa hemî, navê wî bi gelek îhtîram yad dike.(116) Ew mirov, mûcibê îftîxara hemî Musulmana ye.(117)

Ez hêvî ji Xwedê dikim ku nav Kurda du-sê mirovê dî wek wî sultanê peyda bibin, da Kurda ji wê tehluka ew û hemî Musulman tê de ne, xilas biket!

(104) Muawin: Alîkar.

(105) Wezaret: Wezîrî.

(106) Edîb: Nivîskarê edebîyatê, kesê ku bi edebîyatê mijûl dibe.

(107) Muharib: Şerkar.

(108) Şûna wî: Di şûna xelîfeyê dewleta Fatimîye, Adududînîllah da.

(109) Awayê rast "Mustedî'binûrîllah" e.

(110) Nesb kir: Tayîn kir, wezîfe da wan.

(111) Xita Şamê: Hêla Şamê, herêma Şamê.

(112) Îlhaqê hukumeta xwe kir: Têkilê hukumeta xwe kir, da ser axa hukumeta xwe, tevê hukumeta xwe kir.

(113) Ev tarix di eslê rojnamê da weha derketîye. Lê belê eşkera ye ku ev şaş e. Tarîxa wefata Selahedîne Eyûbî li gora teqwîma Hîcrî 589 e, ku li gora teqwîma Miladî dibe 1193.

(114) Kerîm: Qencîkar, kesê ku qencî li xelkê dike.

(115) Ulûm: Piraniya "ilm" e, ew jî bi mana "zanyarî" ye.

(116) Îhtîram: Rêzdarî.

Yad dike: Bi bîr tîne, qal dike.

(117) Yanî "îftîxara hemî Musulmanan heq kirîye, hêja ye ku hemî Musulman pê îftîxar bikin û bipesinin".

TEHSÎNA QUMAŞ Û KALAYÊ WALAYÊ
 HUSNA HEBÎBAN E UMÛMEN
 TARÎZA CEWHER Û BUHAYÊ CEMALA
 SITÎ Û ZÎNAN E MEXSÛSEN(118)

Herçî ku di qeyserê di dinya(119)
 vêk dane Xwedê meta'û kala(120)

mecmûê xezainêd-i Qeyser(121)
 hetta vigî duxmeya Skender(122)

durrê di defainêd-i Xaqan(123)
 le'la ku di xatema Silêman(124)

herçend-i zîyade têrbuha bin(125)
 bîlcumle bi cuz'ê husnê nabin(126)

*

Husna li ruxê Sitî û Zînê(127)
 bû behreke ateşê evînê(128)

-
- (118) Ev sernivîsara beşek ji "Mem û Zîn"ê ye, mana wê weha ye: "Qala qencîya qumaş û malhebûna bilind a rindîya dilbiran e bi awayekî giştî, nîşandana cewher û buhayê rindîya Sitî û Zînan e bi awayekî taybetî".
- (119) Qeyser: Bi giştî bi mana "împerator" e, bi taybetî jî jibo împeratorê Bizansê hatiye karanîn.
- (120) Vêk dane Xwedê: Xwedê dane hemîyan, giştan.
 Meta'û kala: Eşya û mal, tişt û malhebûn, serwet û dewlemendî.
- (121) Yanî "temamê xizneyên împeratorê Bizansê, xizneyên wî gişt".
- (122) Vigî: Bigîje, bigîhe.
 Duxmeya Skender: Ayîneya Eskenderê Romî ya ku wek radarek ji dûr ve gemî dîtine û kifş kirîye ku gemîyên dijmin in yan na.
- (123) Durr: Mirarî.
 Defain: Piranîya "defîne" ye, ew jî bi mana "xizne" ye.
 Xaqan: Mîrê Tirkistanê, hukumdarê Tirkan.
- (124) Le'l: Kevirekî rûmetgiran û têrbuha yê sor e, jibo rewşê û xemlê tê karanîn.
 Xatema Silêman: Gustîla Silêman Pêxember, ku di eynê demê da wezîfa morek dîtîye û wek morek hatiye karanîn.
- (125) Zîyade: Zêde, pirr.
- (126) Bîlcumle: Hemî, pêkve.
 Cuz'ê husnê: Parçeyek ji rindîyê, parçeyek ji xweşikîyê. Yanî "hemî bi qasê parçeyeka rindîyê tunin, hemî pêkve nahêjin parçeyeka rindîyê û xweşikîyê".
- (127) Rux: Rû.
- (128) Ateş: Agir.

Pêla ku digirte pêl û mewcan(129)
roja dikete hedîd û ewcan(130)

sed can û dil û ceger disotin(131)
xelqê bi mesel ji wan digotin(132)

Şems û qemeran qiran e pêkve(133)
Lew mişterî ev cîhan e pêkve

Seyyadê cemalê wan xezalan(134)
seyyatê sedayê wan delalan(135)

dellal-i sifet, gelek sifet şêr(136)
j'efxan û ji nalîyan nebûn têr(137)

Rojan û şevan gelek dinalîn
hetta ku digel, melek dikalîn

*

Husna nebitin çu hedd û xayet(138)
nabit jixwe aşiqan nîhayet(139)

Lê aşiq û bulhewes cuda ne(140)
Hin faîdexwaz û hin fîda ne

-
- (129) Peyvika "pêl" a pêşîn bi mana "dem" e, peyvika "pêl" a 2'yan jî bi mana "pêla avê, pêla deryayê" ye. Yanî "dema ku wê deryayê pêl dida".
Mewc: Pêl.
- (130) Hedîd: Cîyê nizim, cîyê daketî.
Ewc: Cîyê tewr bilind, cîyê bilintûrîn, tepel, zîrwe. Yanî "ew deryaya agirê evînê, roja ku wek ava deryayê pêl dida û pêlên wê carna nizim dibûn û carna jî bilind dibûn û digîhan tepelê".
- (131) Disotin: Dişewitandin.
- (132) Yanî "xelkê wek çîrokan qala wan dikir, li ser wan dipeyvî".
- (133) Şems û qemer: Roj û hîv. Mexsed Sitî û Zîn in.
Qiran: Li nik hev, digel hev, bi hev ra.
- (134) Seyyad: Nêçîrvan.
- (135) Seyyat: Bangkar, kesê ku bang dike û qala tişteke dike.
Seda: Dengan.
- (136) Dellal sifet: Wek bangkaran, wek kesên ku bang dikin û qal dikin.
Sifet şêr: Wek şêran.
- (137) Efxan: Fîxan, qîrîn, zarîn.
- (138) Xayet: Paşî, dûwayî.
- (139) Nîhayet: Paşî, dûwayî.
- (140) Bulhewes: Heweskar, kesê ku hewesa tişteke dike.

Cananteleb in hinek jibo can(141)
hin canteleb in jiboyê canan(142)

Hin weslehebîn, ji rengê Tacdîn(143)
hin derdeguzîn, wekî Mem û Zîn(144)

ETFÊ ENAN Û LÎCAM BÎ SER ENCAMÊ KELAM(145)

Da bêne bi ser hîkayeta pêş:
Xelqê ku ji derdê işqê dilrêş(146)

herçend-i ku bêhed û qiyas bûn
amî û xewadim û xewas bûn(147)

lakîn ji xewadimêd-i mumtaz(148)
sed lawê sehîqed û serefraz(149)

her yek di meqamê husnê, Rojek(150)
her yek bi kelamê, sînesojek(151)

her yek bi kemalê, bedremahek(152)
her yek bi cemalê, sedreşahek(153)

-
- (141) Cananteleb: Yarxwaz, kesê ku daxwaza gîhana yara xwe yan yarê xwe dike.
(142) Canteleb: Canxwaz, gîyanxwaz, kesê ku canê xwe jibo yara xwe yan yarê xwe dixwaze.
(143) Weslehebîn: Kesê ku divê bigîje yara xwe yan yarê xwe.
(144) Derdeguzîn: Derdbijêr, kesê ku derd dibijêre, dibe derdedar, xwedîderd.
(145) Mana vê sernivîsara "Mem û Zîn"ê weha ye: "Veğerandina hevсар û bizmê bi ser dûwayîka peyvê ve". Yanî "wek ku siwarek hevсар û bizma hespê xwe bi alîyek ve vedigerîne, em jî hevсар û bizma babetê xwe bi alîyê dûwayîka peyva xwe ve bizivîrinin û dûwayîka peyvê binivîsin".
(146) Dilrêş: Dilrîş dilkul. Ji ber ku peyvika paşîn a malika berîn "pêş" e, jibo lêkanîna qafiyê ev peyvik jî "dilrêş" hatiye nivîsîn; ne ku "dilrîş", digel ku eslê peyvikê wisa ye jî.
(147) Amî: Kesên ji rêzê, kesên adetî, kesên celebî.
Xewadim: Pîranîya "xadim" e, ew jî bi mana "xizmetkar" e.
Xewas: Kesên pêşketî, kesên li pêş, kesên giregir.
(148) Mumtaz: bijare.
(149) Sehîqed: Bejndirêj, bejnîbilind.
(150) Di meqamê husnê: Di cîyê rindî û spehîtîyê da, bi spehîtîya xwe.
(151) Bi kelamê: Bi peyvê, bi peyva xwe.
Sînesoj: Kesê ku sînga mirov, dilê mirov dişewitîne.
(152) Bedremah: Hîva tijî, hîva 14—15 şevî.
(153) Sedreşah: Sîngên şahan, wek wan xemilandî û spehî û xweşik.

Ew jî hemî aşiq in di talib(154)
ew jî hemî talib in di raxib(155)

Lakîn ne bi dîtî û şehadet(156)
belkî bi bihîstin û rîwayet(157)

Bîlcumle di xizmeta Emîr bûn
fîlcumle ji sîrrê hev xebîr bûn(158)

*

Serhelqeyê wan perîmîsalan(159)
sertacê ewan melekkîsalan(160)

Tacdîn-i digotin'ê ciwanek
Guhderzê zemanê, pehlewaneke

Nesl û neseb û heseb eyan bû
serdefter û serwerê kuran bû

Babê wî, digotin'ê Skender
Lakîn Ereban digo Xezener(161)

Lewra ku bi şêrî, şubhê şêr bû
roja şêrî ew hezar-i mêr bû

Tacdîn du bira hebûn di qellaş(162)
manendê du şahîbazê cemmaş(163)

Daîm dilê dijminan disotin
Yek Arif û yek Çeko digotin

---

(154) Talib: Xwestox, daxwazkar, kesê ku tiştek dixwaze.

(155) Raxib: Heweskar, dilxwaz.

(156) Şehadet: Çavdîtî.

(157) Rîwayet: Gote-got, tiştê ku nehatîye dîtî, lê tê gotin, tê qalkirin.

(158) Sîrr: Raz, tiştê ku tê veşartin û xwedîyê wî navê ku ew eşkera bibe.
Xebîr: Haydar, kesê ku haya wî ji tiştek heye, pê dizane.

(159) Serhelqe: Serxelek, kesê ku di serê rêzê da ye, serwer e.
Perîmîsal: kesê wek perîyan xweşik û spehî.

(160) Melekkîsal: Kesê wek milyaketan, wek firîşteyan.

(161) Xezener: Şêr.

(162) Qellaş: Dekzan, kesê ku bi dek û dolaban dizane.

(163) Manend: Wek.

Şahîbaz: Teyrê baz.

Cemmaş: Nikulxûz, teyrê baz ê ku nikula wî xûz e.

Emma wî ji cumle xas û aman(164)
j'ew çend-i bira û bab û maman

lawek kiribû bira jibo xwe
Nê, ez xelet im; çira jibo xwe

Roja ku ewî bira nedîta
teşbîhê şeva çira nedîta

dinya li wî têk dibûye tarî(165)
Roj bû ku li wî fikir tewarî(166)

Enbazê fereh, şerîkê xem bû(167)
Sergeşteyê xem bi navê Mem bû(168)

Mem jî li wî aşîqek tamam bû
ne şubhê bira û bab û mam bû

Herçend-i birayê axiret bû
te d'go ku dinê û axiret bû

Tacdîn weledê Wezîrê Dîwan
Mem jî xelefê Debîrê Dîwan(169)

Ew her du ciwan, we lêk-i aşîq(170)
ew her du bira, we pêkve sadiq(171)

yek Qeysê zeman e, yêk-i Leyla(172)
yek Wamiqê esr e, yêk-i Ezra(173)

---

(164) Xas: Kesê li pêş, kesê pêşketî, giregir.
Aman: Kesên ji rêzê, kesên adetî.

(165) Têk: Bi carek, peve, gişt, hemî.

(166) Dikir tewarî: Winda dibû, diçû ava.

(167) Enbazê fereh: Hevalê kêfxweşiyê.

(168) Sergeşte: Serlêgeriyayî, kesê ku derd û bela tên serê wî û serî lê digere, serê wî dikeve derdan û gêj dibe.

(169) Xelef: Jêmayî, kesê ku ji kesekî dî dimîne, kur yan keça kesek.
Debîr: Kargêr, karbidest.

(170) Lêk aşîq: Li hev aşîq. Mexsed ji "aşîq"iyê dostanî û hevalî ye, hezkirina di navbera dost û hevalan da ye. Yanî "ji hev hez dikirin".

(171) Sadiq: Rast, durust, kesê ku bi hevalê xwa ra rast û durust e.

(172) Qeys: Mecnûnê evîndarê Leylayê.

(173) Esr: Dem, zeman, sedsal.

Ew yarê ji dil, ne serserî bûn
Rehşubhetê Mihr û Mişterî bûn(174)

*

Yarî û birayî û muwaxat(175)
nabit bi riyayî û meqalat(176)

Yarî ne hêsanî ye, cefa ye
Meqsûd-i ji yarîyê wefa ye(177)

Axir tu eger nekî wefayê
ewwel mede ber xwe wê cefayê

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' bîye

---

(174) Yanî "wek Rojê û stêra Mişterî bûn".

(175) Yarî: Dostanî.

Muwaxat: Biratî.

(176) Riyayî: Riyakarî, şalûzî, durûtî, sextekarî.

Meqalat: Gotinan, peyvan. Mexsed peyvên vala yên bênaverok in.

(177) Meqsûd: Amanc, mexsed.

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
"Bî Genêve
necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg"

*

Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

KÛRDÎSTAN

Adresse: Rue de Carouge, no 7
GENÈVE (Suisse)

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Fârisîce
mektublar

Kürdçeye bittercûme neşrolunur

Unvan:
Genêve'de
"Kürdistan"

Gazetesi
Sahib ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman

*

Her tabî'da
2000 nûsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja duşembê de 16 Rebîulewwel sene 1317 * Fi 24 Temmuz sene 1315(1)

ÎTÎZAR

Vê carê cerîda min gelek dereng ma. Sebeba wê jî: Welatê ez cerîda xwe lê der-
tînim, welatek Frenga ye.(2) Wê derê ser îstîqbala milletî(3) sê cerîde derdike-
vin; hin cara jî kitêb tebi' dibin.(4) Ew cerîde û kitêbên derdikevin, hemî bi
lîsanê(5) Tirkî ne; ya min tenê bi lîsanê Kurmancî ye. Van roja hin qewî ki-

- (1) Li gora tarîxa Mîladî 6 Tebax 1899(Milâdî tarihe göre 6 Ağustos 1899).
- (2) Freng: Ne Musulman.
- (3) Mexsed ji "milet" milletê Osmanî ye.
- (4) Tebi' dibin: Çap dibin, têt çapkirin.
- (5) Lîsan: Ziman.

têb(6) tebi' bîn. Loma meşxûliyeta murettibî(7) nehîşt cerîda min weqtê de derkevit. Ez îtîzar dikim; umîd dikim ku qariînê(8) cerîda, uzra min meqbûl bibînin û min mazûr û muaf(9) bigirin. Çunkî vî welatî de tu murettibên dî nînin. Ew murettibê hir jî, bi sewqa(10) hemiyet û xîreta xwe terkê welat kirîye; seadet û îstîqbala welatê xwe re, li hire dixebite.

*

Heçiyê Musulman e, divê ku Dewleta Osmanîye baqî bimîne.(11) Wekî me dît ku cîsmê dewletê ji sûê îdareyê merîz e,(12) divê em wî cîsmî tedawî bikin, esbabê merezê îzale bikin.(13) Saxîya dewletê saxîya me ye, mirina wê mirina me ye. Wekî me dît ku canewerek tê ser me, em xwe hifz dikin, bi hemî tedbîra wî canewerî helak dikin.(14) Lakîn gelek canewer hene ku em nabînin û yaxud em dibînin, lakîn mezerreta(15) wî his nakin. Ez an cumle,(16) padîşahê zalim ji hemî canewera muzirtir e.(17) Çunkî canewer yek yaxud du-sê mirova helak dike; lakîn padîşahê zalim miletekî mehew û îfna dike.(18) Mirovên nexwendî, nedîtî, wexameta padîşahê neadil nabîne; mexlûbê hîle û desayisên(19) wî dibe. Lakîn mirovê alim heqîqetê dizanin, dibînin. Îmdî(20) çawa mirov nefsa xwe ji marekî muhafeze dike, welê divê mirov dewleta xwe ji amir û me'mûrên xirab hîmaye biket.

Dewleta me "Dewletê Osmanîye" ye; eve eyamek e(21) ji sûê îdara Padîşahî, gelek zeîf û zebûn(22) bîye. Heger em, ku efradên dewletê ne, îlacekî nekin, la semehellah, încîraz melhûz e.(23)

-
- (6) Wisa tê zanîn ku mexsed ji "qewî kitêb" yan "gelek pirtûk" in yan jî "hin pirtûkên stûr" in.
- (7) Murettib: Rêzkar, kesê ku di çapxanan da karê rêzkirinê dike, tîpên pirtûk û rojname û kovaran jibo çapkirinê rêz dike.
- (8) Qariîn: Piraniya "qari" e, ew jî bi mana "xwendevan" e.
- (9) Muaf: Efkirî, bexşandî.
- (10) Sewq: Dafdan.
- (11) Baqî bimîne: Bijî, li ser lingan bimîne, jîyana xwe bidomîne.
- (12) Cîsmê dewletê: Laşê dewletê.
Sûê îdare: Kargêrîya xirab, îdarekirina nebaş.
Merîz: Nexweş.
- (13) Îzale bikin: Tune bikin, ji holê rakin, hilînin.
- (14) Helak dikin: Tune dikin, dikujin, dimirînin.
- (15) Mezerret: Zîyan, xesar.
- (16) Ez an cumle: Ji vê celebê, ji vî tewirî, yek ji van tiştên ku em qala wan dikin.
- (17) Muzirtir: Zîyankartir, tişt yan kesê ku zêdetir zîyan dide.
- (18) Îfna dike: Tune dike, ji holê radike.
- (19) Desayis: Piraniya "desîse" ye, ew jî bi mana "dek û dolab" e.
- (20) Îmdî: Li gora vê rewşê, madem ku wisa ye, ji ber vî semedî. Ev peyvik, bi Tirkî ye.
- (21) Eyamek e: Demek e, pêlek e.
- (22) Zebûn: Ketî, qelsketî, kêmketî, bêhêz.
- (23) La semehellah: Xwedê neke.
Încîjîraz: Tunebûn, wêranbûn, hilweşîn, rabûna ji holê.
Melhûz: Tiştê ku tê payin, mirov li hevîya wî ye, mirov wî dipê.

Feqîrîya mileta me gelek zêde ye. Destê xelqê tu tişt nemaye; Padîşah wezîrên xwe ve tu tiştî destê efradê millet nahêle. Destê me de hinde erazîyê wesîe(24) hene ku ji feqîrîyê xeyrê meZRû'(25) mane. Heger Padîşah nivê serweta xwe li wê rê serf bike, ew erazîyên ji feqîrîya millet şore(26) mayî wê mamûr û musmir(27) bibe, ihtîyac ehalî teswîye bibe.(28) Lakîn sed heyf ku Padîşah ji sefaheta miletê muteellim, muteessir nabe.(29) Millet ji birça dikeribit,(30) yetîmên miletê ji serma nesax dibin, dinalin, histir ji çavan dibarin; lakîn Ebdulhemîd Sera xwe ya bilind de wan nabihîze, nabîne. Wekî bîlferz(31) yek feryada xwe gîhand'ê, Xunkar dienire. Dibêje "tu min reht dikî", (32) wî hebs dike, nefî dike. Ser te'mînê îstîqbala xwe(33) heyvê çil-pêncî hezara dide her wezîrekî; ser wehma(34) xwe meblexên dide xefîyeyên xwe, layuedd e.(35) Lakîn heçîyê bihemîyet û selabet e, mehrûmê nîmet, marûzê nîkbet e.(36) Ebdulhemîd pera ji miletê xwe hildike dide banqeyê, faîza wan pera distîne. Heçîyê Musulman e, faîz li ser wî haram e. Ebdulhemîd dibêje "ez xelîfeyê Pêxember im"; paşê faîza pereyên ji mileta mezlûm û yetîm standî, dixwe. Heger dewleta me husnê îdare bibe,(37) wê ji hemî dewletên dî têrperê û mamûrtir bit. Lakîn îro ev dewleta hinde biqabiliyet, ji ihtîyac û zerûretê nalan e.(38) Sebeba vî halî, mueyyen Padîşah û umenayên wî ne.(39)

-
- (24) Wesîe: Fire.
(25) Xeyrê meZRû': Neçandî, axa ku nehatîye çandin.
(26) Şore: Beyar, neçandî.
(27) Mamûr: Ava, avakirî. Li vir mexsed jê "axa çandî" ye.
Musmir: Berdar, ax yan dar yan karê ku ber dide xwedîyê xwe.
(28) Ehalî: Gel.
Teswîye bibe: dûz bibe, bê cî, pêkbê.
(29) Sefahet: Wisa tê zanîn ku ev peyvik di eslê rojnamê da bi şaşî weha derketîye û awayê wê yê rast "sefalet" e. Lewra "sefahet" bi mana "heng û kîf û zewq" e, ew jî li babetê vê nivîsarê nayê; lê belê herçî "sefalet" bi mana "xizani û belengazî" ye, ew li babetê nivîsarê tê.
Muteellim: Azardîtî, êşayî, kesê ku ji ber tişteke azar dibîne, dêşe.
(30) Dikeribit: Bêhteng dibe, xemgîn dibe.
(31) Wekî: Li vir bi mana "eger" e.
Bîlferz: Em wisa ferz bikin, em wisa qebûl bikin, em bêjin ku.
(32) Reht dikî: Diwestînî, diteebînî, dibetilînî.
(33) Ser te'mînê îstîqbala xwe: Li ser saxkirina pêşedema xwe, jibo ku pêşedema xwe sax bike, ewle bike, garantî bike, ji talukê biparêze.
(34) Wehm: Guman, gumana ku ji mirov ra çêdibe, li mirov peyda dibe.
(35) Meblex: Mîqdar, qas.
Xefîye: Polêsên nepenî, veşartî, ajan.
Layuedd: Bêjimar, tiştê ku nayê jimartin, ji jimarê zêde ye.
(36) Bihemîyet: Kesê welatevîn, kesê ku pêjna welatevîniyê pê ra heye.
Selabet: Zexmî, bawerîya zexm û xurt.
Marûzê nîkbet e: Bextreşî û alûzî û felaketên pêşîya wî, pêşkarê wî dibin.
(37) Husnê îdare bibe: Baş bê îdarekirin, kargêrîya wê baş bê kirin, kargêrîya wê baş bibe.
(38) Ji ihtîyac û zerûretê: Ji ber ihtîyac û tengayîyê, ji rûyê ihtîyac û xizaniyê.
(39) Mueyyen: Hemin, bê guman, muheqqeq, ekîd.
Umenayên wî: Emînên wî, kesên ku ew bi wan emîn û ewle ye, kesên ku wî bawerîya xwe bi wan anîyê û bi wan ewle ye.

Warîdatên(40) dewleta Înglîz ji nisfê(41) warîdatên dinê hemîyî zêdetir e. Bi hinde serwet û samana(42) xwe ve, meblexa hukumta Înglîz ji hukumdarê xwe re teksîs kirî, gelek ji teksîsata hukumdarê me kêmtir e. Îmdî wek gelek halên dî, ev sefaheta(43) Xunkar jî wî xel' dike.(44) Yanî hukumeta me bêhukumdar e; bînaen'eleyh, mêja îne fasid e. Îsrafa li Sera(45) Xunkar dibit, naqabilê tarîfe e.

*

Rojekê, zemanê Îmam Elî redîyellahu enhu(46) xelîfe, mirovek çû li nik, tiştêk jê pirsî. Îmam Elî cewab da'yê. Weqt şev bî. Weqta ku ewî mirovî cewaba lazim stand, dest hikâtên afaqî(47) kir. Wê hingê Îmam Elî find temirand. Her du tarîyê de man. Ewî mirovî sebeba vî halî ji Îmam pirsî. Îmam Elî go: "Ewil wekî tu hatî, suala te û cewaba min ser şixulê ummetê bî. Loma heqê min hebî ez finda beytulmal(48) dide, bişixulînim. Lakîn paşê ser suhbeta nefsa me, ez nikarim eşyayê beytulmal ser şixulê ummetê dide min, serf bikim".

Gelî Musulmano! Aha xelîfe divê ho bit.(49) Ehwalên xulefayê raşîdîn(50) hemî ho bî.

Ji xulefayê Emewîye Umer bin Ebdulezîz rojekê nesax bî. Jina wî tenê xizmeta wî dikir; kesek dî tunebî. Rojekê birayê jina wî çû ser halxweşîya Umer bin Ebdulezîz. Ewî dît ku kirasê Xelîfe gelek rêqîn(51) bî. Xweha xwe de enîrî ku çire kirasê mêrê xwe holê rêqîn dihêle. Xwehê cewaben(52) go: "Kiras'î(53) yek tenê ye, mimkun nebî bişot".

*

Gelî Kurdno! Carekê van hala teemmul bikin(54) û paşê ev debdebe û îhtîşam,(55) ev îsrafa Sera Xunkar tesewwur bikin. Wekî mirov halê Sera Xunkarê me dibîne, mirov ji Xwedê ditirse ku bêje ew xelîfe ye. Ji ecdadên vî Padîşa-

(40) Warîdat: Hatina abûrî, tiştên wek diravan ku ji kesan ra yan dewletan ra tên.

(41) Nisf: Nîv.

(42) Saman: Ew jî bi mana "serwet" e.

(43) Sefahet: Heng, kêf, zewq, jîyana bi kêf û zewq û hengê.

(44) Xel' dike: Ji xelîfetî û hukumdarîyê derdixe, dûwayî li xelîfetîya wî tîne, wî ji text dadixe.

(45) Ev her du peyvik di eslê rojnamê da bi şaşî weha hatibûn çapkirin: "Îsra li serafa". Me ew rast wergerandin tîpên Latînî.

(46) Redîyellahu enhu: Xwedê jê razî be.

(47) Hikâtên afaqî: Qalkirina tiştên cure cure yên ku pêwendîya wan digel wî babetî tune, tiştên tewira-tewir.

(48) Beytulmal: Xizna dewletê, malîye.

(49) Divê ho bit: Divê weha be.

(50) Xulefayên raşîdîn: Xelîfeyên li ser rîya rast, ku Ebûbekir û Umer û Usman û Elî ne.

(51) Rêqîn: Qirêjî, qilêrî.

(52) Cewaben: Di bersîva wî da.

(53) Kiras'î: Kirasê wî, kirasê Xelîfe.

(54) Teemmul bikin: Bifikirin, bidin hişê xwe.

(55) Îhtîşam: Jîyana bi nîşandan, debdebe.

hî sultan Osmanê Ewwel wekî wefat kir, tereka(56) wî ji tereka mirovek feqîr kêmtir bî. Lakîn bi tereka Ebdulhemîd, ev mileta hinde jar û feqîr hemî karin dewlemend bibin.

Sera Xunkar de hinde hezar keçên Çerkesa hene; halê wan keça ji halê esîra xirabtir e. Ew keçên Musulmana kiçik(57) dikevin Serayê de, wê derê de pîr dibin, dimirin; tu ca ji Serayê dernakevin. hew qas keç bê mîr, bê zarû dimînin. Ev hal hemî ser şewket û îhtîşama Ebdulhemîd e. Şûna Ebdulhemîd wan holê(58) hebs bihêle, heyata wan mehw û îfna bike,(59) wan hemîya bide mîran, efradên mileta xwe zêde bike, wan keçên yetîm(60) ji wî halê hebsê xilas bike, Xwedê û Pêxember û millet, hemî kes jê razî bibe.

Axura wî de hinde esp hene, emelmande dixun, vedixun, millet tu faydeyê ji wan nabîne; bîl'ekis mesrefa wan ji piştta milletê derdikeve. Şûna Xunkar wan heywana bi ser îhtîşama xwe ya saxte welê bê mehêl xwedan bike,(61) wan bide eskerê xwe, zabitên xwe, wê gelek qencîr bike.

Lakîn Xunkar edl(62) û qencîyê berdaye, dest avêtîye sefahet û saxtekarîyê. Aqilmendên wî, şîretkerên wî mitirbên dor wî ne. Mitirbên dor wî her wehmê îlqayê wî dikin.(63) Ew jî we qas wehham(64) bîye, kî virekê bêj'ê bawer dike. Mirovên Serayê her wî ditirsînin, dibêjin'ê "milet'ê te bikuje". Ew jî ji tirsaxwe hema pera dide xelqên dor xwe. Ji wê rû,(65) menabî'ê serwet hişk kir.(66) Şûna bi edaletê nefsa xwe te'mîn bike,(67) bi îhsan û numayîş(68) diwê xwe muhazeze biket. Lakîn nefsa bi edaletê hifz nebî, bi tu halî te'mîn nabî. Xunkar ji tirsaxwe ji Serayê dernakeve; bêna wî teng dibê, lew(69) de halê xwe piçekê xweş bibûrîne gelek zêde pera nefsa xwe re serf dike. Îstîqbala milletî yekcarî serê xwe re avêtîye.(70) Da seetekê xwe meşxûl bike, kare hezar zêra îsraf bike. Lakîn nefse tu cara ji ezwaqê(71) şeytanî têr nabe; hingî mirov

(56) Tereke: Jêmayîya mirîyan, tiştê ku ji mirîyan dimîne.

(57) Kiçik: Biçûk.

(58) Holê: Welê, wisa.

(59) Îfna bike: Tûne bike, ji holê rake.

(60) Yetîm: Sêwî.

(61) Bê mehêl xwedan bike: Bê sebeb xwedî bike, tewş xwedî bike.

(62) Edl: Edalet, dad.

(63) Her: Tim, her dem.

Wehm: Guman.

Îlqayê wî dikin: Didin wî, dixin dilê wî.

(64) Wehham: Gumankar, kesê ku ji her tiştî û ji her kesî gumanan dike.

(65) Ji wê rû: Ji rûyê wê yekê, ji ber wê yekê.

(66) Menabî': Serçavî, jêder, kan.

Hişk kir: Ziwa kir, çikand, miçiqand.

(67) Te'mîn bike: Ewle bike, têxe ewletîyê.

(68) Îhsan: Qencî.

Numayîş: Nîşandan, numandin, ku mirov xwe nîşan bide.

(69) Lew: Loma, ji ber wê yekê.

(70) Yekcarî: Bi carek, bi tavayî, yeker, bi giştî.

Serê xwe re avêtîye: Ji serê xwe avêtîye, ji aqilê xwe avêtîye, ji hişê xwe derxistîye.

(71) Ezwaq: Piranîya "zewq" e.

nefsa xwe, zêhna xwe bide tiştên holê, yanî hingî mirov metbû'ê(72) hewayê nefsa xwe bibe, hew qas zêde esîrê nefsa xwe dibe.

Şûna Xunkar bi nesîhetên Qibtî Ebuddalal(73) nav fisq û fesadê de(74) umrî bibûrîne, mileta xwe nav sefaletê de bihêle; wan hala birevit, nedîmên xwe ji ciwanmêra întîxab biket(75) û mitirbên dor xwe ji Serayê teb'îd bike,(76) ehwalên xulefayê raşîdîn tedqîq biket, teqlîdê halê wan biket,(77) nefsa wî, seadeta wî, îstîqbala wî û ya miletî gelek mehfûz û mes'ûdtir bit.(78)

*

Ev halên ha îro malûmê alemê biye. Tirk wan hala dizanin. Loma gelek cerîde îro hene, da van hala malûmê mirovên nezan bikin. Kurd dûrê Îstanbulê ne. Ez bi vê cerîdeyê mecbûr im ku malûmê Kurda bikim. Wekî malûm bî, ji hemî Musulmana re ferz e ku dermanekî wî derdê muhlik(79)re peyda biket. Çunkî ev derd hadimê heyatê millet, muxribê weten û muzirê namûs e;(80) ji xirabîya Xunkar her millet mutezerir dibe.(81) Îhtîmal gelek ulema, gelek beg û axa vî halî dibînin, divên men' bikin; lakîn ser zewqa dinya xwe navên şurû' bikin.(82) Ser çend rojek zewqa xwe xizmetek hinde ferz îhtîmal dikin. Bila ev mirovên ha ji bîr nekin ku Pêxember "e. s."(83) ferman kirîye: "Hubbuddunya re'su kullî xetîetîn".(84)

-
- (72) Metbû': Pêşrew, kes yan jî tiştê ku li pêşîya mirov e û mirov li pey wî diçe. Dijmana vê peyvikê jî "tabî" e, ew jî bi mana "peyrew" e; yanî "kesê ku li pey pêşrewê diçe, li pey kesek yan tiştê diçe". Wisa tê zanîn ku nivîskar li vir peyvika "metbû" bi şaşî di şûna peyvika "tabî" da nivîsiye. Lewra daxwaza wî ew e ku "hingî mirov li pey hewayê nefsa xwe here". Li gora vê yekê jî mirov dibe "tabî"ê hewayê nefsa xwe", ne ku dibe "metbû"ê hewayê nefsa xwe". Nefs dibe "metbû".
- (73) Li jêrenota 17'an a jimareya 6'an binêrin.
- (74) Fisq: Bêexlaqî, avarêtî.
Fesad: Xirabî, bêtêrî.
- (75) Nedîmên xwe: Kesên li dora xwe, hevkarên xwe.
Întîxab biket: Bibijêre.
- (76) Teb'îd bike: Dûr bixe.
- (77) Tedqîq biket: Di çavê xwe ra derbas bike, li ser hûr bifikire, bi awayekî hûr û kûr bide ber çavê xwe.
Teqlîdê halê wan biket: Wek halê wan tevgerê, rewşa wan ji xwe ra bike numûne û li gora wê tevgerê.
- (78) Mehfûz: Parastî, tişt yan kesê ku tê parastin.
Mes'ûdtir: Bextyartir.
- (79) Muhlik: Tunekar, tiştê ku mirov dibe helakê, tune dike.
- (80) Hadim: Wêrankar, ruxandox, tiştê ku tiştan wêran dike, diruxîne.
Muxrib: Ew jî bi mana "wêrankar" e.
Muzir: Zirarde, tişt yan kesê ku zirar dide mirov, mirov dixesirîne.
- (81) Mutezerir dibe: Zirar dike, zirar dibîne, dixesire.
- (82) Şurû' bikin: Dest pê kin, yanî dest bi têkoşînê bikin.
- (83) Ev her du tîp kurtkirîyên du peyvikên Erebi ne, ew jî "leyhîsselat" in, mana wan jî "seawat li ser be" ye. Ev peyv jibo Pêxember tê karanîn.
- (84) Mana vê hedîsa Pêxember weha ye: "Evîna dinyayê serê hemî xetayan e".

De vêca heçiyê ser zewqa dinya xwe hemîyeta xwe tatîl û îbtal bike, muey-
yen wê ne axretê tenê, hetta li dinyayê xesar bike. Heger ne, zarûyên wî zerera
wî bibînin. Seadeta me her li nav emrê Xwedê û Pêxember de ne. Weqta ku
padîşahên me ev ewamir dustûrul'emel kird,(85) em li ser dinyayê xalib bîn.
Lakîn hingê ewan ew hal terk kir, em kêmtirê alemê bîne. Padîşah li qasê îqtî-
dara xwe, efradê millet jî li dereca qeweta xwe mecbûr e wezîfa xwe cih bike.

Lakîn nav lefza(86) "hubbuddunya"yê de xêzek(87) heye ku muhtacê dî-
qet e. Yanî ya şerîet nehî û zem dike(88) hubbê dunya ye, ne dinya xwe ye.
Dinya mezrea(89) axretê ye. Xwedê dinyayê de hinde nîmet dane me, divê em
şikra wan eda bikin. Xwedê hinde enbîya(90) rêkirine li dinyayê. Loma, dinya
xwe ne mezmûm e, lakîn hubba wê mezmûm e,(91) Zîra(92) muhtelayê hub-
bê dinyayê çî qas sahibê mal û menal(93) bibe, nikare tu qenciyê li kesê bike.
Bîl'ekis(94) jî hirs û temea xwe(95) xirabiyê dike. Heçiyê ne muhtela, malê di-
nê hemî bikeve dest, ne şayanê muaxeze ye.(96) Kesbê mal û menal ne mez-
mûm e. Pêxember gotiye "el-kasibu heb'ullah".(97) Divê mirov dinya xwe
de her bişixule. Şixul, mûcibê seadet e.(98) Wekî bi şixulê xwe mirov xweyser-
wet û saman bî, ew ne eyb e, ne guneh e. Bîl'ekis şayanê teqdîr û tehsîn e.(99)
Zîra ew mirovê holê dewlemend bîyî, ledel'îcab(100) hemî malê xwe rîya mil-
let û wetenê xwe serf dike; jî wî halê wî malûm dibe ku ew mirov ne muhtela-
yê hubbê dinê ye.

-
- (85) Ewamir: Piranîya "emr" e.
Dustûrul'emel: Bingehoka kar, bingehê ku mirov karê xwe li ser wî saz dike.
- (86) Lefz: Peyvik.
- (87) Ev peyvik di eslê rojnamê da bi awayekî xerîb, wek "cîrek" yan "cêrek" derketibû. Me
ew bi awayê rast "xêzek" nivîsî.
- (88) Nehî: Tiştê ku Xwedê û Pêxember qedexe kirine.
Zem dike: Li dijê wî dipeyive, xirabîya wî dibêje.
- (89) Mezree: Cotgeh, çiyê cotkirinê.
- (90) Enbîya: Piranîya "nebi" ye, ew jî bi mana "pêxember" e.
- (91) Mezmûm: Tiştê xirab ê ku qala wî bi xirabî tê kirin.
Hubb: Evîn, hezkirin, ku mirov tiştê yan kesek bievîne, jê hez bike.
- (92) Zîra: Lewra.
- (93) Menal: Malhebûn, serwet, dewlemendî.
- (94) Bîl'ekis: Li çewtê vê yekê.
- (95) Hirs: Daxwaza bêsinor jibo qazanckirina malhebûnê yan jî jibo gîhana amanceka
sîyasî.
- (96) Ne şayanê muaxeze ye: Ne hêjayê lêgirtinê ye, ne hêja ye ku mirov lê bigire û ji ber wê
yekê wî sûcdar bidêre, wî gunehkar bike, li qusûra wî binêre.
- (97) Mana vê hedîsa Pêxember ev e: "Kesê ku bi xebata xwe mal qazanc bike, ew xweşdiviyê
Xwedê ye". Yanî "Xwedê jê hez dike".
- (98) Şixul: Kar, xebat.
Mûcibê seadet e: Semedê bextyarîyê ye, mirov bextyar dike.
- (99) Teqdîr: Zanîna qedrê tiştê yan kesek, ku mirov qedrê tiştê yan kesek bizane, rûmet
bide wî tiştî yan wî kesî.
Tehsîn: Qencdêran, qencdîtin, ku mirov tiştê yan kesek qenc bidêre, qenc bibîne, qala
wî bi qencî bike.
- (100) Ledel'îcab: Dema pêwîstiyê, dema ku pêwîst be.

Hingî dewleta me(101) ketîye tehlukeyê de, gelek dera de eshabê hemî-
yet(102) gelek cem'îyet teşkîl dikin.(103) Yek ji wan cem'îyeta ku li Trablus-
şamê ye,(104) ji min re kaxidek rêkirin. Eve ez wî kaxidî eynen li hire derc
dikim.(105)

---

(101) Mexsed ji "dewleta me", dewleta Osmanî ye.

(102) Eshabê hemîyet: Xwedîyên pêjna welatevînîyê, kesên ku pêjn û hissa welatevînîyê bi wan ra heye, kesên welatevîn.

(103) Cem'îyet: Komele.

Teşkîl dikin: Saz dikin, dadimezirînin. Peyvika "teşkîl" di eslê rojnamê da bi awayê "teşekkul" derketibû. Ji ber ku ew awa şaş e, me bi awayê rast ew "teşkîl" nivîsî.

(104) Li jêrenota 78'an a jimareya 14'an binêrin.

(105) Li hire: Li vir.

Derc dikim: Bicî dikim, cî didim'ê.

JÎ XWEDÎYÊ ROJNAMA "KURDISTAN" RA LÎ CENEWREYÊ⁽¹⁰⁶⁾

Silav li te!

Rojnama we ya ronî ya ku li Cenekweyê di 15 rojan da carek bi navê "Kurdistan" derdikeve, me bi kêfxweşî û rêzdarîyeka temam ew dît û naveroka wê fam kir. Me dît ku ew rojname, bi hin peyv û nivîsaran xemilandî ye, ku ew hemî, ciwamêriya we û xîretkariya we ya neteweyî nîşan didin. Xwedayê ku çêtirînê daxwazjêkirîyan e, em jê daxwaz dikin ku karê we li hev bîne, hîmeta we ya nemir û xîreta we ya bidûzen bişikirîne! Hun tim û tim bi çavê parastina xwedayî bîn parastin!

Ev eşkerakirina kêfxweşîya me ye, li ser derketina zatên weha xîretkar di nava miletê Îslamê da di zemanê me da. Em ji Xwedê hevî dikin ku ew'ê jibo pêşketina Îslamê bibe despêka serbilindîyê.

Komeleya me bêcareyan a ku ji pênc alimên Trablusşamê pêktê, amanca wê başkirin e⁽¹⁰⁷⁾ û rakirina zulmê ye, ku muxalifên fermanên Xwedayê mezin û gewre wê zulmê li rûyê erdê dibarînin. Ji ber vê yekê, em îftîxar dikin ku ji nuha pê ve dayin-standina me digel we hebe û em hin wa'z û nesîhetan di rojnama we da belav bikin. Em hevîdar in ku Xwedê di vê yekê da karê me li hev bîne.

Ev, jibo hevnasînê û jibo sipaskirina ji we ra nameyeka despêkê ye. Di pêşdemê da em'ê tiştên pêwîst pêşkêş bikin.

Trablusşam, 5 Muhherremulheram 1317⁽¹⁰⁸⁾

Serokê Komeleya Başkirinê li Trablusşamê
Şêx Hesên

---

(106) Ev name bi Erebî hatîye nivîsîn û di rojnamê da jî bi Erebî derketîye. Me ew wergerand Kurdî û wergerana wê ya Kurdî li vir çap kir.

(107) Me peyvika "başkirin" di şûna peyvika "îslah" a Erebî da nivîsî.

(108) Li gora tarîxa Mîladî 1899.

HEWADÎS

Em hemî dizanin ku eve eyamek e(109) gelek gund û bajarên wetenî(110) ketin destê dewletên dî de. Wekî derek gîha dewleteke dî, gelek xelqên wî welatî nikarin terkê dar û dîyar(111) bikin; bîttebi' tabîê dewleta fatih dibin.(112) Wê rojê kaxidek ji Bosneyê hat.(113) Wî kaxidî de behsa halê Musulmanên wê derê dikin. Loma ez'ê, ji wan hinde welat û bajarên eve bîst sal e Xunkar dayî neyara, ez'ê vê cerîdeyê de halê Bosneyê binivîsim.

Vî kaxidî de dinivîsin ku hingî Bosne ketî destê dewleta Awusturyayê, zahîren(114) muhacereta(115) Musulmanên wê derê meni' dike; lakîn bi ef'al(116) û muameleyên xwe Musulmana mecbûrê hîcret dike. Çunkî Musulman û tebeeyên(117) dî Bosneyê de yeksan(118) nagire. Huqûqên Fila(119) gelek ji yên Musulmana zêdetir e. Hingî diçe Musulmana tezyîq dike,(120) da Musulman wê derê yekcar texlîye bikin.(121)

Ser wê meqsedê, ewil dest çiftlika(122) kir. Musulmanên wê derê ekserî(123) sahibê çiftlik in. Halek we kir nav eshabê erazî û emlak(124) ku daîm baisê nîza' û sîda' dibe.(125) Emlakên Musulmana nav rencberên Awusturyayî de parve kir; şûna wan erazîyên ji wan standî, hukumetê buhak gelek

---

(109) Eyamek e: Demek e, pêlek e.

(110) Mexsed ji "weten", axa binê destê dewleta Osmanî ye.

(111) Dar û dîyar: Cî û welat, hêwir û herêm, cîyê mirov.

(112) Bîttebi': Tebîî, bi awayekî tebîî, jixwe.

Tabî: Peyrew, kesê ku li pey kesek yan vêkxistinek yan jî dewletek diçe.

Dewleta fatih: Dewleta ku ew der fetih kirîye, xistîye destê xwe.

(113) Bosne: Welatek ji welatên Ewropayê ye. Li jêrê Ewropayê, li hêla Balqan, li qeraxê der-ya Adrîyatîk dikeve. Di rewşa îroyîn da komarek ji her şeş komarên Yugoslavyayê ye. Di zimanên Ewropî da jê ra tê gotin "Bosnie-Hertzégovine". Di dewra Osmanîyan da eyaleteka dewleta Osmanî bû û navê wê bi zimanê Osmanî "Bosna-Hersek" bû. Piranîya gelê wê Musulman in. Navê serbajarê wê "Sarajevo" ye, ku Osmanîyan jê ra digot "Saraybosna". Li gora Peymana Berlîne ya 1878'an ji destê Osmanîyan derket û ket binê fermanrewayîya Awusturyayê. Piştê Şerê Cîhanî yê Pêşîn, di sala 1918'an da dema dewleta Yugoslavyayê hat sazîkirin, ew welat jî ket binê destê wê dewletê.

(114) Zahîren: Di rû da, bi çavdîtin, li ber çavan.

(115) Muhaceret: Cîhîlbûn, rabûna mirovan ji cî û warên wan, barkirin. Peyvîka "hîcret" jî bi vê maneyê ye.

(116) Ef'al: Piranîya "fî'l" e, ew jî bi mana "kar, karkirin" e.

(117) Tebee: Piranîya "tabî" e, ew jî bi mana "peyrew" e.

(118) Yeksan: Wek hev, bi tengek ra, yekteng.

(119) File: Kesên li ser dîne Îsa Pêxember.

(120) Tezyîq dike: Zordestî li wan dike, zor dide wan, wan diguvehê.

(121) Texlîye bikin: Vala bikin.

(122) Çiftlik: Cotgeh, cîyê ku tê da cot tê kirin û heywan tîn xwedîkirin.

(123) Ekserî: Piranî.

(124) Eshabê erazî û emlak: Xwedîyên axan û milkan.

(125) Baisê nîza' û sîda' dibe: Dibe semedê pevçûnê, rê ji pevçûnê ra vedike.

hindik da destê sahibên erazî. Xeyrê wê, hukumeta Awusturyayê xeracek we zêde danî ser erazîyên Musulmana ku, wê derê nuho gelek hindik sahibê emlak mane. Ew xeraca zêde, mexsûsê Musulmana tenê ye. Heger Fila jî, yanî sunûfê tebee(126) hemîya seyyanen(127) ew xerac bidaya, me muaxeze nedikir. Lakîn ew ferq û tefawut(128) mûcibê muaxeze, şayanê tayîb dibe.(129)

Papasên wê derê çiku(130) wî halê hukumetê dibînin, cesaret dikin diçin nav gundên Musulmana, dibêjin wan "heger we rihetîya xwe divê bibin File, dîne xwe terk bikin". Ew papas bi wî qasî jî îktîfa nakin;(131) keçên Musulmana bi kutekê(132) direvînin dikin File, irzên wan paymal dikin; malên wan talan dikin. Ewan Musulmana tu xwedan(133) nîne, da heqê wan îstîd'a bike.(134) Berî çend rojekê keçek Musulmana çiharde salî ji gundek Musulman winda bî; dê û babê keçê, xelqên gund lê geran, tehqîq kirin ku papasekî revandîye. Muraceetê hukumeta Awusturyayê kirin; hukumetê şikayeta wan a hinde meşrû'(135) îstîma' nekir(136) û keçik destê papasî de ma.

Gelî Musulmano! Eve em hatine vî halî. Ebdulhemîd wan hala hemîya dizane, dibihîze, dibîne. Lakîn muteessir nabe; ji xeyrê nefsa wî tu tişt nayên bîra wî; xeyrê huzûzata(137) wî tu tişt şayanê ehemmiyet(138) nîne.

Gelî Kurdno! Çavên xwe vekin! We îlla(139) ev halên ha'yê bên serê we jî! Hêvîya roja xwe bin!

(126) Sunûfê tebee: Celebên peyrewan, peyrewên ji hemî celebên, peyrewên cure cure, tewira-tewir. Yanî "hevvelatên ji hemî dîn û mezheb û neteweyan".

(127) Seyyanen: Wek hev, bi wekhevî.

(128) Tefawut: Cudayî.

(129) Mûcibê muaxeze: Semedê lêgirtinê, semedê ku mirov li hukumetê bigire û jê ra bike sûc, bike qusûr.
Şayanê tayîb: Hêjayê eybdîtinê, hêjayê nengdîtinê, hêjayê ku mirov ji hukumetê ra bike eyb, bike neng.

(130) Çiku: Ji ber ku.

(131) Îktîfa nakin: Qîma xwe naynin, bes nakin.

(132) Bi kutekê: Bi lêdanê, bi zorê, bi çovê, bi zora çovê.

(133) Xwedan: Xwedî.

(134) Îstîd'a bike: Dawa bike, doz bike, lê bigere, bixwaze.

(135) Hinde meşrû': Ew qas di cî da, ew qas heqdar, ew qas bicî.

(136) Îstîma' nekir: Guh neda'yê.

(137) Huzûzat: Kêfxweşî, zewq û sefa.

(138) Şayanê ehemmiyet: Hêjayê giringîyê, tiştê ku hêjayê giringîyê ye, hêja ye ku giring bê dîtin.

(139) We îlla: Yan na, eger na.

DASTANA BEYANA NEWROZA SULTANÎ
TESMÎYEYÊ MEWSIMÊ SURÛR Û ŞADIMANÎ
BÎ MERSÛMÊ QEDÎMÊ KURDISTANÎ
KU WAN DİGOTÎN'Ê "SERSAL"
ED DİKIRÎN BÎ ÎDÊ WÎSAL
(140)

Xellaqê cîhan ji feyzê fitret(141)
hey'atê felek bi wechê qudret(142)

bê qalib û bê muhît û mîqyas(143)
bê alet û bê muşîr û mîqras(144)

ev çende muezzem û mudewwer(145)
ev renga musenne'û mukerrer(146)

înane bi me'reza wucûdê(147)
kêşane bi menzera şuhûdê(148)

-
- (140) Ev sernivîsara beşek ji "Mem û Zîn"ê ye, mana wê weha ye: "Dastana qalkirina Newroza sultanî, navdanîna mewsimê kêfxweşî û dilgeşiyê, bi awayê kevnar ê Kurdistanî, ku wan jê ra digot 'Sersal' û ew wek cejna hevgîhanê têw dikirin". Mexsed ji "hevgîhan"ê, hevgîhana yaran û evîndaran e.
- (141) Xellaq: Afirandox, ê ku afirandîye, yanî Xwedê.
Feyzê fitret: Feyza afirandinê.
- (142) Hey'at: Piraniya "hey'et" e, ew jî bi mana kom e.
Bi wechê qudret: Bi awayê hêzê, bi awayê şîyanê.
- (143) Muhît: Aletekî wek çenberê ye.
Mîqyas: Pîvek, aletê pîvanê ku bi wê dirêjî û berê tiştan tê pîvan.
- (144) Muşîr: Aletê îşaretkirinê, wek cedwelê.
Mîqras: Meqes.
- (145) Muezzem: Mezin, gewre.
Mudewwer: Gulover.
- (146) Musenne': Xemilandî, nexşkirî.
Mukerrer: Tekrarkirî, li pey hev, qat qat.
- (147) Me'reza wucûdê: Raberîya heyiyê, raberîya hebûnê, cîyê ku tiştên heyî tê da tînan, tînan raberkirin.
- (148) Menzera şuhûdê: Xuyaneka çavnêrîyê, ber çavan, cîyê dîtin û nihêrtinê.

Hîkmet ew e ev hemî li kar in
hindek di muîn û hin menî'in(149)

hin mudbir in ew, hinek mudebber(150)
hin muqbil in ew, hinek muqedder(151)

hin katib in ew, hinek di ustad
hin mutrib in ew, hinek di cellad(152)

hin rojeperest û hin şebefrûz(153)
hin xusserevîn û hin xemendûz(154)

hindek di mîsalê Zîn zerî ne
hin şubhê Memê di mişterî ne

Bîlcumle museyqel û munîr in(155)
Hin padîşeh in, hinek wezîr in

Hindek ji teherruka tebîî(156)
ew têne bi nuqtaya rebîî(157)

---

(149) Muîn: Alîkar.

Menî': Zexm.

Ev her du malik di rojnama "Kurdistan" da bi şaşî weha li pey hev derketine. Di eslê "Mem û Zîn"ê da her yek ji wan li ser beytek e. Li gora eslê "Mem û Zîn"ê awayê rast weha ye:

Hîkmet ew e ev hemî li kar in
hindek di peya û hin siwar in

hindek di betî'û hin serî'in
hindek di muîn û hin menî'in

Du peyvikên Erebi yên ku di malika pêşîn a beyta 2'yan da ne, maneyên wan weha ne:

Betî': Hêdî, giranmeş, ê ku hêdî û giran dimeşe.

Serî': Lezgîn, lezmeş, ê ku bi lez dimeşe, dileze.

(150) Mudbir: Kes yan tiştê ku pey xwe dide mirov û diçe.

Mudebber: Kes yan tiştê ku di heqê wî da tedbîr tê standin, tedbîra wî tê girtin.

(151) Muqbil: Kes yan tiştê ku berê xwe dide mirov û ber bi mirov tê, hatoxê ber bi mirov.

Muqedder: Tiştê teqdîrkirî, tiştê ku tê teqdîrkin.

(152) Mutrib: Sazvan, sazjen, kesê ku sazek dijene, li sazek dixê.

(153) Şebefrûz: Tiştê ku bi şev ronayî dide.

(154) Xusserevîn: Xemrevîn, derdrevîn, kes yan tiştê ku xem û derdên mirov direvîne.

Xemendûz: Xemcivîn, kes yan tiştê ku xeman li mirov dicivîne.

(155) Museyqel: Seqilandî, sîqalkirî, tiştê ku hatiye sîqalkirin û dibiriqê, mirov duxûne xwe.

Munîr: Ronî, tiştê ku ronayî dide.

(156) Teherruk: Tevger, hereket.

(157) Nuqtaya rebîî: Nuqtaya buharê.

Tecdîd-i dikin jibo me salê(158)
gava we ku têne î'tîdalê(159)

*

Danayê muemmerê kuhensal(160)
ev renge he go jibo me ehwal(161)

Go adetê pêşîyê zemanan
ev bû li hemî cih û mekanan:

Weqtê we ku şehsiwarê xawer(162)
tehwîl-i dikir di mahê Azer(163)

yanî ku dihate burcê Sersal
qet kes nedima di mesken û mal(164)

Bîlcumle diçûne der ji malan
hetta digîhîşte pîr û kalan

Roja ku dibûye îd û Newroz
tazîm-i jibo dema dilefroz(165)

sehra û çemen dikirne mesken(166)
beyda û demen dikirne gulşen(167)

---

(158) Tecdîd dikin: Nû dikin.

(159) We: Wisa.

Têne î'tîdalê: Tê rewşa adetî, tê rewşeka wisa ku ne li alîyê jêrîn in, ne jî li alîyê jorîn in. Li vir mexsed 21'ê meha Adarê ye, ku hingê Roj tê rewşeka adetî, dirêjîya şev û rojan wek hev dibe û saleka nû dest pê dike.

(160) Dana: Zana.

Muemmer: Biumir, kesê umirdîtî, extîyar.

Kuhensal: Kevnesal, kesê ku gelek sal bi ser ra derbas bûne.

(161) Ev renge he: Bi vî rengê ha, bi vî awayê ha.

Ehwal: Piranîya "hal" e, ew jî bi mana "rewş" e.

(162) Şehsiwarê xawer: Sereksiwarê rojhilat. Mexsed jê Roj e.

(163) Tehwîl dikir: Vedigerîya, dizivirî.

Mahê Azer: Meha Adarê.

(164) Mesken: Hêwir, cîyê ku mirov tê da dihêwire û disekine.

(165) Tazîm: Mezingirtin, rêzdarî.

Dema dilefroz: Dema ku dilan ronî dike, ronayî dide dilan. Mexsed jê dema Sersal û Newrozê ye.

(166) Sehra: Cîyên rast û dûz ên li derê bajaran.

(167) Beyda: Deşt, cîyê dûz.

Demen: Axa bejî.

Xasma ezeb û keçêd-i bakir
elqisse, cewahirêd-i nadir(168)

Têkda di muzeyyen û mulebbes(169)
vêkra li teferrucê murexxes(170)

Lêkîn ne bi tuhmet û bi minnet
belkî bi terîqê şer'û sunnet(171)

Lewra ku ewan xerez ji geştê(172)
meqsûd-i ji çûyina bi deştê(173)

ew bû ku, çi talib û çi metlûb(174)
yanî du teref, muhibb û mehbûb(175)

ev her du celeb ku hev bibînin
kufwêd-i xwe ew jibo xwe bînin(176)

-
- (168) Elqisse: Bi kurtî, bi peyveka kurt.
Cewahirêd nadir: Cewherên ku kêr peyda dibin. Mexsed keçên xweşik û rind û bedew in.
- (169) Têkda: Hemî, gişt, pêkve.
Muzeyyen: Xemilandî.
Mulebbes: Wergirtî, kesê ku cilan werdigire, cilwergirtî, bicil.
- (170) Vêkra: Bi hev ra, pêkve, hemî, gişt.
Teferruc: Temaşe.
Murexxes: Destûrdayî, kesê ku jibo tiştek destûr jê ra hatîye dayin.
- (171) Bi terîqê şer'û sunnet: Bi rîya şerîetê û sunnetê Pêxember, li gora rîya Xwedê û Pêxember.
- (172) Xerez: Amanc, daxwaz, mexsed.
Geşt: Ger.
- (173) Meqsûd: Mexsed, daxwaz, amanc.
- (174) Talib: Xwestox, kesê ku tiştek dixwaze, daxwaza tiştek dike.
Metlûb: Daxwazkirî, tiştê ku daxwaz tê kirin, tê xwestin.
- (175) Muhibb: Evîndar, aşiq, kesê ku diêvîne, dibe aşiq.
Mehbûb: Evandî, dilbir, keça ku tê evandin, xortek dibe aşiqê wê.
- (176) Kufwêd xwe: Hemkûfên xwe, hevtengên xwe, kesên ku di tenga wan da ne, di sewiya wan da ne, beraberê wan in, liyaqê wan in.

BİDERKETİNA ŞEHRÎYAN E BÎ DEŞTÊ JİBO SEYRANA SERSAL Û GEŞTÊ

Dewra felekê ji bextê feyroz(177)
dîsan ku numa ji nû ve Newroz(178)

mebnî li wî adetê mubarek(179)
şehrî û sipahîyan bi carek(180)

bajêr û kelat û xanî berdan(181)
teşbîhê bi nejdîyan û cerdan(182)

sef sef dimeşîne kûh û deştan(183)
ref ref dixuşîne seyr û geştan(184)

Esnafê umem, sixar û kubbar(185)
qet'a venema di şehrî deyyar(186)

-
- (177) Feyroz: Rengê şîn. Li vir mexsed jê aşîmanê şîn e. Ev peyvikeka Farisî ye û di Farisî da bi awayê "feyrûz" tê karanîn; jîbo ku qafiye li qafiya malika hatî bê, li vir bi awayê "feyroz" hatiye nivîsîn.
- (178) Numa: Numand, nişan da.
- (179) Mebnî: Li ser, li gora.
Adetê mubarek: Toreya pîroz. Mexsed jê toreya Newroz û Sersalê ye.
- (180) Şehrî: Bajarî.
Sipahî: Esker.
- (181) Kelat: Keleyan, qel'eyan.
- (182) Nejdî: Nêçîrvan.
Cerd: Siwar.
- (183) Kûh: Çiya.
- (184) Dixuşîne: Bi "xuşîn" dimeşîyan, wek ava ku diherike û "suşe-xuş" dike, dimeşîyan û diçûn.
- (185) Esnafê umem: Kîtle yên tewira-tewir, mirovên ji hemî celebên.
Sixar û kubbar: Biçûk û mezin.
- (186) Qet'a: Qutûbîrr, esla, ji bin.
Vanema: Li paş nema, paş ve nema.
Deyyar: Kes, mirov.

Hindek bi peyayî çûne baxan
hindek bi hevalî û bi wehdet(187)

Rabûne ve xanim û xewatîn(188)
wan jî tijî gul kirin besatîn(189)

Horan kire meskenê xwe cennet(190)
bê perde û bê melal û minnet(191)

Dûşîze û duxter û ruwalan(192)
pakîzeîzar û zilf û xalan(193)

etrab û kewaibêd-i ezra(194)
murdan û murahiqêd-i zîba(195)

-
- (187) Ev her du malik di rojname da bi şaşî weha li pey hev derketine. Di eslê "Mem û Zîn"ê da her yek ji wan li ser beytek e. Li gora eslê "Mem û Zîn"ê awayê rast weha ye:

Hindek bi peyayî çûne baxan
hindek bi siwarî çûne raxan

hindek bi tebayî û bi kesret
hindek bi hevalî û bi wehdet

Hin peyvikên Erebi û Farisî yên ku di van her çar malikan da hene, maneyên wan weha ne:

Raxan: Bax û baxçe û mîrgên ku li lehfên çîyan in, li bintarên çîyan in.

Kesret: Piranî.

Wehdet: Yekîti, tenêti.

- (188) Ve: Pêkve, digel hev, bi hev ra.
Xewatîn: Piranîya "xatûn" e.
- (189) Besatîn: Piranîya "bostan" e.
- (190) Horan: Horîyan. Mexsed ji horîyan xanim û xatûn in.
- (191) Melal: Westan, rehtbûn, sistî, perîşanî.
- (192) Dûşîze: Keça bakîre.
Duxter: Keç.
Ruwal: Kur, law.
- (193) Pakîzeîzar: Cênîgpaqij, keçên ku cênîgên wan paqij in, ji aliyê exlaq ve lekeyek li enîya wan tune.
Zilf û xalan: Pakîzezilfan û pakîzexalan.
- (194) Etrab: Keçên hevsaletan, hev'umrên xortan, keçên ku umrê wan û xortan bi qasê hev e.
Kewaib: Keçên memikgulover, keçên xama yên ku memikên wan gulover in.
Ezra: Keçên bakîre.
- (195) Murdan: Xortên ku hêj rî û simbelên wan nehatine.
Murahiq: Xortê ku dike bigîje kemalê, li ser balixbûnê ye.
Zîba: Spehî, xweşik.

eshabê qumaşê lutfê ruxsar(196)
erbabê meta'ê husnê dîdar(197)

wan lêk dikirin meta'ê yek erz(198)
texmîn dikirin bi tûlî wel-erz(199)

Sewdakirê işqê bûn di bazar(200)
hem bai'ê husn û hem xerîdar(201)

Sersalî û bakir û ruwalan
sedsalî û law û pîr û kalan

Sersal-i li resm û rahê mahûd(202)
gêrane diçû meqamê mehmûd(203)

Metbea "Cem'iyeta Tefaq û Qencîya Musulmana" tebi' bîye

-
- (196) Yanî "xwedîyên rûyên wek qumaşên xweşik".
(197) Yanî "xwedîyên dîtînên wek mal û tiştên xweşik, kesên ku bi dîtîn xweşik bûn".
(198) Yanî "wan mal û tiştên xwe raberê hev dikirin, nişanê hev didan". Mexsed ji "mal û tişt", rindî û xweşikî ye.
(199) Bi tûlî: Bi dirêjî.
Wel-erz: Bi fireyî, bi berayî.
(200) Sewdakir: Kesê ku sewdayê dikire, mişterîyê sewdayê û evînê.
(201) Bai'ê husn: Firotoxê rindîyê, kesê ku rindîyê difiroşe.
Xerîdar: Mişterî, kesê ku dikire.
(202) Resm û rahê mahûd: Awa û rîya adetî, awa û rê û bingehokên toreyî yên ku di nava gel da bicî bûne û ji alîyê gel ve tên zanîn.
(203) Gêrane: Gerandin, gêran, pîroz kirin.
Meqamê mehmûd: Meqamê qedirbilind. Mexed asîman in. Yanî "dengê pîrozkirina wan a Newroz û Sersalê diçû asîmanan".

TÊDAYÎYA CILDÊ PÊŞÎN
*
BİRİNCİ CİLDİN İÇİNDEKİLER

JİMARE 1	RÛPEL(1) * SAYFA
Biryara derxistina rojnama ”Kurdistan”	111
Giringîya xwendinê û zanînê	113
Şerê Japonyayê û Çînê	114
Rewşa Misrîyan û rewşa Kurdan	115
Şerê Osmanîyan û Yunanistanê	117
Şola Girîdê	118

JİMARE 2

Giringîya xwendinê û zanînê	122
Daxwaz ji dewlemendên Kurdan	123
Qala Emewîyên Endeluse	124
Şerê Misrê û Sûdanê	126
Pesnê Xanî û ”Mem û Zîn”ê	126
”Mem û Zîn”	127

---

(1) Jimareyên rûpelan ên ”Têdayî”yê, li gora jimareyên rûpelan ên zincîrkirî yê li goşeyên rûpelan hatine nivîstin; ne ku li gora jimareyên li nivên rûpelan (İçindekiler’in sayfa numaraları, sayfaların ortalarındaki sayfa numaralarına göre değil, sayfaların köşelerindeki zincirleme numaralara göre yazılmıştır).

JİMARE 3

Berpirsyarî û xwendin û zanîn	131
Xebera çapkirina ferhenga Kurdî ya Yûsuf Zîyaeddîn Paşa	134
Xebera wefata Hacî Qadirê Koyî	135
Teqrîzek ji Şamê	136
Teqeîzeka helbeskî ji Şamê	137
"Mem û Zîn"	139

JİMARE 4*SAYI 4

Abdülhamid'e arzihal	146
----------------------------	-----

*

Daxwaz ji mîr û axayên Kurdan	148
Giringîya xwendinê û zanînê	149
Şerê Emrîka û Îspanyayê	151

4'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Abdülhamid'e dilekçe	153
----------------------------	-----

JİMARE 5*SAYI 5

Abdülhamid'e arzihal	158
----------------------------	-----

*

Giringîya xwendinê û zanînê	161
Jibo cerêdeya "Kurdistan"	161
"Mem û Zîn"	163

5'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Abdülhamid'e dilekçe	168
----------------------------	-----

JİMARE 6*SAYI 6

Abdülhamid'e arzıhal	174
----------------------------	-----

*

Evdilhemîd û karbidestên dora wî û rewşa Kurdan	177
---	-----

"Mem û Zîn"	180
-------------------	-----

6'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Abdülhamid'e dilekçe	192
----------------------------	-----

JİMARE 7*SAYI 7

Abdülhamid'e arzıhal	195
----------------------------	-----

*

Giringîya zanîne û daxwaz ji Kurdan	198
---	-----

"Musulman hemî bira ne"	199
-------------------------------	-----

Girîd	202
-------------	-----

"Mem û Zîn"	204
-------------------	-----

7'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Abdülhamid'e dilekçe	205
----------------------------	-----

JİMARE 8

Giringîya xwendinê û daxwaz ji Kurdan	207
Daxwaz ji melayên Kurdan	209
Nameyek ji Mêrdînê	212
Dîroka mîrên Botan	213
"Mem û Zîn"	216

JİMARE 9

Daxwaz ji mîr û axayên Kurdan	225
Welat—Weten	227
Şola Girîdê	228
Giringîya edaletê	229
Dîroka mîrên Botan	230
"Mem û Zîn"	233

JİMARE 11

Giringîya yekîtîyê û hevartinê	241
Girîd	245
Daxwaz ji melayên Kurdan	246
Dîroka mîrên Botan	249
"Mem û Zîn"	250

JİMARE 13*SAYI 13

Sultan Abdülhamid Han-1 Sanî Hazretlerine	257
---	-----

*

Kaxidek e ji Kurdistanê hatî	259
Ulemayên Kurda re xîtabek	261
Bedirxan Beg	264
Întîbah	268
Îştîrakê hemîyet	268
”Mem û Zîn”	269

13’ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Sultan İkinçi Abdülhamid Han Hazretlerine	273
Kürdistan’dan gelen bir mektup	275

JİMARE 14*SAYI 14

Giringîya hîmmedê û daxwaz ji Kurdan	277
Nameyek ji Mêrdînê	281

*

Bedirhan Bey	282
--------------------	-----

*

Daxwaza Îtalyayê li ser Lîbyayê	286
Bûyereka xerîb di Koşka Evdilhemîda da	286

14’ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Bedirhan Bey	288
--------------------	-----

JÏMARE 15

Qala zulma me'mûran	293
Xirabîya talanan û daxwaz ji Kurdan	297
Selahedînê Eyûbî	300
"Mem û Zîn"	302

JÏMARE 16

Îtîzar	309
Dewleta Osmanî û xirabîya Evdilhemîd	310
Ji xwedîyê Rojnama "Kurdistan" ra	317
Hewadîs	318
"Mem û Zîn"	320

کلی دستانو افه ام هانته فی حالی . عید الحید وان حالا حیا دزانه
 دهبسه دینه لکن متاثر نابه . ژغبری قسناوی توشت ناین برادی . غیر
 حظوظا تادی توشت شایان اهمیت یته . کلی کرده جالین حوه فکن والا
 اف جالین جالین های بین سری ومزی هیلیا روزا جوین .

داستانا بیانا نوروز سلطان تسمیه مؤسم سرور وشادمانی بموسمی قدیم
 کردستان کووان دکونی سرسال عدد کردن بید وصال

خلاق جیهان ژ فیض فطرت هیشات فلک بوجه قدرت
 بی قالب وبی محیط میاس بی آلت وبی مشیر ومقرص
 اف چنده معظم بمدور اف رنگه مصنع ومکرر
 ایشانه عمرضا وجودی کیشانه : نظر اشهوئی
 هکته اوه اف همی لکارن هکدک دمیین وهن منین
 هن مدرن او هنک مدر هن مقابن او هنک مقدر
 هن کاتین او هنک داستاد هن مطربن او هنک دجلاد
 هن روزوست وهن شب افروز هن غصه رفین وهن غم اندوز
 هنکدک دمشال زین زربنه هن شبه می دمشترینه
 بالجله مصیقل ونیرن هن پادشهن هنک وزیرن
 هنکدک ژ تحرکا طیبی او تینه بنقطیا ربسی
 نهجید دکن ژ بومه سالی کافا زکوتینه اعتدالی
 دانای معمیری کهن سال افرنگه کو ژ بومه احوال
 کو عادت پیشی زمانان اف بولهمی چه ومکانان
 وقتی وه کو شهسوار خاور تحویل دکر دماه آزر
 یخی کو دهاته برج سرسال قط کس نمداد مسکن ومال
 بالجله دچونه در ژمالان حتی دکهشته پیرو کالان
 روزا کو دویه عید ونوروز تعظیم ژ بود ما دل افروز

صحرا وچمن دکر نه مسکن پیدا ودمن دکر نه کلشن
 خاصا عزب وکچی دباکر القسه جواهری دندر
 نیکداد مزین وملبس فبکر التفرجی مرخص
 لیکن نه به تهمت وبه منت بلکی بطریق شرع وسنت
 لورا کو اوان غرض زکشتی مقصود ژ چو نیابد شتی
 اوبوکوچه طالب چه مطلوب یخی دو طرف محب ومحبوب
 اف هر دو جلب کوهف به یثن کموی دخوه اوژبو خوه یثن

بدرکتا شهریانه بدنی ژبو سیرانا سرسال وکشتی

دورا فلکی ژ بخت فیروز دیسان کو نما ژ نونه نوروز
 منی لوی عادی مبارک شهری وسپاهیان بمبارک
 باژرو کلات وخانی بردان تشیه به نزدیان وجردان
 صفصف دمشینه کوه دشتاز رف رف دخشینه سیر وکشتان
 اصناف ام صفار وکبار قطعاهه نمداد شهری دیار
 هندک پای چونه باغان هندک به هفالی وته وحدت
 رابو نه فه خاتم وخواتین وانژی تزی کل کرن بساین
 حوران کره مسکنی خومه جنت بی برده وبی ملال ومنت
 دوشیزه ودختر وروالان پاکیزه عذار وزانف وخالان
 آراب وکواعبی دعذرا مردان ومراهق دزیبا
 اصحاب قاش لطف رخسار ارباب متاع حسن دیدار
 وانلیک کرن متاع یک عرض تحمین دکرن بطول والعرض
 سودا کر عشق بی دبازار هم بائع حسن وهم خریدار
 سرسالی وباکر والان صدسالی ولاو وبیر وکالان
 سرسال رسم وراه مهمود کیران دچو مقام محمود

عطیما جمینا تقان وقتجیا مسلمانا طبع به

وی بین ساداتمه هرله ناف امرن خدی و یغمر دنه وقتا کو بادشاهین مه اف اوامر دستورالصل کرد ام سر دنیای غالب بین لکن هنی اوان او حال زک که ام کتری عالی پنه بادشاه له قاسی افزارا خوه افراد ملت زوی له درجا لونا خوه مجبوره و طیفا خوه چه بکه .

لکن ناف لفظا (حب دنیا) پیده جیرک هیه کو محتساج دغه . یعنی یا شریعت نبی و دم دکه حب دنیا به دنیا خویه . دنیا مزرا اخرق به خدی دنیا پیده هنده سمته دانه مه دفی ام شکرا وان ادا بکن خدی هنده انباریکه . نه دنیایی لوما دنیا خوه نه مذومه لکن جیاسوی مذومه . زرا بیتلابی حب دنیایی چقاس صاحب مال و منال به نکاره توجیحی لکسی بکه بالعکس زحرص و طعما خوه خرائی بی دکه . حبیبی نه مستلامی دژومی بکفه دست نه شایان موأخذنه . کسب مال و منال مه مذومه یغمر کوبه (الکس حبیب الله) دفی مرورو دنیا خومه هر بده بشعل موجب سعادت و کی به شغلی خوه مرورو خوی ثروت و سامان بی اونه عیبه نه کنه بالعکس شایان تقدیر و تحبینه زرا اومروری هول دولتونه بی لیدی الإعجاب حی مالی خوه ریا ملت و وطنی خوه صرف دکه زوی حلی وی معلوم دکه مو اوسرو نه بیتلابی حب دنی .

هنکی دولتانه کنیه نه لکه پیده کلک ده : ا بحساب حبت کلک حبت نشکل دکنیک زوان حبتنا کو لطرالمس شامی به زمزه کاغذک ریکرن افه ازوی کاغدی عیناً لهره دژج دکم :

لصاحب جریده کردستان بخجوره

السلام علیک :

قد اطلننا بکمال المسرة و الاحترام علی جریدتکم الفرائی التي تصدر فی کل خمسة عشر يوماً حره بخجوره المسماة (کردستان) فهنتا بمواها و اذاهیه به موشحناً بالفاظ و المقالات نذل من حیبتکم و تهصیبکم الملل فستله تعالی و هو خیر المسئولین ان یوفقکم علی ذلک و اشکرهتمک الحالمین و غیرتکم المحرومین لار ام محفولین بین عناية الصمدایه !

هذا یاناً لمساراً علی ظهور هکذا ذواته ذوجیه بین الملة الاسلامیه فی زماننا فانشا الله یكون راحة انهنلاً للترقی الاسلامی :

بما ان اجباغهاها نحن اماخزین حمة و سن نلما طرابلس الشام هو و نقد الاصلاح و رفع المطام . اطرب الارض من هم مخالفین اوامر المولی عز و جل فیه علیه تعنیر بالخزرة معکم من الان و مساعد و نشر بعض النصام واعظه فی جریدتکم قلاً . ان یوفقنا الله لهذا و هدیه ورقة اشدائیة

للمعارفة و بیان التکر لدیکم و بالآتی به تقدم مایلزم ا

طرابلس الشام فی ۵ محرم الحرام ۱۳۱۷

رئیس جمیة الاصلاحیه بطرابلس الشام

شیخ حسن

حوادث

ام حی دزان کو افه امامک کلک کوند و بازارین وطنی کتن دست دولتین دبد . وکی دوتک کما دولتک دی کلک خلفین وی ولاتی نکارین ترک دار و دیار بکن بالطبع تا بی دولتنا فاتح دین . وی روزی کاغذک زبوسنه هات وی کاغذیه محتا حال مسلمان و بدهری دکن لوما ازی زوان هنده ولات و بازارین افه بیست سهاله حکار دانی تبارا ازوی فی جریده بیه . حالی بوسنه بتقسیم :

فی کاغذیه دفتسن کوهنی بوسه کتی دسندنه دولتنا آوسترایی ظاهرأ مهاجرتا مسلمان و بدهری منع دکه لکن به افعال معاملاین خوه مسلمانا مجبور هجرت دکه . چونکه مسلمان و تبه بین دی بوسه بیه بکسان ناکره . حقوقین فلاکلک زین مسلمانا زبده هنی دجه مسلمانا تصنیق دکه دا مسلمان و بدهری یلحار تخلیه بکن .

سر وی مفسدی عول دست چفتلکانا کر . مسلمان و بدهری اکثری صاحب چفتلکن . حالان که نای احباب اراضی و اصحاب املاک کو دائمی باعث نزاع و صداع دبه املاکین مسلمانا ناف رنجبرین آوستراییه باره کر شونا وان اراضی

بین زوان ساندی حکومتی هم کلک هندک دا دست صاحبین اراضی . غیری وی حکومتا آوسترایی حراتک و زبده دانی سر اراضی بین مسلمانا کو و بدهری نهو کلک هندک صاحب املاک مانه . او حراجا زبده مخصوص مسلمانا تی به هکر فلازی یعنی صنوف تبیه حیا سیاناً او حراج بدایمه موأخذنه نذکر لکن او فرقی تفاوت موجب موأخذنه شایان تعیب دبه . بایسین و بدهری چکو وی حالی حکومتی دبین تجارت دکن دجی ناف کوندین مسلمانا دیزین وان (هکر و رختنا حوه دفی بین فله دینی حوه ترک بکن) . او بایس به و بیاضی

زی اکتعا ماکر کین مسلمانا به کونکی در قیق دکن فله عرضین وان بایمال دکن . مایلین وان لآلند دکن . او ان مسلمانا توجدان نینه دا حق وان استدا تا بکه .

بری جید روزکی چک مسلمان چهارده سالی زکوندک مسلمان و نداین . نئی و بانی کچی حاتفین کوندلی کران تحقیق کرن کو بایسکی رواندیه .

مراحت حکمتا آوسترایی کرن . حکومتی شکایا وانا هنده مشروع استیجاب و کرجیل دست بایسیدما .

حجرتی مسلمانان قاضی لمری حرامه، عبدالحمید دبیره از خلیفه بنی هاشم پاشی قاضی پرهین زملنا مظلوم و یتیم ستادی دخواه.

هکر دولتنامه حسن اداره به وی زحی دولتین دی تریره و معمور ت لکن ابرو اف دولتنامه به قابلیت ز احتیاج و ضرورتی نالانه. سیبیا فی حالی معین پادشاه و امنایین و یت.

وارداتین دولتانه انگلیز و نسبی وارداتین دی همی زیده تره. به هنده تروت و سامانان خورمه بلنا حکومتان انگلیز ز حکمداری خورمه تخصیص کری کلک ز تخصیصات حکمداری مکنزه.

امدی و لا کلک حالین دی اف سفاهنا خنکارزی وی خلع دکه بینی حکومتانم بی حکمدارانه بنا علیه میزا ابی قابسیده. اسرا لمری فاختکار دیت ناقابل معرفه.

روژه کی ژمانی امام علی رضی الله عنه خلیفه مرووک جوانک نشنک ری برسی امام علی جواب دابی وقت شنبی وقتا کو اوی مروی جواب لازم ستاند دست حکمتان افق کر وی هنکی امام علی قند طمراند مردو تار پیده مان اوی مروی بیبا فی حالی ز امام برسی. امام علی کو عول وکی توهانی سوالاته جواب من سر شرفلی امق بی لوما حق من هی از قندا پت المسال دیده بشلمیم لکن پاشی سر هجتا تقسامه از ننگارم. اشیا پت المال سر شرفلی امق دیده من صرف مکن.

کلی مسلمانان اها خلیفه دی هوبت. احوالین خلما ی راشدین همی هوب.

ز خلفای امویه عمر بن عبدالعزیز روژه کی لساغی ژناوی تی خدمت اوی دکر کسک دی تونه بی روزگی برانی ژناوی جو سر حال خوشی عمر بن عبدالعزیز اوی دیت خو کراسی خلیفه کلک ریغن بی خواها خورمه عتری کو میره کراسی میری خوه هوبی ریغن دهبله خوهی جواباً کو کراسی یک حب ز نساغی بی ممکن بی بشوب.

کلی گردنو جاری فان حالا تأمل بکن او پاشی اف دبدبه و احتشام اف اسرا فاسرا خنکار تصور بکن وکی مرو حالی سرا خنکاری مه دینه مرو ژندی و رسه کو بیژی او خلیفه به.

زاجدادین فی پادشاهی سلطان عثمان اول وکی وفات کر ترک اوی ژوزکا مرووک فقیر کتیمی. لکن به ترکا عبدالحمید اف ملنا هنده زار و فقیر همی کارین دولتین.

سرا خنکارده هنده هزار کیچن جر کسا. هنه. حالی وان کیچا زحالی همی اسرا سربازنه. او کیچن مسلمانان کیچک دکمن سر ایدمه و بده ریده بیر دین دمرن توجا ز سرانی درنا کس حوقاس کیچ بی سرب زارو دمیان اف حال

همی سر شوکت و احتشام عبدالحمید. شونا عبدالحمید وان هوبی حبس بهله حیانا وان بجو و افنا بکه وان حیا بده. میرا فردین ملنا خوه زیده بکه وان کیچین یتیم ژوی حالی حبس خلاص بکه خدی و پیغمبر دولت همی کس زی راضی به. اخورا ویده هنده اسب هنه عمل مانده دخواون قدخون ملت تو قائدهی ژوان ناپنه بالمکس مصرفا وان ژیشنا ملتی درد کفه. شونا خنکار وان حیوانا بسی سر احتشامان خورمه ساخته ولی بی محل خدان بکه وان بده عسکری حوه ضابطین خوه وی کلک قنجر بکه. لکن خنکار عدل و قنچی بر دابه دست اقیته سفاهت و ساخته کاری. عقلمند بی وی شیر نکرین وی مطرین دور و یت. مطرین دوروی مرهومی القایی وی دکن اوزی و وقاسی وهام بیکی فرکی بیژی یاور دکه. مروون سربانی مروی در سینه دبیزنی ملتی نه بکوزنه اوزی ژرتسا خوه ها پرا دیده خلقین دور خوه ژوی رو

منع تروت هشک کر شونا به عدالتی تقسا خوه تأمین بکه به احسان و نمایشا دی خوه محافظه بکت. لکن تقسا بدالتی حفظ نهی به توحالی تأمین نابت. خنکار ژرتسا خوه ز سربانی درنا کفه پناوی شک دبه لوده خانی خوه بیچی خوش بیورنه کلک زیده برا تقسا خورمه سرف دکه. استقبالی ملتی یکجاری سر خورمه انبیه داستکی خوه مشغول بکه کاره هزار زرا اسراف بکه.

لکن تقسی توجارا ز اذواق شیطانی نیرانه هنکی مرو تقسا حوه ذهنا خوه بده نشتین هوبی یعنی هنکی مرو و متبوی هوای تقسا خوه به حوقاس دیده اسیری تقسا خوه دبه. شونا خنکار به نصیحتین قیطی ابوالصلال ناف

سفق و فسادیده عمری بیورنه ملنا خوه ناف سفالیده بهله وان حالا پروت ندین خوه ز جوان میرا انتخاب بکت و مطرین دور خوه ز سربانی سید بکه احوالین خلفای راشدین تدقیق بکت تقلید حالی وان بکت تقسای سادانا

وی استقبالی وی ملتی کلک محفوظ و مسعود تربیت. اف حالین ها ابرو معلومی عالی به ترک وان حالادزان لوما کلک جریده ابرو هنه دافان حالا

معلومی مروون ژانی بکن کرد دوری استانبولینه از به فی جریده مجبورم کومعلومی کردا بکم وکی معلوم بی زحی مسلمانان فرضه کو درمانی وی وردی مهلکه به ا بکت. چونکه اف درد هادم حیان ملت مغرب وطن

و مضر ناموسه. رخزاینا خنکار هر ملت متضرر دبه. احتمال کلک علما کلک یک وانغا فی حالی. بسین دین فی حالی منع بکن لکن سر ذوقا دنیا خوه ناپین شروع بکن سر چند روزگ ذوقا خوه خدمتک هنده فرضا حال دکن بلا

اف مروون ها زیر نکلن کو پیغمبر (ع ص) قرمان کره (حب الدنیاراس کل خطیة) ده قیجا حجینی سر ذوقا دنیا خوه حجتا خوه تعطیل و ابطال بکه معین وی نه احرق تی حتی لدنیایی خسار بکه. هکر نه زارو بین وی ضررا

عنوان

جنومه (کردستان) خزنه
 صاحب و محرری بدرخان
 پاشا زاده عبدالرحمن
 هر طبعه ۲۰۰۰ نسخه کردستان
 ولات عظامه ارسال روساطلریله
 فرا و فصاحت نثر و تنمیم اوله جقدر
 کردستان خارجنده هر بر ایچون
 سنه لک آتونه بدلی
 ۸۰ غر و شدر
 کردستان داخلنده خصوصی
 ایستانلره بجائاً کوندریلور

کردستان

(بازده روزاده چارکی تیت نفیساندن جریدهیا کردی به)
 کردلری تحصیل علوم و قوتونه تشویق ایدر صایح و ادبیات کردی بی حاوی
 (اون بش کونده بر نشر اولنور کردجه غزنه در)

KURDISTAN

Adresse: Rue de Carouge, n° 7, GENÈVE (Suisse)

غزنه تک مسلکته موافق عربجه ترکیه فارسیجه مکتوبلر کردجه به بالترجه نشر اولنور

حجی فی کاغذکی ریکه
 ژمزه دنی سر کاغذی
 وها بنقیسه:

بجنو نجل المرحوم بدرخان
 پاشا عبدالرحمن بک
 هرچار دو هزار جریدهیا
 ازی ریکم کردستان
 ده بلاش بدن خلکی

روژا دوشمیه ۱۶ ربیع الاول سنه ۱۳۱۷ فی ۲۴ توموز سنه ۱۳۱۵

اعتذار

فی جاری جریدها من کلک درنگ ماسیبا وی زی ولاتی از جریدها
 خوملی درتیم ولاتک فرنگیه ویدهری سر استقبالا ملتی می جریده بر
 دکمن هن جارا زی کتیب خج دن او جریده وکتین دردکفن حمی بسانی
 ترکی نهیمن تی بسانی کرمانجه به فال روزا هن نوی کتیب طبع بین لوما
 مشغولیتا مری نهشت جریدها من وقیده درکفت از اعتذار دکه امید دکم کو
 قاریقی جریدها عذرا من هه بول بین ومن معدور و معاف بکرن چونکه فی
 ولایده تو مرتین دی نیین: اوسری مرزی به سوغا حجت وغیرنا حوه
 ترک ولات کره سعادت واستقبالا ولاتی حوه ره له مره دجنه.

حجی مسلمانه دق کو دولت عثمانیه باقی بینه. وکی مدیت کو جسم
 دولت ژسوه اداره ملی مریضه دق ام وی جسمی ندای بکنه اسباب مرضی
 ازاله بکن. صاغیا دولتی صاغیا مهخوه مرناوی مرنامه به. وکی مدیت کو
 جانورک قیصرمه ام نخوه حفظ دکن به حمی نذیرا وی جاوری هلاک دکن.
 لکن کلک جانور هنه کو ام ناپین. ویاخود دبین لکن ام مضرناوی حور
 ناکن. ازاله جه بدشاهک ظالم ژحمی جانورا مصرره چونکه جانور
 بک یاخود دوسی مرووا هلاک دکه لکن پادشاهی ظالم ملتی حور وانا دکه
 مروون مهخودی نه دق و خاننا پادشاهی نه عادل ناپنه مطلوب جیه ولسا.

ببین وی ده لکن مرووی عالم حقیقی دزان دبین. امدی جاوه مرووی
 تقسا حوه زماره کی محافظه دکه ولی دق مروو دولتا حوه ژ امر و مأمورین
 خراب حایه بکت.

دولتاه اودولت عثمانیه اته ایامک ژسره ادارا پادشاهی کلک ضعیف
 وروپون به. هکر ام کو افرادی دولتینه علاجی کنک لاسمع الله اقران
 مدحونه.

فقرنامه نامه کلک زیده به دست خالق بوتشت نمایه پادشاه وزیرین حوه له
 توتشتی دست افراد ملت ماهیه. دست مهده هنده اراضی و سیمه هنه کوژ
 فقیری غیر مروج ماه. هکر پادشاه بیق ژرونا حوه له وی ری صرف بکه
 او اراضین ژفقریا ملتی شوره مای وی معمور و نشر به احتیاجا اهالی نسوبه
 به. لکن صدحیف کو پادشاه ژسفاهنا ملتی متأم متأثر نایه. ملت ژرجه دگر
 بت. بقیمن ملتی ژسرما تساع دین دالین هنز ژچوان دپارین لکن عبده
 الحیدرسرا حویه بلنده وان ناپهسه ناپهه وکی بالذرس بک فریادا حوه کماندی
 خونکار دعره دبیزه تومن رست دکی وی حبس دکه لی دکه.

سرنامین استقبالا حوه هیتی چلی نجی هزارا دیده هروربره کی سر
 وها حوه مبلین دیده خفیه بین حوه لایده. لکن حجی به حیت وصلایت
 محروم نعمت معروض نکته.

عبدالحمید برا ژملتی حوه هلدکه دیده باقیی فائضا وان برا دستبینه.

عسیدا فانی وکالی والی حسن حبیانه عموماً ندریسا
جو مری های جمالی سنی و زبانه مخصوصاً

هندی کود قیصری دنیا
مجموع خزانی د قیصر
درید د فانید خاقان
هر چند زیاده ر بهان
حسن لرخی سنی وزینی
پلا کود کرته پیل وموجان
صد جان ودل وجهگردصوتن
شمسی وقران قرانه پیکفه
صیاد جمال وان غزالان
دلالت صفت تلك صفت شیر
روژان وشغان کلک دتالین
حسن نبتن چو حد وغایت
لی عاشق و بو الهوس جدانه
جانان طلبن هنک ژبو جان
هن وصل حسین ژرنک تاجدین
عطف شان و لحام به سرا نعام کلام

داینه بسر حکایتا پیش
هر چند کو بیحد و قیاس بون
لیکن ژ خودی ذممتاز
هر یک مقام حسن روژک
هر یک بکمال بدر ماهک
اوژی همه عاشقن و طالب
لیکن نه بدین و نه هادت
خلق کو ژدرد عشق دلریش
عای و خوادم خواص بون
صد لا و سهو قدوسرافراز
هر یک کلام سینه صورتک
هریک بجمال صدر شاهک
اوژی همی طالبین دراغ
لکی به هستن و روایت

بالجمله د خدمت امیر بون
سر حلقه وان پری مثالان
تاجدین دکوتی جوانک
نسل و نسب و حسب عیان بو
بابی وی دکوتی سکندر
لورا کو بشیری شبه شیر بو
تاجدین دو پراهبون دقلاش
دائم دل دژ نشان دصوتن
اموی و جمله خاص و عامان
لاوکه کربو بران بو خوه
روژا کو اوی براندیتا
دنیا لوی یک دیوبه طاری
انباز فرح شریک غم بو
مم زی لوی عاشقک تمام بو
هر چند برای آخرت بو
تاجدین ولدی وزیر دیوان
اوهردو جوان وهلیک عاشق
یک تیس زمانه یک لایلا
اویار زدل نه سرسری بون
یاری و برایی و مواخات
یاری نه هسایه جنایه
آخر تو اگر نکلی و قایبی
فی الجمله ژ سر هف خیر بون
سرتاج اون ملک خصالان
ککو درز زمانه پهلوامک
سردفتر و سروری کران بو
لیکن عربان دکو غضنفر
روژا شری او هزاره میر بو
مانند دو شاهباز جاش
یک عارف و یک چکو دکوتن
ژ اوچند بر او باب و امامان
فی از عظیم چراز بو خوه
تشبیه شفا چراندیتا
روژ بو ککولوی ذکر تواری
سرکشته غم بناف ممبو
نه شبه بر او باب و امام بو
نه دکو کو دنی و آخرت بو
مم زی خلقی دیدر یوان
اوهردو براوه پیکفه صادق
یک و امق عصر و یک عذرا
شبهت مهر و مشتری بون
نابت بر یابی و مقالات
مقصود زیاری و قایا
اول مده بر خوه وی جنایبی

یه. اف دولتی منی شفاوتان کردا دیس. حی زکردا زوی بنه حی
 منظر فرصت داروزکی عسکری ربکی ناف کردستانی به عسکرین خود کردا
 تأدیب یکی. وکی نیارک بانی هات سروه اون سگارن وطنی خود زنونزاروین
 خود حیما خود محافظه یکی چونکه ضعیف بالان به علم و عدری توفیق
 لهوه تابه اون ناف خودده خورنی هفت دونه ملی وکی وه عسکری موسوف
 دیت اون برایش کو اون چغاس بیوج مانه. اور مرتبای هندوه مردن
 سیبا حرابیا هندو. لکن اون تیج و این کو هرک وه حیرن خود بالان کر
 ضعیف کر. ضعیف ورمیا وان حیرانضیبا وده زی اعتماد لهونی فوتابه بالان
 حاصل فری سکی. شیخ سعدی رحمه الله علیه گوئی:

فی آدم عسای یک دیکرد
 که در آفرینش بیک جوهرند
 جو عبودی به درد آورد روزگار
 دیکر عبودهارا شاد فرار

وکی نیارک هات سروه اون بی سری خود سگارن مدافعه یکی اونز
 محتاج حیرای خود بین لکن چکو حیران ز دینی ومنی من مابه نگاره اری
 نیارک. دهیجا وکی تویی منی نیاری هاتی سر به نکات انانی مالی ز هاهلی
 خود ساندی و مالی خود ز دست سنبینه. تویی نیارک وه عسکری نیاری بی.

کلیک حیرده بین من ری شر کرده من محتا اواله امظری دور
 حکار کرنی.

من بیجاری هوس کو به الحمد لله وماننا انواله. منوم حکار
 به. هکی حاشنا وی معلوم حکار به منهور و سگاره. انشا الله زکرما حدی
 اید دگ کو اولین ایدی نوحیا حکار بیه دا اف ملت اسلام زشری
 وی اس مقترربت.

صلاح الدین ایوبی

مؤسس دولتای ایوبیه صلاح الدین ایوبی به. اوچه کردنی زفیلا اروا
 دبه بی باب ویا پیری وی ز(دوب) بی بی. بان وی منی شادی هر دو لادین
 خود محم الدین ایوب و اسدالدین شیرکوه هلاق زکودی خود (دوب) ی
 درگت چو سدادی وی ذری وقات کر مردو لادین وی کتن برحمتنا محمد
 الدین هرور کروی زمانی وروری سلطان مسعود سلجوقی هرور زوان
 هر دو لادین منظر کر محضی (تکریت) ی وی منی ورورکی خاککی موصلی
 عمادالدین ریکی ددحایی دوری. محم الدین کلیک معاوت وروره کر عماد

الدین زوی کلیک راضی بی لوما بی. لکن خود کر وقتا کر عمادالدین بملک
 فتح کر عاصیلا و بدوری تسلیم محم الدین کر. وقتا کو عمادالدین وفات کر
 محم الدین ورانی وی اسدالدین شیرکوه هر دو کتن بر خدمت لادین عمادالدین
 نورالدین محمود.

صلاح الدین ایوبی کونامی وی بی پوسندی سالای بیج صد و مسودوده
 سکر بی هات سردنی. ملکی ونامی لک ایوبی خود زبیدی وقتا کو چغاس
 ترک هده حی بالاتفاق رایس لرسلمانا سلطان یوسف صلاح الدین ایوبی
 نکات هندک فوتا. مسودوده محضا بهمت و غیره خود لهامپاره مقاله و نشان
 وشرط مسامای بی محافظه کر.

فصل وکال و شجاعت وهنسا صلاح الدین حوقاس نیارن خود زی
 حرا اندی کو منی ابرو حی عالم مسلمان نه مسلمان شنا کارن و سبه.
 حتی ری چند هینی و فقا کو پادشاهی انالیلی جو استانبول ونامی وکی
 کما شامی چولسر ترا صلاح الدین و بدوری خطبه یک در مقامنا معنا نیسا
 صلاح الدین ایرادر کر.

مامی وی اسدالدین شیرکوه حسب الزوم دوس حرا سفر له مصری
 کر. اوروی حرکت معینا ویده و دو جراری نامی سالای جهاد ونست و دو
 و جهاد وشت و حصار. چو له مصری حرا بانبرده نامی وی بی وروری
 ناصر الدین الله کو وی زمانی مصری خلیفینی دولتای فاطمی بی. صلاح الدین
 ری لک نامی خود بی مامون. وی سائیده مامی وی اسد الدین وفات کر
 لوما صلاح الدین کت شوتا مامی خود بی ورور. رمای وراثتا خودده مصری
 چغاس عم ادب محارر حلقی به حیما کلیک حرا صلاح الدین کر لوما. بو ایوبی
 ملک مصر. وکی صلاح الدین بی پادشاهی مصری حیر. نامی مستمن سورانه
 کو وی زمانی رحلمانی عباسی بی. داخودین و مدعیان نبی هسلانی قضی بین
 شامی نص کر و تاناکو عمادالدین وفات کر حمله شامی ری حی کت بین
 حکمی ویده. پاشی ملی کردستانی ری حرر و دیار مکر رحاکین موصلی ساند
 وپاشی بیوبی خود نوران شاد ریکر لرسر بین او دوری حی الحاق حکومتا
 خود کر.

صلاح الدین بیست و دو سال حکومت کرد سالای بیج صد و هشتاد و نوبتی
 له نامی بی هفت سالی وفات کر او حوه حور و نادل کریم و حوی سرحتمی
 حی علوه و حتی علم طب تجدیل سکر بی ایرو آورو با حی نای وی به
 کلیک احترام یاد دگه اوسرو موجب انتحارا حی مسلمانا. ازهیج رحمدی
 دگه کرباب کردا دوس مروی بی وک وی سلطانی پیدا بین دا کردا روی
 هیلکا او حی مسلمان نیده حلاس کت.

عنوان

جنوده (کردستان) فزته سی

صاحب و محرری بدرخان

پاشا زاده عبدالرحمن

هر طبعه ۲۰۰۰ نسخه کردستان

ولایت عظامه ارسال و سامانگیری
قرا و قصابه نشر و نسیم اوله جعفر

کردستان خارجنده هر بر ایچون

سنة ۱۳۱۵ آبانه بدلی

۸۵ عروشدور

غزته مک... لکنه موافق عربجه ترکیجه فارسیجه مکتوبله کردجه به بالترجمه نشر اولتور کردستان داخلنده خصوصی

ایستایانله مجانا کوندریلور

کردستان

۱۳۱۵

(پازده روزآده جاری تیت نفیساندن جریده یا کردی به)

کردری تحصیل علوم و فنونه تشویق ایدر نصایح و ادبیت کردی به حاوی

(اون بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزته در)

حجی فی کاغذکی ریکه

ژمزه دنی سرکاغذی

وها بنفیشه :

بجنو نجل المزحوم بدرخان

پاشا عبدالرحمن بک

هر جار دو هزار جریده یا

ازی ریکم کردستانی

دوبلاش بدن خلکی

هر روزا دوشمیده ۱۲ محرم الحرام سنه ۱۳۱۷ فی ۲۲ نیسان سنه ۱۳۱۵

حمی و خانما استقبالا خوه ویا زن و زاروین خوه تفکر دکن . له افرقیایده حکومتا مراکش هیه پادشاهی و بدیهی مسلمانه ژنایلا پیغمره (صلم) کلک مسلمانین نیجا دولتامه زغدر و ظلما مأمورین دولتامه تزی ینه الهجا مراکش دکن من هیست کو کلک خلقین شامی و طرابلس غربی الحناق وی حکومتی دکن لکن شونا حکومت و دولتا خوه ترک بکن نبیرت و همتا جوانمردی حکومتا خوه باقدم اصلاح بکن کلک جایزه .

کلی علماین کردا اون دظان کو اومسلمانی علم تحصیل کری ماله لکن ناف حمی عامی اکتساب کری هن نقطه ین شریعتی قبول نکت اونظر ا شه پشیده کافره لکن معاذ الله بوی کافر یاخونده او مروقی عالم هکر بعامی خوه عمل بکه دکاره ملتا خومره کلک تقجینی بکه واقعا زکافری خلاص نایه لکن مات کلک فاندینی زعلی وی اکتساب دکه . ده فیجا اون کو عالین عاملن ، حمی عقایدن دنی خومره متقدن و باحکامیا احکامین دنی خوه هه مفتخرین چاوه دبه کو ملت و عشرین خومره نوخدمتی ایفا ناکن . اون وار مأمورین طالمره اطاعت دکن زوی رو قیاین خوه کلک اضرار دکن لکن اون قنج بظانین کو لوی میاییده ارن کلک حقوقین خوه زی محو و ابطال دکن . سرپاریکه نان ظلما مأمورین سروه تصدیق دکن عدرا لسانی قبول دکن دنی خوه دروش و زوی سالی لک حمی دنسیا و علی الخصوص ناف قبیل و عشرین خیمده اولمد مرتبنا قدر و اعتبارا عالیی ازاله دکن . اخرتا خوه استکباری

کلی کردنو از اول و اخر مجنا ظلما مأمورین حکومت و بدکه سروه ژومره دنسیم فی جریده یدیه ازی مجنا جاهلیا وان بکه من بری چند روزکی مثالک فی حالی بک جریده یدیه دبت اوزی افه :

بری چند سالکی حکمر نامق پاشا ریکر طراس . غربی کر والی بی و بدیهی . عمر ابا جامع و مسجدین و بدیهی فتح دانه نیین یعنی بری عراقی نبر قله بی بی . هنک سرووا اف غلطی حسن کر نامق پاشا سره عرض و لزوم صلاح بیان کرن والی ژشدنا جهل و عنادا خوه اف تکلیف اهنده . مصیب و محاز و ذکر یعنی او غلطی بمحالیوه هشت . ژوی سبی هنده . مسلمان عاطف مزدکی ده فیجا تصور بکن اووالی بی حقیقتک هنده عیبان زجهل و عنادا خوه قبول نکت . وهنی ژوره تکرار بکن خطا خومه اصرار بکت وی چاوه هنده هزار مسلمانین ولایتیه اداره بکت اوی وی سروفی هنده بیوج بدکه سرعبادته اوی چاوه لک خدی تعالی رو هبت . زغیری وی او چه مسلمانین کو والیتیا سروک هنده جاهل قبول دکن خوه بی دست وی سرویده دهبلن . ریکر نای سروی سرو لایسکی خطا که مطه لکن سرووین وی قبول دکن خطا بان هی مطه . عتا ملک و ولایتین وه ناف دست وان مأمورا دبه اون دنی و اخرت ژسفات و سبحاننی خلاص نابن .

افه نیچی تست سساله اف حالین خراب ولایتین نمده دوام دکن زوی ایسبیه کو حمی در سفین و پریشان دست اهالیده توقوت و اقتدار نمایه . حلق

بکه وقت قرادیرمق خدمتده بولندینی درسعادته عرص ایله اودسی واته
فی ایلدی .

حافظ مصطفی اقدی نسامده وملا اقدی واندۀ منیاً وفات ایدرک
پوسف نجیب اقدی برقاچ سنه سوکره اطلاق اولندی ایسهده مصادف
اولدینی مضرت عظیمه وسکندن ناشی وقاتنه قدر مضایقه وپریشانی حال
ایله عمرینی بکیرمتدر .

لکن اولوقک ققوم وقایع لسخارنده لسان رسمی ایله بدرخان بگا
دوام عیسانه وبالذفات وقوع بولان تأمینانی عدم قبول ایله مخالفتده اصرارینه
مبنی اوزرینه عسکر سوق اولدینی محرر ومنتدرجدر . حالبوکه میرشارالیهک
لساندن اولوق اوزره (۲۰۰) نومرولی ققوم وقایعه درج اولسان افادات
دروشندهکی (وقوعاندن برکون اول پله بوله شیری مطالبه ایتز ایدم)
قصرنی اوله اسکیدن عیسانه دوام اوزره اولدینته دلیدر .

(۲۴۲) نومرولی ققوم وقایعه مشیر عثمان پاشانک ویردیکی تأمینانی
بدرخانک بک عدم قبول ایله اردوی هاپون اوزرینه علی المجله هجوم وخریه
جسارته ایتش ایتک بلفسایه مغلوباً رجعت ایشدیکی وایکی کون سوکره
سردار اسبق فریق هم پاشانک قومانداندهکی عسکر اوزرینه هجوم ایدرک
صباحه قدر طرفندان اشغال ناره حرب وقاتل ایلدیکی وبقاچ میدان محاربه
سندن سوکره تویولوب (اورج) قلعهسنه چکلدیکی وسوکره (جپی زیتون)
دیتیلان نام محله صباحدن آقشاه قدر دوام ایدن بیه بریدان محاربهسنده
ابتدا بدرخان بک مظفر واردولمک برچوق مهماتی وبقاچ باره طوبی ضبط
ایتش ایسهده تیجهده بیه ایشای مذکورینی ترکه واورخ قلعهسنده محصنه
مجبوز اولدینی ومیق سردارلردن خان محمود دخی بهتان سوچی کسانده
حرماً نهزم اولدینی تفصیل اولتیش (۲۴۰) نومرولی ققوم وقایعه بدرخان
بک قلعه مذکورده محصن ایلدیکی حالدۀ عثمان پاشا جوارقله بۀ لدی الوصول
ویردیکی تأمین بیه قبول ایدرهمدیکندن قلعهدن وسپرلردن عساکر نظایه بیه
طوب وفتک انداخته ایتدار ایتش وفریق مصطفی پاشا فریق عمر پاشا
رصری پاشال عثمان پاشا قومانداسیله طوب وهساوان وخبره وفتکلره اون
اوج کون قلعه بیه محاصره وتضییق ایشدکن سوکره بدرخان بک استبان
ومتبر پاشا دخی کدیسنه اعطای رای وامان ایدرک اردوبه دخالت ایتش
اولدینی تمصیل ایشددر . الاخره بدرخان بک تکمیل افراد غایبسیله برابر
استانبول هزیمت ایشدکن سوکره کریده اقاته مأمور ایشلش وبالآخره
شام شریفه عزیمتله بک ایکی بوز کسان اتی سنسنده اوراده ارتحال دار
قا ایشددر .
رحمة الله عليه

ازجریدهمین اجنبیاده دخونم کو حکومتا ایتالیایی دفی طرابلس شمربی
زخورهه بسینه سرفی خبری اولا مراجعت حکومتا فرانسه بیه کر . چونکه
فرانسز دفی طرابلس بسینه لکن چکو ایتالیا زیدتر مناسبت هیه فرانسزدستی
خوه زی کشاند . ایتالیایی عسکری خوه بی نابولی بیه ریکر سرودههری . ذو
واپوری خوه ریکر . قط توسؤال زحکومتامه نکر . چونکه عالم حی زانه کو
عبدالحمید ملت ووطنی ملتی محافظه ناکه . تومهاتا حکومتامه لسر اجنیا نمایه
بناه علیه اوسلمانن طرابلس حی حجبکو بیکس وبی صاحبن پاش مدتیکی ایتالیا
ویدهری بده برطوب وفتکا . خنکاری مه اوی کلک خاتین جاهل وی خلیفه
امام مسلمانن ظل الله فی الارض تصور دکن وی وان ربن طرابلس بن طویین
ایتالیایی بیله .

جریدهمین اجنیا وی روزی فتشک شمربی نویسن ایف حوقاسر فتشک
خراب عییک رش بی کومه ندفا ام اعتماد وامثیت وی حوادتی بکن لکن وقفا
کو مه دیت عبدالحمید اوحوادث بجریدهمین خوه تکذیب نکر هر سکوت کر
بالطبع ام مجبورین کو اعتماد بکن . اف حوادث زی اوه کو سروک انکلیز
بیکک .. امان زسرایی رفانده . او سرا کو دارالحلایقه به مقام امام مسلمانن
زویدههری مروقین بیانی تین کجا دره فین اف بچی فوتی ده چونکه حی تو
مزو تو زنی مسلمانننگارین بکین سراییده سروک انکلیز جاوه دکاره بکی
زی هلته . بل چونکه عبدالحمید سرا خوه به مطربا تزی کره . اومطرب حی
زخدی زیدتر هز برا دکن . لوما به قوتاً برا سرو حی فتشکاره لسرائی بده
چیکرن . اوی انکلیزی هز بکیکی کر بکیکی زی حزی کر . واقسا مروون
محافظ سروان کجکا هنه لکن انکلیزی به قوتاً برن خوه اومحافظین سر محبوه
یا خوه حی مستکر . خاتین محافظا کمی وان قرکر . مبنی صورنی انکلیز
وکیکی دوام مجنا خوه کرین فرار دان ژاستانبولی درکنن . مراجعت محافظی
دأرا حرمی کرن . کلک بره دان وی راضی وکو کو شفا لیلۀ القدری
ممکن ده وی الحقیقه فی رمضان بوری شفا لیلۀ القدری وی سرووی کجک رفاند
هندستانی ناف انکلیزا .

کلی کردنو ده فیجا تصور بکن چه ناموس له سرا امام المسلمینده مابه .
اوه تام کوبی دست میز نه لاینه سرو بکنی سرووی انکلیز لیلۀ القدریده کجا
زی درقینه اوپادشاهی محافظین کچین وی به رشوات کجا مسلمان بده دست
انکلیز کلو مأمورین وی بن سرولاتا چه ناکن سیرا چه شانتا ارتکاب
ناکن . حاصل اف مسلاها تواعتبار توامید لهمه نهنت . هما خدی فی ملتی
محافظه بکه ژ عبدالحمید توامید نمایه .

مطبعا حیتا حاتی وتحتیا مسلمانا طبع بیه

کلی علمائو اون جره . فان حقیقتا نابیزن جاهلین نانی دست وه اف
دین لسه روهه . دفی میر وانا نشنن هولی پیرسن . خنکار دیا من درا ژانف
ارناوودستانی بده یوانکی لکن ارناوودا دست هلائین نشنن اون نهوه شاریا
خوه بکن (علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد) وکی زمان بوری همت وغیرت
فیده ناکه دفی حی نشنن زمانی بدها مؤثره .

من بهیست کو . زوان علمایین ناف رمضان دین ولانا وعظ و نصیحت
دکن یک ژوان صاحب حیت چوبه روم ایلری ویده ری باش وعظ و نصیحت
اخرنی زخرانیای فیکاری بی ظلم و سبایین مروون عبدالجید و سبیا اف
فقیری و پریشایا حکومتامه کره باشی زنی تنگه لبره حیا تصریح و بیان کره .
کلی علمایین کردا از امیدم کو فان : دیدگاهه کلک زوه ولاین خوهده
حقیقتن هولی اعلا بکن .

تاریخاً طالیده ام تصادف من پادشاهای دکن کو نفرت و عداونا تبعه یین
خوه جلب کره . لکن ام تو حکمدارا پایین کو نابیزن ولات و ملتا خوه
تلطیف کری . خنکاری مه باش شری یوانکی کلک احسان و یشان ورته دان
مروون دور خوه . افاسحایین های سبب یین چونکه شریده و اقامعسکری
مه غالب بی لکن به ندیرا وان ارادلین سراییده کرید ژدست مه جو . لکن
نشک وی هیه اولتکبار موجب حیره چونکه من جریده یین آورو پاییده
خوند کو خنکار یشان دابه قوماندانکی نافی وی (قاوارا) . افی قوماندانی
مسلمانین کریدی دابی پرطوبا . ده فیجا کردنو قنچ زانین کو هکر نیارک هات
سروه اون یاری وه زی مظهر اثفاً عبدالجید به . چونکه فملین دور وی
هولی شیرتا ددن .

(اف کاغدها زعلماک کرد ژماردنی ژنره هات ازی هره درج دکم)

میری من

او جریدا کو وه دست بی کری هر پازده روزا جازرکی در دین جارنای
ولانی مه نادراً دکهه دست مه ام دخون . اون حی کو لاورین بدرخان بکنه
میری مه کردان . ژمیرن وک وه هر دین بی ام انتظار دکن قنچیا خدمتسا
بانی نه ولانی مه کلک به اف همتاها موجب شکر انا به ما خدی هوه موفق
بکه اف خدمتا وه انشا الله لک خدی و پیغمبری مقوله . به فی جریده بی
غنا دنی به نمانی خوه افقا کر .

از بی تومه لامارقی تشویق . ترغیب دکن . قنچیا مسارفی نشنک وه به
وهه کو کس نکاره انکار بکه . معارف نورک وهه کو کور خوی جاف دین
لکن چه چاره کو اسباب تحصیل لک مه توینه . کس نینه له پرسد : خدی

جیای خاشا کوز بکه . حی کو عبدالحمیده بیجا به زانی کو حی بی خیرا
کر دارمه اوی نافی . چقاس زفیل و بد اصل هته اوی دانه دور خوه . سحار
و مطرب ندیم و مشاورین وینه لوما لوما روزه روز حایمه خراب ده . بی خیرا
کردا پیرسد بس لاورین بدرخان یکی ماه . از بی نه حدی مه لکن نه زی درنگ
دست بی کر . جره بری ده بیست ساله کی وه اف جریده احداث نکر . اف
مامورین سرمه ظلمی له دکن . مالین مه نالان دکن . لکن ژلف و کرما
خدای امیدم دکم کو باش نهو اف سال کلک دوام ناکه . (الامور مروهه
پواقنبا) . ام وه امید دکن کو انشا الله ز اروبینه دمی ابا و سمانا کردا
زی هات . نشنک هیه ام امیراند نه اوژی اوه کو جریده یین دست کنن
من خوندن حی نافع ملک و ملته هون ز عدالتیره چه قنچ به وی دبیزن ژرفیا
سکر داره چه هیه اوی دنویس ده قنچ جره جریدا هوه منخ دسکن
ناهلین بی ولانی مه فی سلطان عبدالجید و قنچی انحراف دکه . ام دهیسن کو
حی در مکتب هانه انشا کرن اسباب تبعه یینه . ولانی مه هی توار ترقی
بینه . ژفی حالی معلوم دهه کو خنکار نافی کرد ترقی بکن . دفی هر ام و حیجاکم
بیین . هر کردا لسه کرکتنا ارمنیا تحریک دکه مه فیجا زانی کو ارمنی مظلومین مه
مقصدا وی زانی اوی دفی ام هر حال و حقیقت ده بیچین هر ارشیاره شری بکن
لکن بلا امین به کو ژهوپه بیوه لی حرایمه ناینه ام همتا میر بخوهده هتکی ژ
دست مهی امی باش نهو خدمتا انسانین بکن . مه فیجا زانی کو حی سبیا بلامه
کردا نساد و خاشتا قیظین سرایینه . حیفا من نیت کوهنده هزار کرده استانبولی
هته بلک زوان روزنک در بیکی لوی مطربی ابوالهدا ناده وجود اوی قبلی النسی محو
ناکه . از دمیتم خیری کو پادشاهک جیوه مسخری مطربکی به . از بی فیجاری
از هوه دقنیم . انشا الله باش نهو ازی ژحالی کردستانی کلک ژنره بنفیس .
لکن از ژانم اف خیر برانا من وی بکیت دست میری من . از ژکرما میری
خوه امیدم دکم کو وی جوا بکی بدمن . ملا صالح جزری

بدرخان بك

بدرخان بك بيك ايكي يوز الهى القى سنده كردستانك زمام اداره سنى
الله اشديكي زمانده اورا چه مستخدم اولان ولاه و مأموريتك كوزلى
بالأخصار عباد الهك امواله ديكلمش وكيي زنگين كوردرلر ايسه صوبوب
صوغانه دوندرميك وردد ابدنلري بر تهلكه به دوشورميك هر مأمور عادت
حازيه اتخاذا آتش اولدلفنندن هر ريسى اباعن جد بولندقلرى محلرده مرجع
اهالى اولان كرد بگيرنك محمد رشيد باشاك ديار نكر واليلكندن مقدم
طوتنش اولدقلرى مسلك صلاوت و مقاومت والى مشار الهك اكثر امرايى

عنوان

جنوده (کردستان) غزبه می

صاحب و محرری بدرخان

پاشا زاده عبدالرحمن

هر طبعده ۲۰۰۰ نسخه کردستان

ولایت عظامه ارسال و واسطه

قرا و نصابه نشر و تصمیر اوله چند

کردستان خارجنده هر پر ایچون

سنة ك آيونه بدلی

۸۰ غروشد

غزبه مك سلكنه موافق عربجه تركجه فارسجه مكنوبلر كردجه به بالترجه نشر اولنور كردستان داخنده خصوصى

ایستابلره مجانا كوئدریلور

کردستان

۱۳۱۵

(پازده روزاده جارکی تیت نفیساندن جریده یا کردی به)

کردی تحصیل علوم و فنونه تشویق ادر سماج و ادبیات کردی به ساری

(اون بش کونده بر نشر اولنور کردجه غزبه در)

حجی فی کاغذکی ریکه

ژمبره دق سر کاغذی

و ها نشیسه :

بجنو نجل المرحوم بدرخان

پاشا عبدالرحمن بك

هر جار دو هزار جریده یا

ازی ریکم کردستانی

ده بلاش بدن خلکی

روزا پنجشیده ۹ ذی الحجبه سنه ۱۳۱۶ فی ۷ نیسان سنه ۱۳۱۵

بسم الله الرحمن الرحيم

(علو الهمة من الامان)

اوی خدی تصالی اف عالم سروی خلق کری اوی خدی سرمه مامور کری داربا قبیج نیشان مه بکه فی حدیثا خوده حقیقتک نیشان مه کریه کوتیه کو (همت ژ ایمانی به) انکو مردو چقاس خوی غیرت به چقاسی دنیا خوده اخرتا خوده زیده بخت حوقاس ایمانا وی زیده . ده فیجیا معلوم ده کو ژانف وه حجیی ولاتی خوده بخت حجیی خوه وزارتین خوه ژین ظلما مأمورا دربخه حوقاس ح خدی تعالی خوی قدر ده .

کلی کردنو اون دین کو خدی و پیغمبر محافظا حقوق عبادره هنده دین قبیج نیشان مه کره . حجیی وان امر اجرا بکه دق و اخرتی مسعود و بختیار ده .

از جریده بین آورو پاییده دعویم کو چکو جار سری کرد بوره سر حدودی روسیبه بی حکومتا روسیایی خبر زختکاری معره ریکره کو هکر ختکار جزا وان جار مرانده او خومی عسکری ریکه ناف کردستانی وان تأدیپ بکه

کلی کردنو ز جریده مناوعولی عقی یا پاشا بکی ازهر دقبسم کو هکر کرد هشاریا خوه نکس کردستانی ژمالک نزدیکه بکفه دست موسقوف . اف جواا روسیایی شروان چهار سری کردختکاری معره ریکری دعوا من یکجاری

تصریح و تصدیق ده . چونکه حکومتا روسیایی بی طرزی دق سبکی بینه عسکری خوه ریکه ناف کردستانی . وکی جارکی ما عسکری روسی بی کت ناف ولاتی وه اون محقق برابن کو ایدی هو ژوبده می دردکنه اون نکارن ژانف خوه دریمن و عبدالحمید زی نو عسکری نو چیلخان بی ژومره رینا که اوی ما هاز سراخوه تی هیه محتاجی تشکک دی نیه . ابرو کردستان حمی بکفه دست موسقوف کرد حمی بین کورن ژن وزارتین کردیا بین خدمتکاری عسکری موسقوف او فطلیاً متأثر ناه . اودژانه کو عتا اوخوه همر بکه اف دولتت اسلامی تیرا وی ده . پاش وی بلا خمی محو و پریشان به اوی محتاجی بی نیه . افه کرید ژدست وی درک ظلم و غدرا فیه بین کریدی مسلمانا کری نو حیاتی به عبدالحمید دیسا دنک نکر . ری جلوسا فی ختکاری مه هنده واورین قبیج هین لکن روزا اف ختکار هاتی سرخنی ه اوی اوپاور حمی این وی حالی کو الحار بیوج مان چونکه درسا کوملت به وان اوپاور وی زختنی باویزه . سرفی وهی حکومتا مه اوپاور مان لوما هکا بی شری یونان مه نکاری و قنده عسکری ریکن لسه حدود حق عسکر کما خدودی یونانیا کلک ز مسلمانا کورن یونان واورین خوه ریکر کلک ولاین مه بین بر بحری دابر طویا تخریب کر . پاش اوی زهره لیلن خوه ریکر بر کردی اودر دابر طویا مه دیسا نکاری زهره لیلی ریکن . نهایت کرید ژدست مه چو . او ولاتی هنده خوش هنده مظن قربان وها ختکار بی . ده فیجیا خلافتاوی امام المسلمانیوی . لکو دینه .

ش ۲۰ - افه من کاغذانه بی خریدمی اعلان کر. من هن فقر
زی طی کر اسبابی وی ازی خصوصی زتوره بنفیس.

ابرو ژکان قوس افلاک
سرمایه وحشتا جنوناب
مهبوت دبون دطرقة العین
جبهت دتماز طرف اکلیل
وسطای لاستویه دانم
هرچی بدیاریخ و بنا کوش
کردن ته دکو دست ساقی
یان شهت ششیا نیانی
سر بنجه و ناخنی عیانا
خلق کو دیتن او کر گاه
ظاهر دکرن کو زندو بازن
هر چند گوهر دوشب جان بون
هر چند سستی وه نازنین بو
هر چند سستی ستله وش بو
هر چند سستی وکی قر بو
اف هر دو کی دوشب چراغان
نالان دکرن جاد و حیوان
کوفی ژ جواهران مکمل
سر بند قصب ددان جینی
اف زینت و تحمل و تش و حبل
کافا دشین بری دکل وان
کر شیخن و کر ملا و میرز
کس نینه نه طالی جمال
هن راغب حسن لایزالن
لیکن هیان یکه یقین دوست

مژگان بکمان زهم سماک
هرموز ددهشتا عیونان
کشف رموز حکمت العین
کویا لائق جناح جبریل
خورشید دخدمتاروی قائم
فی الحال بدرد داز بو هوش
قاروره به بر شراب باقی
یان منبع کاهنیا حیاتی
رنجنده خاطر ی مهنا
حاضر دکرن ژ غول ردل آه
ایدی ندملن کل و کاژن
اوهر دو بحسن توامان بون
لی زین ژ مثال خود عن بو
لی زین بر جان هیفه کش بو
زین مهر صفت زیاده تر بو
کافا ده شینه باغ و راغاب
تالان دکرن نیت و انسان
کوتر ژ ندرکان مسلل
عاشق دمرن ژ دست آینی
آز پیش و پس و بعین و قبل
واله دکرن رلی دخلوان
درویش و غنی و کر فقیرن
کس نینه نه راهی وصالی
هن طالب قالی بطلان
فرقا کوهیه ژ منتر نا پوست

مطبعا جینتا قاتی و تنجیا سلیمان طبع به

بکی ز طویلاک متأردی . نهایت عسکری بدرخان بکی کلک شکست نوانوی
کلک ضعیف ی لوما ندلم ی اردو یاغیان یاغانه نه مات استابولی عاتلای حمی
زی وبره مات وقتا کوکها استابولی تی کریدی بی پاش پاش یازده سال سلطان
عبدالعزیز بانی کر مات استابولی خنکار زیره تکلیف کریکه ولی له روم ایلی
لکن بدرخان بکی قبول نکر رخصت خوست داغجه شامی خنکار رتبا میر
میرانی توجیه کر و رخصت دابی بدرخان بکی پاش چند سالکی ویده ری وفات کر
وقتا کو وفات کر شست و سی سالیی جل دیوک نفر زکور و انان اولادین وی
هین . اولادین وبره جوانا کردستانی قطعاً متنوعه حکومت ناهیه .
کلی کردنو اون زنی ترجمه حالی بدرخان بکی دبین کوز کتیکه مأمورین
حکومت ریدکه لسروه کردستانی تخریب دکن . بدرخان بکی ز غیرتا خود نهشت
خلق ظلمی له افرادین بن دست وی بکن والی بی رشوت مان لوما اقتالی کرن
ارده و کشادن لسر . هکر وی تکلیفه کردا بالاتفاق عموماً دوام شکان بکرا
مأمورین تسلیم قبول نکرانا عتی نهو اف حال دوام نذکر او بر او ان کردی
کلک مختیارینا اکن سکتا لوه مانع سعادتا وه به .

چکو ارمنی واقف فی حالی پنه او دخین داخود زین ظلمتا مأمورا در بجن
هنده زوان هانن کرتن هنده تلف بین دیسا غیرتا خوده دوام دکن . دنی
کردزی واره اتفاق بکن چونکه ارمنی زی کردزی مغلوبی عبدالحمیدین
لکن کر دجاهلین فی حقیق نظران لوما ارمنیا دکورن لکن اف حالی کردا دینا .
عقلاً . عادتاً ناجائزه هکر کرد واره فی اتفاق بکن مأمور نکران ظلمی له
کردستانی اجرا بکن صدحیف کو قبائل کردا حمی نیاری هفدونه مأمورزی
به وی ضعف قنقا وان هر لسروان بلان .

انتباه

کلی علمایین کردا هتکی من اف جریدا کردستانی نشر کری کلک
سروان اجنبی زاملان . ز نهجه وزانکلیزا جریدا من اشرا دکن دخون علی
الخصوص یک المان هیه نافی وی موسیو (مارتن هارتمان) . اکثر لسان هتقی
دزانه حق لسانی کردازی تمم ده . از امید دکم اف غیرتا اجنبیا کرداره
موجب انتباه بت .

اشترک حمیت

۲۰۰	مهرش	ژ دیار بکری
۱۶۶		ژ سلیمان بی
۱۲۰		ژ اشنه بی

من اف برها ستاندن . من کاغذانه شیخ محمد ستاندن من جواب ز نفیس
بلکه کاغذ واصل نیت . منتشر کری غیرت و حمیتا شیخ محمد . امید دکم کو وی
وعدین خوده تماماً اجرا بکه .

نشین. هکی ملت شریفه حکومت لسروی دکاره اجرای ظلم بکه حاصلی بوی حالی اون دیتن کو مأمورین لسروه مفسدن. خدی نعالی کتیا خومه کوبه (الفته اشدهن القتل) ده فیجا معلوم ده کوا مأمورین اون زواره هنده بمسکت ریجات اطاعت دنن ژانلا شریر ژور مظهر غضب آلی پنه.

من بری چند روزی کاغذک زلفی دیار بگری ستاند من اوکاغدی جریده پیده قیاس ژمندرجاتا وی کاغدی معلوم ده کو ژشری قته فسادا مأمورین سرده لیان وه القا دکن کردستان روز وروز خراب ده کلک خاق مجبور هجرت دن.

مفسرین کرام قسیرا انبار قته پیده دیتن کو (قته بینی اوژوه مملکتی وه نی وقریب ده مضره اون وی قته بی ژ مملکتی خوه درینج نی بکن).

ده فیجا او مأمورین سرده قایلین وه نه جاو. وهکی ودیت بک هاتوه بکوژه اون دست دایژین شیری خوه دق اون بین سورت وان مأمورین سرخوه بشیری خوه دلف بکن هکر ناوی وه بکوژن او هرروز وه دکوژن لکن وه هاز خوه پنه حتی اووه نه اذیت دکوژن. چونکه پیغمبر علیه السلام (ومن قتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه اربع) بینی (تیا مؤمنکی ساوی قلاوه).

از امید دکم کو چفاسی آیت وحدیت هه اون امینی ههتا وان هکر قلبی وه زی تصدیق ده کیره ه ایجاب وان اوامرا حرکت ناکن. هکر اون ژوان ظلمه مأمورا دترسن ژسا خدی مین ژرسا وان عظیمتره هکر اون قائدهکی ژوان غدارین مأمورا امید دکن مین قائدا خدی باز حیا عظیمتره. سرووی کور وفر واقفی بی حقیقی به. کلی علمانو جیره اون وی حقیقتا هنده آشکار تابین عتا کتکی اون فی غفلت ده مین انصاف بکن.

بدرخان بک

بدرخان بک سال ۱۲۵۰ ده بی حاکمی کردستانی باش چند سالکی وقتا کو بی شری ژبی عبدالجید مراجعت مشاوتی وی کر بدرخان بک زی کلک عسکر فه جو شری خدمت وصدقات ابراز کر باش وی شری فکرا کردستانی.

وی زمانی کردستان ناف دسقی مأمورین حکومتی تالان دی. مأمور هکی چالین خوره سر اوایلین کردا فکری بین حجبی رشوت نندا مأمورا باقرا کر نفی وحبس دی وقتا کو بدرخان بک شری ژبی عودت کر کردستان فی حالیه بی دست تلمه مأمورا پریشان دی لکن وقتا کو بدرخان بک جیبی خوه ورونت چفاسی قبائل و عشایرین بن دست وی مین زوی ظلمتا مأمورا خلاص کر نشت نومأمور لسرافرادین بن دست وی توفوقی

اجرا بکن وصدقات عشایرین خوه اداره کر. اف عدل و آسایشا تلافی قایلین بدرخان بکی مسوع عشایرین جواربی حجبی اغایی اف امن و آسایشا بدرخان بکی بهست هات التحاق وی کر وه وی حالی کلک عشیرتین دی التحاق بدرخان بکی بی خوه ژظلمتا مأمورا خلاص کرن زوی سببی توفو و حاکمیا

بدرخان بکی زی کلک توسع کر. کردستان همی عنادولانی حکاریا کت بن حکمی وده. لکن چکو مأمورا دکارین رشوتاً و عشایرین بن دست بدرخان بکی بستین وچکو کلک عشایر التحاق بدرخان بکی کرن مأمورین حکومتی زوی حالی مضرر دین بینی بظلم و خیانتا خوه دکارین پراژ کردا بستین

لوما دست شکا بدرخان بکی کرن. بناه علیه والی بی موصلی اسمد پاشا وکلک والی بین دی سلطان عبدالمجیدره قیاسین کو کردستان همی کت بن دسقی بدرخان بیجی ده او حال دولیره مضره لوما دق بدرخان بکی ژوبده وی راکن. سر فی انشاری والی حلی عیان پاشا بی مشیری اردویا انطولی وهات پیر

بدرخان بکی. عیان پاشا عسکری خومه دیار بگری اردو انقاد کر سه هزار عسکر وچل باره طوب نه ژدیار بگری رای چوسر جزیری. چوسر جزیری همی اردویا عیان پاشا نکهای جزیری. ژاستانبولی سلطان عبدالمجید ملا اقتد ریکر ژبدرخان بکیره دا بیت استانبولی اف ملا اقتدی ژریفه بدرخان

بک دناس. وقتا کو ملا اقتدی کها ژدیک جزیری بی کوعیان پاشا کو از ژطرفی خنکار دهج بک بدرخان بکی بلکه بنصح ویت بی شر کردستانی ترک بکت عقی از جوانی ندم نه نوه سر جزیری وفرمانا صدر اعظم رشید پاشا زی ابراز کر. اوامرا نه (عمرات نادره) نام کتییده مطبوعه.

عیان پاشا ارزودکر کو بدرخان بکیره شری بکه وبنالیتا خوه شان وشرقی استحصال بکه لوما نا کسانا خبرا ملا اقتدی حدت کر و ملا اقتدی حبس کر لکن چکو ندوری یکجاری ژمأمورنا وی منغ بکه ژحبس درینجت دوری دای. ملا اقتدی هات بک بدرخان بکی لکن عیان پاشا زی علی السجه اردوی

نمعات سر جزیری انتظار جوایا ملا اقتدی نکرودست مجاوی کر. ملا اقتدی زقی حالی متحیرماو محجولاً ژبدرخان بکی جوای هسات اردویا عیان پاشا. عیان پاشا قیاسخا خوه دژای لوما کتم قاجتره افترا له ملا اقتدی کر موقوفاً ریکر استانبولی وخنکاره قیاسی کو اف سروو متفق بدرخان بکی به خان دوله. خنکار زی بلا تدقیق و تحقیق ملاقتدی نفی وانی کر.

هر دو ملا دست شری کر مقدار چهارده شرا ماینا هر دو عسکاره بی شرک کلک مطلق لیبی ژنبوی بی. وپدهری عسکری عیان پاشا کلک هکست کردا کلک طوب ضبط کر لکن ندرائین بسلیان. اخر بدرخان بکی دیتنگو عسکری عیان پاشا ژبی وی مجبوتره لوما نمحنن قلنا اوروی کر. لکن ان نمحنن بی قائدهی طوبین اردویا عیان پاشا ده زمانه هندکده قلعه مخرب کره محسکری بدرخان

دانی بی بی جافین بی بی وزبویا جاوه بارانا دبارن دانو کردستانی بی بی حجیو حکیم و بیور بره بورین حجیو زلزله بی بی خانی خراب بی بی ز عمرانی آریته اوژن وزار و لبردار و برا دکر طساز بی بی ماه بی بی ای خلیفه حقوقی و ابن عبدین خدی اسپاری بی بی .

امضا

ژ اشرفین دیار بگری

ش ۲

علمایین کرداره خطابک

کلی علمانو اون حی دزان کو پادشاه سراسنا، حاکم و علما زی سر پادشاه حاکمین . از دینم کو علمایین کردا نه ساکی پادشاه لکن محکوم و اسپر مأمورین پادشاهس . اون دینم کو او مأمور ز عدل و شریعتی جدانه لکن اون سراقبالا خوه پروان طلعه مأمورا سطوی خوه خوار دکن . اون دینم کو زوی حالی اون بدنام دین دیسا دسکی خوه ناکس . عتاف مسکنت لوه هیه اون هر چند کو حاز علمن توجا اون ناکل مکافاته بان چونکه اون امری خدی و پیغمبر اجرا ناکن و بالعکس اون زحمی کسی ز بدتر شایان تقدیرن . اون کو ورته انیا نه جاوه وان مأموراره اطاعت دکن . حوقاس مذلت لسه چدره که دنیا بیته اون قط . استقبال زاروین خوه و طلتا شین خوه نابین رجاقا . اون قط ز سا خدی تعالی نابین پراخوه . علما دگابن حی تشنا پادشاه بدن اجرا کرن . چونکه هکر پادشاه اجرا نکت افراد مات دبده اجرا کرن . چونکه او خدی تعالا کو پادشاه پادشاهانه کتیا خوهده هنده علما مدح و ستایش کره . حی مسلمان دزان کو امرین وی کتیبی ز امرین حی پادشاهانک مؤثر و معتبر زه بنا علیه هکر علما همت بکن وان امرین خدی تعهیم ملت بکن ملت مطیع علما به . وی هکی ملت ز بلا جهلی خلاص به وی بطلبه کو پادشاه هیه مرتباً علما جاوه حقوق افراد ملت جاوه محتاج حبابه . لکن هکر ملت جاهل بیته علما زی بملی خوه عمل نکن یعنی هکر علما ز علما سون غیر بی سفالتی نوشت نه مأموله اون امام برکو محمد اقدی دناس کتیاوی قیله عالی فکن بخون در حق علمای سوده چه دپیره کتیبی حجة الاسلام امام غزالی رحمه الله بخون فکرن اوی در حق علماء سوده چه آیت . چه حدیث ذکر کرده اون دزان کو امام غزالی دستکوی و هجا دهیژه لوما امید دکم کو نصیحتن وی تأثیر وه بکت . اولام ابر صاغ بیایوی مسکنت و مناقبیا وه حکم بکارا و لوحکم بیسه صدیق و خدی تعالی قبول بکارا . اون دینم کو او مأمورین ختکار ریدکه سر وه حی جاسوس و خبیته داتم . قصصا وان انساد افراده چونکه بوی صورتی افراد ملت هر بنفان اتفاق ناکن هکی افراد ملت بنفان ز قوتات اساقی محرومین پناه سپ

میری من هونزی دظان کو کرمانج محفنا حوه بوعک زی آدین مخازین شجبین جوامیرن . کبا وان علم و معرفه سلاها وه باذن و کرمانج خدی تعالی باش نه وی میلا علم و معرفتی بکن .

الله دوس هیفه جریده کردستانی نیت ولایتن ملی مأمورین حکومتی تاهیلن ام سریت مخون دکر دست کی بیین وی سرو فی حبس و اذا دکن دیسا زی کرمانج حی کاک میلا جریده دکن زی نابورن . فی ربه امی کاک تشنا آفا بکن حی وک قوم و ملتین دی ام کرمانج زی صاحب ترقی بین . از وه امید دکم کو سلطان عبدالجید دنیا مه دق لی اف والی و قائم مقام و مدیر حاصلی چفاس مأمورین ریدکه لسه کاک ظالم و بی انصافن اوان کردستان خراب کر توحال کسی نماندنی بی نه کو بدین صدخان دهمال نمانه اوزی رین و زارن . کاک کرمانج ز کردستانی هجرت دکن هن دین نیت عجم دجن نیت ترکا هنزی ژر بی محمودن ژر جا دتلفن .

ام کرد ژه هیفی دکن کو توجر بدیا خوهده بترکی ز ختکار ره بنفیس دا فکره حالی کرمانجا دا بطلبه کردستان خراب ده فی مسلمان حی بطلبن کو وک کرمانج نه ملی کردستان بنا حی موسقوف های انطولی بسط کر بی وی هکی مسلمانیا انطولی حالی یکجاوی یکجا خراب بی لوما دق فی حال ز ختکاره مرض بکن دا مأمورین راست و عادل ریدکه کردستانی . هکی اف حالی ها وها دوام بکه کردزی هو فی ظلمیره محمد دکن وی بین هاقا . ارمنیا وی بهر اسپاین عدالتی بخوارن .

از هیفی دکم فیزی بنفیس کوفان نیریکا درین ز دست ختکار در کتین وک بنفارتان و کردی حی سبیا ظلمنا مأمورانی اف معلوم ناله کو عدالت لکن ملی به سرو خوه دبده وی ملی .

پیژه ختکار (العدل اساس الملك) حیفا من نیت مأمورین وی نه عادلان ظلمان جافین بی انصاف و سرون هر قضا خوه لفل کتنامه دکرن .

پیژه ختکار ای امیر المؤمنین حضرت پیغمبر امر صکر به کو (الامام مسئول علی الناس عن ریته) چره فی امری پیغمبر حی ناکه هکی توفکری حالی تبیین خوه توزی عدالله مسئولی . جزای نه زی زحیا زبده تربت . پیژی ای پادشاه توفظانی (عدل ساعة خیر من عبادة سبعین سنه) .

پیژی ای خلیفه فکره باش خوه اسلاف و اجدادن نه چه کر نه دیسا رجفا نده اجدادن نه شبر دست وان دکن پشیا عسکری اوخوه دجون ولایتن خوه دکران لاون خوه ریدکرن تحقیقا احوالین خلقی توجرمزه . ا خوه در ناگنی نوها فذکر می لدورا خوه نوها جامسا لدورسرا خوه چیدکی کو در بی اسلک هبت توری تین مظن دکن جبارکی سری خوه هلته بچی دوروه فکره . دانوی بی عبدین خدی تعالی چه ظلم و غدیری دینم جاوه دنان

عنوان

جنوده (کردستان) غزنی

ساحب و محوری بدرخان

پاشا زاده عبدالرحمن

مرتبده ۲۰۰۰ نسخه کردستان

ولایت مظان ارسال و در ساتنریه

فرا و قصابه نشر و تسمیه اوله جده

کردستان خارجنده هر بر ایچون

سنه لک آتونه بدلی

۸۰ غروشدر

غزنی تک سلکته موافق عربجه ترکیه فارسیجه مکتوبلر کردجه به بالترجه تشر اولتور کردستان داخلده خصوصی

ایستاتوره بحانا کوندر بلور

کردستان

۱۳۱۵

(پازده روزاده جارجکی تیت تقیساندن جریده یا کردی به)

کردری تحصیل علوم و فنونه تشویق ایدر نصایح و ادبیات کردی بهی حاوی

(اون بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزنیه در)

حجی فی کاغذکی ریکه

ژمزه دفی سر کاغذی

وها بنجیده :

پنجونجیل المرحوم بدرخان

پاشا عبدالرحمن بک

هر چار دو هزار جریده یا

ازی ریگم کردستانی

ده بلاش بدن خلکی

روژا دوشمیده ۲۰ ذی القعدة سنه ۱۳۱۶ فی ۲۰ مارت سنه ۱۳۱۵

سلطان عبدالحمید خان ثانی حضرت ترکیه

دیار بکر اشراقتدن اولوب عبدالعجاب کندینی بیدر مه که حاضر اولدینی بیان ایدن بر ذات طرفدن کوندرین نظر دفع جالب کردجه بر مکتوبک حساب الزوم بیض فقره لر بی طی ایدرک اقسام مآرعه سی عیناً اشبو ۱۴ نومرولی کردستان غزنیته دوج ایتمه . بندان شاهانه دن بری معرفیه طواغیرجه ترجمه اشدر لری حله شاهانه لری اوله جی وجهه بیچاره و طنک اقسام مختلفه سنه تبین و اعزام اولان ظلمه مأمورینک اقطاع اتمکده اولدغلی غدر و اعصاف نتیجه سی اوله ق بر جوق کردلرک ترک وطن ایدرک محمستان ایه سائر عهده هجرت ایشد لری بیدر م مرحوم بدرخان بک کزدستانده اولدینی زمانترده یوزخانلی اولان قریه لک حراب اوله ق الیوم آتقی یکر میشر خانه دن عبارت قالدق لری و رجوق عجزه نسوان ایه تبیم چوققلرک جیرل جیلاق دیوار دیلرته بیکس و بیچاره آج اوله ق ذات شاهانه لری اشتهاد اتمکده اولدق لری برلسان سوزاک ایه استرحام اتمکده اولدینی اکلایلیور . کردستان ایه کردلر روسیه تک الماطولی به مجازینه بر سه سدید اولدق لری دن اورایه عنایت نظر عدالت ایلدیر بی رجا ایلور .

کردستانک شوژمانترده هر کس طرفدن تمامیه اکلایلیه به جک بر سورنده نظامی ایدر احمیق حسیبه اورایه منتظم و عادل مأمورلر اعزامی لزومی کرفتنلر دن موزود دها رجوق و رفارله اخبار ایدلکده در ی پادشاه ا اساساً شوژنوم سرحه دخی معلوم اولقی لازم کدکیندن ایلکر سر ایلکر

ایجه دکل پرازده دولت عثانیه مزک دوام و قنات و عالم اسلامتک ترضدن مصوبینه مدار کایسی اولان ومع التأسف الیوم مردولو آثار عمر ایدن محروم بولان کردستان جنتلرته دخی عطف نظر ایلدیرکی استرحام ایدر . بر قاچ سنه دن بری بلنارستان و کردی کی مشهود چشم تأسف اولان امثاله نظر آ زمان فرسیده شکار اجانب اوله جی و یا خود جور و اعصاف یوزدن اهالی قسماً تلف . قسماً احتیاج هجرت ایدرک مصره غمطه بخش اولان او اراضی وسیعه و منبته انساندن خالی قاهره قاطولیده بصرای کیره مشایخ بر بصرای حصوله کله جکی هویدادر . حکومت عثانیه تک بقای ایچون روسیه قارشی یگانه استنادگاه اولان خطه کردستانک محافظه سی لزوم قنطی تحتیده اولدینه البته ذات شاهانه لری حله قناعت کامله حاصل اولمشدر . مروصاتی بقای سلطوت اسلامی آر زوسندن غیر ی برامله مستند اولدق لری دن خلاق ادعا ایدرک او هام هابونی دعوتله سلکی برینان ایدن ارادن واجلاله محوم ملت اسلامی ایه لنت ایلکدن کدمنزی آله یز .

کاغذک ز کردستانی هاتی

الحدائقه زوی خلقی کون و مکاره کو کرمانجی لسانی دان لیس کرن . خدی علم و عمری نیرمه زیده که زمانی بی نه جتمکان بدرخان بکی حی کر . دستان لسیا عدالتاوی مسور و راحت بی نازی الحدائقه لسیا علم و قلمواوه یانی هو کرمانج حی دی مسعود و بختیار بین .

امیر عزیز بن امیر کلک محمد

پاش میر محمد امارتا جزیری کها قوری مانی وی امیر عزیز. وقتا کو وزیر عثمان پاشا سالانهد ونوط وششیده چوسر ایرانی اوی امیر عزیز هنزل کر. امیر عزیز مدتی ز جزیری درک چو سنجاری رونشت لکن پاشی زمانکی هنک عسکره هات سر جزیری کلک شری خون رجا. میر هاوند جزیریده شونای امارت دکر. اوی میر هاوند اعدام کر لکن اوخوه زی وی شریده هات کرن.

میر محمد بن میر ابدال

زمانی میر هاوند حکومتا جزیریده کلک احتلال هی. لکن پاش شری میر هاوند ومیر عزیز اواحتلال زائل ونسلا هر دوازی منقطع بی پاشوان دیسا ز سلا امیرا میر محمد ابن میر ابدال بی میری جزیری. لکن چکو قبیح اداره حکومت نکر هنزل بی وامیر شرف بن خان ابدال کت شونای.

نمی وه ژ پرده دریم زنی ومی ژ نو قتر نیم
 معلول بوین حبیب وعاشق ایروبه وکی طیب حاذق
 درمان بکم از آوان دواکم وایی مددان ژ نوفه راکم
 دودی ددی می جگر ریش زینا ژ درون دل چفا کیش
 وی پرده کیا عقیفه مستور وی بی کنهی ژ همتی دور
 مشهور بکم بطرز واسلوب ممتاز بین محب ومحبوب
 اورنگ بکم ژ نوسرافراز داینه تماشا نظر باز
 دلبر لمی بکن کگری عاشق بکن بدرد ریخی
 همدود بکن بوان صفایی بی درد بکنه حلولا یی
 خلق کو سینه وژ دل صاف پاکیزه سرشت واهل انصاف
 بالجله بکن ژ بومه نحسین بیژن کو قنچی هاته تدوین
 خلق ژ میهم دکر کون هرچی ژ ازل بوی میجون
 دابین وبکن حکایتی گوش هندک بکن خوه بی فراموش
 هندک بکن بجان سماعی هن بی بکن ژ دل وداعی
 لی هینی دکم ژ مستیدان حرفان کیران مستیدان

اف نامه اگر خرابه کر قبیح کیشابه موی دکل دوصد رنج
 نو یاروه طلقه نورسیده هر چند نهن قوی کزیده
 لی من زرزاز نکر تمتع مانند دزان بکس تبع
 نورست حدیقه فواده مصومه عقیفه خانه زاده
 نوبار اگر شیرین اگر طال مطبوعه ژرنک نوع اطلاق
 من هینی هیه ژ اهل حالان قبیح نکن افان طفلان
 اف میوه اگر نه آبداره کرمانجیه او قدر لکاره
 اف طلقه اگر نه نازینه نو باره بمن قوی شریسه
 اف میوه اگر نه بر لذیذ اف طلقه بمن قوی عزیزه
 محبوب ولباس کوشواره ملکی دمنن نه مستاره
 الفاظ ومعانی وعبارت آشا ومبانی و اشارات
 موضوع ومقاصد وحکایت مرموز ومناقب ودرایت
 اسلوب صفات ومعنی ولفظ اصلا نکرن مه یک ژوان قرص
 بالجله نتایجی د فکرن دوشیزه ونوعروس وبکرن
 یارب مده دست خلق ناساز فی شاهد دلربای طنناز
 امید اوه ژ اهل عرفان او دی نکرن لمن چو حرفان
 تشنیح نکن وکی غیوران اصلاح بکن لمن قصودان
 اصحاب کمال پرده پوشن ارباب غرض در خرورش
 مأمول اوه ژ اهل رازان اودی نکرن بمن طننازان
 از پلورم نه کو هریمه خود رسته مه از نه پروریمه
 کرمانجیم وکوهی وکناری فان چند خبری دکرد واری
 امضا بکن بحسن الطاف اصفا بکن او بسم انصاف
 اصحاب غرض کوکه بدین عیان بکریم لمن فشیرن
 آفاردی شاعری نریژن کر ممکنه پیکه قبیح به بیژن
 سهو وغلطان نکن تعجب تاویل بکن ژ بو تعصب

مطبعا جمیعا تلقی وقتجیا مسلما طبع یه

فیجاکلی علماین کردا اون دین کونده آیت هنده حدیث هنده احوالین ماشیه حی اعلام دکن کو هکر اون حالی حومه دوام بکن اونی زمانک هندکده منقرض بیس . چونکه اون عالم بی علمی خوه عمل ناکن . حدیثا پیغمبرملت زوه انظار دکه نهها سوموصلانه اول باول دفی مروو اسبابی بقا ملتی اکل بکه هکر نه دشمنی پت ملکی ومروه بسینه وی هنکی اون نکارن صلاا ادا بکن زاروین ومزی باش چند سالکی دبی حوه زی وندا بکن . مأمورین سروه ظالم هادیم منا وده حق اون وان زسروه تأییزن حتی کو اونوان دشمن ملت زولاین حوه طرد ونبید نکل عبادنا وه نهقبوله . چونکه اون دزان کوفتی شریده نه جازه سروو شبری حوه داه وپجه عبادتی بکه چونکه باشی دشمنی غلبه بکه اول بول کوندشمنی لازمه . حالی شو اف ملت سیده زمانی قتره . حجکو اون شو شریده نه . سالی علمی حوه اون وزان حدیثین قنج بکن . هکر اورنگن اوربن علماین قاسق یعنی سبیا اقراض ملت . اون دنیا والخرنا حوه وندا دکن . حوقاس افراد ملت قربانسانا وده . اونی جاوه حوه زبن وی کنی درین . هنکی دست ومهات غیرت بکن مکتب ومدرسا فکن مرووین جاهس تعلم بکن . بلکه زانف وان مرووین صاحب همت ظهور بکت سالی هتا وان کردین رین زبن ظلمی درکنن ازهرجریدا حوه دیزیم انه دیسا نکرا دکم هکر اف جهلا جاهلین کردا وهکر اف مسکتتا علماین را دوام بکه کردستانی کفه دست نیاراده . فکرن ارمی چقاس صاحب همت وغیرن . اوزی وک کردا مظلومین لکن حریتا حومه حوه فدا دکن . جاهلین کردا ترانن ارمینیا دکوزن اف حال کرداره کلک حراه دفی علما بزین کردا کو اف حال قالیه دفی کرد حوه روی کنی محافظه بکن . دفی کرد زنی ارمیناره بالاتفاق مأمورین ظالمین حکار ریدکه سروه باوزن . شوئا اون بچن امدادا ارمینین مظلوم اون دین وان دکوزن . او حال کلک کنه وکلک فهیت . جدی وپیغمبر زوی حالی نهراضینه . حدی تمالی کتیبیا حومه فرمان کره (وهروی وجلالی الخ) یعنی ازه عزت وجلالا حوه قسم دکم کو اوی مظلومکی بینه اوچه امدادا وی ازنی حیفا حوه زدی بسنیم . کلی کردنو وی اهی بخونن وز کرتنا ارمینیا حذر بکن چونکه اومظلومین دفی اون اون بچن امدادا وان علی الخصوص کو اون زنی وک وان مظلومین .

میر محمد بن میر محمد

پاش وفانا برمحمد لایوی وی میرمحمد چونک سلطان مرادخان سلطان مراد خلعت دانی وپانرمان امارتا جزیری دانی . میر محمد بیچ سالاجکومتی کر ونبالاشهد ووطو ویکیده وفات کر .

ری کردی کلک ولان وی زودست مه درکنن . هنکی اف خنکار هانی سر هنی روز وروزملکی مه فونخوه غیب دکه انه پست ساله کلک کم بی هکر اف حال دوام بکه وی کلک بیکترضیفتر بیس . دوری بی کردستانی زی . فیجامر یکی دفی حفظا ولانی خوه بکه . محافظا کردستانی سر کردا دینه اودن زی لسر علماومیرواقیه . سیاریشانی واضمحلالیا ولان بی کپک منظره . هکر کردا هشت اومأمورین سروان دوام ظلمی بکن کردستان زی زمانک هندکده وک کردی ده . اول باول دفی کرد حوه زبن ظلمنا وان مأمورا درین یعنی کرد حی جمع بین وان مأمورا وکردستانی درین .

هلاک امتی من عالم فاجر وعابد جاهل وشر الاشرار شرار العلماء

وخیر الخیار خیار العلماء

حضرت فخر عالم علیه الصلاة والسلام کوبه عالی قاسق وفاجر وعابدی جاهل ده موجب هلاک انسانن ومرووی زحیا قنجر عالی عمل قنجه . کلی علمانو زنی حدیثا پیغمبر علیه السلام معلوم ده کو هکر عالی فاجر یعنی او مرووی کو خوندایه یا خدی وپیغمبر ارمی کوی دزانه تنجی وخرابی وده فرق دکه . ریا شریعتی نشان مه کوی ناس دکه فاجری بکه موجب اقراضا ملتی خوه . وهلاک امانا مسلمانا ده ماذالله زنی کنی خرابتر نشک ناه لوما کودیای وی حدیثا شریفده سروارنیا دیزه کودینده مرووی عالم وفاسق زحی کسی خرابتره چونکه حرایا عالم دکه مرووی جاهل نکاره لومامولانا جلال الدین روی کتیبیا حومه کوبه (بدکر را علم وفن آموختن - دادن شیئی بدست واهزن) یعنی نعلیا مرووی بد اخلاق وک دانا شیرکی به دست دزمک .

چونکه علم وهنر قوت واقنداره هکر سروو بد اخلاق به وی علم وهنری بسوه استعمال دکه وبالعکس هکر اوسروو صاحبی اخلاقی قنج به بالطبع وی قوت واقنداری حسن استعمال دکه وده مرووی زحیا خیرتر . چونکه سبیا علمی خوه زحی کی زیده تر دکاره قنجهی بکه لکن صورتی اولده زحی کسی خرابتره چونکه بلمی خوه دکاره کلک خرابی بکه . لوما پیغمبر علیه السلام وهما کوبه . وعابدی جاهل زی مضر ملت . چونکه تولفت وک جهل هادم دین ودولت ناه . یعنی جهل حوقاس خرابه کو هکر مرووی جاهل عابد بهزی دهسا ستاری نکاره خوه ز ضرر را وی حفظ وجابه بکه . وکی ام کر هغه عالی دحوتی ام دین کوهی زمانده دینن جاهل مفلوی مفلین عالم بیس . بوجارا جینک جاهل یابدار ناه . لوما هکر اعضاین ملکی جاهلین نمرچقاس عابد وساجد تری دیسا . اولملت زمانک هندکده هلاک ده حاصل امکان نیه یابدار ناه . احوال سابقه مفلین بورن حتی وی حدیثا پیغمبر تصدیق دکه .

مطرب دور خنکار دین اون طنان کو اوپه دکهن دست جاسوسین عبدالحمید، کلی میر و اغانین کردا اون فان حالا حیا دپین اون حیره حقوقی مهرودین بن دست خوه محافظه ناکن . ما اون نظان کو قنحیا وان قنحیا وده بی، ها اون نظان کوهکر اوضیف مان اوژی ضیف بین اون تی سری خوه نکارن نشکی بکن . لکن حیفا من نت کو میر و اغانین کردستان مجلوی الثفا مطرب دور خنکار پینه اخلاقی وازی هنگی دجه خراب ده . سرچند برک عبد الحمید عرض و اموسا خوه دفروشن . سلطنت دوروژی دنیایی زارین خوه ناف سعالتک مستقبل دهیلان . اخرتا خوه غیب دکن .

خدای تعالی فرمان کره نوجاربا جاسوسیا همدو نکن درحق همده خرابی نیژن . لکن برین عبدالحمید فساد کره ناف وه اون حمی پنه نیارین همدو . هر یک زوه دختنه هاهایخوه محو بکه . بی صورتی روز روز اون محو و پریشان دین نیار لوه دکن . مأمورین سروده زنی حالی استفاده دکن . کردین بن دستو فدایی فی حالیه دین . حقوقا حوقاس مرووا زوه مشوله . کلی علمان اون طنان کو پیغمبر علیه الصلاة والسلام فرمان کره (من کتم علماً عنده الجمله الله بلجام من نار) معنا فی حدیثا شریف حمی عالمی دپینه کوخلاف شریعت معامله دبت هکردک نکت خدی تعالی لفاک ز اگری دکه دفاده .

کلی علمانو شازبا خوه بکن بن ماسدقی فی حدیثا پیغمبر . ریا فجاوه کتین شریفده خوندی نشان زانیا بکن . او محتساجی علمی وهه . میر و اغان و علمانوی محتساجی فوتا وان . دق اون حمی اری هب بکن علما ریا قنح نشان جاهلا بکن . میر و اغان حمی بکهن پیشا مروفین خوه حمی بتناق بن . مسلمانای هو دبت . حوقاس آیات کره احادیث نبویه خدی و پیغمبر فرمان کره . اف امرین ها حمی سرسنادنا انسانیه . حجی بی وان عمل کر معین وی دق و اخرتی مسمود به . حجی عمل نکردنیده زار و پریشان ده اخرتی روسین دپنه هکر اوخوه دنیده سفیل بی محقق اولاد واحفادین وی بلا بانی خوه دکشین .

کرید

من جریدا برده بخشا کریدی بچی قیسیی . اوه کرید او عملکتی هنده خوهوش اولاتی هنده برکت نهایت ژدست مسلمانا درکت . عسکری مه عسکری یونان شکند لکن خنکاری مه ژر سوا خوه و بتشوقا مطربین دور خوه جماندی کساری حقوقی خوه محافظه بکه لوما لاری خنکاری وان نوالینی کریدی . هنگی اون والی یکجار کرید ژ دست مه درکت ودهری کلت مسلمان هان کوزن . عرض و اموسا وان قربانان ظلمتا عبدالحمید بی .

دی دستي محو دپره نابین لوما نکاره وی زقتان زوی خوه حدان بکتر پنج صد بزین وی سیصد زوی برچادمن . سالک دی دپنا ضعیفه فی خراجا دوارین وی زوی دخوازه . قیجا محو بره نین و احرای بد ضعیفه بچی بزکی ژوی دستینه به باژر ارزان دفروشه باش سالک دی ؟ دوستک خوه دین دکه لزامان مالاخوه دوارین خوه پیدا دکه لکن باشی نکاره دچی خوه بده اوخوه هنگ دفروشه دبی خوه ده دست و بده سیصد زدمین قائمقام عزل ده چونکه مرووک دی رشوت دده متصرف لونا متصرف قائمقامی ری عزل دکهن و داینه شونی قائمقامی توهان دپینه محو سیصد زجه سبکی دپینه محو پنه دکه حبسیده لکن چکو قیجا محو علیه جاوه ژ حبسی مروو خلاص ده چند روزک دوره محو لاری خوه اون برای خوه برده کت مرووی قائمقام بچی بزکی دده وی مرووی محو ژ حبس خلاص ده لکن قیجاری محو بری حاضر تونین لوما حمی بزوی خوه فروت عتا ابغی زر پیدا کر . محو و دکره مالاخوه لکن دستاده نودوار نامه دپره ده زار ده . هر سال ضعیفه پت خراجا حاقی وی زوی دخوازه لکن چکو محو بره نین . برین سنوی ژن و کجا و بده هلنگه ده وکی اوژی تا سنبلا مالاوی ده دفروشه . ده قیجا محو ایکجار قفردبه تونبت دستاده آینه . افه او محو بی بری چند سالکی هنده حال خوش حوقاس پریشان ده بانی آینه نه اوغوه به بده زاروین خوه . زاروین وی زراجا زمرنا تساج دکهن ژار و پریشان دین . هنگا محمود دولتند چند مرووک شمار واکاون بن دست و بده خدمت دکرن ناکم بروک زخوره پیدا دکرن لکن چکو محمود توبرتا اون دلاوا مرووا اوژی ن عیش و عمل برن مان . هکر محمود دولسد پشایا وی لاری خوه زن کرا وی بکین خوه بدامر . لکن چکر فقیرت ژ دست بانی افه ژ وی سعی نفوسا کردستانی کر ما .

کلی کردنومأمورین حکومت ریدکه کوند و ولاتین کردستان اغلب هونه اوما مور تدبیری ولاتی و خراب دکن وه هانز خوه پنه افه مالاوس هره نقیسی بین برچاقین خوه و بهکی اون اطابین اون چه خالیده نه اون بن چه طامک مقلدته .

کلی علمایین کردا اون سیره دنکی خوه هانابین دق خوه فنا کن . ون علم اون دزان پیغمبر علیه الصلاة والسلام فرمان کره (ولا یکون المرء عالماً حق بکون سلمه نادلاً) . ده قیجا هکر اون نامی حوه ریا قنح نشان جاهلا نکس چه فائدا علیویه دپینه . رینیا وان جاهلا زوه مشوله اون دپین کو مأمورین ظلم بین خرابی دومی خارا ز ریکی دخواستن هکر برین وی تونبت سنبلاوی ژدست دستین . اوپری هولی حاصل دکن حمی مرووی دوق و سفاها مأمورین ظلم دین . زوان یرا ولاتین وه معمور ناکن اون حمی قربانان

عنوان

جنوده (کردستان) غزته سی

صاحب و محرری بدرخان

پاشا زاده عبدالرحمن

هر طبعه ۲۰۰۰ نسخه کردستان

ولات مظان ارسال و وساطت

فرار و قسبه نفر و قسم اوله چند

کردستان خارجنده هر بر ایچون

سنگ آینه بدلی

۸۰۰ فروشدر

غزته تک مسلک موافق عربجه ترکیه قاریجه مکتوبلر کردجه به بالترجه نشر اولتور کردستان داخلده خصوصی

ایستقلاره مجانا کوندر بلور

کردستان

۱۳۱۵

(بازده روززاده جاری تیت نسیاندن جریدهیا کردیه به)

کردلری تحصیل علوم و فنونه تشویق ایدر نصایح و ادبیات کرده بی حاوی

(اون بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزته در)

حجی فی کاغذکی ریکه

ژمزه دفی سرکاغذی

وها سفینه :

مجنو نجل المرحوم بدرخان

پاشا عبدالرحمن بک

هر جار دو هزار جریه یا

ازی ریکم کردستان

ده بلاش بدرخلکی

روژا پنجشنبه ۲۴ رمضان ۱۳۱۶ بنجشنبه فی ۲۸ کانون ثانی سنه ۱۳۱۴

بسم الله الرحمن الرحيم

واعصموا بحبل الله جمیماً ولا تفرقوا

کلی کردنو خدی تعالی امر کره کو اون حمی هرتفاق بن . مجاز هف
هدا بن . هکر اون هر اری هم بکن اونی هر حال خوش بره بنیزن اف ترکه
اف نه کرده . اف فکر موجب تفرقه ده تفرقه هر موجب بریشایه لوما پیغمبر
ژی فرمان کره (یدالله مع الجماعه) انکو معاونتا خدی جمیته ده هیه انکو
خدی اری سروین هتفاق ده . دینجا هکراون اتفاق بکن اونی وان مأمورین
ظالمی سرخوه باویزن . هکر اون اتساق نکن اونی بن ظلمیده ولات و دین
و ناموسا خوه و ندا بکن ایزیزم وه او مأمورین ختکار ریدکه کردستانی چاوه
تعیین دین چه فکریده نه و حید کن :

ختکار پست سه هرار زبرکی رشوت ژو زبرکی دستینه ده صدر اعظم
باشی اوصدر اعظم چند هزار زبرکه رشوت دستینه وزیرا ده ناظر . باشی باشلیک
هزار زبرکی رشوت دیده صدر اعظم ده مئلا والی دین دین بگری اووالی دا حیفا
وان پری دابی صدر اعظم درسه دفی رشوتاً خوه حیفی کلک رشوت دا وی
ده منصرف باشی اومتصرف زی داحیفا وی رشوتاً دابی والی درسه حیفی
کلک پرا بده وی ده قائمقام دینجا قائمقام زی حیفا برین دابی منصرف ز
کر برین دین دستینه . ازی مئانکی ژ و ره بیزم .

فرض بکن کو کردستان جز بریده مرووک هیه نفی وی محومه . اف

محمود پنج صد زری وی زن و زاروین وی هه . قائمقام دیسه کو محو بچی
دولتسده . ضبطیه کی ریدکه سروی خراجا دوا برین وی دخوازه محو خراجا
دیده ضبطیه زی کاغذکی دیده دست وی انکو اوی مرووی خراجا زو
دوا برین خوه دابه . لکن او کاغذ نه راسته ساخته به . ضبطیه وان پرا دینجه
دیده قائمقامی . قائمقام باش هیفک دی ضبطیه کی دی ریدکه مالا محو خراجا
دوا برین وی دخوازه . محو دینجه بری هیفکی من خراجا پری خوددا و کاغذدا
دست خوه نشان ده . ضبطیه دینجه اف نشو کاغذ نو فرا دهکی زو خراجا
خوه بده . محمود تاده اصرار ده چونکه رقی بری هیفکی چقا دینی وی هیه
دابه . ضبطیه دهجه دینجه قائمقام . قائمقام وی حالی محو ده وسيله چند
ضبطیه کی ریدکه سروی بکونکی محو تین دکن حبسیده . محو چند زمانکی
حبس دینه زن و زاروین وی دکرین خانی وان ده مائخانه باش زمانکی
محو برین بیچاره دینه قائمقام مرووک خوه ریدکه تک دیزوه او مروو
دینجه هکر تو بچی زبرکی ۶ ی من ازکارم نه خلاص بکم محو بجه زبرا دیده
وی مرووی اومرو وان پرا دینجه دیده قائمقام محو ژ حبس خلاص ده
لکن ز غیری وان بچی زبرا خراجا پری ویزی جبارک دی زی دستینه .
محو و دگره مالا خوه لکن زمانی مایی حبسیده نکاری دخلی خوه بچینه
نکاری پری خوه شیری خوه فروشه نکاری اشیا برین لازم بگره لوما وی
سالی کلک زبان ده زوی سبی حبسکو دوسد زبرکی و ندا ده . دینجا غنسا
قائمقام بچی زبرا دستینه محومی صد زبرا ساله عوّل و ندا ده . باش سالک

سبب نظم کتاب بنی ازمنی صورتی شعرا پانزده روزی و کلیا زبانی
در زمان کولبال وان یکسانه هنر دانی دکل عب نادانی

غانی ژ کمالی بی صکالی
یعنی نه ژ قابل خیری
حاصل ز عنادا کر ژ پیداد
صاقی شمراند فخور دردی
ایشایه نظام و انتظامی
دا خلق نه بیژن کو اکراد
انواع ملل خندان کتین
هم اهل نظر نین کو کرمانج
یکدانه دطالبین نه مطلوب
بی بهره نه او ژ عشقازی
کرمانج نه پردی کمالن
فی جمله نه جاهل و ژان
کردی هوا مزی خدانک
علم و هنر و کمال و ادعان
اف جنس پالباوی مملول
من دی علما کلام موزون
بنافه ر حاصلی جزیری
کیفک وه بد اقیه طیران
چیکم کو قوی کساده بازار
خاسا دق عصر دا کو همیان
یعنی ژ طمع در اف و دینار
کر علم تمام بدی به پولک
کس نا کته میری خودم جای
وقتی کومدی رمانه افزنک
حظ کر مه به بنه کیما کر

میدان کمال دیت خالی
بلکی بتصب و عشیری
اف بدعه کر خلاف معناد
مانند دری لسان کردی
کیشایه جفا ژ بوی عالی
بی معرفتن به اصل و بنیاد
کرمانج تی دبی حسین
عشق نکرن ژ بو خود آمانج
فیکرانه محین او نه محبوب
فارغ ژ حقیقی و مجازی
اما د یتیم و بی مجالن
بلکی دسفیل و بی خدان
عالی کرمک لطفه دانک
شعر و غزل کتاب و دیوان
اف تقد بسانک وی مقبول
عالی بکر الباز کردون
بی حی بکرا علی بری
حسابه ابد معای حیران
نین ژ قاشرا خریدار
ممشوق و جیهه بومه همیان
هر یک ژ مه را وه بونه دلدار
بفروشی نو حکمتی بصولک
را نا کرتن کسک نظای
فی جمله لرد درانی بوچنک
کافا کومدی نبو میسر

نصفیه مه یلکی عمل کر
قلبی مه شکر قبول حیله
دن چو و نکنت بدست مه دینار
صفری خو و خفامه اشکر اکر
دعوت کر ا بصدق اجابت
اف پول اکر چه بی پناه
بی حیله و خررده و تمان
کر مانجیه صرفه بی کانه
صفری مه صورده اشکاره
تقدی مه میره کم پناه
کردی بوا بضرب متعوش
محبوبه بکس نه نام زاده
قرطاسیامه بی پناهان
مملوله با فلک عیان
لی حاکم وقت معرفت ناک
میری کو بناف میر زایه
قلبی دزغل دکت بلوری
صد بار هین فلوس اهر
اعلای دکت بقر ادا
باشان دگرت وکی اسپران
هر روز هزار بی نوایان
زنکین دکت بدست همت
کردی وی نظر بدانه چارک
اف قول همی دگر نه اشعار
اما تراوی زیده عامه
اورحمت خاصه بو عوای

تصفیه جوهری دغل کر
قط بو غرضی بر و سنبله
پاشی ژ نجاری بو بنه صفار
قرطاسیه بومه لی دعا کر
بو واسطه قضای حاجت
یکزونه و صاف و بی پناه
قبول ماملا عوامن
زیر یننه بین نسید مانه
زین یننه بین کو کم عیاره
بی سکه شاه شروایه
ندما وه بی رواج منشوش
لوبخت سیاه و نامراده
بی ضرب قبول پادشاهان
مقوله با کلاک حکیمان
مموع نکر بسج ادراک
محضا نظر اوی کیسیاه
بولید دغل دکت فلوری
در حال دکت بیک نظر زر
اد نای دکت بلطف اصلا
آزاد کتن وکی فقیران
هر لحظه بلطف صد کدایان
حکمت اوه نا کتن چومنت
اکسیر تو جها بارک
اف پول همی دپوته دینار
لو خاص نظر ژ دل ندانه
یارب تو بدی دی هر دوای

علما جیتا تان و قعیبا مسلمانا طبع به

عمرین ولایت می دستمده تیرا سلطانن دکن لوما که ناده وه . اف فکرا ها کلک فکرا مضره . حیفا من ت کو پادشاهک فی فکر بدیه . لوما دق حوی خوه هاز خوه هبت . هکر وه دق کردستان هردستی ومده بیته هکروه دق زن وزاروبین وه رین فقیر بین دق اون مأمورین نظام ز ولاتی خوه درینجین رک زی زوی خنکاری زوی بته . فدرکن جزا سری خوه . خدی کنیبا حومه فرمان کریمه (ان الله یامر بالعدل) انکو خدا عدالتی امر دکه . دفیجا حجیبی عدالتی نکه عامی به حجیبی عامی به دق سر مسلمانا حکمی نکت . دق مسلمان خوه بی دست ویده نیلان اری اخرنی کنهکارین او دنیایده زی کلک خساری بکن . فکرن رحتیا اریو . شفا روزا هولی کلک رس وزحنه صباوی مرنه رو رشتی به . اوما مورین سروه فدرکن وه دخابین خوننا وه فدرخون وه هاز خوه بته . اورنیه ویشاین خنکار دمه بیروانین کردستانی ردین واماوسا واقعه حیفا من زوی میره بیت کودین واماوسا خوه بریشانکه ظلمت دفروشه . اوی وی پیشانی شاد به لکن نظاه کو اویشان مالا ویره برینک بی درمانه .

امیر ابدال

امیر ابدال لای امیر عبداله حق بانی وی جو بر رحا خدی ناف عشیرا اروها ده ما . پاش بانی وی حکومتا جزیری ودورا جزیری کهای .

امیر ابراهیم

امیر ابراهیم بی خلی امیر ابدال . دکی وقت کر سی لارین وی امیر شرف امیر بدر کلک محمد پاش وی مان وه بی رز بوه حکومت کر .

امیر شرف امیر بدر امیر کلک محمد

پاش امیر ابراهیم اف هرسی قرین وی بین خلفین وی . ژهرسیان پاشا بیکی امیر کلک محمد کها زمانی ظهورا دولتا فی قوتلیا . وی دمی مؤسی وی دولتی لوزون حسن (حسنی درز) جزیر ضبط کر کلک مظان غنیا کرن و امیر کلک محمد وزاروبین برآوی وی امیر محمد وشاه علی بک کرن ریکر عراقی او حکومتا جزیری دا سرووکه خوه . لکن پاش امیر شرف منک عسکر فیکدا دست هلاقی حکومتا باب ولیرین خوه کر دست خومه .

امیر شرف ابن امیر بدالدین

امیر شرف کلک لوما دولتا فی قوتلیا کم بی قیان عشیرتا غنیا جری فیکدا وی هتا خوه حکومتا اجدادین خوه دیبسا دست خوه کر . حکومتا وی حق ظهورا شاه اسماعیل صفوی دستمده ما . هتا شاه اسماعیل صفوی عسکر ریکر دیار بکر وموصل وسنجار حی ضبط کر کلک جارا عسکر ریکر جزیر زوی لی نکاری توفیقی زوی بکه هر هسکری وی شکست او حکومتا جزیری همدست امیر شرف انجیده ما .

شاه علی بک

هتا امیر شرف وفات کر برانی وی شاه علی بک کت شه ناوی . شاه علی بک حکومتا فکی دای برانی خوه محمد بکی . وی دمی کلک بکین کردا تسلیم شاه اسماعیل بین ناف واده میر محمد زی هی . شاه اسماعیل او حی کردان او بی حبس و سرووکه خوه نای وی اولاش بک آیین جزیری کر . لکن شاه علی بک ویره هر شرکعتا اولاش بک ز ویده ری درخت . پاش بی دست ویرانی حاجی بیلنس امیر شرف وهردو هفره تابیا یاوز سلطان سلیم کرن . سالا همد وپست ودو دواده دیار بکر ولایتین کردستانی حی انضمام ولایتین سلطان سلیم بون لکن وی دمی والیبی نشاه اسماعیل دانی سر دیار بکری کونانی وی احمد افشار بک بی اطاعت سلطان سلیم نکر . لکن اری هتا شاه علی بکی اودر زی کت بی دست سلطان سلیم ده سرو حدتانا وانا قنچ سلطان سلیم ولایتین بکا هشت دست واده و حکومتا جزیری مادست واده شاه علی بکی پاش خوه چهار لاهشت نانی وانی بدر بک ناصر بک کلک محمد ومیر محمد بی . مظنی وان بدر بک بی خای بانی خوه .

بدر بک بن شاه علی بک

عدل وعقلی بدر بکی کلک زبده بی لوما زمانی ویده جزیر ودوراوی کلک معموری . ناس حقی مالا میری کر زمانی ویده پادشاهی زکا سلطان سلیمان بو . هتا سلطان سلیمان عسکر کشاندی سر بندادی اوی بدر بکی کلک قنچ ژ خنکار ره نر وکلک جاری سفرا ده سلطان سلیمان به بی وکلک شرا ده ز هتالین خوه حی زبده بریرانی نیشا کر . لوما خنکار زی کلک جزیری دکر . لکن سردوسبیا ه توجها خنکار ز سروی کر بی .

بک زوان هر دوسبیا اوی کو هتا سر سفرا بندادی سلطان سلیمان هانی کردستانی قنچ میرین کردستانی هتا بانی جم خوه کرانی حضورا خومه دمی وکی حی کتین حضورا خنکاره حاجی عمادیه حسین بکی بری میر بدر بکی دست سلطان سلیمان ماج کر ودیوانا خنکاره سر بدر بکی در رشت . دو دوی زی حاجی . هتارای زبیل بکیر کلک التفات کر .

بدر بک زغان هر دوسبیا عنری ز مجسا خنکار درکت تواتن بخوست وهاسری هسی خوه دا ری جزیری . پاش وی میری هتارای زبیل بکی از ناحوه حوست کت سر ری . بدر بک درکت پاش وی او وچسا سرووی پیره حی کرتن . زبیل بک سرووی صدر اعظم رسم پاشایی وی دمی رسم پاشا نکاری تشکی ز بدر بکی بکه لکن هتا جارا دو دوی پوسدر اعظم بدر بک زحاکمی واکر ناصر بک دانی شوایوی . لکن بدر بکی لقی ناصر بکی قبول بکه عسکری حوه هتا چوسر ناصر بکی ویره شرکر لکن بدر بک هتالوب ویره لوما خنکار زوی دیرا (طوزوهیم) ای ز جزیری جدا کر دا ناصر بکی ویشا حاجی جزیری مادست بدر بکیده . پاش وی حی هتاها محزی حوه حاجی زوی دوام کر هتا وفات کرنی صد ستای بو .

تعمیر صاحب غیرت جره وک زوی ناف دستی مأمورین ظالم حفر وروزیل
 دن . ما اون نه مروون . ما اون ژ خالفین دی کنترین . اون ها هف دو
 دوکوزین فت قنا کرن وان مأمورین نیاری روح ومالی وه . او هر دوز
 چند صدگا ز وه دوکوزین لی وه هاز حوه بته . بیعیر ف مان کر به کو
 هکر مأمورک ظالم هات سروه وی بی دست ودی حوه هکر نی بی شیری
 حوه ز سر حوه هانت . نیژن ام نکارن وکی سروف وکی سروف دکاره .
 اون قبح بظانین کو هکر ز سفوف ان ز نعم نیارک هات سروه حکومت
 تو عسکری ریثاکه سروه دفی وه حوه هاز حوه هبت . اف حکومتی ز منای
 حوقاس خراب بیه کو هاز کس نمایه . خانی استانبولی زی ز حکومتی کلک
 عاجز پنه اوزی زار ورین بته . ند کرن دردی سری حوه . کلک ژوان
 هاوار وکازی کرن شکات لنگ خنکار کرر . خنکار کو به دنا دنکی وان .
 سر رحیا حوه کلک ژوان نی بین او دیسا ماطرس حق حوه دخوازان .
 ارمی زی ظلمسا دولتی عاجز بین دنکین حوه هلاپین د فی حوه هلاپین
 حق حوه دخوازان . لی چکو کرد جاهلین دست کرتنا ارشیا کرن . کرتنا
 وان لمر کردا کنیه . اون ژوان مظلومترین لی چکو اون جاهلین وه هاز
 حوه نینه اون دسکی حوه . رنایین . نه حوه خرابا لوه ده لارمیا نایه . وه
 دیت حکومتی چه ظلم لولهاموندا کرر . نهو ححکو تو هاوندا لکردستانی غان .
 ها وند هندک بون لوما حکومتی کاری وان هیسا بکره نکوزه لی هکر اون
 همی شفاق بون توکس نکاره وه . هکر اف بی شافی سروه دوام که قبیلین
 کردا همی بک وک وک ها وندا وی ژ کردستانی جدا بن مرده ویده بی
 دستی ظلمسا مأمورین حکومتی زاروقبیر بین . هیسا من بیت وان فیه سیرین
 کردا ناف سونارین وان مأموراده مسخره دن .

من جریدها حوه : بی فیده بختا کربدی کر بی . او اخی ولاتی سلیمان
 اخرک ناف دستی نیارده . سمنده ولانک بی زحمتی هانی ستاندن کلک هیسان
 کک دستی نیارده . چکو مروونین ویده ری ناف دستی مأمورین حکومتیه
 ژارورین بین لوان مأمورا بی ظلمسا حوه او عردی بنده حوه . سن اخرا فین
 ناف دستی نیارین موده . ابرو صد هزار نفوسین کربدی بنده ژن وزارتو
 حوان ویر ناف دستی نیارین فلهده اسیر مانه خدمتکاریا وان دکن . او ان
 ربنا بنده ماوار وکازی کرر . دولتی توری ژوازه نکر . او ان بی دستی حوه
 چکین حوه دست شری کر کلک غیرت کرن لی دولین فلا اری فله بین
 ویده ری کرن طوب وفتکن حوه واپورین حوه ژ فلازه ویکرن عسکری
 وان اری فلا کر مسلمان کرن . مسلمان مغلوب بین هانت کرن اسیر بین
 خنکار زوان مسلماناره تواریکاری نکر . هکر مسلمانین کربدی پوه حوه
 زین ظلمسا مأمورین خنکار درختسا ابرو عردی وان او اخل لمر مظن بین
 او احا زارورین حوه بنده دلای مظن کری ژ دست وان ندجو عسکری فلا
 سرکیفا حوه وکی راست زاروکه مسلمان دهات شریک لی دیدا دا بظانیه کا
 شیری وی دره ان نه . مسلمان پولی دست وآنده رین بین . او ان اف
 حال همی خنکار ره فیس لی خنکار تورح تواریکاری ژوازه نکر . مسلمانین
 کربدی برچی مان نازی مان زنی وان کیفک نذید بدن سری حوه ناف
 عسکری نیارده زار ورین بین خنکار اف حال همی هیبت ز ویره خلق
 حیا نفیس دیسا تو فیدا حوه لوان ربنا نکر . ژن وزارتورین کربدی ژ برجا
 ز سر ما سربین دیسا خنکار و مطربین دوری ز سفا مئا حوه کم غان . کلی کردنو
 دفیجا قبح بظانین هکر اون نهوه فکرن حالی حوه فی بیسکتی برندن هکر
 اون دست هلتین هکر اون هر پولی بن ظلمسا وان مأموراده مان اف بلای
 روزکی بی سری وه زی وکی اون درنگ مان ایدی مساوار وکازی فیده ناکه
 لوما دفی اون نهوه فکرن حوه . دفی ودریغه ز هاز حوه به هکانه اونی پاشی
 پشیمان بین لی اوبشپانیا پاشی تو فیدی ناکه .

ثبات الملك بالعدل

ولانک بی عدالتی دست خلقی وی ولایتیه دینه . کلی کرد تو اون
 قبح بظانین کو هکر ولاتی ووده مأمورین سروه ژ عدالتی دور کتن . ولاتی
 وه دست خوینده نامیه . نهو کردستان زی وکه ولایتین دن تران بی دستی
 عبدالحمید دهبه مأمورین سروه عبدالحمید ری که لکن خوبی کردستانی کردن
 وکی نیارک هات سر کردستانی کردی حوه سر بدن کرن . عردی ویدری
 کرد دوکولی دارین ویدری کرددستین . برن مأمورین خنکار ری که سروه
 اون کرد دیدن لوما کردستان پاره به . ده فیجا ژ ودره معلوم به کو هکر
 مأمورین ولاتی وه ظلمی بکن ولاتی وین ژ دست ودرکغه . محافظا عدالتی
 سروه به چکو ظلمی اونی ضرر بکن . خنکار کلک ولایتین دی هتا اود پزه حتی پشانیکا

ایدی به جا فیخوه فکلی دستی حوه هانت شیرین حوه بکشتین ولاتی
 وه ناف آکریده مایه اون همی ناف نهلکه بیده تو امیت ز ودره ژن وزارت
 واره نمایه . هرین دور مزین حوه هرین دور علمایا همی اتساق بکن حوه
 زین فی ظلمسا مأمورا هانت ز ودره فهیه . من استانبول ترک کر از هاتم
 ولاتی عربیا ده ده فی جریدها حوه سفیسم کرداره ربکم . ده بی فی جریدها
 کردا ایفاظ بکم . فیجا از هیی دکم کردزی کوبه بدن فی جریدها من . نشتی
 از فی جریدها بیده دفتیم همی نذتین وهنه کو خدی ویتیمبر امر کرنه یا
 خدی امر گری ویتیمبر عمل کری ماس ژ ودره خیره . ار ژ علمایین
 کردا هیی دکم . فی جریدها من ز کردی نه خوندره بچون ژ کرداره اسباب
 وحکمتین فان نصیحتین من سیزن دا قبح عقلیان بکغه . اف لمر علما دینک
 مظله . دفی میر وانا زی اری علمسا بکن قدری وان بکرن ژ خبری وان
 درنگفن . حکو علما وک اجانه . جاوه دفی سروف اطاعتی ژ انیاره بکه
 ولی دفی سروف علما ره مطیع به .

عنوان

جنوده (کردستان) غزنه سی
 صاحب و محرری بدرخان
 پاشا زاده عبدالرحمن
 هر طبعده ۷۰۰۰ نسخه کردستان
 ولات عظامه ارسان و وساططریه
 قره و قستانه نشر و تقسیم اول چندر
 کردستان خرنجنده هر بر ایچون
 سنه لك آتونه بدلی
 ۸۰ غروبتدر
 کردستان داخلنده خصوصی
 استیانتاره بجانا کوندریور

کردستان

(بازده روزاده جاركی تیت نفیساندن خریده یا کردی به)
 کردری تحصیل علوه و قنونه نشوقی ابدر نصایح و ادبیات کردی بی حاوی
 (اون بش کونده بر نشر اولنور کردجه غزنه در)

غزنه لك مسلكنه موافق عربجه تركجه فارسیجه مکتوبدر کردجه به الترحه نشر اولنور

حجی فی کاغذکی ریکه
 ژمزه دفی سرکاغذی
 وها بنفیسه :

بجنو نجل المرحوم بدرخان
 پاشا عبدالرحمن بك
 هرچاره دو هزار خریده یا
 ازی ریکم کردستانی
 ده بلاش بدن خلککی

روزا سیشمیده ۲۰ رجب ۱۳۱۶ صالی فی ۳ کانون اول سنه ۱۳۱۴

کده امی بینن کو رماچین ۸۰ زی وک نرک وعرما ارنوودا دولده من کوند
 وبارزین وازی قاین وچا ولاتی خوه بکرن عده اه خوی قدر بین .

ولات — وطن

وطن انکو ولاتی سروو حسمک وده کوبین ژ وی جسمی متاثر
 دن خلقین ویدرینه . ده وچا هنکی سرووبن ولاتی خوی قوت بین هوه
 قاس آخ وبری وی ولاتی خوی قوت ده . هنکی بانی من ژ کردستانی
 رابی اومامورین حکومت ویدکه سر کوند وبارزین کردستانی وک ماراخوتا
 خلقین کردستانی فدخون . نه مظنا هازیککا نه یککا هاز مظنا ماه . ولای .
 صکردا وک جسک بریندار بحال ماه . هکر صکرود وی برینا
 مایورین حکومتی لوی جسمی فکرن درمان نکن حیفا من بیت اوجسم
 انکو کردستاناز او اخ وبری وی ولاتی اودار وبری وی چی هنده زارو
 مطل کرن هنده سروو خوبی کرن وی بن خاک بیت . انکو مسقوفی بیت
 سروی اخی رونه زارووبین وی ولاتی زار وورین بین . کردی بینن کو او
 انزا زارووبین خوه هنده دلالی مظن کری وی بکفه تک دستقیا نیاده
 او زارووبین سروی اخی مظن بین وی بین اسپرن پاشیا . اوباب ودا بیکن
 دل تادن بیژن زارووبین خوه افکی بده من وی بین خدمتکارین عسکری
 مسعود . وی خدمتکار شرای ژ عسکری مشغوفه بکن . کلی گردنو حال
 وه خرابه هاز خوه هین هکر اون دنگ دستق خوه هلینان هر هوچین اف
 برینا حکومت لوه فکده وی هر مظن به حق وه دکوزه . کرد هنده حیوا

بسم الله الرحمن الرحيم ربه العلم اعلى الرب

کلی میر وانانو فیجا مرتبا علمی هولی به قدری خوند فی نظابین سروو
 بخوند فی با خدی تعالی وک نیبا خوی قدر ده . انسان نهاییه سردنی دا وک
 حیوانا ها بجموه و فخوه انسان دفی ژ خلقی خومره عبادت و طاعتی بکا عبادت
 و طاعت بی علم جاوه ده دفی انسان بطلبه کو حیوه جا خلقی بونه ذهن
 کرمانجا ناس دکم کو بجی حقی سالی سوره بین تمیزی نظان حیفا من زواره
 بیت فرقا سرووبین وها و حیوانا کک هنده . کلی میر وانانو هون حی
 بظابین کو کنهی قان سرووبین وها جاهل ماین دکفه بارا و مزی روزاقیامی
 وی ژ وه زی بیت پرین وکی بت دورا شنلا هون دیزن ام میر وانانه
 بلا کرمانج ژ مره خدمتی بکن بشغلن اری چه کو و ژ وده دشغلن چه
 کو حکمی وه ژوان دبره کنهی جاهلیا وان سسطوی وده زی هون جاوه
 ژ خدمتا وان فیده بین دفی هون زی ولی لوانره قجیبی بکن . لکندا
 مکتبا بدن چیکرک ظارووبین وان رنبا بدن خونندن . حکومت ژ وه پرا دستقیه
 او بری اون بدین حکومتی سروی حبری به کو حکومت بی وان پرا ژومره
 خدمتی بکه مکتبا چیکه . بارزین مظن مکتب و مدرسه بین رند هنه پیشین
 واندراد با بادن سنت و هفرا وکی او علمین مرقا ژوان زبده تر فیده بکن
 اوژی ساپا ره وی بین خوی سنت و مسرفت وکی حال و هاه زمالک هنده

غیرت و حیثا حوہ دل ندا دسی شیخی کری بدہ ریکہ نک نیاری وی . لوما
 کوہ ندا حبرا تیمور . امیر تیمور سی سرھنکیا امیر عزالدین غضب کر .
 چقا عسکری وی ہیہ ریکر سرگردستانی . امیر عزالدین عسکری حوہ نیکدا
 شرکر لی مغلوب می جو عشا ناف عشرتا اروہ . زقان ہات تیمور ہوکاری
 یادرا چنہ راہی ہن درحراپ کر وعسکری حوہ ز گردستانی کشاند امیر
 عزالدین وی دی یاش پیلکی وفات کر .

اشعار امد مجتا طوائف کردانہ بشجاعت و غیرتی اظہار ابا . مجتی

وہن طالبیا وانہ دکل ہندہ ساحت و حیثی

ساقی توڑ بوخدی کرمکہ یکجرعہ می دجام جم کہہ
 دجام می جہان نمایت ہرچی مہ ارادہ یہ خوابت
 دا کشف بیت لبرمہ احوال کاین دین میسر اقبال
 اد بارمہ وی کھا کالی آیا بوہ قابلی زوالی
 یا ہر وہدنی لاستواب حتی وہ کو دور منہایت
 قط ممکن اف ژ چرخ لولب طالع بہ بتن ژبوسہ کوکب
 مجتی مہ ژبو سراپت یار چارک بہ بتن ژ خواب ہشیار
 رابت ژمہ ژی جہان پناہک پیدا بہ بتن مہ پادشاہک
 شیرین ہنرما مہ پتہ داین قدری قلمامہ پتہ زانین
 دردی مہ بیتن علاجی علمی مہ بیتن رواجی
 کردی ہبوسہ سر فرازک صاحب کرمک سخن نوازک
 تقدی مہ دبوہ سکہ مسکوک ندما وہہ بی رواج و مشکوک
 ہر چند کو خالص و تمیزن تقدین بہ سکہ عزیزن
 کردی ہبوسہ پادشاہک لائق بدیا خدی کلاہک
 تمین یواژ بو وی تختک ظاہر فہ دبو ژبوسہ تختک
 حاصل ہوا ژبو وی تاجک البتہ دبوہ زی رواجک
 غمخواری دکرلہ بیتان تینانہ دردی ژ دست لیمان
 غالب ندبو لرمہ اف روم ند بونہ خرابہ ددست بوم
 محکوم علیہ و صمالیک مغلوب و مطیع ترک و تاجیک
 اما ژاژل خدی و ساہکر اف روم عجم دسر مہ را کر

تعبیت وان اسکرچہ عارہ تعبیت وان اسکرچہ عارہ
 ناموسہ لحاکم و امیران ناموسہ لحاکم و امیران
 ہرچی برہ شیری دست ہمت ہرچی برہ شیری دست ہمت
 لو را کو جہان وکی عروسہ لو را کو جہان وکی عروسہ
 لی عقد و صداق و مہر و کاین لی عقد و صداق و مہر و کاین
 برسی ژدنی من اف بحکمت برسی ژدنی من اف بحکمت
 حاصل کو دنی بشیر و احسان حاصل کو دنی بشیر و احسان
 از نامہ دحکمتا خدیدا از نامہ دحکمتا خدیدا
 آیا بچی و جچی مانہ محروم آیا بچی و جچی مانہ محروم
 وان کرت بشیری شہر شہرت وان کرت بشیری شہر شہرت
 ہر میری وان بنڈل حاتم ہر میری وان بنڈل حاتم
 بتکر ژ عرب ختافہ کر جان بتکر ژ عرب ختافہ کر جان
 اف روم عجم ہوان حصارن اف روم عجم ہوان حصارن
 ۵ . دہ طرفان قیل کرمانج ۵ . دہ طرفان قیل کرمانج
 کویا کولر حدان کلیدک کویا کولر حدان کلیدک
 اف قلم روم و بحر تاجیک اف قلم روم و بحر تاجیک
 کرمانج دین نجوت ملطخ کرمانج دین نجوت ملطخ
 جوامیری و ہمت و سخاوت جوامیری و ہمت و سخاوت
 او ختمہ ژبو قیل اکراد او ختمہ ژبو قیل اکراد
 ہندی ژ شجاعتی غیورب ہندی ژ شجاعتی غیورب
 اف غیرت و اف علو ہمت اف غیرت و اف علو ہمت
 لو پیکمہ ہنیشہ بی تقاضن لو پیکمہ ہنیشہ بی تقاضن
 کردی ہبوسہ اتساقن کردی ہبوسہ اتساقن
 روس و روم و عرب و عجم تلمی روس و روم و عرب و عجم تلمی
 تکمیل دکر مہ دین و دولت تکمیل دکر مہ دین و دولت
 تمیز دیون ز ہفت ملاقات تمیز دیون ز ہفت ملاقات

او عار لخلق نامدارہ او عار لخلق نامدارہ
 تاوان چہ شاعر و فقیران تاوان چہ شاعر و فقیران
 ضبط کر ژبو خواہ ہمیری دولت ضبط کر ژبو خواہ ہمیری دولت
 وی حکم ددست شیر روسہ وی حکم ددست شیر روسہ
 لطف کر من علما و بخشین لطف کر من علما و بخشین
 مہرآنہ چہ کوہہ من کوہمت مہرآنہ چہ کوہہ من کوہمت
 تسخیر دبت ژبو وی انسان تسخیر دبت ژبو وی انسان
 کرمانج ددولتا دیند کرمانج ددولتا دیند
 بالجلہ ژبو چہ بونہ محکوم بالجلہ ژبو چہ بونہ محکوم
 تسخیر کرن بلاد ہمت تسخیر کرن بلاد ہمت
 ہر میرکی وان بزم رسم ہر میرکی وان بزم رسم
 کرمانجیہ بوی شہہ برجان کرمانجیہ بوی شہہ برجان
 کرمانج ہی جبار کنارت کرمانج ہی جبار کنارت
 بو تیر قضا کریمہ آمانج بو تیر قضا کریمہ آمانج
 ہر طافشہ سد کن سدہ ہر طافشہ سد کن سدہ
 ہندی کو بکن خروج و تحریک ہندی کو بکن خروج و تحریک
 وان ژیک فدکن مثال برزخ وان ژیک فدکن مثال برزخ
 میرینی و غیرت و جلالدت میرینی و غیرت و جلالدت
 وان دانہ بشیر و ہمتی داد وان دانہ بشیر و ہمتی داد
 او چند ژ متی نفورن او چند ژ متی نفورن
 بو مانع حمل بار منت بو مانع حمل بار منت
 دلہم تھر دو شتاقن دلہم تھر دو شتاقن
 فیکرا بکرامہ اتقادک فیکرا بکرامہ اتقادک
 ہمایان ز مراد کر غلامی ہمایان ز مراد کر غلامی
 تحصیل دکر مہ علم و حکمت تحصیل دکر مہ علم و حکمت
 ممتاز دیون خدا کالات ممتاز دیون خدا کالات

بالفطنة والذكاء وتشيداً للمهم التي ذلت لها الصعاب وحصلت لها الرقاب ولعمري انها لما ترة تذكر ونشكر اذ لا يخفى ان الامم الكرده قد تجاوز عدد نفوسها الملايين هي موصوفة بالجدة والشجاعة والفطنة والبراعة وقد نشاء منها من الملوك والسلاطين والامراء وخوفاين والعلماء والاولياء من طار صنه في الافاق ومكث بذكر مناقبه الصحف والاوراق وبارج اعظم شاهد وستوفيكم بالبريد الآتي بمقالة تسمي تفاصيل احوال بلاد كردستان واهاليها ونبذة شئونها السياسية والادبية والجغرافية ووقالتها التاريخيه وسالقت البهض من ملوكها وسلاطينها وامراتها وصلحائها وامرهم الخليله ولكنف الآن هذا المقدر شكر الله سبحانه وحجزاكم خيراً والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

خادم العلم الشريف

علي بن الحسين الامدي

از ژانم کرد ز تاریخا کردستانی توتقی زان لوما ازی هر جریدا خووده کورت بچک تاریخا کردستانی اویا اجدان عمریزان بنفیس .

بسم الله الرحمن الرحيم

حکامین جزیره ابن عمر

جزیر نافی وی (جزیره ابن عمر) ه اف بازار دوسد سالا پاش مخرنا پیغمبر علیه السلام بی هتا عبدالعزیز بن عمر البرقیدی هات بنا کرن . سالا ششده وهشتایده میرسلیمان ده را جزیره ده حکومتا خه دانی . میر سلیمان کردی اوه میرسلیمان رحه الله جدی بدرخان بی او حی اسرائین کردستانی ه .

میر سلیمان بن خالد

عالمک خوی فضل نافی وی شرف بن شمس الدین ناربخا خووه یا کردستانیده قیسیه کو میر سلیمان ز سلاله خالد بن الولیده . ز عشر تا بختانابه پاش تاسیسا دولتا خووه عتا وفات کر بی استقلالیا حکومتا خووه مشغول به .

میر عبدالعزیز

میر عبدالعزیز لاوی میرسلیمان بن خالد . پاش وقانا پاشی خووه حکومتا جزیری گهای . میر عبدالعزیز کورکیل و بزازین دوری دا بران خووه امیر حاجی وکلا فکی اوبزازین دوری دا بران خووه میر ابدال سلاله بن زوان هر دو بر زبده بین حاکمیا بزازین بن دست خووده کرن . میر عبدالعزیز ایامکی جزیری حاکمی کر پاش وفات کر . دو لای ز وی مان نافی وان امیر سیف الدین و امیر محمدالدین بی . ز فان هر دو بر امیر سیف الدین جی پای حوه کرد .

امیر سیف الدین

امیر سیف الدین زی ایامکی بمدل و حتی حکومتی کر پاش چند سالکی عازم دار جنان بو . حکمداری برابی خووه امیر محمدالدینره هشت .

امیر محمدالدین

امیر محمدالدین ایامکی حکمداری کر . قنچی وعدالتا خووه حی کس وحی میر واطا ز وی راضی بن . پاش وقانا خووه حکمداری ز لاوی خووه امیر عیسا ره هشت .

امیر عیسی

امیر عیسی وک باب وپایرین خووه چند ساله کی حکمداری کر پاش وقانا خووه حکمداری لاوی خووه امیر بدرالدینره هشت .

امیر بدرالدین

شرف بن شمس الدین کتیبیا خوویا سرتاریخا کردستانی قیس دپنه کو امیر بدرالدین وکی بی حکمداری جزیری عتی وقانا خووه حکمداریکه وه کر گو عدالتیده مشهور بی . فرقا توکسی تذکر میر واطا مظان وکچک حی لیم وی یک بو . توجا ز شرعا شریف جدا ندبو امری خدی و پیغمبر مرحی ذکر لوما زمانی ویده جزیر ز حی ایما معمورتر وقوتتری ناوی وی زی ز حی سلفین وی بلند تر بی . پاش وقانا خووه لاوی وی اجر ابدال بی خلقی وی .

امیر ابدال

امیر ابدال زی ریا پای خووه کرت . او زی ز امری خدی و پیغمبر جدا ندبی لو تاملک قنچ هشت پاش وقانا وی حکمداری لاوی امیر عبدالعزیزره .

امیر عزالدین

امیر عزالدین لاوی امیر ابداله . وکی امیر عزالدین بی حکمدار کلک نبوری امیر تیمور پاش استیلا بغدادی هات کلها نکرتی و دین وی ذکر . دستانی ضبط کر . کلک زوان درا خراب کر . پاش دا جزیر مارودی زبی ضبط بک کلک عسکر ریکر دورا مارودی .

امیر عزالدین دیت کو عسکر تیمور کلک ز بی وی زبده تره زالی کو هر شری بک وی خساری بینه . هنگ دیاری پیدا کر چو پاش امیر تیمور تک تقدم کر . امیر تیمور ز فی حال کلک نمون بی اوی زبی هنگ دیاری دان امیر عزالدین عسکر خوه ز دور و لانی وی کشفاند . امیر عزالدین فکر ا جی بی خووه دست حکمدار یا خووه کر . لکن هنگا جوی هوانا امیر تیمور امیر عزالدین خووه شیخک ز عشر تا بختان حوره بری . اوه شیخک وکی فکر ا سیا امیر تیمور کر تیمور او طای هیست محضب کر میر عزالدین . خبر ریکر ده دستی وی شیخک کر پیده و تیره ریکه . لکن امیر عزالدین ز

خدای زوی عالی ته راضی به . کردنا اوکنه ژ چاهله باخوه کر اوان . ندرگسائی
 کردنا ارمیا وک گزینا مسلمانا به بارک هی گئی دی سر عالین کردابه دنی عالم
 انشا قیج و قیج نبشا جاهلا بکن ده او زی مروین بی گینه شکوژون . بکر
 نه حوقس جاهلینا حوقس مروین بی گنه دست کردها نهساین کوژون
 بکر عالم بی علی خوه جاهلا ژ خرابی خلاص بکه خدی زوی عالی راضی
 ده .

خدای تعالی کتیا خوده فرمان کره (اما بحسبى الله من عباده العلماء)
 انکو مروین خوی علم ژ خدی تعالی دترسن اری مروین دبی خوه نطلبه
 ژ خدی تعالی زوی نازسه : فرقاوی او حیوانکی ناینه .

دی اون نیزین او بیکه اوسظه او دولته او فقیره او حی زوی
 محتاجی علمیه چکو بیسفر فرمان کره (طلب العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة)
 لوما قضا نه دی اون شرطی مسلمانی بی نشان ژاژه بکن .

بلاکس نیت ازیریم ان از یکم زمره علم نه لازمه هم دراهمی
 سالاده دی مروین تحصیلا علمیره بجه چکو بیسفر فرمان کره (اطلبوا العلم
 من المهد الی الاحد) انکو زماکی عتار بی علمی بخواژن

دیجا کلی کردنو درحقا علم ده حوقس فرمان خدی تعالی و امرین
 بیسفر مته بکر اون که بدن وان امر و فرمانا دی و اخری اون پشت راست
 بن بکر نه اون اخری خسار بکن .

(ومن لم یحکم بما انزل الله فاولئك هم الفاسقون)

کلی علماین کردا اف امرها ژ حی علما ربه . وکی ودیت ولای
 وده مأمورین حکومتی ژ فی امری جدا دین دی اون وان بین سر ریاقیج .
 بکر کوه ندان وه دی اون تک مغنی وان شکاه بکن بکر اوان زوی کوه ندا
 ده دی اون تک ختکار شکات بکن . ژ ختکار وه بیسین بیژی مروین نه و
 ولای موده نه حقیق دکن . ختکاری وان عزله بکه بکر نکر ژیره دیسا

نغیسن ، بجهین عتا اون وان بیژن سروری . اف دین زوی سرعلما او سر میر
 و اغان کردابه . مروین بن دست وه لفظان نکار ؟ ژان رین محافظوان
 لسرویه دی وه باز وان بیت . بکر اون وان محافظه بکن خدی زوی وه
 محافظ بکه بکه نه خسی ژوه راضی ناه . اوی دنی و اخر سرفراز بن بکر
 نه وی بیسیا هلاکوه چکو اون طان خدی فرمان کره (ان الذین یکتسبون
 ما ازلنا من الینان والهدی من بعد ما یناه لتاس فی الکتاب اولئک ینالهم الله
 و ینالهم الاغنون) کلی علماین کردا اون قیج دظان کو اف حکومت چکو
 حکومتا مسلمانا به دی بخار ژ احکامی شرعا شریف جدا بیت . محافظ شرعا
 شریف زوی سر بی دزان انکوسر علمایا دته . لکن حیقام اوه مست سالا که

اف حکومتانه بکجار زوی بیزکی . مأمورین حکومتی هیل حقیق و عدالتی
 نمانه هیل فیکرن قیلا خوه . ژیره بک بی گینه دکرن و اوژنر حیسیده ده
 راز وی بستیان . شکاوی حالی سر مطا به دی علما مأمورین هولی خان
 سبن سروری . بکره اول کنهی خسی و بیسفر خلاص ناین . لعلیا مأمورین
 حکومتی لوه دکوه وه هتازی مته . اون نکارین بیژن ام ژان . چکوه
 خوینی به سین اون دزان کراف والی الف تصرف اف قائمقام او مأمورین
 دی حی ظان . مانا ویا بین ظلما و آنده ژومره قست اوکنه . معاذ الله اف
 جال دوام بکه اف ملتا اسلامی حمی عمو به . لوما بس بستکن دتکی خوه
 هلن هاوار بکن . ژ ختکار عدالتی بخواژن . حضرت عمر رضی الله عنه
 اراده کره (رحم الله امرأ اهدی الی عبودی) لوما چه عیبا وه حکومتی دیت
 بیژن ختکار مأمورین ظالم ژ بیژنرین خوه درمجن بی عدل بخواژن . حیفا
 من یت از دیمسم کو میروانین کردتا و ان مأمورین ظالم بالاتفاق ژ ولای
 خوه درین بالمکس اوزی دین هاوالی وان دین الای فساد وان سر پشانکی
 سر رتبهکی خدستان وان مأمورین منافق دکن . بی فی حالی مالا خوه خراب
 دکن تک خسی رو رضی دین . چکو بیسفر امر کره (لایلتقی احدمن اصحابی
 شیئا) اب ان اخرج الیهم وانا سلیم الصدور)

ده فیجا حیفا من ت او کردین جو انرد جاسوسیا وان سوتارین
 مأمورا دکن . ون ظالماره خدستا منافقی دکن .

کلی علما نو اون امرین خدی و بیسفر وان جاهلاره بیژن او کتینه
 دردی ندیده جای وان ناینه کهی وان ناییسه . اونشا اوامید دکن کوه وه
 ژوانره عین بلایه . مظانی نه بی رتبا ویشا ناه بیسفر علیه السلام فرمان کره
 (سید القوم خادمهم) انکو حجهی کلک خدمت ژ ملتا خوره کر او سرو ناف
 مآ خوده ژ حیا قدر ترده فیجا بالمکس حجهی خرابی ملتا حومره کر زحیا
 تکیکتره او دی و اخری رو رته . شفاک قیج ژ میرکه مفسد کلک بلنده .
 شفاق قیج فدرکه بظی حوه کلک زیرو اتانی فنا کره مروین بن دست
 حوه قهقره . ده فیجا بی قیق و عینا ها فالین حودکه ژ صهی زوی کتیه .

کاغذ که عربی به ز علماین ماور دینی عالم خوی فضل و کرم و بیکریه
 حضرت مدیر جریده الکردستان

لقد طلعت علی جریدتکم الفراء المساء (کردستان) التي بذلت قصاری
 الهمم فی انشائها بالغة الکرده فی محروسة الجبوره و تصفحت محاضرها فاذا هی
 موشحة بالمواظف السدیة و المقالات المفیده حتا لایم الکرده علی طلب العلوم
 و المعارف و اغانا لهم من سنة الفلعة و العطالة و تنویرا لافکارهم التي تنوفا

حجی فی کاغذکی ریکه
ژمزه دئی سرکاغذی
وها جمنیه :

مجنو نجل المرحوم بدرخان
پاشا عبدالرحمن بک
مرچار دو هزار جریه ها
ازی ریکم کردستانی
دهلاش بدن خلکی

کردستان

(یازده روزانه جارگی تیت نفیساندن جریده یا کردی به)
کردری تحصیل علوم و فوئه تشویق ایدر صایع و ادبیات کردی - حاوی
(اون بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزته در)

غزته تک مسلکته موافق هرجه ریکه قاریجه مکتوبر کردجه بالزجه نشر اولتور

عنوان
جنوده (کردستان) هر تسمی
صاحب و محرری بدرخان
پاشا زاده عبدالرحمن
هر طبعده ۲۰۰۰ نسخه کردستان
ولات عثمانه ارسال و ساطریه
قرا و نصیاته نشر و تقسیم اولته بچدر
کردستان خار جیده هر بر ایچون
سنه ک آونه بدلی
۸۰ غروشه
گردستاز داخلته خصوصی
استانیره بجایا کوندر یالور

روزا دوشمیده ۵ رجب ۱۳۱۶ صالی فی ۱۸ تشرین ثانی سنه ۱۳۱۴

بسم الله الرحمن الرحيم

هل یستوی الذین یعلمون والذین لا یعلمون
کلی کردنو خدی تعالی کتیبیا خوه ده قرمان کره (فت عالم و جاهل
ولک هب دین) انکو توجا! توحیا جاهلک تابه ولک عالمکی. ژ فی اراد خدی
دفی اون ظلماتین کو توجارا مرتبیا عالم و جاهلا نه ولک هغه حی درا دنیای
اخری سر بتدن خدی حز طالما دکه خدی هر جاهلا ناکه. عالم طانه خدی
چه امر کره چه نهی کره جاهل وان نشستا نفلان. جاهل نشکنی دکه
نفلانه او نشست خدی امر کره ان هی کره. جاهل کلک چارا خرابیکه
مظن دکه نفلانه او خرابی خدی نهی کره. لکن عالم طانه قنجی و خرابی
چا وه نه چه نشسته لوما ژ بن امر ونهیا خدی در ناکفه لوما جم خدی تعالی
خوی قدر و اعتباره لوما مرتبیا وی بپنده عالم چاوه خدی تعالی سر عیدین
خوه فرض و اراده کره ولی عمل دکن. لکن عالم هکر بی علمی خوه
عمل نکت او زی ولک جاهلکی بی قدر و اعتبار دینه. تو فیما علمی وی
نایمه لوما دفی عالم حی بی علمی خوه عمل بکن انکو عالم حی بختا قنجیسا
علمی ژ جاهلا ره بیژن. دفی وان بدمین علمی. دفی فیدا علا ز جاهلا
ره بیه وی حکم عالم راس حوی صدر و اعتبار ده. وی هنیکی عالم خوی
مدعا خدی و پیغمبر ده.
کلی علمایین کردا دفی اون هر بختین ژ علمی خوه جاهلا زی خوی
بار بکن. کسکی چاهلا سر وه.

کلی میر وفاقین کردا دفی اون زی اری طالبین خوه بکی او محتای
چه بین دفی اون ژ وارو پیدا بکن اون زی بی قوتا بری حوه اری ما
بکن. وی هنیکی اون حی دفی و اخری رحمت بکن وی هنیکی کردزی کار بر
روژکی خوی دولت خوی حکمت و معرفت بین هکر نه و لانی وهی روژکی
ژ دست وه در کفه اون بین غلامی نیارین خوه حککار ما ژ حالی وه نپ
بی دور وی زی جز کردا ناکن ده و بجا هکر اون میر وفاقوه ندن بچکر
خوه خانی بی وه زی دست وه در کفه. قوتا وه بی بین بن دست وده.
بکر او تونهن دست وده نو قوت نایمه لوما دفی اون زی قدری وان بظاہر
قنج فکران وان هنیکی او صاحب منزلت بین حوقاس اون زی خوی قوت صاحب
اعتبار بین. دفی اون کلک قدری علمایین خوه بکرن تو نکت توکسی وکه عالی
قنج تک خدی قدر نینه پیغمبر فرمان کره. (علماء امتی کانبیا بی اسرائیل
خدی تعالی کتیبیا خوه ده فرمان کره) و برفع الله الذین امنو منکم او توالله
درجات

کلی کردنو ژوان امرین خدی او پیغمبر عقل خوه بینن سری خوه هاز
خومهین خوه ژ جاهلی بی خلاص بکن اون زی ولک ملتین وی تحصیل علم و معرفت
بکن ده اون خوی مال و زار و بین خوه بن هکر نه اون روژکی زار و فقیر بین
ریا تحصیلا علمیده بی غیرتی بی نکن قنج بختین اون بی علمی اخرتا خوه ژو
معمور بکن. شری ارمیا او کرداده از زانم کردا کلک ارمین بی کنه کترین

چفاس قائمقام و متصرف و مروزی ته ریکری هره هین امی حیاز ولاتی
خوه درین هکر درنگتن امی وان بکوزن . حکومت زری خبری ترسا
ظانی حال خرابه زوگا ایلک حمی دان .

ده و بجا کردنو دق اون زری هو بکن . هکر کوه ندان خیرین وه
شیری خوه هلتن اوی کوه بدن شیری وه سروین کیم وک بین دور خنکار
پی قنچی ناین ری لی وکی سری شیر دیتن زو نرم دین . اومکتب و مدرسه
یین از دیزم وه حتی ووه اون هرسال حتی وان دیدن حکومت هرسال
وان پراژ وه دستینه . هکر وه پره نوبت بری سطوی زن وزاروین وه
دیه او پاشی حتی وه ناده انکو مکتبی نشنکی ولاتی وده حیناکه اویره حمی
دکله سوتارین دور خنکار مطرین وکه ابو الفضال . اوحال کرداره کلک
فهیته . اومکتبن از دیزم وه حتی ووه هرساله فهیته حتی خرمک خانی بیان .

بری چند سالکی ملاکه کرد هاجی استانبولی ناوی وی (محمد) بی
ملاکه کلک خوی فضل و علم بی . نلو استانبولیده ملاکه وک وی نوبتی .
اوی ملاچی هر ضحاک داخکار . عرضحالا خوهده ز خنکار رجا کرد وی
بکت خواجه بی مکتبا بتلیسی هینی جاز صد فریا بدی . خنکار کوه ندا
عرضحالا وی . ملا وکرا ولاتی حوه . دق کرذ یین هولی وک ارنوودا
بکونکی بکن خواجه یین مکین حوه هکر وه بی رجا بکاری حیکن بی
شهرین حوه بدن چیکرک . دق اون حمی هر تاقین شرطی ژ حیا منظر
تفاقه عتی تفاق ناف وده هیه نیارین وه وی هرین دست وده دین . حاق
حمی ژوه برتن . هکله نه اونی هر کیمی نیارین حوه . ان . واون توجا
زیده تاکن .

فلا دکن اوان هر بارار دکازی کر هسکر ژ دولتامه حوستن دولتی تو
ار بکاری زوازه نکر . ابدی او ولاتی حوش حجکو ز دست مه درکت .
سیاسن نت زن وزاروین مسلمانا بن شیری فلامه دین کوزتن . ده و بجا
کرو عقل حوبیین سری حوه واه هکر وه مساز حوه نبت هکر اون
شاریا حوه نکر کلک ناچه روزکی افحالی بی سری وهزی . ده و بجا حینا
کر دابه کرد زن وزاروین حوه بن دست عسکری روسیده یین . مسقوف
دق خوه ووهه فکری به وی روزکی بی ولاتی وه بستینه . هکر مسقوف
عسکر بکر سروه دولت عسکری رستا که اری وی . عسکری مسقوف ژوه
کلکته طوب وفتکن دست وان هینی دست وه یینه . عتاوه فتکنک واله کر
عسکر کوه وی کاره یینا واله بکه . ده و بجا عتاوه پک زوان کوزت اوی یینا
ژوه بکره . از زام کرد کلک ز مسقوف مرزن لی پروان طوب فتکا مرا
نیاوی کلک کم یینه . دق فان حالین ها میرو اتا یین کردا بیژن یین بن دست
خوه . اف دین لر سر مثابه . هکر حرابیک به پاژ حیا منظر مثابه . وک
دی سروین مظن حالین هولی جیتر دیطان جیتر دکارین لوما هر دق اوز
حیا زیده تر یخه یین . بلا بیژن عمری من نما چکو هکر حرابی نهات سری وی
وی پاشی چند سالکی بی سری زن وزاروین وی . مرووی غیرت دق ملحظا
زن وزاروین حوه بکه او اف سروان دینه کیمی کینکا سر پاشی واه پاشی
حدی تمالی کیمی وان زارویا وان زن وکبکن دق زباب بیبری وان بیرسه .
پاشی اونکارین حوه ژ عدایی وان حلاص بکن .

اشاره آمد بختا طوائفید کرده ان بشجاعت وغیر انظارا بدبختی
وی طالبیا واه دکل هنده سیاحت وحمی .

گردید

ولانک معیه کلک حوشه نانی وی گردیده . سرو وی وی ولاتی یینی
مسلمان یینی قلعه . اف ولاتی ها بری چند صد سالکی بی فلان مسلمانا
ز دست وان ستان دی . اوه حوقاس ساله دست دولتا موده . لی چکو دولتامه
کوه ندا ویدهری اقهه چار ساله ناف فله اوه مسلمان ویدهری مرشده .
مسلمان کارن فلانی چفاس دولتقن فلامه اری فلا دکن عسکری حوه طوب
وجیلخانه بی ریدکن ویدهری . مسلمانا دکوزن اری فلا دکن . حالی
مسلمان گردی کلک حراب بی . دولتامه عسکری حوه رستا که ویدهری
اری سروین حوه تا که مسلمان کلک زار ورین یینه . مرین وان کلک هانن
کوزتن زن وزاروین وان بریندار یین برچی مان خانی یین وان شوتین
مالی وان کیمی وان کتن دست فلامه . زنی وان بی مرمان خدمتکارا فلا

ساقی توژ بو خدی کر مکه   یکجرعه می دجام جم که
داجام می جهان نمایت   هرچی مه اراده به خویات
داکشف بت لبرمه احوال   کانین دبتن میسر اقبال
ادبار مه وی کما کمالی   آیا بوه قابلی زوالی
یا هرو هه دی لاستوابت   حتی وه کو دور منتهبات
قط ممکن اف زچرخ لولب   طالع به بتن ژومه کوکب

طبعا جمیتا تفاق وفتحیا مسلمانا طبع به

وان همه مأمورین ز استانبولی تین و اندمرا کلک خرابی ارمیناره دک .
دقی کردزی ارمینا نکوزین خدی ژ فی حالی نه زاری به . ارمینی مظلومه
و بجا دفی سروف بی شیری نه چه سر مظلوما .
اون زی وک وان مظلومین خنکار ره بجا تلما سروین وی ژیره
بنفیسن . عدالتی ژی بخوازین . بلا مأمورین قنچ زوره ریکت . هرین
لک مظان خوه ژوان ره یژن بلا او خنکار ره کاغذکی ریکه . هک کوه
ندان وه دیسا بنفیسون هکر دیسا کوه بدان وه بلا یک دو سرکین وه
رابت بی استانبولی بلا عرخالکی بده خنکار ارمینی سر قنچیا خوه خوه
دبدن کوژن اون چیره خدمتک هنده بکک ناکون . کرداره عاره بن
ظلمیده بیچن لوما جاوین خوه فکون بجه بین بطالی ردن هکی سروو
بجه به حوقاسی دست سروو دگوه .

(المؤمنون اخوه)

اف حدیث پیغمبر علیه الصلوات والسلام امر کره انکو چقاس
مسلمان هه حی برانه .

حیی مسلمانانه دفی کوه بده امری خدی و پیغمبر دادن و اخرین
روسپی به . دفی اون نیساریا هو دو بردن وک برا حز هو دو بکن جیسا
ژدست وه بیت اری حی مسلمانا بکن حی زمه نساغ کت زار بی رین
بی ام لاف خوهده درافا جلا خورانی بیچین بدن وان . هکر ام وی
امرپی پیغمبر ادا نکئی امری یک وک زار بین محتاج نیارا بین روزا قیامتی
پیغمبر ژی زمره شفاعتی ناکت . وکی ام بی شفاعت مان امی پوشان بین
لی او پوشانی نوجا قیدمی نادت .

وکی ام هوفه هنی خوه بیچن سری خوه نیاری بی بی تقا قی بی نکن
وک برا حز هفدو بکن کس کی نکوزت کس مالی کسی تالان نکت آگری
فته و فسادی بطلمرین چقا کرمانج هه وی لدنی و اخرین راحت و سرفراز
بین قدر و اعتبارا و انژی کلک زیده پت . وکی کردا اف حال ژ خوه ره
کرت نوجارا فقیر باینوی دولتد بین دنیا و اجرنا وانی زیده تر معمور به
نکرن امام شافعی اف بیچن ها جقا خوش قیسمته :

لقد طفتا فی شرق البلاد و غربها
و جرت هذا الدم بالسر و السر
فلم ار بعد الدین خیراً من الفنی
ولم ار بعد الکفر شرّاً من الفکر

ز انس رضی الله تعالی عنه روایت یوه گو (اللمساء انما الرسل
علی عباد الله عالم یخالطو السلطان فاذا فعلوا ذالک فقد خالوا الرسل فاحذرو .
هر و اعترلوم) انکو علما سر امری خدی تعالی امین رسولین خدی تعالی
به وکی تکلیل خنکارا بین ابدی او دین خائین رسل کرام . طالبین ولی زج
خوه دربخن و ژوان برفن .

کلی علمایین کردا اون امین پیغمبرانه لوما دفی هون چقاس زحقی
بین دیسا وعظ و تسبیحتن لازم بدن کردا ریا قنچ نشان وان بکن قنچی
و خرابیا کرمانجا خدی تعالی وی ژوه بیرسه جیسا من بیت از راستی هن
کرمانجا هائمه اینن نمیزی نظان او کته سطوی مه حیاه هکی لکوندا مکتب
و مدرسه و خواجه سین ز خنکار ره بنفیسن دا مکتب و مدرسا لکوندا
چیکت هکی مأمورین حکومتی که ندان وه زمره عرخالکی ریکن ازی
بکیم حضورا خنکار ازوه امید دکم وکی اف حال معلوم وی به وی
مکتب و مدرسه بین لازم لکردستان بدت چیکن .

حاصل عتی اون حوی علم بین اون نوجا زیده ناکن پیغمبر فرمان
کردوه (فتن السالم الجاهل کعقل علی اداناک) . انکو از چقاس ژ یک
و من کیم فخریم ملک حوقاس ز جاهلکی فخرجه .
ده و بجا ریا تحسبلا علمیده چه لازم به دفی اون وه بکن قط لسه
کنن هک نه اونی روزی قربانا جاهلیا خوه بن .

ارتوود ژی وک وه بی مکتب وی مدرسه بین . اوه پیلکه اوان
عقل خوه ائی سری خوه ژ خنکار ره نویسن مکتب و مدرسه دان چیکن
زاروین خوه ریکن مکتبیا علمی تحصیل دکن . لی اوان عتی او مکتب
و مدرسه دان چیکن قیامت راست کرن چقا زحمت کشاندن . دفی اون
ز زحقی اطرن چکو از زانم بی دور خنکار حز کردا ناکن لوما ریا قنچیا
کرداده ناورن نونت بین چیکن خنکار ژی بی خبرین وان خلتسا حرکت
دکه لوما دفی اون قوی بیچن حتی اون بکارین و لانی خوه اعمار بکن .

ری چند هیجی ایلیکن خواجه بین مکتب ارتوودا نداین . اوان
هر ژ حکومتی خوست حکومتی کوه ندانان وقتی ارتوودا دبد بقتی نابه
دست اوین زورپی خنکار ره قیسمین هکر تو ایلیکن خواجه بین مهندی

شرفصدور ایدن اراده مرحمتاده جناب خلاتناهییری اوزربنه مقام خلاتنک باش کتابی اولمهسنده باش کاتب نجین بک، یاوران حضرت شهریاریدن نیا صفال دنیلمکه معروف محمد پاشا وینه فریقان کرمانگردن فریق عثمان پاشا میانه لرنده جریان ایدن مذاکره نتیجهسنده اک مؤثر رتدیر اولوق اوزره بیوک برادرمن امین بکاک برطساقم الدیری چیلانی حشرات طرفتدن ضربنه قرار وریلور و یوقرار محظم طیت شاهانه گری موجب اولدیجی ایچون عثمان پاشانک رتبعی رفیع ایدیلور.

عثمان پاشا هریری بیک کره اعدامنی موجب مساملاتیه بوکون فریق، برادرم علی بک که هر وقت دولتک باشنه برحماره غانلهسی چیقمش ایسه هان نفسی ایلیری سورمش وطن و ملیتی اغورنده دغمانله آتشار ایچنه آتلمش، دشمن قوروشونلرتیک جسمنده آجدینی شمدد یارملر وجودینک برصفتی محو اینش بر فداکار و غیور عسکر اولدیجی حالدله ابوالمسال کچی بوخیئتک لمنغه خادم اولدیندن طولای وطنی اوغورنده آقندینی قانه مقابل کندینه ویرنش اولان قائمقاملق رتبعی دخی بوکون لندن الهرق محضا استدعای عدالتده بولندیجی ایچون محاربه میدانلرنده آغمرندیجی آقی صفالیله جاییر کچی زنداندرده بولندیریلور. بادشاهم ایسته شو مظهله سبب ابوالفضلالان اولان خوف و احترازگردن بشقه برشی دکدر بر خاندان سلطنت ایچنده پرورشیا کمال اولهرق اسلاف عظامکر فاعلمکرک، یاوزلرک ترک ایندیجی تخت عالیله اولوردیجه بیغمبرک وکیلی، امام المسلمین بولندیجه قیطی السب ابوالفضلالان بوقدر خوف و احتراز محیا نه حکمته مبتنیدر.

سبحان من تحیر فی صنعه العقول

سبحان من قدرته بعجز الفحول

مدرخان پاشا زاده

عبدالرحمن

(لیس للانسان الا ماسی)

خدای کتیبیا خودمه امر کردوره مروو چقاس بجه حوقاص دیتنه. هکر اون خوه بدن وی امری خدای ششک اونی دن و آخرتی رخت بکن. اون زی عالیده پشت راست بن حالی وهزی وی خوش بیت محتاج

کسی ناین ژفقیری بن خلاص بین. جارك فکرن حالین خوه و حالن فلا. هون ولات وزاروین خوه دهیلن زحمتی غریق دیکشن دجن استانبولی شامی اطنه بی او هی کلک درین دور چکوبی صنعتن رنجیری بی برستی فلا دکلی لبر امری والده خدمتی دکلی فله سروه امر دکلی اون کرد جیسا مرغی اخ وبرا دیکشن خدمتا زحمت اون دبین روزا فلا بیست قرینه روزا کردهشت قرینه اف حال ژکر داره کل فته اهداء عقل وهشی کردا ژفلا زیدمه ره هون چره ژفلا کترین. هون چره وک خلقی خوی معرفت ناین هکر اون کوهی خوه بدک امری خودی. بیجه کی خوه بدن زحمتی بطالی بن ردن هون زی خوی معرفت خوی دولت بن. بی وی جریده قلمی دست مس هات ازی ژکر داره بنفیدم از امید دکم کردی مه وی پاش تپو بملن سنت وهزا دا اوژی وک خلقی حیا دولتند بین. هر هولی زار و فقیر نیمن.

کرد بخلتا حوه مرووین جاییر وجپانه هکر بملن هنرین وی زمانی اوخوه زی وی راحت بکن سالیوان دولتا اسلامی زی وی خورت بیه زوی رووی دنیا و آخرتی سرفرازین. کلی کردنو جارك فکرن حالین خوه او حالین حیرانی خوه موسوق. بری هزار ساللا کرد چاوه بین ایدو دیسا وه. لی جیران وه خوی معرفت صنعت پینه خوی دولت پینه. کرد زار ورن مانه. دولین مظن حمی دین کردستان بدن ارمنیا حککاری مه زی قطف فناکره کردا اوهار حیتیا خوه دکره. اف ملتا مساماتا حیا مایه دست نی دور خنکار دنیا بنین. حمی وی دنیا بینن خسا کوناف وان بک هیه نالی وی ابوالهدییه او ایچکار نیاری کردابه نیاری مالا بدرخان بکیه. او خوه اصلی وی مطریه. عول سواقاده مطریی دکر غنا دوسی بره پیدا دکر نهونک خنکار بیه مرووک مظن. خنکار جزئی دکه. خنکار مرو وی اصیل نابه نک خوه. چقاسی مرو وین سه هنه حمی دورا وینه ده و مجاناف وی حالیده هکر کرد زی فکرن خوه روزکی دولین دی وی ولای وان ژ دست وان بسین حمی ولای ان ژن وزاروین وان وی بکوره دست فلا. نهون دولین مظن فلا حمی دپیزن چکو کرد جاهان بی معرفت کم هنرین حیا ارمنیایه بن دست واند هیمین لوما دی کردستان یارمنیایه. نیجا هکر کرد مروولی جاهل بین اوی روزکی بت. اوه چند سالک چکو ارمنی کلک ظلمی ژ دست مأمورین دولتی دیس آخه بی حمی نشتا دکده ده خوه زطللسا مأموران دوریچند. حتی

حجی فی کاغذکی ریکه
ژمزه دئی سر کاغذی
وها بنفیه :
بچنو نجل المرحوم بدرخان
پاشا عبدالرحمن بک
هرجار دو هزار جریدها
ازی، یکم کردستانی
ده بلاش بدن خلکی

کردستان

۱۳۱۵

عنوان
جموده (کردستان) غزنیسی
صاحب و محرری بدرخان
پاشا زاده عبدالرحمن
امر طبعده ۲۰۰۰ نسخه کردستان
ولایت عظامه ارسال و واسطه لایه
قرا و قصبه نشر و نسیم اوله مقدر
کردستان خازرنده هر بر ایچون
سنگ آینه بدلی
۸۰ غرشدن
کردستان داخلنده خصوصی
استانلره بجانا کوندریلور

(پازده روزاده جازکی تیت نفیساندن جریدها کردی به)

کردلی تحصیل علوم و فنونه تشویق ایدر صنایع و ادبیات کردی بی حاوی

(اون بش کونده بر نشر اولنور کردجه غزته در)

غزته تک مسلکته موافق عربجه ترکیه فارسجه مکتوبلر کردجه بالترجه نشر اولنور

« روزا یکشمیده ۲۰ جمادی الاخر ۱۳۱۹ بازار ابرسی فی ۲۳ تشرین اول سنه ۱۳۱۴ »

سلطان عبدالحمید خان نای حضرت ترینه عرضنامه

پادشاهم !

ناک هابولری دانا اغفاله چالمق اینیان ابوالهدی کی برطالک
بازیمجه ظلم و اعتساف اولمقدن و شو حاله عدده نمدن نانی استانبولی ترک
ایله ماواى قدیتری و وطن اصلیری بولنان کردستانه کینک اینیان
بش رادری جایلر کی طشاش قشلهده حبس و توقیف ایدرک اشکنجه
التده بولنردینکجه دائر مطبوعات اجانب و محافل سیاسه کی منابع
موقوفه دن الدیف خزلر ج کرلری برادرترمک اوغرادلری مصیبت
ایچون دکل احق عدالتن بشقه برشیه انظار اولنیمان مقصه خلافتک
اورویاه قارشو شو منابه قانون شکسته نمدن طولای دسون ایندی.

اوله دنبری ملت اغورنده مان جانلری قدایه مهیا اولدقلى اتال
تمدهده فعلیه سیله انبای ایجت اولان قدیم ر خاندان ارکانک هر دلو
مزیندن عاری و سیک دلو شناعیه عمومک بغض و نفرتی قزانت
بولنان قبطی السب ابوالضلائک کینه قربان ایندی بی هاسکی عدن
و حکمته توافق ایدر ؟

برادرلرک شو صورته اشکنجه التده بولندریسی فی استانبوله
کتورمک، فکر و عزمندن صرف نظر ایندرمک مقصدیه بتی ایسه

الله قسم ایدرم که شو تدیر عزم و نایمی تقویدن بشقه بر شینه خدمت
ایتر. (زخمه دیش اولدقجه شیرک بجهسی شدنتلور.)

پادشاهم عنایل خاندان سلطقی ارکاندن اولدینکر حاله محبا شو
حقیقی اکلایق قالمی نیچون حائر نکلسکر ؟ بوکی تدیرلر کندیکره
ناح سر انخاز ایندیکنر قبطی ابوالهدی کی جین القاب اولانلره تأثیر
ایدرسده بدریکر جتیمکان عبدالحمید ایله حرب ایجتش بر فهرماک اوغله
هیج بروقده تأثیر ایدم من. ابوالضلائک خیانت و ملتخته خدمت ایندی
ایچون عنای پاشا بیک دلو خیانتلر اجرا ایدر بوکا مقابل کندیسنه
احسانلر، رتبلر، نشانلر بخش اولنور.

کنج، کوزل اوغلی تقدیم ایله ابوالضلائک هوسات قضایه سنه
خدمت ایجامشدن دیرک بر جوق ارباب ناموس استانبول سوقاقرنده
عنای پاشا و غویمسی بر طاقم حشرات طرفندن ضرب اولنور. حکومت
سیه کر طرفندن انشای مشارالیه سؤال ترت ایتمک شویله دورسون
ذت شهه بگردن دکل ایسه ده اقدیسی بولنسان ابوالضلائ طرفندن
کندیسنه بر قاج بخش احسان اولنور.

میلا اولدی و خیم بر خسته تفک تداووسی شمنده مصره گیمش
اولان رادرمک استانبوله عودت ایندریسی ایچون ابوالضلائک تقوییه

خلق هیبه شهبیک ددنی
قرآن خبر چه معجزان
بو بگردم چه خوش قرین
ای پادشهی بلند پایه
نتی ته بلم من محاله
ازدی چه به پیشم امی شهنشاه
شاهان ترا خوش اسمه پس
هراف نه ای حبیب مختار
صد چار بریته ای کرم کار
صد مرتبه که چه امخرا بین
حتی بکهمته خانی زار
اوردی بخوابی و صینی
وی بد عملی وکی کلابان

بختی به خندل بکست و ذنی
آبات و سور چه پنا تن
عثمان و علی عجب کرین
خورشید فلک نشین و سایه
مداح و بو ته ذو الجلاله
و صاف تیه کلام الله
طاها را ترا طلسمه طس
باری و ترا بریته صوند خوار
کردی مهین کنه دو صدبار
اما و ته نامیدنا بین
ناک پلید و اجب النار
دعوا دکتن به امتنسیه
باری بکه پیروی صحابان

استدعای شفاعت و استشفاع مغفرت ز جناب صاحب سریر شفاعت
دصورتی ممر احید ایال حضرت عزت

ای واسطه و حود کوبین
شاهنشاه نخبکه مدینه
سر افلکک لک ته کافک
شق القمرانه بک اشارت
ای پادشهی سریر لولاک
حاضر ز ترا اراق و زرف
دار قسح بین ژرته پرد
پیژی توقد پرو ذو الجلالی
افاتی وزار و مشت خاکین
ماو دودامه تمطل ل نه بو

شایسته قرب قاب قوسین
معجز ژنه او قدر مدینه
غرا ملکان ژنه سلافک
زاغ البصرانه بک عسارت
راه مره آسمانی جالاک
شاطره ترا فرشته رف رف
بی پرده دکل خدی خنده
پیژی توقدیم و لایزانی
هادی نه توی خوام هلاکین
دانی لسی مه تاج تکرم

تشریف خلافتی ته دامه
معلوم نه بو کوام ترانین
مر چی زبو مه کر اراده
خانشا ز کال واقسا ته
کهر و کتهان یکی بخصانه
یکرونه لک ته کفر و ایمان
قهر اخو یکی اگر تو ظلم
ور فیض بکت سبحان رحمت
کر کافر و کر کناه کارین
کس نیشه ز کافر عصانان
کافر بوین ام باسم قهار
کفری تو مکر لئی بختی
دی شادین له شیطاین
قط غیره ای پناه عالم
اف کرک لنین بدسر انجام
القصه بکی کود بر سرکس
فی الجله مه جله خاص عامان
یکرا بنفا عا خوه خاصکه

تا فاته اماقی خوه دامه
قدری وی اماقی ترانین
بک زره مه لی نکر زیاده
دوره ز جنلال رحمتانه
لائق نه بن افه شهنشاه
بکسوته لک ته خلد و زبان
جنت له دی به پشه اگر
دوزخ له دی به پشه جنت
بالله ژنه امید و ارین
مظهر نین زبو صفا نان
غفاره کوم کرین کنه کار
کردی کتهان به بختی
سرورین کک ملاعین
قط لایقه ای شبان آده
ز بکر اکتین نه شبه انعام
شها و تی بحیة آتین
عاصی و شقی و ناقسا مان
فیکر امه ز آگری خلاصکه

ازی فی جریده یا خوه هر بازده روزا جارگی درینم جریدها باشی وی
ازی ز کتبیا احمد خانی رحمت الله علیه تمبختکی بنفیسیم . او نصیحت
ککک خوش هانی به کونن ز حمی کردا هینی دم قنچ سکوه بدن
وی نصیحتی

مطبعا حیمتا قنای و قنچیا مسلمانا طبع به

حسدیده بی هماله او ناهیه لایون بدرخان یکی جریده پک هولی درمخدا
تقی ز کرداره بت لوما از کولای بدرخان یکی مه ز تمصب و حیاطخوه
ز ملکی ختکار دزکتم هاتم دبارن غربب دا از بی خدمت ز وطن و ز ملتی
خوره بکم ز کرما خدی هین دک کو کرد زی بی جریده بی ز خوا گران
کفته ساله نیار بین

من فی جریده ده کاغذک روی ز ختکار عبدالحمید غازه ریکر
دوما زانف ده دپترم چکواوی نهشت بران من جریده یاخوه ملکی بیده
دریشت از ز ملکی وی درکتم دا از بی وی جریده قنجا کرداره بتم و
سینا صروی دوروی زره بنسجم .

کلی کرد نو انسان ز حیوانا تمجیزن چکوانسان بقل وهشن خدی
ز عقلی جاز نشک خاق نه کرده لی عقل زی بی خوندی کامل دبه
مروقی نخو نه عقلی کلک کیم دینه لوما خدی تمالی کتیاخوه ده علماندا
علم و معرفتی کردوبه

حدی قرآن اعظم الشاده فرمان کرده (ورفع .....) لوره حوی عقل
حو دراده حاکی مخلوقا . به قوتا عقل انسان حاکی حیوانا به عقل به پا
مروف زی وک حیوانا بی . اف واپورن سرخبری اف واپورن لردی
سرهستی دحین اف تفراف اف طوب و تشکن هنده دور دجین حی به قوتا
علم و معرفتی عقی به .

مروف عقلی خوه مقاس بسمیله وی حوقاس نشین رندو چاک چیکه .
کاو عملاندا عقل جاوده اری اف برک منقه قاس دست من هات ازی
کورت جوانا بی سم : عقل بمامی خوی قوت ده لوره عملاندا عقل خونده
حی تشق مروف دیت دی نطابه اونشت ز اصلی خوه چه بچاوه وها بواف
زی بخوندی دبه . هسکی دنا به هندک مروفا بکرماجی انارقیسته حیفا
من بت فکریه دورخوه . جبرانی وان روس عجم وروم حیفا به
عزمانین خوه کتب قیسه چکین قنچ دست واند هه عتایک کرد نقدکی
داویزه او بیستا داویژن اف ملین ها زارون خوره ده لا بین خوره نشین
نیچ هشته خدی علم و عمری وی زنده بکه بران من مقسداد یکی اف
ریاقتجام جریده بی نشان مکر

احمدخان رحمانخدی لوی به کتیا خوهده قیسه (انواع ملل دخوی
کتیبی - کرماج تی دی حسین) اف خیر کرداره غاره دی خوه ژرن بی
غاری درین دی کردوی خوی علم بی

مجتبانا ز مانی من کرما بخاره از سو ف کر می جریده ده ریانتج نشان
کرداکم ووم جی بزک لی هبت مکتب من مطن دانیه . حکومت بران کردا

کون قوماندانلق دارمسنده توفیق اولدقدن بشفه ایکنجی بر اهانت
و حفارت اوباق اوزره ابولواک دست ملتت بیوستی اوبکسزین
سالو بره به جکی کندیسته رسماً تبلیغ اولور . بو ایکنجی اهانت دخی
نامانی هاپو نرینه اولورق احرا واراده قاطمه ناخداربری مقتضانشدن
اولدینی کیدیش مدبری سکار حاجی محمود افندی و باشکاب محسن بک
ویاور خصوصیری جیرکی قبا سقال محمد باشا طرفلردن تبلیغ و ایسا
قلمشکر .

پدشاهم بو کجی سملاست دانشکارانه ایله تخویف اوله بیلجک بر
کیسه وارایسه اوده عیان باشا اولدینه بین ایدرم برادرم مدحت بکک
افاده سندن و تفراتغاه قیودندن اکلانده یقینه کوره استابوله عود ساید چکه
داژ اولان تاثر اقامسی شاعت مرورشک و قوعندن اول اولدینی جهته
شونهدیک عودنه تعلق و تأثیری اوله به جی اشکار اولدینی کی اشته عبد
مبارکری دخی بو حقیق آیت و ابوالضلالک حمزه ده اتخاذ ایشدیردیک
تدیر سفینک بطلاقی اظهار همچون باشلیجه مقصد جا کرانم اولدین بری
ملت اسلامی و سلطنت هاپو نرینی تدابیر مفسد تکارانه سبله محو و شویانده
دولت و ملت خدمتاری سق ایدن غایه مزار ایله بو نجه بمصوبینی افتاو بریشان
ایلیان ابوالواک درجه اهانت و شتاعتی مدحت بکک احداث ایلدیک
کردستان غزیمسی و مطوعات اجنب و اسطه سبله اعلان و اشاعه ایدره ک
سمع هاپو نرینه ایصال و ابوالواک کی خیتک تأثیر نفوذله قانونک اجراسز
و عدالتک مفقود و طلمک حکم فرما اولدینی مالک شاهانه کزه ارتق عودت
انجیرک حیاتی ملت اسلامی بک استحصال سلامت و سعادتیه افراد عالمه مزک
حقوق مقصوبه برینک استخلاصه حصر ایده حکم معروضدر .

بدرخان باشا راده

عبدالرحمن

حدوشکر دک زوی خدرا کو اف کائنات دانی به مروف باهش و ذکا
ز حیوانین دی جد او عالی کرده . اف جریده باها عتاهو بران من مقدار
یکی دردانی لکر چکو ختکار نهشت اول مصری رونت فکرا استانبولی
جریده یاخوه نکاری استانبولی دریت سیاری وی چکو مروف مقل بی دور
ختکار حی خان بی اصل سبن نیاری جو انردانه چه خستاکویک زوان
هی نانی وی اولده ایه او تمانی اصل و نسب مطربه چکو اوژ حیا بی استاره
ژ حیا زنده تر یاری مالا بدرخان یکی به او نیاری حی کردایه نالی قنچی
لکر دایه بو ختکار دینا بینه به راستی او نه اولهدی به ابوالضلاله نسق و

عنوان

چنومه (کردستان) غزنی

صاحب و محرری بدرخان

پاشا زاده عبدالرحمن

هر طبعه ۲۰۰۰ نسخه کردستان

ولایت عظامه ارسال و واسطه

فرا و نصابه نشر و نسیم اولته صدر

کردستان خارجنده هر بر ایچون

سنگ آینه بدلی

۸۰ غره بندر

کردستان داخلنده خصوصی

استانلره بجایا کوندریلور

کردستان
۱۳۱۵

(پازده روززاده جارکی تیت نفیساندن جریده یا کردی به)

کردری تحصیل علوم و فوونه تشویق ایدر فصایح و ادبیات کردی بی حاوی

(اون بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزنیه دور)

غزنیه تک مسلکته موافق عربجه ترکیه فارسیجه مکتوبلر کردجه به بالترجه نشر اولتور

چیچی فی کاغذکی دیکه

ژمزه دنی سر کاغذی

وها بشیبه:

بجنو نجل المرحوم بدرخان

پاشا عبدالرحمن بک

هر جار دو حزار جریده یا

ازی دیکم کردستانی

ده بلاغی بدن خلکی

﴿ روزا یکشمبده ۲۶ جمادی الاول ۱۳۱۶ بازار ارستی فی ۲۸ ایلول سنه ۱۳۱۴ ﴾

شوکتلو عظمتلو سلطان عبد الحمید خان تانی حضرت تبریه

عمر ضحالی عیدانه مدر

پادشاهم!

بیتلا اولدینی علت صدریه دن طولانی اطباتک کوستردکری لروم اوروربه
 بالهضات طلب و استرحام ایندیکی رخصنه نائل اولمه بدیندن بلاما ذویت
 کین قیش مصره عزیمت و موسم صیفک حلو لیه درسماده عودت ایدن
 برادرم مدحت قوللری بک کیفیت عزیزتی برمتاد ایندیکی شکل و صورت
 قویله ذات هاپونلری قارشو اختیار کذب و دروغ وشو صورتله تأمین
 اقبال و منفعت اینجی اعتیاد ایدن ابوالهدی اقدینیک جمله تدابیر مسدودت کارانه
 سندن اولوق (ولا قدر ....) آیت جلیلهسی خلافتده اولوق زید ایچون
 عمرو سئول ایدلک قیلندن اولوق و بو وسیله ایله دخی ذات هاپونلری
 حقتدهکی افکار ملتی اخلال اتمک اوزوره استاسیولده بولان برادرلریمک
 تصدیقیه مدحت بکک جلی ممکن اوله یله چکنه دار مرقوم ابوالضالاک
 واسطه اجرای شانعی اولان عیان پاشا امین بکک تصدیق حقتده برزورنال
 ویره یز یلوب بونک اوزوربه باشکاتب تحسین بک قوللری طرفندن (تصدیق)
 گلهسی حقتده عیان پاشان ایشاحات طلب اولنسیله عیان پاشا جواباً
 د اقدمن فرمان بیورور ایسه مدحت بکک بوراده بولان برادرلری

ضرب و قتل ایله تحویف ایدرم ائرده ششو اذیتدن قورتلدی اوزره
 مدحت بکی کبرو جاغیرلر ، دیو دانشکارانه ووردیکی جوابه مقام خلافت
 عظمتک باشکاتی تحسین بک اقدی ده و اقدمن بونی سزه رسماً امر
 ایدمه نزل ، دیو جواب و بره رک شاعت مروضه مک اجرائنه صورت غیر
 رسیده مساعده شاهانه لری شایان بیورلدینی ضماً تبلیغ ایندیکی کی
 یاور خصوصی محمد پاشا دخی بو صورته حرکت موافق شان صداقت
 اوله جننی علاوه اظهار اتمسینه شاعت و دانات مذکورنهک باشکاتب
 بک طرفندن امین بکک مابین هاپونلری جاغیرلرینی بر سکونده اجرائی
 قرارلند بره لوق تا بشکطاشدن قاضی کوبه قدر برطاق حشرات طرفلرندن
 تعقیب ایندیبلدی . جریان ایدن تحقیقانه و انشای وقصده علی ملام الناس
 متجاسر طرفندن وقوعیولان اقادانه نظراً حشرات مرقومه عیان پاشا
 طرفندن ترتیب ایدلک کبری و امین بکک ضربی حقتده اراده سیه لری بک
 صادر اولدینی تبلیغ ایندیکی ثابت اولسیله عیان پاشا حقتده دخی لازمه
 عدالتک اجرائی عموم طرفندن عتبه علیای خلافتینا هایلرندن بالهضات
 استرحام اولدینی حاله نمرهسی کورلک شویله طورسون ابوالضالاک تأثیر
 نفوذیه استرحام تاز دخی خاکبای هاپونلریجه تأثیر سز قالدینی کی استفسار
 خاطر ضمتده ساعه شفقت و حیتله درسماده کلوب طوهریجه مابین هاپون
 ملوکانه نسه مراجعت ایلش اولان برادرم علی بک قوللری دخی دوت

وگه بازار کردا لپایه هرسالی ده یازده هزار کرد لهره دجقن
ریجبری درینا دخلی دکن گلاکزی پاشی دمین خوی مال و زارو
دین ز برقی سبی ازی محتاجیا حال کردا ز نهره هرچار بشیم .
خدمتک هولی چکک ژمیر خوره بکم . اطنه بی

سید طاهر بو طی

از ووه کاغذانه دکری گلاک ممنون بیم خدی علم وهمتانه
زیده بکه هرچار ازی پنجی جریده یازدهره ربکم چی که حکومتی
هی اذنا جریده یا من ندایه لوما از نکلام پیوسته بی ربکم ازی
تقلیدکه دی ز نهره ربکم گهیم دست نه .

پاشی هوژی انشاءالله ازی ترمغامذهب شافعی زکرمانجاره بکم
هکی تو هرچار بمناکر مانع و حالین زیدری شبسی ازی گلاک

متقی زنه هلم .

مم وزن

نقشی نه دینن اود آتی ناکن حذری ژ آف وداتی
لب نشنه طلب دکن زلالی وی دانه دام زلف و خالی
مقصود کوبو ژ پشه حاضر دی قصد بکن جمیع ناظر
طلو طی بخوره مانکر در برت هرچی دهن اوی دبیرت
دوی مقصد مختصر دینن یا بشد دهن گلاک دمینن
مقصود و مراد دل تو شانی اما تو فضل من نشانی
هرچی نه دانی بی ضلالی یا بند دکی بزلف و خالی
هرچی کو تو بینی سر هدایت فیرا بگری بکی عنایت
حاضر وی دبی مقام معلوم کر خادمه وی دکبری مخدوم
بی سجده نه ای جناب معبود آدم کره قبله گاه و مسجود
عیساته کا گمانده آوجان آیامچه نه جاننده او جان
در سا کو مخف نه کوه ادریس البت دجوه مقام تقدیس

البیس فقیر بی جنایت هندی نه هبو دکل عنایت
هر روز ذکر هزار طاعت لورا گوته داوی استطاعت
وی سجده نکر نکر مویود کیرانه ز بردری خوه مردود
یک سجده نبر لیش اغیار قهرانه کره مخلد النار
القصة ژ حکمتا نه آگاه فردک مه ندی تبارک الله
عرفان طلید صاحب ادارک در حق نه گوت ما عرفناک
خانی به زایا خوه در حق گمراه بیت نه دوره الحق
الا کو مگر معین خدات یاراه بری وی مصطفی بت
یا رب بحق مصطفی کی خانی بخوه زاتو آشنای

- دنشا قلم مصنوعات
- و غفل معقولان
- حضرت سید السادات محمد
- سر دفتر موجودات
- یش دست مخلوقات
- المصطفی علیه افضل الصلوات

اشیا بحسب دلیل و برهان نان جو مگر وجوب و امکان
واجب بکه ذات کبریا به ممکن هره جمع ما سوا به
وی واجب ممکنات برقع ممکن وی ژ بوخوه کر نه مطلع
یعنی اوی بی بت مبرهن حسناوی بدرگت ژ ممکن
گجینه جوهری بت فاش ثابت به بتن ژ نقش نقاش
لی صنعت وی حکیم دانا نقشی اوی قادری توا
ندبو کوبت اوی رسومک لائق اوی دی هبت رقومک
هرچی ده کوبونه بی رقم بو لو اول ما خلق قلم بو
اف اول و روح و عقل اول هر سینه به اولی مؤول
امانکه وان ژ هفت تو تفریق اف رنگه وان بکیره توفیق
بی شیشکی واحدن بچارک تصدات و تصدد اتبارک
اول برقی ژ حسن سرمد نوزک بویه معنی محمد

(آهشی هیه)

آف خطی من و زور نشی دیسا و حضرت سلطان و عبد الحمید خان به ره به . از هیئی دکم دا اذنا جریده یامه بدت از اشکارم ریگم کردستانی . ارمنی و زورم نه من یقین کردانه چره او ان بمزمانین خواه جریده هین و کردا تشک تینین و زحالی دنیایی بی خبرین . گلی علماین کردا گلی میرو آغانو هوزی اتفاق بکن بگهین هف لئرافکی ژ حضرت پادشاهره بکشین هیئی بکن دا اذنا فی جریده بدت از ژوره ره ریگم داهوزی بظننا : دنیایده چه دبه چه نابه .

فضیلة العلم

خدای تعالی امر کره که « فاسلوا اهل الذکر ان ککنم لاتعلمون » انکو نشتا هون نظانین ژ عالمای پرسن . حضرت نبی علیه السلام گوته چی مروقی کت ویا خوستا علمیده و انج تعالی ری مروقی بکه ره جتیده و علماین علما ژ ملائکه کر امره هنگی خوش بین برین خواه ابروان فدکن و رادبخز عمردی . مروقی حیاصه بی خیتی و علمی مسئله علمی خیرا فی خبتاندنی ژ خیرا صد رکمت نمیزا قنجره . علم چینی بتن هرن بخوزن بدلن . علم خزینه به مفته ییز وان خزینه نا برسانده . نشتا هون نظانین پرسن برساندا علمی چار مروفا دکه خیریده بی برسی ، بی ظانی بی گهوه دانی ، و بی جزوان کری .

ابو ذر (رضی الله تعالی عنه) روایت کره که حضرت نبی علیه السلام گونی به : مفدارکی الحاسله اعلی و نشتن ژ هزار رکمت نمیز ، و برسینا حال هزار نه خوشا ، و جونا جم هزار جناز ا قنجر تره افضلتره - برسین کو : یا رسول الله ژ خوندا قرآن ژی افضلتره ؟ گونی به : ما بنیر علمی قرآن نو فیده بی دده ؛

سب قنجا اسلامی سب احیا کرنا مسلمانی بی مروقی دخنه

کو بلمت علمی وی هکی مرز بی جلتیده تا قا وی و انیاده درجه کتی وی هبتن .

ژبو جریده یا کردستانی

حیفا من کلک ژ کردی مه ره دهات من روژ و شفت گارند دکرن چقا کرمانج هه حی میر و ژیهاتینه چره هولی بی معرفت و سنت مانه تقیساندن و خوندا حی کردا چره نینه از لئاف فان کول و دردا ژاروکال بییم جیری ما بیم مهر ژ خدی تعالی شکر دکم او جریده یامه لسه قنجا کردا دربخشی یامه ژمه ره ریگری هات و کته دست من چککو چقا مراد من هین حاصل بین قنجا ی سردیده حوقادبت مظانی لقی زمانی حوقاچی دبت و کی او جریده من خوندا از در . تا دعا و مدحی ته جیری امام از ژ خوندا وی تیر نه نیم من کازی کرد و کرمانجا کر ژواره خوندا اوژی کلک شاین بلکه ژ شانشی لال بین لئاف بینا دوسه روزاده حق بیست جریده یا دان هف و ژمره آتین . کرم بکه لجریده یا خوده به شیشه ازویکه کودری و کی بو هیقیامه قبول نه کی هیئی دکم تو هر پوسته ژمره جل پنچی جریده یا ریگی ته جریده خوده « العلم علان علم الابدان و علم الادیان » نشی بی . از هیئی دکم هر چار درحقا و انده دوسه بختا شیشه گردوی لقی دری ژ صبا حیایاری لبر گری دشمنان پائی قنجر فنا کرن خواه نه خوش دین کلک دمرن . اف کردین و ز در احمی شافعیته . الابی شافعی لئان در احوقا پیدا ناین . کتیا مذهب شافعی مروقی یوان درا نکاره پیدا بکه : هک تو جار جار ژ کتیا این حجر نشکی لازم نشی آوژی وی به سیبا خیر و نامدار یا ته .

از ژ خدی شکر و حمدی دکم بیچی خوندن و تقیساندن دظالم هکه تو قبول بکی باش نهو ازی فاصدا بجریده یامه بکم اف باژار

اولاً - ممنوعیت مذکوره نك اقامی غزته می کردستانه ادخال ایده بلیک ایچون مندرجاتك بر قسبی وساطتله بر مراجعت ایده جکم بعض اشخاصك فکریته توفیق ایتمک لازم کله چکدرکه شوصورت ایسته میهرک بالضرور اختیار اولنه چقندن مادی، معنوی مسئولیتی مسیبلرته ترک ایدرم .

ثانیاً - حبس و توقیف قوانین موضوعه نك تعیین وتمداد ایلدیکی احوالدر برینی ارتکاب ایدن شخص حقتده جاژ اوله یلور. احوال معدوده مذکوره خارجنده وقوعبوله جق حرکت موجب مسئولیت اوله من - چونکه افراد جمعیت حرکات وافعال ممنوعه بی ایتمق قانوندن اولکونه یله چکدرده شوسالده قانون جزانک تعیین ایتمدیکی بر ماده نك مرتکبی مجرم عدا ایدله میه چکندن بالطبع حبس و توقیف اولنه من. بناء علیه (کردستان) غزته سنی اله آئیق، اوقوق شو جزای مستزمدر دیه اراده شاهانه لر یله منع و اعلان ایدلکجه آنک نه قارنی، نه ده حاملی مسئول اوله من. اولور سه ظلم ایدلش اولور که ظالم حقتده کی آیات کریمه واحادیث شریفه نك تعیین ایتمدیکی جزا هر کسندن زیاده ذات شوکما بکزجه معلوم اولسی لازم کلدیکی وسرکارده بولنان مأمور نيك ارتکاب ایتمکلی مظالم علی الدرجات ذات شاهانه لر ندن دخی مسئول اوله جنی (الامام مسئول علی الناس عن رعیتة) حدیث شریفله ساز واحکام قرآنیله محققدر . ثالثاً - تهدیدات واقعه یه دائر اولان تبلیغات معروضه یه تمامله اعتماد ایتمکله برابر ایوم استابولده سرکارده بولنان بعض ذواتك معلوم اولان احوال و اخلاقه نظر آکویا صداقت اولوق اوزره اقتراکی بر دناقی ارتکاب ایلری مستبعد اولمادینندن احتیاطاً ایجاب ایدن قوه عادله یه مراجعتله حقوق واستقبال عید نه می تحت تأمینه آلدیم. عطفلسر دوست قیتندن اولان بعض بندگلر.

شاهانه لر نيك شو ارتکاب و تزلزلی شوکت وعظمت ملوکانه بی اخلال و خنده اغیاری مرجب اولمندن بشتمه بر شیخی انتاج ایتمه چکنی حسب الصداقه شمیدین عرض ایدرم . رابعاً - بعض ذوات طرفندن بر قاچ دفته لر گرک چا کرلر یینه و گرک بعض بلدکریمه گویا طرف شاهانه لر ندن رجوق اراده لر، و عدلر تبلیغ و تبشیر اولندینی حالده هیچ بر نيك اصلی چقتمه یقندن وفی ۹ نیسان - نه ۱۴ تاریخله قراندن فائق نك قولری واسطه سیله برنجی نسخه نك تقدیمه وقوعبولان عرض واسترحام عیدانه مه اهمیت ویرلدیکنندن غزته مک انتشاری رضای شاهانه لر نه مخالف اولدینی حقتده بعض ذواتك وقوعبولان غندی اخطار لر یله بالطبع اعتماد ارنالما مشدر .

پادشاهم : چا کرلر نيك هیچ بر نیت فاسده م اولوب شو غزته نك نشری منسوبیتیه مفتخر اولدیم کرد قوم نیمیته فارشی مکلف بولندیم وظیفه بی ایضا ایتمک مقصدیله ودها بعض آمال مشروعه یه . یعنی اولدینه عین ایدرم .

غزته م ایکی ماهدنبری نشر ایدلکده اولوب شومدت ظرفنده شایان اعیاد هیچ واسطه یله افکار و ارادات سینه شاهانه لر ی تبلیغ ایدلد یگندن متخذ مسلک دائره سننده دوام طیبی بولنش ایسه ده سالف المرض بر بومرولی عرضحال عیدانه مده عرض اولندینی وجهله غزته می حکومت سینه نك تناسب بیوره جنی صورتده چیقارمق دخی ممکن اولدینه ندن ممنوعیت واقعه نك رفیله بونجه مساوی احواله انضماماً برده بو یوزدن کردلر حقتده خلاف رضای باری ظلم تعدی ایدلما مستک باب عالی یه اراده وفرمان یورلسنی عدالت و مرحمت شاهانه لر نه انجا ایله عرض واسترحام ایدرم . اولیابده وقاطبه احوالده فرمان واحسان پادشاهمز اقدمز حضرت لر یتکدر .

بدرخان پاشا زاده
مقداد مدحت قولری

کردستان

۱۳۱۰

عنوان
 مهرد (کردستان) غزته می
 صاحب و محوری بدرخان
 پاشا زاده
 لطف مقدار مدحت
 هر طبعه ۲۰۰ نسخه کردستان
 ولات مظانه ارسال و وساطت
 قرا و قصابه نفر و تمیم اوله چقدر
 کردستان خار چند هریر
 ایچون سه تک اونه بدلی
 ۸۰ غروشد
 کردستان داخلنده خصوصی
 استانلره مجانا کوندیابور

پازده روزاده جارکی تیت نغیساتدن جریده یا کردی به
 کردلی تحصیل علوم و فنون و تشویق ادب و نفع و ادبیات کردی بی حاوی
 اون بش کونده بر نشر اولنور کردجه غزته در
 غزته تک مسکنه موافق عربجه نر کجه فارسجه مکتوبلر کردجه به بالترجه نشر اولنور

حجی فی کاغذکی ریکه
 ژمنه دفی سر کاغذی
 وها بنیسه
 بمصر نجل المرحوم بدرخان
 پاشا مقدار مدحت بک
 هر جار دو هزار جریده یا
 ازی ریکم کردستانی
 ده بلاش بدن خلکی

روزا پنجمی ده ۲۷ محرم الحرام سنه ۱۳۱۶ پنجمیته فی ۴ حزیران سنه ۱۳۱۴

غزته م کور یلانلر توقیف ایملکنده اولدینی کبی شو کردستان
 غزته سنک نشری ضای شاهانه لریه مخالف اولدینندن همان ترکیله
 در سمداته ۴۰ دتم و بو بایده کی اراده سنیه لریه اطاعت اتمدیک
 حالده کجش مأموریتلر متعلق بر سوه مامله تصنیف و اسناد
 و محکمه عانده سندن استهصال اولنه جتی اعلامله حکومت
 مصریه دن طلب اولنه جنم و حکومت مشارالیه کدخی بوکا
 موافقتله جا کر لینی جبراً تسلیم ایده جکی اولنجه شایان اعتماد
 اولسی لازم کلان و ممیت جلیله خدیویه ارکانندن اولوبه سند
 الايجاب ارئه ایده جکم واسطه مالموسه ایله چاکر نریسه
 تبلیغ اولندی .

پادشاهم! شوکر دجه غزته تک محنتاتی بول ارباب مارفو
 مدینتک مسلمی اولوب شو حالده ذات هایونلریه قارشو بو بایده
 اسباب و دلائل سردیله تقویله مقاله حاجت یوفیسه ده ممنوعیت
 مروضه تک عدم رفعی و بنیرحق حبس و توقیف اشخاصله
 تهدیدات واقه حقیقه مساعدت سنیه لریله بعض استرحاماننده
 بولنه جنم . شویله که:

شوکرلو عظمتلو سلطان عبدالجید خان ثانی حضرتلریه

عمر ضحال عیدانه مدر (نومرو ۲)

پادشاهم! دولت ابد مدت عثمانیه لری تشکیل ایذن اقوامدن
 منسوبی اولدینم کرد قوم تک خلقه و موقفاً حاضر اولدق قری اهیتمدن
 دولایی شایان تعلیم و اصلاح اولدق لریدن کردستانجه التزام بیور
 یلان اصلاحات و ترقیات جمله سندن اولق و (کلک راع . . . الخ)
 امر بولسیله حصه عیدانه مه دوشن و وظیفه یی ایفا ایتک اوزره
 قولری دخی سایه معارفوانیه شاهانه لرنده شوکر دجه غزته یی
 نشر و احداث ایتدم .

غزته تک خلاف مأمول ممالک محروسه شاهانه لریه منع
 دخولی باب عالی طرفندن تعصماً ولایانه تبلیغ اولدینندن شو
 ممنوعیتک ره می خصوص تک باب عالی به اراده و فرمان بیورلسی
 دوت نومرولو فی ۲۱ مایس سنه ۱۳۱۴ تاریخلو غزته مده کی
 عرضیه ایله تنیه عالی شاهانه لرندن عرض و استرحام اولنشدی .
 ینه خلاف مأمول ممنوعیت مذکوره دفع ایلامش حتی الارنده

جریده یا بری فی من بعد کریبی کو ازی پخاشز امریقا
 واسپانیایی بشیسم . عولی دشی از فان دو دولتو ژودره پچکا
 تعریف بکم: اسپانیا دولنگ فرنگایا بری حفت صد سالاجی نهو
 دولتو اسپانیایی لی اویا زبرین اسپانیایی خنی بین . ساما تابی وی
 هنگی هن ژموکین امویه وی دری خلیفه بین ژوپاشی خلیفه
 بین وان عدالت بردان دست خرابی ی کرن علم ومعرفت نهما
 وزیر ووالی بین وان ژری دست برطیلا کرن میر و آعیان ژری وک
 حضرت بی علیه السلام گوئی: « الناس علی ساولک . لولکیم »
 دست ظلم و خرابی ی کرن گوئدی، رین بین ژار بین لوما فرنگا
 کاری وان عردین وان حی گرتن هن مسلمان رفین نیف اسلامیده
 افریقای گلاک ژوان هانن کوشتن گلکزی مان ویدری بر حکم فرنگا
 حیانه گلاک ژوان پنه فله . افوه پچکا طاق اسپانیا چهی و سوچه .
 امریقای: عردک گلاک مغلنه دوراوی حی بجره کسی اف سرد
 امریقای نه دظانی زمانی ملوکین امویه له اندلسی سالا علم
 ومعرفتی ظانین کو عردک و هاهیه هن قوی ژعالین وان گسی یا
 سوارین چون کشتن امریقای سر بحر ااطلاسی گران ژهن
 سببا نه کارین گلاک بگرن لوما تو عرد نه دین فنگران لی هن
 علامت دین کو عردک دی سردیایی هیه .

پاشی ۱۴۹۸ تاریخامیلادی انکوربر، چار صد سالو فرنگک
 ناف وی (فرستوف قولومب) چو گلاک گرا او عرد امریقادیت
 وکی فرنگا بهیست عردک وها نو هاتی به دین گلاک فرنگ چون
 وی دری فکرین کو خلکین امریقای کو فنه لی جهوان گلاک
 خوشه آخا ویده گلاک ظیر و ژیف هنه هیدی هیدی مروف علما
 ندن خوه علماندن هنر ومعرفتا هنکی چو امریقای خوی ناف
 و دنک . کودری مدرسه ومکتب فتح بهیستن ظاروین خوه
 ریکرن وی دری دان خوندن نهو ژدواتین فرنگا حیا زیده تر

خوی هنر ومعرفتن حی دولت ژوان درسن . افوه و ظانی
 امریقا ژری چه بی سوچه یه .

شر امریقا واسپانیایی له سر بحری یه اسپانیا گلاک دولتک
 کزنه امریقا تویه لی سالا خپاندنی سالا علم ومعرفتن خوه
 امریقای طوب و تفنگ و واپورین وممظن هنه باو دولتو ولی بنین
 اسپانیا دظانه نکارد امریقای لی چه کو اسپانیا ظلمی دکه امریقای
 دشی وان مروین . مظلوم ژین حکم اسپانیا خلاص بکه اسپانیا ژری ناوی
 امریقای نیکل شغل خوه بکه لوما نهو شر وانه هنکی دست شری
 کرین واپورین امریقای حی درا کارن واپورین اسپانیایی شو طاندن
 غرقاندن نهو امریقای جهوان مروین مظلوم کو ناف وی دری
 (کوبا) یه گلاک مسکر اسپانیایی له ویدری، به اودر کره محاصره یدیه .
 وک ام دظالان چه کو امریقا خوی هنر ومعرفته وی بکار به
 اسپانیایی .

واپورین شری بین امریقای بری چند روزکی چوپین هن
 جزیره بین اسپانیایی بگرن لویدری راستی پازده واپورین
 اسپانیایی هانن کو حی ژری تزی طوب وعسکرین رخا جزیره یی
 ژری گلاک طوبین اسپانیایی هیین وکی هف دو دین ژهر دو ملا
 طوبا دست بیکر مروین چوپین سیرا شری ژد نشین کو وکی
 شر خوش ، ژدنگی طوبا ژتاندنا گله یا عردو . سمان دانالا
 وکی او گله بین دو صد سه صد حقه لطایا لوابورا دکت ودقا
 وه دنگین عجیب ژوان دهات حجکو قیامته عردو عسمان نیکل
 هف دین بگله کی واپورک مظل شوتی ونوط میر در بیکده
 هانن کوشتن شری سه چار ساختا دوم کر واپورین اسپانیایی هن
 ژری شو طین هن ژری هانن غرقاندن هن ژیره خرابون .

گلی میر و آغانو هون لسانیا کرمانجا میر و آغانن . لوما دئی
 هون قنج فکرن، وان اوان بدن خوندن بلمینن علم وهنرا هکی
 کرمانج بن هونین میر و آغای ی ژ کیره بکن کرمانجین وه هسکی
 خورت دولندین میر و آغایین وان زی وی حوقاس خوی ناف
 ودنک بن لوما گلی . مظنین کرمانجا دئی هون وک اولادین خود
 فکرن کرمانجا . جریدهیا بری فی من نویسی کو حضرت نبی
 علیه السلام امر کره هون حی شنان اوین اون شنانین وان
 وی ژوه حیابین برسین . گلی علمایین کردا دئی معنا فی حدیثا
 شریف هون قنج بیژن مظنا دا بظانین دین سروان چه به .

« فضیلة العلم »

حضرت پیغمبر علیه السلام کوئی به . مرووف قنج مرووف
 زیده خوی نضل و کرم مرووف . عالمه ، کر مرووفین دی زی
 قیدی دین و او محتاج کسی ابه .

دبسا حضرت نبی علیه السلام امر کره کو ایمان طازنی به
 جلین ایمان تقویه زینتا وی حیایه ثمره یا وی زی علمه لوما
 مرووفین بی علم مرووفین نه خونندانی نکانن ثردنی ژ ایماناحوه بن .
 مرووفین نیزیک درجه یا پیغمبری مرووفین عالم وجاهدن
 ژلوره اون چکو عالم بهلم خود خلکی دعلیمیه امر پیغمبر وربا
 راست . جاهدژی بنیرین خود امر پیغمبر احتفظ دکر ، لوما گلی
 میر و آغانو کرمانجوقنج بظانین خونندن علم و معرفت دنیاو آخرن
 روی مرووف . بی دکه مرووف محتاجی و ابه ریا خدیده باش نبو
 ظارو بین خود بهلمین علم و معرفت هون بختاخو شجیع جسرور
 هکی هون بین خوی علم هون ژدن حی خورت تردولندتر بن .
 خدی تعالی خطاب کره ابراهیم آتیه «السلامه کو » از
 عالم حن مرووف لوما مرووفین خدی دانسن دین

بلمن علم و معرفت . عالم تعالی

حضرت نبی علیه السلام کوئی به . از چاوه دصحابه کی خوی
 چکک قنجتر و خوی فضل ترم ولی عالمک ژعابدکی قنج تره خوی
 فضل تره . چاوه شیئا بدری هیف ژ اسطیرا خوی فضل تره ولی
 عالم ژعابدا خوی فضل ترن فضلا مؤمن عالم ختی درجه یا
 ژ فضلا مؤمن عابد زیده تره .

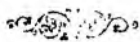
فخر عالم علیه السلام پر سینه کو عمل قنج کیزکه کوئی به علم خدی
 تعالی به . دبسا پر سینه کو مراد کیوان علمه گرتی به علماندا خدی
 تعالی دبسا پر سینه کویا پیغمبر ام پر ساعلمین قنج ژنه دکن توجو یا
 علم خدی تعالی ددره مو ژو باشی علیه السلام فرمان کر کو بعلما
 ندنا علم خدی ره عملین هندک کلک فیدد بی ددن مرووف و نظانین
 و جهلا خدی . تعالی کلک عمل توفیده بی نادن . لوما بی علم کلک
 عبادتزی . کلک فیده بی نادن .

اهام غزالی کوئی به :

مرووف ژ حیوانا بهلم فرق دین دوه بقوتا خود ژ انسانی قوت تره
 قیل بهسن بین خود ژ انسانی مظن تره . شیر بجمسار تاخوه جسور تره
 گامیشک ژ انسانی زیده تردخت و زکی وی مظن تره میرانیا
 جو کلک چکک وک بیتاکی ژ میرانیا انسانا زیده تره انسان بلمنی
 بظاننی ژ حیوانین دی فرق دین انسان علماندا علمیره هاتنه
 نماندن .

»

لقمان گرتی به . کر خود رخ علما رونه خدی تعالی عردي چاوه
 بیار نامور حاد که ولی قلبین مروفاژی بنورا علم و حکمتی احیا دکه .
 و جب تعالی لآینا چیلها « شهد الله انه لاله الا هو وانلائکه
 و اولوا الیم » ده عولی بختاخوه پاشی بختا ملائکا پاشی بختا خوبین
 نمایی آریه ژوب آیت زی اشکار دبه کو علم ژحی تشا قنج تره .

وفتونه تشویق ایشک وزمانه کوره القا آند. بولمق اوزره کردلسایله شوغزته بی احداث ونشر ایتدم.

چا کسرلری امرادن بولمق وغزته نک حاوی اولدینی نصایح کردلسایله طرف عیدانه مدن اجرا ایدلمق اولمقله کردله طبیعت وقوه بیت حیویه فوق العاده حسن تأثیر بی مطلق اولدیفندز اکر اون سنه مقدم شوغزته کبی بر جریده موجود اولمش اولایدی. بونجه مد اخلاص وازعاجات اجابی .وجوب اولان کردستان اغشاشاته میدان ویرله هس وکلن بر ترقی وتمدن آآوری حاصل اولمش اولوردی .

پادشاه چا کر لرنجه شوکرده جه غزته کردستانجه اجرایی التزام بیوریلان اصلاحاتی تسریع و تأمیز و بهض مأموریتک ارتکاب ایتدکاری . نظامی منع ایدجه اسیابک برنجیلدن اولوب شوصورت بر جوق . بلاقه دارل طرفلندن دخی اصدیق ایدلکده واساساً مندرجاشده مضر برشی اولمادیقی کیم تماماً حکومت سنه نک تسلیب و آرزوسنه یوقیستی دخی ممکن اولدیفندن هر حاله کردستانه کردلرک بولدقاری محال سازده یه دخولی خصوصنه رحمت اعطاسنک باب عالی یه اراده وفرمان بیورلمستی خاکبای حاجت واری شاهانه لینه التجا ایله استرحام ایدرم . اولیایده امر وفرمان

۵۰۰

ای خط من زور بترکی تاشی کاغذ که رحضرت سلطان عبد الحمید خانزه یه . اتی کاغذیده از هفتی دک که اذنا جریده یامن بدد دا از ریکم کردستانی .

ژولانتین از جریداریکم زمیره دنفینس کو چسریده بین از ریدمک مأمورین حکومتی نادن خویا . چه کو کرمانچی نظامین دیرین قی من درحقا وانه شستک تیشی به .

هکی دیبا اذن نمان کو از جریده یا خوه ریکم نیف کردا دهی کردیمی بگهین هفت زوالیا متصرفا هیقی بکن دلهیلن از فی جریده بی ریکم ولایتین کردا .

گنگ ملت هنن نه نشین مه نه حی خوی جریده نه خوی کتیین خوی مدرسه نه . کرد زحمی قوما زیده تر خوی غیرت وهتن لومانی کتیی بی تپساندن لرمه عاره فهیته .

ولک احمد خانی گوتی :

کردی دیوانه اتفانک ه فیکرا بکرامه اتفادک

رومی وعجم و عرب تمای . همیا زمه ره ذکر غلامی

تکمیل دکرمه دین دولت . تحصیل دکرمه علم وحکمت

گرتی میر و اتانوا اتفاق بکن بگهین هفت هکی والیا متصرفا

گه دناوو زخنکاره تلرافا شینس عمر فحاللا بشین دا اذنا فی

جریده بی بدت از زودره ریکم .

اف جریده یا از دایسم من گنگ خلکپره ریگریه مروف

حی فی جریده بی بیروز دکن کردا تبریک دکن . اف جریده

وی به سبب کو کردزی وک خلکی همیا دیاییده چه دبه همیا

بهینس بظانین . هن مروف هنن نایین کرد بلمن حالین دنیایی

دقین سر چاف گرتی بمینن تشکی نظامین داووک قین حقارت

لوان بکن . وکی کرد خوی جریده بن تپساندن بظانین

مأمور بن زمیر و آتشیان بن حجوی ظلم لوان کر وی بکاربه

زمیره کاغذکی شیشه ازی جریده بیده اعلان بکم بقه ریده

ازی دردوی بگهیم حیا گه خنکار . اوما ظالما نایین کرد بین

خوی جریده خوی تپساندن چقا حیل وقوت سرمن هیه اری

بختیم کردا بلینیم تپساندن وحالی دن ژوانره جریدا ریکم .

خدای تعالی امر کریه کو مؤمن همی برانه چاوه من خیرا

براکه خود بش ولی ازی ژکر داردهزی بختیم .

کردستان ۱۳۱۵

حقیقی فی کاغذکی ریکه
زمنره دینی سر کاغذی
وها بشیسه :

بصر نجل المرحوم بدرخان
پاشا مقدار مدحت بک
هر چار دو هزار جریده!
ازی ریکم کردستانی
ده بلاش بدن خاکی

عنوان
مدرسه (کردستان) غزنه سی
صاحب و محرری بدرخان
پاشا زاده
مقدار مدحت
هر طبعده ۲۰۰۰ نسخه کردستان
ولات عظامه ارسال و وساطت لیه
فرا و تصانیه نشر و تمیم اوله جلد
کردستان خار جندیه هر بر
ایچون سنه تک ابونه بدلی
۸۰ غروشد
کردستان داخاندیه خصوصی
استاناره مجانا کوندرباور

پازده روزا ده جاری تیت نشیساندن جریده دیا کردی
که دلری تحصیل علوم و فنونه تشویق ایدر تصانیه و ادبیات کردیه بی حوی
یو اون بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزنه در
غزنه تک مسکه و فنی عریجه ترکیه فرسیجه مکتوبلر کردجه به بالترجه نشر اولتور

شهر روزا پنجمی ده ۱۲ ذوالحجه سنه ۱۳۱۶ پنجمیبه فی ۲۱ مایس سنه ۱۳۱۴

اسم لری عرض ایده بیه حکیم غرضکار بهض اصحاب نفوذک
مدانیت و حیوانتیه اوغرایه رق خاطر لینه فدا ایدلش مطالعه سیله
کردستان تک برنجی صحیفه سیله تنبیه علیای شاهانه لینه
عرضته عبیر اولدم .

پادشاهم معلوم شاهانه لری یور لدینی وجهله کردلر دولت
ابد مدت عثمانیه لری تشکیل ایدن انوامسک الک ازیده لرندن
کردستان دخی مؤلفاً ایکی دولته هم حدود و علی المخصوص
اناطولی طرفدن تجاوز استیادای مانع وحقی اوچیتدن دشمنی
تهدید ایدد بیهک قابلیتیه ده حائر اولدولرندن یوانتیه عالمنده
مهم بر وقع شمال استدکاری و برچوق زماندن بری عمالی ناهنتیه
مفتخر بولدققری حالد جوس میامن مأوس هابونلرینه کنججه
یه قدر بولرک تعلم و تدریس لیه اسباب ترقیلری هر نفسله
نظر دقه آلتامشدر .

قولاری اصرای اگر ادک ممتاز لرندن و (کلکم راع و کلکم
مسئول عن رعیه) امر نویسیله مأمور و مسئول بولدنمندن حصه
عیدانه مه دوشن وظیفه یی ایضا مقصد بیه کردلری تحصیل علوم

شوکتلو عظمتلو سلطان عبدالحمید ثانی
حضر نلرینه عرضده ال عیدانه بدر . نو رو ۱

پادشاهم سایه معارف و اوقایه شاهانه لرنده برنجی دوه اوله رق
نشر واحدانته موفق اولدیم کردجه (کردستان) غزنه سنک
ممالک محروسه شاهانه لینه منع دخولی داخیه نظارت جلیله
سندن تمیماً ایجاب ایدلره بایر لرلر بکنندن مذکور غزنه تک
انتشار و تمیمی بولنده تصادف ایندیکم مشکلات حسیده
مقام صدارت عظامه ایله مابین همایون ملوکانه لری باش کتابت
جلیله سنه مراجعتله مشکلات مذکور تک رفعی ضمه بنده
وقوعولان استرحامات عیدانه مک خاکبای هابونلرینه
عرضی و شاید شو استرحامات دخی ساتلری مثلاً قولتوق
آلتی ایدیله جک اولورسه آتیق عرضده لره کیفیتی سمع
هابونلرینه ایصاله چالیسه بنی ایشار ایش ایدم .

آوردن جواب آتیه حق قدر زمان کچدیکی حالد بر خیر
آله مدیتندن استرحامات واقعه عیدانه ام ایدره عند الایجاب

سرفقیبا کردا در یستی اف زی یرک وی به فی زانی قبی
هواس دبت

خدی و بیغیر باش نو وی هر آری کاربانه بکن ام
زی هر بوسته هیبیا جریدانه نه دعاین قنج مدحین باش
نولژی نوژی زخوه لسمه دینه له شامی
ن ح

قریشک منظوم دیسا زشامی هاتی به

پیروز ژنه ره هزار حارا آف دنگ نهوناف یازا
مزگییا فی جریده یا قنج شاپاس دین چقا هت گنج
اف شغل مظن ته کریمه دعت جارا عوئی نه کریمه همت
اف رهبریا قنج ته دانی بنیاد کرمانج حی نه کرنه ارشاد
فی معرفتی تو جا نه هیله دائم ژنه معین رسوله
روژا کو جریده تپه بازار هر در دینه مثال بازار
چقا هبتن لشری آکرد قول خوشیانه کرنه معناد
روحانیا باب وکال واجداد بی فی هنری ته کرنهو شاد
ییونیا دولتا ته گش بت قاسی تو هی دلی ته خوش بت
لاوشیخ ا قنح

م وزین

نعت شاری و تکرار شکر و کداری ماری د صورتی آیه داری و پرده
بردار با پروردگاریه دکل اخنانا با سناجانک مختصر کرد "اری"
آئی شکر ته جوهر زبانی وی ذکرته صیقلای جنانی
آئی واحد بی شریک یکتا وی واحد بی نظیر و همنا
آئی باقی بی زوال دائم وی هادی بی فزای قائم
آئی خالق ارض و آسمان وی خالق جمله انس و جانان
ملک و سلاک و فلک و بچارک بالجله ته چیکرن تبارک
سبحانک کلا خلقت احصانت فکرت ما فقلت
هر چیکوته چیکرای نکوکا
(۱۱) آو در حرکتی -

دروستشید شفاف و طاری آف نه صد فیدپر مراری
هرشش جهت و چهار ارکان حصتید مثال در غلطان
غیرا و سواد کل مقالید هر سی ولد پیدپر مواید
حیوان و نبات و معدن و فرش لوح و قلم و ثوابت و عرش
پیدا کرن اف قدر بدائع ظاهر کرن اف قدر صنائع
ابداع کرن ته بی هیولا هر یک ز عدم کرن ته پیدا
الفصه چه مؤمن وجه کافر ای جمله چه اول وجه آخر
اودنک وان تووی مضمر هر یک ژنه زاوه بونه مظهر
بی نور ته نینه وان وجودک بی حسن ته نینه وان وجودک
قدرت اوه غائبی و حاضر حکمت اوه باطنی و ظاهر
اماره دوان دکی توطن بزین ته تجرؤؤ تمکن
گو یا همی شهر کن توخانی گو یا همی - تمکن توجانی
رشکانیه غیرتا رفیبان حسانیه زینتا حیوان
دردی تپه دل ژ بردایش میلانیه عاشقان دیکشت
فرهاد ژرنک اشک خونریز شیرین ته کره شکر لپریز
رامین به رام بولویی لیلای ته کوره بلا لقیسی
وامق ته کسا گمانده عذرا یوسف ته چرمانا ز نجسا
دین کرته ژ بوکجا کفاری شینی وه کو بیسجه حج براری
آو زی ته مهر مشتری کر نیلوفر ناز پروری کر
بایند بلا ته دا تذر وان بالای بلند ته دایه سروان
بلبل ته کرن هزار شیدا سوردگن نه کرن ژخاری پیدا
خوش رنگی ته دا گیای صورگل خوش رنگی ته دا گیای صورگل
پروانه کرن بشوق آلالان روناهی ته داسری شمالان
بجزوب نه پی کرن مشوش محسوب نه چیکرن دیرلکش
آف زلف سلا لید ملها اف عشق و محبتا ددرلدا
هر یک ته بهف کرن معادل آینه ته چیکرن مقابل
حسناخوه دوان ته کر مصور آینه ته چیکرن مکرر
آو عکس ژوان و به کو طاقه آینه ژوان و به کو آقه
« پاشی به وی مه »

کرد بطن معرفت وصنعتا وی گلک کر ملنا اسلامی بین
 دولتری وی پشتا وان بن وی هنگی کسی تکاره خوه
 بده سر وان وی هنگی وی بکارین وطن خوه تربیت
 اجدادین خوه ژ بن صمین اسپین موسوف خلاص بکن
 دوسه ساله کرد وارمنی تیکل هف ینه آف حال ها
 نه فنجیه دولت ژ فی حالی نه راضی به باش نهو ازی
 فی بجزیری بنفیسیم

دو دولین فرنگا ناف بکی امر بقا به ناف بکی اسپانیا به
 دست شری گرنه نهو شر وان سر بجزی به هر دو مل ژ فی
 خورتن . انشاء الله ازی فی ژ فی بنفیسیم

هن خالیدی هه لقدسا شریفین یک زقان خوی فضل
 وکرم شیخ یوسف ضیاء الدین پاشا به خدی عمر وی در یژ
 و علم وی زیده بکه . بری شش ساله اکتیک چیکر به ناف
 فی کتبی (المذبة الحمیدية فی اللغة الكردية) به اف
 کتیب وک عری ی ی یچنا قواعدین عزمان کرمانجی ده
 لغاتین کرمانجی حی گهاندنه هف فی کتیبیده نفیسی به
 مالوی آفا اسامک ژ عزمان کرمانجاره دانی . از هیئی
 دکم کو علما ومیر و پاشاپین کردا ژ فی کتیبی پیدا بکن
 گلک کتیبک فنجیه علماین کرداره لازمه کو او ژ فی ژ
 عزمانین خوه ره تشکی بنفیسیم

عالمک ژ سورا هبی سالادی وفات کر رحمتا خدی
 لیه خدی کتیبی وی بنفرینه ناف وی حاجی عبد القادر
 بی اف مروف صاغیا خوه ده گلک ختی درحفا علماندنا
 علم و معرفتیه گلک بیت و اشعار بن کرمانجی دتیبی
 رید کر ولات خوه سورا عزمان وی عزمان سورا به لوما
 کرد حی فی عزمانی ناطان . پشتا کتیبام وزبیده بخت
 ست خوه هن بیت نفیسینه تبرکاً من او ایات لقی

جریده بده بنفیسین وکی بدفت بی خوندن معنا وان خوش
 بیت فم کرن
 زمانه رسم جارانی غماوه چراغ ناظم ونشی گزاهه
 له دور ایه رومان وجریده . اگر چه مقصده زانین باوه
 امان قدری بزانه ام کتیبه له دنیا استه کی همتای غاوه
 له ایام حیات شیخ خانی له سر نسخه خط آنوسراوه
 له لای ارباب خوی و قدر و قیمت خزینه گوهره ویکسه دزاهه
 له مجموع دول سوران و بوتان له سایه ام کتیبه ناسراوه
 له کردان غیر حاجی و شیخ خانی
 اساس نظم کردی داتاوه

تاریخ

ژشای هاتی به

اف جریده یا میرمه دتیبستی هات ژشای من یک
 پیدا کر چقا کردی نیز یک هنن من جفاندن وکی اف جریده
 دپان نفی وی کردستانه خوی وی میرمه به حیا عوئی ماج کرن
 داین سر سر خوه گلک شاپین باشی من ژوانره خوند و فادلی وان
 خوش بو حچکوته دنی دایه وان اف نصیحت و خبرین نه نفیسین
 فنج کن گه وان زانین اف تشک فنجیه لاف خوه ده خبر
 دان باش نهو حجی بی مظن وی خوه ز رحالی خلاص بکن
 بطن هوستایی بطن چکین نو لاف خوه ده در آقا بدن هف
 زاروکی خوه بدن مکتبا ریکن بازاری صنعت وهنرا . از سر
 کردی مه گلک دقهرم خدی دو تشتی فنجیه ام خالاندن یک
 شجاعنه یاد ژ فی سخاوته خوی وان هر دو آشتین فنج
 چره هول کیم مانه چره بردستی خلکیده مانه اف قباخانه به
 چگو ام مانه بی معرفت و صنعت . تو فی زحمت و مصرفی سر
 فنجیا کردا دکتیبی ته اف جریده ژمه ره در بنحی به خدی ژ ته
 راضی بت تو گلک آیت وحدیثین راست ربین فنج نیشامه
 دکي رحمت لباب ته بت خدی دولناته مظن بکت او
 عدل و کرما باب نه کری نهو ژی دت مباب رحمتی او جریده

خوندای بکارین بشان کتیا دوار و پز و دخیل خوه بکه ریده
هرسال کارای دوجارا وی زیده تر به
« لیس للانسان الا ما سی »

انکو هر وف چه قاس بچینه چه قاس بشقه وی حوقاس
کار یکه دخی هر وف ژئی امر و فرمان خدی تعالی
عربی بگره چارکی بیرسن حوقاس مسلمان هنن سر دنیایی
هی چه دکن حوقاس فرنگ هه هنده دولدن خورتن اقبا
مسلمانین ها چه دکن . از ژوره حکات بگره اقلین مسلمانا
بریشه وک گرا بین بی خوندن و معرفت بین هنگی چو فکرین
جبرانین وان فرنگ دین خوندن و معرفتا ژون قوت تر
ودواند تر دین عقل وان هات سر وان اوازی دست خوندنی
کرن ظارو بین خوه دان خوندن ریکرت درین دور
دا بملن صنعت وهزا لی پچی درنگ مان نهو گلک دخبین
گلک خوی هنر و معرفت ژوان هه

قی زمانی هاده فرنگ گلک خوی هنر و معرفتین . پار وکی
دولتنامه و یونانیا شرکون دولتنامه طوط و تنگین شری ژ
فرنگا کری . نهو هیدی هیدی مسلمانزی علینه سلحا چیدکی
لی نکارن وک فرنگا قنج چیکر.

گلی . کردنو اوژی دست هلمن بملن علم وهزا دا
خده تعالی و رسول الله علیه السلام ژوه راضی به دا
اون بکارین دین و ناموسا خوه ژشر دشمننا حفظ بکن دا
اوژی بکارین و طبیب خوه ده رونف دا اوژی ژئی
و تعبیری خلاص بین از گلک درا کردا دینم حیژی
و تعبیرن ژان گلک ژوان ژ ربی ی ژ فقیری ی
ژ غربی ی دتلن . بک خوی علم وهنز دکاره پنج صد مروقاره
شغلا بینه لوما هکی چدک ژمیر و آغابین کردا علین
هنر و علمی وی هنگی کرد وی و طبیب خوه ده ژ خوره شغلا
بینن وی نه محتاجین بچن ژ درقه ژاا ورین رهبری ی
بکن وی چه وگوندین و انده عبوریا وان بیت

جریده با عولیده من تفسیری که از لاور بدرخان باشامه
الحد لله ناصح لمر دنیایی ام ده وحفت برانه هی خوی
رتبه و ما ورین ام هرژی دخون دخبین ژب مهده پاشا
رضایطین عسکر یژی هه شکر ژ خدره ام علیه معرفت
و علی هن مه شامیه هن استانبولینه هنژی ما ورین ولانابه
ام ژ اجدادقه میر بین بوتانن مظنین کرمانجانه لوما سرمه دینه
دخی ام قبیجا کرمانجاره بختین دخی ام وک ظارو بین خوه
فکرن ظارو بین کرمانجا لوره ژ خلکرت کردستانی کی فی
ظارو بین خوه ریکت استانبولی دا بخونه ریکن جم برابین من
استانبولی حچی فی ریکت مصری دخی عولی کاغذکی ژمنه
ریکت . سر کاغذی هو بقیسن : (بهر نجل المرحوم بدرخان
باشا مقدار مدحت بک) اف کاغذی بگیت دستر من
دخی از بظانیم جوابا فی کاغذی از ریکم کودری لوما لکاغذیده
چه وناق خوه بقیسن

دولتا موسوق بیست سال بیست و پنج سال نابورت
اسلامیره شری دکه حیفان من بیت گلک شراره دکاره
اسلامی اسپا وی ژی چه کو اسلام نه وک موسوق خوی
صنعت و معرفته . ژمبوفه موسوق درک کرتی به کو ناقه
وی دری فزانه درکه مظنه مسلمانین و بدری گلکن .
بری سه چار سال مسلمان وی دری فاصد ریکرن استانبولی
هاوار و امداد خوستن کو موسوق ناهیله مسلمانیا خوه
تمام بکن موسوق احکامین دین وان خرا دکه ژئی شریتا
عمدی ژ بقب وان هانه وک من بیستی استانبولی نکاری
و ک قین امدادی ژوانزه بکن ربتان ولی بن حکم موسوقفده
مان خدی تعالی آری کاریا وان بکه خدی تعالی نصرت
وقوتی بده اسلامی . گلک اسلام برن حکم موسوقفده
هیه خدی تعالی حیا خلاص بکه . گلی میر و آغابین کردا
خدی تعالی هما کوردستانی حفظ بکه اوژی دست هلمن
ظارو بین خوه بدن خوندن دا بملن معرفت و صنعتا وکی

ڪردستان

۱۳۱۵

حجبي ٿي ڪاغذڪي ريڪه
 ٽمنهه دٿي سر ڪاغذي
 وها پشيشه (بمصر نجل
 المرحوم بدرخان پاشا
 مقدار مدحت بك)
 هر چار دوهزار جریده يا
 بي پیره آڙسے ريڪه
 ڪردستان ده بدن خلڪي
 يازده روزا جاوڙي نيت
 قيساين

عنوان
 مصدرة « ڪردستان » غزته حجه
 صاحب و محرري بدرخان
 پاشا زاده
 مقدار مدحت
 مرتبه... ..
 ولات مذنه احوال و مساطره
 فراوانه نشر و تبليغ اوله جلد
 ڪردستان خارجه هر هر
 ايجون سالك اونه بدقه
 ۸۰ غروشد
 ڪردستان داخله خصوصي
 اشتيااره جمانا ڪوندر پلور

* پازده روزا جاوڙي نيت پشيشه اندن جن ڀڃه يا ڪڙي به ڇڏه
 ڪردلري محصل علوم و فنونه تنو بق ايدر نصائح واديات ڪڙي به ڇڏي
 اون ٻش گوڻده بر نتر اولور ڪڙهه غزته در
 غزته نڪ سلڪه موافق عريه نڪه فارسيه مڪتولر ڪڙهه به بالرحمه ندر اولور

روزا پنجشمنه ده ۲۸ ذوالحجه سنه ۱۳۱۵ پنجشنبه في ۷ مايس سنه ۱۳۱۴

بسم الله الرحمن الرحيم

« ڪلڪم راع و ڪلڪم مسؤل عن رعيتہ »

گلي علاو پاشا و مير و آغاين ڪرمانجا اف حديثا شريفنا
 من زور تقيسي امر پيشبر عليه السلامه انڪو زخنڪار بگرن
 حيا شفاين بگرنده جي سر هف و دو يا خدي تالي مسؤلن
 انڪو دٿي بين مظن بين خوي فوت و دولند خنڪار و پاشا و مير
 دٿي فڪرن بين لهن دستين خوده هڪي فنڪرين وان هڪي
 بجي شفاين وان نديتن هڪي آوندان خوندين هڪي او ز شرين
 دشمننا حفظ نڪرن خدي تالي وي وان مير و آغا و حيا
 مسؤلن بڪه

من جبريده يا بري قيده بجا آندلسي ڪري چه گو
 پادشاهڪ زوان عبدالرحمن ثالث خوندي حو علم و معرفتا ڊڪر
 ومان ويده خلڪ جي حيا هن شان ٿي خوندين حڪمانا
 (الساس على سلوك ملوڪهم) درڪت نيشا حال چه گو جي
 خوي مل و معرفت بين زمان وي پادشاهيده دولتا مسلمانا

زدولتين فرنگه حيا زبده تر خوي شوكت و قوت بي گلي
 وارئين انبيا علملين ڪردا رياخديده دستين خوده هلان دٿين خوده
 فڪرن مير و آغاين ڪرمانجا ترغيب و تشويقا علم و معرفتا بڪن
 آفه ز حديثا شريفنا (ڪلڪم راع و ڪلڪم مسؤل عن
 رعيتہ) آشڪار ڊبه ڪو از ٿي باسي پيشبر عليه السلام
 مأمورم خدتي قبيي ز ڪردارا بڪم ريافتج نشان وان بڪم
 وان ز خويي حفظ بڪه چه ڪو دولت ناهيله ڪس ٿمه پچه
 ڪردستاني اوما از بي جريده بي يا ليرمن دين از دم خدي
 آري ڪار با من و مسلمانا حيا بڪه

« طلب العلم فريضة على كل مسلم و مسلمة » . آف
 حديثا پيشبر عليه الصلوة والسلام انڪو علماندنا علي سر جي
 مير و ٿين مسلمانا فرضه گلي مير و آغاين ڪرمانجا چاره چه گو
 غير فرضه اون دڪن ولي علماندنا علي بي سر وه فرضه بي علم
 و خوندين غير و روزي تمام تابن مروف چه فاس حروطن خوده
 بڪه بي علم نڪاره قبيڪه تمام ز وطن خوده بڪه في زمانيده
 ڪتيپين وه قبيڪه هاته قيساندن بجا خوي ڪرنا ڊوار و پيزي
 ڊڪه بجا چاندرنا گم و جعي ڊڪه بجا جي نشنا ڊڪه مروفين

هن ژمیر و غایبین کردا کاغذ ریکونه ژ مانه دخواستن کو
از فی جریده پیده بجا حال نهو وادبیانا کردی انکو هن شعر
وینین کرمانجی بنقیسم لوما پاش نهو باذنا خدی آزی بجا حالی
نهو ژی بکم وهرجار هن بیت و شعرین کرمانجی و حکایتین
فتح بنقیسم

رحمتا خدی لی به خدی گنه وی بفرینه ساللا هزار
وصد و پنجده جزیری احمد خانی کتیبک منظوم نشی به
ناف فی کتیبی کر به (م وزن) اف کتیبی حی بیت و شعرین
اشکاره حکانا عشقا دو جوانا به باطن کلاک مقصد و حصه
و حکمت ژی تین فهم کرن لوما دفی مروف بدقت بخونتن
هر جریده کیده آزی ژ وی کتیبی هنی بنقیسم حتی خلاص بیه

او کتیب بری دوصد وده ساللا هانیه تقیساندن
هن درین وی حشیفه ناپن خوندن درین نه بین خوندن
انشاء الله از ی بکارم بخوره تمام بکم هکی ژ فی کتیبی دست بکید
هبن از هنی دم ژ منزا ربکت دا از بال دست خوه ده راست
بکم پاشی آزی دیسا کتیبی اوی ژیره ریکر نیتامن آزی وی
کتیبی طبع ژ ی بکم حچی فی بلا نهو فیه ژ موزه بنقیسه
احمد خانی رحمة الله علیه نوي کتیبیده عوئل دست شکرو
مناجات و نفاذ کر به پاشی دست اصل حکاتی دکه . مرز آف
کتیب جارنا هن علما بین ترک و عر باره خونده و ترجمه کر به
هیاز ی کونی به کوفی ریده ژ فی کتیبی چه ترجمه نه دیه

م وزن

سرنامه نامه ناف الله بی ناف وی نامنامه والله
ای مطلع حسن عشق بازی محبوب حقیقی و مجازی
ناهی تیه لوح نامیا عشق اسمی تیه نقش خامیا عشق
بی نقش ته نقش خامه خامه بی ناف ته ناف نامه نامه
ناهی تیه شاه بیت مقصود فهرست مکاتبات محمود
مضمون مراسلات لاریب مشهور مکاشفات بالتیب
محبوب قلوب من له القلب فلان تودکی یاخوه فن حلب

ممشوق تویی بفسر و نازی عاشق تویی لیک بی نیازی
مطلق تو مفید و مستفادی بی شبه مرید و هم مرادی
نوری تود حسن روی دلدار ناری تود قلب عاشقی زار
شیمی نه ژ قسم نور و ناری شمس زعیان تو پرده داری
کتیبی تود نیت طلبم عالم کتیبی تو عیان ژ اسم آدم
اف عالم و ادبی و مشهور اف ممکن و ما هوای موجود
همیان به تیه مداره و دیر فیاض ریاض خلق و والامر
امری ته بانظ کن دو عالم موجود کرن غرض چه آدم
آدم بخوه بک زهر دوانه یک حرف ژ امر کن فکان
او حرف حقه بتنا محقق هم امره بقدراته هم خلق
اشباح مریمین ژ ناسوت ارواح موسمن بلا هوت
اف روح و جسد بجهروا کراه تزویج بوین با مر الله
ناسونی اگر چه رنگ سفاله لاموتی ژیر تو جساله
حر فاگومه گوئی نقش هوره لی مقصد و معنای هوره
ظاهره اگر غنایه صفر باطن اوه نقش خامه کبرا
موجوده دوی شهادت غیب مشهوده دوی سیادت و عیب
انسان بخوه هم خلاصه هم نور آدم ژ ته هم قریبه هم دور
هندی وه گو جنس عالی نه او تابع نسوع آدی نه
افرنکه فلک همی معظم ایچنده ملک همی مکرم
افکار کسا عظیمه دوار اف بار کما بدیسه سیار
ایچنده زمین دکل عناصر افرنکه غرض دکل جواهر
ایچنده نعمت و نفایس افرنکه مشتبا و محبوب
ایچنده مدعا و مطلوب افرنکه مشتبا و محبوب
حیوان و معادن و نباتات مطلوب و مقاصد و مرادات
بالجمله ژ بومرا نکارت بی الجمله ژ بومه بر دبارن
حقا گوته خوش نظام و رونق ترتیب کرن ژ بومه الحقی
ام غافل و عاقل و کینه کار مایینه دقید نفس امار
نین مه دقلی فکر و ذکرت ناکن به ژ بانی حد و شرک
خانی گوین بقلبی ذا کر باری بده وی زبان شا کر
« پاشی به وی هبه »

تصری مطبعه (المللال) ده طبع بیه

وڪ خنڪارين خوه دست برطيلافسق و فجوري كرن حكمتا
 (الناس على سلوك ملوكهم) انكارى عربنا مسلمانى نه
 خنڪارين وان مانه لوزير و ما موران مانه خلڪى ما حى كتن
 دردي برطيلافلا دوراوان گرت دست شرى كرن افاق نيف
 اسلاميده نما واليكى ملكبته والى دي ملي ديه كساند فلا كاري
 مسلمان كلك زن و ظارو و مير اسپر بن كلك مسلمان رفيع
 افر يقابى ج زى زار و ر بن بين هنگي چو حال وان خراب تر
 بي هنگي چو فله خورتر بين مسلمانا بيجار خوندن بردا معرفت
 و خوندن گها فلا هنگي چو مسلمان بيرت فله هدى هيدى
 دولتا ملوكبن امويه خلاص بين دولتا فلا كت شونا و انده
 حتى نهوزي لقيدين محكمه بين و انده ناف هنه پاش چند بابا
 جلد وان مسلمانن آفه ازى ناك ژوان بنقسم آف ناف ها
 زقيدين محكمه وان آفه اولاف (آلفونس كور فريدهريك
 كور هانري كور تومسون كور محمد بن ابوالقاسم) او سه
 ناقين عوئي نفين فلا نه باب وان فلا محمد بن ابوالقاسم بي
 گلي علما و مير و آغا بين كردهاكي مروفين حكم وه زي برى
 اون نذن خوندن اون رينكن مکتبا دا بيلمن معرفت و صنعتا
 دنيا و آخرت كنهى وان سطوي وه به چاوه فله بين جبرانين
 مسلمانين آندلس او در حى گرتن و مسلمان كرن فله جبران وه
 موسقوف زي وي روزكى كردستانى بگره ناهيله اون مسلمانيا
 خوه بكن وي مزگفتين وه بكه دير وي زن و ظارو بين وه
 اسپر بكه ژ پاشي اوف بيجار نكارن خوه ژ دست وي
 خلاص بكن نهوى حيل و قوتاوه دست وه ده به بختن بخون
 بيلمن صنعت و معرفتاونى بكار بن خوه ژ شير جبران خوه حفظ
 كن . وان بيلاده دولتك مسلمانا هبى ناف و ان دولتا
 سلجوقيه بي ژ و پاشى دولت كها ميرك عشيرا تركا كو ناف وي
 عثمان بي رحمتا خدي لى به مروك جامير مسلمان عادل بي
 عشيراوي هنگي چو مظن بي خلڪى هنگي عدالتاوي ديتن هانن
 دوراوي كتن بن امر و حكم و ريدنه ژ و پاشي او خوه چو بر
 رحا خدي گور وي كت شوناري اوژنى و لك باب خوه جسور
 و مير درك دولت زمان و يده مظن بي شكر خديره مسلمانان

ديسابيرت خوى دولت لورور ما گوتى (الناس على سلوك
 ملوكهم) فان خنكارين ها حو خوندى دكرت لوما مير
 وزيرين و ازى خواندا بين عادل بين زمانين و انده ظالم قسى
 مسلمان ژ شرين دشمنان فلا امين بين

چريده يا برى و يده مطبوعه يده مرتب حديثك شريف
 غلط نقيسي به راستي هويه (اطلبوا العلم ولو بالصين)

من گوتى ازى بمشاشير مصر و سودانى بنقسم آفه ازى دست بي دم:
 زميزوه نوزده هزار عسكر سودانى سبز و هزار
 عسكر مصري پيش مقابل هف و دو سكتين كارسه
 شري دكرن روزا دي هر دو ملا دست شري كرن شيرخوش
 بي عسكر مصريره كلك طوب هين مي ز دورفه مصر يا
 سودانى ران برطوبا حال لوان نهنشت وكي بچكي نيزيك
 هف بين مصر يا دست تفنگا زي كرن خلڪى سودانى ربا
 چه كوي صنعت و معرفتن طوب و تفنگين ولى وانزه ته بي
 دست كلكاده ژم و خشت و شبر و مرئال و تفنگين چقاغ
 هين حتى مي نيزيك ترين كلك ژ سودانيا هانن كوشتن
 شيرخوش بي سودانيا ايدي نكاري خوه اپر گله و بر كبت
 عسكر مصري بگرن رفين مصر يا برداي وان ژ سودانيا
 سه هزار مير بريندار و ناف بين ژوان سه هزارا دوزده
 مير و آغانه انكو سر كين عسكر سودانى نه چار هزار ژوان
 اسپر بين نيف فان اسپراده زي كلك مظنين سودانيا هنه
 ناف مير وان (امير محمود) او زي هانن گرتن
 ژ مصر يا حفتى و پنج هانن كوشتن چار صد بريندار
 بين بازده ضابط هانن كوشتن وهن قوزي بريندارن
 آفه گلي مير و آغانو اون ديتن اف شر چه عجيب به
 سيبا في مصري خواندانه علم شري دظانن طوب و تفنگين
 وان هنه سلحين وان نونه . سودانى جاميرن لى بي سلحن
 علم شرين فان سلحن لو نظانن لوما مالاوان خرابي ايدي
 پاش نهو نكارن پششاخوه راست بكن

مستوف یا سپین خوهه بده مری آخ و تریا بهری صد
 ساله پین فرلسز مصر ضبط کرین خدی ظانه نهوژی
 مصری حکمت دکن جامع و مزگت کره دیر و آخور
 ژو پاشی خدی نصرت دا اسلامی ناله رفین چوین
 جعین خوه جامع و مزگت پایز کرن او جامهین
 بی پین دیر الحمد لله نهو اسلام تیده بمژ دکن درخون

دیسا حضرت پیغمبر علیه السلام گوتی به « دلوالمة
 من لایمان » انکو هتا بلند ژ ایالی به گلی کردنو الحمد لله
 خلك حمی دظانن کو کرد خوی همان کرد جاهیرن جسورن
 خواخوه لمر وطن خوه در ژین لی حیفا من تیت نه خونداو
 دولندن بی معرفن

دیسا حضرت رسول الله علیه السلام گوتی به « اسع
 لدنیاك ك انك تیش ابد او اسع لا خرنك ك انك تموت غدا »
 انكو زدنیا خوه ره وه بچینه چچکو توأت نامری ژ آخرنا
 خوه ره ژمی وه بچینه چچکو تنوی صبه بیری ورن فیجا
 ام بظانن مروف زدنیا خوه ره چاره ژ آخرنا خوه ره چاره
 دتی بچینه زدنیا پیره خیتاندن تمبارنه کسب و کاره علماندنا
 صنعت و معرفنا به ژ آخر تیده خیتاندن کرنا امر خدی تعالی
 و پیغمبر علیه السلامه الحمد لله کرد دینن خوه ده قین لی
 چه گر نه خوندا نه فنکارن آخرنا خوه ره تیج بچینن

گلی میرواغانو فکر نپن هاتین سردیایی ناف کی برحمتی
 تیت گوتن اون ژمی وه بکن داناف وه ژمی برحمتی یست گوتن
 خوشسکایوی اوی خیرک کر خیر نه نمیز وروژ نه نمیز وروژی
 دینی مروه می تهن مروفی وان بکه خیر آوه کومروف مکتب
 و مدرسا مزگتتا چیکه فکرن ظاروپین بی باب و بدن خوندن
 چه کوانن نظانن بخونن اون نظانن تاریخا بچنا اجدادین وه
 چه تیسبی به کی قیسی وکی خرابی دکر باذننا خدی تعالی
 پاشن نهو آزی بچنا تاریخا کرداژی بکم اصل ونسل وان ژ کوبه
 لطف و نده چه مروفین خوندا خوی ناف و دنگ هاته آزی
 حمی ی بنقسیم مروفک خوندا عالمه بی ناف وی « احمد خانی »
 بی خدی ژمی راضی به رحمتا خدی لی به تی مروفی و

کدین کرمانجی تیسینه آزی پاشن نهو هن ژوان کدین وی
 فی جریده بیده بنقسیم

وگ از دهمس ژ کردا گلک دولنده هه گلی دولندن
 کردا باین وه بدو کار جاوی بهی چون بررحما خدی اوژی
 وی ولی بچن لووان ظبر و زینن علیکن وه ده درینن زیا
 خدیده مکتب و مدرسا چیکن ظاروپین بی دی و باب بدن
 خوندن دا اون دنیا و آخرتی راحت بکن دا خدی ژوه و اضی
 به درین آزی گراپیم من گلک مروفین دولنده دتنه ظاروپین
 فقیر دانه خوندن ریکر نه استابولی مکتب و مدرسه پین مظن
 نهو حمی مظن یینه حمی ژمی مأمور و ضابراین دولینه مروفین
 او داپین خوندن وکی وان دینن کی کاغذک ژوان تیت خدیره
 شکر دکن کوا و بین سبب سبابا و نده او ظاروپین زین بین
 مروفین خوی ناف و دنگ بین مروفین عالم و دولنده
 آف مروفین ها لدنیا و آخرتی روسپی نه الحمد لله ام مسلمانک
 مسلمانی بیده دتی ام آری کار با هف و دو بکن

ازی بمثا ملوکین امویه ژوه ره بکم خوندن چه ژوان کر
 نه خوندن چه کر بری حفت هشت صد ساله مل آندلسی
 دولنک مسلمان درکت سلطان وان ژامویه پای چار پنج پادشاه
 ژوان خوندا بین عادل و قوی خوی معرفت بین خوندنی دکر
 سه چار سالده گلک بازرین فلا گرتن بکری ناف وی
 عبد الرحمن ثالث بی فی عبد الرحمن ثالث پنچی ساله پادشاهی
 کر مروفین خوندا بین وزیرین دوراوتی خونداو عادل بین
 لوماچه بازرین ناف عدالتا وان دجوی بی شر تسلیم دینن
 زمان فان خنکار اده اسلام گلک مظن بین خورت بین دولنده
 بین مکتب و مدرسه پین مظن چه کرن جامعین حوقاس مظن
 چه کرن سردنیا بیده وگ وان هی نه هاته چه کرن وی
 هنکی خلیفه مسلمانا نه ژ ترکی عرب بین ژو پاشی پین
 بی بین خنکار دست خرابی ی کرن خوندن و معرفت بردان
 عدالت نما دست ظلی کرن وزیر و مأمورا دست برطیلا
 کرن حمی در تیکلی هف بین حبی والی بین بازیرا هر یکی
 خنکار آرم قوتا اسلامی ژ هف قننا مأمور ژمی حمی

کردستان

۱۳۱۵

حجتي کاغذک تي ريکي
 حربي ريکت مصري سز
 ناقب خويي تي جريده يي
 لاور بدرخان پاشا
 مقدمات مدحت بکي
 هر چار دؤمزر جريده يا
 پي پره آزي ريکي
 کردستاني ده بلين خلکي
 پازده روزا جاري تيت
 هيستاندن

مصرده «کردستان» غزه سي
 صاحب ومري بدرخان
 پاشا زاده

مقداد مدحت

مرطبتده ۲۰۰۰ نسخه کردستان
 ولات مطابته ارسال ووساطت ليله
 قرار تاه تار و تسم اوله چقدر

کردستان خار ۵۰ هر بر
 ايجون سه ات اومه بدلي
 ۸۰ هر و شدر

کردستان دخاله خصوصي
 استاامه مجاا کور دياور

* کردلري ايقاظ و تحصيل ص: ايمه تشو بق ايجون شمد بلك *
 هو اون بش گونده بر نشر اولور كرده عزنه در *
 بفض امراي آكرادك ارزولر بنه مني بوندن بويله احوال جاريه واديات
 كرده دن دخي بخت اوله چقدر . غره نك مسلكه موافق عريمه تركيه
 فارسيه مكنوبلر كرده به مالت ترجمه نشر اولور

روژا پنجشيمي ده ۱۴ ذوالحجه سنه ۱۳۱۵ پنجشنبه في ۲۳ نيسان سنه ۱۳۱۲ *

بسم الله الرحمن الرحيم

آز زوه دهرسم كي زوه حتى نهو ژ وطن خوهره چه كره
 دا آم بظانين اون حز وطن خوه در كن حزي كرنا وطن
 آوه كو مروف نهيله دشمن مروف بكفه نف وطن مروفده
 حزي كرنا وطن آوه كو مروف وطن خوه آفا بكه
 مكنا ومدرسا خيراتا چيكه حزي كرنا وطن آوه كو
 مروف ظاروپين وطن خوه بده خوندن بده علماندا
 صنعت ومعرفتا . خدى نكه هكي دشمن ره موسوقف
 هيوم وطن ره بكه اونين چاره شروي دفع بكن موسوقف
 خوي طوب و تفنگين وه عجيبه جهين مروف زي وك طيرا
 د خوي گله وبريكن خوه در گهيه وان درا . طوپين وه
 عجيب هنه دكاره بي وان طوبا چا رهلوشينه حزي كرنا
 وطن آوه اونزي بظانين ايلين علم ومعرفتا كسب و كاري
 تجارتي بكن دولند و خوي صنعت ومعرفتا بين وك دشمنين
 خوه بين خوي طوب و تفنگين في زمانني دا اون بكارين
 وطن ژ صمين اسپين فيلا خلاص بكن

جريده با عوئيله من پچكي بچنا قيبيا علم وه معرفتي
 يكريني آزي جريده يي سب وي دشيم دا آز كودا ايلينم
 خونديني دا كرد بظانين قيدا خونديني چه فاس گللكه .
 حضرت رسول عليه السلام گللك جارا امر كره كو
 بلكين خونديني جريده با عوئيله من هن جدئين شريف
 تقسيمين آزي قبحار يزي هن حدئين شريف بنقسم :
 حضرت پينغم بر عليه السلام گوئي په « اطلبوا العلم
 من المهد الى اللهد » انكو على زمانكي حسيآ تربني
 بغوازن انكو دني مروف حوقاس كچك دست خونديني
 بكت هي رذمي مانكي حتى ذمي تربني . ظاروپين مانكي
 نكادون بخونين لي مقصد انكو حوقاس زو دست خونديني
 بكن خوندن حوقاس نشتاك فيده به

چاركي قنج بيان بيراخوه آخا وطن وه چه به نه همي
 ژ هستي و گوشت دي بايين وه تيرين اچدادين وه نه
 باش چند روزكي وي زوهره زي به ترب نه حيفه

ديسا حضرت نبي عليه السلام گوئي په « حب الوطن
 من الايمان » انكو حزي كرنا وطن ژ ايماني په مروفين
 خوي ايمان حز وطن خوه دكن . گلي مير واغا و پاشانو

ريدكن استانبولي . استانبولي نافي شهيدا حيا شهيدنه زيدكن
زن وظارو بين : انره

سر دنيا پيد تو قوم نمانه نافي و بجا گريدي نپيستين .
ژمير وه گريد دست مسلمانده به خلكين گريدي سه بار
يكرى مسلمان دوبارزي فله نه . توجارا فله و مسلمانين
ويدري بن شر ناسكين بري ساليك ديسا دست شري كرن
في جاري شر گلگ . مظن بي گلگ كوند و بازيير خرايين
شوپين چفتاك مان يكار خرايين گلگ زن وظارو بين مسلمانا
هاتن كوشتن گلگ كچين مسلمانا كتن دستين فلاده گلگ
ژوان كچاين ژلين فلا گلگ ظارو بين مسلمانا سه چارسالي
دي باين وان هاتن كوشتن او خوه كتن دستين بازيير
فلاده كرن مكئين خومه . اف ظارو جي وي بطن فله تي
ي آف فله بين ها ژچسين يونانيا نه . حيفا من تيت
گلگ زن وظارو و مير هاتن كوشتن بين فله . من
چاو خوه رما ظارو گلگ مسلمان ديت زين چار
سالي بي فلا سه جها بريندار كرين . حتى نو زي كريدي
شونه كچه چه قاس مسلمان هين گلگ ژسه رفين ولاين
مسلمانا هژسه هي مانه گريدي لي كس نوبره بچه
گوندره حيا خوه دانه هف بازييراده روتينن فلا گوند
و ژفي بين وان ژخوره برله نها چه قاس مسلمان هين
جفيي دكن آر و جل و پرا ريدكن ژ مسلمانين گريديره .
رنا جي طازي و برجي مانه

از ژوير واغابن كودا هيئي دكم درحقا قبيا كوداده
چه يت بيرايي بلا ژمنره بنشين ازي في جريده بيده
بنشيم . وك ژورا في جريده يي من نيسي دفي كاغذي
ريكن ژمنره مصري

لمصري مطبعة (الهلال) ده طبع يه

دا خدي ژحيا رضي به دا اون ژشر دشمن خوه امين بن خدي
قبيي بده ملتا اسلامي

نما سودان نومصر شري دركن ميرك سودانيا ژبرده
ميرين مصر يا فه نه ديسا عسكري مصري دركاره
سودانيا ام هر دوژ جريده باده دځونن ده ژ مصر يا
هين كوشتن پنچي ژسودانيا هين كوشتن سببا في خلكي
سودالي نه خوندا نه خدعه و حيا بين شرين في زماني
نظانن طوب و قننگين في زماني نين هين ژي نظانن
بهملين . جريده با پاش في ازي شر سودان و مصري قنچ
بنشيم

بار دولنامه و يونانيا شر كرن شكر ژخديره دولنامه كاري
يونانيا هيئيكده عسكرا اسلامي شش بازييرين مظن و ژصدا پتر
گوندين يونانيا كرن . ژو باشي . وسوقف گت نفا حايلده
نهبش ام زبده تر بچن مه صلح كر . شرائطين صلحي يكرى
يونان وي چار مليون ظيرا بده دولنامه . چه گوهي اف پره
ندان عسكرا دولتي هي نيف بازيير و گوندين و انده نه . يونان
وي فان پرا ژدولبين مظن دين بكه و بده دولنامه . بري في
شري دولبين فلا گونن في دولنامه ژي پره تي نكاره تو كسپره
شريكه شكر ژخديره دولتي چه قاس في عسكرا در بخت و كاري
دشمن خوه . يونان دولتيه كچكه . خدي نكه هي دولتي
نكاريا يوناني فله وي بشينا يكار دولتا . سالمي ي ژدنياني هان
لي وكي هيئيكده مه حوقاس بازيير و گوندين يونان كرن جي
دولت مان عجبائي كرهنده ژو ژو مه كاري وان

چه قاس مسلمان سر دنياي هين جي آري كار يا زن
وظارو بين عسكرين في شريده هاتن شهيد يي بين دكن .
گلي كردنو آز وه بينم قاس دست وه هات پرا بگينن هف
بدن متصرف و والي بين وه ريدكن استانبولي . ژجي درا

ټيټ چرخيا دسطين مال وځاني ي هميا خوشن جي خوي
 خاده غلامن وټف وانده نه خوندي رن ٽي نه لي هندو کڙ
 گلي مير و آغاين کرمانجا ازروه دپرم ٽر خلکي مصري
 چه کيا بونه هبه کرد ٽ مصر يا جاميرتن هس وعتل وان
 زیده تره جي منيدا کرد ٽ مصر يا قنجرن ده فيجا چره خلکی
 مصري وي ٽ کردا دولند ترين مصري هن کرمانج هنه بيهسته
 کو از هاته مصري جي ٽي هاته زيارنا من من حال حيا
 پرسی جي ٽي درگماني و غلاميا مصر يا دکن جي ٽي بن
 متاوان ده نه هاتي بي ادبي کر نه ٽجه خوه دريسته ٽاز
 ورن بيته هکي خوندا پيا هکي دست وانده ٽي هنرک
 صنعتک هيا هول ٽارور بن نه دين حيفا من ٽي ٽ درگماني
 ي غلامي ي پيمه کر تشکي نايين .

گلي علما و مير و آغاين کردا اون جي اصل واسل من
 دظان جد من حضرت خالد ابن وليده (رضي الله تعالی عنه)
 عشرامه بوطان شهرنا نسلا مه عزيزان از رباخديده ٽختم
 من آف جريده جيکر في ريده از کلک پرا صرف دکم زحمتي
 دکشيم مقصدا من قنجا کردايه اون ٽي زخيرا خديره دست
 هانن کردا بدن خوندن ظارو بن خوه بعلين علم و ادبي بعلين
 صنعتا مروين مسلمان دقي خوندا بن دقي بعلن دن خوه
 گلي علمايين کردا اون چره جامعا بجنا خرايا جاهلي ي قنجا
 علي ناکن .

خدای تعالی و پيغمبر (عليه السلام) بجنا علم و جهلي چه
 امر کر نه اون دظان قانا حيا ز کرداره وعظ بکن الحمد لله
 تعالی آفه ٽدگنه باران از دکم ايدي ٽعلمين کردا هيتي دکم
 في جريده بامن ٽمپرواغا و کرمانجاره بخونن درحقا علماندا
 علميده خدی تعالی و حضرت پيغمبر (عليه السلام) چه امر
 کر نه اوي بکن عقلي وانده ٽمپرواغاين کردا ٽي هيتي دکم
 ظارو بين خوه حتی بين ده دوزده سالی گوند و بازيرون خوه
 ده بدن خوندن بعلين مصفا شريف و خوندا جريده يا
 ٽو پاشي بکن مکتب و مدرسه پين استابولي شامي پنداي .

بري دوسه سالا دولتا چين و ژاپوني شرکن عسکر
 چيني ده جارا ٽعسکر ژاپوني زيده تر بي جي شراده
 ژاپوني کاري عسکر چيني ورن فيجاري سببا في حالي
 بپرسن : مروين چيني جاهل مروين چيني تشکي نظامن
 مروين چيني نظامن طوب و تفنگين في زماني بملين عسکري
 ژاپوني طوب و تفنگين خوه اوخوه چيدکن جي ٽراره
 تجارتي کسب و کاري دکن لوما دولند سا با دولندان خوه
 سلاحين کيم زوکا ٽر دين دور کرين و خوش خوش ثرين
 خوه کرن و کارين دشمنين خوه نهو جي ماين خوه راجين
 کس نکاره خوه بده سروان

از گيلک درا گرايمه نهو ٽي مصر يه جي درا ظارو بين
 چرکس وارنود و عربا دينم باين وان برايان وان ريدکن
 مکتبا ددن خوندن مصري جامعا از هرده راستي هن کردن
 صوراهام هن ٽر کوکبه هن ٽويل سايلايه پينه جي دخون
 از توجارا انودا راستي مروين بوطا غرزان شيروان هکاريان
 نه هاته از تو مکتبا راستي مروين عشيرتين کردا نه هاته از چه
 قاس راستي مروين فان عشرامه تيم جي ٽي رنجبرن ٽارو
 ربن صنعتکي هنرکي نظامن

بري شش هيو از نصابيم لوما في زفستانا از هاتم
 مصري مصر يه بازيرو حوقاس مظن و خوش حتی مروين
 نينه مروين نکاره بوصفاوي بظايمه از هيتي هيتي کيم
 ٽيټ مصر يه علم حال و صنعتين وان کسب و کاروان آف
 خلکين مصري مروين بظرافين نه جاه پرن لي گيلک دشمنين
 ناوسان لکودري مکتب و مدرسه ک قنچ هبت نايرون دور
 و ٽيټيکه ظارو بين خوه ريدکن ددن خوندن دغلن صنعتا
 دغلن جي نشا : نهو ٽيټا مصر يه ٽخلکي مصري حوقاس
 خوندا وعالم هنه حوقاس مروين خوي صنعت و هنر هنه
 گلک معوزي بازيرو خوه چيدکن ٽيټ مصر يه مروين
 هنه طوب و تفنگا چيدکن مروين هنه خاني بين پنچي مزل
 آفا دکن ٽيټ وان خوي صنعتاده مروين هن روزي پنچي

ديسا حضرت پيغمبر عليه السلام گوتي به « العلم
 علمان علم الابدان و علم الاديان » آنکو علم ددونه بکري
 علم بدابه بکري علم دين و ايمان به علم بدنا حکمي به .
 گلي مير و آغانو حتی نوري ژوه گوه دابه في امر پيغمبر
 کي ژوه ظاهره بين خوه برابن خوه مروفين خوه رېکونه
 دانه خوئين کي ژوه کوندر خوه ده باژير خوه ده مکتبک
 مدرسه کک دابه چيکون . گلي علمانو اون چره وان
 حدیثا ژمير و آثاره ناخون اون چره جريده بين عربي
 ناخون دا اون بظانن دنيابنده چه دبه

ديسا حضرت پيغمبر عليه السلام گوتي به « الکاسب
 حبيب الله » آنکو مروفي کسب و کاري يکه خدي تعالی
 حر وان دکه . او مروفي نه خوندابه نظامه جريده يا بخونه
 او مروفي جريده يا نه خونه نظامه لکودري تجارت قنچ
 دبه جريده بين نهوتن نيساندن بحثا حي ثننا درکن
 مروفين وان بخونت وي بظاننه مال دست ويده
 لکودري پرا دکه

قان سالين هاده استانبولي مکتبک هاتي به چيکون
 نافي في مکتبي مکتبا عشيرابه غير ظارو بين عشيرا ظارو بين
 کسي قبول ناکن ژيندا و شای ژيني شمر و غنزه حي
 ظارو بين خوه ريديکن استانبولي في مکتبا عشيراده درخون
 هر سال دو هيو دجن مالين خوه بلشي ديسا تين شش
 هفت سالاده عالين قنچ ژوان در دکون پاني دوين
 دجن گوند و باژيرين خوه دولت هر هيو پرا درده وان دين
 مأمور هيدي هيدي دين متصرف دين والي . گلي مير
 و آغانو گنه ظارو بين وه و سطاوی وه به اون ژي ظارو بين
 خوه ريکن بدن خوندن دولدين وه بلا گونداده مکتبا چيکن
 ربا خديده خيرا بکن

ديسا حضرت نبي عليه السلام گوتي به « الحرب
 خدعه » گلي مير و آغا و کرمانچو دنيا ظانه کرد جايرن
 لي في زمان هاده شر بجايري ي تي ناپتن طوب و تفنگين وه

عجيب در کتته خوفا دور دجن جعي مروفي دننگ وان
 نيهيست گله . بکين وان دجن مروفا دکوزن جهين
 مروفي ژي وک طيرا دخوه بي برکين قان تفنگا دچه دکوزه
 آف طوب و تفنگين هاتي مکتب و مدرسه مروفي نه دکاره
 چيکه نه دکاره بهملينه کوما بي قان طوب و تفنگا جسور باوه
 وک مروفين دست کريداينه

لمصفا شريفده امر يه « جاهدوا في سبيل الله »
 آنکو ربا خديده شري بکن دشمنين دينه جهادي
 بکن دشمن دين وه جيران وه موسوفه حتی نها موسوف
 گلاک در ضبط کر نه مسلمان لله کر نه دور وي ريت
 کردستان هکي وه ژي خوند اون علمين تجارتنا وصننا هکي
 اون دولندن بين اونين بکارين خوه ژشروي خلاص بکن
 هکي وه گوه دا قان نصيحن من هکي ديسا هون شثاني
 ورنجيري ي تي بکن زانک هندکده کردستان وي بکيار
 خرايه . جيران وه عمم ژي بري وک کرداي في زماني پاشي
 اوان ژي قنچ ظانن بي علم وهتر ناپتن عجا گلاک مکتب
 مدرسه هان اولادين خوه ريديکن ولانين دور ددن خوندن نو
 ژي ژيک زاده بين عمم سه چارک استانبولي لکتبا حربه بيده ته
 گلي مير و آغانو قنچ فکرن دورا خوه اون هکي دچه
 فقير و کيم دين سبب جاهليا وه به الحمد لله گلاک مکتب و مدرسه
 هنن ربا خديده ظارو بين خوه ريکن بدن خوندن ژفي
 جاهلي خلاص بين دنيا و اخراته خوه مهور بکن خلک
 ديژن هکي کرد بخون وي ژ عالي خورت تر دولندر بين
 ديسا حضرت نبي عليه السلام گوتي به « اطلبوا العلم
 ولو كان في الصين » آنکو علم چيني بتن هرن و بدري
 بخوازن بملن . گلي مير و آغانو از ژوه دپرسم کي ژوه حتی
 نهو مرفک خوه ريکري به کودري دا بخونت . الحمد لله
 بندي شای استانبولي مکتب و مدرسه بين حکومتي هته
 بي مصرفن حجي ژوه ظارو بين خوه تسليم حکومتي بکت
 بي مصرف وي ريکن بدن خوندن

حجبي کاغذک في ريکه
 درفي ريکت مصري سر
 ناف خوځي في جریده بي
 لاو بدرخان پاشا
 مقدار مدحت بکي
 هر چار دوهزر جریده يا
 بي پره از سر ريک
 کردستاني ده بدن خلکي
 پاژده روزا چارکي تبت
 نقيساند

کردستان

۱۳۱۵

عنوان
 مصرده «کردستان» غزه سي
 صاحب و همري بدرخان
 پانا زاده
 مقدار مدحت بکي
 مرطبه ده... نسخه کردستان
 ولات مقاله ارسال و وساطت به
 فراغت نامه نشر و تبليغ اوله جعفر
 کردستان خارجيه ۵۰۰
 ايچون سه ک ابوه بدلي
 ۸۰ غروشدر
 کر سان داخله مخصوصي
 اتمبارله بجانا کودر پاور

کردلي ايقاط و تحصيل صنايعه آشوبق ايچون شه بک
 ارن بش گویده بر نشر اولور کردجه غزه در

۳۰ روزا پنجشمن ده ۳۰ ذوقعدده سنه ۱۳۱۵ پنجشنبه في ۹ نيسان سنه ۱۳۱۴

بسم الله الرحمن الرحيم

صد هزار شکر و حمد ز خدی تعالی ره آم مسلمات
 خلقی بکرن . و طایفنا علم و معرفتیره هس وزکا دامه . درحقا
 طماندنا علم و معرفتیره گلک آیین جلیله و احادیث شریفه
 هین دنیا پیده چقاس مسلمات هین گوئد و باژ برین
 همیاده مکتب و مدرسه و جریده هان دنیا پیده چه دبه
 چه نابه جریده دنیسن . حیفا من تبت ز کرداره کسرد
 ز گلک قومنا زیده تر خوځي هس وزکانه جامیرن دینن
 خوهده راست و قورینه خورتن و دیسا و که قومین دي
 نه خونندانه نه دواندن دنیا پیده چه دبه چیران وان موسوق
 چاوه به وی چه بکه نظانن لوما ره خدیده من آف
 جریده باها نقيسي يا ذنا خدی تعالی پاش نه هر پاژده
 روزاده چارکي آزي جریده کي بنقيسم . ناف في من کوبه
 (کردستان) في جریده پیده آزي ميثا نقيجا علم و معرفتا بک

لکودري مروف د عیله لکودری مدرسه و مکتبن قنچ هه
 آزي نيشا کردا بک لکودري چه شر دبه دولین مطن چه
 دکن چاوه شر دکن تجارت چاره دبه ازي حيا حکات
 بک حتی نهو کسي جریده کي هولي نقيسي به آف جریده يا
 مناها يا عوځي به لوما وي گلک کيايي هين . از هيشي درک
 کيايا جریده بي زمزه بنقيسن جي نيشت و کي نو چه دین
 کين پاشي هکي دچه دکوه ریده آفه ايدي آزي دست
 مقصدی بک . (ومن الله التوفيق)

حضرت پیغمبر علیه الصلوة والسلام گوتيه « العلماء
 ورثة الانبياء » انکو علما وارثين انبائه ز طرف خدیده
 مامورن و عظ و نصیحتی بدن خلکی ریا قنچ نيشا وان
 بکن لوما گلي علما بکن کردا چاره اون و عظ و نصیحتا
 غیژی د دن ولی درفي اون میر و آغا و کرمالجنین دانسن
 وان تشویقا طایفنا علم و معرفتی بکن ریا قنچ نيشا وان
 بکن هکي اون وي نیک گنهی حیا سطلوی وه به

حجتي كاغذك في ريكه
 دئي ريكيت مصري ستر
 ناف خويي في جريده بي
 لاور بدرخان باننا
 مقدار مدحت بكي
 هر جار دوهزار جريده يا
 بي پره آزيه ريكه
 كردستاني ده بدن خلقي
 بازده روزا جاركې تبت
 نقيساندن

كردستان

۱۳۱۵

عنوان
 مبرده «كردستان» غزته سي
 صاحب ومبري بدرخان
 بانا زاده
 * مقدار مدحت *
 مرطبتده ۲۰۰ نسخه كردستان
 ولات عظامه ارسال ووساطار به
 فراوقصانه نشر وتعم اوله جقدر
 كردستان خارجده هر هر
 ايمون سته لك ابوه بدلي
 ۸۰ غروشدر
 كردستان داخاندك خصوصي
 انبارله مجاآا كودر باورد

* كرداري ايقاط و تحصيل صنايعه تشويق ايچون شمديلك *
 * ارون بش كونده بر نشر اولور كردجه غزته در *

روزا پنجشې ده ۳۰ ذوالقعدة سنه ۱۳۱۵ پنجشنبه في ۹ نيسان سنه ۱۳۱۴ *

KURDISTAN

ROJNAMA KURDÎ YA PÊŞÎN * İLK KÜRD GAZETESİ
1898—1902

Cild II

Wergêr
ji tîpên Erebi
bo tîpên Latîni:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

KURDISTAN

WEŞANXANA DENG
P. O. Box 3050
750 03 Uppsala
Sweden

DENG YAYINEVİ
P. O. Box 3050
750 03 Uppsala
Sweden

© M. Emîn Bozarslan, 1991

Tarîxa çapê:
Çirîya Paşîn 1991

*

Baskı tarihi:
Kasım 1991

*

Fyris-Tryck AB
Storgatan 30, Uppsala—Sweden

ISBN 91-88246-02-7

Kurdistan

KURDISTAN

ROJNAMA KURDÎ YA PÊŞÎN * İLK KÜRD GAZETESİ
1898—1902

Cild II

Wergêr
ji tîpên Erebi
bo tîpên Latîni:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

KURDİSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

KÛRDİSTAN

Adresse: Boite spéciale N. 679
CAIRE (Egypte)

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farişice
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahibi

Bedirhan Paşazade
Abdurrahman
Sundûkuboste "679"
Bi Mısır, El-Kahire

Her tabı'da
200 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

Kürdistan haricinde
her yer için
altı aylığı 50
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Heçî
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
Necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg
Sundûquboste "679"
Bî Mısır, El-Qahîre

Her car
du sed
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

Rojê pêncşembe 25 Şabanulmuezzem sene 1317

*

Fi Kânun-ı Evvel 16, sene 1315(1)

(1) Li gora tarîxa Mîladî 29 Kanûna Pêşîn 1899(Milâdî tarihe göre 29 Aralık 1899).

AÇIK MEKTUB SULTAN HAMİD HAN-I SANÎ HAZRETLERİNE

Padişaha,(2)

Bu kerre maatteessüf haber aldığım bir hal-i hayretiştimali şu ceridem marifetiyle enzar-ı Şahanelerine arz ve bendegânınızla icra buyurduğunuz muamelât-ı gayri layıkadan hasil olan şu tesirâtı nazar-ı hümayunlarında isbat ile tekrarından ictinabını rica ve bu vesile ile de, millet-i masumemizi cereyan-ı halden haberdar ederim. Şöyle ki:

Malum-ı Şahaneleri olduğu vechile, Transvaal Muharebesinde(3) İngilizlerin "Ladysmith" civarında uğradıkları hezimet hasebiyle, Haşmetlu Kraliçe Hazretlerine beyan-ı taziyeti hâvî, taraf-ı Şahanelerinden bir telgrafname keşide buyurulmuş idi.

Devlet-i Osmaniye ile İngiltere devleti arasında minelkadîm carî olan hukuk ve menafi-i müştereke ile muamele-i dostane, Osmanlı kavm-i necîbinde bir hiss-i gayret uyandırmasıyla, biraderim Halid Seyfullah Bey, evvelâ Fetvahaneden istifta ve badehu İstanbul ve civarında toplayabileceği dört-beş bin Kürd ile gönüllü suretiyle Transvaal Muharebesine azîmet için İngiltere devlet-i fahîmesinin Dersaadet'te(4) bulunan Sefirine müracaat etmesiyle, Sefir Hazretleri tarafından mukabeleten beyan-ı memnuniyetle beraber, Sefaret gönüllü. . .(5) olmadığından, şu tekliften istifade edemeyeceğini tebliğ ettiği gibi, sırf Istanbululardan mürekkep bir cemiyet dahi Transvaal'e gitmek için müracaat etmiş, onlara da o yolda cevap verilmiştir.

Muamelât-ı maruza, taraf-ı Şahanelerinden çekilen telgrafnameye muvafık ve devleteyn beynindeki münasebâtı müekkid ve binaenaleyh bu yolda müracaatte bulunan erbab-ı hamiyet şayan-ı takdir ve tahsin buldukları halde,

- (2) Padişaha: Burada "padişah" sözcüğünün sonuna gelen "a" harfi, Arapça ve Farsçada kullanılan bir ünlem edatıdır, çağrı anlamını taşımaktadır. Adı geçen dillerden Osmanlıcaya da geçen bu harf, Arapçadaki "ey" ünleminin işlevini görmektedir. Böylece buradaki "Padişaha" sözcüğü, "ey Padişah, Padişahım" anlamına gelmektedir.
- (3) Transvaal Muharebesi: Bugünkü Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Transvaal bölgesinde XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında meydana gelmiş olan savaş. "Boer Savaşı" adıyla de anılan bu savaş, bölgeyi elinde tutan İngiliz sömürge yönetimi ile bölgeyi ele geçirmeye çalışan Hollanda asıllı Boerler arasında patlak vermiş ve Boerlerin yenilgisiyle sonuçlanmıştır.
- (4) Dersaadet: "Mutluluk yeri" anlamına gelen bu ad, Osmanlılar döneminde başkent İstanbul için kullanılan adlardan biriydi.
- (5) Burada iki sözcük, gazetenin aslında çok silik duruma düşmüş ve okunmaz hale gelmiştir. Kanımızca o iki sözcük, "toplamaya mezun" sözcükleridir; böylece onlardan önceki iki ve sonraki bir sözcükle birlikte bu tümcecik, "Sefaret gönüllü toplamaya mezun olmadığından," biçimini almaktadır. Bu sözcüklerden "mezun" sözcüğü "izinli" demektir.

her muameleden zat-ı Şahaneniz aleyhine bir hisse çıkarmak menafi-i rezileleri icabından olan ve "asdıka-i bendegân-ı Şahane" namı altında, milletin, şu zavallı milletin, şu mazlum, mağdur millet-i muazzamanın kanını eme eme yaşamayı itiyad eden birtakım canavarlar, bu muamele-i gayretperveraneyi dahi menfaat-ı şahsiyeleri için zat-ı şevketmeabınız aleyhinde tefsir ve bin tevilât ile izam ederek, cümlesinin habs-ü tevkifleri hakkında irade-i seniyye-i adilanelerini tasdir ettirerek, şu ashab-ı hamiyet sekiz-on gün habs-ü tevkif olunmuştur.

Kısmen Mabeyn-i hümayununuzda, yiğirmi dört seneden(6) beri nice nice mazlumların feryadını, reng-i zerdini, gözyaşlarını iştîp görmekten usanmayan o Mabeyn-i hümayununuzda ve kısmen dahi "kasab dükkânı", "cel-lâd yatağı" tabirine sezavar olan Beşiktaş'taki Hasanpaşa Karakolhanesinde devam eden müddet-i tevkif zarfında mevkufin-i mazluma en büyük canîler gibi, akraba ve ehlibasıyla ihtilâttan ve okuyup yazmaktan men'edildikleri gibi, bazısı şu zulme ve adem-i ihtilâttan hasıl olan tahammülgüdad can sıkıntısına tahammül edebilmek için reddedilmez ünmiyesiyle kıraat-ı Kelâmullah'a(7) müracaat etmek istemişler ise de, vuku bulan rica ve istirhamın hepsi de tesirsiz kalarak, ellerine Kur'an vermekten dahi istinkâf olunmuştur.

*

Eya Halifeyim, Zıllullahım, Deyyanzat!(8) Şu muamele, hükûmât-ı İslâmiyenin değil, hatta ecnebî devletlere tabi canî bir Müslümana da icra edilmemiştir. Milleti bitirdin, mahvettin, andan pervan kalmadı; fakat Allah'ın gazabından, Peygamber'in intikamından da mı korkmazsın! Şu icra ettiğin zulümden dolayı, bu taife-i üseranın biri, ki Bahriyeli Doktor Hüsnü Paşa'nın mahdumdür, tecennün etti ve bir diğeri de işe yaramaz bir halde ahir-i surette malul kaldı.

Nihayet, şu muamele-i müstebidde, İngiltere Sefiri Asaletlu Sir Aqir Niwr(9) Hazretlerinin hamiyet ve adaletini tahrik etti, Kur'an'ı okumaktan

(6) Eski Türkçedeki söyleniş biçimiyle "yiğirmi dört" diye yazılmış olan ve "24 yıl" demek olan "yirmi dört sene"den maksat, Abdülhamid'in o tarihe kadar tahta geçirmiş olduğu süredir. Abdülhamid'in tahta çıkış tarihi, 1876'dır.

(7) Kelâmullah: Allah'ın kelâmı, Kur'an.

(8) Halifeyim: Halifem, benim Halifem.

Zıllullah: Allah'ın gölgesi. Osmanlı padişahları kendilerini halife olarak ilân ettikten sonra, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olduklarını iddia ederek, "Allah'ın gölgesi" anlamına gelen "Zıllullah" unvanını kullanmışlardır. Özellikle İkinci Abdülhamid döneminde bu unvanın kullanılması çok yaygınlaşmıştır.

Deyyanzat: Zatı ilâhî bir nitelik taşıyan kimse, bir çeşit Allah'ın vekili ve temsilcisi olan kişi. "Deyyan", Allah'ın 99 adından biridir. Osmanlı padişahları, Allah'ın vekilleri olduklarını iddia ettikleri için, kendileri hakkında bu unvanı da kullanmışlardır.

Görüldüğü gibi yazar, bu unvanları alaycı bir biçimde kullanmıştır.

(9) Bu adın orijinal yazılış biçimini, yani Latin harfleriyle yazılış biçimini saptayamadık. Bu nedenle bu adı, Osmanlıcada Arap harfleriyle yazılıp okunduğu biçimde yazmak zorunda kaldık. Bu yazılış biçimi ise, çoğunlukla orijinal yazılıştan farklı olur.

men'ettiğin bîçareleri İngiliz himaye etmeye başladı, Sefir-i müşarünileyh işe müdahaleye ve hatta gördüğü münasebetsizlikler üzerine kat-ı münasebâta ve hemen Dersaadet'i terke kıyam eylemesiyle bîçare salıverildi.

Garabet içinde garabet olmak üzere, mevkufiyette, salıverilmezden evvel, gördükleri işkence ve tazyikten dolayı, hâkipay-ı Zıllullahîlerine takdim olunmak üzere teşekkürname temhîr ettirdiler. Yalnız Halid Seyfullah Bey, teşekkürname yerine şikâyetname, feryadname verilmek lâzım geldiğinden, bi mislihi önüne sürülen teşekkürnameyi mühürlemekten istinkâf etti. Diğerleri salıverildi; fakat Halid Seyfullah Bey, şu surette gösterdiği şehametine mükâfaten habishanede alıkondu. Mülkünüzde İngiltere devletinin carî olan hüküm ve adaletiyle, Sefir-i müşarünileyh hazretlerinin ibram ve ısrarı üzerine, ertesi gece saat sekizde mumaileyh Halid Bey dahi salıverilmiştir.

Padişaha,

Tevkif olunan hamiyetmendân-ı ümmet, tebea-i Şahanelerinden olmak habesbiyle, zulmünüzden dolayı uğur-ı hümayununuzda demem, fakat devlet ve millet yolunda her şeyi göze aldırılmış asdika-i fedakâran-ı milletten olmalarıyla, şahıslarına aid haklarında reva görülen zulüm ve itisaf, işkence ve tazyîkatı hazmederler.

Fakat şu bîçarelerin muamelât-ı vakıası, reisi bulunan Salisbury Hazretlerine birkaç sene evvel tazarru'name gönderdiğiniz İngiltere devletine arz-ı hizmet ve münasebet demek olmağla şu suretteki mukabeleniz, devlet-i müşarünileyhanın emniyetini selb etmez mi! Selb-i emniyetten başka, daha bin türlü ahval-ı muzırraya sebebiyet vermez mi!

"Asdika-i bendegân-ı Şahane" yad ettiğiniz(10) erazil, hasbeddenae, zat-ı hümayununuz aleyhinde mutad ettikleri su-i tefsirât ile vehminizi tahrik etmeleri, devleti ta esasından sarsıyor! Bütün Osmanlılık, Müslümanlık, vehminize kurban olup gidiyor! Şu kuruyasıca vehminiz neticesi olarak, Afrika çölleri hamiyetmendân-ı milletle doldu!(11) Bunların analarının, babalarının, aç öksüz kalan çocuklarının, dul kalan muhadderât-ı İslâmiyenin(12) feryadıyla mülkünüzün her tarafı inliyor! Bu feryadlar, şu vaveylâlar hiç size

-
- (10) Buradaki "yad" sözcüğü gazetenin aslında böyle çıkmıştır. Ancak bu sözcük "anma, hatırlama" anlamına gelmekte ve o anlam buraya uygun düşmemektedir. Kanımızca sözcük, yanlışlık sonucu olarak böyle çıkmıştır ve doğrusu, "saydığınız" anlamına gelen "addettiğiniz" olmalıdır.
- (11) Öyle anlaşılıyor ki yazarın maksadı, Abdülhamid döneminde, "Batıtrabus" demek olan "Trablusgarb" diye adlandırılan bugünkü Libya'nın güneybatısında yer alan Fizan bölgesine sürülmüş olan rejim muhalifleridir. Bilindiği gibi, çöl bölgesinde yer alan bir vaha olan Fizan, Abdülhamid döneminde sürgün yeri olarak kullanılmış ve birçok rejim muhalifi oraya sürülmüştür.
- (12) Muhadderât-ı İslâmiye: İslâmiyetin örtülü ve namuslu kadınları, namuslu ve örtülü Müslüman kadınlar.

tesir etmiyor mu! İstanbul halkı sokakta az bir gürültü işitince, "acaba hane mi basmaya mı geldiler, sıra bana mı geldi?" deyu bir dakika korkudan, yürek çarpıntısından kurtulamıyor! Pek çok kişi illet sahibi olmuş! Çıldırancının hesabı yok!

Peygamber'e itibarınız var ise, "elmüluku mes'ulün alennasi an raiyyetihi"(13) hadis-i şerifinin ahkâm-ı âdilanesine binaen, "bendeğân" namı altında yaşayan zaleminin irtikâb ettikleri zulüm ve itisaf, zat-ı Şahanelerinden mes'ûldür.

Bakî, vird-i zeban-ı millet olan "Cenab-ı Hak, Padişahı ilhamât-ı rabbaniyesine mazhar buyursun da şu millet-i masumeyi kurtarsın" duasını tekrar ederim!

Abdurrahman Bedirhan

---

(13) Bu hadisin anlamı şudur: "İnsanların başında bulunan padişahlar, uyruğundan sorumludur".

MEQALEË MEXSÛSE(14)

Nav vê cerîdeyê, piçekê ez'ê behsa halê dewleta me(15)ya berê û halê nuho dikim:(16)

Eskerê me, mileta me umrê xwe cîhadê de,(17) muhafaza wetenê xwe, hîmaya namûs û ewladên xwe de îfna dikir.(18) Ecdadên me xewa xwe, riheta xwe terk kirin; wucûdên xwe hedefê hemî new'ê(19) mezahim(20) kirin; ji me re welatek mezin, mehsûldar,(21) xweybereket hîştin; ser seadet û îstîqbala me xwîna xwe fîda kirin; esbabê refaha me tehyie kirin;(22) umrê wan li serheda bûrî; balgehê wan şîrê(23) wan bî; cihê wan ax û berên(24) serheda bî.

Îro ehfadên(25) wî eskerî, ewladên wan muctehida(26) dîsa ew şêr in, dîsa xweyîyê xwîna ecdadên xwe ne. Lakîn îdara hukumeta Ebdulhemîd, ew şêr bêdest û lep hîştine. Ew axa ecdadên me bi hinde fîdakarî, bi hinde zehmet standin, ew erdê li ser bostekê hinde mirova xwîna xwe li ser rijandî, ev wete-na babên me bi vî halî ji me re tedarik kirin, îro Sultan Ebdulhemîd li ser kêfê keçek, li ser uzrek yekcar nameşrû',(27) li ser wehm,(28) li ser cebanet(29) û zewqa xwe neyara re terk dike. Ew axa ecdadên me ser şehîd bûyin û li bin de medfûn(30) mayin, îro ji rûyê cebaneta Ebdulhemîd, binê sima hespên neyara de dimîne; jin û zarûyên wan bûne saqîyatên(31) neyara; cîsmê

(14) Meqaleê mexsûse: Nivîsara taybetî.

(15) Mexsed ji "dewleta me", dewleta Osmanî ye.

(16) Awayê rast, "bikim" e.

(17) Cîhad: Şerê di rîya dîn da.

(18) Îfna dikir: Tune dikir, dişand mirinê, dida kuştin, fîda dikir.

(19) New': Tewir, cure.

(20) Mezahim: Piraniya "zehmet" e.

(21) Mehsûldar: Berdar, tiştê ku ber dide.

(22) Esbab: Piraniya "sebeb" e, li vir mana wê "rê û awa, wasite" ye.

Refah: Jîyana xweş û di hebûnê da.

Tehyie kirin: Amade kirin, hazir kirin, pêkanîn.

(23) Şîr: Şûr.

(24) Ber: Kevir. Gelek maneyên vê peyvîkê hene, lê li vir mana wê ev e.

(25) Ehfad: Piraniya "hefid" e, ew jî bi mana "nevi" ye.

(26) Muctehid: 1-Xebatkar, cehdkar, kesê ku kar û xebat dike. 2-Zanyarê dîn ê ku ji ayet û hedîsan hin hukmên dînî derdixe û tîne meydanê. 3-Zanyarê huqûqê yê ku li gora bingehokên zanyarî li ser meselên huqûqî dixebite, netîce û dûwayîkan derdixe û tîne meydanê. Bi dîtina me ev peyvîk li vir bi şaşî weha derketîye. Lewra kesên ku nivîskar qala wan dike, "mucahid" in, yanî "şerkarên di rîya dîn da" ne, ne ku "muctehid" in; wisa tê zanîn ku di şûna peyvîka "mucahid" da bi şaşî peyvîka "muctehid" derketîye.

(27) Nameşrû': Ne di cîyê xwe da, ne li gora heq û edaletê, bêqanûnî.

(28) Wehm: Guman.

(29) Cebanet: Newêrekî, tirsokî.

(30) Medfûn: Definkirî, veşartî.

(31) Saqîyat: Meygêrên jinîn û keçîn, jin û keçên ku di civatan da mey digêrînin û ji haziran ra mey pêşkêş dikin.

wan şehîda binê lingê wan neyara muteezzî(32) û rûhê wan ji vê meskeneta(33) me muteellim e.(34) Em li ser vê axa bi hinde xwîna şehîda ketî destê me de, xefletê de mane. Hîleyên Xunkar, nîşan û rutbeyên wî, çavên me kor kirine; em xefletê de hîştine.

MEM Û ZÎN

HÎŞYARÎYA MEMÊ Û TACDÎN E JÎ BÊHOŞÎ Û MEXMÛRÎYA ŞERABA ÎŞQÊ(35)

Ew dûxiteçesmê her du şahîn(36)
ew sûxiteper, Memo û Tacdîn(37)

xweş çûne şikarê kebk û qazan(38)
Nagah-1 bi ser ve şubhê bazan(39)

nûrek fetilî li wan ji nageh(40)
êdî qe nema ewan çu ageh(41)

---

(32) Muteezzî: Azardîtî, kesê ku azar dibîne û ji ber wê azarê dêşe.

(33) Rûh: Gîyan.

Meskenet: Miskînî.

(34) Muteellim: Êşayî, kesê ku dêşe, ji ber nexweşîyek yan jî ji ber derdek êş lê peyda bûye.

(35) Mexmûrî: Gêjî, serxweşî, bêhişî. Di eslê "Mem û Zîn"ê da di vê sernivîsarê da peveka di jî heye, ew jî ev e: "Agahî û xebardariya wan e ji sebeb û wasiteê wemqê". Peyvika "wemq" a ku di wê pevekê da ye, ew jî bi mana "evîn" e.

(36) Dûxiteçesm: Kesê ku çavê wî bi derzîyê hatiye dirûtin, kesê çavdirûtî. Mexsed Memê û Tacdîn in. Dema ew rastê Zînê û Sitîyê hatine, ji ber evîna wan gêj û bêhiş bûne; wek ku çavên wan hatibin dirûtin, çavên wan tarî bûne.

Her du şahîn: Mexsed dîsa Memê û Tacdîn in.

(37) Sûxiteper: Perşewitî, baskşewitî, teyrê ku per û baskên wî şewitîne.

(38) Şikar: Nêçîr.

Kebk: Kew.

(39) Nagah: Ji nîşka ve, ji cîyê nedîtî ve.

(40) Nageh: Ji nîşka ve, ji cîyê nedîtî ve.

(41) Ageh: Hay, xeber. Yanî "haya wan ji wan nema".

Hindî ku di hefteya Hemel bûn(42)
ew zêde di wehşî û xebel bûn(43)

Ew hefte li wan ku bûye salif(44)
xewkerdeyê îşqê bûn mualif(45)

rabûne ve rojekê bi yek ve(46)
fikrîne bi reng û rûyê yek ve(47)

Îşqê kiribûn wisa mubeddel(48)
wan yêk û dû nas nekir ji ewwel

Ewwel dikirin ji hev texerrub(49)
paşê ku kirin bi hev teqerrub(50)

dîtin xwe bi paçebend û zengil(51)
perwaz û firîn muhal û muşkil(52)

Uskûfeke zulmetê bi ser da(53)
culfûyeke ulfetê bi ber da(54)

-
- (42) Hefteya Hemel: Hefteya pêşîn a birca Berxê, birca Beran. Ev birc, yek ji 12 bircên Rojê ye, di Newrozê da Roj dikeve vê bircê.
- (43) Wehşî: Kûvî.
Xebel: Şerpeze, perîşan, halxirab.
- (44) Bûye salif: Derbas bûye.
- (45) Xewkerdeyê îşqê: Kesên ku evîne ew xistibûn xewê, ji ber evîne ketibûn xewê û gêj bûbûn, hiş di serên wan da nemabû.
Bûn mualif: Bûn hogirên hev, hîne hev bûn.
- (46) Rabûne ve: Ji nû ve rabûn.
Bi yek ve; Pêkve, bi hev ra, digel hev.
- (47) Bi reng û rûyê yek ve: Bi reng û rûyê hev. Yanî "li reng û rûyê hev fikirîn, bala xwe dan reng û rûyê hev".
- (48) Mubeddel: Guhartî.
- (49) Texerrub: Xerîbî, bîyanîtî. Yanî "ji hev xerîbî dikirin, ji hev ra bîyanî bûn, wek bîyanîyan bûn".
- (50) Teqerrub: Nêzîkayî.
- (51) Paçebend: Linggirêdayî. Yanî "wek ku lingên wan hatibin girêdan, xwe bêtevger dîtin.
- (52) Perwaz: Firîn, bilindbûn.
Muhal: Bêmikûn.
Muşkil: Alûz, zor.
- (53) Uskûfeke zulmetê: Rûpoşeka tarîtiyê, perdeyeka tarîtiyê, rûpoşeka ku li ser rûyê mirov e û dinê li mirov tarî dike.
- (54) Culfû: Leyî, leyîmişt, leyîya avê, naser.
Ulfet: Hogirî, pêjna hogirîyê û têhdana li ser kesek, ku mirov di dilê xwe da pêjn bike ku mirov têhna xwe daye ser kesek, kesek dievîne. Yanî "pêjna evîne wek leyîyek ketibû pêşîya wan, hatibû ber wan".

bêtime û bêşerab û bêçav
bêmeqsed û bêmirad û bêgav

mestane ji rengê çesmê dildar(55)
mexmûr û sîyah û mest û bîmar(56)

manendê dehanê yar-i, dilteng(57)
nalîn ji reha dilî, wekî çeng(58)

Gotin "eceb em ku bûne bîmar?
Ya bûne di kî şerî birîndar?

Ya ne wehe em çira nikarîn
mecrûh û zêf û dîlfikar in?"(59)

*

Ev renga he wan dikir tefehhus(60)
mahiyetê halê xwe tecessus(61)

Tacdîn fikirî, di dest birayî
tîsit guherek wekî çirayî(62)

yaqûteke mîslê daneyê nar(63)
meş'el sîfet e jibo şeva tar(64)

manendê şemalê şem'ê tîsî(65)
hekkak-i bi navê "Zîn" nivîsî(66)

-
- (55) Mestane: Wek mestan, wek kesên mest.
Çesmê dildar: Çavên yaran, çavên dilbiran. Yanî "wek çavên dilbiran mest bûbûn".
- (56) Mexmûr: Serxweş, kesê ku mey vedixwe û serxweş dibe. Yanî "ew jî wek serxweşan bûn".
Bîmar: Nexweş, nesax.
- (57) Manendê dehanê yar: Wek devê yaran, wek devê dilbiran.
- (58) Çeng: Sazek e.
- (59) Mecrûh: Birîndar.
- (60) Ev renga he: Bi vî rengê ha, bi vî awayê ha.
Tefehhus: Lêgerîn.
- (61) Yanî "bi meraq li rewşa xwe dinêriyan û dixwestin ku eslê wê rewşa xwe fam bikin, di-vîyan ku têbigîjin ka rûyê hundirîn ê wê rewşa wan çî ye".
- (62) Tîsit: Diîse, dibiriq, ronayî dide.
Guherek: Gewherek, cewherek.
- (63) Mîslê daneyê nar: Wek teneya hinarê, wek dendika hinarê.
- (64) Meş'el sîfet e: Wek mêledyek e.
- (65) Manend: Wek.
Şemalê şem'ê: Pêtiya findê.
- (66) Hekkek: Nivîsvanê li ser keviran û tiştên madenî, kesê ku li ser keviran û tiştên madenî navan û tarîxan û wd. dinivîse.

Destê xwe dirêj kir'ê ku bînit
da qenc-i nezer biket, bibînit

Mem jî fikirî, di destê Tacdîn
elmaseke bêbuha û texmîn

lê îsmê "Sitî" kirî kîtabet(67)
ustadekî sahibê meharet(68)

Serraf-i eger bibîte Buqrat(69)
texmîn biketin bi wezn û qîrat(70)

bazar-i biket jibo Felatûn(71)
mecmû'ê xezainêd-i Qarûn(72)

sumna semenêd-i wan nigînan(73)
nabit, bi wuqûfê dûrebînan(74)

Mayin di teccub û teheyur(75)
da man û gelek kirin tefekkur

Zanîn ku sewahibê nigînan(76)
herçî kirî, kir Sitî û Zînan

---

(67) Kirî kîtabet: Nivîsîye.

(68) Sahibê meharet: Xwedîhuner, jêhatî, ehî karê xwe.

(69) Buqrat: Zanyarekî Yunanî bûye. Berî Mîladê di navbera salên 460-377'an da jîyaye. Di zimanên Ewropî da jê ra tê gotin "Hippocrate".

(70) Qîrat: Weznek bûye, bi wê kevîrên rûmetbilind ên wek elmas û yaqût û wd. hatine wezinandin.

(71) Felatûn: Zanyar û bîrewerê Yunanî yê navdar. Berî Mîladê di navbera salên 427-347'an da jîyaye. Jê ra tê gotin "Eflatûn" jî. Di zimanên Rojava da navê wî "Platon" e.

(72) Mecmû': Hemî, gişt.

Xezain: Piranîya "xezîne" ye.

Qarûn: Di dewra Fîr'ewnan da wezîrekî Misrî bûye, bi dewlemendîya xwe hatîye naskirin.

(73) Yanî "heştyeka nêrxên wan gustîlan, ji heştan yekê buhayên wan gustîlan".

(74) Bi wuqûfê dûrebînan: Bi zanîna kesên dûrebîn, bi zanîna kesên ku pêşîya xwe dibînin, bi zanîna kesên dûrdîtin.

(75) Mayin: Man.

Teccub û teheyur: Ecêbman û şaşman, ku mirov ecêbmayî û şaşmayî bibe.

(76) Sewahibê nigînan: Xwedîyên gustîlan.

**Sadr-ı Esbak Übhetlu Devletlu Said Paşa Hazretleri tarafından
rûz-ı cülûs-ı hümayunun tebriki vesilesiyle
iki sene mukaddem takdim olunan
muhtıranın suretidir:**

Bendeleri, cülûs-ı hümayunlarını ilk tebrik eden hâdim olduğumdan, sene-i devriyesi geldikçe o yevm-i mes'udun hatıratı kalb-i âcizaneme nasıl tesir eder ise, elbette kalb-i hümayunlarında dahi ana yakın tesirât hasıl olarak, nam-ı kemteranem lisanen olmasa bile kalben zikir buyurulur.

Pek büyük vehametlere maruz olan devlet-i aliyyelerine ve makam-ı Hilâfet-i seniyyelerine ihlas ve sadakatim derece-i ifratta olmasaydı, bugün âdî bir tebrik ile biliktifa, ihtaratta bulunmaktan kemakân ittika eder idim.

Tesir-i şa'şaa-i muzafferiyyet ile mest-i gurur olmak zat-ı hümayunlarına göre pek büyük ayıb iken, elyevm o halde bulduklarını ef'al-ı hümayunlarından ve hususen Rusya ile Fransa'nın mülkümüz hakkındaki tasavvurât ve tasmîmâtı ecanibi bile düşündürmekte olduğu halde, zat-ı hümayunlarının madalyalar ibzalı ve zamm-ı maaşât gibi ahval-ı hazıra-i maliyemize kat'iyen tevafuk etmeyen iradât ile inkırazımızın isti'cali yolunda manevî ve maddî tahribât-ı seniyyelerinden istihrac ettiğim cihetle, ifadât-ı îkaziyede bulunmayı en münasib tarz-ı tebrik addeyledim.

Servet-i bendegânem, meslek-i kanaatkârî-i âcizaneme mebnî bendelerini ilâ ahirilumr işeye kâfi ise de, "devlet ne hale girerse girsin, ben ferahla yaşarım" mülâhazalarında bulunan hamiyetsizlerden olmadığım gibi, zat-ı hümayunlarına bu yolda fikir ve mülâhaza isnad edenleri ceheleden addederim. Ceheleden olmasalar, cem'i servetle bir mülkü tahrib ettikten sonra mahsul-ı iddiharîyle müreffehen yaşamış bir hükümdar görülmediğini ve halkın pençe-i intikamından kurtulmak bir padişah için pek müşkil ve belki müteazzir bulunduğunu bilmülâhaza, böyle bir fikir ve niyeti zat-ı mealîsimatları gibi bir padişah-ı fatîne isnad etmezler.

Çare-i selâmetimizi düşünmek zamanı bu zaman olup, az vakit sonra te-haddüs edeceği derkâr olan müşkilât-ı gûna-gûn, mani-i tedabîr olacaktır.

Hakk-ı kemteranemde teveccühât-ı aliyyeleri öteden beri hakikî olmaktan ziyade zahirî olup, ahîren gördüğüm tazyîk üzerine İngiltere Sefarethanesisine firar etmekliğim, gerek zat-ı hümayunlarına, gerek o müdahinîn-i kirama pek mükemmel bir rişte-i tarîz olmuşsa da, huzur-ı millette ne vakit olsa tebrîe-i zimmete âmadeyim. Hususen zat-ı Şahaneleriyle, bu dünyada mümkün olmaz ise rûz-ı mahşerde meydan-ı mürafaaya çıkacağım. Devletime ve Makam-ı Hilâfet-i seniyyelerine sadıkane hizmet, abd-i âcizce her zaman en büyük maksad idi.

Zat-ı Şehriyarîleri, mizac ve mişvar-ı hümayunlarına muvafık gelen re'y-i âcizanemden istifade buyurup, devlet ve milletin saadet ve selâmetine tealuk eden âra-i kemteranemi reddetmek veya müdahin vükelâyaya cerhettirmek mesleğinden inhiraf buyurmamışlardır.

Re'y-i çakeranemce bugünkü günde Kanun-ı Esasî'nin icra-i ahkâmına avdetle Avrupa'nın ve ahalî-i memleketin bais-i hoşnudîsi ve Şark'ın sebab-i beka-i asayîşi olacak vechile ref'i istibdad etmekten başka çare-i selâmet olmayıp; haric ve dahilde celb-i kulûb için ne derecelerde ihtimam ve ikdam edilse, madam ki ahalî ve ecanib nazarında bir heykel-i belâ hükmünde bulunan usul-ı istibdad berdevamdır, kimseye itmi'nan-ı ciddî gelmek muhaldır.

Zîra dahilen temin-i hukuk ve asayîş-i ahalî ve haricen muhafaza-i teva-zün-ı düvelî, Devlet-i Osmaniye'nin cidden mütemeddin devletler sırasına geçmesine muhtac olup, icraâtından kimsenin emin olmadığı mevaîd ile idare-i umûr etmeye ne kadar çalışılsa, şu zamanda hiç bir faide görülemeyeceği, meydan-ı bedahete çıkmıştır.

Yeni Osmanlılarla(77) münasebetim olduğu yolunda öteden beri zat-ı hümayunlarına vuku bulan ihbarât muvafık-ı hakikat olmayıp, o unvan ile maruf olanlar içinde, zat-ı Şahanelerinin dahi malum-ı hümayunları bulunan bir-iki kişiden maada kimseyi tanımam. Saye-i Huda'da kimseden ders-i siyâsî almak ihtiyacında olmadığım malum-ı devletleri olup, "eğer Yeni Osmanlılar meyanında gerçekten usul-ı meşrutiyete vâkıf ve hakîmane ve itidalperverane tesisi-i bina-i ma'delete muktedir adamlar var ise, bilâ tereddüd anları ser-i kâra getirmek ve hadaset-i sinn-ü sal ve sair gûna ahvala iltifat etmeksizin anlara tefvîz-i umûr eylemek, muktazayât-ı müsta'cele-i zamaniyeden" derim.

Şahsiyât ile iştigali sevmediğimden, şahıs üzerine bir şey demeyip, fakat heyet-i hazıra-i vükelâ içinde cidden bir kaide-i meşrutiyet ve hiç olmaz ise bir suret-i mazbutiyet tesisine muktedir kimse olmadığını, maatteessüf beyana mecburum.

(Mâbâdı var)

---

(77) Yeni Osmanlılar: Osmanlı imparatorluğunda yenilikler yapılmasını amaçlayan ve gizli olarak çalışmalarını yürüten bir siyasal topluluk.

İCMAL

İstanbul'da siyasî (ve şimdiye kadar cereyan eden muamelâta binaen heman da tabî denilebilir) fırtınalar kopmaya başladı. Fesad yığınlarından kopan toz, zaleminin gözüne girerek havf-ü hayretlerini mucib olmaya başladı.

Evet, memalik-i Osmaniyenin saha-i hunîninden yükselen ah-ü vahlar, zalimlerin döktürmekten usanmadığı yetim, masum, mazlum gözyaşlarından mütehasıl kanlı buharlar, ufuklarda, hükümet-i istibdadiyenin eli yetişemediği yükseklerde kesif bulutlar hasıl etmiş idi. O bulutlar yığıla yığıla bugün kasırğa koparmaya başladı.

Rüzgâr istikamet-i cereyanını değiştirmez, intizam kesbetmezse, sıkıştırma sıkıştırma damlatacağı bu rutubetli, bu özlü havayı teneffüs edecek olan yaralı yürekler deşilecek, tedavi görecektir gözler açılacak; işte o vakit tufan kopacak. Hak ve iman namına bargâh-ı adalete çıkan istimdadlar, feryadlar saikalar icad edecek; intikam avazeleri ra'd-ü berk hasıl edecek, beyinlerde patlayacak; o vakit hesaplar görülmüş olacak.

Kuvve-i tabîiye îcabâtından çıkıp, önüne sedler çekilse tutulamayacak olan bu seylab, çok şeyleri götürecektir; zalimler ne kadar düşünse, vehmini artırsa, faidesizdir; tabiatın bu feyezânı tevkif edilemez. Çünkü haddülgayesidir; duvarları aşar, zincirleri kırar, yine taşar, yine taşar. Hak namına coşacak olan bu tuğyan ortalığı süpürecek, temizleyecek, haşerâtı(78) mahvedecek; fakat emin olalım ki gayetle münbit, kıymetli bir eser, bir iz bırakacak; dini tezelzülde, mülkü kahttan, ashabını mahvdan kurtaracaklar.(79)

"El-hainu haifün"(80) masadakinca, hainler, bunu bilen zalimler heyecana düşüyor, korkuyor, işin önünü almak istiyor, bu hakikati ihbar eden pîşdarları yakalıyor; bu bir avuc ealînin kimine işkence, kimini habs, kimini nefy ediyor. Fakat bir tuttuğuna yüz zam oluyor, bir öldürdüğüne bedel bin doğuyor. O gafiller düşünmüyor ki bunların âbâ-ü ecdadı bu toprakta medfundur, evlâd-ü ahfadı bu vadîde meskûndür.(81) Ne kadar tecrid edilse, teb'îd edilse, hatta mahvedilse, kat'ı alaka edemez; yine hakkı söyler, eslâfı sever, ahlafı düşünür. Bilmez mi ki parçalansa dahi akacak bir damla kanından bin nahl-ı maalî yetişir! Hak yolunda habsolunacak bir nefes, bütün hayatı zahiriyyeye deşişir; ölse dahi ervahı "intikam" diye bağırsır!

(78) "Haşerât"tan maksat, Abdülhamid döneminde muhalifleri izlemekle görevlendirilen ve "hafiye" diye nitelendirilen gizli ajanlardır. Arapça olan "haşerât" sözcüğü, Türkçede de kullanılan "haşere" sözcüğünün çoğuludur.

(79) Doğrusu "kurtaracaktır" olmalıdır. Çünkü tümcenin başında yer alan özne, "sel, su kabarması" anlamına gelen "tuğyan"dır; o da çoğul değil, tekildir.

(80) Bu bir hadistir, Türkçe anlamı şudur: "Hain korkaktır".

(81) Buradaki "meskûn" sözcüğü bir yanlışlık sonucu olarak kullanılmıştır. Çünkü bu sözcüğün anlamı, "insanların ikamet ettiği, insanların yaşadığı yer" demektir. "Meskûn" yerde yaşayan insanlara ise "sakin" denilir; yani o insanlar o yerin "sakin"leri olurlar. Buna göre, burada, ya "evlâd-ü ahfadı bu vadîde sakindir" denilmeliydi, ya da "bu vadî onların evlâd-ü ahfadıyla meskûndür" denilmeliydi.

Değil mi ki kan aranır, namus îcabındandır; hak aranır, îman îcabındandır! Ve bu nam ile meydan-ı harblere sevk edilen aç, susuz, ilâcsız öldürülen yavrular, ne kadar cahil bırakılsa, ahkâm-ı keyfiyeye kurban edilse, —madam ki hakikat gaib olmaz— onlar da nihayet hakikat-i hali hissedecektir. Hak ve hakikat namına ölmeyi âdet bilen o Osmanlılar, tanımadıkları bir düşman üzerine her türlü vesaitten mahrum olarak nasıl atılıyorlarsa, yine öylece aduvv-ı ekber ve bu kadar mezalime, felâkete sebep-i aslî namına teşhis ettiklerinin üzerine de daha kolay, daha dindarane atılacaklardır.

*

Yine İstanbul'da, hak ve adalet talep etmek için hazırlık görüyorlar diyerical-i devlet ve efrad-ı ümmetten birçok kişileri daha yakalamışlar (şimdilik mevsuk olarak ve elde edebildiğimiz malumata nazaran, fazl-ü istikametiyle meşhur ve herkesin nazar-ı takdir ve ihtiramını kazanmış olan Semahatlu Sahib Monla Hazretleri dahi bu meyanda imiş; zevât-ı diğerin esamîsi hakkında da mevsuk bir malumata destres olduktan sonra, neşredeceğimiz tabîîdir). Evler basılıyor, cevami-i şerife taht-i tarassuda alınıyor.

Halbuki ne yapılsa bu indifaa nihayet verilemez. Hakka tapan, birkaç dirhem maden parçasına secde edemez;(82) maalîyi hisseden, edanîye boyun eğmez; ölür, şehid olur, fenaya bekayı tercih edemez. Bu bir hisdir, tağyir edilemez; bu bir güneştir, inkâr edilemez.

---

(82) "Maden parçası"ndan maksat paradır.

HAVADİS

Damad-ı Padişahî Devletlu Mahmud Paşa Hazretleri de(83) firara mecbur olmuş ve Paris'e muvasalat buyurmuşlardır. Müşarünileyh Hazretleri, ümmetin enzar-ı hürmetini celbetmiş, evsaf-ı âliyeden hissedar, ashab-ı faziletten olmağla muttasıf oldukları mezayayı muhafaza buyuracaklarını ümid ederiz.

*

Şehid-i muhterem merhum Midhat Paşa Hazretlerinin mahdümü Ali Haydar Beyefendi, milletin âsârıyla iftihar ve vak'a-i hayatiyesiyle müteallim bulunduğu peder-i âlîlerinin tercüme-i halleri mukaddimesiyle neşriyâta ve mucib-i istifade âsârın tab'ına mübaşeret etmişlerdir.

"HAK" CERİDESİNDE OKUNMUŞTUR:

Nur-ı müceddidîn Midhat Paşa oğlu Ali Haydar Bey Hazretleri, millet babası cennetmekân şehid pederlerinin "Memalik-i Osmaniye: Mazîsi-İstikbali" unvanlı bir eserlerini, taraf-ı necîbanelerinden bir mukaddime ilâvesiyle, suret-i nefîsede tab' ve hasılâtını muhtac "Yeni Osmanlılar"a ihda buyurdular. Eser hakkında beyan-ı mülâhazât, bahusus ita-i malumat, âdeta abestir. Yalnız Ali Haydar Beyefendi'ye, muhtacîn-i ihvana vekâleten teşekkürler ve bütün müştakîn-i hak ve hakikat namına tebrikler takdim ve şu kıymetdar yadigârın bilcümle nüshaları şubemize teslim edildiğini, binaenaleyh doğrudan doğruya şubemize, "Hak" veya Cenevre'deki —vasita-i neşriyâtımız— "Osmanlı" cerideleri idarelerine müracaatle edinilebileceğini arz-ü tebşir eyleriz.

Hediyesi: 5 Mısır kuruş sağ — 1 frank 25 santim.

Mısır'da tab'olunmuştur * Li Misrê tebi' bîye

---

(83) Adının tamamı, Mahmud Celâleddin Paşa'dır.

20'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

AÇIK MEKTUP

SULTAN İKİNCİ HAMİD HAN HAZRETLERİNE

Padişahım,

Bu kez, ne yazık ki haber aldığım şaşkınlık verici bir durumu şu gazetem aracılığıyla siz Padişahlarının gözleri önüne sunacağım ve kullarınızla(84) birlikte yürüttüğünüz yakışsız işlemlerden doğan etkileri siz Padişahlarının gözünde kanıtlayıp, yinelenmesinden sakınılmasını rica edeceğim; ve bu vesileyle de, masum milletimizi,(85) olup biten durum hakkında bilgilendirmiş olacağım. Şöyle ki:

Siz Padişahlarınca da bilindiği gibi, Transvaal Savaşında(86) İngilizlerin Ladysmith dolaylarında uğradıkları yenilgi dolayısıyla, siz Padişahları tarafından Haşmetli(87) Kraliçe Hazretlerine, taziye bildirimini içeren bir telgraf çekilmişti.

Osmanlı devleti ile İngiltere devleti arasında eskiden beri yürürlükte olan ortak haklar ve çıkarlar ile dostça ilişkiler, soylu Osmanlı halkında bir gayret duygusu uyandırdı. Bu gayretle kardeşim Halid Seyfullah Bey, Müftülükten fetva aldıktan sonra, İstanbul ve dolaylarında toplayabileceği 4—5 bin Kürd ile gönüllü olarak Transvaal Savaşına gitmek için yüce İngiltere devletinin İstanbul'da bulunan elçisine başvurdu. Elçi Hazretleri tarafından karşılık olarak, sevinç belirtilmekle birlikte, Elçiliğin gönüllü toplamaya yetkili olmadığı ve bu nedenle de öneriden yararlanamayacağı bildirildi. Ayrıca, sadece İstanbullulardan oluşan bir dernek de Transvaal'e gitmek için müracaat emiş; onlara da o yolda yanıt verilmiştir.

Arzedilen bu girişimler, siz Padişahları tarafından çekilen telgrafa uygun düşmekte ve iki devlet arasındaki ilişkileri pekiştirmekteydi. Bu nedenle, bu yolda başvuruda bulunan onurlu kişiler, takdir ve övgüye değer kimselerdi.

(84) "Kullarınız"dan maksat, Abdülhamid'in çevresindeki yöneticilerdir.

(85) "Milletimiz"den maksat, Osmanlı yurttaşlarıdır.

(86) Bu sayıdaki 3 numaralı dipnota bakınız.

(87) Haşmetli: Sözlük anlamı "görmeli" olan bu sözcük, Osmanlılar döneminde, Avrupa dillerindeki "majeste" sözcüğünün karşılığı olarak hükümdarlar için kullanılan bir terimdi. Bir terim olduğu için çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

Böyle oldukları halde, her girişimden siz Padişahlarının zatına karşı bir pay çıkarmak alçakça çıkarlarının gereği olan ve "Padişahlarının sadık kulları" adı altında milletin, şu zavallı milletin, şu muazzam ve fakat mazlum ve haksızlığa uğramış milletin kanını eme eme yaşamayı alışkanlık durumuna getiren birtakım canavarlar, bu gayretlice girişimleri dahi kendi kişisel çıkarları için siz şevketmeab(88) zatınıza karşı yorumlamışlar ve bin yorumla abartarak, hepsinin tutuklanıp hapse atılmaları konusunda sizin yüce adaletli iradenizi(89) alarak o onur sahiplerini tutuklayıp 8—10 gün hapsedmişlerdir.

Bir bölümü Mabeyn-i(90) hümayununuzda, 24 yıldan beri(91) nice nice mazlumların feryatlarını, sararmış renklerini ve gözyaşlarını işitip görmekten usanmayan o Mabeyn-i hümayununuzda ve bir bölümü de "kasap dükkânı", "cellât yatağı" deyişlerine layık olan Beşiktaş'taki Hasanpaşa Karakolunda devam eden tutukluluk süresi içinde, mazlum tutukluların, en büyük katiller gibi, yakınları ve dostlarıyla görüşmeleri ve okuyup yazmaları yasaklanmıştır. Bazı tutuklular, o zulme ve görüşme yokluğundan doğan dayanılmaz can sıkıntısına dayanabilmek için, "geri çevrilmez" ümidiyle, Allah kelâmı olan **Kur'an**-i kerimi okuma çaresine başvurmak istemişlerse de, yapılan rica ve istirhamın hepsi etkisiz kalmış ve ellerine **Kur'an** verilmekten dahi çekinilmiştir.

*

Ey zatı ilâhî bir nitelik taşıyan ve Allah'ın gölgesi olan Halifem!(92) Bu işlem, değil İslâm hükümetlerinin, hatta yabancı devletlerin uyruğu olan katil bir Müslümana dahi uygulanmamıştır. Milleti bitirdin, mahvettin, ondan korkun kalmadı; fakat Allah'ın gazabından ve Peygamber'in öcünden de mi korkmazsın! Uyguladığın o zulümden dolayı, o tutsaklar grubundan biri olan Denizci Doktor Hüsnü Paşa'nın oğlu delirmiştir; bir başkası da işe yaramaz bir biçimde sonunda sakat kalmıştır.

-
- (88) Şevketmeab: Görkemli kimse, iktidardan ve güçten doğan görkemi kişiliğinde toplan, göz kamaştırıcı görkeme sahip olan kimse. Osmanlı padişahları için kullanılan bu sözcük, "şevketlu" biçiminde de kullanılırdı ve aynı anlama gelirdi. Osmanlı padişahları için kullanılan sözcüklerden biri de "azametlu" idi; o da "ulu, yüce, görkemli, göz kamaştırıcı yüceliğe ve görkeme sahip olan kimse" demektir. "Şevketmeab" sözcüğü, Türkçede tek sözcükle tam karşılığı bulunmadığı için çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı; ilerde de gerek bu sözcük ve gerekse "şevketlu" ve "azametlu" sözcükleri geçtiği takdirde, çeviride aynen kullanılacaktır.
- (89) İrade: Sözlük anlamı "istem, istem" olan bu sözcük, Osmanlıcada bir terim olarak "padişah emri, padişah buyrultusu" anlamında kullanılırdı. Burada kastedilen, bu ikinci anlamdır. Sözcük, Osmanlıcada kullanılan bir terim olduğu için, çeviride aynen kullanıldı.
- (90) Mabeyn: Osmanlılar döneminde padişah sarayı ile hükümet yetkilileri, ordu komutanları ve halkın arasında yer alıp işlev gören makam, kurum. Bazen sadece "Mabeyn", bazen de "Padişah Mabeyni" demek olan "Mabeyn-i hümayun" biçiminde kullanılırdı. Her iki kullanılış biçiminde de Türkçede tam karşılığı bulunmadığı için, çeviride aynen kullanıldı.
- (91) Bu sayıdaki 6 numaralı dipnota bakınız.
- (92) Bu sayıdaki 8 numaralı dipnota bakınız.

Sonunda, o diktatörce işlem, İngiltere Elçisi Ekselans(93) Sir Aqir Niwr(94) Hazretlerinin gayret ve adalet duygularını harekete geçirmiş; **Kur'an**'ı okumalarını yasakladığın o çaresizleri, İngiliz korumaya başlamış; adı geçen Elçinin işe müdahale etmesiyle ve hatta gördüğü yakışıksızlıklar üzerine ilişkileri kesip İstanbul'u hemen terketmeye kalkışmasıyla, o çaresizler salıverildi.

Bir de gariplik içinde gariplik olmak üzere, salıverilmeden önce, tutuklulukta gördükleri işkence ve baskıdan dolayı, Allah'ın gölgesi olan sizin ayaklarınızın önüne sunulmak üzere, kendilerine teşekkür yazısı mühürlettirmiştir.(95) Yalnız Halid Seyfullah Bey, teşekkür yazısı yerine şikâyet yazısı, feryat yazısı verilmesi gerektiğinden, öbürleri gibi kendisinin de önüne sürülen teşekkür yazısını mühürlemeyi reddetmiştir. Bu nedenle, öbürleri salıverildikleri halde, Halid Seyfullah Bey, gösterdiği öylesine bir yiğitliğin karşılığı olarak, hapishanede alıkonulmuştur. Mülkünüzde(96) İngiltere devletinin egemenlik ve adaletinin yürürlükte olması nedeniyle, adı geçen Elçinin üstelemesi ve ısrarı üzerine, ertesi gece saat 8'de sözü edilen Halid Bey de salıverilmiştir.

Padişahım,

Tutuklanan, ümmet sevgisiyle dolu o gayretli ve onurlu insanlar, siz Padişahlarının uyrukları olmaları nedeniyle, zulmünüzden dolayı siz Padişahları uğrunda demem, ama devlet ve millet yolunda her şeyi göze almış olan milletin fedakâr dostları olmalarından ötürü, kişiler olarak kendilerine yöneltilen ve haklarında reva görülen zulüm ve haksızlıkları, işkence ve baskıları içlerine sindirirler.

Ne var ki o zavallıların yaptığı davranış, başında Salisbury(97) Hazretlerinin bulunduğu ve birkaç yıl önce yalvarıp yakarma mektubu gönderdiğiniz

-
- (93) Buradaki "ekselans" sözcüğü, Osmanlıcadaki "asaletlu" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. "Soylu" anlamına gelen "asaletlu" sözcüğü, Osmanlılar döneminde bir terim olarak yabancı elçiler için kullanılırdı. Günümüzde ise, Batı dillerinde "excellent" biçiminde kullanılan ve Türkçeye "ekselans" biçiminde giren sözcük kullanılmaktadır.
- (94) Bu sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.
- (95) Burada sözü edilen "teşekkür yazısı", öyle anlaşılıyor ki, Padişahın kendilerini affetmesi karşılığında yazılmıştır. Böylece onlar, suçlu olduklarını itiraf etmişler ve Padişaha da o suçlarını affettiği için teşekkür etmişler; daha doğrusu, yetkililerce önlerine konulan teşekkür yazılarını imzalamışlardır. Abdurrahman Bedirhan da, "gördükleri işkence ve baskıdan dolayı" diyerek, o senaryoyu alaya almıştır.
- (96) Buradaki "mülk"ten maksat, Osmanlı padişahlarının egemenliği altındaki topraklardır. O dönemde o topraklar padişahların mülkü sayıldıkları için ve Osmanlıcaya bir terim olarak yerleştiği için, biz de çeviride bu sözcüğü aynen kullandık.
- (97) O zamanki İngiltere Başbakanı olduğu anlaşılıyor.

İngiltere devletine hizmet sunmak ve o devletle ilişki kurmaya çalışmak demekti. Durum böyle olunca, o davranışa o karşılığı vermeniz, adı geçen devletin güvenini ortadan kaldırmaz mı! Güveni ortadan kaldırdıktan başka, daha bin türlü zararlı durumlara neden olmaz mı!

”Padişahın sadık kulları” diye adlandırdığınız rezillerin, alçaklıklarının gereği olarak, siz Padişahlarının zatına karşı alışkanlık durumuna getirdikleri, kötü yorumlarla kuşkularınızı kışkırtmaları, devleti ta temelinden sarsıyor! Bütün Osmanlılık, bütün Müslümanlık kuşkularınıza kurban olup gidiyor! Şu kuruyasıca kuşkularınızın sonucu olarak, Afrika çölleri, millet için çalışan gayretli ve onurlu insanlarla doldu!(98) Bunların analarının, babalarının, aç ve öksüz kalan çocuklarının, dul kalan namuslu ve örtülü Müslüman kadınların feryatlarıyla mülkünüzün her yanı inliyor! Bu feryatlar, bu vaveylâlar size hiç etki yapmıyor mu! İstanbul halkı, sokakta az bir gürültü işitince, ”acaba evimi basmaya mı geldiler, sıra bana mı geldi?” diye, bir dakika bile korkudan ve yürek çarpıntısından kurtulamıyor! Pek çok kişi hastalıklı duruma gelmiş! Çıldırınların ise haddi hesabı yok!

Peygamber’e itibarınız varsa, ”insanların başında bulunan padişahlar, uyuşğundan sorumludur” anlamındaki yüce hadisin adaletli hükümlerince, ”kullar” adı altında yaşayan zalimlerin işledikleri zulüm ve haksızlıklardan siz Padişahlarının zatı sorumludur!

Son olarak, milletin dilinden düşmeyen ”Cenab-ı Allah Padişaha ilâhî ilhamlarını versin de bu suçsuz günahsız milleti kurtarsın” duasını yinelerim.

Abdurrahman Bedirhan

---

(98) Bu sayıdaki 11 numaralı dipnota bakınız.

**Daha önceki Sadrazam Übhetlu Devletlu(99) Said Paşa Hazretlerince
Padişahın tahta çıkış yıldönümünün kutlanması dolayısıyla
iki yıl önce sunulan muhtıranın kopyasıdır:**

Ben kulları, siz Padişahlarının tahta çıkışını ilk kutlayan adam olduğumdan, yıldönümü geldikçe, o mutlu günün anıları nasıl ki benim âciz gönlüme etki yapıyorsa, elbette siz Padişahlarının gönlünde de ona yakın bir etki meydana getirir; böylece benim önemsiz adım dilinizce olmasa bile, gönlünüzce anımsanır.

Pek büyük tehlikeli durumlarla karşı karşıya kalan yüce devletinize ve yüce Halifelik Makamınıza olan içtenliğim ve bağlılığım aşırı ölçüde olmasaydı, bugün sıradan bir kutlama ile yetinirdim ve şimdiki kadarki gibi uyarılarda bulunmaktan sakınırdım.

Zafer kazanmanın görkemli etkisiyle mağrurluk sarhoşu olmak, siz Padişahlarının zatına göre pek büyük ayıp idi. Oysa siz Padişahlarının davranışlarından, ve özellikle Rusya ile Fransa'nın ülkemiz hakkındaki plan ve tasarıları yabancıları bile düşündürdüğü halde, siz Padişahlarının zatının bolca madalyalar dağıtılması ve maaşlara zam yapılması gibi şimdiki ekonomik durumumuza kesinlikle uygun olmayan konularda iradeler çıkarmanızdan ve böylece batıp yok olmamızın çabuklaştırılması yolunda maddî ve manevî yüce tahribatınızdan,(100) bugün mağrurluk sarhoşu durumunda olduğunuz anlamını çıkardığım için, uyarı taşıyan anlatımlarda bulunmayı en uygun kutlama biçimi saydım.

Ben kullarının serveti, âcizce kanaatkâr tutumumdan dolayı, bendelerini ömrümün sonuna kadar geçindirmeye yetmekte ise de, "devlet ne duruma girerse girsün, ben sıkıntısız ve sevinç içinde yaşarım" düşüncesinde bulunan gayretsiz ve onursuz kişilerden değilim; ayrıca, siz Padişahlarının zatına bu yolda fikir ve düşünce dayandıranları(101) cahillerden sayarım. Cahillerden olmasalar, servet toplamakla bir ülkeyi yıkıntıya çevirdikten sonra biriktirdiklerinin ürünleriyle bolluk içinde yaşamış bir hükümdar görülmediğini

-
- (99) Übhetlu: Heybetli, heybetli görünüşe sahip olan, kendisinden çekinilen bir görünüşe sahip bulunan kimse.
Devletlu: Devlet sahibi olan, refah ve varlık içinde bulunan kimse.
"Übhetlu" ile "Devletlu" sözcükleri, Osmanlılar döneminde, "Sadrazam" diye adlandırılan başbakanlar için kullanılan iki unvandı. Türkçede tek sözcükle karşılıkları bulunmadığı için, çeviride her ikisi de tarafımızdan aynen kullanıldı.
- (100) Buradaki "yüce tahribatınız" sözcükleri, muhtıranın aslındaki "tahribât-ı seniyyeleri" sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Muhtıra sahibinin bu sözcükleri alaycı bir biçimde kullanmış olduğu gözden kaçmamaktadır.
- (101) Buradaki "dayandıranlar" sözcüğü, muhtıranın aslındaki "isnad edenler" sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan "isnad" sözcüğünün anlamlarından biri, "bir sözü ya da görüşü birine ya da birilerine bağlamak, dayandırmak, ona ya da onlara mal etmek, onun ya da onların söylediğini belirtmek"tir. Kanımızca Türkçede ki en uygun karşılığı "dayandırmak"tır.

ve halkın öcalma pençesinden kurtulmanın bir padişah için pek güç ve belki de olanaksız olduğunu düşünerek, böyle bir fikir ve niyeti yüce niteliklere sahip zatınız gibi bir zeki padişaha dayandırmazlar.

Esenliğe kavuşmamızın çarelerini düşünmenin zamanı bu zamandır. Az zaman sonra meydana geleceği belli ve açık olan çeşit çeşit güçlükler, önlemler alınmasına engel olacaktır.

Ben âcizleri hakkında yüce ilginiz, öteden beri gerçek olmaktan çok, yüzeyseldi; son zamanlarda gördüğüm baskı üzerine İngiltere Elçiliğine kaçışım da, gerek siz Padişahları için ve gerekse soylu dalkavuklar(102) için sataşma konusunda mükemmel bir ipucu olmuştur; bununla birlikte, ne zaman olsa, milletin huzurunda hesap verip aklanmaya hazırım. Özellikle siz Padişahlarının zatı ile bu dünyada mümkün olmazsa kıyamet gününde hesaplaşma meydanına çıkacağım. Devletime ve sizin yüce Halifelik Makamınıza gerçek bir bağlılıkla hizmet etmek, ben âciz kullarınızca her zaman en büyük amaçtı.

Siz Padişahlarının zatı, Padişahlarının mizacına ve tavrına uygun gelen benim âcizce görüşlerimden yararlanmak, devlet ve milletin mutluluk ve esenliğine ilişkin ben âcizlerinin görüşlerini ise reddetmek ya da dalkavuk bakanlara çürüttürmek tutumundan ayrılmamışlardır.

Ben kullarının görüşüne göre, bugünkü günde Kanun-ı Esasî'nin(103) hükümlerini yeniden yürürlüğe koymakla, Avrupa'nın ve ülke halkının memnurluğunu sağlayacak ve Doğu'nun(104) asayişinin kalıcı olmasına neden olacak biçimde baskı yönetimini ortadan kaldırmaktan başka esenliğe kavuşmanın çaresi yoktur. İçte ve dışta gönülleri kazanmak için ne ölçülerde özen gösterilip girişimlerde bulunulursa bulunulsun, ülke halkının ve yabancılardan gözünde bir belâ heykeli niteliğinde bulunan baskı yönetiminin temelleri sürüp gittiği sürece, kimsenin ciddî biçimde güven duyması olanaksızdır.

Çünkü içte halkın haklarının ve asayişin, dışta da devletlerarası dengenin korunması, Osmanlı devletinin gerçekten uygar devletler sırasına geçmesine bağlıdır; icraatından kimsenin emin olmadığı dönemsel kararlarla işleri idare etmeye ne kadar çalışılırsa çalışılsın, bu zamanda bundan bir yarar görülemeyeceği açık bir biçimde ortaya çıkmıştır.

Yeni Osmanlılarla(105) ilişkim bulunduğu yolunda öteden beri siz Padişahlarının zatına yapılan ihbarlar, gerçeğe uygun değildir; Yeni Osmanlılardan olmakla tanınmış olanlar içinde, siz Padişahlarının zatınca dahi bilinen

---

(102) Burada da kullanılan alaycı biçem hemen göze çarpıyor.

(103) Kanun-ı Esasî: "Temel Kanun" anlamına gelen bu söz, Abdülhamid'in 1876 yılında tahta çıkmasını sağlayan Birinci Meşrutiyet hareketi döneminde ve 1908'de ilân edilen İkinci Meşrutiyet döneminde bir terim olarak "Anayasa" anlamında kullanılmıştır. O dönemlerdeki anayasa bu adla tanındığı için, biz de çeviride "Anyasa" adı yerine bu adı kullanmayı uygun gördük.

(104) Buradaki "Doğu"dan maksadın Kürdistan olduğu anlaşılıyor.

(105) Bu sayıdaki 77 numaralı dipnota bakınız.

bir-iki kişiden başka kimseyi tanımam. Tanrı sayesinde kimseden siyasal ders almak ihtiyacında olmadığım, siz Padişahlarınca da bilinmektedir. ”Eğer Yeni Osmanlılar arasında gerçekten meşrutiyet kurallarını bilen, akıllıca önlemlerle ve ölçülü bir biçimde adaletli bir yapı kuracak güçte ve yetenekte adamlar varsa, tereddütsüz olarak onları işbaşına getirmek, yaşlarının küçüklüğüne ve başka durumlara bakmaksızın işleri onlara bırakmak, bugünkü durumun âcîl gereklerindedir” derim.

Kişiliklerle uğraşmayı sevmediğimden, kişiler üzerine bir şey demeyeceğim. Fakat şimdiki Bakanlar Kurulu içinde, gerçekten meşrutiyetin bir kuralını ve hiç olmazsa bir derli-toplu biçimi kuracak güçte ve yetenekte bir kimsenin bulunmadığını, ne yazık ki bildirmek zorundayım.

(Devamı var)

ÖZET

İstanbul’da siyasal(ve şimdiki dek olup biten işler nedeniyle, hemen doğal da denilebilir) fırtınalar kopmaya başladı. Yaralı yürekler yanardağlar gibi püskürmeye yüz tuttu. Kasırgalar ortalığı karıştırdı. Bozukluk ve çürüklük yağınlarından kopan toz, zalimlerin gözüne girerek korku ve şaşkınlıklarına yolaçmaya başladı.

Evet, Osmanlı ülkelerinin kanlı yüzeyinden yükselen ”ah-ü vah”lar, zalimlerin döktürmekten usanmadığı öksüzlerin, masum ve mazlumların göz yaşlarından oluşan kanlı buharlar, ufuklarda, diktatörlük hükümetinin elinin yetişemediği yükseklerde yoğun bulutlar oluşturmuştu. O bulutlar yığıla yığıla bugün kasırga koparmaya başladı.

Rüzgâr akış yönünü değiştirmez de düzenlilik kazanmazsa, sıkıştırma sıkıştırma damlatacağı bu nemli, bu özlü havayı soluyacak olan yaralı yürekler deşilecek, tedavi görecektir gözler açılacak; ve işte o zaman tufan kopacak. Hak ve inanç adına Tanrı’nın adalet katına çıkan yardım dileme çağrıları ve çılgınlıkları, şimşekler oluşturacak; intikam çılgınlıkları gökgürültüsü ve yıldırımlar meydana getirerek beyinlerde patlayacak; ve o zaman hesaplar görülmüş olacak.

Doğa gücünün gereği olarak çıkan ve önüne setler çekilse bile tutulamayacak olan bu sel, çok şeyler alıp götürecektir. Zalimler ne denli düşünürlerse düşünsünler ve kuşkularını ne denli artırırlarsa artırsınlar, yararsızdır; doğanın bu kabarması durdurulamaz. Çünkü kabarma, selin son sınırındır; duvarları aşar, zincirleri kırar, yine taşar, yine taşar. Hak adına coşacak olan bu kabarma ortalığı süpürecek, temizleyecek, haşereleri(106) yok edecek. Fakat emin olalım ki son derece verimli ve değerli bir yapıt, bir iz bırakacak; dini sarsılmaktan, ülkeyi kıtlıktan, sahiplerini de yok olmaktan kurtaracaktır.

(106) Bu sayıdaki 78 numaralı dipnota bakınız.

”Hain korkaktır”ın doğru anlamı gereğince, hainler ve bunu bilen zalimler heyecana düşüyor, korkuyor, işin önünü almak istiyor, bu gerçeği haber veren öncülerini yakalıyorlar; bu bir avuç yüce insanın kimine işkence yapıyor, kimini tutukluyor, kimini de sürgün ediyorlar. Ne var ki bir tutukladıklarına yüz ekleniyor, bir öldürdüklerine karşılık bin doğuyor. O gafiller düşünmüyorlar ki bunların babaları ve dedeleri bu topraklarda gömülüdür, çocukları ve torunları da bu düzlüklerde yaşıyor. Ne kadar soyutlansalar, sürülseler, hatta yok edilseler de ilişkiyi kesemezler; yine gerçeği söylerler, geçmişleri severler, gelecek kuşakları düşünürler. Bilmez mi ki parçalansa dahi, akacak bir damla kanından, yücelikler ürünü verecek olan bin tane hurma ağacı yetişir. Hak yolunda tutuklanacak bir soluk, bütün bir yüzeysel yaşama değerli; ölse dahi, ruhu ”intikam” diye bağırır!

Değil mi ki kan aranır, namus gereğidir; hak aranır, inanç gereğidir! Ve bu adla savaş alanlarına gönderilen, aç, susuz, ilâçsız öldürülen yavrular, ne denli cahil bırakılsalar ve keyfi kararlara kurban edilseler de, —madem ki gerçek kaybolmaz— onlar da sonunda gerçek durumu hissedeceklerdir. Doğru ve gerçek adına ölmeyi gelenek bilen o Osmanlılar, nasıl ki her türlü araçtan yoksun olarak tanımadıkları bir düşmanın üzerine atılıyorsa, en büyük düşman ve bunca zulümlerin, felâketlerin asıl nedeni olarak teşhis ettiklerinin üzerine de öylece ve daha güçlü, daha dindarca bir biçimde atılacaklardır.

*

Yine İstanbul’da ”hak ve adalet istemek için hazırlık görüyorlar” diye devlet adamlarından ve ümmet bireylerinden birçok kişiyi daha yakalamışlar. Şimdilik güvenilir bir biçimde elde edebildiğimiz bilgilere göre, erdem ve dürüstlüğüyle ünlü ve herkesin takdîrî ve saygılı bakışlarını kazanmış olan Semahatlu(107) Sahib Molla Hazretleri de onların arasındaymış. Diğer zatların adları hakkında da güvenilir bir bilgi elde ettikten sonra, doğal olarak onları da yayınlayacağız. Evler basılıyor ve kutsal camiler gözetleme altına alınıyor.

Oysa ne yapılsa bu püskürmeye(108) son verilemez. Hakka tapan kimse, maden parçalarından ibaret olan birkaç kuruş paraya secde edemez; yüce duygular taşıyan kimse, aşağılıklara boyun eğemez; ölür, şehid olur, yaşama-yı yok olmaya yeğleyemez. Bu bir duygudur, değiştirilemez; bu bir güneştir, inkâr edilemez.

(107) Semahatlu: Arapça olan ve ”iyi huylu, hoşgörülü, cömert” gibi anlamlara gelen bu sözcük, Osmanlı döneminde din adamları için kullanılan bir unvandı. Türkçede tam karşılığı bulunmadığı ve unvan olduğu için çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

(108) Buradaki ”püskürme” sözcüğü, Arapça bir sözcük olan ve Osmanlıcada ”yanardağların patlayıp lâv püskürtmesi” anlamında kullanılan ”indifa” sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Yazar, Abdülhamid rejimine karşı başgöstermiş olan muhalefeti yanardağlardan lâv püskürmesine benzetmiştir.

OLAYLAR

Padişahın damadı Devletlu Mahmud Paşa Hazretleri(109) de kaçmak zorunda kalmış ve Paris'e ulaşmışlardır. Sözü edilen Paşa Hazretleri, ümmetin saygılı bakışlarını üzerinde toplamış, yüce niteliklerden payını almış, erdem sahibi kimselerdendir. Sahip olmakla tanındığı yücelikleri koruyacağını ümit ederiz.

*

Saygıdeğer şehid merhum Midhat Paşa Hazretlerinin oğlu Ali Haydar Beyefendi, milletin eserleriyle kıvanç duyduğu ve yaşamıyla ilgili olayla(110) acıya uğradığı yüce babasının yaşamöyküsüne yazdığı sunuşla yayıncılığa ve yararlanılacak yapıtlar basmaya başlamıştır.

”HAK” GAZETESİNDE OKUNMUŞTUR:

Yenilikçilerin gözbebeği Midhat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Bey Hazretleri, milletin babası olan cennetlik şehid babasının **”Memalik-i Osmaniye: Mazisi-İstikbali”**(111) adlı bir yapıtını, soylu bir evlât olan kendileri tarafından yazılmış bir sunuşu da ekleyerek, nefis bir biçimde bastılar ve gelirini de muhtac **”Yeni Osmanlılar”**a bağışladılar. Yapıt konusunda görüş belirtmek ve özellikle bilgi vermek, neredeyse gereksizdir. Yalnız Ali Haydar Beyefendi'ye, ihtiyaç sahibi kardeşler adına teşekkürlerimizi, doğrunun ve gerçeğin tüm özlemcileri adına kutlamalarımızı sunarız. Bu değerli armağanın bütün nüshalarının şubemize teslim edildiğini, bu nedenle doğrudan doğruya şubemize, **”Hak”** gazetesi ya da Cenevre'deki yayın organımız olan **”Osmanlı”** gazetesi yönetimlerine başvurularak edinilebileceğini arzeder ve bu haberi bir müjde olarak sunarız.

Hediyesi: 5 tam Mısır kuruşu — 1 frank 25 santim.(112)

---

(109) Adının tamamı, Mahmud Celâleddin Paşa'dır.

(110) Burada sözü edilen ”olay”dan maksat, Midhat Paşa'nın Abdülhamid yönetimince Taif zindanında boğdurulması olsa gerektir.

(111) Bu kitabın adının Türkçesi şudur: **”Osmanlı Ülkeleri: Geçmiş-Geleceği”**.

(112) Buradaki ”frank” ve ”santim”, öyle anlaşılıyor ki İsviçre para birimleridir.

Heçî
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
Necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg
Sundûqulboste "679"
Bî Mîsr, El-Qahîre
*

Her car
du sed
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

KÜRDÎSTAN

Adresse: Boite spéciale N. 679
CAIRE (Egypte)

Gazetenin mesleğine muvafik
Arabça, Türkçe, Farisîce
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahibi

Bedirhan Paşazade
Abdurrahman
Sundûkulboste "679"
Bî Mîsr, El-Kahire
*

Her tabı'da
200 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır
*

Kürdistan haricinde
her yer için
altı aylığı 50
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Rojê pêncşembe fî 10 Remezanulmuezzem sene 1317

*

Fi 29 Kânun-ı Evvel sene 1315(1)

(1) Li gora tarîxa Mîladî 11 Kanûna Paşîn 1900(Miladî tarihe göre 11 Ocak 1900).

İSTANBUL

Eve pêlek e halê İstanbulê gelek mudhiş bîye. Zulma hukumetê her roj zêdetir dibe. Êdî tehemmula xelqê nemaye. Tu roj nînin çend mirovek hebs weya nefî nebin; tu xanî, tu aîle nemane ne matemê de;(2) mabeyn ji mezlûma tijî bîye; kesê re emniyet(3) nemaye. Xunkar vî halî dibîne. Şûna bi edalet hereket bike, ji tirsaxwe yekcar zulma xwe zêde dike; hema ji kî piçekê şubhe bike, bîla muhakeme, bîla tehqîq(4) wî mehkûm dike. Heta nuho, eve çend sal e mirovên ciwan seadeta welatê xwe dixebitin;(5) eve çend heyvek e ne ciwan tenê, xelqên mezin, xwey'aîle jî tehemmul nakin, welat terk dikin, hîcret dikin. Gelek jî nav İstanbulê de dixebitin; ji wan gelek mirovên mezin hatin girtin, îro hebsê de ne; İstanbulê de mehbes(6) hemî ji erbabê hemîyet(7) tijî bîne.

Berî pazde rojekê weq'ek(8) xerîb li İstanbulê de bî. Min ser wî halî kaxizek bi cerîda xwe ya berî vê ji Xunkar re rêkir. Ew weq'e jî ev e:

Berî heyvekê, şerê Transvaal û Înglîza de şerek muhim bûrî bî.(9) Wî şerî de Înglîza gelek xesar kirin. Xunkar teslîyetnamek(10) ji dewleta Înglîz re rêkir. Înhîzama(11) Înglîz ji me re gelek muzir e.(12) Em zanin ku şerê berê de(13) wekî em mexlûbê Rûs bîn, ewî vê(14) İstanbulê bistîne; ji destê me

- (2) Matem: Şin. Yanî "çu malbatek nemaye ku neketibe şînê, ku şin bi ser da nehatibe, ku şinî nebûbe".
- (3) Emniyet: Ewletî.
- (4) Bîla muhakeme: Bê mehkemekirin, bê ku wî bide dadgehê û mehkeme bike. Bîla tehqîq: Bê lêgerîn, bê ku di heqê wî da lêgerîn bike, bide kirin.
- (5) Seadet: Bextyarî. Yanî "jibo bextyarîya welatê xwe dixebitin".
- (6) Mehbes: Girtîxane.
- (7) Erbabê hemîyet: Kesên xwedîonur ên ku jibo welatê xwe û gelê xwe dixebitin.
- (8) Weq'e: Bûyer, tiştê ku diqewime û tê meydanê.
- (9) Ev şerê ku nivîskar li vir qala wî dike, di dûwayîya sedsala XIX. da li hêla Transvaalê ya Komara Afrîqa Jêrîn a nuhayîn derketibû û di despêka sedsala XX. da jî dom kiribû. Ew şer bi navê "Şerê Transvaal" û her weha bi navê "Şerê Boer" hatiye naskirin. Lewra alîyekî şer Boerên sipî yê bi eslê xwe Hollandî bûn, alîyê dî jî kargêrîya Înglîz a qolonyalîst bû. Boeran dixwest ku kargêrîya Înglîz ji Afrîqa Jêrîn derxin û wî welatî têxin binê destê xwe. Boeran di despêkê da çend car hêzên qolonyalîst ên Înglîz zorbirî kirin û di hin lêkdanan da bi ser ketin. Lê di dûwayîyê da li hevberê hêzên Înglîz şikîyan û bi awayekî qutûbîr zorbirî bûn.
- (10) Teslîyetname: Nameya tesellîyê, nameya tesellîkirinê, nameya dildanê û dil-xweşkirinê.
- (11) Înhîzam: Zorbirî, zorbirîbûn, mexlûbîyet, ku mirov zorbirî bibe.
- (12) Muzir e: Zirarde ye, zîyande ye, xesarde ye, zirar dide me, zîyan dide me, xesar dide me, me dixesirîne.
- (13) Mexsed ji "şerê berê", ew şer e ku di sala 1877'an da di navbera dewleta Osmanî û Rûs-yayê da derketibû û di sala 1878'an da dûwayî lê hatibû. Ji ber ku hingê di nava Osmanîyan da teqwîma Romî dihat karanîn û li gora wê teqwîmê ew şer di sala 1293'yan da derketibû, di tarîxa Osmanîyan da navê wî bû "Doksanüç Harbî", yanî "Şerê Not û Sisîyan".
- (14) Ewî vê: Wî vîya, Rûs xwest, Rûs daxwaz kir.

mudafee, muqabele(15) nedihat; lakîn wê hingê me muraceetê muaweneta(16) Înglîz kir; ewî jî çiku(17) navê Rûs Îstanbulê zebt bike, ji me re muawenet kir, waporên xwe yên şerî ji me re rêkir; wekî Rûs ev hal dît, ji îstîla(18) Îstanbulê dest kêşa.

Hasil, ji me re ittîfaqa Înglîz her qenc e. Ne ji wî bîya, heta nuho Rûs textê Ebdulhemîd jê standibî. Loma vî şerê Transvaalê de mexlûbîyeta Înglîz ji me re gelek muzir û muhlik e.(19)

*

Birayê min Xalid Begê, çiku ev tehluke dît, çû Fitwaxaneyê ewil fitwa stand; paşê çû nik Sefîrê Înglîz, go wî ku, heger hukumeta wan musaede bike,(20) ew'ê bi çend hezar Kurda ve biçe arî Înglîz bike. Hin lawên Îstanbulê jî eynen holê(21) muraceetê Sefîr kirin. Sefîr ji vê xîreta birayê min Xalid Begê û lawên dî gelek mehzûz,(22) memnûn bî, ji wan re teşekkur kir û vê(23) dawetekê bide wan. Xefîyeyên(24) Xunkar ev hal jûrnal kirin,(25) ev hemîyeta Xalid Begê û mirovên dî sûtê te'wîl kirin(26) û hema Xunkar tehrîk kirin.(27) Ewî jî emir kir, ew mirov hemî dan hebskirin. Mîqdara deh roja Serayê de hebs man,(28) ji îxtîlatê men' bîn,(29) heçku(30) ewan qebahetek mezin kirî hebsê de gelek eza(31) dan wan, heta wê dereceyê de ku ewan nedikarî eqrebayên xwe re îxtîlat bikin. Mirovên wan mewqûfên(32) mezlûm cil û

-
- (15) Muqabele: Rawestan û têkoşîna li dij, ku mirov li dijê dijmin raweste û bikoşe, têkoşîn bike. Çend maneyên dî jî ji vê peyvika Erebi ra hene, lê li vir mana wê ev e.
- (16) Muawenet: Alîkarî.
- (17) Çiku: Ji ber ku.
- (18) Îstîla: Dagirkirin, dagirkirina welatek yan hêlek ji alîyê leşkerekî dijmin ve.
- (19) Muhlik: Tîştê ku mirov dibe helakê, mirov dimirîne, tune dike.
- (20) Musaeade bike: Destûr bide.
- (21) Holê: Welê, wisa.
- (22) Mehzûz: Kêfxweş, dilşa.
- (23) Vê: Vîya, xwest.
- (24) Xefîye: Polêsê nepenî, polêsê ku bi cilên sivil digere û kes wî nas nake, ajan.
- (25) Jûrnal kirin: Îxbar kirin, gilî kirin. Peyvika "jûrnal", ku di eslê xwe da ji peyvika "journal" a Fransîzî hatiye kurtkirin, di dewra Ewdilhemîd da bi mana "îxbar û gilîkirina polêsên nepenî" dihat karanîn û adeta bûbû yek ji nîşanên wê dewrê.
- (26) Sûtê te'wîl: Axiftina xirab, manekirina li ser awayekî nebaş, ku mirov li ser peyvek yan tevgerê axiftineka xirab bike, xirab bi axife, maneyeka nebaş bide wê peyvê yan wê tevgerê.
- (27) Tehrîk kirin: Fît kirin.
- (28) Hebs man: Hebskirî man, girtî man.
- (29) Îxtîlat: Têkilî, pêwendî, dayin-standin, ku mirov bi kesna ra têkilî bike, pêwendî dayne, bide û bistîne. Men' bîn: Qedexê bûn, hatin qedexekirin, rê li wan hat girtin, têkilî û pêwendî û dayin-standina wan bi kesên wan ra hat qedexekirin.
- (30) Heçku: Wek ku, goya ku, hesêb ku.
- (31) Eza: Ezîyet, azar, îşkence.
- (32) Mewqûf: Girtî, tewqîfkirî.

xwarin ji wan re dibir, hukumetê men' dikir. Ji acizîya xwe ewan Qur'an ji hukumetê xwest, da bi tîlaweta kelamullah(33) bêtengîya xwe defi' bikin.(34) Xunkar ew jî nehîşt.

Ev halê wan mezlûma holê dewam kir, heta ku Sefîrê Înglîz Aqnwir(35) ji meselê xeberdar bî; ji vê muamela hukumeta me gelek muteessir bî; ji Xunkar re xeber rêkir; go "ew mirovên we hebs kirî tu curma(36) wan nîne, bîl'ekis hereketa wan şayanê teqdîr e, hebskirina wan mehzê(37) zulm e, heger un zû wan bernedin ez'ê nuho ji welatê we hîcret bikim". Wekî Xunkar ev xeber stand, tirsar; ew mirov hemî berdan. Lakîn berî texlîya wan erzihalek li wan da morkirin;(38) wê erzihalê de cebren(39) li wan da nivîsandin(40) ku ew mirov ji edalet û merhemeta Xunkar gelek razî ne, gelek mutesekkir in.(41) Ewan rebena jî ji tirsar xwe, kerhen(42) kaxizek holê nivîsîn û îmza kirin û holê ji binê zulma hukumetê derketin.

Bes nav wan de birayê min Xalid Begê, ji xîreta xwe, ev teklîfa(43) Xunkar red kir.(44) Yanî cewab da, go "heger we bivê ez'ê şîkayetnamekê binivîsim û îmza bikim, zîra(45) min zulm dît". We(46) bi vê cewabê, ew teklîfa Xunkar hinde qenc(47) qebûl nekir. Xunkar jî ji vê muamela wî yekcar xezeb kir; hemî mewqûf berdan, ew tenê hîşt. Lakîn paş neh-deh seeta Sefîrê Înglîz ew hal bihîst, Xunkar re xeber rêkir. Xunkar nekarî emrê Sefîr red bike. Nivê şevê Xalid Beg jî hat berdan. Û holê ew mirov hemî ji destê Evdilhemîd xilas bîn. Lakîn nav wan de lawek, ji tezyîqa(48) nav hebsê dît, ji tirsar xwe, ji bêtengîya hebsê dîn bî; nuho dê û babê wî, bi tedawîya lawê xwe yê mezlûmen dîn bûyî, meşxûl in. Ji nav wan lawek dî jî tehemmulê halê hebsê nekir, xwey'îllet bî;(49) zarûyên wî perîşan bîn, îştîrakê felaketa wî dikin.

-
- (33) Tîlawet: Xwendin.
Kelamullah: Peyva Xwedê, Qur'an.
- (34) Defi' bikin: Rakin, derbas bikin, hilînin, bavêjin alîyek.
- (35) Me ev nav li gora nivîsîna wî ya bi tîpên Erebbî nivîsî, lê belê me awayê nivîsîna wî ya orjînal a bi tîpên Latînî nedît. Ji ber vê yekê, dibe ku ev awayê nivîsîna wî şaş be, awayê rast tewirekî dî b e.
- (36) Curm: Sûc.
- (37) Mehz: Sîrf, tenê.
- (38) Awayê rast, "bi wan da morkirin" e.
- (39) Cebren: Bi zorê.
- (40) Awayê rast, 'bi wan da nivîsîn' e.
- (41) Mutesekkir in: Sipaskar in, sipas dikin.
- (42) Kerhen: Bê dil, ne ji dil, bi awayê ku dilê mirov nexwaze û mirov ji neçarî wisa bike, ji neçarî û bêhavlî.
- (43) Teklîf: Pêşniyaz.
- (44) Red kir: Vegerand, zivirand, paş ve da, qebûl nekir.
- (45) Zîra: Lewra.
- (46) We: Û.
- (47) Eşkera ye ku nivîskar bi vî awayî tinazên xwe bi pêşniyaza Evdilhemîd kirine û bi tinaz salixê wê weha "hinde qenc" daye.
- (48) Tezyîq: Zordestî, zordarî.
- (49) Xwey'îllet: Xwedînexweşî, nexweşok, kesê ku nexweşî lê peyda dibe.

Gelî Kurdno! De vêca ji meqala(50) ha halê Xelîfeyî texmîn bikin. Ser tune,(51) hinde mirov tên hebskirin; hinde ezîyet didin wan; tesellîya dilê xwe re divên ji kelimullahî îstîmdad bikin;(52) lakîn ew Ebdulhemîdê dibêje "ez Xelîfe me", ew Xunkarê dibêje "ez zillullah im";(53) wan ji tîlaweta Qur'anê men' dike; heta ku Înglîz xeber distîne, wan Musulmanên mezlûm ji destê xedra Xelîfe xilas dike. Darulxîlafetê de,(54) Musulman îltîca hîmayet û edaleta Înglîz dikin.(55)

---

(50) Meqale: Nivîsar. Mexsed jê ev nivîsara ha ye.

(51) Ser tune: Li ser tişteki tune, li ser tişteki netişt, li ser tişteki bêrûmet.

(52) Îstîmdad bikin: Meded bixwazin, alîkarî bixwazin.

(53) Zillullah: Sîya Xwedê. Padîşahên Osmanîyan îddîa dikirin ku ew xelîfe ne û bi wî awayî li rûyê erdê "sîya Xwedê" ne, Xwedê temsîl dikin, bi navê Xwedê tevdigerin. Ji ber wê yekê jî payeya "Zillullah" li ber navên xwe didan nivîsîn û didan karanîn. Xasma di dewra Ebdilhemîd da karanîna wê payeyê gelek belav bûbû, navê Ebdilhemîd bê wê nedihat gotin û nedihat nivîsîn.

(54) Darulxîlafet: Cîyê Xelîfetiyê, merkeza Xelîfetiyê. Mexsed jê bajarê Stanbolê ye, ku serbajarê dewleta Osmanî bû. Di dewra Osmanîyan da çend nav li Stanbolê hatibûn danîn, yek ji wan jî ev nav bû.

(55) Îltîca: Ketina binê parastina kesek yan hin kesan yan jî dewletek û xwestina parastinê ji wan, ku mirov xwe bavêje binê parastina kesek yan hin kesan yan jî dewletek û ji wan parastin bixwaze.

Hîmayet: Parastin. Yanî "Musulman xwe davêjin binê parastin û edaleta Înglîz û jê dixwazin ku wan biparêze".

MEM Û ZÎN

Roja we ku bûyî îdê tehwîl(56)
ew jî gerîyane cametebdîl(57)

Ew bûn ku me go di rojê Newroz
mîslê meh û mihrê, alem'efroz(58)

Ew her du ne êd-i dest vemiştin(59)
ew her du ne êd-i xel dikuştin(60)

ew bûne di şehîrê bûyî cellad
ew bûne ku xel ji dest bi feryad

ew bûne ku van bi dil hebandin
ew bûne li van ceger kewandin

Wan her du biran bi aql û texmîn
bê şaîbe qatîlê xwe zanîn(61)

*

Tacdîn-i li nik hebû şuûrek
Îşqê, di wî hîştîbû qusûrek

Go "rabe bira, ji nav nivînan
bes ah-i bike ji ber birînan

Em şêr in, û ew di xwe xezal in
pir eyb e ku em ji dest binalin"

-
- (56) Îdê tehwîl: Cejna vegeerê, cejna Rojvegeerê, cejna ku tê da Roj vedigere û dikeve birca Beran, bi wê vegeerê ra jî Newroz tê.
- (57) Cametebdîl: Cilguharta, kesê ku cilên xwe guhartine û hin cilên dî wergirtine.
- (58) Mîsl: Wek.
Meh: Hîv.
Mihr: Roj.
Alem'efroz: Ronîkîroxê alemê, ku alemê ronî kiribûn, ronayî li alemê belav kiribûn.
- (59) Dest vemiştin: Dest şemirandin, ên ku destên xwe û zendên xwe şemirandin. Xanî bi vê peyvê, Sitî û Zîn şibandine bi şerkarên ku destên xwe vedimiştin û dikevin şer.
- (60) Xel: Xelk, koma mirovan.
- (61) Bê şaîbe: Bê leke, bi awayekî zelal û saya.

Mem puxteyê işqê bû tamamî(62)
Gotî ku ”bira, meger tu xam î

Da zen nebirî mucessem im ez(63)
Ser ta bi pîyan muqessem im ez(64)

Ev cîsm-i li min bûye muxettet(65)
ew xet hemî bûyine muneqquet(66)

Te’sîr-i we reng e işq û wemqan(67)
bît-tûlî di tûl û erz û umqan(68)

yek nuqte nehin ji derd-i xalî
hêja tu dibê çira dinalî?(69)

Dil bûye mehelle işqê hala(70)
vî halî di vî mehelle vala(71)

---

(62) Puxte: Pehî, pijîyayî.

(63) Mucessem: Bicîsim, bilaş, xwedîlaş.

(64) Muqessem: Parçebûyî, parvekirî.

(65) Muxettet: Xêzkirî, tiştê ku xêz tê da tèn kişandin.

(66) Muneqquet: Nuqtekirî. Yanî ”ew xêz jî parçe bûne û bûne nuqte û bi wî awayî laşê min hûr hûr bûye, bûye nuqteyên cuda cuda”.

(67) We reng e: Wisa ye, bi wî awayî ye.
Wemq: Evîn.

(68) Yanî ”bi dirêjî û fireyî û kûrî, evînê di dirêjî û fireyî û kûrîya laşê min da te’sîr kirîye, kar kirîye”.

(69) Hêja: Hêj, hêj jî.

(70) Mehell: Cî.

Îşqê hala: Evîna ku têdikeve wî cîyî, evîna ku dikeve dil û tê da bicî dibe, tê da cî digire, tê da dikunce.

(71) Yanî ”ev evîna ku dikeve dil, ketîye vî cîyê vala; dilê min vala bû, ew evîn hat û ket’ê û tê da cî girt”.

**Sadr-ı Esbak Übhetlu Devletlu Said Paşa Hazretleri tarafından
rûz-ı cülûs-ı hümayunun tebriki vesilesiyle
takdim olunan muhtıranın
sureti, mâbâdıdır:**

Sadaret Makamına nasb için her ne zaman ilhah ve ibram buyurulmuş ise, daima istinkâf ile mukabele eylediğim ve pek çok muhalefetten sonra hatır-ı hümayunlarına riayeten ve hatta bir-iki defa dest-i sadakatpeyvest-i bendegâ-nemi pûs buyurmak gibi bir tenezzül-i hümayunlarından dolayı mahcuben kabul ettiğim, elbette hatırıñan-ı devletleri olduğundan ve hususen şimdi bendelerine tefvîz-i sadaret buyurulması Efendimizce imkânın haricinde olduğu gibi, şayed böyle bir teklif-i hümayunları vuku bulsa bile, kulları tarafından muvafakat bütün bütün müstahîl bulunduğundan, sadrazam olmak arzusu ve şayed sadrazam olur isem mülâhazasıyla bir kapı yapmak tasavvuru hatırlara gelemeyeceğine binaen, "sadrazam olan zata tamamen itimad buyurulmak ve o zatın tedabîrine birtakım müfsidlerin iğfalâtıyla sed çekilmemek, şart-ı âzam-ı idare-i devlettir" demekten çekinmem.

Zamm-ı maaşât yolundaki iradet-i seniyye-i mekârîmkârîleri, zamm-ı ma-şâ nail olanları bile duçar-ı beht-ü hayret edecek mevaddan olup, hazine-i celîleleri fevkalâde zarurette olarak en âdî masarıfa karşılık bulmak için türlü türlü meşakkatler çektiği ve tazminat akçesinin(72) kısm-ı kullîsi izaa olunmuşken ciddî bir mahalle sarfiyât vuku bulamadığı halde, birtakım küberaya bilâ lüzum zamm-ı maaşât icrası, kalemimin beyanından bile ictinab edeceği esbaba hamlolunur.

Taraf-ı hümayunlarından umûr-ı maliyenin ıslahına muavenet olunmıyınca, kimsenin o cihete sarf-ı efkâr etmeye imkân bulamaması tabiidir. Zann-ı âcizanemce, Mısır vergisi karşılık gösterilerek icra buyurulacak istikrazda dahi gafilâne hareketle, devlet istifade-i ciddiyeden mahrum bırakılmıştır. Umumen erbab-ı vukufun müsellemi olduğu üzre, senevî yedi yüz elli bin lira îrad İngiltere'nin taht-i kefaletinde bulunur ve anınla bir istikraz akdine kalkışılır ise, huzur-ı itibarımıza belki bütün dünyanın nukudu arz-ü teklif olunacağı, zerrece iştibah götürmez.

Gayetle mühim olan bu maddede rehavetkârane davranılmasından ve da-da doğrusu, Heyet-i Vükelâya itimad buyurulmadıktan başka Saray-ı hümayunlarında bir müşavir-i vâkîf ve kâmil bulunmamasından dolayı, topu altı

---

(72) Tazminat akçesi: Bir kişinin, bir kuruluşun ya da bir devletin başkasına verdiği zararın karşılığında ödediği para. Kanımızca burada bir dizgi yanlışlığı olmuştur ve doğrusu "teminat akçesi" olmalıdır. Teminat akçesi, bir kişinin ya da bir kuruluşun ya da bir devletin yapmak istediği inşaat gibi bir işi gerçekleştirebileceğine ya da alacağı krediden doğacak borcunu ya da borç alacağı parayı ödeyebileceğine ilişkin verdiği ya da gösterdiği güvence parasıdır. Burada devlet söz konusu olduğundan, anlatılmak istenen de, devlet hazinesinde bulunan ve borçlanma sırasında güvence olarak gösterilen para olsa gerektir.

yüz bin lira ahzıyla iktifa olunmuş ve hayf sad hayf ki bu vesileden politikaca suret-i mahsusada istifade mümkün iken, o yolda hiç bir maharet gösterilememiştir. Fransa'nın aradan çıkması ve mukavele-i istikraziyenin yalnız zat-ı şevketsimatlarıyla İngiltere Kraliçesi tarafından tasdik olunması kararına hiç bir taraftan ses çıkarılmaması, umûr-ı siyasiye-i hazıracı pek büyük mü-lâhazaları mucib olacak hususâtta ise de, böyle şeyleri kim düşünecek? Heyhat! Kulları şu hal-i inzivada tamamen me'yus ve hanemde muhat-ı casus olup dünyada hiç bir emelim kalmamış ve yalnız canımdan eazz bildiğim devlet ve memleketimin hali dilhiraş olarak rûz-ü şeb fikr-ü endişe içinde bırakmakta bulunmuş olduğundan, bu seneki tebriknamemi şöyle bir muhtıra-i muhtasara tarzında yazdım.

Kâffe-i hususâta entrikalar içinde bulunulduğu cihetle, her varakparemin su-i tefsirâta uğraması mutad ise de, şu ihtarâtımın su-i tefsirine mecal bulunamayacağı ümid-i kavîsindeyim. Ol babda.(73)

Said

”TÜRKİYA'DA ASKERLİK”TEN(74)

Bugün kendimizi yine . . .(75) kiram ile Nizam-ı Cedid(76) halinde teşekkül etmiş bir ordu içinde buluverdik. Mecra-i tabîde zamana takılıp ilerler gibi görünen bazı çıkıntılı nıkattan maada, nümayiş, gözboyacılık ve sahtekârlığından gayrı, o hayat-ı umumînin esasına acaba ne gibi hidemât-ı ciddiyede bulunduk?

Şu yakınlarda meydan-ı harbde gösterdiğimiz bazı muvaffakiyât, hakikatte, sırf efrad-ı milletin dünyaya birlikte doğduğu ve bu uğurda —fen ve sair vesaitte bedel— çürüttüğü el, ayak gibi tabîî bir silâh-ı zatî sayesinde değil midir?

Yine bu zavallıların meydan-ı harbe dahi fenden, libasdan, gıdadan, tedaviden, esbab-ı istirahatın, himayeden, hulasa her türlü vesaitten mahrum olarak sevk edilmeleri, acaba bu menhus idarenin ahval-ı bîrahmanesi sebebiyle değil midir?

(73) Ol babda: Osmanlılar zamanında kullanılan ve ”o konuda, o alanda, o sorunla ilgili” demek olan bu söz, ”ol babda emr-ü ferman Padişahımındır” sözünün kısaltılmış biçimidir. ”Padişahımın bu konuda emir ve ferman buyurmasını dilerim” amacıyla kullanılan bu söz, bazen tam yazılırdı; bazen ”ol babda emr-ü ferman” biçiminde, bazen de buradaki gibi sadece ”ol babda” biçiminde kısaltılarak kullanılırdı. Sadece ”ferman” biçiminde kullanıldığı da olurdu.

(74) Öyle anlaşılıyor ki ”Türkiya'da Askerlik”, o dönemde yayınlanmış bir derginin adıydı ve bu yazı o dergiden alınmıştır.

(75) Burada üç-dört sözcük, gazetenin aşında çok silik duruma gelmiş olduğundan, okunmaları mümkün olamadı.

(76) Nizam-ı Cedid: Sözlük anlamı ”yeni düzen, yeni sistem” demek olan bu söz, aynı zamanda, Osmanlı Padişahı Selim III. tarafından kurulmuş olan yeni bir ordunun adıydı.

Bîçareler, her kaza ve belâya bilâ tereddüd sine-i mutavaatını açmış koşar, yalınayak saldırır; bir yandan düşman-ı mukabiliyle silâh-ı tabiîsi, düşman-ı hakikîsi olan zaleme ile de ruhuyla uğraşır; açlıkla, tesirât-ı havaie ile pençeleşir; ne yaptığından haberdar, ne yapacağından; bir seylâbe kapılmış gider; neticesinin kendine nef'i olmayan, yine su-i idare neticesi olarak başlanılan bu harbde yaralanır; sahabet istimdad eder, inler; vazifesini îfa edip yere düşen bu nefer, hükümetten hiç olmazsa son vazifeyi bekler; tedavi, bir yudum su diye gözlerini diker. Fakat heyhat! Mütesebbibler işitmek istemez:*(*)

— Sıhhiye bahsine aid olan işbu müfredâtı bahs-i mahsusuna talîk ile sade-di takib edelim!

*

Selâmet-i umumiye için teşkil olunup bugün keyfî bir nizama tebaan ve bakılmamaktan naşî' yalnız enkazı kalan bu terbiyegâh, bîçare evlâd-ı vatan için bir mezbaha haline inkılab etmedi mi? Bermutad, meşru bir nikab-ı tek-lif altında oraya çekilen dindaşlarımız, hizmeti için geldikleri ecza-i muhteremeye lâzım gelen vesaiti edinmek şöyle dursun, bulunduğu üç beş sene zarfında tamamıyla hayatına suikasda alet olduktan, necabet-i hilkatı düzelme-yecek derecede ihlâl ve ifsad edildikten ve bakılmamaktan mütevellid çoğuna da birkaç ağrı, sızı îras edildikten sonra salıverilmiyor mu?

Eminim ki selâmet-i mülk-ü millet için bu Nizam-ı Cedid'i ihdas ve hakikatte pek büyük ve kıymetdar bu yadigârı ihda eden zat-ı muhterem, bu aletin şimdiki halini, vasita olduğu mesavîyi, kurbanı olduğu hususâtı, hulasa bu kadar da suiistimal edileceğini hatıra getire idi, titrer idi. Müşarünileyh, bunu tesis ve selâmet-ı umumiyyeyi temin için birçok kişiyi mahvetti; fakat bunu hiç bir vakit alet-i mahv olsun diye tesis etmedi.(77)

(*) Evet bizde millet, kurbanı olduğu heyetten, yarasını sarmak için bir sargı parçası bile göremez; zayıf elleriyle yırtık mendilini yırtmağa çalışır, yine kendi kendine bir çare taharrîsine mecbur olur; seyelân-ı dem neticesi teslim-i ruh etmez ve kangren olmayacak kadar yarası hafif, talii yaver olur, sürüklenecek iktidarı da bulunursa, o vakit bir tarafa yapışır ve yine zahmetsiz olarak kendini o heyete kazandırır; yani defter-i istibdad yine caba olarak bir kalem zam ettirir. Bu garib gelmemelidir. Çünkü heyet-i sıhhiyenin vücudu ne kadar mühim olduğu malum iken, darbe-i iltimasdan harbe giden taburlar bile kurtulamaz. meselâ, mensubu olduğum Ondördüncü Alayın İkinci Taburu dahi, asıl lâzım olan tabib ve cerrahî büyük kapılar himmeti ve iltimas kuvvetiyle alıkonmuş ve bir Eczacı Yorgi Efendi'yle seferber haline konulmuştu ki, hayat-ı umumiyyeyi teşkil eden efradın hayat-ı hususîlerine kadar "idare-i maslahat!" düstur-ı malumu işlerse, artık ötesi anlaşılmış olur zannedirim.

(77) Öyle anlaşılıyor ki burada sözü edilen ve paragrafın başında "Nizam-ı Cedid"i kurdu-ğu belirtilerek kendisinden "zat-ı muhterem" yani "saygıdeğer zat" diye sözedilen ki-şiden maksat, "Nizam-ı Cedid" ordusunun kurucusu olan Osmanlı Padişahı Selim III. 'tür. Sözü edilen ve "alet" yani "araç" diye tanıtılan da, "Nizam-ı Cedid" adıyla kurulup kurumlaşan Osmanlı ordusu olsa gerektir. Yazar, bu sözleriyle, Osmanlı ordusunun 2. Abdülhamid döneminde mahvetme, yok etme aracı durumuna geldiğini belirtmek istemiştir.

İşte bütün o eazımın saf ve tabîî bir meyl-i mealîden maada her şeyden mahrum yavruları, i'lâ-i din, muhafaza-i vatan, müdafaa-i hak. . .ilh.(78) gibi hidemât-ı mukaddese emr-i şer'îsi ile toplanıp, aksine, ahkâm-ı keyfiyeye alet, habasete hizmet ettiriliyor.

Ömer Fevzi

İSTANBUL'DAN ŞİRKET-İ BAĞİYE(79) (19'uncu nüshadan mâbâd)

İzah edelim: İdare-i Mahsusa,(80) kendi namına hareket etmek üzere Bahriye Nâzırının nam-ı müstearla idare ettiği bu hususî kumpanyadan bir vapur kiralar. Fakat bu kira, vapurun icra edeceği sefere göre tayin olunmaz. Meselâ ayda beş yüz liraya mukavele edilir, halbuki ayda ancak bir sefer icra ettirilir; yaptığı hasılat ise, yüz-iki yüz lirayı tecavüz etmez. Öbür taraftan Bahriye Nâzırını beş yüz lirayı cebine indirir; her yerde hususî kumpanyalarını ileri sürer, müsabakaya çıkarır; İdare-i Mahsusa'yı şahsının menafiine alet eder. İşte bu suretle de İdare-i Mahsusa'yı soyduktan sonra, zaten halet-i nez'a gelmiş bir vapuru iki misli fiyatla yine İdare-i Mahsusa'ya satar; sonra da bu vapur, İstanbul evrak-ı havadisî(81) sütunlarında Avustralya postalarına meydan okurcasına bir süratle aşağı-yukarı gezer durur.

Hem Bahriye Nâzırını muhasibdir. Birinci sınıftan yeni bir zırhlı yapmaz; çünkü bir buçuk milyona çıkar. Elde bulduğu sefain-i harbiyemize de bakmaz; top, kazgan(82) koymaz; çünkü bu topların atacağı beher topun atımı

-
- (78) İlh.: Arapçada kullanılan ve Osmanlıcaya da geçen bu sözcük, "sonuna kadar" anlamına gelen Arapça "ilâ ahirihi" sözcüklerinin kısaltılmış biçimidir. Bilinen bir sözün ya da bazı sayıların yazılmak istenmesi sırasında, o sözün bir-iki sözcüğü ya da sayılmak istenen şeylerin bir-iki tanesi yazılır ve söz uzatılmadan, "sonuna kadar" anlamındaki "ilâ ahirihi"nin kısaltılmışı olan "ilh." sözcüğü yazılır. Bu sözcük, sadece yazıda kullanılır. Konuşmada ise tam olarak "ilâ ahirihi" denir.
- (79) Şirket-i bağiye: Haksızlık şirketi, hak ve adalet ilkelerine aykırı olarak işletilen ortaklık, haksızlık ve yolsuzluk üzerine işletilen şirket. Aşağıdaki yazıdan da anlaşılacağı gibi, yazar, o dönemde bir bakanlık biçiminde örgütlenmiş olan ve "Bahriye Nezareti" yani "Deniz Kuvvetleri Bakanlığı" diye adlandırılan Osmanlı Deniz Kuvvetleri Komutanlığını bir şirkete benzetmiş ve onu bu başlıktaki ifadeyle nitelemiştir.
- (80) İdare-i Mahsusa: Sözlük anlamı "Özel Yönetim" olan bu ad, o dönemde Devlet Vapur İşletmesi için kullanılırdı.
- (81) Evrak-ı havadis: Gazeteler.
- (82) Kazgan: Kazan, gemi kazanı.

laakal iki-üç liraya çıkacağını ve esna-i harbde ise bu topların binlerle endah olunacağını ve bir torpidonun da beş yüz liraya mal olacağını nazar-ı itibara alır; bir sefine-i harbiyenin bu millete ne kadar masraf kapısı açacağını tahmin ettiği için çekinir; mülk-ü milletin saadetine sarf-ı mâhasal etmekte bulunan bir heyet-i idareye böyle külfetler arzetmek istemez. Fakat her türlü ihtiyaca karşılık aldığı bahriye varidatından da bu gibi masarifat-ı zaidenin tenkîhini arzu ve teklif etmez; çünkü bunu, gösterdiği bunca menafia karşılık hakketmiş olur ve ceyb-i mükâfatına indirir.

Sefainin süratsiz olmalarına gelince; vakıa bu gibi ince işlere akıl ermez ve karışmak da "neme lâzım" kaidesine muğayır ise de, hatıra gelen, merhamet ve şefkatte huy kapan Bahriye Nâzırının da, denizdeki balıkları bile enzar-ı merhametnisarlarından dür tutmayacak kadar rahîm ve halîm olmasıdır!

Evet, gemiler süratli olurlarsa, önlerine tesadüf etmesi melhuz olan balıkları ürküteceğinden veyahud çiğneyeceğinden, herhalde süratsiz olmalarını iltizam ve ittifak-ı âra ile ferman buyurmuşlardır! Bunda tahayyür edecek ne var! Millete, mürüvvete, balıklara merhamete endaze mi olur!

Karamanyan, Âsayan namına Köprü üzerindeki kıraathaneler îcar olunur. Gerçi her vakit nam değişirse de hesap değişmez.

Sarraflar veyahud Nâzır-ı müşarünileyhin bendegânı, aç sefil zabitlerin maaşlarını yüzü on beş-yiğirmiye alırlar; alınan maaş nakden, eğer veznede yoksa sergi olarak alır. Bu sergiler, Köprüdeki kıraathanelerin îcarı namına verilir.(83) İşte bu vechile içli-dışlı ticaret edilir!

Biz bunları göre göre bıçağı kemiğe dayattık. Hakikati anlamayan, kendini aldatan da hemen kalmadı. Değil bera-i fazilet, hatta bilmeceburiye yakalara sarılıp iddia-i hak, rü'yet-i hesap, tahlîs-i hayat sıraları geldi! Dini bütün, sütü temiz olanlar, aslını muhafaza etmek isteyenler, tarîk-i hakka koşmalıdırlar; zîra ki bu hale taşlar ağlar!

*

Mahmud Celâleddin Paşa Hazretleri Paris'e geldiklerinden beri, her kalb-i hürriyetperveri medyun-ı menn-ü şükran edecek meşâğıl-ı mühimme-i hamiyetle yorulmakta buldukları şu günlerde, rüfeka-i cihaddan Ahmed Rıza Bey(84) biraderimize de bir iltifatname göndererek, bunda fıkdan-ı ricale teessüf ettikten sonra, el-ele yorulmaz bir sebat ile çalışmak tavsiyesinde bulunuyorlar. Biz hisse-i âcizanemize, böyle bir vesika-i vatanperveranenin tahdîsinden izhar-ı acz ederiz. Heman Cenab-ı Rabb-i izzet muvaffakıyât-ı hase-ne ihsan buyursun!

Li Misrê tebi' bîye * Mısır'da tab'olunmuştur

---

(83) Burada sözü edilen "sergiler", öyle anlaşılıyor ki o dönemde işleyen bir çeşit tefecilik tezgâhlarıydı.

(84) İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin kurucularından ve liderlerinden. 1908 yılında meşrutiyetin ilân edilmesinden sonra toplanan Osmanlı Meclisinin başkanı olmuştur.

21'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

**Daha önceki Sadrazam Übhetlu Devletlu Said Paşa Hazretlerince
Padişahın tahta çıkış yıldönümünün kutlanması dolayısıyla
sunulan muhtıranın kopyası, devamıdır:**

Sadrazamlık Makamına atanmam için her ne zaman ısrar edilip üstelenmişse, hep çekinmekle ve kabul etmemekle karşılık verdiğim ve pek çok karşı çıktıktan sonra siz Padişahlarının hatırına saygı göstermek için ve hatta bir iki kez, ben kullarının size sadakatle bağlı olan elimi öpmek gibi siz Padişahlarının bir tenezzülünden dolayı utancımın kabul ettiğim, elbette siz Padişahlarınca anımsanmaktadır. Ayrıca ve özellikle, şimdi ben kullarına sadrazamlık görevinin verilmesi Efendimizce olanak dışı olduğu gibi, şayet siz Padişahlarınca böyle bir öneride bulunulsa bile, buna ben kulları tarafından uyulması bütün bütün olanaksızdır. Bu nedenle, sadrazam olmak arzusu ve "şayet sadrazam olursam" düşüncesiyle bir kapı yapmak tasarısı hatırlara gelmeyeceğine göre, "sadrazam olan zata tümüyle güvenilip değer verilmesi ve birtakım bozguncuların aldatmacalarıyla o zatın önlemlerinin önüne engel konulmaması, devlet yönetiminin en büyük koşuludur" demekten çekinmem.

Maaşlara zam yapılması yolundaki siz Padişahlarının cömertçe yüce iradeleri, maaşlarına zam yapılanları bile şaşkınlığa uğratan ve şaşkınlıktan donakalmalarına yolaçan maddelerden biridir. Yüce hazineniz olağanüstü bir sıkıntı içinde bulunduğu ve en olağan masraflara bile karşılık bulmak için türlü türlü güçlükler çektiği ve teminat akçesinin(85) büyük bölümü elden çıktığı ve ciddî bir yere harcama yapılmadığı halde, birtakım ilerigelenlerin maaşlarına gereksiz yere zam yapılması, kalemimin açıklamaktan bile sakınacağı nedenlere dayanır.

Malî durumların düzeltilmesi için siz Padişahları tarafından yardım ve destek sağlanmayınca, kimsenin görüşlerini o yöne yöneltmeye olanak bulamaması doğaldır. Benim âcizce sanıma göre, Mısır vergisi karşılık gösterilerek yapılacak borçlanmada dahi aymazca davranılarak, devlet ciddi bir yarardan yoksun bırakılmıştır. Genel olarak bu işleri bilen kimselerin kabul ettikleri gibi, yıllık 750 bin liralık gelir İngiltere'nin kefilliği altında bulunur ve onunla bir borçlanma antlaşması yapılmaya kalkılırsa, belki bütün dünyanın paralarının itibarımıza sunulup önerileceği, zerre kadar kuşku götürmez.

(85) Bu sayıdaki 72 numaralı dipnota bakınız.

Son derecede önemli olan bu konuda gevşekçe davranılmasından ve daha doğrusu, Bakanlar Kuruluna güvenilmedikten başka siz Padişahlarının Sarayında bu işi tam bilen bir danışmanın bulunmamasından dolayı, topu topu 600 bin lira alınmasıyla yetinilmiş; ve yazık, yüz kere yazık ki bu elverişli durumdan politikaca özel biçimde yararlanmak olanaklı iken, o yolda hiç bir beceri gösterilememiştir. Fransa'nın aradan çıkması ve borçlanma antlaşmasının yalnız şevketli(86) zatınız ile İngiltere Kraliçesi tarafından onaylanması kararına hiç bir yönden ses çıkarılmaması, şimdiki siyasal işler açısından pek büyük düşüncelere yolaçacak konulardan ise de, böyle şeyleri kim düşünecek? Yazık ki ne yazık! Ben kulları, bir köşeye çekilmiş bu halimle, tümüyle ümitsiz ve evimde ajanlarla çevrilmiş olup, dünyada hiç bir beklentim kalmamış ve yalnız, canımdan daha aziz bildiğim devlet ve ülkemin yürek tırmalayıcı durumu beni gece-gündüz düşünce ve kaygılar içinde bırakmaktadır. Bu nedenle, bu yılki kutlama mektubumu böyle bir kısa muhtıra biçiminde yazdım.

Bütün konularda entrikalar içinde bulunduğu için, elimden çıkan her kâğıt parçasının yanlış yorumlara uğraması alışkanlık haline gelmişse de, bu uyarılarımın yanlış yorumlanmasına olanak bulunamayacağını güçlü bir biçimde ümit etmekteyim. Bu konuda.(87)

Said

---

(86) 20. sayıdaki 88 numaralı dipnota bakınız.

(87) Bu sayıdaki 73 numaralı dipnota bakınız.

”TÜRKİYA’DA ASKERLİK”TEN(88)

Bugün kendimizi yine saygıdeğer . . .(89) ile ”Nizam-ı Cedid”(90) durumunda kurulmuş bir ordu içinde buluverdik. Doğal akışı içinde zamana takılıp ilerler gibi görünen bazı çıkıntılı noktalarından başka, gösteriş ve göz-boyama ile sahtekârlığından başka, o genel yaşamın temeline acaba ne gibi ciddi hizmetlerde bulunduk?

Bu yakınlarda savaş alanında gösterdiğimiz bazı başarılar, gerçekte, salt, millet bireylerinin dünyaya birlikte doğdukları ve bu uğurda tekniğe ve öbür araçlara karşılık çürüttükleri el ve ayak gibi doğal ”öznel silâhlar” sayesinde değil midir?

Yine bu zavallıların savaş alanına dahi teknikten, giysiden, besinden, tedaviden, dinlenme olanaklarından, korunmaktan, kısacası her türlü araçtan yoksun olarak sevkedilmeleri, acaba bu uğursuz yönetimin acımasız tutumu nedeniyle değil midir?

*

Zavallılar, her kaza ve belâya uysal göğsünü tereddütsüz olarak açmış koşar, yalınayak saldırır; bir yandan doğal silâhıyla karşısındaki düşmanla, bir yandan da ruhuyla gerçek düşmanı olan zalimlerle uğraşır; açıklıkla, hava durumunun yarattığı etkilerle pençeleşir; ne yaptığından haberi vardır, ne de yapacağından; bir sele kapılmış gider; sonucunun kendine yararı olmayan ve yine kötü yönetimin sonucu olarak başlatılan bu savaşta yaralanır; kendisine sahip çıkılması için feryat ederek yardım ister, inler; görevini yerine getirip yere düşen bu nefer, hükümetten hiç olmazsa son görevi bekler; ”tedavi” diye, ”bir yudum su” diye gözlerini diker. Fakat yazık ki ne yazık, onun bu duruma düşmesine yolaçanlar işitmek istemezler: (*)

—Sağlık konusuna ilişkin olan bu ayrıntıyı, ilişkin olduğu konunun görülmesine bağlayıp o zamana bırakalım ve görüşmekte olduğumuz konuyu izlemeyi sürdürelim!

(88) Bu sayıdaki 74 numaralı dipnota bakınız.

(89) Bu sayıdaki 75 numaralı dipnota bakınız.

(90) Bu sayıdaki 76 numaralı dipnota bakınız.

(*) Evet bizde millet, kurban olduğu topluluktan, yarasını sarmak için bir sargı parçası bile göremez; zayıf elleriyle yırtık mendilini yırtmaya çalışır, yine kendi kendine bir çare aramak zorunda kalır; eğer kan yitimi sonucu ruhunu teslim etmezse, yarası da kangren olmayacak kadar hafifse, şansı da yaver giderse ve sürüklenecek kadar gücü de bulunursa, işte o zaman bir tarafa yapışır ve zorlanmaksızın kendini yine o topluluğa kazandırır; yani diktatörlük defteri, yine caba olarak bir kalem zammettirir. Bu garip gelmemelidir. Çünkü sağlık kurulunun varlığının ne denli önemli olduğu biliniyor iken, savaşa giden taburlar bile iltimas darbesinden kurtulamazlar. Örneğin, bağlı bulunduğum 14. Alayın 2. Taburu dahi, asıl gerekli olan hekimi ve ameliyâtçı doktoru büyük kapıların himmetiyle ve iltimas gücüyle alkonmuş ve bir Eczacı Yörgi Efendi’yle savaş durumuna geçmişti. Kamu yaşamını oluşturan bireylerin özel yaşamlarına kadar, bilinen ”iş idare etmek” kuralı işlerse, artık ötesi anlaşılımsız olur sanırım.

Kamunun esenliđi için kurulup, bugün keyfi bir düzene bađlı olmasından ve de bakılmamaktan dolayı enkazı kalan bu eğitim kurumu, zavallı yurt evlâtları için bir mezbahaya dönüşmedi mi? Alışlageldiđi gibi, meşru bir yükümlülük perdesi altında oraya çekilen dindaşlarımız, hizmeti için geldikleri saygıdeđer parçalara(91) gereken araçları edinmek şöyle dursun, bulunduğu 3—5 yıl içinde tümüyle yaşamına suikast edilmesine alet olduktan, yaratılıştan gelen soylu kişiliđi düzelemeyecek ölçüde yozlaştırılıp bozulduktan ve bakılmamaktan ötürü çođuna da ađrı-sızı bir miras gibi bırakıldıktan sonra, salıverilmiyorlar mı?

İnanıyorum ki ülkenin ve milletin esenliđi için bu "Nizam-ı Cedid"i kurup, aslında pek büyük ve deđerli olan bu armađanı sunan saygıdeđer zat, bu aygıtın şimdiki durumunu, araç olduđu kötülükleri, kurbanı olduđu konuları, kısacası bu denli kötüye kullanılacađını aklına getirseydi, titrerdi. Sözü edilen zat, bunu kurmak ve kamunun esenliđini sađlamak için birçok kişiyi mahvetti; ama bunu hiç bir zaman mahvetmeye alet olsun diye kurmadı.(92)

İşte bütün o yüce insanların saf olan ve dođal bir yücelme eğiliminden başka her şeyden yoksun bulunan yavruları, dini yüceltmek, vatanı korumak, hakkı savunmak vb. gibi kutsal hizmetlerin Şeriate uygun emriyle toplanıyorlar; ne var ki tersine, keyfi emirlere alet ve kötülöklere hizmet ettiriyorlar.

Ömer Fevzi

---

(91) Yazının aslında kullanılan ve Arapça olan "ecza" sözcüđünün karşılıđı olarak kullanılan "parçalar"dan maksat, toplumun parçaları olan bireyler, yurttaşlar olsa gerektir.

(92) Bu sayıdaki 77 numaralı dipnota bakınız.

İSTANBUL'DAN HAKSIZLIK ŞİRKETİ⁽⁹³⁾

(19. sayıdan devam)

Açıklayalım: İdare-i Mahsusa,⁽⁹⁴⁾ kendi adına işletmek üzere, Deniz Kuvvetleri Bakanının takma adla yönettiği bu özel şirketten bir vapur kiralar. Ama bu kira, vapurun yapacağı sefere göre belirlenmez. Örneğin ayda 500 liraya sözleşme yapılır, oysa ayda ancak bir sefer gerçekleştirilir; getirdiği gelir ise, 100—200 lirayı geçmez. Öte yandan Deniz Kuvvetleri Bakanı 500 lirayı cebine indirir; her yerde özel şirketlerini ileri sürer ve yarışa çıkarır; İdare-i Mahsusa'yı kişisel çıkarına alet eder. İşte bu yöntemle de İdare-i Mahsusa'yı soyduktan sonra, zaten can çekişecek duruma gelmiş olan bir vapuru iki kat fiyatla yine İdare-i Mahsusa'ya satar; sonra da bu vapur, İstanbul gazeteleri sütunlarında, Avustralya postalarına meydan okurcasına bir hızla gezer durur.⁽⁹⁵⁾

Hem, Deniz Kuvvetleri Bakanı hesap-kitap adamıdır. Birinci sınıftan yeni bir zırhlı yaptırmaz; çünkü böyle bir zırhlı bir buçuk milyona mal olur. Elde bulunan savaş gemilerimize de bakmaz ve onlara top, kazan koymaz; çünkü bu topların atacağı her bir top atımının en azından 2—3 liraya çıkacağını, savaş sırasında ise bu topların binlerce atımlık atış yapacağını ve bir torpidonun da 500 liraya mal olacağını göz önüne alır; bir savaş gemisinin bu millete ne kadar masraf kapısı açacağını tahmin ettiği için çekinir; ülkenin ve milletin mutluluğu için elde avuçta bulunan her şeyi harcayan bir yönetim kurulu böyle yükümlülükler sunmak istemez. Fakat her türlü ihtiyaca karşılık aldığı denizcilik gelirinden de bu gibi fazla masrafların ayıklanmasını arzular ve önermez; çünkü bunu, gösterdiği bunca yararlılıklara karşılık hakketmiş olur ve ödül niyetine cebine indirir.

Gemilerin hız yapma gücünden yoksun olmalarına gelince; aslında bu gibi ince işlere akıl ermezse de ve bu işlere karışmak "neme lâzım" kuralına aykırı ise de, hatıra gelen, merhametli ve şefkatli davranmayı huy edinmiş olan Deniz Kuvvetleri Bakanının, denizdeki balıkları bile merhamet saçan gözlerinden uzak tutmayacak kadar acımalı ve yumuşak huylu olmasıdır!

Evet, gemiler hızlı olurlarsa, rastlantı sonucu önlerine çıkması olası bulunan balıkları ürkütecekleri ya da çiğneyecekleri için, herhalde hızdan yoksun olmalarını gerekli görmüşler ve oybirliğiyle ferman buyurmuşlardır! Bunda şaşacak ne var! millete, insanlığa ve balıklara acımanın ölçüsü mü olur!

(93) Bu sayıdaki 79 numaralı dipnota bakınız.

(94) İdare-i Mahsusa: Sözlük anlamı "Özel Yönetim" olan bu ad, o dönemde Devlet Vapur İşletmesi için kullanılırdı. Bu, bir özel ad olduğu ve özel ad olarak Osmanlıcaya yerleştiği için, burada çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

(95) Anlaşıldığına göre, sözü edilen geminin övülmesi konusunda İstanbul gazetelerine verilen haberler kasedilmektedir.

Karamanyan ve Âsayan adına Köprü üzerindeki kahvehaneler kiralanır. Gerçi her zaman ad değişirse de hesap değişmez.

Sarraflar ya da sözü edilen Bakanın uşakları, aç ve sefil subayların maaşlarını yüzde 15—20'ye alırlar; alınan maaşların karşılığı para olarak ödenir, eğer veznede para yoksa sergi olarak ödenir. Bu sergiler, Köprüdeki kahvehanelerin kirası adına verilir.(96) İşte bu biçimde içli-dışlı ticaret yapılır!

Biz bunları göre göre bıçağı kemiğe dayattık! Gerçeği anlamayan ve kendi kendini aldatan da hemen hemen kalmadı! Erdem için değil de zorunlu olarak yakalara yapışıp hak iddia etmenin, hesap sormanın ve yaşam kurtarmasının sırası geldi! Dini bütün ve sütü temiz olanlar ve de aslını korumak isteyenler, hak yoluna koşmaladırlar; çünkü bu duruma taşlar bile ağlar!

*

Mahmud Celâleddin Paşa Hazretleri Paris'e geldiklerinden beri, her özgürlüksever gönlü minnet ve teşekkür borçlusunu kılacak biçimde önemli yurtseverlik uğraşlarıyla yorulmakta oldukları şu günlerde, mücadele arkadaşlarından Ahmed Rıza Bey(97) kardeşimize de ilgi ve saygı içeren bir mektup gönderdiler. Mektubunda adam kıtlığından duydukları üzüntüyü belirttikten sonra, el-ele yorulmaz bir dirençle çalışma tavsiyesinde bulunuyorlar. Biz kendi âcizce payımıza şunu söyleriz ki, böylesine yurtseverce bir belgenin önemini belirtmekten âciz olduğumuzu bildiririz. Hemen yüce Rabbimiz iyi başarılar versin!

---

(96) Bu sayıdaki 83 numaralı dipnota bakınız.

(97) Bu sayıdaki 84 numaralı dipnota bakınız.

Heçî
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
Necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg
Sundûqulboste "679"
Bî Misr, El-Qahîre
*
Her car
du sed
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDİSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

KÜRDİSTAN

Adresse: Boite spéciale N. 679
CAIRE (Egypte)

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farsîce
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:
Mısır'da
"Kürdistan"
Gazetesi
Sahib
ve Muharriri
Bedirhan Paşazade
Abdurrahman
Sundûkulboste "679"
Bi Mısır, El-Kahire
*

Her tabı'da
200 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır
*

Kürdistan haricinde
her yer için
altı aylığı 50
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Rojê pêncşembe fî 1 Şewwal sene 1317 * Fi 20 Kânun-ı Sanî sene 1315(1)

ÎSTÎTRAD(2)

Eve çend heyvek e lawê şehîd Mîdhet Paşa Elî Heyder Beg, ku Îzmîrê nefî bî, nedikarî ji wê derê biçe tu dera, ji zulm û îstîbdada(3) Padîşah bêzar bî; lew bi qeweta dewletên dî xwe ji welatê Xunkar xilas kir; ew jî revî, hat li Misrê; îro li hir e, silameta welatê xwe re dixebite; îweda(4) xwîna babê xwe ji Ebdulhemîd dixwaze. Berî bîst sala, Xunkar babê wî hinek wezîrên dî ve rêkiribî Taîfê,(5) wê derê nefî kiribî; Paşê du-sê mirovên celad dizî ve rêkir wê derê, ew wezîrê hinde xeyûr(6) şev nav cih de dizî ve da xeniqandin. Îro lawê wî wezîrî Elî Heyder Beg, weq'a babê xwe(7) teferruatî ve(8) neşr û îlan dike, da xelq hemî bizanin ku Xunkar çî mirov e. Da Kurd jî waqîfê wî halê fecî' bibin,(9) min luzûma tercuma wê kitêbê bi cerîda xwe lazim dît. Ez'ê paş nuho, heta temam bibe vê behsê binivîsim. We mînellahîttewfîq.(10)

Xelq hemî dizanin ku berî bîst û pênc sala, padîşah Ebdulezîz bî. Ew jî çî-ku(11) gelek musrif û sefîh bî,(12) wezîrên wî îttîfaq kirin, şeyxulîslamê wî zemanî fitwa da, ew padîşah xel' kirin.(13) Ebdulezîz hew qas bi text û tacê xwe mexrûr(14) bî ku, tu cara halek holê nedihat bîr'ê.(15) Hetta weqta ku hinek mirovên gelek sadiqên wî, gelek hejê dikirin, ew nîyeta wezîrên wî jê re erz kirin;(16) ew hew qasî ew cur'et(17) musteb'ed(18) didît ku, ewî ew mirov tekdîr kirin. Heta Sedrêazemê(19) wî Mihemed Ruşdî Paşa muhra Sedarê(20) îade nekir, Ebdulezîz xel'a xwe bawer nedikir.

-
- (2) Îstîtrad: Tîştê ku ne j babetê bingehî ye û tîkîlîya wî bi babetê bingehî tune, lê mirov dixwaze digel babetê bingehî qala wî jî bike û cî bide wî jî.
- (3) Îstîbdad: Dîktatorî, rejîma zordest. Ev peyvîk di wê dewrê da wek navek jîbo rejîma Sultan Evdîlhemîd dihat karanîn.
- (4) Îwed: Heq, bedêl, gerew.
- (5) Taîf: Bajarek e li herêma Hîcazê, îro di nava sînorên Erebiştana Suûdî da ye.
- (6) Xeyûr: Xîretkar, bixîret.
- (7) Weq'a babê xwe: Weq'eya bavê xwe, bûyera bavê xwe, bûyera ku hat serê bavê wî.
- (8) Teferruatî ve: Bi teferruat, bi detay, dûr û dirêj û fire, digel bûyerên biçûk ên ku digel wê bûyera mezin qewimîne.
- (9) Yanî "jîbo ku Kurd jî ji wê rewşa dilêşîn û azarde haydar bibin, bi wê rewşê bizanin".
- (10) Yanî "lêkanîn ji Xwedê ye".
- (11) Çîku: Ji ber ku.
- (12) Musrif: Mesrefkarê zêde, kesê ku ji îhtîyacê zêdetir mesref dike, ji îhtîyacê zêdetir dirav xerc dike.
Sefîh: Kesê ku di kîf û zewqê da dijî, jîyana xwe bi heng û kîfê dibûrîne.
- (13) Xel' kirin: Ji text daxistin, ji padîşahîyê derxistin, dûwayî li padîşahîya wî anîn.
- (14) Mexrûr: Qure, nefsmezin, parsûstûr, bi xwe ewle.
- (15) Nedihat bîr'ê: Nedihat bîra wî, nedihat aqilê wî.
- (16) Erz kirin: Pêşkêş kirin, jê ra gotin, jê ra qal kirin, pê dan zanîn.
- (17) Cur'et: Xwenezanî, ku mirov hedê xwe nezane û bela xwe di karekî zedeyê hêza xwe bide.
- (18) Musteb'ed: Dûr, dûtê aqil, dûtê îhtîmalê.
- (19) Sedrêazem: Serekwezîr. Di dewra Osmanîyan da ji serekwezîr ra weha dihat gotin.
- (20) Muhra Sedaretê: Mora Serekwezîrîyê ya ku di destê Serekwezîr da bû.

Ebdulezîz hew qas musrif bî ku, zemanê wî de mucewheratê(21) xezîneyê bazara de dihat firotin. Zemanê Ebdulezîz, xeyrê vê sefahetê(22) ku muxerribê(23) millet bî, hinek wezîrê wî jî wek Mehmûd Nedîm û Mehmûd Celaledîn hebîn ku, wan jî ser menfeeta xwe pê li milletî dikir. Loma halê milletî gelek tehlukeyê de bî; ji xel'ê pê ve çaryê silamet nemabî. Lakîn heyf sed heyf ku Ebdulezîz çû, Ebdulhemîd hat.

Sultan Ebdulezîz bes xizna dewletê sûê îstîmal dikir;(24) lakîn ji xeyrê wan ehwal û hin gelek halên xirab ên dî, exlaqê milletî hew qas îfsad(25) kir ku, sed-du sed sala de islah nabe.

*

Lakîn ev felaketa Ebdulhemîd bûyî padîşah, ji nesaxîya Sultan Murad tewellud kir.(26) Sultan Murad padîşahê gelek adil bî. Wekî hatî ser textî, mirovên gelek qenc wek Ziya Paşa, wek Kemal Begê(27) anî dor xwe. Lakîn mixabin ku pênc-şeş roja paş culûsê(28) halê wî mutexeyyir bî.(29) Ji weq'a selefê(30) xwe û ji îxtîşaşa(31) tirsabû. Loma aqilê wî gelek reht bî.(32) Hetta tesliyeta Xunkar re,(33) Mîdhet Paşa wî zemanî sê roja pey hev Serayê de mabî.

Xirabîya zêhna wî, çihar-pênc roja paş culûsê zêde xuya bî. Lakîn bi hîmeta Mîdhet û Mihemed Ruşdî Paşa, ew halê Xunkar xef(34) dima; û ji milekî ve jî, bi tewsîya tebîbek navê wî Ledîstrof ji Wiyaneyê, her roj Sultan Murad bi refaqa(35) Mîdhet Paşa ser behrê digera, tenezzuh dikir(36) û bi vî sûretî(37) tedawî dibî.

-
- (21) Mucewherat: Tiştên zêrîn û zîvîn û kevîrên rûmetbilind ên wek yaqût û elmas û wd. Ev peyvik piraniya peyvika "mucewher" e.
- (22) Sefahet: Jîyana di kêf û zewqê da, jîyana biheng û kêfxweşî.
- (23) Muxerrib: Xirakar, texprîbkar, wêrankar, xirakirox, wêrankirox.
- (24) Sûê îstîmal dikir: Xirab bi kar danîya. Bi dîtina me di vê pevekê da şaşîyek heye û awayê rast weha ye: "ne bes xizna dewletê sûê îstîmal dikir". Lewra hema di pey vê pevekê da qala xirabîyên wî yê dî jî tê kirin. Ji wê yekê jî kifş dibe ku, ne tenê xizna dewletê xirab bi kar anîye; lê gelek xirabîyên dî jî kirine.
- (25) Îfsad: Xirab.
- (26) Tewellud kir: Welidî, hat meydanê, peyda bû.
- (27) Kemal Beg: Hozanê azadîxwaz Namiq Kemal.
- (28) Culûs: Rûniştina padîşah li ser textê padîşahîyê.
- (29) Mutexeyyir bî: Guherî.
- (30) Selef: Kesê ku berî kesek di karê wî da bûye. Li vir mexsed Sultan Ebdilezîz e, ku berî Sultan Murad li ser text bûye.
- (31) Îxtîşaş: Têkilhevî, tevlihevî.
- (32) Reht bî: Westîyabû, reht bûbû.
- (33) Tesliyeta Xunkar re: Jibo tesellîya Padîşah.
- (34) Xef: Veşartî, nepenî.
- (35) Refaqa: Hevalî, hogirî.
- (36) Tenezzuh dikir: Jibo kêfê û hengê û kêfxweşîyê digerîya.
- (37) Bi vî sûretî: Bi vî awayî.

Sultan Murad ne yekcar dîn bî; lê dehşeta(38) ehwalî te'sîrê asaba,(39) xwî-na wî nîjkê ve(40) hucûmê mejîyê wî kiribî. Loma ew tebîb Ledîstrof digo "heger çend heyvekê Xunkarî bi tenezzuh tedawî bikin, wê yekcar qenc bibe"; û heqîqetê hal jî ho bî.(41)

Sultan Murad, wekî(42) birayê xwe Ebdulezîz re çûbî Awrupayê,(43) Padîşahê Fransayê Napoleon(44) aqilê Sultan Murad gelek tehsîn, teqdîr kiribî.(45) Ev teweccuha(46) Napoleon, heseda(47) Ebdulezîz tehrîk kiribî; û çiku welîehd bî,(48) Ebdulezîz qet hejê nedikir, her bi xişm û xezeb fedikirî'yê.(49) Ew cewr û mehabet(50) ha jî Sultan Murad aciz kiribî.

*

Weqta ku bi vî halî Mîdhet Paşa û Mihemed Ruşdî Paşa tedawîya Padîşah dixebitîn, Ebdulhemîd ji halî xeberdar bî; paş Murad dorê seltenet ya wî bî, ew jî ser padîşahîyê dîn dibî. Ewî wê demê dest mefsedetê(51) kir; û neket(52) û bextreşîya vî millet û dewletê jî wê demê ve dest pê kir.

Ebdulhemîd hê kiçik,(53) nav Serayê de û nav birayên xwe yê dî de casûsî, muzewwirî(54) dikir. Hînga(55) Mîdhet Paşa Şehzade(56) Sultan Murad re tedbîrên xel'ê didan, ewî his kir û diçû xeber dida Sultan Ebdulezîz; û ser hurriyetperwerîya(57) Mîdhet û Ruşdî Paşa, hej wan nedikir.

(38) Dehşet: Tîrsa dijwar û giran, qurf.

(39) Asab: Piranîya "eseb" e, ew jî bi mana "sinir" e.

(40) Nîjkê ve: Ji nîşka ve.

(41) Ho bî: Weha bû.

(42) Wekî: Dema ku, wextê ku.

(43) Nivîskar weha nivîsiye, lê belê ev şaş e. Lewra Evdilezîz ne birayê Murad bû, apê wî bû. Evdilezîz kurê Mehmûdê II'yan bû û birayê Evdilmecîd bû; Murad û Evdilhemîdê II'yan û Mihemedê V'an(Reşad) û Mihemedê VI'an(Wehîduddîn) jî her çar kurên Evdilmecîd bûn.

(44) Ev Napoleonê III'yan e, ku di navbera salên 1852-1870'yî da li ser text bûye.

(45) Yanî "qenc dêrebû û teqdîr kiribû, ecibandibû û teqdîr kiribû".

(46) Teweccuh: Dostanî, nêzîkayî.

(47) Hesed: Dexesî.

(48) Welîehd: Warisê text, kesê ku hatîye tayînkirin ku piştê mirina padîşah yan jî daketina wî ji text, here ser text û bibe padîşah.

(49) Fedikirî'yê: Li wî fedikirî, li wî dinihêrt, lê mêze dikir.

(50) Cewr: Zordestî, azar, cefa, eziyet.

Mehabet: Heybet, saw, tirs.

(51) Mefsedet: Fesadî, xirabî.

(52) Nektet: Bêşansî, bêtaliî, felâket, yeqbala xirab.

(53) Kiçik: Biçûk.

(54) Muzewwirî: Sextekarî, virekî, derewçînî, hîlekarî, fesadî, peyvgerînî.

(55) Hînga: Dema ku, wextê ku.

(56) Şehzade: Mîrza, kurê mîr, kurê padîşah, prens. Di dewra Osmanîyan da, ji zarûkên malbata Osmanî yên kurîn ra dihat gotin "şehzade"; ji zarûkên wan ên keçîn ra jî dihat gotin "sultan".

(57) Hurriyetperwerî: Azadîxwazî, azadîevînî, piştgirîya azadîyê.

Ebdulhemîd paş îstîxbara nesaxîya birayê xwe, banê Mehmûd û Redîf Paşa kir.(58) Ewî dizanî ku ew her du paşa denî û gelek menfeetperest bîn.(59) Go wan ku,(60) heger arî wî bikin, yanî muwefeq bibin Ebdulhemîd derkeve ser textî, ew'ê yekê bike sedrêazem û yê dî jî bike muşîrê Mabeynê.(61) Ewan jî ser menfeeta xwe, ne fehêt û ne heya,(62) ew teklîf(63) qebûl kirin.

(Mabe'd heye)(64)

-
- (58) Yanî "bang wan kir, ew xundin nik xwe".
 (59) Denî: Nizim, bêrûmet, rûmetnizim, rûmetketî. qedirnezim.
 Menfeetperest: Liştok, kesê ku li pey lišta xwe dibize û ji bil lišta xwe tiştek nafikire.
 (60) Go wan ku: Ji wan ra got ku.
 (61) Muşîr: Mareşal.
 Mabeyn: Di dewra Osmanîyan da daîreyek bû, di navbera padişahan û gel da cî girtibû; fermanên padişahan bi gel û karbidestên dewletê radigîhandin, daxwazên wan jî ji padişahan ra pêşkêş dikirin. Ji xebatkarên wê ra jî dihat gotin "Mabeyncî"; li serê xebatkarên wê tim paşayek hebû.
 (62) Fehêt: Fedî.
 Heya: Şerm, fedî.
 (63) Teklîf: Pêşniyaz.
 (64) Mabe'd heye: Dûwayî heye, paşî heye. Yanî "ev nivîsar li vir xilas nebû, dûwayîya wê heye û dê di jimareya hatî da bidome".

ZÎN Û MEM(65)

Nîne eceb er bibêm hulûlê(66)
min maye ji sûretê heyûlê(67)

Şahînşehê işq-i bê xerez hat(68)
Cewher veşîrî, dema erez hat(69)

Ev hal û mehell û cîsm û cewher
işqê ji xwe ra kirin musexxer(70)

Can û ceger û dil û hinavan
dest û ser û pê û pişt û çavan

Wellahî yekê nemaye rahet
bîllahî yekê nemaye taqet

-
- (65) Di vê jimareyê da û di jimareyên hatî da, beşên "Mem û Zîn"ê bi sernivîsarên "Zîn û Mem" hatine çapkirin; di du jimareyan da jî sernivîsar bi awayê "Zînê û Mem" hatine nivîsîn. Lê belê awayê rast "Mem û Zîn" e; navê pirtûkê jî wisa ye. Tê zanîn ku di vê jimareyê da û di jimareyên hatî da, sernivîsar bi şaşî weha hatîye çapkirin.
- (66) Er bibêm: Eger bibêjim, eger ez bêjim.
Hulûl: Ev peyvikeka Erebi ye û di eslê xwe da bi mana "têketin" e; lê wek termek bûye nav jibo dîtinek, ku dibêje "kesê ku dimire, gîyanê wî dikeve laşekî dî û dîsa tê dinê, bi wî awayî didome". Li gora wê dîtînê, gîyan çu caran namire û "timjîn" e. Zanyarên Îslamê ew dîtîn şaş dêrane û red kirine. Wan gotîye "dema ku laşek dimire gîyanê wî jî digel wî dimire, ne ku dikeve laşekî dî û di wî laşî da jîyana xwe didomîne".
- (67) Min maye ji sûretê heyûlê: Ji min ra ji awayê heyûlayê maye, ji şeklê heyûlayê ji min ra maye. "Heyûla", li gora dîtinek maddeya pêşîn a gerdûnê ye û gerdûn ji wê zêde bûye. Zanyarên Îslamê ew dîtîn jî qebûl nekirine û şaş dêrane, gotine "maddeyeka wisa tunebûye, Xwdê gerdûn ji tuneyîyê afirandîye û anîye heyîyê".
Di van her du malikan da Memê weha dibêje: "Ne ecêb e ku ez dîtina hulûlê qebûl bikim û bêjim ku evîn wek gîyanek hat ket dilê min ê vala û tê da dijî; ev jî ji şekl û awayê heyûlayê ji min ra maye, heyûla çawa maddeya pêşîn a gerdûnê bûye û gerdûn ji wê zêde bûye, dilê min ê vala jî wisa ji têketina evînê ra amade bû û evîn hat ketê û ew bi wî awayî guhart".
- (68) Şahînşeh: Şahê şahan, mîrê mîran. Yanî "ew eşq û evîna ku wek mîrê mîran xurt û hêzdar e û kes nikare li pêşberê wê xwe ragire, bê xerez û qesteka xirab hat û ket dilê min".
- (69) Cewher: Tiştê ku bi serê xwe heye û dişê xwe nîşan bide, wek maddeyê.
Erez: Tiştê ku bi serê xwe nikare xwe nîşan bide û jibo nîşandane muhtacê cewher e, wek reng. Li vir Memê dilê xwe gêraye cewher, evîna Zînê jî gêraye erez û daye zanîn ku dilê wî di binê wê evînê da veşîrî, winda bû û êdî tenê ew evîn dixuye; wek ku reng maddeyê dinuxêfe û winda dike, evînê jî dilê wî nuxaft û winda kir.
- (70) Kirin musexxer: Stûxwar kirin, kirin binê fermana xwe.

Bizdandine wan ji min elaiq(71)
bîlcumle dibên ku 'nehnu aşiq'(72)

Napirsî li halê min, tu zalim
Hêja tu dibêjê ez nenalim''

*

Ev renga he wî ku kir tezellum(73)
Tacdîn-i nema jibo tekellum(74)

Ew man û digel evan birînan(75)
Behsa me li ser Sitî û Zînan

-
- (71) Elaiq: Piranîya "elaqe" ye, ew jî bi mana "pêwendî" ye. Yanî "pêwendîyên xwe ji min birîne, qut kirine, ji binê kargêrîya min derketine".
- (72) Nehnu aşiq: Em aşiq in, em evîndar in.
- (73) Ev renga he: Bi vî rengê ha, bi vî awayê ha.
Kir tezullum: Gazinc kir, qala derdê xwe kir, rewşa xwe ya dilêşin da zanîn.
- (74) Tekellum: Peyvîn, xeberdan. Di çapa Stanbolê ya 1919'an da ev malik weha ye:
"Tacdîn qe nema jibo tekellum".
- (75) Di çapa Stanbolê da ev malik weha ye:
"Ew mane digel evan birînan".

”İDARE-İMASLAHAT” VE ”İŞ’AR-I AHÎR”

Malumdur ki her hükümetin gerek haricen ve gerek dahilen hakk-ı hükümranîsini tahdid ve tayin etmek, tebaalarının ırz ve namus, mal ve canlarını taht-i emniyet ve muhafazada bulundurmak, saadet-i hallerine, vatanlarının imar ve terakkîsine hâdim olmak üzere kavanîn-i medeniye ve hukuk-ı siyasiyesi mevcuddur. Bunlar, terakkiyât-ı hazırâ ve icabât-ı zamaniyeye göre, hikmet-i hükümetin hazmedebileceği bir tarzda mahv veya isbat ve yahud tadil olunur. Bilhassa, medeniyetin ilâ-i adalet medarında bulunduğumuz şu devr-i mükemmeliyetinde, kavanîn-i cezaiye o kadar vâsi’, o kadar ince düşünülüyor ki, heyet-i hakime, ”bir masum bi gayri hakkın mahkûm olacağına, on canî kurtulsun” fikr-i melikânesini(76) üss-i hareket ittihaz ediyorlar; Cenab-ı Hak insanların hiç birini canî olarak yaratmadığını ve bu ahval-ı müteessifenin kesbî ve ârız olduğunu rehber-i isticvab addediyorlar. Binaenaleyh, bir canîyi masum olmak itibarıyla muhakeme ve canînin ahval-ı hususiyesini, muhîtini, mürtekb olduğu e’al-ı cinaiyenin muharrik ve saiklerini gayet amîk bir surette tedkik ettikten sonra, vicdanlarının derece-i kanaatlerine göre hüküm ve kararı tebliğ ederek, adalet-i mutlaka tabakasına kadar yükselmek istiyorlar.

İşte cemiyet-i beşeriyenin efkâr-ı umumiye-i adaletperverîsi, bu vechile minhac-ı hakda suud ediyor. Âfakı velvele-i şikâyetle dolduran ve henüz aks-i sadası kulaklara adalet-i müstakbelenin mana-i metînini fısıldayan Dreyfus meselesi, buna bir şahid-i celîdir.(77)

*

Komşularımız, dostlarımız, düşmanlarımız olan devletler, adalet kuvvetiyle tebaalarının refah ve saadet-i hallerini, maarifin dest-i i’caz-kâranesiyle bünyan-ı hükümetlerini tarsîn etmek üzere tarîk-i terakkî ve tekâmülde koşa koşa kat’ı mesafe ettikleri halde, hükümet-i Hamidiye,(78) bu kadar milyon halkın umûr ve hususâtını, vatanımızın(79) istikbalini, adaletin vech-i tatbikini, ”idare-i maslahat” ve ”iş’ar-ı ahîr” kelimelerinin tazammun ettiği

(76) Fikr-i melikâne: Şahane fikir, şahane görüş, üstün ve yüce görüş.

(77) Dreyfus meselesi: XIX. yüzyılın sonlarında Fransa’yı sarsan adlî olay. Başkışisi Yahudi asıllı Yüzbaşı Dreyfus olan bu olayda, Dreyfus Almanlar hesabına casusluk yapmakla suçlanmış ve birtakım sahte belgelerle mahkemeye verilip mahkûm edilmiştir. Ancak olayın düzmece olduğunu bilen, başta ünlü yazar Emile Zola, birçok gerçek yanlısı kişinin açtığı kampanya sonucu gerçek meydana çıkmış ve Dreyfus aklandı.

(78) Hükümet-i Hamidiye: Abdulhamid hükümeti.

(79) ”Vatanımız”dan maksat, Osmanlı topraklarıdır.

mana-i bîmanaya terketmiştir. Koca devlet, mazlum millet, bu kelimelerin âsâr-ı tahribiyesiyle mahvolup gidiyor. Bugün idare-i Hamidiyenin herhangi şubesinin mahzen-i evrakına bakılsa, "idare-i maslahat" ve "iş'ar-ı ahîr" kelimelerinin Osmanlıların tarîk-i istikbaline, vatanımızın şehrah-ı terakkîsine, adaletin mecra-i tatbikine dikildiğini görmemek kabil olamaz.

Meselâ merhum Girid'de isyan zuhur eder. Kumandan bir telgraf çeker: "Girid'in ihtilâlini teskîne burada mevcut bulunan asakirin adem-i kifayesi taayyün ettiğinden, serîan şu kadar tabur askerın sevk ve i'zamı". Aradan haftalar geçer, bu telgraf tekerrür eder, nihayet bir cevap gelir: "Şimdi asker sevk etmek Avrupa'nın nazarında dağdağayı mucib olacağından, mevcut ile idare-i maslahat ediniz". İğtişâş gittikçe büyür, tevsî-i daire-i sirayet eder; kumandan tarafından asker lüzumu defaatla bildirilir. "İdare-i maslahat ediniz" taburlarından başka hiç bir şey gönderilmez. Sonra işe ecnebiler müdahale ve asker sevk ederler. Ve bu vechile, gerek mahsulatça ve gerek harbçe vatanımızın en mühim kısmı olan Girid adası, "idare-i maslahat" yüzünden mahvolup gider.

Yunan hükümeti hududumuza akser sevk ve tecavüz eder. Orada bulunan kumandanımız, vuku-ı hali bildirerek nasıl hareket etmesi lâzım geleceğini sorar. "İş'ar-ı ahîre kadar tecavüzî hareketten kat'iyen mücanebet olunması" diye bir cevap gelir. İki-üç gün geçer, "iş'ar-ı ahîr"den bir ses yok. Halbuki düşman hududdan birkaç mahal zabt eder. "İş'ar-ı ahîr" ile pabend-i sükûnet olan askerimizin, o şecî, o hamiyetli arslanlarımızın artık sabra takatları kalmaz; "iş'ar-ı ahîr" rabitalarını kopararak düşmana saldırırlar; ve kendileri, Sarayın hainane, canîyane emirlerinden masun bulunsalar, yine o eski Osmanlılar olduklarını ve olacaklarını bütün âleme tasdik ettirirler.

Anadolu'da bir âşar mültezimi,(80) iltizam ettiği köy ve kasabalara gider, zavallı çiftçilerin başlarına kâbus gibi çöker, tarlalarını hadd-i nizamîsinden ziyade tahmin eder. Bîçare köylülerde bir feryad, bir vaveylâdır kopar; Merkez-i Vilâyet veyahud Mutasarrıflığa(81) şikâyetçi, adalet dilencisi gönderirler; vali veya mutasarrıf, mültezimi çağırır ve "sızıltı çıkarma, idare-i maslahat et" der. Sonra mültezim de bu kimsesizleri tehdid veya mevaîd-i kâzibe ile iğfal etmeye çalışır; muvaffak olamazsa, maiyetindeki jandarmalar sopalarıyla iskât eder.

Yeni Osmanlılara(82) mensub olmak töhmetiyle bir kimse tevkif olunur, bâdel'istintak hiç bir şeyden haberdar olmadığı tezahür eder, fezleke Yıldız'a(83) takdim edilir; derhal bir irade gelir: "İş'ar-ı ahîre kadar tevkif ediniz". Aylar geçer, seneler devreder; "iş'ar-ı ahîr"ın eyyam-ı bîintihası hitam

(80) Âşar mültezimi: Osmanlılar zamanında toprak ürünlerinden alınan "âşar" adlı vergiyi götürü usulüyle toplamakla görevli olan memur.

(81) Mutasarrıflık: Osmanlılar zamanında ilçe ile il arasında yer alan yönetsel birim. İle bağlı olan Mutasarrıflığın başındaki yöneticiye de "mutasarrıf" denirdi.

(82) 20. sayıdaki 77 numaralı dipnota bakınız.

(83) Yıldız: Abdulhamid'in Sarayı, ünlü Yıldız Sarayı.

bulmaz. Zavallı mevkuf feryad eder, istirhamâta bulunur; aldırın, ehemmiyet veren olmaz. İçinde bulunduğu ahval-ı muzayyıkâ ile, vatanımızın şu'le-i istikbali olabilmesi melhuz olan bu gencin misbah-ı hayatı sönmeye başlar; en sonra, "iş'ar-ı ahîr" cellâdının nefes-i bâıamanyile, çırağ-ı ömrü ıntıfapezîr olur!

İşte hükümet-i Hamidiyenin ef'al-ı siyasiye ve yiğirmi üç senelik edvar-ı hayatiye-i terakkîsi: "İdare-i maslahat" ve "iş'ar-ı ahîr"!

Bahriyeli Rıza

MÜLÂHAZA(84)

Şehid-i mağdur Midhat Paşa merhumun himmetiyle tesis ve pek az zaman devamdan sonra Sultan Abdulhamid Han Hazretlerinin hiyel ve desais-i mü-lûkâneleriyle lağvedilmiş olan ve felâh-ı mülk-ü milletin sebab-i müstakilli bulunan Meclis-i Mebusan'ın müzakerâtı esnasında, Sultan Abdulhamid Han Hazretlerinin, "bu birkaç edepsiz herif benden ne istiyorlar? Bir canım var, mülk-ü millet uğrunda" ilh.(85) gibi Heyet-i Meclise yanî millete hitaben söylediği sözleri hâvî, Rauf Paşa tarafından Midhat Paşa'ya gönderilen ve Paşa-i müşarünileyhin mahdum-ı necîbi, cemiyetimizin mabihiliftiharı Ali Haydar Beyefendi Hazretlerinin evrakı meyanında mahfuz bulunan, zîrde sureti muharrer mektub, Sultan Abdulhamid'in sözüyle özü arasındaki fark ve tefavütü ve bazı hakayıkı tayin için tarihî bir delil-i sarih olmağla, ceride-i âcizanemle aynen neşrolunur:

SURET-İ MEKTUB

Atebe-i ulya-i Cenab-ı Hıdîv-i(86) eframîleriyle mâruz-ı abd-i nâcîzleridir:

Efendimizin teşvikat-ı celîleleriyle hele bîkonsolid gayrete gelerek, efkâr-ı umumiye-yi celbe muktedir olmağla, İngiliz donanmasının Boğaz'dan girmesi, kongre müzakerâtında, Rusyalıların ısrar edememelerini müeddî olacağı ve İstanbul hakkında dahi her cihetle emniyeti müstelzim olduğu mülâhazâtıyla bu halden memnun olmakla beraber, anlar girer iken Rusyalıların

(84) Mülâhaza: Düşünce.

(85) 21. sayıdaki 78 numaralı dipnota bakınız.

(86) Hıdîv: Osmanlı Padişahı adına yönetimi elinde tutan Mısır Valisi. Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dan sonra Mısır valiliği onun çocuklarına miras yolu ile kalmış ve krallık gibi babadan oğula geçmiştir. Böylece Mısır bir çeşit özerk yönetime kavuşmuş ve o yönetimin başındaki kişi de "Hıdîv" unvanıyla anılmıştır. Biraz yukarıda bu mektubun Rauf Paşa tarafından Midhat Paşa'ya gönderildiği belirtilmişti. Böyle olunca da, mektubun yazarının Midhat Paşa'ya neden "Hıdîv" dediği anlaşılacaktır. Belki de mektubun yazarı, Midhat Paşa'ya olan büyük saygısından dolayı kendisini yüceltmek için böyle yazmıştır.

dahi bilmukabele İstanbul'a gelmek üzere vuku bulan teklifleri, birkaç günler hayli telâş ve halecanı davet etti. Bu kongre, Rusyalıların teklifât-ı vakıasını tebdil etmesinden inşallah bir derece istifade olunacağı misillü, ef'al-ı sabıka ve lâhika ile artık bizim ıslah-ı hal etmek ihtimalimiz olmadığı her vehile taayyün ve tahakkuk ettiğinden, bizi hakikî bir tarîk-i necata sokacak bir hale getirmek için dahi kongrede bir karar-ı kat'î verilir ise, ahval-ı âtiyemiz temin olduğundan başka, Rusyalıların dahi hırs-ı vâzına(87) bir sed çekilerek nihayet verilmiş olacağına nazaran Avrupa için dahi hayırlı bir tedbir edilmiş olacağından, bu kazıyyenin maalhıcab ihtarıyla şunun istihsalına himmet buyurulması mülk-ü millet için pek büyük bir hizmet edilmiş olacağı cihetle, şu fırsatın fevt buyurulmasını min gayri haddin ihtara ictisar ederim. Zîra bu ilâc-ı mesmumdan başka çare kalmamağla, artık çekinmeye ve hukuk muhafazası kaydine mahal kalmadı.

Fakat taht-i temine alınacak kaide yalnız Hristiyanlar hakkında olmayıp, bayağı bilâ tefrîk umuma şumulü olacak ve mevki-i malumun hükmünü ve kuvvetini tahdid eyleyecek surette olması lüzumunu dahi etrafıyla telkîn ve tefhîm buyurmak lâzım gelir, zannederim.

*

Bir müddetten beri pek garib ve acîb haller vukua gelmekte ve devletin hali ağırlaştıkça bunu bir kat daha tezyîd edecek muamelât dahi bir taraftan ilerlemektedir. Ezcümle, hilâf-ı me'mûl, Hamdi Paşa, kablelinfisal-ı Meclis-i Mebusan Said Paşalar ile Serasker Paşadan nahoşnud olmalarıyla, lüzum-ı tebdillerini istid'a etmek tasmiinde bulunuyorlar. "Böyle bir teklif vuku bulmazdan evvel, bunlar azlolunsa münasib olur; böyle zamanlarda efkâr-ı âmme hilâfında hareket, beca olmaz; şu ifadem, kendilerine garaza mebnî değildir; kendilerinin yanında dahi aynıyle bu sözümlü îrad ederim" demesi üzerine, "anlar benim eminimdir" denildikte, "anlar kendilerini bile muhafazaya muktedir değildir" demiş ve daha bu yolda hayli doğru sözler îrad etmiş olduğundan, kendisi def' edilmiştir.

Bu keşakeş arasında, min gayri me'mûl bir sahih söz îrad buyurulmuş; o da, "enişterlerin birisi Sarayı ve birisi devleti batırdı" tabiriyle Mahmud Paşa'dan izhar-ı şikâyet olunması kazıyyesidir. Bunu da Rüşdi Paşa aldığı gibi Mahmud Paşa'ya satmıştır. Gûya Mahmud Paşa, bir müddetten beri eski şağında(88) bulunmamasından dolayı, bazı evza'dan şuna buna ettiği hasbıhale Serasker vâkif olarak veyahud ihtira' ederek, . . . ini(89) ilka ile anı devirip galebe eylemiştir. Rivayet olduğuna göre, bazı mebusları Serasker aleyhine Mahmud Paşa tahrik etmesi sebebiyle, anı Meclise celb eylemek derecesine kadar çıkıştıklarından ve Meclisin bir taraftan bilâ ihtiraz lâzım gelenleri

(87) Hırs-ı vâzına: Kabul edilemez hırsına, kabul edilmesi olanaksız olan ihtirasına.

(88) "Şağ" sözcüğü yazının aslında böyle çıkmıştır. Ancak bunun bir anlamı yoktur. Sözcük, dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıkmış olabilir.

(89) Yazının aslında bu sözcüğün sadece üç harfi çıkmış, öbür harfleri ise çıkmamıştır. Ancak, hemen arkasından gelen "ilka" sözcüğü "atmak" anlamında olduğu için, bu sözcüğün de atılacak bir şey olduğu, büyük olasılıkla "kemend" olduğu anlaşılmaktadır.

istintak ve isticvab eylemesi hakkında mahremane emirler ve teminler verilerek tebrie-i zimmete çalışılmakta olmasıyla beraber, onların taharrî-i ahvala tasaddüleri ilerisi için iyi çıkmayacağına dair Serasker ve Said'ler tarafından edilen entrikalar dahi tevhiş eylediğinden, Meclisten ürkmek berkemal olduğu halde İngiltere donanmasının gelmesi ve Rusyalıların dahi o halde İstanbul'a girmesi müşkilâtı üzerine, huzurda(90) akdolunan meclise(91) celb olunan birkaç mebus içindeki Astarcılar Kethüdasının, "Rusyalıları reddetmeye istitaat olup olmadığı bahsinde bu meclisler üç ay evvel olmak icab eder idi" demesi üzerine pek tehevür buyurularak Said Paşa'ya, "maslahatın cereyanı hikâye et" denilmiş ve o söyler iken yine Astarcılar Kethüdası, "benim muradım Efendimize târiz değildir" diyerek, arz-ı mazeret edeyim der iken daha ziyade hiddeti davet edip, "bu birkaç edesiz herif benden ne istiyorlar; bundan namusumu dava ederim; bir canım var, mülk-ü millet uğruna anı da feda ederek, lazım ise şimdi bizzat harbe giderek ayaklar altında telef olmayı iftihar bilirim; ben de Sultan Mahmud'un oğluyum"(92) gibi sözler söylenmiş ve Bahriye Nâzırı ayağa kalkarak, "artık bunlar hadlerini tecavüz ettiler, te'dîbleri elzemdir" gibi bağırıştır. Bunu müteakiben herif diğer odaya çıkarılarak tevkif edilmiş ve hitam-ı meclisten sonra bilistirham salıverilmiştir.

*

Meclis-i Mebusan'ın vaktinden evvel kapanmasındaki sırr-ü hikmet, sonraki mecnunane hareket icra edilmemiş olsa, belki bir derece setr-ü te'vîl olabilir idi. Fakat bazı âzaların memleketlerine zabtiye marifetiyle derhal tard olunmaları ve ezcümle Edirneli Rasim Bey'in suret-i nefide Bursa'ya i'zamı, artık garaz-ı aslîyi ketm-ü te'vîle mahal bırakmadı. Avrupalıların, asıl bizi, hiç bir ıslahâta hakkıyla teşebbüs etmemekle itham ettikleri meydanda olduğu halde, şöyle bir zaman-ı buhranda bu itirazâtı maaziyade bu vechile tasdik etmek, akıllara hayret ve cümleye ye's-ü nefret verecek bir vak'a-i mü'limedir.

Devletin giriftar olduğu mezlaka-i hevlnâk nazar-ı ehemmiyette olmayıp asıl aranılan şey, evham-ı malumeden ibaret olup, bazı vukuf-ı tammı olanların kavlince, görülen seyyiâtın yüzde seksenine Edhem Paşa'nın atvar-ı mecnûnane ve efkâr-ı mütelevvinanesi sebep verdikten maada, kendisinden kemaliyle emin etmek(93) ve bu tarîk ile dahi mansıbdâ devamını vücuda getirmek için evhamı takviye ve tezyîdden dahi hâlî olmayarak, o yolda dahi çok fenalık etmiş imiş.

(90) Huzurda: Padişahın huzurunda.

(91) Buradaki meclisten maksat, devlet yöneticilerinin katıldıkları toplantıdır, bir çeşit "güvenlik kurulu"dur.

(92) Burada bir yanlışlık vardır. Çünkü Abdulhamid Sultan Mahmud'un oğlu değil, Abdülmecid'in oğlu ve Sultan Mahmud'un torunuydu.

(93) Yani, "Padişahı kendisinden tümüyle emin duruma getirmek, Padişahı kendisine tümüyle güvenir kılmak, Padişahın güvenini tümüyle kazanmak".

Hasılı, birkaç deli ve bir-iki çapkın, koca bir devletin zeval ve mahvına sebep oldular. Fıkdanî-i kuvvet ile şu hal vukua gelse bu kadar teessüf olunmaz idi. Her şey mevcut olduğu halde, mücerred tedbir ittihazıyla edilen hatalardan mağlub ve münhezim olduğumuz hatıra geldikçe, insan kahrolmak derecesine geliyor. Sebebe olanlara lânet etmekten de bir faide olmayacağından, kişi diyeceğini şaşırıyor. Hele mühacirîn-i bîçaregânın halleri görüldükçe, mukaviller(94) ve sair sebebe olanlar bunun cezasını görmezler ise, hâşa vücud-ı ilâhîyi dahi inkâr etmek derecesi bile hatıra geliyor.

Fart-ı ye'sî ve nevmîdîden naşi', aff-ı âlî-i cenab-ı veliyyünnimetlerine güvenerek birtakım kelîmât-ı heyezanamîz ile bu suretle mütesaddî olduğum tasdîâtın affını ve bâis-i iftiharım olan teveccühât-ı celîle-i bendepervrîlerinin devamını bilhassa istirham eylediğim, karîn-i ilm-i âlemşümul-ı rahîmaneleri buyurulduktan, herhalde emr-ü ferman Hazreti men lehül-emrindir.(95)

7 Şubat 93(96)

Rauf Kulları

---

(94) Mukaviller: Sözleşmeciler, sözleşme yapıp imzalayanlar ve böylece yükümlülük altına girenler. Öyle anlaşılıyor ki, "mühacirîn" diye sözü edilen göçmenlerin gereksinmelerinin karşılanması konusunda kendileriyle sözleşme yapılmış olanlar kastediliyor. "Mukaviller" sözcüğü yazının aslında, herhalde dizgi yanlışlığı sonucu olarak, "mukviler" biçimde çıkmıştır. Biz burada doğru biçimini yazdık.

(95) 21. sayıdaki 73 numaralı dipnota bakınız.

(96) Milâdî tarihe göre 20 Şubat 1878.

HAVADİS

MİLLET GÖZÜNÜ AÇTI

Damad Mahmud Paşa Hazretlerinin ve gayur iki şehzade-i muhteremenin, dar-ı zulm-ü esaretten ferecyab-ı halas oldukları günden beri büsbütün çılgınlaşan "karîha-i ilhamsabîha";(97) hemen bir meclis-i mühimm-i tahkik teşekkül etmesini ve bilhassa İslâm ahalînin hissolunan hoşnudsuzluğu neden ileri geldiğini araştırmasını "irade" buyurmuş!

Artık millet gözünü açtı. Böyle hareketlerin mahiyetlerini pek iyi takdir ediyor ve diyor ki:

—Şevketmeab, hoşnudsuzluğumuzun sebebini bilmiyor musunuz! Kaç bininci olmak üzere bir defa daha tekrar edelim:

Hürriyet isteriz, adalet isteriz, yani hayat isteriz!

SADARET MÜSABAKASI

Dahiliye Nâzırı Memduh Paşa, Sadrazam Halil Rıfat Paşa'yı ne suretle olursa olsun azlettirip o makamı kendisi işgal etmek gayretiyle uğraşmakta imiş! Fakat bu babda "teveccüh-i Şahane", Hariciye Nâzırı Tevfik Paşa'da bulunuyormuş. Bu babda bir rivayet daha var: Sadaretin cihet-i ilmiyeden(98) bir zata verilerek, ulemayı da avlamak tasavvurâtı varmış. Bakalım hangisi kazanacak.

Hindiye Matbaasında Tab'olunmuştur

- (97) Karîha-i ilhamsabîha: Güzel ilhamlı düşünce, doğru ve isabetli esinle esinlenen düşünce. Osmanlılar döneminde padişahların düşünceleri için kullanılan bu söz, kimi zaman da sadece "karîha-i sabîha" biçiminde kullanılırdı ve "doğru düşünce, isabetli düşünce" anlamına gelirdi. Burada, alaylı bir biçimde Abdulhamid için kullanılmıştır.
- (98) Cihet-i ilmiye: Sözlük anlamı "bilim tarafı" demek olan bu söz, Osmanlılar döneminde bir terim olarak "bilim çevreleri" anlamında din adamları için kullanılırdı.

22'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

”İDARE-İ MASLAHAT” VE ”İŞ'AR—İ AHÎR”(99)

Bilindiği gibi her hükümetin gerek dışta ve gerek içte egemenlik hakkının sınırlarını çizip belirlemek, uyruklarının ırz ve namuslarını, mal ve canlarını güven altına alıp koruma altında bulundurmamak, durumlarının mutluluğuna ve yurtlarının bayındırlık ve kalkınmasına hizmet etmek üzere, medenî kanunları ve siyasal hukuku bulunmaktadır. Bunlar, var olan gelişmelere ve zamanın gereklerine göre, hikmet-i hükümetin(100) içine sindirebileceği bir biçimde ya tümüyle yürürlükten kaldırılır ya da olumlu bir duruma getirilir yahut da yeniden düzenlenip değişikliğe uğratılır. Özellikle uygarlığın adaleti yüceltme dönencesinde bulunduğumuz şu mükemmellik döneminde, ceza kanunları o kadar geniş ve o kadar ince düşünüyor ki, yargıçlar ”suçsuz bir kişi haksız yere mahkûm olacağına, on katil kurtulsun” biçiminde özetlenen üstün ve yüce görüşü hareket noktası kabul ediyorlar; Cenab-ı Hakk'ın hiç bir insanı katil olarak yaratmadığını ve bu üzücü durumların sonradan insanlarca meydana getirildiğini sorgulama kılavuzu olarak sayıyorlar. Bu nedenle, bir katili suçsuz olabileceği olasılığıyla yargılıyorlar ve o katilin özel durumlarını, çevresini, cinayet suçu işlemesine yolaçan kışkırtıcı ve itici etkenleri son derece derin bir biçimde inceledikten sonra, vicdanlarının kanıları ölçüsüne göre hüküm ve kararı bildirerek, eksiksiz adalet katına kadar yükselmek istiyorlar.

---

(99) İdare-i maslahat: İşi idare etmek, işi herhangi bir biçimde yoluna koymak, işi iyi-kötü yürütebilmek.

İş'ar-ı ahîr: Son bildirim, son kararın bildirilmesi, haber verilmesi, tebliğ edilmesi.

Gerek ”idare-i maslahat” ve gerekse ”iş'ar-ı ahîr” sözleri, hem Osmanlı ve hem de Cumhuriyet döneminde bir terim olarak devlet yöneticilerinin diline yerleştikleri için, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldılar.

(100) Hikmet-i hükümet: Sözlük anlamı ”hükümetin hikmeti, hükümetin felsefesi” demek olan bu söz, Osmanlılar döneminde bir terim olarak, ”hükümetin halk tarafından bilinmeyen ve nedenleri anlaşılmayan kimi kararları” için kullanılırdı. Bununla denilmek isteniyordu ki ”bu kararın nedenlerini kimse kurcalayıp araştırmasın, bunda hükümetin bir hikmeti vardır, ancak hükümetin bu işe akli erer, başklarının akli ermez ya da başklarının bunu bilmesi doğru olmaz”. Bu söz bir terim olarak Osmanlıcaya yerleştiği ve Türkçede tam karşılığı bulunmadığı için, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

İşte insanlık toplumunun adaleti güçlendirip koruyan kamouyu, bu şekilde hak-hukuk yolunda yücüyor. Ufukları şikâyet velvelesiyle dolduran ve yankıları hâlâ kulaklara gelecekteki adaletin sarsılmaz anlamını fısıldayan Dreyfus sorunu, bunun açık ve parlak bir kanıtıdır.(101)

*

Komşumuz, dostumuz ve düşmanımız olan devletler, adaletin gücüyle yurttaşlarının refah ve mutluluklarını, eğitim-öğretimin mucizeler yaratan eliyle de hükümet yapılarını sağlamalaştırmak üzere gelişme ve evrimleşme yolunda koşa koşa mesafe alıyorlar. Böyle olduğu halde hükümet-i Hamidiye,(102) bunca milyon halkın işlerini ve sorunlarını, vatanımızın(103) geleceğini ve adaletin yerine getirilmesi biçimini, "idare-i maslahat" ve "iş'ar-ı ahîr" sözcüklerinin içerdiği anlamsız anlama bırakmıştır. Koca devlet ve mazlum millet, bu sözcüklerin yıkıcı etkileriyle yok olup gidiyor. Bugün Abdulhamid yönetiminin herhangi bir bölümünün evrak mahzenine bakılsa, "idare-i maslahat" ve "iş'ar-ı ahîr" sözcüklerinin, Osmanlıların geleceğinin yolunda, vatanımızın kalkınması yolunda ve adaletin uygulanması yolunda birer engel olarak dikildiğini görmemek olanaksızdır.

Örneğin rahmetli Girit'te ayaklanma başgösterir. Oradaki komutan bir telgraf çeker: "Girit ayaklanmasını yatıştırmaya burada var olan askerlerin yetmezliği belirlenmiş olduğundan, acele olarak şu kadar tabur eskerin gönderilmesi". Aradan haftalar geçer, bu telgraf yinelenir, sonunda bir yanıt gelir: "Şimdi asker göndermek Avrupa'nın gözünde gürültü patırtıya yol açacağından, var olanla idare-i maslahat ediniz". Kargaşalıklar gittikçe büyür ve geniş ölçüde yayılır; komutan tarafından asker gönderilmesi gereği birkaç kez bildirilir. Ama "idare-i maslahat ediniz" taburlarından başka hiç bir şey gönderilmez. Sonra da işe yabancılar müdahale eder ve asker gönderirler. Ve böylece, gerek verdiği ürünler bakımından ve gerekse askerî strateji açısından vatanımızın en önemli bölümü olan Girit adası, "idare-i maslahat" yüzünden yok olup gider.

Yunan hükümeti sınırlarımıza asker gönderip saldırıya geçer. Orada bulunan kumandanımız, meydana gelen durumu bildirerek nasıl davranması gerekeceğini sorar. "İş'ar-ı ahîre kadar saldırgan davranışlardan kesinlikle sakınılması" diye bir yanıt gelir. İki-üç gün geçer, "iş'ar-ı ahîr"den bir ses yok. Oysa düşman sınır bölgesinde birkaç yeri ele geçirir. "İş'ar-ı ahîr" ile ayakları bağlanıp durgunlaştırılmış olan askerlerimizin, o yiğit, o vatan sevgisiyle dolu olan arslanlarımızın artık sabretmeye güçleri kalmaz; "iş'ar-ı ahîr" bağlarını kopararak düşmana saldırırlar; ve kendileri, Sarayın haince, canice emirlerinin sınırları dışında bulunsalar, yine o eski Osmanlılar olduklarını ve olacaklarını bütün dünyaya onaylatırlar.

(101) Bu sayıdaki 77 numaralı dipnota bakınız.

(102) Hükümet-i Hamidiye: Abdülhamid hükümeti.

(103) "Vatanımız"dan maksat, Osmanlı topraklarıdır.

Anadolu'da, "aşar" diye adlandırılan toprak ürünleri vergisini toplamakla görevli tahsildar, vergilerini toplamayı üstlendiği köy ve kasabalara gider, zavallı çiftçilerin başlarına kâbus gibi çöker ve tarlalarını olağan kapasitelerinin ötesinde tahmin eder. Zavallı köylülerde bir çığlık, bir vaveylâdır kopar; İl Merkezine ya da Mutasarrıflığa(104) şikâyetçi gönderip adalet dilenirler; vali ya da mutasarrıf, tahsildarı çağırır ve "sızıltı çıkarma, idare-i maslahat et" der. Sonra tahsildar da bu kimsesizleri tehditle ya da yalan vaatlerle kandırmaya çalışır; bunu başaramazsa, bu kez yanındaki jandarmaların sopalarıyla onları susturur.

Bir kimse, Yeni Osmanlılarla(105) ilişkisi olduğu suçlamasıyla tutuklanır, sorgudan sonra hiç bir şeyden haberi olmadığı ortaya çıkar, hakkındaki soruşturmanın sonucunu içeren yazı Yıldız'a(106) sunulur; derhal bir irade(107) gelir: "İş'ar-ı ahîre kadar tutuklayınız". Aylar geçer, yıllar döner; "iş'ar-ı ahîr" in sonsuz günleri sona ermez. Zavallı tutuklu çığlık atar, istihamlarda bulunur; ne var ki aldırın ve önem veren olmaz. İçinde bulunduğu sıkıcı durumlarla, vatanımızın geleceğini aydınlatan bir ışık olabilmesi beklenip umulan bu gencin yaşam çırası sönmeye başlar; en sonunda, "iş'ar-ı ahîr" cellâdının amansız üflemesiyle, ömrünün çırası sönüp gider! İşte hükümet-i Hamidiyenin siyasal işleri ve 23 yıllık yaşamsal gelişme dönemi: "İdare-i maslahat" ve "iş'ar-ı ahîr"!

Bahriyeli Rıza

DÜŞÜNCE

Mağdur şehid rahmetli Midhat Paşa'nın himmetiyle kurulup pek az zaman çalışmalarını sürdürdükten sonra, Sultan Abdulhamid Han Hazretlerinin padişahça hileleri ve entrikalarıyla kapatılmış olan ve ülke ile milletin esenliğe kavuşmasının başlıbaışna nedeni bulunan Meclis-i Mebusan'ın(108) görüşmeleri sırasında, Sultan Abdulhamid Han Hazretlerinin, "bu birkaç edepsiz herif benden ne istiyorlar? Bir canım var, ülke ve millet uğrunda. . ." gibi, Meclisi temsil eden heyete yani millete seslenerek söylediği sözleri içeren bir mektup aşağıda yayınlanıyor. Rauf Paşa tarafından Midhat Paşa'ya

(104) Bu sayıdaki 81 numaralı dipnota bakınız.

(105) 20. sayıdaki 77 numaralı dipnota bakınız.

(106) Yıldız: Abdülhamid'in Sarayı, ünlü Yıldız Sarayı.

(107) 20. sayıdaki 89 numaralı dipnota bakınız.

(108) Meclis-i Mebusan: Mebuslar Meclisi, Milletvekilleri Meclisi, Parlamento. Bu ad, Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde toplanan parlamento için kullanıldığından, ona özgü bir ad olup Osmanlıcaya da yerleştiğinden, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

gönderilen ve Midhat Paşa'nın soylu oğlu, derneğimizin(109) kıvancı olan Ali Haydar Beyefendi Hazretlerinin belgeleri arasında saklı bulunan, aşağıda kopyası yazılı mektup, Sultan Abdulhamid'in sözüyle özü arasındaki fark ve çelişkiyi ve bazı gerçekleri belirlemek için tarihsel bir belirgin kanıt olduğundan, ben âcizlerinin gazetesinde aynen yayınlanır:

MEKTUBUN KOPYASI

En yüce Hıdıvlerinin(110) yüce eşiklerine ben değersiz kulun sunusudur:

Efendimizin yüce teşvikleriyle hele çıkarsız gayrete gelerek, kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarabilmekle, İngiliz donanmasının Boğaz'dan girmesi, kongre görüşmelerinde, Rusların ısrar edememesine yolaçağı ve İstanbul hakkında dahi her yönüyle güvenliği gerektirdiği düşüncesiyle bu duruma sevinmekle birlikte, onlar girerken Rusların da buna karşılık olarak İstanbul'a gelmek üzere yapılan önerileri, birkaç gün oldukça telâş ve heyecana yolaçtı. Bu kongrenin Rusların yapılan önerilerini değiştirmesinden inşallah bir ölçüde yararlanılacağı gibi, daha önceki davranışlarımızla ve onları izleyen öbür davranışlarımızla, bizim artık durumumuzu düzeltmemizin olası olmadığı, her yönüyle belirlenmiş ve gerçek bir durum almıştır. Bizi gerçek bir kurtuluş yoluna sokacak bir duruma getirmek için dahi kongrede bir kesin karar verilirse, gelecekteki durumlarımız güven altına alınmış olacaktır. Bu sorunu utanarak anımsatmakla şunun elde edilmesine himmet buyurulmasının ülke ve millet için pek büyük bir hizmet edilmiş olacağı için, şu fırsatın elden geçirilmemesini haddim olmayarak anımsatmaya cesaret ederim. Çünkü bu zehirli ilâçtan başka çare kalmadığı için, artık çekinmeye ve hukukun korunması sınırına yer kalmadı.

Ne var ki güvence altına alınacak kuralın, sanırım yalnız Hristiyanlar hakkında olmayıp, bayağı ayırım gözetilmeksizin genel kapsamlı olacak ve bilinen makamın(111) iktidarını ve gücünü sınırlayacak biçimde olması gerektiğini dahi ayrıntılı ve etkili olarak anlatmak gerekir.

*

Bir süreden beri pek garip ve şaşılacak durumlar meydana gelmekte ve devletin durumu ağırlaştıkça bu garip ve şaşılacak durumları bir kat daha artıracak işlemler dahi bir yandan ilerlemektedir. Örneğin, Hamdi Paşa, Meclis-i Mebusan'dan ayrılmadan önce, umulmadık bir biçimde, Said Paşa ile Savaşşerleri Bakanı Paşadan hoşnutsuz olduğu için değiştirilmeleri gerektiğini dilemek

(109) Buradaki "derneğimiz"den maksat, yazarın da üyesi olduğu "İttihad ve Terakkî Cemiyeti" olsa gerektir. Bilindiği gibi o örgüt, "dernek" anlamına gelen "cemiyet" biçiminde kurulmuş ve çalışmalarını da "İttihad ve Terakkî Cemiyeti" adıyla yürütmüştür. 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra iktidarı ele geçiren örgüt, adındaki "cemiyet" sözcüğünü "parti" demek olan "fırka" sözcüğüyle değiştirmiş ve "İttihad ve Terakkî Fırkası" adını almıştır.

(110) Bu sayıdaki 86 numaralı dipnota bakınız.

(111) Burada sözü edilen "bilinen makam"ın padişahlık makamı olduğu anlaşılmaktadır.

kararında bulunuyor.(112) ”Böyle bir öneri gerçekleştirilmeden önce, bunlar görevden alınsalar uygun olur; böyle zamanlarda kamuoyuna ters düşebilecek davranışlar, yerinde olmaz; bu sözlerim, kendilerine bir garazım olduğundan dolayı değildir; kendilerinin yanında dahi bu sözlerimi aynen söyleyim” demesi üzerine, ”onlar benim güvendiğim kimselerdir” denildikte, ”onların kendilerini bile korumaya güçleri yetmez” demiş ve bu yolda daha birçok söz söylemiş olduğundan, kendisi kovulmuştur.

Bu çekişme arasında, hiç umulmadık bir doğru söz söylenmiştir; o da, ”enişmelerin birisi Sarayı, birisi de devleti batırdı” deyişiyle Mahmud Paşa’dan açıkça şikâyet edilmiş olması konusudur. Bunu da, Rüşdi Paşa aldığı gibi Mahmud Paşa’ya satmıştır.(113) Sözde Mahmud Paşa’nın bir süreden beri eski şağında(114) bulunmamasından dolayı, bazı konularda şununla bununla söyleştığını Savaşşleri Bakanı haber alarak ya da kendi kendine yudurarak, kemendini atmış ve kendisini devirip yengi kazanmıştır. Söylendiğine göre, bazı milletvekillerini Savaşşleri Bakanına karşı Mahmud Paşa’nın kıskırtması nedeniyle, kendisini Meclise çağrtıp getirmek ölçüsüne kadar çıkıştıklarından, ayrıca Meclisin hiç çekinmeden gerekli gördüğü kimseleri sorguya çekmesi konusunda gizli emirler ve güvenceler verilerek aklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, onların durumu araştırmalarının ilerisi için iyi olmayacağı konusunda Savaşşleri Bakanı ve Said’ler tarafından çevrilen entrikalar onları ürkütmüştür.

Meclisten ürkmeyen doruğunda olduğu bir sırada İngiltere donanmasının gelmesi ve Rusların da o durumda İstanbul’a girmesinin yaratacağı güçlükler üzerine, Padişahın huzurunda yapılan bir toplantıya çağrılan birkaç milletvekillerinin içinde bulunan Astarıcılar Kâhyasının, ”Rusları reddetmeye güç yetip yetmediği konusunda bu toplantılar üç ay önce yapılmak gerekirdi” demesi üzerine, Abdulhamid pek öfkelenerek, Said Paşa’ya, ”işin akışının öyküsünü anlat” demiştir. O bunu söylerken yine Astarıcılar Kâhyası, ”benim amacım Efendimize söz dokundurmak değildir” diyerek özür dileyeyim derken daha çok sinirliliğe çağrı çıkarmıştır. ”Bu birkaç edepsiz herif benden ne istiyorlar; bundan namusumu dava ederim; bir canım var, ülke ve millet uğrunda onu da feda ederek, gerekirse şimdi kendim savaşa giderek ayaklar altında telef olmayı kıvanç bilirim; ben de Sultan Mahmud’un oğluyum”(115) gibi sözler söylenmiştir.(116) Deniz Kuvvetleri Bakanı da ayağa kalkarak, ”bunlar artık hadlerini aştılar, uslandırılmaları çok gereklidir” diye bağırmıştır. Bundan sonra herif(117) öbür odaya götürülerek alıkonulmuş ve toplantının sonunda merhamet dileyince salıverilmiştir.

(112) Öyle anlaşılıyor ki o paşaların görevden alınmalarını Abdülhamid’den dilemiş.

(113) Yani ”duyduğu gibi aynen ona anlatmıştır”.

(114) Bu sayıdaki 88 numaralı dipnota bakınız.

(115) Bu sayıdaki 92 numaralı dipnota bakınız.

(116) Bu sözleri söyleyen Abdülhamid’dir.

(117) Burada ”herif” diye sözü edilen kişinin, Abdülhamid’in öfkelenmesine neden olan Astarıcılar Kâhyası olduğu anlaşılmalıdır. ”Herif” sözcüğü, mektubun aslında aynen kullanılmıştır.

Meclis-i Mebusan'ın zamanından önce kapanmasındaki sır ve hikmet, sonraki delice davranışlara girilmemiş olsaydı, belki bir ölçüde gizli tutulabilir ve bir ölçüde yorumlanabilirdi. Ne var ki bazı üyelerin(118) çarçabuk kovulup güvenlik güçleri aracılığıyla memleketlerine gönderilmeleri ve örneğin Edirneli Rasim Bey'in sürgün biçiminde Bursa'ya gönderilmesi, artık gerçek amacın gizli tutulmasına ve yorumlanmasına yer bırakmadı. Avrupalıların asıl bizi, hiç bir reforma gerçek biçimde girişmemekle suçlamaları ortada olduğu halde, böyle bir bunalımlı dönemde bu itirazları fazlasıyla böylece haklı çıkarıp doğrulamak, akıllara şaşkınlık, herkese de ümitsizlik ve nefret verecek bir acı olaydır.

Devletin uğradığı ve içine düştüğü korkunç kaygan duruma önem verilmemektedir; asıl aranılan şey, bilinen kuşkulardan ibarettir.(119) Tümüyle haberi olan bazı kimselerin söylediğine göre, görülen kötülüklerin yüzde seksenine, Edhem Paşa'nın delice tavırları ve renkten renge giren kararsız görüşleri neden olmaktadır. Bundan başka, Padişahın güvenini tümüyle kazanmak ve bu yolla da görevde kalmayı sürekli kılmak için, kuşkuları pekiştirmekten ve daha da artırmaktan da geri durmayarak, o yolda dahi çok fenalık etmiş imiş.

Kıyası, birkaç deli ve bir-iki çapkın, koca bir devletin çaptan düşüp bozulmasına ve mahvolmasına neden oldular. Güç yokluğu ile bu durum meydana gelmiş olsaydı, bu kadar üzülmüş yazıklanılmazdı. Her şey bulunduğu halde, yalnızca alınan önlemlerle yapılan yanlışlıklar yüzünden ağır yenilgiye uğradığımız anımsandıkça, insan kahrolacak kerteğe geliyor; neden olanlara lânet etmekten de bir yarar olmayacağından, kişi ne diyeceğini şaşırıyor. Hele zavallı göçmenlerin durumları görüldükçe, sözleşmeciler(120) ve bu durumlara neden olan öbürleri bu yaptıklarının cezasını görmezlerse, hâşâ Tanrı'nın varlığını dahi inkâr etmek kertesini bile hatıra geliyor.

Aşırı karamsarlık ve ümitsizlikten dolayı, siz velinimetlerimin yüce affına güvenerek birtakım saçma sapan sözcüklerle bu şekilde meydana getirdiğim rahatsız edici başağrılarının affını ve kıvanç duymamı sağlayan, kulları terbiye edici yüce yakınlığınızın sürüp gitmesini özellikle istirham ederim. Dünya çapındaki bilgili ve merhametli kişiliğinizin bir emri olduğunda, herhalde emir ve ferman, emir sahibi Hazretindir.(121)

7 Şubat 93(122)

Rauf Kulları

-
- (118) Buradaki "üyeler"den maksat, Meclis-i Mebusan üyeleridir, yani milletvekillerdir.
(119) "Bilinen kuşkulardan"dan maksat, o zamanki Osmanlı Padişahı Abdulhamid'in ünlü kuşkulardır.
(120) Bu sayıdaki 94 numaralı dipnota bakınız.
(121) 21. sayıdaki 73 numaralı dipnota bakınız.
(122) Milâdî tarihe göre 20 Şubat 1878.

OLAYLAR

MİLLET GÖZÜNÜ AÇTI

Damad Mahmud Paşa Hazretlerinin ve gayretli, saygıdeğer iki prensin zulüm ve esirlik yerinden(123) kurtuluşa erdikleri günden beri büsbütün çılgınlaşan "güzel ilhamlı düşünce",(124) hemen önemli bir soruşturma kurulu kurulmasını ve özellikle Müslüman halkın sezilen hoşnutsuzluğunun neden ileri geldiğini araştırmasını "irade" buyurmuş!

Artık millet gözünü açtı. Böyle davranışların niteliğini pek iyi değerlendiriyor ve diyor ki:

—Şevketmeab,(125) hoşnutsuzluğumuzun nedenini bilmiyor musunuz! Kaç bininci kez olmak üzere bir kez daha yineleyelim:

Özgürlük isteriz, adalet isteriz, yani yaşam isteriz!

SADRAZAMLIK YARIŞI

İçişleri Bakanı Memduh Paşa, Sadrazam Halil Rıfat Paşa'yı ne şekilde olursa olsun görevden aldırıp o makamı kendisi işgal etmek gayretiyle uğraşmakta imiş! Ne var ki bu konuda Padişahın eğilimi, Dışişleri Bakanı Tevfik Paşa'ya yönelikmiş. Bu konuda bir söylenti daha var: Sadrazamlığın din adamları çevresinden bir zata verilerek, o çevreden olan âlimleri de avlama düşüncesi varmış. Bakalım hangisi kazanacak.

---

(123) Buradaki "prensler"den maksat, sözü edilen Damad Mahmud Celâleddin Paşa'nın oğulları ve Abdülhamid'in yeğenleri olan ünlü Prens Sabahaddin ile Prens Lütfullah'tır.

"Zulüm ve esirlik yeri"nden maksat da, Abdülhamid yönetiminde bulunun Osmanlı topraklarıdır.

(124) Bu sayıdaki 97 numaralı dipnota bakınız.

(125) 20. sayıdaki 88 numaralı dipnota bakınız.

Heçî
kaxidekî
rêke

ji min re,
divê

ser kaxizî

weha binivîse:

Necl'ul-merhûm

Bedirxan Paşa

Ebdurrehman Beg

Sundûqulboste "679"

Bî Misr, El-Qahîre

*

Her car

du sed

cerîdeya

ez'ê rêkim

Kurdistanê,

de belaş

bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve
fünûna teşvik eder

nasayih ve edebiyat-ı

Kürdiyeyi hâvî

on beş günde bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

KÛRDÎSTAN

Adresse: Boite spéciale N. 679
CAIRE

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farişice
mektublar

Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Unvan:

"Kürdistan"

Gazetesi

Sahib

ve Muharriri

Bedirhan Paşazade

Abdurrahman

Sundûqulboste "679"

Bi Mısr, El-Kahire

*

Her tabı'da

200 nüsha

Kürdistan

vülât-ı izamina

irsal ve vesatetleriyle

kura ve kasabâta

neşr-ü tamim

olunacaktır

*

Kürdistan haricinde

her yer için

altı aylığı 50

senelik abone bedeli

80 kuruştur

Kürdistan dahilinde

hususî isteyenlere

meccanen gönderilir

Rojê în fî 23 Şewwal sene 1317 * Fi 11 Şubat sene 1315(1)

WEQ'EÊ MÎDHET PAŞA

ÎSTÎTRAD

(Mabe'd)

Mahmûd û Redîf Paşa zanîn ku ev şixul zû nabe. Loma ewwelen dînîya Sul-
tan Murad îlan kirin. Hukümet destê Mîdhet Paşa û Ruşdî Paşa maye. Rojên
îne Sultan Murad nedikarî derkeve biçe camîyê. Kes ew nedît. Loma ew
îşaa(2) Mehmûd û Redîf Paşa teeyyud kir.(3) Loma qîl û qal ket nav xelqê de.

(1) Li gora tarîxa Mîladî 24 Sibat 1900(Milâdî tarihe göre 24 Şubat 1900).

(2) Îşae: Gote-got, belavkirina xeberan.

(3) Teeyyud kir: Xurt bû, zexm bû.

Xelqê dest şikatê(4) kir. Xelqê digo "heger Xunkarê me dîn e bêjin me, eger em destê Mîdhet û Ruşdî Paşa mane bêjin me, da em bizanin". Lakîn Ebdulhemîd dît ku ev şikayeta xelqê zemanek hindik de temirî. Loma muraceetê Sefîrê Rûsyayê "Agnatyef" kir. Ewî jî ev hal firsetek qenc dît. Loma ji zulma Bulgaristanê(5) behs kir û dest îlana şerî kir. Agnatyef muraceetê suferayên dî(6) jî kir. Ji nav wan Sefîrê Îngîltereyê Sir Hanry Lyard(7) hal hemî dizanî. Loma qet guhê xwe neda Agnatyef. Ewî jî dîsa Sultan Ebdulhemîd re îstîşare kir(8) û bi dîsa ji efendîyê xwe standî, hereket kir; yanî çû Babêalî,(9) go "min divê ez îtîmadnama(10) xwe bidim Xunkar, ez'ê ji wî re behsa zulma li Bulgaristanê dibe bêjim, loma min divê ez bibînim". Ebdulhemîd dizanî ku Sultan Murad hal nebî sefîra qebûl bike. Loma ev şîret li Agnatyef kiribî. Bi teşwîqa Sefîrê Rûsyayê, xeyrê Sir Hanry Lyard suferayên dî hemî muttefiq bîn.

*

Mîdhet û Ruşdî Paşa ji vê hereketa ha gelek heyirî mabîn. Paş çend rojekê Mîdhet Paşa rojekê dît ku Mehmûd û Redîf Paşa hatin nik wî, bi vî terzî erzê hal kirin:(11) "We halê xel'ê nîşanê me kir. Îro sufera hemî dizanin ku Xunkar dîn e. Padîşahîya mirovek dîn aqlen, şer'en(12) ne caiz e. Heger we navê un arî me bikin(13), em'ê bi muaweneta(14) sufera Ebdulhemîd îclas bikin".(15)

Wan xeberên her duwa, Mîdhet Paşa nav dehşetê de hîşt. Loma hema wê rojê rabî çû nik Ebdulhemîd. Sultan Ebdulhemîd wê hingê çiftlika(16) xwe

-
- (4) Şikat: Şikayet.
 (5) Yanî "zulma ku Rûsyayê digot ji alîyê Osmanîyan ve li Bulgaristanê tê kirin".
 (6) Suferayên dî: Sefîrên dî.
 (7) Li jêrenota 35'an a jimareya 21'ê binêrin.
 (8) Îstîşare kir: Şewirî. Yanî Agnatyef jî dîsa bi Sultan Ebdulhemîd şewirî.
 (9) Babêalî: Mana ferhengî ya vê peyvikê "derê bilind e". Lê belê ev peyvik di dewra Osmanîyan da jibo xanîyê bargaha Serekwezîrîyê dihat karanîn, ku jê ra dihat gotin "Sedaret", ji serekwezîran ra jî dihat gotin "sederâzem". Bi derbasbûna zeman navê "Babêalî" jibo wê taxa Stanbolê jî hat karanîn ku ew xanî tê da ye; bi wî awayî, navê wê taxê jî bû "Babêalî". Piştê ruxandina dewleta Osmanî û sazkirina Komara Tirkîyê, ew xanî bû bargaha Wîlayeta Stanbolê û di şûna serekwezîrên Osmanîyan da walîyên Stanbolê li wir xebitîn û dixebitîn. Lê navê wê taxê dîsa "Babêalî" ma.
 (10) Îtîmadname: Ewletîname, nameya ewletîyê. Dema sefîrê dewletek li nik dewleteka dî tê tayînkirin, serekê dewleta wî nameyek digel wî ji serekê dewleta dî ra dihinêre û tê da dide zanîn ku ew sefîr temsîlkarê dewleta wî ye, tika dike ku karbidestên dewleta dî bi wî ewle bin û bawerîya xwe bi wî bînin. Ji wê nameyê ra tê gotin "ewletîname" yanî "nameya ewletîyê". Sefîr jî wê nameyê bi merasim teslîmê serekê dewleta dî dike.
 (11) Erzê hal kirin: Rewş jê ra erz kirin, gotin, pêşkêş kirin.
 (12) Aqlen: Bi awayê aqil, bi rîya aqil, li gora aqil.
 Şer'en: Bi awayê şerîetê, bi rîya şerîetê, li gora şerîetê.
 (13) Arî me bikin: Alîkarîya me bikin.
 (14) Muawenet: Alîkarî.
 (15) Îclas bikin: Li ser textê padîşahîyê bidin rûniştin, bidin daniştin, bikin padîşah.
 (16) Çiftlik: Cotgeh.

ya "Muslu" yê de bî. Weqta ku her du paşa çûn huzûra wî, mesele yanî nesaxî-ya Sultan Murad jê re erz kirin, Mîdhet Paşa jê rica kir ku wekaleten(17) derkeve ser textî, heta Sultan Murad îadeê afiyet bike.(18)

Sultan Ebdulhemîd wekîlî qebûl nekir. Ji wî(19) Mîdhet Paşa go bila esaleten(20) bibe, lakîn bi wî şertî ku wekî Sultan Murad qenc bî, textî dîsa ji wî re terk bike û zemanê selteneta xwe de Qanûnê Esasî(21) qebûl bike, ji raya wukela(22) dernekeve, Zîya û Kemal Begê mişawir bîne li nik xwe.

Ebdulhemîd fikra xwe îfşa nekir, seltenet bi vî şertî qebûl kir û ser teleba(23) Mîdhet Paşa senedek jî da'yê.

Eve bi vî sûretî xel'a Sultan Muradê Xamis(24) û culûsa Sultan Ebdulhemîd hasil bî.(25)

*

Paş culûsa Ebdulhemîd, dilnexweşî hemî millet îstîla kiribî.(26) Wukela hemî jî ji îstîqbalala milletî me'yûs(27) mabîn. Paş bîetê,(28) Kemal Beg û Zîya Paşa muntezir(29) bîn ku Ebdulhemîd wan bibe nik xwe, Sera xwe de bike mişawir. Çunkî ser vê xebera xwe, sened jî dabî Mîdhet Paşa û jê re sond xwaribî. Lakîn wekî Ebdulhemîd dît ku bîet îcra bî û êdî xwe Padîşah zanî, guhê xwe neda tu ehd û peymanên xwe; banê Zîya Paşa û Kemal Begê nekir, şûna wan banê Seîd Paşa kir danî ber rîkaba xwe.(30)

Ev muamela Ebdulhemîd, Mîdhet û Ruşdî Paşa û xelqên dî hemî nav heyretê de hîşt. Çunkî Ebdulhemîd, ewwel roja culûsa xwe îsbat kir ku sondê xwe de xanis e.(31) Paş çend rojekê, wukela hemî xaniyê Mehmûd Paşa de îctîma kir. Ebdulhemîd wukela hemî îfsad kiribî.(32) Loma ewan muzakereyê

(17) Wekaleten: Bi wekîlî.

(18) Yanî "ji nû ve bê ser saxîya xwe, ji nexweşiyê xilas bibe".

(19) Ev peyvîk di eslê nivîsarê da weha bi yek tîpek derketîye. Bi dîtina me, peyvîk "wê" ye; yanî "ji wê, ji wê yekê, ji wî samedî".

(20) Esaleten: Bi esil, eslî, ne bi wekîlî.

(21) Qanûnê Esasî: Qanûna Bingehî, ew qanûna ku jibo kargêrîya dewletê dibe bingeh, dewlet li gora wê tê îdarekirin.

(22) Wukela: Pîranîya "wekîl" e, ew jî bi mana "wezîr" dihat karandin.

(23) Teleb: Daxwaz.

(24) Sultan Muradê Xamis: Sultan Muradê pêncan.

(25) Hasil bî: Hasil bû, hat cî, pêkhat.

(26) Îstîla kiribî: Dagir kiribû, girtibû.

(27) Me'yûs: Bêhêvî.

(28) Bîet: Qebûlkirina padîşahiya padîşahek. Dema padîshahekî nû çûye ser text, karbides-tên dewletê yê wê paşa û wezîran çûne bi destê wî girtine û padîşahiya wî qebûl kirine. Ji wî karî ra hatîye gotin "bîet".

(29) Muntezir: Çavlire, çavnêr.

(30) Rîkaba xwe: Nik xwe, bal xwe, binê fermana xwe.

(31) Xanis: Sondşikîn, kesê ku sond bixwe û paşê sonda xwe bişikîne, bide ser sonda xwe, karê çewtê sonda xwe bike. Ev peyvîka Êrebî di eslê xwe da "hanis" e, wisa tê zanîn ku di nivîsarê da bi şaşî "xanis" derketîye.

(32) Îfsad kiribî: Xira kiribû, xirab kiribû.

de qerar dan ku meşrûtiyetê îdare ne elzem e,(33) hinek îslahat(34) kare sufera îskat bike.(35) Lakîn Mîdhet Paşa wekî dît ku ew wuzera(36) hemî ser menfeeta xwe meşrûtiyetê qebûl nakin, enirî û muzakereyê de îsbat kir ku çi tadîla û tenzîmata(37) çêkin, paş çend rojekê hemî'yê nav îstîbdada Ebdulhemîd zail bibe.(38) Loma go "ez'ê îstîfa xwe bidim"(39) û ji meclisê derket.

Ebdulhemîd waqîfê ehwal bî.(40) Weqta ku Mîdhet Paşa çû nik da îstîfa bike, ewî nusxeyên Qanûnê Esasî ji Mîdhet Paşa xwest û bi vê teleba ha umîd da Mîdhet Paşa. Lakîn netîceyê hal, Ebdulhemîd ji îsyana milletî tirsar, loma Qanûnê Esasî îlan kir. Weqta ku Qanûnê Esasî îlan bî, sufera hemî sekinîn. Lakîn Agnatyef, menfeeta dewleta xwe û îdbara(41) dewleta me re, nefî û idama Mîdhet Paşa teleb kir. Çunkî dizanî ku Mîdhet Paşa, fesada wî bêsemere(42) dihêle.

*

Îbtîdayê(43) selteneta xwe de Ebdulhemîd hê hemî wuzera nekiribî binê destê xwe de. Sanîyen(44) ev ehwal û tebeddulat,(45) nav milletî de daîm mûcibê guft û go dibî.(46) Xelqê hemîya digo "Ebdulhemîd bi hîmmeta Agnatyef derket ser textî". Ebdulhemîd ev hemî dizanî, dibihîst; loma ji xeleyanek umumî(47) gelek ditirsar. Wekî Qanûnê Esasî îlan bî, millet hemî gelek şad û xurrem(48) bî. Çiku milletî dizanî ku bi vê qanûnê xelq hemî ji rûhê xwe, malê xwe emîn dibe.

Hukumeta Rûsuyê, bîl'ekis ji meşrûtiyetê îdara me gelek mukedder(49) bî. Çunkî dizanî ku heger dewleta me bi meşrûtiyetê îdare bibe, em'ê xwey-

-
- (33) Meşrûtiyetê îdare: Kargêriya meşrûtî, kargêriya ku padîşah û meclis tê da beşdar bin, pêkve çerxa dewletê li gora qanûnan bigerînin.
Ne elzem e: Ne gelek pêwîst e, ne tiştê pêwîstirîn e.
- (34) Îslahat: Başkirin, guhartina li ser xêzeka baş, reform.
- (35) Îskat bike: Huskut bike, muxalefeta wan biwestîne, bişikîne.
- (36) Wuzera: Piranîya "wezîr" e.
- (37) Tadîla: Guhartinan.
Tenzîmata: Vêkxistin.
- (38) Zail bibe: Ji meydanê rabe, tune bibe.
- (39) Îstîfa xwe bidim: Ji wezîfa xwe derkevim, dev ji wezîfa xwe berdim.
- (40) Waqîfê ehwal bî: Ji rewşan haydar bû, haya wî ji wan rewşan hebû.
- (41) Îdbar: Paşveman, paşketin.
- (42) Bêsemere: Bêber, bêfêkî, tewş, pûç, vala, stewr.
- (43) Îbtîda: Despêk.
- (44) Sanîyen: Tiştê diduyan. Yanî "tiştê diduyan ê ku di vî babetî da divê bê gotin, ev bû ku".
- (45) Tebeddulat: Piranîya "tebeddul" e, ew jî bi mana "guherîn" e.
- (46) Mûcibê guft û go dibî: Dibû semedê guft û goyan, rê ji gote-gotan ra vedikir.
- (47) Xeleyanek umumî: Keleka giştî, çoşeka giştî, ku hêrsa gel bikele û çoş bibe, ku gel li dijê tiştêk bê çoşê.
- (48) Xurrem: Kêfxweş, bikêf.
- (49) Mukedder: Xemgîn.

qewet û mîknet(50) bibin. Loma bîlmecebûrîye(51) ultîmatomên şedîdulmeal(52) da hukumeta me. Mutalebatên(53) Rûsyayê Meclisa Umumî de tezekkur kirin.(54) Mîdhet Paşa reîsê wê meclisê bî û bêteref ma. Lakîn Meclis, umûmen(55) teklîfên Rûsyayê red kir û îlanê herb bî.(56) Ebdulhemîd îlan kir ku Mîdhet Paşa divê şerî bike û Ebdulhemîd dizanî ku bi xaîla şerî dikare miletî meşuxûl bike, û bi vê wesîleyê Meclisa Umumî tatîl kir.

Tatîla Meclisê Mebûsan re, ewwela nefya Mîdhet Paşa lazim bî. Vê nuqteyê re Mehmûd, Redîf û Seîd Paşa jî gelek muawenet dikir. Ewan jî ser menfeeta xwe, Mîdhet Paşa nedivîya; loma wesîleyê nekbet teherrî dikirin.(57) Husûlê meqseda xwe re,(58) ewan hîlek tertîb kir; ew jî mesela qaîmeya bî.(59)

---

(50) Mîknet: Hêz, qewet.

(51) Bîlmecebûrîye: Ji mecebûrî, ji neçarî.

(52) Şedîdulmeal: Dijwarmane, naverokdijwar, ultîmatomên ku maneyên wan û naverokekên wan dijwar bûn.

(53) Mutalebat: Piraniya "mutalebet" e, ew jî bi mana "daxwaz" e.

(54) Meclisa Umumî: Meclisa giştî, parlamento.
Tezekkur kirin: Muzakere kirin, li ser wan peyivîn.

(55) Umûmen: Bi giştî, bi awayekî giştî.

(56) Îlanê herb bî: Şer hat îlankirin, şer hat ragîhandin.

(57) Wesîleyê nekbet: Wasite û behaneya ketinê, behaneyek jibo ketina wî, wasiteyek jibo daketina wî ji cîyê wî.

Teherrî dikirin: Digerîyan. Yanî "jibo ketina wî li behaneyek û wasiteyek digerîyan, dixwestin behaneyek têxin destê xwe û bi wê behaneyê wî bixin".

(58) Husûlê meqseda xwe re: Jibo pêkhatina mexseda xwe, jibo ku mexsed û daxwaza xwe pêkbînin, bînin cî".

(59) Qaîme: Diravê kaxidîn, diravê ku ji kaxid tê çêkirin. Ji ber ku ew dirav dikeve şûna diravê zêrîn û zîvîn, di dewra Osmanîyan da jê ra dihat gotin "qaîme", yanî "diravê ku di şûna diravê zêrîn û zîvîn da radiweste û cî digire".

ZÎN Û MEM

MUAWEDETA SÎTÎ Û ZÎNÊ JI SERSAL Û GEŞTÊ Û ÎSTÎTLAA DAYEÊ LI MACERA Û SERGUZEŞTÊ (60)

Ew jî vegerîn bi wî lîbasî(61)
hazir şêlîyan ku kes nenasî(62)

Herçend-i kirin lîbas-i tebdîl
Emma nedibûn ji halî tehwîl(63)

Îşqê kiribûn wisa mubeddel(64)
êdî nediçûne halê ewwel(65)

Qet kes nedigo Sitî û Zîn e
Xelqê we dizanî ecnebî ne

*

Dayîneke wan hebû, zemanî(66)
teşbîhê belayê asîmanî

Zala felekê li ber zebûn bû(67)
Wê nav-i ji pîrî Heyzebûn bû

Ew hatî ji xefletê bi ser da
fîkrî ku cilêd-i wan di ber da(68)

-
- (60) Mana vê sernivîsarê weha ye: "Vegera Sitî û Zînê ji sersal û geştê, û haydarîya dayeyê ji serhatîyê. Peyvîka "geştê" di rojnamê da derneketîye; me ew ji çapa Stanbolê girt.
- (61) Lîbas: Cil.
- (62) Hazir: Tavil, hema di wê gavê da.
- (63) Yanî "ji rewşê nedihatîn guhastin, ji wê rewşa ku ketibûnê dervediketîn û nediguhezîyan".
- (64) Mubeddel: Guhartî.
- (65) Yanî "êdî nediçûn ser halê berê, êdî nediçûn ser rewşa xwe ya berê".
- (66) Dayîn: Daye, pîreka ku wezîfa wê xizmet û terbîye û hevalîya zarûkan e. Zemanî: Kesê ku sal û zeman bi ser ra derbas bûne, gelek sal û zeman dîtine, di çembera felekê ra derbas bûye û gelek tecrube dîtine, gelek zana û serwest bûye.
- (67) Zal: Pîrejîn, pîreka extyar.
Zala felekê: Ew feleka pîr, ew feleka ku wek pîrejînek extyar bûye.
Zebûn: Bêhêz, qels, ketî, stûxwar.
- (68) Di ber da: Li wan. Yanî "bala xwe dayê ku cilên wan li wan in".

rûniştine bê mezaq û meşreb(69)
winda kirine zeqen di xebxeb(70)

Yanî di teheyyur û melal in(71)
Mehpare di haletê webal in(72)

cîlwa bûyî cewcemêd-i taze(73)
rengê semenê bi cayê xaz e(74)

kafûr-i mîsil îzarê qanî(75)
sorgul gerîyane zaferanî(76)

Zanî ku perî di bêlîbas in(77)
mehbûbê mehebbetê unas in(78)

Go "ey hewesa dil û hinavan
her yek ji we rohnîya du çavan

Hafiz ji we ra meger Xwedê bit
canê mi jibo we ra fîdê bit

Hun hinde muqeyyed in di qeydê(79)
Îro bi tenê ku çûne seydê

---

(69) Meşreb: Vexwarin.

(70) Zeqen: Çene.

Xebxeb: Gilarên binê çenê. Yanî "serên xwe wisa xistine ber xwe ku çeneyên wan di gilarên binê çeneyên wan da winda bûne".

(71) Teheyyur: Şaşbûn, şaşman, ku mirov şaş bibe û şaş bimîne.

Melal: Sîstî, bêzarî, bêhtengî, ku mirov sist bibe, bêzar bibe, bêhteng bibe.

(72) Mehpare: Parçeyên hîvê. Mexsed Sîtî û Zîn in.

Di haletê webal in: Di halekî dijwar da ne, di rewşeka zor da ne, rewşa wan dijwar e.

(73) Cîlwa: Zelal, sipî.

Cewcem: Em rastê mana vê peyvikê nehatin. Lê belê wisa tê zanîn ku bi mana "rû" ye. Yanî "dît ku rûyên wan ên teze zelal bûne, sipî bûne, rengê wan ê wek rengê sorgulan çûye".

(74) Rengê semenê: Rengê kulîlka yasemîn, rengê gewr.

Bi cayê xaz e: Di cîyê rengê sor da ye, ketîye cîyê rengê sor.

(75) Kafûr mîsil: Wek kafûr zer. "Kafûr" dermanekî bêhnxeş e.

Îzarê qanî: Cênîgên xwînî, cênîgên sor ên wek xwînê. Yanî "dît ku ew cênîgên wan ên sor ên wek xwînê, zer bûne û ketine rengê kafûr".

(76) Zaferanî: Di rengê zaferan da, wisa zer. Yanî "dît ku rûyên wan ên wek sorgulan zer bûne û ketine rengê zaferan".

(77) Bêlîbas in: Bêkêf in, kêfnexweş in, kêfa wan ne li cî ye.

(78) Yanî "evandîyên evîna hin mirovan in, ji alîyê hin mirovan ve hatine evandin".

(79) Muqeyyed in di qeydê: Girêdayî ne di qeyd û bendan da. Yanî "hun tim li malê ne pey-perde ne".

we zû şemirand jibo çi Sersal?(80)
Hun rast-i bibên ku bûye ehwal?

Bêjin ku muqeddîme çi reng e?(81)
Ev heyret e ya xiyalê beng e?(82)

Hun bo çi hezîn in, ey metaya!(83)
Nînin çu netîce bê qezaya(84)

-
- (80) Şemirand: Avêt alîyek, avêt qeraxek, paş ve da, berda.
(81) Muqeddîme: Pêşbûyer, bûyera ku di pêşîya vê rewşê da li we qewimî û bû despêk, despêka vê bûyerê.
Çi reng e: Bi çi awayî ye, çawa ye.
(82) Xiyalê beng: Xiyala evîna dijwar, xiyala sewdayê.
(83) Hezîn: Xemgîn.
Metaya: Bejnzirav.
(84) Netîce: Dûwayîk, tiştê ku li pey bûyerek di destê mirov da dimîne.
Qezaya: Pîranîya "qezîyye" ye, ew jî bi mana "şol, bûyer" e. Yanî "çu dûwayîkek bê bûyer û şol nî ne, her dûwayîkek îlla di dûwayîya bûyerek da tê meydanê, tiştê ku tê serê mirov hemin bi qewimîna bûyerek tê serê mirov".

GARABET-İ HİLKAT(85)

Şu kâinat içinde tesadüf olunan mahlukatın en mükemmeli insanlar olduğu ve Cenab-ı Hakk'ın akıl gibi sebab-i enva-i saadet olan bir cevheri insanlara hayvanat-ı saireden ziyade bahş-ü ihsan buyurduğu, cümleye mâlumdur.

Bazı insanların mensub oldukları şu sınıf-ı hilkatin ulviyetiyle beraber, en âdî bir hayvanın bile yapmadığı bir fi'l-i kabîhi irtikâb ettikleri görülüyor. Buna sebep aranılırsa, insanların ef'al ve harekâtındaki fark ve tefavütü yalnız fitrat ve meşreplerinde aramak değil, bir de içinde buldukları muhîtin tesir ve kuvveti nazar-ı itibara alınmalıdır. Muhîtin, değil yalnız insanlar, hatta hayvanlar üzerinde bile büyük bir tesiri olduğu görülür. Meselâ, köpek âkilülluhûm(86) olduğu halde, bir avcı ufaktan büyüttüğü köpeğini av eti yemekten men'e çalışır ve muvaffak da olur; hatta ol derece ki, o köpeği çok aç kaldığı halde efendisinin ve hatta bir yabancıнын bile urmuş olduğu tuyûrun yanısıra başında bulunur da yemez. Kedi-köpek hilkaten birbirlerine hasım oldukları halde, ufaktan terbiye edilmiş bir köpeğin evde efendisinin kedisıyla beraber hüsn-i imtizac ile . . .(87) görülmektedir.

İşte kemalât-ı akliye hususunda her hal-ü kârda insanlardan pek dûn bir tabiatta yaratılmış olduklarına iştibah olmayan hayvanat üzerinde muhîtin bu derecelerde tesiri, bâlâda zikrolunan şu iki âdî misallerden pek sarîh anlaşılınca, kuvve-i müdrike ve iz'anı hasebiyle gördüğü terbiyeden daha ziyade müteessir olması tabiî olan insanlar üzerine muhîtin ne derecelerde kaviyut-tesir olacağı, ufak bir mülâhaza ile teslim olunur.

İmdi, insanlarda gördüğümüz ulviyet ve redaet-i ahlakı kendisine irsen babasından, ecdadından intikal edecek ahvala atfeylemek ne kadar tabiî, ne kadar fennî ise, içinde yetiştiği muhîtin kendisine ilka ettiği terbiyeye atfeylemek dahi ol kadar tabiî ve fennîdir.

Şu hale nazaran pederi hüsn-i ahlak sahibi olan bir kimse su-i terbiye görmüş ise, babasından irsen intikal eden mehasin-i ahlakı, içinde yetişmiş olduğu muhîte göre, cüz'î veya küllî, kısmen gaib edebilmesi mümkün olduğu gibi, pederi su-i ahlak ile maruf bir kimse babasından irsen intikal eden mesavî-i ahlakı güzel bir terbiye sayesinde küllî tağyir ve tebdil ederek tezyîn-i zat-ü sıfat edebilmesi pek mümkündür.

Ahlak üzerine mütesaviyen icra-i hüküm etmekte olan tabiat ile "terbiye" tesmiye edebileceğimiz şu iki kuvvetten bir şahıs üzerinde her ikisi hüsn-i suretle icra-i tesir etmiş ise, o şahsın her hal-ü kârda ahval-ı seyyieden tecrid-i nefis ederek erbab-ı fazîletten olacağına asla tereddüd olunamayacağı gibi, bilakis tesir-i mukabile maruz kalırsa andan hiç bir vakitte fazail-i ahlak ümid etmek caiz olamaz.

(85) Garabet-i hilkat: Yaratılış garipliği, yaratılıştaki gariplik, acayıplık, tuhaflık.

(86) Âkilülluhûm: Etçil, et yiyen.

(87) Bu sözcük, gazetenin aslından okunamadı. Konunun akışı göz önüne alınırsa, sözcüğün "geçindiği" ya da o anlama gelen bir Osmanlıca sözcük olduğu anlaşılmaktadır.

Ahval-ı mezkûre bütün erbab-ı fenn-ü tecrübe nezdinde malum olduğu halde, şu kaidenin külliyyen hilâfında ve binaenaleyh cidden harikulâde bulunan Abdülhamid Han-ı Sanî, gösterdiği hal ve ahlakıyla bütün âlemi hayret içinde bırakmıştır. Bu hakikati pîş-i nazara alarak, Sultan Abdülhamid Han-ı Sanî'nin yiğirmi dört seneden beri işgal etmekte olduğu taht üzerinde ibraz ettiği ahlak ve terbiyesini nazar-ı teemmüle alalım:

Bugün "Büyük" unvanını takınmış olan Sultan Abdülhamid, cennetmekân Sultan Abdülmecid gibi bir sultan-ı zîihtişamdan tevellüd etmiş, Sultan bin'issultan olup, eleyevm, ecdad-ı izamından kalan bir taht-ı saltanat üzerinde bulunuyor. Abdülhamid, babasının oğlu olmak haysiyetiyle, elbette pederinin celâdet ve şehametini tevarüs etmesi tabiî olmasıyla babası gibi şahane bir hilkatte bulunması lâzım gelir idi.

Bu nükte-i tabiiyeye nazaran, Abdülhamid'den, büyüklükten başka bir şey zuhur etmemeliydi. Abdülhamid'in, calis-i serir-i saltanat oluncaya kadar içinde perverişyab olduğu muhît ise, yedi yüz seneden beri satvet ve mehabetleriyle bütün Avrupa'yı titretmiş olan bir hanedan-ı saltanatın perverişyab-ı şevket-ü şan oldukları Saray-ı şevketpîradır. Öyle bir saray ki, içinde yetişen eâzım-ı mülûkün kimisi harita-i âleme bakarak, küre-i Arz'ı istihfaf ile bir padişaha az görmüş; kimisi, zaman-ı saltanatında daima meydan-ı harbde elinde yalın kılıç, âdî bir neferden tefrik edilmeyecek surette, ordusu önünde çalışmış, çabalamış, icra-i adalet ve tevsî-i memalik etmiştir.

Sultan Abdülhamid Han-ı Sanî, ecdad-ı izamından tevarüs etmesi lâzım gelen şu hilkat-i âliye ile, bunca şahinlerin yuvası demek olan Sarayda terbiye görmüş; daima eslâf-ı zîsatvetinin gayret-i dilîranelerini dinlemiş; tekmil-i müddet-i hayatında amirane hareket ederek, her ne istese, her ne söylese derhal itaatle icra edildiğini görmüş; her dediği, hatta büsbütün hata olsa bile, etrafını alan cahil dalkavuklar tarafından bin türlü yalan sitayişlerle takdir olunarak kibr-ü azameti takviye olunmuş; hasılı, muannid, mütekebbir, müteazzım, cesur, müteceviz, mütesallıt olmak ve cebîn ve miskin olmamak için her ne lâzım ise ifasında hiç kusur edilmemiştir.

*

İşte şu suretle yetiştirilerek tahta geçen Padişahımızın ahvalı ne kadar zalimane, ne kadar hunrîzane olsa bile, hiç olmazsa perde-i riya ve ihtifa altında olmayıp açıktan açığa olması lâzım gelirken, garabet-i hilkate bir numune-i hayretbahşa olmak üzere, maatteessüf "Büyük Abdülhamid" in her hal-ü hareketi, enva-i mezellet ile memzûc bulunuyor. Hem de evvel derecedeki en âdî köle halinde büyümüş köle oğlu köleler içinde bile misli nadir bulunur. Çünkü bir kölezade bile, hatta süfliyetle alûde bir muhît içinde büyümüş olsa, yine bir millete padişah olduğunu görürse, altındaki tahtın, başındaki tacın tesiriyle olsun ef'alında biraz tebeddül, biraz büyüklük müşahede olunur. Ve bu da pek tabiidir.

”Büyük Abdülhamid” ise, ol vakitki vüzeranın elini öpererek tahta geçtikten sonra, birinci maksadı, aksa-i emeli milletin saadeti olan Midhat Paşa’nın vücudunu mahvetmek oldu. Bu arzusunu icra için Midhat Paşa’yı karşısına çağırarak bir kılıçla boynunu uraydı, tarih-i âlemde pek çok zalim cellâd padişahlar işidilmiş olduğu gibi, hareketine, ”cahiller elinde terbiye görmüş kötü padişahlara mahsus zulüm” denilir ve yalnız Paşa-i müşarünileyhin ziyanına teessüf edilir, ağlanır idi. Lâkin Abdülhamid tahtında olduğu halde her gün Midhat Paşa’yı sarayına çağırır, elini öper ve diğer taraftan dahi kendisini itham için birine on beş ve diğerine yigirmi bin lira itasıyle, ”Abdülaziz’in katilidir” iftirasını irtikâb edecek iki yalancı şahid bulur. Bu suretle o vezir-i âlîhimmeti mahkûm ve Taif’e teb’id ettikten sonra, ”yalancı şahidler belki bir gün boşboğazlık eder de iş patlak verir” mütalâasıyle anları dahi nefyettikten sonra, Midhat Paşa’ya yaptığı gibi, İstanbul’dan gönderdiği cellâdlar vasıtasıyla anları da gece yataklarında ipe boğdurdu. Bu yalancı şahidler ceza-i sezalarını buldular —dinsizin hakkından imansız gelir—. Fakat Abdülhamid’in cezası ne vakit verilecek? Her Firavun’un bir Musası vardır, o Musa da bu millet-i mazlume olsa gerek.

*

Hasılı, kimsenin hatırına hayaline gelmeyecek surette mahirane desiselerle ”Büyük Abdülhamid”, birçok gayur vüzerasını birer suretle teb’id ve idam etmiş ve hatta Rusya ile vuku bulan muharebe-i ahîrede(88) Süleyman Paşa’nın bazı muvaffakiyetle millet nezdinde kazandığı hüsn-i sît ve şöret, vehmine dokunmasıyle, Paşa-i müşarünileyhi bir mevki-i harbde mağlub ve şu suretle kazandığı hüsn-i şöretini izale ettirmek istemiş ve bunun için dahi, müşarünileyh Kumandanın maiyetinde bulunan mahir, muallim-i harb, uzma(89) kırk bin askeri alıp, birtakım döküntü efrad ile tebdil ettikten sonra, Rusya’nın en büyük bir kuvvetiyle çarpıştırmış ve bu suretle kendinin, tebasınının, tac-ü tahtının ve hatta ırz ve namusunun muhafazası için düşmanla uğraşmaya giden kumandan ve zavallı efrad-ı askerinin binlerle telef ve esir olmasına ve âkıbet hudud boyunda ordunun hezîmetine sebep olmuştur. Bunu işiden Padişah mahzûz, mesrûr olmuştur —ordularının mağlubiyetiyle kendisini galib gören bir padişah—. İlâhi, ne garabet-i hilkat!

Ermenilerin ihtilâli zamanında Padişahın uğradığı tahkîrât, en sefil bir kölenin bile tahammülü haricinde olmağla beraber, Osmanlılar Padişahı olan ”Gazi Büyük Abdülhamid”, İstanbul içinde tahassun eden usata selâm-ı Şahane tebelluğ ettirmek ve bunların cümlesi bin hakaretle reddedildiği halde, ertesi günü tavuk etiyle çorba ve francala göndermek gibi garabet-i ahvalda

(88) ”Son savaş” demek olan ”muharebe-i ahîre”den maksat, 1877 yılında patlak veren Osmanlı-Rus savaşı. O dönemde kullanılmakta olan Rumî takvime göre 1293 yılına rastladığı için, ”Doksanüç Harbi” diye adlandırılmıştır.

(89) Bu sözcük yazının aslında böyle çıkmıştır. Kanımızca sözcüğün doğru biçimi ”uzman”dır ve bir dizgi yanlışlığı yüzünden böyle çıkmıştır.

bulunmuştur. Bir taraftan orduları acından ölür, diğer tarafta usata francala gönderir ve anlardan elde ettiklerini hapishanede hafiyen boğdurmak gibi cinayette bulunur. Usata şu yolda muamele eden Abdülhamid, "adalet isteriz" diyen bir Türkü görürse, "vay, Jön Türktür" diyerek, değil yalnız kendisini, hatta görüştüğü ne kadar ehibba ve eviddası varsa, cümlesini Afrika Fizan çöllerine(90) nefyeder; çok defalar da yolda Bahr-i Sefid(91) dalgalarına teslim ettirir.

*

Saray içine girildikde, ayrıca garib ahvala tesadüf olunur. Çünkü görülür ki Padişah birtakım uşak makulesi herifleri ve hatta Ebülhüda gibi Kıbtîleri etrafına almış, hiç iken en büyük rütbelere mazhar etmiş ve sonra da bir çocuğun, evvelâ eliyle kendisine bir bebek yaptıktan sonra ertesi günü o bebeğin şekil ve heyetinden korkması gibi, Padişah dahi büyüttüğü uşaklardan korkmaya başlar, ödü patlar. Padişahın şu cinnetini gören Saray halkı, "aman fırsattır, istifade edelim" diyerek, jurnallerle(92) zavallı esir Padişahı birer türlü korkutarak, ceblerini doldurmaya çalışırlar; hatta "Saray halkı" denilen eşirra, Babıâli'yi(93) ele almışlardır.

Umum memurîn Yıldız'a yani Halife-i Müslimîn olan Abdülhamid'e müracaat ettiriliyor. Erbab-ı müracaati kabule memur olan da, Padişahın tercümanı, vekili demek olan Başkâtib Tahsin Bey'dir. Efrad-ı milletin, erbab-ı ihtiyacın temenniyât ve tazarruâtını istima' ile Halifeye arz ve îsal etmeye memur ve binaenaleyh makamının ne kadar mühim olduğu aşikâr olan Tahsin Bey, Efendisinden aldığı evamir ve tenbihâta binaen, bilâ istisna herkese yalan söylemek, en âdî bir iş için en ufak bir kimseyi senelerle iğfal ile Yıldız Kasrı hümayununa taşıtırmaktan usanmaz. Bazen bunlar meyânında bir kanlısı(94) bulunur ki şu iğfalâta her nasılsa hiddet eder ve hatta Tahsin Bey'i şetmetmek derecelerine kadar ilerler. Tahsin Bey böylesini cezaya çarpmak değil, hatta hiddet etmez ve yine "ertesi günü gel, işini bitiririm" der. Herif ertesi günü "bir son nefes" diyerek bir daha gider. Tahsin Bey, masasının

(90) 20. sayıdaki 11 numaralı dipnota bakınız.

(91) Bahr-i Sefid: Akdeniz.

(92) Jurnal: Fransızca olan ve "gazete, resmî görevlilerin işe başlarken ve paydos ederken imzaladıkları günlük çalışma listesi, herhangi bir olay hakkında polisin düzenlediği rapor, günlük anı defteri" gibi anlamlarda kullanılan bu sözcük, Abdülhamid döneminde bir terim olarak, "Saraya ya da başka bir resmî makama birileri hakkında gizli ajanlarca yapılan yazılı ihbar" anlamında kullanılmıştır. Fransızcadaki "journal" biçiminde yazılan bu sözcük, Türkçede "jurnal" biçiminde yazılır. Abdülhamid döneminde ihbarcılık yapan kimselere de "jurnalcı" ve "hafiy" denirdi. "Hafiy" sözcüğü, "gizli ajan" anlamında kullanılırdı.

(93) Babıâli: Sözlük anlamı "Yüksekkapı" olan bu ad, Osmanlı hükümetinin yönetim merkezi olan ve Osmanlı sadrazamlarının makamının da bulunduğu bina için kullanılırdı. Bu binanın bulunduğu İstanbul'un semti de, zamanla aynı adla adlandırılmış ve bu ad günümüze kadar kullanılagelmiştir.

(94) Buradaki "kanlı"dan maksadın "sıcakkanlı" olduğu anlaşılmaktadır.

üzerinde bulunan bir keseyi çıkarıp kemal-i hürmet ve tevazula, ibadet edencesine öpüp başına koduktan sonra, "buyurun, Efendimizin ihsan-ı Şahaneleridir" diyerek uzatır. Bu adam iki seneden beri sürünen işinin o günü bitirmesini ümid ederken, kendisine bir sadakanın uzatıldığını görünce daha ziyade hiddet eder ve bu ihsanı alıp yere atar ve hatta Padişah hakkında itale-i lisanda bulunarak odadan çıkar. Tahsin Bey bunu da yutar, gider, Efendisine işi anlatır; o da müteessir olmaz.

Şu ahvalı gördükçe, adamlarını intihab hususunda Sultan Abdülhamid'in cebaneti nisbetinde mahareti olduğu teslim edilir. Sarayın bu yoldaki ahvalı yazılmak icabetse, kitablar teşekkül eder. Fakat fitratı ve muhîti âlî olan Abdülhamid'in fenn-ü tecrübe haricindeki muamelâtını tarif için zikrolunan misaller kâfi görülmekle, cümlemizi dilhun eden seyyiât-ı Şahanenin bu kadar tâdadiyle iktifa olundu. "Allah şu garabet-i hilkati şu milletin başından ref' etsin de, vatanın, babaları Afrika çöllerinde ölen çocuklarını, sokaklarda kalan sefil dul kadınlarını halas etsin" duasıyla hatm-ı kelâm olunur.

Hindiye Matbaasında tab'olunmuştur

23'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

YARATILIŞ GARİPLİĞİ

Şu evren içinde rastlanılan yaratıkların en mükemmellerinin insanlar olduğu ve Cenab-ı Hakk'ın her çeşit mutluluğun nedeni olan akıl gibi bir cevheri, öbür hayvanlardan ayrı olarak, iyilik olsun diye insanlara bağışladığı, herkeşe bilinmektedir.

Kimi insanların, bu yüksek yaratılışlı türün içinden gelmiş olmakla birlikte, en bayağı bir hayvanın bile yapmadığı bir çirkin işi yaptıkları görülüyor. Bunun nedeni aranırsa, insanların eylem ve davranışlarındaki ayırım ve uyumsuzluk yalnız yaratılış ve yaşam biçimlerinde aranmamalı, bir de içinde buldukları çevrenin etki ve gücü göz önüne alınmalıdır. Çevrenin, değil yalnız insanların üzerinde, hatta hayvanların üzerinde bile büyük etkisi olduğu görülür. Örneğin, köpek etçil olduğu halde, bir avcı, küçüklükten büyüttüğü köpeğini, avladığı hayvanın etini yemekten alıkoyar ve bunda başarıya da ulaşır; hatta o kadar ki, o köpek aç kaldığı halde, efendisinin ve hatta bir yabancının bile vurmuş olduğu kuşların yanı başında bulunur da etlerini yemez. Kedilerle köpekler yaratılış bakımından birbirlerine düşman oldukları halde, küçüklükten beri terbiye edilmiş bir köpeğin, evde efendisinin kediyle birlikte iyi uyuşup geçindiği görülür.

İşte akıl erginliği konusunda her durumda ve her işte insanlardan pek aşağı bir doğal özellikte yaratılmış olduklarına kuşku olmayan hayvanlar üzerinde çevrenin bu ölçülerde etkisi, yukarıda anlatılan sıradan bu iki örnekten pek açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Böyle olunca, kavrama gücü ve anlayışı dolayısıyla gördüğü terbiyeden daha çok etkilenmesi doğal olan insanlar üzerine çevrenin ne ölçülerde güçlü etki yapacağı, ufak bir düşünmeyle kabul edilir.

İmdi, insanlarda gördüğümüz ahlak yüceliğini ve ahlak düşüklüğünü, kendilerine babalarından ve atalarından geçecek özelliklere bağlamak ne kadar doğal ve ne kadar bilimsel ise, içinde yetiştikleri çevrenin kendilerine aşıladığı terbiyeye bağlamak da o kadar doğal ve bilimseldir.

Bu duruma göre, babası iyi ahlak sahibi olan bir kimse kötü terbiye görmüşse, babasından irsî olarak geçen ahlak iyiliklerini, içinde yetişmiş olduğu çevreye göre, az ya da çok, kısmen yitirebilmesi olanaklı olduğu gibi, babası kötü ahlakla tanınan bir kimsenin de, babasından irsî olarak geçen ahlak kötülüklerini güzel bir terbiye sayesinde tümüyle değiştirip, güzel ahlakla kişiliğini ve niteliklerini süsleyebilmesi pek olanaklıdır.

Ahlak üzerine eşit bir biçimde etki yapan doğa ile "terbiye" diye adlandırabileceğimiz bu iki gücün her ikisi de bir kişi üzerine iyi bir biçimde etki yapmışsa, o kişinin her durumda ve her işte kötü tavırlardan kendini arındırarak erdemli kişilerden olacağına asla tereddüt edilemeyeceği gibi, tersine, karışık etkiye uğrarsa ondan hiç bir zaman ahlaksal erdem ummak doğru olmaz.

*

Sözü geçen durumlar tüm bilim adamları ve deneyimli kimseler tarafından bilindiği halde, tümüyle bu kurala ters düşen ve bu nedenle de gerçekten eşi görülmemiş olağanüstü bulunan İkinci Abdülhamid Han, gösterdiği tavır ve ahlakıyla bütün dünyayı şaşkınlık içinde bırakmıştır. Bu gerçeği göz önüne alarak, Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın 24 yıldan beri işgal etmekte olduğu taht üzerinde gösterdiği ahlak ve terbiyesini gözden geçirelim:

Bugün "Büyük" unvanını takınmış olan Sultan Abdülhamid, yeri cennet olan Sultan Abdülmecid gibi görkemli bir sultanın oğludur ve böylece Sultan oğlu Sultan olup, bugün, yüce atalarından kalan sultanlık tahtının üzerinde bulunuyor. Abdülhamid, babasının oğlu olması dolayısıyla ve babasının yiğitlik ve cesaretinin irsî olarak kendisine geçmesinin doğal olmasıyla, elbette ki babası gibi şahane bir yaratılışa bulunması gerekirdi.

Doğal olan bu ince anlama göre, Abdülhamid'den, büyüklükten başka bir şey görülmemeliydi. Abdülhamid'in, sultanlık tahtına oturuncaya kadar içinde yetiştirilip terbiye edildiği çevre ise, 700 yıldan beri sindirici güçleri ve heybetleriyle bütün Avrupa'yı titretmiş olan bir sultanlık hanedanının görkemli güç ve şanlar üzerine yetiştirilip terbiye edildikleri, görkemli güç ve şanlarla süslenen Saraydır. Öyle bir saray ki, içinde yetişen en büyük padişahların kimisi Dünya haritasına bakarak, Yerküre'yi küçümseyip bir padişaha az görmüş; kimisi de, sultanlığı zamanında daima savaş alanında elinde yalın kılıç, sıradan bir neferden ayırt edilmeyecek biçimde, ordusunun önünde çalışmış, çabalamış, adaleti yerine getirip ülkelerini genişletmiştir.

Sultan İkinci Abdülhamid, yüce atalarından irsî olarak almış olması gereken bu yüce yaratılış ile, bunca şahinlerin yuvası demek olan Sarayda terbiye görmüş; sindirici güce sahip geçmişlerinin yiğitçe gayretlerini daima dinlemiş; yaşamının tüm süresince emredici biçimde davranarak, her ne istese, her ne söylese derhal itaatle yerine getirildiğini görmüş; her dediği, hatta büsbütün yanlış olsa bile, çevresini alan cahil dalkavuklar tarafından bin türlü yalan övgülerle takdir edilerek büyüklük ve ululuk duyguları pekiştirilmiş; kıscacı, inatçı, kibirli, ulu, cesur, saldırgan, sataşkan olması ve korkak, uyusuk olmaması için her ne gerekirse yerine getirilmesinde hiç kusur edilmemiştir.

İşte bu şekilde yetiştirilerek tahta geçen Padişahımızın tutum ve davranışları ne denli zalimce ve ne denli kan dökücü biçimde olsa bile, hiç olmazsa ikiyüzlülük ve gizlilik perdesi altında değil de açıktan açığa olması gerekirken, yaratılış garipliğinin şaşkınlık veren bir örneği olmak üzere, ne yazık ki "Büyük Abdülhamid" in her tutum ve davranışı, her çeşit alçaklıkla karıştırılmış bulunuyor. Hem de birinci derecedeki en bayağı köleler çevresinde büyümüş olan köle oğlu köleler içinde bile benzeri az bulunur. Çünkü bir köle çocuğu bile, hatta aşağılık şeylerin bulaştığı bir çevre içinde büyümüş olsa da, yine bir millete padişah olduğunu görürse, altındaki tahtın ve başındaki tacın etkisiyle olsun yaptıklarında biraz değişiklik, biraz büyüklük gözlemlenir. Ve bu da pek doğaldır.

"Büyük Abdülhamid" ise, o zamanki vezirlerin elini öperek tahta geçtikten sonra, birinci amacı, ideali milletin mutluluğu olan Midhat Paşa'nın varlığını ortadan kaldırıp yok etmek oldu. Bu arzusunu yerine getirmek için Midhat Paşa'yı karşısına çağırıp bir kılıçla boynunu vursaydı, dünya tarihinde pek çok zalim cellât padişahlar işitilmiş olduğu gibi, o davranışına, "cahil-ler elinde terbiye görmüş olan kötü padişahlara özgü zulüm" denilir ve yalnız adı geçen Paşanın yok olmasına üzülünür, ağlanırdı. Ne var ki Abdülhamid tahtında olduğu halde her gün Midhat Paşa'yı sarayına çağırır, elini öper; bir yandan da kendisini suçlamak için, birine 15 bin, öbürüne de 20 bin lira verip "Abdulaziz'in katilidir" iftirasında bulunacak iki yalancı tanık bulur. Böylece o yüce himmetli Veziri mahkûm ettikten ve Taif'e sürdükten sonra, "yalancı tanıklar belki bir gün boşboğazlık eder de iş patlak verir" düşüncesiyle onları da sürgüne gönderdikten sonra, Midhat Paşa'ya yaptığı gibi, İstanbul'dan gönderdiği cellâtlar aracılığıyla onları da gece yataklarında ipe boğdurdu. Bu yalancı tanıklar hak ettikleri cezayı buldular (dinsizin hakkından imansız gelir). Fakat Abdülhamid'in cezası ne zaman verilecek? Her Firavun'un bir Musa'sı vardır, o Musa da bu mazlum millet olsa gerektir.

*

Kısacası, "Büyük Abdülhamid", kimsenin hatırına hayaline gelmeyecek biçimde becerikli oyunlarla, birçok gayretli vezirlerini birer şekilde sürgün ve idam etmiştir. Hatta Rusya ile meydana gelen son savaşta(95) Süleyman Paşa'nın bazı başarılarla millet arasında kazandığı iyi itibar ve şöhret Abdülhamid'in kuşklarına dokununca, sözü edilen Paşayı bir savaş alanında yenik düşürtüp, böylece kazandığı iyi şöhreti ortadan kaldırtmak istemiş; bunun için de, adı geçen Komutanın emrinde bulunan usta, savaş üzerine eğitilmiş, uzman olan 40 bin askeri alıp, birtakım döküntü erler ile değiştirdikten sonra Rusya'nın en büyük güçlerinden biriyle çarpıştırmış ve böylece, kendisinin, uyruklarının, taç ve tahtının, ırz ve namusunun korunması için düşmanla uğraşmaya giden komutan ve zavallı erlerin binlerle telef ve esir olmalarına ve sonunda da ordunun sınır boylarında yenilgiye uğramasına neden

(95) Bu sayıdaki 88 numaralı dipnota bakınız.

olmuştur. Bunu işiten Padişah hoşnut olmuş, sevinmiştir (ordularının yenilgiye uğramalarıyla kendini galip gören bir padişah)! Tanrım, ne yaratılış garipliği!

Ermenilerin ayaklanması sırasında Padişahın uğradığı hakaretler, en düşük düzeydeki bir kölenin bile tahammülü dışındaydı. Bununla birlikte, Osmanlıların Padişahı olan "Gazi Büyük Abdülhamid", İstanbul içinde kapanıp pusulanan isyancılara "padişahlık selâmları" nı yollamış; bu selâmların tümü bin hakaretle reddedildiği halde, ertesi gün tavuk etiyle çorba ve francala göndermek gibi bir garip tavırda bulunmuştur. Bir yandan orduları açlıktan ölür, öbür yandan isyancılara francala gönderir ve fakat onlardan ele geçirdiklerini de hapisanede gizlice boğdurmak gibi cinayette bulunur. İsyancılara bu yolda işlem yapan Abdülhamid, "adalet isteriz" diyen bir Türkü görürse, "vay, Jön Türktür" diyerek, değil yalnız kendisini, hatta görüştüğü ne kadar ahbabları ve sevdikleri varsa, topunu Afrika'nın Fizan çölleri-ne(96) sürgün eder; çok kez de onları yolda Akdeniz'in dalgalarına teslim ettirir.

*

Sarayın içine girildiğinde, ayrıca garip durumlarla karşılaşılır. Çünkü görülür ki Padişah, uşak türünden birtakım herifleri(97) ve hatta Ebülhüda gibi Çingeneleri çevresine almış, birer hiç iken onları en yüksek rütbelere yükseltmiştir. Sonra da, tıpkı bir çocuğun, önce kendi eliyle kendine bir bebek yaptıktan sonra ertesi günü o bebeğin biçim ve görünüşünden korkması gibi, Padişah da, büyüttüğü uşaklardan korkmaya başlamış, ödü patlar duruma gelmiştir. Padişahın bu deliliğini gören Saray halkı, "aman fırsat bu fırsattır, yararlanalım" diyerek, jurnallerle(98) zavallı esir Padişahı her biri bir türlü korkutup, ceplerini doldurmaya çalışır olmuştur; hatta "Saray halkı" denilen o şirretler, Babıâli'yi(99) de ele geçirmişlerdir.

Bütün memurlara, Yıldız'a yani Müslümanların Halifesi olan Abdülhamid'e müracaat ettiriliyor. Müracaat sahiplerini kabul etmekle görevli olan da, Padişahın sözcüsü ve vekili demek olan Başkâtip Tahsin Bey'dir. Millet bireylerinin, ihtiyaç sahiplerinin dilek ve yakarışlarını dinleyip bunları Halifeye iletmek ve arz etmekle görevli olan ve bu nedenle de makamının ne kadar önemli olduğu ortada olan Tahsin Bey, Efendisinden aldığı emir ve tenbihlere uygun biçimde, ayrımsız olarak herkese yalan söylemekten ve en sıradan bir iş için en ufak bir kimseyi yıllarca kandırıp Padişahlık Sarayına taşıttırmaktan usanmaz. Bazen bunlar arasında bir sıcakkanlı kişi bulunur

(96) 20. sayıdaki 11 numaralı dipnota bakınız.

(97) Buradaki "herifler" sözcüğü yazının aslında kullanılmıştır. Biz de çeviride aynen kullandık.

(98) Bu sayıdaki 92 numaralı dipnota bakınız.

(99) Bu sayıdaki 93 numaralı dipnota bakınız.

ki bu kandırmacalara her nasılsa sinirlenir ve hatta Tahsin Bey'e sövecek kadar ileri gider. Tahsin Bey böylelerini cezaya çarptırmak şöyle dursun, hatta onlara sinirlenmez bile; yine "ertesi günü gel, işini bitiririm" der. Herif(100) ertesi günü "bir son soluk" diyerek bir daha gider. Tahsin Bey, masasının üzerinde bulunan bir keseyi çıkarıp büyük saygı ve alçakgönüllülükle, taparcasına öpüp başına koyduktan sonra, "buyurun, Efendimizin padişahça iyiliğidir" diyerek uzatır. Bu adam, iki yıldan beri sürüncemede bırakılan işinin o gün bitirilmesini umarken, kendisine bir sadakanın uzatıldığını görünce daha çok sinirlenir ve bu "iyiliği" alıp yere atar, hatta Padişah hakkında da dil uzatıp odadan çıkar. Tahsin Bey bunu da yutar ve gider, Efendisine işi anlatır; o da etkilenip üzülmez.

Bu durumlar görüldükçe, adamlarını seçmek konusunda Sultan Abdülhamid'in korkaklığı oranında becerikli de olduğu kabul ve itiraf edilir. Sarayın bu yoldaki durumlarının yazılması gerekirse, bunlardan kitaplar oluşur. Fakat yaratılışı ve çevresi yüce olan Abdülhamid'in bilim ve deneyimlerin kapsamının dışında kalan işlemlerini tanımlamak için anlatılan örnekler yeterli görüldü ve hepimizin yüreğini kanatan "padişahça kötülükler"inden bu kadarının sayılmasıyla yetinildi.

"Allah şu yaratılış garipliğini bu milletin başından kaldırsın da, babaları Afrika çöllerinde ölen vatan çocuklarını ve sokaklarda kalan perişan dul kadınları kurtarsın" duasıyla bu sözlere son verilir.

---

(100) Buradaki "herif" sözcüğü de yazının aslında kullanılmıştır.

Heçî vê
kaxidekî
rêke
ji min re,
divê
ser kaxizî
weha binivîse:
Necl'ul-merhûm
Bedirxan Paşa
Ebdurrehman Beg
*
Her car
du hezar
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

KURDÎSTAN

1315

Pazde roja de carekê têt nivîsandin
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna
teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
ayda bir neşrolunur
Kürdçe gazetedir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farisîce
mektublar
Kürdçeye bittercüme neşrolunur

Address:
ABDULRAHMAN
BEDRIKHAN
75, Prince Square
Bagswater W.
LONDON

*
Her tabî'da
2000 nûsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal ve vesatetleriyle
kura ve kasabâta
neşr-ü tamim
olunacaktır

*
Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja duşembê de 6 Cemadîlewvel sene 1318 * Fi 19 Ağustos sene 1316(3)

ÎLAN

Eve pêlek e min ji Cenewreyê neqlê Londrayê kir. Loma min nekarî cerîda xwe neşir bikim(4) Ji nuho pê ve umîd dikim ku her heyv carekê muntezemen cerîda xwe ez'ê neşir bikim.

- (1) Ev jimare di eslê rojnamê da "25" hatiye nivîsîn. Lê belê eşkera ye ku ew bi şaşî wisa hatiye çapkirin. Lewra ev jimare, jimareya 24'an e û ya 25'an li pey wê tê. Ji ber vê yekê me jimare bi awayê rast "24" nivîsî.
- (2) Ev peyvîk di eslê rojnamê da weha derketîye. Em rastê mana wê nehatin. Tê zanîn ku bi şaşî weha derketîye.
- (3) Li gora tarîxa Mîlâdî 1 Îlon 1900(Milâdî tarihe göre 1 Eylül 1900).
- (4) Neşir bikim: Biweşînim, belav bikim.

WEQ'EÊ MÎDHET PAŞA

ÎSTÎTRAD

(Mabe'd)

Ebdulhemîd teksîsata(5) xwe bi qaîma nedistand. Wezîrê di wî Mîdhet Paşa jî digo "heger Padîşah xwe îtîbar li qaîma neket, gelek xirab e". Loma mani'(6) dibî. Dizî Mîdhet Paşa(7) Nazîrê Malîyeyê Xalib Paşa, teksîsata Xunkar bi zêr rêdikir. Mîdhet Paşa ev bihîst, çû Mabeynê cem Xunkar, ezla Xalib Paşa û îada(8) teksîsatê teleb kir.(9) Ev teleba Mîdhet Paşa îs'af nebî.(10) Lakîn Sedrêazem(11) çû mala xwe, îstîfa xwe teleb kir; heft roja ji mala xwe derneket. Vî zemanî de gelek cara Xunkar jê re xeber rêkir, da biçê ser şixulê(12) xwe. Lakîn Mîdhet Paşa hemî red kir. Paş du roja Xunkar xeber ji Mîdhet Paşa re şand ku metlebên(13) wî qebûl kirîye, bila biçê Mabeynê. Mîdhet Paşa bawer kir, çû, lâkîn dît ku ev davik bî. Zîra(14) weqta ku çû Mabeynê, ket mezelekê(15) de, yawerek çû nik, muhra Sedaretê(16) jê xwest. Wê hingê ewî zanî Xunkar çi hîle lê kir. Derxist muhur da, û paş du saeta li waporê(17) siwar kirin û ji Îstanbulê derêxistin.

*

Xunkar ji nefya Mîdhet Paşa gelek ditirsa. Loma gelek îtîna dikir.(18) Weqta ku Xunkar dît millet deng nake, gelek dilxweş bî û Mîdhet Paşa jî rêkir nav Înglîz. Mîdhet Paşa li nav Awrupayê jî mezherê teqdîr bî.(19) Loma her(20)

-
- (5) Teksîsat: Diravên veqetandî, diravên ku jibo meaşek yan karek tèn veqetandin. Li vir mexsed meaş e.
  - (6) Manî': Rêgir, kes yan tiştê ku rê li tiştekan yan karek digire.
  - (7) Dizî Mîdhet Paşa: Ji Mîdhet Paşa bi dizî, bê xebera wî, bê haya wî.
  - (8) Îade: Vegerandin.
  - (9) Teleb kir: Daxwaz kir, xwest.
  - (10) Îs'af nebî: Nehat cî, pêknehat, nehat qebûl kirin.
  - (11) Sedrêazem: Serekwezîr. Di dewra Osmanîyan da ji serekwezîran ra weha dihat gotin.
  - (12) Şixul: Kar.
  - (13) Metleb: Daxwaz.
  - (14) Zîra: Lwera.
  - (15) Mezel: Ode. Ev peyvîk ji peyvîka "menzel" a Erebi hatîye kurt kirin.
  - (16) Sedaret: Serekwezîrî.
  - (17) Wapor: Gemî.
  - (18) Îtîna dikir: Dîqet dikir, bi hezîr tevdigerîya.
  - (19) Mezherê teqdîr bî: Gîhabû teqdîrê, hatibû teqdîr kirin, qedrê wî hatibû girtin.
  - (20) Her: Tim, her dem.

Xunkar jê ditirsa. Hetta, heqê sukût, jê re îhsan rêdikir;(21) lakîn ewê nedistand, red dikir. Ebdulhemîd ji vî halî yekcar aciz dibî. Ebdulhemîd nîhayet(22) xwe hew girt,(23) banê Mîdhet Paşa kir; ewê jî îcabet kir,(24) çû Girîdê sakin bî.(25)

Mîdhet Paşa wê derê jî xizmet ji wetenê xwe re dikir. Xelqên wê derê gelek ji Mîdhet Paşa memnûn bîn, Musulman û File hemî dost û mutefiq bîn. Paş du heyva Mîdhet Paşa têlgrafek ji Xunkar stand ku bibe sedrêazem, paş du saeta dîsa têlgrafek stand ku bibe walîyê Şamê. Nîhayet çû Şamê.

ZÎN Û MEM

(Ma be'd)

Hun bêjine min, ku bû qezîyye?(26)
Kengê li me xef dibit xebîyye!(27)

Ez dê nuhe remlekê birêjim(28)
îsmî û zemîrî ez bibêjim(29)

yan şûşe û mendila xwe danim
mahîyyetê halî dê bizanim”(30)

Wan gotine dayeyê nîhanî:(31)
”Em sibhê ku çûne der ji xanî

-
- (21) Heqê sukût: Heqê huskutîyê, ucreta huskutîyê, heq û ucreta ku hukumetek yan jî yek ji kargêrên wê hukumetê dide muxalîfên xwe, da ku ew huskut bibin û dev ji muxalefê bertin, bêdeng bimînin.
Îhsan rêdikir: Qencî dişand, wek qencîyek jê ra dirav dişand.
- (22) Nîhayet: Di dûwayîyê da, di paşîyê da, paşîya paşîn.
- (23) Xwe hew girt: Hew xwe ragirt, hew tehemmul kir, hew bi xwe karî.
- (24) Îcabet kir: Banga wî qebûl kir, daweta wî qebûl kir, bersîva erîn da.
- (25) Sakin bî: Bicî bû, îqamet kir, hêwirî, li wir hêwir girt.
- (26) Ku bû: Li ku bû, li kêderê qewimî.
- (27) Xef dibit: Vêşîre, wînda dibe, tê veşartin, tê poşan.
Xebîyye: Tiştê veşartî, tiştê nepenî, tiştê nexuyayî.
- (28) Nuhe: Nuha, vê demê.
Reml: Fala sîlikê, fala qûmê, fala ku bi sîlikê tê avêtin. Peyvîka ”reml” a Erebi bi mana ”sîlik” e. Ji ber ku tewirek fal jî bi sîlikê hatîye avêtin, ew peyvîk bûye navê wê falê jî.
- (29) Îsm: Nav. Yanî ”navên wan kesên ku we ew evandine”.
Zemîr: Tiştê veşartî, tiştê ku di nava tişteki dî da yan jî di binê tişteki dî da veşartî ye. Yanî ”ew tiştê veşartî û nepenî yê ku di vê bûyerê da ye”.
- (30) Mahîyyetê halî: Esl û esasê rewşê, xwetîya vê rewşê.
- (31) Nîhanî: Bi dizî, dizîka, bi dengêkî nizim.

herçî li me bû duçar û peyda(32)
hazir gerîya cunûn û şeyda(33)

Axir ku ji heddî çûye der cewr(34)
cewrê li me aqîbet numa dewr(35)

em jî gerîyan melûl û mexbûn(36)
hatîne ve em xeffî û mecnûn”(37)

Dayîn bi teennî-yû tewella(38)
çû b'alî ve, daye wan tesella(39)

Go ”hun bi cemalê şehriyar in(40)
her yek ji we şah û xundekar in(41)

Kî bit ku nebit mutî’û muhtac!(42)
Kî bit ku nedit we bê teleb bac!(43)

Herçî we hebandî, ey perîzad
husna we diket jibo we munqad(44)

Xasma di vî şehri bit we dildar
ez dê wî bikim nuha xerîdar(45)

Bêjin kî ye, da biçim bibînim
hazir bikirim, jibo we bînim”

-
- (32) Duçar: Kes yan tiştê ku li mirov rast tê. Li vir mexsed kes in. Yanî ”herçî kesên ku li me rast hatin û li ser rîya me peyda bûn”.
- (33) Cunûn: Dîn.
Şeyda: Bêhişê evînê, gêjê evînê, kesê ku ji ber evînê bêhiş û gêj bûye.
- (34) Cewr: Azar, ezîyet, zordestî. Yanî ”ew êş û azara ku me da kesên ku li me rast hatin, axir ji sînor derket û zêde bû”.
- (35) Aqîbet: Paşê, di paşiyê da, di dûwayiyê da.
Numa dewr: Dewr nişan da, dora xwe nişanê me da. Yanî ”dora wê êş û azarê hat ser me, ew êş û azar li me vegeerîya û berê xwe da me”.
- (36) Mexbûn: Bêhiş, gêj, sews.
- (37) Hatîne ve: Em paş ve hatine, em vegeerîyane.
Mecnûn: Dîn.
- (38) Teennî: Hêdî, tevgera hêdî.
Tewella: Nêzikayî.
- (39) Tesella: tesellî.
- (40) Şehriyar: Padîşah, mîr. Yanî ”hun bi rindîya mîranî ne, husn û cemala we mîranî ye, rindîya we rindîya dotên mîran e”.
- (41) Xundekar: Padîşah, mîr.
- (42) Mutî’: Stûxwar, îtaetkar, binferman.
- (43) Bac: 1-Bêş, xerac. 2-Bêşa rê, heqê derbasbûna di rîyek da. ”Bacerê” jî tê gotin. Peyvika ”bac” di eslê rojnamê da bi şaşî ”tac” derketibû, me ew bi awayê rast ”bac” nivîsî.
- (44) Munqad: Stûxwar, binferman, îtaetkar.
- (45) Xerîdar: Mişterî.

İLÂN

Ahîren Cenevre'den Londra'ya nakletmek münasebetiyle, bir müddettir ceride-i âcizanemi tatile mecbur olduk ise de, bu kerre matbaa mürettebatının ikmaline muvaffak olunmakla, bundan böyle ayda bir defa olmak üzere, muntazaman "Kürdistan"ın tab' ve neşrolunacağı ilân olunur.

CÛLÛS-I ŞEAMETME'NÛS(46)

Ya Rabbim! Senin hikmet-i ilâhiyen, idrak-i beşerin haricindedir. Bunun teşrih ve tahliline çalışmak, zat-ı "Hakk"ına bir tecavüz olur. Hâşa, sümme hâşa, sana karşı böyle bir mevki-i isimde bulunmaktan hazer ederiz. Fakat derya-i rahmet ve mağfiretinden katreçîn olacağımızdan şübhe etmeyerek, bargâh-ı izzetine, "Abdülhamid'i niçin yarattın?" feryad-ı istifhamîsini îsala cür'etyab oluyoruz. Bu kütle-i hûn'alûdü, bu cism-i nuhûsetme'lûfü, kudret-i ülûhiyetinin insan şeklinde belânisar olabileceğini göstermek için mi halk ettin? Böyle bir vücud-ı mezalim'efzûdü Makam-ı Hilâfette bulundurmaktaki ferman-ı ilâhiyenin sırrı nedir? Ve yigirmi beş sene bu millet-i mazlumenin başına musallat etmekteki mana-i hafî ne oluyor?

Allah'ım! Senin zat-ı pâk-i mukaddesin şeytanlara melce, yılanlara mahrec mi olsun? Bu ruh-ı leîm senin "Âdil" sıfat-ı celîline tecavüz etsin de, yine icra-i habaset kudreti bakî mi kalsın? Bu kalb-i pürhıyanet, senin din-i azametnisarını tahkîr, habîbini tezlîl eylesin de, yine o kürsî-i mel'anette kan içmekle iktisab-ı hayat fırsatına mı nail olsun? Bu dest-i hûnâşam, Kâbeni taşlasın, mahlûkatını yaksın da, senin kudret-i intikamın seyirci mi bulunsun?

Ya Kahhar-ı Zülcelâl! Yerdeki enîn-i mazlûmanenin gökteki aks-i müsterhımanesi, elbette sem'î ilâhiyene vâsıl oluyor! Tîr-i cevri kahr ile terk-i hayat eden zevclerin kanlı yaşlar döken zevcelerini, açlık ve sefalet ile yüzleri solmuş, gözleri çökmüş, dudaklarında bir feryad-ı masumane asılmış yetimlerin figan-ı ciğersûzlerini, bu levha-i bukâamîzi, şübhesiz meleklerin sana

(46) Sözlük anlamı "oturmak" olan "cülûs" sözcüğü, aynı zamanda bir terim olarak, "padişahın tahta çıkması, tahta oturması, padişahlık görevine başladığı zaman törenle tahta geçmesi" anlamında da kullanılmıştır. "Şeametme'nûs" bileşik sözcüğü ise, "uğursuzluğu alışkanlık haline getiren, uğursuzluk getiren, uğursuzlukla birlikte olan" demektir. Böylece bu başlığın bir bütün olarak anlamı şöyle oluyor: "Padişahın tahta uğursuz çıkması". Şöyle de olabilir: "Padişahın uğursuzluk getiren padişahlığı". Kısaca "uğursuz cülûs" da denebilir. Yazarın bu başlığı kullanması, Abdülhamid döneminde kullanılan bir kalıplaşmış deyim karşılık olarak rejime yöneltilen bir taşlama niteliğindedir. O dönemde Abdülhamid'in tahta çıkışı, resmî söz ve yazılarda, sansür altındaki basında "cülûs-i meymenetme'nûs" deyimiyile anılır ve yazılırdı ya da anlatılırdı. O deyimdeki "meymenetme'nûs" bileşik sözcüğü, "uğurluluğu alışkanlık haline getiren, uğur getiren, uğurlu" anlamına gelmektedir.

ihbar ediyor! Mahbeslerde inleyen genlerin evlerinde ağlayan validelerini, menfalarda sürünen zulümdîdelerin nale-i sitemengîzleri, bargâh-ı Ehadiyetine kadar yükseliyor! Bunları bîşek görüyor, işitiyorsun da, yine bu mel'ûnun kan içmesine müsaade ediyorsun! Allah'ım! Bu habâsin ruhunu kabzetmemekteki âmâl-ı hafiyeye ilâhiyene secdeber-i hayretim! Ya Rab-bim! Ya Rabbim! Bu Yezid'in canını al!(47) Bütün millet, umum insaniyet, dest-i intikamının tecellîsine enzar-ı kerîhbarlarıyla muntazırdır!

Bu insan-ı leîm, bu cism-i recîm, Osmanlıların meskenetinden, Müslümanların hal-i dalaletlerinden hâsıl olmuş bir heykel-i belâdır! Ba ne zaman akvam-ı Osmaniye zincir-i kahr-ü esareti sürüklemekten bıkararak, bir azm-i metînane ile kıyam ederlerse, işte o zaman adalet-i ilâhiye tecellîyab olur!

---

(47) Buradaki Yezid'den maksat, Emevîlerin ikinci hükümdarı olan Yezid'dir ki zulüm ve ahlaksızlığıyla tanınmıştır. Muaviye'nin oğlu olan Yezid'in en büyük suçu, Peygamber'in torunu olan Hazreti Hüseyin'i ve çocuklarını Irak'ın Kûfe bölgesinde katliam etmesidir. Yazar burada Abdülhamid'i Yezid'e benzetmiştir.

KÜRDİSTAN VE KÜRDLER

”Bir insan ne kadar sahib-i iktidar bulunursa bulunsun, zemin ve zamanın müsaadesine, tali’ denilen bazıçe-i kudretin saye-i feyyazanesine mazhar olmazsa, neşv-ü nema bulamaz; yani terakkî eyleyerek cemiyet-i beşeriye içinde lâyıık olduğu mevki-i ihtiramı ihraz edip de hizmet-i cemiyete muvaffak olamaz” diyen lisan-ı hikmetbeyan, şüun-ı âleme ne derin vukuf göstermiştir!

Hakikat, bazen insanlar içinde öyle dühâta tesadüf olunur ki, efkâr-ı saibe, mütalâât-ı müteammikaneleriyle mecra-i insaniyeti bir cihet-i kemale tevcih edecek bir istidad-ı Hudadad görülür. Fakat içinde bulunduğu derd-i muzayyık-ı maîşetten, akvat-ı yevmiye tedarikinden âzadeser bulunup da cihan-ı kemali kendine medyun-ı şükran bırakacak olan istidad-ı havarika-sıyla measir-i bergüzîde ibrazından mahrum kalarak, bir mefturiyet-i elîme içinde ruberah-ı adem olur gider.

İşte aynı anasırın heyet-i ictimaiyesinden başka bir şey olmayan milletlerden bazılarının da, taliinden ru-i iltifat görmeyen dâhî gibi, pertev-i ikballeri saha-i mevcudiyetlerini tenvîr edemez ki, halihazırda bunun bir numunesi de Kürd milletidir.

Kürdler, zekâ ve dirayet, şecaat ve faaliyet, civanmerdlik ve istihkar-ı hayat, perestişkârî-i hürriyet gibi hasail-i bergüzîde-i insaniyenin cümlesine malik olmalarına rağmen, tarih-i âlemde namlarına nadiren tesadüf olduğu gibi, medeniyetin zirve-i kemali olan bu asr-ı marifethasırdaki, millet-i saire, bu necîb kavmin ahval-ı umumiyesinden cidden gafil bulunmaktadır.

*

Bugün Kürdler, İran’ın Loristan eyaletinden bed’ile Harput’a(48) ve Fırat, Dicle nehirlerinin mültakasını teşkil eden Kurna kasabasına kadar imtidad eden cesîm arazinin sahibidirler. Anadolu ile İran’ın mevaki-i muhtelifesinde ve hatta Belucistan ve Rusya ile Afganistan’da müteferrik Kürd kabileleri mevcuttur. İngiliz erbab-ı vukufunun tahminine göre Kürdler dört milyon nüfustur. Kürdlerin hudud-ı siyasiyeleri lâyııkıyla tayin olunamamış ise de, bugün kadîm Asuristan ile Midya’nın(49) bir kısmını işgal etmektedirler. Erzurum, Diyarbekir, Musul ve Acemistan’a aid olan Erdelan hattasıyla Kermaşah arazisi, Zab-ı Eşfel ile Bitlis ve Batman şehirleri havzasıyla Van gölü havalîsi, bu millet-i şecîa’nın cevalângâh-ı ezelişidir.

(48) Harput: Bu kentin adının Kürdçesi ”Xarpêt”tir; Batı dillerinin telâffuz biçimine göre ”Kharpêt” biçiminde okunur. Bileşik bir sözcük olan bu ad, ”xar” ve ”pêt” sözcüklerinden oluşmuştur. Bunlardan ”xar” sözcüğü, Kürdçede ”sönmüş olan” demektir; ”pêt” ise Kürdçede ”alev” anlamındadır. Böylece ”Xarpêt” adının tümü, ”sönmüş alev” anlamına gelmektedir. Öyle anlaşılıyor ki oradaki dağ çok eskiden bir yanardağmış ve söndükten sonra Kürdler tarafından ”sönmüş alev” anlamında ”Xarpêt” diye adlandırılmıştır.

(49) Midya: Medya, Med ülkesi.

Kürdlerin buralarda mebbe-i iskânlarına irca-i nazar etmek istersek, vâsefa ki ellerinde, tahsil-i malumâta kâfî bir eser-i mühimme tesadüf edemeyiz. Bu mecburiyet îcabındandır ki, mücavirlerinde bulunup da vaktiyle medeniyetin o bâlâsına irtika eyleyen ve teakub-ı ezman ile müteferrik olarak, bugün erbab-ı fenn-ü marifetin himmetiyle hâk-i siyah altından çıkarılan muhteşem binalar ve âlî saraylarıyla medeniyette ihraz etmiş oldukları kemali cihan-ı insaniyete tasdik ettiren Asurîlerle Keldanîlerin metrûkât-ı tarihiyelerine müracaate mecburuz.

Tarihlerde, Asurîlerin düşmanları meyanında "Kardu" ismiyle bir millete tesadüf olunur ki, bunların bugünkü Kürdler olduğu, Acem desatîr-i kadîmesiyle de isbat olunur. Acem desatîr-i kadîmesinde Kürdler, "Kardik" ve "Kardyen" namıyla müştehiridir. Gerek "Zend" lisanında ve gerek bu lisanın maderi bulunan "Sanskrit"te "Kardu" ve "Kardyen" kelimeleri, bugünkü "Kürd" lafzının aslıdır; "kahraman" ve "bahadır" manalarına delâlet ettiklerinden, bu milletin şecaat-ı fitriyeleri miras-ı ezeli olduğuna, mezkûr kelimelerin vech-i tesmiyesi büyük bir delildir.

*

İngiliz seyyahlarından Rikh,(50) seyahatnamesinde Kürdleri şu suretle tavsif etmiştir:

"İlâhe-i hürriyete perestiş etmek, onun uğruna feda-i can eylemek, Asya akvamı içinde en ziyade bu millete has tabayi-i âliyedendir. Kürdler namuslu, misafirperver oldukları gibi, güzel bir sîmaya da malik olup, melâhat ve sabahat-ı vücudiye itibarıyla de Yunistan-ı kadîm ahalîsiyle hemderecedir".

İngiliz eâzımından Sir Hanry Lyard(51) dahi:

"Kürdler ahval-i ictimaiyece iki büyük kısma ayrılır ki, biri aşayir suretinde imrar-ı eyyam, diğeri ziraatle meşgul olarak taht-i hükmünde buldukları hükümete az-çok râm olanlardır. Garibdir, meskûn(52) ve meşgul olanlar halîm ve lâtif bir secaya, siyah gözlere malik oldukları gibi, aşayir halinde ve âzadeser olanların kısım-ı âzamı da elâ yahud maî gözlü, kumral saçlıdır; bu kısmın diğelerinden en büyük farkı, gözlerinin ufak olmasıdır.

Kürdler, a'sâr-ı medîdeden beri sîma ve âdetlerini muhafaza etmişlerdir. Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde 'kelek' denilen vesait-i nakliyeyi birinci defa olarak Kürdler ihtira' eylemiştir. Bu ihtira'ları el'an bakî olup, 'kelek' de sîmaları gibi bunca asırdan beri tebeddülâta mazhar olamamıştır".

(50) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(51) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(52) Kanımızca "meskûn" sözcüğü, burada yanlışlıkla böyle kullanılmıştır. Çünkü "meskûn" sözcüğü "kalınan yer, ikamet edilen yer, bina, ev, oda" demektir. Oysa burada anlatılmak istenen, "ikamet eden" anlamına gelen "sakin"dir; yani "yerleşik olan, ikamet eden, gezgin olmayan Kürdler". Bu nedenle, burada "sakin" denilmesi gerekirdi.

Kürdler dahil-i İslâm olduktan sonra, Hilâfet-i Abbasiyenin sukutunu müteakib, "Eyyubîler", "Mervanîler" gibi hükümetler de teşkil etmişlerdir. Payitahtları Diyarbekir olmak üzere, Emîr-i şuca' "Bad"ın teşkil etmiş olduğu Mervaniye yahud Humeydiye Hükümeti, medeniyet-i İslâmiyeye hayli hidemâta muvaffak olmuştur.(53)Bahusus bu hanedandan Sultan Ebusaid'in(54) devrinde pek çok meşahîr-i ulema ve fuzala yetişmiş ve hatta bugün, o zamanki şa'şaa-i ikbaline tahassürle libas-ı siyah-ı mateme bürünmüş zannolunan "Amed" yani "Diyarbekir" şehri, o zamanlar merkez-i ulûm ve fûnûn olmuştu; bugün ise, sair vilâyât-ı şahane gibi, idare-i Hamidiyenin(55) zulmü altında günden güne mahvolmaktadır.

-
- (53) Burada iki önemli yanlışlık göze çarpmaktadır. Birincisi, söz konusu olan Mervanî devletinin başkentiyle ilgilidir. O devletin başkenti, burada yazıldığı gibi Diyarbekir değil, bugün Diyarbekir ili içinde yer alan ve tarihsel bir kent olan "Farqîn" ya da eski adıyla "Meyyafarqîn" kentiydi. Bu kentin yer aldığı yörenin adı ise "Sîlvân"dır. Ancak Türk devleti, Kürdistan'daki birçok kent, kasaba ve köy adlarını değiştirdiği gibi, çok eski bir Kürd aşiretinin adı olan ve o nedenle söz konusu yöreyi belirleyen "Sîlvân" adını "Silvan" biçiminde değiştirmiş ve bu adı Farqîn kentine de vermiştir. Asıl ve eski adı "Amed" olan Diyarbekir kenti ise, Mervanî devletinin egemenliği altındaydı, ancak başkent değildi; başkent, Farqîn kentiydi. İkinci yanlışlık ise, söz konusu devletin ikinci adıyla ilgilidir. O devlet tarihte iki adla anılmıştır. Bunlardan biri "Mervanî devleti", ikincisi de "Dostukî devleti"dir. Devletin kurucusu olan Bad, Dostuk adlı bir kişinin oğlu olduğu için, o devlete "Dostukî devleti" denilmiştir; Bad'dan sonra devletin yönetimi yeğenlerine geçmiş, onların da babasının adı Mervan olduğundan, o devlete "Mervanî devleti" adı da verilmiştir. Ama o devlet, hiç bir zaman "Humeydiye" adıyla anılmamıştır(bu devletin tarihiyle ilgili geniş bilgi edinmek için, "Mervanî Kürdleri Tarihi" adlı esere bakılabilir. Yazan İbn'ül-Ezrak, Türkçeye çeviren M. Emin Bozarslan, İstanbul-1975, üçüncü baskı, Köln-Almanya-1989).
- (54) Burada da bir yanlışlık vardır. Çünkü söz konusu olan Sultan Nasruddevle, "Ebu Nasr" sanıyla tanınmıştır. Gerçi Said adında bir oğlu vardı ama, kendisi "Ebu Said" diye anılmamıştır. 1011 yılında hükümdar olan Nasruddevle'nin asıl adı Ahmed'dir. Yönetimi zamanında ülkesi büyük bir istikrar ve huzur görmüştür. Komşu ülkelerle dostluk ilişkileri kuran ve ülkesinde birçok cami, medrese, köprü gibi eserler yaptıran Nasruddevle, 51 yıl hükümdarlık etmiş ve 1062 yılında vefat etmiştir.
- (55) İdare-i Hamidiye: Hamidiye yönetimi, Abdülhamid yönetimi.

HAVADİS

Kudret-i siyasiyesi, idare-i usul-ı hükümete vukuf-ı tammı, salabet-i hamiyeti, ilim ve fazlı ile Osmanlılar içinde bihakkın teferrüd eden İsmail Kemal Beyefendi Hazretleri, Londra'ya vâsıl olmuştur.

Mîr-i müşarünileyh Hazretleri, Avrupa siyasiyûnu nezdinde haiz olduğu mevki-i ihtiramdan, bu millet-i mazlume hakkında bir vasıta-i tahlisiyeye teşebbüs buyuracaklarına olan itimadımız, bizde bir sürur-ı amîk hasıl ediyor. Allah muvaffak buyura!

*

Kiel'deki Cermanya(56) destgâhlarında altı kıta kruvazör inşasını kararlaştırmak üzere muhabere ve müzakere olunması hususu için bir irade çıkmıştır. Müzakere hitama resîde olmuş olmalı ki, Avrupa ve Amerika destgâhlarını gezmek üzere seyahate çıkarılan Bahriye cevasîs ferîkanından hiç bir şey bilmez Ahmed Paşa, geriye çağrılmıştır.

*

Bahriye Nâzırı, Ansaldo(57) Fabrikasıyle, destgâh-ı inşada bulunan iki torpido muhribini almak üzere, suret-i kat'iyye kontrato akdetmiştir. Eğer canlı menfaat var ise belki, yoksa pek şübheli.

*

Abdülhamid, süferaya, Kral Humbert'in(58) cenaze alayı günü sefir gemilerinin top endah etmemeleri için suret-i hususiye ve zelîlânede rica etmiştir. Buna sebep de, ahalînin mucib-i heyecanı olmamak için imiş!

(59)

---

(56) Cermanya: Almanya.

(57) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(58) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(59) Bu sayının ve bundan sonraki 25, 26 ve 27. sayıların sonlarında, gazetenin basıldığı matbaanın adı yazılmamıştır.

24'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

DUYURU

Son zamanlarda Cenevre'den Londra'ya taşınma dolayısıyla, bir süredir ben âcizlerinin gazetesinin yayınını durdurmak zorunda kaldıksa da, bu kez dizgi işlerinin tamamlanması başarıldığı için, bundan böyle ayda bir kez olmak üzere, "Kürdistan"ın düzenli olarak basılıp yayınlanacağı duyurulur.

UĞURSUZ CÜLÛS⁽⁶⁰⁾

Ya Rabbim! Senin tanrısal hikmetin, insanın kavrama yeteneğinin dışındadır. Bunu ayrıntılı bir biçimde açıklamaya ve çözümlmeye çalışmak, Hak zatına karşı haddi aşmak olur. Hâşa, yine hâşa, sana karşı böyle bir günah işlemek durumuna düşmekten sakınıyoruz. Ne var ki senin rahmetinden ve günahları bağışlama denizinden bir damla alacağımızdan kuşku duymayarak, senin yüce katına, "Abdülhamid'i niçin yarattın?" çılgınlık soruyu iletmeye cesaret ediyoruz. Kana bulaşmış bu kütleyi, uğursuzluğu alışkanlık haline getiren bu cismi, tanrılık gücünün insan biçiminde belâ saçabileceğini göstermek için mi yarattın? Zulümleri gittikçe çoğalan böyle bir vücudu Halifelik Makamında bulundurmaktaki tanrısal buyruğunun sırrı nedir? Ve 25 yıl bu mazlum milletin başına musallat etmekteki gizli anlam ne ola ki?

Allah'ım! Senin kutsal ve pâk zatın, şeytanların sığınağı ve yılanların çıkış kaynağı mı olsun? Bu aşağılık ruh, senin yüce "Âdil" sıfatına saldırsın da, yine kötülüklerini yürütme gücü sürüp gitsin mi? Hıyanet dolu bu yürek, senin yücelik saçan dinine hakaret etsin ve senin sevgili Peygamberini küçük düşürsün de, yine o lânet olası koltukta kan içmekle yaşam kazanma fırsatına mı kavuşsun? Bu kanlı el, Kâbeni taşlasın ve yaratıklarını yaksın da, senin intikam gücün seyirci mi kalsın?

Ey kahredici ulu Tanrı! Yerdeki mazlumca iniltilerin merhamet dilemesinin gökteki yansıması, elbette senin tanrısal işitme sıfatına ulaşıyordu! Kahredici zulmün oklarıyla yaşamlarını yitiren kocaların kanlı gözyaşları döken karılarını, açlık ve sefaletle yüzleri solmuş, gözleri çökmüş, dudaklarına bir masumca çılgık asılmış öksüzlerin yürekler yakan acıklı bağırışlarını, ağlamanın işlendiği bu tabloyu, kuşku yok ki meleklerin sana haber veriyorlar-

(60) Bu sayıdaki 46 numaralı dipnota bakınız.

dır! Hapishanelerde inleyen gençlerin evlerinde ağlayan analarının ağlayışları ve sürgün yerlerinde sürünen zulüm altındakilerin acıklı iniltileri, senin şeriksiz-ortaksız katına yükseliyordur! Kuşku yok ki bunları görüyor, işitiyorsun da, yine bu lânetlinin kan içmesine müsaade ediyorsun! Allah'ım! Bu pis aşağılığın canını almamaktaki gizli tanrısal isteğinin önünde hayret ederek secdeye varırım! Ya Rabbim, ya Rabbim! Bu Yezid'in canını al!(61) Bütün millet, tüm insanlık, nefret saçan bakışlarla senin intikam elinin kendini göstermesini bekliyor.

Bu aşağılık insan, bu taşlanası lânetli cisim,(62) Osmanlıların uyuşukluktan ve Müslümanların doğru yoldan ayrılma durumlarından meydana gelmiş bir belâ heykelidir! Ta ki ne zaman Osmanlı halkları kahredici tutsaklık zincirini sürüklemekten bıkararak, sarsılmaz bir istençle ayaklanırlarsa, işte o zaman tanrısal adalet ortaya çıkacaktır!

---

(61) Bu sayıdaki 47 numaralı dipnota bakınız.

(62) Buradaki "taşlanası lânetli cisim" sözcükleri, yazının aslındaki "cism-i recîm" sözcüklerinin karşılığında kullanılmıştır. Yazar, burada Abdülhamid'i şeytana benzetmiş ve hakkında, "lânetlenip taşlanan" anlamına gelen ve aslında şeytan için kullanılan "recîm" sözcüğünü kullanmıştır. Türkçede bu sözcüğün karşılığı tek sözcük bulunmadığı için, biz de çeviride o sözcüğün karşılığında "taşlanası lânetli" sözcüklerini kullandık.

KÜRDİSTAN VE KÜRDLER

”Bir insan ne denli güç sahibi olursa olsun, yer ve zamanın müsaadesini, bir de talih denilen kudret(63) oyuncağının alabildiğine dolup taşan koruyucu ve gözetici gücünü elde etmezse, gelişip büyüyemez; yani gelişerek insan topluluğu içinde lâıyk olduğu saygın konumu elde edip de topluma hizmet etmeyi başaramaz” diyen ve böylece bir hikmeti ortaya koyan dil, dünyanın durumu hakkında ne derin bilgi göstermiştir!

Gerçekten, bazen insanlar içinde öyle dâhîlere rastlanılır ki, onlarda, isabetli düşünceleri ve derin görüşleriyle insanlığın akışını bir erginlik ve evrimleşme yönüne yöneltecek bir Tanrı vergisi yetenek görülür. Ne var ki içinde buldukları sıkıcı geçim derdinden ötürü, günlük yiyeceklerini kazanmaktan kurtulmuş olup da evrim ve gelişme dünyasını kendilerine teşekkür borçlusu bırakacak olan olağanüstü yetenekleriyle güzel ve seçme yapıtlar ortaya koymaktan yoksun kalarak, acı bir bezginlik içinde yok olma yoluna yönelip giderler.

İşte aynı unsurların toplumsal biçimlerinden başka bir şey olmayan uluslardan bazılarının da, talihlerinden gülyüz görmeyen dâhî gibi, ikballerinin parıltıları varlık alanlarını aydınlatamaz; şimdiki durumda, bunun bir örneği de Kürd ulusudur.

Kürdler, zekâ ve kavrayış, yiğitlik ve çalışkanlık, cömertlik ve fedakârlık,(64) özgürlüğe tapınma derecesinde tutkunluk gibi seçme insanlık niteliklerinin tümüne sahip olmalarına karşın, dünya tarihinde adlarına pek az rastlanılmaktadır; ayrıca, uygarlığın evrimleşmede doruğa ulaştığı ve bilgilenmenin toplanıp yoğunlaştığı bu çağda, diğer uluslar, bu soylu halkın genel durumlarından gerçekten habersiz bulunmaktadırlar.

*

Bugün Kürdler, İran’ın Loristan eyaletinden başlayarak Harput’a(65) ve Fırat ile Dicle ırmaklarının rastlaşıp birleştikleri yer olan Kurna kasabasına kadar uzanan büyük toprakların sahibidirlere; ayrıca, Anadolu ile İran’ın değişik bölgelerinde ve hatta Belucistan, Rusya ve Afganistan’da da dağınık

- (63) Kudret: 1-Güç, kuvvet, erk. 2-Tanrı gücü, ilâhî güç. 3-İnsan eli değmeksizin meydana gelen herhangi bir iyi nesne, bazı bitkilerin yapraklarında oluşan ve ”kudret helvası” denilen tatlı madde gibi. Burada kastedilen, üçüncü anlamdır. Yazar, talihî böyle bir güzel nesneye benzetmiştir.
- (64) Buradaki ”fedakârlık” sözcüğü, yazının aslındaki ”istihkar-ı hayat” sözcüklerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bunların tam karşılığı ”yaşamı küçümseme, yaşamı hor görme” demektir. Osmanlıcada ”yaşama ilgili çıkarlarından vazgeçebilme, bu konuda özveride bulunma, fedakârlık yapma” anlamında kullanılan ”istihkar-ı hayat”ın tam karşılığı olan ”yaşamı küçümseme” ya da ”yaşamı hor görme” sözleri Türkçede kullanılmadığı için, çeviride ”istihkar-ı hayat”ın karşılığında ”fedakârlık” sözcüğünü kullanmayı uygun gördük.
- (65) Bu sayıdaki 48 numaralı dipnota bakınız.

Kürd kabileleri vardır. Durumlar hakkında eksiksiz bilgilere sahip olan İngiliz bilim adamlarının tahminine göre, Kürdlerin nüfusu dört milyondur. Kürdlerin siyasal sınırları gereği gibi belirlenmemiş ise de, bugün eski Asuristan ile Medya'nın bir bölümüne yerleşmiş bulunmaktadırlar. Erzurum, Diyarbakir, Musul, Acemistan'a bağlı olan Erdelan bölgesi ile Kermaşah toprağı, Aşağı Zab, Bitlis ve Batman kentlerini içine alan bölge ile Van gölü çevresi, bu yiğit ulusun ezeli dolaşım yerleridir.

Kürdlerin buralara yerleşmelerinin başlangıcına bakışlarımızı çevirmek istersek, ne üzücüdür ki ellerinde, bilgi edinilmesine yetecek bir önemli yapıta rastlayamayız. Bu zorunluluktan dolayıdır ki, yakın komşuları olup da uygarlığın o yüksek düzeyine yükselen ve birbirini izleyen zamanların geçmesiyle dağılarak, bugün teknik ve bilim adamlarının himmetiyle kara toprak altından çıkarılan görkemli binaları ve yüksek saraylarıyla uygarlıkta ulaştıkları yüksek düzeyi insanlık dünyasına onaylattıran Asurlularla Keldanlıların tarihsel kalıntılarına başvurmak zorundayız.

Tarihlerde, Asurluların düşmanları arasında "Kardu" adıyla bir ulusa rastlanılmaktadır; bunların bugünkü Kürdler olduğu, eski Acem resmî kaynaklarıyla de kanıtlanmaktadır.(66) Eski Acem kaynaklarında Kürdler, "Kardik" ve "Kardyen" adıyla tanınmışlardır. Gerek Zend dilinde ve gerekse bu dilin anası olan Sanskrit dilinde kullanılmış olan "Kardu" ve "Kardyen" sözcükleri, bugünkü "Kürd" sözcüğünün aslıdır; bu sözcükler "kahraman" ve "yiğit" anlamlarına geldiklerinden, bu ulusun yaratılıştan gelen yiğitliğinin ezeli bir miras olduğuna, adı geçen sözcüklerin ad oluşları büyük bir kanıttır.

*

İngiliz gezginlerinden Rikh,(67) gezi kitabında Kürdleri şu şekilde nitelmiştir:

"Özgürlük tanrıçasına tapmak ve onun uğrunda can vermek, Asya halkları içinde en çok bu ulusa özgü yüce niteliklerdendir. Kürdler namuslu, konuksever oldukları gibi, güzel bir yüz görünüşüne de sahiptirler. Sevimlilik ve vücut güzelliği yönünden de eski Yunistan halkıyla aynı düzeydedirler".

İngiliz ilerigelenlerinden Sir Hanry Lyard(68) da şöyle demiştir:

(66) Buradaki "resmî kaynaklar" sözcükleri, yazının aslındaki "desatîr" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Farsça "düstûr" sözcüğünün Arapça dilbilgisi kurallarına göre yapılmış çoğulu olan "desatîr" sözcüğü, çeşitli anlamlarının yanı sıra, bir de şu anlamda gelmektedir: "Devletin kanun ve tüzüklerinin, asker adları ve rütbeleri ile maaşlarının kaydedildiği defterler". Kanımızca Türkçede bu anlam, en iyi "resmî kaynaklar" sözcükleriyle verilebilmektedir. Bu nedenle biz de çeviride, "resmî kaynaklar" sözcüklerini kullandık.

(67) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(68) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

”Kürdler, sosyal durumlar yönünden iki büyük bölüme ayrılırlar. Bir bölümü aşiret düzeninde günlerini geçirir; öbür bölümü ise tarımla uğraşır ve egemenlikleri altında bulunduğu hükümete az-çok boyun eğer. Gariptir, yerleşik durumda olan ve çalışanlar yumuşak ve ince bir karaktere, bir de siyah gözlere sahiptirler; aşiret düzeninde ve özgür, tasasız olanların büyük bölümü ise elâ ya da mavi gözlü, kumral saçlıdır; bu bölümün öbüründen en büyük farkı, gözlerinin ufak olmasıdır.

Kürdler, uzun yüzyıllardan beri yüz biçimlerini(69) ve geleneklerini korumuşlardır. Dicle ve Fırat ırmakları üzerinde ”kelek” denilen taşıma aracını, ilk kez Kürdler icat etmiştir. İcat ettikleri bu taşıma aracı şimdi de varlığını korumaktadır ve kelek de, yüz biçimleri gibi bunca yüzyıldan beri herhangi bir değişikliğe uğramamıştır”.

Kürdler İslâm dinine girdikten sonra, Abbasî Halifeliğinin düşmesinden sonra, Eyyubîler ve Mervanîler gibi hükümetler de kurmuşlardır. Yiğit bir komutan olan Bad’ın kurmuş olduğu ve başkenti Diyarbekir olan Mervaniye ya da Humeydiye Hükümeti, İslâm uygarlığına hayli hizmetler yapmayı başarmıştır.(70) Özellikle bu hanedandan olan Sultan Ebusaid(71) döneminde pek çok ünlü bilginler ve erdemli kimseler yetişmişlerdir. Hatta, sanki o zamanki göz kamaştırıcı ikbalinin hasretine, bugün kara matem elbisesi giymiş gibi gözükken Amed yani Diyarbekir kenti, o zamanlar bir bilim ve sanat merkezi olmuştu; bugün ise, Padişahlığın diğer illeri gibi Abdülhamid yönetiminin zulmü altında günden güne mahvolmaktadır.

---

(69) Buradaki ”yüz biçimleri” sözcükleri, yazının aslındaki ”sîma” sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Farsça olan ”sîma” sözcüğünün Türkçede tam karşılığı tek sözcükle bulunmadığı için, çeviride, bu sözcüğün taşıdığı ve belirlediği anlam olan ”yüz biçimleri” sözcüklerini kullandık.

(70) Bu sayıdaki 53 numaralı dipnota bakınız.

(71) Bu sayıdaki 54 numaralı dipnota bakınız.

OLAYLAR

Siyasal gücü, hükümeti yönetme yöntemleri konusundaki eksiksiz bilgisi, sarsılmaz yurtseverliği, bilgi ve erdemiyle Osmanlılar içinde gerçekten benzersiz olan İsmail Kemal Beyefendi Hazretleri, Londra'ya ulaşmıştır.

Adı geçen Bey Hazretlerinin, Avrupa siyaset adamları yanında sahip olduğu saygın konumdan ötürü, bu mazlum millet(72) hakkında bir kurtuluş çaresi için girişimde bulunacağı konusundaki güvenimiz, bizde derin bir sevinç oluşturmaktadır. Allah başarılı kılsın!

*

Kiel'deki Almanya atölyelerinde altı tane kruvazör yapılmasını kararlaştırmak üzere haberleşme ve görüşme yapılması konusunda bir irade(73) çıkmıştır. Görüşmeler sona ermiş olmalı ki, Avrupa ve Amerika atölyelerini gezmek üzere geziye çıkarılan ve ajanlardan olan Deniz ferîklerinden(74) hiç bir şey bilmez Ahmed Paşa, geriye çağırılmıştır.

*

Deniz Kuvvetleri Bakanı, yapım atölyesinde bulunan iki torpido muhribini almak üzere, Ansaldo(75) Fabrikasıyla kesin biçimde sözleşme yapmıştır. Eğer canlı çıkar varsa belki, yoksa pek kuşkulu.

*

Abdülhamid, Kral Humbert'in(76) cenaze alayı günü elçilerin gemilerinin top atışı yapmamaları için, elçilerden özel biçimde ve aşağılanarak rica etmiştir. Bunun nedeni de, halkın heyecana gelmesine yolaçmamak için imiş!

---

(72) Buradaki "mazlum millet"ten maksat, Osmanlılardır.

(73) 20. sayıdaki 89 numaralı dipnota bakınız.

(74) Deniz ferîklerinden: Koramirallerden.

(75) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(76) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

Sahib ve
Muharriri:
Bedirhan Paşaoğlu
Abdurrahman

KURDİSTAN

1315

Address:
Year Bay Crescent
5 Fast Cliff
FOLKSTONE
Angleterre(2)

*

Derc
olunmayan
evrak
iade
olunmaz

*

Her car
du sed
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

Heyvê carekê derdikeve
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna
teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
ayda bir neşrolunur

Kürdçe ve Türkçe gazetedir

KURDİSTAN

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farisîce mektublar
Kürdçeye bittercüme veya aynen neşrolunur

*

Her tabı'da
200 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal olunur

*

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja duşembê de 6 Cemadîlaxir sene 1318 * Fi 18 Eylöl sene 1316(3)

WEQ'EÊ MÎDHET PAŞA

ÎSTÎTRAD

(Mabe'd)

Li Şamê jî Mîdhet Paşa, bi hîmmet û xîreta xwe li xelqê hemîya da hejêkirin.(4) Loma Xunkar dîsa ji wî halî reht bî.(5) Loma du cara da jehrkirin. Lakîn Mîdhet Paşa her du cara jî xilas bî. Xunkar êdî nekarî wî li Şamê bihêle. Tayînê Îzmîrê kir. Paş çend heyvekê, Xunkar, Hîlmî Paşa û hinek yawer rêkir Îzmîrê, da Mîdhet Paşa û jin û zaruyên wî bide girtin. Nîhayet, şevkê saet şeş, Hîlmî Paşa, gelek esker û yawera re, xaniyê Mîdhet Paşa muhasere

(1) Di eslê rojnamê da bi şaşî "sala sês" hatibû nivîsîn, me ew bi awayê rast "sala sisê" nivîsî.

(2) Angleterre: İngiltere, İnglistan.

(3) Li gora tarîxa Mîladî 1 Çiriya Pêşîn 1900(Mîladî tarihe göre 1 Ekim 1900).

(4) Yanî "xwe bi xelkê hemî da hezkirin, da evandin, evîna xalkê qazanc kir".

(5) Reht bî: Reht bû, nehêsa bû, qilqilî, arama wî revîya, bêaram bû.

kir.(6) Mîdhet Paşa, derekî pişt xanî re derket, çû Sefareta Fransayê.(7) Weqta ku Hîlmî Paşa bihîst ku Mîdhet Paşa ne li mal e, emir da eskerî, hemî ketin xanî de nav jin û zarûya. Hîlmî Paşa, şîr(8) kişand ser jina Mîdhet Paşa. Ji şîrê Hîlmî Paşa netirsa, ewê bi ezmanê xwe(9) Hîlmî Paşa tahqîr kir. Hasil,(10) wê şevê ew xanî ji mehşerê numûneyek bî.

Weqta ku hukumetê bihîst Mîdhet Paşa li Sefareta Fransayê de ye, hukumetê ji Fransayê rica kir; Xunkar gelek wadên xweş ji Fransayê re kir, da Mîdhet Paşa teslîm bike. Nîhayet, Mîdhet Paşa hat teslîmkirin. Mîdhet Paşa çend rojekê li qişla(11) Îzmîrê mewqûf(12) ma, paşê rêkirin li Îstanbulê. Wê derê Xunkar ew bi qetla Sultan Ebdulezîz îtham kir;(13) mehkeme teşkîl kir, ew muhakeme kir. Her yekê re deh hezar zêr da, du şahidên derewker peyda kir. Ewan her du şahida li mehkemeyê, bi temea perê Ebdulhemîd, derew sond xwar. Bi vî sûretî,(14) mehkema Ebdulhemîd pê casûs û erazilên(15) dor xwe teşkîl kirî, Mîdhet Paşa bi idamê mehkûm kir. Paşê Ebdulhemîd jê re rêkir ku "bila bê destê min maç bike, ji min efû bixwaze, ez'ê wî efû bikim û hetta dîsa bikim Sedrêazem". Lakîn Mîdhet Paşa tenezzul nekir destê xunkarekî holê denî(16) maç bike. Lakîn Xunkar nedikarî wî li Îstanbulê de idam bike; ji îxtîlalê(17) ditirsa. Loma nefyê Taîfê kir. Wê derê salekê hebs ma.

*

Wî zemanî de reîsê eşîretek Erebbî hebî, navê wî Îbnurreşîd. Ewî, ciwanî de Paşayî dizanî(18) û dostê wî bî. Loma rojekê hinek xulamên xwe ve çû qel'eya(19) Mîdhet Paşa li tê de mewqûf, muhasere kir. Divîya wî xilas bike. Lakîn qel'eyê de gelek gelek esker hebî. Meîyeta wî kifayet nedikir.(20) Lakîn weqta ku ewî Mîdhet Paşa ji pencereyê dît, jê gazî kir da xwe ji pencereyê bavêje, da wî xilas bike. Lakîn Mîdhet Paşa ji dinê destê xwe şûştibî; loma ev teklîfa(21) Îbnurreşîd qebûl nekir.

(6) Muhasere kir: Dora wî girt.

(7) Divîya ku bigota "Qonsolosxana Fransayê". Lewra sefaretên dewletên bîyanî, tenê li serbajarê dewleta mazûvan dimînin. Li hinek bajarên dî, qonsolosxane tîn vekirin; ji wan ra nayê gotin "sefaret".

(8) Şîr: Şûr.

(9) Bi ezmenê xwe: Bi zimanê xwe.

(10) Hasil: Bi peyva kurt.

(11) Qişle: Leşkerxane, cîyê ku leşker tê da dimîne.

(12) Mewqûf: Girtî, tewqîfkirî.

(13) Îtham kir: Berguman kir, suçdar kir, ew suç avêt stûyê wî.

(14) Bi vî sûretî: Bi vî awayî.

(15) Erazil: Piraniya "rezîl" e.

(16) Denî: Bêrûmet, rûmetketî, qedirnezim.

(17) Îxtîlal: Şoriş.

(18) Paşayî dizanî: Paşê dinasî, Mîdhet Paşa nas dikir.

(19) Qel'e: Kele.

(20) Meîyeta wî: Kesên di binê fermana wî da.

Kîfayet nedikir: Qîm nedikir, ne bes bû.

(21) Teklîf: Pêşniyaz.

Hereketa Ībnurreşîd, gelek Xunkar tirsand. Loma Safvet Paşa ji walîtîya Hîcazê ezil kir, Osman Paşa rêkir şûna wî û qet'î(22) emir da'yê ku zû rojekê Mîdhet Paşa bide kuştin. Ewî jî paş pêlekê, ew masûm bi emrê Xunkar û bi mirovên Ebdulhemîd ji Îstanbulê rêkirî, nav cih de(23) da xeniqandin.

Nîhayet, Ebdulhemîd ew mirovê dewletê re hinde xizmet kirî, bi wî sûretî yanî bi hinde hîle da kuştin. Mirov muteheyyir(24) dimîne, çawa padîşahê dikare hinde tenezzul bike.(25)

Xwedê rehmetê li wî Paşayî bike û Xwedê cezayê Xunkarî bide, Xwedê wî zû ji serê vî milk û miletî hilîne, da Musulman hemî jê xilas bibin!

ZÎNÊ Û MEM

(Ma be'd)

Wan gotine Heyzebûnê sahir:(26)
"Derdê li me, ey tebîbê mahir(27)

bê şubhe dewa ji dest te têtin(28)
teqrîr-i eger ji dest me bêtin(29)

Teqrîr û edakirin muhal e(30)
tedbîr û dewakirin betal e

Hindî hene kêj û kur di Bohtan(31)
belkî di cemîê bejn û bohtan(32)

kes nîne bi lutf û husnê meşhûr
îlla ku di deftera me mestûr(33)

---

(22) Qet'î: Qutûbîrr.

(23) Nav cih de: Di nava nivînan da.

(24) Muteheyyir: Şaşmayî, şaşbûyî.

(25) Hinde tenezzul bike: Ew qas dakeve, ew qas rûmetketî û nizim bibe.

(26) Sahir: Sêrbaz.

(27) Tebîbê mahir: Doktorê pispor, doktorê ku di karê xwe da pêşketî ye.

(28) Dewa: Derman.

(29) Teqrîr: Gotin, qalkirin, salixdan.

(30) Edakirin: Qalkirin, salixdan.

Muhal: Bêmikûn, nemimkun.

(31) Kêj: Keç.

(32) Bohtan: Şaxên ku ji eşîran vediqetin, qebîleyên ku şaxên eşîran in. Li vir mana wê ev e. Di malika berîn da mexsed jê hêla Botan e, herêma Botan e.

(33) Mestûr: Rêzkirî, nivîsî.

Yanî hemî rû bi rû me dîne
hindî di vî şehîrî ademî ne

Îro he du keç xerîqê şîba(34)
ser ta bi qedem debîq û dîba(35)

zîbende ji şeklê şahê xawer(36)
tabende ji rengê mahê enwer(37)

nageh li me bûn duçar û zahir(38)
gêr bûne ji dûr ve her du nadir(39)

Em çûne bi ser, binên ku kî ne
Fikrîn, ne wekî me ademî ne

Tehqîq-i melek we ya perî bûn(40)
Lewra ku ji av û gil berî bûn(41)

Gava ku me dîtin ew perîzad
em jî gerîyan ji aqlî azad

-
- (34) Xerîq: Nûqbûyî, kes yan tiştê ku di tişteke da nûq bûye. Şîba: Rindî, xweşikî. Yanî "wisa rind û xweşik bûn ku, mirov digot qey di rindî û xweşikîyê da nûq bûne".
- (35) Ser ta bi qedem: Ji serî heta lingan. Debîq: Dara ku "dibq" bi serê wê ve hatîye zeliqandin. "Dibq" maddeyeka zelqok e, ji gîyayek tê derxistin, jibo neçîrkirina teyran bi serê daran ve tê zeliqandin, dema teyr li wir vedinişin, lingên wan pê ve dizeliqin û wisa dimînin, êdî nikarin bifirin, paşê ji alîyê mirovan ve tên girtin. Aha ew dara ku "dibq" bi serê wê ve tê zeliqandin, jê ra tê gotin "debîq". Li vir jî her du keçên ku qala wan tê kirin, bi wê darê hatine şibandin. Yanî "ew dar çawa lingên teyran digire û bernade, ew jî wisa dilkêş bûn û dilên mirovan neçîr dikirin, êdî bernedidan". Dîba: Hevrîşim. Yanî "cilên hevrişmîn li wan bûn".
- (36) Zîbende: Xemilandî, rind, xweşik. Şahê xawer: Şahê rojhilat, şahê ku ji alîyê rojhilat ve derdikeve, hiltê. Mexsed jê Roj e. "Yanî wek Rojê bûn".
- (37) Tabende: Ronayîde, ronî. Mahê enwer: Hîva ronayîde, hîva ronî, hîva birqok. Yanî "wek hîva birqok ronayî didan, ronî bûn".
- (38) Nageh: Ji nîşka ve. Li me bûn duçar: Li me rast hatin, pêşkarê me bûn, hatin pêşîya me. Zahir: Eşkera, xuyayî. Yanî "li me eşkera bûn, ji me ve xuyayî bûn".
- (39) Her du nadir: Ew her du keçên ku hevtayên wan kêmin, ên wek wan kêm peyda dibin û tên dîtin.
- (40) Tehqîq: Hemin, bê guman, ekîd, muheqqeq.
- (41) Peyvika "lewra" di eslê rojnamê da bi şaşî "loma" derketibû. Lê di çapên dî da "lewra" ye, awayê rast jî ew e. Lewra mana peyvika "loma" li vir nayê. Ji ber vê yekê, me li gora çapên dî awayê rast "lewra" nivîsî. Gil: Herf. Ev peyvik, bi zimanê Farisî ye.

Ew her du wekî du camê Cimşîd(42)
Em her du mîsalê mah û xurşîd(43)

Gava we ku pêkve bûn muqabil(44)
mîsbah û zucac-i bûn muadil(45)

Qarûre ji necmê mun'ekis bû(46)
nûrek me bi qelb-i muqtebis bû(47)

Qendîl û fitîle ger ji wan bû
agir ji ruxê me her duwan bû(48)

Zeytê me û agirê me dîsa(49)
ber bû me, dilê me pê eyîsa(50)

Sohtîn xwe bi xwe, nizan çi hal e(51)
hişyarî ye, xewn e ya xiyal e”.

-
- (42) Camê Cimşîd: Qedeha Cimşîd, ku şahê Ecem bûye û jê ra hatiye gotin ”Cem” jî. Li gora efsaneyan, kesê ku mey îcat kiriye ew Cimşîd bûye û qedeha wî ya meye qedeheka efsûnkirî bûye, wek dûrbînek cîhan nîşan daye û wek telesqopek stêr gişt anîne ber çavan. Ji ber wî samedî, ji wê qedehê ra hatiye gotin ”camê cîhannuma”, yanî ”qedeha cîhannumîn, qedeha ku cîhanê dinumîne, qedeha ku cîhanê nîşan dide, qedeha ku dinyayê tîne ber çavan”. Li vir jî her du keçên ku qala wan tê kirin, bi wê qedehê hatine şibandin.
- (43) Mah û xurşîd: Hîv û Roj.
- (44) Bûn muqabil: Bûn hevber, hatin pêşberê hev, hatin ber hev, ber bi hev bûn.
- (45) Mîsbah: Çira.
Zucac: Şûşe.
Bûn muadil: Hatin çeqê hev, hatin hîzayek, hatin tenga hev. Yanî ”çira û şûşe dema ku tên çeqê hev û tenga hev, çawa şûşe ji çirayê ronayî distîne û bi wê ronî dibe, rewşa me û wan jî wisa bû”.
- (46) Qarûre: Şûşe.
Necm: Stêr.
Mun'ekis bû: Wêne stand, ronayî stand.
- (47) Muqtebis bû: Hat standin, hat girtin. Yanî ”dema mirov şûşeyek bide ber stêrek, çawa ew şûşe ji wê stêrê wêne distîne û ronayîya wê stêrê dide wê şûşeyê, nûr û ronayîyek jî wisa bi dilê me hat standin, ronayîyek ji aliyê dilê me ve hat girtin, ronayîyek ket dilê me”.
- (48) Rux: Rû.
Her duwan: Her duyan.
- (49) Zeyt: Don, donê ku ditevişte û pêtî dide, agir jê tê dadan.
- (50) Eyîsa: Biriqî, ronayî da.
- (51) Sohtîn: Em şewitîn.

İLÂN

Gazetemizin neşr-ü tamimince hissolan fevaide mebnî, "Kürdistan" idaresi bâlâda muharrer mahalle naklolunduğundan, müracaâtın oraya hitabedilmesi rica olunur.

KÜRDLERE

Ey ihvan-ı necîb! Samîm-i dilden cûşan olan ve pek çok vukuf-ı dilhıraşaneye mebnî bulunan şu sözlerimi sımah-ı can ile dinlemenizi rica ederim. Şahs-ı naçizanem hakkında size temhîd-i teminata hacet görmem. Yalnız sizin, yani o necîb ve ferîd olan kavmimizin hıfz-ı âzadî ve saadeti yolunda bir zaman kılıcına ittikâ ile feda-i can etmiş bir babanın bugün gurbet-i Garb'de aynı maksadla çalışan bir oğlu olduğunu söylemekle iktifa ederim.

Avrupa'da beni, biliftihar mensub olduğum milliyetim hasebiyle, vukuf-suz Avrupalıların serzenişleriyle rencûr eden bir şey vardır ki o da Ermeni kıtalarıdır. Bu kıtaların ve sizce halk nazarında müstelzim-i töhmet olan talan ve garetlerin sebepleri nedir? Emin olunuz ki bu esbab bence kâmil malumdur. Ermenilerin, heyet-i külliye-i Osmaniyeden ayrılarak, vatan-ı pâki olan Kürdistan'ı(52) kendilerine bir cevelângâh, her çi bad abad, etmek istedikleri ve bu yolda nasıl çalıştıkları, Avrupa'da neler yaptıkları, Kürdistan'da nasıl haydud çeteleri gezdirdikleri, sadedilân-ı dehkana ne yolda ilka-i fikr-i mefsetet ettikleri, yegân yegân malumumdur.

Fakat bunların kâffesi, size, kıtala teşebbüs zımnında bir hakk-ı sarîh vermez. Hükümetin icraatına emniyet, asla caiz değildir. Ve Türkiye'de her ferd, kendi hakkını kendisi ihkak edebilirse, bir şey kazanmış olur. Fakat bu hususta esasa emniyet edilmelidir. Yani Ermenistan namıyla bir hükümet teşekkülüne asla kani olmamalıdır. Eğer iş bizim hükümete kalsa idi, simdiye kadar değil Kürdistan'ın heyet-i mecmuasıyla, hatta tamamen Türk ve Arnavud bulunan vilâyetlerden dahi bazı yerler vererek böyle bir hükümet teşkil edilir ve bu cihet kimsenin umurunda olmazdı. Lâkin olmadı. Hükümet-i merkeziye,(53) Rusya ile bu hususta bir ittifak-ı fikr-ü nazar peyda eyledi. Rusya'nın Hristiyanlığa karşı olan şeytanî sahabetini(54) Ermeniler hakkında bildiğimiz ve bildiğiniz derecede tuttu; ileri getirmedi.

(52) Öyle anlaşılıyor ki burada dizgi yanlışlığı sonucu olan bir eksiklik vardır ve doğrusu, "ayrılarak, Kürdlerin vatan-ı pâki olan Kürdistan'ı" olmalıdır.

(53) "Merkezî hükümet" demek olan "Hükümet-i merkeziye"den maksat, Osmanlı hükümetidir.

(54) Bu tümcedeki "karşı" sözcüğü "yönünde, yönelik" anlamındadır. Yani "Rusya'nın Hristiyanlığa yönelik olan şeytanca sahiplenmesini".

İmdi, Kürdistan'da zuhur eden birkaç haydud çetesi veya mefsedet yüzünden, hükümetin icraatına zamîmeten bir de sizin tarafınızdan gayri marzî bir kıyam ve te'dib veya eser-i intikam görülürse, o pamuk ipliğiyle tutulan Rusya'nın fiilî bir müdahalesi ve tekmil Avrupa'nın azîm ve bîpayan nefreti hasıl olur. Emin olunuz ki bu hal Padişahı güldürür. Ve Huda alîm, hükümet-i merkeziye, yani Abdülhamid, bu âda-i din-ü millete bir kurşun endahtı için bir emir vermez; tekmil Kürdistan, Rusya'nın pâmal-ı hunharî-i istibdadı olur. Çünkü size ve bütün Osmanlılara yâr-ü yaver kalmadı; cihan-ı medeniyet ve siyasette yetim kaldık. Abdülhamid, her fırsattan istifade ile her birimizin mahv-ü harabîsi esbabından başka bir şeye mütevessil değildir. Ve bu tevessülün âsâr-ı fiiliyesi ise, Kürdistan ve bütün Osmanlı mülkünün bir zamanki umran-ü saadetiyle bugünkü harabî ve felâketini mukayese ile anlaşılabilir.

*

Ey asîl ve faal olan Kürdler! Size, kendi başınıza, medeniyet-i âlemin bugünkü mucibâtını icra etmeyi ve bu maksadla hiç görmediğiniz, yani size hiç gösterilmeyen âsâr-ı medeniyeyi husûle getirmek gibi bir emri-î duşvarı tavsiye etmem. Bu iş, her yerde hükümetlere mürettebdir. Bizim hükümet ise, mâmureler harab etmek üzere sîne-i insaniyete dikilmiş bir heykel-i zulüm olduğundan, bundan, bu yolda measir-i âliye beklemek pek abes ve sadedillik olur.

Fakat sizin cenah-ı himayetinize dahîl olan ve erbab-ı fesad ile bir gûna iştirak-i efkâr-ü ef'alı bulunmayan birçok Ermeni acezesine musallat olmaksızın, sizi kâffe-i muktazayât-ı hayatiyeden mahrum ve sizin şan-ü hamaset-i asaletinize lâyıık bir tarz-ı ictimaîden ilelebed mahrumiyetinize saî bir heyetin(55) kesri-i mezalimine gayret eylemek daha müfid ve daha meşru değil midir? Kat'iyen mutmain olunuz ki, siz nazar-ı hakikatte o mazlum Ermenilerden elli kat daha mazlumsunuz. Ermenilere ara sıra bazı sebükmağzan-ı efrad musallat oluyor. Size ve tekmil ehl-i İslâma karşı ise, koca bir hükümet-i zalime, yani kendi hükümetiniz topuyla, tüfeğiyle, parasıyla, casuslarıyla, cellâdlarıyla yigirmi beş seneden beri musallat olmuş yâr-i bîamandır.(56)

Kürdler! Bizim ecdadımız böyle değildi. Anlar şan-ı diyanet ve insaniyete zerre kadar taarruz bulunduğu vakit, en elîm fedakârlıklarla o taarruzu def'ederlerdi. Bugün ise, değil Kürdlerin, bilcümle akvam-ı İslâmiyenin diyaneti, bir-iki Avrupa diplomatının entrikalarına, daha doğrusu Abdülhamid'in sefahet ve cinnetine kurban oluyor. Bu babda bildiğimiz vesaik-i siyasiyeyi tafsîlden hem teeddüb, hem ictinab ederiz. İnsanlar ve onların en merd ve necîblerinden olan Kürdler indinde ne kadar mukaddesât varsa, hepsinin pâmal-ı huyûl-ı âda olması esbabı tehyie edilmiş, duruyor.

(55) Buradaki anlamı "kurul" olan "heyet"ten maksat, Abdülhamid hükümeti, Abdülhamid yönetimidir.

(56) Yâr-i bîaman: Amansız yâr, amansız dost, dost görünüp de amansız bir biçimde düşmanlık yapan, görünüşte dost olup gerçekte amansız düşman olan.

Evet, tafsîl edemem. Zira anları tafsîl ve tahatturdan kalbler pürhun, kalem lerzan olur.

Kürdler! Emin olunuz ki, bugün Bahr-i Sefîd(57) ile Karadeniz arası Rusya'ya ve andan ötesi İngiltere'ye geçmek için, rical-i düvelin bazı meşâğılı ve aktar-ı âlemde tek tük zuhur eden birtakım hadisât-ı cüz'iyenin bertaraf olmasından başka bir mani kalmamıştır. Bu hallere nisbeten Ermenilerin Kürdistan'daki taaddiyâtına mukabele etmek pek hafif kalır.

Diyanet-i İslâmiyenin hücum ve mahvdan vikayesi için biz en mütedeyyin ve en salâbetkâr bir millet olduğumuz halde, bir şey yapmadık. "Buharî"ler tahrîf olundu;(58) ehadîs-i Nebeviyenin ahkâm-ı celîlesine riayet edilmedi. Aceze ve fukaradan başka kimseden asker alınmıyor; din ve cihad, bir emri mübhem haline geçti. Siz hâlâ Ermeni kıtalarında hükümetin vasıta-i zulmü memurların alet-i sirkatı oluyorsunuz!

Kürdler! Elhâletü hazîhi, sizin derece-i ıttılânız, muhat bulunduğunuz cibal ile mahduddur. Evvelki büyüklüğünüzü tahattur edemezsiniz. Bugün ise, milel-i sairenin bi hakkın büyük ıtlak ettiği şeyleri göremiyorsunuz. Büyüklük, şan ve şeref, Zeki Paşa maiyetinde Hamidiye efradından(59) olmakla mahdud değildir. Belki bu hal, sizi, her büyüklüğe ve büyüklüğün muktazâyâtından olan bir kadiriyet-i muhikkaya bîğâne kılar. Siz şeref ve saadetinizi bizzat istihsal etmelisiniz. Sizi kıtala sevk eden memurîn-i hükümet, bir gün o kıtal yüzünden size bir mes'ûliyet-i kanuniye teveccüh ederse, o anda her birinizi Kürdistan'ın bir dağında salbetmekten ve efrad-ı ailenizi aç bırakmaktan çekinmez.

*

Heyet-i hükümette hiss yoktur; o heyet, hacer ve şecer kabîlindedir. Edilen kıtallardan, talanlardan sizin elinizde ne var? Bir zaman en mes'ûd ve zengin bir millet iken, bugün fakr-ü sefalet içinde umum Osmanlılar gibi sürünüyorsunuz. Bu kıtallarla birkaç hunharın kesesini doldurmaktan başka ne yaptınız? Siz yine bir çarığa muhtacsınız. Bir-iki seffak-i müflis ise, Ermenilerin servet-i umumiyesini ıhtısab ile, fikirlerince mes'ûd oldular. Sizin şan-ı asaletinize muktaza olan, Şeriatın her ihtarını noktası noktasına icra etmektir. Dininizin, hafazanallah, pâmâl-ı âda-i din olmasına imkân vermemelisiniz. Ermenilerin âcizlerini, masum olanlarını himaye etmelisiniz.

(57) Bahr-ı Sefîd: Akdeniz.

(58) **Buharî:** Peygamber'in hadislerini içinde toplayan ve en doğru hadis kitaplarından biri olarak kabul edilen bir kitap. Kitabın asıl adı "Doğru Derleme" demek olan "El-Camiu's-Sahîh"tir. Ancak, içindeki hadisleri derleyip düzenleyen ve yayınlayan Buharalı Muhammed El-Cafî "Buharî" sanıyla tanındığı için, kitap da "Buharî" adıyla tanınıp ünlenmiştir. Söz konusu hadisleri derleyip bu kitapta yayınlayan Buharî, 810-870 yılları arasında yaşamıştır.

(59) "Hamidiye neferleri" anlamına gelen "Hamidiye efradı"ndan meksat, ilerdeki sayılarda anlatılacak olan "Hamidiye Süvari Alayları"nda görev yapan kişilerdir. Bilindiği gibi o alaylar Abdülhamid döneminde Kürdistan'da Kürd aşiretlerinden oluşturulmuş ve başlarına da paşalık rütbesi verilen Kürd aşiret reisleri getirilmiştir.

Bir-iki müfsid yüzünden bir-iki milyon halkın harab edilmesine razı olmalısınız. Ermenilere karşı olan te'dibâtınızda adaveti şahsa hasredip tek mil millete hasretmemelisiniz.

Kürdler! Bugün Abdülhamid, Eremilerin en hain ve habîslerine karşı mükerreren afv-ı umumî ilân ettiği halde, "dinimiz, mülkümüz harab oluyor" diyen efrad-ı milletin kâffesini Trablusgarb'ın(60) kızgın kumları içinde mahvediyor. İstid'a-i adalet etmek ihtimali cezm olunanlar,(61) mukaddir-i hakikî olan zat-ı Zülcelâl(62) bile ef'al-ı beşerden sual ile adalet-i bîgayetini mahşer halkına göstermek şiarında iken, hükümet-i Osmaniye sual ve cevaba lüzum görmeksizin eşedd-i ukubât ile işkenceler altında öldürüyor. Bunların ref'i, uhde-i İslâmiyete has vecaib-i ulviyedendir. Bunlara nisbeten Ermeni vukuâtı hiç mesabesindedir.

*

Siz, memurîn-i hükümetin iğvaâtıyla muktazayât-ı insaniyeti unutmak derecesine varıyorsunuz. O memurîn, daima fenalık yapmak, fenalık görmek, fenalık işitmek ister. Çünkü, eşkıyanın karanlıktan müstefîd olmaları kabîlinden olarak, fenalıktan istifade ederler. Siz buna alet olmayınız. Anlar sizi sirkate, kıtala teşvik ederler. Siz, mallarını talana sevk edildiğiniz acezeye malınızden bir mikdarını veriniz; katillerine iğva edildiğiniz bedbahtanın muhafaza-i hayatları zımnında hayatınızı siper ediniz ki, o utanmaz, Allah'tan korkmaz memurîn-i hükümet, sizin o vakar-ı insaniyetinizden şermşar(63) olsun da yerlere geçsin. Zeki Paşa teşvik etti diye Erzurum Valisinin çadırını sirkat etmek size düşmez. Zeki Paşa bir gün olup da sizin üzerinize top sevk ettiği zaman elini göğsüne kor.(64) Biriniz bir Hamidiye sergerdesi iseniz, Zeki Paşa'nın bir himaye-i naçızinden şımararak birçok halkı himayeye muhtac etmek cür'etinde bulunmayın; siz daima o halk ile kaimsiniz. İçinizde rîzvikâr-ı kolancan(65) bulunmasını namus-ı millînize muğayır addediniz.

Vakıa, medeniyet-i hazıranın insanlara tehyie ettiği vesail-i adîde-i sühuletten siz hiç bir şeye malik değilsiniz. Siz mükerreren bir hükümet tarafından dolandırıldığınız halde, şoseleriniz yok, arabalarınız, şemendüferleriniz,(66) mektebleriniz yok. Olanca mektebleriniz, yalnız resm-i küşadı bîçare efrad-ı milleti iğfal etmek için Padişahın emriyle İstanbul ceridelerine yazılan muhayyel binalardır; anlar arsa-i hayale mebnîdir ve duvar-ı hiça

(60) 20. sayıdaki 11 numaralı dipnota bakınız.

(61) Doğrusu "cezm olunanları" yani "kesin gözüyle bakılanları" olmalıdır.

(62) Zat-ı Zülcelâl: Allah, Tanrı.

(63) "Utanan, mahcup" demek olan bu sözcük, gazetenin aslında "sermşar" biçiminde çıkmıştı. Biz doğru biçimi olan "şermşar" yazdık.

(64) Yani "sevincinden yüreğini oğuşturur, oh olsun diyerek elini göğsüne koyar ve böylece sevincini belirtir".

(65) Öyle anlaşılıyor ki bu sözcük, "kolaçan eden, çevreyi gözetleyen" anlamındadır.

(66) Şemendüfer: Demiryolu.

hiçten yapılmış, gayet yüksek, adem-i mutlak binalardır. Ve lehülhamd, sizin içinizde, kendi kesbiyle, zekâsıyla yetişmiş mehere-i ulema var. Anlardan okuyacağınız ve dinleyeceğiniz hakayık ile, saadet-i halin suret-i iktisabını, tarihinize ziynet olan edvar-ı maziyenizin iade-i ikbali esbabını düşününüz. Münferiden, müctemian ne yaparsanız yapınız. Ve ne yapar iseniz kendiniz yapacağınızı biliniz!

Sana senden gelir bir işde ancak, dad lâzımsa
Ümidin kes zaferden, gayriden imdad lâzımsa(67)

HAVADİS

Aydın Vilâyeti Tercümanı Abdülhalim Memduh Bey, on iki senedir bigayri hak mukayyed olduğu menfalardan tahlîs-i can ederek, lehülhamd velminne, salimen ve bil'afiye Londra'ya gelmiştir.

Mumaileyh, memalik-i Osmaniye'nin her tarafını dolaşmış ve ahval-ı mülke suver-i muhtelifeye tesir olan(68) birçok ekâbir ile kesb-i ülfet etmiş zevattan ve elsine-i muhtelifeye iktidar-ı tahrir ile maruf duhattan olmağla, Avrupa'da vatan ve milletimize(69) aid malumâtından vücuhla istifade olunacağı derkârdır. Netekim Londra'ya vuruduyla beraber, çok erbab-ı siyaset tarafından mazhar-ı hüsn-i kabul olmuştur. İftihar ederiz.

---

(67) Bir şiirden alındığı anlaşılan bu beytin bugünkü Türkçesi şöyledir:

"Sana senden gelir bir işte ancak, yardım gerekliyse
Ümidini kes zaferden, başkasından yardım gerekliyse"

Bu beytin bir dizesi de, Kürd şehidi Kemal Fevzi'nin "Jîn" dergisinin 14. sayısında yayınlanmış olan "Gözler kör, kulaklar sağır mıdır" başlıklı yazısında şöyle yer almıştır: "Sana senden gelir âlemde ger imdad lâzımsa"(bakınız "Jîn", cild III, sayfa 601, Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: M. Emin Bozarlan, Deng Yayınevi, Uppsala-İsveç, 1986).

(68) Burada bir yanlışlık göze çarpmaktadır. Kanımızca doğrusu, "ülkenin durumlarına değişik biçimlerde etkisi olan" anlamına gelen "ahval-ı mülke suver-i muhtelifede tesiri olan" olmalıdır.

(69) Buradaki "vatan"dan maksat Osmanlı toprakları, "milletimiz"den maksat da Osmanlı yurttaşlarıdır.

25'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

DUYURU

Gazetemizin yayın ve dağıtımını yönünden duyumsanan yarırlardan dolayısı, "Kürdistan"ın yönetimi yukarıda(70) yazılı yere taşınmış olduğundan, başvuruların oraya yöneltilmesi rica olunur.(71)

KÜRDLERE

Ey soylu kardeşler! Gönlümün ta içinden kaynayıp kabaran ve pek çok yürek tırmalayıcı bilgilere dayanan şu sözlerimi can kulağıyla dinlemenizi rica ederim. Önemsiz(72) kişiliğim hakkında size peşin bir güvence vermeye gereksinim görmem. Yalnızca, sizin, yani o soylu ve benzersiz olan halkımızın özgürlük ve mutluluğunu korumak yolunda bir zamanlar kılıcına dayanarak canını feda etmiş olan bir babanın bugün Batı'daki gurbette aynı amaçla çalışan bir oğlu olduğumu söylemekle yetiniyorum.

Avrupa'da, mensup olmakla kıvanç duyduğum milliyetim dolayısıyla, durumlar hakkında bilgisi olmayan Avrupalıların sitemleriyle beni rahatsız edip inciten bir şey vardır; o da Ermeni vuruşmalarıdır.(73) Bu vuruşmaların, bir de insanların gözünde sizin suçlanmanıza yolaçan talan ve yağmaların nedenleri nedir? İnanın ki bu nedenler, bence tümüyle bilinmektedir. Ermenilerin, Osmanlı bütünlüğünden ayrılarak, Kürdlerin temiz vatanı olan

(70) "Yukarı"dan maksat, gazetenin bu sayısının başlığında gösterilen yeni adrestir.

(71) "Yöneltilmesi" sözcüğü, gazetenin aslında kullanılan "hitabedilmesi" sözcüğünün yerinde kullanılmıştır. "Hitabedilmesi", aslında "seslenilmesi" anlamına gelmektedir. Ancak o sözcük buraya uygun düşmemektedir. O nedenle, "yöneltilmesi" sözcüğünü çeviride daha uygun gördük.

(72) Buradaki "önemsiz" sözcüğü, yazının aslında "naçizane" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Farsça olan ve Osmanlıcaya da geçen "naçiz" ve ondan türetilen "naçizane" sözcükleri, aslında "hiç bir şey" demektir. Alçakgönüllülüğün belirtisi olarak kullanılan bu sözcüğün Türkçedeki en uygun karşılığı, kanımızca "önemsiz" sözcüğüdür.

(73) Buradaki "vuruşmalar" sözcüğü, yazının aslında "kıtallar" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Arapça olup Osmanlıcaya da geçen "kıtal" sözcüğünün asıl anlamı "öldürüşme" demektir. Ancak Türkçede öyle bir sözcük kullanılmadığı için, çeviride "vuruşma" sözcüğünü kullanmayı uygun gördük.

Kürdistan'ı her ne pahasına olursa olsun kendilerine dolaşım yeri durumuna getirmek istedikleri ve bu yolda nasıl çalıştıkları, Avrupa'da neler yaptıkları, Kürdistan'da nasıl haydut çeteleri gezdirdikleri, saf köylülere ne yolda bozguncu fikirler aşıladıkları, tarafımdan tek tek bilinmektedir.

Ne var ki bütün bunlar, vuruşmaya girişmek konusunda size açık bir hak vermez. Hükümetin iş ve uygulamalarına güvenmek, asla doğru değildir. Ve Türkiye'de her birey kendi hakkını kendisi yerine getirebilirse, bir şey kazanmış olur(74) Bununla birlikte, bu konuda işin aslına ve temeline güvenilmelidir. Yani "Ermenistan" adıyla bir hükümetin kurulmasına asla inanılmamalıdır. Eğer iş bizim hükümete kalsaydı, şimdiye dek değil Kürdistan'ın tümünü, hatta tümüyle Türk ve Arnavud bulunan illerden dahi bazı yerler vererek böyle bir hükümet kurulurdu ve bu konu kimsenin umurunda bile olmazdı. Fakat olmadı. Merkezî hükümet,(75) Rusya ile bu konuda bir fikir ve görüşbirliği meydana getirdi. Rusya'nın Hristiyanlığa yönelik olan şeytanca sahiplenmesini Ermeniler hakkında bildiğimiz ve bildiğiniz ölçüde tuttu; ileri getirmedi.

O halde, Kürdistan'da ortaya çıkan birkaç haydut çetesi ya da bozgunculuk yüzünden, hükümetin uygulamalarına ek olarak bir de sizin tarafınızdan hoşnutsuzluk yaratan bir kalkışma ya da tepeleme ya da öç alma belirtileri görülürse, pamuk ipliğiyle tutulan Rusya'nın eylemli bir müdahalesi ve tüm Avrupa'nın büyük ve sonsuz nefreti gerçekleşmiş olur. İnanın ki bu durum Padişahı güldürür.(76) Ve Allah bilir ki merkezî hükümet, yani Abdülhamid, bu din ve millet düşmanlarına bir tek kurşun sıkılması için emir vermez; ve tüm Kürdistan, Rusya'nın kanlı despotizminin ayakları altında çiğnenir. Çünkü size ve bütün Osmanlılara dost ve ahbap kalmadı; uygarlık ve siyaset dünyasında öksüz kaldık. Abdülhamid, her fırsattan yararlanarak her birimizin yıkımı ve yok olmasıyla sonuçlanacak yollardan başka bir girişimde bulunmamaktadır. Ve bu girişimlerinin fiilî izleri ise, Kürdistan'ın ve bütün Osmanlı ülkesinin bir zamanki bayındırlık ve mutluluğu ile bugünkü yıkılmışlık ve felâketinin karşılaştırılmasıyla anlaşılabilir.

*

Ey soylu ve çalışkan olan Kürdler! Size, kendi başınıza, dünya uygarlığının bugünkü gereklerini yerine getirmek ve bu amaçla hiç görmediğiniz, yani size hiç gösterilmeyen uygarlık yapıtlarını meydana getirmek gibi bir güç işi tavsiye etmem. Bu iş, her yerde hükümetlerin yapması gereken bir görevdir. Bizim hükümet ise, bayındır olan yerleri yıkıntıya çevirmek üzere insanlığın göğsüne dikilmiş bir zulüm heykeli olduğundan, uygarlık yolunda ondan yüce ve güzel yapıtlar beklemek pek anlamsız ve saflık olur.

(74) Anlaşıldığına göre şunu demek istiyor: Hükümetin iş ve uygulamalarına güvenilmediği için, her birey kendi hakkını kendisi yerine getirmek durumunda kalmıştır; hükümet yurttaşların haklarını korumadığı için, her birey kendi hakkını kendi eliyle koruyup yerine getirebilirse kazançlı çıkar, yoksa hakkını yitirir.

(75) "Merkezî hükümet"ten maksat Osmanlı hükümetidir.

(76) Yani "Padişahın sevinmesine, sevincinden gülmesine neden olur".

Ne var ki, sizin koruyucu kanatlarınızın altına sığınmış olan ve bozguncuların görüş ve eylemlerine herhangi bir biçimde katılmayan birçok güçsüz Ermeniye musallat olmaktansa, sizi yaşamın tüm gereklerinden yoksun bırakan ve soyluluğunuzun şanına, doğuştan olan yiğitliğinize lâıyk bir sosyal durumdan sonsuza dek yoksun kalmanız için uğraşan bir kurulun(77) zulümlerini kırmaya çaba harcamak, daha yararlı ve daha meşru değil midir? Kesinlikle kuşkunuz olmasın ki gerçekte siz, o mazlum Ermenilerden elli kat daha mazlumsunuz. Ermenilere ara sıra bazı beyinsiz ve akılsız bireyler musallat oluyor. Size ve tüm Müslümanlara karşı ise, koca bir zalim hükümet, yani kendi hükümetiniz topuyla, tüfeğiyle, parasıyla, ajanlarıyla ve cellâtlarıyla 25 yıldan beri musallat olmuş, dost görünümündeki amansız bir düşmandır.

*

Kürdler! Bizim atalarımız böyle değildi. Onlar, din ve insanlığın şanına zerre kadar saldırıda bulunulduğu zaman, en acı fedakârlıklarla o saldırıyı savuştururlardı. Bugün ise, değil yalnız Kürdlerin, aynı zamanda tüm Müslüman halkların dini, bir-iki Avrupa diplomatının entrikalarına, daha doğrusu Abdülhamid'in eğlence düşkünlüklerine ve deliliklerine kurban oluyor. Bu konuda bildiğimiz siyasal belgeleri ayrıntılı biçimde anlatmaktan hem utanır, hem de sakınız. İnsanlarca ve onların en mert ve soylularından olan Kürdlerce kutsal bilinen ne kadar varlıklar varsa, hepsinin düşman atalarının ayakları altında çiğnenmesinin yol ve yöntemleri hazırlanmış durumdadır.

Evet, ayrıntılı biçimde anlatamam. Çünkü onların ayrıntılı biçimde anlatılmasından ve anımsanmasından yürekler kanlanır, kalemler titrer.

Kürdler! İnanın ki, bugün Akdeniz'le Karadeniz arasındaki toprakların Rusya'ya ve ondan ötesinin İngiltere'ye geçmesi için, devletleri yöneten devlet adamlarının bazı uğraştırıcı işlerinden ve dünyanın kimi yörelerinde tek tük başgösteren birtakım olayların ortadan kaldırılmasından başka bir engel kalmamıştır. Bu durumlara oranla, Ermenilerin Kürdistan'daki saldırılarına karşılık vermek pek hafif kalır.

Biz en dindar ve en sağlam bir millet olduğumuz halde, İslâm dininin saldırıya uğramaktan ve yok olmaktan korunması için bir şey yapmadık. "Buhârî"ler(78) tahrif edildi;(79) Peygamber'in hadislerinin yüce hükümlerine uyulmadı. Güçsüzlerden ve yoksullardan başka kimse askere alınmıyor; din ve cihad,(80) belirsiz bir iş durumuna geldi. Siz hâlâ Ermeni vuruşmalarında hükümetin zulmünün aracıları olan memurların hırsızlık yapmalarının aracı oluyorsunuz!

(77) Buradaki "kurul"dan maksat, Abdülhamid hükümeti, Abdülhamid yönetimidir.

(78) Bu sayıdaki 58 numaralı dipnota bakınız.

(79) Tahrif: Bir kitabın, bir yazının ya da herhangi bir metnin üzerinde kalem oynatarak bazı yerlerini değiştirmek. Bu sözcük, Türkçede tam karşılığı bulunmadığı için çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

(80) Cihad: Din uğrunda yapılan savaş. Bu sözcük, Türkçede karşılığı bulunmadığı için çeviride aynen kullanıldı.

Kürdler! Şimdiki durumda, sizin bilgilenme düzeyiniz, çevrili bulunduğunuz dağlar ile sınırlıdır. Geçmişteki büyüklüğünüzü anımsayamıyorsunuz. Bugün ise, diğer ulusların "büyük" diye niteledikleri şeyleri göremiyorsunuz. Büyüklük, şan ve şeref, Zeki Paşa'nın emri altında Hamidiye neferlerinden(81) biri olmakla sınırlı değildir. Tersine bu durum, sizi, her büyüklüğe ve büyüklüğün gereklerinden olan haklı güçlenmeye yabancılaştırır. Siz onurunuzu ve mutluluğunuzu kendiniz elde etmelisiniz. Sizi vuruşmaya iten hükümet memurları, bir gün o vuruşma yüzünden size bir yasal sorumluluk yöneltile, o anda her birinizi Kürdistan'ın bir dağında asmaktan ve aile bireylerinizi aç bırakmaktan çekinmezler.

*

Bir kurul olarak hükümette duygu yoktur; o kurul, taş ve ağaç türündendir. Yapılan vuruşmalardan, talanlardan sizin elinizde ne kaldı? Bir zamanlar en mutlu ve zengin bir ulus iken, bugün tüm Osmanlılar gibi yoksulluk ve sefalet içinde sürünüyorsunuz. Bu vuruşmalarla birkaç kan içicinin keselerini doldurmaktan başka ne yaptınız? Siz yine bir çarığa muhtaçsınız. İflâs etmiş bir-iki kan dökücü ise, Ermenilerin bütün servetini gassetmekle, akıllarınca mutlu oldular. Sizin soyluluğunuzun şanının gereği olan, Şeriatın her uyarısını noktası noktasına yerine getirmektir. Dininizin, Allah korusun, din düşmanlarının ayakları altında çiğnenmesine olanak vermemelisiniz. Ermenilerin güçsüz olanlarını, masum olanlarını korumalısınız. Bir-iki bozguncu yüzünden bir-iki milyonluk halkın yıkıma uğratılmasına razı olmamalısınız. Ermenilere karşı olan bastırma hareketlerinizde düşmanlığı kişiyle sınırlı tutmalısınız ve bütün bir milleti düşmanlığın kapsamına almamalısınız.(82)

Kürdler! Bugün Abdülhamid, Ermenilerin en hain ve kötülerini(83) için genel af çıkardığı ve bunu birkaç kez yinelediği halde, "dinimiz, ülkemiz yıkıntıya dönüyor" diyen millet bireylerinin tümünü Trablusgarb'ın(84) kızgın kumları içinde yok ediyor. Her şey hakkında gerçek yazgıyı çizen ulu Tanrı bile insanın yaptıkları konusunda soru sorarak, kıyamet halkına sonsuz adaletini göstermek şiarında olduğu halde, Osmanlı hükümeti, adalet isteme olasılıklarına kesin gözüyle bakılanları, soru ve yanıtı bile gerek görmeksizin en sert cezalarla işkenceler altında öldürüyor. Bu uygulamaların ortadan kaldırılması, Müslümanlık sorumluluğuna özgü yüce görevlerdendir. Bunlara oranla Ermeni olayları hiç düzeyindedir.

(81) Bu sayıdaki 59 numaralı dipnota bakınız.

(82) Demek istiyor ki "sadece suç işleyen kişileri bastırma hareketlerinizin kapsamına alın, bastırma hareketlerinizi yalnız suç işleyen kişilerle sınırlı tutun, bir milleti düşmanlığın kapsamına almayın, suç işleyen kişiler yüzünden bir millete düşmanlık yapmayın".

(83) Buradaki "kötü" sözcüğü, yazıdaki "habîs" in karşılığında kullanıldı.

(84) 20. sayıdaki 11 numaralı dipnota bakınız.

Siz, hükümet memurlarının saptırmalarıyla(85) insanlığın gereklerini unutmak derecesine varıyorsunuz. O memurlar, sürekli olarak fenalık yapmak, fenalık görmek, fenalık iştirmek isterler. Çünkü, haydutların karanlıktan yararlanmaları türünden, onlar da fenalıktan yararlanırlar. Siz buna araç olmayın. Onlar sizi hırsızlığa, vuruşmaya teşvik ederler. Siz, mallarını talan etmeye itildiğiniz güçsüzlere kendi malınızdan bir miktar verin; kendilerini öldürmeye kışkırtıldığınız talihsizlerin yaşamlarını korumak için kendi yaşamınızı siper edin. Böyle davranın ki o utanmaz, Allah'tan korkmaz hükümet memurları, sizin o insanlık onurunuzdan utansınlar da yerlerin dibine geçsinler. Zeki Paşa kışkırttı diye Erzurum Valisinin çadırını çalmak size düşmez. Zeki Paşa, bir gün olup da sizin üzerinize top gönderdiği zaman elini göğsüne koyar.(86) Biriniz bir Hamidiye elebaşısı iseniz, Zeki Paşa'nın değersiz ve önemsiz bir korumasından şımararak, birçok kişiyi korumaya muhtaç etmek gibi kendini bilmezlik etmeyin; siz her zaman o halk ile ayakta durabiliyorsunuz. İçinizde, çevreyi gözetleyip kolaçan eden kısıntı yiyicilerin bulunmasını ulusal namusunuzda aykırı sayınız.

Aslında, şimdiki uygarlığın insanlar için hazırladığı çeşitli kolaylık araçlarından siz hiç bir şeye sahip değilsiniz. Siz tekrar tekrar bir hükümet tarafından dolandırıldığınız halde şoseleriniz yok, arabalarınız yok, demiryollarınız yok, okullarınız yok. Var olan okullarınızın tümü, milletin zavallı bireylerini kandırmak için Padişahın emriyle açılış törenleri yalnız İstanbul gazetelerinde yazılan hayalî binalardır; onlar hayal arsalarına kurulmuş ve hiçlik duvarlarından yapılmış, gayet yüksek, kesinlikle var olmayan binalardır. Ve Allah'a şükür, sizin içinizde, kendi çabalarıyla ve kendi zekâlarıyla yetmiş üstat bilginler vardır. Onlarda okuyacağınız ve onlardan dinleyeceğiniz gerçeklerle, mutlu durumun elde edilmiş yöntemini ve tarihinizi süsleyen geçmişteki dönemlerinizin ikbalini geri getirmenin yollarını düşünün. Bireysel olarak, toplu olarak ne yaparsanız yapın. Ve ne yaparsanız kendinizin yapacağını bilin!

Sana senden gelir bir işte ancak, yardım gerekliyse
Ümidini kes zaferden, başkasından yardım gerekliyse(87)

---

(85) Buradaki "saptırma" sözcüğü, yazının aslındaki "iğva" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan ve Osmanlıcada da kullanılan "iğva" sözcüğü, "birisini ya da birilerini baştan çıkarma, ayartma, kışkırtıp herhangi bir amaca yöneltme, doğru yoldan saptırıp yanlış yola yöneltme, şaşırtma" anlamlarına gelir. Kanımızca burada en uygun karşılığı "saptırma"dır.

(86) Bu sayıdaki 64 numaralı dipnota bakınız.

(87) Bu sayıdaki 67 numaralı dipnota bakınız.

OLAYLAR

Aydın İli Çevirmeni Abdülhalim Memduh Bey, 12 yıldır haksız olarak tutulduğu sürgün yerlerinden canını kurtarıp, Allah'a hamd ve şükür, selâmetle ve sağlıklı Londra'ya gelmiştir.

Adı geçen, Osmanlı ülkelerinin her tarafını dolaşmış ve ülkenin durumlarına değişik biçimlerde etkisi olan birçok ilerigelenle yakınlık kurmuş zatlardandır ve değişik dillerde yazma gücüne sahip olmakla tanınan dâhîlerdendir; bu nitelikleriyle, Avrupa'da vatan ve milletimize(88) ilişkin bilgilerinden her yönden yararlanılacağı açıktır. Nitekim Londra'ya varmasıyla birlikte, birçok siyaset adamı tarafından kendisine iyi kabul gösterilmiştir. Kıvanç duyarız.

---

(88) Bu sayıdaki 69 numaralı dipnota bakınız.

Sahib ve
Muharriri:
Bedirhan Paşaoğlu
Abdurrahman

KURDİSTAN

1315

Address:
Year Bay Crescent
5 Fast Cliff
FOLKSTONE
Angleterre

*
Derc
olunmayan
evrak
iade
olunmaz

Heyvê carekê derdikeve
cerîdeya Kurdî ye

*
Her tabî'da
200 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal olunur

*
Her car
du sed
cerîdeya
ez'ê rekîm
Kürdistanê,
de belaş
bidin xelkê

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna
teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
ayda bir neşrolunur

Kürdçe ve Türkçe gazetedir

KURDİSTAN

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Fârisîce mektublar
Kürdçe neşrolunur

*
Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja yekşembê de 22 Remezan sene 1318 * Fi 1 Kânun-ı Evvel sene 1316(1)

SULTAN ABDÛLHAMİD-İ SANÎ HAZRETLERİNE

Padişahım,

İrade-i Şahaneleriyle teşekkül etmiş bir mahkeme-i hususiyenin hakkımda ısdar ettiği hükm-i gıyabîyi, İstanbul evrak-ı havadisinde okudum. İnsanı vicdanen tazîb edecek ahkâm, ashab-ı namus ve hamiyeti müteessir edeceği gibi, namus ve hamiyet yolunda, vatan ve millet uğrunda lahik olacak bu gibi hükümler ise, bilakis mucib-i mefharet olur.

(1) Li gora tarîxa Mîladî 14 Kanûna Pêşîn 1900(Milâdî tarihe göre 14 Aralık 1900).

Memalik-i Osmaniyelerinde ecdad-ı izamınızın velâyet ve himayeti tahtinde senelerce icra-i ahkâm etmiş hanedan-ı kadîm efradından olduğum ve mücerred hak ve hakikate hizmet edebilmiş olmak üzre salah-ü felâh-ı mülk hevesiyle zat-ı Şahanelerini irşad ettiğim için âcizlerini cezaya müstahak ve milleti soymak, vatanı tahrib etmek için yaradılmış gibi ortalığı —inzimam-ı kuvvetinizle— enva-i mezalimin icrasıyla yakıp kavuran, o etrafınıza aldığınız eşirrayı her türlü saadete lââyık görmek, "Halifetullahım" diyerek kendisini beşeriyetin zirve-i âlâsına çıkarmak isteyen siz gibi bir padişaha ne derece küçüklük olduğunu düşünebilir misiniz?

Padişahım,

Sarayınızı dolduran haşerâtın,(2) ser-i kâra geçirmiş olduğunuz zalemenin ve hatta nefis-i nefis-i hümayununuz şerrinden tahlîs-i can kasd-ı masumanesiyle terk-i dar-ü diyar ile Avrupa'ya çıkan ve çıktuktan sonra ümid-i adaletle feryad eden gadirdêdegâni bir de mahkûm etmekle de rencûr etmeniz, emin olunuz ki sizi evvelden ziyade hedef-i ta'n-ü hakaret etmek için hayırhah sandığınız bedhah bendegânınızın sizi sülûküne iğfal ettikleri bir tarîk-i nâsavabdır.

Her ki zahmeti hurd, elbette figani dared(3)

düstur-ı hakîmanesi, malum-ı Şahaneniz olsa gerektir. Bu kaide-i tabiiyenin emsal-i kesîresini tarih gösteriyor. Zulümden feryad etmemek mümkün olmaz; tesir-i mezalimle cerîhadar olan, bittabî' istimedat eder. Bu halî re'yül'ayn görecek âlem-i insaniyet ise, bittabî' imdad-ü istihlas-ı mazlûmîn fikr-i Hudapesendiyle dest-i muaveneti o bîçaregâna uzatır. Lâkin umum tebaalarının bugün silâh-ı zulm-ü istibdadla urulmuş ve her biri ayrı ayrı yaralar almış olduğunu ve her birinin de bu tesirle gözünü âkıbet-i hale dikip durduğunu unutmayınız. Bunları birdenbire tahrik ise, zulmün bir derece daha tezyîdine mütevakıftır. O halde, emin olunuz ki şu hareketinizle kendiniz için bir hafîre-i helâk istihzar etmiş oluyorsunuz.

Âcizleri, sultanî ve mülkî mekteplerinde ikmal-i tahsil ile şehadetname aldıktan sonra, Maarif Nezaret-i Celîlesi Mekâtib-i İdadiye İdaresi başkitabetine tayin olundum; orada altı-yedi sene hizmet ettim. Ahass-ı âmâlîm, millitime karşı bir yararlıkta bulunmak idi. Ne çare ki yılanları, çıyanları bile bîzar edecek mezaliminiz, âmâlîma mani oluyordu. İstanbul'da durmağa benim için imkân kalamayınca, memuriyetimi, maaşımı marrul'arz maksad-ı mukaddesime feda ile kendimi ağûş-ı hürriyete attım. Şimdi zulm-ü cevriniz eseriyle ecanibe iltica etmiş ahrar içinde, malının haczolunacağı havfiyle kendisini pençenize düşürecek hiç bir ferd tasavvur edebilir misiniz?!

(2) 20. sayıdaki 78 numaralı dipnota bakınız.

(3) Farsça olan bu dizenin Türkçesi şöyledir:
"Her kim ki zahmet çekerse, elbette çılgık atar".

Padişahım,

Zat-ı Şahaneleri, min kıbelirrahman sıyanet-i hak ve adalete memur, milletin bir hizmetçisi olmak itibarıyla, taleb-i adalet vadisinde ref'i âvaze-i şikâyet eden hakperestanı fesad ile itham etmeniz, devam-ı zulme arzunuzu îma ediyor; ki bunun da nezd-i ilâhîdeki mes'ûliyetini tavsîfden ise, yalnız "leanella-hu men rea mazlûmen ve lem yensurhu"(4) hadis-i şerifini zikretmekle iktifa ederim.

Lâkin belki bir gün olur da hayırhahan-ı vatan hakkında reva gördüğünüz şu hâlât-ı cansûzîden feragat eder ve yine belki bir gün olur da şu mücahidlere lüzum-ı kat'î hisseder, mazînidən nadim olarak haya edersiniz; lâkin emin olunuz ki o zaman hizmet için mekân ve imkân kalmamış olacaktır. Mammafih, şu ümid-i zaife tebaan da hüküm-i vakii reddeder ve perestîşkârı olduğum vatanım namına zat-ı Şahanelerini tarîk-i adl-ü merhamete davet ederim. Ferman.(5)

Abdurrahman Bedirhan

---

(4) Bu hadisin Türkçe çevirisi şöyledir: "Bir mazlumü görüp de ona yardım etmeyene Allah lânet etsin".

(5) 21. sayıdaki 73 numaralı dipnota bakınız.

KURDA RE(6)

Gelî Kurdno! Van pêla min ji Kurdistanê hin xeber standin, ku ez gelek muateellim bîm.(7) Loma min vê(8) ez ji we re çend rêzekê binivîsim.

Un dizanim ku ez lawê wî mirovî me ku bi şîrê xwe, seadeta we re gelek xîret kir. E jî muqtezayê zeman,(9) îro bi qelesa xwe wê xizmetê îfa dikim.

Ez hire(10) daîma ji mesela Ermenîya marûzê serzenîş mame.(11) Waqia(12) ez dizanim ku hinek Ermenî divên Kurdistanê ji xwe re bikin wîlayetek û ji milkî(13) cuda bikin. Ji vî sebebî, ez dizanim ku gelek ji wan van wela-tên bîyanîya eleyha me de(14) dixebitin; gelek jî Kurdistanê de fesad û qîtal îcra kirin.(15) Lakîn un qenc bizanin ku ev halên ha tu cara, tu zemana heqê qîtalek umûmî(16) nade we. Ji curmekî daîma divê mucrim mutecezza bibe;(17)lakîn nav mirovên we kuştin, qismê kullî masûm in.(18) Ez dizanim ku yên vî halî dikin, ew Kurdên ku meclûbê îhsan û keremên Ebdulhemîd bîne.(19) Lakîn un qenc bizanin ku çend mirovek nav we de îcrayê qîtal dikin, un hemî marûzê ta'n û sîtemên neyara dibin.(20)

---

(6) Kurda re: Ji Kurdan ra.

(7) Muteellim bîm: Azardût bûm, êşam, xemgîn bûm.

(8) Min vê: Min vîya, min xwest; yan jî min divê, ez dixwazim.

(9) E jî: Ez jî.

Muqtezayê zeman: Li gora daxwaza demê, li gora xwestina demê.

(10) Ez hire: Ez li vir.

(11) Ji mesela Ermenîya: Ji ber mesela Ermenîyan, ji rûyê şola Ermenîyan.

Marûzê serzenîş mame: Bergazîna mame, rastê gazînan hatime, ji gazînan ra bûme amanc û mame, gazîna pêşkarê min bûne.

(12) Waqia: Bi rastî, di eslê xwe da.

(13) Mexsed ji "milk", axa binê kargêriya dewleta Osmanî ye.

(14) Eleyha me de: Li dijê me.

(15) Fesad: Xirabî, têkilhevî.

Qîtal: Hevkuştin, lêkdan, şer.

Îcra kirin: Pêkanîn, anîn cî, meşandin.

(16) Umumî: Giştî.

(17) Curm: Sûc.

Mucrim: Sûcdar.

Mutecezza bibe: Bê cezakirin, ceza bixwe.

(18) Qismê kullî: Beşê piranî.

Masûm in: Bêsûc in, êrî ne.

(19) Meclûb: Kêşayî, kişandî, kes yan tiştê ku ji aliyê kesek ve yan tişteke ve tê kêşan, tê cezbkirin.

Îhsan: Qencî, çeyî.

Kerem: Merdî, ciwamêrî, comerdî. Yani "Kurdên ku ji aliyê qencî û ciwamêriya Ebdilhemîd ve hatine kêşan, qencî û ciwamêriya Ebdilhemîd ew ber bi xwe kişandine, ew cezb kirine, Kurdên ku ketine ber bayê qencî û ciwamêriya Ebdilhemîd, Kurdên ku ketine davika qencî û ciwamêriya Ebdilhemîd".

(20) Ta'n: Çêr, qalkirina bi xirabî, zem.

Sîtem: Gazîna dijwar a digel rexneyan.

Erê, divê un tu zemana razî nebin ku ji wetenê we Ermenistanek peyda bi-bit. Lakîn divê un cîranên xwe yê masûm muhazeze bikin.(21) Waqia ez dizanim ku heger Ebdulhemîd ji hemîyet û hemaseta(22) Kurda netirsaya, ji kengê ve welatê we dabî Ermenîya. Lakîn ji tîrsa xwe nekarî. Ebdulhemîd ji we hew qas muteneffir e ku,(23) îro Kurdistan hemî bikeve destê Rûsyayê, ew qet ehemîyet(24) nad'ê. Ebdulhemîd van qîtala îqa' dike,(25) da bêje dewletên ecnebî ku un wehşî ne, naqabilê terbiye ne;(26) bi vê rê xezeb û nefreta dewleta ji we re celb dike,(27) da xwe masûm û mazûr nîşan bike. Weqta ku ecanib(28) dibêjin'ê "çire miletên binê destê te cahil, xeyrê mutemeddin(29) mane?", ew dibêje ku zîra(30) miletên binê destê wî wehşî ne, naqabilê temeddun in.(31) Eve bîst û pênc sal e ev Xunkar ser textî. Hinga nû culûs kirî,(32) wus'eta wetenî(33) du cara li ya nuho bî; nîsfek(34) jê ket destê neyara de. Îro Kurdistan jî wek sair memalikê Osmanîye,(35) bûye merkezêk qîtal û cîdalê(36) Qet emn û asayîş(37) nemaye. Me'mûrên Ebdulhemîd, wek teyrên laşexwar ketine ser piçîka mayî, bel' dikin.(38)

*

Gelî Kurdno! Ez dizanim ku heta serê we ev hukumet e, hingî un destê me'mûrên Ebdulhemîd bimînin, un tu cara ji vî halî xilas nabin. Lakîn un, şûna un îslahê halê xwe de bixebitin, un bêçarekanên cîranên xwe Ermenîya dikujin. Ev hal ji namê necabet û ciwanmerdîya we re şeyn e.(39) Ya dikeve

- (21) Muhazeze bikin: Biparêzin.
 (22) Hemîyet: Pêjna welatevîniyê, xîreta welatevîni û neteweevîniyê.
 Hemaset: Mêrxasiya teblî.
 (23) Muteneffir e: Nevîndar e, ji we nevîn dike, nefret dike.
 (24) Ehemîyet: Giringî.
 (25) Îqa' dike: Diqewimîne, pêktîne.
 (26) Wehşî: Hov, kûvî.
 Naqabil: Nehêgin, kesê ku ji tiştek ra nehêgin e, bi kêrê tiştek nayê.
 (27) Ji we re celb dike: Dikişîne ser we, ber bi we dikişîne.
 (28) Ecanib: Piraniya "ecnebî" ye, ew jî bi mana "bîyanî" ye.
 (29) Xeyrê mutemeddin: Ne medenî, li derê medenîyetê.
 (30) Zîra: Lewra.
 (31) Temeddun: Medenîbûn, hatina ser rîya medenîyetê, qebûlkirina medenîyetê û tevgera li gora awayên wê. Yanî "ne hêgin in ku medenî bibin, bèn ser rîya medenîyetê û li gora awayên wê tevgerin".
 (32) Culûs kirî: Li ser text danîşt, çû ser text, bû padîşah.
 (33) Wus'et: Fireyê.
 Weten: Welat. Mexsed jê axa binê kargêriya dewleta Osmanî ye.
 (34) Nîsf: Nîv, nîvê tiştek.
 (35) Memalikê Osmanîye: Welatên Osmanî, welatên ku di binê kargêriya dewleta Osmanî da ne.
 (36) Cîdal: Pevçûn, kêşmekêş.
 (37) Emn: Ewletî.
 Asayîş: Hêsayî, amoşî.
 (38) Bel' dikin: Dadiqurtînin.
 (39) Nam: Nav.
 Necabet: Nejadpakî, esilzayî.
 Şeyn: Neng, leke, eyb, kêmayî, qusûr.

derîyê semaheta we(40) ew e ku divê un Ermenîyên masûm û dexîlê we,(41) hîfz û hîmaye bikin.(42) Ew jî weke we mezlûmên Ebdulhemîd in. Loma divê un pêkve îttîfaqê bikin, xwe jî destê vê hukumeta zalim texlîs bikin,(43) bîl'îttîfaq seadeta wetenê xwe re bixebitin.(44) Un îstîqbala(45) xwe nabînin û îlla ev rîya we girtî, we îsalê xirabîyê dike.(46)

Belê, nav Ermenîya de hinek hene ku neyarê we ne. Lakîn ev mîqdar gelek qelîl e;(47) Ermenî jî ji wan ne razî ne. Lakîn qenc bizanin ku esil neyarê we Xunkarê we ye; ew Xunkar e ku eve bîst û pênc sal e bi perê xwe ve, bi casûsên xwe ve xirabîya we dixebite.

Gelî Kurdno! Ecdadên we ne ho bîn.(48) Ew, weqta ku yekê teerruz(49) li şanê dîn û însanîyeta wan dikir, ew teerruz def' dikirin;(50) wê rê de rûhê(51) xwe fîda dikirin. Îro irzê we, namûsa we maye di destê(52) sûtare(53) me'mûrên Ebdulhemîd de. Xunkarê un dibêjin'ê "Xelîfe", we difiroşe Mosqof, we ha ji xwe nîne.(54) Loma, qenc bizanin ku neyarê we yê mezin Ebdulhemîd e; divê un li ser wî qiyam bikin,(55) ne li ser Ermenîya.

*

Gelî Kurdno! Un îstîqbala xwe nabînin, halê xwe yê berê jî nizanin; un nizanin şan û şeref çî ye, çawa dibe. Heysîyeta, necabeta we(56) ne ew e hema un meiyeta(57) Zekî Paşa de bimînin; şerefa we ne nîşan û rutbeyên Xunkar in. Bîl'ekis,(58) ev tiştên ha qedr û îtîbara we tenzîl dike.(59) Ew mirovên we

-
- (40) Semahet: Ciwamêrî, qencîkarî, mêranî. Yanî "tiştê ku dikeve ber derê ciwamêrî û mêranîya we, tiştê liyaqê qencîkarî û mêranîya we, tiştê ku ji ciwamêrîya we ra dest dide".
- (41) Dexîlê we: Ewên ku xwe avêtine bextê we, di binê baskên we da ne, di binê parastina we da ne.
- (42) Hîfz û hîmaye bikin: Biparêzin.
- (43) Texlîs bikin: Rizgar bikin, xilas bikin.
- (44) Bîl'îttîfaq: Bi tefaq, bi hevgirtin, bi hevkarî, pêkve. Seadet: Bextyarî. Wetenê xwe re: Li vir mexsed ji "weten" Kurdistan e.
- (45) Îstîqbal: Pêşdem, dema ku li pêşîya mirov e.
- (46) We îsalê xirabîyê dike: We digîjîne xirabîyê, we ber bi xirabîyê dibe.
- (47) Qelîl: Hindik.
- (48) Ne ho bîn: Ne weha bîn.
- (49) Teerruz: Hucûm, êrîş.
- (50) Def' dikirin: Paşve davêtin, dûrdixistin.
- (51) Rûh: Gîyan.
- (52) Ev her du peyvik di eslê rojnamê da bi şaşî "dest dirê" derketibû. Me ew bi awayê rast "di destê" nivîsî.
- (53) Sûtar: Qeşmer, beradayî.
- (54) We ha ji xwe nîne: We hay ji xwe nîne, haya we ji we tune.
- (55) Divê un li ser wî qiyam bikin: Divê hun li dijê wî rabin.
- (56) Yanî "heysîyeta we û necabeta we".
- (57) Meiyet: Li nik, di binê fermana kargêrekî dewletê da.
- (58) Bîl'ekis: Çewtê vê yekê.
- (59) Tenzîl dike: Dadixe, nizim dike.

teşwîqê qîtalê dîkin, neyarên we ne; wekî(60) rojekê ji vê rû(61) belayek hat we, Xunkar muhazeza we re yek eskerî rênake.

Gelî Kurdno! We hew qas kuşt, talan kir, destê we de çi maye? Memleketê we ji berê feqîrtir bî, eyb û gunehê masûma ser we ma. Me'mûrên Ebdulhemîd ji Ermenîya rişwet(62) standin, malên wan zebt kirin; ewan kêf kir, we guneh. Divê un masûmên Ermenîya muhazeza bikin; kîn û xereza we, sewdayê întîqama we(63) divê li mufsida mexsûs bimîne;(64) muqtezayê însanîyet(65) ev e.

Ebdulhemîd hinde Ermenîyên mufsid, qatil efû kir; lakîn wekî Musulmanek dibêje "min edalet divê", wî nefî dike,(66) dikuje.

Gelî Kurdno! Zirara me'mûrên Ebdulhemîd îrasê we dike, kî îras nake.(67) Neyarê we ew e, ne masûmên Ermenîya ne. Muqtezeyatê necabeta we(68) ew e ku un masûma muhazeza bikin; divê un hemî muttefiq bin,(69) esbabê hurrîyet û edaletê tehyie bikin.(70)

---

(60) Wekî: Eger.

(61) Ji vê rû: Ji rûyê vê yekê, ji rûyê vî tiştî.

(62) Rişwet: Bertîl.

(63) Sewdayê întîqama we: Pêjn û daxwaza we ya tolestandinê, daxwaz û pêjna we ya di heqê tolestandinê da.

(64) Li mufsida mexsûs bimîne: Taybetê xiraban bimîne, tenê di heqê kesên xirab da sînorkirî bimîne, tenê ber bi xeraban be.

(65) Muqtezayê însanîyet: Daxwaza mirovîyê, tiştê ku mirovî ji mirov daxwaz dike, dixwaze.

(66) Nefî dike: Cîhil dike, tengezar dike, ji cîyê wî radike û diguhêze cîyekî dî û li wir bicî dike.

(67) Îrasê we dike: Ji we ra tîne, digîjîne we.

Kî îras nake: Awayê rast, "kesek îras nake" ye. Yanî "zirar û zîyana ku me'mûrên Ebdulhemîd digîjînin we, kesek nagîjîne we".

(68) Muqtezeyat: Piranîya "muqteza" ye, ew jî bi mana "daxwaz" e.

Necabeta we: Nejadpakîya we, rehpaqîya we, esilzayîya we. Yanî "daxwazên nejadpakîya we, tiştên ku rehpaqîjî û esilzayîya we ji we dixwaze".

(69) Muttefiq bin: Hevgirtî bin, pêkve bin, digel hev bin.

(70) Yanî "rê û wasite û awayên azadîyê û edaletê amade bikin; tiştên ku jibo azadîyê û edaletê pêwîst in, wan amade bikin".

ZÎN Û MEM

TEKRAR ÎSTÎXBARA DAYÊÊ JI KUNHÊ MACERAYÊ TESRÎHÊ TEQRÎRA WAN E JI KEYFIYETA TE'SÎRA HEWAYÊ (71)

Dayîn heyirî ji macerayê(72)
Go "ey ruh û qalibêd-i dayê!(73)

Hun çûne teferruca ruwalan(74)
farix ji teesşuqa xezalan(75)

Şeklê ku we dîtî bêmeal e(76)
meyla we bi qismê jin muhal e(77)

Meyla beşerî beşer divêtin(78)
Emma we keçan, puser divêtin(79)

Keç qet li keçan dibin xerîdar!(80)
Bê neqdê kuran muhal e bazar(81)

-
- (71) Mana vê sernivîsarê weha ye: "Careka dî xeberstandina dayeyê ji eslê serhatiyê, eşkerakirina qalkirina wan e ji rewşa te'sîra evînê". Di eslê rojnamê da ev sernivîsar wek du malikên "Mem û Zîn"ê derketibû. Me li gora çapa Stanbolê ya 1919'an, ew bi awayê sernivîsarê nivîsî.
- (72) Macera: Serhatî, tiştê ku tê serê mirov, tiştê ku bi serê mirov da derbas dibe.
- (73) Ruh: Gîyan.
Qalib: Laş.
- (74) Teferruc: Temaşe.
Ruwal: Kur, law.
- (75) Farix: Vala.
Teesşuq: Evîn.
Xezalan: Mexsed ji xezalan keç in. Yanî "hun ji evîna keçan vala ne, ji ber ku hun keç in hun nikarin keçan bievînin û li wan bibin aşiq".
- (76) Bêmeal: Bêmane, tewş, vala.
- (77) Muhal: Bêmikûn, tiştê ku ne mimkun e.
- (78) Beşer: Mirov, însan. Yanî "divê ku meyla mirovan li ser mirovan be".
- (79) Puser: Kur, law. Yanî "ji we keçan ra kur pêwîst in, divê ku hun keç lawan bievînin, li lawan bibin aşiq".
- (80) Xerîdar: Kirîdar, mişterî.
- (81) Neqd: Dirav, pere. Yanî "di bazara evînê da jibo keçan kur wek diravan in, bê kuran bazara evînê nabe, bêmikûn e".

Kur ayîneyê cemalê zat in(82)
keç mezherê pertewa sifet in(83)

Bê zatî, sifet erez mîsal e(84)
Cewher nebitin erez betal e(85)

Qaim dibitin erez bi cewher(86)
Bê şemsê, qemer dibit munewwer!(87)

Meyla ji ruxê kuran berî bit
sed car-i ku horî û perî bit

ew meyl-i ku dê biket we meftûn!(88)
ew Leyl-i ku dê biket we Mecnûn!(89)

Mecnûn ku nebit edîlê Leylê(90)
Leylê ku diket bi leyl-i meylê!(91)

-
- (82) Zat: Tiştê ku bi serê xwe heye û xwe nîşan dide, cewher, madde. Çend maneyên dî jî ji vê peyvikê ra hene, lê li vir mana wê ev e. Yanî "kur neynika rindîya zat in, bi serê xwe rindîya cewher û maddeyê nîşan didin".
- (83) Mezher: Xuyageh, cîyê xuyabûnê.
Pertew: Çirûsk, ronayî.
Sifet: Piranîya "sifet" e, ew jî li vir bi vê manê tê: "Tiştê ku bi serê xwe nikare hebe û xwe nîşan bide, di hebûn û nîşandanê da muhtacê zatek e, muhtacê cewher û maddeyek e; wek reng. Reng bi serê xwe nikare xwe nîşan bide, divê li ser maddeyek be, li ser cewherek be". Yanî "keç cîyê xuyabûna ronayîya sifetan in, divê ku evîna kuran li wan bide, da ku wek çirûskê ew evîn bibiriqê, ronayî bide; ku kur tunebin, evîn li keçan nade û ji rûyên wan naxuye, nabiriqê".
- (84) Erez: Tiştê ku bi xwe ser neşê hebe û xwe nîşan bide, di hebûn û nîşandanê da muhtacê maddeyek û cewherek e; wek reng. Reng, divê li ser cewherek be, yan na neşê xwe nîşan bide. Yanî "bê zat, sifet wek erez e, neşê hebe û xwe nîşan bide; her weha, di babetê evîne da jî keç neşên bê kuran bibin aşiq".
- (85) Cewher: Tiştê ku bi xwe ser dişê hebe û xwe nîşan bide, di vê yekê da ne muhtacê tiştêkî dî ye; madde.
- (86) Qaim dibitin: Radiweste, disekine, tê xuyakirin, li ser lingan dimîne.
- (87) Şems: Roj.
Qemer: Hîv.
Dibit munewwer: Ma ronî dibe!
- (88) Ku: Çawa, li ku, bi çi awayî!
Mefrûn: Dilketî, aşiq.
- (89) Leyl: Mexsed jê Leyla ya navdar a yara Mecnûn e. Yanî "Leyla dê çawa we bike aşiq û wek Mecnûn dîn bike!"
- (90) Edîl: Hevber, beraber.
- (91) Leylê: Leyla.
Leyl: Şev. Yanî "ku kur tunebin bazara evîne wek şeva tarî ye, Leyla dê çawa meyla şeva tarî bike!"

Gul qet li gulan dibête aşiq!
Ezra xwe bi xwe dibête Wamiq!

Xusro nebûya siwarê şebdîz(92)
Şîrîn çu şekir dibû li Perwîz!(93)

Ferhad-i cûwa sirişkê pîrxûn(94)
nîna, nedidî siwarê gulgûn(95)

J'ew çende he alema rîcalan(96)
begzade û sade û ruwalan(97)

dil qet we nebit bi yek ve mail(98)
gêj in û edanî û erazil(99)

Bê nam û nişan û xeyrê marûf(100)
qelbê we bi wan ku bûye meşxûf(101)

ev emr-i bi min qewî muhal e(102)
ev xewn e we dîtî ya xiyal e”

---

(92) Şebdîz: Navê hespê Xusro ye.

(93) Ev malik di eslê rojnamê da weha derketibû: ”Şîrîn bi şekir ve bûye Perwîz”. Lê ev awa şaş e. Ji ber vê yekê, me li gora hin çapên dî, wek çapa Urmîyê ya 1985’an, bi awayê rast weha nivîsî. Yanî ”Şîrîn qet li Perwîz dibû şekir!” Yan jî ”ma Şîrîn çu caran li Perwîz dibû şekir!”

(94) Sirişk: Histirên çavan.

(95) Gulgûn: Gulreng, di rengê gulan da.

(96) Rîcalan: Mêran.

(97) Begzade: Mîrza, kurên mîran.

Sade: Kesên ji rêzê, kesên adetî.

Ruwal: Kur, law.

(98) Mail: Meyldar. Di hin çapên dî da ”bi kes ve mail” e.

(99) Edanî: Piranîya ”edna” ye, ew jî bi mana ”rûmetketî, nizim û kêmqedr” e.

Erazil: Piranîya ”rezil” e.

(100) Xeyrê marûf: Nenas.

(101) Meşxûf: Gêjê evînê, tijî evîn.

(102) Ev emr: Ev kar, ev tişt.

KÜRDLER VE ERMENİLER

Suhuf-ı tarihiyeyi —a'sâr-ı salifenin hilâfı olarak— tezyân ve tebcîl edecek şu on dokuzuncu asr-ı medeniyetin bir cihetten de rub'u karn-ı Hamidî(103) ile televvüsü, o Padişah-ı hunâşamın mezalim-i Haccacanesiyle(104) —müstakbelen— tezekkürü, hadıman-ı âdemiyet, hâmiyan-ı insaniyet olmakla kendilerini tanıttırmak isteyen rical-i asrın, siyasiyun-ı zamanın bu yoldaki iddia-i mukaddes ve muazzezleriyle sezavar-ı tevfiğ ve tatbik olmasa gerektir.

Şevketmeab Efendimizin temin-i menafi-i zatiye-i hümayunları yolunda irtikâb buyurdıkları mezalimle beraber, "ferrik, tesüd" mesel-i meşhur-ı nâhemvarına tebaan, her gördüğü iki şahs-ı mütehabbin, iki ah-ı mutaâdidin dahi arasını bozmak zemâmesine tenezzülleri, emsal-i adîdesiyle müsbet ve müberhen olduğu gibi, Kürdler ve Ermeniler gibi iki kavm-i mütehabbin —aralarına ilka ettiği tuhm-ı fesad neticesiyle— bu iki vatandaşın —elyevm gördüğümüz derecede— yekdiğerinden nefret etmelerinden büyük bir delil olamaz.

Birkaç seneden beri, Padişah Efendimizin âmâl-ı hunrîzane ve cinayetkâranesine —eser-i cehl-ü tegâfûl ile— ne canların, ne hanümanların, ne hanelerin, ne kanların dökülüp mahv-ü feda edildiğini düşünelim!

Ermeni, Kürd'den bir fenalık mı görmüştü? Hayır! Ya Kürdler Ermenilerden ne gördü? Hiç!

Mahasal, müteellimane bir düşüncecek olursak, her iki cihetin de, mücerred bir şahs-ı mudıllın(105) iğvâât-ı şeytanpesendanesine tebaan bir zulmet-i kesife içinde kör-körüne gittiğini, önlerinde kendilerini fena-i ademe vardi-racak ne müdhîş uçurumların, ne mühlik girdabların bulunduğunu —hatır ve hayallerine getirmeksizin— mükemmel(106) ilerilemeye çalıştıklarını göreceğiz.

*

Şimdi, bittabı', bizim bu sözlerimize itiraz edecek birtakım menfaatperestan bulunacak; lâkin ona da mahal kalmamak için, delâil ve berahîn-i katıa ile teyid-i müddeâ lüzumunu hissettik. Şöyle ki:

-
- (103) Karn-ı Hamidî: Hamidî dönemi, Sultan Hamid dönemi, Sultan Hamid'in padişahlığına rastlayan dönem.
- (104) Mezalim-i Haccacanesi: Haccac'ın zulümlerine benzeyen zulümleri, Haccac'ın yaptığı zulümler gibi zulümleri.
Haccac: Asıl adı Yusuf bin Sakafî olan ve fakat "Haccac-ı Zalim" adıyla bilinen Irak Valisi. Emevî Hükümdarı Abdülmelik bin Mervan tarafından Irak valiliğine atanan ve 694-714 tarihleri arasında bu görevde kalan Haccac, özel olarak Peygamber'in soyundan gelenlere ve genel olarak da tüm bölge halkına görülmemiş biçimde zulmetmekle ün yapmış ve o nedenle "Haccac-ı Zalim" adıyla tanınmıştır.
- (105) "Doğru yoldan saptıran kişi, dalaletle götüren kişi" anlamına gelen "şahs-ı mudıll" dan maksat, o dönemin padişahı Abdülhamid'dir.
- (106) Mükemmel: Tam hızla, tam yol. Bu sözcük gazetenin aslında çok silik duruma geldiği için iyi okunamadı; "mükemmel" olabileceği gibi, "dört nal" da olabilir.

Ermeni mezabihinin bidayetinde itirazâta kalkışan Avrupa hükûmâtına karşı, Zıllullah'ın,(107) "Kürdler vahşidir, cahildir, bana da karşı duruyorlar; mamafih terbiyelerine bakacağım" yolunda bir cevabda buldukları, malumalbeyandır.

Şimdi hakkulinsaf, mülk-ü milleti seven bir padişahın böyle bir cevabda bulunması lâzım mıydı! Bununla beraber, bu cevab-ı mülkmuharribileri hilâf-ı hakikat değil miydi! Kürdler, cülûs-ı Şehinşahîlerinden evvel âlim, mütemeddin adamlardı da Ermenilere taarruzdan . . .(108) anlarla kardaşçasına geçiniyorlardı; sonra Efendimiz tahtın üzerine . . .(109) anların medeniyeti vahşete, o ilimleri cehle tebeddül mü etti ki ihtilâller ihdasına kalkıştılar?!

*

Kürdistan taraflarında îka-i mezalim eder, taraf-ı eşref-i Şahanelerinden teslîh olunmuş, nam-ı namî-i hümayunlarına intisabla mütefahir Hamidiye Alayları efradından başka kimler var?!

Meselâ Diyarbekir vilâyeti dahilinde "Mîran" aşireti reisi Mustafa Paşa var. Bu adam, müntesibi bulunduğu aşirette bundan on veya on beş sene evvel koyun çobanı idi, ki kendisine Kürd tabirince "Misto Keçelo"(110) derlerdi. Her ne yaptıysa yaptı, kendisini Efendimizin(111) gözüne girinceye kadar sayıları(112) sürdürdü. Bir de irtikâb-ı rezaildeki mahareti Padişahın hoşuna gitmiş olmalı ki, sefk-i dimada, ızrar-ı ibadullahda kendine pek büyük bir muîn olacağını hissederek, üstüne bir paşalık takmakla Hamidiye Alayı Reisi namıyla ortaya koydu. Şimdi, böyle bir adam ne yapmaz?! Oğlu bile kendisine düşman, dest-i taarruzunu gelininin damen-i ismetine bile uzatan bir hain, Ermeniyi mi kesmez, Müslümanı mı yağma etmez?!

Bunun ve başka reislerin taaddî ve mezaliminden bîzar kalan ahalî, Mabeyne(113) müracaat ederler. Mabeyn haşerâtı(114) tarafından müşteklîlere, "nam-ı namî-i Hilâfetpenahîye mensub olanlar her hatadan masûndur, mensubunileyhleri gibi melâike nevinden olmaları tabiîdir, şikâyât-ı vakianız mucib-i iğbirar-ı Padişahî oluyor" yolunda cevablar verilir. Şimdi, teşek-

(107) 20. sayıdaki 8 numaralı dipnota bakınız.

(108) Bu sözcük gazetenin aslında çok silik duruma geldiği için okunamadı. Tümcenin akışına göre, bu sözcüğün, "sakınarak" anlamına gelen "ictinabla" olduğu tahmin edilmektedir.

(109) Bu sözcük de çok silik duruma geldiği için okunamadı. Tümcenin akışına göre, bu sözcüğün, "oturunca" olduğu tahmin edilmektedir.

(110) "Kel Misto, Kel Mustafa" demektir.

(111) "Efendimiz"den maksat, Abdülhamid'dir.

(112) Doğrusu "sürüleri" olmalıdır.

(113) 20. sayıdaki 90 numaralı dipnota bakınız.

(114) 20. sayıdaki 78 numaralı dipnota bakınız.

kîyi tekrar etmek kimin haddine düşer?! Padişah olacak bu adamın reyiyile "lâ yüs'el amma yef'al"(115) olan bu gibi adamlar, ne yapmaz?!

Sözümüze bir şahid daha:

Vaktiyle "El-Müeyyed" gazetesinde, Ermeni mezabihinde zîmedhal olmağla habs-i müebbedle mahkûm ve mevkuf, Van vilâyeti dahilinde mukîm Haydaran aşireti reisi Emin Paşa'nın affolunduğu yazılmıştı. Teemmül olunacak olursa, şayan-ı merhamet görülen o biçarenin(!) affı haftası idi ki, Sason mezbahası kan vak'ası zuhuruyule, matbuât-ı ecnebiye feryada başladı.

*

Şimdiye kadar da, hâlâ eşkıyanın te'dibi taleb olunuyor ki, arada Efendimizden başka şayan-ı te'dib görülecek bir şakî tasavvur edemiyoruz! Çünkü bu Emin Paşa affa kesb-i istihkak edecek derecede masum idiye, onu senelerce mazlumen habsettiren heyet-i hakimeye ne için bir sual terettüb etmiyor? Hayır, hükmünde muhik idiye, o mahkûm neye affolundu? İlcaât-ı merhamet ise mümkün değil. Zira Emin Paşa gibi bir katili, bir şakîyi, bir canîyi affettirecek bir merhametin dünyada vücudu mümkün olsaydı, yiğirmi beş seneden beri —her türlü hakkından mahrum olarak— mazlumen, masumen, mağduren Çırağan'da(116) habsedilmiş Sultan Murad-ı Hâmis Efendimiz Hazretleri affolunurdu. Kardaşına acımayan "Kabil", Emin Paşa'ya mı merhamet eder?!(117)

Ondan da sarfınazar, bir katili, bir canavarı, velhasıl müezzî olmak itibarıyla şer'an katli tecvîz olunan bir canîyi affedecek yerde, mahbeslerde, menfalarda sefil-ü giryan kalmış, teverrüm etmiş, çürümüş, Marmara'ya(118) atılmış ve atılmakta bulunmuş nevresîdegân-ı vatana, nevnihalan-ı millete acılırdı.

Bir canînin nida-i nefretamîzine merhamete gelecek bir kalb, bittabî' o canînin şerik-i cinayeti olmakla itham olunur; ve bu suretle de, o kalb sahibi olacak insan da, âlem-i insaniyet nazarında hunrîz, cellâd olmakla tanılır.

---

(115) Kur'an ayetlerinden birinin bir parçası olan bu söz, "yaptığından sorulmaz" demektir ve "sorumsuzluk" belirtir. Ayette Allah için ve Allah'ın yaptıklarından sorumsuz olduğunu belirtmek için kullanılan bu sözün "sorulmaz, sorumsuz" anlamındaki "lâ yüs'el" bölümü, Osmanlıcada bir terim olarak, "kanun ve düzen tanımayan, başına buyruk biçimde davranan kimseler" için kullanılırdı.

(116) Çırağan: İstanbul'daki Osmanlı saraylarından biri.

(117) Yazar, burada Abdülhamid'i Adem Peygamber'in ikinci oğlu Kabil'e benzetmiştir. Bindiği gibi Kabil, kendisinden büyük olan kardeşi Habil'i öldümeikle ve böylece hem ilk katil, hem de ilk kardeş katili olmakla ünlüdür. Öyle anlaşılıyor ki Abdülhamid de, kardeşi Murad'ı onca uzun süre Çırağan Sarıyanda hapsedtiği için burada yazar tarafından Kabil'e benzetilmiştir.

(118) Marmara: İstanbul Boğazı ile Çanakkale Boğazı arasında yer alan ve bir iç deniz olan Marmara Denizi.

Şimdi, Şevketmeab Efendimiz, kendilerinin cidden merhametli ve hakikaten insan olduklarını heyet-i ictimaiyeye göstermek isterlerse, saye-i âtıfetlerinde(!) olarak evlâdını gaib etmiş anaların, babaların, zevcinden olmuş dul-
ların, babalarından mahrum kalmış yetimlerin bükâ-i matemefzasına, feryad-ı takatfersasına karşı müteessir ve müteellim olduklarını —ne lâzımsa yapmakla— isbat buyursunlar!

*

Mahasal, Ermenilere taaddî eden bu gibi adamlardır, ki bunlar da bendegân-ı hassa-i Padişahîdendir; Müslümanlar hakkında dahi icra ettikleri fazayi' ve şenayi', Ermenilere edilenden aşağı değildir. Ermeniler olsun, Kürdler olsun, bu hallerden, bu zulümlerden kurtulmak isterlerse, ittihad ve ittifak etmekle muvaffak olabilirler. El-ele verip kardaşçasına lâzime-i saadetlerini ararlar; bulunca da, o saadete mazhariyetle refah ve rahatlarını temin edebilmiş olmak için, üzerlerindeki bar-ı giran-ı esareti ref'ü def'e yine elbirliğiyle bez-i cehd-ü gayret ederler. Yoksa, bu halden kurtulmanın gayri mümkün olduğuna kanaat hâsıl buyursunlar da her cewre, her cefaya mütehammil olsunlar. Yoksa mücessem-i hevl-ü masaib olan şu heykel-i zulm-ü istibdadın(119) ilâ maşaallah karşılarında duracağına hükmetisinler ve o mezalimden mütelezziz olarak rahat buyursunlar!

---

(119) "Zulüm ve despotluk heykeli" demek olan "heykel-i zulm-ü istibdad"dan maksat, Abdülhamid'dir.

26'NCI SAYININ ÇEVİRİLERİ

SULTAN İKİNCİ ABDÜLHAMİD HAZRETLERİNE

Padişahım,

Siz Padişahlarının iradesiyle(120) kurulmuş olan bir özel mahkemenin benim hakkımda verdiği gıyabî hükmü, İstanbul gazetelerinde okudum. İnsana vicdan bakımından üzüntü ve acı verecek olan hükümler, yurtseverlik duygusuna sahip olan namuslu insanları üzeceği gibi, namus ve yurtseverlik yolunda, vatan ve millet uğrunda çarptırılacak(121) bu gibi hükümler ise, tam tersine kıvanç duyulmasına neden olur.

Osmanlı ülkelerinde yüce atalarınızın yönetim ve korumaları altında yıllarca hüküm sürmüş köklü bir hanedanın bireylerinden biri olduğum, ve yalnızca hakka ve gerçeğe hizmet edebilmiş olmak üzere, ülkenin iyiliği ve selâmeti isteğiyle siz Padişahlarının zatına doğru yolu gösterdiğim için ben âcizlerini cezaya müstahak görmenin, ve fakat milleti soyup vatani yıkıntıya çevirmek için yaratılmış gibi her çeşit zulmü yaparak ve sizin gücünüzü de bunlara ekleyerek ortalığı yakıp kavuran, o çevrenize aldığınız şirretleri de her türlü mutluluğa lâıyk görmenin, "Allah'ın Halifesiyim" diyerek kendi kendini insanlığın en yüksek doruğuna çıkarmak isteyen sizin gibi bir padişah için ne denli küçüklük olduğunu düşünebilir misiniz?!

Padişahım,

Sarayınızı dolduran haşerelerin,(122) iş başına getirmiş olduğunuz zalimlerin ve hatta siz Padişahlarının değerli zatınızın şerrinden canını kurtarmak gibi masum bir amaçla evlerini ve yurtlarını terk edip Avrupa'ya çıkan ve

(120) 20. sayıdaki 89 numaralı dipnota bakınız.

(121) Buradaki "çarptırılacak" sözcüğü, yazının aslındaki "lahik olacak" sözcüklerinin karşılığında kullanılmıştır. Arapça olan ve Osmanlıcada da kullanılan "lahik" sözcüğü, birkaç anlamının yanı sıra bir de "izleyen, ardından gelen, peşini bırakmayan" anlamına da gelmektedir ve burada da kastedilen anlamı budur. Ancak bugünkü Türkçede, cezalandırma konusunda bu gibi sözcükler kullanılmamaktadır. Bu nedenle, biz de çeviride, o anlamı en iyi veren ve bugünkü Türkçede ceza konusunda bir terim olarak kullanılan "çarptırılacak" sözcüğünü kullanmayı uygun gördük.

(122) 20. sayıdaki 78 numaralı dipnota bakınız.

çıktıktan sonra adalet ümidiyle feryad eden mazlum insanları bir de mahkûm etmekle ayrıca incitmeniz, inanın ki, iyiliğinizi istediklerini sandığınız ve fakat aslında kötülüğünüzü isteyen çevrenizdeki kullarınızın, eskisinden daha çok saldırılara ve hakaretlere hedef olmanızı sağlamak amacıyla, yürümeniz için sizi kandırdıkları bir yanlış yoldur.

”Her kim ki zahmet çekerse, elbette çılgık atar”

hikmetli kuralı, siz Padişahlarınca biliniyor olsa gerektir. Bu doğal kuralın birçok örneğini tarih gösteriyor. Zulümden çılgık atmamak olanaklı değildir; zulümlerin etkisiyle yaralı olan kimse, doğal olarak yardım ister. Bu durumu gözleriyle görecektir insanlık dünyası ise, doğal olarak, Tanrı tarafından da beğenilen, mazlumların yardımına koşup onları kurtarmak düşüncesiyle, o çaresizlere yardım elini uzatır. Ne var ki, sizin tüm uyruklarınızın, bugün zulüm ve diktatörlük silâhıyla vurulmuş ve her birinin ayrı ayrı yaralar almış olduğunu ve her birinin bu etkiyle gözünü durumun sonucuna dikip durduğunu unutmayınız. Bunları birdenbire harekete geçirmek ise, zulmün bir kerte daha artırılmasına bağlıdır. O halde, inanın ki şu davranışınızla, kendiniz için bir yok olma çukuru hazırlamış oluyorsunuz.

Ben âcizleri, liselerde ve siyasal bilgiler okullarında öğrenimimi tamamladıktan sonra, yüce Eğitim Bakanlığı Liseler Yönetimi başkâtipliği görevine atandım ve 6—7 yıl hizmet ettim. En özel arzum ve idealim, milletime bir yararlıkta bulunmaktı. Ne çare ki, yılanları ve çiyenleri bile bezdirecek olan zulümlerinizi, bu isteklerimi yerine getirmeme engel oluyordu. İstanbul’da durmaya benim için olanak kalmayınca, memurluğumu ve maaşımı, arzedilen kutsal amacıma feda ettim ve kendimi özgürlüğün kucağına attım. Şimdi, zulüm ve zorbalığınızın etkisiyle yabancılara sığınmış olan özgürlükseverler içinde, mallarına elkonulacağı korkusuyla kendisini pençenize düşürecek hiç bir fert düşünebilir misiniz?!

Padişahım,

Siz Padişahları, Tanrı tarafından hak ve adaleti korumakla görevlendirilmiş olmanız ve böylece milletin bir hizmetçisi olmanız dolayısıyla, adalet istemek konusunda yüksek sesle yakınan hakseverleri bozgunculukla suçlamanız, zulmü sürdürmekteki arzunuzun belirtisidir. Bunun da Tanrı katındaki sorumluluğunu nitelemektense, sadece ”bir mazlumü görüp de ona yardım etmeyene Allah lânet etsin” yüce hadisini anımsatmakla yetiniyorum.

Fakat belki bir gün olur da, vatanın iyiliğini isteyenler hakkında reva gördüğünüz şu canlar yakan durumlardan vazgeçersiniz; ve yine belki bir gün olur da, şu mücahitlere(123) kesin olarak gereklilik duyarsınız ve geçmişiniz-

---

(123) Buradaki ”mücahit”lerden maksat, Abdülhamid rejimine karşı mücadele eden kimselerdir.

den pişman olarak utanırsınız. Ama inanın ki o zaman hizmet için yer ve olanak kalmamış olacaktır. Bununla birlikte, zayıf olan bu ümide uyararak, hakkımda verilmiş olan mahkeme hükmünü reddederim ve tapınırcasına tutkunu olduğum vatanım adına siz Padişahlarını adalet ve merhamet yoluna çağırırım. Ferman.(124)

Abdurrahman Bedirhan

KÜRDLER VE ERMENİLER

Geçmiş yüzyılların tersine olarak tarih sayfalarını süsleyip yüceltecek olan şu XIX. uygarlık yüzyılının bir yandan da dörtte birinin Sultan Hamid dönemiyle kirlenmesi, o kan içici Padişahın gelecekte Haccac'ın zulümlerine benzeyen zulümleriyle(125) anımsanacak olması, insanlığın hizmetçileri ve insanlığın koruyucuları olmakla kendilerini tanıtmak isteyen çağın adamlarının ve zamanın siyasetçilerinin bu yoldaki kutsal ve yüce iddialarıyla bağdaşmaya ve o iddialara uygun düşmeye lâyık olmasa gerektir.

Şevketmeab(126) Efendimizin kişisel padişahlık çıkarlarını güvence altına almak yolunda işlediği zulümlerle birlikte, bir de, ibret alınacak ünlü "böl, yönet"(127) çarpık sözüne uygun olarak, her gördüğü birbirini seven iki kişinin ve birbirine destek olan iki kardeşin dahi arasını bozmak kötülüğüne tenezzül etmesi, birçok örnekle tanıtılmış ve kanıtlanmış bulunuyor. Bu konuda, Kürdler ve Ermeniler gibi birbirini seven iki halkın, aralarına ekdiği bozgunculuk tohumunun sonucu olarak bu iki yurttanın bugün gördüğümüz gibi birbirinden nefret etmelerinden daha büyük bir kanıt olamaz.

Birkaç yıldan beri, Padişah Efendimizin kan dökme ve cinayet işleme arzusuna, bilgisizlik ve aymazlığın etkisiyle, ne canların, ne ev ve barkların, ne ailelerin feda edilip yok edildiğini, ne kanların döküldüğünü düşünelim!

Ermeni, Kürd'den bir fenalık mı görmüştü? Hayır! Ya Kürdler Ermenilerden ne gördü? Hiç!

Sonuç olarak, acı acı şöyle bir düşünecek olursak, her iki tarafın da, sadece, doğru yoldan saptıran bir kişinin(128) ancak şeytan tarafından beğenilen

(124) 21. sayıdaki 73 numaralı dipnota bakınız.

(125) Bu sayıdaki 104 numaralı dipnota bakınız.

(126) 20. sayıdaki 88 numaralı dipnota bakınız.

(127) "Böl, yönet" sözü, yazının aslındaki "ferrik, tesüd" sözünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Aslında, Arapça olan ve Osmanlıcaya geçen "ferrik, tesüd" sözünün Türkçedeki tam karşılığı "ayır, egemen ol"dur. Ancak Türkçede bu söz kullanılmamakta, buna karşılık "böl, yönet" sözü bir siyasal terim olarak Türkçeye yerleşmiş bulunmaktadır. Bu nedenle biz de, çeviride bu sözü kullanmayı uygun gördük. Kolonyalist yönetimlerce uygulanan bir yönetim formülü olan bu sözün İngilizcesi de şöyledir: "Divide and rule".

(128) Bu "kişi"den maksat, o dönemin padişahı Abdülhamid'dir.

kışkırtma ve azdırmalarına uyararak koyu bir karanlığın içinde körü körüne gittiklerini ve önlerinde, kendilerini yok olmaya vardıracak ne müthiş uçurumların, ne yok edici girdapların bulunduğunu hatırlar ve hayallerine bile getirmeksizin, tam yol ilerlemeye çalıştıklarını göreceğiz.

*

Şimdi, tabii ki, bizim bu sözlerimize itiraz edecek birtakım çıkarıcılar bulunacaktır. Ne var ki buna yer bırakmamak için, kesin kanıtlarla iddiamızı kanıtlamak gereğini duyduk. Şöyle ki:

Ermeni kırımlarının başlangıcında, bu kırımlara karşı çıkan Avrupa hükümetlerine karşı, Zıllullah'ın(129) "Kürdler vahşidir, cahildir, bana da karşı duruyorlar; bununla birlikte, terbiyelerine bakacağım" yolunda bir yanıtta buldukları, açıkça bilinmektedir.

Şimdi, insaf hakkı için, ülke ve milleti seven bir padişahın böyle bir yanıtta bulunması mı gerekirdi! Bundan başka, ülkeyi yıkıntıya götüren bu yanıtı gerçeğe aykırı değil miydi! Kendisi padişah olup tahta çıkmadan önce Kürdler bilgili ve uygar adamlardı ve Ermenilere saldırmaktan sakınarak onlarla kardeşesine geçiniyorlardı da, Efendimiz tahtın üzerine oturunca onların uygarlığı vahşiliğe, bilgileri de cahilliğe mi dönüştü ki ayaklanmalar çıkarmaya kalkıştılar?!

Kürdistan yörelerinde zulümler meydana getiren, Padişah tarafından(130) silâhlendirilmiş olan ve Padişahlarının ünlü adına bağlı olmakla övünen Hamidiye Alaylarındaki kişilerden başka kimler vardır?!

Örneğin, Diyarbekir ili içinde "Mîran" aşireti reisi Mustafa Paşa var. Bu adam, bireylerinden biri olduğu aşirette bundan 10 ya da 15 yıl önce koyun çobanıydı ve kendisine Kürdçe deyişle "Mısto Keçelo"(131) derlerdi. Her ne yaptıysa yaptı, kendisi Efendimizin(132) gözüne girinceye kadar sürüleri sürdü. Bir de, rezillikler yapmaktaki becerikliliği Padişahın hoşuna gitmiş olmalı ki, kan dökmekte ve Allah'ın kullarına zarar vermekte kendisine pek büyük bir yardımcı olacağını duyumsayarak, üstüne bir "paşalık" taktı ve onu "Hamidiye Alayı Reisi" adıyla ortaya koydu.

Şimdi, böyle bir adam ne yapmaz?! Oğlu bile kendisine düşman olan ve saldırgan elini gelininin ırzına bile uzatan bir hain, Ermeniye mi kesmez, Müslümanı mı yağma etmez?!

(129) 20. sayıdaki 8 numaralı dipnota bakınız.

(130) Yazının aslında, o zamanki uygulamaya göre ve fakat alaylı bir biçimde, "taraf-ı eşref-i Şahanelerinden" denilmiştir. Bu da, o zaman, Abdülhamid'i yüceltmek için resmî yazışmalarda ve basında kullanılması zorunlu olan kalıplaşmış birçok deyimden biriydi. Bu söz Türkçeye tam olarak çevrildiğinde, "Padişahlarının şerefli tarafından" anlamına gelir. Oysa bugünkü Türkçede böyle bir söz kullanılmaz. Bu nedenle, biz de o deyişimi sadece "Padişah tarafından" biçiminde çevirmekle yetindik.

(131) Mısto Keçelo: Kel Mısto, Kel Mustafa.

(132) "Efendimiz"den maksat, Abdülhamid'dir.

Bunun ve başka reislerin saldırı ve zulümlerinden bıkip usanan halk, Mabeyne(133) başvurur. Mabeyn haşereleri(134) tarafından şikâyetçilere, "Hilâfetpenahînin(135) ünlü adına bağlı olanlar her hatadan arıtılmışlardır, bağlı buldukları zat gibi melek türünden olmaları doğaldır, yapılan şikâyetiniz Padişahın gücenmesine neden oluyor" yolunda yanıtlar verilir. Şimdi, yakınmayı yinelemek kimin haddine düşer?! Padişah olacak bu adamın görüş ve düşüncesiyle "yaptığından sorulmaz"(136) durumuna getirilmiş olan bu gibi adamlar, ne yapmazlar?!

Sözümüze bir tanık daha:

Bir zamanlar "El-Müeyyed" gazetesinde, Ermeni kıyımlarına katıldığı için ömür boyu hapis cezasına çarptırılıp tutuklanmış, Van ili sınırları içinde ikamet eden Haydaran aşireti reisi Emin Paşa'nın affedildiği yazılmıştı. Düşünülecek olursa, acınmaya lâıyk görülen o zavallının(!) affedilmesinin haftasıydı ki, Sason kıyımının kanlı olayı meydana geldi ve yabancı basın feryada başladı.

*

Şimdiye kadar da, şimdi de eşkıyanın bastırılması isteniyor; oysa ortada, Efendimizden başka bastırılmaya müstahak görülecek bir şakî düşünemiyoruz! Çünkü bu Emin Paşa affedilmeyi hakkecek derecede suçsuz idiyse, onu mazlum olarak yıllarca hapsedtiren yargıçlar kuruluna niçin bir soru yöneltilmiyor? Yok, eğer yargıçlar kurulu hükmünde haklı idiyse, o zaman o mahkûm niye affedildi? Acıma duygusunun zorlamasıyla affedilmiş olması olanaklı değildir. Çünkü Emin Paşa gibi bir katili, bir şakîyi, cinayet işlemiş birini affettirecek bir acımanın dünyada varlığı olanaklı olsaydı, 25 yıldan beri her türlü hakkından yoksun olarak ve mazlum, suçsuz, gadre uğramış olarak Çırağan Sarayında hapsedilmiş olan Sultan Beşinci Murad Efendimiz Hazretleri affedilirdi. Kardeşine acımayan "Kabil", Emin Paşa'ya mı acır?!(137)

Bundan da vazgeçtik; bir katili, bir canavarı, kısacası eziyet verdiği için Şeriatı göre öldürülmesi uygun olan bir cinayet işleyicisini affedecek yerde, hapishanelerde, sürgün yerlerinde sefil ve ağlamaklı durumda kalmış, verem hastalığına yakalanmış, çürümüş, Marmara Denizine atılmış ve atılmakta olan vatanın yeni yetişenlerine, milletin taze fidanlarına acınırdı.

(133) 20. sayıdaki 90 numaralı dipnota bakınız.

(134) 20. sayıdaki 78 numaralı dipnota bakınız.

(135) Hilâfetpenahî: Halifeliğin dayandığı yer, Halifeliğin sığınıp korunduğu yer. Osmanlılar döneminde padişahlar için kullanılan bu unvan, bazen de "Hilâfetpenah" biçiminde kullanılırdı; onun da anlamı, "Halifeliğin dayanağı, Halifeliğin koruyucusu" demektir. Arapça "Hilâfet" ile Farsça "penah" sözcüklerinden oluşan "Hilâfetpenahî" sözcüğü, Türkçede karşılığı bulunmadığından, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

(136) Bu sayıdaki 115 numaralı dipnota bakınız.

(137) Bu sayıdaki 117 numaralı dipnota bakınız.

Bir cinayet işleyicisinin nefretli çağrısına acıyan bir yürek, doğal olarak, o cinayet işleyicisinin cinayet ortağı olmakla suçlanır; ve böylece o yüreğin sahibi olan insan da, insanlık dünyasının gözünde bir kan dökücü, bir cellât olmakla tanınır. Şimdi, Şevketmeab Efendimiz, kendisinin gerçekten acımalı ve gerçekten insan olduğunu topluma göstermek istiyorsa, kendisinin acıması(!) sayesinde evlâtlarını yitirmiş olan ana ve babaların, kocalarından olmuş olan dul kadınların, babalarından yoksun kalmış olan öksüzlerin yaşlı ağlayışlarından ve insan gücünü aşan feryatlarından etkilenip acı duyduğunu, ne gerekirse yapmakla lütfen kanıtlasınlar!

*

Sonuç olarak, Ermenilere saldıran bu gibi adamlardır ve onlar da Padişahın has kullarındandır; Müslümanlar hakkında dahi yaptıkları çirkinlik ve iğrençlikler, Ermenilere yapılandan aşağı değildir. Ermeniler olsun, Kürdler olsun, bu durumlardan, bu zulümlerden kurtulmak istiyorlarsa, bunu, birleşip dayanışmakla başarabilirler. El-ele verip mutluluklarının gereklerini kardeşçe ararlar; bulunca da, o mutluluğa kavuşmakla refah ve rahatlıklarını güvence altına alabilmiş olmak için, üzerlerindeki ağır tutsaklık yükünü kaldırıp atmaya yine elbirliğiyle çalışıp çaba harcarlar. Yoksa, bu durumdan kurtulmanın olanaksız olduğuna lütfen inansınlar da her zorbalığa ve her sıkıntıya tahammül etsinler. Ve yoksa, korku ve felâketlerin somutlaşmış bir gövdesi olan bu zulüm ve despotluk heykelinin(138) Tanrı dileyinceye kadar karşılarında duracağına kesinlikle inansınlar ve o zulümlerden zevk ve tat almış olarak rahat buyursunlar!

---

(138) "Zulüm ve despotluk heykeli"nden maksat, Abdülhamid'dir.

Sahib ve
Muharriri:
Bedirhan Paşaoğlu
Abdurrahman

KURDİSTAN

1315

Address:
Year Bay Crescent
5 Fast Cliff
FOLKSTONE
Angleterre

Derc
olunmayan
evrak
iade
olunmaz

Heyvê carekê derdikeve
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna
teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı

*
Her tabî'da
200 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal olunur

Her car
du sed
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

Kürdiyeyi hâvî
ayda bir neşrolunur
Kürdçe ve Türkçe gazetedir

KURDİSTAN

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Türkçe, Farişice mektublar
Kürdçe neşrolunur

*
Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja yekşembê de 22 Zîlqe'de sene 1318 * Fi 28 Şubat-ı Evvel sene 1316(1)

KÜRDÇE KISIM(2)

Gelî Kurdno! Un dizanin ku çî qasî millet hene, hemî li qencîya xwe re dixebitin. Ev gelek xirab e ku Kurda, her(3) xizmeta bîyanîya kirîye. Eve hev qasî sal e un xizmeta Tirka dikin, we çî qencî dît? Muqabilê hev qasî zulma hukümetê, wekî we nîşanek an rutbeyek stand, un mexdûrîyeta xwe ji bîr dikin. Rîya vê hukümetê de hinde Kurd şerî de hatin kuştin; lakîn heta nuho tu cara

- (1) Li gora tarîxa Mîladî 13 Adar 1901; (Milâdî tarihe göre 13 Mart 1901; burada "Birinci Şubat" demek olan "Şubat-ı Evvel" denilmişse de, "evvel" sözcüğünün yanlışlıkla yer aldığı anlaşılmaktadır; çünkü Birinci Şubat ve İkinci Şubat yoktur, bir tek Şubat vardır).
- (2) Kürdçe kısım: Beşê Kurdî, pişka Kurdî. Nivîskar, ev sernivîsar bi Tirkî nivîşîye.
- (3) Her: Tim, her dem, tim û tim.

yek mirovek Kurd, wetenê xwe re tu xîret serf nekir. Goya ku(4) em ser xizmeta bîyanîya xelq bîne.(5) Berî pênc sed sala tu Tirkek li welatê me de nebî. Ev Tirk hemî ji Tûran(6) hatin welatê me, û welatê me de hakimîyê li me dikin. Padîşahên wan, ku hemî xwînrej mustebid in,(7) unwanê "Xelîfe" li xwe datînin û bi vî halî, çî qasî new'ê zulm heye îcra dikin.(8) Lakîn heqîqetê hal de(9) ew ne xelîfe ne; ew, wacibulxel'(10) padîşahên zalim in. Un vî halî nizanin. Zîra(11) un cahil in; hukumetê her un cahil hîşt, da un waqîfê hal nebin.(12)

*

Tirk û Xunkar çî nam(13) û unwan bivên, bila bidin xwe; lakîn Xwedê Kurd ji xizmeta wan re xelq nekirîye. Xunkarê nuho, qet'en(14) xwe li miletî nake xweyî. Hetta(15) berî çend salî, vê(16) bajarekî ji welatê Arnawudistanê(17) bide neyara. Lakîn Arnawuda ev hal qebûl nekir, dest birin ser şîr,(18) îtaetê îrada Xunkar nekirin û bi vî halî welatê xwe, dîn û namûs û jin û zarûyên xwe muhafeze kirin. Min mewsûq(19) bihîstîye ku Ebdulhemîd un, yanî welatê Kurdistanê ji Rûsyayê re wa'd kirîye. Vêca eger un nuho ve(20) nexebitin, paş çend salek dê bikeve binê lingê eskerê Mosqof.

Şûna un te'mînê heyat û namûsê re bixebitin, un xwe xwe dikujin, jin û zarûyên Ermenîyên masûm qetil dikin. Pêxember gotîye "beşşîrulqatîle bîlqetlî".(21) Dewama vî halê we, nîhayet wê bibe mûciba qîtala we hemîya. Un îtaetê emrê Ebdulhemîd dikin, Ermenîya dikujin. Ma emrê Ebdulhemîd ji hedîsa Pêxember mestir e,(22) ji emrê Xwedê teala eqdemtir e!(23) Ebdulhe-

-
- (4) Goya ku: Wek ku, mirov dibêje qey ku, ji mirov we ye ku.
 (5) Xelq bîne: Afirîne, çêbûne, hatine afirandin.
 (6) Tûran: Welatê Tirkan ê eslî yê li Asya Navîn.
 (7) Mustebid: Dîktator, despot, hukumdarê ku heqê azadîyê nade kesên binê kargêriya xwe.
 (8) Îcra dikin: Pêktînin, tînin cî.
 (9) Heqîqetê hal de: Di rewşa eslî da, di rewşa rastîn da, di eslê xwe da, bi rastî.
 (10) Wacibulxel': Hukumdarê ku daxistina wî ji text wacib e, serekê ku derxistina wî ji serekîyê pêwîst e.
 (11) Zîra: Lewra.
 (12) Waqîfê hal nebin: Haydarê rewşê nebin, ji rewşê haydar nebin.
 (13) Nam: Nav.
 (14) Qet'en: Qutûbîrr, bê guman, hemîn.
 (15) Hetta: Tewr, ew qas ku.
 (16) Vê: Vîya, xwest.
 (17) Arnawud: Neteweyekî Ewropî. Ji welatê wî ra tê gotin "Arnawudistan", ku li jêrê Ewropayê, li qeraxê deryaya Adrîyatîk dikeve. Di hin zimanan da ji wî neteweyî ra tê gotin "Alban", ji welatê wî ra jî tê gotin "Albanya".
 (18) Şîr: Şûr.
 (19) Mewsûq: Ewle, bi awayekî ku mirov pê ewle dibe û bawer dike.
 (20) Nuho ve: Ji nuha ve.
 (21) Mana vê hedîsa Pêxember weha ye: Mizgîna kuştinê bidin kesê qatîl, kesê ku mirovan bikuje bila bizane ku ew jî dê bê kuştin.
 (22) Mestir: Mezintir.
 (23) Eqdemtir: Pêştir.

mîd dibêje ku "Ermenî neyarên we ne", we vê xeberê îxfal dike.(24) Ma un nizanin ku Ermenî nikarin neyarîya we bikin! Neyarê we ew Xunkar e, ku we hemîya welatê we ve Mosqof re wa'd dike.

Ez dizanim ku berî çend sala Wanê(25) meclis tertîb bî,(26) da Ermenîya li Kurda bidin qetilkirin.(27) Wê meclisê de Şêx Ubeydullah merhûm hazir bî.(28) Şêxê merhûm mirovek gelek alim û mutteqî bî.(29) Îtirazê vî emrê Xunkar kir, cewab da ku: "Heger îro em Ermenîya bîlasebeb bikujin, rojekê bêt ku miletek dî wê bê me bikuje".

*

Êdî zeman e, divê em silameta xwe û zarûyên xwe re bixebitin. Şerm e ku Kurdên hinde bi mêranî û semahet(30) meşhûr in, xizmetkarîya hukumetek zalim bikin. Berî çend zemanekî em jî xweyhukumet bîn, sahiburre'y(31) bîn. Lakîn heyf ku me ew seadet(32) ji destê xwe revand, nuho em ketin destê sûtara de.(33) Bêtefaqîya me jî gelek dibe sebeb. Ku em Kurd neyarê hevdu ne, Tirk jî ji vî halê me îstîfade dikin, . . . weha . . . dikin.(34) Nav me de hakimên qenc, muhib,(35) adil hene; bila reîsê me Kurd bit; çire(36) em binê destê Tirka de bimînin!

(24) We vê xeberê îxfal dike: We bi vê xeberê dixapîne.

(25) Wanê: Li Wanê, li bajarê Wanê.

(26) Tertîb bî: Sererast bû, hat civandin, hat amadekirin.

(27) Li Kurda bidin qetilkirin: Bi Kurdan bidin kuştin.

(28) Ev, Şêx Ubeydullahê Nehrî ye. Kurê Seyid Tahayê Nehrî ye. Di sala 1831'ê da li hêla Şemdînan hatîye dinê. Di şerê Osmanîyan û Rûsyayê yê 1877—1878'an da beşdar bûye û li dijê Rûsyayê bi mîrxasî şer kirîye. Piştê şer ji Kurdistanê ra serxwebûna hundurîn daxwaz kirîye. Lê belê dewleta Osmanî daxwaza wî vegerandîye. Li ser wê yekê Şêx Ubeydullah di sala 1880'yî da dest bi şorişê kirîye û li dijê dewleta Osmanî ketîye şer. Hêla Şemdînan û Hekarîyê rizgar kirîye; paşê, ji ber ku dewleta Îranê li Kurdistanê Rojhilat gelek zulm li gelê Kurd kirîye, berê xwe daye wê hêlê û li dijê Îranê ketîye şer, heta Mehabadê standîye. Li ser wê yekê, Osmanîyan û Îranê li dijê wî hevkarî kirine. Ji neçarî vegeyîyaye Şemdînan. Hukumeta Osmanî li wir ew girtîye û ji Kurdistanê dûr xistîye, şandîye Stanbolê. Lê belê ji wir revîyaye, dîsa çûye Şemdînan. Osmanî tirsane ku careka dî dest bi şorişê bike. Di sala 1883'yan da ew girtine û şandine bajarê Taîffê, ku li hêla Hîcazê dikeve. Şêx Ubeydullah di sala 1900'î da li wir wefat kirîye. Seyid Evdîlqadir, ku di sala 1918'an da bûye serokê Komela Pêşketina Kurdistanê(Kürdistan Tealî Cemiyeti) û di sala 1925'an da ji alîyê rejîma Kemalîst a qolonyalîst ve li bajarê Amed(Dîyarbakir) hatîye idamkirin, kurê Şêx Ubeydullah e.

(29) Mutteqî: Kesê ku xwe ji gunehan diparêze, li gora fermana dîn tevdiqere.

(30) Semahet: Ciwamêrî, qencîkarî, mêranî.

(31) Sahiburre'y: Xwedîdîtin, xwedîpeyv, xwedîyê dîtin û peyva xwe, bi serê xwe.

(32) Sadeet: Bextyarî.

(33) Sûtar: Qeşmer, beradayî.

(34) Li vir du peyvik, di eslê rojnamê da xira bûne, nehatin xwendin.

(35) Muhib: Xwedîevîn, dilgerm, kesê ku ji mirovan hez dike, kesê dilovan ê ku dilê wî bi mirovan dişewite.

(36) Çire: Çima, jibo çî.

Kurda tu cara mirovên aciz nekuştine. Lakîn me'mûrên Tirka un îxfal kirin.(37) we çû ecezeyê(38) Ermenîya kuşt; we nam û namûsa xwe, şuhreta hemaseta(39) ecdadên xwe reş kir.

Ev hal, ev cahilî êdî bes e; aqilê xwe bînin serê xwe. Min hin axa û beglera(40) re nivîsîye, da îttîfaq bikin, dermanekî ji vî derdî re bibînin. Ez pê vê cerîda xwe jî ji we re dibêjim, divê un hemî tefaq bikin. Ermenî jî wî halî de we re îttîfaq dikin. Un hemî hev re îstîqbalek qenc tehyie bikin,(41) hemî hev re xwe ji binê zulma Tirka xilas bikin. Ez'ê carna ji we re hin mirova bişînim. Divê un îtaet li wî re bikin. Ez xwe jî, însaallah fîrset bibînim, rojekê bêm ser hudûdê Kurdistanê li nav Ecem. Bi îzna Xwedê, wê hingê ez'ê Kurda ji xulamîya Romê(42) xilas bikim û ez'ê nîşanê alemê bikim ku Kurd, wek Ebdulhemîd îlan dike ne mirovên zebûnkuş in.(43) Ez'ê îsbat bikim ku waqia(44) Kurda rebenên Ermenîya qetil kirin, lakîn ev ji teşwîqa Ebdulhemîd hasil bî.

Ez ji alim û feqîhên Kurdistanê rica dikim ku her(45) bi Kurda re camîya de, mescida de van hala muzakere bikin. Muweffeqiyet ji Xwedê.

(37) Un îxfal kirin: Hun xapandin.

(38) Eceze: Piranîya "aciz" e, ew jî bi mana "bêçare, reben, bêhêz" e.

(39) Hemaset: Mêrxasî û fêrisîya ku di eslê mirov da heye.

(40) Begler: Mîran.

(41) Tehyie bikin: Amade bikin.

(42) Rom: Dewleta Tirkan, dewleta Osmanî. Ji ber ku berê di nava Kurdan da ji dewleta Osmanî ra hatîye gotin "Rom", nivîskar jî di vê nivîsara xwe da bi navê "Rom" qala wê dewletê kirîye. Semedê ku Kurdan ji dewleta Osmanî ra gotîye "Rom" ev bûye ku, ew cîyê ku dewleta Osmanî tê da hatîye saz kirin, yanî Anadol, wextek di destê împêratoriya Romayê da bûye û herêmek ji herêmên wê dewletê bûye. Hingê Kurdan ji wê dewletê ra gotîye "Rom". Paşê ew împêratorî parçe bûye û li hêla wê ya Rojhilat împêratoriya Bîzans hatîye saz kirin, ku jê ra hatîye gotin "Roma Rojhilat" jî û Anadol jî beşek ji wê bûye; hingê jî navê wê dewletê di nava Kurdan da "Rom" bûye. Paşê li herêma Anadolê dewleta Osmanî hatîye saz kirin û ketîye şûna împêratoriya Bîzans; hingê jî Kurdan ji wê dewletê ra gotîye "Rom". Ehmedê Xanîyê nemir jî di "Mem û Zîn"ê da ji dewleta Osmanî ra gotîye "Rom". Yek ji peyvên Xanî yên di heqê dewleta Osmanî da weha ye:

"Emma ji ezel Xwedê wisa kir
ev Rom û Ecem li ser me rakir"

Piştê ku dewleta Osmanî hatîye hilweşandin û di şûna wê da "Komara Tirkîyê" hatîye saz kirin jî, navê "Rom" di nava Kurdan da jibo wê dewletê hatîye karanîn. Li hin hêlên Kurdistanê jî ji dewleta Tirkan ra hatîye gotin "Roma reş" û gelê Kurd bi peyvika "reş" zulm û zordestîya wê dewletê daye zanîn. Di peyvêka pêşîyan a Kurdî da jî tê gotin "bextê Romê tune". Di straneka gelî ya Kurdî da jî tê gotin "Rom xayin e".

(43) Zebûnkuş: Rebenkuj, kesê ku mirovên reben û bêhêz dîkujê û bi kuştina wan dipesine, doza mêrxasîyê dike.

(44) Waqia: Di eslê xwe da, bi rastî.

(45) Her: Tim, her dem.

KÜRDLERE

Kürdler! İnsan şahıs itibarıyla temin-i hayat-ı hususiyesi için lâzım olan esbabın tehyie ve ihzarına nasıl ki mecburdur, münferiden yaşamak insan için mümkün olamamasına ve bir cemiyete intisabla yaşamamanın mecburiyet-i tabiiyeden bulunmasına nazaran, her ferdin hayatı, menfaatı, saadeti, mensubu bulunduğu cemiyet ile olacak. Binaenaleyh, insan olan için de, en evvel o cemiyetin devam-ı bekasına çalışmakla, hayattan eazz olan namus ve şerefini muhafaza etmek ve o cemiyetin hayatı ise, üzerinde yetişip büyüdüğü, ictima edebildiği toprağın —ki vatandır— zîr-i pa-i a'dada çiğnetilmemesinde olabileceğinden, o halde insan-ı hakikî olan adam, her şeydan evvel, üzerinde yetiştiği ve sayesinde tegaddî ve havasıyla teneffüs ettiği vatanının muhafazasına cansiperane ve fedakârane gayret eder ve ikinci derecede olarak, mensubu bulunduğu cemiyetin bekasına gayret ederek her türlü menfaatını o cemiyetin saadetinden bekler ve üçüncü derecede olarak, o daire hududunu aşmaksızın efrad-ı âilesinin temin-i istikbaline bakar.

İşte bu yüzdendir ki, her millet, daima menafi-i milliyesini narzar-ı itibara alarak hareket eder ve menafi-i şahsiyesini menafi-i umumiye-i milliyesinde bulur.

*

Hal bu merkezde iken, sizler ise, sizi her türlü terakkiyât-ı medeniyeden, saadet-i maarıftan, nimet-i hürriyetten mahrum bırakan, menafi-i şahsiyesini temin ve makasid-ı gayri meşruasını tervic edinebilmiş olmak için, ifsadâtıyla nihayet birtakım Ermeni vatandaşlarınız acezesini ve hatta etfal-ü nisvanını size katliam ettirerek, her iki dünyada bile sizi menfur ve bednam eden Abdülhamid ve zaleme-i memurîn ve avenesine çalışıp hizmet etmekten başka bir şey yapmıyorsunuz.

Padişahın aksa-i âmâlî, sizin içinde bulunduğunuz zulmet-i cehl-ü nâdânîden bilistifade, irtikâb ettiği bunca fenalıkları sizin bu gibi hareketlerinizle setretmek ve ona mukabil, içinizden intihab ettiği birkaç pespayeyi —artık köpeklerin bile kabulüne tenezzül etmediği— iki rütbe veya birkaç nişan parçasıyla avutup umumunuzun gözünü boyamaktır.

Kürdler! Emin olunuz ki saika-i cehl-ü nâdânî ile gözlerinizi hakaikin rü'yetinden men'eden perde-i hırs-ü tama'ın size mucib-i şeref-ü izzet gösterdiği şu rütbe ve nişan denilen şey, fanûs-ı millînizi söndürmekten, ikbal-ü istikbalinizi mahvetmekten başka bir şeye yaramıyor. Bilmiyorsunuz ki şu maden parçalarıyla(46) âbâ ve ecdadınızın hayatlarını, huzur ve rahatlarını feda ederekten size edindikleri, temin ettikleri şeref-ü haysiyet-i zatînizi satıyorsunuz.

(46) "Maden parçaları"ndan maksat, Abdülhamid'in kendisine bağlı olan kişilere verdiği rütbe işaretleri ve nişanlardır.

Kürdler! Siz ki akvam-ı Şarkiyenin en seçî', en zeki, en faalisınız; üzerinde perverişyâb olduğunuz hâk-i mukaddesin muhafazası yolunda bugüne kadar ne iş gördünüz! En büyük arzusu sizi ifna etmek olan Padişahın âmâl ve makasîd-ı nâmeşruası yolunda bunca canlar yaktığınız halde, Kürdistan'ın saadeti namına ne harekette bulundunuz!

Memleketinizi birtakım hırsız memurlara me'kel edip her türlü zahmetinizi, sa'y-ü ictihadınızı bir hükümet-i müstebiddenin harekât-ı kanunşikanesine feda ediyorsunuz; sonra da her fenalık gözünüz önünde olduğu halde görmemezlikten gelerek şu haşerâta(47) hâdim ve muavin oluyorsunuz.

Halifedir deyu kendisine itaat etmek istediğiniz Padişahın, vacibulhal'(48) bir sultan-ı zalim olduğunu hâlâ idrak edemediniz mi! Padişahın, halifelik nam-ı mukaddesini telvîs ederekten o nam altında irtikâb ettiği mezalim, bugün Cengiz'lere, Timur'lara rahmet okutur oldu; buralarını herkes anlayıp gördüğü halde, siz henüz görmediniz mi! Farzedelim ki halifedir, acaba bu sıfat, bizleri, onun bunca mezalimine koyun gibi boyun eğmeye, başımıza musallat ettiği zalim memurlarına hâdim olmaya mecbur eder mi!

Bunca küçük milletler var ki, mütamadî sa'y-ü gayretleri neticesiyle nihayet kendilerini hükümet-i metbualarının gadr-ü itisafından kurtardılar, mes'ûd bir hale geldiler. Siz ise, bu gibi milletleri taklid ile saadetinizi, rahatınızı, namusunuzu, haysiyetinizi muhafaza ve temin edecek yerde, birbirinizi öldürmek ve bu suretle kuvvetinizi kesretmekle, düşman-ı sahîh olan Padişahın mezalimine daha ziyade meydan vermek gibi bir hareket-i amyanedede bulunmakla elinizdeki hançeri kendi elinizle kalbinize sokar gibi bir cinayette bulunuyorsunuz. Ermenileri katlettiniz. Bunları katletmek, meşhur olan şan-ı semahat ve şecaatinize sığar mı! Sığsa bile onların rahat ve refahlarını muhafaza eden ve kendileriyle şu kadar senelerden beri kardaşçasına geçinen ecdadınızdan mahcub olmayacak mısınız! Acaba "bizim vatandaşlarımıza ne için eziyet ettiniz?" yolunda bir sual sorsalar, ne cevap verirsiniz! Yüzünüz kızarmaz mı!

Şu halinizle sizi âlem-i insaniyete vahşi göstermek isteyen Padişahın bu derece ifsadâtına kapılmak insanlığa yakışır mı! Birtakım Ermeni acezesini katliâm etmek, kendi vatanınızı, hanenizi tahrîb etmek değil midir! Sizi yağmakerliğe sevk eden memurlar, valiler, mutasarrıflar,(49) kaimmakamlar, ellerinizde bir şey bıraktılar mı! Ellerinizekilerle beraber namusunuzu da almış olmadılar mı! Allah'ın, Peygamber'in nehy buyurdukları kıtaldan, yağmadan istifade sevdasına düşecek kadar cahil mi kaldınız! Bununla ahretinizi de mahvetmiş olmuyor musunuz!

*

Birkaç sene evvel Van'da Padişahın emriyle in'ikad eden bir mecliste, Kürdleri Ermenilerin katliâmına sevk ve teşvik için karar verildikte, o mecliste

(47) 20. sayıdaki 78 numaralı dipnota bakınız.

(48) Vacibulhal': Tahttan indirilmesi gerekli olan padişah, görevden uzaklaştırılması gerekli olan hükümdar.

(49) 22. sayıdaki 81 numaralı dipnota bakınız.

mevcud bulunan Şeyh Ubeydullah merhum,(50) Ermenilerin bu suretle katlinin evamir-i ilâhiye hilâfında bulunmasına nazaran, böyle bir iradeyi ısdar eden padişah ise zalim ve âsî olacağından ve zalim ise vacibulhal' olacağından, bu gibi iradenin Padişah hakkında hayırlı olmayacağını bilbeyan meclisten çekilmiş idi.

Kürdler! Şeyh-i müşarünileyhin şu hareket-i merdanesi, ne için size bir hüsn-i misal olmuyor! Mucib-i şeyn-ü nekbet olacak şu hareketleriniz, elvermedi mi! Ecdadınızın cehd-i cehd ile kazandığı şan-ü şerefi kanlı lekelerle lekeletmeyi, vicdanınız nasıl kabul ediyor! Vasıta-i hayatınız olan hâk-i mukaddes-i vatanın düşman ayağı altında çiğnendiğini görmek, hamiyetinizze sığar mı! Hürriyet-i kadîmenizin iadesine ve bu vasıta ile namus ve haysiyetinizin muhafazasına artık gayret etmelisiniz, ki eslâfınıza lâyıq hayrullah olduğunuzu isbat etmiş olasınız! Başınızdaki memurlar elinde alet-i gasb-ü nehb, vasıta-i katl-ü tahrir olmaktansa, kurtulmak çarelerini düşünüp o yolda kanınızı dökünüz, ki marrulbeyan ahval ve harekât-ı mü'limedden mütevellid âr-ü lekeyi silmiş olasınız, bununla da âbâ ve ecdadınız, sizin kendilerinden olan tenasülünden mahcub olacak yerde, iftihar etmiş olsunlar!

Maahaza diyebilirim ki, bu babda îcab eden sa'y-ü himmet, Kürdlerin ekâbir ve meşayihinden beklenir olmağla, Kürdistan'da îka' edilegelen bunca fenalıklardan her du cihanda mes'ûl anlardır. Küçükler, cehlleri itibarıyla herhalde mazur görülebilirler; lâkin ahvalın netaic-i vahîmesini derke muktedir olduğu halde adem-i îkâna çalışmayanların, büyük bir kabahati irtikâb etmiş olacakları tabî'dir. Hele Abdülhamid'in rütbe ve nişanına tamaan şu tarîk-i muharribe bilerek sülûk edenlerin ise kabahati, cidden affı gayri kabil cinayâtandır. Görülen mezalime netice verilmek için, Ermeni vatandaşlarınızın dahi muavenette bulunmaya müheyya bulunacakları tabî'dir. El-ele verip kardaşçasına geçinmeye gayret etmelisiniz. İttifak ve ittihadı himmet ediniz. Bir iş ki hüsn-i niyete makrundur, tevfik-i Huda refîk-i gayri mufarıkıdır.

(50) Bu, Şeyh Ubeydullah-ı Nehrî'dir. Sayyid Taha-i Nehrî'nin oğluydu. 1831 yılında Şemdînan(Şemdinli) yöresinde dünyaya gelmiş, 1877—1878 Osmanlı-Rus Savaşına katılmış ve Ruslara karşı kahramanca savaşmıştır. Savaştan sonra Kürdistan için iç bağımsızlık istemiş, ancak bu isteği Osmanlı devletince reddedilmiştir. Bunun üzerine silâhlı harekete başlayan Şeyh Ubeydullah 1880 yılında Osmanlı devletine karşı savaş açmış ve Şemdînan ile Hakkâri yöresini kurtarmıştır. Sonra, İran devleti tarafından Doğu Kürdistan'da Kürd halkına çok zulmedildiği için o tarafa yönelmiş ve İran'a karşı savaş girmiş, Mehabad'a kadar olan bölgeyi ele geçirmiştir. Bunun üzerine Osmanlılar ile İran kendisine karşı işbirliği yapmışlardır. Şemdînan'a çekilmek zorunda kalan Şeyh Ubeydullah, Osmanlı hükümeti tarafından yakalanmış ve Kürdistan'dan uzaklaştırılarak İstanbul'a gönderilmiştir. Ancak oradan kaçıp yine Şemdînan'a gelince, Osmanlılar, bir kez daha silâhlı harekete başlayacağından korkmuşlar ve 1883 yılında kendisini yakalayıp Hicaz bölgesinde yer alan Taif kentine göndermişlerdir. Şeyh Ubeydullah, 1900 yılında orada vefat etmiştir. 1918'de kurulan Kürdistan Tealî Cemiyeti'ne başkan olan ve 1925'te kolonyalist Kemalist rejim tarafından Amed(Diyarbakir) kentinde idam edilen Seyyid Abdülkadir, Şeyh Ubeydullah'ın oğludur.

İNTİŞAR-I REZALET

Abdülhamid'in bin hile ve desise ve hiç bir şehzadenin, ne hatta en zalimlerinin bile irtikâbına tenezzül edemeyeceği muamelât-ı haysiyetşikenane ile gasbına muvaffak olduğu taht-ı Osmanîye çıktığı günden beri, temin-i hayat ve saltanat hususunda hikmet-i hükümet diyerek ibraz edegeldiği ef'al ve harekât, hayretbahş-ı ukuldur. Yiğirmi beş seneden beri idare-i hükümette görülen fenalıklardan insanlık haya ediyor. Ne hiç bir akıl ve hikmete müstenid olamayacak olan rezalât, artık Avrupa gazetelerinde de kemal-i hayretle görülmeye başladı. Ez an cümle, geçenlerde, Cenevre'de çıkan "Suiss" gazetesinde pek garib ve mucib-i hacalet bir fıkraya tesadüf olunmuştur, ki politika âlemindeki kuvve-i maneviyemizin, bir zamanlar tek mil Avrupa'yı titreten şevket-ü satvet-i Osmaniyenin Avrupa nazarında ne derecelere tenezzül etmiş olduğunu ve Abdülhamid'in şu bîçare millet-i masumeyi —değil yalnız kendi aralarında— avam nazarında bile ne kadar şermsar bir hale koyduğunu tafsîl için bir misal olmak üzere, kari'lerimizin enzar-ı ibretine arz ederiz. Şöyle ki:

Abdülhamid, zulmünden yakasını kurtaranların Cenevre'de ictimamını görünce, bittabı' bunların ahvalına tamamen kesb-i vukuf etmeyi akdem-i umûrdan görmüş ve İsviçre hükümetine yalvara yaltaklana, nihayet İsviçre'nin pâyıtahtına değil, fakat mecma'i ahrar olan Cenevre'ye bir konsolos tayinine muvafakatını alır. Cenevre'yi kendi sarayının dahili gibi zanneden Padişah, gönderdiği konsolosların bir iş göremediğini gördükçe, hiddetinden küplere biner ve her gün birini değiştirir; nihayet, Alman Yahudilerinden olup, Cenevre'de şiddet-i ihtiyac ve zarurettten nefesi kokan Richtoven(51) isminde bir mendebur, Abdülhamid'in cinnetinden istifade emeliyle her ne yaparsa yapar, kendisini Cenevre konsolosluğu vekâletine tayin ettirir. Bu herif, hükümetimiz tarafından vekâleten tayin edilip asaleti İsviçre hükümeti tarafından kat'iyen tasdik olunmamışken, kendini Konsolos diye ilân eder ve o suretle de icra-i vazifeye başlar. Ne îfa etmekte olduğu vazifesinin hükümetimizi, milletimizi ecanib nazarında terzîl ve Abdülhamid'in vehmini tahrik edecek yalanlarla kendisinden ihsanlar, nişanlar koparmaktan başka bir şey olmadığı büyük büyük teessürlerle görülüyordu.

Nihayet Abdülhamid bunu da yaşatmaz ve Cenevre'ye, İtalya'nın "Jelve"(52) Konsolosu Haydar Bey'i —isimlerdeki müşâbeheti bir münasebet-i siyasiye addederek— bundan iki mah mukaddem tayin eder. Heyhat ki, Cenevre'ye konsolos tayin etmek, yalnız "Büyük Abdülhamid" in emr-ü iradesiyle olmayıp, Richtoven'in dahi inzımam-ı re'yiyle(!) olmalı ki, Haydar Bey, evrak-ı resmiyesi elinde olduğu halde gidip kendisini selefine takdim edince kemal-i hakaretle reddolunur. Neye uğradığını anlayamayan Haydar

(51) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(52) Doğrusu "Cenova" diye okunan "Genova" olmalıdır.

Bey, vuku-ı hali Padişaha yazar. Lâkin bir taraftan milyonları itlâf eden merhamet-i Şahane, Avrupa'daki bir medeniyet-i sarayda memurlarının böyle sızıltı çıkardığını vahşet nev'inden bildiği için ve daha doğrusu Richtoven'den korktuğu için, hiç bir cevap almaz.

Haydar Bey ise, artık —Paris Sefiri olup mesavî-i ahvalına mükâfaten İsviçre sefaretini dahi uhde-i liyakatına tevdi' olunan— Münir Bey'e müracaat eder. Münir Bey ise, Abdülhamid'in iradesine istinaden, Haydar'a îcab eden emirnameyi vererek bir mübaşire terfîkan gönderir. Haydar bu sefer yine gider, selefının evinde görünür. Lâkin Abdülhamid'i tanımayan koca Richtoven, Münir'i bittabi' bütün bütün tanımayacağından, Haydar'ı bu sefer daha fena bir surette tahkîr edip koğar ve ilâveten de, devam eden memuriyeti esnasında sarfettiği sekiz bin frank verilmedikçe mühr-i resmîyi halefine vermeyeceğini ve o para mukabilinde Konsoloshane eşyasını zabtettiğini söyler. Haydar ise vak'ayı mufassalan tekrar İstanbul'a yazar. Fakat "lâ hayate li men tenâdâ".(53) Merhamet-i Şahane hiç bir memurun azlını arzu etmez olmalı ki, Haydar Bey, gerek Efendisinden ve gerek Sefir Münir'den aldığı emirnameleri hamilen, bir buçuk aydan beri Cenevre kahvelerinde me'yus ve mahzun pinekleyip duruyor. Beri tarafta ise, Abdülhamid'in "azlettim" dediği Richtovan cebren, kahren memuriyeti başında oturuyor.

Şu ahvalı kemal-i hayretle müşahade etmekte olan ecanib, acaba, idaresini bu derecelere îsal eden bir şahs-ı menfur ve münferidin(54) yigirmi beş sene beri rebeka-i itaat-ü esaretinde zebun kalan bir millete(55) ne nazarla bakar! Tabiat-ı hürriyetle meftûr olan otuz milyona karîb efradın,(56) rub'ı asırdan beri böyle bir adamın elinde kendisini mahveden millete acaba Avrupalılar ne der! Milletin şu meskenetine nefrînhân olmayacak bir ferd-i aferîde tasavvur olunur mu! Heyhat!

-
- (53) Arapça olan bu sözün anlamı şöyledir: "Bağırıp çağıran kimseye yaşam yoktur". Galipa, Haydar durumu Padişaha yazdığı için kendisine hak verilmediğini anlatmak istemiştir.
- (54) "Kendisinden nefret edilen ve tek başına davranan kişi" anlamındaki "şahs-ı menfur ve münferid"den maksat, Abdülhamid'dir.
- (55) Buradaki "millet"ten maksat, Osmanlı yurttaşlarıdır.
- (56) "Otuz milyona yakın kişiler" demek olan "otuz milyona karîb efrad"dan da maksat, Osmanlılardır.

SULTAN MURAD-I HÂMÎS HAZRETLERİ LİSANINDAN

Feyz alırken iltifatımdan esâr-i kâinat
bekler oldum hâr-ü hasstan bir nigâh-ı iltifat

Söyleyin Allah için, meşrut-ı zilletse vücud
istemem, lâzım değil, ben hürre zincir-i hayat

Lütf-ü kahrından şikâyet, kerm-i verdinden figan
elverir, dehr-i denânin cevrine ettim sebat

Günde yüz bin kerre ölmektense, yeğdir bir ölüm
Can verip üftaden oldum, neredesin şehd-i memat!

Ağlasın sevdiklerim, gülsün aduvv-ı nâbekâr
Elveda ey ehl-i dünya, işte ben ettim vefat

Öyle bir terk et cihanın bezmini, hakan-ı zar
çıkmasın rû-yi zemine hâk-i kabrinden nebat

Bir Ciğehun

27'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

KÜRDLERE

Kürdler! İnsan kişi olarak özel yaşamını sağlamak için nasıl ki gerekli yol ve yöntemleri hazırlamak zorunda ise, tek başına yaşamak insan için olanaklı olmadığına ve bir topluma bağlanarak yaşamak doğal bir zorunluluk olduğuna göre, her bireyin yaşamı, çıkarı ve mutluluğu, bağlı bulunduğu toplumla olacaktır. Böyle olunca da, insan olan kişi için, her şeyden önce, o toplumun yaşamının sürekli olmasına çalışmak ve yaşamdan daha aziz olan namus ve onurunu korumak gelir; toplumun yaşamı ise, üzerinde yetişip büyüdüğü ve toplandığı, "vatan" olan toprağın düşmanların ayakları altında çiğnetilmemesinde olabilir.

O halde gerçek insan olan adam, her şeyden önce, üzerinde yetiştiği ve sayesinde beslendiği, havasıyla soluklandığı vatanının korunmasına canını siper ederek ve fedakârlık yaparak gayret eder; ikinci olarak, bağlı bulunduğu toplumun kalıcı olmasına gayret ederek, her türlü çıkarını o toplumun mutluluğundan bekler; üçüncü olarak da, o çerçevenin sınırlarını aşmaksızın aile bireylerinin geleceğini sağlamaya bakar.

İşte bu yüzdendir ki, her ulus, her zaman ulusal çıkarlarını göz önüne alarak hareket eder ve kişisel çıkarlarını genel ulusal çıkarlarında bulur.

*

Durum böyle iken, siz ise, sizi her türlü uygarlık gelişmelerinden, bilginin mutluluğundan ve özgürlük nimetinden yoksun bırakan, kişisel çıkarlarını sağlamak ve meşru olmayan amaçlarını yürürlüğe koymak için, çıkardığı bozgunculuklarla zavallı birtakım Ermeni vatandaşlarınızı ve hatta çocuklarınızı ve kadınlarınızı size katliam ettirerek her iki dünyada da sizi nefret edilen insanlar durumuna getiren ve adınızı kötüye çıkaran Abdülhamid ve onun zalim memurları ile yandaşlarına çalışıp hizmet etmekten başka bir şey yapmıyorsunuz.

Padişahın en büyük arzusu, sizin içinde bulunduğunuz bilimsizlik ve bilgisizlik karanlığından yararlanarak, işlediği bunca fenalıkları sizin bu gibi davranışlarınızla örtbas etmek ve ona karşılık, içinizden seçtiği birkaç alçağı, artık köpeklerin bile kabul etmeye tenezzül etmediği iki rütbeyle ya da birkaç nişan parçasıyla avutup, hepinizin gözünü boyamaktır.

Kürdler! inanın ki bilimsizlik ve bilgisizliğin itici gücüyle gözlerinizi gerçekleri görmekten alıkoyan açgözlülük ve düşkünlük perdesinin, size onur getirici ve yüceltici olarak gösterdiği şu rütbe ve nişan denilen şeyler, ulusal ışığınızı söndürmekten, talih ve geleceğinizi mahvetmekten başka bir şeye yaramıyor. Bilmiyorsunuz ki şu maden parçalarıyla,(57) babalarınızın ve dedelerinizin, yaşamlarını, huzur ve rahatlarını feda ederek sizin için edindikleri, sağladıkları öznel(58) şeref ve haysiyetinizi satıyorsunuz.

Kürdler! Siz ki Doğulu(59) halkların en yiğidi, en zekisi, en çalışkanısınız; üzerinde büyüyüp yetiştiğiniz kutsal toprakların korunması yolunda bugüne kadar ne gibi çalışmalar yaptınız! En büyük arzusu sizi yok etmek olan Padişahın meşru olmayan istek ve amaçları yolunda bunca canlar yaktığınız halde, Kürdistan'ın mutluluğu adına ne gibi davranışlarda bulundunuz!

Yurdunuzu birtakım hırsız memurlara arpalık(60) durumuna getirip, her türlü zahmetinizi, çaba ve çalışmanızı despot bir hükümetin kanunları çiğneyen davranışlarına feda ediyorsunuz; sonra da, her fenalık gözünüzün önünde olduğu halde görmezlikten gelerek şu haşerelere(61) hizmetçi ve yardımcı oluyorsunuz.

"Halifedir" diye kendisine itaat etmek istediğiniz Padişahın, tahttan indirilip görevden uzaklaştırılması gereken zalim bir sultan olduğunu halâ anlamadınız mı! Padişahın, halifeliğin kutsal adını kirleterek o ad altında işlediği zulümler, Cengiz'lere ve Timur'lara rahmet okutur oldu; onun bu yönlerini herkes görüp anladığı halde, siz henüz görmediniz mi! Varsayalım ki halifedir; acaba bu nitelik, bizleri, onun bunca zulümlerine koyun gibi boyun eğmek ve başımıza musallat ettiği zalim memurlarına hizmetçi olmak zorunda bırakır mı!

Bunca küçük uluslar var ki, sürekli çalışma ve gayretlerinin sonucu olarak, bağlı buldukları hükümetlerin acımasızlık ve zulmünden kendilerini kurtardılar ve mutlu bir duruma geldiler. Siz ise, bu gibi uluslara uyup mutluluğunuzu, rahatınızı, namusunuzu, haysiyetinizi koruyup güvence altına alacak yerde, birbirinizi öldürmek ve böylece gücünüzü kırmakla, gerçek düşman olan Padişahın zulümlerine daha çok meydan vermek gibi körcesine bir davranışta bulunmakla, elinizdeki hançeri kendi elinizle kalbinize sokar gibi bir cinayette bulunuyorsunuz. Ermenileri öldürdünüz. Onları öl-

(57) Bu sayıdaki 46 numaralı dipnota bakınız.

(58) Buradaki "öznel" sözcüğü, yazının aslındaki "zati" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır ve "bir kişiye, bir halka, bir ulusa özgü olan, onun yapısında bulunan ve nesnel olmayan nitelikler" anlamına gelmektedir. Arapça olan ve Osmanlıcada da kullanılan "zati" sözcüğünün anlamı da budur.

(59) Buradaki "Doğu"dan maksat, "Doğu ülkeleri"dir.

(60) Buradaki "arpalık" sözcüğü, yazının aslındaki "me'kel" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Arapça olup Osmanlıcada da kullanılan "me'kel" sözcüğünün tam Türkçesi, "yiyecek yeri, yemekhane" demektir. Ancak bugünkü Türkçede bu gibi durumlarda "arpalık" sözcüğü kullanıldığı ve bu sözcük Türkçeye bir deyim olarak yerleştiği için, biz de çeviride "arpalık" sözcüğünü kullanmayı uygun gördük.

(61) 20. sayıdaki 78 numaralı dipnota bakınız.

dürmek, ün salmış bulunan iyilikseverliğinizin ve babayığitliğinizin şanına sığar mı! Sığsa bile, onların rahat ve refahlarını koruyan ve şu kadar yıllardan beri kendileriyle kardeşesine geçinen atalarınızdan utanmayacak mısınız! "Bizim vatandaşlarımıza niçin eziyet ettiniz?" yolunda bir soru sorsalar, acaba ne yanıt verirsiniz! Yüzünüz kızarmaz mı!

Bu durumunuzla sizi insanlık dünyasına "vahşi" göstermek isteyen Padişahın bozgunculuklarına bu ölçüde kapılmak, insanlığa yakışır mı! Birtakım Ermeni güçsüzlerini katliâm etmek, kendi vatanınızı ve kendi evinizi yıkmak demek değil midir! Sizi yağmacılığa iten memurlar, valiler, mutasarrıflar,(62) kaymakamlar, ellerinizde bir şey bıraktılar mı! Ellerinizdekilerle birlikte namusunuzu da almış olmadılar mı! Allah'ın ve Peygamber'in yasakladıkları vuruşmadan yararlanmak sevdasına düşecek kadar cahil mi kaldınız! Bununla, ahretinizi de mahvetmiş olmuyor musunuz!

*

Birkaç yıl önce Van'da Padişahın emriyle düzenlenen bir toplantıda,(63) Kürdleri Ermenilerin katliâmına itip kıskırtmak için karar verildiğinde, o toplantıda bulunan rahmetli Şeyh Ubeydullah,(64) "Ermenilerin bu şekilde öldürülmelerinin Tanrı'nın emirlerine aykırı olduğundan, böyle bir iradeyi(65) çıkaran bir padişahın ise zalim ve Tanrı'nın emirlerine karşı gelmiş olacağından, zalim bir padişahın ise tahttan indirilip görevden uzaklaştırılmasının gerekli olacağından, bu gibi iradenin Padişah hakkında hayırlı olmayacağını" bildirerek toplantıdan çekilmişti.

Kürdler! Sözü edilen Şeyhin bu yiğitçe hareketi, niçin size bir iyi örnek olmuyor! Lekelenip ayıplanmaya ve felâkete yol açan bu davranışlarınız yetmedi mi! Atalarınızın çok büyük çabalarla kazandıkları şan ve şerefi kanlı lekelerle lekelemeyi, vicdanınız nasıl kabul ediyor! Yaşamınızın aracı olan kutsal vatan topraklarının düşmanın ayağı altında çiğnendiğini görmek, yurtseverlik duygularınıza sığar mı! Eski özgürlüğünüzü geri almaya ve onun aracılığıyla namus ve haysiyetinizi korumaya artık gayret etmelisiniz ki, geçmişlerinize lâyük hayırlı evlâtlar olduğunuzu kanıtlamış olasınız! Başınızdaki memurların elinde gasp ve talan aleti, öldürme ve yıkım aracı olmaktadır, kurtulmanın çarelerini düşünüp o yolda kanınızı dökünüz ki, sözü geçen acıklı durum ve davranışlardan doğan utanç ve lekeyi silmiş olasınız ve bununla da, babalarınız ve atalarınız, sizin kendilerinden üremiş olduğunuzdan ötürü utanacak yerde, kıvanç duymuş olsunlar!

(62) 22. sayıdaki 81 numaralı dipnota bakınız.

(63) "Düzenlenen bir toplantı" deyişi, yazının aslındaki "in'ikad eden bir meclis" deyişinin karşılığında kullanılmıştır. Arapça olan "meclis" sözcüğü, Osmanlıcada hem "parlamento ve daha alt düzeydeki resmî kurullar" anlamında, hem de "toplantı" anlamında kullanılmıştır. Ancak günümüz Türkçesinde bu sözcük "toplantı" anlamında kullanılmadığı için, biz çeviride onun yerine "toplantı" sözcüğünü kullanmayı uygun gördük.

(64) Bu sayıdaki 50 numaralı dipnota bakınız.

(65) 20. sayıdaki 89 numaralı dipnota bakınız.

Bununla birlikte diyebilirim ki, bu konuda gereken çaba ve himmet, Kürdlerin ilerigelenlerinden ve şeyhlerinden beklenir; bu nedenle, Kürdistan'da yapılagelen bunca fenalıklardan her iki dünyada da sorumlu olan, onlardır. Küçükler, bilgisizlikleri dolayısıyla herhalde mazur görülebilirler; ne var ki durumların vahim sonuçlarını kavrama yetenek ve gücünde olduğu halde bu fenalıkların yapılmaması için çalışmayanlar, doğaldır ki büyük bir suç işlemiş olacaklardır. Hele Abdülhamid'in rütbe ve nişanlarına göz dikerek ve bilerek bu yıkıcı yolda yürüyenlerin suçu ise, gerçekten, affedilmesi olanaksız olan cinayetlerdendir. Görülen zulümlere son verilmesi için, Ermeni vatandaşlarınızın da yardımlaşmaya hazır bulunacakları doğaldır. El-ele verip kardeşçesine geçinmeye gayret etmelisiniz. İttifak etmeye ve birleşmeye himmet ediniz. Bir iş ki iyi niyetle birliktedir, Allah'ın başarısı ayrılmaz arkadaşısı olur.

REZALETİN YAYGINLAŞMASI

Abdülhamid'in bin hile ve entrika ile ve hiç bir şehzadenin,(66) hatta en zalimlerinin bile girişmeye tenezzül edemeyeceği onur kırıcı davranışlarla gasp etmeyi başardığı Osmanlı tahtına çıktığı günden beri, yaşam ve saltanatını sağlayıp güvence altına almak konusunda, "hikmet-i hükümet"(67) diyerek ortaya koyageldiği eylemler ve davranışlar, akıllara şaşkınlık verir. 25 yıldan beri hükümetin yönetiminde görülen fenalıklardan insanlık utanç duyuyor. Hiç bir akıl ve hikmete dayanamayacak olan rezaletler, artık Avrupa gazetelerinde de tam bir şaşkınlıkla görülmeye başladı. Bunlara örnek olarak, Cenevre'de yayınlanan "Suiss" gazetesinde geçenlerde pek garip ve utanç verici bir habere rastlanılmıştır. Politika dünyasındaki moralimizin ve bir zamanlar tüm Avrupa'yı titreten Osmanlı heybeti ve büyüklüğünün Avrupa'nın gözünde ne derecelere kadar alçalmış olduğunu, ayrıca Abdülhamid'in şu çaresiz ve masum milleti,(68) değil yalnız kendi aralarında, sıradan insanların gözünde bile ne kadar utanacak bir duruma koyduğunu ayrıntılı olarak göstermesi bakımından bir örnek olmak üzere, o haberi okuyucularımızın ibret alacak olan gözlerinin önüne sunarız. Şöyle ki:

Abdülhamid, zulmünden yakalarını kurtaranların Cenevre'de toplandıklarını görünce, doğal olarak, bunların durumları konusunda tümüyle bilgi

(66) Şehzade: Padişah soyundan gelen erkek çocuklarına Osmanlılar zamanında verilen unvan. Sözlük anlamı "şah çocuğu, padişah çocuğu" olan bu sözcük, gerçi günümüz Türkçesinde kullanılmamakta ve aynı anlamı veren Fransızca "prens" sözcüğü kullanılmaktadır; ancak Osmanlılar döneminde ve Osmanlı prenslerine özgü olarak bu sözcük kullanıldığı ve bir deyim durumuna geldiği için, çeviride onu kullanmayı uygun gördük.

(67) 22. sayıdaki 100 numaralı dipnota bakınız.

(68) Buradaki "millet"ten maksat, Osmanlı yurttaşlarıdır.

elde etmeyi en öncelikli işlerden biri olarak görür ve İsviçre hükümetine yalvara yaltaklana, sonunda İsviçre'nin başkentine değil de, özgürlükseverlerin toplandığı yer olan Cenevre'ye bir konsolosun atanması konusunda onayını alır. Cenevre'yi kendi sarayının içi gibi sanan Padişah, gönderdiği konsolosların bir iş görmediğini gördükçe, hiddetinden küplere biner ve her gün birini değiştirir. Sonunda, Alman Yahudilerinden olup, Cenevre'de büyük ihtiyaçtan ve sıkıntıdan ötürü nefesi kokan Richtoven(69) adında bir mendebur, Abdülhamid'in deliliğinden yararlanmak isteğiyle her ne yaparsa yapar, kendinin Cenevre Konsolos Vekili olarak atanmasını yaptırır. Bu herif,(70) hükümetimizce vekil olarak atanıp İsviçre hükümetince asıl konsolos olarak henüz kesinlikle onaylanmamışken, kendi kendini "Konsolos" diye ilân eder ve öylece de görev yapmaya başlar. Ne var ki, yapmakta olduğu görevin, hükümetimizi ve milletimizi yabancıların gözünde rezil etmekten ve Abdülhamid'in kuşkularını kıskırtacak yalanlarla kendisinden iyilikler, nişanlar koparmaktan başka bir şey olmadığı, büyük büyük üzüntülerle görülüyordu.

Sonunda, Abdülhamid onu da yaşatmaz ve bundan iki ay önce İtalya'nın Jeve(71) Konsolosu Haydar Bey'i —adlardaki benzerliği bir siyasal ilişki sayarak— Cenevre konsolosluğuna getirir. Ama ne yazık ki Cenevre'ye konsolos atamak, yalnız "Büyük Abdülhamid"nin emir ve iradesiyle olmayıp, Richtoven'in de görüşünün bu emre eklenmesiyle(!) olmalı ki, Haydar Bey, elinde resmî kâğıtları olduğu halde gidip kendini selefine(72) tanıtınca, büyük bir hakaretle geri çevrilir. Neye uğradığını anlayamayan Haydar Bey, olup biten durumu Padişaha yazar. Ne var ki, bir yandan milyonları boşu boşuna harcayan Padişahın merhameti, Avrupa'daki bir uygarlık sarayında(73) bulunan memurlarının böyle sızıltı çıkardığını bir tür uygarsızlık saydığı ve daha doğrusu Richtoven'den korktuğu için, Haydar Bey kendisinden hiç bir yanıt almaz.

Haydar Bey, Paris Elçisi olup da kötülüklerine ödül olarak İsviçre elçiliği de başarısının sorumluluğuna bırakılan Münir Bey'e başvurur. Münir Bey de, Abdülhamid'in iradesine dayanarak gereken emir yazısını Haydar'a verir ve bir hizmetçiyle(74) gönderir. Haydar Bey bu kez yine gider ve selefinin

(69) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(70) Buradaki "herif" sözcüğü, yazının aslında kullanılmıştır.

(71) Doğrusu "Cenova" diye okunan "Genova" olmalıdır.

(72) Selef: Bir görevi yapan kimseden önce o görevi yapan görevli. Arapça olan bu sözcük, Türkçede tek sözcükle karşılığı bulunmadığı için, çeviride aynen kullanıldı.

(73) Yazının aslındaki "medeniyet-i saray"ın karşılığı olarak kullanılan "uygarlık sarayı"ndan maksat, İsviçre olsa gerektir.

(74) Buradaki "hizmetçi" sözcüğü, yazının aslındaki "mübaşir" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Aslında "mübaşir" sözcüğü, "adliyede evrak getirip götürün ve duruşması olan kimseleri mahkeme salonuna çağırın görevli", bir de "merkezden gönderilen ve bir emri uygulama yetkisi bulunan görevli" anlamına gelmektedir. Ancak günümüz Türkçesinde "mübaşir" sözcüğü kullanılmadığından, onun karşılığında "hizmetçi" sözcüğünü kullanmayı uygun gördük. Belki de "görevli" sözcüğü daha uygun düşer.

evinde görünür. Ne var ki Abdülhamid'i tanımayan koca Richtoven, Münir'i doğal olarak bütün bütün tanımayacağından, Haydar'a bu kez daha fena bir biçimde hakaret eder ve kendisini kovar, ayrıca da, devam eden memurluğu sırasında harcadığı 8000 frank kendisine ödenmedikçe resmî mühürü halefine(75) vermeyeceğini ve o paranın karşılığında Konsolosluk eşyasına el koyduğunu söyler. Haydar da olayı ayrıntılı biçimde yine İstanbul'a yazar. Ne var ki, "bağırıp çağırın kimseye yaşam yoktur". Padişahın merhameti hiç bir memurun görevden alınmasını arzu etmez olmalı ki, Haydar Bey, gerek Efendisinden ve gerekse Elçi Münir'den aldığı yazılı emirleri üzerinde taşıyarak bir buçuk aydan beri Cenevre kahvelerinde ümitsiz ve üzüntülü bir biçimde pinekleyip duruyor. Beri yanda ise, Abdülhamid'in "görevden aldım" dediği Richtoven, zorla ve zorbalıkla memurluğunun başında oturuyor.

Bu durumları tam bir şaşkınlıkla görüp gözlemekte olan yabancılar, kötü yönetimini bu ölçülere vardırıan, kendisinden nefret edilen ve tek başına davranan bir kişinin(76) itaat ve tutsaklığının ilmekli ipinde 25 yıldan beri güçsüz bir biçimde düşkün kalan bir millete(77) acaba ne gözle bakar! Özgürlük niteliğini yapısında taşıyan 30 milyona yakın kişiye,(78) çeyrek yüzyıldan beri böyle bir adamın elinde kendi kendini yok eden millete, Avrupalılar acaba ne derler! Milletin şu uyuşukluğuna sövüp saymayacak bir yaratılmış kişi düşünülebilir mi! Yazık ki ne yazık!

---

(75) Halef: Bir görevi yapan kimseden sonra o görevi yapacak olan görevli. Arapça olan bu sözcük, Türkçede tek sözcükle karşılığı bulunmadığı için, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

(76) Sözü edilen kişiden maksat, Abdülhamid'dir.

(77) Buradaki "millet"ten maksat, Osmanlı yurttaşlarıdır.

(78) "30 milyona yakın kişi"den maksat da, Osmanlılardır.

SULTAN BEŞİNCİ MURAD HAZRETLERİNİN DİLİNDEN

Feyz alırken yakınlığımdan evrenin esîri(79)
bekler oldum çer-çöpten dahi yakınlık gösteren bir bakış

Söyleyin Allah için, alçalmaksa eğer varlığın koşulu
istemem ben, gerekmez özgür kişiye yaşam zinciri

Yeter artık şu alçak dünyanın zulmüne göğüs gerdiğim
lütuf ve kahrından yakınıp gülünün dikeninden çığlık attığımız

Günde yüz bin kez ölmektense, yeğdir bir ölüm
Can verip âşık oldum sana, neredesin ey bal gibi ölüm

Ağlasın sevdiklerim ve gülsün ahlaksız düşman
Elveda ey dünya insanları, işte öldüm ben

Öyle bir terk et ki dünya sevincini, ey inleyen padişah
çıkmasın yeryüzüne mezarının toprağından bir bitki dahi

Bir Ciğerhun(80)

-
- (79) Esîr: Elektrik ve ışık gibi, her yere nüfuz eden ve evrendeki boşluğu dolduran ve fakat ağırlığı olmayan varlık. Isının ve ışığın yayılma aracı olarak kabul edilen buradaki "esîr" sözcüğünün "savaş tutsağı" anlamındaki "esir" sözcüğüyle bir ilgisi yoktur. Buradaki "esîr" sözcüğünde bulunan "s" harfi, Arapçaya özgü olduğu için Latin alfabesinde karşılığı yoktur. Arapçada bu harf, dilin ucu üst dişlere değdirilerek sert biçimde okunur. İngilizcede bu ses, "th" harfleri bir araya getirilerek verilir. Yunanca'dan Arapçaya, Arapçadan da Osmanlıcaya geçen "esîr" sözcüğü, Türkçede karşılığı bulunmadığı için çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.
- (80) Ciğerhun: Ciğeri kanlı olan kimse, ciğeri kanlanan kimse. Bu sözcük dertliliği anlatmaktadır.

(1)

Sahib ve
Muharriri:
Bedirhan Paşaoğlu
Abdurrahman

KURDİSTAN

1315

Adress:
Kurdistan
FOLKSTONE
Angleterre

Derc
olunmayan
evrak
iade olunmaz

Heyvê carekê derdikeve
cerîdeya Kurdî ye
Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna
teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı

Her tabî'da
200 nüsha
Kürdistan
vülât-ı izamına
irsal olunur

Her car
du sed
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

Kürdiyeyi hâvî
ayda bir neşrolunur
Kürdçe ve Türkçe gazetedir
KURDİSTAN

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Farisice mektublar
aynen derc olunur

Kürdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kürdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Roja sibte 1 Cemazîlaxir sene 1319 * 1 Eylül sene 1317(2)

ÎTÎZAR(3)

Eve eyamek e(4) min nekarî cerîda xwe neşir bikim.(5) Zîra gelek ewariz û mewani'ê teb'ê tesaduf kir.(6) Ez efwa wan kî cerîda min dixwînin, gazî dikim.(7)

- (1) Ev jimare, jimareya 28'an e; lê belê di serê wê da wek jimareyên berîn jimara wê, her weha peyvikên "sala sisê" û "rûper 1" nehatine nivîsîn(bu sayî, 28. sayîdır; ancak önceki sayılar gibi bunun numarası, "üçüncü yıl" demek olan "sala sisê" ve "sayfa 1" demek olan "rûper 1" sözcükleri burada yazılmamıştır).
- (2) Li gora tarîxa Mîladî 14 Îlon 1901(Milâdî tarihe göre 14 Eylül 1901).
- (3) Îtîzar: Xwestina uzir, ku mirov ji ber qusûrek uzir bixwaze.
- (4) Eyamek: Demek, pêlek.
- (5) Neşir bikim: Biweşînim, belav bikim.
- (6) Zîra: Lewra.
Ewariz: Tiştên ne di hesab da, tiştên ku mirov hesaba wan nekirîye û qewimîne.
Mewani': Piraniya "mani" e, ew jî bi mana "rêgir" e.
Teb'ê: Çapê, çapkirinê.
Tesaduf kir: Rast hat, qewimî, pêşkar bû. Yanî "gelek tiştên ne di hesab da û gelek rêgirên çapkirinê qewimîn û pêşkarê min bûn".
- (7) Gazî dikim: Dixwazim, tika dikim.

ALAYÊN SIWARÊN HEMÎDÎ(8)

Ev Alayên Siwarên Hemîdî, wek hemî îcraatên Xunkar, bi nîyetek fasid(9) hatine danîn. Ez'ê vê cerîda xwe de wê meselê teşrîh bikim.(10) Ser vê xeberê,(11) ez'ê ewwela ji ehemmiyeta cihê Kurdistanê behs bikim.

Kurdistan ji dewleta me re ser hudûda Rûs û Ecem de minteqek(12) gelek fire û muhim teşkîl dike. Ser îdama(13) heyata hukumeta me, muhafaza Kurdistanê gelek lazim e. Em Ecem berdin alîyekî. Zîra ew jî wek hukumeta me ji rûyê sefahet û bekaetê, mailê înhîdam bîye.(14) Lakîn em divê ji Rûsyayê bitirsîn; ew, neyarê me yê kevn e.

Ew şerê paşayikê(15) me Rûs re kirî, darulhereketa(16) me ser Tûnayê,(17) Qeredeniz,(18) Kurdistan û Qafqasya bû. Paş wî şerî, Bulgaristan teşekkul kir.(19) Loma êdî hucûma Rûsyayê li wî milî ve munqetî' bî.(20) Eve bîst û pênc sal e ev şer bî; vî zemanî de, me beqaya(21) hukumeta xwe re tu xîret nekir.

Ev aşîkar e ku Kurdistan ê rojekê bibit meqtelek mezin mabeyna(22) Rûs û me de.(23) Rûsya, şerê bûrî de nekarî meqseda xwe îcra bike.(24) Ewê divê biçe ser Behrê Muhîtê Hindî.(25) Loma divê wadîyê(26) beynê Ferat û Dicleyê taqîb bike, biçe ser Cizîrê, Bexda û Besrayê zebt bike, wê derê eskerê xwe

- (8) Alay: Yekîtiyeka eskerî ye. Bi Erebi jê ra tê gotin "lîwa", bi Înglîzî jî tê gotin "regiment".

Alayên Siwarên Hemîdî: Alayên çekdar ên ku Sultan Evdilhemîdê 2'yan ji eşîrên Kurdistan saz kiribûn. Evdilhemîd, bi sazîkirin û karanîna wan alayan, ji alîyek ve dixwest ku kargêrîya xwe li ser Kurdistanê zexm bike, ji alîyek ve jî divîya ku wan alayan di şeran da li dijê Rûsyayê wek hêzeka çekdar û lêde bi kar bîne.

- (9) Fasid: Xirab.
 (10) Teşrîh bikim: Eşkera bikim, vekim, bînim ber çavan.
 (11) Ser vê xeberê: Li ser vê yekê, ji ber vî semedî.
 (12) Minteqe: Hêl, herêm.
 (13) Îdame: Domandin.
 (14) Sefahet: Jîyana di kêf û zewqê da.
 Bekaet: Kêmayî, karnehatî, bêkêrî.
 Mailê înhîdam bîye: Nêzê hilweşînê bûye, dike hilweşe.
 (15) Paşayikê: Paşîn, dûwayîn.
 (16) Darulhereket: Cîyê tevgerê, merkeza tevgerê.
 (17) Tûna: Çemekî Ewropayê ye. Ji naveka Ewropayê dizê, di Macaristanê, Yugoslavyayê, Bulgaristanê û Romanyayê ra derbas dibe, dirije Deryaya Reş.
 (18) Qeredeniz: Deryaya Reş.
 (19) Teşekkul kir: Pêkhat, saz bû.
 (20) Munqetî' bî: Qut bû.
 (21) Beqa: Mayîn, domandina jîyanê.
 (22) Meqtel: Kuştgeh, cîyê kuştinê.
 Mabeyn: Navber.
 (23) Mexsed ji "me", dewleta Osmanî ye.
 (24) Îcra bike: Bîne cî, pêkbîne.
 (25) Behrê Muhîtê Hindî: Oqyanosa Hindî.
 (26) Wadî: Panav.

re lîmanekê te'sîs bike.(27) Û ser vê nîyetê ye ku eve eyamek e li wan dera nu-
fûza(28) Rûsyayê gelek zêde bîye. Rûsya, fikrek dî jî heye; ew jî, ji Erzeromê
bêt ser Sêwasê, ji wê derê bikeve ser naveka Anadolîyê û bi vî sûretî(29) dew-
leta me(30) ji esas ve hilweşîne.

Aha ew Kurdistana eve çend salek e bûye mezbehek(31) însana, mewqi-
en(32) hew qasî nazik e. Nav van bîst û pênc salên bûrî de, divîya me gelek
derên Serhedê tehkîm bikira, emeddê şedda eskerî re şemendufê(33) teşkîl
bikira û mudafea hucûma Rûsye re heçîyê lazim e me çêkîra. Tu hukumet, he-
ta muhafa xwe bi halên lazim te'kîd(34) neket, naçe ser neyarî, tesellutê ne-
yarî nake û lewazimatên(35) hucûmê tehyie(36) nake.

*

Kurdistanê de îro tiştêk nîne. Berî hezar sala çawa bî, îro dîsa we ye. Rê, kele,
bûr(37) nînin; hemî der ji rûyê zulma Ebdulhemîd xirab û metrûk in.(38)
Destê eskerê me de(39) tertîbat û techîzat nîne. Îro şerek biqewimit, em nika-
rin xwe mudafee bikin. Siwarên Hemîdî, zemanê hucûmê de û hin dîger ha-
lên ho de(40) lazim in. Te'sîsa van alaya ji luzûmê bêtir, ser numayîşê ye. Me
divê em xwe nexapînin.(41) Xunkar divê her miletî îxfal bike.(42) Lakîn hu-
kumetên Ewropayê gelek ji me zêdetir me tehqîq dikin.(43) Te'sîsa van alaya
de nîyet qenc bîya jî, dîsa ev halê em tê de, ev hîmmed nuho hîmmedek zêde
ye. Zîra ji hemî hala ewwêtir, esbabê(44) mudafee lazim e; ji wan esbaba tu
tiştê destê hukumeta me de nîne.

-
- (27) Lîman: Cîyê ku gemî rêwî û bar jê digirin û lê datînin.
Te'sîs bike: Ava bike.
- (28) Nufûz: Hêza ku dikare peyva xwe bide qebûlkirin û birewîne.
- (29) Bi vî sûretî: Bi vî awayî.
- (30) Mexsed ji "dewleta me", dewleta Osmanî ye.
- (31) Mezbehe: Qesabxane.
- (32) Mewqien: Li gora cîyê xwe.
- (33) Emeddê şedda eskerî: Dirêjkirin û firekirina hêza eskerî bi awayekî tewr zêde, firekiri-
na hêza eskerî li her derê.
Şemendufê: Rîyên hesinî, rîyên trêne.
- (34) Te'kîd: Zexm, pît.
- (35) Tesellutê neyarî nake: Bela xwe di dijmin nade, misaletê neyêr nabe.
Lewazimat: Tiştên lazim, tiştên pêwîst.
- (36) Tehyie: Amade.
- (37) Bûr: Derbasok, cîyê derbasbûnê, cîyê bûrînê. Wisa tê zanîn ku mexsed jê "pir" e. Belkî
jî peyvik di şûna "pir" da bi şaşî "bûr" derketîye.
- (38) Metrûk: Berdayî, terkkirî, licîmayî, bêxwedî.
- (39) Mexsed ji "eskerê me", eskerê dewleta Osmanî ye.
- (40) Hin dîger halên ho de: Di hin rewşên dî yêr weha da.
- (41) Yanî "divê em xwe nexapînin, lazim e em xwe nexapînin".
- (42) Îxfal bike: Bixapîne.
- (43) Me tehqîq dikin: Li ser me lêgerîn dikin, di heqê me da lêgerîn dikin.
- (44) Esbab: Wasite û aletên pêwîst.

Ev siwar lazim in; lakîn wekî me muhafeza welatî te'mîn kir, wekî me vê(45) em tewsiê memalik bikin,(46) wê hingê lazim in. We îlla, holê hukümet lazimî tercihê elzem dike.(47)

Esil meqsed ji te'sîsa van siwara ev e ku, weqta ku Ermenî ji zulma hukümetê gelek bêzar bîn, edalet xwestin, Zekî Paşa tîrsa ku Kurd jî ji zulma hukümetê xwe bidin milê Ermenîya û her du millet bi tefaq dest hilînin. Loma erzê Xunkar kir,(48) te'sîsa wan alaya re îzin xwest. Xunkar jî her divê(49) nîfaqê bike mabeyna mîlel(50) û efradên binê destê xwe de. Loma, fikra Zekî Paşa gelek munasib dît, û da Kurda celbê xwe û ji Ermenîya dûr bike,(51) zû te'sîsa van siwara ferman kir.

Ev îrada(52) Xunkar hew qas xîlafê menafiê hukümet bi ku,(53) meqamê Sereskerî(54) heyirî ma. Lakîn heyf ku nav milletî wezîrek nemaye ku xwe ber îstîbdada Ebdulhemîd bigire;(55) îcaba îstîbdadê jî ew e ku hin îmtîyazên(56) zêde bide hinên dî, da nîfaq û hesed û fesadê(57) dane mabeyna unsurê millet.

*

Eve çend salek e ku ev alay te'sîs bîn, vî zamanî de mezerreta(58) ewan li welat û millet kirî, naqabilê tarîf e.(59) Ne Kurd û Ermenî tenê, lakîn îro Kurdistan biye sê mil: Ermenî, Siwarên Hemîdî û Kurdên ne Hemîdî. Îro Kurdistanê de ev sê mil bîne neyarên hevdû; hevdû talan dikin, dikujin; welat biye mezbehek însana. Hetta gelek Kurd û Ermenîyên waqîfê hal bûyin,(60) îttîfaq dikin, zulm û îstîbdadê hukümetê re çarekê digerin. Kurdistanê de tu

(45) Wekî me vê: Wextê me vîya, dema ku me xwest.

(46) Tewsiê memalik bikin: Welatan fire bikin, hin welatên dî jî bidin ser axa xwe.

(47) We îlla: Yan na, eger na, eger ne wisa be.

Holê: Weha, bi vî awayî.

Lazimî tercihê elzem dike: Tiştê lazim dixê pêşîya tiştê lazimtir, tiştê pêwîst bi ser tiştê pêwîsttir ra digire.

(48) Erzê Xunkar kir: Ji Padîşah ra pêşkêş kir, pêşnîyaz kir.

(49) Her divê: Tim divê, tim dixwaze.

(50) Nîfaq: Dubendî, pevçûn, berahevdan.

Mîlel: Piranîya "milet" e, ew jî bi mana "netewe" ye.

(51) Yanî "da Kurdan ber bi xwe bîne û ji Ermenîyan dûr bixe, jibo ku Kurdan bi aliyê xwe ve bikişîne û ji Ermenîyan dûr bixe".

(52) Îrade: 1- Vîn, daxwaza xexm û pît. 2- Vîn û daxwaza mîr û padîşahan di heqê şolek da û bûyereka da. Li vir mexsed mana 2'yan e.

(53) Xîlafê menafiê hukümet: Li dijê menfeetên hukümetê, li dijê liştên hukümetê.

(54) Seresker: Serleşker, fermandarê giştî yê hêzên çekdar.

(55) Yanî "xwe li ber dîktatorîya Ebdilhemîd ragire".

(56) Îmtîyaz: Hin heq û liştên ku tenê ji hin kesan ra tên dayin.

(57) Hesed: Dexesî.

Fesad: Xirabî.

(58) Mezerret: Zîyan, zirar, xesar.

(59) Naqabilê tarîf e: Nayê salixdan, wisa pirr e ku mirov neşê salix bide.

(60) Waqîfê hal bûyin: Ji rewşê haydar bûn.

qunc(61) nemane ku sed feryadên elîm jê mesmu' nebit,(62) tu der nemane ku ji xwîna masûma sor nebit. Kes ji rûhê(63) xwe, malê xwe ne emîn e.(64) Eve hew qas sal e Kurd û Ermenî bitefaq bîn. Lakîn îro Ebdulhemîd nîfaqek we(65) avêt nav van her du unsura de ku tarîx jê fehêt dike. Xeyrê van xirabîya xirabîyek dî gelek mezin heye, ku ew jî tenaqusa quwwê nîzamîye ye.(66)

Nav destên efradên Siwarên Hemîdî de çek hene, feramîn(67) û îmtîyazên Xunkar hene. Ev efrad bi îstînad û e'zara van îmtîyazê,(68) diçin ser gund û pazarên ne Hemîdî,(69) wan talan dikin. Kurdên mezlûm û mexdûrê(70) wan bûyin, muraceetê hukumetê dikin, gazî li Xunkar dikin, heqê xwe dixwazin, îstîd'ayê edalet dikin.(71) Lakîn ev îstîd'a wan tu cara îs'af nabe;(72) zîra munafîyê îstîbdada Xunkar e.(73) Loma, çi qa erzêhal(74) vê rê de erzê Xunkar bîne,(75) hemî betal mane. Loma Kurd, ser muhafaza rûh û malên xwe(76) rica dikin, da wan jî qeydê Siwarên Hemîdî bikin; bi vî halî ew jî xwey'îmtîyaz dibin û ji teselluta(77) yên xwey'îmtîyaz mehfûz dimînin.(78) Bi vî halî çi qa Kurd hene, divên xwe qeyd bikin. Ev hal bîttebî(79) mîqdara efradên qur'eyê kê mîqdara dîke.(80) Ev nuqte, meşhûdê erbabê danîş bî;(81) ev hal

(61) Qunc: Kunc.

(62) Elîm: Azarde, tiştê ku azar û êş dide mirov. Mesmû' nebit: Nehatibe bihîstin.

(63) Rûh: Gîyan.

(64) Emîn: Ewle.

(65) We: Wisa.

(66) Tenaqus: Kêmayî.

Quwwê nîzamî: Hêzên dûzenî yên eskerî, hêzên dûzenî yên ku leşkerê dewletek pêktînin, hêzên bidûzen.

(67) Feramîn: Piranîya "ferman" e.

(68) Îstînad: Paldan, ku mirov pala xwe bide kesek yan tiştêk û xwe bispêre wî kesî yan wî tiştî.

E'zar: Behane, destik, ku mirov tiştêk ji xwe ra bike behane û destik. Yanî "ew ferdên Siwarên Hemîdî, pala xwe didin wan îmtîyazên ku di destê wan da ne û wan îmtîyazan ji xwe ra dikin behane û destik, piştî ji wan digirin".

(69) Wisa tê zanîn ku mexsed ji "pazaran", bajar in. Belkî jî peyvika "bajar" bi şaşî "pazar" derketîye.

(70) Peyvika "mexdûr" di eslê rojnamê da bi şaşî "mehfûr" derketibû, me ew bi awayê rast "mexdûr" nivîsî.

(71) Îstîd'ayê edalet dikin: Daxwaza edaletê dikin, edalet dixwazin.

(72) Îs'af nabe: Nayê cî, pêknayê.

(73) Munafîyê îstîbdada Xunkar e: Ji dîktatorîya Padîşah ra çewt e.

(74) Erzêhal: Daxwazname, kaxidê ku ji karbidestên resmî ra tê nivîsîn.

(75) Yanî "di vê rê da ji Padîşah ra hatine pêşkêşkirin".

(76) Ser muhafaza rûh û malên xwe: Jibo parastina gîyan û malên xwe.

(77) Tesellut: Zordestî.

(78) Mehfûz dimînin: Parastî dimînin, tîn parastin.

(79) Bîttebî: Tebîî, jixwe.

(80) Qur'e: Kesên ku di navkişandinê da navên wan derdikevin, da ku biçin eskerîyê. Yanî "ji ber ku her kes divê xwe di nava Siwarên Hemîdî da qeyd bike, kesên ku biçin eskerîya dûzenî kê mîqdara dibin".

(81) Meşhûdê erbabê danîş bî: Ji kesên xwedîzanînxwîyê, ji aliyê kesên xwedîzanînxwîyê ve dihat dîtin, kesên haydar ew didîtin.

û mehazîr(82) gotin Xunkar. Lakîn ew mustebid,(83) ew zalimê mezin, ehemmiyet neda van xebera. Pêş dehşetê îstîbdada wî, ev feryadên holê nafiê milk û millet, meqhûr û meskût dimînin.(84)

*

Zekî Paşa, xirabîya bi vî rûyî Kurdistanê îrs kirî, îktîfa nekir;(85) erzê Xunkar kir ku siwarên holê ji eşîretên Ereba jî te'sîs bikin. Xunkarê me, ku ji tewsi'ê(86) zulm û îstîbdadê îhtîraz nake,(87) ev re'y teswîb kir(88) we îttîfaqek mezin danî nav wan eşîreta de; li ordûya eynê emir kir, da wê derê ew jî Siwarên Hemîdî te'sîs bikin. Lakîn erbabê danîş wê derê ev mesele şerh kirin,(89) mehazîrên wê beyan kirin. Muşîrê(90) wê derê jî welê bi ezmanek(91) munasib Xunkar re erz kir. Lakîn ev fikra Muşîr, ku muxayirê(92) îstîbdad û nîfaqperestîya(93) Xunkar bî, qebûl nebî. We(94) Xunkar, ser îcrayê meqseda xwe(95) ferman kir ku çi qas Ereban hene, hemî tabîê Zekî Paşa kir. Nuho ji Ereban jî Zekî Paşa yê(96) Alayên Siwarên Hemîdî teşkîl bike. Merkeza Zekî Paşa ji cîyê van Ereban hew qas dûr e û wesaitê neqlîye û muxabere hew qas mefqûd e ku,(97) rabîte û îltîhaq, îxtîşaşên mezin tewlîd bike.(98)

Aha meqseda Xunkar ji siwarên Kurda, Ereba ev e. Ev hal, qeweta eskerê hukumetê re zu'fek(99) mezin e. Lakîn hemî qeweta qurbana kêfa xwe dike.

-
- (82) Mehazîr: Piranîya "mehzûr" e.
 (83) Ew mustebid: Ew dîktator. Mexsed Evdilhemîd e.
 (84) Nafiê milk û millet: Mefadeyê welêt û netewe, tiştê ku mefa dide welêt û netewe. Meqhûr: Qehrkirî, perçiqandî, binling. Meskût: Huskut, bêdeng, dengbirîyayî.
 (85) Bi vî rûyî: Bi vî awayî, ji rûyê wan siwaran, ji rûyê wî karî. Kurdistanê îrs kirî: Ji Kurdistanê ra mîras hişt. Îktîfa nekir: Bes nekir, qîma xwe nanî.
 (86) Tewsi': Firekirin, belavkirin.
 (87) Îhtîraz nake: Xwe dûr nade, xwe neparêze.
 (88) Ev re'y teswîb kir: Ev dîtin qenc dît, qenc dêra, eciband.
 (89) Şerh kirin: Vekirin, îzah kirin, dan famkirin, dan zanîn.
 (90) Muşîr: Mareşal.
 (91) Ezman: Ziman.
 (92) Muxayir: Çewt.
 (93) Nîfaqperestî: Hewes û xwestina xistina dubendîyê di navbera mirovan da.
 (94) We: Û.
 (95) Ser îcrayê meqseda xwe: Li ser cîanîna mexseda xwe, jibo pêkanîna daxwaza xwe, jibo ku daxwaza xwe bîne cî.
 (96) Yê: Dê.
 (97) Wesaitên neqlîye: Wasiteyên guhastinê. Muxabere: Dayin-standîna xeberan, haydarî. Mefqûd e: Tune.
 (98) Rabîte: Pêwendî, hevgiredan. Îltîhaq: Girêdana bi cîyek ve, bi hêzek ve, têkilbûn. Îxtîşaş: Têkilhevî, gengeşe, kêsmekêş. Tewlîd bike: Biwelidîne, bîne meydanê.
 (99) Zu'f: Qelsî, kêmhêzî.

Rûsyayê siwarên Qazaq hene. Lakîn Rûsyayê lewazimatên ewwelîye(100) hemî tehyie kirine; Qazaqa jî hucûma dihêle. Siwarên me wî halî wê xizmetê îfa bikin.(101) Meqamê Sereskerî gelek îtîraz kir. Lakîn Xunkar û wuzera-yên(102) wî, ser rûh û malê xwe tenê dixebitin; welat û millet ji wan re tiştên ecnebî ne.

ZÎN Û MEM

Zînê ku bihîstin ew meanî(103)
ev nexme ji perdeê deranî(104)

Ev renge he gote dayeya pîr:
"Xalib te nemaye aql û tedbîr(105)

Te d'go ku 'bi dawet û ezaim(106)
halê ku xefî bitin dizanim'(107)

Şeklê ku me dî ne bêmeal e
tehqîq-i ne xewn e, ne xiyal e(108)

Wan ger melek û eger beşer bûn(109)
ger qismê nîsa'û ger puser bûn(110)

enguşterîyêd-i wan ewan e(111)
înane me ew, jibo nîşan e(112)

---

(100) Lewazimatên ewwelîye: Tiştên lazim ên bingehî, tiştên ku di despêkê da pêwîst in û dibin bingeh.

(101) Yanî "ma siwarên me dê bi vî halî wê xizmetê bînin cî!"

(102) Wuzera: Piraniya "wezîr" e.

(103) Meanî: Stran. Mexsed jê peyva dayeyê ye.

(104) Nexme: Stran. Mexsed jê peyva Zînê ye.

(105) Xalib: Qey, wisa tê texmînkirin ku.

(106) Dawet: Bangkirin, xundin.

Ezaim: Fal.

(107) Xefî bitin: Veşartî be, nepenî be.

(108) Tehqîq: Bê guman, hemin, muheqqeq, ekîd.

(109) Beşer: Mirov.

(110) Nîsa': Jin, pîrek.

(111) Enguşterî: Gustîl.

(112) Înane me ew: Me ew anîne.

Remlê tu bi rast eger dizanî
xatem ev e, dê bizan xwedanî”(113)

Wê şhleê hîlekarê cazû(114)
go ”bîne jibo me xateman zû

da îşve remlekê birêjim
hetta sibe sahiban bibêjim”(115)

Hazir Sitîyê nigîn deranî(116)
da destê ecûzeya zemanî(117)

Zînê wehe gote Heyzebûnê:
”Min dil bûye werteyek ji xûnê(118)

Gava we ku werte têtê coşê
weqtê ku diket biket xuroşê(119)

teskîn diket ev nigîn, dilê jar(120)
dem dem ku didim bi çêşmê xwînbar(121)

Zînhar-ı eger dibî nigînê
zû bîne ve bo me dilhezînê

Lewra bi wê ye me sebr û saman(122)
Ew bo min e xatema Silêman”(123)

---

(113) Xatem: Gustîl.
Xwedan: Xwedî.

(114) Şhle: Çavzer.

(115) Sahiban: Xwedîyan.

(116) Hazir: Taviil, di wê gavê da, bê ku bipê.
Nigîn: Gustîl.

(117) Ecûzeya zemanî: Pîrejina zemanan. Mexsed jê daye ye.

(118) Werte: Avzê.

(119) Xuroş: Keldan û fûrîna bi ser firaqê ra, ku tiştê ron ê wek avê bikele û kel bide û bi ser firaqê ra bifûre.

(120) Teskîn diket: Amoş dike, digîhîne aramê, hêsa dike.

(121) Çêşmê xwînbar: Çavê ku xwîn jê dibare.

(122) Saman: Saxî.

(123) Xatema Silêman: Gustîla Silêman Pêxember.

İTİZAR

Bir müddettir matbaaca tesadüf olunan müşkilât hasebiyle, "Kürdistan" neşrolunamıyordu. Bu babda beyan-ı mazeretle, kariîn-i kiramın afv-ü müsamahaları rica olunur.

HAMİDİYE SÜVARİ ALAYLARI(124)

Münhasıran vatanımızın bir köşesindeki yani Kürdistan mıntıkasındaki zulüm ve işkencelerin istiknahtı, kıtallar fail-i hakikîsinin vesaikiye birlikte âlem nazarında teşhirini vazife bilmiş "Kürdistan" gazetesinin meslek-i muayyenine müteallik ve muvafık olup, o vasıta ile neşri arzu edilen Hamidiye Süvari Alaylarının garaib teşkilâtı, kalb-i ümmeti tahrîş edecek derecelerde bedbin niyetlerle doludur.

Bunun için evvelemlerde, Kürdistan mıntıkasının sevkulceyşce ehemmiyetini teşrîh etmek îcab eder.

*

Kürdistan, Devlet-i Aliyye'nin(125) hudud-ı şarkiyesinde Rusya ile İran devletlerinin mücaveretinde ve askerlikçe vatanımızın en nazik cihetinde, geniş, derin bir mıntakadır.

Bugün hükümetimizin tamamî-i mülkiyesi ve idame-i hayat-ı siyasiyesi için Rumeli'nin(126) elde bulundurulmasına ne derecelerde mübrem bir ihtiyac mevcudsa, Kürdistan mıntıkası için de aynı ehemmiyet ve ihtiyac mahsûstür.(127)

Hayatı tıbkı bizimki gibi sefahet ve israf seyyiesiyle mail-i zeval olmuş İran bir tarafa bırakılarak, mevcudiyetimizin a'sârlık düşmanı Rusya nazar-ı dikate alınacak, ona göre bast-ı makal edilectir.

-
- (124) Hamidiye Süvari Alayları: Abdülhamid'in Kürdistan'da Kürd aşiretlerinden kurduğu askerî birlikler. Abdülhamid, bu alayları kurup kullanmakla, bir yandan Kürdistan üzerindeki egemenliğini pekiştirmek, bir yandan da savaşlar sırasında bu alayları Rusya'ya karşı özel bir askerî güç olarak kullanmak istiyordu.
- (125) Devlet-i Aliyye: Yüce Devlet. Bu ad, Osmanlılar döneminde Osmanlı Devleti için kullanılırdı. Bazen kısaca böyle denirdi, bazen de "Yüce Osmanlı Devleti" anlamına gelen "Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye" denirdi.
- (126) Rumeli: Sözlük anlamı "Rum ülkesi" olan bu ad, Osmanlılar döneminde Osmanlı topraklarının Avrupa'daki bölümü için kullanılırdı.
- (127) Buradaki "mahsûs" sözcüğünün, "özgü" anlamındaki "mahsus" sözcüğüyle ilgisi yoktur. "Duyu" anlamındaki "hiss" kökünden gelen "mahsûs" sözcüğü, "duyulan, hissedilen" anlamına gelmektedir.

Ruslarla yiğirmi dört sene evveline değin vuku bulmuş bütün muharebâtımızda, darülharekâtımız Tuna boyu, Karadeniz, Kürdistan ve Kafkasya havâlsi idi. Berlin Kongresinde(128) Dobruca Romanya'ya verilerek, Tuna ile Balkanlar arasında da bir Bulgaristan vücuda getirildikten sonra, Rumeli'de doğrudan doğruya Rusya ile müsadememiz ihtimaline meydan verecek temas munkatî olmuş ve fakat İslâv(129) âmâlîna hâdim olmaları istib'ad edilmeyen Balkan hükümât-ı sağîresinin Ruslarla birlikte hareket ederek İstanbul'u tehlikeye koymaları imkânı, sabıkı gibi yine kalmış idi.

Hükümât-ı mezkûrenin böyle ittihadkârane hareketleri bertaraf edilerek, yalnız bir müstakil Rus muharebesi vukuunda İstanbul'un ve sevahil-i Osmaniyenin muhafazaları için yiğirmi dört seneden beri birinci derecede gayret ve himmetimizi kuvvetli bir donanma teşkiline sarf edecek; ve yine aynı himmetle Kürdistan mıntakasının tahkîm-ü tarsîniyle, mahvımız zamanına kadar bizimle dost olamayacağı tarihle muhakkak Rusya'nın müdhiş bir istilâ-i hunrîzine karşı koyacak vesait-i harbiyeyi vaktinden evvel ikmale çalışacak idik.

Donanmasızlık yüzünden Karadeniz'de düşmanla çarpışmak değil, düşman karşısına çıkmak bile nasîb olmayacak. Herkesçe malum bu hakikati bir de şu makalede teşrîh, sâdedin haricindedir.

Asıl maksad, Kürdistan'ın ehemmiyet-i sevkulceşyiesini beyan ile, Hamidiye Alaylarının kadr-ü derecelerini anlatmak idi.

*

Kürdistan, Rusya'nın iki nokta-i nazardan tahassul edecek istilâ-i müstakbeline mecra olacak, bir harb-i müdhişin herhalde sahne-i fecayîni teşkil edecektir. Rusya, Balkanlar'dan Akdeniz'e uzanmak istediği halde, Avrupa'nın müdahalâtıyla maksadına nail olamamış, döktüğü kanların ufak hükümetler teşkilinden başka bir şeye yaramamış olduğunu bildiği halde, Bahr-i Muhî-i Hindî'ye inmek için sakladığı fikr-i kadîmden el'an ferağat etmemiştir. İşte şu maksada vusul ve İngiltere'nin Hind müstemlekesine Türkistan'dan(130) olacak hecemâtını bahren de takviye için Dicle ve Fırat vadîleri-

---

(128) Berlin Kongresi: 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra Berlin'de toplanan kongre. Osmanlı sınırları içinde kullanılan Rumî takvime göre 1293 yılında patlak verdiği için "Doksanüç Harbi" adıyla tarihe geçen söz konusu savaştan sonra Osmanlı devleti, Rusya ve Balkan ülkeleri arasında barış görüşmelerinin yapılması için 1878 yılında toplanan Berlin Kongresinde Osmanlı devleti, Balkanlar bölgesindeki topraklarının bir bölümünü yitirmiş, Müslüman olmayan azınlıklara eşit haklar tanımış ve Bulgaristan'a özerklik vermiştir.

(129) İslâv: En kalabalık bölümünü Rusların oluşturduğu ve içinde Ukraynalıların, Beyaz Rusların, Bulgar ve Sırp gibi Balkan halklarının yer aldığı Slâvlar, Slâv ulusları topluluğu.

(130) Buradaki "Türkistan"dan maksat, Orta Asya'da yer alan ve çoğunlukla Türklerin yaşadığı topraklardır.

ni tâkîb ile Elcezîre'ye(131) yerleşmek ve bu tarîk ile Bağdad ve Basra'ya malik olarak, mühim ve mahfuz bir askerî liman tesisine muvaffak olmak, en muazzez emelidir. Son zamanlarda bu havalîde Rusya nüfuz ve tahakkümü'nün pek açığa çıkarılmasındaki hikmet, bundan neş'et etmiştir.

Diğer cihetten, birinci fikrin icrasında suûbet ve usret görülerek vazgeçilse bile, Erzurum'dan Sivas'a ve böyle asırlarca harb kokusu duymamış Anadolu'nun göbeğine yürümek ve şu suretle devletimizi ta esastan sarsmak hususuna bi eyyi halin müracaat edilecektir.

Hayli zamandan beri insanîyet mezbahasından başka bir şey ile tavsîfe lâ-yık olmayan Kürdistan'ın ehemmiyet ve nezaket-i mevkiiyesi, bundan ibarettir.

Bugün islah ve imarı vatanımızın selâmet ve saadetini de kâfil şu mıntaka-i vesâanın bir istilâ-i vahîmden vikayesi için, rehavetle, ataletle geçen senelerimizde Rusya hududuna her şeyden ziyade nasb-ı enzar ederek, mevki-i lâzîmenin tahkîmi, sevkulceyş şemendüferlerinin inşalarıyla bir mevcudiyet gösterilecek ve Rus taarruzâtına mukavim bir kuvve-i tedafüiyenin bütün vesait-i mühimmesi kuvvede bırakılmayarak mevki-i fiile çıkarılacak idi. Hiç bir hükümet, dehşetli hücumları iktiham edecek tedabîr-i tahaffuziyeyi icra ve ikmal etmezden evvel, taarruz ve istilâ fikr-i hamına düşmek cehaletinde bulunmaz.

*

Vatanımızın her tarafında olduğu gibi Kürdistan cihetlerinde de yollar, şemendüferler yok; fazla olarak kaleler, geçitler, sahiller hemen bir metrukîyet-i mühînane tesiriyle harab'âlûd, tedafüî ordumuzun bütün techîzat ve tertibatı seyyie-i tesamüh ve ihanetle kâmilten mefkud iken, taarruz ve istilâ devrinden başka zamanlarda pek o kadar faidesi mevcut olmayan Hamidiye Süvari Alaylarının nevakıs-ı saireye tercihan îlâd-ü îcadlarıyla derin bir gaflet ve cehalete mahkûm milletimizi nümayişlerle avutmak ve bizi bizden daha müdekkik nazarlarla seyr-ü temaşa eyleyen Avrupalıları ca'lî alâyiş ve ihtişamlarla tehdid etmek, vatanperverlik sevda-i şedidinin en büyük hâdimi olmakla muvazzaf bir hükümdarı mes'ûliyetten tebriye edemez. Bu alayların teşkillerinde hüsn-i niyetle de işe başlanılmış olsa idi, yine o mes'ûliyet mevcut bulunacak idi. Çünkü ehemme mühimmin tercihi gibi bir vazifenaşinaslık, affedilir cürüm ve kabahatler sırasında bulundurulamaz. Askerlikçe bunlardan fevaid-i külliye intizarı kabil-i inkâr değilse de, vücudlarına olan ihtiyaç, munazzam ve muallim bir orduya pîşdar olmaları suretiyledir. "Temel olmayınca, bünyan bekapezîr olmaz".

Hamidiye Alaylarının teşkili fikri, vatanımızın her noktasında feveran eden zulüm ve istibdada karşı koymak mecburiyetini hissederek, bu babda, vatandaşları olan Kürdleri de müstakbelen kendi fikr-i ihtilâlcûlarına teşrik

(131) Elcezîre: Mezopotamya. Bu bölge Dicle ve Fırat ırmakları arasında yer aldığı için, eskiden, Araplar tarafından "ada" anlamına gelen "Elcezîre" adıyla adlandırılmıştır.

edeceklerinde şübhe edilmeyen Ermeni kavminin ilk kıyımlarını müteakib, Dördüncü Ordu Müşîri Zeki Paşa tarafından Mabeyn-i hümayuna arz edilmiş ve bittabi' anasır-ı muhtelif arasında ebedî bir nifak bulundurmak istidadını muhtevî böyle bir fikir nezd-i Şahane memduh görülerek ve menafi-ü mahazîri kat'iyen düşünülmezsizin, hemen bilkabul, mer'iyeti için iradeler ısdar olunarak, esas-ı meseleden lâyıkıyla haberdar olmayan Makam-ı Seraskerî hayrete düşürülmüştür.

İstibdad kuvvetle daim olduğu, ve hususiyle bir unsurun(132) ifnasına çalışabilmek için diğer unsura hak ve kanunundan fazla imtiyazlar bahş-ü ih-san etmek, icra-i istibdad için şart-ı âzam bulunduğu cihetle, Mabeynin bu baddaki isti'caline taaccüb edilmez.

Emr-ü kanun-ı hükümete her suretle mutî' olmağa mecbur bir unsur-ı mahkümü büsbütün tâzîb ve ifna için elde müessir ve kavî bir alet-i intikam olmak üzere teşkil edilmiş şu alayların on seneden beri Kürdistan mıntakasında îka' ettikleri cinayetler, fazahatler, bütün cihanın nazar-ı dikkatini celbedecek dereceyi bulmuş, Osmanlı ümmet ve vatani için dahilen pek büyük zarar ve rahneler tahaddüsüne sebep-i yegâne olmuştur. Ermeni kıtalarında düvel-i muazzama tebaasının zarar ve ziyanlarını tazmin için hazine-i maliyeden nâhak yere verilen binlerce liralara istihlâki gibi maddî zararları hiç mesabesinde gösterecek zayıat-ı maneviye pek çoktur.

Vatan umran ve saadetten tecrid edilerek her köşede kanlı bir harabe vücuda getirilmesi, binlerce ferd-i beşer hiç bir hük-m-i kanun önünde zebun edilmeksizin ifna olunarak şanlı Osmanlı kılıcının ismet-i kanlarıyla bulaştırılması, Hamidiye namını taşımayan bilcümle ümmet-i Osmaniye hayat ve hürriyetinin tehlikeye maruz bulundurulması, asırlarca bir imtizac-ı uhuvvetkârî ile yaşamış muhtelif anasırı yekdiğerine düşürmesi, vatanın müdafaa-sı için esas teşkil eden kuvve-i nizamiyeye za'f îras edilmiş olması.

İşte Hamidiye Alaylarının şekl-i hazırlarındaki lâyezal fenalıklar!

Bu mesavînin kâffesi hemen her gün çeşm-i rikkat-ü intibaha çarpmakta ise de, son maddenin yani kuvve-i nizamiyenin duçar-ı za'f olması, içmaz edilir şeylerden olmayacağından, biraz tafsîle muhtacdır.

Hamidiye Alaylarında silâhlar, Şahane fermanlar var. Bunlar, mulga Yeniçeri Ocağından(133) sanki kendilerine intikal ettirilmiş zorbalıkları şu devr-i medeniyette icraya meydan bularak köylere, kasabalara hücum eder birer müfreze-i eşkıya teşkili ile Kürdistan'ı halecanlara, şekavetlere gark ettiklerinden, mutî' ve medenî ahalî-i sairenin Mabeyne ve Makam-ı Seraskerîye birçok şikâyet telgrafları yağdırmalarına bais olmuşlardır. Bazen

(132) Burada sözü edilen unsurdan maksadın Ermeniler olduğu anlaşılıyor.

(133) Yeniçeri Ocağı: Osmanlı Padişahı İkinci Mahmud'un emriyle 1826 yılında dağıtılan Osmanlı ordusu. Osmanlı fetihleri döneminde çok saldırgan ve vurucu bir güç olan ve "acemi oğlanlar" denilen devşirmelerden oluşturulan bu ordu, birçok kez padişahlara karşı ayaklanmış, talanlara ve yağmalara girişmiştir. Üçüncü Selim döneminde "Yeni Düzen" anlamına gelen "Nizam-ı Cedid" adlı yeni ordunun kurulmasından ve giderek genişletilmesinden sonra, Yeniçeri Ocağı 1826'da İkinci Mahmud'un emriyle ve kanlı bir biçimde dağıtılmıştır.

yüze karîb imzayı hâvî olan bu şikâyetnameler, hemen daima aynı mealde; ya bu alayların zabt-ü rabt altına alınmaları veyahud Hamidiye namından kendilerinin de müstefîd olmaları için ayrıca alaylar teşkiline müsaade olunmasını müsterhim bir tarzda buldukları, ve halbuki zabt-ü rabtın icrasıyla âsâyiş-i umumîyi zamanın bir tarz-ı müstahsenin is'afı devr-i Hamidîye nasib olamayacağı cihetle, müracaat edenlerin ekserîsi Hamidiye alaylarına kayd-ü kabul edilmiş ve şu suretle kur'a efradının(134) mikdarına tari' noksandan âtiyen tevellüd edecek mehazîri hisseden Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi, şimdiye kadar ihtimal ki küflenmiş dosyalarla da sabit bazı mücmel ve ruhlu(135) lâyihalarla Mabeyni ikaz etmek istemişse de, dehşet-i istibdad karşısında makhuren sâmit kalmaktan başka bir şey istihsal edememiştir.

*

Esası bir maksad-ı mühimm-i askerî üzerine mevzu olmayıp, mücerred âsâyiş-i mahallîyi tehdid ve anasır arasında şu devr-i menhûste bile muhafaza olunabilen ravabıt-ı muhadeneti teşviş ve ihlâl etmek salahiyet ve iktidarını irade-i mülûkânelerle haiz bulunmuş olan Dördüncü Ordu dairesindeki Kürd aşiretlerinin icraât-ı şakavetkârîleri teveccüh ve takdir-i hümayunu celb ederek, askerlik namına şeynaver bu alaylar teşkilâtının Beşinci Ordu dairesindeki Araban ve aşaire de tatbiki emr-ü ferman edilmiş ve fakat tatbikat esnasında mahzurları aynıyle gören Erkân-ı Habiye zabitleri tarafından Beşinci Ordu Müşîrliğine takdim edilen raporlarla Araban ve aşairin emri-iskân ve temdînlerinin teminiyle Ahz-ı Asker Kanunnamesine tabi bulundurulmaları daha muvafık olacağı ve aksî takdirde menfaattan ziyade mazarat tahsil edeceği, bir lisan-ı muvafıkla arz ve isbat olunmuşsa da, âlâyiş-ü nümayişe temas etmeyen böyle sathî bir fikir nazar-ı Şahanede mazhar-ı hüsn-i kabul olmamış ve şu sebepten, Beşinci Orduya tabi Araban da Hamidiye Alaylarına idhal edilmek için Dördüncü Ordu Müşîri Zeki Paşa'nın kumandası altına tevdi' edilmişlerdir; ki iğtişâş içerisinde ihtilâli andırır bu tarz-ı sakîmden, ordular dairelerini ancak bir fikr-i istibdad için birbirine katmaktan ne faide beklenilebilir!

Askerlerimizin mabihilhayatı kuvve-i nizamiye tankîs edilecek de, mutlak maksad-ı Şehriyare muvafık gelen Hamidiye Alaylarının adedi ziyadeleştirilecek; müdafaa-i vatanla mükellef bir uzv-ı mühimme darbe urmak Sultânımızı zerre kadar dilgîr etmeyecek ve bilakis vahşet-i Şahanelerinin vasıta-i icraiyesi Hamidiyelilerin mezalimi, tenşît-i hümayuna badî olacak. Ne mâkes-i iftihar!

Hamidiye Süvari Alayları hakkında Sarayın umuma tebliğinde mahzur değil, belki de faide mevcut bazı esrar-ı garibesi bunlardır.

(134) Kur'a efradı: Ad çekme yöntemiyle askerliğe alınıp düzenli orduda askerlik yapan erler. Sözlük anlamı, "ad çekme erleri" demektir. Yazıda demek isteniyor ki, herkes Hamidiye Alaylarına girince, ad çekme yöntemiyle düzenli orduda askerlik yapacak olanların sayısında eksilme başgösterdi.

(135) Buradaki "ruhlu"dan maksat, "içerikli, içerik bakımından canlı"dır.

Teessüf olunur ki, Rus kazaklarının tertibat ve teşkilâtına takliden tesis edilen bu alaylardan beklenilecek istifade, bütün levazım-ı askeriyemizin istikmalinden sonra düşman mülküne olacak taarruzda istikşaf, ordunun seferberliğini ikmal için vakit kazanmak iken, şekl-i hazırlarına, tesislerindeki maksad-ı hümayuna göre serhadlerde iğtişâat ve ihtilâlâtın temadîsine alet olmakla Rusları dahil-i vatana mîknatîsî bir tesirle çekecekler ve bütün ordunun perişanîsini mucib olacaklardır.

Bu mahzurlar, mükemmel bir ordunun bile inzibatının berbadîsini intac edecek bütün bu mazarratlar, Makam-ı Seraskerî ve bilhassa Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesince tezahür etmişse de, Abdülhamid'le mes'ûliyyette müşterek Seraskerle Erkân-ı Harb Reisinin nazarlarında şu tezahürü görmek, mü'lim levhaları okumak meziyetleri kalmamıştır. Onlara, felâket-i vatanı mucib ahvalı arz, muhal ve belki de daî-i nekâldır. Mağlub-ı hırs olanlarca hubb-ı vatan da bir leke imiş!

HAVADİS

Geçen ay zarfında Kürdistan'ın her cihetinde feci kıtallar olmuş, cehalet ve idaresizlik yüzünden bütün vatandaşlar yekdiğerine girmişlerdir. Eski Sason vukuatının mecrası olan aynı topraklar, bugün yine nifak kanlarıyla boyanmış; kıyamda bulunan ahâlî, askerle ihata olunmuştur. Bu havalîde bulunan düvel-i muazzama(136) konsoloslarının İstanbul'daki mercilerine Ermeni vukuatına dair gönderdikleri mektublar, hükümet-i Osmaniye memurları tarafından gasbolunmuş ve idare-i örfiye ilân edilmiştir.

Yalnız kıyam ve ihtilâller zamanında şiddet icrasıyla ortalığı yatıştırmak bir hükümet-i mütemeddine için kâfî olmayıp, yatıştırılan kıyاملarın teker-rürünü men' için akıl ve insaf dairesinde idare-i hükümet etmenin yolunu bulmak, insan olarak yaratılmış ibadullaha insancasına muameleye teşebbüs etmek lâzımdır.

İntikam Matbaasında tab' olunmuştur

---

(136) Düvel-i muazzama: Sözlük anlamı "büyük devletler" olan bu sözler, Osmanlılar zamanında bir deyim olarak Almanya, Avusturya-Macaristan imparatorluğu, Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya için kullanılırdı.

28'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

ÖZÜR DİLEME

Bir süredir matbaaca karşılaşılan güçlükler dolayısıyla, "Kürdistan" yayınlanamıyordu. Bu konuda mazeret bildirilir, saygıdeğer okuyucuların af ve hoşgörülerini rica olunur.

HAMİDİYE SÜVARİ ALAYLARI⁽¹³⁷⁾

Yalnızca vatanımızın⁽¹³⁸⁾ bir köşesindeki yani Kürdistan bölgesindeki zulüm ve işkencelerin içyüzünü ve kökenini araştırmak, vuruşmaların gerçek failini belgeleriyle birlikte dünyanın gözleri önünde teşhir etmeyi görev bilmiş olan "Kürdistan" gazetesinin belirlenmiş olan tutumuna ilişkin ve uygundur; bu gazetenin aracılığıyla yayınlanması arzu edilen Hamidiye Süvari Alaylarının garipliklerle dolu örgütlenmeleri, ümmetin yüreğini tırmaalayacak ölçülerde kötümser niyetlerle doludur.

Bunun için ilk iş olarak, Kürdistan bölgesinin askerî strateji açısından önemini ayrıntılı biçimde açıklayıp anlatmak gerekir.

*

Kürdistan, Yüce Devlet'in⁽¹³⁹⁾ doğu sınırlarında Rusya ile İran devletlerinin komşuluğunda ve askerlik açısından vatanımızın en nazik tarafında bulunan, geniş ve derin bir bölgedir.

Hükümetimizin toprak bütünlüğü ve siyasal yaşamının sürekliliği için bugün Rumeli'nin⁽¹⁴⁰⁾ elde bulundurulmasına ne ölçüde zorunlu bir gereksinim varsa, Kürdistan bölgesi için de aynı önem ve gereksinim duyulmaktadır.

Yaşamı tıpkı bizimki gibi aşırı eğlence düşkünlüğü ve savurganlığın yol açtığı kötülükler yüzünden yıkılmaya yüz tutmuş İran bir yana bırakılarak, yüzyıllardan beri varlığımızın düşmanı olan Rusya göz önüne alınacak ve ona göre söz edilecektir.

(137) Bu sayıdaki 124 numaralı dipnota bakınız.

(138) Buradaki "vatanımız"dan maksat, Osmanlı topraklarıdır.

(139) Bu sayıdaki 125 numaralı dipnota bakınız.

(140) Bu sayıdaki 126 numaralı dipnota bakınız.

Ruslarla 24 yıl öncesine değin patlak vermiş bütün savaşlarımızda, harekât merkezlerimiz Tuna boyları, Karadeniz, Kürdistan ve Kafkasaya dolayları idi. Berlin Kongresinde(141) Dobruca Romanya'ya verildikten ve Tuna ile Balkanlar arasında da bir Bulgaristan kurulduktan sonra, Rumeli'de Rusya ile doğrudan doğruya çatışmamız olasılığına meydan verecek ilişki kesilmişti; ne var ki Slâv isteklerine hizmet etmeleri uzak bir olasılık olmayan Balkan küçük hükümetlerinin Ruslarla birlikte hareket ederek İstanbul'u tehlikeye düşürmeleri olanağı, eskisi gibi yine kalmıştı.

Sözü edilen hükümetlerin böyle birlikte hareketleri bir yana, yalnızca tek başına bir Rus savaşının patlak vermesi durumunda İstanbul'un ve Osmanlı deniz kıyılarının korunması için 24 yıldan beri birinci derecede gayret ve himmetimizi güçlü bir donanma kurmaya sarfetmeliydik; ve yine aynı himmetle Kürdistan bölgesinin tahkimine(142) ve güçlendirilip sağlamaştırılmasına, bizi yok edinceye kadar bizimle dost olamayacağı tarihle gerçeklik kazanmış olan Rusya'nın korkunç ve kanlı bir işgaline karşı koyacak savaş araçlarının vaktinden önce tamamlanmasına çalışmalıydık.

Donanmasızlık yüzünden, Karadeniz'de değil düşmanla çarpışmak, düşmanın karşısına çıkmak bile nasip olmayacak. Herkesçe bilinen bu gerçeği bir de bu yazıda ayrıntılı biçimde açıklamak, konumuzun dışındadır.

Asıl amaç, Kürdistan'ın askerî açıdan stratejik önemini açıklamak ve Hamidiye Alaylarının değerlendirilmesini yapıp konumlarını anlatmaktır.

*

Kürdistan, Rusya'nın iki açıdan başgösterecek olan gelecekteki işgaline meydan olacak, baş döndürücü bir savaşın mutlaka acılıklarla dolu sahnesini oluşturacaktır. Rusya, Balkanlar'dan Akdeniz'e uzanmak istediği halde, Avrupa'nın müdahaleleri nedeniyle amacına ulaşamamıştır ve döktüğü kanların ufak hükümetlerin kurulmasından başka bir şeye yaramamış olduğunu bilmektedir. Ama Hint Okyanusuna inmek için sakladığı eski fikrinden hâlâ vazgeçmemiştir. İşte bu amaca ulaşmak ve İngiltere'nin Hindistan sömürgesine Türkistan'dan(143) gerçekleştirecek olan saldırılarını deniz yönünden de takviye(144) etmek için Dicle ve Fırat vadilerini(145) izleyerek Elcezîre'ye(146) yerleşmek ve bu yoldan Bağdad ve Basra'yı ele geçirerek önemli

(141) Bu sayıdaki 128 numaralı dipnota bakınız.

(142) Tahkim: Bir yeri düşman saldırısına karşı koyabilecek biçimde hazırlayıp, hem silâh ve araç-gereçlerle donatma ve hem de hendek, mevzi, siper gibi konumlarla sağlamaştırıp pekiştirme işi. Arapça olan ve askerî bir terim olarak Türkçeye de geçen bu sözcük, Türkçede karşılığı bulunmadığı için, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı.

(143) Bu sayıdaki 130 numaralı dipnota bakınız.

(144) Takviye: Pekiştirme, güçlendirme. Arapça olup Osmanlıcaya ve oradan da bugünkü Türkçeye geçen bu sözcük, askerî bir terim olarak Türkçeye yerleştiği için, çeviride tarafımızda aynen kullanıldı.

(145) Vadi: 1- İki dağ arasında yer alan ve Kürdçede "panav" denilen engin arazi. 2- Irmak boyu. Burada kast edilen, ikinci anlamdır.

(146) Bu sayıdaki 131 numaralı dipnota bakınız.

ve korunabilir bir askerî liman kurmayı başarmak, en büyük isteğidir. Son zamanlarda bu dolaylarda Rusya'nın etkinliğinin ve egemen olma girişimlerinin pek açığa çıkarılmasındaki hikmet, bundan kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, birinci fikrin yürütülmesindeki çetinlik ve güçlük görülerek o fikirden vazgeçilse bile, Erzurum'dan Sivas'a ve böylece asırlarca savaş konusu duymamış Anadolu'nun göbeğine yürümek ve bu şekilde devletimizi ta temelden sarsmak işine her ne olursa olsun başvurulacaktır.

Uzun zamandan beri "insanlık kasaphanesi" niteliğinden başka bir şeyle nitelendirilmeye lâyık olamayan Kürdistan'ın konumunun önem ve nazırlığı, işte bundan ibarettir.

Durumu düzeltilip bayındır duruma getirilmesi vatanımızın(147) esenliğini ve mutluluğunu da güvence altına alacak olan bu geniş bölgenin çok tehlikeli bir işgalden korunması için, gevşeklikle ve tembellikle geçen bunca yıllarımızda, her şeyden çok Rusya sınırına gözlerimizi dikerek, gerekli yerlerin tahkim edilmesiyle ve askerî açıdan stratejik önemi olan demiryollarının yapılmasıyla bir varlık gösterilmeliydi; ve Rus saldırılarına karşı koyacak bir savunma gücünün tüm önemli araçları düşünce ve tasarıda bırakılmayıp somut gerçek durumuna çıkarılmalıydı. Hiç bir hükümet, baş döndürücü saldırıları göğüsleyecek olan koruyucu önlemleri yerine getirmeden ve tamamlamadan önce, saldırı ve işgal gibi ham fikirlere düşmek bilgisizliğinde bulunmaz.

*

Vatanımızın her tarafında olduğu gibi, Kürdistan yörelerinde de yollar ve demiryolları yoktur; fazla olarak da kaleler, geçitler, sahiller hemen hemen ihanet edici bir terk edilmişliğin etkisiyle yıkılmaya yüz tutmuştur. Savunma durumundaki ordumuzun bütün donatım ve düzenlemeleri ilgisizlik ve ihanetin yarattığı kötülük nedeniyle yok derecesinde iken, saldırı ve işgal döneminden başka zamanlarda pek o kadar yararı olmayan Hamidiye Süvari Alaylarının diğer eksikliklere yeğlenerek ortaya çıkarılıp icat edilmeleriyle derin bir aymazlık ve bilgisizliğe mahkûm edilmiş olan milletimizi gösterişlerle avutmak ve bizi bizden daha incelemeci gözlerle seyredip gözeten Avrupalıları düzmece gösterişler ve debdebelerle tehdit etmek, üst düzeydeki yurtseverlik aşkının en büyük hizmetçisi olmakla görevli bir hükümdarı sorumluluktan temize çıkaramaz. Bu alayların kurulmasında iyi niyetle de işe başlanmış olsaydı, yine o sorumluluk var olacaktı. Çünkü önemlinin en önemliye tercih edilmesi gibi bir görevbilmezlik, affedilir suçlar ve kabahatler arasında bulundurulamaz. Askerlik açısından bu alaylardan büyük yararlar beklenmesinin yadsınması olanaklı değilse de, varlıklarına olan gereksinim, muazzam ve eğitilmiş bir orduya öncü olmaları biçimindedir. "Temel olmayınca, yapı kalıcı olmaz".(148)

(147) Buradaki "vatanımız"dan maksat, Osmanlı topraklarıdır.

(148) Başkasından alınmış olduğu anlaşılan, belki de bir şiir dizesi olan bu söz, yazının aslında tırnak içinde yazıldığı için, biz de çeviride tırnak içine aldık.

Hamidiye Alaylarının kurulması konusundaki düşünce, vatanımızın her noktasında dolup taşan zulüm ve diktatörlüğe karşı koymak zorunluluğunu duyarak, bu alanda, vatandaşları olan Kürdleri de ilerde kendi ihtilâlcî fikirlerine katacaklarından kuşku duyulmayan Ermeni halkının ilk ayaklanmalarından sonra, Dördüncü Ordu Müşiri(149) Zeki Paşa tarafından Padişahın Mabeynine(150) sunulup önerilmiştir. Doğal olarak değişik unsurlar arasında sonsuza dek sürüp gidecek bir nifak bulundurmamak niteliğini içeren böyle bir düşünce Padişah katında övülmeye değer görülmüş ve yararları ile sakıncaları kesinlikle düşünülmemiş, hemen kabul edilmiş ve yürürlüğe konulması için hemen iradeler(151) çıkarılmıştır. Sorunun içyüzünden gerektiği gibi haberi olmayan Başkomutanlık Makamı(152) şaşkınlığa düşürülmüştür.

Diktatörlük güç kullanmak sayesinde varlığını sürdürdüğünden, ve özellikle bir unsurun(153) yok edilmesine çalışabilmek için öbür unsura hakkından ve kanunun tanıdığından fazla ayrıcalıklar vererek iyilikte bulunmak, diktatörlüğü sürdürmenin en büyük koşulu olduğundan, Mabeynin bu konudaki aceleciliğine şaşılmaz.

Hükümetin emirlerine ve kanunlara her bakımdan boyun eğmek zorunda olan ve baskı altında bulunan(154) bir unsuru büsbütün işkence altına almak ve yok etmek için elde etkili ve güçlü bir intikam aygıtı olmak üzere kurulmuş olan bu alayların 10 yıldan beri Kürdistan bölgesinde işledikleri cinayetler ve çıkardıkları rezaletler, bütün dünyanın dikkatini çekecek ölçülere varmış, Osmanlı ümmeti ve vatanı için içerde pek büyük zararların ve gediklerin meydana gelmesinin tek nedeni olmuştur. Ermeni vuruşmalarında büyük devletlerin yurttaşlarının uğradıkları zarar ve ziyanlara karşılık, tazminat olarak maliye hazinesinden haksız yere verilen binlerce liralardan elden gitmesi gibi maddî zararları hiç niteliğinde gösterecek manevî kayıplar pek çoktur.

---

(149) Müşir: Mareşal. Bu unvan Osmanlılar döneminde "mareşal" için kullanıldığından ve bir askerî terim olarak Osmanlıcaya yerleşmiş olduğundan, çeviride tarafımızdan aynen kullanıldı. Osmanlı ordusunda müşirin sahip olduğu askerî rütbe de "müşirlik" denirdi, o da "mareşallik" demektir. Gerek "müşir" ve gerekse "müşirlik" sözcükleri, Osmanlıcada birer askerî terim olarak kullanıldığından, bundan sonra da geçtiği takdirde her ikisi de çevirilerde tarafımızdan aynen kullanılacaktır.

(150) 20. sayıdaki 90 numaralı dipnota bakınız.

(151) 20. sayıdaki 89 numaralı dipnota bakınız.

(152) Buradaki "Başkomutanlık Makamı", yazının aslındaki "Makam-ı Seraskerî"nin karşılığında kullanılmıştır. Osmanlıcada "Makam-ı Seraskerî" deyimini, bir dönemde "Genelkurmay Başkanlığı", bir dönemde de "Savunma Bakanlığı" için kullanılmıştır. Burada ikinci anlamın kastedildiği anlaşılmaktadır.

(153) Buradaki "unsur"dan maksadın Ermeniler olduğu anlaşılmaktadır.

(154) "Baskı altında bulunan" sözcükleri, yazının aslındaki "mahkûm" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Arapçadan Türkçeye geçen "mahkûm" sözcüğünün anlamlarından biri, "başkasının hükmü altında bulunan"dır. Ermenilerin kastedildiği bu sözcüğün buradaki anlamına en uygun düşen karşılık, kanımızca "baskı altında bulunan"dır.

Vatan bayındırlıktan ve mutluluktan uzak tutularak, her köşede kanlı bir yıkıntı meydana getirilmesi, binlerce insan bireyinin hiç bir kanun hükmü önünde mahkûm edilmeksizin yok edilerek şanlı Osmanlı kılıcının masum kanlarıyla buluşturulması, "Hamidiye" adını taşımayan tüm Osmanlı ümetinin yaşam ve özgürlüğünün tehlikeye uğratılması, yüzyıllarca kardeşçesine işleyen bir uyum içinde yaşamış değişik unsurların birbirlerine düşürülmesi, vatanın savunması için temel oluşturan düzenli güce zaaf getirilmiş olması.

İşte Hamidiye Alaylarının şimdiki niteliklerindeki bitip tükenmez fenalıklar!

*

Bu kötülüklerin tümü, hemen hemen her gün acımalı ve uyanık gözlere çarpmakta ise de, son madde yani düzenli gücün zaafa uğratılması, göz yumulacak şeylerden olmayacağından, biraz ayrıntılı biçimde anlatılması gereksinimi vardır.

Hamidiye Alaylarında silâh ve Padişahın emirleri vardır. Bunlar, ortadan kaldırılmış olan Yeniçeri Ocağından(155) sanki kendilerine miras olarak bırakılmış zorbalıkları şu uygarlık döneminde yapmaya meydan bularak köylere ve kasabalara saldıran birer eşkıya müfrezesi oluşturup Kürdistan'ı paniklere ve eşkıyalıklara boğduklarından, uygarlık içinde hükümete itaat eden diğer halk kesimlerinin Mabeyne ve Başkomutanlık Makamına birçok şikâyet telgrafları yağdırmalarına neden olmuşlardır. Bazen yüze yakın imzayı içeren bu şikâyet telgrafları, hemen hemen her zaman aynı fikre yöneliktir: Ya bu alayların düzen ve disiplin altına alınmaları ya da "Hamidiye" adından kendilerinin de yararlanmaları için ayrıca alayların kurulmasına izin verilmesi, istirahat edici bir biçimde isteniyor. Oysa düzen ve disiplinin sağlanması ile genel güvenliğin istenilip beğenilecek biçimde yerine getirilmesi "Devr-i Hamidî"ye(156) nasip olamayacaktır. Bu nedenle, başvuruların çoğu, Hamidiye Alaylarına kaydedilip kabul edilmişlerdir. Böyle olunca da, ad çekme yöntemiyle askerliğe alınan erlerin(157) sayısında meydana gelen eksiklikten ilerde doğacak sakıncaları hisseden Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi,(158) şimdikiye dek küflenmiş olması olası bulunan dosyalarla da kanıtlanan bazı özlü ve içerik bakımından canlı incelemelerle Mabeyni uyararak istemişse de, diktatörlüğün yarattığı korku karşısında ezilerek suskun kalmaktan başka bir şey elde edememiştir.

(155) Bu sayıdaki 133 numaralı dipnota bakınız.

(156) "Devr-i Hamidî": Hamidî dönem, Sultan Hamid dönemi. Bu deyim, gerek Sultan Hamid döneminde rejime muhalif çevrelerce ve gerekse Sultan Hamid'in tahttan indirilmesinden sonra tüm siyasal çevrelerce ve basınca yaygın bir biçimde kullanıldığı için, biz de çeviride onu orijinal biçimiyle yazmayı uygun gördük.

(157) Bu sayıdaki 134 numaralı dipnota bakınız.

(158) Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi: Genelkurmay Dairesi, Genelkurmay Başkanlığı. Bu ad Osmanlı dönemine özgü olduğu için, çeviride eynan kullanmayı uygun gördük.

Temeli önemli bir askerî amaç üzerine kurulu olmayıp, sadece yöresel güvenliği tehdit etmek ve bu uğursuz dönemde(159) bile unsurlar arasında korunabilen dostluğu bulandırıp karışıklığa uğratmak ve bozmak yetkisini ve gücünü Padişahın iradesiyle elinde bulunduran Dördüncü Ordu bölgesindeki Kürd aşiretlerinin eşkıyalık girişimleri padişahın beğenisini ve takdirini çekerek, askerlik adına yüzkarası olan bu alaylar örgütünün Beşinci Ordu bölgesindeki Araplara ve aşiretlere de uygulanması emir ve ferman edilmiştir; ne var ki uygulama sırasında sakıncaları gözleriyle gören Erkân-ı Harbiye subayları tarafından Beşinci Ordu Müşirliğine sunulan raporlarla, Arapların ve aşiretlerin yerleşik yaşama geçirilip uygarlaştırılmaları işinin gerçekleştirilmesiyle Asker Toplama Kanununa bağlı bulundurulmalarının daha uygun olacağı, tersi durumda yarardan çok zarar getireceği, uygun bir dille arz edilip kanıtlanmıştı; ancak debdebe ve gösterişe değinmeyen böyle "yüzeysel bir fikir" Padişahın gözünde iyi kabul görmemiş ve o nedenden ötürü, Beşinci Orduya bağlı(160) Araplar da, Hamidiye Alaylarına alınmak için Dördüncü Ordu Müşiri Zeki Paşa'nın komutası altına verilmişlerdir; oysa kargaşalık içindeki bir ihtilâli andıran bu sağlıksız ve yanlış yöntemden, orduların buldukları bölgeleri yalnızca bir diktatörlük fikri için birbirine katmaktan ne yarar beklenebilir!

Askerlerimizin(161) yaşam kaynağı olan düzenli güç eksiltilecek de, Padişahın amacına tamı tamına uygun gelen Hamidiye Alaylarının sayısı çoğaltılacak; böylece vatan savunmasıyla yükümlü bir önemli organa(162) darbe vurmak Sultanımızın gönlüne zerre kadar sıkıntı vermeyecek; tersine, padişahça vahşetin yürütme aracı olan Hamidiyelilerin zulümleri, Padişahların neşelenmesine neden olacak! Ne kıvanç verici şey!

Hamidiye Süvari Alayları hakkında Sarayın kamuoyuna bildirilmesinde sakınca değil de yarar bulunan bazı garip sırları, işte bunlardır.

*

Ne yazık ki, Rus kazaklarının düzenlenme ve örgütlenmeleri taklit edilerek kurulan bu alaylardan beklenilecek yarar, tüm askerî gereçlerimizin tamamlanmasından sonra düşman ülkesine yapılacak saldırıda bilgi toplamak için keşifte bulunmak ve ordunun seferberliğini tamamlaması için zaman kazanmak iken, şimdiki şekillerine ve Padişahın kurulmalarındaki amacına göre sınır boylarında kargaşalıkların ve düzensizliklerin sürüp gitmesine alet olmaktadır; böylece de, bir mıknaş etkisiyle Rusları vatanın içlerine çekecekler ve bütün ordunun perişan olmasına yolaçacaklardır.

Bu sakıncalar, eksiksiz bir ordunun bile düzen ve disiplininin berbat olması sonucunu doğuracak bütün bu zararlar, Başkomutanlık Makamınca ve

(159) Buradaki "uğursuz dönem"den maksat, Sultan Hamid dönemidir.

(160) Beşinci Orduya bağlı: Beşinci Ordunun bulunduğu bölgede bulunan, orada yaşayan.

(161) Buradaki "Askerlerimiz"den maksat, Osmanlı askerleridir.

(162) Sözü edilen "önemli organ"dan maksat, Osmanlı düzenli ordusudur.

özellikle Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesince ortaya konulmuşsa da, Abdülhamid'le sorumlulukta ortak olan Başkomutanın ve Erkân-ı Harbiye Başkanının gözlerinde bu görüntüyü görmek ve bu acıklı tabloları okumak erdemleri kalmamıştır. Vatanın felâketine yolaçacak olan durumları onlara arzetmek olanaksızdır ve belki de cezalandırılmanın nedenidir. Hırslarına yenik düşmüş olanlarca vatan sevgisi de bir leke imiş!

OLAYLAR

Geçen ay içinde Kürdistan'ın her tarafında feci vuruşmalar olmuş, bilgisizlik ve yönetimin beceriksizliği yüzünden bütün yurttaşlar birbirlerine girmişlerdir. Eski Sason olaylarının geçtiği yerlerdeki aynı topraklar, bugün yine nifak kanlarıyla boyanmış ve ayaklanmada bulunan halk, askerlerle kuşatılmıştır. Bu dolaylarda bulunan büyük devletler(163) konsoloslarının Ermeni olayları konusunda İstanbul'daki makamlarına gönderdikleri mektuplara Osmanlı hükümetinin memurları tarafından el konulmuş ve sıkıyönetim kurulmuştur.

Yalnız ayaklanma ve ihtilâller zamanında şiddet kullanarak ortalığı yatıştırmak uygar bir hükümet için yeterli değildir; yatıştırılan ayaklanmaların yinelenmelerini önlemek için akıl ve insaf sınırları içinde hükümeti yönetmenin yollarını bulmak ve insan olarak yaratılmış Tanrı kullarına insanca davranmaya girişmek gereklidir.

---

(163) Bu sayıdaki 136 numaralı dipnota bakınız.

Sahib ve
Muharriri:
Bedirhan Paşaoğlu
Abdurrahman

KURDÎSTAN

1315

Adress:
Kurdistan
FOLKSTONE
Angleterre

Derc
olunmayan
evrak
iade olunmaz

Heyvê carekê derdikeve
cerîdeya Kurdî ye

Her tabî'da
200 nüsha
Kurdistan
vülât-ı izamina
irsal olunur

Her car
du sed
cerîdeya
ez'ê rêkim
Kurdistanê,
de belaş
bidin xelkê

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna
teşvik eder
nasayih ve edebiyat-ı
Kürdiyeyi hâvî
ayda bir neşrolunur
Kürdçe ve Türkçe gazetedir
KURDÎSTAN

Kurdistan haricinde
her yer için
senelik abone bedeli
80 kuruştur
Kurdistan dahilinde
hususî isteyenlere
meccanen gönderilir

Gazetenin mesleğine muvafık
Arabça, Farişîce mektublar
aynen derc olunur

Duşemb 2 Recebê Şerîf sene 1319 * 1 Teşrin-i Evvel sene 1317(2)

WEZÎYETA HAZİR Û MUSTEQBEL A KURDÎSTANÊ(3)

Van zamanên paşayikê,(4) nav û dor Kurdistanê hew qas xirabê dibin, nufûz û hakimîyeta dewleta me(5) hew qas tune bîye ku, xelq hemî hêvîya belake mezin mane. Loma ez'ê vê cerîda xwe de hinek ji vî halê behs bikim.

- (1) Sala çiharê: Sala çaran, sala 4'an. Peyvika "çar" di zimanê Farişî da bi awayê "çihar" tê karanîn. Nivîskar jî li vir ew peyvik bi awayê Farişî nivîsîye.
- (2) Li gora tarîxa Mîladî 14 Çirîya Pêşîn 1901(Miladî tarihe göre 14 Ekim 1901).
- (3) Wezîyeta hazir û musteqbel a Kurdistanê: Rewşa nuha û pêşedemê ya Kurdistanê, rewşa Kurdistanê ya nuha û ya pêşedemê.
- (4) Paşayik: Paşîn, dûwayîn.
- (5) Nufûz: Hêza ku dişê peyva xwe bide qebûlkerin û birewîne, bimeşîne. Hakimîyet: Fermanrewayî, ku fermana dewletek li çîyek birewe, bimeşe. Dewleta me: Mexsed jê dewleta Osmanî ye.

Eve deh sal e ji îfsad(6) û teşwîqa Xunkar, qîtalên mezin li Kurdistanê dibin. Huzûr û asayîş(7) li kes nemaye. Êdî kes tu umîda qencîyê nake. Xelq hemî muntezir in(8) ku îdara(9) hukumetê biguhere. We îlla,(10) silameta me re tu rê nemaye.

Ji milekî(11) ew Kurdên hinde zeman e ji rûyê hukumetê nav cehl û nadanîyê(12) mayin, bi tehrîka(13) Xunkar heçî Ermenîyê rast tèn, dikujin. Ji xeyrê van, heçî Kurdê muxayirê van qîtala(14) hebin, ew jî wek Ermenîya dijmin texmîn dibin û marûzê teselluta Siwarên Hemîdîye ne.(15) Ji vî sebebî, bî xeyrî heq(16) Kurdistan hemî nefretê amme celb kirîye.(17) Ji alîyekî jî hin Ermenî hene ku îstîqlala xwe teleb dikin.(18) Zalimê xwe, ku Xunkar û hukumeta wî ye, vedişêrin û eleyha(19) Musulmanîyê û milletî hereket dikin û ser meqseda xwe gelek ehwalên xîlafê însanîyet û muruwwet îcra dikin.(20) Ew ji zulma hukumetê dibînin, îstîd'ayê edaletê de(21) gelek xweyheq in.(22) Lakîn hin ji vî hudûdî dibûrin, halên mezmûm(23) dikin.

Ji alîyekî ve jî Rûsya ser îstîqbal û seadeta(24) xwe, vî şer û nîfaqa,(25) nav her du unsurên heta nuho birayî û hevalî umir kirin, îxlal û îfsad dike,(26) her du milan neyar nîşanê hevûdû dike,(27) qîtala mabeyna wan zêde dike.

-
- (6) Îfsad: Xirabkirin.
 (7) Huzûr: Aram, amoşî.
 Asayîş: Hêsayî, ewletî.
 (8) Muntezir: Çavliê, çavnêr.
 (9) Îdare: Kargêrî.
 (10) We îlla: Yan na, eger na.
 (11) Ji milekî: Ji alîyek ve.
 (12) Cehl û nadanî: Her du jî bi mana "nezanî" ne.
 (13) Tehrîk: Fît, fîtîkirin.
 (14) Muxayir: Muxalîf, dijkar, li dij.
 Qîtal: Lêkdan, hevkuştin. Yanî "Kurdên ku li dijê van lêkdanan in".
 (15) Yanî "ji desdirêjî û zordestîya Siwarên Hemîdîye ra dibin hedef, dibin amanc".
 (16) Bî xeyrî heq: Bê ku heq hebe, bê ku heq kiribe.
 (17) Nefretê amme: Nefreta giştî, nevîna giştî.
 Celb kirîye: Kişandîye, ber bi xwe aniye.
 (18) Îstîqlal: Serxwebûn, xweserî.
 Teleb dikin: Dixwazin.
 (19) Eleyha: Li dijê.
 (20) Ehwalên xîlafê însanîyet û muruwwet: Rewşên çewtê mirovîyê û ciwamêriyê, rewşên ku ji mirovî û ciwamêriyê ra çewt in.
 Îcra dikin: Tînin cî, pêktînin.
 (21) Îstîd'ayê edaletê de: Di xwestina edaletê da, di daxwazkirina edaletê da.
 (22) Xweyheq in: Xwedîheq in, heqdar in, heqê wan heye.
 (23) Halên mezmûm: Rewş û karên xirab û nefretkirî.
 (24) Îstîqbal: Pêşedem.
 Seadet: Bextyarî.
 (25) Nîfaq: Dubendî, pevçûn. Yanî "bi vî şerî û bi vî dubendîyê".
 (26) Îxlal û îfsad dike: Xira dike. Yanî "Rûsya jibo pêşedema xwe û bextyarîya xwe, bi vî şerî û bi vî dubendîyê, navbera her du gelên ku heta nuha bi biratî û hevalî bi hev ra umir kirine, xira dike, pêwendîyên di navbera wan da xira dike".
 (27) Her du milan neyar nîşanê hevûdû dike: Her du alîyan wek neyar nîşanê hev dide, wek ku dijminên hev bin nîşanê hev dide.

Van ehwalên ha de çihar nuqte hene ku şayanê tedqîq:(28)

Bêqeydîya hukumeta me(29) û minafiqîya Ebdulhemîd, bi bela cehaletê wesateta Kurda bi qîtal û talanê,(30) bêtedbîrîya Ermenîya û sewdayê îstîqlala wan, her hala de mudaxela Rûsyayê.

*

1- Paş qîtalên salên bûrî zuhûr kirin,(31) şûna hukumet bi tedabîrên mues-sir(32) tekrara wan men' bike, bi îdareê meslehet hîşt(33) û loma heta nuho agirê fesadê dewam dike. Hukumet, da qusûr û nuqsana(34) xwe ketim bike,(35) fesad avêt nav her du unsura û ser masûmiyeta xwe nezera Ewropayê de Kurd îtham kir.(36) Ser vê meqsedê Xunkar her îlan kir ku ewî divê milkê xwe islah bike; lakîn Kurd asî ne,(37) divên wehşeta(38) xwe de bimînin. Xunkar, îsbatê muddea re,(39) gelek hiyel û desais tertîb kir,(40) ev fikir li Ewropayê da qebûl kirin. Qîtalên heta nuho li Kurdistanê dibin, hemî te'sîra va tedabîrên Ebdulhemîd in.

Loma, gelî Kurdno, êdî qîtal û talanê berdin, Ermenîya re îttîfaq bikin. He-ger un vê nîfaqê terk nekin û Ermenîya re bîl'îctîma,(41) zelemeê me'mû-rên(42) Ebdulhemîd rêdike ser we def' nekin,(43) muheqqeq bizanin ku un û Ermenî hemî un'ê yekcar paymal bibin.(44)

-
- (28) Şayanê tedqîq: Liyaqê hûrnêrîne ne, liyaq û hêja ne ku mirov hûr li wan binêre û wan di çavê xwe ra derbas bike.
- (29) Bêqeydî: Sersarî, guhnedan, tevgera bêberpirsyarî.
Hukumeta me: Mexsed jê hukumeta Osmanî ye.
- (30) Yanî "ji bela cehaletê ku Kurd bûn wasite û alet jibo lêkdanê û talanê, ji rûyê nezanîyê Kurd di destê hukumetê da bûn alet û wasite jibo lêkdanê û talanê, hukumetê ji nezanî-ya wan îstîfade kir û ew bi kar anîn û berê wan da lêkdanê û talanê".
Peyvika "cehalet" di eslê nivîsarê da bi şaşî "cehatî" hatibû çapkirin. Me ew bi awayê rast "cehalet" nivîsî.
- (31) Zuhûr kirin: Derketin, peyda bûn. qewimîn.
- (32) Tedabîrên muessir: Tedbîrên te'sîrkar, tedbîrên ku te'sîr dikin.
- (33) Îdareê meslehet: Ev îdyomêk e, di dewra Osmanîyan da di nava kargêrên dewletê da hatîye gotin, bi mana "ku mirov karan îdare bike û ji hinek tiştan ra çavê xwe bigire, tiştan li ser rewşa wan bihêle" hatîye karanîn. Li vir jî bi wê maneyê hatîye nivîsîn. Yanî "hukumetê, ew lêkdanên berê li ser rewşa wan hîştin, tedbîr nestandin".
- (34) Nuqsan: Kêmayî.
- (35) Ketim bike: Veşêre, bipoşe, nepenî bigire.
- (36) Ser masûmiyeta xwe: Li ser bêsûcîya xwe, di heqê bêsûcî û êrîtîya xwe da.
Nezera Ewropayê de: Di çavê Ewropayê da, li ber çavê Ewropayê.
Îtham kir: Gunehkar kir, sûcdar nîşan da.
- (37) Asî ne: Serhilde ne, îsyankar in.
- (38) Wehşet: Hovîrî.
- (39) Îsbatê muddea re: Jibo îsbatkirina doza xwe, jibo ku peyva xwe îsbat bike, jibo îsbatkirina doza xwe ya di heqê Kurdan da.
- (40) Hiyel û desais: Dek û dolab, hîle û xurde, fen û fût.
Tertîb kir: Lêkanî, li hev anî.
- (41) Bîl'îctîma: Bi tevayî, pêkve, digel hev.
- (42) Zelemeê me'mûr: Me'mûrên zalim
- (43) Def' nekin: Paş ve navêjin, neqewitînin, ji serê xwe navêjin.
- (44) Paymal bibin: Bikevin binê lîngan, di ber lîngan da biçin.

2- Kurd van qîtala îcra dikin, lakîn ne çiku Kurd meyyalê qetl û zulm in.(45) Heger Kurd teb'en(46) meyyalê van hala bêya, eve hew qas esr e(47) ew û Ermenî hev re umir dikin, ezmanê sabiqe jî emsalên qîtalên holê bêya.(48) Lakîn bîl'ekis,(49) heta nuho eve hew qas zeman e Kurd û Ermenî her bi hevalî û bi biratî hev re bûrandine. Lakîn îro jî wek hemî zemana, Kurd Xunkarî xelîfe nas dikin, emr û îradeyên(50) wî muqeddes dizanin, îcrakirina îrada Xunkar ferz dizanin. Bi cehl û nadanîyê, nizanin ku ev Xunkar sultanek xasib e(51) ku şev û roj înqîraza(52) mileta xwe û hîmaya nefis û textê xwe dixebite.(53)

3- Va mesailên(54) qîtala de hin Ermenî jî hene ku gelek şayanê muaxeze ne.(55) Ew jî ew qismê Ermenî ne ku îşyanê xwe de sebeba zulma dibînin, îsnadê Musulmanîyê kirin(56) û bi vî sûretî(57) çî qas Musulman hene, Tirk û Kurd hemî ji xwe tebrîd kirin;(58) holê nîfaqek, kînek mezin danîn nav xwe û heval û birayên xwe. Tu wîlayet nînin ku Ermenî ji miletên dî yanî an ji Kurda an ji Tirka zêdetir bin. Loma, sewdayê îstîqlala Ermenîya xiyalek mustehîl e; û ser husûla sewdake holê,(59) îftîrayên wan ser Musulmanîyê û miletî, tişteke gelek fehêt e.(60) Heger Ermenî ji ewil Kurda re îttîfaq kiribîya, bê şubhe(61) heta nuho mezherê edaletê bîbîn(62) û hew qas Ermenî jî qetil nedibîn.

Îbtîdayê halî de(63) hetta Înglîz tesewwur kir(64) ku ev îşyan umûmî ye.(65) Çiku Înglîz qewet û islaha me divî, îane(66) Ermenîya re kir. Înglîz

-
- (45) Çiku: Ji ber ku.
Meyyal: Heweskar. Yanî "ne ji ber ku Kurd heweskarên kuştinê û zulmê ne".
- (46) Teb'en: Bi tebietê xwe, bi xwîyê xwe.
- (47) Hew qas esr e: Ev qas sedsal e.
- (48) Ezmanê sabiqe: Zemanên bûrî, zemanên çûyî.
Emsalên qîtalên holê: Numûneyên lêkdanên weha.
- (49) Bîl'ekis: Çewtê vê yekê.
- (50) Îrade: Fermana Padîşah.
- (51) Xasib: Xesbkar, keleş, kesê ku tişteke bi zorê distîne.
- (52) Înqîraz: Tunebûn, rabûna ji meydanê.
- (53) Yanî "jibo tunebûna miletê xwe û jibo parastina şexsê xwe û textê xwe dixebite".
- (54) Mesail: Piranîya "mesele" ye.
- (55) Şayanê muaxeze ne: Liyaqên lêgirtinê ne, liyaq in ku mirov li wan bigire û li qusûrên wan binêre, wan heq kirîye ku mirov wan gunehkar bike û sûcdar bidêre.
- (56) Îsnadê Musulmanîyê kirin: Sipartin Musulmanîyê, avêtin stûyê Musulmanîyê, îddîa kirin ku ew zulm ji rûyê Musulmanîyê tê serê wan.
- (57) Bi vî sûretî: Bi vî awayî.
- (58) Tebrîd kirin: Sar kirin, dûr xistin, dilgiran kirin.
- (59) Ser husûla sewdake holê: Li ser desketina sewdayeka weha, jibo ku sewdayeka weha bikeve destê wan, jibo ku xwe bigîhînin sewdayeka weha.
- (60) Fehêt e: Fedî ye, şerm e, neng e.
- (61) Bê şubhe; Bê guman.
- (62) Yanî "heta nuha dê bigîhana edaletê, heta nuha dê edalet bidîtina".
- (63) Îbtîdayê halî de: Di despêka rewşê da.
- (64) Tesewwur kir: Fikirî, da hişê xwe.
- (65) Umûmî: Giştî.
- (66) Îane: Alîkarî.

we(67) tesewwur dikir ku ev îsyan eleyha hukumetê Xunkar de be. Lakîn weqta ku dît Ermenî eleyha miletî de ne, destê wan berda.

4- Rûsya dizane ku îxtîlal û nîfaq, welatekî zeîf dike. Loma, hinek islahatên hukumetê divîya çêke, bi her hîle Rûsyayê men' kir. Ew Ermenîyên diçûn Rûsyayê îltîca dikir, Rûsyayê teslîmê hukumeta me dikir. Xunkar çi qa zulm dikir, ewê tehsîn û teqdîr dikir.(68) Emir dikir qonsolosên xwe yê wîlayetên me, bi îhsan û îkrama(69) û bi teşwîqa hedîya, Kurda eleyha Ermenîya de teşwîq dike; û ji milek dî ve jî dibêje Ermenîya ku ew destê hukumeta Xunkar de gelek mezlûm in, divê îltîca dînê "Ortodox"(70) bikin, da ew bikaribe wan bibe binê hîmaya xwe de.

Lakîn divê Ermenî bizanibin ku daîma Rûsya gelek bi qencî îbtîdar dike,(71) heta milkê welatekî dike destê xwe de. Weqta ku ket lepê wî de, hemî sûreta(72) milîyet û usbetîya(73) wî miletî mehew û îfna dike, tu hurriyet destê wan de nahêle.(74) Ev heqîqetek aşîkar e ku tu cara Rûsyayê navê hukumetek musteqîlek(75) Ermenîya ber milê wî de teşekkul bike.(76)

Ermenî, nîhayet divê bi dewleta me re seadeta xwe teherrî bikin.(77) We îlla, destê Rûsyayê de tu seadetê nabînin. Heger dewleta me baqî bimîne(78) Ermenî jî baqî dimînin. Heger ne, Ermenî yekcar mehew dibin. Heger Ermenî ji dewleta me înfîkak bikin(79) dewleta me dîsa bi serê xwe kare dewam bike; bes teessufek(80) ji me re dimîne; ew jî ew teessuf e ku, ew Ermenîyên ji hinde zemanî ve me re umir kirin, wê ji me veqetin.

---

(67) We: Wisa.

(68) Tehsîn: Qencdêran, ku mirov tiştek qenc bidêre, qenc bibîne, bicibîne.

(69) Îhsan û îkram: Qencîkirin, dayîna dîyarîyan, ku mirov li hinekan qencî bike, xelat û dîyarîyan bide wan.

(70) Ortodox: Mezhebekî Filetîyê ye. Yunanî û gelên Silavî li ser wî mezhebî ne. Gerçî nivîskar li vir gotîye "dînê Ortodox", lê bi rastî Ortodox ne dîn e, mezhebek ji mezhebên dînê Filetîyê ye.

(71) Îbtîdar dike: Dest davêje kar û şolan, di kar û şolan da însiyatîfê digire destê xwe.

(72) Hemî sûreta: Bi hemî awayan.

(73) Milîyet: Netewetî, qewmîyet.

Usbetî: Esil, nejad, kok, reh.

(74) Mehew û îfna dike: Tune dike, ji holê radike, ji meydanê hiltîne. Hurriyet; Azadî.

(75) Musteqil: Serbixwe, xweser.

(76) Teşekkul bike: Saz bibe.

(77) Seadeta xwe teherrî bikin: Li bextyarîya xwe bigerin.

(78) Baqî bimîne: Jîyana xwe bidomîne, jîndar bimîne.

(79) Înfîkak bikin: Veqetin.

(80) Teessufek: Xemgînîyek, tiştekî ku dibe semedê xemxwarinê.

ZÎN Û MEM

TEFEHHUS Û TEFAULA DAYEÊ JÎ REMMALÎ JÎ KEŞFA HEQÎQETA WÎ EHWALÎ(81)

Wê delleê bêfesalê muhtal(82)
sibhê xwe gîhande pêşê remmal(83)

Zêrek-du birin di dest xwe bo pîr
Ev renge he kir zemîr-i teqrîr(84)

Go "min du kurik heyin di masûm
bêbab û yetîm û jar û mehrûm

Roja we ku bûye îd û sersal(85)
ew jî bi terîqê teb'ê etfal(86)

rabûne ve her du çûne geştê(87)
xûlan xelitandibûn li deştê(88)

Îro he dema ku bûna peyda
dîn in, teles in, cunûn û şeyda(89)

-
- (81) Mana vê sernivîsarê weha ye: "Lêgerîn û hevîya dayeyê ji falavêj, jibo eşkerakirina rastî-ya wê rewşê". Peyvika "remmal", ku bi mana "falavêj" e, di kovarê da bi şaşî "sersal" derketibû. Me li gora çapên dî, wek çapa Stanbolê ya 1919'an, ew bi awayê rast "remmal" nivîsî.
- (82) Delle: Jina tol a çavlider. Li vir mexsed jê daye ye.
Bêfesal: Bêpîvek, a ku çu pîvek jê ra tunin, li ber sînoran naweste.
Muhtal: Hîlekar, dekzan, xasûk.
- (83) Remmal: Falavêj.
- (84) Zemîr: Tiştê veşartî û nehênî. Li vir mexsed jê nîyeta dil e.
Teqrîr: Qalkirin, gotin. Yanî "bi vî rengê ha û bi vî awayî nîyeta dilê xwe jê ra qal kir, jê ra got".
- (85) Îd: Cejn.
- (86) Bi terîqê teb'ê etfal: Bi rîya tebîetê zarûkan, li gora xwîyê zarûkan, bi te'sîra xwîyê zarûkîyê.
- (87) Geşt: Ger.
- (88) Xûl: Pîrhevok.
Xelitandibûn: Şaş kiribûn.
- (89) Teles: Sermest, gêj.
Cunûn: Bêaqil, dîn.
Şeyda: Gêjê evîne.

Hatîne ve bêlîbas û tazî
Geh geh dikirin fîxan û gazî

Bêhiş dikevin, gelek dimînin
gava we ku radibin di dîn in

Ev xateme ne ewan di dest in
goya tu dibê bi van di mest in

Ey waqîfê remz û kaşîfê raz(90)
bêçare me ez, tu çareperdaz(91)

Îhsan bike, qenc-i jê xeber de
kanê biçûkanê min çi derd e(92)

mecnûnî ye, ser'e ya hewa ye(93)
çawa merez e, çi bo dewa ye?(94)

Ey murşîd û pêşewayê muqbil!(95)
hellalê uqûd û hellê muşkil(96)

sirrek heye wê di van nigînan
peyda ye li nik we dûrebînan

Eshabê nigîn, bibêje kî ne(97)
cinnî ne, perî ne, ademî ne?"

-
- (90) Waqîfê remz: Haydarê ji îşaretan, zanayê bi îşaretan, kesê ku haya wî ji îşaretan heye û bi wan dizane.
Kaşîfê raz: Eşkerakiroxê razan, kesê ku razan eşkera dike, kesê ku siran derdixe meydane û eşkera dike.
- (91) Çareperdaz: Çarezan, havilzan, havilbîn, kesê ku bi çare û havila şolan dizane, ji şolan ra havil dibîne.
- (92) Di çapên dî da ev malik weha derketîye: "Kanê sebîyêd-i min çi derd e".
- (93) Mecnûnî: Dînîtî.
Ser': Nexweşîya ser'ayê ku carna li hin kesan peyda dibe û wan bêhiş dixe.
Hewa: Evîn, eşq.
- (94) Merez: Nexweşî.
Dewa: Derman.
- (95) Murşîd: Rêzan, rênas.
Pêşewayê muqbil: Pêşewayê pêşbîn, pêşewayê ku pêşedemê dibîne û dizane ku di pêşedemê da dê çi biqewime.
- (96) Hellal: Veristox, bişkaftox, kesê ku dikare girêkan verêse û bibişkêfe.
Uqûd: Piranîya "eqd" e, ew jî bi mana "girêk" e.
Hellê muşkil: Veristina alûzîyan, bişkaftina alûzîyan. Yanî "ey falavêjê ku tu dikarî girêkan verêsi û bibişkêfî û alûzîyan verêsi".
- (97) Eshab: Piranîya "sahib" e, ew jî bi mana "xwedî" ye.

KÜRDİSTAN'IN VAZİYET-İ HAZIRA VE MÜSTAKBELESİ

Bu son haftalarda Kürdistan'ın dahil ve muhâtinde vuku bulan ahval ve fecayiin tahammül olunamayacak dereceyi bulmuş ve Devlet-i Aliyye'nin(98) havalî-i mezkûredeki hakimiyet ve nüfuzunun hiçlik hükmüne tenezzül etmiş olması, başımıza büyük ve mühlik bir belânın inmek üzere olduğunu îma ve işrab ediyor; ki bu münasebetle vukuatın menşeyi ve masdarına yeniden göz gezdirmek lüzum ve mecburiyeti hiss olunmuştur.

On seneden beri Kürdistan'da bilâ inkıta devam eden kıtalların, Kürdler ve Ermeniler arasında "lütf-ı mahsus-ı Şehriyarî olmak üzere" serpilten tuhm-ı nifakın ihlâl ettiği huzur ve âsâyış artık kat'iyen mahv olmuş ve idare-i hükümette bir tebeddül-i azîm olmadıkça saadet-i mülkiyenin avdet edemeyeceği ne kanaat-i kâmile hâsil edilmiştir.

Bir taraftan mana-i tammiyle cehl-ü gaflette pûyan olarak ancak memurîn-i Hamidiyenin iğvaât-ü tahrikâtıyla vatandaşları aleyhine silâha sarılan Kürdler, rast geldikleri Ermenileri ve fikr-i ihtilâlcularına muarız efrad-ı saire-i Osmaniyeyi ezerek, çiğneyerek nefret-i umumiyeyi her zamandan ziyade üzerlerine bi gayri hak celb etmekte devam; diğer cihetten, fikr-i istiklal-ü infirada nasılsa saplanmış Ermeniler, hükümetten gördükleri mezalimi saklayarak, İslâmiyet ve Osmanlılık aleyhine hareketle insaniyete şeynâver etvar-ı bağıye ile Kürdlere ve saireye hücum eylemek suretiyle fenalığın, zulmün, şu hepimizi yakıp kavuran şikak-ü buğz-ı menfurun ne taraftan geldiğini anlamamakta ibram gösteriyorlar. Aynı vatanda asırlarca arkadaşlık, kardeşlik etmiş bu iki unsurun yekdiğerini anlamamazlık, dinleme mezlik yüzünden mütehasıl mücadelât-ü mukatelâtına, iş görmek için bütün cihanın fesadlar içerisinde karışıp gitmesini arzu eden Rusya'nın müdahalât-ü ifsadâtı munzam olarak, mevcut buhran-ü teşviş büsbütün vüs'at ve vahamet kesb edip gidiyor.

Şu tarifât-ı mücmeleye göre, nazar-ı dikkate alınacak dört şey vardır: Devlet-i Aliyye'nin kayıtsızlığı ve Sultan Abdülhamid'in nifakçılığı, Kürdlerin zulüm ve istibdada seyri-i cehaletle alet ve vasıta olmaları, Ermenilerin kısa düşünmek ve tecrübe-i tali' kabîlinden olan münferiden hareket ve kıyıamları, Rusya'nın her vak'ada başka türlü arz-ı mevcudiyet etmesi.

*

1- Hükümet-i Osmaniyenin, ciddî ve hakikî bir himmet ve gayretle vukuât-ı maziye teskin ve itfa etmesi elzem ve bunu müteakib ahalînin

---

(98) 28. sayıdaki 125 numaralı dipnota bakınız.

hüsn-i muaşeret ve imtizacı noktasından bir idare-i âdile tesis ve tanzimi aklen vacibeden ve mümkünâtan iken, iyilik cihetine külliyyen imale-i ehemmiyet etmeyerek, vakayi-i hazıranın sathîce def'ü ref'inden sonra, gûya ilderde daha dehşetli ve şiddetli musîbetlerin zuhur etmeyeceğine hükmolunarak, idare-i maslahatla iktifa etmesi, her zaman takbîh ve teşnî'e sezadır.

Hususiyle Zat-ı Şahane, mücerred hükümetin bozukluğundan münbais ihtilâl ve fenalıkları setr-ü ihfa maksadıyla iki unsuru yekdiğerine katarak,(99) Avrupa nazarında beraet kazanabilmek için kendi measî ve metayibini(100) Kürdlere atfetmek ve "ne yapalım! Biz ıslahât yapmak ister ve bütün cihan-ı medeniyetin sitayiş ve takdirine seza görülecek teşebbüsât-ı insaniyeyi kuvveden fiile çıkarmak arzu ederiz. Lâkin şu mutaassıb ve vahşî Kürdler, kanun ve nizam tanır insanlardan olmadıkları cihetle, hükümetin men'ü icbarına rağmen Ermenileri katl-ü itlâf ile hem âsâyışı ihlâl ediyorlar ve hem de dağlara iltica ederek hükümeti aylarca muharebât-ı dahiliye ile duçar-ı ta'b-ü meşak eyliyorlar" demek için hud'alar, iftiralar tasnî etmek hıyanetinden hazer etmiyor; ve bilakis mülkün, bütün ahalînin hürriyet ve hayatını temin edecek bir hükümet-i muhikka ve mâkule teşkiline yanaşmamak üzere a'vec-i turuk ve hiyel-i siyasiye takib ederek, anasır-ı muhtelife arasına serpilmiş kin-ü buğzları yekdiğerini hurdahaş edecek derecede artırmaktan bir zevk-i mahsus hissediyor.

Fecayi-i maziyenin bekayası olan bugünkü fenalıklar, vicdandûz kıtalları, hep bu fikr-i fesad ve şenaatle hükümet-i Hamidiyenin meslek-i sahîf ve nâmeşruundan tevellüd edip, bir an evvel beynelanasır hak tezahür ettirilerek, menba-i fazayih olan memurîn-i zalimeye ve bilhassa bâr-ü iz'an memurlar istihdamıyla mukaddes vatanımızı(101) mezbaha-i beşeriyet etmeye ahd-ü peyman etmiş Saray-ı Şahane aleyhine ref'i sada-i hak ve hürriyet etmedikçe işlerimizin daha müessir ve muvahhiş bir raddeye sukut edeceğine, müzebzeb halimizin karanlık ve ümitsiz bir istikbale müncer olacağına kani olmak zarurîdir. Mazîden bilâ ıslah akıp gelen fenalıklar, hatta cereyan-ı tabiîye de terk edilmeyerek hissedilir bir zulm-ü itisaf tesiriyle teşeddüd eder ve şimdiki müzahrefât idareyi sürükleyip giderse, geçmiş zamanı değil, bu sâât-ı menfureyi bile arattırarak matemrîz günler göreceğimize teessüf etmemek, bugünden ağlamamak gayri kabildir.

2- Kürdlerin kan dökmeye olan inhimakları, şayi olduğu gibi cibillî ve fitrî bir şey olmayıp, yukarıda da tasrih olunduğu üzere hükümetin ve Padişahın

(99) İki unsuru yekdiğerine katarak: İki unsuru birbirine düşürerek, birbiriyle çarpıştıracak. Sözü edilen "iki unsur"dan maksat, Kürdlerle Ermenilerdir.

(100) Metayib: Kanımızca doğrusu, "güçlükler" anlamına gelen Arapça "metaib" olmalıdır. Önceki "measî" sözcüğü de "günahlar" demektir. Böylece yazar demek istiyor ki "Abdülhamid, Avrupa'nın gözünde kendini temiz çıkarabilmek için, kendi günahlarını ve karşılaştığı güçlükleri Kürdlerin üzerine atmak, onların yüzündenmiş gibi göstermek istiyor".

(101) Buradaki "mukaddes vatanımız"dan maksat, Kürdistan'dır.

kim ve ne demek olduğundan bîhaber şu bîçareler, ezmine-i sabıkadaki safvet ve uluvv-ı cenablarını yalnız bu devr-i menhusta telvîs etmişler ve çünkü emr-i hükümeti emr-i hâtif makamında telâkkî ettikleri cihetle, irade-i seniye ile katliâm edercesine olan bu hunharlıklardan mazarrat ve vahamet tevellüd edeceğini düşünmekten sarfınazar, Halife Makamına kaid bir muharrik-i cinayâtın heves ve keyfine liyakat kesbedebilmek ümidiyle her şeyi göze aldılmaktan mütehasıl bir gafletle icra-i fazayih eylemişlerdir; ki emr-i mücbir mevcudken bu kabîl vasıtaları mes'ûl tutmak, vicdan-ı beşere giran gelir. "Ennasu alâ sulûki mülûkihim"(102) kavli marufu medeniyet-i hazıracı mer'iyülhüküm olamazsa da, henüz ilm-ü irfanın ziyapâş olamadığı manatık-ı hâb'âlûdda tamamıyla ve aynıyle kabil-i tatbik olduğu, biz Şarklılarca(103) itiraz kabul etmez bir hakikattir. "Cahil kavimler, koyun sürüsü gibi çoban arkasından yürürler".

3- Ermenilerden bir kısmının isyan etmelerini müteakib gösterdikleri mesleksizlik ve hele şu asr-ı insaniyete yakışmaz bir kizb-ü mefsedetle, bilcümle fazayihü Müslümanlık ve Osmanlılık üzerine tahmîl ederek vatandaşlarını kendilerinden tebrid etmelerindeki mantıksızlık, şiddetle taaccüb ve tenkide çarpacak bir hareket-i gayri makbuledir. Devlet-i Aliyye'nin asr-ı ahîrki za'f-ü aczinden milel-i saire gibi istifade ederek, hiç bir hak ve salahiyet-i siyasiyeleri olmadığı halde, mücerred cihan-ı beşeriyeti velveleye düşürmek ve efkâr-ı umumiyeyi iğlak ederek, hükümât-ı hazıra arasına bir de Ermenistan karıştırmak sevda-i hamına duçar olmaları da ayrıca bir nakîsedir. Anadolu'daki vilâyât-ı Osmaniyenin hiç birisinde nüfusça unsur-ı İslâma galib ve faik olmadıkları bedihiyattan ibaret olmasına göre, bir Ermenistan'ın teşkili müstahîl görülmeli ve şu kadar var ki bütün tebaasına zulüm ve cebir kullanan idare-i zalime(104) aleyhine tevcîh-i hecemât ederek, adalet ve hakkaniyet talebi için ümmet-i Osmaniyenin nazar-ı istihsanı kazanılmı idi.

Bidayeten bu harekât-ı ihtilâliyeye zahîr gibi görünen İngiliz rical-i siyasiyesi, Kürdistan'da islahâtın sür'at-i tatbikini istilzam fikriyle Ermenilere oldukça imdad ve muavenette bulunmuş idi. Bu babda İngiltere, Ermenilerin saadetini düşünmekten ziyade, kendi menafi-i müstakbelesini düşünmek mecburiyetinde idi. Herkesçe malum olduğu üzre, Rusya'nın cenuba doğru istilâsıyla kendi âtîsinin de vahîm ve fenapezîr olacağını vaktiyle teyakkun etmiş ve mülk-i Osmanînin hey'et-i umumiyesinde göremediği teâlî ve tekemmülü hiç olmazsa Kafkasya hududunda görmek ve muntazam-ü müstahsen bir idare teşkiline hâdim mevadd-ı islahiyeyi kuvveden fiile çıkarmak için her şeyi fedaya hazırlanmış idi. Kürdistan'da intizam olunca, bittabî mücavir olan Rusya'nın müdahalesine meydan kalmayacak ve şu yüzden bizimle birlikte İngiltere de tehlikeden kurtulmuş olacaktı.

(102) "İnsanlar, krallarının yolları üzerinedir" demektir.

(103) Buradaki "Şarklılar"dan maksat, Doğu halkları, Doğu ülkelerinin insanlarıdır.

(104) "Zalim yönetim" demek olan "idare-i zalime"den maksat, Abdülhamid yönetimidir.

Ne faide ki Ermeniler bir hatt-ı hareket-i makul takib ederek zulmü yıkmaktan ziyade, insaniyet ve İslâmiyeti tahribe çalıştıkları ve istinadgâhları olan İngiltere mahafil-i siyasiyesi ve matbuâtı zalim-i hakikî olan Abdülhamid'i mes'ûl tutarken, onlar, anasır-ı umumiye-i İslâmiyeye hücum edebilmek için Sultanı berîyüzzimme tanıdıkları cihetle âkıbet İngiltere'nin himayesinden mahrum oldular. Ve şu suretle, o cihetten ümid olunan selâmet ve sıyanet, kâmilten tayeran etti gitti.

Halbuki Berlin Ahdnamesindeki madde-i mahsusaya(105) istinaden altı sene evvel vukua getirilen kıyاملarı hüsn-i niyet ve safvet ile takib etselerdi, va'd olunan ıslahâtı şimdiye kadar istihsal ederek, anasır-ı saireye bu cihetten hakk-ı takaddüm kazanacaklar ve ihtimal ki hemşerileriyle(106) birlikte şimdi saadetagîn bir toprakta yaşayacaklardı. O fırsatlar kaçırıldı. Ve İslâmiyet ve Osmanlılık pay-i tahkîr altında tezlîl edilmek suretiyle, İngiltere himayesinden istiğna getirilerek Petersburg(107) mahafiline atf-ı enzar-ı ümid edilmeye başlandı; ki bugünkü ahval, bu tebeddül-ü tahavvulun seмерâtıdır.

4- İslâv(108) kuvve-i imdadiyesinden istihsal edilebilecek neticeleri zikretmezden evvel, Rusya'nın mevzu-ı bahsimiz olan kıt'a(109) hakkında kullandığı politikayı nazar-ı im'ana almak lâzımdır.

Hükümet-i mezkûrenin tali' ve ikbali asr-ı ahîrde pek şa'saadar olduğundan, her noktada teşebbüs ettiği işleri muvaffakiyetle hitama erdirmesine güvenerek, evvelce yapmak istediğimiz ıslahattan bizi men'etmiş ve memalik-i Osmaniyeden firar ederek kendi cenah-ı sıyanetine iltica eden Ermeni ihtilâlcilerini İstanbul'a, "alın öldürün, hakk-ı hakimiyetinizdir, dilediğiniz gibi muamele edin" tarzında mütebasbısane sözlerle iadeten teslim eder ve Saray-ı Şahenenin cinayâtını alkışlar; Kürdistan'da Rus konsolosları, mükâfatlar tevzii, va'dler nisarıyle nîk-ü bedi tefrikten âciz bazı rüesa-i Ekradı Ermeniler ve hükümet aleyhine teşvik ederek, bir an evvel iğtişaş ve tuğyanların taaddüd ve tekessürüyle Kürdistan'ı emvac-ı isyan ile bulandırır; ve ayrıca da, Ermenilere, Ortodoks Kilisesine perestiştan başka çare-i selâmet olamayacağını, Rumeli'de(110) istiklâl kazanmış hükümât-ı sağârenin ahval-ı hazıraları

(105) Berlin Ahdnamesindeki madde-i mahsusaya: Berlin Antlaşmasındaki özel madde. Sözü edilen bu antlaşma, 1877—1878 Osmanlı-Rus Savaşından sonra 1878 yılında toplanan Berlin Kongresi sonucunda imzalanan antlaşmadır. Söz konusu antlaşmaya eklenen bir özel madde ile, Osmanlı sınırları içindeki Müslüman olmayan azınlıklara ve o arada Ermenilere eşitlik temeline dayalı birtakım haklar tanınmış ve bu amaçla gerekli reformların yapılması öngörülmüştür.

(106) Buradaki "hemşerileri"nden maksat, Kürdlerdir.

(107) Petersburg: Rusya'nın o zamanki başkenti. Rus Çarı Büyük Petro tarafından kurulduğu için hem bu adla ve hem de "Petrograd" adıyla anılan bu kente 1924'ten sonra "Leningrad" adı verilmiştir.

(108) İslâv: Slâv.

(109) Burada sözü edilen "kıt'a"dan maksat, Kürdistan'dır. Kürdistan çok geniş bir ülke olduğu için, burada "kıt'a" diye nitelendirilmiştir.

(110) Rumeli: Osmanlıların Avrupa'daki toprakları.

misal gösterilerek merci-i insaniyet ve re'fet olmak üzere Petersburg intihab olunursa, artık bu desaisin menbaından hayır ve salah beklemek için son derece bir kûtehbînlik îcab eder.

Fakat Rusya'nın islahâtın adem-i tatbiki hususundaki mevaîdi, sefahet ve istibdaddan baş kaldırmayan Saray-ı hümayunun tab'ı zelline fevkalhad muvafık gelmiş ve bu suretle Balkan hükümetlerine müşabih bir Ermenistan teşkili ümidi de Ermenileri pek güzelce avutmuş olduğundan, işler arzu edilidği gibi gitmiş ve şimdi Avrupa'nın teveccüh ve rikkatinden mahrum Ermeni vatandaşlarımız, Ortodoks Kilisesine tabi olmak üzere tebdil-i mezhebi bile göze aldırmişlardır; ki Rusya himayesine olan bu derece itimad, sezavar-ı hayrettir.

Rusya, mahkûm-ı istibdadı olacak milel ve anasır-ı muhtelifeyi bidayeten tatlı va'dlerle oyalayarak, birer birer pençe-i dehşet-ü şiddetine aldıktan sonra milliyetlerini kâmilen imha ve ifnaya çalışmakta olduğu, hakayık-ı bahirenden bulunduğu cihetle, Ermenilerin o taraftan istiklâl ve hürriyet-ü saadet beklemeleri şiddetle takbih ve ta'yib olunur.

Vakıa, eyyam-ı ahîrede Kürdistan'daki ahvaldan naşi' hükümet-i Hamidiyeyi mes'ûl ve muateb tutan bir heyet-i kavîmenin(111) himayesine mazhariyet, giriftar-ı azab-ü esaret olanlarca badî-i tesliyet ise de, vaktiyle İslâv muavenetiyle nail-i nimet-i istiklâl bulunan ve aynı familyeye(112) mensub olan bugünkü Sırbistan,(113) Karadağ(114) ve Bulgaristan Rusya hududunda bulunsalardı, şimdi bile idare-i dahiliyelerini teşevvüş ve iğtişâşa uğratan Rusya hükümetinin pençe-i tahakkümüne munkad olmak mecburiyetini hissedeceklerdi. Hatta Balkan şübh-i cezîresinin birer köşesine sıkışmış bu hukumât-ı sağıre, Rusya'dan mevkieken pek uzak oldukları halde bile onun nüfuz ve cebrinden âzade kalamadıklarına bakılırsa, Petersburg mahafil-i insaniye ve medeniyesinin teşvikiyle Kafkasya hududunda bir Ermenistan teşkil etmek isteyenlerin maruz olacakları belâ-i müstakbeli şimdiden görmemek, istiğrab olunur.

*

Hulasa, Osmanlılık liva-i hürriyet ve istiklâli altında sair unsurlarla birlikte ihraz-ı saadet için çalışılmazsa, Ermeniler, bugünkü hal-ü şanlarından daha bedterine giriftar olarak, Sibiryâ menfa-i mu'limini karargâh ittihaz etmeye şimdiden âmade olmalıdırlar. Osmanlılık mazhar-ı adl-ü aman olursa,

(111) Heyet-i kavîme: Ayakta duran topluluk, sağlam kurul, ayakta durup güven ve güç veren kurul, topluluk. Maksat, güçlü bir devlet ve hükümettir. "Kavîme" sözcüğü, dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıkmış ve doğrusu "kaviyye" de olabilir; o da "güçlü" anlamına gelmektedir. O takdirde de her iki sözcüğün birlikte anlamı, "güçlü kurul, güçlü topluluk" olur. Yine maksat güçlü devlet ve hükümettir.

(112) Buradaki "familye"den maksat, aynı kök, aynı soy, aynı uluslar topluluğudur.

(113) Sırbistan: Bugünkü Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyetten en büyüğü.

(114) Karadağ: Bugünkü Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyetten biri. Batı dillerindeki adı "Montenegro"dur.

Ermenilik yaşayabilir. Fakat Rusların va'd-i kâziblerine aldanarak Kürdistan'ı İslâv efkâr-ı mütegalibe ve zalimesinin makhuru etmek isterlerse, hürriyet yerine maruz kalacakları, lâyezal bir beliyeye-i esarettir. Ermenilik, Osmanlılık olmazsa sönebilir. Halkbuki Osmanlılar, Ermenileri elden kaçırmakla hayat-ı siyasiyeden mahrum olmazlar; ancak, a'sârlık bir kavmi gaib ettiklerinden, kalblerinde acı bir keder-i iftirak duyarlar.

MESAİL-İ MÜZ'İCE

Sultan Abdülhamid, mıknaşâsâ, bütün fenalığı memalîk-i Osmaniyyeye celb-ü cezb ederek anasır-ı muhtelif-i Osmaniyyenin zarar ve ziyanına Avrupa devletlerine müsaadâta bulunuyor. Verilen imtiyazların istikbalde îka' edecekleri hatar ve tehlikeler nazar-ı intibaha alınmadığından, ecnebilere vatanımızın servet-ü sâmânından istifadelerine son derece haifane bir tesâmüh gösterilmekte ve âdeta denilebilir ki keyf-i hümayunun sekteden vikayesi maksadıyla, "varsın ecnebilere kazansın, meskenet ve acimizden millet haberdar olmasın, nefsi Şahane müsterih bulunsun da isterse bütün cihan-ı İslâmiyet yansın" gibi nefretengîz bir hatt-ı hareket takib olunmaktadır.

*

İşte bu meslek-i sakîm, son aylarda başımıza iki müz'ic ve mühim vak'a-i siyasiye çıkardı. Efrad-ı ümmet, sefalet ve mazlumiyet yüzünden mahv-ü tebah olmakta iken, ellerinden gasb olunan hukuk-ı mülkiye kâmilten Padişahımızın emr-ü iradesiyle harice bahş-ü ihsan edilmek Saray-ı hümayunun kaide-i kat'iyyesi olduğundan, bu iki vak'anın da bizim zararımıza hall-ü fasl edileceği, daha bidayet-i huduslarında anlaşılmıştır.

Birincisi, beş sene evvel İstanbul rıhtımları imtiyazını alarak ikmal-i inşaat etmiş olan bir Fransız şirketine mezkûr rıhtımların tapu senedâtının verilmesiyle hukuk-ı tasarrufiyelerinin tasdik edilmesi ve aks-i takdirde hükümet-i Osmaniye tarafından mubayaa olunması hususâtını beyan eden Fransa'nın Dersaadet(115) Sefiri Mösyö Fonstan'ın(116) bu matalibe, Lorando ve Tobini(117) gibi bankerlerin vaktiyle ikraz ettikleri paraların bugün fahiş faizleriyle bâliğ oldukları büyük yekünlerin mutlaka tesviye edilmelerini ve daha bunlara mümasil menafi-i şahsiyeyi de ilâve ederek, ticarî bir

(115) 20. sayıdaki 4 numaralı dipnota bakınız.

(116) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(117) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

vak'aya bir hadise-i siyasiye rengi vermekten ibarettir. Sefir-i müşarunileyhin, bir ay kadar İstanbul'da Saray ile Babıâli'yi(118) tehdid eyledikten sonra, daha mühlik ve zehirnak imtiyazlar alabilmek için kat'ı münasebet suretiyle Efgenci 26 Ağustosta Paris'e çekilmesi, işe büsbütün ehemmiyet vermiş ve ahvalın suret-i cereyanından, zararımıza neticeleneceği hissedilmekte bulunmuştur.

İkincisi, İngiltere tarafından Basra Körfezi sahilinde vaki Kuveyt Sultanlığı üzerine hakimiyet iddia olunmasıdır ki, Alman kumpanyasına imtiyazı ih-san edilen Bağdad Şemendüferinin müntehasına müsadif ve ileride büyük bir bendergâh olacak bu kasaba, otuz sene mukaddem tabiiyetimize alınmışken, bu ana kadar ehemmiyet verilmemesi, İngiltere'nin şu iddiasını intac etmiştir.

İntikam Matbaasında tab'olunmuştur

---

(118) 23. sayıdaki 93 numaralı dipnota bakınız.

29'UNCU SAYININ ÇEVİRİLERİ

KÜRDİSTAN'IN ŞİMDİKİ VE GELECEKTEKİ DURUMU

Şu son haftalarda Kürdistan'ın içinde ve dolaylarında meydana gelen durumların ve acıklı olayların dayanılamayacak ölçülere varmış olması ve Yüce Devlet'in(119) söz konusu olan yörelerdeki egemenlik ve etkisinin hiçlik niteliğine inmiş olması, başımıza büyük ve öldürücü bir belânın inmek üzere olduğunun işaretini vermekte ve bunu sezdirmektedir. Böyle olunca, olayların kökenine ve kaynağına yeniden göz gezdirmeye gerek ve zorunluluk duyulmuştur.

On yıldan beri Kürdistan'da aralıksız olarak sürüp giden vuruşmaların ve Kürdlerle Ermenilerin arasına "Padişahın özel bir iyiliği olmak üzere" serpilmiş nifak tohumunun bozduğu huzur ve güven artık kesin olarak yok olmuş ve hükümet yönetiminde büyük bir değişiklik olmadıkça ülkenin mutluluğunun geri gelemeyeceği konusunda tam bir inanç meydana gelmiştir.

Bir yandan, tam anlamıyla bilgisizlik ve aymazlıkta uyuklayarak ancak Sultan Hamid'in memurlarının kandırmacaları ve kışkırtmalarıyla vatandaşlarına karşı silâha sarılan Kürdler, rastladıkları Ermenileri ve karışıklık çıkarmaya yönelik görüşlerine karşı çıkan öteki Osmanlı bireylerini ezerek ve çiğneyerek, her zamankinden çok genel nefreti, buna hakları olmadığı halde, üzerlerine çekmeye devam ediyorlar; öbür yandan, bağımsızlık ve ayrılma(120) fikrine her nasılsa saplanmış olan Ermeniler, hükümetten gördükleri zulümleri saklayarak, Müslümanlığa ve Osmanlılığa karşı harekete geçip insanlık için yüzkarası olan cinayet işleme tavırlarıyla Kürdlere ve başkalarına saldırarak, fenalığın ve zulmün, hepimizi yakıp kavuran şu bozuşmanın ve herkesin nefretini kazanan kinin, düşmanlığın ne taraftan geldiğini anlamamakta can sıkıcı bir biçimde ısrar ediyorlar. Aynı vatanda yüzyıllarca arkadaşlık, kardeşlik etmiş olan bu iki unsurun birbirini anlamazlık ve dinlemezlik yüzünden meydana gelen çekişip vuruşmalarına, işini yürütmek için bütün dünyanın kargaşalıklar içinde karışıp gitmesini isteyen Rusya'nın müdahaleleri ve karıştıracılıkları da eklenerek, var olan bunalm ve karışıklık büsbütün genişliyor ve vahim bir durum kazanıp gidiyor.

(119) 28. sayıdaki 125 numaralı dipnota bakınız.

(120) Buradaki "ayrılma" sözcüğü, yazının aslındaki "infrared" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Arapça olan ve Osmanlıcada da kullanılan "infrared" sözcüğü, "tek başına olma, topluluktan ayrılıp yalnız başına kalma, başkalarının yanında olmama" anlamlarına gelmektedir. Kanımızca burada, Türkçedeki en uygun karşılığı "ayrılma"dır.

Özet olarak yapılan bu tanıtlamaya göre, göz önüne alınacak dört etmen vardır: Yüce Devlet'in kayıtsızlığı ve Sultan Abdülhamid'in nifakçılığı, Kürdlerin kötü bilgisizlik nedeniyle zulüm ve diktatörlüğe alet ve aracı olmaları, Ermenilerin kısa düşünmek ve talihlerini denemek türünden olan tek başlarına hareket edip ayaklanmaları, Rusya'nın her olayda başka türlü varlık göstermesi.

*

1- Osmanlı hükümetinin, ciddî ve gerçek bir himmet ve gayretle geçmiş olayları yatıştırıp söndürmesi en gerekli görev iken ve ondan sonra da halkın iyi geçinip uyum içinde yaşaması noktasından hareket ederek adaletli bir yönetim kurup düzenlemesi akıl yoluyla gerekli ve olanaklı iken, iyilik yönüne tümüyle önem vermeyerek mevcut olayları yüzeysel bir biçimde savuşturup ortadan kaldırdıktan sonra, sözde ilerde daha korkunç ve şiddetli felâketlerin meydana gelmeyeceği yargısına vararak, idare-i maslahatla(121) yetinmesi, her zaman kınanmaya ve kötülenmeye lâyıktır.

Özellikle Padişah, yalnızca hükümetin bozukluğundan kaynaklanan karışıklık ve fenalıkları örtbas edip gizlemek amacıyla iki unsuru(122) birbirine düşürerek, Avrupa'nın gözünde kendi kendini temize çıkarmak için kendi günahlarını ve ayıplarını Kürdlerin üzerine atmak ve "ne yapalım, biz reform yapmak istiyoruz ve tüm uygarlık dünyasının övgü ve takdirine lâyık görülecek olan insanî girişimleri düşünce ve tasarı durumundan çıkarıp somut gerçek durumuna getirmeyi arzu ediyoruz; fakat şu bağınaz ve vahşî Kürdler, kanun ve düzen tanır insanlardan olmadıkları nedeniyle, hükümetin yasaklamasına ve zor kullanmasına karşın Ermenileri öldürüp yok ediyorlar ve böylece hem güvenliği bozuyorlar ve hem de dağlara sığınarak hükümeti aylarca iç savaşlarla yorgunluklara ve güçlüklerle uğrattıyorlar" demek için aldatmacalar, iftiralar uydurmak hıyanetinde bulunmaktan sakınmıyor. Ve tersine, ülkenin, bütün halkın özgürlük ve yaşamını güvence altına alacak, adalet ve akıl yolunda işleyecek bir hükümetin kurulmasına yanaşmamak için en eğri yolları ve siyasal entrikaları izleyerek, değişik unsurlar arasına serpilmiş kin ve düşmanlıkları birbirlerini hurdahaş edecek ölçüde artırmaktan özel bir zevk duyuyor.

Geçmiş faciaların kalıntıları olan bugünkü fenalıklar ve vicdan sızlatan(123) vuruşmalar, hep bu bozgunculuk ve iğrenç fikirlerle Sultan Hamid

(121) 22. sayıdaki 99 numaralı dipnota bakınız.

(122) Buradaki "iki unsur"dan maksat, Kürdlerle Ermenilerdir.

(123) Buradaki "vicdan sızlatan" sözcükleri, yazının aslındaki "vicdandüz" bileşik sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. Bu sözcük Arapça olan "vicdan" ile Farsça olan "düz" sözcüklerinden oluşmuştur. "Düz" sözcüğü, "bir şeyi diken, dikici" demektir. Örneğin, Farsça olup "Türkçeye "çuvaldüz" biçiminde geçen "çuvaldüz" sözcüğü, "çuval diken, çuval dikmekte kullanılan" anlamına gelmektedir. Buna göre, buradaki "vicdandüz" sözcüğünün Türkçedeki tam karşılığı "vicdan diken" olmaktadır. Ancak Türkçede böyle bir söz kullanılmadığı için, çeviride bu anlamı en iyi veren "vicdan sızlatan" sözcükleri kullanıldı.

hükümetinin meşru olmayan akılsızca tutumundan doğmaktadır. Bir an önce unsurlar arasında(124) hak ve adalet kurulup belirgin duruma getirilerek, kötülüklerin kaynağı olan zalim memurlara karşı ve özellikle utanmaz ve anlayışsız memurlar kullanmakla kutsal vatanımızı(125) insan mezbahasına çevirmeye ant içmiş olan Padişah Sarayına karşı hak ve özgürlük isteyen sesimizi yükseltmedikçe, işlerimizin daha dokunaklı ve korkutucu bir düzeye düşeceğine ve kargaşalık içindeki durumumuzun karanlık ve ümitsiz bir geleceğe doğru sürükleneceğine inanmak zorunludur. Düzelmeye uğramaksızın geçmişten akıp gelen fenalıklar, hatta doğal akışına da bırakılmayarak hissedilir bir zulüm ve zorbalığın etkisiyle daha da şiddetlenirse ve şimdiki süprüntüler yönetimi sürükleyip giderlerse, geçmiş zamanı da değil, nefret edilen bugünkü saatleri bile aratacak matem saçan günler göreceğimizize yazıklanmamak ve bugünden ağlamamak olanaksızdır.

2- Kürdlerin kan dökmeye olan düşkünlükleri, yaygın biçimde söylendiği gibi huylarından ve yaratılışlarından gelen bir şey değildir. Yukarıda açıklandığı gibi hükümetin ve Padişahın kim ve ne demek olduğundan bile habersiz olan bu zavallılar, geçmiş zamanlardaki temiz karakterlerini ve yüce mertliklerini yalnız bu uğursuz dönemde(126) kirletmişlerdir. Çünkü hükümetin emrini, görünmeden sesi işitilen meleğin emri(127) düzeyinde anladıkları için, yüce irade(128) ile yapılan ve katliâm edercesine gerçekleştirilen bu kan dökücülüklerden doğacak zarar ve tehlikeleri düşünmeleri şöyle dursun, Halife Makamında oturan bir cinayet kışkırtıcısının(129) heves ve keyfine lâayık olabilmek ümidiyle her şeyi göze almaktan ileri gelen bir gafletle o iğrençlikleri meydana getirmişlerdir; böyle olunca ve zorunlu kılan emir de varken bu tip araçları sorumlu tutmak, insan vicdanına ağır gelir. "İnsanlar, krallarının yolları üzerinedir" ünlü sözünün etkisi şimdiki uygarlıkça yürürlükte bulundurulamazsa da, bilim ve bilginin henüz ışıklarını saçmadığı uykudaki bölgelerde tümüyle uygulanabilir olduğu, biz Doğulularca(130) itiraz kabul etmez bir gerçektir. "Bilgisiz halklar, koyun sürüsü gibi çobanın arkasından yürürler".(131)

3- Ermenilerin bir bölümünün isyan ettikten sonra gösterdikleri usulsüzlük ve hele şu insanlık çağına yakışmaz bir yalan ve bozgunculukla, tüm iğrençlikleri Müslümanlığın ve Osmanlılığın üzerine atarak vatandaşlarını kendilerinden soğutmalarındaki mantıksızlık, şiddetli bir şaşkınlığa ve eleştiriye çarpacak kabul edilemez bir davranıştır. Yüce Devlet'in son yüzyıldaki güçsüzlüğünden ve çaresizliğinden öbür uluslar gibi yararlanarak, hiç bir

(124) Unsur lar arasında: Halklar arasında.

(125) Buradaki "kutsal vatanımız"dan maksat, Kürdistan'dır.

(126) Buradaki "uğursuz dönem"den maksat, Abdülhamid dönemidir.

(127) "Görünmeden sesi işitilen meleğin bildirdiği Tanrı'nın emri" demek istiyor.

(128) 20. sayıdaki 89 numaralı dipnota bakınız.

(129) Buradaki "cinayet kışkırtıcısı"ndan maksat, Abdülhamid'dir.

(130) Buradaki "Doğulular"dan maksat, Doğu halkları, Doğu ülkelerinin insanlarıdır.

(131) Bir yerden alındığı anlaşılan bu son tümce, yazının aslında tırnaklar içinde yazıldığı için, biz de çeviride onu tırnaklar içinde verdik.

siyasal hak ve yetkileri olmadığı halde, yalnızca insanlık dünyasını velleyle düşürmek ve kamuoyunun önünü kapatarak, şimdiki hükümetlerin arasına bir de Ermenistan katmak ham sevdasına kapılmaları da ayrıca bir eksiklik-tir. Anadolu'daki Osmanlı illerinin hiç birinde nüfusça Müslüman unsurlardan üstün ve çoğunlukta olmadıkları açıkça bilinen gerçeklerden olduğuna göre, bir Ermenistan'ın kurulması olanaksız görülmeliydi; ve şu kadar var ki bütün uyruklarına karşı zulüm ve zor kullanan zalim yönetime(132) saldırılar yönelterek, hak ve adalet istemek için Osmanlı ümmetinin beğeni-si kazanılmalıydı.

Başlangıçta bu ihtilâlcî hareketleri destekleyici gibi görünen İngiliz siyaset adamları, Kürdistan'da reformların hızla uygulanmasını gerektireceği düşüncesiyle Ermenilere oldukça destek sağlamış ve yardımda bulunmuşlardı. Bu konuda İngiltere, Ermenilerin mutluluğunu düşünmekten çok, gelecekteki kendi çıkarlarını düşünmek zorundaydı. Herkesçe bilindiği gibi, Rusya'nın güneye doğru istilâsıyla kendi geleceğinin de çok tehlikeli bir duruma düşeceğine ve yok olacağına çok eskiden inanmış olan İngiltere, Osmanlı ülkesinin genelinde göremediği gelişme ve evrimleşmeyi hiç olmazsa Kafkasya sınırında görmek ve düzgün, beğenilir bir yönetimin kurulmasına hizmet edecek reform işlerini tasarı durumundan çıkarıp somut gerçek durumuna getirmek için her şeyi fedaya hazırlanmıştı. Kürdistan'da düzen sağlanınca, doğaldır ki komşu olan Rusya'nın müdahalesine meydan kalmayacak ve bu nedenle bizimle birlikte İngiltere de tehlikeden kurtulmuş olacaktır.

Ne fayda ki Ermeniler akıl yoluna uygun bir hareket çizgisi izleyerek zulmü yıkmaktan çok, insanlığı ve Müslümanlığı yıkmaya çalıştıkları ve dayanakları olan İngiltere'nin siyasal çevreleri ve basını gerçek zalim olan Abdülhamid'i sorumlu tutarken, onlar, tüm Müslüman unsurlara saldırabilmek için Sultanı suçsuz günahsız tanıdıkları için, sonunda İngiltere'nin korumasından yoksun kaldılar. Ve böylece, o yönden umulan kurtuluş ve koruma, tümüyle uçup gitti.

Oysa Berlin Antlaşmasındaki özel maddeye(133) dayanılarak altı yıl önce meydana getirilen ayaklanmaları iyi niyetle ve temiz tutarak izleselerdi, yapılacağına söz verilen reformları şimdiye dek elde ederek, öbür unsurlar karşısında bu yönden öncelik hakkını kazanmış olacaktardı ve olasılıkla hemşehrileriyle(134) birlikte şimdi mutluluk dolu bir toprakta yaşıyor olacaktardı. O fırsatlar kaçırıldı. Ve Müslümanlık da, Osmanlılık da hakaretle ayaklar altına alınarak ve küçük düşürülerek, İngiltere'nin korumasına gereksinmezlik tavrı gösterildi ve ümit dolu bakışlar Petersburg'a(135) çevrilmeye başlandı. Bugünkü durumlar, işte bu değişikliğin ve bu dönekliğin meyveleridir.

---

(132) Buradaki "zalim yönetim"den maksat, Abdülhamid yönetimidir.

(133) Bu sayıdaki 105 numaralı dipnota bakınız.

(134) Buradaki "hemşehrileri"nden maksat, Kürdlerdir.

(135) Bu sayıdaki 107 numaralı dipnota bakınız.

4-Slâvlar imdada çağrılarak onların gücüyle elde edilebilecek sonuçları anlatmadan önce, sözümüze konu olan geniş toprak parçası(136) hakkında Rusya'nın kullandığı politikayı dikkatle ve inceden inceye gözden geçirmek gerekir:

Sözü edilen hükümetin(137) talihi ve şansı son yüzyılda pek parlak olduğundan, her noktada giriştiği işleri başarıyla sona erdirmesine güvenerek, önceleri yapmak istediğimiz reformlardan(138) bizi alıkoymuştur. Bir de, Osmanlı ülkelerinden kaçarak kendisinin koruyucu kanatlarının altına sığınan Ermeni ihtilâlcilerini, "alın öldürün, egemenliğinizin hakkıdır, dilediğiniz gibi işlem yapın" biçiminde dalkavukça sözlerle İstanbul'a geri verip teslim eder ve Padişahın Sarayının cinayetlerini alkışlar. Kürdistan'da Rus konsolosları, dağıttıkları ödüllere ve saçtıkları vaatlerle, iyiyi ve kötüyü ayırt etmekten âciz olan bazı Kürd reislerini(139) Ermenilere ve hükümete karşı kışkırtarak, kargaşalıkların ve taşkınlıkların bir an önce büyük sayılara ulaşip çoğalmasını ister ve böylece Kürdistan'ı ayaklanma dalgalarıyla bulandırır. Ayrıca da, Ermenilere, Ortodoks Kilisesine tapınarak bağlanmaktan başka kurtuluş çaresinin bulunamayacağını, Rumeli'de(140) bağımsızlık kazanmış küçük hükümetlerin şimdiki durumlarını örnek göstererek "başvurulacak insanlık ve merhamet yeri olan Petersburg seçilirse" der.(141)

Bu entrikaların kaynağından artık hayır ve iyilik beklemek için son derecede kısa görüşlü olmak gerekir.

Ne var ki Rusya'nın reformların uygulanmaması konusundaki uyarıları, zevk içinde yaşamaktan ve diktatörlükten başını kaldıramayan Padişahın Sarayının aşağılık karakterine olağanüstü biçimde uygun gelmiş olduğundan, bir de bu şekilde Balkan hükümetlerine benzer bir Ermenistan'ın kurulması ümidi Ermenileri pek güzel avutmuş olduğundan, işler istendiği gibi gitmiş ve şimdi Avrupa'nın ilgisinden, yürek yumuşaklığından yoksun kalan Ermeni vatandaşlarımız, Ortodoks Kilisesine bağlanmak üzere mezhep değiştirmeyi bile göze almışlardır.

Rusya'nın korumasına olan bu ölçüde bir güven, şaşkınlık vericidir.

Rusya, despotizminin egemenliği altına girmeye mahkûm olacak ulusları ve halkları başlangıçta tatlı vaatlerle oyalayarak, birer birer korkunç ve şiddetli pençesine aldıktan sonra, milliyetlerini tümüyle yok edip ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bu, apaçık ortada olan gerçeklerden olduğuna göre, Ermenilerin o taraftan bağımsızlık, özgürlük ve mutluluk beklentileri, şiddetle kınanır ve ayıplanır bir davranıştır.

(136) Yazının aslındaki "kıt'a" sözcüğünün karşılığında kullanılan "geniş toprak parçası"ndan maksat, çok geniş bir ülke olan Kürdistan'dır.

(137) Rus hükümetini kastediyor.

(138) Osmanlı hükümetinin uygulamak istediği reformları kastediyor.

(139) "Kürd reisleri"nden maksat, Kürd aşiret liderleridir.

(140) Rumeli: Osmanlıların Avrupa'daki toprakları.

(141) Yani "Rus hükümeti, Ermenilere, başvurulacak bir insanlık ve merhamet yeri olarak gösterdiği başkenti Petersburg'u seçip oraya başvurdukları takdirde kurtulacaklarını öne sürer".

Gerçi, son günlerde Kürdistan'da meydana gelen durumlardan dolayı Sultan Hamid hükümetini sorumlu tutup azarlanmaya müstahak bulan bir sağlam kurulun(142) korumasını kazanmak, işkence ve tutsaklığa yakalanmış olanlarca avunma gerekçesidir; ne var ki, bir zamanlar Slâv yardımıyla bağımsızlık nimetine kavuşan ve aynı soydan gelen bugünkü Sırbistan,(143) Karadağ(144) ve Bulgaristan Rusya sınırında bulunsalardı, şimdi bile iç yönetimlerini karışıklık ve kargaşalıklara uğratan Rusya hükümetinin zorbaca egemenliğine boyun eğmek zorunluluğunu duyacaklardı. Hatta, Balkan yarımadasının birer köşesine sıkışmış olan bu küçük hükümetlerin, Rusya'dan konum olarak pek uzak oldukları halde bile onun etkisinden ve baskısından yakalarını kurtaramadıklarına bakılırsa, "Petersburg'un insancıl ve uygar çevreleri"nin teşvikiyle Kafkasya sınırında bir Ermenistan kurmak isteyenlerin gelecekte uğrayacakları belâyı şimdiden düşünmemeleri, garipsenen bir şeydir.

Özet olarak, Osmanlılığın özgürlüğü ve bağımsızlığı bayrağı altında diğer unsurlarla birlikte mutluluk kazanmak için çalışılmazsa, Ermeniler, bugünkü durumlarından ve şanlarından daha beterine yakalanarak, Sibirya'daki acıklı sürgün yerini karargâh edinmeye şimdiden hazır olmalıydılar. Osmanlılık adalet ve güvenliğe kavuşursa, Ermenilik yaşayabilir. Fakat Rusların yalancı vaatlarına aldanarak Kürdistan'ı zalim ve zorba Slâv fikirlerinin ezilmesi ve yenilmiş durumuna düşürmek isterlerse, özgürlük yerine uğrayacakları şey, hiç bir zaman sona ermeyecek olan bir esaret belâsı olacaktır. Osmanlılık olmazsa, Ermenilik sönebilir. Oysa Osmanlılar, Ermenileri elden kaçırmakla siyasal yaşamdan yoksun kalmazlar; ancak, yüzyıllarca birlikte oldukları bir halkı kaybettiklerinden, yüreklerinde bir ayrılık üzüntüsü duyarlar.

CAN SIKICI SORUNLAR

Sultan Abdülhamid, bütün fenalığı Osmanlı ülkelerine mıknaatıs gibi çekecek değişik Osmanlı unsurlarının zarar ve ziyanına olarak Avrupa devletlerine müsaadelerde bulunmaktadır. Verilen imtiyazların gelecekte meydana getirecekleri tehlikeler dikkate alınmadığından, yabancılara vatanımızın(145) zenginliklerinden yararlanmalarına son derece korkakça bir hoşgörü gösterilmektedir. Bayağı denilebilir ki Padişahın keyfinin bozulmaması amacıyla, "varsın yabancılar kazansın, uyuşukluğumuzdan ve beceriksizliğimizden milletin haberi olmasın, Padişahın gönlü rahat olsun da isterse bütün İslâm dünyası yansın" gibi, nefret edilecek bir hareket çizgisi izlenmektedir.

(142) Bu sayıdaki 111 numaralı dipnota bakınız.

(143) Bu sayıdaki 113 numaralı dipnota bakınız.

(144) Bu sayıdaki 114 numaralı dipnota bakınız.

(145) Buradaki "vatanımız"dan maksat, Osmanlı topraklarıdır.

İşte bu sağlıksız tutum, son aylarda başımıza can sıkıcı ve önemli iki siyasal olay çıkardı. Ümmet bireyleri yoksulluk ve zulüm altında olmak yüzünden yok olup tükenirken, ellerinden gasp edilen mülk edinme haklarının(146) Padişahımızın emir ve iradesiyle, iyilik olarak tümünden dışarıya bağışlanması Padişah Sarayının kesin kuralı olduğundan, bu iki olayın da bizim zararımızla sonuçlanacağı, meydana gelişlerinin daha başlangıcında anlaşılmıştır.

Birincisi, beş yıl önce İstanbul rıhtımları imtiyazını alarak inşaatını tamamlamış olan bir Fransız şirketine söz konusu rıhtımların tapu senetlerinin verilmesiyle kullanım haklarının onaylanması, eğer bu gerçekleşmezse rıhtımların Osmanlı hükümetince satın alınması konularını belirten Fransa'nın İstanbul Elçisi Mösyö Fonstan'ın(147) bu isteklere, Lorando ve Tobini(148) gibi bankerlerin bir zamanlar ödünç verdikleri paraların bugün yüksek faizleriyle birlikte ulaştıkları büyük tutarların da mutlaka ödenip kapatılmasını ve bunlara benzer daha başka kişisel çıkarları da ekleyerek, ticarî olan bir olaya siyasal bir olay rengini vermesinden ibarettir. Adı geçen Elçinin, İstanbul'da bir ay kadar Saray ile Babıâli'yi(149) tehdit ettikten sonra, daha öldürücü ve zehirli imtiyazlar alabilmek için ilişkileri keserek Milâdî takvime göre 26 Ağustosta Paris'e çekilmesi, işi büsbütün önemli kılmıştır. Durumların oluş biçiminden, bunun zararımızla sonuçlanacağı sezilmektedir.

İkincisi, Basra Körfezi kıyısında yer alan Kuveyt Sultanlığı üzerine İngiltere tarafından egemenlik iddia edilmesidir. Alman şirketine imtiyazı iyilik olarak bağışlanan Bağdad Demiryolunun bitimine rastlayan ve ilerde büyük bir liman olacak olan bu kasaba, 30 yıl önce egemenliğimizin altına alındığı halde, şu ana kadar önem verilmemesi, İngiltere'nin bu iddiasına yolaçmıştır.(150)

---

(146) Buradaki "mülk edinme hakları" sözcükleri, yazının aslındaki "hukuk-ı mülkiye" sözcüklerinin karşılığında kullanılmıştır. Arapça olup Osmanlıcaya geçen "mülkiye" sözcüğü, ayrıca "sivil" anlamında da kullanılmıştır. Eğer yazar o anlamı kasetmişse, o zaman Türkçe çevirisi "sivil hakları" olur.

(147) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(148) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(149) 23. sayıdaki 93 numaralı dipnota bakınız.

(150) Yazar burada Kuveyt'in ilerde büyük bir liman olacağını belirtmekle, bu küçük ülkenin önemini daha o zaman görmüştür. Irak'ta iktidarda bulunan Arap faşizmi, Kuveyt'in petrollerini ele geçirmek ve nüfuzunu bölgeye yaymak için 2 Ağustos 1990 tarihinde bu ülkeyi işgal edince tüm dünya büyük bir bunalımın içine düştü. Batılı ülkeler ve Mısır, Suriye gibi bazı Arap ülkeleri, Kuveyt'i kurtarmak için Suudî Arabistan'da askerî yığınak yaptılar. Biz bu satırları yazarken, Ortadoğu kanlı bir savaşın eşliğinde gözüküyor.

Sahib

ve

Muharriri:

Bedirhan Paşaoğlu

Abdurrahman

KURDÎSTAN

1315

Heyvê carekê derdikeve
cerîdeya Kurdî ye

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna

teşvik eder

nasayih ve edebiyat-ı

Kürdiyeyi hâvî

ayda bir neşrolunur

Kürdçe ve Türkçe gazetedir

KÜRDÎSTAN

Gazetenin mesleğine muvafık

Arabça, Farişî mektublar

aynen derc olunur

Adresse:

"KURDÎSTAN"

GENÈVE

(Suisse)

*

Kürdistan haricinde

her yer için

senelik abone bedeli

80 kuruştur

Kürdistan dahilinde

hususî isteyenlere

meccanen gönderilir

În 4 Zîlhîcce sene 1319 * 1 Mart sene 1318(1)

KURDÎSTANÊ DE ESASA NÎFAQÊ

Ev malûm e ku rahibên Jezwîta,(2) ser fesad û nîfaqa neşr û tamîm dikin(3) ji hemî memleketên Ewropayê nefî û teb'îd bîn;(4) eve zemanek e mustewlîyê Şerqê bîne.(5) Xirabîya wan mirova li welatê me de jî gelek zêde ye. Lakin

- (1) Li gora tarîxa Mîladî 14 Adar 1902(Miladî tarihe göre 14 Mart 1902).
- (2) Rahibên Jezwîta: Papisên Jezwîtan, keşeyên Jezwîtan, keşeyên mezhebê Jezwîtan. Gerçi navê wî mezhebî di vê nivîsarê da "Jezwît" hatiye nivîsîn, lê di hin serçavîyan û ferhengan da wî navî bi awayê "Cîzwît" cî girtîye. Mezhebê Cîzwîtan, di sala 1540'î da ji aliyê Keşe İgnatjus de Loyola ve hatiye sazîkirin. Ji ber tevgerên xirab ên keşeyên wî mezhebî, li welatên Ewropayê zêde pêgirtî peyda nekirine û bi awayekî fire cî negirtîye. Paşê keşeyên wî mezhebî berê xwe dane welatên Rojhilat û li gelek cîyan dêr ava kirine, propagandeyên mezhebê xwe kirine û xebitîne ku pêgirtîyên xwe li wan welatan zêde bikin. Navê mezhebê wan bi mana "İsayîyan" tê.
- (3) Ser fesad û nîfaqa neşr û tamîm dikin: Li ser xirabî û dubendî û pevçûna ku belav dikin, ji rûyê xirabî û dubendî û pevçûna ku derdixin û belav dikin.
- (4) Nefî û teb'îd bîn: Nefî û dûr bûn, hatin dûrxistin, hatin qewitandin.
- (5) Mustewlîyê Şerqê bîne: Li Rojhilat belav bûne, welatên Rojhilat îstîla kirine, welatên Rojhilat dane ber xwe.

ewwela, da ez qenc mahîyeta wan tayîn bikim, ez'ê hinek ji fesada wan a li Çînê îcra kirî,(6) behs bikim.

Eve hemanê(7) du sal e Çînê(8) gelek qîtal û yexma îqa' bîn,(9) gelek zulm û xedir li xelqê Çînê kirin. Hemî weq'enivîsa,(10) xasma Baron Bazanqor,(11) nav esera xwe ya ser vî şerî teb' û neşir kirî,(12) temamen îtîraf dike(13) ku sebaba felaketa Çînê dudu ne.(14) Yek jê Înglîz e, ku ser menfeeta(15) xwe ya maddî, her pêlekê wî memleketî dide ber top û tifinga. Sebaba dî jî ew rahib in ku bi hîmaya Fransayê(16) hinde ehwalên xîlafê edl û însanîyet(17) li wî welatî îcra dikin. Hinga eskerê dewletên muttefiq(18) xebebe li Çînîya kir,(19) berî hemî kesa rahiba dest yexmayê kir. Weqta ku eskerî dît ku rahib Çînîya talan dikin, ewan jî dest pê kir.

Mîsyoner(20) ji berê ve li wê derê ne. Loma ewan dizanî ku malê zêde li ku dera veşartî ye; bi delalet(21) û qeweta eskerên xwe û bi wan eskerên Çînî ku bi telqînatên(22) xwe kiribîn File, paş şerî ketin nav bajêr; esker emwal(23) talan dikir û rahiba re tanî;(24) ewan we îtîqad dikir(25) ku emelek(26) xêr dikirin.

Nav eskerên Fransîz ên çûyî Çînê de, yek rê de mir; eşayayên wî teftîş kirin,(27) çekek şêst hezar zêr li ser dîtin; ev mîqdar bedela eşayayê mesrûqe

-
- (6) Fesada wan a li Çînê îcra kirî: Xirabîya wan a ku li Çînê anîne cî, xirabîya wan a ku li Çînê pêkanîne.
- (7) Hemanê: Hema hema.
- (8) Çînê: Li Çînê.
- (9) Qîtal: Lêkdan, hevkuştin.
Yexma: Talan. Ev peyviyeka Tirkî ye, ketîye zimanê Kurdî.
Îqa' bîn: Qewimîn, hatin qewimandin.
- (10) Weq'enivîs: Bûyernivîs, kesê ku bûyeran dinivîse û qeyd dike.
- (11) Ev nav, li gora nivîsîna wî ya bi tîpên Erebî hatîye wergerandin bo tîpên Latînî û weha hatîye nivîsîn. Dibe ku awayê wî yê orîjînal ê bi tîpên Latînî jî vî awayî cuda be jî.
- (12) Teb' û neşir kirî: Çap û belav kirî, esera xwe ya ku çap kirîye û belav kirîye, esera xwe ya ku çap kirîye û weşandîye.
- (13) Temamen: Bi tevayî.
Îtîraf dike: Li xwe tê mikurê.
- (14) Dudu ne: Didu ne, du tişt in.
- (15) Menfeet: Lişt.
- (16) Bi hîmaya Fransayê: Bi parastina Fransayê, di binê parastina Fransayê da.
- (17) Xîlafê edl û însanîyet: Çewtê edaletê û mirovîyê, li dijê edaletê û mirovîyê.
- (18) Dewletên muttefiq: Dewletên hevgerî. Mexsed dewletên Ewropayê ne.
- (19) Xebebe li Çînîya kir: Zora Çînîyan bir, Çînî zorbirî kirin.
- (20) Mîsyoner: Belavkarên dîne Filetîyê, kesên ku diçin hin welatên ne File û dixebitin ku dîne Îsa di nava gelên wan welatan da belav bikin.
- (21) Delalet: Rêbirî, rênişandan.
- (22) Telqînat: Piranîya "telqîn" e, ew jî bi mana "îqna'kirin" û "propagande" ye.
- (23) Emwal: Piranîya "mal" e.
- (24) Tanî: Danîya.
- (25) We îtîqad dikir: Wisa bawer dikir.
- (26) Emel: Kar.
- (27) Eşyayên wî: Tiştên wî.
Teftîş kirin: Qontrol kirin.

bî.(28) Hasilî, gelek emsal û ehwalên(29) dî kifş kir ku mîsyoner, van wuqûatê mu'îlme de sebebek musteqil bîn.(30)

Ew tefsîlat tayîn dike ku(31) ev mîsyonerên ha, meqseda wan a eslî ew e menfeeta xwe digerin; dewletên Ewropayê jî, meqsedên xwe yê nameşrû(32) re wan dikin alet.

*

Gelek wuqûatên dî îsbat dike ku muamelatên(33) mîsyonera temamen bi musaeda wuzerayên(34) wan dibe. Îxtîlafa nav hukumeta me û Fransayê de teheddus kirî,(35) bi sûretek we netîcepezîr bî(36) ku, ew pênc şeraitên(37) li me dayin qebûlkirin,(38) paşayika halê Kurdistanê de gelek muzir e.(39) Ew pênc şerait jî ev in:

1- Qebûlkirina hemî mektebê(40) Fransîz ên li milkê me mewcûd(41) û muafiyeta wan ji bacê(42)

2- Qebûlkirina hemî mebanîyuddîn û xestexaneyên(43) mewcûd û muafiyeta wan ji gumrikê

3- Tamîra(44) hemî mekteb, xestexane û emakinên saîre(45) yên li salên 1894, 95, 96'ê de weq'a Ermenîya texrîb û an zererdîde bûyîn.(46)

(28) Mesrûqe: Dizîkirî, tiştê ku hatiye dizîn.

(29) Hasilî: Dûwayîka peyvê, bi peyveka kurt.
Emsal: Pîranîya "mîsal" e, ew jî bi mana "numûne" ye.

Ehwal: Pîranîya "hal" e, ew jî bi mana "rewş" e.

(30) Wuqûatê mu'îlme: Bûyerên azarde, bûyerên ku azar didin mirov, bûyerên ku mirov dêşînin.

Musteqil: Serbixwe, xweser.

(31) Tefsîlat: Qalkirina hin bûyeran bi awayekî dirêj û fire.
Tayîn dike: Nîşan dide, kifş dike, tîne ber çavan.

(32) Nameşrû: Nebicî, neheq.

(33) Muamelat: Pîranîya "muamele" ye, ew jî bi mana "deskari, tevger, kar" e.

(34) Wuzera: Pîranîya "wezîr" e.

(35) Teheddus kirî: Peyda bû.

(36) Bi sûretek we: Bi awayekî wisa.

Netîcepezîr bî: Netîceda bû, dûwayîkde bû, netîce û dûwayîk da.

(37) Şerait: Pîranîya "şert" e, ew jî bi mana "merc" e.

(38) Li me dayin qebûlkirin: Bi me dane qebûlkirin.

(39) Paşayik: Paşî, dûwayî.

Muzir e: Zîyande ye, zîyan dide, zîyan tîne.

(40) Mekteb: Dibistan.

(41) Milkê me: Welatê me.

Mewcûd: Heyî, tiştê ku heye.

(42) Muafiyet: Azadkirin.

Bac: Bêş, diravên ku dewlet ji hin sazgehan û kesan distîne.

(43) Xestexane: Nexweşxane.

(44) Tamîr: Veavakirin, veçêkirin, ku mirov avayîyek yan jî tiştêkî dî yê ku hinek cîyên wî xira bûne, ji nû ve ava bike yan çêke.

(45) Emakinên saîre: Cîyên dî.

(46) Zererdîde: Zirardîtî, xesardîtî.

4- Her car wekî(47) hukumeta Fransayê dest kir bînanê însa û an bike mewcûd tamîr û an tewsi' bike,(48) heger heta şeş heyva hukumeta me tu îtîraz teblîx nekir,(49) êdî tu heqê îtîraz ji me re namîne.

5- Wek Fransayê divê, tesdîqa întîxaba(50) Emanuel rahibîya Keldanîya re.(51)

*

Ji van her pênc madda kifş dibe ku, ew mesleka(52) Fransa li Kurdistanê taqîb dike, îstîqbalê de Kurdistanê de wê gelek mudhiştir(53) bibe û mîsyonerên wê derê, yekcar bi van şeraita mutlequl'înan(54) dibin. Fransiza, mîsyoner ji welatê xwe derkirin. Lakîn ew mufsid nuho çûn li milkê me, wê derê bi hîmaya Fransiza de ne. Bînaen'eleyh,(55) Fransiza tu qencî însanîyetê re nekir. Ew bela rêkirin ser çavê masûmên Anadolîyê; û Fransayê bi quwwetulbehra(56) xwe hew qas îmtîyaz(57) da mîsyonera ku, paş nuho qîtalên gelek xwînrêj zuhûr bikin.(58) Çi qas muessesatên(59) Fransayê welatê me hene, hemî destê mîsyonera de ne. Ew jî ya wê xelqên cahil bînin ser dînê xwe, û an yên neyên ser dînê wan, wê bi îfsad û teşwîqa wan(60) bi destê tewabiên wan bèn qetilkirin.(61)

Hasilî, Kurdistana reben, mehza bi tedabîrên(62) Fransayê û bi îttîfaqa

(47) Wekî: Dema ku, wextê ku.

(48) Li vir tēkilhevîyek heye, wisa tē zanîn ku ev tēkilhevî ji şaşîya rêzêkirinê qewimîye. Bi dîtina me, awayê rast weha ye: "Her car wekî hukumeta Fransayê dest pê kir ku bîna-yek însa û an a mewcûd tamîr û an tewsi' bike". Mana wê jî bi Kurdeîyka xwerû weha ye: "Her car dema ku hukumeta Fransayê dest pê kir ku avayîyek ava bike û yan yeka heyî veava bike û yan jî fire bike".

(49) Teblîx nekir: Neda zanîn, neda dîyarkirin.

(50) Tesdîq: Qebûlkirin û qencdêrana tiştek, karek, tevgerê; ku tiştek, karek, tevgerê ji alîyê meqamên resmî ve yan ji alîyê kargêrê ve bē qebûlkirin û qenc bē dêran, ew meqamên resmî yan jî ew kargêr ji wî tiştî ra yan ji wî karî ra yan ji wê tevgerê ra bēje "erê" û qebûl bike, qenc bidêre.

Întîxab: Bijartin.

(51) Rahibîya Keldanîya: Keşetîya Keldanîyan, keşetîya Fileyên Keldanî.

(52) Meslek: Rê, awa, tevger.

(53) Îstîqbalê de: Di pêşedemê da.

Mudhiştir: Zêdetir bitirs, zêdetir azarde, zortir.

(54) Mutlequl'înan: Serberadayî, serazad, serbest.

(55) Bînaen'eleyh: Li ser vê yekê, ji ber vî semedî.

(56) Quwwetulbehr: Hêza deryayî ya ku ji gemîyên eskerî pêktê.

(57) Îmtîyaz: Girtina bi ser hinekên dî ra, ku mirov kesek yan hin kesan yan jî hêzek yan jî hin hêzan bi ser ên dî ra bigire, bixe pêşîya wan.

(58) Zuhûr bikin: Dîyar bibin, peyda bibin, biqewimin.

(59) Muessesat: Piranîya "muessese" ye, ew jî bi mana "sazgeh" e.

(60) Îfsad: Xirabkîrin, şopandin, avarêkîrin, derxistina ji rîya rast.

Teşwîq: Fîtîkirin, hewisandin, ku mirov hin kesan jibo tiştek fît bike û hewes tēxe dilê wan, wan jibo wî tiştî bihewisîne, hewes bide wan.

Wan: Mîsyoneran.

(61) Tewabiên wan: Pêgirtîyên wan, pêgirtîyên mîsyoneran, hevalbendên wan.

Bên qetilkirin: Bê n kuştin.

(62) Mehza: Tenê, sirf.

Tedabîr: Piranîya "tedbîr" e.

Rûsyayê, qîtalên gelek mudhiş re musteqbelen muheyya maye.(63) Û ji vî rû-yî, ew Ermenî û Kurdên hinde zemana wek bira îmtîzac kirin,(64) paş nuho heta hevdû xilas bikin wê ji mîsyonera re xizmet bikin.

Mîsyonerên welatê me, mirovên îxfal kirîn(65) her teşwîqê herekatên we(66) dikin ku, nîhayetê de(67) faîdeyek ji hukümetên wan re derkeve. Wekî mirovên wan de(68) dest tecawuzê(69) kir, mileta li ser wan hakim bîttebi'(70) wê heqaretê tehemmul nake; ew jî dest davêje çek û bi saiqa(71) ern û şiddetê, ji luzûmê zêdetir digire dikeve. Loma namê me(72) bê heq zalim û xeddar derdikeve. Lakî esil mutesebbib(73) hinên dî ne; yanî mîsyoner û eşxasên îxfalkirî ne.(74) Çi qasî qîtal bîne, her wekî em tehqîq(75) bikin em'ê bibîn ku nav meseleyê de mîsyoner û murewwicên efkarên wan xwe îzhar dikin.(76)

*

Ev hucûm û ev xedra mîsyonera û hukümetên wan, hemî ser wî xelqî ye ku ji rûyê zulma Ebdulhemîd ji berê ve jar û reben mane. Lakî benîadem xilqeten întîqamcû ye.(77) Ne mirovên wek Kurda bi pirrî cahil, hetta eqwamên sahibmarîfet jî(78) nikarin binê tehqîrê de bimînin. Loma Kurda jî heyfa xwe kir.(79) Hew qas zeman e Ermenîya tecawuz li Kurda nedikir. Bînaen'eleym Kurda jî wan re qenc îmtîzac dikir. Eve çend salek e îmtîzacê qedîm(80) temamen muxtel bîye.(81) Bînaen'eleym sebebek heye, ew sebeb jî fesda mîsyonera ye.

-
- (63) Musteqbelen: Di pêşedemê da.
Muheyya ye: Amade ye, hazir e.
- (64) Îmtîzac kirin: Pêkve jîyan, digel hev jîyan, pêkve bûn.
- (65) Îxfal kirîn: Xapandin, kesên ku mîsyoneran ew xapandin.
- (66) Herekatên we: Hereketên wisa, tevgerên wisa.
- (67) Nîhayetê de: Di paşiyê da, di dûwayiyê da.
- (68) Mirovên wan de: Bi dîtina me peyvika "de" zêde ye û bi şaşîya rêzkirinê li vir derketiye, awayê rast "mirovên wan" e. Yanî "mirovên mîsyoneran, pêgirtî û hevalbendên wan".
- (69) Tecawuz: Desdirêjî.
- (70) Bîttebi': Tebîî, jixwe, bi awayekî tebîî.
- (71) Saiq: Hêza pêjnî ya ku ji dilê mirov dikele û mirov ber bi tiştek daf dide.
- (72) Namê me: Navê me, navê Kurdan.
- (73) Mutesebbib: Kesê ku dibe sebebê tiştek, rê dide karek, şolek.
- (74) Eşxasên îxfalkirî: Kesên xapandî, kesên ku hatine xapandin.
- (75) Tehqîq: Lêgerîn.
- (76) Murewwicên efkarên wan: Kesên ku dîtînin wan direwînin, dimeşînin, belav dikin, kesên ku jibo çigirtina fikrên wan dixebitin.
Xwe îzhar dikin: Xwe eşkera dikin, xwe nişan didin, derdikevin meydanê û dîyar dibin.
- (77) Întîqamcû: Tolexwaz, kesê ku dixwaze tole bistîne.
- (78) Sahibmarîfet: Xwedîmarîfet, xwedîzanîn, serwext, zana.
- (79) Heyfa xwe kir: Heyfa xwe stand, toleya xwe stand.
- (80) Îmtîzacê qedîm: Jîyana pêkve ya berîn, jîyana wan a digel hev a berîn.
- (81) Muxtel bîye: Xilxiliye, verisiye, bişkifiye, xira bûye.

Zemanê Teymûr Leng(82) Rûsyayê divîya ji Qafqasyayê tecawuzê Kurdistanê bike; Ermenîya ji hevalên xwe yê Musulman zêdetir Kurdistan mudafee kir. Eve ji van delîla jî malûm dibe ku ev nîfaqa îro, ne ji sebebek dîger e;(83) netîca meseleyê de, wekî hukumetên Ewropayê dawa dikin, em dibînin ku her merkeza teleba wan, ser menfeeta xwe, tebee û mîsyonerên xwe ye,(84) ne xwîna Ermenîya ye.

Paş şerê dewleta me û Rûsyayê, ew muaheda li Berlînê hat eqidkirin,(85) Rûsyayê şeraitên we dan qebûl kirin ku, eve bîst sal e ji rûyê wan şeraita li hemî derê milkê me de eve bîst sal e qîtal kê nabe. Paş wî şerî, paş wê muahedeyê, me Qanûnê Esasî(86) îlan û qebûl kiribî. Lakîn Rûsyayê dizanî ku ew heqê me de xêr e, loma li Xunkarê me da lexûkirin.(87) Muaheda Berlînê de hin şerait hene ku, heger me ehkamê(88) wan temamen îcra bikira,(89) welatê me de nîfaq û fesadê zêdetir bibîya. Gelek mewaddên(90) wê muahedeyê, sebaba fesada nav xelqê dewleta me de ye. Hingî ev halê nîfaqê dewam bike, em'ê bê-tir kê me bikevîn.

Vê carê Fransayê jî ev rîya Rûsyayê ji xwe re girt.(91) Mesela paşayikê de ewê jî pênc şertên dî li hukumeta me da qebûl kirin. Ji rûyê wan şeraita, zemanekî yi(92) ew Asyaya weqtekî me'hedê tefeyyuz,(93) wê bîye mezbehek, melhemek we(94) ku dinê hê emsal nedîtî.

-
- (82) Teymûr Leng: Padîşahê Moxol bû. Nevîyê Cengîz bû. Di sala 1336'an da li Tirkistanê li bajarê Keş hat dinê. Piştê ku çû ser text, dest bi dagirkirina welatan kir. Îran, Sûrîye, Misir, Îraq dagir kirin, di 1386'an da Bexda wêran kir, paşê Mosqwa dagir kir û berê xwe da dewleta Osmanî, di 1402'yan da di şerê Enqerê da Padîşahê Osmanîyan Bayezîdê 2'yan ê bi navê "Birûsk" naskirî, zorbirî kir û dîl girt. Serbajarê dewleta wî Semerqend bû. Di sala 1405'an da li wir mir. Gora wî li wir e.
- (83) Sebebek dîger: Sebebek dî, semedekî dî.
- (84) Yanî "tim merkeza daxwaza wan, giraniya daxwaza wan li ser menfeeta wan e, li ser pê-girtiyên wan e û li ser mîsyonerên wan e".
- (85) Şerê dewleta me û Rûsyayê: Şerê Osmanîyan û Rûsyayê yê ku di salên 1877—1878'an da qewimî. Muaheda li Berlînê hat eqidkirin: Peymana ku li Berlînê hat pêkanîn, hat îmzakirin. Ew peyman di sala 1878'an da, hema piştê kutabûna şer pêkhat.
- (86) Qanûnê Esasî: Serqanûn, qanûna bingehî ya ku awayê kargêriya dewletek, heq û wezî-feyên hevvelatên wê sererast dike û kifş dike. Di dewra Osmanîyan da ji serqanûnê ra dihat gotin "Qanûnê Esasî".
- (87) Li Xunkarê me da lexûkirin: Bi Xunkarê me da lexûkirin, da hilanîn, da rakirin.
- (88) Ehkam: Piraniya "hukm" e.
- (89) Îcra bikira: Pêkbanîya, banîya cî.
- (90) Mewadd: Piraniya "madde" ye.
- (91) Di eslê nivîsarê da ev peyvika "girt" û peyvika "kirin" a di paşîya pevêka pey vîya da, bi şaşî cî bi hev guhartine; li vir "ji xwe re kirin", li wir jî "qebûlgirt" derketîye. Me ew şaşî rast kir û her du peyvik jî bi awayê rast nivîsîn; me li vir "ji xwe re girt", li wir jî "qebûl kirin" nivîsî.
- (92) Zemanekî yi: Zemanekî ye, demek e.
- (93) Me'hedê tefeyyuz: Cîyê feyzê bû, cîyekî wisa bû ku bi feyza xwe, bi xêr û bêra xwe hati-bû naskirin.
- (94) Wê bîye mezbehek, melhemek we: Wa ye bûye qesabxaneyeka wisa.

Hasilî, çara van bela hemîya Qanunê Esasî ye. Weqta ku welatê me de ev qanûn teessus kir,(95) êdî wê hingê xelq hemî ji huqûqên xwe emîn dibe, teselluta Xunkarê mustebid(96) û me' mûrên wî namîne û êdî mîsyoner jî îfsada xelqê re tu çara nabînin, hetta duwelê ecnebîye(97) jî mudaxele muamelatên me(98) nakin.

Berî sih û pênc sala dewleta Japonyayê jî marûzê mudaxelatên duwelê ecnebîye bî.(99) Lakîn ji wê hingê ve îdara xwe kir binê întîzamê û bi vî sûretî xwe ji teerruza ecaniba xilas kir.(100) Îro jî xunkarê wan heta kêmtirê wan, hemî ber qanûnê wekhev, musawî ne.(101)

Divê em jî wek wan bikin, da em xwe ji neyarên xwe xilas bikin. Çara vê jî ew e, xwe divê em zulma xwe îzale bikin,(102) da sebebê mudaxele yê nemîne.

---

(95) Teessus kir: Saz bû, bicî bû.

(96) Tesellut: Desdirêjî, zordestî.

Xunkarê mustebid: Padîşahê dîktator.

(97) Duwelê ecnebîye: Dewletên bîyanî.

(98) Mudaxele muamelatên me: Têkilîya karên me, têkilîya şolên me.

(99) Marûzê mudaxelatên duwelê ecnebîye bî: Li pêşberê têkilîyên dewletên bîyanî bû, ji têkilîyên dewletên bîyanî ra bûbû amanc.

(100) Îdara xwe kir binê întîzamê: Kargêrîya xwe kir binê dûzenê, kargêrîya xwe xist dûzenê, îdara xwe bi dûzen û qanûnê ve girêda.

Bi vî sûretî: Bi vî awayî.

Xwe ji teerruza ecaniba xilas kir: Xwe ji êrîşa bîyanîyan rizgar kir, xwe ji hucûma bîyanîyan filitand.

(101) Musawî ne: Wekhev in, di navbera wan da wekhevî heye.

(102) Yanî "divê em ku em bi xwe zulma xwe ji meydanê hilînin, rakin, dûwayî li zulma xwe bînin".

ZÎN Û MEM

DEWLET Û TEQRÎRA REMMALÎ JIBO PÎRÊ(103)

Ew warisê ilmê Daniyalî(104)
gava fikirî di şeklê falî

fîlhal-i di rehmê ummehatan(105)
bê wez'ê tewelluda benatan(106)

lehyan û neqîyyê pêkve dîtin(107)
Tacdîn û Sitîyyê pêkve dîtin

şeklê ferehê digel xemê dît(108)
bê perde wî Zîn digel Memê dît

Ev renga he gote qasida pîr:
"Meqsûd-i bi mekr û kîzb û tezwîr(109)

ma qet dibitin jibo te hasil!(110)
Bê rasterewî muhal e menzil(111)

-
- (103) Yanî "dewlet û qalkirina falavêj jibo pîrê". Mexsed ji "pîrê", dayeya Sitî û Zîne ye. Ev, nivê sernivîsara vî beşî ye; temamê sernivîsarê, li gora çapa Stanbolê ya 1919'an weha ye: "Dewlet û teqrîra remmalî jibo pîrê, muwafiqê ma fiddamîr û muxalifê teqrîrê". Mana wê jî weha ye: "Dewlet û qalkirina falavêj jibo pîrê, li gora nîyeta dilê wê û li çewtê qalkirina wê".
- (104) Warisê ilmê Daniyal: Warisê zanyarîya Danyal. Danyal, pêxemberekî Cihudan bûye. Tê gotin ku fal ji wî maye.
- (105) Fîlhal: Tawil, di wê gavê da, hema wê gavê.
Ummehat: Piranîya "umm" e, ew jî bi mana "dê, dayik" e.
- (106) Yanî "berî welidîna keçikan, berî ku keçik welidîbûn". Mexsed ji "keçikan", her du xuşk Sitî û Zîn in.
- (107) Lehyan: Her du alîyan.
Neqîyy: Paqij.
- (108) Fereh: Kêfxweşî.
- (109) Meqsûd: Tiştê daxwazkirî, amanc, tiştê ku mirov wî daxwaz dike û divê wî bi destê xwe bigîhîne.
Mekr: Dek, hîle.
Kîzb û tezwîr: Derew.
- (110) Hasil: Desketî, tiştê ku dikeve destê mirov. Mana wê malikê digel malika berîn pêkve weha ye: "Ma bi dek û derewan daxwaza te qet bi destê te dikeve!"
- (111) Rasterewî: Rewîna rast, meşa rast a bê fetl û fitûl.
Muhal e menzil: Bêmikûn e gîhaneke, ne mimkun e ku mirov bigîje gîhanekek. Yanî "eger mirov rasterê neçe û rast li rê nemeşe, bêmikûn e ku mirov bigîje gîhanekek".

Te d'go ku kurêd-i min di dîn in
Nabêjîye min Sitî û Zîn in

Roja we ku çûne geşt û seyran
wan dîne li rê du dîdeheyran(112)

Yanî du kurêd-i serweqamet(113)
Rabûye li wan kuran qiyamet

Fîlhal-i evan du afîtaban(114)
dil çûye ve bal du mahîtaban(115)

Ew bûne ji îşqê van di bêhûş(116)
ev bûne ji husnê wan di medhûş(117)

Ev şîfeteê belayê îşq in(118)
ew teşneê Kerbelayê îşq in(119)

Ev xatemeşêd-i wan kuran in
van jî du nigîn di destê wan in

Çawa xemilîne ev kuranî(120)
ew jî gerîyane cilkeçanî”(121)

---

(112) Dîdeheyran: Kesê ku mirov ji çavê wî ra heyran dimîne, çavxweşik.

(113) Serweqamet: Kesê ku bejna wî wek bejna dara serwê zirav û dirêj e, bejnzirav.

(114) Afîtab: Roj. Mexsed Sitî û Zîn in.

(115) Mahîtab: Tavehîv. Mexsed Tacdîn û Memê ne.

(116) Îşq: Evîn, eşq.

Bêhûş: Bêhiş.

(117) Medhûş: Gêj, serlêgerîyayî.

(118) Şîfete: Nexweşê evînê, kesê ku ji ber evînê nexweş ketîye. Eslê peyvikê ”şifte” ye, jibo wezna helbestê li vir bûye ”şîfete”.

(119) Teşne: Tî.

(120) Kuranî: Wek kuran, wek lawan, bi awayê kuran, kurkî.

(121) Cilkeçanî: Di cilên keçan da, bi cilên keçan, wergirtiyên cilên keçan, kesên ku cilên keçan wergirtine.

KÜRDİSTAN'DA ESAS-I NİFAK

Süt-re-i riya ve insaniyete bürünmüş Jezvit(122) papaslarının, Avrupa'nın cihât-i muhtelifesinde bâis oldukları fesad-ü şikak mülabesesiyle hemen her memleketten koğuldukları halde, gerek Aksa-i Şark'ta ve gerekse Şark'ta ve hususiyle Okyanus adalarında nüfuz-ü tahakkümü dest-i inhisara aldıkları, hakayık-ı sabitedendir. Maksad-ı aslîleri, cahil ve gafil yaşayan hemcinslerini serair-i diniyeye agâh etmeyerek pençe-i istibdad-ü tağallüblerinde ezmek ve bu suretle semere-i mesaîlerini zerre kadar ta'b-ü meşakkate duçar olmaksızın hazine-i esrarengizlerine cem'etmekten ibaret olan bu kabîl memurîn-i ruhaniyenin mülk-i Osmanîde insaniyet ve medeniyet namıyla îka' ettikleri fazayıhtan evvel, haklarında daha kat'î ve celî malûmat verebilmek azmiyle, kıtaât-ı meskûnenin en baîdlerinde çevirmekte oldukları dolab-ı fesad ve intifai tasvir ve izah, herhalde faidesiz addolunmaz.

Çin muharebâtının misyonerlerin tahrikâtıyla vaki olduğu ve neticenin de yalnız onların menafi-i keyfiyelerine muvafık surette takarrur ettiği, birçok muharrirler tarafından yazılıp durmakta ve meselâ bu muharebelerde vakanüvislik memuriyet-i resmiyesiyle bulunmuş olan Baron Bazankor,(123) "Çin ve Kuşanşin Muharebâtı" namıyla yazdığı eserde, "hükümet-i semaviyenin(124) kapılarını lâyenkatı' sarsan iki müdhiş düşmandan birisi menafi-i ticariyenin temini için İngiltere tarafından edilen tazyîk-i maddî, diğeri de Fransa himayesiyle devam ve icra olunan neşriyât-ı diniyedir" mukaddimesiyle başladığı sahifelerde, misyonerlerin ne insaniyetşiken menfaat ve denaetler irtikâb etmekte olduklarını beyan ediyor ki Fransa generallerinden Waro'nun(125) raporu da bu beyanatı aynıyle, ananesiyle tasdik etmektedir:

"Çin'de ahalînin kıymetli emval ve eşyasını ilk yağma ve garet ve bu hususta askerlere rehberlik eden, misyonerlerdir. Bunlar müddet-i medîde Pekin'de oturdukları cihetle, altun külçelerinin mevzu oldukları bankaları tanıyorlardı. Muhasara kalkar kalkmaz askerlerimizi bizzat sevk ettiler ve Hristiyan dinine idhal ettikleri Çinlileri bunların yanlarına katarak en gizli

(122) Jezvit: Hristiyanlığın bir mezhebi. Türkçede "Cizvit" biçiminde yazılır. 1540 yılında İgnatyus de Loyola adlı bir papas tarafından kurulan bu mezhep, mensubu bulunan papasların yaptıkları kötülükler yüzünden Avrupa'da fazla mensup bulamamış ve fazla yayılamamıştır. Sonra, mezhebe bağlı papaslar Doğu ülkelerine yönelmişler ve birçok ülkede kiliseler yapmışlar, mezheplerinin propagandasını yaparak o ülkelerdeki mensuplarını çoğaltmaya çalışmışlardır. Mezheplerinin adı, "İsacılar" anlamına gelir.

(123) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(124) Hükümet-i semaviye: Semavî hükümet, göksel hükümet. O hükümetin neden böyle nitelendirildiği konusunda elimizde bir bilgi yoktur. Belki de "semaviye" sözcüğü yazının aslında yanlışlıkla böyle çıkmış ve doğru biçimi, "Çin hükümeti" anlamına gelen "hükümet-i Siniye"dir.

(125) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

köşeleri araştırtılar. Bu Çinliler, misyonerlere yardım ederek ve gasb-ü sirket ettikleri emvalı ruesa-i ruhaniyenin ellerine teslim eyleyerek, Cenab-ı Hak indinde hayırlı ve mukaddes bir iş yaptıklarına kani idiler.

İşte bizim askerlerimiz ve bahriyelilerimiz, bu sayede zengin oldular. Kıymetli şeyleri mahallerinde satarak, Fransa'ya Pekin'de aldıkları büyük miktardaki çeklerle avdet eden bu yağmacılardan birisinin yolda vefat etmesi, hayli esrarın meydana çıkmasına yardım etti. Muharebe hitamında Fransa'ya dönen kıtaâtın birisine mensub bu neferin vefatını müteakib alelusul evrakı araştırılırken, Fransa'da tediye olunmak üzere Pekin Piskoposu Fawye(126) tarafından mumza, altmış bin franklık bir çek çıkar; ki bu sayede, tarîk-i hakkı irae maksadıyla neşriyât-ı muğfilede bulunan papasların, Çinlilerin hukuk ve servetine edilen taarruzdan başka, askerlerde ve umumiyet üzere insanlarda mevcudiyeti elzem hakşinaslığı ve dolayısıyla ahlak-ı fâzılayı ifsad ettikleri, bu halleri bîtarafane görenler nazarında tamamen tezahür etti”.

Okayanus adalarındaki istibdad-ü ifsadları Aksa-i Şark'takinden daha fena olup, âdeta oralarda yaşayan zavallıları emr-ü nehyelerinin mahkûmü etmekte ve toprağı feodalite devrindeki cebr-ü şiddetin daha müdhîş bir tarîkiyle sürdürmekte oldukları, Jorj Peren(127) namındaki muharrir-i dakikaşınasın raporları ile müeyyed ve musaddaktır.

*

Bu mukaddimâtı serd etmekten maksad, Avrupa'nın ekser-i hükümetleri arazisinden bir buğz-ü nefret ile tard edilen misyonerlerin, cihanın kıtaât-ı sairesine şerare-i fesad gibi yayıldıklarını anlatmak ve insaniyet-ü medeniyet namıyla hareket eden Avrupa hükümetlerinin eydi-i siyaset ve nüfuzlarında nameşru bir vasıta-i müdahale ve intifa' olduklarını izah etmektir. Misyonerlerin ızrar-ı ibaddaki meslek-i sakîmleri, kendi dindaş ve vatandaşları tarafından nazar-ı dikkate alındığı halde, Avrupa'dan başka mahallerdeki insanları ifsad etmek fikr-i sahîfini yine o vatandaşların meclis-i mebusanlarda, umumî ve hususî konferanslarda saklayamadıkları, matbuâtın her gün ifşa ettiği dosyalardan, delillerden mütezahir olmasına nazaran, Devlet-i Aliyye(128) ve Fransa beyninde, mütekevvin rıhtımlar ve sair ihtilâfâtın misyonerlerin menfaatına muvafık olarak Osmanlı şeref ve şanını muhill, aşağıda muharrer beş madde ile 10 Teşrin-i Sanîde(129) hitam bulmuş olması, Kürdistan'ın âtîsi noktasından pek mühliktir:

1- Osmanlı toprağındaki Fransız mekâtib-i hazırasının mevcudiyet-i kanuniyelerinin tanınması ve mer'iyül'icra muahede ve kanunlar mucibince gümrük resminden muafiyetlerinin muteber tutulması.

(126) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(127) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(128) 28. sayıdaki 125 numaralı dipnota bakınız.

(129) Teşrin-i Sanî: Kasım ayı.

2- Fransız hastahaneleriyle ebniye-i diniyesinin mevcudiyet-i kanuniyelerinin tanınması ve keza mer'iyül'icra muahedât ve mukavelât mucibince arazi ve gümrük resimlerinden muaf tutulması.

3- 1894, 95, 96 senelerinde memalik-i Osmaniye'nin muhtelif cihetlerinde ve İstanbul'da tahaddüs eden Ermeni vak'alarında harab olan veya zarara uğratılan Fransız mekteb, hastahaneler ile emakin-i diniyenin inşa, tamir ve tevsi'lerine müsaade olunması.

4- Fransa hükümetinin âtiyen îcabına göre yapmak isteyeceği müessesâtın tevsiyat, inşaat ve tamiratın başlangıcından itibaren geçecek altı ay esnasında hükümet-i Osmaniyece mucib-i şübhe bir şey hissolanarak şayed itiraz edilmeyecek olursa, bu teşebbüsâtın da re'sen müsaadeli add-ü itibar olunması.

5- Keldanî(130) patrikliğine müntahab Emanuel'in memuriyet-i ruhaniyesinin Fransa'nın arzu ve talebi vechile bil kabul tasdiki.

Fransa'nın Şark'ta kapitülasyonların(131) kabul ettirilmesinden beri takib ettiği meslek-i siyasî-i dinînin şüun-ı Kürdistan'da istilzam eylediği müdahalâtın müstakbelde daha müdhişleri îka' edileceğini vazihan isbat eden şu beş maddenin hemen her noktasından Katolikliğin, misyonerlerin son derece bir sahabet ve himayete mazhar edilmiş oldukları hiss-ü derk olunur.

Serbestî-i vicdanın umumen muteber tutulduğu şu asr-ı medeniyette Ak-sa-i Şark ve Okyanus cezairi gibi dinî müdahalât ve münakaşâta makarr-ü memerr olan vatanımızda da Jezvitlerin kanun-ı mahallî fevkına bir kuvve-i bahriye vasıtasıyla is'ad edilmeleri, üçüncü maddede zikredilen, 1894 tarihinde başlamış dehşetli kıtaların bundan böyle daha şiddetle zavallı Şark ahâlsine cebren taslîf edileceğini işrab ediyor.

Fransa'dan koğulan misyonerler, başka yerlerde icra-i mefsedet ettikten sonra insaniyete bir hizmet edilmiş olmaz. Anadolu'da Fransa himayesindeki mekteb, hastahane, emakin-i diniye gibi müessesâtın kâffesi misyonerlerin zîr-i nezaret ve idarelerine tevdî' edilmiş olduğu ve bâdema da istenildiği zaman ve mekânda müceddeden tevsiyatın müsaadeli tanınması, şerait-i sulhiyeden bulunduğu cihetle, buna istinaden Fransız papaslarının cehl-ü gaflette bulunan insanları, ya "bu dini kabul edin, dediğimizi tutun" gibi tahrik ve teşviklerle muhakeme-i vicdaniyelerinden inhiraf ettirecekleri veya kabul etmeyenleri imha için kendi taraftarlarına, "Katolik olmayanların mal ve mülkü helâldir, hususiyle hâmîmiz Fransa'dır, darb ve tahkîr edin, tarziye ve tazminat diğer taraftan yani mağlub ve muhakkar olan cihetten verilir" gibi nahak ve nameşru sözlerle, asırlarca kardaş ve hemşehri yaşamış anasır-ı muhtelif arasına nifak tuhumunu maa ziyadetin serpecekleri şübhesizdir.

Ecnebilir, Garb'da mazhar olamadıkları müsaadât ve imtiyazâtın kâffesi-

(130) Keldanî: Mezopotamya asıllı bir Hristiyan topluluğu.

(131) Kapitülasyonlar: Bir ülkede o ülkenin ve o ülke insanların zararına olarak yabancılara verilen haklar ve ayrıcalıklar. Fransızcadan Osmanlıcaya geçen "kapitülasyon" sözcüğü genellikle çoğul olarak "kapitülasyonlar" biçiminde kullanılırdı. Osmanlıcada "kapitülasyonlar"a ayrıca, "yabancıların ayrıcalıkları" demek olan "imtiyazât-i ecnebiye" de denilirdi.

ni Şark'ta elde etmiş olduklarından, ahalî-i Müslime maruz olduğu esaret ve isaeti kayıdsızlıkla görerek, yalnız Hristiyan olan unsurları hürriyet ve medeniyete îsal ümid-i muğfili ile teşvik etmekten ve bu suretle edyan-ı muhtelifeye mensub akvam arasına büyük bir rekabet-i nifakkârî ilka eylemekten hiç bir zaman boş kalmamışlardır.

Misyonerler, gerek müesseselerinde ve gerekse mahall-ı sairede âlûde-i fikr-i nifakları olmuş insanları daima Avrupa'nın nazar-ı dikkat-ü rikkatini celbedebilecek vak'aları ihdasa tahrik ve sevk edip, bittabî' bu tarîkle hecemât ve savelâta uğrayan anasır-ı hakime zillet-ü hakarete tahammül getirmeyerek, bidayeten def'i saıl ve sonra da tevsî-i kıtal ve tahribatta cahilâne ve mağrurane devam ettiklerinden, sahaif-i matbuât ve mahafil-i siyasyede mes'ûliyeti pek o kadar haklı olmayarak üzerlerine alıyorlar. İyice tedkik edilsin; Kürdistan'da ve sair cihetlerde siyaset noktasından vukua getirilmiş fazayihın ilk sahnelerinde misyonerlerle bunların meftun-ı fikir ve fatanetleri olan ahalînin bir kısm-ı masumu görülmektedir; ki bu kuvve-i muhacimenin icraat ve ifadesi, kâmilen âsûdegâ-i gaflete bürünmüş ve bilhusus hükümet-i zalime-i Hamidiyenin en tahammülgüdaz bar-ı cebr-ü itisafı altında inlemekte bulunmuş olan ahalî-i İslâmiye aleyhine tevcih edilmiştir. Tab'ı beşer daima intikama meyyal bulunduğundan, ikinci sahne, Kürdlerin ve sair anasır-ı İslâmiyenin gerek Kürdistan'da ve gerekse payitahtta Ermeniler aleyhine kıyam ve hareketleriyle hitam bulmuştur. Sebebsiz hücum ve tahrib olamayacağı ve kaide-i külliye olmak üzere hücumu maruz olanlar da sahife-i muhakemeden uzak bulundurulamayacağı malum olmasına göre, esas-ı nifak ve cinayetin ne olduğunu araştırmak tabîidir.

Kürdistan'a misyonerlerin duhulünden, Rusya ve Fransa konsoloslarının menafi-i ticariye ile iştigal yerine Hristiyan ahalîye kıyam ve ihtilâli telkîne başlamazdan evvel ne Kürdistan'da, ne da sair cihetlerde hiç bir Ermeninin burnu kanamadığı gibi, umur-ü muamelât-ı ticariyeyi taht-i inhisara alacak derecelerde kendilerine umum tarafından bir emniyet-i kâmile verilmiş ve hatta bugün Osmanlılıktan bîzar tanınan Rusya'nın muharebât-ı maziyesinde Kafkasya hududunda büyük bir geçidi, vaktiyle Timurlenk'le gelerek Sivas'ta kalmış olan bir unsur-ı İslâmîdan yani Karatatar aşiretinden daha kahramanane müdafaa etmişlerdi.

Bu gibi ahval-ı maziye ve hakayık-ı tarihiye beş-on senelik nifak ve ihtilâllerle unutulmuş, Ermenileri son ferdine kakadar mahv-ü itlâf, hangi dine mensub olursa olsun hiç bir kavmin mizac-ı takdirîsine tevafuk edemeyecek garaibdendir.

Zaten son zamanlardaki vak'alarda en ziyade zarardide olan ecnebi tebaa yüzünden hükümet-i Osmaniye-i âcizeden musırnan taleb ve istihsal edilen tazminatın mevzuları da tedkik edilse, tahakkuk eder ki hecemât-ı müntakımaneyi kendilerine bir kuvve-i anilmerkeziye gibi cezb eden, misyonerler müesseseleridir. Sebebsiz intikam alınmaz.

(Mâbâdı var)

ZIYA-İ AZİM

Serfirazan-ı ahrar-ı Osmaniyeden, yar-i mukaddes ve muhteremimiz, Diyarbekirli İshak Sükûtî Efendi, milleti, vatanı maruz kaldığı tehlikeden istihlas fikr-i gayretperveranesiyle ittihaz ettiği meslek-i âlâm ve meşakkatı neticesi olarak giriftar olduğu illetten ruhayâb olamayıp, İtalya'da vaki San Remo şehrinde teslim-i ruh eylemiştir. Rahmetullahi aleyhi rahmeten vasiaten.

Merhum, cemiyet-i ahrara(132) hakikaten hidemât-ı mühimmede bulunmuştur. O zalim, gaddar hafiyeler arasında harikulâde bir zekâ ve cesaretle maksadına bütün akranından ziyade îfa-i hizmete muvaffak olurdu. Fıtratında merkûz zekâ, vefa, fütüvvet, cesaret gibi mahasin-ı ahlak, bütün ecanib nezdinde dahi kendisini en mümtaz bir mevkide bırakmıştır. Bin beş yüz frank maaşla İtalya Sefareti tababetini kabul etmekle kendisini itham etmek isteyen bazı erbab-ı hased nezdinde dahi malumdur ki merhumun kabul ettiği o memuriyet, öteden beri takib eylediği meslek-i hamiyetperveranesine devam edebilmekten başka bir sebebe mübtenî değil idi. Kendisinin daima sefalet içinde yaşaması ve mustâğrık-ı düyun olarak vefat etmesi, buna pek büyük bir delildir. Hasılı, İshak Sükûtî merhum, cidden milletimiz için tazmini müşkil zayıâtandır. O, milleti için can verdi. Millet de bugün onun yad-ı haziniyle eşkrîz-i derd-ü elemidir.

İntikam Matbaasında tab'olunmuştur

---

(132) Cemiyet-i ahrar: Özgürlükçüler topluluğu, özgürlük için çalışanların oluşturdukları topluluk. Bu topluluktan maksat, İshak Sükûtî'nin de kurucuları ve aktif üyeleri arasında yer almış olduğu "İttihad ve Terakkî Cemiyeti"dir. Buna göre ve "cemiyet" sözcüğü aynı zamanda "dernek" anlamında da kullanıldığı için, "cemiyet-i ahrar" sözcükleri, "Özgürlükçüler Derneği" anlamında da kullanılabilir ve o takdirde sözcüklerin baş harfleri büyük olarak şöyle yazılır: "Cemiyet-i Ahrar". Maksat yine "İttihad ve Terakkî Cemiyeti"dir. Yani "özürlükçülerin oluşturdukları dernek".

30'UNCU SAYININ ÇEVİRİLERİ

KÜRDİSTAN'DA NİFAKIN TEMELİ

Riyakârlık ve insanlık perdesine bürünmüş olan Cizvit papaslarının,(133) Avrupa'nın değişik yörelerinde yolaçtıkları bozgunculuk ve bölücülükler dolayısıyla hemen hemen her ülkeden kovuldukları halde, gerek Uzakdoğu'da ve gerekse Doğu'da(134) ve özellikle de Okyanus adalarında etki ve zorbalığı tekellerine aldıkları, kanıtlanmış gerçeklerdendir. Asıl maksatları, bilgisiz ve dünyadan habersiz olarak yaşayan türdeşlerini(135) dinin sırlarından haberli kılmayarak kendi despotluklarının ve zorbalıklarının pençesinde ezmek ve böylece emek ürünlerini zerre kadar yorulup zahmete katlanmaksızın, akıl sır ermeyen hazinelerinde toplamaktan ibarettir. Bu tip din görevlilerinin Osmanlı ülkesinde insanlık ve uygarlık adına meydana getirdikleri kötülükleri anlatmadan önce, haklarında daha kesin ve açık bilgiler verebilmek isteğiyle, barınılan toprakların en uzak köşelerinde çevirmekte oldukları bozgunculuk ve çıkarıcılık dolaplarını ayrıntılı biçimde anlatıp açıklamak, herhalde yararsız sayılmaz.

Çin'deki çarpışmaların misyonerlerin kışkırtmalarıyla meydana geldiği ve sonucun da yalnız onların keyfî çıkarlarına uygun biçimde karara bağlandığı, birçok yazar tarafından yazılıp durmaktadır. Örneğin bu çarpışmalarda olayları saptayıp yazmakla resmî görevli olarak bulunmuş olan Baron Bazankor,(136) "Çin ve Kuşanşin Çarpışmaları" adıyla yazdığı eserde, "göksel hükümetin(137) kapılarını kesintisiz biçimde sarsan iki müthiş düşmandan biri, ticarî çıkarlarının güvence altına alınması için İngiltere tarafından yapılan maddî baskı, öbürü de Fransa'nın koruması altında yapılan ve sürüp giden dinsel yayınlardır" girişiyle başladığı sayfalarda, misyonerlerin insanlığı çiğneyen ne çıkarıcılıklar ve alçaklıklar yapmakta olduklarını açıklıyor. Fransız generellerinden Waro'nun(138) raporu da bu açıklamaları aynen ve zincirleme olarak onaylamaktadır:

(133) Bu sayıdaki 122 numaralı dipnota bakınız.

(134) Buradaki "Doğu"dan maksat, Doğu ülkeleridir.

(135) Türdeşler: Aynı türden gelenler, aynı türden ve kökenden olanlar. Burada maksat, insanlardır. "Türdeşler" sözcüğü, yazının aslındaki "hemicinsler" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır.

(136) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(137) Bu sayıdaki 124 numaralı dipnota bakınız.

(138) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

”Çin’de halkın değerli mallarını ve eşyasını ilk yağma ve talan eden ve bu alanda askerlere öncülük eden, misyonerlerdir. Onlar uzun süre Pekin’de oturdukları için, altın külçelerinin konulmuş oldukları bankaları biliyorlardı. Kuşatma kalkar kalkmaz askerlerimizi kendileri sevk ettiler ve Hristiyan dinine girmelerini sağladıkları Çinlileri de yanlarına katarak en gizli köşeleri araştırttılar. Bu Çinliler, misyonerlere yardım ederek ve gasp ettikleri ya da çaldıkları malları dinî liderlere teslim ederek, Allah katında hayırlı ve kutsal bir iş yaptıklarına inanıyorlardı.

İşte bizim askerlerimiz ve denizcilerimiz, bu sayede zengin oldular. Değerli şeyleri yerlerinde satarak, Pekin’de aldıkları büyük tutarlı çeklerle Fransa’ya dönen bu yağmacılardan birisinin yolda ölmesi, birçok gizli şeyin meydana çıkmasına yardım etti. Çarpışmaların bitmesinden sonra Fransa’ya dönen askerî birliklerden birine bağlı bu erin ölümü sonunda olağan olduğu gibi kâğıtları araştırılırken, Fransa’da ödenmek üzere Pekin Piskoposu Fawye(139) tarafından imzalı, 60 bin franklık bir çek çıktı. Bu sayede, hak yolu göstermek amacıyla kandırıcı yayınlarda bulunan papasların, Çinlilerin haklarına ve zenginliklerine saldırdıklarından başka, askerlerde ve genel olarak bütün insanlarda var olması en gerekli olan haktanırlığı ve dolayısıyla erdemli ahlakı bozdukları, bu durumları görenlerin gözünde tümüyle belirgin bir duruma geldi”.

Okyanus adalarındaki despotlukları ve bozgunculukları Uzakdoğu’dakinden daha fenadır. Oralarda yaşayan zavallıları emir ve yasaklarına bayağı mahkûm etmekte ve toprağı feodalite dönemindeki zorbalık ve şiddetin daha müthiş bir yöntemiyle işletmekte oldukları, Jorj Peren(140) adındaki incelemeci yazarın raporları ile pekişmekte ve onaylanmaktadır.

*

Bu girişlere yer vermekten maksat, Avrupa’nın çoğu hükümetlerinin top raklarından öfke ve nefretle kovulan misyonerlerin, dünyanın öbür bölgelerine bozgunculuk kıvılcımları gibi yayıldıklarını anlatmak ve insanlık adına, uygarlık adına hareket eden Avrupa hükümetlerinin siyaset ve nüfuzlarının ellerinde kanunsuz bir müdahale ve çıkar aracı olduklarını açığa çıkarmaktır. Misyonerlerin, Tanrı’nın kullarına zarar vermek konusundaki yanlış tutumları, kendi dindaşları ve vatandaşları tarafından göz önüne alındığı halde, Avrupa’dan başka yerlerdeki insanlar arasında kargaşalıklar çıkarmak doğrultusundaki akılsızca düşünceleri, yine o vatandaşların parlamentolarında, genel ve özel konferanslarda saklayamadıkları, basının her gün açığa vurduğu dosyalardan ve kanıtlardan ortaya çıkmaktadır. Böyle olunca da, Yüce Devlet(141) ile Fransa arasında, oluşmuş rıhtımlar anlaşmazlığının ve

(139) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(140) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(141) 28. sayıdaki 125 numaralı dipnota bakınız.

başka anlaşmazlıkların misyonerlerin çıkarına uygun olarak, Osmanlı şeref ve şanını çığneyici biçimde, aşağıda yazılı beş madde ile 10 Kasım'da son bulmuş olması, Kürdistan'ın geleceği açısından pek tehlikelidir:

1- Osmanlı topraklarındaki var olan Fransız okullarının yasal varlıklarının tanınması ve yürürlükteki antlaşma ve yasalar gereğince gümrük vergisinden bağışlanmasının geçerli tutulması.

2- Fransız hastaneleriyle dinsel yapılarının yasal varlıklarının tanınması ve yine yürürlükteki antlaşmalar ve sözleşmeler gereğince arazi ve gümrük vergilerinden bağışık tutulması.

3- 1894, 95, 96 yıllarında Osmanlı ülkelerinin değişik yörelerinde ve İstanbul'da meydana gelen Ermeni olaylarında yıkılan ya da zarara uğratan Fransız okullarının, hastanelerinin ve dinsel yerlerinin yapım, onarım ve genişletilmelerine müsaade edilmesi.

4- Fransa hükümetinin gelecekte gereksinime göre oluşturmak isteyeceği kurum ve kuruluşların genişletilme, yapım ve onarımlarının başlangıcından itibaren altı ay içinde Osmanlı hükümetince şayet kuşkuyu gerektirecek bir şey duyulmayacak ve itiraz edilmeyecek olursa, bu girişimlerin de kendiliğinden müsaadeli sayılıp geçerli kılınması.

5- Keldanî(142) patrikliğine seçilmiş olan Emanuel'in dinsel görevinin Fransa'nın arzu ve istemi doğrultusunda kabul edilip onaylanması.

Fransa'nın, kapitülasyonların(143) kabul ettirilmesinden beri Doğu'da izlediği siyasal ve dinsel tutumun Kürdistan'la ilgili işler konusunda öngördüğü müdahalelerin gelecekte daha müthişlerinin meydana getirileceğini açıkça kanıtlayan bu beş maddenin hemen hemen her noktasından, Katolikliğe ve misyonerlere son derece sahip çıktığı ve bunların koruma altına alındıkları duyulup anlaşılmaktadır.

Vicdan özgürlüğünün genellikle geçerli olduğu bu uygarlık çağında, Uzakdoğu ve Okyanus adaları gibi dinsel müdahalelere ve tartışmalara kargâh ve geçit olan vatanımızda da Cizvitlerin, bir deniz gücünün aracılığıyla yöredeki kanunların üstüne çıkarılmaları, üçüncü maddede belirtilen, 1894 tarihinde başlamış korkunç vuruşmaların bundan böyle daha şiddetli biçimde zavallı Doğu halkına zorla musallat kılınacağını üstü kapalı olarak anlatmaktadır.

Fransa'dan kovulan misyonerler, başka yerlerde bozgunculuk yaptıktan sonra insanlığa bir hizmet yapılmış olmaz. Anadolu'da Fransa'nın korumasındaki okul, hastane, dinsel yerler gibi kurum ve kuruluşların tümü misyonerlerin denetim ve yönetimi altına verilmiştir; bundan böyle de istendiği zaman ve istendiği yerde bunların yeniden genişletilmesinin müsaadeli olarak tanınması, barış koşullarındandır. Bu nedenle, buna dayanan Fransız papaslarının, bilgisizlik içinde bulunan dünyadan habersiz insanları, ya "bu dini kabul edin, dediğimizi tutun" gibi kışkırtmalar ve özendirmelerle vicdanî

(142) Keldanî: Mezopotamya asıllı bir Hristiyan topluluğu.

(143) Bu sayıdaki 131 numaralı dipnota bakınız.

düşüncelerinden saptıracakları, ya da kabul etmeyenleri ise imha etmek için kendi yandaşlarına, "Katolik olmayanların mal ve mülkü helâldir, özellikle koruyucumuz Fransa'dır, vurun ve hakaret edin, özür dilemek ve tazminat ödemek karşı tarafa yani yenilgiye ve hakarete uğratılan tarafa düşer" gibi haksız ve kanunsuz sözlerle, yüzyıllarca kardeş ve hemşehri olarak yaşamış olan değişik unsurların arasına nifak tohumunu fazlasıyla serpecekleri kuşkusuzdur.

Yabancılar, Batı'da elde edemedikleri müsaade ve ayrıcalıkların tümünü Doğu'da elde etmiş olduklarından, Müslüman halkın uğradığı tutsaklığı ve kötülüğü umursamazlıkla görerek, yalnız Hristiyan olan unsurları özgürlük ve uygarlığa kavuşturmanın kandırıcı ümidiyle teşvik etmekten ve böylece değişik dinlere bağlı halkların arasına nifak sokucu büyük bir rekabet sokmaktan hiç bir zaman boş kalmamışlardır.

*

Misyonerler, gerek kurum ve kuruluşlarında ve gerekse başka yerlerde nifakçı fikirlerine bulaşmış olan insanları, her zaman Avrupa'nın dikkatini ve merhametini çekebilecek olaylar çıkarmaya kışkırtıp itiyorlar. Böylece saldırlara ve şiddete uğrayan egemen unsurlar, küçük düşürülmeye ve hakarete uğramaya dayanamayarak, başlangıçta saldırıyı püskürtürler ve sonra da vuruşmayı ve yıkımı bilgisizce ve böbürlenerek sürdürdüklerinden, gazete sayfalarında ve siyasal çevrelerde pek o kadar hak etmedikleri biçimde sorumluluğu üzerlerine alırlar.(144) İyice gözden geçirilip incelenir; Kürdistan'da ve başka yörelerde siyasal açıdan meydana getirilmiş olan kötülüklerin ilk sahnelerinde misyonerlerle onların fikirlerine ve zekâlarına tutkun olan halkın masum bir bölümü görülmektedir. Bu saldırgan gücün eylemleri ve sözleri, tümüyle aymazlık rahatlığına bürünmüş olan ve özellikle Sultan Hamid'in zalim hükümetinin tahammül gücünü en büyük ölçüde yok eden şiddet ve baskısının yükü altında inlemekte bulunan Müslüman halka karşı yöneltilmiştir. İnsan yaratılışı her zaman öç almaya eğilimli bulunduğundan, ikinci sahne, Kürdlerin ve öbür Müslüman unsurların gerek Kürdistan'da ve gerekse başkentte(145) Ermenilere karşı ayağa kalkmaları ve harekete geçmeleriyle son bulmuştur. Nedensiz saldırı ve yıkım olamayacağı ve genel kural(146) olduğu üzere saldırıya uğrayanlar da yargılama sayfasından uzak bulundurulamayacağı bilindiğine göre, nifak ve cinayetin temelini ne olduğunu araştırmak doğaldır.

Kürdistan'a misyonerlerin girmesinden, Rusya ve Fransa konsoloslarının ticarî çıkarlarla uğraşacakları yerde Hristiyan halka ayaklanma ve kargaşalık

(144) Yani "gazete sayfalarında ve siyasal çevrelerde sorumlu duruma düşerler, sorumluluk onların üzerinde kalır, onlar sorumlu gösterilirler" demek istiyor.

(145) Buradaki "başkent"ten maksat, Osmanlı başkenti olan İstanbul'dur.

(146) Buradaki "genel kural" sözcükleri, Arapça olan ve Osmanlıca bir hukuk terimi olarak kullanılan "kaide-i külliye"nin karşılığında kullanılmıştır.

çıkarmayı öğütlemelerinden önce ne Kürdistan'da, ne de başka yörelerde hiç bir Ermeninin burnu kanamadığı gibi, ticarî işleri ve işlemleri kendi tekelleri altına alacak ölçülerde çoğunluk tarafından kendilerine eksiksiz bir güven verilmişti. Hatta, bugün Osmanlılıktan bezmiş olmakla tanınan Rusya'nın geçmiş savaşlarında Kafkasya sınırında yer alan büyük bir geçidi, bir zamanlar Timurlenk'le birlikte gelerek Sivas'ta kalmış olan Müslüman bir unsurdan yani Karatatar aşiretinden daha kahramanca savunmuşlardı.

Bu gibi geçmiş durumlar ve tarihsel gerçekler beş-on yıllık nifak ve kargaşalıklarla unutulmuş, Ermenileri son bireylerine kadar yok ve telef etmek, hangi dine bağlı olursa olsun hiç bir halkın değerbilir karakterine uygun düşmeyecek garipliklerdendir.

Zaten son zamanlardaki olaylarda en çok zarar gören yabancı uyruklar yüzünden güçsüz Osmanlı hükümetinden ısrarla istenip elde edilen tazminatın konuları da incelense, şu gerçek ortaya çıkacaktır ki, öç alıcı saldırıları kendilerine bir merkezkaç güç(147) gibi çeken, misyoner kurumlarıdır. Nedensiz olarak öç alınmaz.

(Devamı var)

---

(147) Merkezkaç güç: Bir merkez çevresinde hareket eden bir cisim o merkezden uzaklaştıran güç. Bir fizik terimi olan "merkezkaç güç", yazının aslında kullanılan "kuvve-i anilmerkeziye" teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan ve Osmanlıcada bir fizik terimi olarak kullanılan "kuvve-i anilmerkeziye", öyle anlaşılıyor ki burada yanlışlıkla "kuvve-i cazibe" teriminin yerinde kullanılmıştır. Çünkü "kuvve-i anilmerkeziye" terimi, Türkçe karşılığı olan "merkezkaç güç"ten de anlaşılacağı gibi, "cismi merkezden uzaklaştıran güç" demektir. Oysa burada, misyoner kurumlarının öç alıcı saldırıları kendilerine çektikleri anlatılmaktadır. Bunu belirten terim ise Osmanlıcada "kuvve-i cazibe"dir, Türkçe karşılığı da "çekim gücü"dür.

BÜYÜK KAYIP

Osmanlı özgürlükçülerinin yücelerinden olan kutsal ve saygıdeğer dostumuz Diyarbekirli İshak Sükûtî Efendi, milleti ve vatanı uğradığı tehlikeden kurtarmak fikir ve gayretiyle tuttuğu acılı ve yorucu yolun sonucu olarak yakalandığı hastalıktan kurtulamayıp, İtalya'da yer alan San Remo kentinde ruhunu teslim etmiştir. Allah'ın geniş rahmeti, üzerine olsun.

Rahmetli, özgürlükçüler topluluğuna(148) gerçekten önemli hizmetlerde bulunmuştu. O zalim, gaddar gizli polisler arasında olağanüstü bir zekâ ve cesaretle, bütün benzerlerinden daha çok amacına hizmet etmeyi başarmıştı. Yaratılışında bulunan zekâ, vefa, mertlik ve cesaret gibi ahlak iyilikleri, bütün yabancıların yanında dahi kendisini en seçkin bir konumda bırakmıştı. 1500 frank maaşla İtalyan Elçiliğinin doktorluğunu kabul etmekle kendisini suçlamak isteyen bazı kıskançlarca dahi biliniyor ki, rahmetlinin kabul ettiği o görev, öteden beri izlediği yurtseverce tutumunu sürdürebilmekten başka bir nedene dayanmıyordu. Kendisinin sürekli olarak yoksulluk içinde yaşaması ve borçlara boğulmuş olarak vefat etmesi, buna pek büyük bir kanıttır. Özetçe, rahmetli İshak Sükûtî, milletimiz için gerçekten telâfisi güç kayıplardandır. O, milleti için can verdi. Millet de bugün onun hazin anısıyla dert ve acı gözyaşlarını döküyor.

---

(148) Bu sayıdaki 132 numaralı dipnota bakınız.

Sahib

KURDÎSTAN

Adresse:

ve

”KURDÎSTAN”

Muharriri:

1315

GENÈVE

Bedirhan Paşaoğlu

Heyvê carekê derdikeve
cerîdeya Kurdî ye

(Suisse)

Abdurrahman

*

*

Kürdleri tahsil-i ulûm ve fûnûna
teşvik eder

Kürdistan haricinde

nasayih ve edebiyat-ı

her yer için

Kürdiyeyi hâvî

ayda bir neşrolunur

senelik abone bedeli

Derc

Kürdçe ve Türkçe gazetedir

80 kuruştur

olunmayan

KURDÎSTAN

Kürdistan dahilinde

evrak

Gazetenin mesleğine muvafık

hususî isteyenlere

iade

Arabça, Farisî mektublar

meccanen gönderilir

olunmaz

aynen derc olunur

Duşemb 6 Muharrem sene 1320 * 1 Nisan sene 1318(1)

QONGRE

Berî salekê lawên Mehmûd Paşa îlan kir ku wê mu'temerekê teşkil bikin.(2)
Ev wada wan lawa, gelek xelq memnûn kir. Zîra(3) eve hew qas sal e hinde
mirovê mêr nav welatê xwe de û nav welatên Ewropayê de hinde dixebitin,
eve hew qas eyam e(4) gelek semere îqtîtaf nekirin.(5) Em hemî, întîzara(6)

(1) Li gora tarîxa Mîladî 14 Nîsan 1902(Mîladî tarihe göre 14 Nisan 1902).

(2) Mu'temer: Kongre, civîna gişî.
Teşkil bikin: Pêkbînin, vêkxin.

(3) Zîra: Lewra.

(4) Hew qas eyam e: Ew qas zeman e, ew qas dem e.

(5) Semere: Ber, fêkî.

Îqtîtaf nekirin: Neçinîn.

(6) Întîzar: Payin, rêpan, çavnêrî, ku mirov tiştek bipê û çavnêrîya wî tiştî bike, rîya wî tiş-
tî bipê.

wê wadê wan lawa bîn. Axir berî du heyva, wan encalên(7) Mehmûd Paşa Sebâhedîn Beg û Lutfullah Beg hatin Parîs, dawetname li gelek ehrarên Osmaniye(8) re rêkirin. Ehrar hemî li Parîs îctîma' kirin.(9) Sala Efrencî(10) hezar û neh sed û duyê(11) de li Parîs mu'temer teşekkul kir.(12) Em çil aza(13) hebîn. Ew miletên hukumeta me teşkîl dikin, Muslim û xeyrê Muslim ji hemîya du-sê aza hebîn. Ji qongreyê esil meqseda me ew bû ku çî qas ehrar hene hemî îttîfaq bikin û meqseda xwe ya eynî re(14) hemî ji yek rê biçin, da rojekê ewiltir nailê emel bibin.(15)

Me şêş jara(16) îctîma' kir. Lakîn ew çil aza ku meqseda wan hemîya yek bî, muzakeratên(17) wan şêş îctîmaa de zeman hemî bi mucadela efkara û hetta munaqesata bûrî. Ewan aza, neylê emela xwe re(18) întîxaba tedabîra de(19) ji hevdu cuda man. Mu'temer bi du para înqîsam kir.(20) Esbabê înqîsam yek nuqte bî, ew nuqte jî teleb û ya redkirina mudaxela ecnebîya bî.(21)

*

Ez'ê nuho ji sûretê teşekkul û dewama mu'temerê bikim:(22)

Mu'temer li binê riyaset(23) Sebâhedîn Begê de îctîma' kir. Çihar madde ji meqamê riyaset wez'ê mewqîe muzakere bî.(24) Ji derba ewil(25) gelek mudafeat û mutaleat tewellud kir.(26) Lakîn ji naehlîya(27) wanên cem'iyet(28)

-
- (7) Encal: Piranîya "necl" e, ew jî bi mana "kur, law, pis" e.
 (8) Ehrarên Osmaniye: Azadîxwazên Osmanîyan.
 (9) Îctîma' kirin: Civîyan, kom bûn.
 (10) Efrencî: Mîladî.
 (11) Duyê: Diduyan, 2'yan.
 (12) Teşekkul kir: Pêkhat.
 (13) Aza: Piranîya "uzw" e, ew jî bi mana "endam" e.
 (14) Meqseda xwe ya eynî re: Ji mexseda xwe ya yek ra, ew mexseda wan a ku eynî ye û yek e, ji wê mexseda xwe ra.
 (15) Nailê emel bibin: Bigîjin daxwaza xwe.
 (16) Şêş jara: Şêş caran. Wisa tê zanîn ku peyvika "car" bi şaşî "jar" hatîye çapkirin.
 (17) Muzakerat: Piranîya "muzakere" ye, ew jî bi mana "peyvîna tevayî, hevpeyvîn" e.
 (18) Neylê emela xwe re: Ji gîhana daxwaza xwe ra, jibo gîhana daxwaza xwe.
 (19) Întîxaba tedabîra: Bijartina tedbîran.
 (20) Bi du para înqîsam kir: Li du beşan belav bû, li du beşan cuda bû, bû du beş.
 (21) Teleb û redkirina mudaxela ecnebîya bî: Daxwaz û veşandina têkilîya bîyanîyan bû. Yanî "beşek daxwaz dikir ku dewletên bîyanî têkilê kar û barên dewleta Osmanî bibin û jibo sazkirina rejîmeka têrazadî bibin alîkar, beşek jî ev dîtin vedigerand û li dijê têkilîya bîyanîyan derdiket".
 (22) Yanî "ez'ê nuha ji awayê pêkanî û domkirina kongreyê behs bikim, qala wê bikim".
 (23) Riyaset: Serokî, serokî.
 (24) Wez'ê mewqîe muzakere bî: Di cîyê peyvîna tevayî da hatibûn danîn; hatibûn pêşkêşkirin, da ku li ser wan peyvîna tevayî bihata kirin.
 (25) Ji derba ewil: Ji cara pêşîn ve, ji despêkê ve.
 (26) Mutaleat: Piranîya "mutalee" ye, ew jî bi mana "dîtin, ray" e.
 Tewellud kir: Welidî, peyda bû, çêbû.
 (27) Naehlî: Nehêginî, bêkêrî.
 (28) Cem'iyet: Civîn.

îdare dikir, gelek ehwalên muessîfe zuhûr kir.(29) Rayên gelek aza hatin tezyîfkirin.(30) Hetta mutaleatên gelek deqîq ên Ferîd Begê nîhayet îstîma'kirin.(31)

Vê mu'temerê de halek dî, gelek ye's û înkîsara azaya mûcib bî;(32) ew jî ew bî ku muzakerat bi ezmanê(33) Tirkî û Frensewî cereyan kir.(34) Hetta nîhayetê de para gelek muzakere, bi Frensewî bî.(35) Ew mu'temer îctîmaek Osmanî bî, azayên wê derê hemî Osmanlî bîn; loma, cereyana muzakeratê bi ezmanê Frensewî gelek kirêt bî. Waqia(36) li meclis tercuman hebî, muzakeratên Frensizî bi Tirkî tercume dikir; lakîn qismê kullî(37) nedihat tercu-mekirin. Azayên Frensizî nedizanîn, ji azayên Frensizî dizanîn gelektir bîn; loma, tu sebebê meşrû'(38) ji vî halî re ne mewcûd bî.

*

Halek dî gelek kirêt li mu'temerê mewcûd bî:

Nav azayên mewcûd de hinek aza hebîn, ne mirovên kifş bîn.(39) Weqta ku nav muzakeratê de li ser teleba muaweneta ecnebîya mubahese gelek kesbê şiddet dikir,(40) ewan azayên nekifş gelek îltîzama(41) fikra teleba muawenetê dikir. Meclisê de mesela ji hemîya muhimtir, ev fikra muawenetê bî; hemî îctîmaên mu'temerê de muzakerat li ser vê nuqteyê cereyan kir. Gelek aza terefdarên(42) muawenetê bîn. Nav van azayên talibê(43) muawenet çendek hebîn, zêde terefdarî telebê vê fikrê dikirin. Evî halî nezerê dîqqet celb

(29) Ehwalên muessîfe: Rewşên xemde, rewşên ku xem didin mirov, rewşên ku mirov xemgîn dikin û bêhna mirov teng dikin.

Zuhûr kir: Awayê rast "zuhûr kirin", yanî "derketin, hatin meydanê".

(30) Rayên gelek aza hatin tezyîfkirin: Dîtinên gelek endaman biçûk hatin xistin, rûmeta wan hat kêmkirin, tinaz bi wan hat kirin.

(31) Mutaleatên gelek deqîq: Dîtinên gelek baldarkî, dîtinên ku gelek bi baldarî û dîqet hatibûn amadekirin.

Nîhayet îstîma'kirin: Nehat guhdarîkirin, guhdarîya wan nehat kirin, guh li wan nehat dayin. Wisa tê zanîn ku peyvika "nehat", bi şaşî "nîhayet" hatîye çapkirin.

(32) Ye's: Bêhêvîtî.

Înkîsar: Şikestin, şikestina hevîyê.

Mûcib bî: Bû semed. Yanî "bû semedê gelek bêhêvîtî û şikestina hevîya endaman".

(33) Ezman: Ziman.

(34) Cereyan kir: Ciriya, bû, meşîya.

(35) Yanî "tewr di paşîyê da beşê piranî yê peyvên tevayî, bi Fransizî bû".

(36) Waqia: Di eslê xwe da, bi rastî.

(37) Qismê kullî: Beşê piranî.

(38) Sebebê meşrû': Semedê heqdar, semedê di cî da, semedê bicî.

(39) Ne mirovên kifş bîn: Ne mirovên naskirî bûn, ne kesên naskirî bûn.

(40) Teleb: Daxwaz.

Muaweneta ecnebîya: Alîkarîya bîyanîyan.

Mubahese: Peyvîna tevayî, dayin-standin, hevpeyvîn.

Kesbê şiddet dikir: Dijwar dibû, germ dibû.

(41) Îltîzam: Piştgirî.

(42) Terefdar: Piştgir, alîgir.

(43) Talib: Xwestox, daxwazkar.

kir.(44) Loma, yek aza ji nav azayên neterefdarê telebê muawenet, ji reîs rica kir ku huwiyeta çi qas azayên mewcûd hene, îlam bike.(45) Ev suala vî azayî, li ser reîs te'sîrek gelek xirab îcra kir.(46) Zîra ewî dizanî ku nav azayên dawetkirî(47) de du-sê hebîn ku cîdden ne şayanê dawet bîn.(48) Loma bi ern, ev cewab da wî azayî:

—Ev azayên ha hemî min dawet kirine, huwiyeta wan ji min mes'ûl e,(49) tu kes heq nîne wan bipirse, xirabî û qencîya wan ez dizanim, ne lazim e ku tu kesê dî bizanibe.

Ew teleba wî azayî, bi vî sûretî(50) bête'sîr ma. Teleba wî gelek muhiq bî.(51) Weqta ku çend mirovek li ser meqsedek muhim muzakere dikin, divê ew mirov hemî hevdû nas bikin. Ev gelek tiştek tebîî ye ku cem'iyetekê de divê aza hemî hevdû nas bikin. Wekî(52) mirov li hevdû bîyanî ye, nikare hevdû re mudaweleê efkar bike(53) û hetta ne caiz e(54) Heta mirov hevdû nas neke, nikare raya xwe eşkera bêje. Lakîn reîs ev heq nas nekir, ev suala hinde muhiq red kir, hetta bi gelek ern cewab da, yanî bi rastî ew aza ser wê telebê tekdîr kir. Zîra nedikarî huwiyeta wan kifş bike. Reîs dizanî ku ew aza ne mirovên tamam in.(55) Ewî dizanî ku nav wan de hinek hebîn ku ji hurriyetê(56) zêdetir, întîsab li Sefareta me ya li wê derê dikirin.(57)

*

Hasil,(58) muddeta hemî îctîmaa de muzakere, mubahese, munaqêşe, mucedale hemî li ser teleba muawenetê tewellud kir. Axir eyan bî(59) ku aza li sebeba vê meseleyê nekarîn îttîfaq bikin. Nav çil azayên mewcûd de yanzde aza ji meclisê îftîraq kir,(60) li yên dî re îttîfaq nekirin. Zîra ewan digo:

(44) Nezerê dîqqet celb kir: Bal kişand, balkêş bû.

(45) Îlam bike: Ragîhîne, eşkera bike, bide zanîn.

(46) Îcra kir: Çêkir.

(47) Dawetkirî: Xundî, vexundî.

(48) Cîdden: Bi rastî.

Ne şayanê dawet bîn: Ne liyaqê xundinê bûn, ne hêja bûn ku bihatina vexundin.

(49) Ji min mes'ûl e: Ji min tê pirsîn, ez ji huwiyeta wan berpîrsyar im.

(50) Bi vî sûretî: Bi vî awayî.

(51) Muhiq bî: Heqdar bû, di cî da bû.

(52) Wekî: Eger.

(53) Mudaweleê efkar bike: Fikran bide û bistîne, dîtinên xwe bide û bistîne, dîtinên xwe ji hev ra bêje.

(54) Hetta ne caiz e: Tewr ne rast e, tewr ne durust e. Yanî "ji bil ku mirov nikare dîtinên xwe ji hev ra bêje, tewr ne durust e jî ku mirov dîtinên xwe ji hev ra bêje; ku mirov hev nas neke, ne rast e ku mirov digel hev dayin-standin bike".

(55) Wisa tê zanîn ku mexseda wî ew e ku ew zilam ne kesên wisa nin ku mirov bikare bi temami bi wan bawer bike, ne hêjayê baweriyê ne.

(56) Hurriyet: Azadî.

(57) Yanî "pêgirtiyên Sefareta me ya wê derê bûn, bi Sefareta me ya wê derê ve girêdayî bûn".

(58) Hasil: Dûwayîka peyvê, paşîya peyvê.

(59) Eyan bî: Kifş bû, eşkera bû, dîyar bû.

(60) Îftîraq kir: Veqetîya, cuda bû.

”Heta nuho çî qas cara ecaniba mudaxele li halê me kiribe, her bi zâyana me muntic bîye.(61) Eve bîst-sih sal e ji milkê me(62) nîvê bêtir tefrîq bî, hemî bi mudaxela ecnebîya bî. Em muaweneta wan teleb bikin, em’ê îzmîhlala xwe teshîl û tacîl bikin.(63) Xasma ku ev teleb, ji miletî re gelek ar e. Tarîxa me de(64) em rastê mîsalekê nayên ku bîyanîya li ser menfeeta me muawenet li me re kirî.(65) Waqia, du-sê cara yek-du dewlet zemanê şerî de esker û saîr esbabê muawenet(66) ji me re rêkirin; lakîn ev nayê înkarkirin ku muaweneta wan dewleta ne li ser menfeeta,(67) lakîn mehza(68) ser qencîya wan, ser emniyet û selameta wan xwe bî.(69) Hetta ew bi teleba me muawenet nakin; wekî ew ji xwe re lazim dibînin, wê hingê muawenet dikin”.

Eve fikra wan yanzde aza ev bî. Dê vêca meclis bi du mila înqîsam kir.(70) Milek ekserîyet bî, milê dî jî eqellîyet bî.(71) Ev her du mil ser vê nuqteyê herçend ku meqsedê eslî de muttehid bîn,(72) întîxaba tedabîra husûlê meqsed re(73) yekcar ji hevdû cuda bîn. Meclisa şeşê(74) de, ku axirê meclisê bî,(75) eqellîyetê dît ku îttîfaq nabe; ekserîyetê jî raya eqellîyetê tensîb nekîr.(76) Nîhayet, meclisa roja şeş, ku axirê meclisê bî, wan yanzde aza ku eqellîyet teşkîl dikir, bi ye’s û teessurek(77) gelek mezin fikra xwe ya muddeta şeş meclisa de cereyan kirî, bi muxteser beyan kirin(78) û ji meclisê derketin, cuda bîn.

Eve ev mu’temer jî bi wî sûretî netîcepezîr bî.(79) Nuho her milekî, rîya întîxabkirî(80) de dixebite. Meqseda her du mila jî, selameta miletî ye. Xwedê hevalê her du mila bit!

-
- (61) Muntic bîye: Netîce daye, dûwayîk daye, dûwayî lê hatîye.
(62) Mexsed ji ”milkê me”, axa dewleta Osmanî ye.
(63) Îzmîhlala xwe: Wêranbûna xwe, cûmbûna xwe, berzebûna xwe. Teshîl: Hêskirin.
Tacîl: Lezandin, ku mirov tiştek bilezîne, bi lez tiştek bike.
(64) Mexsed ji ”tarîxa me”, díroka Osmanîyan e.
(65) Li me re kirî: Awayê rast, ”ji me ra kirî” ye.
(66) Sair esbabê muawenet: Tiştên dî yên alîkarîyê.
(67) Li vir kêmayîyek heye, awayê tamam weha ye: ”Ne li ser menfeeta me”.
(68) Mehza: Tenê, sirf.
(69) Ser emniyet û selameta wan xwe bî: Li ser ewletî û selametîya wan bi xwe bû.
(70) Bi du mila înqîsam kir: Li du beşan parçe bû, li du beşan cuda bû, bû du beş.
(71) Ekserîyet: Piranî.
Eqellîyet: Kêmanî.
(72) Muttehid bîn: Yek bûn, pêkve bûn.
(73) Întîxaba tedabîra husûlê meqsed re: Jibo bijartina tedbîrên gîhana amancê; jibo bijartina tedbîrên ku mirov digîhînin mexsedê, digîhînin amancê.
(74) Şeşê: Şeşan.
(75) Axirê meclisê bî: Paşîya civînê bû, civîna paşin bû.
(76) Tensîb nekîr: Munasib nedît, rast nedêra, rast nedît, durust nedêra.
(77) Ye’s: Bêhêvîtî.
Teessur: Xemgînî.
(78) Bi muxteser: Bi kurtî, bi awayekî kurt.
Beyan kirin: Ragîhandin, eşkera kirin, dan zanîn.
(79) Netîcepezîr bî: Netîce da, dûwayîk da, gîha dûwayîkê.
(80) Rîya întîxabkirî: Rîya bijartî, rîya ku hatîye bijartin.

KÜRDİSTAN'DA ESAS-I NİFAK

—Mâbâd—

İşte misyonerlerin girdiği, dolaştığı topraklarda rahat ve âsâyîş-i kadîm zail, hilkaten yekdiğerine marbut yerliler arasına mutlak bir husumet tarî olur.

Rusya ve Fransa gibi, Şark'taki(81) huzur ve âsâyîş-i ihlâl ederek zuhur edecek teşettüt ve tezebzübden istifade emelini besleyen bazı hükümetler, bu fikr-i menfaati kuvveden fiile getirecek neşriyât ve müdahâlât-ı diniyeden daha faal ve müsmir bir vasita bulamadıklarından, birincisi vazaif ve neşriyât-ı diniyeyi siyasî memurları vasıtasıyla, ikincisi kendi toprağından koğıduğı misyonerlerin gayretiyle netice-i matlubeye vusula hasr-ı makderet etmekten hâlî kalmıyorlar.

Bu o kadar kat'î hakayıktandır ki harbden sonra(82) cihana müstevlî olması arzu edilen sulhun devam edeceğı zamanlarda, bir harb-i müdhiş-i müstakbelin alâim-ü emarâtını hazırlamak üzere Berlin Ahidnamesine(83) birtakım mevadd-ı istisnaiye ilâve ettiren Rusya'nın Kürdistan'da Ermenilere, Makedonya'da Bulgarlara ve sair cihetlerde münhasıran Hristiyanlara imtiyazât-ı fevkalâde bahşettirerek, millet-i hakimeyi iğzab eylemeye cehdi ve bu vechile silinmez, zeval bulmaz bir nefret-i daimenin esbab-ı evveliyelerini bütün devletlere kabul ettirmesi, cidden şaşılacak ahvaldandır. 1293(84) Muharebesinden akdem mülk-i Osmanîde ilân ve kabul edilmiş olan Kanun-ı Esasî, Müslim ve gayri Müslim bütün tebaa-i Osmaniyeyi seyyan bulundurduğı halde, Rusya'nın Hristiyanlara ekseriyeti teşkil eden Müslümanlardan ziyade hukuk bahşettirmesi mazur görülemez. Hele Kanun-ı Esasî'nin lağvına hükümetimizi icbar etmesi, hiç affolunmaz.

Berlin Muahedesinin 23 ve 61'inci maddelerindeki şerait-i ıslahiye kuvvede bırakılmayıp da Rusya'nın arzu ve talebi gibi mevki-i icraya vaz'edilse idi, hiç bir vechile Şark'ta sulhun şimdikiinden daha ziyade idamesi kabil olmaz ve belki vaki olmuş kıtallar daha hunrîz muharebât-ı dahiliyeye tahavvül eylerdi. Çünkü unsur-ı esasî birçok hukuktan tecrid edilerek, anasır-ı mahkûme, mahza Hristiyan olduklarından, kavanîn-i memleket nazarında mümtaz-ü müstesna tutulacak olursa, buna havsala-i beşer tahammül etmez; belki en bîtaraf düşünen eazım-ı rical-i Osmaniye bile, "Kanun-ı Esasî ahkâmı, bütün tebaa-i Osmaniye için her türlü saadet-ü müsavatı kâfildir; bu mer'î tutulmalı, imtiyazât-ı hususiye lağvedilerek iğtişâta vesile olacak hiç bir şey bırakılmamalıdır" der ve muhik olarak, muahedenamenin hususî ıslahâta müteallik mevaddını redd-ü cerh ederdi.

(81) Buradaki "Şark"tan maksat, Doğı ülkeleridir.

(82) Burada "harb" diye sözü edilen savaş, 1877'de patlak veren Osmanlı-Rus savaşdır.

(83) Berlin Ahidnamesi: Osmanlı-Rus savaşından sonra 1878'de Berlin'de imzalanan Berlin Antlaşması.

(84) Milâdî takvime göre 1877.

İşte ecnebilerin memleketimizin ıslahına dair serd edecekleri mütalâa ve tavassutlar, hep böyle cidalı mucib olacak tarzda olup, hiç bir zaman umum anasının müsavat-ı kâmilelerini temin edecek bir netice veremez.

Rusya'nın ilka-i nifak yüzünden takib ettiği hatt-ı hareketi, Fransa da aynen misyonerlerin himayesi bahanesiyle güderek, yeniden kapitülasyonlara(85) beş madde ilâve ettirdi; ki bunlar sayesinde, medeniyet-i kadîminin mehd-i tefeyyüzü olan Asya-i Suğra,(86) büsbütün mezabaha-i beşer kesi-
lecektir.

*

Hulasa olarak denilebilir ki bilcümle ahalînin selâmetini ancak Kanun-ı Esasî temin edebilip, o zaman edyan-ı muhtelifeye mensub bütün tebaa ecne-
bilerden ziyade hukuka mazhar olarak, ne misyonerlerin işvaâtı, ne de düvel-i hariciyenin müdahalâtı tahrib-i vatan edemez. Otuz beş sene evveli-
ne değin düvel-i medeniye haricinde tanınan Japonya, bugün âlem-i terakkî-
de attığı adımlarla, eskiden beri mahkûm kaldığı kapitülasyonları lağvede-
rek harice karşı imparatorundan son ferdine değin kanun nazarında müsavî
tutulur büyük bir yekvüculuk husule getirdi.

Biz de biz olabilmek için, insaniyete muğayır yalnız bâlâdaki beş maddeyi
feshetmek değil, belki adalet-i tammeyi ilân ederek, kanımızı emmek, vücudumuzdan müntefi' olmak isteyen haricîlerin ribka-i tagallübünden kurtu-
labilmeliyiz. Fakat bunun için de, o kötü ve ağır müdahâlâta sebebiyet veren,
esas-ı nifakı teşkil eden misyonerlerin serbestî-i harekâtlarına badî-i yegâne
olan mezalim-i Hamidiye, lâkaydî-i Şahane bertaraf edilmeli, ortadan evvelâ
ebuzzulüm veşşenae mündefi' olup gitmeli(87) ki Şark'ı fuyûzât-ı hak ve
hürriyetle şa'saadat edecek îd-i ekber-i umumînin hulûlüne muntazır ve
amade olabilelim.

(85) 30. sayıdaki 131 numaralı dipnota bakınız.

(86) Asya-i Suğra: Küçük Asya. Bu ad, eskiden Kürdistan'ı ve Anadolu'yu içine alan bölge için kullanılan coğrafi bir addi. Ulusal olmayan ve fakat sınırları içindeki halkların ulusal kimliklerine de kendi değer ölçütlerine göre saygılı olan Osmanlı imparatorluğunun yıkılmasından ve Türkiye Askerî Cumhuriyeti'nin bir ceberrut devlet olarak Türk ırkçılığı ve Türk militarizmi temeli üzerine kurulmasından sonra, o ırkçı ve militarist rejimin kurucusu ve Türk faşizminin babası olan Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından "Kürd" ve "Kürdistan" adları yasaklandı; "Anadolu" adı Kürdistan'ı da içine alacak biçimde genişletildi ve Kürdistan'ın Türk işgali altındaki bölümüne "Doğu Anadolu" adı verildi; Kürd halkının varlığı da inkâr edilerek Kürdlere "dağ Türkleri" denildi. Böylece hem tarihsel ve hem de coğrafi gerçekler inkâr edilip değiştirilmek istendi. Bir yandan da Kürd halkının asimile edilip Türkleştirilmesi siyaseti yürürlüğe konuldu. Kürd halkının o insanlık dışı siyasete karşı giriştiği bütün direnişler de silâhla, ateşle, kanla bastırıldı. O ırkçı ve inkârcı siyasetin silâh zoruyla uygulama alanına konulmasından sonra, "Küçük Asya" adı da artık kullanılmaz oldu. Böylece, ceberrut bir devlet olan Türkiye Askerî Cumhuriyeti, birçok alanda olduğu gibi halklar sorunu konusunda da Osmanlı devletinin gerisine düştü ve ondan çok daha gerici bir nite-
likle ortaya çıktı.

(87) Ebuzzulüm veşşenae: Zulmün ve iğrençliğin babası. Bundan maksat, Abdülhamid'dir.

Mündefi' olup gitmeli: Def'olup gitmeli, savuşup gitmeli.

AHRAR-I OSMANİYE KONGRESİ

Milleti maruz kaldığı felâketlerden kurtarmak niyet-i hayırhahanesiyle birkaç seneden beri gerek dahil-i mülkümüzde ve gerek memalik-i ecnebiyede ibzal-ı sa'y-ü gayret eden ahrarı bir yere cem' ve bir an evvel istihsal-ı mak-sad için ne yapmak lâzım geldiğini tezekkür etmek emeliyle, Damad-ı Devletlu Mahmud Paşa Hazretlerinin mahdumları Necabetlu Sabahaddin ve Lütfullah Beyefendiler tarafından bir kongre lüzumu, bundan bir sene mukaddem bir beyanname ile neşr-ü ilân olunmuş ve cidden bir lüzum-ı kavî tahtinde bulunan bu kongrenin in'ikadına tehalükle intizar olunmakta bulunmuş idi.

Nihayet mezkûr kongre, bin dokuz yüz iki sene-i Efrencîsi Şubatının dördüncü günü akşamı Trokadero(88) Caddesinde, Fransa Encümen-i Daniş azasından Mösyö Lufer Potalis'in(89) 24 numrolu hanesinde teşekkül etti.

Kongrede, devlet-i Osmaniyeyi teşkil eden Müslim ve gayri Müslim akvam-ı muhtelifenin hemen kâffesinden bir veya birkaç kişi mevcut idi. Kongrenin mecmu azası, kırkı tecavüz etmiş idi.

Bir seneden beri vücuduna intizar olunan şu kongreden başlıca bir ittihad ve ittifak-ı umumî ümidi herkesin fikrinde caygîr olmuş ise de, altı defa ictima eden bu kongre müzakerâtı neticesinde aza-i mevcude, bir mühim nokta hakkında dūr-ü dıraz birçok mübahasât ve hatta münakaşattan sonra, biri birinden ayrı iki fırkaya ayrıldılar. Fakat şu iki fırka, yine kalben müttehiddir. İnkısamı mucib olan nokta, müdahale-i ecnebiyeyi talep etmek mesele-i mühimesi idi.

Aynı maksada hizmet eden bir cemiyetin bu suretle ikiye inkısamı badî-i emirde mucib-i teessüf gibi görünüyorsa da, bunların kalben müttehid ve yalnız hedefe isabet için ittihaz olunacak tedabîrin intihabında re'yen muhalif olmalarına nazaran, "ihtilâfu ümmetî rahmetun"(90) hadis-i şerifinin muhtevî olduğu mazmun-ı hikmetnumûna masadak olabilecek ihtilâf-ü inkısam olduğu tebeyyün eder.

*

Şimdi, kongrenin suret-i teşkiliyle orada cereyan eden ahval hakkında mücmel bir malumat verelim:

Damad-ı Devletlu Mahmud Paşa Hazretlerinin mahdumları Necabetlu Sabahaddin ve Lütfullah Beyefendiler Hazarâtı, icrasını tasmîm ettikleri kongre için İtalya'dan Paris'e gelerek, oradan, muhtelif cihetlerde bulunan ahrar-ı Osmaniyeye, 15 Kânun-ı Sanî 1902'de teşekkül edecek kongrede hazır

(88) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(89) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(90) Bu hadisin Türkçe çevirisi şöyledir: "Ümmetimin anlaşmazlığı rahmettir".

bulunmak için tarih-i mezkûrde Paris'te bulunulması lüzumuna dair davetnameler gönderdiler. Bunun üzerine herkes Paris'e müteveccihen hareket ederek, davetnamelerde mezkûr tarihte Paris'te isbat-ı vücud etti. Müstesna olarak, yalnız İsmail Kemal Bey Hazretleriyle Ermeni milletinden davet olunan aza, bu kongreye iştirakta biraz mütereddid olduklarından, on beş gün kadar geciktiler. İşte bu sebebden, kongreye vakt-i muayyeninde başlanılmadı.

Bu aralık, kongrenin men'i teşekkülüne dört el ile çalışmakta olan Paris Seferi Münir Bey, şu teahurdan bilistifade, hayli mefsetet icrasıyla kongrenin teşekkülünü men'etmeye muvaffak olabilecek gibi oldu. Hatta Paris Polis Nâzırı Mösyo Lepin,(91) prensleri(92) nezdine celb ile, kongrenin Paris'te teşekkülüne müsaade edemeyeceğini sarahaten beyan etti. Fakat bir hükümetin taht-i istibdadında her gün bir suretle musab olan bir millet-i masumenin felâket-i cangüdaşına netice vermek emeliyle teşekkülü arzu olunan bir ictimaa müsaade etmemek, nev'ama o hükümetin istibdadına müsaade etmek demek olacağı zemininde serd olunan mukaddimât ile, Paris hey'at-ı hükümetinin bazı ashab-ı nüfuzu elde edilerek, bunların inzımam-ı muavenetiyle Fransa Dahiliye Nâzırının muvafakatı istihsal ve bu babdaki müsaadenin iadesi hakkında oradan Polis Nezaretine evamir-i lâzime ita olunmuştur.

*

Kongre, Prens Sabahaddin Beyefendi Hazretlerinin taht-i riyasetinde olarak teşekkül etti. Esas maksad, anasır-ı muhtelif arasında bir ittifak ve ittihad akdederek, kongrede umumiyet veya ekseriyet-i âra ile kabul olunan mevaddı mevki-i icraya vaz' için bir heyet-i daime azası intihabından ibaret idi.

Birinci ictimada müzakere edilmek üzere makam-ı Riyasetten dört maddeyi hâvî bir program, kongrenin nazar-ı tedkikine konu. Mezkûr programın hâvî olduğu mevad, birkaç aza tarafından şiddetle itiraza uğrayarak buna dair arîz-ü amîk tafsilât verildi ise de, maatteessüf kongrede Riyasete geçenler, kongrenin lâzım geldiği vechile şîraze-i intizamında cereyanını temin edemediklerinden, haklı-haksız söz söyleyenlerin gürültüye uğraması, bazıları'nın bilâ sebep-i meşru söz söylemekten men'edilmesi gibi garaibler görülmüş ve hatta bu meyanda, azadan Ferid Bey'in pek müdekkikane olan mütalââtı istima' bile edilmediği teessüfle müşahede olunmuştur.

Kongrenin en ziyade mucib-i esef bir hali de, azası umumen Osmanlı olan şu hey'ette birkaç Ermeni azanın Türkçe bilmemesi sebep-i meşru addolunarak, lisan-ı resmîmiz olan Türkçeden ziyade Fransızca lisanı üzere müzakerâtın cereyan etmesi idi. Orada mevcut birçok aza, Fransızcaya adem-i vukufuları hasebiyle cereyan eden müzakerâtın tercüme olunabilen ancak bir cüz'ünü anlamışlar, kısm-ı küllisine külliyyen bigâne kalıp mütalâalarını

(91) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(92) "Prensler"den maksat, Sabahaddin ve Lütfullah'tır. Padişahın yeğenleri oldukları için kendilerine "prens" denilmiştir.

dahi beyan edememişlerdir. Fransızca bilmeyenler Türkçe bilmeyenlerden daha çok ve esasen kongre Osmanlı ümmetine mahsus bir kongre olup, ümmet-i mezkûrenin lisan-ı resmîsi dahi Türkçe olmasına nazaran, makam-ı Riyasetten Fransızca müdavele-i efkâr edilmesine müsaade olunması pek çirkin görülmüş ve Fransızca bilen ve bilmeyen pek çok azanın ye's-ü inkisarını mucib olmuştur. Hatta İstanbul'da uzun müddet Şura-i Devlet azalığında bulunan Mozoros Kikis Efendi dahi bir defa beyan-ı re'y için ayağa kalkıp Fransızca söze başladıkta, Türkçe lisanının lüzum-ı istimali, kendisinin Şura-i Devlet azasından olmasına göre Türkçe ifade-i merama muktedir bulunacağı düşünülerek, azadan biri tarafından ayrıca makam-ı Riyasetten rica olunmuş ise de, Mozoros Efendi Türkçe bilmediğini beyan ile Fransızca ifade etmekte devam etmiştir.

*

Kongrenin şayan-ı muahaze diğer bir hali de, hüviyeti gayri malum ve Ahrar-ı Osmaniye silkinde olmayan birkaç kişinin orada aza sıfatıyla mevcut bulunması idi. Hatta İsmail Kemal Bey ve prensler tarafından tensib edilen müdahale-i ecnebiyeyi taleb fikrinin, kim oldukları malum olmayan bu aza tarafından alkışlanmasına ve fikr-i sakîm-i mezkûrün bu suretle ekseriyet kazanması üzerine, kongreyi teşkil edenlerin kimler olduğunun resmen kongrede beyan edilmesi lüzumu, "Meşveret" Gazetesi Sahibi Ahmed Rıza Bey tarafından dermeyan edildi ise de, mumaileyhin şu sual-i musîbine Reis Beyefendi, umum azanın kendileri tarafından davet edildiği ve binaenaleyh hüviyet isbatına lüzum olmadığı cevabı hiddetle verilmiş ve bu cevaba mezkûr aza tarafından terfîk edilen gürültü-patırtı, mumaileyh Ahmed Rıza Bey'i sükûte mecbur bırakmıştır.

Son ictimaların kâffesinde umum azanın zihnini işgal eden müdahale-i ecnebiyeyi taleb fikri, gittikçe aza beyinde gerginliği mucib oldu. Müdahale-i ecnebiyeyi kabul edemeyen azanın kâffesi ve alehusus Erkânıharb Ferid, Erkânıharb Yusuf, Erkânıharb Silistreli Hamdi, Mösyö Foa,(93) Ahmed Rıza, Nâzım, Hoca Kadri ve Abdurrahman Bedirhan Beyler tarafından mütemadiyen ve şiddetle reddedildi. Fakat bunların itirazlarına daima, "ekseriyet müdahaleyi istiyor" cevabı verildi. Ekseriyeti teşkil edenler içinde Damad-ı Devletlu Mahmud Paşazadeler(94) ve İsmail Kemal Bey'ler gibi maruf zevât mevcut idi. Fakat ekalliyeti teşkil edenlerin her biri, gerek İstanbul hapishanelerinde, gerek Afrika ve Kıbrıs menfalarında bin türlü felâket gördükten sonra Avrupa'ya kaçabilip senelerden beri bin türlü sefalet içinde pûyan olarak sarf-ı mesaî etmekle vatandaşlarına kendisini tanıttırılmış, birçok tarafdar kazanmış ve binaenaleyh bir fırka vekili demek olan zînûfuz zevât-ı muktedirlerden idiler.

(93) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(94) Mahmud Paşazadeler: Mahmud Paşa'nın oğulları. Maksat, Prens Sabahhadin ile kardeşi Lütfullah'tır.

İşte şu hale nazaran, ekalliyet denilen, hakikatte ekseriyet idi.

Beş kişiden ibaret olan Ermeni aza, kongrenin ilk ictimalarında rey vermekten istinkâf ettiler. Beşinci ictimada ekseriyetle, yani müdahale-i ecnebiyeyi kabul edenlerle beraber olduklarını ve müdahale-i mezkûre aleyhinde bulunanlar tarafından talep olunan Kanun-ı Esasî'yi kabul edemeyeceklerini ve düvel-i muazzama(95) tarafından Berlin Kngresinde(96) ve şu son senelerde kendilerine vadolunan imtiyazâtta istifade etmek istediklerini beyan ettiler. Ermeni azanın şu mütalâaları, umum tarafından şiddetle muahaze olundu. Ermeniler son sözlerinde, müdahale-i ecnebiye meselesinin kongre azası meyanında bıraktığı adem-i ittihadı sebep göstererek, "ne vakit siz ittihak eder iseniz, biz de o vakit gelip sizinle görüşürüz" deyip bir infial ile meclisi terk ettiler.

*

Altıncı ve son olan ictimada, adem-i müdahale tarafdaranı,(97) meselenin ibtidasından beri müdahale-i ecnebiyeyi red yolunda vuku bulan müdafaaların tesirsizliğini görerek me'yus bir halde idiler. Müzakerâta hitam verilmiş gibi idi. Yalnız, kongrede kabul olunan mevaddın mevki-i icraya vaz'ı için lâzım gelen Heyet-i Daime azasının intihabı hakkında rey vermek ciheti kalmış idi. Bunun için Reis Beyefendi kongreye müracaat etti. Adem-i müdahale tarafdaranı, fikir ve vicdanları hilâfına müretteb bir maddenin mevki-i icraya vaz'ı için aza intihabında mazur olduklarını bilbeyan, şu zîrdeki nutuk onlardan biri tarafından müteessiren okunarak ayrılmış ve bu suretle kongreye nihayet verilmiştir:

Sevgili vatandaşlarımız!

Kongreye iştirak ederken, neticesinde müttehidürrey olarak ictimamıza hitam vermeyi kalben arzu ediyorduk. İttihadımızın hasıl edeceği kuvvetten istifade, en birinci emelimiz idi. Hatta bu hususta ne kadar itilâf tarafdarı olduğumuzu, son teklifimiz isbat eder. Teklifimiz şu idi:

"Kongre, vatanımızda(98) Kanun-ı Esasî'yi istihsal suretiyle terakkiyât-ı medeniye ve ıslahât-ı umumiyeye sa'y edeceğini ve bu hususta Avrupa devletlerinin hüsn-i teveccüh ve hayırhahlığını ümid ettiğini bir kıt'a beyanname ile düvel-i muazzamaya bildirecektir".

(95) 28. sayıdaki 136 numaralı dipnota bakınız.

(96) 28. sayıdaki 128 numaralı dipnota bakınız.

(97) Adem-i müdahale tarafdaranı: Müdahalesizlik taraftarları, müdahalenin yapılmaması yanlıları, müdahalenin yapılmamasından yana olanlar, müdahalesizlik yandaşları. Buradaki "müdahale" sözcüğü, yazının aslında, "müdafaa" biçiminde çıkmıştır. Ancak bunun yanlış olduğu açıktır. Çünkü söz konusu olan, yabancıların müdahale etmemesinden yana olan gruptur; "savunma yapılmaması" anlamına gelen "adem-i müdafaa"nın ise, buraya uygun düşmediği ortadadır. Bu nedenle, biz sözcüğün doğru biçimi olan "müdahale" yazdık.

(98) Buradaki "vatanımız"dan maksat, Osmanlı topraklarıdır.

Fakat maatteessüf bu arzumıza muvaffak olamadık; ittihad-ı efkâr hasıl olmadı. Kongrenin ekseriyeti, memleketimizde ıslahât-ı lâzime icrası için düvel-i müşarünileyhimin umur-ı dahiliyemize müdahalelerini tanıyan muahedâta istinaden onları vazifelerinin icrasına davet ve bu suretle hakkını istemek tarafını iltizam etti. Teşkil edilecek komitenin vazâif-i mâdudesinden en mühimmi bu husus olacağı takarrur etti. Hulâsa, tanzîm ve kabul edilen nizamnamenin ruhu, "muamele-i muavenetkârane"yi ecnebiyeyi talep etmek oldu.

Biz, medeniyetin bulunduğumuz devrinde, el'an hükümâtın en birinci saik ve muharriki menfaat olduğunu zannediyoruz. Devletler menafiinin ıslahât hususunda bizimki ile daima müşterek bulunacağına emin değiliz. Biz, müdahale-i ecnebiyenin menafiimize, muhafaza-i istiklâl ve tamamî-i mülkimize muzır olduğunu kabul ederiz. Ekseriyet de tasdik eder ki vakt-i sulhta vuku bulacak müdahâlât-ı ecnebiyenin bir tarz-ı nafiine misal gösteremedi.

Saniyen, Avrupa müdahalesinin menafiimize muvafık surette sevk edilmesinin ne demek olduğunu anlayamadık. Paris'te teessüs edecek hürriyetperver bir Osmanlı cemiyetinin ne suretle mesail-i Şarkiyede düvel-i muazzama siyasetlerini idare edeceğine akıl erdiremedik.

Biz, bize nâhak yere isnad olunduğu vechile Avrupa'ya muarız değiliz. Bilakis, onların terakkiyât-ı medeniyelerini memleketimizde tamim etmek, en birinci ve mukaddes emelimizdir; maarifleriyle halkımızı tenvîr, müessesât-ı nafialarıyla, meşrutiyetleriyle hükümetimizi techiz etmek istiyoruz; bilcümle hususât-ı nafiada milel-i mütemeddinenin mesleğini takib etmek arzusundayız. Binaenaleyh, aramızda ihtilâfı badi, bu değildir; müdahale-i ecnebiyenin kabul ve adem-i kabulüdür. Biz, vatanperverliği, bu müdahaleyi kat'iyen reddetmekte buluyor ve bu vatanperverliğimizin menafiimize muvafık ve sevgili milletimizin ve Avrupa'nın mazhar-ı takdiri olacağını ümid ediyoruz.

Binaenaleyh, ayrı çalışmak mecburiyetinde bulunduğumuzu arzeder ve ekseriyetin teşkil edeceği komitenin vatanımıza hîdemât-ı nafia îfa etmesini an samîmilkalb temennî eyleriz.

İntikam Matbaasında tab'olunmuştur

31'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

KÜRDİSTAN'DA NİFAKIN TEMELİ

(Devam)

İşte misyonerlerin girdiği ve dolaştığı topraklarda eski esenlik ve güven ortadan kalkar, yaratılış bakımından birbirlerine bağlı bulunan yerliler arasında mutlak bir düşmanlık başgösterir.

Doğu'daki(99) huzur ve güveni bozarak, meydana gelecek dağınıklık ve karışıklıklardan yararlanma ümidini besleyen Rusya ve Fransa gibi bazı hükümetler, çıkar sağlamayı öngören bu düşünceyi düşünce aşamasından çıkarıp pratiğe geçirecek olan dinsel yayınlardan ve dinsel müdahalelerden daha etkin ve yararlı bir araç bulamıyorlar; bu nedenle, birincisi dinsel görevleri ve yayınları dağıtan siyasal görevlilerinin aracılığıyla, ikincisi de kendi topraklarından kovmuş olduğu misyonerlerin gayretiyle istenen sonuca ulaşmak için güçlerini yoğunlaştırmaktan boş kalmıyorlar.

Bu o kadar kesin gerçeklerdendir ki, savaştan sonra(100) dünyayı kaplaması arzu edilen barışın devam edeceği zamanlarda, gelecekteki korkunç bir savaşın belirtilerini ve ipuçlarını hazırlamak amacıyla Berlin Antlaşması'na(101) birkatım kuraldışı maddeler ekleyen Rusya'nın Kürdistan'da Ermenilere, Makedonya'da Bulgarlara ve başka yörelerde de yalnızca Hristiyanlara olağanüstü ayrıcalıklar bağışlatılarak, egemen ulusu öfkelendirmeye yönelik çabası ve böylece silinmez, ortadan kalkmaz bir sürekli nefretin ilk nedenlerini bütün devletlere kabul ettirmesi, gerçekten şaşılacak durumdur. 1293(102) Savaşından önce Osmanlı ülkesinde ilân ve kabul edilmiş olan Kanun-ı Esasî,(103) Müslüman olan ve Müslüman olmayan bütün Osmanlı uyruklarını eşit bulundurduğu halde, Rusya'nın, çoğunluğu oluşturan Müslümanlardan daha çok Hristiyanlara haklar bağışlatırması mazur görülemez. Hele hükümetimizi Kanun-ı Esasî'yi yürürlükten kaldırmaya zorlaması, hiç affedilmez.

Berlin Antlaşmasınının 23. ve 61. maddelerindeki reform koşulları tasarlanan bir düşünce durumunda bırakılmayıp da Rusya'nın arzu ve istemi gibi

(99) Buradaki "Doğu"dan maksat, Doğu ülkeleridir.

(100) Bu savaş 1877 yılında patlak veren Osmanlı-Rus savaşıdır.

(101) Osmanlı-Rus savaşından sonra 1878'de Berlin'de imzalanan antlaşma.

(102) Milâdî takvime göre 1877.

(103) 20. sayıdaki 103 numaralı dipnota bakınız.

yürürlüğe konulsaydı, Doğu'da(104) barışın hiç bir zaman şimdikinden daha fazla sürdürülmesi olanaklı olmazdı; belki de meydana gelmiş olan vuruşmalar, daha kanlı iç çarpışmalara dönüşürdü. Çünkü çoğunluktaki unsur(105) birçok haktan yoksun bırakılırken, egemenlik altındaki unsurlar, yalnızca Hristiyan olduklarından, ülkenin kanunları gözünde ayrıcalıklı ve uygulamanın dışında tutulacak olurlarsa, buna insanlığın kavrama yeteneği dayanamaz; tersine, en tarafsız düşünen Osmanlı büyük devlet adamları bile, "Kanun-ı Esasî'nin hükümleri, bütün Osmanlı uyrukları için her türlü mutluluğu ve eşitliği güvence altına almıştır; bu yürürlükte tutulmalı ve özel ayrıcalıklar yürürlükten kaldırılarak karışıklıklara yolaçacak hiç bir şey bırakılmamalıdır" derler ve antlaşmanın özel reformlara ilişkin maddelerini haklı olarak reddedip çürütürlerdi.

İşte yabancıların ülkemizin düzeltilmesine ilişkin öne sürecekleri görüş ve aracılıklar, hep böyle çekişmelere yolaçacak biçimdedir ve hiç bir zaman bütün unsurların tam eşitliğini sağlayacak bir sonuç veremez.

Rusya'nın nifak sokmak için izlediği hareket çizgisini, Fransa da eynen misyonerlerin korunması bahanesiyle izledi ve kapitülasyonlara(106) yeniden beş madde ekletti; eski bir uygarlığın geliştiği bir beşik olan Küçük Asya,(107) bu maddeler yüzünden büsbütün insan mezbahası kesilecektir.

*

Özet olarak denilebilir ki, tüm halkın esenliğini ancak Kanun-ı Esasî sağlayabilir. O zaman, değişik dinlere bağlı bütün uyruklar, yabancıardan daha çok haklar elde ederler ve ne misyonerlerin kandırmacaları, ne de dış devletlerin müdahaleleri vatanı yıkıntıya uğratabilir. 35 yıl öncesine değin uygar devletlerin dışında olmakla tanınan Japonya, bugün gelişme dünyasında attığı adımlarla, eskiden beri tutsak kaldığı kapitülasyonları yürürlükten kaldırarak, dışarıya karşı imparatorundan son bireyine değin kanun gözünde eşit tutulan büyük bir birlik oluşturdu.

Biz de biz olabilmek için, insanlığa aykırı olan yukarıdaki beş maddeyi ortadan kaldırmakla yetinmemeliyiz; daha da öteye giderek, eksiksiz bir adaleti ilân etmeliyiz ve kanımızı emmek, varlığımızdan yararlanmak isteyen dış güçlerin zorbalıklarının ilmiğinden kurtulabilmeliyiz. Ancak bunun için

---

(104) Buradaki "Doğu"dan maksat, Osmanlı devletinin Doğu bölgesini oluşturan Kürdistan'dır.

(105) Çoğunluktaki unsur: Çoğunluğu oluşturan halk, çoğunlukta olan halk. "Çoğunluktaki unsur" sözcükleri, yazının aslındaki "unsur-ı esasî" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. "Temel unsur" demek olan "unsur-ı esasî"den maksat, "ülke nüfusunun temelini oluşturan ve çoğunlukta olan unsur"dur. Türkçede bu anlamı vermek için "temel unsur" kullanılmadığından, çeviride "çoğunluktaki unsur" sözcüklerini kullanmayı uygun gördük.

(106) 30. sayıdaki 131 numaralı dipnota bakınız.

(107) Bu sayıdaki 86 numaralı dipnota bakınız.

de, o kötü ve ağır müdahalelere yolaçan ve nifakın temelini oluşturan misyonerlerin hareket özgürlüklerinin tek nedeni olan Sultan Hamid'in zulmü, Padişahın kayıtsızlığı ortadan kaldırılmalı; önce, zulmün ve iğrençliğin babası(108) ortadan savuşup gitmelidir, ki Doğu'yu hakkın ve özgürlüğün feyizleriyle aydınlatacak olan büyük ve geniş kapsamlı bayramın doğmasını bekleyebilelim ve buna hazır olabilelim.

---

(108) "Zulmün ve iğrençliğin babası"ndan maksat, Abdülhamid'dir.

OSMANLI ÖZGÜRLÜKÇÜLERİ KONGRESİ

Milleti, uğradığı felâketlerden kurtarmak iyi niyetiyle birkaç yıldan beri gerek ülkemizin(109) içinde ve gerekse yabancı ülkelerde çalışıp çabalayan özgürlükçüleri biraraya toplamak ve bir an önce amaca ulaşmak için ne yapmak gerektiğini görüşmek ümidiyle, Devletlu(110) Damad Mahmud Paşa Hazretlerinin oğulları Necabetlu(111) Sabahaddin ve Lütfullah Beyefendiler tarafından bir kongrenin toplanması gerekliliği, bundan bir yıl önce bir bildiriyle açıklanıp yayınlanmış ve gerçekten güçlü bir gereklilik görülen bu kongrenin toplanması can atılırcasına bir istekle beklenir olmuştur.

Nihayet söz konusu kongre, Milâdî 1902 yılının Şubat ayının dördüncü günü akşamı Trokadero(112) Caddesinde, Fransız Akademisi üyelerinden Mösyö Lufer Potalis'in(113) 24 numaralı evinde toplandı.

Kongrede, Osmanlı devletini oluşturan değişik Müslüman ve gayri Müslüm halkların hemen hemen hepsinden bir ya da birkaç kişi hazır bulunuyordu. Kongrenin tüm delegelerinin(114) sayısı 40'ı aşıyordu.

Bir yıldan beri toplanması beklenen bu kongreden başlıca bir genel birlik ve ittifak ümidi herkesin düşüncesine yerleşmiş idiye de, altı kez yapılan bu kongre toplantılarındaki görüşmeler sonucunda, hazır bulunan delegeler bir önemli nokta hakkında uzun uzadıya birçok karşılıklı konuşmalardan ve hatta tartışmalardan sonra, birbirinden ayrı iki gruba ayrıldılar. Fakat o iki grup, yine de gönül birliği içindedirler.

Bölünmeye neden olan nokta, yabancı müdahale isteminde bulunmak sorunuydu, ki önemli bir sorundu.

Aynı amaca hizmet eden bir topluluğun(115) bu şekilde ikiye bölünmesi işin başlangıcında üzülmeye neden gibi görünüyorsa da, bunlar gönülce

-
- (109) Buradaki "ülkemiz"den maksat, Osmanlı devletinin egemenliğindeki topraklardır.
- (110) 20. sayıdaki 99 numaralı dipnota bakınız.
- (111) Necabetlu: Soylu, soyu temiz olan kimse. Bu sözcük, Osmanlılar döneminde Osmanlı prensleri için kullanılan resmî bir unvandı. Türkçeye "soylu" diye çevrilebilir de, o dönemde yerleşip kullanıldığı için, biz de çeviride aynen kullandık.
- (112) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.
- (113) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.
- (114) Buradaki "delege" sözcüğü, yazının aslındaki "aza" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olup Osmanlıcaya da geçen "aza" sözcüğü "üye" demektir. Ancak Türkçede "üye" sözcüğü, "bir partinin, bir derneğin, bir ailenin ya da bir parlamentonun içinde yer alan birey" için kullanılmaktadır; kongrelere katılan kişilere ise "üye" denilmemekte, "delege" denilmektedir. Gerçi "delege" sözcüğü de Türkçe değil, Fransızcadır; ama Türkçeye girmiş ve yerleşmiştir. Bu nedenle, biz de çeviride hem burada ve hem de yazının bundan sonraki paragraflarında "delege" sözcüğünü kullandık.
- (115) Buradaki "topluluk" sözcüğü, yazının aslındaki "cemiyet" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan "cemiyet" sözcüğü Osmanlıcada hem "toplum" ve "topluluk", hem de "dernek" anlamlarında kullanılmıştır. Burada söz konusu olan ise, Abdülhamid rejimine karşı mücadele eden aydınlardan oluşan bir grup, bir topluluktur; toplumun tümü ya da bir "dernek" değildir. Bu nedenle biz de çeviride "topluluk" sözcüğünü kullandık.

birlik içinde bulduklarına ve yalnız hedefe vurmak için alınacak önlemlerin seçilmesi konusunda görüş ayrılığı içinde olduklarına göre, anlaşmazlıklarının, "ümmetimin anlaşmazlığı rahmettir" anlamındaki yüce hadisin içerdiği hikmetli içeriğe uygun olabilecek bir anlaşmazlık ve bölünme olduğu ortaya çıkar.

*

Şimdi, kongrenin oluşturulması biçimi ile orada olup biten durumlar konusunda özet bir bilgi verelim:

Devletlu Damad Mahmud Paşa Hazretlerinin oğulları Necabetlu Sabahaddin ve Lütfullah Beyefendiler Hazretleri, yapmayı kararlaştırdıkları kongre için İtalya'dan Paris'e gelerek, oradan, değişik yörelerde bulunan Osmanlı özgürlükçülerine, 15 Ocak 1902'de toplanacak olan kongrede hazır bulunmak üzere sözü edilen tarihte Paris'te bulunulması gerektiği konusunda davet mektupları gönderdiler. Bunun üzerine herkes Paris'e doğru hareket ederek, davet mektuplarında yazılı tarihte Paris'te hazır bulundu. Bundan ayrı olarak, yalnız İsmail Kemal Bey Hazretleri ile Ermeni ulusundan davet edilen delegeler, bu kongreye katılmakta biraz tereddütlü olduklarından, 15 gün kadar gecikteler. İşte bu nedenle, kongreye, belirlenmiş zamanında başlanılmadı.

Bu arada, kongrenin toplanmasının yasaklanması için dört elle çalışan Paris Elçisi Münir Bey, bu gecikmeden yararlanarak yaptığı hayli bozgunculuklarla kongrenin toplanmasının yasaklanmasını başarabilecek gibi bile oldu. Hatta Paris Polis Müdürü(116) Mösyö Lepin,(117) prensleri(118) yanına çağırarak, kongrenin Paris'te toplanmasına izin veremeyeceğini açıkça bildirdi. Ne var ki, bir hükümetin diktatörlüğü altında her gün başka bir biçimde darbe yiyen suçsuz günahsız bir milletin(119) canlar yakan felâketine son vermek isteğiyle yapılması arzu edilen bir toplantıya izin vermemenin, o hükümetin diktatörlüğüne bir çeşit izin vermek demek olacağı anlamında sunulan görüşlerle, bir de Paris'teki hükümet çevrelerinden bazı etkililer elde edilerek,(120) onların yardımının da eklenmesiyle Fransa İçişleri Bakanının onayı alındı ve bu konudaki iznin yeniden verilmesi hakkında oradan Polis Müdürlüğüne gereken emirler verildi.:

(116) Buradaki "müdür" sözcüğü, yazının aslındaki "nâzır" sözcüğünün karşılığında kullanılmıştır. "Gözeten, bakan, nezaret eden" demek olan Arapça "nâzır" sözcüğü, Osmanlıcada bir terim olarak "bakan" anlamında kullanılmıştır. Ancak burada sözü edilen yönetici bir bakan değil, Paris polis örgütünü yöneten bir şefdir. Bu nedenle bu yöneticiye "müdür" demenin daha yerinde olacağı kanısındayız. Gerçi bu sözcük de "yönetici" demek olan Arapça "müdîr" sözcüğünün Türkçede bozulmuş biçimidir, ancak Türkçeye girmiş ve yerleşmiştir. Bu nedenle çeviride bu sözcüğü kullanmayı uygun gördük.

(117) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(118) Bu sayıdaki 92 numaralı dipnota bakınız.

(119) Buradaki "millet"ten maksat, Osmanlı yurttaşlarıdır.

(120) Buradaki "elde edilerek" sözcükleri, yazının aslında aynen böyle yer almıştır.

Kongre, Prens Sabahaddin Beyefendi Hazretlerinin başkanlığı altında oluştu. Temel amaç, değişik unsurlar arasında bir ittifak ve birlik oluşturarak, kongrede oybirliğiyle ya da oyçokluğuyla kabul edilen maddeleri uygulama alanına koymak için kurulacak bir yürütme kuruluna(121) üye seçmekten ibaretti.

İlk toplantıda, Başkanlık makamı tarafından, 4 maddeyi içeren bir program, incelenip görüşülmek üzere kongreye sunuldu. Söz konusu programın içerdiği maddeler, birkaç delege tarafından sert itirazlara uğrayarak, bu konuda geniş ve derin ayrıntılar verildiyse de, kongrede Başkanlığa geçenler, kongrenin gerektiği gibi düzen ölçüleri içinde geçmesini ne yazık ki sağlamadıklarından, haklı-haksız söz söyleyenlerin gürültüye uğraması ve bazılarının haklı bir neden olmaksızın söz söylemelerinin engellenmesi gibi gariplikler görüldü; hatta bu arada, delegelerden Ferid Bey'in pek inceleyici olan görüşlerine kulak bile verilmediğine üzülünerek tanık olundu.

Kongrenin en çok üzüntüye neden olan bir durumu da, delegeleri tümüyle Osmanlı olan bu kurulda birkaç Ermeni delegenin Türkçe bilmemesi haklı bir neden sayılarak, görüşmelerin resmî dilimiz olan Türkçeden çok Fransız diliyle yapılmasıydı. Orada bulunan birkaç delege, Fransızca bilmedikleri dolayısıyla, yapılan görüşmelerin çevrilebilen ancak küçük bir bölümünü anladılar ve büyük bölümüne hepten yabancı kalarak, görüşlerini dahi açıklayamadılar. Fransızca bilmeyenler, Türkçe bilmeyenlerden daha çoktu; aslında kongre de Osmanlı ümmetine özgü bir kongreydi; söz konusu ümmetin resmî dili de Türkçe olduğuna göre, Başkanlık makamı tarafından görüşmelerin Fransızca yapılmasına izin verilmesi pek çirkin görüldü ve Fransızca bilen ve bilmeyen birçok delegenin ümitsizliğe düşmelerine ve düş kırıklığına uğramalarına neden oldu. Hatta İstanbul'da uzun süre Danıştay üyeliğinde bulunan Mozoros Kikis Efendi bile bir kez görüşünü bildirmek için ayağa kalkıp Fransızca konuşmaya başladığında, Türkçenin kullanılması gerektiği ve kendisi Danıştay üyesi olduğuna göre meramını Türkçe olarak anlatabileceği düşünülerek, delegelerden biri tarafından bu konuda Başkanlık makamından ayrıca ricada bulunulduysa da, Mozoros Efendi Türkçe bilmediğini bildirerek Fransızca konuşmaya devam etti.

*

Kongrenin eleştirilecek bir başka durumu da, kimlikleri bilinmeyen ve Osmanlı özgürlükçüleri saflarında yer almayan birkaç kişinin orada delege sıfatıyla hazır bulunmalarıydı. Hatta, İsmail Kemal Bey ve prensler tarafından uygun görülen yabancı müdahalenin istenmesi fikrinin, kim oldukları

(121) "Yürütme kurulu" terimi, yazının aslındaki "heyet-i daime" deyiminin karşılığında kullanılmıştır. Sözcükleri Arapça olan ve Farsça tamlama biçiminde kullanılan "heyet-i daime"nin Türkçesi, "sürekli kurul" demektir. Ancak Türkçede böyle bir söz kullanılmadığı, buna karşılık "yürütme kurulu" bir terim olarak yaygın biçimde kullanılıp yerleştiği için, çeviride bu terimi kullanmayı uygun gördük.

bilinmeyen bu delegeler tarafından alkışlanması ve söz konusu olan o yanlış fikrin bu şekilde çoğunluk kazanması üzerine, kongreyi oluşturanların kimler olduğunun resmen kongrede açıklanması gerektiği, "Meşveret"(122) Gazetesi Sahibi Ahmed Rıza Bey tarafından ortaya konulup önerildi; ne var ki kendisinin bu haklı sorusuna Başkan Beyefendi, bütün delegelerin kendisi tarafından çağrıldıkları ve bu nedenle kimliklerini kanıtlamaya gerek olmadığı yanıtını sert bir biçimde verdi ve bu yanıtta sözü edilen delegeler tarafından eşleştirilen gürültü-patırtı, adı geçen Ahmed Rıza Bey'i susmak zorunda bıraktı.

Son toplantıların hepsinde bütün delegelerin zihnini işgal eden yabancı müdahalenin istenmesi fikri, delegeler arasında gittikçe gerginliğe neden oldu. Bu fikir, yabancı müdahaleyi kabul edemeyen delegelerin hepsi tarafından ve özellikle Kurmay(123) Ferid, Kurmay Yusuf, Kurmay Silistreli Hamdi, Mösyö Foa,(124) Ahmed Rıza, Nâzım, Hoca Kadri ve Abdurrahman Bedirhan Beyler tarafından sürekli olarak ve şiddetle reddedildi. Ne var ki bunların itirazlarına, sürekli olarak, "çoğunluk müdahaleyi istiyor" yanıtı verildi. Çoğunluğu oluşturanlar içinde Devletlu Damad Mahmud Paşa'nın oğulları(125) ve İsmail Kemal Bey gibi ünlü zatlar bulunuyordu. Fakat azınlığı oluşturanların her biri, gerek İstanbul hapishanelerinde ve gerekse Afrika ve Kıbrıs'taki sürgün yerlerinde bin türlü felâket gördükten sonra Avrupa'ya kaçabilip yıllardan beri bin türlü yoksulluk içinde koşuşup durmakla ve çalışıp çabalamakla yurttaşlarına kendilerini tanıtmış, birçok yandaş kazanmış bulunan ve bu nedenle de topluluğun birer vekili demek olan etkili ve yetenekli zatlardandı.

İşte bu duruma göre, azınlık denilen, gerçekte çoğunluktu.

Beş kişiden ibaret olan Ermeni delegeler, kongrenin ilk toplantılarında oy kullanmaktan çekimser kaldılar. Beşinci toplantıda da çoğunlukla, yani yabancı müdahaleyi kabul edenlerle birlikte olduklarını ve sözü edilen müdahaleye karşı olanlar tarafından istenen Kanun-ı Esasî'yi kabul edemeyeceklerini ve büyük devletler(126) tarafından Berlin Kongresinde(127) ve şu son yıllarda kendilerine söz verilen ayrıcalıklardan yararlanmak istediklerini bildirdiler. Ermeni delegelerin bu görüşleri, herkes tarafından şiddetle eleştirildi. Ermeniler son sözlerinde, yabancı müdahalesi sorununun kongre delegeleri arasında yolaçtığı bölünmeyi neden göstererek, "ne zaman siz ittifak ederseniz, biz de o zaman gelip sizinle görüşürüz" deyip küskün bir biçimde toplantı yerini terk ettiler.

---

(122) O dönemde Abdülhamid rejimine karşı olanlarca yayımlanan en önemli gazetelerden biri olan "Meşveret" in anlamı, "danışma" demektir.

(123) Burada adları yazılı olan üç subayın rütbeleri yazının aslında belirtilmemiş, sadece adlarının önünde "kurmay" demek olan "erkânıharb" unvanı yazılmıştır. Bu nedenle, biz de o sözcüğü Türkçeye çevirerek "kurmay" demekle yetinmek zorunda kaldık.

(124) 20. sayıdaki 9 numaralı dipnota bakınız.

(125) Prens Sabahaddin ile kardeşi Lütfullah kastediliyor.

(126) 28. sayıdaki 136 numaralı dipnota bakınız.

(127) 28. sayıdaki 128 numaralı dipnota bakınız.

Altıncı toplantı olan son toplantıda, müdahalenin yapılmamasından yana olanlar, sorunun başlangıcından beri yabancı müdahalesini reddetmek yolunda savundukları görüşün(128) etkisizliğini görerek ümitsiz bir durumdaydılar. Görüşmelere son verilmiş gibiydi. Yalnız, kongrede kabul edilen maddelerin uygulama alanına konulmaları için gerekli olan Yürütme Kurulu(129) üyelerinin seçilmeleri hakkında oy kullanılması işi kalmıştı. Başkan Beyefendi bu iş için kongreye başvurdu. Müdahalenin yapılmamasından yana olanlar, fikir ve vicdanlarına aykırı biçimde düzenlenen bir maddenin uygulama alanına konulması için üye seçmekte mazur olduklarını belirttiler; aşağıdaki konuşma onlardan biri tarafından üzüntüyle okunarak ayrıldı ve böylece kongreye son verildi:

Sevgili vatandaşlarımız!

Kongreye katılırken, sonunda görüş birliği içinde olarak toplantımıza son vermeyi gönülden arzu ediyorduk. Birliğimizin meydana getireceği güçten yararlanmak, en birinci isteğimizdi. Hatta bu konuda ne denli anlaşılabilir uyuma yanlısı olduğumuzu, son önerimiz kanıtlamaktadır. Önerimiz şuydu:

”Kongre, vatanımızda(130) Kanun-ı Esasî’yi elde etmek yoluyla uygarlık gelişmeleri ve genel reformlar için çalışacağını ve bu konuda Avrupa devletlerinin olumlu ilgilerini ve iyilikseverliklerini ümid ettiğini bir parça bildi-riyle büyük devletlere bildirecektir”.

Ama ne yazık ki bu arzumuzda başarıya ulaşamadık; görüşbirliği gerçekleşmedi. Kongrenin çoğunluğu, ülkemizde gerekli olan reformların yapılması için söz konusu devletlerin işlerimize müdahalelerini tanıyan antlaşmalara dayanarak onları görevlerini yapmaya çağırırmaktan ve böylece hakkını istemekten yana tavır aldı. Kurulacak komitenin sayılan görevlerinin en önemlisinin bu iş olacağı kararlaştırıldı. Özetçe, düzenlenip kabul edilen tüzüğün ruhu, yabancıların ”yardım edici tutumu”nu istemek oldu.

Biz, uygarlığın içinde bulunduğumuz dönemde, hükümetlerin en birinci itici ve hareket ettirici etmenlerinin hâlâ çıkar olduğunu sanıyoruz. Devletlerin çıkarlarının, reformlar konusunda bizimkiyle her zaman ortak olacağına emin değiliz. Biz, yabancı müdahalenin çıkarlarımıza, bağımsızlığımızın ve toprak bütünlüğümüzün korunmasına zarar vereceğini kabul ediyoruz. Çoğunluk da onaylar ki barış zamanında meydana gelecek yabancı müdahalelerin yararlı bir çeşidine örnek gösteremedi.

---

(128) Buradaki ”savundukları görüş” sözcükleri, yazının aslındaki ”vuku bulan müdafaaları” sözcüklerinin karşılığında kullanılmıştır. O sözcüklerin Türkçeye tam çevirisi, ”meydana gelen savunmaları”dır. O da, daha çok bir mahkemede ya da bir saldırı karşısında yapılan savunmanın çağrışımını yapıyor. Oysa söz konusu olan, böyle bir savunma değil, ısrarla savunulan bir tezdin, bir görüştür. Bu nedenle, anlatılmak istenen en iyi biçimde veren ”savundukları görüş” sözcüklerini kullanmayı uygun gördük.

(129) Bu sayıdaki 121 numaralı dipnota bakınız.

(130) Buradaki ”vatanımız”dan maksat, Osmanlı topraklarıdır.

İkinci bir konu da şudur: Avrupa müdahalesinin çıkarlarımıza uygun biçimde gönderilmesinin ne demek olduğunu anlayamadık. Paris'te kurulacak özgürlükçü bir Osmanlı derneğinin, Doğu'ya ilişkin sorunlarda büyük devletlerin siyasetlerini nasıl yönlendirip yöneteceğine akıl erdiremedik.

Biz, bize haksız yere yöneltildiği gibi Avrupa'ya karşı değiliz. Tersine, onların uygarlık alanındaki gelişmişliklerini ülkemizde yaygın duruma getirmek, en birinci ve kutsal isteğimizdir; bilim alanındaki gelişmişlikleriyle halkımızı aydınlığa kavuşturmak ve yarar sağlayan kurumlarıyla, meşrutî rejimleriyle hükümetimizi donatmak istiyoruz; bütün yararlı konularda uygar ulusların gidişlerini izlemek arzusundayız. Bu nedenle, aramızdaki anlaşmazlığın nedeni bu değildir; yabancı müdahalenin kabul edilmesi ve kabul edilmemesidir. Biz, yurtseverliği, bu müdahaleyi kesinlikle reddetmekte buluyoruz ve bu yurtseverliğimizin çıkarlarımıza uygun olacağını ve sevgili milletimizin de, Avrupa'nın da takdirini kazanacağını umuyoruz.

Bu nedenle, ayrı çalışmak zorunda bulunduğumuzu arzederek çoğunluğun kuracağı komitenin vatanımıza yararlı hizmetler yapmasını gönlümüzün tüm içtenliğiyle dileriz.

TÊDAYÎYA CILDÊ DIDUYAN
*
İKİNCİ CİLDİN İÇİNDEKİLER

JİMARE 20*SAYI 20	RÛPEL(1) * SAYFA
Sultan Hamid Han-ı Sanî Hazretlerine	338
* 	
Meqaleê mexsûse	342
”Mem û Zîn”	343
* 	
Said Paşa'nın Abdülhamid'e gönderdiği muhtıra	347
İcmal	349
Havadis	351

20'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Sultan İkinci Hamid Han Hazretlerine	352
Said Paşa'nın Abdülhamid'e gönderdiği muhtıra	356
Özet	358
Olaylar	360

---

(1) Jimareyên rûpelan ên ”Têdayî”yê li gora jimareyên rûpelan ên zincîrkirî yê li goşeyên rûpelan hatine nivîsîn; ne ku li gora jimareyên li nivên rûpelan(İçindekiler'in sayfa numaraları, sayfaların ortalarındaki sayfa numaralarına göre değil, sayfaların köşelerindeki zincirleme numaralara göre yazılmıştır).

JİMARE 21*SAYI 21

İstanbul	362
”Mem û Zîn”	366
*	
Said Paşa'nın Abdülhamid'e gönderdiği muhtıra(devamı)	368
”Türkiya'da Askerlik”ten	369
Şirket-i bağıye	371

21'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Said Paşa'nın Abdülhamid'e gönderdiği muhtıra(devamı)	373
”Türkiya'da Askerlik”ten	375
Haksızlık şirketi	377

JİMARE 22*SAYI 22

İstîtrad(büyera Mîdhet Paşa)	380
”Mem û Zîn”	384
*	
”İdare-i maslahat” ve ”iş'ar-ı ahîr”	386
Mülâhaza(Rauf Paşa'nın Midhat Paşa'ya mektubu)	388
Havadis	392

22'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

”İdare-i maslahat” ve ”iş'ar-ı ahîr”	393
Düşünce(Rauf Paşa'nın Midhat Paşa'ya mektubu)	395
Olaylar	399

JİMARE 23*SAYI 23

Weq'eê Mîdhet Paşa	401
"Mem û Zîn"	406
*	
Garabet-i hilkat(Abdülhamid'in kişiliği üzerine)	409

23' ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Yaratılış garipliği(Abdülhamid'in kişiliği üzerine)	414
---	-----

JİMARE 24*SAYI 24

Îlan	419
Weq'eê Mîdhet Paşa	420
"Mem û Zîn"	421

*

Îlan	423
Cülûs-ı şeametme'nûs(Abdülhamid'in tahta çıkışı üzerine)	423
Kürdistan ve Kürdler	425
Havadis	428

24'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Duyuru	429
Uğursuz cülûs(Abdülhamid'in tahta çıkışı üzerine)	429
Kürdistan ve Kürdler	431
Olaylar	434

JİMARE 25 * SAYI 25

Weq'eê Mîdhet Paşa	435
"Mem û Zîn"	437
*	
Îlân	440
Kürdlere	440
Havadis	444

25'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Duyuru	445
Kürdlere	445
Olaylar	450

JİMARE 26 * SAYI 26

Sultan Abdülhamid-i Sanî Hazretlerine	451
*	
Kurda re	454
"Mem û Zîn"	458
*	
Kürdler ve Ermeniler	461

26'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Sultan İkinci Abdülhamid Hazretlerine	465
Kürdler ve Ermeniler	467

JİMARE 27*SAYI 27

Daxwaz ji Kurdan da ku xizmeta bîyanîyan nekin 471

*

Kürdlere 475

İntişar-ı rezalet 478

Sultan Murad-ı Hâmis Hazretleri lisanından 480

27'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Kürdlere 481

Rezaletin yaygınlaşması 484

Sultan Beşinci Murad Hazretlerinin dilinden 487

JİMARE 28*SAYI 28

Îtîzar 489

Alayên Siwarên Hemîdî 490

”Mem û Zîn” 495

*

Îtîzar 497

Hamidiye Süvari Alayları 497

Havadis 502

28'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Özür dileme 503

Hamidiy Süvari Alayları 503

Olaylar 509

JİMARE 29*SAYI 29

Wezîyeta hazir û musteqbel a Kurdistanê	511
”Mem û Zîn”	516

*

Kürdistan’ın vaziyet-i hazıra ve müstakbelesi	518
Mesail-i müz’ice	523

29’UNCU SAYININ ÇEVİRİLERİ

Kürdistan’ın şimdiki ve gelecekteki durumu	525
Can sıkıcı sorunlar	530

JİMARE 30*SAYI 30

Kurdistanê de esasa nîfaqê	533
”Mem û Zîn”	540

*

Kürdistan’da esas-ı nifak	542
Zıya-i azîm	546

30’UNCU SAYININ ÇEVİRİLERİ

Kürdistan’da nifakın temeli	547
Büyük kayıp	552

JİMARE 31*SAYI 31

Qongre 553

*

Kürdistan'da esas-ı nifak 558

Ahrar-ı Osmaniye Kongresi 560

31'İNCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

Kürdistan'da nifakın temeli 565

Osmanlı Özgürlükçüleri Kongresi 568

ظرفان برین قولند. ده شو صوک سته لده کندهلرته وعا اولوان
 اغتیران سته ده اکتف ایسه دگر ی بیان ایندیله . ازمنی اعصابك شو
 مطالبه لری عموم طرفند شده مؤاخذه اولوندی .

ازمنیلر صوك سوزلنده مداخله اجنبیه مسأله سنك قونفره اعضایی
 میانه برافندی عدم اتحادی سبب گوستردهك (توقت سز اتفاق ایدر ایسه
 كز برده او وقت كواب سزگه كوریش بریزه) دیوب بر افعال ایه مجلسی
 ترك ایندیله .

آلتی وصول اولان اجتماعه عدم مدافعه طرفداران مسأله ك ابتدا
 سندن بری مداحیه اجنبیه رد یكده وقوع یولان مدافعه لریك تأثیر سز
 اینكی گوسرهك ما یوس بر حلاله ایدیلر . مذاكراته حتام و بریامش گوی ایدی .
 یانكز فورنده قبول اولوان موادك موقع احراهی وضعی ایچون لازم كل
 هیات دایمه اعصابك اتحادن حفته دای ورمك حقی قائلش ایدی . یونك
 ایچون رئیس يك ایدی قونفره بر مباحث ایندی . سده مداحیه طرفداران
 فكر و وحدانی حلاله مرات بر ماده ك موقع احراهی وضعی ایچون
 اعضا اتحادیه معدوم اولدق لری یالیان شو زوردهك مطق اولنلردن بری
 طرفندن متأثراً او قونفری اریتمیش و یوسوده قونفره نهایت و بریامشده .

سوكلی وضعناشیرتا!

زوردهك اغتیران ایدرکی نتیجه سنده . اتحادلاری اولارق اجتماعه حتام و بری
 قنأ آورو ایدیلر دوق اتحادیهك سصل ایدیهكی قونفره استفاده ك بریحی اطلس
 ایدی . منی یوسوده ، قاندا ائتلاف طرفداری اولدومغری صوك تكبیر آبیات
 ایدر . تكبیر شو ایدی . قونفره و طبرده قانون اساسی اخصال سوریه
 ترتبات سینه و اصلاحات عمومی سنی ایدیهكی و یوسوده آروپا دولتلریك
 حسن توجه و جرحواهلن امید ایدرکی بر نظریه یاسانه ایه دول معظمه سیزده
 حكدره . فقط معالفت یو آروورده موقع اولادق . اتحاد دكز حاصل اولادی .
 قونفره ك اکتیوی حلكه تیرده اصلاحات لاره اجرایی ایچون دول مشا ایهك اور
 داخله بره مداحیه لری ضعیف ماهاده استناداً اولری وضعیهك اجر سده دعوت
 و یوسوده حقی ایستهك طرفی اثر ایدی . تشكیل دیهك قومیتهك وطن
 معدومده . ن ازمینی یوسوس اولاحی تقرر ایدی . خلاصه تنظیم وقول ایدان
 مظالمهك روسی و ممانعه ماونكزانه اسیه بی حال ایتك اولدی . بر مدیتك
 یولوندر عمر دورنده لان حكومتك اشیریحی ساین و بحر ك نعمت اولدوسی من
 ایدیلور . دولكز مامهك اصلاحات یوسوده . سوكی ایه دالما مشرك یولانجه
 امین دكاز بر مداخله اسیهك ماموره . ممانعه استقلال و تانی ملكیبره . دمر
 اولدوسی قول ایدرر . اکتیرنده تصدیق ایدرگ وقت ساندده وقوع یولاحی مدا
 حلات اسیهك بر ضرر دمه مثال گوستردهدی . تانیاً آروپا مداحیهك ماموره
 مواقع دورنده سنی ایدیلرتهك سرك اولدوسی اکتیر . ذق . پارسیده تأسیس
 ایدیهك حریتور بر خانی عمیقك یوسوده مسائل ترتیهه دول معظمه سیاستی
 ازاره ایدیهك عتل ایدر بره دكزه بر ره یانچ بره اسان اولوندوسی وحه ایه آروپا
 معارض دكاز . ایتكی اولرك زفات مدیه لری اکتیرده تعیم ایتك اگ ریحی و
 معنیس امامرد . معاره . یه خانداری سوریه مؤسسات باه لریه . مشروطیت لریه حكو
 متی ك جمهوریت ایسته یورر . باخله حیات نامه ده ظل متمدنك مسلكی مقب ایتك
 آرووردهدی . علیه آرزومده ایتلاق نای و دكدره . مداخله اسیهك قبول عدم
 قولیدر . ژولینر و راک یوسواهلنی قنیا رد ایتكده وارویور و یو وطیور و لركز
 ماموره . بران وسرگای ملتیرك و آرووردهك مظهر تقدیری اولاحی امید ایدیلور .
 یاه ایه آری چاپشوق جمهوریتده واریدومغری عرس ایدر واكتریتك تشكیل
 ایدیهك قومیتهك ماموره حیات نامه ایضا ایچمنی من سیم القاب می ایلور .

استدلاله وضعه سنده طبع اولونمشده .

ایدهه مشملردو . فرانسه بیله یولر توركه سله یولردن دانه چوق :
 اساساً قونفره عثمالی اینه مخصوص بر قوسره اولوب امده دكوزك ایلان
 رسمیسی دمی توركه اولمائه نظراً مقام ریاستدن فرانسزه مداولم افكار
 ایدیلرته مساهده اولونماسی بك چیركین كورولش و فرانسه بیل و
 بیلیمه ن بك چوق اعصابك یاس و انكساری موجب اولمشده . حتی استانبول
 لده او زون مدت شورای دولت اعضا لنده یولوان موزوروس كیكس ایدی
 دخی بردهه بیان دای ایچون آباغه قلوب فرانسزه سوزده باشلادهده
 توركه لسانك لزوم استعمالی . كندیك شورای دولت اعصابك اولان .
 سته كوره توركه افاده مراهه مقدر یولناچی دوشونیلر ك اعصابك بری
 طرفندن آریجه مقام ریاستدن رجا اولونش ایسهده موزوروس ایدی
 توركه بیلیمه دپكی بیان ایه فرانسزه افاده ایتكده دوام ایشده .

قونفره ك شایان مؤاخذه دیکر رحله ده هوی غیر معلوم و احرار
 عثماییه سلكنده اولمایان بر قاچ كینك اوراده اعضا سقیله موجود یولونماسی
 ایدی . حتی اساعیل كال بك و بر سلسل طرفدن نسبت ایدیلر مداخله
 اجنبیه ی طلب فكر سبك كیم اولدق قری معلوم اولمایان بواعص طرفندن
 آفتیسلامتانه و فكر سقم مدكوزك یوسوده اکتیوی قائلانی او زورده
 قونفره ی تشكیل ایدنلرك كیم اولدوغك رسماً قونفره بیان ایدیلر
 لزومی مشورت غرضیه یی صاحی احمد رضا بك طرفندن در تیار ایدیلدی
 ایسهده موما ایهك شو سؤال صیغه رئیس بك ایدی عموم اعصابك كند
 یلری طرفندن دعوت ایدیلدی و ساه علیه هویب یاسانه لزوم اولدای
 جوابی حدتاه و بریش و یو جوابه مدكوزك اعصاب طرفندن تریق ایدیلن
 كورولنی طاریق موما ایه احمد رضا بك سكونته مشور بر افشده . سوز
 اجتماعك كاه سنده عموم اعصابك ذهنی اشغال ایدن مداخله اجنبیه ی طلب
 فكری كیندیهك اعضا یئنده كریكناكی موجب اولدی . مداخله اجنبیه ی قول
 ایدیهك اعصابك كاه سی و علی الخصوص ارکان حرب و رید ارکان حرب
 یوسف ارکان حرب سلسلر ملی حمی . موسیو هوا احمد رضا باش
 خواجه قدری و عبدالرحمن بدرخان بكر طرفندن متبادلاً و شده رد
 ایدیلدی . فقط یونرك اعتراض لریه دالماً (اکتیوی مداخله بی ایسته یورر)
 جوابی و بریدی . اکتیوی تشكیل ایدنلر ایچنده امام دولكو محمود باش
 زاده و اساعیل كال بكر کی معروف ذوات موجود ایدی . فقط افغانی
 تشكیل ایدنلرك هرری كرك استانبول حاضره لریه كرك اورفا و قریس
 منفارنده بیک دولو فلاكت كوردكدن سوكر آورده یه قجه سیلوت سه ل
 دن بری بیک دولو سفالت ایچنده یولان اولارق صرف مساعی ایتكده
 و طنداشلرینه كندیسی طلبیه برمش . رجوق طرفدار قائلانی و ساه علیه
 بر فرقه و كلی ديك اولان ذی خود ذوات مقدره دن ایدیلر .

ایسته شوحاه نظراً اقلیت دیییل حقیقته اکتیوی ایدی .
 بش كشدن عارت اولان ازمی اعصابك ایدیلر . اسیه اجتماعه اکتیوی یی مداخله
 اجنبیه ی قبول ایدنلرله برابر اولدق لری و مداخله مدكوزك نای . یو یولان
 طرفندن طلب اولوان قانون اساسی دول ایدیهك یوسولگری و دول معظمه

سوك فرديه دكې قون اطرند، مساوی طوناور بوبوك برېكوجوداق
 حصونه كېږدي. برده، بر اولا. لك اېچون انساېنه معاير پلكر بلاده
 كي ش مادهې مسج اچك دكل، كه عدالت تامهې اعلان اېدهرك قامزي
 اتمك، وجود مردن متنع اولقي اذ تهن خارجريك رغه نلېندن فور تولا.
 بېلېر. فقط بون اېچورده او كوتو و آغېر مداخله سېيت وېرن.
 اساس هاق تشكيل اېدن ميسونزرك مرساي حركت لېسه نايي بكانه اولان
 معناه حېديه، لاقدې شهاهه برطرف اېديلمسلي. اورادن اولاولاعلم و
 الشاعنه منده اولور كېتېن، كه شرفي بيوصات حق و حرېته شمشه دار
 اېدهجك نېد اكبر عمومېك حوله متعقل و آماده اولايېلم.

احرار غنابيه قونرهسي

ملق معروض قلديې فلاكتلردن فور تاروقي نيت خير خواهانه سېيله ر
 قاچ سندن برې كرك داخل ملكزده و كرك ممالك اخېنده ازال سې
 و غيرت اېدن احرازي ر بره حج و برآن اول استحصال مقصد اېچون
 نه ياقق لارم كاديكي تذكر اتمك امله داماد دولتو محمود پاشا حصر نلرسك
 محمودلري نجابتنو ساج الدين و لعل الله بك ايدېلر طرفدن ر قونره
 زومې بولن رسنه مقدم ر بيامامه اېنه شر و اعلان اولوتيش و جدأ ر
 زوم قوې تختده بولونان بو قونرهك اعتقاديه تهلكه اشتار اولونقمده
 بولونوش اېدي.

بهايت مذكور قونره، يك دووز بوز اېكي سته افرونجوي شياضك
 دوردنكي كوني آتاشي تروندهر حده سنده درسه اچمن داتن اعصاب
 سندن ميسو لوهور بوتليسك ۴۴ نومروې حاصنده تشكيل اېتدي.
 قونرمده دولت غنابيهي تشكيل اېدن مسج و عر مسج اقوال خننه
 لك هزار كاه سندن ر ويا ر قاچ كتي و وجود اېدي. قونرمك مجموع اعصاب
 سي قرق نخاور اچمش اېدي.

برسه دن رې وجودنه اشتار اولونان شو قو مره دن ناشايخه رانخاد
 و افاق عومي اېتدي مر كسلا. مكرده جازېر اهنش اېسه ه اتي دهغه
 اهنج اېدن بو قونره مداركي نيجه سنده سندن موجوده رهن سنده
 حفته دور و ديار برهون مساحت وسق ماقشاندن سوگرا رې رېدن
 آري اېكي فرقه به آري اېلر.
 هسه شو بكي فرقه به قانأ متحدر.

انسانمي موجب اولان حغه، مدامه اجدېمي ضل نجت مساله
 مهمه سي اېدي

بيني مقصدده خدمت اېدن بره مېنك بو مودله اېكي هاشم اېدي
 امرده وحت تاسس كور قونر سنده بولوك نانا حاد وياك
 هده اسلامت اېتون اتمه لور. مابوك اخېر رېر اتمه ر
 نظر (اختلاي اې و ر) اتمه لور اولور عر مود و اتمه لور
 نونه ماصق اولور بېرست. اولان اتمه لور وسق نيت
 شيمدي بره مراك صورت كور اوردنه اچن اولان حفته
 بخل ر معلومات وېرم.

داماد دولتو محمود پاشا حصر نلرسك محمودلري نجابتنو صباح الدين
 و اسف الله بك ايدېلر حصراتي اجراسني نصحتم ايتدكري قونره اچون
 ايتلايدن پارسنه كاهرك اورادن مختلف جهنسلرده بولونان احرار غنابيه
 ۱۵ كانون ثاني ۱۹۰۲ ده تشكيل اېدهجك قونرمده حاضر بولونقي اچون
 تاريخ مذكورده پارسده بولونولسي لزومه دائر دعوتنامه لور كوندردلر. بو
 لك اوزرېسه هر كس پارسه متوجهأ حركت اېدهرك دعوتنامه زده مذكور
 تاريخده پارسده اسات وجود ايتدي. منتنا اولارق پالكز اسماعيل كمال بك
 حصر نلريه ارمي مقتدن دعوت اولونان اعصاب قونرفره به اسنتر اكده براز
 متردد اولدق لر دن اون اش كون قادر كيكيدلر. ايشنه بوسيدن قونرفره
 وقت ميبنده باشلا بيلامادي. بو آزالق قونرمك منع تشكته دورت ال اېله
 چالېشمقده اولان پارس سيميري متبر بك شو تاخر دن بالاسنتمعه خايل
 مسدات احرا سېله قونرمك تشككي منع اچك موقف اولايېلجك كېي
 اولدي. حقي پارس پوليس نظري مويو لهين برسلري زودنه جلب اېله
 قونرمك پارسده تشكته مساعده اېدهمه چكي صراحه بيان ايتدي.
 فقط رسكومت تحت اسنابداناه مركون برسورته مصاب اولان برهات
 معسومهك فلاكت جاكده ايزنه نيجه وېرمك امله تشككي آرزو اولونان
 بر احنهغه مساعده اچمهت. بوها او حكومتك اسنابداننه مساعده اچك
 دېت اولاحي زمينده سرد اولونان مقدمات اېله پارس هيات حكومتك
 اص احزاب هودي ائده ايدلر ك بو نلرك اصحاب معاوتيه فرانسه داخله
 نظريست موافقي استحصال و بولديكي مساعدهك اعاده سي حفته اورادن
 پوليس نظارشه اواس لازمه اعلا اولونمشر.

قونرمه برنيس صباح الدين بك ائدي حصر نلرسك تحت رياستده اولاي
 رقي تشكيل ايتدي. اساس مقصد عناصر مختلفه آراسنده بر افاق و اتحاد
 عقد اېدهرك قونرمده عموميت ويا اكثريت آرا اېله قول اولونان موادي
 موق احزابيه وضع اچون ر هيات دائمه اعصابي اتجانندن عبارت اېدي.
 رنجي اسماغه مداركه ايدېلك اوزره مقام رياستدن دورت مادهې
 نظري ر بو عزام قونرمك نظر تدقيقته قوندي. مذكور بو عزامك
 حوري اولدوغي واد بر قاچ اعصاب طرفدن شنده اعتراضه اعرا ايلارې بوكا
 دائر سريش و عميق سبيلات و رېلدي اېدهده مكالسف قونرمده رياسته
 بيلر قونرمك لازم كندېكي وحه اېله شيراز قانقاسنمده جرابي تامين اېده
 -ذخيردن حقل ستمر سوز سوبه بيلرك كوروناي به اوغراماسي به معنيلر
 سبب مذهب مشروع سوز سوبه مكدن منع ايدلمه سي كېي غرا ايلر كورلش
 و حق بره يادنه ائده دن هر يد كلك بك مدققانه اولان مطالبات استماع بيلو
 ايديامه يكي تاسفله مانهده اولونمشر.

قونرمك از زياده و حواسف ر حال ده اعضاسي عموماً غنايلر
 اولان شو هانده ر قاچ ارمي اعصابك تور كيه بيله ميمه سي سبب مشرعه
 تا اولولارق اسان سبب اولان تور كهدن زياده هراتسجه اسان اوزر
 مداركلك دريان اتمه سي اېدي. اوراده موجود برهون اعضا، فرانسجه،
 به ننده رقه هلي سبب جريان اېدن مداركلك ترجمه اولونان بيان اچماق
 ر حزمي اكلاملار، قسم كېسه كيا بكا قلوب مطالعه لري دحي بيار

همان و منبر هیچ و راه منتهی بولادارندن رنجیبی و ظالم و نثریات
 درین سیاسی مأموروری و اسفندسیه ایکنجیبی کندی طورانندن قوغد
 و می میسوزورک شیرینسه نتیجه ، اولویه وصوله حصر مقدرت اینکدن
 حلی قلابورل .

و او قادر قنی - مقامندرکه حربدن سرکرا جهان مستولی اولماسی
 آرزو ایدیلن صاحبک دوام ایدجکی زماندره بر حرب مدعش مستبک
 علام و اماراتی حاضر لایق اوژوره برلین عهدنامه سه و طاقم مواد استثنایه
 علاوه ایتدیرن روسیه نیک کردستانه ارمیناره ، ماکدونیا ده بولغارلره و سایر
 جهندره منحصرأ حربیتانلره امتیازات فوق العاده بخش ایتدیره وک ملت
 چکمنی اعصاب ایدمک جهدی و بوجه اینه سیلنرأ زوال بولماز برنفرت
 دائه نیک اسباب اولیمسی بونون دولتله قول ایتدیره می جدأ شایلاجق
 احوالنددر . ۱۲۹۳ عماره شدن اقدم ملک غنایه اعلان وقبول ایدیلن
 اولان قانون اساسی معطل و غیر مسلم بونون تبعه غناییمی سیان بولوندر .
 دبی حالده روسیه ک حربیتانلره اکثریتی تشکیل ایدن مسلمانلردن زیاد
 حقوق بخش ایتدیره می معذور کوروله من . هله قانون اساسیک لغوینه
 حکومتی اجبار اجمعی هیچ عنو اولماز .

برلین معاهده سنک ۲۳ و ۶۱ نیمی ماده ندردی شرایط اصلاحیه قومه
 بر اقبلمایوده روسیه نیک آرزو و طای کیمی موقع اجراه وضع ایدیلسه
 ایدی هیچ بر وجه اینه شرفده صاحبک شمه دیکدن دها زیاده ادامه می
 قابل اولماز و بلکه واقع اولش قائلر دها حوزنر تحاریت داخلیه به تحول
 ایلدی . چونکه عنصر اساسی و چون حقوقدن تجرید ایدیلورک عناصر
 حکومتی محض حربیتان اولدقندن قوانین ملکت نظرند ممتاز و مستنا
 طولواجق اولورسه بوک حوصانه بتر تحمل امتز ، بلکه اذک بیطرف
 دوشون اعظم رحال غنایه بیله و قانون اساسی احکامی بونون تبعه غنایه
 ایچون هر دوللو سعادت و مساواتی کاهلدر . بوعری طوتولی ، امتیازات
 خصوصیه امو ایدیلورک اعتناشانه وسیله اولاجق هیچ برشی بر اقبلمایلدر .
 دیر و بحق اولاجق معاهده نامه ک خصوصی اصلاحات متعلق موادی رد
 و جرح ایلدی . ایسته احتیلاک ملکزک اصلاحه دائر سرد ایدمکجکری
 معالجه و توسطر هب بویه جدالی موجب اولاجق طرزده اولوب ، هیچ
 ز زمان عموم عناصرک مساوات کامله می تأمین ایدمک بر نتیجه ویره من .
 روسیه نیک انقاعی تفاق بوزندن تعقب استیبکی خط حرکتی فرانسده
 عتیه ، میسوزورک جهامی بهامه سیده کوهورک بکدن قایتولاسی نلره بش
 ماده علاوه اید . دیکی بولر سایه سنده مدبیت قدیمه نیک مهد قیسی اولان
 آسیای صغرا بوس بونون بر مذبحه نشر کسپه جکدر .

خلاصه لارق دسه پیارک باجمله اهالیکن سلامتی آتخاق قانون
 اساسی تأمین ایدیلور . او زمان ادیان مختلفه به مسود بونون تبعه اچیلر
 دن زیاده حقوقه منظور اولورک نه میسوزورک اغوا آتی . نده دول خارجیه
 لک مدخلاتی تجرید وطن ایدم . اوئوز دین سنه اوله دیکن دول مدتیبه
 حدرخنده طابیک نابویا بونون غلتر قیده آتدیمی ایدیلره اسکیدن ری
 شکوم دیمی قایتولاسی بولری امو ایدمک خارجه قاری ایبراطورلردن

حمی همدو ماس نکی وک سرده له نده بیایه رکاره همدوره مداوله
 ایدار نکر وحق نه حازه . سن مروو همدو نیک نکره ران جوه
 لشکار بزه لکن رئیس ای حق نیک ای سولاندده اتنی رد کز
 حق به کاک عرن جوات دا پی به رانق او اعصاب سروی علی تکدیر کز
 بررا تکداری هوسا وان کفیش نکر . رئیس دزانی کو او اعصاب ه مروین
 تمامین اوی دزانی کونای واند هک هین کو ز حربی زیدتر انساب
 لسارنا به پا له ودهری دکرین .

حاصل مدنا حمی اقبلمایده ، مذاکره ، مناقشه معادله حمی له سر
 طایا معاوضی تولد کز . اخیر نیتان نی کو اعصاب لسانا فی مسئله نی تکارون اتفاق
 نکر . نای چلی اعصابین و وجود ده یازده اعصابی اعتراف کر له بین
 دیره اتفاق تکرین زبرا اوان دکو عتی نهو چقاس حارا احصا مذاحه به له
 حالی مکر به هر نه زمانه منتج بیه . اده بیست سه ساله ز مایکمه نیی
 بیه تقریبی نی حمی به مذاحلا احتیاجی نی ام معاوضا وان طلب نکر ای
 اصاحلالا جوه تسهیل و تمجیل نکر . حمی کو ای طلب ژمانیره کاک نلوه .
 نتیجه ماده ام راست متلک نایین کو سیان له سر متعنا مه معاوضت
 له مه ره کری . واقعا دو سوی حرا یک دو دولت اتفاق شریده عسکر و
 سایر اسباب معاوضت ژ مه ره بیکرن . لکن ای بی ایدار کز کو معاوضتا
 وان دولتله سه معنا نکی محاسبه قوجیا وان سیر امنیت و سلامتا وان
 جوه نی حقی او به حساب مه معاوضت ناک و وک او ر جوه ره لازم دین
 وی هنیکی معاوضت دکن .

اده وکرا وان یازده اعصاب ای نی . ده بیجا مجلس به دو ملا اشقام
 کر ماک اکثریت بی ملی دیزی اقلیت نی . اف هر دو مل سر فی نقطه
 بی هر چند کو مقصد اصایده متفق متحد بین اتفاقا تدابیرا حصول مقصد
 ره بکچار ز همدو حدان . عیاس شقی ده کو اجر نظامی ای اقلین
 دیت کو اتفاق نامه اکثریتی ری رأیا اقلیتی تبیت مکر نهایت مجلسا روزا
 شقی کو اجر مجلسی ای وان ندرده اعصاب کو اقلیت تشکیل ذکر به پاس
 و تارک کاک مثل وکرا جوما مدنا شش مجلسده جریک کری به مختصر
 بیان کرن و ز مجلسی در کتن حدان بین .

اده اف مؤخر زری به وی سورتی نتیجه بیدری ای . نهو هر ملکی رو
 انتخاب ایدمه وجه سه مقصد اهر دو ملازی .
 سلامتا مانی به توفیقا حدی هادلی هر دو ملابت .

گردستانه اساسی انقاعی
 — ماده —

ایسته میسوزورک کوردیکی ، دولاشدیمی طورافزاده راحت و آسایش
 قدیم زائل ، حافظه یکدیگرینه مر بوط بر ایلر آراسته منافع و جسموت
 طاری اولور .
 روسیه و فرانسه کیمی شرفده ک حضور و آسایش احلال ایدمک
 مهور ایدمک نشئت و تدبیدن استفاده امانی نسلون معنی حکومتن .
 بو فکر متعنی قومه واه کتیرمکک . سیریت و مذاحلات دسپه دن دها

Adresse.
« KURDISTAN »
GENEVE
(Suisse)

کردستان خارجنده هر رابچون

سنة ۱۳۱۵

۸۰ غروشد

کردستان داخله - حریمی

استه پلره مجانگه کوندر پلره

کردستان

تأسیس هیئت حاکم در دهگه خریداری کردی به ۱۳۱۵
کردلی تحمیل علوم و مونه تشوین ایتر مناج و ادبیات کردی بی حاری
(آیدمه برنشر اولور کر دهه و ترکیه غرته در)

KURDISTAN

عزمتک مسالکته موافق غریمه درسی مکتوبلر عیناً درج اولور

صاحب و محرری

پدرخان پاشا

اوغل

عبدالرحمن

درج اولیانیان او راق

اعاده اولتوز

۳۵۱۳

دوشنبه ۶ محرم سنه ۱۳۲۰ ۱ پیمان سنه ۱۳۱۸

قوتقره

بری سالکی لادین محمود پاشا اعلان کر کو وی مؤتمری تشکیل کن .
اف و عدا وان لاوا کات خلق ممنون کر زیرا ایه حقوقس ساله هنده مره
مر تاف و لالی حومه و نام و لاین او روپانی ده هنده دهه من افه حقوقس
ایامه کاتک نمبره اقتضای نکر . اد حسی استظارا وی وعدی وان لاوا بین .
اختر بری دو هیفا و ان اجالی محمود پاشا صباح الدین مک و اعلی اندک
هاتین پارس دعوتنامه له کاتک احرا این غنایه ره دیکرین . احرا حسی له
پارس اجتماع کرین . ساله افریجی هزار و نه صدو دو بدله له پارس مؤتمری
تشکیل کر . ام چل اعضا هین او ملتین حکومتا مه تشکیل دکن مسلم و
غیر مسلم ز حیا دو بی اعضا هین . ز قی تو غریقی ایل مقصدنامه او و
کو چقاس احرا هنه حسی اتفاق کن و مقصدنامه حومیایی ره حسی زبنت
ری بچن دا روژدهکی او ابر نائل امل در

مه شش زارا اجتماع کر انکی او چل اعضا کو مقصدنامه وان حسی نا
بلک بی مذاکراتین وان شش اجتماعه در حسی به محادلاً او کاراده و حقی
منافسانا بودی . او ان اعضا نیل املا حومه ره اجتماعا تدابیراده ز هب دو
چا مان مؤتمری به دو لورا انقسام کر اساس انقسام بلک طماعی او شعله زی
طلب و یارد کرنا مداخله اجیبانی .

ازی نهو ز صورت تشکل و درانما مؤتمری مکّه .
مؤتمری له بن ریاستا صباح الدین یکی دهه اجتماع کر چهار ماده ز مقام ریاست
سنت وضع موقع مذاکره بی . ز درده اول کاتک مذابعت و معاملات بوندکر
لکن ز تا اعلی و این جمعیت اداره ذکر کاتک احوا این مؤسسه ظهور کر
داین کاتک اعضا هاتین تزییف کرن حسی . مناعالییه کاتک دوقی فرید یکی
نیابت اجتماع کرن .
قی مؤتمری دهه حالک ذی کاتک پانس و منساردا اعضا . تاموجب قی اوزی

اوی کو مذاکرات به عربانی ترکی و فرانسوی جریان کر حسی نهایی ده
فرا کاتک مذاکره به فرانسوی بی .

او مؤتمری اجتماعت نهایی انحصاری وی و مدی حسی مختلط بین لوما
حریان مذاکراتی به عربانی فرانسوی کاتک کریت بی . واقعا له محاسن نرجان
حی . مذاکراتین فرانسوی به ترکی ترجمه ذکر ایکن قسم کالی نه دهه ترجمه
کرد . انحصاری فرانسوی بدزاین ژ انحصاری فرانسوی بدزاین کاتکتر بین
لوما تو سب مشروغ ز قی حایره نه موجودی .

سبک دی کاتک کریت له مؤتمری موجودی : نام اعضا این موجود
دهه هک اعضا هین نه مره وین کوشش بین . وقتا کو نف مذاکره ایتمده له
مر حاله معاشرت احیاء . اخته کاتک کسبت مدت ذکر . وان اعضا این مکانه
کاتک انرا . فکرا ملما معاشرتی ذکر . مجلسی دهه مستلا ز حیا مهمتر ای
فکرا معاشرتی بی حسی اجتماعین مؤتمریده مذاکرات له حسی قسطه بی جری .
ن کر . کاتک اعضا طرفدارین معاشرتی بی . نام فان اعضا این طلب
معاشرت چندک هین زیده طرفداری طلب قی فکری ذکرین ای حالی مغیر
دست جلب کر لوما بلک اعضا ز نام اعضا این نه طرفداری طلب معاشرت
ز رئیس حیا کر کو هویتا چقاس اعضا این موجود هنه اسلام بک . اف
سوالا قی اعضا این له مره رئیس تأثیرک کاتک خراب اجرا کر زیرا اوی دژاد
قی که نام اعضا این دعوت کری دهه دوسه هین کو حداً نه تا این دعوت
بین . لوما به عزز ای جواب دا وی انحصاری :

اف اعضا این ها حسی من دعوت کر نه هویتا وان ژمن مسئوله نو
کس حقی ربه وان پیره حرای و قنچیا وان اردزائم نه لازمه کو تو کس
دی براسه .

او دالما وی اعضا این به قی ضرورتی بی تأثیر ما . طلبا وی کاتک حقی
بی وقتا کو چند مرول له مره مقصدک مهم مذاکره دکن دی او مرور
حسی همدو ناس یکی اف هک تشکلت طبعی به کو حینیکده دی اعضا

و نظمه دهه زهون بزرگ قانون محلی فوخته بر قوه مجریه واسطه سیه اصماد ایدیلملری ، اوجنی ماده ده ذکر ایدیان ۱۸۹۴ تاریخ منده باشلاش دهشتل قنارلرک بوندن بویه داما شدله زواللی شرق اهالیسه جبراً تسلیط ایدیله چکی اشراب ایدیور .

فرانسه دن قوغولان میسوزلرله باشقا برلره اجرای فسدت ایتدکن سوکرا السایتیه بر خدمت ایدیلش اولماز . آنا تولیده فرانسه حایه سنده کی مکنت ، خسته خانه ، اماکن دینه کیی مؤساتک کافه سی میسوزلرک زور لغارت و اداره لریسه تودیع ایدیلش اولدوغی و بعد ماده ایسه تیلدیکی زمان و مکانه مجدداً توسیماک مساعده لی طاماشی شرط صلحیه دن بولوندوغی جهته بوکا استاداً فرانسز پاپسرتیک جهل و غفلته بولونان السانری یا ه بدتی قبول ایدک دیدیکیزی طونک ، کیی تحریک و تشوقرله محاکمه وجدانیلرندن انحراف ایتدیره جگری ویا قول ایچینری اعما ایچون کندی طرفدارلرینه د قاتولیک اولمایانلرک مال و ملک حلالدر . خصوصیه حامیز فرانسه دور ، ضرب و تحقیر ایدک ، ترضیه و تعذیبات دیگر طرفدن یینی مغلوب و محقر اولان جهتن ویریلر . کیی ناحق و نامشروع سسوزلره عسر لرحه قارداش و همشهری باشاش عناصر مختلفه آراسته نفاق تخمق مع زیاده سر به جگری شه سزدر .

ایچینلر غریبه مظهر اولاماد قاری مساعدهات و امتیازاتک کافه سنی شرقد اله ایتش اولدوقلرندن اهالی مسلله معروض اولدوغی اسارت و اساتی قید سزلقله کورمدرک یالکر خریستیان اولان عنصر لری حریت و مدینه ایصال امید مغفل ایله تشویق ایتدکن و بو صورتله ادیان مختلفه به منسوب اقوام آراسته بویوک بر رقابت نفاقکاری لقا ایله مکدن هیچ بر زمان پوش قائلشدر .

میسوزلرک کورم مسخرلرند و کرکه حال سارمه آلوده فکر نفاقاری اولش انسانلری دایما آوروپانک نظر دقت و رفتنی جلب ایدیه جهلک وقه لری احسانه تحریک و سوق ایدوب بالطمع بو طریقله هجمات و سولانه اوغرایان عناصر ساکله ذلت و حقارتله تحمل کتیرمه بهرک بدایه دفعه مسائل و سوکراده توسیع قتل و تحریب ایدیه جهلان و ممرورانه دوام ایتکنلرندن مخالف مطبوعات و محافل سیاسییه مسئولیتی بک اوقدار حققل اولمایانق اوزر لرینه آییورلر . ایجه تدقیق ایدیلسین ، کردستانده و سائر جهتلرده سیاست قطع سندن وقوعه کتیریلش فصاحتک ایلیک محض لرنده میسوزلرله بونلرک مقنون فکر و طبابتلری اولان اهالیلرک بر تم معصومی کورنکده درک بو قوه مهاجمه تک اجراءات و افادهمی کاهلاً آسودکن غفلته بوروش و بالخصوص حکومت ظالم حمیده بیکک ک تحملکداز نار حبر و اغتساقی آلتده ایچکمه کنده بولونش اولان اهالی اسلامی علیه توجیه ایدیلشدر . طبع بشر دایما انتقامه میل بولوندوغندن ایکنجی محض کردلرک و سائر عناصر اسلامی تک کرک کردستانده و کرکه پایتخته ارنیلر علیه قیام و حرکتلریله ختام بولشدر . سبیز هجوم و تحقیر لاما یاهی وقاعده کایه اولتی اوزره هجومه معروض اولانلرده صحیفه محاکمه کن اولتیق بولوندور .

لامایاجنی معلوم اولمسنه کوره اساس نفاق و جنایتک نه اولدوغنی آراشدیر مق طبعیدر .

کردستانه میسوزلرک دخولندن روسیه و فرانسه فونولوسولرلرک منافع تجار به ایله اشتغال برینه خریستیان اهالی به قیام و اختلالی تلقیه بنشلامازدن اول نه کردستانده ، عده سائر جهتلرده هیچ بر ارنینک بورق قانمادی کیی امور و معاملات تجاریه یی تحت انحصاره آلاجنی درجه لره کنده بولسه عموم طرفندن ر امنیت کامله و برپاش و حتی بوکون عثمانلیق دن بزار طبابتان روسیه تک عمارات مانده قافاسیا حدودنده بویوک بر کییدی ، وقتیه نیورولنکه کله رک سیواسده قاش اولان بر عنصر اسلامدن یعنی قارا تانار عشرتندن داما قهرمانانه مانده ایچشدری . بوکیی احوال ماضیه و حقایق تاریخیه بش اون سنه تک نفاق و اختلاللره اونوتولاروق ارنیلری سوک فر دینه قادر عمو و اتلا هانکی دینه منسوب اولورسه اولسون هیچ بر قومک مزاج تقدیر یسینه توافقی ایدیه ، به حکم غرابنددر . ذاتاً ، سوک زمانلردکی وقعه لره اک زیاده ضرر دیده اولان اجنی تبعه یوزندن حکومت عثمانیه عاجزه دن معصراً طلب و استحصالی ایدیلی تضمیناتک موضوع لمی ده تدقیق ایدیلسه تحقیر ایدوک همتا متقمانه یی کندیلرینه بر قوه عن الملرک به کیی جذب ایدن میسوزلر مؤسسه لر بدر ، سبیز انتقام الیاز .

دور ۴

ضیاع عظم

سرفرازان احرار همتانیدن مار مقدس و محترمز دیار بکرلی اسحق سکوتی اقدی ، ملتی ، وطنی معروض قالدیلی نهلکدن استخلاص فکسر غیرتپوراهمیله اتحاد ایتدیکی مسلک الام و مشفق نتیجه یی اولارو کرفدار اولدوغی عشرتدن رهایاب اولامایوب ایتالیاده واقع (س رهمو) شهرنده تسلیم روح ایله مشدر .

رحمة الله علیه ورحمة ولسه

مرحوم حمیت احراره حقیقه خدمات مهمهده بولونشدر . او ظالم ، غدار خفیلر آراسنده خارق العاده بر زکا و جسارتله مقصدیه بوتون افرارندن زیاده ایضی خدمته موفق اولوردی . فطرتنده مرکز زکا ، وفاء ، شجرت ، جسارت کیی محاسن اخلاقی ؛ بوتون اجانب زدنده دخی کندیلینی اک ممتاز بر موقعهده برانشدر . بیک نش یوز فرائق معاشله ایتالیا سفارتی طبابتی قبول ایتکله کندیلر اتمام ایچک ایتدین بعضی ارباب حسد زدنده دخی معلومدرکه مرحومک قبول ایتدیکی او مأموریت : اونلر دن بری تعقیب ایلدیکی مسلک حبتپوراهمنه دوام ایدیه سلیمکدن باشقا برسیه مبتنی ککل ایدی . کندیلنک دائما سعالت ایچنده پشاماسی و مستشرق دیون اولاروق وفات ایچیه سی بوکا بک بویوک بر رایلدر . حاصلی اسحق سکوتی مرحوم ، جدماً ملتیز ایچون تنه یی مشکل ضایه بانددر . او ملتی ایچون جان و بردی ، ماتده بوکر . اولنک یاد حزنیه اشکر بز درد و المدر .

انتقام مطهه سنده طبع اولونشدر .

قوچولوقلری حالده ، كرك اقصای شرقده و كركه شرقده و خصوصیه اوقیانوس آدالریده نوقوذ و تخمکی دست انحصاره آلدقلمی حقایق نایته ندرو. مقصد اصلیلری جاهل و غافل پاشایان همجنسلری سرائر دییه آگاه ائجه بولك نجه استبداد و تغلیزنده ازمك و بوسورته نمره مساعیلری ذره قادر آتپ و مشقته دوچار اولمق سزین خورته اسرار انكیزلرینه جمع ائتمكدن عبارت اولان بوقیل مأمورین روحیه نك ملك عتاییده انسانیت و مدنیت نامیه ایقاع ایتدكلمی فضاحندن اول ، حقلزنده دها قطنی و جل معلومات و روه بیامك عنیه قلمات مسكونه نك لك بیدلزنده جورمكده اولدقلمی دولات فساد و انتقامی تصور و ایضاح حالده فاندسز عد اولوماز .

چین محارباتك میسوزلرك تحریك كلیله واقع اولدوغی و نتیجه نكده یالكر اولوك مایه كیشه لسته موافق صورتده تقرر ایتدیكی برقوق محرر لر طرفندن یاز بوب دورمقده و مثلا بومحاره لرده وقته بوسلك مأموریت رسمیه سیله بولوش اولان یارون یازاتور ، و چین و قوششیمین محارباتی ، نامیه یازدی ائزده ، حكومت سوایه نك قیلیرلی لایققطع سارسان ایکی مدهش نشندن برسی ، منافع تجاریه نك نامینی ایچون انكیزه طرفندن ایدیلان آتسابق مادی ، دیکریده فرانسه حایمه سیله دوام و احرا اولونان نشریات دییه در . و مقدمه سیله باشلانمیش هیمنه نرده میسوزلرك نه انسانیت شكی منعت و دانشلر از انكاب ائتمكده اولدقلمی بیاب ایدیلو ك فرانسه جغرافیلرندن و وارونك راپورده و سیمانی عینیه علامه سیله تصدیق ائتمده در ؛ و چینه اهاالنسك قیمتل اوزان و ایشینسی ایلان نعه ، و غرت و بو خدوصده عسكركره رهبریت ایدن میسوزلردو . بولر مدت مدیده بکینه اوطوردقلمی جهته ایچون کوچهلر ك مودوع اولدو ن باقلمی طای بیورلردی . محاصره قافار قلمعاز عسكركلریزی بالذات سوق ایتدیله و خریدنیا دینه ادخل ایتدكلمی چیلیرلی بولرك یانلرینه قاتارق لك كزلی كوشلری اراشدیرتدیلر . و چینلیر ۶ میسوزلره یازدم ایدرك و غضب و سرقت ایتدكلمی اموالی رؤسای روحانیه نك اارینه تسلیم ایله برك جناب حق عننده خیرلی و مقصد برایش یازدقلمی قانع ایدیلر .

ایشته بزم عسكركلریز و بحریه لیریز بوسایده زنگین اولدیله . قیتمی شیلری عشارنده ساتارق فرانسه بکینه آلدقلمی بولوك مقداری چكركله عودت ایدن بو یفماجیلردن براسنك بولده ورت ائجه می خایل اسرارك میدانه چیقمانه یازدم ایتدی . محاره ختامنده فرانسه به دوتن قضااندن برینه منسوب بولرك وقایق متعاقب علی الاسول اوداقی آراشدیرلرکی فرانسهده نادیه اولونق اوزره بکین ایتقبوسمی قایوه طرفندن نیمی آلتش بیک فراتاق بر چك چیقارلر که بوسایده طریق حقی ارايه مقصدیه ضرریات مغفلهده بولون یاپاسلرك ، سیتلیرلك حقوق و ترونه ایدیلان تعرض دن باشقا عسكركره و عومیت اوزره ادا نلرده موجودتی ازم حقتناسی لقی و دولایسته ای اخلاق فاضله ای افساد ایتدكلمی . بوحالری بیطرفانه كورنلر نظرنده ناماً نظاره ایتدی . اوقیانوس آدلرندكی استبداد و ایدلری اقصای شرقده كندن دها فنا اولوب عادتا اورازده پاشایان و ایلیلی

امر و نیلرینك محكومی ائتمكده و طر برانی قودایته دورندكی چیر و شدك دها مدهش بر طریقیه سوردیرمكده اولدقلمی ژورژ پهرن نامنده كی محرر دقیقه شناسك راپورلری ایه مؤید و مصدقر .

بومقدامی سرد ائتمكدن مقصد ، آوروپانك اكثر حكومتلری اراشپندن بر ایض و نفرت ایه طرد ایدیلان میسوزلرك جهانك قلمات ساروسنه سراره فساد کیی یازدقلمی آكلاتق و انسانیت و مدنیت نامیه حرکت ایدن آوروپا حكومتلرینك ایدی سیاست و نفوذلرنده نامشروع بروساطه مداخله و انتفاع اولدقلمی ایضاح ائتمكده . میسوزلرك اضرار عبادده کی مسلك سفیلری كندی دیندناش و وطنداشلی طرفندن نظر دفته آلدی . بی حالده آوروپان باشقا عشارنده کی انسانلری افساد ایتك فكر سفیلنی بینه او وطنداشلك مجلس سیمونلرده ، عومی و خصوصی قوزرانلرده ساقلا یامادقلمی مطبواتك هر كون افشا ایتدیكی دوسلردن ، دلیللردن متعاهر اولمانه نظرآ ۶ دولت علیه و فرانسه بینه متكون ریختیلر و سائر احتلا نك میسوزلرك نقتت موافق اولارق غمائل شرف و شاقی غل آتاشنیده محرر بش ماده ایه ۱۰ تشرین ناییده ختام بولش اولماسی كردستانك آیسق قلمه سندن بك مهلكدو :

۱ - - تمایلی طور ائتمكده فرانسز مكاتب حاضره سنك موجودیت قونیه لرینك ضامنی و بری الاجرا معااهده و قانونلر موجبجه كرك رسندن مافیلرینك معتر طونماسی .

۲ - - فرانسز خسته حاله لره ایلدیه نك موجودیت قونیه لرینك طاحامی ؛ كذا مرعی الاجرا معااهدت و مقالات موجبجه اراضی و كرك رسندن معاف طونماسی .

۳ - - ۱۸۹۴ ، ۱۹۰۰ ، ۱۹۰۶ سنلرده ممالك عتاییه نك مختلف جهتلرده و ایستاسولده نحدث ایدن ارمی وقعه لرده خراب اولان ویا ضرره اوغرا نیلان فرانسز مكاتب ، حسنه خاله ایه اماك دییه نك انشا ، تعمیر و ترمیملرینه مساعده اولونماسی .

۴ - - فرانسه حكومتك آتیا ایمانه كوره یاقی ایسته چكی مؤسا . نك ، تومیمات ، انشآت و تعمیراتك نشتالانجندن اعتبارآ كچه نك آتی آی ائشاننده حكومت عتاییه جه موجب شبه برتی حس اولونارق شاید اعتراض ایدیله ، چك اولورسه بر ائتباتكده رأساً مساعدل عد و اعتبار اولونماسی .

۵ - - كادای . بعلربانكته منتخب ائمانولك مأموریت ووحانیه سنك فرانسه لك آرزو و طلی وجه ایه بالقبول تصدیق . فرانسه نك شرنده قایتولاسه نك قول ایتدیرلمه سندن بری تعقیب ایتدیكی مسلك سیاسی دینلر شو . بوردستانده استنزام ایلدیكی مداخلا نك مستقیله دها مدهشلی ایقاع ایدیلدیکی واضحاً انبات ایدن شوبش ماده نك همان هر قلمه سندن قایل كلكك ، میسوزلرك صوك درجه بره ایت و حایمه مظهر ایدیلماش اولدقلمی جسی و درك اولونور .

سربستی و جداك عموماً معتر طولودوغی شو عصر مدینه اقصای شرق و اوقیانوس جزایری کیی دنی مداخلات و منافشانه مقر و عمر اولان

تسویها و ان به دست توابعین و ان بین قتل کرن حاصل کردستانا رین
 محضا به تدابیرین فرانسه ی و به اتفاقا روسیایی قتالیین کلک مدعشره مستقبلا
 مهیا مایه . و ژفی رویی او اره بی و کردین هنده زمانا و برا امتزاج کرن
 پاشن شو عقی هقدو خلاص بکن وی ز میوزناره خدمت بکن .
 مسیوزین ولاتی مه مروین اغفال کرن هر تشویق حرکابین وه
 دکن کو نهاییده فائده بک زحکومین واره درکفه . وکی مروین وانده
 دست نجاروی کر مناله سروان حاکم الطایع وی حقارتی تحمل ناکه اوزی
 دست داورزه جک و به ساقا عین و شدنی زلایمی زبده تر دکره دکوزه
 لوما نامی مه بی حق ظلم و غدار درد کفه لکن اصل متسبب هئین دینه
 یهو مسیوز و اشخاصین اغفال کریسه . چقای قتال بنه هر وک ام تحقیق
 بکن امی بین کو ناف مسئله ییده مسیوز و مروح افکارین و ان حوه
 اظهار دکن .

اف هجوم و اف غدارا مسیوزا و حکومین وان همی سر وی خلقی
 په کو ز رویی ظلمنا عبدالحمید ز بری نه زار و رین مانه . لکن بی ادم
 خلقه انشقام چویه . نه مرووبین ولا کردا به پری جاهل حتی انواستین
 صاحب معرفت زی نکارین بن تحقیق یه بین لوما کردا زی حیسفا حوه
 کرا حوقاس زمانه ارمنیا تجاوز له کردا ندرک سناه علیه کردا زی واره
 قبیح امتزاج دکر افه چند سالک امتزاج قدیمه تماماً مختل بیه بناء علیه
 سیک هیه اوسب زی فسادا مسیوزایه .
 زمانو جمهورتک روسیه بی دفا ز قافاسیایی تجاوزی کردستانی یکه ارمنیا
 زها قایلین خوبی مسلمان زبده تر کردستان مدافعه کر . افه ژ فان دیلا
 زی معلوم ده کو . اف اتفاقا ابرو نه ژ سبک دیکره . تبیجا مسئله ییده
 وکی حکومتین اروپایی دعوا دکن ، ام دبین کو هر هرکرا طلبا و ان سر
 منفعتا حوه تیره و مسیوزین حویه نه حونا ارمنیایه .
 پاشن شری دولتامه و روسیایی او معاهدات برلین هاتی عقد کرن روسیا
 بی شرائط وه ذان قبول کرن کو افه بیست ساله ز روی و ان شرائط له
 حمی دری ملکی مه ده افه بیست ساله قتال کیم نابه . پاشن وی شری پاشن
 وی معاهدتین مه قانون اساسی اعلان و قبول کرن لکن روسیایی دزانی
 کو او حمی مه ده خبره لوما له خنکاری مه ده لافو کرن . معاهدات برلین ییده
 هر شرائط هه کو هرکمه احکامی و ان تماماً اجرا پیکرا ولاتی مه ده اتفاق
 و فسادی زبده تر بیا . کلک موادین وی معاهدتین سببا فسادا ناب خلقی
 دولتامه دهیه . هتکی اف حالی اتفاق دوام بکه امی بیترکم بکه ون .
 فی جاری فرانسه بی ژی اف ویا روسیه بی ز حوره کرن . مششلا
 پاشا یکیده اوی زی پنج شرطین دی له حکومتامه دا قول کرت . ز رویی
 و ان شرائط زمانکی بی او اسبابا و فتنی معهد تقسیم وی بیه مذبحک
 ملحمک وه کو دنی همی امثال ندیدی . حاصل چاروا فان بلا حمیا قانون
 اساسی په وقتا کو ولاتی مه ده ان قانون تأسس کر ابدی وی هتکی خان
 حمی ز حقوقین حوه امین ده تسلط خنکاری مستند و مأمورین وی
 نامینه ابدی مسیوز زی فسادا خاگیره بو چاروا بایس حتی دول احزابه

ژین و نم

دولت و نظریه رمال ز بویری

او وارث علم دانیال
کاما مگری دشمنک قالی

والحال درجم امانان
بی وضع تولدا پتانان

لمان و نئ بیکنه دین

ناحدب و سنی بیکنه دین

شکل فرسی دکلمی دی
بی برده روی دی دکلمی دی

اگر تکیه کره فاسدایور
مقنود بیکر و کذب و نذوب

ماض دین ژ بوته حاصل
بی راست روی عماله منزل

نه ذکر کوکری دین ددین

ناچیزه بن سنی و زین

روزا و مکو چونه کشت و سیران
وان دینه زی در دیده چیران

بئی دوکر دسر و قیمت

را بو به لوان کران ثابت

فی الحال افان دو افتابان

دل چویه فبال در ماهتابان

او بوته عشق ظان دی هوش

اف بوته رحس وان د مدهوش

اف شفته بلای عشقن

او نشته کر بلای عشقن

اف حتما ای دوران کران

فان زی در کیم دست وان

چاوا خوینه اف کران

اوزی کر یاه جل بکان

کردستانده اراسن تفاق

***

سرتاره بر اساسیته بورونخش ژمزویت بایاسلرینک، آوروپانک جهات
 سینه مستنده با: بددقاری فساد و شقاق ملامت سیه مان هر ملکندن

صاحب و محرری
بدرخان پاشا
اوغلی
عبدالرحمن

کردستان

Adresse :
• KURDISTAN •
GENEVE
(Suisse)

کردستان خارخنده هریراچون
سناک آپونه بدلی
۸۰ غروشدر
کردستان داغلهده خصوصی
است پنه بجانا کوندر پوره

چاپخانه هینی جارجی دردکهه جربده یا کردی به چاپ
کردلی تحصیل علوم ونونه تنویق ایدر نصاب و ادبیات کردی بی حادی
(ایله برنتر اولور کردجه و ترکیه غزلهدر)

KURDISTAN

غزلهک ... لکنه ... و افاق عربجه فارسی مکتوبلر عیناً درج اولور

دوج اولتیان اوراقی

اعاده اولغز

این ۴ ذی الحججه سنه ۱۳۱۹ ۱ مارت سنه ۱۳۱۸

کردستانیده اساسا عاقی

اف معلومه کو راهین زه زوینا سر فساد و قنقا شر و تعمیم دکن ژ
همی مملکتین اوروپایی تقی و تئیرد بین افه زمانکه مستولی شرقی بینه .
خرابیا وان سر ووا له ولای مدهدزی ملک زیده . لکن اولاد ااز
فتیح ماهیان وان تئین بکم ازی هنک ژ فسادا وانا له بی . در اگری بحث
بکم .

افه هانه دوساله جینی کتک کمال و بنما ایقاع بین انا ظلم و غدر له
خلق جینی کرن . همی وقته تویسا و خمایا (بارون بارغور) ناف ازا
خویا مرفی شری طبع و نشر کری تماماً اعتراف دکه کو سبیا فلاکتا
جینی در دونه یک زی انکار بزه کو سر مضمنا خود ایمادی هر بیلهک وی
مملکتی دیده بر طوب و تنکا سبیا دژی او راهین کو به ایما فرانسه بی
هنده احوالین خلاف عدل و انصابت له وی ولای احرا دکن .
هنکا عسکری دولتن متفق غلبه له جینیا کری همی کسا راهیا دست
بنما بی کر . ونا کو عسکری دید کو راهب جینیا نالان دکن اووان زی
دست بی کر .

میسور ژ بری فه له بده رینه لوما اووان دژی کو مال زیده له
کو در ا فشار تیه . به دلالت وقوفا عسکرین خود به وان عسکرین جینی
کو به تلقیناتین خود گرین افه پاش شری کتن باو بازر . عسکرا احوال
نالان دکر و راهبا ره تانی اووان وه اعتقاد دکر کو عملک خیر دکر .
ناف عسکرین فرانسیز جوی جینی ده یک ریده مر . اشیاین هی
فتیش کرن چکک شیت هزار زبر له سر هین . اف مقدار بدلا اشیای
مسروته بی . حاصل کلک امثال و احوالین دی کفتن کر کو میسور
فان وقوعات مؤله ده سبک مستقل بین .
او تفصیلات تمین دکه کو اف میسورین ها مضمنا ۹ اصل اوه کو

منفتحا خود دکن و دولتین اوروپایی زی مقصدین خودی نامشروهره
وان دکن الت .

کلك وقوعاین دی اثبات دکه کو ماملاتین میسوریا تماماً به مساعدا
وزرایین وان دبه . احتلافا ناف حکومتا مه و فرانساییده محبت کری به
مسورتنک وه تیجه پایری کو او بیج شرانض له مه داین قبول کرن
پاشا بکا حالی کردستانیده کلك مضره . او بیج شرائط زی افن :

- ۱ - قبول کرنا همی مکتبی فرنسیزین له مملکته موجود و معاقبتا
وان ژ باسی .
- ۲ - قبول کرنا همی میانی الدین و خسه خانه بین موجود و معاقبتا
وان ژ کمرکی .
- ۳ - آمیرا همی مکتب خسته حانه واماکن سائرهمین له سالین ۱۸۹۴
۹۵ ، ۹۶ بده وقما اوره تیا تخریب وان ضرر دیده بوین .
- ۴ - هر چار وی حکومتا فرانسه بی دست کر نیانی انشا وان بکه
موجود تعمیر و ان توسیع مکه هرک حتی شش هیما حکومتا به نو اعتراض
نبایخ تکر ایدی نو حق اعتراض ژ مه ره تاپنه .
- ۵ - وک فرانسه بی دق تصدفا انتخاب امانول راهیا کلدایاره .

ژ فان هر پنج مانا کفتن دبه کو او مسلک فرانسه له کردستان
تعقیب دکه استقبالیله کردستانیده وی کلك مدهشز بیه و میسورین بده
ری یکچار به فان شرائط مطلق المنان دین . فرانسزا میسور ژ ولاتین
خود در کرن لکن او مفسد نهو چون له مملکی مه و بدهری بمحایا فرانسزا
ده نه بناء علیه فرانسزا نو فتیح انسانیتی ره نکر . او بلا ویکرن سر
جانی مصومین اناطولی بی و فرانسه بی به قوه البحر خود حوقاقی امتیاز
دا میسورزا کو پاش نهو قتالین کلك خونریز ظهور یکن چقاس مؤسستین
فرانسه بی ولای به هته همی دست مسیورزا ده نه اهزی پاری خلقین
جاهل دق سردخی خود وان ین فهین سر دخی وان وی به انصاف و

معرض قلاجقري لازال بریبه اسارندر. اومنيك، عئانليق اولازسه سونه بيله. حالوكه عئانليق ارمني ايدن قاجيرمقه حيات سياسيه دن محروم اولمازلر. آنجاق اعصارلق بر قومي قانق ايشكارندن قلمزنده آجي بر كدر افتراق دويارلز.

مسائل مزيجه

سلطان عبدالحميد، مقاطيس آسا بوتون قانق عئانك عئانیه به جلب و جذب ايدرك عناصر مختلفه عئانیه تك ضرر و زيانه آورويا دولترينه مساعدنه بولتوبور.

ويرين امتيازلك استفاده ايجاع ايدجكري خطر ونهنگار نظر اتقابه آليناديندن، اجينيرك اوتنيزك ثروت و سامانين استفاده ربه سوك درجه خانقانه بر تراج كوستلكه واده ديه بيليركه كيف هاپونك سكتنه دن و قايه مقصده: دوارسون اجينير قازانسون، مسكنت و همجزدن ملت خيردار اولماسون، قيس شاهانه مترج بولسونده ايشهرسه بوتون جهان اسلاميت يانسون، كې نفرت انگيز رخطحرك تقيب اولونمقده، ايشته بوسلك سقيم سوك آيلده باشمز. ايكي مزيج مهم وقعه سيابه چيقاردي. افراد امت سفالت و مظلوميت بوزدن عمو و نياه اولمقده ايكن، اللارندن غصب اولونان حقوق ملكه كاملا پادشاهمزك امر و اراده. سيله خارجه بخش واحسان ايدلك سراي هاپونك قاعده قطعيه اولدو. غندن بويكي وقعه كده زم ضررجه حل و فصل ايدلجكي دها بديت حدوتلرند آكلشله شدر.

برنجيسي: ش سنه اول ايتابول ريختيلري امتيازتي آلاق ايجال انشات ايش اولان بر فرانسز شركته مذكور ويختلرك طابو سندايتك و برله سيله حقوق تصريفه ليزنك تصديق ايدلمه و عكس تقديرده حكومت عئانیه طرفدن ميايه اولونامي خصوصي بيان ايدن فرانسه تك درسات سفرى موسيو فونتانك، بومطالبه لوراندو و تويي كي بانكرلك و قيله اقراض ايتلكري بازارك بوكون فاحش قانفسلرله بالغ اولدقلى بويوك يگونلرك مطلقا نسويه ايدلرلى و دها بونلر. عمائل منافع شخصيه يده علاوه ايدرك تجارى بروقه يه بر حادته سيابه رنگي و برمكن عبارتدر. سفير مشار اليك، بر آي قادر ايتابوله سراي ايله باب عاليه نهديد ايله دكدن سوكر دها ملك و زهرانك امتيازلك آلايمك ايجون قطع منا. سبت صورتبه افرنجي ۳۶ آغستومه بارزه جيكمه ايشه بوس بوتون اهميت و رسم و احوالك سورت جريانندن ضررجه نتيجه له جكي حس ايدلكه بروعه شدر.

ايكنجى: انگلتره طرفدن بصره كورفرى ساحلنده واقع كومت سلطانلى اوزونه حاكميت ادعا اولونامسيدر كه المان قومبايانه امتيازتي احسان ايديلن بندها شمه و فرينك متعانه معادف و ايلرله بويوك بزرگه اولاق بوقبه، اونوزه مقدم تامينزه آلپنمشكن بو آنه قادر اهميت و برله مهي ننگلرتهك شوادعاسى انتاج ايجشدر.

انتقام مطيعه منده طبع اولونمشدر.

كودونه ك اولجه بايق ايشته ديكمز اسلاحدن بزي منع ايجش و عئانك عئانيندن فرار ايدرك كندى جناح صبايته التيجا ايدن ارمق اختلافيلري ايتابوله: ه آلك، اولدورك، حق حاكينك زدر، ديه ديككز كي معامله ايدك. ه طرژده متبصباه سوزلره عاده تسليم ايدر و سراي شاهانه ك جنابى آلتيشلاره كر دستاده جوس فونلوسلزي مكافاتر تويي، و عدلر نثاربه نيك و بدي قهرندن اوجر بعضى رؤساي اكرادى ارمني و حكومت هلبنه تشويق ايدرك بر آن اول اغتشاش و طغيانلرك تمدد و تكثيره كر دستا نى امواج عصيان ايله بولادرير، و آبرجمه، ارمنيله اورتودوقس كليسانه برستندن باشقا چاره سلامت اولاماياجقى روم ايلده استقلال قازانمش حكومات صغيره ك احوال حاضرله رى مثال كوستريره ك مرجع انسانيت و رافت اولق اوزره پترسبورغ انتخاب اولونورسه، اترق بودساتك منبندن خير و صلاح بگلمك ايجون سوك درجه بر كوته نيك ايجاب ايدر.

فقط روسيه نك اسلاحدن عدم تطبيقي خصوصيه كى مواعيدى سفا. هت و استفاده دن باش قاندرميان سراي هاپونك طبع ذليلنه فوق الحد موافق كش و بوسورتله بالقان حكومتلرته، مشابه بر ارمندستان تشكيلى اميدده اوميلري بك كوزله اورتوش ولدوغندن ايشلر آرزو ايديديكى كي گيش و شيمدى آوروپاك توجه و ركتدن محروم ارمق و ملنداشلر ييز اورتودوقس كليسانه تابع اولق اوزره تبديل منهي بيله كوزه ادير مشلردر كه روسيه حمايته اولان بودرجه اهئاد سز اوار حيرندر.

روسيه، محكوم اسنادى اولاجق ملك و عناصر مختلفه بديت دانقا طائل و عدلره اولايلاق برر بر رجه دهشت و شديتته اذندن سوكر ملياترني كاملا اعما و افتابه چالشمقده اولدوغى حقايق باهره دن بولندوغى جهله ارمني لرك اوطرفندن استقلال و حرمت و سمادت بگلمه لرى شده شيب و تصيب اولونور. واقعا، ايام اخيره ده كوردستانه كى احوال دن ناني حكومت حميديه يي، مشول و معائب طونان بر هيات قوعه نك حمايه مننه مظهرت، گرفتار عذاب و اسارت اولانلرجه بادي نسلت ايدده، و قيله اسلاو ماموتيله نائل نعمت استقلال بولونان و عيني قانميايه منسوب اولان بوكونكى صربستان، قارا داغ و بونارستان روسيه حدودنده بولونه لردى شيمدى بيله اداره داخيللرلى نشوش و اغتشاش اوهرانان روسيه حكومتك نجه تحمكته منقاد اولق مجبوريتي حس ايدجكردى. حق بالقان شبه جزيره ستك برر كوشه مننه سيدشمش بو حكومات صغيره. روسيه دن موافق بك اوزاق اولدقلى حاله بيله اونك نفوذ و جبرندن آزاده قاناما. دقلمنه باقورسه پترسبورغ محافل انسابيه و مذهبه ستك تشويقيله واقفاسيا حدودنده بر ارمندستان تشكيلى ايجك ايشته بيلرك معرض اولاجقلى بلاي مستقل شيميدن كورمه م استغراب اولونور.

خلاصه: عئانليق لوى حرمت و استقلال آئنده ساتر عتفرلره برلكه احرار سمادت ايجون چالشميازسه، ارمني بويكونكى حال و شانلرندن دها بديترنه گرفتار اولاق مسيريا منغاي وئلى قرا كاه اخئاد ايجك شيميدن آماده اولميدرلر. عئانليق مظهر عدل و امان اولورسه اومنيك پشاياباير، فقط روسلرك وعد كاذبلرته آذانق كوردستانى اسلاو افكار منغايه و ظالمه سلك، قهورى ايجك ايشه لرله حرمت بره

و ناسفانگاری سزا و اخفا مقصدیه اینی عصری بکیرینه قانوق آوروپا نظر نده برات قازانیلمک ایچون کندیی معاصی و متابین کردله عطف اتمک و ده پایلام؟ زاسلاحت یاقی ایسز و بوتون جهان مدینتک ستایش و تقدیریه سزا کوروله جک نشنات انسانییه قومن فله جیقارمق آرزو ایدرز. لکن شو منصب و وحشی کردن قانون و نظام طایر اسانلردن اولادقاری جهته حکومتک منع و اجباریه رحماً ازمیناری قتل و اتلاف ایه هم آسایش اخلال ایدیرورلر و همده داغله التجا ایدرهک حکومتی آیرجه عمارات داخله ایه دوجار تمب و مشاق ابله بورلر، دیمک ایچون خدعه لر، اقرار تصنیع اتمک خیانتدن حذر ایتیبور، ویا ملکس ملکک، بوتون اهالیتمک حریت و حیاتی نامین ایدرهک بر حکومت محقه و معقوله تشکیله یاشمامق اوزره موج طرق و حیل سیاسیه تعقیب ایدرهک عناصر مختلفه آراسته سرپیش کین و بفسلاری بکیریکری خردخانی ایدرهک درجه ده آریه. مقدن زرفوق مخصوص حس ایدیبور.

قانع ماضیهتمک غایبی اولان یوکنکی قانقلر؛ وجداندوز قانقلر هب بو فکر فساد و رشاعتله حکومت حیدیهتمک مسلک سخیف و نامشروعندن تولد ایدوب، برآن اول بین الناصر حق نظاره ایتدیرلرله رنه منبع فضای اولان مأمورین ظالمیه و باخاشه بی غار و ادعان مأمورلر استفاده یله مقدس و نظمی مذهب بشریت ایچمک عهد و پیمان ایش سرای شاهانه علیه رفع صدای حق و حریت ایچمک ایشلریک ده مؤثر و موحد بر رادیه سقوط ایدرهکنه، مذهب حاکم قاراقق و امیدسز راستقاله منجر اوله. حظه قانع اولسق ضروریدر. ماضیدن بلا اصلاح آقوب کن قانقلر، حق جریان طبیعه ده ترک ایدله رهک حس ایدیلر برظ و اعتراف تأثیریه نسد ایدر و شیمیدیک مرکز خرافت اداره یی سوروکا هوب کیدوسه کیش زمانی ذکل یوساعت متفوره یی یله آرد بر اچاق مامورلر کولری کوره جکزه ناسف ایچمک، یوکندن اغلاماق غیرقابلد.

۴ — کردلرک قان دوکله اولان انجماکری شایع اولدوغی کبی جیل و فطاری ریش اولما بوب، یوقایده ده تصریح اولدوغی اوزره حکومتک و پادشاهک کیم و نهدیمک اولدوغندن بی غیر شو بیچاره لر ازمینسه ساقه دیک صفوت و علو خاباری یالکر بودور منجوسده تلوی ایشلر و چونکه امر حکومتی امر هاتف مقامنده تلق ایتدکاری جهته اواده سیه ایه قتل عام ایدرهکنه اولان بو خونخوار قلردن مضرت و وحام تولد ایدرهک کبی دوشومکدن صرف نظر خلیعه مقامه قاعد بر محرک جنایتمک، هوس و کیفیه لیاقت کسب ایدیهلمک امیدیه عرشیه کوزه ایدرهقندن متحمل و غفلته اجرائی فضای ایه مشاردیه که امر منجر موجودکی یوقیل واسطه نری مشول طوبق و جدان ایشره کران کلیر. «الناس علی سلوک ملوکیم» قول معروف مدینت حاضرجه مرعی الحکم اولمازسه ده، هنوز علم و عرفانک ضیایش اولامادی مناطق خواب آلوده غایبه و عینیه قابل تطیق اولد. و می زشر فلیرجه اعتراف قبول ایتز و حقیقتدر. جاهل قولر قوبون سوروسی کبی چوبان آرقاشندن پورورلر.

۳ — ازمینلردن برقمتمک عیمان اجهلری متعاب، کوسه تردکاری و سلکمرک و هله شو عصر انسانیه یاقیشماز رکذب و مفسدانه بالجه فنا

یحی مسلمانلق و عیانلیق اوزرینه تمجیل ایدرهک و طغیانلاری کندیلردن نیرد ایشلرندیک منقاسزلق شدله تمجب و تشقیده چارایق بر حرکت غیر مقبوله در. دولت علیهتمک عصر اخیرکی ضعف و بجزندن ملل سازه کبی استفاده ایدرهک هیچ برحق و صلاحیت سیاسی اری اولمادی حاده مجرد جهان بشری و لوله به دوشورمک و افکار عمومی به اغلاق ایدرهک حکومات حاضره آراسته برده ارمنستان قاریشدرمق سودای خامه دوجار اولماری ده آیرجه برقیصه در. آناطولیهدکی ولایات غایبهتمک هیچ برینده فوسجه عصر اسلامه غالب و قانق اولمادقاری بدیهاتدن عبارت اولمائه کوره برارمنستاک تشکیل مستحیل کوروله یی و شو قاندار و اذک، بوتون سیه سه نظم و جبر قوللانان اداره ظالمه علیه توجیه هجمات ایدرهک عدالت و حقانیت طغنی ایچون امت غایبهتمک نظر استحقاق قازانمادی ایدی. بدایه بو حرکات اختلاطیه ظهیر کبی کورون انکلیز رجال سیاسی سی کردستانده اصلاحاتک سرعت اطقنی استزام کرکله ارمینره اولدق امداد و مساننده بولوشمیدی. یوبایده انکله ارمینرک سعادت دوشونکدن زیاده کندی منافع مستقبلی دوشونمک مجبورینده ایدی. هرکجه معلوم اولدوغی اوزره روسیهتمک جنبه دوشور و استیلا سیه کندی آیشتمک ده و خیم و فنا بدر اولاجقنی و قبله یقین ایش و ملک غنایتمک حیات عمومیه سنده کوره بدیک آتالی و تکمیل هیچ اولمازسه قافقاسیا حدودنده کورمک و منتظم و مستحسن براداره تشکیله خادم مواد اصلاحیه قومن فله جیقارمق ایچون هر شئی «دایه حاضر لایمشیدی. کردستانده انتظام اولونجه بالطبع مجاور اولان روسیهتمک مداخله سته، میدان قانایق و شو بوزدن زمه برلکده انکله رده تله کدن قوروش اولاجقیدی. نه قانده که ارمینر برخط حریمت معقول تعقیب ایدرهک ظلمی بیفمقندن زیاده انسانیت و اسلامی تجزیه جالیشدقاری و استاد کاهلری اولان انکله محافظ سید سیه و مطبوعاتی ظالم حقیق اولان عبدالحمیدی مشول طونارکن اونر عناصر عمومی اسلامییه هجوم ایدیهلمک ایچون سلطانی بری الذمه طانیدقاری جهته غایت انکله تمک حایه سندن محروم اولدیلر. و شو سو. رنه اوچهندن سید اولونان سلامت و سیانت کمالاً طیران ایتدی. کندی حالوکه، برلین عهد نامه سنده مادّه مخصوصه به استناداً آتی سنه اول وقوعه کتیریلن قیاملری حسن نیت و صفوت ایه تعقیب ایتسه لردی وعد اولونان اصلاحاتی شیمیدی به قادر استحصال ایدرهک عناصر سازه بو جهندن حق تقدم قازاناقلر و احتیاطک هم شهریلرله برلکده شیمیدی سعادت آکین برطوراقده یاشایاچقاری. افرسترلر قاجیریدی و اسلاطیت و عیانلیق پای تخمیر آتسده تذلیل ایدیمک صوتیه انکله حایه سندن استنا کتیره رهک بریسورغ محافظه عطف انظار امید ایدلهک باشلانلیدی که، یوکنکی احوال بوئدل و تحوکل نیرایم.

۴ — اسلا قوه اسدایه سندن استحصال ایدله بیهجک نتیجه لری ذکر ایتزدن اول روسیهتمک موضوع بتمیز اولان قطعه حقدیه قوللانی یی بولشیه یی نظر امانه آلی لازمدر

حکومت مذکورتمک طالع و اقبالی عصر اخیرده یک ششمه دار اولدو. نغدن هر شطعهه تشبث ایتدیک ایشلری موفقیتله ختامه ایدیرمسه

کردستانك وضعیت حاضره و مستقبله سی

بو سوک هفته‌ها کرده کردستانك داخل ر محیطه و قوع بولان احوال و خفايک تحمل اولوناما بایچا درجه بی بولش و دولت علیه تک حوالی مذ. کورده کی حکایت و نفوذینک هیچیله شکسته نزل ایتمش اولماسی، باشمه بویوک و مهلاک ریلانك اغلجه لایه و لدرغنی اما وانتراب ایدیسور، که بو مناسبه و قوعانک منشا و مصدرته بیکدن کوز کرد بر مک لزوم و مجبوری حی اولونمشدر.

اون سه دن بری کردستانه بلا اقطاع دوام ابدن قائلرک، کردلر و ارنیلر آراسته (لطف محروس شه ریاری اولوق اوزده) سر بیلن تخم تفاق اخلال ایتمدیکی حضور و آرایش ارنق قطباً عو اولش و اداره حکومته بر تپدل عظیم اولاد لجه سادات ملکیه تک عودت ایدمه به جکنه ناعت کامله حاصل ایدکنشدر.

بر طرفدن، منای تامله جهل و غفلته بویان اولارنق آتجاج مأمورین جمیده تک اغوات و تحریکاتیه و طند اناری علیه سلاحه ساریلان کردلر راست کلدگری ارنیلری و فکر اختلاجولریسه معارض افراد سائره عثانیه بی ازمه لک، چیکنه یرک نقرت عومریه بی مرز ماندن زیاده اوزر لریسه بفرحق حاب ایتمکده دوام، دیگر جهتمس فکر استقلال وانقراده ناسیلسه صاپانمش ارنیلر حکومتدن کوردگری مظالمی ساتقلا یاری اسلامیت و عثانلیق علیه حرکتله انسانیته شین آور اطوار باغیه ایله کردله و سائره به هجوم ایله مک سورنیله قانلنک، ظلمک، شهویزی باقوب قاووران شقاق و بعض منقوه رک نه طرفدن تلدیکی آکلاماقده ابرام کوستریورلر. عین و طنده عصرلر جه آرقاداشلیق، قارد اشاق ایتمش بو ایلک عنصرک بکدیگری آکلاما لاری، دیگه مه مزک بوژندن متحصل مجادلات و مقانلانیه ایش کورمک ایچون بوتون جهانک فسادلر ایجریشده قاریوب کیشمسی آرزو ابدن روسیه تک دمه مداخلات و فساداتی منضم اولارنق موجود بجران و کشوش بوسوتون رسمت و خاست کتب ابدوب، کیدیور.

شسو نرفیسات مجمله به کوره نظر دهه آلیانچق دوتشی واردو: دولت علیه تک قیدسزلری و سلطان عبدالجیدک تقاضیلری، کرلرک ظلم و استبداده سیته جهانله آله. واسطه اوللری، ارنیلرک قیسه دوهو تک و تجریه طالع قیلدن اولان منفرداً حرکت و قیاملری، روسیه تک هر رقمده باشقا دورلو عرض و وجودیت ایجسی.

۱ - حکومت عثانیه تک، جدی و حقیقی رحمت و غیره و قوعات ماضیه بی تلکین و املفا ایجسی ازمه بویون مشاقب اهالی تک حسن مباشرت و امتراجی تعلقه سندن براداره عادله تاسیس و تنظیمی عقلاً واجبه دن و تمکنا ندن ایکن، آبیلیک جهته کیلاً امامه اهمیت ایجسه یرک و قایم حاضره تک سطحیجه دفع و رفتندن سوکر اکر ایلریده دعا دهشتل و شدتل مصیبتلرک تله ور ایجسه به جکنه حکم اولونارنق اداره مصلحتله اکتفا ایجسی هر زمان تقییح و نشنیه سزادر.

خصوصیه ذات شاهانه مجرد حکومتک بوژم قتلندن نبیت اخلال

انکلیز فوت و اصلاحه دفی اعانه ارنیباره کر انکلیز وه تصور دکر کر اف عسین علیه حکومتی حکنار دمه لکن و شاکو دیت ارنی علیه ملق دمه دست وان برده.

۴ - روسیه دزاه کو احتلال و شاق ولایه کی ضیف دکه لوما هنک اصلاحتن حکومتی دینسا چیکه هر سنله روسیای منع کر او ارنی بین دچون روسیه بی التجا دکر روسیای تسلیم حکومتا مه دکر. خنکار جفا ظم دکر اری تخمین تقدر دکر. امر دگر فونسلوسین خومی ولایتن مه به احسان و آکراما به تشویقا هدیا کردا علیه ارنیاده تشویق دکه و ز ملک دینه زی دیزه ارنیا کو او دست حکومتا خنکاره کلک مظلومن دفی التجای دبی (اورنودس) بکن دا او بکار به وان به بن حباب خومه.

لکن دفی ارنی بطالین کو داتما روسیا کان به فنجی ابدار دکه عقی ملکی ولایتی دکه دست خومه و قنخوکت لی ویده به حی سورنا ملیت و عصبیا وی ملق عو واندا دکه نوحری دستی و انده تامله. اف حقیقتک اشکاره کو توچارا روسیای نای حکومتک مستقلک ارنیا بر ملی ویده نشکل بکه.

ارنی نهایت دفی به دولتامه موره سعادتا خوه تجری بکن والی دست روسیایده نومعادتی نایین. هرک دولتامه باقی بینه ارنی زی باقی دمیان مکر نه ارنی بکه. ا. محسو دین لکی هر ارنی ژ دولتامه افکال بکن دولتامه دیسا به سری حوه کاره دوام بکه بس تأسفک ز موره دینه اوزی او تأسفه کو او ارنی بین زهند. رمایفه موره عمر کرن وی زمه هه هه دین.

زین و م

تقصص و تقالدا به زرسالی زکشف حقیقتنا وی احوالی

وی دله بیصال عتال	مجمعی خوه گمانده پیش رمال
زیرک دورون دوست خوه بو بیر	امریکجه کر ضییر شریر
کون دورک هین دمصرم	بی باب ویشم دزار و محروم
روژا وکو بره هیه ورسال	اوزی بطریق طبع اطلل
واجبه نه هر دو چره کشق	غزالان غلاندون لاشق
اورد مه دماکو بوته پیدا	دینن تلن جنون و شیدا
چاپنه نه بی لباسی و طازوی	ککه دکرن فلان کاری
پیش دکن کلک دمیان	کانا وکو رادین ددین
اف غامنه اوان ددشن	کویا تودی بلان دمشن
ای واقف و سن و کاشف راز	بیچاره مه از توچاره برداز
اسان بک قنچ زی خوره	کافی بیکان من چه درده
مجنونیه سرمه باهرایه	چادا سرمه چه بو دوايه
ای سرمه و چشوی مقل	لال نمود وحل مشکل
هرک هیه وی دقان کتیان	پیدا به لک وه دورینان
اصحاب تلکین په پوزه کینه	چینه پرت ادمینه

~~~~~

Address:
Kurdistan
FOLKSTONE
Angleterre

هر طعمه ۲۰۰ - نهه کردستان
ولایت نظامه ارسال اولور.

کردستان خارجده هر پراچون

سه لک آونیه بدلی

۸۰ غر و شدر

کردستان داخلده حصصی
استه بلره مجانا کوندربلور.

کردستان

۱۳۱۵

... هینی چوکی دردکمه جبردهیا کردی به پیر...

کردلی تحصیل بلور و منوره تشوین ایر - صلاح و ازیات کردی بی حاوی
(آیده برشر اولور کردسه و ترکیه عزه در)

KURDISTAN

عزته مک مسکنه موافق عزه به درسیحه مکتوبلر عیناً درج اولور

صاحب و محرری

مدرحان پشت

اوستلی بندلر حرم

... ۱۳۱۵ ...

دوچ اونیشیا له رتی

اعاده اولیز

...

هر جاز دو صد جبردهیا

ازی ریکم کردستانی

ده بلاش بدلر حلکی

دوشنبه ۲ - وجب شریف سه ۱۳۱۹ ۱ - قشیر اول سه ۱۳۱۷

وسیتنا حاضر و مستقبل کردستانی

فان زمان پاشا یک ناف و دور کردستانی حوئیس حران دین نود و
حاکمیتا دولتامه حوقاس توتیه بیه کو ... هینی عینیا ملاک معن مایه اوما
ازی و جبردهیا حومه هانت زنی حالی بیت نکم :

اهه ده ساله ز افساده و تشوینقا - تنکار قنایین مین له کردستانی دین
حسور و اسایش له کس نایه ایدی کس نو ایدما تنهی. تا که حق حی
منتظرین کو ادارا حکومتی بکهوره و الی سلامتاه معره نوری نایه.

ز ملکی او کردین هنده زمانه ز روی حکومتی ناف جهل و نادانی
مایین به محرکا تنکار حی ارمنی راست نین دکوزن ز عیری فان حی
کردی معاوری دان فنا لهین اوزی وک ارمنیا دشمن نخبه دین و مروس
تسلطاً سوارین حیدیه به. زنی سعی نهر حق کردستان حی نفرت عامه
جاب کره. ز الیک زی هس ارمنی هنه کو استقلالاً حوه طلب دک.

ظالمی حوه کو حنکار و حکومتا وی به مدشرین و غایبیا مسلمانان و مافی
حرک دک و سر مقصداً حوه کلک احوالی خلاف اسابیت و صورت اجرا
دک. او ز ظلمدا حکومتی دینش استعدای عدالتیه کلک حوی خفن لکن
هنزی فی حدودی دپورن حالین مذموم دک.

ز الیک هیزی روسیا سر استقلال و مساماتاً حوه فی شر و عافان ناف
هر دو عنصرین عتاً نوری و هاقالی عمر کرین احلال و افساد دک هر دو
ملا نیار نیشار. هف و دو دک فنا مایانوان زیده دک.
فان احوالی هاده چهار نقطه هنه کو شایان تدقیق :

۱- قیدیا حکومتامه و منافیا عدالتیه به بلا جهاتی و سلطنتا کردا بقال
و نالانی فی ندیپورا ارمنیا و سودای استقلالوان. هر حالده مداحلا روسیه.
۱- پاش قنایین سالیین بوری ظهور کرین شونا حکومت به تدابیرین
مؤثر نکران وان منع بکه به اداره و صلحت هشت و لوما عتی نهو آری
فساری دوام دک. حکومت داقصور و نقصا ناحوه کتم بکه فساد ایت

ناف هر دو عنصرا و سر مصومیتا حوه بطرا اورواییده (کرد) ایتام کر.
سرق مقدسی خنکار هر اعلان کر کو اوری دنی مایکی حوه اصلاح
بکه لکن کرد عاصی نه دقین و سحتنا حوه ده پین. خنکار اشیات مسداده
کلک حوی و دستاوس تربیت کر اف فکر له اوروایایی داقبول کرن. قنایین
عتابره له کردستانی دین حی تأییرا فاندابیرین عدالتیدین.

۱- لوما نی کرد و ایدی قساک و نالایی بردن ارمنیا زه اتفاق بکن هکر
اون فی قنایین ترک مکی و ارمنیا زه بلا اجتماع ظلمه مامورین عبدالحمید ریدک
سروه دفع مکی محقق انصافین کو اون وارمنی حی اونی یکجاار پایمال پین.
۲- کرد فان قنایین اجرا دکن لکن نه چکو کرد نیال قتل و ظلمین.
هکر کرد ظلماً مایان فان حالاییا ایه حوقاس عصره او وارمنی هفزه عمر
دک ازمان ساسافه زی امتالیین قنایین هولی بیاه لکن بالکس عتاً نهو ایه
حوقاس زمانه کرد وارمنی هر به هاقایی و به برانی هفزه پوراندنه. لکن ابر
وزی وک حنی زمانا کر خنکاری حلیفه ناس دکن امر و اراده پین وی
مقدس دزان اجرا کر ا ارادا خنکار فرض دزان به جهل و نادانی ز نازین
کو اف حنکار سلطنتک غاصبه کو شسف و رور اقراراضا ملتا حوه و حمایت
نفس و نحتی حوه دجنه.

۳- فا مسالین قنایین هس ارمنی زی هنه کو کلک شایان مؤاخذه
نه. اوزی اوقدم ارمنیه کو عسبان حوهده سیبا ظلمدا دینان استاد مسمان
بی کرن و بهی سورتی جفاس مسلمان هنه ترکر کرد حی ز حوه تفرید
کرن هولی نفاقک کینک مظن دانین ناف حوه و هاقال براین حوهده.
نو ولایت نین کو ارمنی ز ملتین دی یعنی ان ترکدا ان ترکا زیده نرین
لوما سودای استقلالاً ارمنیا خیلک مستحبه و سر حصولاً سودا که هولی
افزاین وان سر مسلمانان و مافی نشنک کلک هفتیه. هکر ارمنی ز اول
کر دراهه افساق کر بیای شهبه عتی نهو مظهر عدالت بی بین و حوقاس
ارمنی زی قتل ندین.

ابتدای حالیده حقی انتکلیز لصور کر کو اف عسبان عمومی به حکو

وطن عمران و مسامدند تجرید ایدیلوک هرکوشده قاتی و خرابه وجوده کتیر یله می، بیگرجه فرد نهر هیچ بر حکم قاون اوکنده زبون ایدیلوکسزین اتنا اولوناق شانی غنائی قلیچنک عهت قانلریه بولاشدر یله می، حمیده نامی طاشیمایان بالجه امت عثمایه حیات و حریتنک نهکجه به مروض بولوندر یله می، عدر لرجه بر امتزاج اشونکاری اجه یاشماش مختلف عناصری یکدیگرینه دوشور می، وطنک مدافعه ی ایچون اساس تشکیل ایدن قوه نظامیه به شرف ابراه ایدیلش اولما می.

ایشته حمیده آلایرینک شکل حاضر ندمکی لایزال مافلر!

پوساوینک کاه می، مان هر کون چشم رفت و آتپناهه جزیه فده اسده سولک ماده نک یعنی قوه نظامینک دوچار شرف اولماسی احساس ایدیلر شیردن اولمایا حندن راز تمسبه عمناجدر.

حمیده آلایرینده سلاحله شاهاه برمانلر وار، ونلر مافا بیگری اوجاقتن صانکه کندیلرینه انتقال ایدیر یلمش زور مافلری شو دردمه بنده اجراه میدان بولاق کولر، نسه لره هجوم ایدر برده نیرزه اشبه تشکیل ایلد کوردستانی خاجانلر، شقاوتلره عرفی اشکار دن مطیع و مندی اهالی سارمک مایته و مقام سرعکری به برچوق شکات نلر افلری بعد برمانر به باعث اولشلردر، بیهضاً یوزه قریب امضای حوی اولان و شکره پتاملر مان دائما عین مآله، یلو آلایرک ضبط وربط آتیه تلبه ماری و یا خود حمیده نامندن کندیلرینک ده مستفید اولنلر چون آیرجه آلایر تشکیلته مساعده اولوغاسی مسترحم برطرزده بولودقاری و حالوکه ساط وربطک اجراسیله آسایش عمومی ضامن برطرز مستحسک اسحاق دور حمیده به نصب اولمایا حنی چنه مراحمت ایدنلر دن آگری می حمیده آلایرینه قید و قبول ایدیلش وشو سورونه قرعه اهر ایدینک مقداریته طاری نقصانن آتیه تولد ایدیلک، محاذیری حس ایدن ارکان حریه عمومی دائرهمی شیمیدی به قادر احتمالکه کولمانش دوسیه لره ده تاب یعنی محل و روحی لایحه لره مایین ایضا آتک ایسته مشه سده، دهشت استبداد قاریشینه مهوراً صامت قانلرین باشقا برنی استحصال ایدمه مشدر.

اساسی بر مقصد مهم عسکری اوزرینه موضوع اولما یوب، مجرد آسایش محلی تسمید و عناصر آرانده شوردر منجوسده بیله محافظه اولو یاییں روابط مخادنی نشویش و اخلاص آتک صلاحیت و انتداری اراده ملوکاه لره حاکم بولومش اولان دردیجی اوردو دائرهمه کی کرد عشرت لرینک اجرا آت شقاوتکار یلری توجه و قدر هابونی حال ایدرک، عسکرک نامنه شین آور بو آلایر تشکیلاتنک بشنی اوردو دائرهمه کی عریان و عشترده تطبیق امر و فرمان ایدیلش و فقط تطبیقات انشانده مهورلری عینیه کورون ارکان حریه ضابطلاری طرفدن بشنی اوردو مشیر لیکنه تقدیم ایدیلن راپور لره عریان و عشترک امر اسکان و تدبیر لرینک تأمینیه احد عسکر قاون یامه سنه تابع بولوندوروللاری دها موافق اولاجی و عکس ایدرده منتندن زیاده ممرت تحمل ایدیلچی بر لسان موافقه عرس و ابیات و لو تمسده آیش و تمسایه تماس ایچون بولیه حسی بولک نظر

شاهاهده ماهر حسن قول اولامشر وشوسیدن شنی اوردوبه تابع عریان ده حمیده آلایرینه ادخال ایدنک ایچور دردیجی اوردو مشیری زکی بنشاک قوراندی آتیه تودیح ایدنلر در که اغتشاش ایچر پسنده اختلال آکریور بولور سقیمان اوردور دایره نری اعنی بر فکر استمداد ایچون بر به نمدن مآله نکه بیله یلر، عسکر لیکرک مایه الخیاتی قوه نظامیه تقیص ایدیلکده معلق مقصد شهر یوه موافق کل حمیده آلایرینک عددی زیاده ماشه بر لیک، مدافعه وطنک مکلف و عدو مهمه ضربه اوردن سامانلری دره قدار دلکیر اجه حاکم و مالکس وحشت شاهاه لرینک واسطه احراری می حمیده یلرک مغانی مشیط هابویه بادی اولاجی، هم ممکن افتحارا حمیده سواری آلایری حننه سربلک عمومه تبیلنده مهور دکله ناکده فآده موجود هم اسرار عری می، بولدر.

تأسف اولوبور که روس قانقارینک تربیات و تشکیلاتنه تقلیداً ناریس ایدیلن و آلایرین بکجه یله جک اسفنده بونون لوازه عسکر به سربک استکمالدن سوکرا دشمن ماکنه اولاجی نمرسه استکمال اوردونک سفر بر اکی اچال ایچون دامت قزاقق ایکی شکل حاضر لریته تأسیس لرینه کی مقصد هابونه کورده، سر حذرده اغتششات و اختلالنک نمادینه آلب اولمغه روسلری داخل وقت، مقناطیسی رانایرله چکچکدر بونون اوردو مک برنشایینی موجب اولاجق در.

بوجودولر، مکس بر اوردونک بیله انصاطنک برادری اتناج ایدیلک بونون و معمر تلر مقام سرعسکری و باجاده ارکان حریه عمومی دائرهنجه ظاهر انجمنده عدا حیدیه مسئولینه مشرک سرعسکر لره ارکان حرب ریسنک ایدر نرینده شو ظاهر ی کورمک، مؤلم لوحاری اولوقو حیزلری قانامشدر، اولنره فلاکت وطنی، وجب احوالی عرس مجال و بلکه داعی نکالدر، معنوب حرس اولانلرجه ح وطنده بر لیکه ایش.

— حوادث —

کیکی آی طرفنده کوردستانک هر حیده طبع قانلر اولمش، جهالت و ادا ره سربک بوزوندن بونون وطنه اشرا یکدیگریته کبر مشلردر، اسکی صابوس وقوعاتنک مجرای اولان عینی طور اقلر بولکون بیله تعاق قانلریه بریا مشر، قیامده بولون اهالی عسکر له احاطه اولومشدر، بو حوالیده بولون نال دل معننه قوسولوسلرینک ایستابولمه کی سر حیزلری ارمی وقوعاتنه دائر کوندر نکاری مکتوبلر حکومت عثمایه مأمور لری طرفدن غصب اولونش و ادا ریه اعلان ایدیلمشدر.

پالکر قیام و اختلالر زمانده شدت اجراسیله اورتالی یایشدر می بر حکومت منه، ایچون کللی اولما یوب، یایشدر بر لیلان قیاملرک آکری می منع ایچون عقل و اصاف ارمسده اداره حکومت اجه نک بولی بولق، انسان اولاروق بار ایش عیر، اندام عثمایه معاهده به ثبت آتک لازمدر.

انتقام مطیع سنده طبع اولومشدر.

آراسته‌دهه برولفانستان وجوده کثیر بیدگدن سوکرا روم ایلمده دوغرو دن دوغرویه روسیه ایله مصادمه‌سز احضاله میدان و بره‌جک ناس منقطع اولش فقط اسلاو آماک خادم اوللاری اشتیاد ایلمه‌مین یالغان حکومات صفیره‌سنگ روسلره بلکده حرکت ایدمک ایستابول تهنکه قوملاری اسکان سابق کی بنه قاشیدی.

حکومات مرکزونه بوله احمادکارانه حرکتلری برطرف ایلمه‌رنه، یالکر بر مستقل روس محارمی وقوعده ایستابولک وسواحل غنایه‌مک محافظه‌ریچون یکریمی دوت سه‌دئیری ریجی درجه‌ده غیرت و همیزی قوتی بدونتا تشکیله صرف ایلمه‌جک، و بنه عین همنه کورستان منطقه سنک تحکم و ترسیله محویم زمانه قادر بزه دوست اولاماجنی تاریخه محقق روسیه‌مک مدعش براسنیلای خوزریزیه قارنی قویاجق و نسائط حریبه‌ی وقتدن اول اگاهله جالیباشق ایلمک.

دوغراسنیق بوزوندن قارا دکرده دشمله جاریشدق دکله دشمن قارشینه چیقق یله نصیر رنایجی، هرکجه معلوم بوحقیق رده شو مقالهده تشریح صدک خارجنده‌در.

اصل مقدمه، کورستانک اهمیت سوق الجیشیه‌سی بیان ایله حمیده آلایرینک قدر و درجه‌لری آکلامق ایلمی.

کورستان، روسیه‌سنگ ایکی قطعه نظردن محصل ایلمه‌جک اسنیلای مستقیمه جیرا اولاجق، و حرب مدعشک هر حالده سخته لجایی تشکیل ایلمه‌جکدر. روسیه، بالقانلردن آقی دکزه اوزاعق ایسته‌دیکی حاده آورویانک، مداخلتیه مقصدیه نال اولاماش، دوکدیکی قانلرک اوافق حکومتلر تشکیلدن یاشقا ریشیه یاراماش اولدوغنی بیلدیکی حاده بحر محیط حدیه ایلمک ایچون صافلادیی فکر قدیمدن آلان فرات ایتمه‌شددر. ایسته شومقصد و وصول وانکترتیمک هند مشتمل‌کسنه توه کستاندن اولاجق هماتی بحر آده قویه ایچون دجه و فرات وادیلری تمقب ایله الجزیره برلشمک و بو طریق ایله بغداد و بصریه مالک اولارق مهم و محفوظ بر عسکری لیاا تاسیسنه موفق اولنی اک معزز املیدر. سولک زمانلرده وحوالیده، روسیه قوؤ و محکمک بک آجیته چیقاریلماسدنکی حکمت بوندن نشأت ایتمشدر.

دیگر جهندن، ریجی فکرک اجراسنده مسویت و عسرت کوروله‌رک واز کیلیسه یله ارضروندن سیواسه و بوله عصرلرجه حرب قوقوسی دواماش آناطلینک کوبکنه بورومک و شو صورله دولتمزی تاساسندن سارصدق خصوصه بای حال مراجعت ایلمه‌جکدر.

خیلی زماندن ری انسانیت مذمبه‌سندن یاشقا برشی ایله توصیفه لایق اولامایان کورستانک اهمیت و نزاکت موقیه‌سی بوندن عیارنددر.

بوگون اصلاح و اعماری و وطنمیزک سلامت و سعادتیه‌ده کافل شو منطقه و سیه‌مک بر اسنیلای و خیمدن و قایه‌سیچون رخاوتیه، عطالتله کچن سه‌لرمز ده روسیه حدودینه هر شیدن زیاده نصب انتظار ایلمه‌رک مواقع لازمه‌مک محکمگی، سوق الجیش شمندو فلرینک انتقالیه بر موجودیت کورسریله‌جک و روس تشریضه مقاوم بر قوؤ تدامیمک بزون و نسائط مهمه‌سی قومه

براقلمایارق موقع فله چیقاریلاجق ایلمی. هیچ بر حکومت، دهشتل هجوولری اقتضام ایلمه‌جک تدابیر تحفظیه‌یی اجرا و اگال انجزدن اول تعرض، اسنیلا نکر خانه دوشمک جهالتیه بولونماز. وطنمیزک هر طرفنده اولدوغنی کی کورستان جهنلر ندهمه بولاره، شمندوهرلر بوق. هسه اولارق فلمله، کیدلر، ساحلر هان بر متروکیت مهینانه تأثیریه خراب آلود، تدافعی اوردومیزک بوتون تجهیزات و تربیاتی سیه‌ت نسیح و اخناله کاملاً مفقود ایکی تعرض و اسنیلا دورندن یاشقا زمانلرده بک اوقادار قائده‌سی موجود اولمایان حمیده سواری آلایرینک تواقس سارزیه ترجیهاً ایلمد و ایجادلریله دین بر غفلت و جهالت محکوم ملتیمزی نمایشلره اولوق و بزی بزدن دهه مدقق نظرلره سیر و نمائش اینهین آورویایلری جعلی آلابش و احتشاملره تهبید انجک و وطنپرورلک سودای شیدینک اک بویوک خادمی اولقه موطر برحکمداری مسئولیتدن تبریه ایلمه‌رن. بو آلایرک تشکیللرند حسن نیتلده ایسه مانلانلش اول ایلمی. یته اوستولیت موجود بولم تاجق ایلمی، چونکه: اهمه مهمک ترجیه‌یی کی بر وظیفه ناشناسلق غفوایدیلر جرمه و قباختر صیراسنده بولوندیریلماز. عسکرلکجه بولنلردن فوائد کپه اشتیازی قابل انکار دکاهده وجودلرینه اولان احتشاح منظم و معلم بر اوردوبه یشدار اوللاری صورتیله درمکل اولمانجه بنیان شایذیر اولماز، حمیده آلایرینک تشکیل قکری، وطنمیزک هر نقطه‌سنده فوران ایلمن ظم و استیاده قارشی قویجق جیورینی حس ایلمه‌رک بویابد و طشدانلری اولان کورلری ده مستقل کندی فکر احتیلاجلرینه تشریک ایلمه‌جکدرنده شبه ایلمه‌رن آرمی قومنک ایلمک قیاملری متمایب دوردیجی اوردو مشیری رکی یاشا طرفندن مابین هابویه عرض ایلماش و بالطبع عناصر مختلفه آراسته‌م ایلمی بر غرض بولوندیرمق استعدادی محتوی بوله بر فکر، نزد شاهانه‌ده مسدوح کوروله‌رک و منافع و محاذیری قطعاً دوشونلمکسرن هان بالقول مرعیاتی ایچون ارادملر اصدار اولونارق اساس مسئله‌دن لاشیه خبر دار اولمایان مقام سرعسکری حیرته دوشورولمشدر.

استعداد، قوکه دائم اولدوغنی و خصوصیه بر عنصرک افاتسه جالیاشیایمک ایچون، دیگر عنصره حق و قابولندن فصله امتیازلر بخش و احسان انجک اجرایی لستیداد ایچون شرط اعظم بولوندوغنی جنبه ماینک بویابدهکی استیجالتیه تعجب ایلمه‌رن.

امر و قابولن حکومته هر صورته مصلیح اولمغه مجبور بر عنصر محکومی بوسوتون تمذیب واقفا ایچون آله مؤثر قووی بر آلت انتقام اولنی اوزره تشکیل ایلملش شو آلایرک اون سنه دئیری کورستان منطقه‌سنده ایقاع ایتمکری جنبشیلر، فضاختر بوتون جهانک نظر دقیق جاب ایلمه‌جک درجه‌یی بولش، عنانی امت و وطنی ایچون داخلک بویوک ضرر ورخنه لر محدوده سب بگانه اولمشدر.

آرمی قتلارنده دول مظالمه تیه‌سنک ضرر و زیانلری قشمن ایچون خزینه‌مالیه‌دن ناحق بره و برین بیکرجه لبرلارک اشتیلاجی کی مادی ضرر لری هیچ مثابه‌سند کورسریله‌جک ضایعات متعوبک چوقدر.

پنه نیارین همدو. همدو الان دکن دکورن ولات یه منبک انسا حتی کلک کرد وارمین واقف حال بوین اتفاق دکن ظلم واستبداد حکومتیره چاره کی دکن. کردستانیده تو قوغ تمامه کو صد فریادین الم زی مسوع نیت تو درنامه کو ز خونا مسوما صور بنت. کس ز روسی خوه مالی خوه نه امینه. اقه حوقاس ساله کردوامتی بهتاق بین لکن ابرو عبدالجید نفاقک وه افیت ناف فان هر دو عنصراده کو تاریخ زی فیت دکه. غیر ی فاق خرا بیا خرابیکدی کلک مظل میه کو اوژی تاناسا قوه نظامیه به.

ناف دستین افرادین سوارین حمیده جت هه فرامین امتیازین خنکار هه. اف افراد باستادو اعذارا فان امتیازی دین سر کند و وزارتین نه حمیدی وان تالان دکن. کردین مظلوم و محفور وان بوین مراجعت حکو. می دکن کاری له خنکار دکن حتی خوه دخواستن استدعای عدالت دکن لکن اف اسلداوران تو حاراساف ناه زیره نفاق استبداد خنکاره لوما چقا عرضحال فدیده عرض خنکار بینه حمی بعال مانه. او یا کرد سر محافظا روح ومالین خوه رجا دکن داوان زی فید سوارین حمیدی بکن. به فی حال اوژی خوی امتیاز دین وه ز تسلطسایین خوی امتیاز محفوظ دینین. به فی حال بیفاکرد هه دین خوه حوقید بکن. اف حال بالطبع مقدارا افرادین قرعین کم دکه. اف نقطه مشهود ارباب دانش بی اف حال و محاذیر کون خنکار لکن اوستبد او ظالمی مطلق اهمیت نذا فان خیرا. پیش دهفت استنادا وی اف فریادین هولی نافع ملک ولت مقهور و مسکوت دینین. زکی پاشا خرابیا به فدیوی کردستانی ابروت گیری آکسفا نکر. عرض خنکار کر کو سوارین هولی ز عشرتین عربازی تأسیس بکن. خنکاری مه کو ز توسیع ظلم واستبداد احتراز ناکه اف رای تصویب کر وه اتفاق مصل دانی ناف دن غشبراده هاردوبایغی امر کر دا ویده ری اوژی سوارین حمیدی تأسیس بکن. لکن ارباب دانش ویده ری اف مسئله شرح کون محاذیرین وی بیان کون مشیری ویدوزی وملی به غرمانک مناسب خنکار وه عرض کر لکن اف فکر مشیر کو منایر استبداد و نفاق رستیا خنکاری قبول نه بی. وه خنکار سر اجرای مقصدا خوه فرمان کر کوچقاس عربان به حمی نایم زکی پاشا کر نهو ز عربان نازی زکی پاشایی الابن سوارین حمیدی تشکیل بک. مرکزای زکی پاشا ز جمعی فان عربانا حوقاس دوره و وسائط نقلیه و محابر وه قاس مقفوده کو رابطه والتجارت اقتصادین مصلن تولید بک.

اما مقصدا خنکار ز سوزین کردا عربا اقه اف حال فوتا عسکری حکومتیره. مصفک مظه لکن حمی فوتا قربان کیفا خوه دکه. روسی بی سوارین قازاق هه لکن روسیایی لوازمان اولیه حمی نه نه کر نه قزاقازی هجموما دهیه. سوارین مه وی حالی وی خدمتی ایضا بکن. مقام سر عسکری کلک اعتراض کر لکن خنکار و ویرادین وی سر روح ومالی خوه تن دختین ولات ولت زورتره نشتن اجبتینه.

زین و م

زین کو پیش او سانی	اف نضه ز پرده دوانی
اف دنگه کوه دا بیایر	طالب نه نایه مثل وندیر
نه دکر کو بدعت و فرام	حالی کو خلی بن ذوقم
شکل کومدی نه بی ماه	تحقیق نه خونه نه خیاله
وان کر مک و اگر پیر بون	کرشم نسا و کر پسر بون
انگشتی دوان اناه	اینامه وی ز پونشاه
رملی تو پرست اگر دزانی	شام اهدی بزاق خدانی
وی شله حیدار جازو	کوپنه زومه خانان زو
دا اینتفه و ملکی بریزم	شاهب ساجیان به بیزم
خاسر سن تکلی درانی	دا دست هموزو زانی
زنی و دهه کوه جیز بونی	من دل بویه و وطنیک زخونی
کافا و مکر و وطه دینه جونی	وقتی کو دکت بکت خرونی
تکبیر دکت اف تکبیر دل زار	دم دم کو دم دیتیم خونبار
زهار اگر دی تکلی	زونه نه بومه دل خونی
لورا بویه مه صبر وسارن	او پورنه خانایلیان

— اعتذار —

بر مدتدر مطبعه به تصادف اولتان مشکلات حسیله (کردستان) نشر اولته میوردی. بویاده بیان مدونه قارئین کرامت عفو و مسامحاری رجا اولتور.

حمیده سواری آلایری

منحصراً وطنم ترک برکوشتمدکم بی کردستان منطقه سنده کی ظلم و اشکنجه لارک استکناهی: فاعل حقیقتیک و تاشیه بر لکده عالم نظر نده نشه پیری وظیفه بیامش (کردستان) غز نه سنک مسلک مهیته متعاق و موافق اولوب او واسطه ایه نشری آرزو ایدیلن حمیده سواری آلایری نیک غراب تشکیلاتی قلب امتی تحریش ایدم جک درجه لاره بدین نیتله دولودور. بونک ایچون اول امرده کردستان منطقه سنک سوق ایلیشه اهیقتی تشریح اتمک ایجاب ایدر.

کردستان، دولت علیه مک حدود شرقیه سنده، روسیه ایه ایران دولتر بیک مجاورتنده و عسکر لکجه وطنم ترک اذ نازک جهتمده کنیش، درین بر منطقه در.

بوکون حکومت ترک تمامی ملکی می و ادامه حیات سیاسی ایچون روم ایلیتک آله بولودیر لانت نه درجه لاره میرم بر احتیاج موجودسه، کردستان منطقه می ایچونده عین اهمیت و احتیاج محسوسدر.

حیاتی طبقی ترکی می سفاهت و اسراف سیه سیله مائل زوال اولمش ایران بر طرفه بر اقیلاوق، موجود بجزک اعصار لوق دمشق روسیه نظر دقه آلیتاسوق، اورکا کوره بیط مقال ایدله حکدر.

دورسلره یکر می دورت سنه اولته دکن و قوعولش بوتون محاربه زده دارالحراکات لر یز طونه بونی، قارا ذکر، کردستان و قفقاسیا سوالی ایدی. برلین نهمقر سنده دور بوجه روانیسیه و بر یلدرک طونه ایه بالنا ستر

Address
Kurdistan
FOLKSTON
England

هر طبعه ۲۰ سه کوردستان
ولایت نظامیه ارسال اولور.

کوردستان خارجده هر راپیون
سه تاه آپونه بدلی

۸۰ غروشدر

کوردستان داخلده هر صری
سه تاهه عاااااااااااااااااااا

کوردستان

ایلیقی - کوردستان - کوردستان

کوردستانی محضین سوم و سه تشریح در صحیح ادبیات کوردی حوی
(آبده بر سه اولور کوردیه و ترخه غره در)

KURDISTAN

عربانک مساکه موافق غرشه در سجه مکتوبه عباااااااااااااااااااا

صاحب و مجری

بدخان پشنا

اوغنی عبدالرحمن

۱۳۱۰

درج اوجیان اهراتی

ایاده اولور

۱۳۱۰

هر حجر دوصه حریدیه

اری دیکم کوردستانی

ده لاش دزحاکلی

روزا سبقی ۱ جمادی الآخر سه ۱۳۱۹ ۱ یولون سه ۱۳۱۷

اقتدار

اه ایلمکه من نکاری حریدیه شمرکه زیر اکتاف سواص و موافق
طبی تصادف کر از عموا وانکی حریدیه دحوس کوری دیکم.

الاین سوارین حمیدی

اف الاین سوارین حمیدی وک جو اجرا این حکار بهینک دسد
هانبه دایب ازی فی حریدا حوده وی مناسبتی تشریح نک.

سری حمیدی ازی اولاً ز اهمیت سوهی کوردستانی غره م.
کوردستان زدوتسهامده سرح ودا روس و بجمود مطلقه کاب غره

و مهم تشکیل دکه. سر امانا حیانا حکومنامه عاوه کوردستان کلک دارمه.
ام محم ردین ایلیکی زیرا اوژی وک حکومتنامه ز روی سعفت و کناهی

مائل اهدام به لکن اه دی زدوسیاں ترس او بیاری مانی کمنه.
اوشری پاشا لکی سروسره کوری دارالحرکتنامه سه سوهی زرادکر

کوردستان وقفاسبه بو. پیش وی سوهی بلاد کوردستان تشکیل کر نو. اندی
هجوم روسیاں لهوی ملیعه منتهی. اف پست و پچ سه ساله اف سرنی فی

زمانیده مه بقایا حکومته حومه توجهیر نکر.
اف اشکاره کو کوردستان روزکی بیت مقاتل مطن مناس روس و مده

روسیا سهری بودیده کادی مقصد اسوه اجرا لکه اوی دی قچه سه سحر
محیط هندسی. لوما دی وادی بین فرات و دجله بین سقیب که چه سه حرری

افساد و بصری سسط لکه ویدوری عسکری خیره لمانکی تاسیس لکه.
وسری ینتی بهکو اه ایلمکه له و اندرا خودا روسیاں کلک ویده سه. روسیه

فکرک دیزی هیه اوژی زاروسری بیت سه سروس زه پدوری کمنه سه
ناهکا انطولی بی و بی سوری ده نامه ژاساس هه علوم سه.

آها او کوردستانا اف سید سه لکه. بوه مذبحک اسانا موقعا حوقسی تارکه.
ناف فان پست و پنح سالیں پوزیده دقامه کلک درین سه حردی. حکیم

بکرا آمد شدا عسکر بر شمشور تشکیل بکرا. و مدافعا هجوم روسیه

حجری لازم مه بیکرا. بو حکومت عتا محافظه خوه باحالیں لازم تالیسه
یک آنچه سه سیدی تسلط نیاری نا که ولوا زمانین هجومی سه تاه.

کوردستانیده ابرو اشک بته بری هزار سالا جاوبی ابرو دیسا و به
ری کاه بور باین حمید ز روی ظلمنا عبدالحمید خراب و متروکن. دست

عسکری مده تزییات و تجهیزات نینه. ابرو شترک بقومت ام نکارن خوه
ممانه بکی. سوارین حمیدی زمان هجومنده وهن دیکر حالین هوده

لازم. تاسیسافان الا یا ز روسی پیر سه نمایی به مدقق ام خوه نمایین
حکار دی هرمانی اشغال لکه لکن حکومتین اورروپای کلک زمه زیده تر مه

تحقیق دکن. تاسسا هن الا یاده نیت فتح نیازی دیسا اف حالی ام تیده اف
حمت بو همتک ریده زرا زحمی حالا اولور اسباب مدافعه لازمه. ژوان

اسانا و اشک دست حکومتامده نینه.
اف سوار لازین لکن وکی هه محافظا ولاین بامین کر وکی مانی ام

توسیع شاکت بکی وی هتکی لازم والی هوی حکومت لازمی ترجیح الزم دکه.
اسل مقصد ز تاسیسا فان سوارا انه کو و فاکو ارمنی ز ظلمنا حکومتی

کلک برادر بین عدالت حوسن. زکی ناشا ترسا کو کوردی ز ظلمنا حکومتی
حوه بدن ملی ارمینا و هر دو ملت به تقاض دست هلان لوما عرض حکاکر

تاسیسا فان الا یاره اذن خوسست. حکاکر زی هر دی تقاضی بکه سینا ملل و
اف اراین بن دست خودده لوما فکرا لکی باشاکت مناسب دید ودا کردا جلی

حوه و ز ارمینا دور لکه زو تاسیسا فان سوارا فرمان کر.
اف ارادا حکاکر حوقاس خلاف منافع حکومتی کو مقام سه عسکری

جبری ما. لکن حیف کو ناف مانق و ز برک تابه کو خوه بر اسنادا اید
احمید نکره ایچانا اسنادی زوی اوه کو هن امتیزین زیده بده هنن دی دا

ناف و حسد و فادی دانه مایا غمصر ملن.
اه چند سه لکه کو اف الای تاسیس بین فی زمانیده مضرا او ان له ولان

و مانق کری ناقابل لریفه. بکرد و ارمق تی لکن ابرو کوردستان بیه سه مل
امرمنی سوارین حمیدی و کردین نه حمیدی. ابرو کوردستانیده اف سه مل

ایدن امر نامه بی ویره رک بر، باشره تریفاً کوندر بر، حیدر بوسفر بنه کیدر سلفنک اوند، کورینور، لکن عبدالحمید طایمان قوجه ریشتون شیری نالطیع یون شون طایبه به چندن حیدری بوسفر دها فنا بر سورتده تحقیر ایدوب قوغار و علاوة ده دوام ایدن مأموریتی اناسنده صرف ایندی سگریک فزق و برلده که مهر رسمی بی خلفه و بریمه چکنی و اوباره مقابلنده قولسول سخانه انیاسنی ضبط ایندیکنی سولیر، حیدر اینه و قه بی مفصلا تکرار استانبوله بازار، فقط (لا حیات لمن تادی) مرحمت شاهانه هیچ بر مأمورک عزتوار زواتمز اولی، که حیدر یک کرک اقتدیندن کرک سفیر شیدن الدینی امر نامه لری حالاً بریح آیدنیری جنوره قهوه لرنده مأموس و مخزون یینه که یوب دور پیور، بری طرفده اینه عبدالحمید ک غزل ایتدم دیدیکی (ریشتون) جبراً، قهرا مأموریتی باشنده اوتور پیور، شو احوالی کال حیرته مشاهده اینکده اولان احاطه عیبا سواداره سنی بر درجه لره ایصال ایدن بر شخص منور و منفرد کیکرمیش سنه دنیری رقیه اطاعت و اسارتده زبون قالان بر مانه نه نظر له باقر؟ طبیعه حرته مفظور اولان اوتوز ملیونه قریب افرادک ربع عصر دنیری بویه بر آدمک انده کندینسی عمو ایدن مانه عیبا اورویا ایتره دیر؟ منک شو مسکنته قرن خوان اولیه سنی بر فرد آفریده تصور اوتوروسی؟... هیهات!...

سلاطین مراد خامس حضرتلری لساندن

قیض آلرکن اتفانمن ابر کاشات
بکلر اولدم خاروخندن برنگاه اتفات
- بویه یک الله ایچون مشروط دلته وجود
ایته مه لازم دکل بن حره تغیر حیات
لذات و قهریدن شکایت، کرم و بردن فغان
الوبرر دهر دینک حورینه ایتدم نیات
کونده یوزیک کره اولمکنده بکدر بر اولوم
خان و یروب افتاده اولدم نرده سک شهید مات
اغلا-ون سود کلم، کولسون عدونا بکار
الوداع ای اهل دنیا ایسته بن ایتدم وفات
اوبه بر ترک ایت جهانک بزمنی خاقان زار
جیقمسون روی زمینه خاک قبرندن نیات
بر جگر خون

که بویقیه علانده کی قوه منویه منک، بر زمانلر تکمیل اورویا بی نتره ثان شوکت و سطوت عثماییه تک اورویا نظر نده نه درجه لره نزل اینش اولدینسی و عبدالحمیدک شو بیچاره ملت مصومه بی - دکل یالیکر کنده آرا لرنده - عوام نظر نده بیله نه قدر شر مسار بر حاله قویدینسی تفصیل ایچون بر مثال اولقی اوزره قارنلر منک انتظار عبرته عرض ایدرز، شوبله که :

عبد الحمید . تلکدن یاقاسی قورتارانلرک جنوره ده اجتماعی کورینجه نالطیع بونلرک احواله تماما کسب و قوف ایچکی اقدام نمودن کورمش واسویجیره حکومتته بالواره، یالاقانله نهایت اسویجیره تک پایخته دکل فقط مجمع احرار اولان جنوره به رقوقولوسی نیتته موافقتی الیر، جنوره بی کنده سرائیک داخلی کبی ظن ایدن بادشاه، کوندر دیک قولسولسولرک بر ایش کوره مدینکی کورد کجه حدندن کویله پیروهر کون برینی دکشدر بری، نهایت لمان بودیلرندن اولوب جنوره ده شدت احتیاج و ضرورتدن تقی قوقان ریشتون ایشده بر نده بور عبدالحمیدک جنتندن استفاده امانیه هر نه یایره یاپار، کندیسی جنوره قولسول سانی و کاتته تعین ایتدیر . بو حریف حکومتلر طرفندن و کاتلاً تعین ایدیلوب اصلاتی اسویجیره حکومتی طرفند قطعاً تصدیق اولما متکی کندینسی قولسولس دیه اعلان ایدر و اوسورتله ده اجرای وظیفه به باشلار، نه ایفا اینکده اولدینسی وظیفه منک حکومتلری، ملیتمیزی اجانب نظر نده تزییل و عبدالحمیدک و همی تحریک ایدم جیک یالانله کندیسندن احسانلر .

نشانلر قویار مقدر یقیه برشی اولدینسی بیوک بیوک تأثر لره کور و لیوردی، نهایت عبدالحمید بونی ده پاشانمز و جنوره به ایتالیاک (زوه) قولسولوسی حیدر بیکی - اسلرکده کی مشابیه بر مناسبت سیاسی عدایده رک - بودن ایکی ماه مقدم تعین ایدر، هیهات، که جنوره به قولسولوسی تعین اینک یانکر (بیوک عبدالحمیدک) امر وارده سیله اولیوب (ریشتون) ک دینی انقیام رأیله اولی، که حیدر یک اوراق رسمیه سی الله اولدینسی حانده کیدوب کندینسی سلفته تقدم ایدجه کال حقارته رد اولور، نه به اوغرادیمی آکلا به میان حیدر یک وقوع حالی پادشاهه یازار لکر، بر طرفندن مایولری اتلاف ایدن مرحمت شاهانه، اورویا کی بر مدنیت سرایده مأمور لرینک بویه سزای بیچاره دینی وحشت تو عندن بلدیکی ایچون دها طوغریبی (ریشتون) دن قورقینسی ایچون هیچ بر جواب لمر، حیدر یک اینه اراق - پارسی سفیری اولوب مساوی احواله مکافاتاً اسویجیره سفارتی دخی عهدله یاقانته تودیع اولان - منیر بکه مرحمت ایدر، منیر اینه عبدالحمید لایزاده سنه استیلا حیدر، ایجاب

لك نام مقدسی تلوت ایده ركدن اولم اللهه ارتكاب ابدیكى مقام بوكون چيكي زله ، تيمور لر رحمت اوفودير اولدی ، بور اربنی هر كس اكلا بوب كوردیكي حاله سز هنوز كور مدیكری؟ فرض ایده لم كه خایفه در، عیاً برصنت بز لر ی اونك بوخه معاشه قویون كی بویون اكدس . باشه ره مسلط ابدی بی ظالم ما ، مور لرینه خادم اولمغه مجبور ایدری ؟ ..

بوخه كوچوك ملتر وار ، كه نهادی بر سن وغیر نری نتیجه سیله نهایت كند اربنی حكومت متبوعه لرینك غدر واعتسافدن قورناردیلر ، سعود بر حله كلدیلر ، سز ایسه بو كی ملتری تقید ایله سعادت كری ، راحت كری ، ناموس كری ، حیثیت كری محافظه و تأمین ایده جك یرده بریر كری اولدورمك بو صورتله قونكری كسر ایتمكه دشمن صحیح اولان پادشاهك مظلله ده از یاده میدان و یرمك كی بر حرکت عیانه ده بولمغه اللرد ، كی خنجری كندی اللره قلیكزه صوقار كی بر جنایتده بولور سكر ، از منبری قتل ایتدیك ، بونری قتل ایتمك مشهور اولان شان سباحث و شجاعتكزه صیغاری ؟ .. صیغه ییله اولرك راحت و دراهلرینی محافظه ایدن و كندیلر یله شوقدر سه لردن بری قارداشجه سه كینان اجداد كردن محبوب اوله جقمیسكزه ؟ عیاً بزم وطنداشلر مزه نه ایچون ازیت ایتدیكزه ؟ بولنده سزه بر سؤال صوره لره جواب و یررسكر یوزیكزه قیزار مزی ؟

شو حال كره سزی عالم انسانیه وحشی كوستمك ایسته یان پادشاهك بر درجه افساداته قایللیق انسانلنه یاقیشیری ؟ .. بر طاقم ارمق بیجزه سنی قتل عالم ایتمك كندی وطنكزی ، خانه كری تخریب ایتمك دكیدر ؟ سزی یما كر لسه سوق ایدن مامورلر ، والیلر ، متصرفلر ، قانقاملر ، اللر كیده برشی یراقدیلر ی ؟ اللر كیده كیلر له برابر ناموس كری ده اللش اولدیلمی ؟ الهلك پیغمبرك نهی بیور دقلری قائلن ، یما دن استاده سودانه دوشه جك قدر جاهلی قالدیلر ؟ بونكه آخرت كزی ده عو ایتش اولبور مسیكزه ؟ ..

بر قاج - نه اول وائده پادشاهك امر یله انفاد ایدن بر مجلسه كرد لری ازمیلرك قتل مانه سوق و شوق ایچون قرار و یرلدكده او مجلسه موجود بولان شیخ عید الله مرحوم ازمیلرك بو صورتله قتلنك اوامر الهی یه خلافتده بولمغه نظر آ بوبله براراده ی اسدال ایدن پادشاه ایسه ظالم و عاصی اوله چندن و ظالم ایسه واجب الخلع اوله چندن بو كی اراده لك پادشاه حقدده صغیر لر ، اولیه جنفی (بالیان مجلسدن چكایش ایدی .

كردلر ! شیخ مشار الهك شو حرکت مردانه سی نه ایچون سزه بر

حسن مثال اولبور ؟ .. موجب شین و نكبت اوله جق شو حر كرتلر كی الور مدینی ، .. اجداد كرك جهده جهید ایله قازاندینی شان و شرقی قائل لسه لر له لكه لیمكی وجدانكز نعل قبول ایدیور ؟ .. واسطه حیانتكز اولان خلك مقدس وطنك دشمن آغای اللهه چيكنه ندیكی كورمك حینكزه صیغاری ؟ حریت قدیمه كرك اناده سه وبو واسطه ایله ناموسی و حیثیتكز ك محافظه سه ارتق غیرت ایچلیسكزه ، كه اسلافكزه لایق حیر الحلف اولدیلر كی انبات ایتش اوله سكر ، باشكزه كی مامور لر اللهه آلت غصب و نهب ، واسطه قتل و تخریب اولمغه نه تور توفیق چاره لرینی دوشونوب او بولده قانكری دوكونكزه كه مار البیان احوال و حر كات ، و لیه دن متولد نار و لسه بی سیایش اوله سكر ، بونكه ده آبا و اجدادكزه ، سرك كیدیلر دن اولان تاملندن محبوب اوله جق یرده افتخار ایتش اولسولر * مع هنا دیه یرلم ، كه بویاده ایجاب ایدن سنی رحمت كرد لرك اكابر و مشایخندن بكه نیلر اولمغه كرد سنده ایقناع ایدله كلان بوخه قائلقندن هر دو جهانه مسؤل انر در ، كچوكلر جهلاری اعتبار یله هر حالده مذکور كور یله بیئر لر ، لكین اهلوك نتایج وخیمه سنی در كه مقتدر اولدینی حالده عدم ایقاعنه چالیشمیلر ك بولك بر قباحق ارتكاب ایتش اوله جقلاری طبعیدر ، هله عبد الحمید ك ربه و نیشانه طمعاً شو طریق مخز به ییله رك سلوك ایدنرك ایسه قباحق جدأ عفوی غیر قابل جنایاندنر ، كو یرلان مظلله نتیجه و یرمك ایچون ارمق وطنداشلر كرك دخی معاوندنه بولمغه . هیا بولك جقلاری طبعیدر ، ال اله و روب قارداشجه سه كچكزه غیرت اچلیسكزه اتفاق و اتحاد همت ایدیلر ، بر ایتش ، كه حسن نیته مقروندر ، توفیق خدا و فویق غیر مفارقیدر !

انتشار رسالت

عبد الحمید ك بیک حبله و دسیبه و هیچ بر شهزادك نه حقنك ظالم لرینك ییله ارتكابه نزل ایده میه جکی معاملات حیثیتكنا نه ایله غضبیه موق اولدینی تحت عیان یه حیق دینی كودنبری تأمین حیات و سلطنت خصرونده حكمت حكومت دیه رك ابراز ایده كلدیكی افعال و حر كات حیرت بخش عقولدر ، بكری بش سه دن بری اداره حكومتده كور یلان قائلقندن السائق حیا ایدیور ، نه هیچ بر عقل و حكمته مستند اوله میه جق اولان رسالات لرتق اوروبا غزیه نژنده ده كمال حیرتله كور لسه باشلادی ، ازان جمله كچكزه جنوزه ده چیقان [سویس] غزیه سنده يك فریب و موجب حیثیات برقرار یه تصادف اولمغه زه

مه کردیت جره ام بن دستي ترکاده بمبين

کردا توجارا مروين عاجز نکرته لکن مأمورين ترکا اون اغفال
کرن وه چو مجزة ارنيا کرت وه تم ونه وساخوه شهرتا حاستا ايجادين
خوه رش کر .

اف حال اف جاهلی ایدی به . عقی خوه بین سری خو . من هن انا
وبکراره نویسه دانفاق بکن درمانکی رفی در دیره بیاین اری فی جریدا
حوه ری ر وه ره دیرم دفی اون حمی تفای بکن ارنی ری وی حایده ووره
اتفاق دکن اون حمی هقره استنباطک قح تبه بکن حمی هقره خوه ربن تللا
ترکا حلاص بکن . ازی جارنار وه ره هن مرووا بشیم دفی اون اطاعت له
ویره بکن . از خوه ری الفنا الله فرست بینم رور کی بیم سر سب ودی
کردستانی له ناف عجم . به اذنا خدی وی هسکی ازی کردا ر غلابا رومی
خلاص بکم و ازی نشان طلی بکم کو کردک وک عبد الحمید اعلان دکنه مروین
زبون کتن . ازی اثبات بکم کو واقعا کردار ببن ارنيا قتل کرن اکن افر
تشریفا عبد الحمید ماسل بی .

از ز طلم و فقه بین کردستانی رجادکم کو ره به کرداره جامداده مسجداده
قان حالا مذاکره بکن موفقیت ری حدی

(کردله)

کردل ! انسان شخص اعتبارله تأمین حیات خصوصیه سی انجون لازم
اولان اسبابک هیته واحضارینه فصل . که مجبور در . مفردا باشماقی انسان
انجون ممکن اوله ماسته ورجیمه انسانیه باشماه تک مجبوریت هیته دن بولمنسه
نظراً هر فردک حیاتی . منفعتی . سعادت منسوبی بولندی جمیت ابله اوله حق .
بناء علیه انسان اولان انجون ده اذ اول او جیتک دوام بقا سه چالشمه قله
جیاندن اعن اولان ناموس وشرقی معافله اتمک و او جیتک حیاتی ایه . او زرنده
پیشوب بیودیکی . اجتماع ایده بیلدیکی طور اعنک — که وطندر — زیر پای
اعداده چکنه دلماسنده اوله بیله جکندن . او حاده انسان حقیقی اولان آدم
هرشیدن اول او زرنده پیشدیکی . وسایه سنده هندی و هولیله تنفس
ایندیکی وطنک معافله سه جانسارله و فداکاره اتمیریک ایدر و اکنجه درجه
ده اوله رق مندوبی بولندی جیتک تأمین بقا سه غیرت ایدم بک هر گرو منمنتی
او جیتک سعادندن بکر و او چنجی درجه ده اوله رق اوداره حدودینی

آش تمیزین افراد باه سنگ تأمین استیافته باقر .

ایشته بیوز دندر . که مر ملت دائماً منافع ملیه سنی نظر اعتباره اله رقدن
حرکت ایدر و منافع شخصی سه سنی منافع عمومی ملیه سنده بولور .

حالبو هر کرده اینک سز لر ایه . سزی هر درلو تزیات مدنیه دن . سعادت
معارفدن . نعمت حریتدن محروم بر اقان . منافع شخصی سه سنی تأمین و مقاصد
غیر مشروع سه سنی ترویج ایدینه بیلمش اولمق انجون افساد تیله نهایت بر طاقم
ارمنی و طنداشلر کر عجزه سنی وحی اطهال و نوانی سزه قتل عام ایندیره
رک هر ایچی دنیاده بیه سزی مشهور و بدنام ایدن عبد الحمید . وظله مأمورین
و عونه سه چایشوب خدمت اینکدن شقه برنی یا بیور سکر .

پادشاهک افسای آمالی سزک اینجده بولندی بکر ظلت جهل و نادانیدن بالاستفاده
ارتکاب ایندیکی بونجه قاتلری سزک بوکی حرکتلر کرله سزک اینک او واک
مقابل اینکردن احباب ایندیکی بر قاج بس پایه بی — ارتق کو بکترک بیله
قبوله تزل ایندیکی — ایچی رتبه ویا بر قاج نشان پارچه بیه آو توب عمومکرت
کو زینی بویا مقدر .

کردل ! امین اولو کر . که ساقه جهل و نادانی ایه کو زلر کری . حفاظتک
رؤیتدن منع ایدن برده حرص وطمع سزه موجب شرف و عزت کو ستردیکی
شو رتبه و نشان دیلان شی قانون ناموسی ملیکری سوند بر سکن . اقبال
و استیلاکری محو اینکدن بشقه بر شیشه پارامبور . بیلیمور سکر . که شو معدن
پارچه لر یله آبا و اجداد کرک حیاتی بی . حضور وراختاری فدا ایدر کردن سزه
ایندینه کلری . تأمین ایندیکری شرف و حیثیت ذاتیکری سانبور سکر . کردل
سز . که اقوام شرقیه تک اش شجاع . اذ زکی . اذ فعالیسکر . او زرنده بر
ورشیاپ اولدینکر حاکم مدسک محافظه سی بولنده بو کونه قدرته ایش کور دیگر . . .
اذ بیوک آرزوسی سزی افنا اتمک اولان پادشاهک آمال و مقاصدنا مشروع
سی بولنده بونجه جاتلر یاقدینکر حاده کردستانک سعادت نا نه حرکتده
بولندی بکر ؟

ملککنکری بر طاقم خرسز مأمور لره ماکل ایدوب هر درلو زحمتکری .
سی و اجتهاد کری بر حکومت مستبده تک حرکات قانون شکنانه سه فدا ایدور
سکر . سکره ده هر قاتل کو زیکر او کنده اولدینی جالده کورما مز لکدن کله
رک شو حشراته خادم و معاون اولیور سکر .

خليفة در بو کندینه اطاعت اتمک ایت دیگسز پادشاهک واجب
الطبع ر سلطان ظالم اولدینی حالا ادراک ایده مذکبری ؟ . . پادشاهک خليفة

Address :
Year Bay Crescent
5 Fast Cliff
FOLKSTONE
Anglierra

هر طبعه ۲۰۰ نسخه کردستان
بلا ب مطان ارسال اولنور
کردستان خورجنده هر راييو
سناك آيوته بدلي
۸۰ غروشدر
کردستان داخلده خصوصي
استاناره مجانا كو ندريلورن

کردستان

هيفي جاري دردكفه جريده يا كردي به
کردري تحصيل علوم وقونه تشويق ايدر نصاب وادبيات كرديه بي حاوي
(ايده بر انشرا اولنور كردجه و ترجمه غزته در)
KURDISTAN
غزته نك سلكه موافق عرجه ترجمه فارسيه مکتوبه بلر كردجه نشر اولنور

صاحب و محرري
بدرخان پاشا
اوغلي عبدالرحمن
درج اولنيان اوراق
اعاده اولنور
هر جار دو صد جريده يا
ازي ريكم كردستاني
ده بلاش بدن خلكي

﴿ روزا يك شميد ۲۲ ذي القعدة سنه ۱۳۱۸ في ۲۸ شباط اول سنه ۱۳۱۶ ﴾

﴿ كردجه قسم ﴾

ای کردنو - اون دزان کو چقاسی ملت هه حی له قنجیا خوره دختین
اف کاک خرابه کو کردا هر خدنا بیایا کره . افه حقیقی سانه اون خدنا
ترکا دک وچه قجی دیت . مقابل حقیقی ظلم حکوتی وه کی وه نساك ان
بته پک ستاند اون معدورنا خوه ژیر دک . ریا قی حکوتی ده هده کرد
شریده هان کرئن لکن عتی هبو تو حرا پک مروک کرد وطی خوره تو غیرت
صرف نکر کویا که ام سر خدنا کار یا بیایا حلق پیته بری بیچ مد سالان تو ترک
له ولان مه ده نه بی اف ترک حی ز توران هان ولان مه ولان مه ده حاکی
بی له مه دک . پادشاهین وارده کو حی خو نوز مستبد عنوان حقیقه له خوه
دستین وه فی حالی چقاسی نوع ظلم به اجرا دکن لکن حقیقت سانه اون حایمه نه
او واجب الخلع پادشاهین طالع . اون فی حالی ترانس زیر اولک جاهلین
حکوتی هر اون جاهل هشت دا اون واقف حال هه من . ترک و خنکار به
نام و عنوان بقین بلا بدن خوه لکن خدی کرده ز خدنا وانزه خلق کره .
خنکاری هبو قطعاً خوه لقی باکه سنه بی حی بری چند سالی فی نا اور
ر اوتود تانی بده نیار لکن اوتوداتی ل قدر لکر رس بری .
ارادا خنکار نکرن وه فی حالی خوه ان .
خوه محافظه کرن . من مو توفی به نه فرجه .

ر روسیا بیره وعد کره بیجا اگر اون هوقه نه خنق پاش چند سالک دی بکفه
ن لکی عسکری مسقوف . شوا اون تأمین حیات و ناموسی ره مجتنب اون خوه
خوه دکورن زن و زاروبین ارمنین مهصوم قتل دکن . بیغبر کوتیه (پشرو
القاتل بالقتل) دواما فی حالی وه نهایت وی بیاموجیا قتالا وه حیا . اون
اطاعت امری عبد الحمید دکن ارمنیا دکورن ما امری عبد الحمید حدیثا بیغبر
مسطره . ر امری خدی تالی اقدمه . عبد الحمید دبیره کو ارمنی نیارن
وه نه وه فی خبری اغفال دکه . ما اون ترانن کو ارمنی نکارن نیارن وه بکن ؟
نیاری وه او خنکاره کو وه حیا ولان وه قه مسقوف ره وعد دکه .
از دزام کوری خند سالا وانجی مجلسی ترتیب بی دا ارمنیا له کرده بدن قتل
کرن وی مجلس ده شیخ عبد الله مرحوم حاضر بی . شیخ مرحوم مروک
کاک نام و متقی بی . اعتراض فی امری خنکارگر جواب دا کو هکر ایرو
ام ارمنیا بلا سبب کوزن روزکی بیت کو ملنک دی وی بی مه بکوزه .
ایده زمانه دق ام سلامت خوه و زاروبین حوه ره مجتنب . شره مسکو
کردن هنده به برانی رساحت شهروین خدنا کار یا حکوتک ظلم بکن بری
بند رعایتی ام ژوی . هی حکوت بین صاحب الرأی بین لکن حیف کومه
و دست دست تیره ره نامه هبو ام آکتی دق سوتاراده . بی مناقیه
مملکت به .
...

مرحمت کریدان اولی اوره ا عقوی -تسمه ایدی ، که ساسون مذهبی
زان کتورن تلووریه م رت ا پتیر ا یوده باشلادی .

... قورده حاد اشقیانه ... اولی اویور ... که آزاده اقدمن دن
پش ... ایلیا قادی کوریه جک بر ... وراید ، یورز ۰۰۹ چونکه بو
ایین پشاعوه کس اذ ... اوج بر حده ده ، مسموم اییدیه ، اولی
... ۰۰۰ ... احوماً حسی ایزایان هیئت ... ایچون برسواک ترب ایتبور
شیخ کتورن حقی اوی ... اوتدور ، ۰۰۰ الحات مرحمت ایسه
... ایزایان ایشای بر قش ... بر جانی نی عفو ایتدیره جک
... حجت دینده و یوده ... یس سنه دتیری - هر
دو حقدار بحر ... مسموماً ، مندور آچراغانده حبس
... اوتدور حضرتلی عمو اوتوردی ، قارداشته
آحییار ، قابن ، مین باشای ... ۰۰۱۱

... صرف نظر ، بر قش ... الحاصل مؤدی اولیق اعتبارله
شیرماً ، قلی تجور اولان بر سانی نی عمو ایده جک یرده ، محبلرده ، منا
زده سیکل و کریان فلش ، تورم ایشم ، چوروش ، مرمره یه آیلدی
و آیلقده اولمش نور سیدکان ولانه ، نوتالان ملته آچیلردی .

بر حایئک ندای نقرت آمیزنه مرحمته کله جک بر قلب بالطبع اوجانئک شریک
جانیق اولقله انهام اوتور ، و بو صورتده اول قلب صاحی اوله حقی انسان د
عالم انسانیت نظرند خوندیز ، جلاذ اولقله طابه نیر ، شمدی شوکتآب اقدمز
کندبلرنک حدامرحمتی و حقیقه انسان اولدقلرنی هیئت اجنابعیه به کوسترک
ایترلر سه سایه عاطفتلرنده ! اوله رقی اولادیننی غالب ایشم آنارک ، بالارک ،
زوجه اولمش دولارک ، بالارندن محروم قالش بئملرک بکای مانم افزاشه
فریاد طاقتفرسانه قارشئ متاثر و متأم اولدقلرنی - نه لازمه باعقله - اثبات
پیورسوتلر ! ... محاصل ارنمیلره لعدی ایدن بوکی آدملردر ، که بوتلرده بندگان
خاصه پادشاهیدندر . مسلمانلر حقتندخی اجرا ایدمکری فظائع و شتاع ارنمیلره
ایدیلادن آشای دکلدرد ارنمیلر اولسون ، کردلر اولسون بو حاللردن ، بو
ظلملردن قورتولق ایترلر سه اتحاد و اتفاق ایشکله موفق اوله بیلرل ، ال اله
ویروب قارداشجه سه لازمه سعادتلرنی آرارل ، بولونجه ده اوساحده مظهر نیله
رقاه وراخلرنی تأمین ایده بیلمش اولیق ایچون اوزلرلرنده کی بارکران اسارتی
رفع و دفعه یه ال بر لیکله بذک جهد و غیرت ایدر لر ، یوقسه یوخالدن قورتوله
نک غیر ممکن اولدیفنه قاعدت حاصل پیورسوتلرده هر جوره ، هر جانیه متحمل
اولسونلر یوقسه مجسم هول و مصائب اولان شو جیک نظر و استبدادک ال ما شاء الله
قارشلرلرنده دوره جهنم حکم ایشونلر و او مظالمدن منلذد اوله رقی راحت
پیورسوتلر !! ۰۰۰۰

نه مهان کرد ادرنک بولایینی - خانلر و پادشاهلر کورنیزین - ...
ایر یازیکه جانیق قلیبری کوره جکر ،

شمدی بالغه یزه سوزلر منه اعتراض ایدر ، نیک بر مقام ایتدورستار
بوله جن ، لکن اوکده حقل قالمق ایزین ذلالت و رعیت قانمه ...
مدعا لزومنی حسن ایتدک شویله که .
ارمنی مذهبئک بدایتده اعتبارنامه قاششان اروز حکومه اده قوروش سلطان
اللهک ؟ ، کردلر ، وحشید ، سچیلده ، یکاده کارا ...
تربیه ارنه باقاجم ، یولنده بر جو ایدمک قلیری ... ایلیار ...
الاهدات ! ملک و سانی سون بر پادشاه ...
یوکنکه برابو جوواب ملکه ...
جلوس شهشاهین ایدن اول مانم ...
انزله تاردا ...
اثرک ...
قانتش بلر ؟

... دستان طرفلرنده ایقاع ، نظام ایدر ، ...
اولمش ، نام ناشئ هاپولرنه انسانیه متعاض حیوانیه لایبری ...
پشفه کیدار وار ؟

مثلاً : دیار بکر و لایق داخنده ، میران ، عشیری ، رئیس مصطفی پاشا وار
بو آدم متسی بولدیینی عشیرتده ، بویدن اون ویا اون بش سه اولن -
قویون جوانی ایدی ، که کندینسه - کرد تغییرجه مصطو کچه لو - دیر
لردی ، هرته یا بدیسه پادی ، کندینسی ایتدمزک کوزینه کورنجه به قدر ایلیری
سوردی ، برده ارنکاب رزائلده کی مهلارقی پادشاهک خوشنه کیشم اولیق
که سفک دماده ، اضرار عباد الهده کندینته یک بیوک بر مین اوله جینی حسن
ایده رک اوسته یی پاشلق طاقتله جیدی به الیی رئیس نامیه اورته یه قودی ،
شمدی بویله بر آدم نه یا یز ۰۰۱۴ . اوغلی بیله کندینسه دشمن ، دست نمرتنی
کیشکک دامن عصمته بیله اوزاتان بر خان ارنی بی کسز .. مسلمانیمی بنما
ایشز ۱۱۴

بوئک و بشفه رئیسارک تعدی و مظالمدن بیزار قالان اهالی ما یینه مراجعت
ایدر لر ، ما یین حشراتی طرفدن مشتکیره ، نام ناشئ خلافتناهی به منسوب
اولانلر هر خطادن مصوندر ، منسوب الپیری کی مالاکله نوغدن اوله لری
طیعدر ، شکایات واقعه کز موجب اغیار پادشاهی اولیور ، یولنده جوا بیلر
ویریر ، شمدی نشئی بی کرار ایشک کیمک حدیته دوشر ۰۰۰۰ پادشاه اوله
حقی بو آدمک ، راپیله ، لاپشل عا بیلل ، اولان بوکی آدملر نه یا یز ؟
سوزمزه بر شاهدهدا و قتیله ! (المؤید) غزوه سنده ارنی مذاخنده ذیمدخل
اولقله حبس ، مؤبدله محکوم و موقوف وان ولایق داخنده مقیم حیدران عشیری
رئسی امین پاشانک عفو اولدیفنی یازلشدی نامل اوله حقی اولورسه شایان

کوتیاری و بی فطن عبدالحیدر دقین که سر وی قدم بکن نه در ارمنیا کلی کردنو اون استقبالاً خود ناپین حال خود بی بری زنی زنان اون زنان شان و شرف چه جاوه دبه . حیثاً عیالووه نه اوه ما اون مبتدا رکب باشا . بیچین شرفاوه نه نشان ورتبه بین خشکابین بالکس اف تشین ها قدر و اختیارا و نه تزیل دکه . او مردوبن وه تشوبق قتالی دکن یازربن وه نه وه کی روز کی و قتی رو بلایک هات وه خشکار محافظه وه ره پک عسکری رینا که .

کلی کردنو وه حوقاس گوشت تالان کردستی وه ده چه مایه شاکتی وه وبری فقیرتری عیب وکنهی معصوما سروه ما . مأمورین عبدالحیدر ارمنیا رشوت ستانندن مالین وان ضبط کرن اوان کیف کرو کته . دقین اون معصومین ارمنیا محافظه بکن کین و غرضاً وه سوادی اشقاما وه دقین له مفسدا مخصوص بیبه مقتضای انسانیت ااه

عبدالحیدر هنده ارشین مقصد قاتل عفو کر لکن وکی مسلمانک دبره (من عدالت دقین) وی نمی دکه دکوره .

کلی کردنو ضرراً مأمورین عبدالحیدر ابراهیم و دکه کی ایرات تا که نیاری وه اوه نه معصومین ارمنیا نه . مقتضیات نجابتا وه اوه کو اون معصوما محافظه بکن دقین اون حی متغین اسباب حرمت و عدالتی تنه بکن

(زین وم)

تکرار استخبارا دایه بی	رکنه مساجرای
تصحیح قسریا وانه	رکیفتا تائبرا هواپی
دایین میری رماجرای	کو ای روح و قالی دواپی
هون چونه فرجار واولان	قارغ ر تمشقا غزالان
شکلی کو وه دینی بی ماله	میلاوه بقم رن عماله
میلاشیری بشر دقتین	اماره کجان بسر دقتین
کچ قطر یکجان دین خریدار	بی تقد کران عماله بازار
کر اینیه جال خان	کچ مظهر پرتو اسفان
بی ذات و صفت عرض مثاله	جوهر نین عرض بطلاله
فانم دبتن عرض بیجوهر	بی شمسی قدر دبت نور
میلا ر رخس کران بری بت	صد جاکو حوری وبری بت
اویل کودی بکت وه مقنون	او لیل کودی بکت وه مجنون

کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو
کلی کردنو	کلی کردنو

(کردار وارمنیلر)

صحیح تاریخی بی - اعصار سالفه تک خلافتی اراروق - تزیین و تخییل ایده جنگ ، شواون ملفوظ نجیح عصر مدنیتک بر جهندن ده وسیع قرن حمیدی ایله تلونی ، اورادشاه خون آشامک مظالم حجابا سیله - مستجابلاً - تذکری ، خادمان آدمیت ، حامیان انسانیت اولمقه کندیلر بی طمانندیرمق ایسته یان رجال عصرک ، سیاسیون زملک بوولدی کی ادعای مقدس و ممتاز لایله سزاوار توفیق و تملیق اولمه کر کردر .

شوکتآب اقدمک تأمین منافع ذابیه ما یونلری بولده ارتکاب بیورد قلمری منطلله برابر قرق تسده مثل مشهور نامو اریته تبناً هر کوردیکی ایکی شخص متحابک ، ایکی اخ متعاضدک دخی آراسی بوز مق ذمیه سنه تزلزلی امثال عدیده سیله مثبت و مبرهن اولدینگی کی ، کردار وارمنیلر کی ایکی قوم متحابک - آزارینه القایندیکی تخم فساد نتیجه سیله - بویکی وطنداشک - ایروم کوردیکیز درجهده - بکدیکندن قنوت ایسته لرندن بیوک بر دلیل اوله من .

بر قاج سنه دن بری پادشاه اقدمک ، آمال خوزیزانه و جنایتکارانه سنه - اثر جهل و تعافلی ایله - نه جانلرک ، نه خانانلرک ، نه خانه لرک ، نه قانلرک دوکیلوب محو و فدا ایلدیکنی دوشونه ۱۰۰۱ . ارضی کرددن بر قانلمی کور مشدی ۹ خیر ۱۰۱۱ یا کردار ارمنیلرک کوردی ۰۰۴ هیچ ۱۱۰۰۰ .

ماحصل متأملانه بردشونه جنگ اولورسه قهر ایکی جهنمک ده مجرد بر شخص متعاضک اغراض شیطان پستانه سنه لباً بر ظلمت کتیفه ایچنده کور کورینه کیتدیکی . او کلمه کنده کندیلر بی قنای عدمه واردیرمق نه مدعش اوچورو ملرک .

ایله شهادتنامه الدفن صکره معارف فنارت جلیله سی مکتب انصافیه اداره سیر
باشکناپته تعیین اولندم، اوراده الی بدی سه خدمت ایله رساندن آلهامه کوش
بربارارلقده بولتی ایدی ، نه چاره که سیلاناری ، حیا سیر ، بیله پزار انا جلیک
مظالمکر آمله مانع اولیور دی ، استانبوله دور ، هم ایرون لیکن قنا
مینجه مأمور چی معاشی مار العرض مقصد مقدسه ندا ایله کنده آغوش حریه
آدم شمدی نلا و جور کر ائیه اجابه التجا ایش اسرار ایچنده مالک حین
اوله جفی خوفیله کنده سی بیچه کره دوشوره جلیک هیچ بر فرد نه ور ایله
پلور میکر !!
پادشاهم

دات شاهانه لری من قبل الرحمن صیانه سق رعدالله مأمور ملک بر
خدمتچیسی اولتی اعتباریله طلب عدالت وادیننده رفع آوازه شکایت ابدن
حقیرستانی فساد ایله انهم ایچمه کر دوام طلعه آرزو کری ایا ایدیوره که بوننده
ژدهلیده کی سؤلیتی توصیف دن ایسه بالکر « لیس الله من رأی ده لومأولم
بصره » حدیث تبریفی ذکر ایشکه اکتفا ایدرم .

لکن بلکه بر کون اولورده خیر خواهان وطن حقدمه روا کوردی بکیر
شو حالات جالسوزیدن فراغت ایدر وینه بلکه بر کون اولورده شو
مجاهد لره لزوم قطعی حس ایدر ماشیکردن نام ایله رق حیا ایدر سکر
لکن امین اولسکر ، که اوزمان خدمت ایچون لیکن وایکن فالامش اوله جقدر
مع مایه شو امید ضعیفه بنماده حکم واقعی رد ایدر ویرششکاری اولدنیفم
وطن نانه ذات شاهانه لری طریق عدل و مرسته دعوت ایدرم فرمان
عبدالرحمن پدرخان

کرده کاره

کلی کردنو ۱ فان بیلامن ژ کردستانی هن خبر ستاندن کو از کلک متأم
بیم لوما من فی از ژ وه ره چند ریزه کی بنسیم .

اون دزان کو از لای وی مرونی مه کو به شیری خوه ساداتا وه ره
کلک غیرت کر اوی مقتضای زمان ابرو به قلما خوه وی خدمتی ایفا دکم

از هره دلتماژ مستلا ارمینیا معروض سر زش ما به . واقعا از دزاتم کو
هنگ ارمی دقین کردستانی ژ خوره بکن ولایتک وزلمکی حدابکن

و فی سببی از دزاتم کو کلک ژوان قان ولایتن بیانیایه علمامه ده دخبین کلک
ی کردستانیده فساد و قتال اجر آکرن . لکن اون قبیج بزاین کو اف حاین

ها تونارا توزه لاسا . قاتلان سیر نادوره . و جرمی دلتماژ دقیم جرم منجزی
بیه لکیر تالی مرزقین وه کز ابرو سیرکی وه سومن . از دزاتم کو بین فی حالی
دکن ازه کردین کو جرایب احسان و کزین عبدالحمید یه لکن اون قبیج بزاین کو
جیزد مردوک لکی وه ده اجر ایش قتل دکن اون جمی معروض طمن و ستم نیارا
دین . دای دن ایش تونارا ارامنی تیر کوز و طمن وه ارمستانک پیدا ییت لکن
دقی اون جیران خزه بی . سوم ناسر لکن . واقعا از دزاتم کو هکر عبدالحمید
و حیت و حمدنا کر داتر سیرا رک ائیه ولایتی وه دای ارمینیا لکن رتساخوه
تجاری . عبدالحمید رتوم . و قلم سیر . کر ابرو کردستان جمی بکفه دست
دوسای او قدا ابرت نادی عبدالحمید دن قاتلا ایفای دکه دایره دولین
اجنهی کر اون وحشیته نا قابل تبریه . بی فی وی غنیمت وقرتا دولتا رتوم وه
جلب دکه داخو سوم و معذور بزاین بکه . وقتا کو اجنبی برتی جیره ملتین
بن دست نه چال غیر شدن مایه او دیره کوزیرا ملتین بن دست وی وحشیته
نا قابل تمدن . اقه یست و بیچ ساله اف خشکار سر تختی هکانو جلوس کری
و مستوطنی دوچارا نه یا جری . دستا لری کنت دست نیاراده . ابرد کردستان
رئی وک سائر ممالک علیه یه بیه مرکوک قتال وجدان . قلم او ناشای غایه
مأمورین عبدالحمید وک طبرین دلتماژ خوار کتیه سر بیچکامانی بلع دکن .

کلی کردن از دزاتم کو عتیر سر وه اف حکومتی هنگی اون دست مأمورین
عبدالحمید بیچین اون توجارا رقی . لکی خلاص ناین لکن اون شو تا اون اسلای
حالی خوه ده بخیز اون بیچاره کاین جیران حوه ارمینیا دکورن . اف حال نام
شبات و حوالیر دایره ره شینه . یادکه قدری سباحتا وه اوه دقیمی اون ارمین
معسرم و دخیلی وه حفظ و حمایت بکن . اورشی وک وه مظلومین عبدالحمید .
لوما دقیمی اون بیکنه اتاقی بکن خوه ز دست فی حکومتا نظام تخلص بکن بالاتفاق
ساداتا وطن خوه ره بخیش . اون استقبالی خوه ناین و الی اف زیاره کرتی وه
ایسال خرابی دکه

بلی تان ارمینیا ده هنگ هته کو نیاری وه نه لکن اف مقدار کلک قلیله ارمی
رئی ژوان نه راضی نه لکن قبیج بزاین کو اصل نیاری وه خشکاری وه به .
او خشکاره کو اقه یست و بیچ ساله به بری خوه وه به جاسوسین خوه وه خرابیا
وه دخته .

کلی کردنو اجدادین وه نه هوین . او وقتا کو بکی تعرض له شان دین
وانسانیتا وان ذکر او تعرض دفع دکرن وی ریده روحی خوه فنا دکرن .
ابرو عرضی وه ناموسا وه مایه دست دقیمی سواتر مأمورین عبدالحمیده . خشکاره
اون دپرتی (خلیفه) وه دفروشه مسوق وه هار خوه ننه . لوما قبیج بزاین

Address *
Year Bay Crescent
5 East Cliff
FOLKSTONE
Anglestro

برطسده ۲۰۰ نشه کردستان
ولاب عظامه نرسال اولور

کردستان خارجده هر راییجون

سنهك آیونه بدلی
۸۰ غروشدن

کردستان دانستهده خصوصی
استانلاره مجانا کونسلور

کردستان

(یعنی باری درنده بریده کرسن یا)

کرلری تحمیل سوم و عمره بشریق ایسره سنهک دییات کردی بی سزی
(آیدیه سنهک ز نورسره سنهک ز نورسره)

سنهک ز نورسره سنهک ز نورسره

غزیه سنهک ز نورسره سنهک ز نورسره

صاحب و عمرری

بدرخان پاشا

اوغلی عبدالرحمن

درج اولتپان اوراق

اناده اولموز

هرچار دوسد جریده یا

ازی ریکم کردستان

ده بلاش بدن مسلکی

روزا ایله بییه ۲۲ رمضان سنه ۱۳۱۸ قی ۱ کون اول سنه ۱۳۱۶ هـ

(سلطان عبدالحمید ثانی)

« حضرتلرینه »

پادشاهم

اراده شاهانه لرله تشکل ایتمش بر عسکریه خصوصیه تک خدمده
اصدار ایندیکی حکم غیای بی استابیرل اوراق حوادمده اوقودم . اسانی
وجوداناً تعذیب ایده جت احکام اصحاب ناموس و حیثیت متاثر ایده چیکی کی
ناموس و حیثیت یولنده وطن و ملت آغورنده لاحق اوله جتی یوکی حکملرایسه
بالعکس موجب مدخترت اولور

مالک عثمانیه لرینه اجداد عظامک و ولایت و حاکمیت نحمدتسه لرجه اجرای
احکام ایتمش خاندان قدیم افراددن اولدیم و مجرد حق و حقیقته خدمت ایده
پیش اولتی اوزره صلاح و فلاح ملک هوسیلده ناهشتمت ایلرینی ارشاد ایندیکم
ایجون عاجز لرینی جزایه مستحق و ملتی صویق . وطنم خرب ایتمک ایجون
یارادیش کی اورنه لئی — انضمام قوتکرله — انواع مظالم اجرا سیه
یاقوب قاوران . او اطرافکره الدینکر اشرافی هر دولو — مادمه لایق
کورمک . خلیفه اللهم دهرک کنده یسیرتک دروه اعلانه حیقارقی
ایسه بان سزکی بر پادشاهه نه درجه کوچکک اولدیم دوشونه ییلر میسر

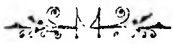
پادشاهم

سر ایگری دولدیران خسراتک . سرکاره کچریش اولدینکر ظلم تک
و حتی نفس نفیس هاریکر شریدن تخلیس جان قصد مصومانه سیه ترک داز
دار و دیار ایله اورویله چیقان و چیقدن سکره امید عدالتله فریاد ایدن فخر
دیدنکی رده محکوم ایتمکده رنجور ایتمه کر امین اولیکر . که سزی اولدن
ریاده هدف طمن و حقارت ایتمک ایجون خیرخواه صاندینکر بدخواه بندگانکر
سزی سلوکه اعمال ایندیکری بر طریق نامواید .
هر که زحمتی خوردالبه فغانی دارد

دستور حکیمانه سی معلوم شاهانه کر اولسه کرکدر . بو قاعده طیبیه تک
امثال کثیره سی تاریخ کوسنریور . ظلمدن فریاد اینامک بیکن اوله هر
تأثیر منمالمه جریعه دار اولان بالطبع استمداد ایدر . بو حالی رأی المین کوره چک
عالم انسانیت ایسه بالطبع امداد و استخلاص . مظلومین فکر خرابینده دست
ساونتی اویچاره کاه اوزادیر . لکن عموم نیه لرینک بو کون سلاح ظلم
استبدادله اورولش و هر بری آیری آیری بارمل آلتش اولدینتی و هر برینک
ده بوتاسیر له کوزینی عاقبت حاله دیکوب دوردینتی اوتونیکر . بو نایم
بردن رده تحریک ایسه مظلومک بر درجه دهاتریدینه متوقفدر . اوحالده امین
اولیکر . که شو حرکتکر له کندکر ایجون بر حفره هلاک استحصار
ایتمش اولیور سکر . عاجز لری سلطان و مسلکی مکتبازنده اجمال تحصیل

جراسته بولونیک سز داتا او حاق ایه تشکر ایچکرده ریزویکر فوئجان بولونسی ناموس مایکره مغایر عد ایدیگر . وانما مدینت حاضره تک السانله تبه ایتدیکی وسائل عبیده هولندن سز هیچ بر شیء مالک دکسکر سز مکرراً بر حکومت طرفدن طولاندر لیدنکر حالده شوسه لکر یوق ارابه لکر شیندوفر لکر مکتب لکر یوق . اونجه مکتب لکر . یالکر رسم کشادی بیچاره افرادملق اغفال ایجت ایچون بادشاهک امریه استانبول جریده لینه بازلا عییل نالردر . انر عرصه خیاله مینی درو دیوار هیجا هیچدن بایلمش نایت بوکسک عدم مطابق نبالدر وله الحمد سزک ایچکرده کندی کیسه زکاسیه پتشمش مهره علا واراندردن اونوه چمکر و دیبکه به چکسز حقایق ابله سمادت حالک صورت آکتابی تاریخنکر مزینت اولان ادوار ماضیه کرکه اعاده اقبالی اسبابی دوشونکر مفرداً مجتهداً نه پابرسه کر بایسکر ونه پابار ایه کر کندیکر یاه جنگری بیلکر

سکا سندن کاور بر ایشده انجق داد لازمه
ایدک کس طعردن غیر دن اعداد لازمه

(حوادث)

آبدین ولایتی ترجانی عبد الحلیم مدوح بک اون ایکی سنه در شیر حق مقید اولدری منقازدن تخلیص جان ایدرکه له الحمد و الله سالسا و مالغایسه لوئدرمه کهندر .
هومی ایه عمالک عثمانیه ک هر طرفنی طولانتمس واحوال ملکه سور مختلفه به تاثیر اولان بر جوق اکبر ابله کسب الفت ایتمش زواندن والنه مختلفه به اقتدار تحریر ابله معروف دهادن اولمله اوروپاده وطن و ملتزه عائد معلومانندن وحواله استناد اوله جنی درکار در . شه کیم لوئدرمه ورودیله برابر جوق ارباب سیاست طرفندن منظر سن قبول اولمشدر . اقتجار ایدر و .

ایکن بوکون فقر وسفالت ایچنده عموم عثمانلیر کی . سور ونیور سکر . بوقالارله برقاچ خوغووارک کیسه سی دولدر . مقدن باشقه نه بادیگر ؟ سزینسه بر چارینه مناجسکر . بر ایکی سفک منلس ایه ارمنی لک بروت عمومی سی انقصاب ابله فکر لجه مسعود اولدیبر . سزک شان اصالتکره مقتضی اولان شریعتک هر اخطارنی نقطه سی نقطه سنه اجرا ایچمکر . دینکوک حفظا الله . پامل اعدای دین اولمشه امکان و برمه مایسکر . ارمنیلرک عاجز لرینی . مصوم اولانلرینی حمایه ایچمیسکر . بر ایکی مفسد بوزدن بر ایکی مایون خلیقک خراب ایدلمشه راضی اولمالیسکر . ارمنیلره قارشی اولان تادیباتکر ده عداوتی شخصه حصر ایدوب تکمیل مکه حصر ایچمیسکر .
کر در . بوکون عبدالحمید . ارمنیلرک خان و خینلرینه قارشی بکریراً عفو عموم . اعلان ایشدیکی حالده (دیجز . ملکمز خراب اولیور) دیپه ن افراد ملنک کافشی طرابلس غربک قیزغین قومی ایچنده محو ایدور . استعدای عدالت ایچک احتمالی جزم اولتالدر مقدر حقیقی اولان ذات ذو الحلال بیله افعال بشر دن سؤال ابله عدالت بی غایتی عشر خاننه کوسترمک شمارنده ایکن حکومت عثمانیه سؤال وجوابه لزوم کور مکسزین اشد عقوبات ابله انکنجه نر ائنده اولدیور . بونلرک رسمی عهده اسلاویه خاص و جانب عنویه دنبر . بونلره نسبتاً ارمنی و فوغالی هیچ منابه سنده در . سز مأمورین حکومتک اغوا تبه مقتضیات انسانیق اونوتمق درجه سنه وار یور سکر . او مأمورین داتا قالیق باقی . قتالیق کورمک . قتالیق ایتمک ایستر . چونکه اشقیاتک قراکفدن مستمید اولمری قیلندن اولارق نالغدن استفاده ایدر لر .
سز بوکا آت اولمکر . انلر سزی سر قته قتاله تشویق ایدر لر . سز مسالربیی نالانه سوق ایدلدیکیکسز عجزه به مالکزدن بر مقدارینی وریکر . قنارینسه اغوا ایدلدیکیکر بدعتنک محافله حیالدری ضمتنده حیالکری سیرا بکر که او اوتانغاز انهمدن قورقاز مأمورین حکومت سزک او وقار اسایتمکدن سر مشار اولسونده بر لره کجسون . زکی پاشا تشویق ایتدی دبه ارضروم والیسک چادربیی سرقت ایچک سزه دوشمز . زکی پاشا بر کون اولوبده سزک اوزر کره طوب سوق ایتدیکی زمان القی کوکت قور . بر بکر بر حیدیه سر کرده سی ایه کت زکی پاشا نک بر حمایه ناچیزدن شهر ارق بر جوق خلقی حمایه به محتاج اینک

پادشاه کمز و پادشاه بکسر درجه ده شوندى . ايلرى كترمدى .

امدى كردستانده ظهور ايدن بر قاج حيدود چته مى ويا مفسدت بويدن
حكومتك اجرا آنته ضيمه برده سرك طرف كردن غير مرضى بر قيام و تاديب
ويا اثر انقام كوريليرسه اوياق ايليكه طوتيلان روسيه لك قلى بر مداخله
سى و تكميل اوروبا نكده عظيم وى بيان طرفى حاصل اولور . امين اولكتر كه
بو حال پادشاهي كولدير . و خدا عالم حكومت مكره بى عبد الحميد بو اعداى
دين و ملت بر قوروشون اداختى ايجون براسر و بر من . تكميل كردستان روسيه نك
يامال خونخوارى استبدادى اولور . چونكه . سره و وتون عهتيليره بير وياور
قالدى . جهان مدنيت و سربنده يتيم قالدق . عبد الحميد هر فرستدن استفاده
ايله هر سرك محو و خرابيسى اسبابدن باشقه بر شينه متوسله دكلدر . ديونوسلك
آثار قلماسى ايله كردستان و عموم عمالي ملكى نك بر زمانى عراق و سعادتديه
بوكونكى خرابى و فلاكتنى مقابله ايله آلا شيله بيلير .

اي اميل و فعال اولان كردلر! سزه . كندى بانكده مدنيت عالمك بوكونكى
موجباتى اجرا ايتكى بو منصفله هيچ كورمديكنگرى سزه هيچ كوسترليان
آثار مدنيتى بى حصوله كتريمك كى بر امر دشواري توصيه ائتم . بو ايش
هر برده حكومتله مرتبدر . بزم حكومت ايله معموره لر خراب ائتك اوزره
سينه انسانيتيه ديكلمش بر هيكل ظلم اولديندن بوئدن بويولده مائر خاليه بگله مك
ياك عيب و سواده دل نك اولور . فقط سرك جناح حمايتكزه دخيل اولان وارباب
فساد ايله بر كوه اشراك افكار واقملى بولنه يان بر جوق ارمى عجزه سته مساط
اولقدن ايله سزى كافة مقتضيات چابيه دن محروم و سرك شان . حماست
اصالتكزه لايق بر طرز اجتماعدن الى الابد محروميتكزه ساعى بر هيشك كسر
مظاننه غيرت ايله مك ده نقيده و ده مشروع دكليدر؛ قطعياً مطمئن اولكتر كه
سز نظر حقيقتده او مظلوم ارميلردن الى قات ده مظلوم سكر . ارميلره
اره صيره بهض سبكميزان افراد مسلط اوليور . سزه و تكميل اهل اسلامه
قارشى ايله توجه بر حكومت ظالمة ينى كندى حكومتسز طويريه . تفكيكه .
پاره سيله . جاسوسلرله . جلاد لربه يكرى بش سته دبيرى مسلط اولوش
يارى آماندر .

كردلر! بزم اجداد مژ بوييه دكله . . . ائلر شان دينس و نسانيتيه ذره قدر

آمرس اولديمن وقت اك اله فداكار لقلرله او تحرشى دفعه ايدهر لردى .
بوكون ايله دك كردلر ك ابلجه اقوام اسلاميه نك دبانى بر ايكى اوروبا
ديپلوماتك ائترقه لرينه ده دوشروبى عبد الحميد ك سفاهت و جسته قربان اوليور .
بواده پادشاه كمز و ترفق سياست بى تفصيلدن هم تاديب هم احتساب ايدهر رز .
اسانلر و ائلك ك سرود و بحيريلندن اولان كردلر عتدنده نه قدر مدمات وارسه
هيسنك پادشاهي حويل اعلا اولمى اسباب تربه ايدش دوربور .

اوب تفصيل ايدهر . . . زيرا . ائلى تفصيل و تحفيلدن قلبلر بر خون .
قاملر . نرزان اولور كردلر ! امين اولكتر كه بوكون بغير سفيد ايله قره ذكر
ارمى روسيه و ائدر اومى ائكتره به كجملك ايجون رجال دولك ايش مشاغلى
و قنار دلدنه نك بولمظهور ايدن بر طاقم حادثات جزئيته نك بر طرف اولسا
سندن . . . قه بر مانع قلماسهر . بو حائلر نسبتاً ارميلر ك كردستانده كى نمدانته
مقابله ايتك يك خفيف قابر .

ديانت اسلاميه نك هجوم و محو دن وقته سى ايجون نك مدنيت و لك صلاحكار
بر ملت اولديمنز حالده رتى بايانق . عباريلر تحريف اولدى . احاديث سويه نك
احكام جيبه سه رعيت ايدهر دى . عجز و فقر دن باشقه كه دن عسكار الباور!
دين و جهاد بر امر مهم حاله كجدى . سز حال ارمى فاللر نده حكومتك
واسطه ظلمى مأمور لرك آلت سرقى اوليور سكر ! . .

كردلر ! الحاله هغه سرك درجه اطلاقك محاط بولمديكرب حال ايله محدود
در . اولكى بويوكلك كرى تحملر ايدهر سكر . بوكون ايله ملل . سزه نك شرق
بويوك اطلاق ايتديكى شيرى كوره ميور سكر . بو بويوك شان شرف ذك
باشا ميانده حبيبه افراددن اولقله محدود دكلدر . بلكه بو حال سزى هر بو
بويوكه رويوك اسكان مقتضياتدن اولان بر قاديوت عغه . بيكانه قيلار . سز
شرف و سمانكرى بالذات استحصال ايتلى سكر . سزى قتاله سون ايدن مأمورين
حكومت بر كون او قتال بوزندن سزه بر مسؤليت قانونيه توجه ايدهر رسه او
آندهر بر يكرى كردستانك بر دا غنده صلب ايتسكدن و افراد ناله كرى ده
آج بر اققدن چكندز .

هيئت حكومتده حس بوقدر . او هيئت حجير و شير قيلاندنر . ايديلان
قائلردن نالاندن سرك الكره ده وار ؟ بر زمان الك مسعود و نكبن بر دلت

نهایت عبد الحمید او مروی دولتی ره هنده خدمت کری به وی سوزنی
 یعنی به هنده حبله اکثرین . مرو و متعجب دینه چاره پادشاهک دکاره هنده
 تزل بکسه
 خدی رحمتی له وی پاشا بی بکه وحدی جرا جنگاری یده خدی وی زو
 زسرفی ملک ومانی هلته دامسلان حمی ری خلاص بین

ادوات

غرته مزك نشر و تسمينه حـس اولان قوائده مینی (کردستان) اداره
 بلاده محرر مجله نقل اوله بنندن مراجعك اورايه خطاب امله سی رجاولور.

..

بلا کرد لره بکسه

بلا زینی وم بکسه

(ماسد)

ای اخوان نجیب ! مسیم دلدن جوشان اولان و بک جوق و قوف دلخرا
 شاه به مینی بولان شو سوز لری صاخ جان ابله دیکله مگری رجایده رم .
 شخص ناچیزانم حنقه سزه تمهید نایبانه حاجت کورم . بالکر سزک پنی او
 محب و فرید اولان قوتنک حفظ آزادی و سعادتق یولده بر زمان قلیچ
 انکایه فدای جان ایمن بر مانک و کون غرت غریبه عین مقصد له چالیشان
 بر اوغلی اولدیننی سوبله مکه اکفا ایده رم
 اورویاده بی بالاغفار مسوب اولدینم ملیم . حبلیله . و قوفسز اورویا
 ایلرک سرزنش لره زنجیر ایندن برنی وارد درک اوده ارمنی قتالدر . بوتالارک
 و سرجه خلق نظرده مستلزم نهمت اولان تالان و نارتلرک سیلیری نه در
 امین اولکرکه بو اسباب بجه کائالاً معلومدر . ارمنیلرک هیئت کلیه غنائیه در
 ایزله رق وطن با کی اولان کردستانی کندیلریشه بر جولانگاه هرچه باه
 ایلد اتمک ایسته دکلری . و بو یولده ناسل جالیته دقلری . اورویاده نلر
 یایدقلری . کردستانده ناسل حیدود چه لری کرد در دکاری ساده دلان
 دهقانه نه یولده اتقای فکر مقصدت ایندکلری بکان بکان معلومدر . قضا
 بونلرک کافیه سزه قتاله نشیت مخنده بر حق صریح ورمز . حکومتک اجر
 آینه انیت اصلا جائز دکلدر . و زکیاده هر فرد کندی حقی کنسیو
 احقاق ایده بیلرسه برنی قزاقش اولور . فقط بو خصوصه اساسه انیت
 ایدللیدر یعنی ارمنستان نامیه بر حکومت تشکله اصلا قانع اولمالیدر
 اگر ایش بزم حکومته قلسه ایدی شمدی به قدر دکل کردستانک هیئت
 مجموعه سیله حتی تماماً ترک و آرنایود بولان ولایتلردن دخی بعض بر لر وین
 رک بویه بر حکومت تشکیل ایدلیر و بوجهت کسه نک اهورانده اولما زدی .
 لکن اولامادی . حکومت سرکره روسیه ایله بو خصوصه بر اتقاق فکر و تقاضا
 پیدا ایدی . روسیه نک خرسیتانلقه قارشی اولان شیطان همایینی اریلر حقیقه

وان سکوت خیر بون ساد
 بی شبهه دوا ز دست نه نش
 تفسیر و ادا کون عماله
 هندی هنه کبر و کرد بو هستان
 کسی بنه باطع و حسن مشهور
 یعنی همی رو پرومه دینه
 ابروه دو کج غریقی شبیا
 زبیده زشکل شاه خاور
 نا که له بون دوچار و ظاهر
 ام جو نه بس بین کویکه
 تحقیق ملک ویا بری بون
 کافاکومه دین اویری زاد
 اوهرود وکی دو جام چشید
 کافا و کویکه بون قابل
 قاروره دنجم شمسک بو
 قسیدیل وقتیه کر روان بو
 زینی مه واگری مه دیسا
 صوهفن خوه نموه تران چه صاله
 دردی له ای سلیم ماه
 تقریر اگر ز دست مه بین
 تدبیر و دوا کون بطلاله
 ماسکه دحجج برن و بو هستان
 الا کود دقزامه مسطور
 هندی دخی شهری ادبیه
 سرنا بقدم دخی و دبیا
 تابنده ژرنک ماه اور
 کرون ز دورسه هر دو نادر
 فکرین نه وکی مه ادبیه
 لوما سکولاف وکل بری بون
 ام ری کرمان ر عقلی ازاد
 ام هر دو مثال ماه خورشید
 مصباح وزجاج بون معادل
 نورک بانق معتبس بر
 اگر ر ریح مهر دو مران بو
 بر بو نه و فلهی نه بوی اید
 هشیاره خونه یا حیساله

Address:
Year Bay Crescent
5 East Cliff
FOLKSTONE
Angleterre

مرشدہ ۲۰ نفعہ کردستان
ولایت عطارد ارسال اولنور
کردستان خارجہ ہر پرائیون
سٹاک آفونہ بدلی
۸۰ غروشد
کردستان داخلہ خصوصی
اسٹیشنلہ بھاناکو ندریلور

کردستان

۱۳۱۵

قرہ ہینی چاری در دکنہ جریده یا کردی بہ
کردری تحصیل علوم و فنونہ تشویق ایڈر نساخ و ادبیات کردہ بی حاوی
(آیدہ بر انشر اولنور کردچہ و ترکیجہ غزنہ در)

KURDIETAN

غزنہ مک مسکنہ، واقع عربی، ترکیہ، فارسجہ، مکتوبلر کردچہ بہ انترجہ و باغیہ اشرا اولنور

صاحب و محرری
بدرخان پاشا
اوغلی عبد الرحمن
دوج اولنیزان اوراق
اعادہ اولنیز
هر چار ہوسد جریده یا
ازی ریکم کردستان
دہ بلاش بدن خلکی

روزا دوشمیدہ ۶ جمادی الآخر سنہ ۱۳۱۸ فی ۱۸ ایلول سہ ۱۳۱۶

وقعہ مدحت پاشا

(استطراذ - ما بعد)

لشامی زئی مدحت پاشا بہ ہمت وغیرتا خود لہ خلقی حیا دا حرئی کرن
لوما خنکار دیسا زئی حالی رحمت بی لوما دوجارا دا زجر کرن لکن مدحت پاشا
ہر دوجارا زئی خلاص بی . خنکار ایڈی نکاری وی لہ شامی بہرہ اندیش
ازمیری کر پاش چند ہینکی خنکار حلی پاشا و ملک باور ریکر ازمیری دا
مدحت پاشا ون وزاروینوی بدہ کرتن . نہایت شکی ساعتش حلی پاشا
کلک عسکر و باورارہ خانی بی مدحت پاشا محاصرہ کرد مدحت پاشا درکی پشت
خانی رہ درکت چو سفارتا فرانسی بی، وقتا کو حلی پاشا بہت کومدحت پاشا نہ
لسا لہ امر دا عسکری حی کتس حایبہ ناف زن و درارویا . حلی پاشا شیر
کشاند سر نا مدحت پاشا زشیری حلی پاشا ترسا اوی بہ غرمای خود
حلی پاشا تحقیر کر . حاصل وی شفی او خانی ز عثمیری نمونہ یک بی، وقتا کو
حکومتی بہت مدحت پاشا لہ سفارتا فرانسی بی دہ بہ حکومتی ز فرانسی بی
رجا کر . خنکار کلک و عدین خوش ز فرانسی بہرہ کردا . مدحت پاشا تلم
بکہ نہایت مدحت پاشا ہات تسلیم کرن . مدحت پاشا چند روز لہ قشلا ازمیری
موقوف ما پاشی ویکرن لہ استابولی . بدہ ری خنکار و بہ قنلا سلیمان مید العزیز

انہام کر . حکمہ تشکیل کر او محاکمہ کر . ہر یکیرہ دہ ہزار زر دا دوشاہدین
درو کریدا کر اوان مردو شانددا لہ حکمہ بی یہ نامہا بری عبد الحمید دیوسو کند
خوار . نہ فی صورتی حکمہ عبد الحمید بی جادوس و ارازلین درو خود تشکیل
کری مدحت پاشا بہ اعدامی محکمہ کر . پاشی عبد الحمید خبر زبرد ویکر کہ بلانی
دستیس ماچ بکہ زمس عدو نمونہ ازی وی غفوکم و حتی دیسا بکم مدہ اعظم .
لکن مدحت پاشا نزل بہ کردستی خنکار کہ ہولی دنی ماچ بکہ . لکن خنکار
تذکری وی لہ استابولییدہ اعدام بکہ ز اختلالی ترسا لوما شفی ملائی کر
بدہ ری سالہ کی حس ما . وی زمانیدہ رئیس عشرتک عربی بی تافی وی
ابن الرشید . اوی جوانی دیا پاشایی دزانی و دوستی وی بی لوما رونکی ملک
علامین خود . فہ چو قلمہ یا مدحت پاشا لہ تیدہ موقوب عراسرہ کر . دقیا وی
خلاص بکہ لکن قلمہ بیدہ کلک عسکر ہی معینا وی کفایت تذکر
لکن وقتا کو اوی مدحت پاشا ر پیرہ بی دید ری کازی کر داخلہ پیرہ بی
با فیرہ داوی خلاص بکہ لکن مدحت پاشا ر دنی دستی خود شوشتی بی لوما
افی تکبیا ابن الرشید قبول نہ کر . حرکتا ابن الرشید کلک خنکار ترساند
لوما سموت پاشا ر الیتیا حملازی عزل کر عیان پاشا ریکر شوناوی و قطعی
امر دابی کو زورور کی مدحت پاشا بدہ کرتن . اوی ری یاسن پہلہ کی
او مصوم بہ امری خنکار و بہ مرووفین عبد الحمید ری استابولی ویکری ناف
جہ دہ دستفان .

(حوادث)

قدرت سیاسی ، اداره اصول حکومت و قوف نامی ، صلابت ، حقیق ، علم و فضل ایبه عثمانلیار ایچنده یقنن نقره ایمن اساعیل کال بنق اقدی حضرتلری لوندیره به واصل اولشردر .

میر مشار الیه حضرتلری ، اورویا سیبونی زنده حنا اولدینی موقع احترامدن ، یولک مارلومه حقتده ، بر واسطه تخلیصه تشبث بویره جعفرنه اولان اعتقاد من ، بزده برسورر عمیق حاصل ایبدوور ، الله موفق بویور .

(کیل) ده کی جرمانیا دستکاهلرنده الی قطعه قروزر انشاسنی قرار لاشدیرمق اوزره مخاברה وعذاکره اولنسی خصوصی ایچون بر اراده چیقمشدر .

مذاکره ختامه رسیده اولش اوللی که ؛ اورویا و امریکا دستکاهلرنی کریمک اوزره سیاحته چیقاریلان بحیره جواسیس فریقاندن هیچ برشی یلنر احد پاشا کیری به چاغیرلشدر .

بحیره ناظری ، انسالو قاریقه سیله ، دستکاه انشاده بولنان ایکی طور پیدو مخربنی المق اوزره صورت قطعیه قونطورا تو عقد ایتمشدر اگر جائلی منفعت وار ایسه بلذکه ، یوقسه پک شبهه لی ؛

عبد الحمید ، سفرايه ، قرال هومبرتک جنازه آلابی کوتی سفیر کیلرننک طوب انداخت ایچمه مه لری ایچون صورت خصوصیه و ذیلانله ده رجا ایتمشدر . بوکاسب ده اهالیکنک موجب هیجانی اولماق ایچون ایمش ؛ ...

(زند) لسانده و کرک بولنانک مادری بولنان (سانسفرت) ده قاردو و قاردینه که لری بوکونکی کرد لفتنک اسلیدر ؛ قهرمان و بهادر . منانه لرنه دلالت ایندنکوزن بولنک شجاعت فطریه لری میراث ازلی اولدینسه مذکور که لریک وجه تسمیهسی بو یوک بردیلدر .

انکلیز سیاحلرنن (ریخ) سیاحتنامه سنده کردی شو صورته توصیف ایتمشدر .
(آله حریره بریشتن ایتمک . اولنک اوغورینه فدای جان ایبه مک اسیا اقوامی ایچنده اک زاده یولک خاص طبایع عالیه دندر . کردلر ، ناموسلی مسافر پرور اولدقاری کی کوزل بر سپایه ده مالک اولوب ملاحهت و سیاحت وجودیه اختیاریه ده یولستان قدیم اهالیسه هم درجه در)

انکلیز ایلمنندن سیر هانی یلارد دخی (کردلر ، احوال اجنبیه چه ایکی بو یوک قسه ایرلیکه ، بری عشار سورننده امرار الیم ، دیکری زراعتنه مشغول اولارق تحت تکمنده بولندقلری حکومته آز ، چوقی رام اولانلردر .

غریبدر اسکون و مشغول اولانلر حلیم و لطیف بر سخایه ، سیاه کوز لره مالک اولدقلری کی عشار حائده و آزاده سر اولانلرک قسم اعظمی ده آلا یاخود مانی کوزلی قومرال ساجیلدر ، یوقسکم دیکر لرنن اک بو یوک فرق کوزلرنیک اولوق اوله سیدر .

کردلر ، انصهار مبدیه دئری سپا و عادتلرنی محافظه ایتمشدر . دجله و فرات نهری اوزرنده (که ک) دنیلان و ساطق نقلیه بی برنجی دفعه اولارق کردلر اختراع ایله مشدر . بو اختراعلری آلان باقی اولوب (که ک) ده سیاری کی بوغجه عصر دئری تبدیلاته مظهر اولما مشدر .

کردلر ، داخل اسلام اولدندن سوکره خلافت عباسیه نیک سقوطنی متناقب (ایویلی) ، (مروانیلر) کی حکومتارده تشکیل ایتمشدر . اینجنت لری دیار بکر اولوق اوزره (امیر شجاع باد) ک تشکیل ایتمش اولدینی مروانیه یاخود حیدیه حکومتی مدنیت اسلامییه به خیل خدمتانه ده موفق اولشدر . باخصوص بو عاهداندن سلطان ابو سعیدک دورنده پک چوقی شاهسیر علما و فضلا بتمش و حتی بوکون اوزمانکی شمشه اقباق نحرله لباس سیاه مانجه بورونمش ظن اولنان (آمد ... یعنی دیار بکر) شهری اوزمانلر مرکز علوم و فنون اولمشدی . بوکون ایسه سار و لایان شاهانه کی ایباره حیدرنیک ظلی الله کوندن کونه هو اولمده در . . . . .

ایشیورسک دینه بوملنوک قان ایچه - نه مساعده ایدورسک ؟! اللهم !
 بو حینک روحی قبض ایچه مکده کی آمال خفیه الهیه که سجده بر حیتیم ! یارب !
 یارب ! بو بزیک جانی آل ! بو تون ملت ، عموم انسانیت دست اشقا منک تجلیسینه ،
 انظار کره بار لربه منتظر در ... ::
 بر صدای هاتی :

— بو اسان لیم بو جیم رحیم عثمانلرک مسکنتدن مسلمانلرک حال ضلالتلرندن
 حاصل اولش بر هیکل بلادو بانه زمان اقوام عثمانیه ، زنجیر قهر واسارق - سورو
 که مکن بیقار بر عزم شیناه ایله قیام ایدر - لرسه ایشه اوزمان عدالت
 آله، نیلی باب اولور ! ....

ایته عین عناصرک هیئت انجمنیه سندن باشه برشی اولسایان ملتدردن
 بمنبرلرک ده ! طلفندن روی آلفات کورمه بن دامی کی پرتو اقبالی
 ساحه موجودتلری شور ایدر مزکه ، حال حاضر ده بولک برنغوسی ده کردملیدر .
 کرد لر ، ذکا و درایت ، شجاعت و فعالیت ، جوانمردک و استحقار حیات ،
 برستکاری ، حریت کی خصائل بر کردیه انسانیه تک جله سنه ملاتک اولمالرینه
 رغمتانریه عالمده ناملرینه نادرآ تصادق اولدنی کی مدنیتک ذروه کالی اولان
 بو عصر معرفت احصر ده ملل ساره بوغیب قومک احوال عمومیبه سندن
 جدا غافل بولمقدد در . بوکون کرد لر ، ایرانک لورستان ایلتندن بدأ ایله
 خربونه و فرات ، دهجه نهر نرینک ملتقاسق تنکیل ایدن قورونه قصبه سنه قدر
 امتداد ایس جیم اریشنک صاحبیدور لر .

اناطولی ایله ایرانک موافع مختلفه سنده وحن بلوچستان و روسیه ایله
 افغانسانده ، تفرق کرد قبیله لری موجود در . انکلیز اریاب و قوقک تخمیننه
 کوره کرد لر دوت میلیون قوسدر . کرد لرک حدود سیاه لری لا بقیه تعیین
 اولور ناماش ایسده ، بوکون قدیم آتورستان ایله میدیاک بر قسمی اشغال ایتمکده
 در لر . ارضه رم ، دیار بکر ، موصل و محمستانه عائد اولان اردلان خطه سیه
 کورمانشاه اراشینی ، زاب اسفل ایله بلیس و بطمان شهر لری حوضه سیه وان
 کولی حوالیسی بولمات شیمیه تک جولانکاه ازلیسیر .

کرد لرک بورا لرده مبدأ اسکانلرینه ارجاع نظر ایتک ایتسه رسه ک و اسفا که
 الرنده تحصیل معلومه کافی بر آر مهمه تصادف ایدر مه یز .
 بو مجبورت ایجابنددرکه . مجاور لرنده بولوبده و قبیله مدنیتک او . بلاسنه
 ارضایله بن و مناقب الزمان ایله متفرق اولارک بوکون اریاب فن و مرفعتک همیشه
 خاک سیاه اتندن بیقاریلان عتتم نایز و عالی سر ایلرله مدینهده احراز ایش
 اولدق لری کالی جهان انسانیه تصدیق ایتدیرن آتوریلرله کلداتیلرک مقروکات
 تاریخیه لرینه مراجعه مجبوروز .

تاریخچرده آتوریلرک دشمتری میاننده (فردو) اسمیله بولمته تصادف اولورکه
 بوتلرک بوکونکی کرد لر اولدنی عجم دسانبر قدیه سیه ده ابات اولور . عجم
 دسانبر قدیه سنده کرد لر (قاردیک) و (قارده ن) نامیه مشهر در . کرک

کردستان و کرد لر

« برانسان ، نه قدر صاحب اقتدار بولورسه بولسون ، زمین وزمانک
 مساعده سنه ، طالع دیلان بازیجه قدر تک سایه فیاضانه سنه مظهر اولمازسه
 و غما بولماز ، منی ترقی ایله به رگ جمیت بشریه ایچنده لایق اولدنی
 موقع احترامی احراز ایدوبده خدمت جمیته موفق اولماز ، دینه ن لسان
 حکمت بیان شونات عنله نه درین وقوف کورتمشدر .

حقیقت : بیضا اسانلر ایچنده اولبه دهاته تصادف اولورکه ، افکار صائبه
 مطالعات شممقانه لرله جرای السانینی بر جهت کاله توحیه ایدر چک بر استعداد
 خداداد کوریلر ، فقط ایچنده بولدننی دود مضیی میبشندن ، اقوات یوسیه
 تدارکتدن آزاده سر بولوبده جهان کالی کتمنه مدیون هکران بر اقا حق
 اولان استعداد خواروقه سیه مآثر بر کردیه ابرکلمدن محروم قالارک بر مقتوریت
 ایله ایچنده روبرو عدم اولور کیده ر .

زنی وم

(مابعد)

هون پرته من کورم قضیب کنگی له خف دیت خیه
 از دی ۳-۴ رملکی بریزم اسمی وضعیری از به بسیرم
 یان شوشه و مندلاخوه دایم نامیت حالی دی بزاتم
 وان ککوتنه دایه نهانی ام صبه کوچونه در زخانی
 هرچه له بو دوجار ویدا حاضر ککریا جنون و شیدا
 اخر کوز حدی چویه در جور جوری له عاقبت فا دور
 ام زی کریان مسلول و مغیون ها یتنه فه ام خفیف و مجنون
 دایسین به نسائی ونولا چوبالسه دایه وان تسلا
 کوهون بجهال شهر یارن هریک زوه شاه و خونداگون
 کیت کوبنت مطیع و محتاج کیت کوندت وه بی طلب تاج
 هرچی وه بیاندی ای بریزاد حسناوه دکت رتویه و نفاذ
 خاسبا دقئ شهریبت وه دلدار ازدی وی بکم لها خریدار
 بسیرن ککبه دایچیم بیبیم حاضر بکسرم رتو وه بیبیم

..

اعلان

اخیراً جنوره دن لوندره به نقل ایتمک مناسبتیه بر مدتندر جریده
 عاجزانه بی تعطیله عبور اولدن ایسه ده بو کره مطبعه سرناتنک
 اکیانه موفق اولتمهله بوندن بویله ایده بر دفعه اولیق اوزره منتظماً
 کردستانک طبع و نشر اولنه جنی اعلان اولنور.

جلوس شامت مائوس

یاریم ! سنک لکمت آلیه که اوراک بشرک خارچنده در . بونک تشریح و تحلیله
 جالبشمق ذات (حق) که بر نجاوز اولور . خانام خانسا سکا قارشی بویله بر
 موقع تم ده بولمقندن خضر ایده رز . فقط دریای رحمت و مغفرتکدن قطره
 حین اولای جفمزدن شهبایچه بیکه . بارگاه عزتکه «عبد الیهیدی بیجون یارانداک»
 فریاد استغفامیسی ایصاله حرآیاب اولیورز . بوکنته خون آلودی . بو جسم
 نحوست مائوقی قدرت الوهیتک انسان شکنده بلاتار اولایبیه جکئی کوسترمک
 ایچونئی خلق ایتدک ؟ بویله بر وجود مظالم اقزودئی مقام خلاننده بولندیر
 مقدمه کی فرمان آلیه نیک سری نه در ؟ ویکرمی بش سته بو ملت مظلومه تک
 باشنه سلط ایتدکه کی معنای خلقی نه اولیور ؟

اللهم ! سنک ذات پاک مقدسک شیطانله تلباً . ییلانره مخرج می اولسون ؟ بو
 روح لثم . سنک (عادل) صفت جلیلکه نجاوز ایتسین ده ینسه احیای
 خیانت قدرتی باقمی قالسین ؟ بوقلب پر خیانت . سنک دین عظمت تاریخی تحقیر
 حیدیکئی تذلیل ایله سین ده ینه اوکر سی . ملتندده (قان) ایچمکله آکسایب حیا...
 فرست می نائل اولسون ؟ بودست خون آشام . کببه کی طاشلا سین ، مخلوقه
 یانسین ده سنک قدرت انتقامک سرچی می بولسون ؟

یافهار ذو الجلال ! برده کی این مظلومانه تک . کورده کی عکس مسترحانه سو
 البته سمع آلیه که واسل اولیور... تیر جور . و قهر ایله ترک حیات ایدن زوجه لک
 قانلی باشل دوکی زوجه لرین . آجاق و سفالت ایله بوز لری سولمش . کوز
 لری جوکش . دوداقرنده بر فریاده . صوماله آسایش بیتملک . قفان جکر
 سوز لرین . بولوحه بکا آمیزی شهبه سزمملکرک سکا اخبار ایدیور . . . . .
 ایکلنه بن کنجکلرک . اولزنده آغلایان والده لرین . متغاده سورونن ظلمدیده
 لک کاله ستم انکیز لری بارگاه احدی بکه قدر بوکمه لیور . بونلری بی شک کوربور

Address :

ABDULRAHMAN BEDIKHAH
75, Prince Square
Hagwyler W.
LONDON

هر طبعده ۲۰۰۰ نسخه کردستان
ولاب مطابته ارسال و وساطت له
قرا و تصبانه نشر و تصم اوله جقدر

کردستان خارجنده هر پرايچون

سنهك آيوته بدلي

۸۰ غروشدرد

کردستان داخلنده خصوصي

استيانله عجانا كودنر بلور

کردستان

۱۳۱۵

پازده روزاده جاركی تیت نیساندن جریده یا کردی به *

کردلی تحصیل علوم و فنونه تشویق ایدر نصاب ادبیات کردیه بی حاوی

(آیده بر شرالوئور کردجه عزنه در)

غزته نك سلكنه موافق عربجه تركجه فارسجه مکتوبلر کردجه به بالترجه شرالوئور

چچی فی کاغذکی ریکه

ژمنره دفی سرکاغذی

وها بیسه :

و نجل المرحوم بدرخان

پاشا عبد الرحمن بك

هر جبار دو هزار جریده یا

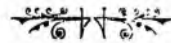
ازی ریکم کردستان

ده بلاش بدن خلگی

۶ روزا دوشمیده ۶ جمادی الاول سنه ۱۳۱۸ فی ۱۹ اغستوس سنه ۱۳۱۶

اعلان

نه پيله كه من ز جنوره بي نقل لوندزه بي كرلومان تكاري جريداخوه نشر
بكم . ر نه پويه اميد وكم . كوهر هيف جاركی منتظما جريدا خوه
ازی نشر بكم .

وقته مدحت پاشا

(استغراب - ما بيه)

عبد الحميد تخميه انا خوه به قائما نديساند وروري دوی مدحت پاشازی دكو هكر
بادشاه خوه اعتبار له قائما نك كلك خراپه لوا مانع دین . دزی مدحت پاشا
ناظر ماليه بی غالب پاشا تخميصات ختكار به زیر ريدكر . مدحت پاشا اف بيست
چو ما بيني جم ختكار عزلا غالب پاشا و اعادا تخميصاتي طلب كر . ان طلبا
مدحت پاشا اسلاف نه بی لکن صدر اعظم چومالا خوه استعفا خوه طلب كر .
هفت روزا ژمالا خوه در نك . فی زمانی ده كلك جلبا ختكار زيره خبر

ديكر دايجه سر شغلي خوه لکن مدحت پاشا حمی ردكر . باسن دو روزا
ختكار خبر ر مدحت پاشاره شانده كو مطاين وی قبول كره بلايجه ما بيني .
مدحت پاشا باور كر چو لکن ديت كواي دافك بی . زيرا وقتا كو چو ما بيني
كت مرلكی ده باورك چونك مهر اسدارتی زی خوست . وی هنی اوی
ژانی ختكار چه جيله لی كر . دريخت مهر دا باسن دوساعنا له باور سوار
كرن و ز اسانوبی دريختن . ختكار ز قيا مدحت پاشا كلك دترسا لوا ملك
اعتاد كر وقتا كو ختكار ديت ملت دنك تا كه كلك دل خوش بی . ومدحت پاشا
زی ديكر ناام انكاز . مدحت پاشا له ناف اوروپا بی زی مظهر تقدیر بی لومهر
ختكار زی در ساحتی حق سكوت زيره احسان ريكركن اوی نديساندرد دكر .
عبد الحميد زفی حالی يكجار عاجز دین . عبد الحميد نهسایت خوه هو كردانی
مدحت پاشا كر اوی زی اجابت كر چو كریدی ساكن بی . مدحت پاشا وی
دری زی خدمت ز وطنی خوره دصكر خلقین ویده ری كلك ز مدحت پاشا
نمون بین . لمان و فله حمی دوست و مشفق بین . باسن دو هيفا مدحت پاشا تفرافك
ختكار ستاند كوييه صدر اعظم باسن دوساعنا ديسا تفرافك ستاند كوييه والی
بی شامی . نهايت چو شامی .

ایندرمک انجمن بیوک ایچون دخی سنار الیہ قوماندانک میسنده بولکان ماہر مسلح حرب ازما فرق بیسک عسکری اوب برطاقم دوکونی افراد ایہ تبدیل ایندکن سوکرہ روسیہ تک بیوک برقیوٹیہ چاروبدروش و بوسورٹہ کنڈینک . تہہ سنک تاج و تختک وحی عرش و ائوسنک محافظہ سی ایچون دشمنہ اوغرائمنہ کیدن قوماندان، وزوالی افراد عسکرک بیکرہ تاف و امیراولسنہ وعاقبت حدودہ بویندہ اردونک مزیتہ سبب اولشدر ، بونی ایشیدن پادشاہ عطاوطن مسرور اولشدر - اردولریک منلویتہ کندیسی غالب کورن برادشاہ - الی نہ غزابت خلقت ا ارنیبرک اختلالی زماندہ پادشاہک اوغرائینی شغیرت اک سبیل برکولہ تک ویلہ عمل خارجندہ اولنہ برابر عتبا بلر پادشاہی اولان غازی بیوک عبد الحید استابول ایچندہ تحسن ایدل عصاہ سلام شاہانہ تلغ ایندرمک و بیولرک جہلسی یک حقارتہ رد ایدلہیک حالہ ابرتنی کونی طاروق اتیہ جووبہ وفریحلہ کونڈرمک کی غرامت اسوالہ، بولشدر - بر طرفدن اردولری اجندن اولور دیکر طرفدہ عصاہ فریحلہ کونڈر والمردن الہا بتدکرییہ سبحانہ وہ عیا بون غمردق کی جناندہ وتور عصاہ شو بولہ . ماملہ ایدن عبد الحید عدالت ایسترد دین بر ترک کوروسہ - وای زون نرکدر - دہ رک دکل پالکز کندیسی حق کورشدیکی قدر اجبا اولسی وارسہ جلہ سی افریقا بزبان چوٹاریہ تی ایدر جوق دفعہ لردہ بولدہ بحر سفید خانہ لریہ نسیم ایندیرو .

سرای ایچنہ کبر نہ کدہ اریچہ غریب احوالہ تعادف اولتور . چونکہ کوربولورک پادشاہمراطم اوشاق مقولہ سی حربیہ ی وحی ابو الہدی کی قبایلری اطراءہ المنن ہج ایکن ال بیوک ونہ لہ مہار اجنٹ وسوکرمدہ برچوچنک اولا ایسلہ کندیسنہ برہ بن ایدندن سوکرہ ابرتنی کونی اوبہ بنگل شکی وھیئندن نورقسی کی پادشاہ دخی بیوک کی اوشانفردن قورقہ پادشاہ اولی پاملار . پادشاہک شو جناتی کورن جزای خلقی امان فرستدر استفادہ ایدم دہ رک لورنارلہ زوالی امیر پادشاہی برردولور قورقوی حیرتین طلوعدہ

» بیوک مید الہدک « ہر حال و حرکتی انواع مذلت ایہ مزوج بوتور . ہم دہ اول درجہ دہ کاک ہادی کولہ حالہ بیومش کولہ اوغل کولہ ل ایچندہ بیہ مثل کدر بوتور . چونکہ بر کولہ زادہ ویلہ حق منلیتہ آلودہ برعبط ایچندہ بیومش اولہ پادشاہ پادشاہ اولی کوروسہ اندک تختک پائندہ کی تاجک تاریخہ اولسون انکادہ براز تبدل براز بیوکک مشاہدہ اولتور . بوودہ یک طبیعدہ بیوک عبد الحید ایسہ اول وکتی وزرائک الی اوبہ یک نختہ کدکن سوکرہ برخی مقصدی ، اقصای امل منک صادق اولان مدحت پادشاہک وجودی ہوا تہک اولدی بو اردوسق اجرا ایچون مدحت پادشاہی قارشو ستہ چاغہ رون بر قلیبہ بیوتونی اوریدی تاریخ طلدہ یک جوق ظلم جلاہ پادشاہنر ایستیمش اولدینی کی حرکتہ چاہلر اندہ تریہ کوروش کوتو پادشاہلرہ مخصوص ظلم دینلور ولکنز پاشای مشار الہیک ضیاعت نامفلر ایدیلور اغفلور ایدی ، لکن عبد الحید مستخدم اولدینی حالہ ہر کون مدحت پاشای سربانہ چاغرائی اوبر و دیگر طرفدن دخی کندیسی اہام ایچون برینہ اوئین و دیگرینہ یکرمی یک لریا اعطاسیہ عبد الیزک قائیدر اقتراستی لریکب ایدہ کی ایچنہ پلائی شامد بولور . بو سورٹہ او وزیر عالی مسخ حکوم و طاقتہ تپید ایتدکن سوکرہ پلائی شامدل بانکہ بر کون بوش بوزاق ایدردہ ایس پاتلاق ویرمطمانہ سیلہ انری دخی تی ایتدکن سوکرہ مدحت پاشا پدیشی کی استابولن کونڈرینک جلاہ واسطہ سیلہ انری دہ کیچہ پانقارندہ ایلہ بو غمردی بو پلائی شامدل جزای سزائری بولدیلر - دینسزک عقندن اہما سزاکاور - فقط عبد الحیدک جزای وقت و وربہ جگہ ہر فرعونک بر موسای واردوا موسی دہ بولمت مظلومہ اولسہ کرک . - حاصل کسہ تک خاطرینہ خیال کیلہ جک سورندہ ماہرائہ دیسہ لریہ بیوک عبد الحید بر جوق عبور و ذرائعی بر سورٹہ تپیدو اعدام ایش وحی روسیہ ایہ وقوع بولان محاربہ اخیرہ دہ سپان پاناک بعض موقتیلرہ ملت لردندہ قراندینی حسن سیت وشہرت وحنہ طلوعتیبہ پاشای مشار الہی بر مسوق ہریدہ معلولوب وٹو سورٹہ قراندینی حسن خبرنی لڑا

چالشورلر حق سرای معلق دبیان اجبا . بلہ عالی بی الہ الشلرہ -

عموم مأمورین بیلدہ یمن خلیفہ سلین اولان عبد الحیدہ مراجعت ایندیروتور . ارباب مراجعتی قیوہ مأمور اولان دہ پادشاہک نرجانی وکیل دیک اولان پاشی کاب تحسین یک در . افراد ملک اولوب احتیاجک ثببات و تصرفاتی سناج ایہ خلیفہ پ عرش و ایصال ایشک مأمور و سنا علیہ مقانک قدر ہم اولدینی اشکار اولان تحسین یک اکتدیسنن الدینی اراس و تیبہاتہ بنا بلا استتا ہر کسہ بلان سوک الہادی بر ایش ایچون اک اوقتی بر کسہ تی ست لہ اغفال ایلہ بیڈر قصر ہایتوہ طاششدر مقدن اوسازن - بضا بولل میاندہ بر قالیسی بوتورکہ شو اغفالانہ ہر سلسلہ حدت ایدر وحی تحسین یک شہ ایتک درجہ لرسہ قدر ایلور تحسین یک بوہ سنی جزایہ جاریتی حق کن حدت ایتز و (پتہ ابرتنی کونی گل ایشی بیوتوریم) در حریف ابرتنی کونی بر سوک قس دیہ وک بر دہا کیدر تحسین یک مامہ سنک لوزرندہ بولکان بر کسہ ی جیقاوب کال حرمت وتواضعہ عبادت ایدر جہ سنہ ایوب پائندہ تودقندن سوکرہ (بیورون اندرمک احسان شاہانہ لیدر) دیہ رک اولزادر بو لدم ایکن سنہ دینی سورولکان اینشک اوکونی بتولسقی امید ایدرکن کندیسنہ بر سدقہ تک اولزادہ دینی کوروشجہ دہا زیادہ حدت ایدر وو احسانی لوب یرہ انار وحی پادشاہ حقندہ اطالہ لساندہ بولر قی اولمہ دن چیقار تحسین یک بونی دہ بولار کدر اقدیسنہ ایسی اکلادیر اودہ متاثر اولز - شو احوالی کورڈکچہ ادملری انتخاب خصوصندہ سلطان عبد الحیدک جباتی نسبتدہ مہارتی اولدینی تسلیم ایدیلور . سرلیک بو بولدہ کی احوالی پازلق ایجاب ایسہ کتابک تشکی ایدر فقط فطرن و عییلی عالی اولان عبد الحیدک فن و تجربہ خارجندہ کی معاملاتی تعریف ایچون ذکر اولان مثال کونی کورڈکچہ جلہ مزی دلون ایدن سیات شاہانہ تک بو قدر تعدادیہ اکتفاواندی ، اللہ شو غزابت خلقتی شو منک پائندز ونع ایستودہ و منک ہلاری افریقا جوقلرندہ اولر چوٹاریسی سواقلردہ قانن سفل طول قادریلری خلاص ایسون دعا سبہ ختم کلام اولتور .

ہندہ مطبہ سندیہ طبع اولشدر

کرامت همدل و همتان

هریک زود و رویناد و چاقان

حافظ زود و اسکر خدی بت

جانی مژ و زود و افندی بت

هون هنده مقیدن قدیدی

ایروینی کوچونه سیدی

و هوشماد پوچه رسال

هون راست بین کور و احوال

پیران کو مقدمه چه رنگه

ای حیرونه یا خیال بنکه

هونی پوچه حزین ای مطایا

نیزن چو تپچه بی تقایا

غزایات خلقت

شو کائنات ایچنده تصادف اولان عوالمک اک

مکمل انسان اولدی، و جناب حکم عقل کی

سبب انواع سخامت اولان پر جوهری انسانره

حیوانات ساره دن زیاده بخش واحسان بیوردنی

جهه و معلومدر

بش انسانلرک منسوب اولدقاری شو

سبب خلقتک علونیه برارک عادی ر حیوانک

بیله ییهدنی بر فعل قیچی اونکاب اینشکاری

کوریلور اوقه سب اراناوره انسانلرک انسال

و حرکانده کی فرق و تفاوتی بلرک فطرت و مشر لرته

آرامق دکل برده ایچنده بوندقاری حیمنک آتیر

وقوتی نظر اعتباره ایا ایدر . حیمنک دکل بانکر

انسانلر . حق حیوانلر اوز زنده بیسه بیوک بر

تأیری اولدنی کوریلور . مثلا : کویک آکل

الحموم اولدنی حالمه بر آوی اوقاندن بیوتدیکی

کویکی آوی یکدن منسه چالیشور و موفق ده

اولور ، حق اول درجه که ، او کویکی جوی آج

قالبینی حالمه اشدیسینک و حق بر یا حیمنک یقه

اوروش اولدنی طبرک یانی بیشنده بولورده

یز . کله . کویک خلقتاً بر لرلرته خصم

اولدقاری حالمه اوقاندن تریه ایچنی بر کویک

لوه اقدیننگ کدیسه برار حسی امتزاج ایله

اندست کالات عطره خصوصنده هر حال

و ناره انسانلردن بله هون بر طبیعده برادنی

اولدقاری اشتیاق اولمیان حیوانلر اوز زنده حیمنک

پر درجه لوده تأیری بالاده ذکر اولان شو ایکی

عادی منظر من یک صریح اکلاشیلجه قوه مدرکه

و ذاتی حیویه کوردی تریسه من دعا زیاده

متأیر اولی طبی اولان انسانلر اوز زنده حیمنک

ه درجه رده قوی تاثیر اوله جنی اوقی بر

ملاحظه ایله تسلیم اولنور .

ایله ای انسانلره کوردیکمز غایت و رفالت

اخلاق کندینه اربا باستاندن اجدادن انتقال

ایده حک احواله علمل انک تقد طبیی تقدیر

حق ایسه ایچنده ییهدنی . حیمنک کندیسنه القا

ایندیکی تریه بی عطف انک دخی اولندر طبیی

وقیدر

شو حاله نظراً پدیری حسن اخلاق صاحبی

اولان برک سؤ تریه کوروش ایسه با سندن

اربا انتقال ایدن عاسن اخلاق ایچنده یشمش

اولدنی عیمله کوره جزئی و یا کای ندماً نایب

ایده یلمسی تمکن اولدنی کی پدیری سوه اخلاق

ایله معروف بر که بیلشن اربا انتقال ایدن

سواوی اخلاق کوزل بر تریه سایه سنده کلی

تکثیر و تبدیل ایدرک تزیین ذات و سخامت ایده

تلیی بلک تمکندر

اخلاق اوز زنده منسواوی احراری حکم ایچنده

اولان طبیعتایه تریه نسبی ایده سایه حکمن شوایکی

توتندن بر خصص اوز زنده هر ایکیسی حسن سوورده

اجرای تأیری اینتی ایسه او انضصک هر حق و کارده

احوال سبه دن تجرید قس ایده رک ارباب نصیلتندن

اوله جنه اصلا تردد اولسه چه جنی کی بالنکس

تأیر مقابله معروض قاورسه ایدن هج بر یقنده

فضائل اخلاق ایسه اینک جایز اوله مر

احوال مذکور بیون ارباب و مخمره زنده

معلوم اولدنی حالمه شو قاعده تک کلا اخلاقده

وییهاد صلیبه جدماً حارق ماده بولان عد الحیید

خان کای کورسزیمکی حال و اخلاقایه بیون عالی

حیرت ایچنده بر تقدیر .

یوسحقینی بش نظره اله رق سلطان عبید

الحیدر عن نایبک بکری صرت منه دبری انسانل

ایچنده اولدنی تخت اوز زنده ایزد ایندیکی اخلاق

وزرعه جنی نظر تأیله اله لیه

بوکون (بیوک) عوالمی تلاطمی اولان

سلطان عبد الحمید چکنک سلطان عبد الحمید کی

بر سلطان ذی اعتقاد حسن توله ایقت سلطان بن

السلطان اولوب الیوم اجداد عظمتندن قالات

بر تخت سلطنت اوز زنده بولنور .

عبد الحمید بلینک اوغل اولی حیینه البینه

پدرینک جلالت و شامتی توارت اینسی طبیی

اولسیله بلیمی کی شاهانه بر خلقتده بولسی لازم

کاور ایدی

بو تکنه طبیییه و نظراً عبد الحمیدن بو کاکمن

بشقه بر شی . ظهور اینامل ایدی . عبد الحمیدک

چالی سر ساحت اولویه قس ایچنده پروریشاب

اولدنی عیط ایسه پدی یوز سته دبری سلطنت

و مهابتیره بیون اورویای توغمن اولان بر خاندان

سلطنتک پروریشاب شوکت و شان اولدقاری سبرای

شوکت برادر . اوله بر سبرای که ایچنده یشان

انظم مولکات کیسی خریطه طلبه باقه رق کره

ارضی استخفاف ایله بر یادشاهه آژ کوروش .

کیسی زمان سلطنتده دافعا میدان حربده اننده

یالین قلیج عادی بر قرندن تحریق ایدیلرک سوزنده

اردوسی اوکنده چالیش چالشی اجرای عدالت

و توسع ممالک ایچندر .

سلطان عبد الحمید خان کای اجداد عظمتندن

توارت اینسی لازم کلان شو خلقت عالمه ایله بوچه

شهنشیرلرک بولسی دیک اولان سرابده تریه

کوروش . دافعا اسلاف ذی سلطنتک غیرت

دلیرانه لری دیکامش تکمیل مدت سپانده آسراه

حرکت ایدرک هرته اینسه هرته سویرهسه

در حال اطاعتله اجرا ایدیلرکی کوروش

هر دویکی . حق بیستون خطا اولیله اطرائی

الان جاهل دافا اولر طرفندن بیک درلو بلان

سنا ییشرله تقدیر اولر رق کبر و عطفق تقویه

اوروش حاصل مند . شکر . منظم . جیور

شفاور . مصلط اولوق و جبین و مسکین اولمامق

ایچون هرته لازم ایسه ایچانسته هج تصور

ایطاشدیر .

اینه شو سوورده بشدیریه رک تخت کین

پادشاهنرک احوال تقدیر ظالمانه تقدیر خونریزانه

اولسه بیله هج اولرسه یوده ریا و احتقا اشد

اولیور ایچندن ایسه اولسی لازم کوروش غزایات

خلقت بر توخت حیرت چنشا اولوق اوز زنده مع قاتلمه

اس و جلوسا سلطان عبدالمجید حاصل بی .
 پاشا جلوسا عبدالمجید دل نغوه شی
 می ملت استیلا کری . و کلاهی ری ز
 استیلا ملتی ماوس ما بین پاشا بیعی کمال
 یک وضیا پاشا مستظر چین کو عبدالمجید
 وقت بیه بله خرمه سراغوه ده بکه مشاور
 جو نکه سر تی خبرخوه سنتری دانی مدحت
 پاشا وزیره سوئند خرابی لکن وه کی
 عبدالمجید دیت کویست اجرائی وابدی خوه
 پادشاه زانی کرهی خوه نذاتو عهد و بیانی
 خوه پاشا ضیا پاشا و کمال بی نکر شووان
 باقی سمید پاشا کر دانی بر کالیا خوه .
 اف ساملا عبدالمجید مدحت و روشدی
 پاشا و خلقین دی می ناف حیرتیده هشت
 چونکه عبدالمجید اول روزا جلوسا خوه
 اثبات کر کو سوئندی خوه ده خاتمه . پاش
 چند روزی و کلاهی خانی بی محمود پاشاده
 اجتناع کر . عبدالمجید و کلاهی انساند کری
 لوماوان مذاکره یدیه قراردان کو مشروطیت
 اداره نه الزمه هنک اصلاحات کاره سفرا
 اسکاات بکه . لکن مدحت پاشا وکی دیت
 کو او وزرا می بر منفتا خوه مشروطیتی
 قول ناکن غبری و مذاکره یدیه اثبات کر
 کوجه تبدیلیا و تنظیمات چیکن پاش چند
 روز کی می بی ناف استبدادا عبدالمجید
 زائل بیه لوما کر ازی استفا خوه بدم و ز
 مجلس درکت .
 عبدالمجید واقف احوال بی وقتا کو
 مدحت پاشا چو لک داستقا بککه ای
 گنجه بین قانون اساسی ر مدحت پاشا خوه ست
 وه بی ملیهاا امید دا مدحت پاشا . -
 لکن نتیجه حال عبدالمجید ز عمیانا ملتی

ترسا لوما قانون اساسی اعلان کر . وقتا کو
 قانون اساسی اعلان بی سفرا می سکین لکن
 اغتایف منفتا دولتا خوه و اولرا دولتا سوره
 تی و اعداما مدحت پاشا طلب کر چو نکه
 دزانی کو مدحت پاشا فسادا وی بی غره
 دهله .
 ابتدای سلطنتا خوه عبدالمجید می می
 وزرا نکر بی بن دستی خوه ده نایا اف
 احوال و تبدلات ناف مشیده دائم موجب
 گفتوگود بی خلق حیا دکو عبدالمجید به
 هتا اغتایف درکت سر تیتی . عبدالمجید
 اف می دزانی دهیست لوما ز غلیانک عمومی
 کلک دزسا . وکی قانون اساسی اعلان بی
 ملت می کلک شادو خرم بی چکو ملتی
 دزانی کو به فی قانونی خلق می ر روسی
 خوه مالی خوه امین ده . -
 حکومتاروسیایی بالنکس ز مشروطیت
 ادارامه کلک مکدر بی چونکه دزانی کوه مکر
 دولنامه به مشروطیتی اداره بیه ای خوی
 قوت و مکتت بین . لوما بالجبوریه اولتیا امین
 شدید المال دا حکومتانه . مطالباتین روسیایی
 مجلسا عمومیده تذکر کرن مدحت پاشا روسی
 وی مجلسی بی وی طرف مالکن مجلس عموما
 تکلیفین روسیایی رد کر و اعلان حرب بی
 عبدالمجید اعلان کر کو مدحت پاشا دنی
 شری بکه و عبدالمجید دزانی کو به فائلا شری
 دکاره ملتی مشغول بکه و به فی وسیله بی
 مجلسا عمومی تعطیل بکه .
 تعطیلا مجلس بیرون آره اولا تقیا
 مدحت پاشا لازم بی فی نقطه پیره محمود
 ردیف و سمید پاشا زنی کلک مساوت ذکر
 اولان ری سر منفتا خوه مدحت پاشا ندقیما

لوما ز بیله تکبیت عمرتی دکومت . حصول
 مقصددا خورده اولان جیه که ترتیب کر لومدی
 مسئلا قائمه پانی

(زین وم)

مماود تاسی وزنی دز سال استعمال مویاش
 لاجرا سرگشتی
 اوزی فکرتین بوی لباسی
 حاضر شلیان کوس کس ناسی
 هر چند کرن لباس تبدیل
 اما دیوبت ز حال تحویل
 عشق کربون وسال حیدل
 ایدی ندچونه حال اول
 قط کس ندکوستی وزیه
 خلق هوه دزانی اجنبینه
 داینگه وان هیوزمانی
 تشیه بلای اسانی
 زالالکلی لبر زیوت بو
 وی ناف ز پیری چیزبونو
 اوهات ز غفلتی بسردا
 فکری کوچلی دواز دردا
 روئشتن بی مذاق و مشرب
 و نذاکره ذقن دغیب
 بینی دغبرو ملان
 مه پاره دحالی و بالی
 جلوا بوی جوچی دتازه
 رنگی سنی بجای فازه
 کافور مثل عذارقنی
 صور کل کربانه غرتنی
 زانی کوبری دی لبسن
 محبوب . عتی افسان

کردستان

۱۳۱۰

(یازده روزنامه یارکي نيت شيساندن جريده يا کړدی په)

کړدی تحصيل علوم و فنونه تنويق ايدر لصايج واديات کړدې په حلوی

(اوزن بش کونده بر نشر اولئور کړدجه غزنه در)

KURDISTAN

Adresse: Boite spéciale N° 679 CAIRE

غزنه تک مسکنه موافق هرجه ترکیه قاریسه سکتوبل کړدجه بالترجه نشر اولئور

حیی فاعندی ریکه
و غنره دنی سر کافدی
وما بشیسه :

نجل المرحوم بدوخان
پاشا عبد الرحمن بك
مسندوق البوسه (۶۷۹)
بمصر القاهره

هرچار دو صد هریده
از دیکم کردستانی
ده بلای بن بلکي

تعارف

(کردستان) غزنه هی
صاحب و محرری بدرخان
پشازاده عبد الرحمن
مسندوق البوسه (۶۷۹)

بمصر القاهره
مر طبعه ۲۰۰ نسخه کردستان
ولان مصلحت اربال و مناظره
قرا و نصابه نشر و رسم اوله چند

کردستان خارجیه هریر ایپوق
آلی آلی

۵۰ سکه آبه دپل
۸۰ غروشدر

کردستان دولتمنده خصوصی
استاناره مجاماً کربندپور

﴿ روز این فی ۳۳ شوال سنه ۱۳۱۷ فی ۱۱ شباط سنه ۱۳۱۰ ﴾

﴿ وقتة مدحت پاشا ﴾

استطرد - ما بد

محمود وردیف پاشا زانین کو اف شغل
زو نابه لوما اولاً دینا سلطان مراد اعلان کرن
ولای اعلان کرن کو حکومت دست مدحت
پاشا ورشدی پاشا مایه . روز ن ای سلطان
مراد ندرکاری دو کتفه چه جامی کس اوندیت
لوما او اناطا محمود وردیف پاشا تأید دیگر
لوما قیل وقال کت ناف خلیقه خلق
دست شکای کر خلق دکر هکر خنکاری مه
پنه یرن مه اکر ام دست مدحت ووشدی
پاشا ماه یرن مه دام زی زانین . لکن
عبد الحمید دیت کو اف شکایا خلق هوانک
هند گده طوری لوما مراجعت سفیری روسیایی
(افتخایف) کر اوی زی اف حال فرستک
تصح دیت لوما ز ظلمای پناستانی بحث کر
و دست اعلانی شری کر . افتخایف مراجعت
خفراپین دیری کر ز ناف و انت سفیری
انگتره بی سیر هاری یاردم حال حی دزانی

لوما نقط کوهی خوه تمام افتخایف . اوی زی
دینا سلطان عبد الحمید وه استشاره کر وه
دوسا ز افندی بی خوه ستاندی حرکت کر
ینی چو باب عال کو من دنی از اعتماد ناما
خوه بدم خنکار ازی زویره بمشا ظلمه له
پناستانی دبه یرم لوما من دنی ازینیم .
عبد الحمید دزانی کو سلطان مراد حال نه بی
سفیرا قبول بکه لوما اف شیرت له افتخایف
کری . به تشویقا سفیری روسیایی غیري
سیر هاری یاردم سفراپین دی حی متفقین .
مدحت ووشدی پاشا ز فی حرکتها کتک
جیری مایین . پاش چند روزی مدحت
پاشا وروم کی دیت کو محمود وردیف پاشا
خلق نکلای وه بی طرزی عرض سال کرن :
وه حالی خلقی نشان مه کر ابر و سفرا حی
دزانی کو خنکار دینه . بادشاهیا سروک دین
عقلاً شرماً ته جائزه هکر وه نانی اون اوی
مه بکن ای به مدونتا سفرا عبد الحمید اجلاس
بکن .

وان خبرین هر دو مدحت پاشا ناف
دهشتیده هشت لوما خاوی روزی دانی چو
تک عبد الحمید . سلطان عبد الحمید وی
هنی چنتکا خوه یا (موصول) یدیه بی .
وقا کر هر دو پاشا چون حضور اوی
مسئله ینی نساخیا سلطان مراد زوره عرض
کرن مدحت پاشا ز فی و جا کر کو و کاتة در
کفه سر نخنی حتی سلطان مراد اعاده
حافیت بکه .
سلطان عبد الحمید وکیل قبول نکر .
زو مدحت پاشا کو بلا اصالة به لکن به وی
شرطی کو وی سلطان مراد قبح بی نخنی
دینا ز ویره ترک بکه وزمانی سلطنتا خوه ده
قانون اساسی قبول بکه زولیا وکلا در تکفه
شیا وکال یکی مشاوره پنه لک خوه .
عبد الحمید فکر اخوه افشا نکر سلطنت
به فی شرطی قبول کر و سر طلبا مدحت پاشا
ستدک زی دانی .
اته به فی صورتی خلما سلطان مراد

ایشمن که تا آنکه بر درجه استفاده اول جنی مثل اول سال سابقه و لاحقاً اهل ارتق بزم اصلاح حال اینک استایل اولدنی هر وجهه بین و محقق ایندیکندن بزی حقیق بر طریق مجامه سوته جنی بر حاله کورمک ایچون دخی قوتورده برقرار قلمی و بر باور ایسه احوال ایمن تا مین اولدنیضندن بشقه روسیه لوزک دخی حرص و ازبک برسد چیکلورک نهایت ویریش اوله جنبه نظراً اوروبا ایچون دخی خیلو بر تدبیر ایلمش اوله جیندن بو قشبهک مع الحجاب اخباریه شوکله استصافه همت بیورلسی ملک و مات ایچون پک بیوک بر خدمت ایدلش اوله جنی جهته شور فرسنگ قوت بیورلسی من غیر حد اظهاره اجتناب ایدرم ذرا بوعلاج سومونم بشقه چاره قائلیمه اوقی چکینه و حقوق محافظه سی قیمته عمل قالمده فقط تحت تأییه الله جی قلمه پاکر طریقیاتین حقیقته اولوب بیایمی بلا خرقای صومه شموی اوله جنی و موقع معلومک سکمی و قوتنی تحمید ایله جیک سورنده اولسی لزومنی دخی امر ایله تلقین و تقمیم سورومق لازم کورولش ایدرم بر مدتیرو پک غرب و محیب حاله وقوعه کلکه و دوئوک حالی اضرتقمیه بونی بر قندهما تزیید ایده جیک معاملات دخی بر طرفدن ایلر و کده دو از ججه خلاف مأمول حدی باشا قبل الاتصال مجلس مجوبان سید باشا لرایه بر عسکر باشا دن ناخشنود اوللرله لزوم تبدیلیری استیفا اینک لعیتمنده یوله بورل بوبه بر تکلیف و قوعولزودن ول بوئر جزل اولسه مناسب اولور بویه زانلرده نکار عامه خلانده حرکت بیجا اولش شو اقامه کندولرته غرضه منی نکادر کندولرک باشنده یخی عیایله بوسوزی ایراد ایدرم دیمی اوزریه نظر بن اجمیرد دینلکده انر کندولرکی بیه عافله و مقدر نکادر دیش ودها بوبولده خیل طوغری موزلر ایراد اینش اولدیندن کندوسی دفع بدلشدر بوکنا کش ارضه سنده من غیر مامول بر صیح سوز ایراد بیورلش اوله انترک بری برای ویرسی دولتی بلردی تمیریه محمود باشا ن اظهار شکایت اولنسی قضیه سیدر بوئیده مدی باشا اددینی کی محمود پشایه صامتدر کوا بود باشا برمدتدیرو اسی شایقده یوانا سنده اولانی بعضی اوضاعین شوکا موکا ایدریک حجهه و عسکر باشا اوله وق و یاخود اختراع ایدرله بی القاب ایله ان دوروب غلبه ایششدر دولتی نندینته کوره : من بیورلسی سر عسکر عالییه بود باشا تحریک ایتمی سببه انی جمله جاب نمک درجه تن قدر جیشده طرفدن و جملسک

بر طرفدن بلا احترام از بککاری استعاضا و استیجاب ایسی حقیقه عمرانه اسرار و تأمینلر و بر بزرگ تیریه ذمت جائله سنده اولسبه برابر انرک تحری احواله تصدیق ایلروس ایچون ابو جیشبه جینه دایر سر عسکر وسیدل طرفندن ایدیلان ارتقیه ل دخی توجیش ایدلکنندن مجلسدن اورنک بر کمال اولدنی حاله انکلهه دوئیا سنک کای روسیه لوزک دخی او حاله استاییره کیرسی مشکلات اوزریه حضورده عقد اولتان جمله جلب اولتان بر قاج میوت بینهده کی استارجیلر کنده استک روسیه لوزریه اینکله استیضات اولوب اولدنی . بجمعه بو مجلسلر اوج ای اول اولقی ایجاب ایدر ایدی دیمی اوزریه پک شور بیوریه رفی سید باشا به مصلحتک جریانی حکایه ایت دینلش واد سوئر ایکن یه استارجیلر سکنتخدا سی بم مرادم ائندیزه امریش نکادر دیه رک عرش مقدرت ایدم بر ایکن دها زیاده حقیق دعوت ایدوب بو یور تاج ایدیزه حریف بنندن نه اینشور لر بودن آسوسمی دعوا ایدرم بر چایم وار ملک و مات اوغریضه ایدم فدا ایدرک لازم ایسه محمدی ایقان حره کیدرک ایقان الله نلف اولقی افکار بیوروم بنده سلطان محمود اوغلم کی سوزلر سوینش و بجزیه نظری ایقه قانله رفی ارتق و لر حدایری مجاوز ایدینر تأدیبری الزمدر کی باغرمشدرونی مشافهت باقر دیکر اولسبه جیباریه رفی توقیف ایدلش و ختام مجلسدن سکره بالاسترحام عالیورلشدر مجلس میونک وقتدن اول قیامتده کی سر و حکمت سکره کی مجنونه حرکت اجرا ایدلش اوله بلکه بر درجه ستر و تأویل اوله بیور ایدی فقط بعضی اعضا تک ممکنه ضعیفه معرفیه درحال طرد اولغری و از جمله ادره لی راسم پک صورت تقدیه بوسبه اغراضی ارتق غرض اصل کی کتم و تأویله عمل بر تقدی اوروبا لوزک اصل زوی هیچ بر اصلاحه حقیقه تنبیت ایجاب کلمکله انام ایندکاری سیدالده اولدینی حاله شوپه بر زمان بمرامده و اعتراضاتی مع زیاده بوجهه تصدیق اینک عقلمه جرئت وجهه یاس و نفرت و بر محک بر وقته مؤئدر دوئوک کر تار اولدینی مزایقه هولناک نظر اجمیرده اولوب اصل ایرابان نی احوام سلو مودن عبارت اولوب بعضی وقوف نامی اولوزک عیاییه کورولان سیتاک بوزده سکانه ایدرم باشکله اهلار محتویه و افکار ملتوا سی سبب ویردیکله ما عدا کیه وسندن کایله امین اینک و یولورق نه دخی مصادقه دومی وجود کندورم ایچون اوهایم تویه زیدین دخی عالی

اولیه رفی اول بویه دخی چوق قانلی اینش ایسی حاصل بر قاج ملی ویر ایکی جایقین قوجه بردونک زوال و صحت سبب اولدیله قندانی قوت ایله شوال وقوعه کله بو قدر تألیف اولغری ایدی مرشی موجود اولدنی جمله مجرد تدبیر اتخاذیه ایدیلان خطاران مطلوب و سیزم اولدیلمن خطرله کلدیکجه انسان قبر اولقی درجه سن کلپور سبب اوللرله لنت اینکدن ده بر قانده اولیه جیندن کسی ده جکی شایر بوه ده مهاجرن عیاراتک حاکماری کورلدیکجه مقور و سار سبب اوللر بوک جراسی کورسار ایسه حانا وجود الهی رفی دخی انکار اینک درجه سی بیه خاطر کلپور فرط یاس و نوبیدن نامی عالی غایب ولی المستر لیکه نرک بر قاج کلت من زبان ایز ایله بوسوریکه خصدی اولدیم تصدیکک عقوبت و باعث افتخار اولان توجهات جلایله بنده بروردنرک دومی ایلمسه استرحام ایلدیم قرین عمل خلتول رحمانه قری بیورلده هر حاله امر و فرمان حضرت من له الاسر کور ۷ شایله سنه ۱۲

روز قورلی

حوادث

ملت کوزنی آجیدی : امامد محمود باشا حضرت نریک و غیور اکی شیزاده عزتمه کله دار نظم و اسرار من قجه با بخلص اولغری کوندری بدیندن چلیتلانان فرجه الهام مسیحه هان بر مجلس هم تحقیق نکل ایقه سی و ایلمسه اسلام اهالیک حس اولتان خشنود سزانی نه دن ایلی کلدیکی آراشمیرمه سنی وارده بیورمش (۱)

آرتق ملت کوزنی آجیدی بوبه حرکتلرک ماهیترلیک انی تقدیر ایدور ؟ دیورکه - شوکتاب ۰۰۱ خشنود سزانهزک سینی بیلیومیسکیز ۰۰۱ قاج بیکنجی اولقی اوزده بر دفعه دها تکرار ایدم :

حریت ایستز ا عالت ایستز ا بنی حیات ایستز ۰۰۱۱

صدارت سابقه سی : داخله نظری ایدم باشا صدر انعام خلیل رفعت باشا نه سوار بوا لورسه اولسون عزال ایدر بوب او مقامی کندیمی انتقال اینک غیریه اوغراشتمده اینش فقط بوباید (توجه شاعانه) تاریخه نظری توقیف باشاده بوئیشوروش بوباید بر روایت دها وار : صدارتک حیات عالییه دن رفاته و بر بیه رفی علایق ده اولاق تصدیق وارمش : الله لم هانکبسی قزانه حق ا

هدیه ضعیفه سنده طریق اوغنددر

وطنك استقبالی ، عدالتك وجه تطبیقی
 ة ادارهٔ معطلت و اشمار اخیر ، كه لرتك تخمین
 ایتدیكى منایى بی منایه ترك انقشدر . قرجه
 دولت ، مظلوم ملت بو قله لك آثار تحریبه
 سیله محمولوب كیدورد . بوكون ادارهٔ
 حمیده نك هرمانكى شبه نك عزت
 اورا قه باقیله ادارهٔ معطلت و اشمار اخیر كه
 لرتك ، عثمانیلك طریق استقباله ، وطنك
 شهراه ترقیسته ، عدالتك مجرای تطبیغه
 دپكلیدیكى كورمه مدك قابل اولماز .

مثلا : مرحوم كریده معیان ظهور
 ایدر ، قوماندان بر تفراف چكر دكردك
 اختلافی نكینه بروده موجود بولان
 صاكرك عدم كفايه سی تین ایتدیكندن
 سرما شوقدر طاپور عسرك سوق واعزا
 سی ، اوه دن هفتنه لكر ، بو تفراف تكرر
 ایدر ، نهایت بر جواب كلیه ؛ شهیدی
 عسك سوق ایتك آویا نظرده دفعده بی
 موجب اولاجشندن موجود ایله ادارهٔ
 معطلت ایدیکز ، اقتشاش كندجه بوور ،
 توسیغ دائرة سرات ایدر ، قوماندان
 طرفندن عسك لژی دفقاته یلدریلیر ؛
 ادارهٔ معطلت ایدیکز طاپور لردن باشقه هیچ
 برشی كوندریلز . صوكره ایشه اجیبیلرمداخله
 و عسك سوق ایدر لر . و بو وجهه كرك
 محمولاتجه ورك كرجیه وطنك لك مهم
 قسمی اولان كرید امله سی ادارهٔ معطلت
 یوزندن عمو اولوب كیدر .

بولان حكومتی حدودمزه عسك سوق
 و تجاوز ایدر ، اوراده بولان قوماندانز
 وقوع حالی یلدره و لك نصل حرکت ایتدی
 لازم كه چكی سوردر .

تجاوزی حرکتدن قلیما عبادت اولمسی . . .
 دیبه بر جواب كلیه . ایکی ، اوج كون كیر ،
 اشمار اخیردن برس یوق . حالبوكه دشمن
 حدود دن بر قاج عمل ضبط ایدر ، اشمار
 اخیر ایله بابتد سكوت اولان عسك مزك ،
 اوشیج ، اوجینی اولانلر مزك ارتق صبره
 طاقتلری قازد ؛ اشمار اخیر رابطه لرچی قوباره
 وق دشته صالحدر لر ، و كندلری ، سراتك
 خائانه ، جایانه امر لردن مصون بولوسلر ،
 ینه اوسکی عثمانیلك اولد لرنی و اولاجلرنی
 بون عاله تصدیق ایتدی لر .

انا طولیده بر اعشار مانی ، الترام
 ایتدیكى كوی وقصبه لره كیدر ؛ زوالی
 چیتجیلرك باشلر شه كابوس كی چوكو ،
 نازلاری حد نظامیستدن زیاده تخمین
 ایدر ، بیچاره كویلورده بر فزاید ، بر اولیلادر
 قوبار ، مركز ولایت و یاغود منصرفنه
 شكایتی ، عدالت دینجیسی كونده رزل .
 والی و یا متصرف ملزی چاغیرر ، و بصیرتی
 چیتارمه ادارهٔ معطلت ایت ، در . صوكره
 ملزم ده بو كیمه سزلی تهید و یا مواجید
 كاذبه ایله اغفال ایتكه چلیشیر ، موقف
 اولامازسه میتنده کی راندارمه لر صوبا
 لریله اسكات ایدر . . .

یكی عثمانیله منسوب لولق تمثیله
 بر كیمه توقیف اولور ؛ بد الاستطاق هیچ
 برشیدن خبر دار اولدینی نظاهر ایدر .
 فنلكه یلدره تقدم ایدیلیر . در حال بر اواده
 كلیه اشمار اخیره قدر توقیف ایدیکز . آلر
 كیر ، سه ر دور ایدر . اشمار اخیرك ایام
 بی انتهایی ختام بولز . زوالی موقوف فزاید
 ایدر . ا ترماناده بولدر . آلدران ، اهی .
 ویره ز . . .

ایله ، وطنك شفته استقبالی اولایله سی
 طوط اولان بوكنهك مصباح حیاتی سوكنه
 باشلار . لك صوكره (اشمار اخیر) جلادینك
 نفس بی آمانیله چراف حمیری انقضا پذیر
 اولور . . . . .

ایسته حكومت حمیده نك المال سیاسی
 و یكری ارج سنه لك ادولر حیاتیه ترقیسی ،
 ادارهٔ معطلت و اشمار اخیر . . . . .

مجره لی رضا

ملاحظه

شود مقدور مدحت پاشا مرحومك هیته
 تأسیس و بك از زمن دوامدن صوكره . سلطان
 عبد الحمید خان حضرت لرتك حبیل و دماس
 ملوكه لره لغو ایدش اولان و تلاح ملك و ملك
 سبب مستقل بولان مجلس بیولوك مذاكران
 انا سنه سلطان عبد الحمید خان حضرت لرتك
 (بو بر قاج ایدیز حریف بندن ه ایتنور بر
 جام وارك ملك و مت اغورنده . لغ) كی حیث
 مجلس یق . ملك خطاباً سویدیک سوزلی حاوی
 رژی پاشا طرفندن مدحت پاشا په كوندولان
 و پاشای مشار الیك خدمت نجیبی جیتنك ماه
 الاضغاری عل جسر بك اقدی حضرت لرتك
 اوراق میانه محفوظ بولان زرده سوون محرر
 مکتوب سلطان عبد الحمیدك سوزله اوزی
 ارمندوکی فرق وفادتی و بشرفلایق تمین ایچون
 ترضی بر دلیل صریح اولقله جریده ماجزانه
 عیناً تشر اولور :

صورت مکتوب

حیه علیای جناب خدیو انقیرله معروض
 عید آجیز لر
 اقدمنك تشوفاق حیلله لره هه بیولوسید
 غیره كلك انكار عمو بی حیلله یقیر اولدسه
 انگلیز دولهتسك بولازدن كیمسی قوعره
 مذاكراتده روسیه لورك اسرار ایده مامان
 مؤدی اوله جنی و استانبول حقهده دخی هر ج
 ایشی سنزم اولدینی ملاحظتیه بوجانل سنه
 اولدسه برابر التفرید ایکن روسیه لورك دخی
 باغلبه استانبوله كلك اوزره وقوع اولان تکیه
 بر قاج كوكار خلی ثلاث و خندان دعوت ایدر
 . . . . .

حجین کاغذی دیکه
 ژمنه دئی سر کاغذی
 وها بقیسه
 نجل المرحوم بدرخان
 پاشا عبد الرحمن پک
 صندوق البوسته (۶۷۹)
 بیصر القاهره

 هر چار دو صد جریده ای
 ازی ردیم کردستان
 ده بلاتن بدن خلکی

کردستان

۱۳۱۵

(پازده روزآده چارک تیت هیساندن جریده یا کردی به)

کردی تحصیل علوم وثقوه تشویق ایدر نصاب وادیات کرده بی حاوی

(اون بش کونده بر نشر اونور کرده غزته در)

KURDISTAN

Adresse; Boite spéciale N° 679 CAIRE (Egypte)

غزته تک مسلکته موافق هر چه ترکیه باریسه مک و بلر کرده به بالترجه نشر اونور

دوره پنجمینبه بی ۱ شوال - نه ۱۳۱۷ بی ۲۰ تانون ثانی سنه ۱۳۱۵

هولت
 نصر ده (کردستان) غزته سی
 صاحب و محرری بدرخان
 پاشا زاده عبد الرحمن
 صندوق البوست (۶۷۹)
 بیصر القاهره

هر طبعه ۲۰۰ نسخه کردستان
 ولات عظمت اوسال ووساطت
 ارا و نصیبه نشر و تقسیم اوله چقدر

کردستان خارجده هر بی اییون
 آتی آتی

۵۰ سته آینه بدلی
 ۸۰ هر وشد

کردستان داخنده خصوصی
 استیافله مجانا کردیورلو

پیشه توچاره سلامت نمایی . لکن حیف صد
 حیف کو عبد العزیز جو عبد الحمید هات .
 سلطان عبد العزیز بیس خزنا دولتی سوه
 استعمال ذکر لکن رعیری وان احوال وهن
 کلک حالین خرابین دی اخلاق ملتی حوقاس
 افسادکر کوصد دوصد سالاده اصلاح نابه .
 لکن اف فلاکتا عبد الحمید پوری پادشاه
 رتسافیا سلطان مراد تولدکر . سلطان مراد
 پادشاهک کلک عادل بی . وکی هانی سرنقش
 مرروین کلک قنچ وک منیا پاشا وک کمال بانی
 آتی دور خوه . لکن مخانی کونج شش
 روزا باش جلوسی حالی وی منتیری بی رونما
 سانی خوه ورا اقتشاشا ملتی ترسابو لوما عقلی
 وی کلک رحمت بی حتی تسلیتا خنکار ره
 مدحت پاشا وی زمانی سی روزا بی هف
 سرایده مانی .

خرابیا ذهنا وی چهار پنج روزا باش
 جابوسی زبده خوه بی لکن به همتا مدحت
 و محمد رشیدی پاشا او حالی خنکار بخند ، دنا

خانچی دزان کو بری بیست و پنج سال پادشاه
 عبد العزیزی . او وی چکوک کلک مسرف و سقیه
 بی وزیرین وی اتفاق کرن شیخ الاسلامی وی
 زمانی قوی دا او پادشاه خلق کرن . عبد
 العزیز حوقاس به تخت و تاجی خوه منور
 بی کو توچارا حالک هولی ندهات پیری حتی
 وقتا کو هنک مرروین کلک صادقین وی
 کلک حرئی دیگرین او نیتا وزیرین وی ربره
 عرض کرن او حوقاسی او جرأت مستبد
 ددیت کو اوی او مررو تکدیر کرن . حتی
 صدر اعظمی وی محمد رشیدی مهرا صداری
 اعاده نکر عبد العزیز خلما خوه باورندکر .

عبد العزیز حوقاس مسرف بی کوزمانی
 هده مجرهمی ایله خزینه بی بازاراده دهات
 فروش و اتفاق عبد العزیز غیرتی فی سفامتی
 کو مغرب ملت بی هنک وزیر وی وی وی وک
 محمود ندیم و محمود جلال الدین هبین کو
 وان وی سر منفتا خوه بیسل ملتی ذکر .
 لوما ال مانی کلک تهلکه بیده بی رعخامی

استعداد
 اوه چند هیفکه لای شهید مدحت پاشا
 علی حیدر پک کوازمیری تقی بی ندکاری ژوبده
 وی بچه تو در اژ ظم و استبداد پادشاه یزار
 بی لو به قوتا دولتین دی خوه و ولاتی خنکار
 خلاص کر او وی دئی هات له مصری ابرو
 له هره سلما ولاتی خوره دغه به عودا
 خونای پای خوه ژ عبد الحمید دخوازمه بری
 بیست سال خنکار بی وی هنک وزیرین دی
 فه دیگر بی طائفی ویده وی تقی کر بی پاشی
 دوسی مرروین جلاد دزیشه دیگر ویده وی
 او وزیر ی هنده فیور شف تاف جه . ده
 دزیشه داختماندن . ابرو لای وی وزیرین
 علی حیدر پک وقما پای خوه ترعایتیه نشر
 و اعلان دکده داخلی حی زبانین کو خنکار چه
 مرروه دا کردنی واتی وی حال فیجیح
 بین من ژوما ترجا وی کتیبی به جریدها خوه
 لازم حیث ازی پاش نبوعتی تمام بده بی بیخی
 بغسیم ومن الله التوفیق .-

استانبول

شرکت باغیر

(۱۹) نجی نسخه دن مابعد

ایضاح ایده لم: اداره مخصوصه کندی
 نمنه حرکت ایتک اوزره بحره ناطرنتک
 نام مستار له اداره ایتدیگی بو، خصوصی
 قوتیانه دن پر واپور کیرالار . فقط بوکیرا ؛
 واپورک اجر ایده جی سفره کوره تمیین
 اولغاز، مثلا ایده بشوز لیرایه مقاوله
 ایدیلیر، حالبوکه ایده ایتجی بر سفر اجرا
 ایتدیریلور . بایدینی حاصلات ایسه بوز ایکوز
 لیرایه تجاوز ایتجی، او بر طرفدن بحره ناظری
 بشوز لیرایه جینه ایتدیرور . هر رده خصوصی
 قوتیانه لرینی ایلری سورد، مساقه به
 چتارور . اداره مخصوصه بی شخصتک منافسه
 آلت ایدر، اشته بو صورتله ده اناره
 مخصوصه بی سویدقد نکره ذاتا حالت نزع
 کلش بر واپوری ایچی مثل فیثانله بیه اداره
 مخصوصه به ساتار . صکره ده بو واپور
 استابول اورتاق حوادثی ستونلرنده اوسترالیا
 پوستلرنه میدان او قورچه سته بر سرته
 ایشانی بو قاری کردتورور .

هم بحره ناظری محاسبدر، برنجی
 صندنن یکی برزدهلی یاغز، چونکه برنجی
 ملیونه چتارور، اله بولینی سفان حریره
 مزدهده باغناز، طوب، قرغان قویمز، چونکه
 بو طویلرک آه جنی بهر طویلک آتیمی لایق
 ایکی اوج لیرایه چیناجنی وئای هریده

ایسه بو طویلرک بیکار له ایلدخت اولنه جنی
 و برطور بیدوتک ده بشوز لیرایه مال اوله
 جنی نظر اعتباره آلیر، رسفینه حریره تک
 بولنه نه قدر مصرف قیوسی آهه جنی
 تخمین ایتدیگی ایتون چکنیر، ملک و ملاتک
 سعادتته صرف محاصل ایتکده بولان
 بر هیئت اداره به بویه کانتر عرض ایتک
 استمنز . فقط هر درلو احتیاجه قارشیاق
 آلدینی بحره وارد ایتدن ده بوکی . صرافات
 ذلده تک تحقیقی ارزو و تکلیف ایتجی،
 چونکه بونی کوستردیکی بویجه منافسه
 قارشیاق حق ایتش اولور و جیب مکافاتنه
 ایتدیرور .

سفائتک سرعتمز اوللرته کلجه واقعا
 بوکی ایجه ایشله عمل ابرمز، و قارشمده
 نه لازم و قاعده سته منار ایسهده خاطره
 کلان: مرحمت و شفقتده خوی قاپان بحره
 ناظرنتک ده ! ذکرده بی ناظری یله انظار
 مراحتتار لردن دور طویمه جق قدر رحیم
 وحلم اولسیدر .

اوت کیلر سرعتی اولورلرسه او کلرته
 تصادف ایتجی بطوط اولان بالقری
 اورکوته جکندن ویاخود چکته به جکندن
 هر حالده سرعتمز اوللرینی انترام و اتفاق
 آرا ایله فرمان بیور مشلدر . بونده تجیر ایده
 چک نه وار، مله مروته، بالقره مرحمت
 اندازمه اولور .

فرمایان، آسایان بلمنه کوریم اوزرنده
 کی قرانخانه لر ایجار اولور کچه هر وقت

نام دکیشیره ده حساب دکیشمز .
 صرافلر ویاخود ناظر مشار الیمک بنده .
 قانی، آج سنبل ضابطلرک ماماشلرینی بوزی
 اون بش، بگری به آلیر ل، آلتان معاش
 تقدأ، اکروزنه ده بوقسه سرکی اوله رقی
 آلیر، بو سرکیر؛ کوریده کی قرانخانه لک
 ایجاری نمنه بریلور اشته بو وجهه ایجلی
 طیشلی تجارت ایدیلیر .

بوز بولری کوره کورده بیچانلی کیکه
 طیلانق، حقیقی آکلایان، ککندی
 آلداننده هان قالدی . دکل برای فضیلت،
 حتی بالجبوریه بقاره صاریلوب ادعای حق،
 رؤیت حساب، تخلیصی حیات صره لر
 کادی . دینی بتون، سودی تمیز اولانلر
 اصلی محافظه ایتک استیاض طریق حقه
 قوشیدرلر، زراکه بو حاله طاشلر آغلار

محمد جلال الدین پاشا حضرتلری پارسه
 کلد کزدنیری هر قلب حریتوری مدیون
 من وشکر ان ایده جک مشاغل مهمه جیتله
 یورولتمده بولندقری شوکوتلرده رفتای
 جهاد دن احمد رضایک برادر مزه ده بر
 التفاتنامه کوندوروک بونده فقدان رجاله
 تأسف ایتد کدن سوکره آل اله یورولمز بر
 ثبات اله چایشق توصیه سنده بولنیورلر .
 بز حصه تاغیز انه مزه بویه برویقه و مطیورور
 انه تک تحدیثدن اظهار عجز ایدوز . همان
 جناب رب عزت موقیات حسنه احسان
 بیورسون .

لمصری طبع به
 مصرده طبع اولمشدر

اجرامی گندک بیاندین بیله اجتناب ایده جکی
اسیاه حل اولنور

طرف هایوترندن امور مالیه تک اصلاحه
ساروند اولنجه که نه او چه صرف افکار
اینگه امکان بوله ماسی طبعیه: نطن عاجزاه چه
مصر و روسی قارشوقی آکوستریه رک اجرا
بیوریه حق استقراسده دسی فائلاه حرکت
دولت استفادّه جدیدن محروم بر اغلندر
عموماً ارباب و قوفق سالی اولدینی اوزره سنوی
یدی یوزالی بیک لیرا ایراد انکتره تک تحت
کفالتده، بوتور وانکتر بر استقراس عقیده
تالیفیلور ایسه حضور امتیازمه بلکه بتون
دیباکله قودی مرض و تکلیف اوله جفی ذره چه
اشباه کورومز

تالیه بیسم اولان یوماه ده رخا و تکراه
طاور ایلندن و دعاد و غریبی هیئت و کلاه اعیاد
پهورلدن بقعه سرای هما یورنده بر مشاور
واقف و کامل بولماسندن طولای طوبی التیوز
بیک لیرا اخله اکتفا اولوش و حیث سد حکمه
بو وسیله دن بولنجه سه صورت مخصوصه ده
استفاده ممکن ایکن او بولمه سه بر مہارت
کوشریه ماسندر، فرانسه تک ارا دن چیقسی
و مقابله استقراسیبه تک یا لکر ذات شوکتها تکریه
انکتره قرائیبه سی طرفندن تصدیق و امسی
قراریه سه بر طرفندن سی عیاقر لاسی امور
سیا بیه حائره چه تک یوک ملاحظه لری موجب
اوله حق خصوصانده ایسه دمیویبه شیلری کم
دوشونه جک هیات اولاری شو حال ازواده
تماماً مایوس و خانه مدد عیاقر جادوس اولوب دنیاده
هیچ بر امل قالسا، بن و لکر چاندن اغز بلیکم
دولت و ملکتنک حالی دلخراش اولوق روزوش
فکر و اندیشه ایجنده بر افقده بولوش اولدیندن
بوسته کی تیریکنامه می شوپ بر غطرسه مختصره
ملرزده یازده

کانه خصوصانده انتظار ایجنده بولدین
جهتله هرور قیاره ملک یله سوه قنبراه اوغراسی
معدا ایسه ده شو اخطار انک سؤ تمیزه حال
بوله می جفی اید قویسنده می اولیاید (سید)

سید کرکیا ده عسکر

دن
بوگون کورده

کرام ایله نظام جدید حائده تشکل ایش براردو
ایجنده بولیور دک . جرای طبعیه زمانه طالیلوب
ایرلری کی کورینان بعض چقتیل تطادن ماعنا
نایس . کوزو چایق وساخته کارلندن غیر
او حیات عمومیک اساسه عیاقه کی خدمات جدید
ده بولنق ؟

شو باینلره میدان حریده کوسزدیکمن بش
موقیات ، حقیقته صرف افراد متسک دنیاه
بر لکده طوشدینی ویو اغورده - نطن وسار
وساطله بدک - جوروندکی ال ، آیین کی طبعی
بر سلاح ذاتی سابه دگیلر .

یته و زوالیرک ، میدان حربه دخی ندن .
یاسدن ، غفادن ، ندادین ، اسباب استراحتدن ،
حیاه دن خلاصه هر درلو وساطلندن محروم اولوق
سوق ایلدیری ، عیاق بو شعونی اداره تک احوال
بی رحانه سی سبیله دگیلر ؟

بیماره لر ، هر قضا و بلاه بلا تردد سینه
مطابقتی آجمنی قوشار ، یالین آیین صالدر
بر ایدن دشمن مقابلیه سلاح طبعیسی ، دشمن
حقیقیسی اولان ظلمه ایله ده روحیه اوغراسی
آچقله ، تأیرات ، حوالیه ایله پنجه لیر . نه
یادیندن خبر دار ، نه یاه چقدن ، برسیلابه
قابلیش کیدر ، تیجه تک کنینده ، ضعی اولیان
یته سوه اداره ، شه سی امله رق پنازلیلان بو
حریده باره لیز ، محاببت اعتماد ایدر ، ایکل
وظیفه سی ایفا ایدوب بره دوشن بو قرا
سکومندن سه اولزسه صدک وظیفه کی مکار
تدای ، برودوم صودیه کوزلری دیگر . فقط
هیات اول : شیلیر ایستیک اسه من . ( )

— همه بجهت مده اولان اشبو مفردای بحث
مخصوصه تعلیق ایله سدهی تشبیه ایده ۰۰۰ —

سلامت هموم ایچون تشکیل اولوب بوگون
کین ر نظامه نبأ و علمانندن کنی یا لکر اتقانی
تالان بو تریه کاه ، بیچاره اولاد وطن ایچون
بر مذبحه حاله انقلاب ایلدینی ۰۰۰۰ بر مئاد
مشروع بر قلاب تکلیف آتشدنه اورابه چکیان
دینتاشلر من ، خدیق ایچون کدکاری اجزاء
عمرتسه به لاز مکان و ساطیل ایدنک
شویه طوزسون بولندی اوچ بش سه طرفنده
تسلیه حیات سؤ قصده آت اولدندن . نجات
حلقی دوزلیه جک درجه ماحلال و انسداد ایدله کنور
بالگامندن منوله چوشنده بر قاج آفری ، سیزی
ایرات ایدک کن سکره سالیوریلوری ۰۰۰۰ اینم
که ، سلامت ملک و ملت ایچون بو نظام جدیدی
احداث و حقیقته تک یوک و بیخدا بو دکاری
اهدا ایدن ذات عمرت ، بو آتک شمشیک حائی ،
واسطه اولدینی مساریبی ، قربان اولدینی
خصوصاتی ، خلاصه بوقدرده سؤ استعمال ایدیه
جکی خاطره کتیره ایدی تیز ایدی . مشا االه
بونی تأسیس و سلامت همومیه بی تأمین ایچون
بر جوق کیدی عواریندی فقط بونی سه بر وقت
آت عو اولسون دیه تأسیس ایلدی .

اشته بو تون او اطمنک صاف و طبعی بریل
معالیدن ماعنا هر شیدن محروم بولیورلی اعلای
دین ، محافظه وطن ، مدافعه حق ۰۰۰۰ الخ
کی خدمت مقدسه امر شرعیسایه طوبیالوب
عکته ، احکام کینی به آت ، خباثه خدمت
ایندیریلور .

هر نوزی

ایکن شریه التامدن حربه کیدن طابور لریه
قور توله من ، مثلا مسونی اولدیم اون مردغی
آلابک ایکنجی طابوری دشمن اصل لازم اولان
طیب و جراحی یوک قورلر عتی و الهی قورلره
آیقونش ویر اجزاسی یوک اقدیه سرفر حاله
تولشدی که ، حیات همومیه بی تشکیل ایدن
انراک حیات خصوصیلرته قدره اداره مصلحت اه
دستور مدلسی ایشلرسه ارقن اوتی سی اکلاندن
ارلور نطن ایدرم

اوری نهشت . اف حالی وان مظلوما هولی
 دوام کر حتی ککو سفیری انکباز اذود
 رسته ای خبر دار بی . رقی ممالا
 حکومتامه کلاک متأثری . خنکاروه خبر
 ریکر . کو او مروون وه جلس کری تو جرما
 وان نینه . بالکس حرکتا وان شایان تقدیره
 حبس کرنا وان محض ظلمه . هکر اون زو
 وان برندن ازی نهو رولاتی وه هجرت بکم .
 وی خنکار اف خبر ستاند ترسا او مروو
 حی بردان لکن ری تخلیا وان عرضحاک له
 وان دا هر کرن وی عرضحالیده جبراً له
 وان دا قیساندن کو او مروو ر عدالت
 و مرحمتا خنکار کلاک راضیه کلاک منتشر کرن .
 اوانت و بنازی ر ترسا خوه کرها کاغذک
 هولی تقیین و امضا کرن . هونی زین
 ظلم حکومتی درکتن . بس ناف و انده برانی
 من خالی بی ر غیر تا خوه اف تکلیفا خنکار
 ردکرینی جواب دا کو هکروه بی ازی
 شکایتنامه کی بنفیس و امضا بکم ز بران ظلم
 دیت . وه به فی جوابی او تکلیفا خنکار
 هنده کج قبول نکر . خنکار ری روی
 ماملازی یکجا غضب کر حی موقوف
 بردان لوتی هشت لکن پاش نه ده ستا
 سفیری انکباز او حال هیست خنکاروه خبر
 ریکر . خنکار نکاری امری سفیر رد بکه
 نبی شفی خالد بک ری هات بردان . و
 هولی او مروو حی ز دست عبید الحمید
 خلاص بین . لکن ناف و انده لارک ز
 قضیقا ناف حبسی دین ر ترسا خوه دین
 شکیا حبسی دین بی نهو دی و بانی دی
 به تدابیر لایوی خوه بی مظلوما دین و بی
 مشولین . ز ناف وان لارک دی ری تحمل

حالی حبس نکر خونی علت بی زار و بین وی
 پریشان بین اشتراک فلاکتا وی دکن .
 کلی کردن ده فیچار مقاله ما حالی
 خلیفه بی تخمین بکن . سر تونه هنده مروو
 بین حبس کرن . هنده ازیت دیدن وان .
 تسایا دل خوه ره دفتت ز کلام الاهی
 استمداد بکن لکن او عبد الحمیدی دیره از
 خلیفه مه او خنکاری دیره از ظل الهم وان
 ر تلاوتا قرآنی منع دکه . حتی کو انکباز
 خبر دستینه وان مسلمانین . تلوم ز دست
 غدرا خلیفه خلاص دکه . دار الحلاقیده
 مسلمان النجا حمایت و عدالتا انکباز دکن .

(م وزن)

دورا دکو بیو عبید تحولی

اوری کرایه جامه تبدیل
 اوبون کومه کودر و ز نوروز
 مثل مه ودهر عالم افروز
 اوهر دونه ای دست قشش
 اوهر دونه ای دخل دکشت
 اوبونه دشهری بوی جلاذ
 اوبونه کوخل ز دست فریاد
 اوبونه کوفان بدل حباندن
 اوبونه قشان بیکر کواندن
 وان هر دو بران بقل و تخمین
 بی شایبه قاتل خونزائین
 تاجدین لک هیر شعورک
 عشق دوی هشتیو قصورک
 کورابه برار ناف نشینان
 بس آه بکه زبر پریشان
 ام شیرین اواد خو غزلان
 پر عیه کورام ز دست بنان
 مم بختی عشق بو نمای
 کونی کورا مکر توخامی

دا ظن تیری مجسم از
 سر تا به پیا مقدم از
 اف جسم لن بویه مخطط
 او خط همی بویه منقط
 تأثیر ورنکه عشق وومقان
 بالطلول دطول و عرض و عمتان
 یک قطه نهن زدر دخالی
 هیرا تودی جرادنا لی
 دل بویه عمل عشق حالا
 فی حالی دفی عمل قالا

صدر اسبق ایتلو دوکوسید پاشا حضرتلری
 طرقتن روز جلوس مایونک تیریکی وسیله سیله
 تقدیم اوانان مخطره ک سوونی مایندبر
 صادرات ممانه نصب ایجون مره زمان
 الماح و ابرام بیورلش ایه دافا استکشاف ایه
 مقابله ایدیکم ویک جوق مخالفتدن مکره خاطر
 مایونلریه رعایه و حق رایکی ده دست صداقتیوست
 بندکاه می بوس بیوهوق کی بر نزل مایونلرخن
 طولانی محجوباً قبول ایتدیکم اله خاطر لکان
 دولتری اولدیندن و خصوصاً تمدی بنده زینه
 قویض صادرات بیورلشی اتمدمزجه انتکانک
 خارجده اولدی کی شاید بویه بر تکلیف
 مایونلری و قوعوله بیله قوللری طرقتدن
 موافقت بنون بنون استعیل بولدیندن مدوا اعظم
 اولاق ارزوسی و شاید مسد اعظم اولور ایهام
 ملاحظه سیله بر قوعولایق تصویری خاطرره کجه می
 چکنه بنا (صدر اعظم اولان فانه تماماً اعفاد
 بیورلوق و او ذلک تدابیریه بر طاق مفسدلرک
 اغمالاییه سد چکمامک شرط اعظم اداره دولتری
 دیکنم چکنم
 ضم معائنات بولنده کی اوارات سنیه مکار
 مکاربری ضم معائنات نازل اولالری بیه دوچار
 پت و حیرت ایدمچک مواددن اولوب بخریته جلیله
 لری فوق العاده ضرورنده اولوق لک هادی
 مصارله تار شوق بوق ایجون دودلو دودلو
 دستلر چکلیکی و نشینات انچه سنک قسم کلیسی
 اسانه اولتیکین جدی بر عمه سرفراز و قوعیوله
 مدنی حاله بر طاقم کرایه بلا لزوم ضم معائنات

کردستان

۱۳۱۵

(پایزه روزنامه جاری آیت شهباسن جریده یا کردی به)

کردلی تحسین علوم و ادب، تشریح ادب، تاریخ و دست کردی بی حاوی

(اوس بش کرئمه بر نشر اوانور کردیبه نشرته در)

KURDISTAN

Adresse: Boute Sidi Saleh N. 650 CABBIE (Ezyphe)

غزیه مک مسکله، واقع غزیه ترکه، فارسیه، مکدی بلک، صبحه بالقرجه نشر اوانور

مؤرور پنجمین فی ۱۰ رمضان المظلم سنه ۱۳۱۷ و ۲۹ قانون اول سنه ۱۳۱۵ هـ

حسبی کاغذی ربکه
 دژنره دئی سرکاغذی
 وهما بنقیسه:
 نیول المرحوم بدرخان
 پاشا عبدالرحمن ملک
 صندوق البوسنه (۶۷۸)
 بمصر القاهره
 ...
 مرچادو صد جریده یا
 ازی ربکم کردستان
 ده بلاتی دن خلکی

عنوان
 مصرده (کردستان) غزیه بی
 صاحبی بدرخان
 پاشا زاده عبدالرحمن
 صندوق البوسنه (۶۷۸)
 بمصر القاهره
 هر طبعه ۷۰۰ سهه کردستان
 ولات معاصره اوسان و مساطرله
 قرا و قسبا، نشر و نشر اوله صدر
 ...
 کردستان خارجده هریر ایچون
 آتی آیلی
 ۵۰ سهه لک آویه بدلی
 ۸۰ غروشدر
 کردستان داخلده خصوصی
 استاتوره مجااً کرئیریلور

استانبول

الله یله که حالی استانبول کاک مدعش
 بیه . ظلما حکومتی هتر زور زیده ترده .
 ایدی تمحلا خلق نمایه . تورور نین چند
 سروک حبس و بانق نین توخانی تو عاله
 غناه نه مانعیده . مابین ز مظلوما تری بیه .
 کسیره امنیت غایب خنکار فی حالی دینه شوئا
 به عدالت حرکت بکه ز ترسا خوه یکچار
 ظلما خوه زیده دته . همارکی بیچی شبهه بکه
 بلا عا که بلا تحتیق وی محکوم دکه . حتی
 نهو الله چندساله مرو وین جوان سمدانا
 ولاتی خوه دغه بن الله چند هیفکه نه جوان
 تی خلقین مظن خوی عاله ری تحمل ناکن
 ولات ترک دکن هجرت دکن کلک ری ناف
 استانبولیده دغه بن زوان کلک مرو وین
 مظن هان کرتن ابرو حبسیده نه استانبولیده
 محبس حی ز اویاب حبت تری بینه .
 بری یازده روزده کی وقته ک غریبه له
 استانبولیده بی من سروی حالی کاغذک به

جریدها خوه یا بری فی ز خنکار ره دیگر او
 وقته ری الله :
 بری هیئتی شری زاندول و تکلیزه
 شرک مهم بوری فی وی شریده انگلیز کاک
 خسار کرن خنکار تسلیماتک ز دولتا انگلیز
 ره دیگر نهزاما انگلیز ز مه ره کاک مضره
 ام زانن کر شری بریده وی ام مغلوب
 روس بین اوی فی استانبولی بستینه ز دست
 مه مدافعه مقابله ندهات لکن وی هنکی
 مه مراجعت معاونا انگلیز کراوی زی چکو
 نافی روس استانبولی ضعیف بکه زمه رد
 معاونت کر و بورین خوه بین شری ز مه ره
 دیگر . وه کی روس اف حال دیت ز استیلا
 استانبولی دست کیشا . حاصل ز مه ره اتفاقا
 انگلیز هر قبحه نه زوی بیاعتناپور روس تختی
 عبد الحمید زی ستاندین . لوماتی شری
 ترانسوالیده مغلوبیتا انگلیز زمه ره کلک مضر
 وه بلکه . برای من خاله بکنی . چکو اف
 تهلکه دیت چو توخانه فی اول قضی ستاند

باشی چو ک سئیری انگلیز وی کو هرکر
 حکومتا وان مساعده بکه اوی به چند هزار
 کردا هه بیه اری انگلیز بکه هن لاوین
 استانبولی زی عینا هولی مراجعت سفیر کرن .
 سفیر رقی غیرتا برای من خاله بکنی ولاوین
 دی کلک محظوظ نمون تی ز واره تشکر کر
 و فی دهونکی بده وان . خفیه بین خنکار
 اف حال زورنال کرن اف هیتنا خاله بکنی
 و مرو وین سی مؤ تأویل کرن . وهما خنکار
 تحریک کرن . اوی زی امر کرا و مرو و
 حی دان حبس کرن . مقصد اراده روزا
 سراییده حبس مان ز اختلاطی منع بین چکو
 اوان قباحتک مظن کری حبسیده کلک اذا
 دان وان حتی وی درجه بی کو او ان
 نذاری اقرابین خوه ره اختلاط نکن .
 مرو وین وان موقوفین مظالم جل و غورار
 زواره در حکومتی منع دکر . ز حاجت باغره
 اوان قرآن ز حکومتی خوسه دابه تلاوا
 کلام الله بین تکلیف خوه دفع بکن خنکار

شخصياتايه اشتغال موند پکېدښه اوسه اوزر په
برش ونيوې فقط حيث حاضره وکلا ايښده جدا
بر قاعده مشروطيت وهرج اوللار ايه بر صورت
مشروطيت تاسيسه مقتدرکه اولدېني مع التاسيس
نيانه مجبوروم . « ما بدي وار »

اجال

استانپوه سياسي [وشمدي په قدر جريان
ايدن معامله پناه هانده طري دېه پيلز [نورطه
لر تويمه پشلايه . يار لى يوزکر اندقاهه يوز
طوئدي . قاسره لر اورگاني قارته ردى ،
لساد پيژندن اوران نوز قلله نك كوز په تيره وك
خوف وجيرتيريني موجب اولنه پشلايه .
اوت ، عسك عتايه نك ساحة خونينندن
پوكنن آه ووار ل ، نطالرك دوكريرمکن
اوسانديني ټيم ، مضموم مظلوم كوزايشندن
مفضل قابل مجازلر ، انقلره ، حكومت استيدايه -
نك لى پشه مديكي پوكلكاره كشيپ بوطلر
حاصل ايشي ايدى . اوپولطرا ، پيله پيله پوكون
قاصيره توپارمه پشلايه .

روزگار اشقام جرياني دكشمروم ، انتظام
كس اجترسه ميشميره ، سينغبره مالهه جنى ،
پورطوبلى ، يوازي لى هوايى نفس ابدى جك اولان
پاره لى يوزكر ديشه جك نواى كوره جك
كوزا ايله جنى ، نشته او وقت طولان قويه
جنى ، حق و ايمان نك لركاه عدالت عيانت استخداملر .
لر ايدلر ، ماضى لر ايجاد ايدى جك ، اشقام آواز ،
لر رعد و برق حاصل ايدى جك ، پيلاره
بالطبع جنى ، او وقت حسابلر كوروش اوله جنى .
قوه طيبه ايجانندن ، جيبوب ، اوكته سدلر
چكسه طوئيه به جنى اولان پوسيلاب ، جوق شلري
كتوره جك ، ظالمر نه قدر دوشولسه ، وصى
آرئيرس قائده سزوم ، طبيطك يوقضاني توفيق
ايدى مژ ، چونكه حد القايه سيد ، ديوارلرى
آثار ، زفيرلرى تهرار ، په طاشار په طاشار ،
حق نكته جوشه جنى اولان بو طليان اورگاني
سيوره جك ، گيزله جك ، حشراني هو ايدى
جك ، فقط امين اوله لكه قايته ، نيت ، قميل

پرار ، بر لار راته جنى ، دى ترزلدن ، ملك
نمطدن ، احسانى محمود نورنگه جوقل .
.ه الحان عاتق « ماسدعجه غانلر . بونى
يان نلالر ، عيانت دوشبور ، تورقويور ، ايشك
اوكنى آلى استيور ، بو حقيقى اخبار ايدن
پيشدارلرى يقالور ، بو ر آوج اعاليك كچه
اشكنجه ، كيسى جنس ، كيسى نقي ايدور . فقط
برطونيه يوز خم اولور . بر اولير ديكته بدل
يك طوغيور . [اوغائلر دوشنبوركه پونرك
آباو اجدادى بو طورانده مدفوندر . اولاد
واصفادى بو واديه سكوندر . قسدر غميرد
ايدلسه ، تبديد ايدلسه . حق هو ايدله قطع
علاقه ايدى . مؤينه حقى سويلر ، اسلاف سور ،
اسلاف دوشور ، يلدزمى كه پاره لسه دى
آه جنى بر دامه قانندن يك نخل معالي بيشتر ،
حق بولنده حس اوله جنى بر نفس ، بون
حيات ظاهره په دكيشر . اوله دى ارواحى ،
اشقام ديسه بافريندر . دكلى كه ، فان اوتير
ناموس ايجانندندر . حق اوتير ايمان ايجانندندر .
ويوام ايله ميدان حرير موق ايدن آوج سوز
علاجسز اولد بريان يادورلر ، قسدر جاهل
براقله احكام كيشيه به قربان ايدله - مادمك
حقيقت طالب اولر - اولترده ثابت حقيقت حالى
حس ايدى جكدر . حق و حقيقت نكته اولكى
عادت بيان او عتابلر ، طابقدرلرى بر دشمن
اوزرته مردلو وساطلندن محروم اوله رق نسل
آنيلايورلر سه به اوبه جه عدو اكبر ويوقندر . مظاهه
فلاكه سبب اسل نكته تظهير ايشكردك
اوزرته ده دعا تولاى ، دعاهندارانه آيه جقندر .
په استانپوه حق وعدالت طلب ايك ايجون
حاضرلق كوه ، بيورلر ديه رجال دولت واقرا دامتدن
بر جوق كيشلرى دعا بقسلا مشلر [شمدلك
موتوق اوله رق والدمابده بيلديكيز . ملامه نظر
فضل واستقا مئيه مشهور وهر كك نظر قسدر
واحترامى قرانوش اولان ، باخانو صاحب مشلا
حضرتارى دى بويانده ايش . ذوات ديكرك
اسابى حقدده ده موتوق بر ملامونه دسترس
اولدند انصركه نتر ايدى چكيز طيبدر .]
اولر ماسيلور ، جوامع شريفه تحت ترسعه اليور
حاليوكه ، ياقسه بو اندقاهه ثابت
وبرينه مژ حقه دالان رقاچ در م مدن

پارچه سه سنده ايدى مژ . معالى بن حس ايدن
اداني بوپورن اكه مژ . اولور ، شيد اولور .
قابه بلاني ترجيح ايدى مژ . بو بر ، حس دو قشيد
ايدله مژ . برير كوشندر انكار ايدله مژ .

حوادث

داماد پادشاهي دولت محمود پاشا حضرت نرديه
فراره مجبور اولش وبارسه مواصلت بيور مشرفده .
مشار ايه حضرتلرى ، اشك انظار حشرتى جلب
ايش ، اوسان ماله دن حصه دار ، اصحاب فضيلندن
اولطه مشرف اولدقلى مزايانى محافظه بيوره -
جقيرى اميد ايدور

شيد محترم مرحوم مدحت پاشا حضرت نرديك
مخدومى حل حيدر بك اتقى ملك ، اوره ايتخان ،
روقه حياتيه بيه شام بولنديني بدر هاليل نك ترجمه
حالى مقدمه سبه نشره ، بموجب استفاده آگرك
طبع مياشت ايتشدر .

حق جريده شده اوقوشندر ؟

نورديه مجددن مدحت پاشا اولوق حل حيدر
بك حضرتلرى ملك پاشاي ، چتمكان شيد بدلر نك
« عاتق صتايه ، ماضيه - استقبالي « حواتي ،
برارلرين ، طرف نيمه لرندن بر مقدمه علاوه
سيه ، صورت قيه ده ، طبع وحاصلاني محتاج
لايك عتابلره ، اهدا بيورولر . ار حقدنه يان
ملاحظات ، بخصوص اعطاي ملامون عاتقا
عيدر . پلكز حل حيدر بك اتقى په محتاجن
اخوانه وكاه تشكر لروبون مشتالين حق و حقيقت
نامه تيريكتر قديم ، وشو قشيدار يادكارلر باطله
نسخه لرى شبه مژه تسليم ايدلر كيشي ، پناه عليه
طوغيورن طوغيور په شبه مژه ، (حق)
وياچتوره دك - واسطه نشر باقز - (عتابل)
جريده لرى اداره لره مراجهت ايديشه يه
چكى عرض وتيشير ايلرز . هده سي ؛
« مصر قروش صابغ - ۱ فراني ، ۲۰ ساتيم

مصر ده طبع اولمشدر
لمصرى طبع يه

مستاه ژونك چشم دلدار
 مخمور وسياه وست ونيار
 مانند دهانت يار دلتك
 ناين زوها دلي وني چنك
 كوتن جيب ام كو پونه ينيار
 يابونه دكي شري بريستار
 ياقه وهه ام چرا نكازين
 مجروح وضيف و دلكارين
 ف و نكبه وان ذكر نغمص
 ماهيت حال غوه تجسس
 تاجدين فكري دست برابي
 تيبست كهرك وكي چرابي
 ياقوتكه مثل دانه نار
 مثل صفته زبو شفتار
 مانند شبال شع قيسي
 حكاك بناق زين قيسي
 دستي غوه دربر كرى كويوت
 دايح نظر بهكت ييت
 لم ترى فكري دست تاجدين
 الماسكه بي بها و تخمين
 لي اسم ستى كرى سكنايت
 استادى صاحب مهربايت
 صراف آكر به بيت برفايت
 تخمين بكتن بوزن و قيراي
 بازار بكت زبو فلاطون
 مجموع خزايى دقارون
 نمنا نمى دوان نكيطن
 نابت به وقوف دورچان
 ما بين و تيب و تخمير
 دامان دكلك كرن تشكر
 واپن كو صواحب نكيطن
 هر جى كرى كرى وزيان

صدر سبق اينلو دولكوسعيد پاشاحضرتارى
 طر كذدن روز جلوس هابونك تيريك سيله سياه
 ايني سته مقدم تقديم اولنان محطه نك صرور ييدر:
 بنده لرى جلوس هابون تيريك ايك تيريك ايدن
 ديد اولد يندمن سته دور به سى كلكيكه او يوم مسودك
 خاطر اتي قلب ماجزاه مه نصل تا بيرايدر ايه البته
 قلب هابون نرنده دسي اكايين تا ارات حاصل اوله ورق
 نام كترام لساناً اولسه ييه قلماً ذكر بيور يولور
 يك بيوك و خاتلره مروض اولان دولت عليه
 لرتيه و مقام خلافت سبه لرتيه اخلاص و صداقت
 درجه افزا طرده اولسه ايدى بوكون نادى بر تيريك
 به بالا كفتا اخطار اده بولنمقدن كا كان اقا
 ايدر ايدم
 تميز شمشه مظفر تيه مست غرور اولوق ذات
 هابون تيريه كوره يك بيوك عيبا يكن اليوم اوحالده
 بوكد قلمى انصاف هابون نرندن و خصوصاً روسيه ايله
 قرانه نك ملكمز حقتده كي تصور ك و تصمياني
 اجابتي ييه دو شوندر مكد اولدني حالده ذات
 هابون تيريك مداليه ل ابدال و ضم مناسبات كي
 احوال حاضر مهاليه مزه قطبياً توافق ايتيان ارادات
 ايله اقرا مشرك استسجال بولنده مشوى ومدى
 تحريبات سبه لرتدن استخراج ايتديكم جهته افادات
 ايضاً قلمده بولنسي ايك مناسب طرز تيريك عد ايدم
 ثروت يندكاهم سلك قاشكارى ماجزاه مه
 سبق بنده لرتى الى اخر السر امانه به كافي ايسه ده
 دولت نه حاله كيرسه كيرسون بن فرجه يشارم
 ملاحظه لرتده بولان حيثىز لردن اولدم بيم كي
 ذات هابون تيريه ببولنده فكر و ملاحظه استاد
 ايدلرتي جهه دن عد ايدم
 جهه دن اولسه لرت جمع ژونك بر ملكى تحزيب
 ايندكدن سكره محصول ادخار به مرتباً يشارم بر
 حكمدار كورلد يكي و خلق بنجه نشاندن نور و خلق
 بر پادشاه اييون يك مشكل ويكه منظر بولندينى
 بالملاحظه يوبه بر فكر و يق ذات معاليد ياتلرتي
 كي بر پادشاه قطبه استاد اغزلر .
 چاره ملاخيزي دوشونك زمانى بورمان
 اولوب از وقت سكره نعدت ايدم چكي دزكار اولان
 مشكلات كوناكون مانع تدابير اوله جقدر
 حق كترانه مده توجهات عليه لرتي اونه دنبري
 حقيق اولقتم زاده ظاهري اولوب اجرا كورديكم

تديق اوزرتيه انكزه سفارخانه سته لرا ايتكلكم
 كركذات هابون نرنده كرك و مداين كرامه يك
 نكل بر رشتة تيريش اولسه ده حضور مندده
 نه وقت اولسه تيريه ذنت آماده م
 خصوصاً ذات شاهانه لرتيه بود زاده نكل اولواز
 ايسه روز وعشرده ميدان مرفاهه به جيقاجم دولته
 و مقام خلافت سلطنته صادقانه خدمت جد حاجر چه
 هر زمات ايك بيوك مقصد ايدى
 ذات شيرازى لرتي مزاج و مشغول هابون تيريه
 موافق كلان رأى ماجزاه مدن استفاذه ووروب
 دولت و ملكت سادات و سلاطنتى ايدن آراي
 كترانه سى ردا نك و ايمانن و كلايه جرح ايتديرك
 سلكندن اشرف بيور ماشندر
 ولى چاكرانه چه يو كوكي كرنده قون
 اسانكك اجراي اشكانت عودنه اور و يك واهالى
 مملكك بايت خستوديسى و شرقك سببهاى سايش
 اوله حق وجهه وضع استبداد ايتكمن يهقه چاره
 سلامت اولوب خراج وادخلده جلب قلوب ايترون
 نه درجه لرتده اهايم و اقدام ايدسه ما دايك اهالى
 واجانب نظر ندره بر ميكل بلا سكونده و كلان اصول
 استبداد بر دوامدرك به اطمئنان جهدي كلك
 محالدر
 زورا و اخلاص ايتون حقوق و اسان اهل و عارفا
 محافظه توازن دول دولت ميايه نك جهما ضمن
 دولتر صره سته كچيست محتاج اولوب اجرا ايتكمن
 كه نك امين اولدني موايد ايله اداره امور
 ايتك نه قدر چاليشله شوزمانده هم بر فده كوربه
 به چكي ميدان باهانه ييتصميريك مياخيلره سنايتم
 اولدني بولنده اونو دنبري ذات هابون لرتيه
 و قهر بولان اخبارات موافق حقيقت اولوب
 او عنوان ايله معروف اولان ايتكده ذات شاهانه
 لرتيك دسي معلوم هابون تيريه بولان بر ايتي كچيدن
 ما عدداً كي طابانام
 سايه خدا ده كه دن درس سيسى اتق
 احتياجنده اولدني معلوم دوللرتي اولوب آكر كي
 عبا تيار ميايتده كر چيكدن اصول مشروطينه
 واقف و سكيانه و اعتماد و راه تاييس ناي معدك
 مقتدر ايدلر و ارايهه بلا ترده ايترون مركزه
 كترورك و سعادت سن و سال وسائر كونا احواله
 الفلح ايتكسزين انلره توفيق ايدور ملكت متضيات
 مستحبه زمانيه دن دريم

سالیوریزمن اول گوره کفری آنکجه وضیقه من
ملک کرده آنکزه دولتک حاری اولان حکم
وعداله سفیر مشار الیه حضرتلرتک ابرام
واصراری اوردیه ایرنی کجه ساعت سکرده
موی الیه خالیک دخی سالیورلشدر
پادشاهای توفیق اولان حینتدانت نیمی
شاهانه لرندن اولوق حسیبه ظنکردن طولای اوغور
هابونکوره دیم فقط دولت ملت بولنده هرشی
کوزده همرش اسدالی فداکاران ملتن اولارلیه
ضضرتنه مانده حطرنده روا کوریلان ظلم
واعنای اسکیه و تضیقاتی هضم ایدرلر فقط
شویچیلر، ترک ماملات واقعه سی روسی بولغان
سالیجیوری حضرتلرتنه بوقاج شه اولی نضرته
کوردن دیککر آنکزه دولتک همرش خدمت
و ناسیبت دیک اولنده شو سورنده کی مقابله کر
دولت مشار الیه آنک استیغی سلب ایتری اسلب
اینیندن یفته دهه بیک درلو احوال مضره به
سینت ویرمنی؟

اسدالی بندگان شاهانه پادشاهی بیکر ارزال
حسب اللهانه ذات هابونکر علینده متناه اینکری
سؤ شعیرات ایله و همکری تحریک اینلری دولتی
تأاسندن صار صیور ا بون ضابطیق مسلمانان
و همکریه قراب اولوب کیدیور ا شو توره به سیم
و همکری تیجه سی اوله رق الرضا چواری حینتدان
مشیه طوبی ا بوتلرک انلرتک بللرتک اچ
اوسوز قانان چو حقررتک اول قانان عدوت
اسلامیک تک فرادیه مللکرتک من طرف اکیبور
بو فریادلر شو اولایلر هیچ سزه تأثیر ایتوری ا
استابول خلق سواقنده از بکرواتی ایندیجی
هیما خانی بسمی کادیلر سره بکلی کدی دو
بر دلیق قورقون یوزک چارلرتیندن توره
میور ا یک چوق کسی علت ساحی اولتی ا
چقدر پارتلرک ساحی بوق ا
پیونده اختاریک وار ایسه (الملک مشول

عل الناس عن رعبه) حدیث شریعتک احکام
مادلاه سن بنگ بندگان نامی الله یشان ظلمک
ارتاب ایندکری ظلم واعنای ذات شاهانه لرندن
مشه لر ا
باقی وره زبان ملت اولان (جناب حق بادشاهی
الممانت ربانیه سن مظهر یورسوند شو ملت
مصوم بی غورناسون) دعایک تکرار ایدرم
عبد الرحمن بدرخان

مقاله مخصوصه

تأف فی جریده بی بچکی ازی بجا حالی
دولتنامه پاری وحالی شو دکم
عسکری مه ملتا مه عمری خوه جهادیده
محافظا وطنی خوه حجابا نالوس اولادین خوه
ده افنا ذکر . اجدادین مه خرا خوه رحنا
خوه ترک کرزن وجودین خوه هدنی حمی نوع
مزاحم کرزن زمه ره ولانک مظن محمولار
خوی برکت هشتن . سر سمدت واسته بالابالا
مه خونا خوه فدا کرن اسباب رفاهانه تیبه
کرزن . عمری وان له سر حد پوری بالکمی
وان شیری وان بی . جی وان اخ و برین
سرحدانی .
ایرو اجدادین وی عسکری . اولادین
وان مجتهدا دینا او شیرین دینا خوه بی خونا
اجدادین خوه نه . لکن ادارا حکومتا عبدالحمید
اوشیرین دست ولب هشتنه . اوانا اجدادین مه
به هنده فداکاری به هنده زحمت ستادین او
عمر دی له سر بوستکی هنده جروا خونا خوه له
سروراندی اف وطنای این مه به فی حالی ژمه
ره تدارک کرین ابرو سلطان عبدالحمید سر کیف
سجکت لیتز عفرک یکچار نامشروع له سر
بزم له شتر عبیانت و ذوقا خوه نیاراره ترک
دک . اوانا اجدادین مه سر شهید بو بین و
له بنده مدفونن مابین ایر و زرورنی جباتا

بدر الحمید بن سبا هیبن نیاراده دمیته زن
و نازو بین وان بونه ساقایتین نیارا . جسی
وان شهیدان بن لکی وان نیارامنا فی و روسی وان
رتی مسکنا مه مثلله ؛ ام له سر فی اغا به
هنده خونا شهیدا کنی دست مه ده فضلیده
ماه . حبله بین شکار نشان ورتبه بین وی
جانتین مه کور کرنه ام فضلیده هشتنه .

م دزین

هشیاری می و تاجدینه زیروش و حضورا
شراب عشق
او دوخته چشم هر دو شاهین
او سوخته پر محو و تاجدین
خوش چون شکار کبک و قازان
تاکه بسرقه شبه بازان
نورک فلی لو ان و تاکه
ایدی قه نما اولن چواکه
هندی کود هفتیا حمل بون
اوزیده دوحشی و غلب بون
اوهفته لوان کوبوه سالف
خوکرده عشق بون مؤالاف
را بونه قه رودنی یکفته
فکرینه برتک وردی یگله
عشقی کربون و سامیدل
وان یلک و دو تاسی نکر اول
اول دکرن ز هفت قنرب
باشی کو کرن بهمت قنرب
دین خوه به باجه بندوزنکل
برواز و فرین حال و مشکل
اسکوفک ظننی بسردا
جشموبیکه اسمن به بردا
بی طمه و بی شراب و بی چاف
بی مقصد و بی سراد و بی کاف

جی کاغذی رنگه
 و نمبره دق سر کاغذی
 وها بنجیسه :
 نجل المرحوم بدوخان
 پاشا عبد الرحمن بك
 صندوق الیوسته (۱۷۹)
 بمصر القاهره
 هر جراب دو صد جریده ا
 ازی دیکم کردستان
 ده بلای بدن خلکی

کردستان

(یازده روراده جازکی بیت فیضاندن جریده یا کردی به)

کردری تحصیل علوم و فنون تنویق ایدر اصابع و ادیان کردیه بی حاوی
 (اول بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزته در)

KURDISTAN

Adresse: Boite spéciale. N° 679 CAIRE (Egypte)

غزته تک مسلکته موافق عریجه ترکیه، فارسیه، مکتوبلر کردجه به الترجه ندر اولتور

عنوان
 مصر ده (کردستان) غزته بی
 صاحب بدوخان
 پنازاده عبد الرحمن
 صندوق الیوست (۱۷۹)
 بمصر القاهره
 هر طبعده ۲۰۰ نسخه کردستان
 ولات مظانه اوسال و دساطیریه
 ترا و قبیله نهر و حیم اول جلد
 کردستان خارجه هریر ایچون
 آتی آینی
 ۵۰ سنه تک آیه بدلی
 ۸۰ غرودشدر
 کردستان داخلته خصوصی
 استاتاره مجانا کره یولور

﴿ روز پنجشنبه ۲۵ شیان المظلم سنه ۱۳۱۷ فی کانون اول ۱۶ سنه ۱۳۱۵ ﴾

﴿ آجین مکتوب سلطان حید خان قانی ﴾ (حضر تلریه)

بادشاهان
 بوکره مع التأف خیر الهم بحال حیرت
 اشغال شو جریده معرفیه انظار شاهانه لرینه
 مرض و بندگان کزله اجرا یورد و یکنز معاملات غیره
 لایق مدن حاصل اولان شو تأیمراتی نظر هابو نلرنده
 آجات ایله تکرارندن اجتنابی چاروبو وسیله ایله ده
 ملت معصومه حزی جریان حالدن خبردار ایدرم
 شوبه که : معلوم شاهانه لری اولدنی و جیسله
 ترالسوال عیاره سننده انکیزلرک (لهی بیت)
 جورانده اوغرا دقزی عزیمت حسیله خستیلو
 قرائیه حضر تلریه بیان تفریق حاوی طرف
 شاهانه لرندن برتفر اقامه کشیده بیوروش ایدی
 دوات عتایه ایله انکزه دولتی اوستده من
 القسدم جاری اولان حقوق و منافع مشترکه ایله
 معامله دوستانه اعتنالی قوم نمیننده بر حس غیرت
 اوایند سیره بر اودوم حاله سیف الله بك . اولا
 فتواخانه دن استفتا و بسنده استجابول و جورانده
 طوبیه به یله جکی درت بش ییک کرد ایله کمال
 صورتیه ترالسوال عیاره سنه عزیمت ایچون انکزه
 دوات لیمجه سنک در ساندده یولان سغیریه
 مراجعت ایشیه سفینه حد زره ایشیه
 بران تنویق ایدر اصابع و ادیان کردیه بی حاوی

اولدیندن شو تکلفدن استفاده ایده به جکی
 تلخ ایددی کی ، صرف استجابولیردن مرکب
 بر جیت دخی ترالسواله کیمک ایچون مراجعت
 ایشی اولانده اویولده جواب ویرلشدر . معاملات
 معروضه طرف شاهانه لرندن سیکلان نامر اقامه
 به موافق دولتی بننده کی مناسباتی مؤکده و بنا
 علیه یو یولده مراجعتده یولان ارباب حیت شایان
 قدر و تحمین یولند قری حالده . هر مساله دن ذات
 شاهانه کر علیه بر حصه چیراق منافع وزیرلری
 ایچا بدن اولان و اسد قانی بندکان شاهانه نامی
 آتیده سنک شو زوالی سنک شو معلوم مقدور
 ملت مسلمه تک قانی انه انه یشافی اعتیاد ایدن
 بر طاقم جاوولر بو معامله غیر تیرورانه بی دخی
 منفعت شخصی لری ایچون ذات شو کتبا بکر علیه
 تقصیر و ییک تأویلات ایله اعطاء ایدرک جسه سنک
 حبس و توفیق لری حقدده اوانده سابه عادلانه لری
 تصدیر ایدر ره شو اصحاب حیت سکر اون کون
 حبس و توفیق اولمشدر
 قنبا ما بین هابو بوکره ایدر بی دوت سنه دنری
 نیجه نیجه مظلوملرک قریادنی رنگ زردنی کوز
 پاشارنی ایشیدور کورسکن او ساتیان او ما بین
 هابو نکرده و قنبا دخی قصاب دکان جسلاد یشافی
 نمین سنه سزاوار اولان یشکلا شده کی حدن پاشا
 دوات تنویق ایدر اصابع و ادیان کردیه بی حاوی

موقوفین مظالمه تک یولک جا بیلر کی قریا و احبابیه
 اختلاطدن و اوقریوب بلومقدن منع ایدلر کفری
 کی بعضی شو ظله و عدم اختلاطدن حاصل
 اولان محکمکلر جان مقتضیه تحمل ایده یولک
 ایچون رد ایدر ایشیه یله قرائت کلام الله مراجعت
 ایشک استخرا ایدده وقوع یولان دجا و استرحاک
 حسیله نایز سیر قانده رقی ایشیه قرآن و یرسکن
 دختر استکاف اولمشدر
 ایچیلنه بی ظل الله دیان ذات شو معاصیه
 حکومات اسلامیه تک دکل حق اجنبی دولتره
 تابع جانی بر مسلماته اجرا ایدلر مشدر
 ملتی یوتوردک عیواندک ایدن برواک قالدی فقط
 الیک غشیدن بیله مرکب انعامنددم قورقوسک ا
 شو اجرا ایددی تک ظلمدن طولایی بو طاشه
 اسرلک بری که بحیره لی دوقور حسن پاشا تک
 مخدومیدر نیچن اندی و ردیکریده ایشه برامزیر
 حالده اخر صورتده معلول قالدی
 نهایت شو معامله مستبده انکزه سفیری اصالتو
 سیر اقنور حضر تلریه حیت وعداتی تحریک
 ایدی قرانی اوقوقدن منع ایددی تک بیچاره لری
 انکیز جان ایچکه باشدی سفیر مشار الیه ایشه مناخه به
 وحقی کوردی کی مناسبتلرک لکر اوزرینه قطع مناسباته
 و جان دردمانلرک قیام ایشیه بیچاره صابور لری
 ایشیه غزته غزته اواز اواز . موقوفیه

حجی کاغذی ریکه
 رفته دق سر کاغذی
 وها بنفیسه :
 نجل المرحوم بدرخان
 پاشا عبد الرحمن بك
 صندوق البوسنه (۶۷۹)
 بمصر القاهره

هر چار دو صد جریده یا
 ازی دیکم کردستانی
 ده بلاش بدن خلکی

کردستان

۱۳۱۵

(بازده رو داده جاوکی نیت نشیاندن جریده یا کردی به)

کردی تحصیل علوم و فنون نشون ایدر اصابع و ادبیات کردی به
 (اون بش کونده بر نشر اولتور کردجه غزته در)

KURDISTAN

Adresse: Boite spéciale. N° 679 CAIRE (Egypte)

غزته تک مسلکته سوانق عربیه ترکیه فارسیه مکتوبلر کردجه به بالتوجه نشر اولتور

دوره پنجمین ۲۵ شعبان المعظم سنه ۱۳۱۷ فی کانون اول ۱۶ سنه ۱۳۱۵

شوانق
 مهرده (کردستان) غزته سی
 صاحبی بدرخان
 پاشا زاده عبد الرحمن
 صندوق البوسنه (۶۷۹)
 بمصر القاهره
 هر طبعده ۲۰۰ نسخه کردستان
 ولان سلطانیه ارسال و وساطت
 قرا و نصیانه نشر و تحمیم اوله چند
 کردستان خارجده هریر ایچون
 آتی آتی
 ۵۰ سنه لك آتیه بدلی
 ۸۰ غروشدر
 کردستان داخلده خصوصی
 استیانتوه مجااً کوندریلور